Digitized by Google

LIV E. 5.

BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
LIV
E
5
NAPOLI

ANIMA HISTORIARVM
huius temporis
In. Caroli V & Ferdinandi I. Imperio
expreſsa.

ANIMA HISTORIAE HUJUS TEMPORIS IN IUNCTO CAROLI V. ET FERDINANDI I. FRATRUM IMPERIO, REPRÆSENTATA,

PER

R. P. IACOBUM MASENIUM è SOC. IESU.

Quæ complectitur

Temporum, Rerumq; & Religionum diverſarum ortus, progreſſusq;, ac mira tam Politica, quàm Eccleſiaſtica diſciplinæ mutationes, earumq; per Comitia Imp, Synodosque Cleri, Regum fœdera, & Leges novas fundamenta.

COLONIÆ AGRIPPINÆ.

Sumptibus IOANNIS WILHELMI FRIESSEM Bibliopolæ Colon.

ANNO M. DC. LXXII.

Diodorus Siculus in Proœmio Vitæ Philippi & Alexandri M.

Nihil utilius, jucundiusque cogitari poteſt, quàm in humanæ vitæ Theatro, quod hiſtoria partibus omnibus mirè inſtructum habet, ſedentem, periculis aliorum, ſine ſuo periculo, cautum ſapientemque fieri.

DEDI-

REVERENDISSIMO ac CELSISSIMO
PRINCIPI

FERDINANDO

DEI ET APOSTOLICÆ SEDIS GRATIA

Epiſcopo Paderbornenſi, Coadjutori Monaſterienſi, S.R.I. Principi & Comiti Pyrmontano, &c. Domino ſuo Clementiſſimo.

HIſtoriam Tuis demiſsè oculis exhibeo, *Celſiſſime Princeps*, honoris obſervantiæque Tibi jam pridem à me debitæ teſtem ac monumentum. Digniſſimus enim omnium noſtrûm veneratione & amore es, ſi doctrinam virtuti junctam amemus in Viro Principe. Et quid ni amemus, in auro gemmam, in cœlo Solem, in mundo diem? *Licet virtus*, ait Romanæ eloquentiæ Princeps, *à natura quoſdam impetus ſumat, tamen* Cicero
perficienda doctrina eſt. Et ſi ad naturam acceſſerit eruditio, ſingulare quid pro Ar-
exiſtere ſolet. Nemo igitur mihi indignabitur, ſi de *Tua Celſitudine* liberè chia.
pronuntiem: ſingularis es. Ingenium Tibi natura excelſum dedit, igniculosque laudabilis gloriæ nihil humile abjectumque aſpirantes. Addidiſti his liberalium diſciplinarum pluſquam vulgarem culturam, exquiſitum hiſtoriarum antiquitatisque reconditæ ſtudium, linguarum, Philoſophiæ, Canonum profanorum, ſacrorumque peritiam, ac quidquid denique humanæ divinæque eruditionis palmam obtinet, ad hanc in literatorum palæſtra, non ultima certandi gloria, animum manumque extendiſti. An fortè ex Sapientum Coryphæo Platone cognoveras, quod *magna ingenia, niſi rectè inſtituta literis fuerint, quæ* Plato 4.
mores emolliunt, tantò deteriora evadant, quantò in illis majores igniculi ex- de rep.
titerint? Ideoque non minori vitiorum odio, quàm bonæ inſtitutionis

amore

amore flagraſti? Ingenium natura, igniculos acuebat cupiditas, virtutum juxta ſcelerumque irritamenta. Ornaſti ſapientiâ ingenium, cupiditatem ad honeſta eruditione exacuiſti, quæque ad ignominiam flecti poterant, immortali laude extuliſti. Et quis hunc in Te ſtudiorum ardorem, niſi honeſtatis inimicus poterit accuſare? Nunquid jam tum præſaga in Te mens aliquem ſibi Principatum deſpondit, adhuc privatæ nobilitatis ſeptis finibusque circumſcripta? Patere liberam ex me vocem: ambitioſus fuiſti, jam tum in Romanis eruditorum ſubſelliis Principem captaſti & occupaſti locum laudemque, verè Princeps priuſquàm ſuffragiis Paderani Cleri votiſque Alexandri Pontificis legerêris. Et ille Tibi literatorum Principatus ad hunc Epiſcopalem nobiliſſimus gradus fuit. Priſco more Perſarum, ut apud Vopiſcum in Tacito eſt, & præſenti Sinarum, qui doctiſſimos quosque ad gubernationem populorum ex Academiis deligunt, ad Paderanam Cathedrã Mitramq; aſcendiſti. Animo priùs, quàm corpore, ad ſumma quæque honorum penetraſti. *Longè*, ait Philoſophorum Anteſignanus ſuis in Rhetoricis, *pulchrius eſt, magisque regium, benè conſtituto eſſe animo, quàm corpus principali cultu ornatum habere.* Et Alphonſi Arragonum præſtantiſſimi Regis, apud Panormitanum, libera & digna Sapiente Rege profeſſio eſt: *Malle ſe privatum vivere cum eruditione, quàm in principatu ſine illa.* Vnde, inter regia ſua inſignia, apertum librum, præ ſceptro coronisque, habuit. Et quo, obſecro, nomine Princeps ſubditis anteferendus ſit, niſi qui ductor inſtructorque reliquorum futurus eſt, animi dotibus atque inprimis eruditione excellat? *Qui doctrina tincti non ſunt Principes, hos*, vetus Scriptor Plutarchus, *ſtatuis coloſſisque haud multum diſſimiles arguit, honeſta foris cultos ſpecie, intus lapidibus ac terrâ refertos.* Nihil in homine immortale præter animum, quo neglecto, quid habet æſtimandum? Quid ad rem publicam boni allaturus eſt Princeps, qui nihil præter vulgarem à natura animam corpusque, quibus reliquis mortalibus par eſt, moderandam attulerit? Peſtis reip. fuit Tyrannus Licinius, qui, Eutropio teſte, profiteri auſus eſt, *Peſtem Reip. eſſe literas*: Aptior qui porcis regendis præficeretur, quàm hominibus. Decus verò ornamentumque Europæ noſtræ, inprimisque Paderbornæ cœlitus ad fidem illuſtratæ Magnus ille quondam Carolus fuit, cujus ut armorum excellens gloria, ita & literarum erat. Domi ille in Gymnaſio Muſarum, foris in arena Martis eminebat. Oden ille non tantùm ad Lyram Apollinis, ſed & Bellonæ tubam aptare norat, & cum Romanorum primo Cæſare & altero etiam Imperatore Auguſto eandem capulo

manum

manum calamoque commodare. Hiſtoriarum tanta audiendi voluptas, ut inter epulas etiam menſarumque apparatum, illarum lectionẽ, ceu condimentum optimum, adhiberet, animumq; non minus, quàm corpus paſceret. Hoc ipſum, quem hic præſentem exhibeo, Auſtriacũ Heroem Carolum ſedulá imitatione conſectatum exemplum fuiſſe accepimus, & oblectamenta palati majori hauſtæ inter cibos lectionis voluptate temperaſſe, non eruditionis tantùm, ſed & virtutis emolumento.

Curæ Tibi eſſe, *Princeps inclyte*, hiſtoriarum, quæ ſtudioſè evolvas, cum eximiis hiſce Principibus, monumenta, nemo Tuorum neſcit, quisquis honeſtiſſimas in Te occupationes arbitratur. Jam dudum ad illarum noſcendarum deſideria capaciſſimam mentem Tuam explicabas, nec unius Te patrii ſoli tantum antiquitates veterumque geſta, ac Majorum imagines, rerumque adminiſtratarum ſeries, aut recentiorum gentis tuæ facinora per diverſos ſcriptores hominumque memoriam ſparſa diſtinebant; ſed ad vicinas quoque regiones, earumque faſtos, & factorum exempla cupiditatem ſciendi extendebas, ut experti Trevirenſium Annales ſunt, qui in ſecretis etiamnum ſcriniis abditi Te latere non potuerunt; quin hos partim typo, partim calamo exaratos, ad paſtum aviditatis Tuæ extraheres, & ceu melligera apis ſuccum hinc decerperes ſperatæ eruditionis. Neque hac Tibi indulgentiá factũ ſatis, deſideraſti Europæ totius bono publico hæc Antiquitatum recondita, Annalium ſecreta depromi, quo argumento ill ſtres à Te literæ, & ad perſuadendum appoſitæ efficacesque prodiêre, quæ, cùm ad aliorum incitamenta jungerentur, denique Eminentiſſimum Trevirorum Principem impulêre, ut publici hæc eſſe juris permitteret. Debet igitur ſingulari quoque *Tuæ Celſitudini* deſiderio univerſus non ſolum Trevirorum, ſed & Chriſtianorum populus, quidquid ex hiſtoria illa noſtra ad ſe commodorum promanarit. Jam ſi Te memorem non ſolum inter Lectores hiſtoricorum, verùm & illarum rerum, quæ priſcæ vetuſtatis eruditionem ſapiunt, minimè vulgares ſcriptores reperiri. Vidimus nuper *Monumenta Paderbornenſia ex hiſtoria Romana, Francica, Saxonica*, ex antiquitatis tenebris, velut ex caliginoſa ſpecu in lucem eruta, metricisque culta inſcriptionibus, tam exquiſito Romani eloquii nitore, ut hæ licet Tuo ingenio ductæ fuerint; Veterum eſſe aurei ſeculi Poetarum videantur, & cum iiſdem obſoletæ antiquitatis Monumentis, priſcam unà Romanorum eloquentiam excitaſſe nobis videaris. Adjeciſti Commẽtarii lectiſſimi Notas, quo non ſolùm

Paderani agri loca, illuſtribus ſignata quondam Heroum veſtigiis, factiſque; ſed reconditum quoque mentis Tuæ ex inſtructiſſimo hiſtoricorum apparatu theſaurum aperuiſti. Ita illuſtrare hæc non poteras (quæ cultiſſimi ingenii Tui indoles eſt) quin magis illuſtrarêre, & dum eximia Majorum proſequeris Monumenta, de Te nobilius poſteris exponendum relinqueres. Sed prælibationem hanc ſolã, velut ex Paderanæ hiſtoriæ promulſide hauſiſſe videmur, quandoquidem & lautior Annalium apparatus, & harum etiam prælusionum nova opulentiorque inſtructio, velificante, celebratæ eruditionis viro, Doctore *Rottendorffio*, ſub manibus eſt, jamque parte aliqua ſui, figuris ſcitè ornata, lucubrationibus aucta, aliiſq; Ferdinandei ingenii argumentis locupletata, à cœlo typoq; emerſit. Quæ qui viderit, ſuoq; æſtimarit merito, næ, ille hiſtoriarum Tibi haud vulgarem mecum peritiam, ſuo repentè ſuffragio, adſtruet, dignamq; Te viro Principe in iis conſectari ſapientiam lubens profitebitur. Ecquod enim Principis ſtudium, vel ad utilitatem majus, vel ad voluptatem honeſtius poterit reperiri? Hoc ad præſtantiſſima quæq; virtutum excitaris decora, & turpiſſimorũ quorumq; ſcelerum in Te concilias horrorem. Hiſtoria, velut in ſpeculo, & illarum Tibi pulchritudinem ac præmia, & horum fœditatem pœnasq; non una imagine factorum eventuũq; proponit. Hinc Claudianus diſertiſſimus Vates ſic affatur Honorium Imperatorẽ Conſulemq;:

Tu qua mox imitere legas, nec deſinat unquam
Tecum Graia loqui, tecum Romana vetuſtas,
Perfidiam damnas? Metii ſatiabere pœnis.
Triſte rigor nimius? Torquati deſpice mores.
Mors impenſa bonum? Decios imitare ruentes,
Vel ſolus quid fortis agas, te ponte ſoluto
Oppoſitus Cocles, Mutii te flamma docebit, &c.

Hæc ſi quis Poetæ minus credat, dabo Maximum optimumq; Imperatorem Baſilium hac filium inſtitutione, ad dignam Principibus vitam formantem *Per hiſtorias veteres ire ne recuſa: ibi enim reperies ſine labore, quod alii cum labore collegerunt, atq; illic hauries, & bonorum virtutes, & improborum vitia: vitæ humanæ varias mutationes & rerum in ea converſiones, mundi hujus inſtabilitatem, & imperiorum præcipites caſus, &, ut verbo complectar, malorum facinorum pœnas, & bonorum præmia. Quorum illa fugias, ne in divinæ juſtitiæ manus incidas; hæc amplectaris, ut præmiis, quæ ea comitantur, potiaris.* Illa ſunt, *Celſiſſime Princeps*, quæ jam dudum Tibi ante perſpicaces animi oculos habuiſſe propoſita videris, cùm in Alexandri Roma-

Inſtitut. Baſilii ad filiũ c. 56.

Romani Pontificis conſpectu,& familiari amore,quo intimus ipſi, atque à cubiculis quotidianus aderas,eademq; cum ipſo ſtudiorum communione fruebaris,quibus nunc ad poeſios delicias, nunc ad hiſtoriarum memoriam,velut quoddam graviorum occupationum diverticulum ac lenimentum,illum pro more ſolitum divertere, & ipſe ego, ingenium quondam Legati Apoſtolici,tum Monaſterii Weſtphalorum, tum Aquis Carolinis expertus,multâ conſuetudine didici. Quando& mihi hic idem ſtudiorum ardor gratiam apud eundem Fabium Chiſiũ eruditionis non minùs,quàm eruditorum amantem,cõciliabant. Quo tempore & hunc Meum Carolum non ſine illius conſilio & approbatione hiſce ſcripturum lineamentis adumbravi;ut eundem tantò nunc libentius, cum in illius nequeam, in chariſſimi ipſius alumni, hoc eſt, *Celſitudinis Tuæ* ſinum transferam,quem tantâ in aulâ ipſius æſtimatione,cùm modeſtiæ,tum aliarum virtutum doctrinæq; cultu eminuiſſe, à fide dignis,eademq; ex aula prodeuntibus accepi,ut ſi quem amicè ad laudabile exemplar inſtructum vellet:(des verbo veniam,cedatque in Te verecundia tantillum veritati] *En*, inquit, *Ferdinandum meum,hunc in moribus ſtudiisq́; tuis imitare.Hic Germanus vos Italos inſtruit*. Hæc ex ore tanti Pontificis prolata,ſi quod alicui orationi pondus inſit , pro illuſtri teſtimonio ſunt accipienda. Jam quantus in illo fuerit hiſtoriarũ amor,& frequenti earum,cujus teſtis ſum,lectione,& ſcriptione etiam præſentium tum,ſeu belli,ſeu pacis rerum,quas ſub primam manè vigiliam collectas mente ſe,mihi aſſerebat , ad calamum dictare ſolitum, facilè arbitrabimur. Et optarem repertos eſſe,qui hæc ab inſtructiſſimo ejus ſeculi teſte profecta,memoriæ poſteritatis non ſubduxiſſent. Te igitur,*inclyte Princeps*,quis ab illo ſole radios collegiſſe, tãquam aptiſſimum ad hos excipiendum ſpeculum,neget? Bibliotheca patuit orbis totius in Vaticano celeberrima,ubi Tibi ex floribus hiſtoriarum lectiſſimis ſuccum legere optimum licuit:& neq; animum,neq; conſiliũ neq; tempus defuiſſe,compertum eſt. Teſtantur præluſiones illę commentationum Tuarum , quibus ſi Annalium Paderanæ Diœceſios opus acceſſerit , cui Tuam aliorumq; eruditorum operam commodas, tum demum quanta utilitate ac gloria hiſtoriis Te impenderis, conſtabit æternitati.

At fortè dum hæc agis, quæ cetera ſunt boni Principis Antiſtitisq́; muni neglectius exequeris. Falluntur,has quicunque ſibi, vel de *Tua Celſitudine*. vel de quocunq; alio hiſtoriarum amanti Principe cogitationes fingunt. Expendant illam , quæ in Te eſt religionis per univer-

ſam Diœceſin,& alendæ,& promovendæ curam, non uſitatis tantùm Paſtorum miniſteriis acquieſcentem,ſed operis extra ordinem, uſumque conſuetum adhibitis,ubicunq; deficere comperta eſt, inſtaurantem: conſiderent vigilantem ubiq; Principis oculum, ut ſuus Eccleſiæ honor,politiæ æquitas,tranquillitas toti conſtet reip. ut in foro juſtitia in templis pietas,in Clero ſacrorũ amor,in populo obſervantia vigeat.

Et quorum hęc conſilio atq; inſtitutione potiſſimum agantur,ſiquis neſciat, dicam audenter,quod fortè nonnemo miretur, non vivorum magis,quàm mortuorum. Imitatur credo, Alphonſum, ſupra quoque laudatum à nobis Arragoniæ Regem , qui optimos ſuorum Conſiliariorum dicebat eſſe mortuos,ut qui ſine adulatione, ſine invidia, ſine trepidatione,ſine corruptione ſententiam pronuntiarent. Nimirùm ex relictis à ſe ſcriptorum,præſertim hiſtoriæ,in omnẽ ſeſe caſum explicãtis,monumentis,maximo huic Regi incorrupta conſilia depromebant.

Sed librorum amantes,fortaſſe quis dicet,plerumq; oſores armorũ ſunt. Principẽ verò adverſus hoſtes,patriis ſæpè bonis imminentes, fortem adferre animum,manumq; neceſſe eſt,quàm ſtylus magis ferreus quàm plumeus inſtruat. Verùm ego Eccleſiaſticum Principem, pacis magis quàm bellorum amantem laudavero. Si tamen pax citra armorũ uſum obtineri nequeat,juſta illum defenſio purgabit,atq; ex nullius inſtitutione promptiora hauriet,vel belli rectè ordinandi,vel fortiter exequendi conſilia animoſq;, quam bellorum diverſorum expoſitrice hiſtoriâ. Hic tam ex aliorum exemplis rectè adminiſtrare,quàm ex offenſionibus errores cavere docebitur. Hic aliorũ cavere inſidias,ſuaſque cautè diſcet inſtruere , intuebitur prudenter declinatum hoſtem, aut fortiter repreſſũ,cœptas malè aut benè obſidiones,& fortiter diſjectas,pacem reperiet in bello inſidioſam,& in pace bellum. Stratagemata tam adornare ipſe diſcet propria,quam vitare aliena. Verbo dicã, hiſtoria ſchola militiæ eſt. Quod tot tantiſq; exemplis conſtat,ut qui adverſum pugnaverit,is vel rationem, vel pudorem amiſiſſe videatur. Palladem Veteres ſtudiorum habuere præſidem,neq; aliam ob cauſã finxere armatam,quàm quod ſcitè arma prudenterq; juxta ac fortiter tractare doceret. Alexander magnus Achillem,atq; Agamemnonem Hectoremq;,fortiſſimos Græcorum Duces,ſibi ad ſtrenuè bellandum inſtructores ex Homero delegerat, neq; illum tot inter expeditiones facilè de manibus elabi paſſus eſt. C. Julius Cæſar,tantus bello vir,noſtriſq; inprimis Treviris olim metuendus, Alexandri fortitudinem æmulatus,nihil ſegniter aggreſſus eſt. Selimus Turcarum Imperator,ce-

tera

terâ literarum hoſtis, Cæſaris rebus geſtis, ad quæq; audẽda excitatus, Aſiæ minoris, Africæq; magnam partem Turcarum imperio addidit. Ipſe, quem profero, Carolus tantis gloriæ inter bellandum exarſit ignibus, quos ex Ludovici XI Galliarum Regis geſtis per Cominæum vulgatis excepit, tam avido hiſtoriarum noſcendarum animo, ut quod ſupra memini & lubens recolo, nec inter epulas quidem ac pocula, harũ guſtum ſitimq; prælectarum amitteret. Jam verò ſuamet in hiſtoria, tot conſiliis librata, tot ad bellum pacemq; apparatibus inſtructa, tot evẽtibus ſuſpenſa, tot prœliis jactata, tot conatibus vel fortunata, vel irrita, tot regnorum & rerumpub. mutationibus obnoxia, tot in politicis & religione caſibus variata, quis neget ampliſſimum inſtruendi per exẽpla Principis campum aperiri, cum non ſolum præteritarũ nobis ejus ſeculi rerum imaginem oculis ingerat, ſed præſentium quoq; in imperio ac rebuspub. tam Eccleſiaſticis quàm ſecularibus mutationum fundamenta originemq; exponat? Vnde hanc *Animam hiſtoriæ aliquot ſeculorum* appellare non ſum veritus, quòd ſine fundamentis res geſtas cognoſcere, ſit corpus ſine anima poſſidere. Quocirca & illam ejuſmodi offerre manibus Principis, ac ſub illius protectionis favorisque umbra prodire in lucem volui, qui eam benevolo vultu complexuq; accepturus videretur, neque poſt congreſſum primum, ſubitaneamq; luſtrationem ſuis in ſcriniis, inter Veterum ſcruta, repoſiturus.

Verùm ſunt, qui Principem ſuo nimium ingenio atq; eruditione nolint fidere, ne aliorum aſpernetur prudentum conſilia, utatur ſuis. Experientiam rerum ajunt magiſtram eſſe optimam: hiſtoricos plura ſpeculari mala, quam corrigere, laudare bona, quàm imitari, audiendo magis, quam legendo Principes ad probatam Reip. adminiſtrationem proficere. Non diffitebor quædam ex his rectè, quædam tamen & perperam enunciari. Nemo prudentum Hiſtoricorum docebit Principem a Sapientum conſiliis deflectere, ſuo nimium judicio innitentem: oſtendet potiùs exemplis quamplurimis tales in rerum gubernatione offendiſſe. At, quis negabit rectius perſpicacem, variosque rerum eventus hiſtoricorum lectione complectentem animo judicem, & pericula & commoda æſtimaturum, quam qui hæc ignorabit? Ipſos inter ſe diſſidentes quandoq; conſultores, quis cõciliabit niſi qui ipſorum mentes noverit ſuis rationibus ponderare conſilia? Quid ſi, aut adulatione, aut auro, vel æmulatione in perverſum acti ſenſum, cupiditate magis, quam æquitate cauſæ rapiantur; quis hic ab ignorante Principe benè conſiliorum ſperet exitum? Demus verò talibus ejuſmodi qualem Te facimus, *Ferdinande*, Principem, illuſtri mente, præcipuos honeſti & æqui articulos pervidentem, repente omnes in officio cauſarum arbitros habiturus eſt; verebuntur, ſi non æquitatem, certè Principem; argumenta proment, quæ ſuos minime autores confundant. Cavebunt, ne in hiſtoriam Paderbornenſem erubeſcendo aliquando

titulo producantur. Quid? quod ſub inſtructiſſimo ab omni doctrinæ ſupellectile primo Præſide, nemo facile niſi probe inſtructus exercitatusque in literis in hoc conſiliorum theatrum ſit prodıturus. Obtinuiſti igitur hoc Tuo, *optime Princeps*, ſtudio, ut indocti Te ultro, iniqu;q; fugiant, æqui eruditiq; viri conſectentur, idq; non pœnis aut in alios expenſo labore; ſed capaciſſimi ingenii Tui culturâ, quam ut ſolem non ferunt noctuæ, ita imperiti non poſſunt intueri.

Sed valetudinis minus firmæ Principem, nonnulli judicant ad alias magis corporis, quam animi exercitationes traducendum, ne tantum illi ſubtrahatur virium, quantum illi eruditionis accedit. Mira res, & me in ſtudiis, jam quinque & ſexaginta annos natum ab adoleſcentia verſatum memini, pluresq; jam Tecum in aula poſſides viros, ævo & literis graves, & *Theodorum* laudatiſſimum Tuâ, ante Te in Cathedra cenſes avum ſenio ac honeſtiſſimis artibus conſpicuum, nihil his ex vita ac valetudine credibile eſt literarias haſce exercitationes ſuſtuliſſe, forte etiam adjeciſſe ætati, cum moderata prudensq; languentium animorū per amica ſtudia exercitatio in corpus vigorem trāsfundat, dum abſtergit tædia, quæ ab otio; & languores, qui a corpore fatigato in ipſum ſeſe animum transfundunt. Duo maximi Arragonum Reges Alphonſus ac Ferdinandus, ille ex Q. Curtii, hic T. Livii præſtantium hiſtoricorum lectione amiſſam ſe hauſiſſe ſanitatem profeſſi ſunt. Et illius quidem has voces Panormitanus in vita recitat: *Valeat Avicenna & Hippocrates, vivat Curtius, cui debeo ſanitatem*. Ferdinando, opinor, excellentiſſimo Regi, *Princeps doctiſſime*, tuum non modo nomen, ſed & ſtudia ſociare perges, tantò etiam faciliùs, quod Archiatrum, quem Tecum habes peritiſſimum *Rottendorfſium*, ad has lucubrationes Tuas impulſorem magis videam, quàm ſeductorem.

Hac porrò & ego fiducia erectus, Carolum hunc meum, ſuo præſertim Ferdinando Fratre in Germaniæ adminiſtratione ſtipatum, pluribus *Tuæ Celſitudinis* nominibus provocatus demiſſa obſequendi voluntate defero. Antiquæ me benevolentiæ ſæpius exploratæ traxit humanitas, impenſus deinde omnibus literarum amatoribus ſingularis favor, inclinatus in Auſtriacæ domus felicitatem magnitudinemq; animus, neq; ſolius Herois Caroli, verùm & Ferdinandi celebratum ex eadem gente nomen, ut jam non ſolum *Princeps* affectu; ſed ipſo ad tantam familiā nomine ſpectare videatur. Deinde & argumenti ipſius propoſiti excellentia, virisq; Principibus digna, quam & lectione evolvant, &, qua vitæ conditio patitur, imitatione meliorum exprimant, fuga verò offenſionum declinent. Poſtremò jucundum mihi fuit tali deferre Patrono tam nobilem hiſtoriam, quem & ſcribere legenda inter hiſtoricos noveram, & facere inter magnos Principes ſcribenda. Tanto enim faciliorem in Principe humaniſſimo meorum ſperabam ſtudiorum Mecænatem, quantò majorem in illo obſervabam hiſtoricæ eruditionis amorē. Vive igitur Doctorum honor decuſque *Ferdinande*, vive gloria Principum, vive amor eruditorum omnium, & quam Tibi invidit natura immortalitatem, tribuant hic in terris virtus ac literæ, in cœlo Deus.

Ita vovet ſperatque

Celſitudinis Tuæ devotiſſimus Cliens

J. M.

HISTORIARVM,
DE CAROLO QUINTO IMPERATORE, ET FERDINANDO EIVS FRATRE.

LIBER I.

PRincipis in Europa viri Caroli ejus nominis Imperatoris Quinti, & Ferdinandi fratris in adminiſtratione ſocij, hiſtoriam ordior, qua vix ulla majorum ætas, aut rerum geſtarum novitate aut varietate nobiliorem habuit. Veterum in illa bellorum recurrunt exempla, & recentium exhibentur imagines: Regum Principumque cognatorum exercita cruentis decertationibus odia, levique momento ex amicis hoſtes, ex hoſtibus amici. natæ hæreſes ſeditioneſque ad feram [illegible] propagandæ: quaſſata cum religione regnorum fundamenta, & [illegible] libertas perdita: fœdæ Reip. occumbentium clades, & quæ [illegible] perfidia. Sed nec vulgaria [illegible] argumenta continet. Prudentis fortiſſimique herois vivam imaginem [illegible] animi decora: belli artes, fortunamque [illegible] ſuſcepta [illegible] cum laude imperia [illegible] illuſtria profanæ religiosæque vitæ exempla [illegible] militiæ quædam magiſtra eſſe ſchola viris poſſit: [illegible] ſublimes, quod nitentur, reperiant. [illegible] in adverſitate [illegible]. Videbit [illegible] exercitus, profligatos vitiis. [illegible] Diſcent Religioſi conſecratique Deo homines, [illegible] Reip. [illegible] diſciplinam ac mores in his [illegible] qui religioſis diſciplinæ ac morum recte formandorum [illegible]. Intelligent Principes, quibus [illegible] ad fortiores virtutes [illegible]; qua arte & bella & regna [illegible] magnus impetus curarum ſuſcipiatur & diſcriminum, quanto

I. *Fecundum huius hiſtoriæ argumentum.*

Varia regnorum ſortem virtutumque ac vitiorum exempla continet.

[illegible] hac [illegible].

[illegible] ad [illegible].

adiu-

admirabilius ſit ſceptra deponere, quam accipere. Animadvertent ſubditi, quam turpe exitioſumque multis fuerit, aut ſuorum in ſe Principum admittere vitia, aut æquum detrectare imperium. Apparebit, quantùm credulæ plebi [illegible] implicita, quantum avaritia & libertas nobilitatis damnum Germaniæ dederit, nullâ ſatis cura poſteritatis inſtaurandum. Denique & ſua adoleſcentibus tam ad mores, quam ingenium excolendum emolumenta erunt, amœna hiſtoriarum utilitas, & jacta velut quædam eloquentiæ ſemina animum paſcent, linguamque ſimul cum mente erudient. Quæ cauſa, cur & hujus aliquot, & ſuperioris ætatis Scriptores cultiſſimos ſuis quandoque verbis loquentes induxerim. Erunt forte & nonnulli, qui ex turpiſſimo religionis diſſidio, mentem ab errore ad veritatem revocent propagataſque ex ſua origine dignoſcant hæreſes. Nulli ætati ordinique deerunt pulcherrima ſapientiæ virtutiſque formandæ, vel præcepta, vel exempla: neque ad pietatem ſola pietas, ſed exercita quoque impietas, hæc odio, illa amore provocabit: cum *aliorum non [illegible] caveré, quam prudentia [illegible] ſapere.*

II. Hiſtoria, ut ſpeculum eſt, quæ turpia æquè ac pulchra retegit; illa ad intuentium emendationem: hæc ad oblectationem, imitationemque. Quæ & mihi ratio ad excuſationem ſufficiet, ſi in viris quoque Principibus vitia erroreſque minimè diſſimulaverim, cum res quaslibet, prout huic ſeſe objicerent ſpeculo, repræſentare neceſſum fuerit. Quanquam aliorum hac in re judicia non magnoperè reformidem, cum ſeculi alterius imaginem potius, quam præſentis ducere maluerim, ut procul timoris favoriſque affectionibus nihil alijs tribuere, nihil metuere mihi cogerer, ſolaque veritatis expoſitione tutò acquieſcerem. Sed neque gentis propriæ ſtudio (quod multorum vitium ſcriptorum eſt) neque alienæ odio me quicquam indulſiſſe, æquus æſtimator comperiet. Religionis diſſipatæ exordia eo ſenſu judicioque ſcripſi, ut fontes autoreſque malorum ſuis quoque coloribus depingerem, nullâ ſanè, aut læſæ veritatis conſcientiâ, aut deſtinata perfidiæ vindicatione; ſed quod in ambiguis quorundam ad laudem reprehenſionemve opinionibus, [illegible] potiſſimi orbis ſententia pronuntiandum ſtatuerem. In Lutherum ſi quid acerbius ex ipſius ore calamoque depromptum ſit, propter Sleidanum hoc in argumento depravatam hiſtoriam, nemo mihi æquus imputabit. Quod ipſe neglexit, alijs commemorandum reliquit.

Speculo ſimilis hiſtoria, turpia æquè ac pulchra.

III. Ceterùm aliorum odia invidiamque, odiorum ipſe invidiæque vacuus expertus, quæ neque [illegible], neque [illegible] ad ſcribendum provocare [illegible] non erat difficile. Unde [illegible], aut iniquum rerum [illegible] judicem, aut hiſtoricæ ignarum legis [illegible], qui [illegible] veritati ſemper [illegible] adverſus hoſtes ſententias. Quæ tamen [illegible] hiſtoricorum mole ex ſcribentis ingenio ad [illegible] ſunt; ſed ab ipſis primùm autoribus (quod modò typographiæ beneficium eſt) in vulgus manarunt. Quanquam mihi

Odium [illegible]

[illegible] dixerim, multa ex illis preſſius, pauca etiam liberaliori quan- *[illegible] obſervandum.*
[illegible] exponere, modo commentitiis argumentis non fallerem; quòd
[illegible] eloquentiæ, quàm hiſtoricæ veritatis ſtudioſis ſcriberem, &
[illegible] cultu aliquo numeroque orationis legentium faſtidio con-
[illegible]. Neque præterea eundas has mihi diſſertationes, aut negligenter
[illegible], quod bellum illæ offenſionumque cauſas, æmulandi lu-
[illegible] arcana conſiliorum, ac vim rationemque, cùm præſtanæ,
[illegible] gubernationis ac prudentiæ potiſſimùm complecterentur; ut hiſtoria
[illegible] expoſita, corpus abſque vita ſimiorum videretur. Ce-
[illegible] nihil, quo aut gentis cujuſpiam fama, aut Principum Re-
[illegible] convelli poſſit, in hos annales relatum eſt, quod non antè
[illegible] ſcriptis, orbiſque Europæi conſenſione probatum, fidem [illegible]-
[illegible] meruerit, ut mihi ſuccenſere nemo jure debeat publ[illegible]-
[illegible] latam ſententiam repetenti. Nullas equidem, aut nocendi,
[illegible] cauſſas habeo. De mortuis, undè nec ſpes, nec metus offe-
[illegible]; virtutum vitiorumque exempla ad amorem execratio-
[illegible] exhibeo; mores ſimul ingeniaque ad ſcientiam virtutem-
[illegible] literarum compono; quo meo labore nemo æquus offenſionem
[illegible] æquus cum ratione tueri.

[illegible] hiſtoriam, velut quandam in theatro adornavi tragœdiam, in IV. *Hæc de Caroli V. [illegible] tragœdia [illegible] theatro [illegible]*
[illegible] imago temporum, & hujus ſæculi ſpectaretur exemplum, ut
[illegible] adeſſe præteritis, & jucunda quadam recordatione ad
[illegible] eorumque nos immiſcere conſiliis actionibuſque videamur, ad-
[illegible] hiſtoriæ plenum ſæculorum animam poſſideamus. Cert[illegible]
[illegible] Auſtriacum in Germania Italiaque decertantem conſpexerit, qui
[illegible] ſedes ac nomina, qui propugnatam cum capitis diſcrimi-
[illegible], qui cauſſas eventuſque bellorum expenderit, ille [illegible]
[illegible], Magnique illius Caroli, ſupremi ejuſdem [illegible] Domini
[illegible] bella, enumerare vi[illegible] exiſtimaverit: exempli[illegible] pr[illegible]-
[illegible] rerum: ſed & vocum quando [illegible] ſigna ea[illegible] *[illegible] ſeculi imago [illegible]*
[illegible] mirabitur, ſi hanc, quam vivimus ætatem, in illa Carolina vi-
[illegible] repræſentari animadverterit, ſi bella per Germaniam ex eo-
[illegible] fonte derivata, ſi eoſdem machinatores [illegible]
[illegible] fœderibus, ſi fidei patriæque defenſores eoſdem, ſi
[illegible] perniciemque in [illegible] potiſſimum capita r[illegible]-
[illegible] Hic plurimis obſervabit everſæ [illegible] labem, principis [illegible]-
[illegible], jurata hoſtium [illegible] in hoſtes & amicos fœ-
[illegible] diſciplinæ artes, & ad captandas [illegible] cauſſam [illegible]
[illegible] hiſtoriæ paritate, ut confundi ſecula, & vivere cum nepoti-
[illegible] nepotes exiſtimentur.

[illegible] contemplationem arbitriumque Lectorem advoco, quem ſine V. *Lectoris [illegible]*
[illegible] bella, ſine corruptione occultis intereſſe machina-

da amæna contemplatio.

tionibus, partium inter Reges Principeſque ſedere medium, ſententiamque rectè aut ſecus factorum impunè licebit pronuntiare. In parvis nonnunquam obſervabit imitanda majoribus, in ſummis etiam orbis Principibus, quæ n[illegible] mos ampleCti indecorum non fuerit. Quæ ſi digna humanis ingenijs, atque à me ad honeſtam non minus utilitatem, quam voluptatem elaborata intelliget, Deo Diviſque calamum ac dexteram ſcribentis moderantibus, gratus accipiet.

VI. *Maximiliano Imp. defuncto, duo maximi Reges [illegible] imperio ſumma dignitate ac virtute discreta Franciscus Rex Galliæ & Carolus Auſtriacus.*

Abierat jam vitâ Maximilianus Imperator, neque hæredem ex ſe ullum reliquerat: quod ingens multis erat ſpei metuſve argumentum. Jam imperij dignitas ab Auſtriaca ſe ſe familia propius ad alias viſa eſt inclinaſſe: nec [illegible]o ad hanc expectationem admitti Germania cetera, ſed & exterarum nationum Proceres. Erant duo maximi Europæ Principes, Franciſcus Gallorum, & Hiſpaniarum Rex Carolus: quorum ille Valeſiorum creatus ſanguine, Ludovico ejus nominis duodecimo, regijs filiabus excluſis, Salicæ legis beneficio ſucceſſerat. Hic ex Philippo Belgarum Hiſpaniæque, recenti fortuna, Principe, relictus Maximiliano Imperatori Nepos erat, ad quem defuncti jam patris hæreditas devenerat. Uterque, neque alijs, neque ſibi indignus eſt viſus, cui vacans imperij corona majeſtaſque obveniret. Sua quemque ad hoc indoles ac virtus provocabat. Opes etiam animos fecerant, ut ſi virtuti locus non eſſet, auro armiſve fieret. Cæſar moriturus, a Septemviris ſucceſſorem ſibi dari oraverat Carolum. Sed hæ preces arbitrio multorum ſubjectæ, non niſi ad æqua rationum momenta & ſuffragia Electorum valituræ erant.

VII. *[illegible]*

Vix ætas tanto imperio habilem Carolum fecerat; ut qui adoleſcens etiamnum, vitæ annum vigeſimum nondum attigiſſet. Majorem ab ætate autoritatem, quamvis adhuc juvenis, Franciſcus adferebat, qui ſex ac viginti annos natus ea domi militiæque ſuæ dederat virtutis documenta quæ jam virum oſtenderent, atque imperij oneribus parem. Liberalis in Principe animus, quem neque arrogantia plus æquo efferret, neque deprimeret levitas, familiaria juventutis vitia, [illegible] ad libertatem a[illegible] facultas. Eximia illum rerum [illegible] cognitio, ſumma humanitas, facilitaſque etiam infimis æqualis erat. Has animi dotes commendabat egregia corporis ſpecies majeſtaſque. Neque hæc domeſtica tantum perſpecta; ſed per Europam vulgata rumorum, [illegible] tum circumtulerat, ſtrepitu late inſonuerant. Quis eſſet Franciſcus, [illegible]. Illi dignam Rege clementiam, [illegible] fortitudinem prædicabant, felicitatem omnes. [illegible] victor [illegible] Franciſcus, ſemel in Alpium [illegible], ſemel in Italia [illegible] Pontificij Helvetiique nominis Duces, [illegible] Mediolanenſe imperium ex cladis acceptæ terrore Regi patefactum.

VIII. *[illegible] Franciſco [illegible]*

Cum tam potente, tantique nominis adverſario Carolus de imperij dignitate [illegible], ſed genere ac virtute certabat, [illegible] negata Franciſco corona Auſtriaci ſanguinis [illegible] Germaniæ [illegible], illa [illegible] quæ ad tanti imperij majeſtatem gloriamque ſuſtinendam [illegible] crederetur. Quocirca altius

[illegible] indoles ab ipſis incunabulis exploranda; ne, qui tanti Impe[illegible] perſtringenda ſuſcepimus, prima vitæ virtutumque elementa con[illegible] in ipſo operis limine negligentiæ damnandi. Anno a pa[illegible] CIↃ IↃ, ferijs D. Matthiæ Apoſtolo conſecratis, tertia ſub no[illegible] illud Auſtriacæ familiæ ſidus Gandavi, nobili Belgarum urbe, ortum [illegible] erat Philippus Maximiliani Imperatoris filius, mater Joanna [illegible] Hiſpaniarum Regis filia. Ab hac regnum illud longè ampliſſimum; [illegible] regno inferius, Belgium habuit. Avus paternus, Maximilianus, [illegible] Ferdinandus Catholicus hanc Caroli fortunam auſpicati fuerant. [illegible] conjuge Caroli Burgundi (quem Audacem dixerunt) filia, Bur[illegible]æque poſſeſſiones jure dotali ad Auſtriacos traduxerat: hic Ar[illegible] Siciliæque Dominus, præter Neapolitanum Navarræque regna, contra [illegible] Granatæque adverſus Mauros occupata, Caſtellæ ſibi provincias cum [illegible] Caſtellanorum Regis ſorore adjunxerat: Joanne Luſitanorum [illegible] Henrici duxerat, ſed, ut ferebant, ſpuriam, nequicquam oblu[illegible] Philippum parentem ſexennis, immatura morte, amiſit Carolus, utro[illegible] avo ſuperſtite. Stirpis tamen non infecundæ, quamvis cito are[illegible]. Præter Ferdinandum enim fratrem, poſtea Imperatorem ſoro[illegible] Eleonoram Emanueli primum Luſitano, poſt Franciſco Gallia[illegible];Iſabellam Chriſtierno Daniæ, Mariam Ludovico Hungariæ, [illegible] Belgicis rebus præfectam; Catharinam denique Friderici [illegible] Principi connubiali [illegible]. Tota Europa Carolus aut [illegible] ſummis quibuſque Principibus junctus erat, ut a[illegible] Imperator naſci aut mori non debuerit. Quamvis inter eximias hu[illegible] illa numeretur præcipua, quod neque natus, neque mortuus [illegible] ſed magna virtute ad imperium vocatus, majori etiam depo[illegible] *quanto ſit, imperium, cum non habeas, mereri, quam cum habeas, [illegible].*

IX. [illegible] Eccleſiæ initiati principia, qualis quantuſque Princeps vi[illegible] indicarunt. Siquidem Gandavi [illegible] novi ope[illegible] gemina in aere conſtructa porticus, omnium admiratione ſpectata [illegible] ædemque D. Joannis, continuata per tria millia quingentos [illegible], conjunxit, ſeptenis pedibus & [illegible] in latitu[illegible]. [illegible] porticu, quæ & ingenio artificis, & operis pul[illegible] ſpectantibus ſeſe [illegible]. [illegible] illuſtraverant. Arcus [illegible] diſtabant [illegible] unus ſapientiæ, alter juſtitiæ, tertius paci ac concordiæ in[illegible]. Quibus præter [illegible] etiam teſſeras [illegible] porticus [illegible] divi Nicolai & [illegible] decuſ[illegible] miraculum videri poterat. Hanc faces plurimæ feſtivique i-

 gnes

[illegible] fue-rit. *Genus & natalis anni Caroli.* Guillel. Zenocarus in vita Caroli V. Laur. Surius in Comment. rerū gestarum ad ann. 1500. Al[illegible] ſus Ulloa & A[illegible] nius de Vera i. vitæ ma[illegible] Rom & Trev.

Duæ admirabiles porticus in baptiſmo [illegible] Gandavi excitata.

gnes exornaverant. Illam majori inſtructam cultu puer Carolus ſubijt, cùm ad D. Joannis baſilicam ſalutari undâ expiandus deferretur. Res ſanè rara, nec ſine Numine administrata. Jam tum Europa magnum aliquid in Carolo præſenſiſſe eſt viſa, quæ primum naſcenti hoc velut theatrum virtutis gloriæque excitavit, unde vulgo hominum altior, ſub pedibus ceteros mortalium conſpiceret.

X. *Aſſluxus populi & dona publica privataque.* Ingens cùm plebis, tùm procerum multitudo ad Baptiſterij fontem confluxerat. *Magnatum enim perſonis mortus, ut ſalu eſt, ad quem plerorumque mortalium oculi avide convertuntur.* Duo procerum aderant aureo inſignes vellere, Carolus Guilielmus Croyus, & Satrapa Bergenſium; Heroinæ totidem regio natæ ſanguine; Britannica altera, Edoardi Anglorum Regis ſoror; altera Auſtriaca, Cæſaris Maximiliani filia, Margarita nomine: utraque orthodoxæ fidei ſponſores puero aſtitere; tam liberali eximiaque munerum oblatione, ut & regia donantium munificentia, & accipientis dignitas facilè eminerent. Neque populus fructu publicæ lætitiæ caruit. Ter aurea in circumfuſam hominum turbam moneta ſpargitur, ab Archiduce infantis parente, a Gandenſium ordine, ab ejus denique urbis cive locupletiſſimo, erecta pro foribus, quà tranſitus puero erat, theatrali, ad hoc officium, ſcenâ. Unde & infanti Principi vas aureum magni ponderis, inter viros quinquaginta tædis illuſtres, filij manibus oblatum, admirationem meruit. Sed & urbis Magiſtratus navem ex argento quinquaginta pondo appendentem obtulit, omen navigationis ſub ipſius auſpicijs late feliciterque per Occidentem diducendæ.

An. Chr. 1506

XI. *Carolus Philippo patre orbatus ſub cura Maximiliani avi inſtruitur.* Sub hæc Carolus, ſingulari educatus curâ ſeptennium vivendo attigerat, cùm inſperato oppreſſum morbo Philippum parentem amitteret. Quæ cùm ætas primam, ſeu vitiorum, ſeu virtutum ſementem, prout quæque ante aliam inciderit, altiſſimè excipiat, neque alterius facile fiugis, quàm cujus admiſit ſemina, meſſem reddat: adlaborandum fuit, ne idoneo vitæ morumque magiſtro deſtitutus Carolus aliena negligentiâ periret, & flagitia priuſquam noſſet, addiſceret: diſcrimine ſane avertendo: *nam nulla peccata, quæ ad adoleſcentum pravitate ſint, ſi et ius loquitur, periculum: nihil deteriora ſi præſentis ignorat omnibus.* Non hæc fugiebant Maximilianum ſapientiſſimum Cæſarem, proſpiciebat enim quantam regnorum ſpem adoleſceret hæc ætas, quot nationum ab ejus indole ac virtute penderet incolumitas, quæ in unius Principis inſtitutione curari negligi ve videbatur.

XII. *Mores in Principibus adoleſcentibus ante omnia ad virtutem formandi.* Ergò animum cogitationeſque per Europam circumtulit, ut excellæ ſpei fortunæque adoleſcenti tertium, ac præcipue quidem morum tradendorum magiſtrum deligeret. Solitus hæc crebro uſurpare ſermone: *Ignorantiam literarum in Principe valde turpem, virtutum longe turpiſſimam; neque enim imperaturum rectè populo, qui ſuis cupiditatibus reſiſtat, neque æquâ reprehenſione aliorum damnaturum vitia, qui ſua ſibi flagitia indulgeat.* Excitabat ambitionem paucos, qui vel amicorum ſtudijs, vel ingenij fiduciâ atque oſtentatione freti ad hoc ſeſe officium ultro ingererent. Sed Hadrianum Florentium patriâ Ultrajectum, & inter Lovanienſes

[illegible] Decani virtus, atque eximie in rerum uſu ac cognitione emi[illegible], atque omnium artificia apud Cæſarem valuere. Hunc igitur Ca[illegible] eſſe voluit, ac prima illi vivendi rectè, loquendique ru[illegible]e. Ephebos illi ex prima nobilitate lectiſſimos, atque indolis [illegible]es lateri addidit, qui per eaſdem cum illo artes traducti, æ[illegible] vincendi ſtudio Principem excitarent. Ille autem, uti ingenio a[illegible]ne penitus ſecundus; illam, quam naſcendo præ reliquis di[illegible]erat, diſcendo amittere noluit. Multa quidem naturæ ad [illegible]e enitenti debebat Carolus; ſed nec parum Hadriani ſolertiſſi[illegible]. Enimvero ſuavitatem ille (quam moribus familiarem traxe[illegible] gravitate, lenitatem tam aptè ſeveritate permiſcebat, ut nunc [illegible] Carolum magis raperet, quam duceret, atque is, neque aſpe[illegible]tis diſſet, neque facilitate ad vitiorum licentiam abuteretur. [illegible] more haberet incultos, cujus linguam excoleret, ac ne [illegible]vere quam loqui diſceret. — 15 6. *Hadrianus po[illegible] Roman. Pont. ex Carol in virtute & literis inſtructor.* *Exemplar boni inſtructoris.*

[illegible] cum ſeſe ſenſim ad illarum virtutum artiumque poſſeſſionem conten[illegible] Principis dignitatem ornarent, militaribus denique magis di[illegible], atque a literis, quam par erat, avelli maturiùs, quod Guili[illegible]ræ Dominus, & Areſchotti Marchio fuit, operâ potiſſimum [illegible] effectum eſt, ut is, cum eſſet Principis nutritius, integrâ ado[illegible]e toreretur. Cujus poſtea facti Carolum haud obſcurè pœni[illegible] obſervaret, quanto ſuo incommodo optimi viri conſilia ma[illegible] ſua imprudentia, prætermiſiſſet. Certe Genuæ Latinum [illegible] dicentem auſcultans, cum aſſequi intelligendo dicentem [illegible]pirantem dolore Carolum dixiſſe memorant: *Agnoſco Hadria[illegible] literas neglectum exciperem, aliquando pue[illegible]* Jam tamen adoleſcens (quo ingenij [illegible] ſtudio atque exercitatione aſſecutus eſt, ut quomodo[illegible] etiam Gallicâ, Hiſpanicâ, Italicâ, Germanicâque [illegible]itionem ambiret imperium, harum linguas non aſ[illegible] crederet ſuis imperantem à ſubditis intelligi non poſſe. [illegible] major, quam ſtribere, ſuoſque in ordines diſtribue[illegible] claſſe militem, atque hunc ipſum in ludicra ducere cer[illegible] præ ij, carceribus victos. Quin & volupe illi fuit [illegible]ſtris colubris, decertare, ut jam tum nil humile [illegible]. [illegible] verò ſeria deinde progymnaſmata aggreſſus, inter [illegible] ſe laboriosiq; ad quævis pericula interritis ar[illegible]. Equum enim inter æquales habili corpore doctiùsque moderari, [illegible] globos librare miſſiles. [illegible] ſpectio in[illegible]e, moderarique nobilium ephebororum agmina, ut jam tum [illegible], velut in tabula iſtius præbere Imperatoris videretur, cu[illegible]ſimam exhibuit imaginem. — XIII. *Carolus ad eque- ſtria & militaris diſciplinæ exercitationes aſſueſcitur.*

Nec

An. Chr. XIV.

Ferdinandus Caroli frater in Hiſpania ſpe regni educatur.

Gomecius in rebus geſtis Ximenij l. 5. in fin. & 6. init. Mariana l. 30. Guicciard. lib. 12. & 13.

In Carolū a Ferdinando fratre hereditas per avi teſtamentum mutatum transfertur.

Ferdinandus Catholicus ſine herede maſculo moriens Carolo nepoti plurima regna relinquit. Pauper moritur.

Nec Ferdinandi fratris, ſexennio poſt in Hiſpania nati, ac ſollicite ad hujus gentis morem ingeniumque educati, multum diſpar indoles. Sed in illo herba primum ſpectata eminebat: cui tanto impenſius vigilatum eſt, quòd ex deſtinatione avi Regis Ferdinandi in ſpem regni aleretur. Nam, ſive ipſo provocatus amore nominis ſui, in regio adoleſcente ac nepote conſervandi, ſive Hiſpaniæ natalis pueri ſoli dulcedine, morumque ex aura non tantum, ſed & aula gentis trahendorum captus ſimilitudine, Ferdinandum infantem, neglecto nepotum majore Carolo, heredem regnorum teſtamentariis, non ita pridem tabulis, Burgenſis in urbe ſcripſerat, adjeceratque trium equeſtrium militarium magiſteria potentiſſima, S. Jacobi, Oretani, & Alcantaræ, ibi quondam adverſus Mauros pugnanti Pontificia facultate conceſſa, atque in hanc ſpem induſtriâ Conſalvi Guzmani Oretani Magiſterii clavigero, & Alvari Oſorij Aſturicenſis Præſulis curâ ſingulari educabatur. Verum ubi Marienſis (quem à confeſſionibus e Franciſcana familia habuit) conſilio, Senatoribus regiis haud multò ante mortem hasce voluntatis ultimæ tabulas legendas expendendaſque obtuliſſet: quorum jam animos Hadrianus Caroli legatus, uti & Regis ipſius mentem, ſingulari humanitate, indoliſque Carolinæ deprædicatione occupaverat, unanimi ſententia viſum omnibus, hoc ſucceſſionis beneficium a Carolo, ut majori natu, jamque ad regnum aptiore, transferendum, graviſſimis ex cauſis, non eſſe; & Rex ipſe veritus, ne regnorum proceres, nec ſibi quidem ſatis addicti, Ferdinandi infantis ad ſuam libertatem cupiditateſque abuterentur, in Carolum regna a ſe parta transtulit, adminiſtratoris tamen [illegible] titulo [illegible] Johanna & Caroli mater (quam leges patriæ regno non excludebant) in vita ſupereſſet. Quibus conſtitutis Matricaleſio in humili vico, quem cavere in vita, a fatidica juſſus fuerat, rite ſacris munitus X. Cal. Febr. deceſſit, anno ſalutis MDXVI. ætatis LXIII. Regni Arragoniæ XXXVII. Caſtellani, à morte Henrici fratris Iſabellæ conjugis, XLII. ſepultus Granatæ regio funere, ad quod pro dignitate præſtandum vix regium ærarium ex ampliſſimis tot regnorum proventibus ſufficiebat: ut multi obſtupeſcerent tot regnorum Dominum pauperem emori, proceres [illegible] liberalitatem deſideraſſe cernerent, quem omnia in Reip. & Eccleſiæ bonum, non in aulicum luxum profudiſſe animadverterent. Certe Principum ſuæ ætatis omnium habitus præſtantiſſimus eſt, qui religionis Chriſtianæ toto orbe propugnandæ ſtudioſiſſimus, Catholici Regis nomen optimo jure tulit, quando occupata Granatâ urbe Mauros cum Judæis, [illegible] gentorum annorum [illegible] exegit Hiſpaniâ, ut bello jam victor, centum XXIV. millia familiarum migrare juſſerit, majori tamen religionis, quàm terrarum late incolis exhauſtarum emolumento. Porrò victoriam proſecutus, trans mare in ipſas extendit Africæ oras. Ne vero fex illa lateret profligatæ fidei hominum, inquiſitio ſeveriſſima ab eodem eſt inſtituta, quæ ad omnem hæreſeos ſuſpicionem, & labem religionis quamcunque, equuleum, ferrum, ac ignem in promptu habet, ducta in paucos, ut plurimos ab hac peſte tueatur, chirurgi prudentis in modum, qui ulcus ſecat, ut corpus vitamque conſervet. Præ-

ter

[illegible] factus orbis, & Hiſpanorum imperium, & Romanam 1516.
[illegible] Neapolitanum quoque regnum è manibus Gallorum extortum,
[illegible] ſervavit. Navarræum verò, cùm aliis de cauſis ſibi à
[illegible] vindicavit, tum potiſſimùm eâ uſus poteſtate, quam Pon-
[illegible], ob præſtitam Regi Galliarum Ludovico adverſus ſe Ro-
[illegible] ſceleſtiſſimè turpiſſimo fidem. Quando hi Reges auſi
[illegible] cum nonnullis Cardinalibus indicere, Pontificem-
[illegible] damnandumque evocare. Unde cùm è diverſo Julius La-
[illegible] concilium indixiſſet, Regemque Ludovicum cum Joanne
[illegible] ſubjectos, regiâ dignitate regniſque exutos decla-
[illegible] Rex Anglorum Ludovico, Ferdinandus Joanni arma intulit:
[illegible] ſucceſſu quo victor, regnique poſſeſſor factus, materiem
[illegible] longam poſteritati ſuæ, hactenus fixis illic Hiſpanorum
[illegible] reliquit. Tot igitur regnorum, multo tempore, ſummâ cu-
[illegible] poſſeſſione, Ferdinandus uno momento, & vitæ & for-
[illegible] Carolus ſine cura ac labore, uno Dei immortalis nutu donatus
[illegible] eſt, & [illegible] e non habentibus, & poſſidentibus adimere: ut
[illegible] conferat, quod centum annorum bella non potuerunt.
[illegible] fratrum Caroli ac Ferdinandi ſortem: ille jam Belgarum
[illegible] Rege inferior, ad tot regnorum poſſeſſionem evocatus; Ferdi-
[illegible] hæc deſignatus, nihil præter gratiam fratris relinquitur. Non ma-
[illegible] quando idem iſte Germanorum poſteà Imperator, ma-
[illegible] us ingenio viribuſque imperium adminiſtrandum ſuſcepit,
[illegible] ſorte, citra minorem religionis quietiſque publicæ jactu-
[illegible] ari, ſi primùs Rex Catholicus teſtamenti legibus con-
[illegible] inhæſiſſet: *Magnu enim regna, ut aqua, rara quies permitti-*
tur.

[illegible] morte Ferdinandi cognitâ, ſuæque jam ſortis per Ha- *Exequiæ Ferdinando Regi Catholico adornatæ.*
[illegible] Cardinalem com nobilis, ſplendidiſſimas
[illegible], quæ [illegible] celebratæ habitu eſſent, triumpho quam
[illegible] propiores. [illegible] nec errare, ac ſpecie magnopere
[illegible] victoris, quam mœrorem victi
[illegible] pompa cultis phaleratiſque ma-
[illegible] diverſorum inſignia, longo deinde
[illegible] ordine, ad ædem Gandavi primariam, cum Eccle-
[illegible] eâ lege proceſſum eſt, ut vexilla, ceteraque illuſtria
[illegible] ta [illegible] vi endalo [illegible] eminerent. Ereſtum verò in baſilica
[illegible] quaqua ve [illegible] luminaria, [illegible] centaſque ma-
[illegible], ſceptra coronaſque regales oſtendebat Carolina jam
[illegible] Ferdinandi [illegible] decora: ut Belgium non tam [illegible]
[illegible] o plaudere videretur, & unius doloris alterius eſſet glo-
[illegible]

An. Chr. Carolus aviti ... Hispaniarum literis, ... benevolentiam occupat.

Et ſanè non pauciores à maximis deferebantur Principibus literæ magis gratulationis quam luctûs plenæ, quæ ita ſe illius dolerent ſuperiorum, ut magis de alterius ſe lætari teſtarentur exitu. Ita & Carolus datis ad proceres Hiſpaniarum literis, multa prætexuit argumenta dolentis animi, ut *quod ſe patriamque re... optimo patre ... homines privatum eſſe ſentiret; tam amante ... etiam ... ætate neceſſario. Jacturam hanc tamen ... haud mediocriter ſarciri avi ... conſilio, qui Ximenium Cardinalem, cujus ... uſu firmatam, grav... ... Reip. voluiſſet.* Qua commendatione utcunque mitigavit ... Ximenii vultus; cùm Hadrianum ipſe Præfecti jam titulo, ſi Ferdinandus illo morbo occumberet, ad Hiſpanos ablegaſſet. Aliis tamen ad Ximenium ... literis, Hadriano quippiam ſe commiſiſſe arcanum docebat, quod cum ipſius communicatum vellet, cujus ſententiam conſilii quamprimum expeteret. Id verò

Et Regis ſibi nomen ... vivente adhuc matre, citra Hadriano rum mora & Catholici ... voluntatem vendicat.

erat: ut *quoniam vivente matre, ad quam rerum poteſtas ſpectaret, regium ... nomen à ſummis Principibus per literas legatoſque tributum ... ipſum decreviſſet etiam aſſumere. Ab ipſo proinde expectare ſententiam, an non ſalvo Majorum inſtituto ... cùm Germanos inter Italoſque nuſquam liberorum ... paternarum dignitatum titulos, vivis licet parentibus, uſurpare.* Quæ ſanè conſultatio Ximenio totique ſenatui inſolens viſa eſt, ſuſpenſoſque haud parum tenebat: tum quod re jam ante in deliberationem adductâ concluſum eſſet, multis gravibuſque de cauſis nequaquam expedire: tum quòd non invitari ſe à Carolo ..., ſed impelli etiam ſentirent: ut qui jam ſecum ſtatuiſſet regium ... pare nomen, adeoque conſultandi hac ... ſolam in ... ligaret rationem defendendi, quod non erat conſilium petere, ſed imperare conſenſum.

Pontificis Cæſaruſque conſilio ... neceſſitates ... ſentiuntur.

Quocirca, cùm iteratis Carolum literis oraſſent: *aſſumeret ſolam ... titulo ... multorum, ſeditionem ... populorum ... otio, ac ... ac hanc dimiſſionem ... uteretur.* Perſtitit tamen ipſe, negavitque ... *jam ſibi integrum amplius, ... Pont. Max. purpuratorum Patrum, ac Maximiliani Cæſaris avique ... tot tantorumque ... recuſando videretur.* Diverſæ erant, quæ hanc ejus voluntatem obſirmarent, cauſæ. Matris ... ad mentis uſque infirmitatem pervenerat, ut ... ſectura, quam ... da proceribus Hiſpanorum arbitria videretur. Unde horum expoſitum ... tatibus regnum haud leviter ... eſſet. Præterea ... ſatis ſibi Carolo Principum ... jam tum in contraria diſcedere ſtudia exploratum erat, non paucis illorum à Ferdinandi Regis conſilio diſſidentibus. Accedebat Belgarum procerum ... Crovi, qui Caroli animum poſſidebat, impulſus. Is enim ſi ultima Regis voluntas ... propoſitum obtinere, ſequeque ab aula Caroli (quod Rex ... Hadriano in ... admittendo in hereditatem Carolo fecerat) ex ... Siquidem illis Ferdinando coloribus depictus fuerat, quibus Regi offenſionem ... contraxerat.

[illegible] plenam Carolus urgebat. Præſertim [illegible] non deeſ- [illegible] teſtamenti Ferdinandæi tabulis, quibus cognominem ſibi [illegible] ſcripſerat, ſtandum eſſe contenderent. Nec defuiſſe his ra- [illegible] quòd primæ hæ tabulæ integerrimâ Regis mente, firmatoque [illegible] ut poſteriores, & vacillante jam ex morbi [illegible] [illegible] Quòd illis Hiſpanum ſuis popularibus, hi Ger- [illegible] cæteris præficeret: quòd per illum ultima Regis voluntas, [illegible] inviolatè ſervanda; per hunc præter jus faſque infringen- [illegible] per illum Hiſpani ex Principum ſuorum arbitrio regendi ſint; per [illegible] Hiſpanorum capitibus, non ſine gentis ſuæ opprobrio, [illegible] Jam verò illud multo retrahebat à Carolo Hiſpanos maximè, [illegible] gubernandi conſortio ac poteſtate ſpoliandos videbant. Præ- [illegible] Regis Carolus nepos Hadrianum Belgam Hiſpa- [illegible] gubernandis præfeciſſet. Quæ hanc gentem externæ do- [illegible] haud leviter inprimis regnandi auſpiciis adverſus [illegible] Sed unus Ximenius (quæ illius erat in Carolum obſer- [illegible] cum honore adminiſtrationis ſibi à Ferdinando delatæ, ſub- [illegible] auctoritate & conſtanti erga Carolum benevolentiâ, hæc per [illegible] Qui illius Principi honorem jam nuper habuerat, ut licet is [illegible] a Ferdinando moriente fuiſſet, Hadriano tamen à Ca- [illegible] deſtinato, locum apud ſe ad conſilia adminiſtrationemque [illegible] donec ſuâ hanc novus Princeps ſententiâ litem abſol- [illegible] Carolus probatâ Ximenij moderatione, privatis illum literis [illegible] *[illegible] huc conferret operam, quo, unctis hac ipſius regij nominis ſuſ[illegible] [illegible]* Quod quidem ab Hadriano ad gubernationem admiſſo [illegible] hic Carolo profuerit, non fuiſſe exauditum. Xime- [illegible] [illegible]ulata exſequeretur, Madriti ſenatum cogit, ad quem Princi- [illegible] Almirantus, Fradricus Albanus, Pacecus Aſcalonius, [illegible] Præſulum totidem, Rogius Granatenſis regij ſenatus præ- [illegible] Burgenſis, Fradricus Segontinus, & Franciſcus Abulenſis cum [illegible] conveniſſe, ad quos Laurentius Galindus Caravaialius, vete- [illegible] legum interpres peritiſſimus, inſtructiſſima oratione, ex Ca- [illegible] dixit, qua oſtendit: *Non arrogantia aut tyrannide, qua [illegible] ad regij ſolij dignitatem irrumpat; ſed [illegible] impulſu, tum [illegible], hanc nominis præro- [illegible] jam Regina mater non [illegible] mentis aberratione am[illegible] [illegible] par quàm exiſtimari? & ſi ſemper mentis compos [illegible] quid impoſterum decernandum ſit? præſertim [illegible], quæ per nos gerentur, rerum [illegible] eſſe pa- [illegible] Carolum a[illegible], ejus [illegible] vo[illegible]? Quid [illegible], cui majeſtas regij nominis ac reverentia [illegible] futura eſt? Non [illegible] ut ille, qui omnium eſt particeps, etiam honoratus ſit.* [illegible]

1516.
[illegible] Ordo- ... [illegible]

Ximenij Cardinalis erga Carolum favor obſtacula perrupit.

Regium Carolo nomen tribuendum [illegible] exempla veterum ſuadetur.

[illegible] cum, atque à patriis inſtitutis [illegible] diverſum [illegible]. Hoc jam olim Hiſpaniæ [illegible] ex [illegible] legem [illegible] Caroli [illegible] exemplo, [illegible] ad regiæ dignitatis [illegible] uſurpationem admitteret. [illegible] communicatâ cum patre administratione regni [illegible]. [illegible] participata [illegible] imperia ex [illegible], [illegible] operam dignitatemque [illegible] non [illegible] ipſe. [illegible] matre [illegible], [illegible] regni pari jure imperaſſe. [illegible] cum doceant [illegible] a Carolo in [illegible] a [illegible] cum [illegible], quando ex alterius [illegible] regale nomen [illegible] : non poſſe [illegible] exſcindere, ut ſemel admiſſum recipiat. Et, [illegible] etiam eſſe [illegible] hoc, quod graviſſimorum hominum [illegible], cum temeritate [illegible]. Aſſentiendum igitur, [illegible] ad eum res articulum deducta ſit, ut jam non [illegible], ſed probatio factorum poſtulatur. Suntque Caroli è ſinu depromptæ [illegible] literas, eâ, quam ſupra memoravi, ſententia conſcriptæ. Diu [illegible] viri Principes continuêre, inexpectatâ poſtulatione, & Galindi oratione perculſi, qua privata, ob ſperatam ſub [illegible] Regina ac Principe libertatem, [illegible] emolumenta eripi animadvertebant. At ſubinde in [illegible] partes, quarum altera Galindo Ximenioque aſſenſa eſt, [illegible] gratiam [illegible], ac neceſſitate [illegible] beneficium [illegible]: altera [illegible] Ferdinandi [illegible] Principum anteſignanum, manifeſte contradixit. *[illegible] a Galindo adducta [illegible] momentum [illegible] ad præſentem [illegible]; quod [illegible] temporum, nec rerum par [illegible]. [illegible] legum Regni [illegible] ; [illegible] contemptu exorbitaverat.* Nec ceteris [illegible] Caroli audacia probata eſt, [illegible] Ferdinandi [illegible] Caroli [illegible], cum ſententiam rogaretur, negavit ſe daturum [illegible], quod a [illegible] Carolo [illegible]. Unde [illegible] murmur, [illegible] plero[illegible] [illegible] guebat. Ut Ximenius [illegible] vultu [illegible] intervellere. *[illegible] ſuffragium, O Principes, [illegible], neque enim [illegible] adſua Rex [illegible], cùm [illegible] utuntur. [illegible] ego [illegible], ut [illegible] obſequium [illegible], [illegible] gratiam [illegible] quadam [illegible] perperam [illegible]. [illegible] Carolus [illegible] eſt [illegible] ceteræ [illegible] ſequantur.* Quo dicto, Senatum [illegible] ſe [illegible], Madritique Præfectum Petrum Corteam ad ſe vocatum [illegible], receptoHiſpanorum more, primùm in prætorio, [illegible] ſonitu, [illegible] Regem Caſtellæ proclamat, quod deinde [illegible], [illegible] ſublatis [illegible] applaudente populo, [illegible] tam ac [illegible] eſt. Poſt urbes per Caſtellam reliquæ [illegible] exemplum ſecutæ [illegible], Regiſque [illegible] Madriti aberant, Ximenii regiique Senatûs autoritate [illegible], [illegible], quam-

Sententiarū diverſitas & pugna.

Ximenij à ſe medij diſſentientium reprehenſio & pro Carolo publicata depoſitio.

Carolus Rex per regnaCaſtellæ proclamatur Aragonijs reſiſtentibus.

cum-

[illegible] ſoli. Arragonij ſoli, quibus Ferdinandus A- 1516.
[illegible] ſtanum Antiſtitem, cum ſumma gubernatio-
[illegible] reſtituere, nec Carolum ante
[illegible] Regina morte diſcederet. Quibus tam A[illegible]i,
[illegible] Carolus hanc ignovit pertinaciam. Inte-
[illegible] Ximenij, regijque Senatus literis, obſervan-
[illegible] ſententia: *Carolum Regem Pontificis maximi, a-*
[illegible] Hiſpaniæ, quamvis matre ſuperſtite, poſſeſſionem
[illegible] Reip. totius emolumento petitas. Nolle ta- *Carolus*
[illegible] ut Regina mater ab ea ſeparetur, primum *el ſeri A-*
[illegible] primam in tabula publica *tiâ ma-*
[illegible] reverentiam. Carolum in laboris partem, & ad levandam *tris illi in*
[illegible] ſubvenire. Quod igitur [illegible] faustumque *honore*
[illegible] atque inprimis D. Iacobus tutelaris Hiſpaniæ Apoſto- *regis pro-*
[illegible] Carolum [illegible] per ſubjectas provincias vocibus Regem pro[illegible] *mas de-*
[illegible] & [illegible] præſentem in Hiſpania Principem ſuum intuea- *fert.*
[illegible] Cæſari[illegible]que apud hanc gentem authoritas valuit; [illegible] ſine
[illegible] ab [illegible] hæc ſententia fuerit, & magna procerum
[illegible] ta, ne ſine capite Hiſpania hoſtium, ac præſer-
[illegible] extrema Europæ [illegible]tantibus, opportuna fieret. Solum
[illegible] propitias, hoſtibus audaciam, timorem ſubditis
[illegible] titulì majeſtate facilius declinantur. Et verò dein-
[illegible] illa atræ bilis jactationibus obnoxia, conſultò modera-
[illegible] p[illegible]e, quæ eodem quandoque tempore contraria per
[illegible] a ex[illegible] ; neque ſe ipſam cum ratione poterat moderari.
[illegible] ad inſignem amœnitatem illius gratiâ per *Ioanna*
[illegible] illa in angulo domus locum, unde nullius *matris*
[illegible] eandem amœnitatem poterat, ubi cooptarat: ibi, ſeu pietatis *imbecilli-*
[illegible] niſi nuda humo, tabulisve ſtrata ſomnum oc- *tas & vi-*
[illegible] inter brumæ rigores ſuffultas pellibus *ta aſin-*
[illegible] corpus macerabat, nec alijs niſi fi- *da.*
[illegible] apud ſe [illegible] putreſcentemque ſolita accipere, inflexi- Gomec
[illegible] preces, erga ſe ipſam lævitiæ. [illegible] Ximenius Reginæ vicem in Xime-
[illegible] Duca amœ[illegible] in conſortium, cuſtodi- nio l. 6.
[illegible] Valentino ſeverioris animi directore introducto, mihi p.
[illegible] Caroli Regis obſequio, illam traduxe- 194.
[illegible] Ximenio literis Rex teſtatus eſt, pro illo quo tenerrime
[illegible] La hæc matris Reginæ imbecillitas excitan-
[illegible] idonea fuit. Ximenius tamen ad periculum omne ſub-
[illegible] olim Regis Ferdinandi conſilium exequ-
[illegible], indigenam ſcribaliquè militem juſſit, qui
[illegible] expeditus, bellicaque inſtructus ſupellectile, præſto eſſet.

 Ad

Au C[illegible] [illegible] ſcribenda [illegible] [illegible]

Ad hanc rem ut promtum ſibi [illegible] facilemque pararet ſubditos, non paucis mi-
litiæ onera immunitatibus levavit, a [illegible], vectigalium[illegible]que ac [illegible]
penſionibus, militares ros abſolvit: tanta omnium alacritate, ut non magna tem-
pore ad triginta ſelectorum militum millia ſacramento auctorata ſint, quibus
regia voluntate Tribuni Duceſque præfecti quot hebdomadibus conſueta mili-
tiæ exercitia imperabant. Ita omni armorum genere, bellicisque muneribus,
tanquam in Martis campo, aſſueta juventus, non mollis adverſus voluptates,
quibus otioſa diffluit, quam domeſticos externoſque hoſtes excolebatur. Pru-
dens certè conſilium, dignumque, quo plures regnorum ſuorum arma [illegible]
tur. Ita nullo, aut certè exiguo Reip. impendio, emolumento maximo, exerci-
tum ad omne diſcrimen expeditum opponerent; exeras gentes [illegible],
quàm detentioni regnorum intentas patriâ arcerent: militem [illegible], cui nul-
lum in fuga præſidium, ſed pro aris focisque domeſticis, pro vita ac fortuna pro-
pria eſſet dimicandum: qui & virtutis ſuæ inter populares præmium, & vitio-
rum pœnam expectaret. Nunc ubi in militia ſcelerum libertas, & [illegible] ra-
piendi licentia quæritur; ubi nulla peregrino militi inter amicum hoſtemque
diſtinctio: poteritne ſalus ab ejuſmodi præſidijs expectari, quæ non minus ad
opprimendos ſine hoſte ſubditos, quàm propulſandos adverſarios excogitata vi-
dentur. Certè Turcarum imperium illo bellandi artificio hactenus non modò
defenſum, ſed auctum etiam eſt. Romanorum, hoc defectu, non tantum ab ho-
ſtibus externis labefactatum: ſed internis propemodum ſeditionibus laceratum,
vix aliqua priſtinæ dignitatis veſtigia in Germania retinet. Providendum ta-
men erit, ne dum eâ, quam laudamus, arte militiam inſtruis; alienos magis,
quam ſubditos armes. Nam ſi incertæ fidei homines, imperijque detrectantes,
his belli ſubſidijs nimias, gladium imprudens porrigis, quo tuum deinde jugu-
lum appetant: quod Carolo inter ipſa regni auſpicia propius opinione evenerat.
Sic in rebus quibus[illegible] maximus [illegible] cum emolumento periculum [illegible], & regnorum, [illegible] meritum[illegible]orum, [illegible] dan[illegible] [illegible] [illegible] ſert.

XVIII. Carolus fœdere cũ Rege Gallia & affinitate cum Rege Hungariæ ac Daniæ munitur.

Morabatur etiamnum in Belgio Carolus, magniſque ſe ſe cum Principum,
tum vicinorum Regum amicitijs muniebat, poſtquam enim anno [illegible] æ-
tatiſque ſuæ quinto & decimo Belgicis provincijs inaugurathus eſſet, ad Fran-
ciſcum Valeſium, recens dictum Gallorum Regem, legatos, & gratulandi, & fœ-
deris innovandi cauſa miſit. In quo utrimque ijs legibus conceſſum eſt; ut
clientelæ titulo, de Flandria Artebaque Carolus Franciſco ſacramentum n[illegible]
cuparet. Renata vero Regis Ludovici defuncti filia, ſexennio nondum major,
Carolo ſponſa opportuno tempore fieret. Affinitatibus quoque alijs ſibi Euro-
pæ Reges devinxit. Altera ſororum Maria Ludovico Hungariæ Bohemiæque
Regis filio tradita: altera Elizabetha Chriſtierno II. Daniæ Regi copulata.
Subinde vicinos ſibi Principes aut benevolentiâ aut fœdere conciliavit. Geor-
gium Saxonum Principem adeò in ſe liberalem expertus eſt, ut Friſiam ipſi de-
fendendam, poſſidendamque ultro detulerit: quam Ezardus ejus loci comes
poſt annorum octodecim bella, variâ ſorte geſta, clientis deniqꝫ titulo obti-
nuit,

[illegible] Joannem [illegible] Ducem, vicinâ armorum potentiâ metuendum: 1516.
[illegible] Auctoritem Gallorum magis ferro, quàm proprijs
[illegible] pacis legibus demeruit. Ita prius regnum ſuum a-
[illegible] aggreſſus eſt, propugnaculo ſanè fortiſſimo, quo
[illegible] hoſtium facile impetus declinabant. Sed Regem Rex Gall. occupata Inſubria, ad Neapolitanũ regnum adſpirabat
[illegible] Carolo timendum fecerat, occupatæ recens Inſubriæ fe-
[illegible] Neapolitano animum adjecerat ratus Carolum jam
[illegible] lubricâque fortunâ conſiſtentem, tanti
[illegible] ut ſecum inimicitias ſuſcipiat ad Caſtellæ,
[illegible] Navarræque turbandam poſſeſſionem fortè valituras. Neque enim
[illegible] de regnis contendere placuiſſet. juris atque armorum cau-
[illegible] viderentur, quæ, & ingenioſæ ad omnia cupiditati, &
[illegible] potentiæ rarò deſunt: Caſtellæ regnum, aut jure affinita-
[illegible] aut legibus ſuis fretum, Reginæque opibus im-
[illegible] Carolum excludere poterat.

[illegible] in Ferdinandi poteſtatem veniſſe admirata, Hiſpanicis quidem XIX.
[illegible], ſed multis diſceptantibus jure, an potentiâ? Nam [illegible] Jo- [illegible] Navarræ regnũ prætendebat: & quo [illegible]
[illegible] Princeps hoc regnum, Catharinæ Foxæ dotale, matrimoniali
[illegible] ad ſe tranſtuliſſet: Rex Galliæ Ludovicus ſibi illud, ex ma-
[illegible] deſcenderet, deberi contendit: certè obtinuit, ut Navar-
[illegible] coronæ perpetuum contra Hiſpanum ſtipendiarium addice-
[illegible] Ferdinandum graviter pupugit; ita Navarræo exitiale
[illegible] eâdem tempeſtate odia armaque in Pontificem Julium verti-
[illegible] & eidem faventem Joannem diris execratus fuerat, facta
[illegible] illorum poteſtate, hac Ferdinandus, Romanarum
[illegible] (ut ſupra vidimus) fautor ſtrenuè uſus promptis ad hunc
[illegible], Navarræum Regem, neque ſuo, neque Francico in-
[illegible] terrore regno expulit, anno poſt Chriſtum
[illegible] CIↃ IↃ XII. [illegible] Galli, aut ſibi, aut poſtmo Regi
[illegible] conati.

[illegible] poſſeſſionem nonnulli Ferdinandum armis magis, quàm æ- XX. Aragonia regnũ quo [illegible] ad [illegible] ab [illegible] ad [illegible]
[illegible] murmurabant: [illegible] fœminâ, antiquis legibus a
[illegible] nepotem ſolâ propinquitate alteri er-
[illegible] Ferdinandi, patruo ſuo Martino Aragonum Regi ſurrogati.
[illegible] lege ſuper probata [illegible] regia ta-
[illegible] cauſæ æquitas valuiſſe putabatur. *Nam quid, aiebant,*
[illegible] Martini re [illegible]
[illegible], [illegible] hereditatem patris [illegible]
[illegible] Carolus poterat, ſi alii illa quam hoſtes contro [illegible]. Quæ
[illegible] *de re controverſia cœpit, quæ [illegible] prot*
[illegible] præcederet? Cur [illegible] per [illegible]
[illegible], [illegible] jam olim in Carolo Magno aliiſque exemplo? Cur
rege

An. Chr. [illegible] legibus exi[illegible]tur à corona [illegible], ejuſdem [illegible] Princeps, ubi tantum [illegible] [illegible] [illegible]?

XXI. *[illegible] pace [illegible] cum [illegible] cip ſita.* Maluit tamen Carolus [illegible] adverſus experiri, donec primo [illegible] [illegible], vaſtis [illegible] partem [illegible], recepiſſet [illegible] dimitoris imperium quæreret, domi [illegible] *[illegible] Æſopus, [illegible] [illegible]*. Adhuc igitur [illegible] Lenois operâ, ut pacem ante armis [illegible]. Quæ [illegible] leges [illegible] Noviodum anno [illegible] „ſecum decimo [illegible] inter Galliæ Hiſpaniæque Reges conſtitit: *[illegible]*
„*[illegible] ; [illegible]*
„*[illegible]*
„*[illegible] (conſtituendum [illegible]) [illegible]*
„*[illegible] Cæſarem [illegible]*
„*[illegible] quod [illegible] exſtimationem [illegible]*
„*[illegible]. [illegible] ; [illegible]*
„*[illegible] , dum [illegible]*
„*ſet , [illegible] , [illegible]*
„*Re[illegible] , [illegible]*
„*tur, [illegible] , [illegible] Reg [illegible]*
„*que à [illegible] occupata, [illegible].*

XXII. *Quo ex [illegible] Galli ius ſuum in regnum Neapolitanum derivant.* Cujus fœderis rationes, ut altius penetret, operæ pretium erit cognoſcere quo fonte ea jura Galli deducant, cum à prorſus [illegible] repetenda [illegible] Aragoniorum ex Hiſpania. Andegavenſium [illegible] Gallia, [illegible] hoc ſibi extremum Italiæ regnum [illegible] belli [illegible]. Veniſſe [illegible] jure Romanorum Pontificum clientelam [illegible]. Ex quibus Urbanus ejus [illegible] [illegible], poſtquam illud Manfredus Friderici II Imperatoris ex concubina natus, vi occupaſſet, Carolum Andegavenſem D. Ludovici Regis fratrem Regem [illegible] anno partæ ſalutis CIƆCCLXIV. Qui [illegible] Pontificis favore, ſuiſque paratam armis, tribus ex ſe Regibus, Carolo primo, alterique, ac denique nepoti Roberto [illegible]: cui poſt vitam, maſcula prole extinctâ, neptis Joanna ex filio Carolo ſuperfuit. Quæ [illegible] obſcœnitate [illegible] ad [illegible], conſanguineum Carolo [illegible] ad regni ambitionem concitaſſet, metu [illegible] Ludovicum Andegavenſem, Caroli V. Galliarum Regis fratrem, cum exercitu [illegible] in Italiam [illegible] gratia [illegible]. [illegible] regnum poſt Joannam [illegible]: ſed ſpe [illegible] ex [illegible] in Apulia [illegible], [illegible] regni titulum, cum [illegible] poſſeſſione Gallis reliquit. Regnum apud [illegible] Regem [illegible] tem Carolum Dyrrachinum, oppreſsa per [illegible] Joanna, [illegible] ad ejus deinde filium Ladislaum, Ladislao ſine liberis defuncto, ad ſororem Joannam alteram tranſiit. quæ [illegible], ac vitâ [illegible] ſuperiori, Ludovicum III. ex Gallia, [illegible] Martini V. [illegible], [illegible] habuit: cui [illegible] Aragoniæ, [illegible] Regem in regni jura defenſionemque adoptatum oppoſuit. Sed, ut [illegible]

[illegible] *impotentia*, citò accepta, præſtitaque utrimque gratia offenſionibus [illegible], atque ad hoſtem Ludovicum amor, ſceptrumque adoptione translatum. [illegible] quem tamen, cùm ſuperſtes Joanna vixiſſet, regnum ad Alphonſum [illegible] bellorum contentione cum Renato Ludovici fratre ſuſcepta, quòd [illegible]ito, ſed (ut fama erat) commentitio: ille adoptione jus ſibi arroga[illegible] hoc [illegible] ſimum forte longa manavit bellorum inter Aragonios A[illegible] [illegible] ſeries, oppugnatis inter ſe, pro temporum rerumq; varietate Pontificum [illegible] alia. Sed & Alphonſus ſine legitimo hærede moriens, Ferdinando [illegible] nato, regnum, fratris Joannis Aragonum Regis armis partum, te[illegible] legavit. Par fere Renati fortuna, qui Carolo, ex fratre nepoti, ſuas [illegible] opesque tranſmiſit. Hic, eaſdem, improlis ad Ludovicum XI. [illegible] Regem (Andegavi Narbonæque ex maſculæ prolis defectu, poſſeſ[illegible]). Unde ad [illegible] Carolum VIII. Galliæ Regem jus devolutum: [illegible] non deeſſent, ſed circumſpectio, regnum pari facilitate, & partum, [illegible]. Poſtquam enim ex Ferdinando Alphonſus filius Neapolitanis [illegible] anno Chriſti CIↃ CCCCXCV. Carolus, Alexandro Pontifice cum [illegible] invitante, Italiam magno exercitu ingreſſus, Neapolim ſub[illegible] provincias ſine ſanguine occupavit: ubi Alphonſus ſuis ob crudeli[illegible], atque ad vitam ſolitariam verſus, Ferdinando ex ſe nato, ſenioris [illegible] regnum commiſerat. Sed hic unius nondum anni Rex, Carolo menſtruo [illegible] tantiſper ceſſit, dum ſubditorum favor in Gallos effuſus, refrixiſſet; [illegible] facilitate, qua illos hoſpites admiſerant, repellerent inimicos. Ita [illegible] redux, ac brevi ſine herede mortuus, Fridericum patruum ſucceſ[illegible], regni totius Pontificiſque voluntate habuit. Qui cum hinc Ludovicum [illegible] ex Carolo Regem; inde Ferdinandum Aragoniæ, ſuo quemque jure ad [illegible] aſpirare cerneret, vectigalem ſeſe Ludovico, jam Inſubriâ recens po[illegible] a Ferdinandum ſubdidit: donec federibus inter ſe uterque Regum [illegible] Fridericum Alexandri Pontificis, aliorumque Principum ope deſtitu[illegible], tanquam illegitimi heredis ſucceſſorem regno exuunt, iſtaque inter ſe lege [illegible], anno poſt natum Chriſtum MDI. ut Hiſpanis Apuliæ & Calabriæ [illegible] Gallis, cum Neapoli locisque alijs, regni titulus, Siciliæ impoſterum [illegible] ato, cederet. Suis quiſque armis aſſignatam ſibi partem vendi[illegible] inter unius ſponſæ Rivales aut breves aut periculoſæ ſunt ami[illegible] [illegible] is urbibus exorta utrorumque inter ſe Regum colliſit exer[illegible] [illegible], ut totum denique regnum ſub Gonſalvi Magni auſpicijs ad [illegible] Regem & Hiſpanos tranſiret. Illud penes Gallos jus relictum eſt, [illegible] Carolo V. a Rege Galliarum Franciſco delatum memini[illegible].

[illegible] igitur ad pacem utcunque per Europam compoſitis, Carolus ex am[illegible] Maximiliani in Belgio ultimum oblatis, anno MDXV I. propera[illegible] Hiſpaniam, invitatus a Franciſco Ximenio Cardinale, totius regni præ[illegible] gubernatore. Cujus fide atque integritate adverſus frequentes Hiſpa- XXIII. Gomecius l.7. Larua zius l.2. c.5. *Carolus*

 niorum

An. Chr. in Hiſpaniam a Ximenio gubernatore evocatur. Ferdinãdus Caroli frater, aula Hiſpanica [illegible] juſſu amandatur aulicis.

norum procerum oppugnationes, hactenus inviolatum Carolo ſteterat. Tantò magis admirandâ fidelitate; quòd pleroſque Belgarum in aula Caroli graviſſimos adverſarios; paucos verò Hiſpanorum, magis in Ferdinandi inter ſuos educati partes propendentium, fideles amicos experiretur: niſi quos, aut ſuâ virtute, aut beneficijs ſibi devinxiſſet. Cum Gironijs Albaniſque Principibus magna illi, ob ſeriam ſeveramque mandatorum Regis executionem æmulatio, contentioque fuerat. Quin & Petri Nonnij Guzmani, & Alvari Oſorij, aliorumque Ferdinandi Infantis aulam moderantium offenſionem incurrerat; ut cum hi Ximenium amotum cuperent; ille contrà, Caroli aſſenſu fretus, omnes illos aula ejecerit, Ferdinando nequicquam, lacrymis propemodum minisque etiam demum, obſtante; quòd fidis ſe miniſtris per ſummam injuriam, ad ſe perdendum illatam, ſpoliari quereretur. Alijs tamen, qui humanitate priorum delinirent ſubſtitutis, autor Carolo per literas fuit, ut ſpecie humanitatis & avi viſendi obtentu, fratrem in Germaniam ablegaret; ne impenſus ille Hiſpanorum atque Aragoniorum imprimis favor Regi ſubtraheretur. Adeo enim ob ſuaviſſimos mores illorum occupaverat animos, ut ſuas hunc Principem delicias appellarent, Ximenioque haud leviter offenderentur, quod illum ab Hiſpania abſtractum, in Germaniam amandaturus crederetur. Quare cum occurſurus Carolo Ximenius, quamvis afflicta jam valetudine, ad Caſtellæ fines pergeret, Ferdinando ſecum ſalutandi inter primos fratris gratia aſſumpto, invidioſè jactabant, adventum Regis fingi, ut Ferdinandus hac ſpecie Hiſpanis eripiatur. Contra Belgæ dictitabant in aula Caroli, Ximenium Ferdinandi ſibi favorem adverſus Carolum vendicare, ut hoc ſe nomine Regi etiam præſtet metuendum, ideoque vel maxime abſtrahendum in Germaniam aſſerebant. Adeò *diverſis invidia phantaſmatibus tanquam coloribus res pingitur, animuque mortalium illudit.*

Ximenius adverſa valetudine confectus Carolo tamen obviam fertur malorum invidiâ exceptus.

Hærebat Aquileræ Ximenius ſub Medicorum cura. Undè cùm fama manaſſet in Bæticam, lethali illum morbo oppreſſum, ac veneni per viam præbiti exiſtimatio accederet, ut ſeni ſpes nulla evadendi ſupereſſet, Mauroſque ipſos fama excitaſſet, repentè Petrus Gironius, & hi in arma coorti, tanquam paſtore ſubmoto lupi gregem invadunt. At ubi Ximenium, quâ erat animi conſiliorumque promptitudine, defenſorem ſibi mox objicere militem ſentiunt, Carolumque mox adfore ultorem intelligunt, primo hic ardor impetu reſedit, majori finitus, quam auſpicatus conſilio.

Seditio mota per eandem repentè ſopitur.

Carolus Hiſpaniã [illegible] ſubit.

Interea Carolus feſtinatâ profectione ſpectabat Hiſpaniam, adeò, ut importunâ tempeſtate anni, primo idus Sept. invitis pleriſque aulicorum è Belgio claſſem ſolveret, quâ ventis impellentibus, unaque navium incendio cum vectoribus abſumptâ, quinto cal. Octob. Hiſpaniam quidem, ſed iniquam montibus & ſterilitate regionem Aſturum, ſive Biſcaiam, contigit. Ubi pro inimico primum, deinde ut amicus Rex magno exceptus honore, Villavicioſam deductus eſt. cum Eleonora ſorore, Emanuelis deindè Luſitanorum, ac poſt Franciſci Galliarum Regis conjuge. Ximenius re cognitâ, tantoperè ex morbo recreatus

creatus eſt, ut IV. Octobr. feſto D. Franciſci ſacris operatus, menſæ Patrum Franciſcanorum (quos ut ſui ordinis viros ſecum ducebat) accubuerit, literasque Carolo dedit, quibus itineris rationem, tractandique Hiſpanos artem [illegible]at, monebatque ut vitatis Hiſpanorum Principum congreſſibus tractationibus ex ſe prius reip. conſtitutionem ærarijque vim cognoſceret. Sed Belgarum proceribus, quibus pleriſque ingratus ille Ximenij congreſſus erat, [illegible] ſe amovendis conſilia agitare cognoviſſent, ne Hiſpanorum procerum [illegible] Carolus primo regni ingreſſu gravaretur; omni ſtudio Carolum a Ximenio abſtrahebant ſpe per Medicos conceptâ, fore, ut morbi violentiæ brevi ſuccumberet aut certe, ut exautorationem Ximenij, tum ob valetudinem inhabilis, tum ob ipſius Regis præſentiam ſupervacui perſuaderent. Et hoc demum nec ipſis quidem regni Senatoribus Ximenij ſeveritatem probantibus, Moſi Pacis Auguſtano Epiſcopo perſuaſore, obtinuerunt. Unde Carolus cùm Tordeſillas ad ſalutandam matrem iter inſtitueret, literas ad Ximenium dedit, quibus ſi conſilij iter, officiumque Reginæ matri præſtandum ſignificat, ſimulque jubet ad Moiadas, Antiſtitis Segovienſis oppidum, occurrere, ut communicatis de Rep. conſilijs, ſuæ deindè queti poſſit conſulere, poſtquam ſat laborum moleſtiarumque pro regno exhauſiſſet, liberalius à cœlo, quàm mortalibus præmium recepturus. Quibus perlatis Roam, ubi tunc morabatur, ſenſit æmulorum ſeſe artibus preſſum, poſt tam fidelem Regi præſtitam operam, abjici, auctaque febris malignitate, non multis horis ſuperfuit, quas excellenti pietate animique in Deum erecti fiducia, non ſine præſentium lacrimis conſumpſit, fide erga Deum homineſque conſtantiſſimâ; ſed illâ multò, quàm hac felicior, quod inſigni vanitatis aulicæ argumento, nullum hujus, niſi repulſæ denique indigniſſimæ præmium referret; illius immortalem apud Superos gloriam, prodigioſis etiam a morte eventibus præſtigij de cœlo auxilij cognitam, ob quam Academia Complutenſis illius liberalitate fundata, de eodem in numerum Sanctorum referendo ſupplices ad Urbanum VIII. Pont. literas dedit, cui diverſa Canonicalium Collegiorum ſuffragia acceſsêre, ut ſpectatiſſimæ, in omni pene vitæ ordine, hominis virtuti dignus honor impenderetur.

Ille enim (cujus res geſtas octo libris Gomecius haud ignobilis hiſtoriæ ſcriptor complexus eſt) Ciſneris Legionis oppido, honeſtâ familiâ, ex qua nonnulli equeſtri dignitate ornati fuêre, editus, poſt Eccleſiaſtici ordinis ſtudia cultum [illegible], ad D. Franciſci tranſgreſſus familiam, ut ſecuriori ſalutis viæ inſiſteret, poſtquam illic Provincialis Rectoris munus cum laude obiret, Iſabellæ Reginæ conjugi Ferdinandi commendatus, à confeſſionibus eidem eſſe cœperat, quando Toletano vacante Archiepiſcopatu, ad illum quantumvis invitus pertractus eſt. Quem cùm ex mandato Pontificis digno regni primate, aulæ veſtiumque ſplendore adminiſtrare cogeretur, ne vili habitu venerationi officeret, tamen interiorem D. Franciſci amictum nunquam depoſuit, frugalique illorum victu, cum poſſet, acquievit. A Julio II. Pont. anno MDVII. ampliſſimo Cardinalium Rom. ſenatui adſcriptus, à Ferdinando Rege Catholico morituro gu-

1517.

Conſilia profectò à Ximenio data Belgæ obſiſtunt.

Ximenius indignè à gubernatione removetur.

Inſignis fides & conſtantia laudatur.

Ximenij ortus, progreſſus, per diverſa ſtatus.

A. Chr.

Biblia regia orientalibus linguis vulgari curat. Complutenſem Academiā condit.

bernationi Hiſpaniarum præfectus, probatuſque à Carolo, non ſolùm de Rep. ſed Eccleſia ejus regni univerſa optimè meritus; ut cum illo novum quoddam occidenti ſidus natum eſſe videatur. Hebraicæ linguæ amore, qua ſacras nos accepiſſe literas non ignorabat, operam dedit, ut S. Scriptura Orientalibus Romanaque linguâ quàm cultiſſimè correctiſſimeque vulgaretur. Multa ad Eccleſiam religioſamque diſciplinam inſtaurandam molitus, nobiliſſimæ Complutenſium Academiæ ad literarum ſtudia promovenda conditor, liberalitate in pauperes profuſus, in Eccleſiaſticis beneficijs tribuendis circumſpectus, quæ difficiliùs poſtulantibus largiri ſolitus, non petentibus, ceu dignioribus, faciliùs deferebat. Juſtitiæ ſeverus adminiſter, Theologo uno, ac Juriſperito altero ſpeculatoribus uti ſolitus, qui in ſuo quiſque foro ſedulò per regiones veſtigarent, nunquid alicubi ageretur perperam? Viduiſq; inprimis, ac puellis deſtitutis proſpectum ibat. Multa largitus in pauperes, multa tamen moriens in theſauris reliquit, opum in ſe ſuoſque minimè prodigus. Quingenta memorant aureorum millia, præter argenteam ſupellectilem relicta. Cadaver Complutum delatum fuit, honorificaque illic ſepulturâ conditum, aliorum mœrore, aliorum gaudio: ut in magnis, præſertim Eccleſiaſticorum Præſulum funeribus aſſolet, quorum alij vitâ, alij morte gaudent ac fruuntur. Alphonſus Aragonius Catholici Regis ſpurius re cognitâ, Turdeſillas properavit, ut ſalutato Rege Carolo

Archiepiſcopatus illius Guillelmo Croyio datur. Valliſoleti coronatur cum matre Carolus.

Toletanæ Eccleſiæ præficeretur; ſed jam Guillelmus Croyius Cheuræ Dominus, qui omnia apud Carolum poterat, pro Guillelmo nepote illum erat aſſecutus, Aragonius, niſi Valliſoleti, ad colloquium admiſſus non fuit. Venit eò Carolus principio anni ſubſequentis, qui ſeculi erat XVIII. cum matre Regina, Ferdinando fratre ac ſorore Eleonorâ, exceptuſque ingenti procerum concurſu, applauſuque, & in Baſilicam D. Pauli traductus, ritu Majorũm cum Ioanna matre ſolio regali imponitur, coronaque ac ſceptro donatur, ut pari cum parente jure filius regnaret, quanquam præter Reginæ titulum vix quicquam matri delatum ſit, niſi ut Regis procerumque decreta, ſubſcriptione pari, umbratili dignitate firmaret.

Epulæ, & equeſtria certamina.

Francif. Haræus in Annal. Ducum Brabant.

In his eminere ſuper omnes viſus Carolus magnam ſui æſtimationē collegit.

Coronationis ſolennia inſtructæ aliquot dierum exceperunt epulæ, ludique atque equeſtria bellantium ſimulacra. In quibus Bureni ac Zanzelli Belgarum proceres anteſignani, biduo cum Hiſpanis Belgiſque ex provocatione mutua egregiè decertarunt. Tertio demùm die ipſe Rex Carolus jam firmati corporis roboriſque adoleſcens, cum præcipuo cæterorum triumphatore Zanzellio, regali armaturâ cinctus, in arena congreſſus, tantâ peritiâ ac fortitudine decertavit, ut fruſtrato nunquam ictu proprio, adverſarij pleroſque deluſerit. Quater concurſum eſt, primâ lanceæ in caſſidem vibratione plumas capitis tanquam alas victoriæ ſuſtulit: altero in ſiniſtrum pectoris latus detorto ictu, lanceâ (quod palmarium habent) in varias diminutâ partes abſceſſit: tertio impetu bipennis in caſſide retorta cladem accepit: ultimâ, eaque graviſſimo utrimque robore concurſione factâ, altera Regis lancea, excepta Zanzelij circulari clypeo, novo victoriæ argumento, media diſſilijt, vires artemque, quibus ejuſ-

e[illegible] certaminis ſucceſſum metiuntur, egregiè teſtata. Nemo erat paulò [illegible], qui ad ſeria Principis ſtudia animum non adverteret, ac tam præclaris [illegible] futurarum rerum momenta non ponderaret. Ingenium facile, prompta [illegible], ingens animus in vultum actioneſque ſeſe effundebant; ut cùm ſupra æ[illegible] expectationemque eminerent omnia, vel ab invitis ſuæque gentis aman[illegible] Hiſpanis, favorem extorquerent. Verùm egregius Rex, qui ſuâ ſe in ſole [illegible]que abundè probabat, aliorum ex aula procerum ſuâ illum cupiditate [illegible]m, potentiâ invidiaque offendebat. 1518.

Gomec. de vita. ſup. cit.

[illegible]o in hoc æſtu animorum eminebant offenſionis ſcopuli. Nimia aulicorum [illegible]m & frequentia, & poteſtas; tum Ferdinandi fratris, quem Hiſpani am[illegible]xabantur, apud Germanos, ut credebant, neglectus. Et prioris quidem argu[illegible]tum nuper datum luculentiſſimum, quando contempto Hiſpanorum & Fer[illegible] quidem regio Principe, licet ex matre impari, Alphonſo laudatiſſimo [illegible]le, Tholeſanus Archiepiſcopatus, præcipua regni dignitas, poſt tantum, [illegible] erat Ximenius, Antiſtitem, in adoleſcentem exterumque Croyi nepo[illegible] ſi indigenæ maturique ætate & ſapientiâ viri Caſtellanis deeſſent, non [illegible] dignitatiſque tam ſublimis opprobrio temerè erat translatus: magiſ[illegible]rebat, quod ab illo hoc factum homine, qui plerorumque jam flagrabat Hiſpanorum invidiâ, quemque iccircò Ferdinandus Catholicus, in Caroli re[illegible] inſtitutione, ab aula ſubmovendum eſſe decreverat; ſed qui & has, & [illegible]ias ſolo Regis amore fretus leges perfringeret. Verùm uterque Croyiorum & patruus, & nepos haud multò poſt in Germania extincti, hæc ſecum odia [illegible]it. Attamen Carolus hoc minus conſulto in populares favore animadvertit, parum abeſſe, quin totius regni ad hunc ſcopulum adiret naufragium. Quæ experientiâ denique factus cautior, pericula declinavit. Nempè *Regibus [illegible] minus vigilandum eſt, ut pernoſcant, à quibus & qua virtute conſilioque regantur; [illegible] quos cujuſque ingenij homines regant: neque enim recta conſilia dare poterit, qui non admittit.*

XX. V. *Duo offenſionis apud Hiſpanos ſcopuli.*

Toleſanũ Archiepiſcopatũ in exterũ transferri Hiſpani indignãtur.

Alter offenſionis ſcopulus Ferdinandi fratris neglectus erat; cujus quantò apud Hiſpanos ob ſuaviſſimam indolem, & ſuæ, ut interpretabantur, gentis pue[illegible], amor erat excellentior, tantò frigere is in Carolum magis videbatur; quòd utrumque hunc ſolem idem capere cœlum non poſſet. Quare auferendum hunc ſibi ex oculis quamprimùm dolebant. Et Croyius, ut hoc ipſum Ferdinando deſiderium ingereret, ad ſerviendum quandoque Carolo impellebat. Nam accumbenti ad menſam, inter miniſtros adſiſtere juſſit, & lauturo aquam manibus affundere; ut Carolus pij obſequentiſque fratris ingenium miratus, indoluiſſe feratur, quod ad illa ſe officia demitteret, adeoque ipſe de eodem quantocyus ſeparando conſilia admiſerit, comite Burano Croyi æmulo, præcipuoque aulæ ſuæ principe in præfecturam aulæ Ferdinandeæ adjuncto. Properati autem diſceſſus cauſa, Maximiliani avi Imperatoris erga nepotem deſiderium, ſenium[illegible] in mortem inclinatum, & puero, & Hiſpanis proceribus expoſitum, non ini[illegible] pleriſque viſa eſt, quæ audiretur. Utque Hiſpanis tantò hic abitus toleran-

Ferdinãdum Regis fratrem contemnũ doiens.

Ferdinãdus diſponitur ad diſceſſum in Germaniam.

An. Chr. tior fieret, multi Belgarum procerum unà cum eodem remiſſi ſunt, acceſſuſq; ad Caroli aulam indigenis præbitus. Ita quod in theatro periti ſſimi chirurgorum ſolent, oſtentandæ artis gratiâ, manu altera vulnus infligere, altera remedium exhibere viſus eſt.

Ad avũ Maximilianum haud multo poſt ægrum tranſit. Cuſpini. in vita. *Maximiliani Cæſaris pius ab hac vita exitus.*

Et ſanè non abſque divini Numinis providentia felici navigatione delatus in Germaniam Ferdinandus, haud multo tempore ſuperſtitem avum primum ultimumque viſurus convenit. Is in Auguſtanis Germanorum comitijs de naſcente Lutheranorum hæreſi in ſemine opprimenda, belloque Turcis nimiùm invaleſcentibus inferendo conſilia agitans, a Leone X. Pont. per Cardinalem de Vio legatum, galeâ atque enſe, Pontificiâ benedictione ſacratis, donatus, haud multò poſt ægreſcere, atque ad mortem demùm cœpit magnis paſſibus contendere, quam anni MDXIX exordio, ipſis Januarij idibus, magno pietatis ſenſu occupavit. Hanc priuſquam corpore admitteret, ſarcophago ſibi quinquennio, quacunque incederet, prælato, longâ animi meditatione complexus fuerat. Eaque virtutis ſapientiæque laude imperium multis annis adminiſtrarat, quâ Imperatorem, qui & alios, & ſeipſum moderari rectè poſſet, decebat. Sacerdotes eâ veneratione excipere ſolitus, ut nullum ante ſe ſtare pateretur. Blaſphemantium, atque ebrioſorum hominum acerrimus perſecutor. Pater afflictorum pauperumque, quibus moriens decem facilè xenodochia ſuis impenſis donationibuſque inſtructa reliquit. Morituro ſibi vetuit impendi lacrymas, quòd mortalis ad immortalitatem lege communi tranſiret, dolores extremum ſuos paſſionis Domini prælectæ memoria ſolatus. Quo moriente, quis æquo ſuſtinere mortem animo recuſet?

XXV. *Carolus cum Hadriano jã Cardinale regnũ Hiſpaniæ diſponit, fidemq; à ſubditis exigit. Contra Mauros nobili victoriâ potitur.* Surius in Com. Oder. Ray al. in An. 1518. & ſeq. Belcar. l. 16. *Franciſci*

Nec otioſus interea Carolus in Hiſpania, ut Hadriani major eſſet apud Hiſpanos authoritas, per Maximilianum Cardinalitium illi pileum a Leone obtinuerat, perque urbes regni cùm Caſtellani tum Aragonij profectus, fidelitatis ad iiſdem juramentum excepit; compoſitis jam pleriſque, quæ ex Ferdinandi morte in Sicilia natæ erant, per novum gubernatorem ſubmiſſum controverſijs. Quin & Mauri ad Oranum rurſus occupandum, quod Ximenius felici quondam expeditione his ademerat, collecti, inſignem ſub Caroli Regis auſpicijs cladem accepère. Siquidem Horrucus Barbaroſſa ex nobili Pirata Rex Algerij ac Tremeſinij effectus, in hujus loci expugnatione XLIV. millia ſuorum amiſit, cujus victoriæ monumentum, vexilla hoſtilia rari pretij gemina, ad Maximilianum Cæſarem Carolus ſubmiſit. Horruci caput haſtæ infixum per Hiſpaniam ad ſpectaculum circumlatum eſt. Cui Aradinus frater in Africa ſucceſſit: adverſus quem cùm anno ſequenti Hugonem Moncadam ex Sicilia cum exercitu ac claſſe ad expugnandum Algerium deſtinaſſet, morâ vincendi occaſio periit, claſſiſque tempeſtate incumbente disjecta, vix tutum in Ebuſum Inſulam Moncadæ receptum fecit. Unde tamen inſtaurato milite in Gerbarum Regulum duxit, victumque atroci prælio vectigalem Hiſpanis, annuo XXIV. millium aureorum vectigali ſubjecit. Quin & Franciſcus Galliarum Rex, ne quid minus Carolo adverſus Mahometanos Italiæ litora infeſtantes auſurus videretur, ſuumque

[illegible]que Pontifici Germaniſque probaret ad Turcarum potentiam infringendam [illegible],claſſem in eoſdem ſub Petri Navarri imperio deſignavit. Qui cum nuper Maximilianus in Comitijs Auguſtanis Cæſar de ſuggerendo ſibi in dignitate Imperatoria Carolo nepote Germaniæ proceres ſollicitaſſet , occultis a[illegible]e conſilijs obniſus, ſpem ſui magnam, ſi ad hanc coronam admitteretur, ad[illegible] Turcam hoſteſque omnes Romani imperij faciebat , obtinuitque tunc [illegible] ſeptemviris (ſuæ hanc electionem libertati vendicantibus, ne quæ de[illegible] familia in ſucceſſionis jus veniat) ut preces conſiliaque Maximiliani de Carolo [illegible]cta fuerint. Inde tamen æmulatione , rivalitatiſque quibuſdam ve[illegible] inflammati, in Carolum Franciſcus, in Franciſcum ferri Carolus , & [illegible]ntibus priſcæ cum Hiſpanis ſimultatis cicatricibus , munire adverſus alter[illegible] alter, non levi Europæ totius, quæ ſecuta eſt, conturbatione, hære[illegible]que ac Turcarum incremento cœpit. Cumque Maximiliani jam Cæſaris [illegible]lgata ſollicitos de futuro Imperatore Germanorum proceres, ipſumque [illegible] Pontificem ob imminentia Europæ mala diſtineret , neque alius penè ad [illegible]dem imperij molem , præter duos potentiſſimos Reges , Carolum ac Franciſcum idoneus occurreret , nec uterque hac ſibi indignus majeſtate videretur , Romanas hic atque iſte aquilas certatim prenſabat. Franciſco recentes per Italiam victoriæ, regnum opulentum, & promptæ largitionibus opes, Pontificis Leonis favor , tum probatum non paucis Regis ingenium ſpes ingentes fecerant. Pontificem, Venetoſque ſuarum habebat partium, perſuaſos , nullâ facilius arte virtuteque reprimendos Turcas, in quos Franciſcus junctas regni imperijque vires polliceretur, quâ ſane armorum conſpiratione nihil viſum eſt per Europam potentius : ſiquidem florentiſſimum à Majoribus acceperat Galliæ regnum , quod Anglis Normanniâ, viciniſque regionibus ; Belgarum populis Burgundiâ ejectis; Ciſalpinâ Galliâ per Inſubriam explicatâ, tanto ſenſim excreverat robore , ut cetera Europæ regna facilè excelleret. Mole ſuâ timendum [illegible] reliquis , quàm (quod grandium ſæpè corporum eſt vitium) grave ſibi : cum regni illius membra, velut communi Regis animata ſpiritu , ab uno capite motus omnis quietiſque principium ducerent ; adeoque collectas ad ingentem potentiam vires poſſiderent. Principum juxtà ac ſubditorum opes, regiæ eſſent. Vita etiam in obſequio, libertas in ſervitute : ſive neceſſitas hanc illis parendi legem impoſuerit , ſive voluntas ; ſeu denique utrumque, quod ingenti[illegible] , modò amoris , modò timoris affectibus , hæc gens Regibus obnoxia [illegible]r. Huic igitur regno , tam firmis potentiæ adminiculis nixo , ſi imperij Romani poteſtas adjuncta eſſet , haud difficilis futura erat Italiæ totius (quamvis id nollent incolæ) acceſſio. Ita denique ad priſtinam gloriam imperium, per ſe Franciſcus, velut poſt fata, excitandum ſperabat ; ut non Romanum tantùm nomen ; ſed & ſedem rurſum capeſſeret. Nimirum, uti illa Turcæ [illegible] ſpes Pontificem Franciſco inclinaverat : ita non mediocriter hæc [illegible]a cogitatio retardabat. Quanquam eſſent qui prioris illum etiam exſpectationis eventu fraudandum exiſtimarent. Quantum enim Franciſco Imperato-

1519.
Galliarũ Regis æmulatio cum Carolo ſuſcepta, utrique Romani imperij faſces prenſat

Frecherus tom. 3. rerum Germ. epiſtolæ Princ. vol. 1. Jovius Sleidan. Guicciard. Schledanus, &c.

Quid Franciſcum ad hanc dignitatem momenti attulerit, quid obſtiterit eidem

An. Chr. ratori natum domi negotii fuiſſet ad imperii res legesque, cum Gallico ſceptro conjungendas? ad ſeptemviralem, ſibi vel conciliandam vel infringendam potentiam? ad circumſcribendam Germanorum libertatem? niſi perlevi momento à Gallis rurſum ad Germanos coronam tranſire voluiſſet. Hic verò quantæ molis labor! Erat jam magnis adulta viribus infringenda Auſtriacorum potentia, quibus non pauci ex Germania, Italia, Hiſpaniaque fidem opemque debebant. Hic iterum quanta cum negotio pericula! ſive hæc obſcuriùs proſpiceret Pontifex, ſive non minora ex Caroli electione præſentiret incommoda, Franciſco inprimis operam dedit, per legatos regijs partibus addictos, literas tamen ad ſeptemviros eâ dedit moderatione, ut magis officij quemque ſui admoneret, quam privatæ benevolentiæ.

XXVI. *Leo Pontifex Friderico electionem commendat, qua Eccleſiæ & orthodoxa fidei rectè conſulatur.*

Ad Electorem Fridericum comitem Palatinum etiamnum orthodoxum hoc argumento ſcripſit. Dilecte fili, ſalutem & Apoſtolicam benedictionem. *Mors optimi Imperatoris Maximiliani, ut juſtum mihi ex tanti Principis jactura dolorem, ita curam non mediocrem rerum futurarum injcit. Intelligo enim quantum Chriſtiana Reſpublica præſidium amiſerit, & quàm ambiguis eventibus aliorum ſucceſſio Imperatorum obnoxia ſit. Maximilianus certè in hac rerum tempeſtate immaturo nobis fato ereptus eſt. Quanquam cur queror, aut invideo, ſi eximiæ nunc demum pietatis ac clementiæ fructum ex morte colligit? hoc potiùs apud te, nobiliſſime Princeps, ſummo, quo poſſum, ſtudio contendo; ut omnem curam diligentiamque ad hujusmodi Imperatoris electionem conferas, qui alterius virtutes, aut æmuletur, aut ſuperet. Non eſt quidem, cur de ſingulari tua, tuorumque collegarum pietate ac prudentia dubitem, nec cur ſubminiſtrem conſilia viris ſapientibus. Sunt tamen, quæ me impellunt, exorta per Germaniam religionis diſcrimina, quibus avertendis æquum eſt omni me ſtudio advigilare. Stat certè in præcipiti, ac loco plane lubrico fides. Hoſtes illic neque potentiores, neque atrociores unquam ſuſtinuit: niſi vigilantiâ ac fide veſtrâ, niſi ſapientiâ, ac religione occurratur, actum eſt, triumphabit in iſta pietatis antiqua ſede improbitas. Nunquam poſt Chriſtiana Reip. per Germaniam nomen majus cervicibus noſtris periculum incubuit, graviorque in Principibus viris cura religionis deſiderata eſt. Quocirca ille nunc vobis Imperator deligendus eſt, qui tam inſidioſa potentisque machinationi & occurrere poſſit, & velit. Perijſtis, ſi hac in re vigilantiam amittitis. Nec imperij veſtri dignitas, nec ſalus diu conſiſtere poterit; niſi gliſcentem in fomite ſeditionem pius fortiſque Imperator oppreſſerit. Sed & illa Turcarum immanitas Europæ imminens, qualem, quantumque virum deſiderat! Veſtra hæc res eſt, viri Principes, veſtris modò in manibus totius Europæ incolumitas vertitur. Si erratis, non tantùm exiſtimationis, verum etiam ſalutis diſcrimen adibitis. Statis in theatro, aut gloriæ, aut ignominiæ veſtræ, ubi orbis totius oculi conſilia actioneſque omnium arbitrantur. Videte, ne quid perperam. Quanquam de tua mihi ſapientia conſtantiaque pollicear, fore ut voti ac deſiderij noſtri, quod cum publica utilitate conjunctum eſt, rationem habeat, audiatque illa de re Thomam S. Sixti presbyterum Cardinalem legatum noſtrum. Romæ, Anno MDXIX.*

XXVII. *Helvetiis idem Pontifex in*

Diverſas tamen ab his ad Helvetios tranſmiſit, quibus illos Franciſco conjungere ad ordinum imperij favorem occupandum cupiebat. Sed hi Germanicæ originis homines tantùm ad Gallos honorem pertingere æquo animo non fere

ferebant, & amicos habere illos maluerunt, quàm tantâ potentiâ metuendos. 1519.
Nec Pontifex tam obtinendi ſpe, quam gratificandi oſtentatione id Franciſco præſtare voluiſſe eſt viſus: cùm imperare hunc nollet, cujus jam tum creſcentem formidabat in Italia potentiam, effecturum utique, ut non tam diceretur Rex Rom. cum Germanis, quàm eſſet.

XXVIII. *Frãciſcus ſibi minimè deerat, & Trevirẽſem ac Brandeburgicum fautores habebat.*

Interea ſibi Rex Galliæ ſuis ipſe officijs, & comparanda Principum benevolentia minimè deerat, alioſque obſequijs, alios promiſſis ac liberalitate ſibi conciliabat. Carolum per legatos monuit: *Ne injuriæ loco haberet, ſi ejusdem coronæ ambitione teneretur alius, qui ejusdem puellæ procum æquo animo ferre cogeretur.* Cui ita reſpondit Carolus, ut moneret: *Appetenda non eſſe, quæ alieni juris extra ſpem exteri Principis poſita eſſent. Sine injuria Auſtriacos a poſtulatione excludi non poſſe, qui imperium ſine injuria hactenus adminiſtráſſent.* Hæc deterrere Franciſcum non poterant, qui Trevirícum jam Antiſtitem in ſuas traduxerat partes manifeſtis obſequijs. Brandeburgicus etiam Marchio Franciſcum colebat; ſed amicitiâ tectiori. Hic, ut fratrem Moguntinum Septemvirorum in comitijs anteſignanum ad ſuum propoſitum inflecteret, ſtudioſè allaborabat, quorum autoritati Bohemiæ Regis ſuffragia acceſſura credebantur. Sed plerique Germanorum tanto Gallum averſabantur ſtudio, quanto libertatem ſuam amore proſequebantur; cui una cum alienigena Imperatore compedes injici credebant. Quocircà armis ſeſe contra eorum vim inſtruebant. Neque ſegnis rerum ſuarum Franciſcus, ferreis non minùs, quàm argenteis haſtis pugnaturus erat, ſi res armis decernenda fuiſſet.

XXIX. *Carolus ſubmiſſo milite ſuis fautoribus animos addidit, Brandeburgico ademit.*

Præoccupavit tamen ipſius diligentiam Carolus, ſubmiſſumque ex Belgio militem haud procul Francofurto juſſit conſiſtere, tanquam vim omnem adverſariorum ab Electoribus ſubmoturum, quæ res inclinatis Carolo amicis audaciam, Franciſci contra Fautoribus eum injecit metum, ut Brandeburgi Princeps promiſſum Gallo favorem intra tacitum conſcientiæ ſenſum premeret, non auſus profeſſione ſtudiorum ſuæ in ſe gentis odia, non profuturo ſuffragio provocare.

XXX. *Electorũ comitia Francofurti inſtituta, ambiguis ſententijs certant.*

Indixerat ejus frater Albertus Moguntinus Septemvir Francofurtum comitia quod illi, Imperatore ſublato, id muneris ex more demandatum eſſet. Adfuere Electores omnes. Hadrianus comes de Weda, Ubiorum: Richardus, Trevirûm Antiſtes; Ludovicus, comes Palatinus, ac Dux Boiorum; Fridericus, Dux Saxonum; Ioachimus, Brandeburgi Marchio. Ludovici Bohemiæ Regis perſonam legatione obijt Laſſa Sternenbergæ Dominus. Hi Principes ante XVI. calend. Julias anno hujus ſæculi XIX. in æde D. Bartholomæi, electorali inſignes trabeâ, poſt imploratum ſacrificio ſolenni Numinis favorem, omnes fidem dederunt: nihil ſacris imperij legibus, quas aurea Bulla complectitur, abs ſe derogatum iri. Majorum inſtituta inviolata, ſanctaque omnibus futura. Quæ, ne religio deeſſet, ad aram ſacramento firmata ſunt. Ab ara ad ſacrarium baſilicæ, recepto veterum more electioni deſtinatum, itur. Ubi ad circumfuſos Septemviros Moguntinus Princeps de conſenſione virorum Prin-

An. Chr. cipum ad imperij dignitatem tuendam recteque transferendam neceſſaria luculenter diſſeruit.

XXXI *Præfatio Electoris Moguntini.* ,Graviſſima, inquit, ac difficillima res in præſentem deliberationem vocatur. Majeſtas ex illa imperij noſtri, ſalus atque incolumitas publica, Eccleſiæ ,Romanæ tranquillitas, nomen ac gloria nationis Germanicæ, fides denique atque exiſtimatio noſtra dependet, Principes. Confluximus huc omnes eâ mente, ut Romana Reſp. ſupremo in Germania orbata Imperatore dignum caput ,acciperet voluntate ac ſententijs noſtris. Tantum autoritati, fidei, virtutique ,noſtræ commiſſum videmus, quantum eſt non ſolùm Germaniæ, ſed Europæ ,propemodùm univerſæ Imperatorem dare; quantum eſt Germaniæ multis afflictæ bellis & ſæviſſimæ Turcarum tyrannidi expoſitæ defenſorem conſtituere, cui neque ratio ad gubernandum deſit, neque facultas. Niſi ad tantum munus præter ſingularem prudentiam, animique æquitatem, concordiam afferamus, actum erit de incolumitate ac dignitate imperij noſtri. Equidem ſapientiam humanam tam arduo negotio imparem eſſe agnoſco. Sed in his curis illa ,me cogitatió potiſſimùm erigit, quòd cùm imperia divinitùs conſtituta intelligam, Regeſque alijs Deo moderante naſci; alijs, nec ſine Numine eligi videam: ,nequaquam dubitem, eundem collegij noſtri ſuffragia ac rationes moderaturum, ſi illam, quæ in nobis eſt, diligentiam ac legum noſtrarum obſervantiam; ,ſi fidem Deo atque imperio debitam, ſi æquitatem, ſi conſenſionem ad hoc orbis terrarum conſilium attulerimus. Lætor ſanè illa in vobis reperiri omnia, ,quæ tantum ornare ſenatum poſſunt, magnam ab uſu rerum experientiam, exploratam in Remp. fidem, in Deum pietatem; illud etiam publicæ tranquillitatis ſtudium, quo adducti ſine mora & cunctatione huc omnes tempori adveniſtis, quo ad aram vos patrijs legibus, tuendæque concordiæ ſacramento adſtrinxiſtis, vehementer laudo proboque. His ut porro veſtigijs cœpto operi ad finem deducendo inſiſtatis, autor vobis hodie eſſe volui, quanquam me etiam ,tacente, exempla turbatæ in his comitijs concordiæ ſuâ vos clade ab omni ,diſſenſionis ſtudio debeant amovere. Divino certè conſilio Othonis III. Septemvirale hoc collegium inventum fuit, ſummique Pontificis autoritate confirmatum, cujus inprimis collegij ſapientiâ ac fide imperij Romani decus fluxum alioquin, multisq; cladibus deforme, apud ſolã Germanorum gentem annis quingentis inconcuſſum perſtitit, immortali nominis noſtri gloriâ. Huic ,tamen ſi quam aliquando Majores labem aſperſerunt, diſſenſione Principum in ,diverſas de imperio transferendo opiniones abeuntium, factum præcipuè eſt. ,Quàm luculentam ſub Henrico IV. ex Germanorum Principum contentione ,plagam accepit imperium! Quàm illa Conradi Suevi, & Lotharij Saxonis ſuffragiorum diverſitate excitata diſſenſio: illa etiam Philippi atque Othonis ,quarti de regnò concertatio Germaniæ luctuoſa fuit! Illius verò annui & ſemeſtris interregni, quo poſt Friderici II. & Henrici Thuringi funeſtam æmulationem Richardus Britanni Regis filius quorundam Principum factione evocatus ad imperium fuit, quis ſine indignatione meminiſſe poteſt? Cùmque

,abſque

,abſque nativo capite tanquam utiles regno viros non ferret imperium, vileſce- 1519.
,re cœpimus , Italiciſque paſſim urbibus defectione abſcedentibus indigni viſi
,ſumus,qui imperaremus.Omitto calamitatem illam,quam Ludovico Bavaro &
,Friderico Auſtriaco debet hæc patria , cùm Hungarorum Bohemorumque ar-
,mis in partem contentionis adductis duorum hominum ambitionem multo
,ſanguine expiaret , alienum rurſum ex Anglia Regem Eduardum accerſeret :
,qui niſi ad purpuram acceptandam, quàm alij ad deferendam fuiſſet tardior, il-
,lam hactenùs non obtineret Germania gloriam, quam dignitate Romani impe-
,rij penes ſuæ gentis homines relictâ poſſedit. Aliarum jam illa gentium cupi-
,ditati ſerviret, his ſuas cumularet opes , honorem venderet , libertatem tran-
,ſcriberet. Illa populorum Domina , quæ nec Romanorum illud jugum ferre
,diu potuit,quod orbis penè univerſus ſubjectâ cervice ſuſtinebat, jam impari ſibi
,nationi ac Domino ſpem,arbitria,obſequia,dignitatem impenderet. Veſtrum
,erit ſuis iſta ponderare rationibus, judicio atque æquitate decernere , ne qua
,Germanico nomini labes atque ignominia adhæreſcat , nec ita ſemel imperium
,tribuat , ut deindè concedere ampliùs non poſſit. Illud poſtremùm moneo,
,tantò ex noſtra diſſenſione (quam Superi avertant) graviora Remp. hanc acce-
,ptura vulnera , quantò acerbioribus inimicis hoc tempore objecta eſt. Si quid
,ex inteſtinis patriæ ſeditionibus Turcarum potentiæ atque immanitati acceſ-
,ſit virium, multò nunc maximè futurum eſt, cùm fractis jam convulſiſque Euro-
,pæ repagulis,omnium cervicibus propiùs imminet , ac nihil magis in imperio
,averſatur , quàm pacem conſenſionemque noſtram. Quocirca agite,ô Princi-
,pes,ſummâ conſtantiâ,fide ac conſpiratione animorum , abſolvenda res tanta
,eſt, quæ non populi unius, ſed Europæ totius incolumitatem complectitur. In
,vos,tanquam in orbis theatro , ad ingentem ſpem metumque propoſitos , om-
,nium ora vultuſque populorum converſi ſunt. Nos Regum ac Principum o-
,culi intuentur,nos de ſuis etiam ſepulchris Majores obſervant, ut non modò de
,Imperatore;ſed & prudentia ac gravitate noſtra judicium ferant. Nos denique,
,quod apud pios ſapienteſque viros maxime valere debet , Superi de cœlo con-
,templantur, Deus ipſe noſtrarum actionum aſſiſtit arbiter, qui inſtituta ad pa-
,cis defenſionem imperia , cùm noſtræ per Germaniam curæ tradiderit, ſeditio-
,nem omnem ab his capitibus in vulgus derivatam , tantò graviùs caſtigabit,
,quantò indigniùs eſt à tranquillitatis publicæ adminiſtris tranquillitatem per-
turbari. Hæc Moguntini Principis oratio promptis auribus animiſque exce-
pta,tantum ad perſuaſionem momenti attulit, ut factâ ſeceſſione à loco concilij
Principes ſummo quiſque ſtudio id ſe acturum polliceretur, ne ſuffragatione ſuâ
pertinaciter diſcreparet. Quæ cùm omnium deindè nomine diſertiſſimus fa-
cilè Principum Joachimus Marchio Brandeburgicus ad fratrem publicè retu-
liſſet, ſuffragandi deliberatio in ſequentem diem rejecta eſt.

Intereà Caroli Regis legati Moguntiam, Franciſci Confluentiam attigerunt, XXXII.
utrique diverſis argumentis pro ſuo quiſque Rege apud Septemv[illegible]nten- Caroli &
debant. Illi avorum, præſertim Maximiliani, merita ac po[illegible]am volunta- Francisci Regum

An. Chr.

Legati adv. niũt & literis Electorales moment pro ſuo quiſq; Rege compellant.

tem, magnanimi Regis ſpem atque indolem, Germanici ſanguinis originem proponebant. Hi pulcherrimam Galliæ Germaniæque conjunctionem a priſcis ſeculis repetitam, egregium Eccleſiæ decus ac munimentum Europæ totius quietem ex hoc fonte petendam, Regis ſui virtutes imperio dignas prolixè opponebant. Hæc per literas acta. Quibus ita à Septemvirali collegio reſponſum eſt; ut gratiæ agerentur Gallo de benevola in Germanos voluntate, Hiſpano etiam ſpes aliqua fieret: utrique diceretur, curæ Electoribus futurum; ne, vel pia Majorum inſtituta, vel jurisjurandi, quo tenerentur, religio, violaretur. Non ignorabant Germani proceres, quò Principum Regumque per Europam intimatæ voluntates, ac privata cujuſque ſtudia ſpectarent. Tanta nihilominùs in Septemviris gravitas, in gravitate conſtantia; ut quam quiſque ſequeretur ſententiam, nullo partium augendarum conatu emineret: ne juratæ tranquillitati adverſari, aut corruptis ad ſuffragationem opinionibus accedere viderentur. Moguntino difficilior in ceteris impoſita erat provincia: cui, quod primus ad ſententiam ferendam accederet, providendum fuit, ut talem ſuo deſignaret ſuffragio, quem graviſſimæ cauſæ aliiſque perſuaſuræ expoſcerent: ne à ceteris deſertus, aut retractare ſententiam, aut contentiosè defendere cogeretur. Quorum utrumque ſine aliquo dedecore non poterat. Sic igitur exorſus eſt.

XXXIII.

Albertus Moguntinus Elector pro Carolo diſſerit.

„Magnæ, viri Principes, rei ſuſcepta deliberatio eſt. Agitur de imperij noſtri „dignitate, de pace ac bello, de fortunis omniũ, dum quæritur, an Franciſcus Rex „Galliarum, an Hiſpaniarum Carolus, an verò è Principum Germanorum nu„mero aliquis, Imperator deligendus ſit? Qua in re ſic equidem ſentio, ad Gal„lum hoc imperij decus nequaquam transferendum eſſe, quod & legibus noſtris „& jurejurando cautum ſit, ne externæ gentis hominibus illa dignitas offeratur: „neque Franciſco ulla ſatis ratio ſuffragetur, quò minùs peregrinus cenſeatur. „Et verò, ut Germanis annumerari poſſit, graviſſimis tamen rationibus meritò „excludetur. Neque enim Rex monarchiæ aſſuetus leges ſibi à Principibus ſcri„bi patietur, quibus cum imperio parendi neceſſitatem accipiat, quòd ſervitutis „nomine habiturus ſit, quidquid ex aliena voluntate ſuſceperit. Nec ſanè intel„ligo, quo noſtro ad pacem emolumento, vim Gallicam Germanorum potentiæ „adjuncturus videatur. Ut enim illam voluntatem, quam de Carolo totaque „Auſtriacorum gente opprimenda ſuſcepit, honore ac viribus auctus deponat, „nemo quidem meo judicio expectabit, qui inveterata ſtudia, qui æmulationem, „qui diuturnas utriuſque familiæ concertationes non ignoraverit. Stare hoc „pacto incolumis Germanorum dignitas atque libertas diu non poterit, qui „Mediolanum ſuis nuper adjunxit regni finibus, cetera imperij membra ad tanti „robur corporis confirmandum ſociabit, ut in Gallorum ſenſim inſtituta Ger„mania tranſmigret, neque imperare jam alij, quàm Galliæ Reges liberrimis ha„ctenus nationibus poſſint. De Turcarum vi atque inſolentia per Franciſcum „Imperatorem facilè reprimenda, non eſt quod mihi patiar perſuaderi. Non i„gnoro, quantum ad hanc rem momenti allatura ſit illa Germanorum Italo„rumque cum Gallia ſocietas. Verùm hanc ille vim in Carolum ante, quàm

Turcam

,Turcam experturus eſt ; ne,dum fortè foris pugnat,domi ſuperetur,& cùm a- 1519.
,liena tuetur,propria aut negligat,aut amittat. Neapolim certè , quam heredi-
,tario nunc jure contendit ſuam, armatus etiam Rex poſtulat , inermis Impera-
,tor non deſeret ; plus virium ad audendum,autoritatis ad impetrandum habi-
,turus. Quocirca cùm imperij noſtri legibus , cùm jurisjurandi religione, cùm
,denique graviſſimis Germaniæ incommodis à Franciſci electione retardemur;
,ne obſecro cum libertate noſtra Gallis Germani tradamus imperium , qui non
,dubiam pro beneficio ſervitutem reponent , imperandi ſimul eligendique po-
,teſtatem accepturi. Ita nobis eligendus hodie Imperator eſt , ut quod alijs ac-
,cipere , nobis donare impoſterum liceat. In Carolo ad imperium vocato mi-
,nus ego periculi , plus gloriæ atque emolumenti Germanæ nationi proſpicio.
,Sunt, fateor, quæ inter ſpem metumque ſucceſſus cunctantem ſiſtineant. Re-
,motam Carolus à noſtris finibus Hiſpaniam inſidet : ut qui inexpectatam ali-
,quam Turcarum irruptionem , ad natam ſubitò in Germania ſeditionem , aut
,dubiam , aut certè ſeram allaturus opem videatur. Quid deindè ſi offenſione
,læſus aliquâ in Germaniam Ibericis ſtipatus cohortibus veniat , an priſtinæ
,Germanorum dignitati minus ab Hiſpanis, quàm Gallis erit metuendum ? an
,non iiſdem,quibus defenſurus armis videbatur , opprimere poterit,vel noſtra
,provocatus libertate,vel ambitione propriâ ? Denique an imperij Romani de-
,cus alieni Regis manibus traditum,Hiſpaniſque noſtrâ indulgentiâ creditum ad
,Germanos rediturum credimus ? de Mediolano id quidem perſuaſum habeo,
,ſi rurſum expugnetur , non aliter Hiſpanis reſtituendum , quàm ne imperium
,recipiat. Quæ me ſanè cauſſæ impellerent , ut præteritis exterarum nationum
,Principibus, indigenâ Imperatore acquieſcerem : niſi graviori etiam ab hac
,ſententia diſcrimine avocarer. Etenim ſitè Germanis Principibus Imperator,
,hunc an Belgas Auſtriacoſque,Caroli ditionis homines audituros creditis ? in-
,ter non dubia Auſtriacæ Gallicæque gentis arma quid facturum exiſtimatis ?
,mediuſne adſtabit partium,ac dum Belgium Auſtriaque , fortiſſima Germaniæ
,munimenta,ab imperij vel corpore,vel ſocietate divellentur , periculoſis certè
,quatientur motibus,otioſus ſpectabit ; incertus cui odium favoremque impen-
,dat ? An non intelligemus iiſdem , quibus illi oppugnantur telis , peti impe-
,rium , eodem quo premuntur jugo ad ſervitutem deſtinari ? Erunt Auſtriacæ
,in nobis potentiæ inimici,qui Gallis accedent ; erunt propriæ amantes liberta-
,tis , qui ſeſe objicient:ita diviſis Germania ſtudijs ad gliſcentem jam nunc ſedi-
,tionis flammam hoc etiam incendium additura eſt. Nondum contracti ſub
,Friderico tertio dedecoris maculam Germani diluimus , quando Burgundio-
,num Dux Carolus per Germaniam, Mediolanenſium Philippus Maria per Ita-
,liam, Hungari per Auſtriam victricia arma contulêre , Imperatore ſuis vix ſatis
,finibus defenſo , quamvis cum Bohemis Saxones Albertuſque Brandeburgicus
,arma Cæſari fideinque conjungerent. De illa verò , quæ ex religionis contro-
,verſia , tempeſtas Germaniæ imminet , periculoſâ omninò & formidandâ quid
,dicam ? non levem hæc minatur calamitatem , niſi tempeſtivâ Concilij ratione

 diſcu-

An. Chr. ,diſcutiantur illa, quæ de Pontificis dignitate, de Eccleſiaſticis legibus, de peccatorum venia, ſeditioſè magis, quàm utiliter jactantur. Infirmus verò Imperator ad hanc rem neque virium ſatis, neque autoritatis allaturus videtur. His metuendam Turcarum vim atque immanitatem addo, quæ per Græciam, Pannoniamque effuſa, imperij finibus, quibus imminet, non arcenda tantùm; verùm & occupatis poſſeſſionibus deturbanda eſt, ne ſenſim vicinis opibus ad certam Germaniæ ruinam invaleſcat, quod ſine conjuratis multarum nationum copijs nemo Imperatorum poterit. Quibus potiſſimùm rationibus ad illud conſilium impellor, ut Carolum Auſtriacum ceteris Germaniæ Principibus anteferendum cenſeam, atque infra illius electionis emolumenta omne periculum habeam. Quis enim ſibi perſuaſerit Germanum origine, ac familiæ Auſtriacæ Principem, ſedem patriam, aut libertate priſtinâ, aut dignitate imperij ſpoliaturum, præſertim, ubi juratâ ſeſe nobis fide obſtrinxerit? Parum quoque ab ipſius indole atque ingenio mali nobis timendum eſt; boni verò expectandum quamplurimum: procul enim omnis, cùm ſævitia, tum juvenilis vitæ licentia, & æquitatis ac continentiæ inprimis amans comperitur. Parem cum Republica curam religionis amplectitur; ut jam tum ijs adoleſcat virtutibus, quibus immortalem ille gloriam, Europa incolumitatem ſperare poſſit. Egregium patriæ avitæque indolis ſpecimen, & par tantis, niſi annos numeres, Majoribus. Ætatem nemo accuſabit, qui vim animi ingenijque maturitatem æſtimaverit, quo, & dare conſilia, & accipere, ad res opportunè gerendas didicit: itaque regit, ut à viris optimis, & avi Maximiliani Germaniæque proceribus, etiam regatur. Temperamento Regibus digno, qui *ſubeſſe nonnunquam debent, ut rectè præſint; & audire paucos, ut à multis audiantur.* Timor verò iſte, qui de Caroli abſentis, tardeque ad pericula adfuturi imperio concipitur, quamvis omninò vanus non ſit, tamen obſtringi Imperator Germaniæ, & noſtris legibus, & amore communis patriæ, & neceſſitate præſenti ſatis poterit, ut non præeſſe tantùm; ſed adeſſe etiam imperij negotijs cupiat.

XXXIV Richardus Trev. Archiepiſcopus pro Frāciſco decernit.

Hæc ubi dicendo Præſul Moguntiacus abſolviſſet, ceteris privato colloquio conſultantibus, Trevirenſem Antiſtitem Richardum placuit audire, quòd longo rerum uſu publicis, cùm Romæ, tum in Germania negotijs præfectus, ad magnam ingenij famam prudentiæque laudem, illam etiam exiſtimationem adjunxiſſet, fore ut adverſas Carolo partes ſequeretur, neque imparatus ad hanc pugnam veniret. Conſultò id factum, ut ponderatis utrimque rationibus, tantò deindè liberiùs rectiusque ceteri pronuntiarent. Nec moratus ille, in hanc ſententiam diſſeruit.

,Tempore, quo Majores noſtri Maximilianum Cæſarem hac in urbe imperio profecerunt, vatem fuiſſe memorant, qui diſertè conſtanterque hunc ultimum Germani nominis ac ſanguinis Imperatorem fore pronuntiaverit. Dubia tunc quidem hominis oratio, nunc fidem mereri poſſe videtur, quando externo potiùs, quam Germano Principi ſumma imperij poteſtas Moguntini Præſulis exiſtimatione deferenda eſt. Optarem equidem eo res noſtras loco eſſe,

„ſe, ut, quæ Majorum noſtrorum ratio ac gloria fuit , de alieno nobis præſidio 1519.
„cogitandum non eſſet , ne cum auxiliorum ſpe ſervitutis metum conjungere-
„mus. Sed poſtquam à neceſſitate conſilia ducimus,atque externum præ indige-
„na probamus Imperatorem ; nihil eſt,cur Hiſpanum Gallo præferamus. Legis
„enim, quâ obſtringimur indigenis, ac jurisjurandi religio, non Franciſcum ma-
„gis quam Carolum arcet imperio. Etenim ſi Carolo ad legis hujus integrita-
„tem ſufficit,earum poſſeſſorem provinciarum eſſe, quæ noſtri cenſentur impe-
„rij;Franciſcus & Inſubriæ,& regni Arelatenſis,Reip. noſtræ membrorum,Do-
„minus,pari juris ſuffragatione contendet. Videndum nobis igitur,utri ex duo-
„bus tantum decus poteſtatemque concedamus. Me quidem non mediocriter
„delectat eorum recordatio temporum , quæ Francones Germanoſque ijſdem
„ſub legibus Principibuſque,& pacis, & armorum ſocietate conjunxerant,domi
„bellique ſuâ virtute notiſſimos. Hoſtis utriſque atque amicus communis erat.
„Florebant ſuis provinciæ urbibus , urbes mercimonijs,negotiatio frequens &
„promiſcua , artes cultæ ac celebres,robur imperij firmiſſimum. Auream hanc
„Majorum ætatem revocare licebit,ſi Galliam adjungimus Germaniæ , atque ad
„corporis unius integritatem malè quondam diſſipata membra colligimus. Ita
„ſuadet Romanus Pontifex , hortantur Veneti, probant Italicæ nationis Princi-
„pes. Nihil adverſus imperij inimicos præſentius certiuſque ad illorum cladem,
„noſtramque victoriam excogitari poterit. Gallia pecuniam , milites dabit
„Germania : nihilque tam repentinum erit,cui paratâ virtute non liceat occur-
„rere;nihil tam arduum,cui animos vireſque oportunas non objiciemus. Turca
„nobis pacatâ jam Aſiâ,in Pannonia Italiave metuendus eſt, opponemus floren-
„tem utriuſque nationis exercitum, armorum jam olim gloriæque communione
„ſociatum. Hiſpanis verò,quamvis Germanorum neque ſocietas inutilis , ne-
„que labor ingratus futurus ſit ; laboris tamen præmia victoriæque fructum po-
„tiſſimum decerpent , exercituum primò , ac deindè provinciarum Domini.
„Quid , quod Hiſpania præter imperaturos nobis Duces parvam auxiliaris mili-
„tiæ vim ſuffectura ſit,cùm longos terrarum tractus exhauriat India , & dum no-
„vus occupatur orbis , amiſſis penè incolis Ibericus ſquallefcat ? Gallorum po-
„tentia & tutior nobis,& uberior futura eſt. Neque eſt , cur tantoperè in Italia
„Belgioque majori exarſura incendio bella metuamus. Mediolanum jam poſ-
„ſidet,imperijque, cùm opibus,tum autoritate fretus facilè tuebitur. Neapolim,
„ut ne affectet,haud difficulter perſuadebimus ; ita bellorum illic cauſæ cum ar-
„mis intercident. Belgarum verò populis , niſi fortè quietem aſpernantibus,pa-
„cem dabit , ubi major Reip. neceſſitas contra Turcam avocaverit. Quanquam
„cur ita metuimus Belgio , nihil ad imperium Germaniamque præter aliquam
„linguæ communionem adferenti ? Faciamus nunc Carolum Imperatorem eſſe,
„Deum immortalem , quales,quantoſque in Italia motus concitabimus ! Me-
„diolano ille ante omnia poſſidendo & animum & manus adhibebit , Neapo-
„lim adverſus Gallorum impetus tuebitur , bellis & diuturnis & cruentis pul-
„cherrima Europæ pars jactabitur,Turcis in Pannoniam , atque ipſa adeò impe-
„rij

An. Chr. ,rij viſcera patebit aditus,& dum aliena aut dubia bellis proſequemur, certis ac ,proprijs excidemus poſſeſſionibus : hoſtibus atque amicis prædæ ac ludibrio ,erimus. Ille,quem ad jura ditioneſque imperij vocamus Carolum , Inſubriam ,ſuis auſpicijs contra Gallum occupatam , Germanis nunquam Imperatoribus ,reſtituet,Hiſpanis ad perpetuam Italiæ poſſeſſionem adjunget ; ut hinc Neapo- ,li,indè Mediolano potiti,ſummam illic rerum obtineant. Ceterùm ſi ex Regis ,utriuſque ingenio ac moribus electionem hanc ponderemus , nullum quidem ,de Franciſco præferendo dubium æquis æſtimatoribus relinquetur : nam ut ,moderatæ continentiſque vitæ Principem Carolum admittam,ætate tamen ad ,vitia virtuteſve etiamnum immaturâ , nondum integrum de ſe arbitrantibus ,relinquit judicium. Spes ſæpè magnarum rerum failunt ſuis adhuc in ſemini- ,bus reconditæ. Firmior nobis ætas , & belli paciſque negotijs probata virtus ,Franciſcum commendant. Religionis per ſubnaſcentem in Germania hære- ,ſim cladem formidamus , corruptos Eccleſiæ mores ad emendationem poſci- ,mus : hæc ingenio judicioque robuſtior Franciſcus præ Carolo poterit. Bel- ,la foris ab inimicis,domi a ſeditioſis civibus metuenda ſunt ; Duce ad illa no- ,bis rei militaris perito,diligente,fortunato opus eſt. Talem eſſe Carolum, in- ,certâ tantum ſpe,& ſolâ proavorum æſtimatione præſumimus; Franciſcum ex- ,plorata jam virtus,ac fortiſſima Helvetiorum gens , nuper prælio ad Mediola- ,num proſtrata docuit. Ut, niſi præclariſſimis exemplis fides derogetur , tanto ,Duci adoleſcens poſthabendus videatur. Neque illud de remota Caroli in Hi- ,ſpania ſede perfunctoriâ Moguntini Principis reſponſione diluitur. Grave o- ,mninò eſt,ac cum maximis Germaniæ periculis conjunctum.Quis enim repen- ,tinos Turcarum impetus , quis civilium bellorum motus,ſubitam quandoque ,velut in tranquillo mari exortam tempeſtatem componet? nonne deſtituta ,ſuo gubernatore navis præſens nobis exitium minabitur? Intereà abſens Im- ,perator, aut parum certis rumoribus tanquam ventis exagitabitur ; aut dubijs ,conſilijs,ſuſpenſiſque auxilijs ſpes noſtras fortunaſque præcipitabit. Germani ,pro ſuis quiſque affectionibus literas preceſque offerent;decreta ipſe ex Hiſpa- ,norum ingenio concipiet , vel ſera nimium,vel parum utilia. Denique perfa- ,cilè aliquorum criminationibus irritatus, aut invitatus precibus , Germaniam ,peregrino invadet milite ad certiorem ſervitutis inferendæ formidinem,quàm ,libertatis propugnandæ expectationem. Quapropter ſi Divis hominibuſque i- ,ta conſtitutum ſit,ut imperii noſtri diadema Rex alienigena poſſideat , Gallus ,ille potius arbitratu meo quam Hiſpanus futurus eſt. Quod ſi noſtris inſiſtere ,legibus Maiorumque inſtitutis lubeat, ne,rogo, ſubtili nimium interpretatio- ,ne in Germanis cenſeamus Carolum ; verùm ex hoc Principum virorum nu- ,mero quempiam deligamus, qui origine, moribus, linguâ, ingenio Germanus ,habeatur. Inanis illa noſtræ imbecillitatis formido eſt. Sunt in hoc procerum ,collegio viri,quorum virtus imperio digna,par etiam fortuna, vireſque exiſti- ,mandæ ſunt : ſi , ut decet , conjuratis animis opibuſque ad illius de- ,fenſionem conſpiremus. Primus ille Auſtriacæ familiæ Cæſar Rudolphus for-

te

,te viribuſque infra virtutem erat, hac tamen attenuatum bellis imperium ad ,illam dignitatem potentiamque rurſum excitavit; ut æternam Germanis glo- ,riam, vicinis Regibus timorem reliquerit. Nec ita pridem inter Franciæ pro- ,ceres repertus eſt, qui Imperatorem noſtrum Maximilianum per contemptum ,Auguſtanum vocaret conſulem, cui Rex Ludovicus repoſuit, Conſul ille, dum ,tympanum quatit, tota Gallia contremiſcit. Nimirùm noſtri fama nominis, & ,Principum Germanorum virtus ſuâ apud exteras gentes æſtimatione ſemper ,floruit, atque etiamnum viget incolumis. Sunt in Boica, Saxonica, Brandebur- ,gicaque familia fortes etiamnum præſtanteſque heroes, ex quibus ſi quem no- ,ſtris deſignemus ſuffragijs, noſtris copijs Imperatorem adjuvemus, Germano- ,rum cùm dignitati, tum libertati optimè conſultum putabo. 1519.

Hæc Archiepiſcopi oratio ita Principum animos penetrârat, ut fluctuantibus anxiè cogitationibus, atque in utriuſque opinionem defixis, promptum nulli eſ- ſet, quod ad exaggeratas utrimque pro Franciſco ac Carolo difficultates repo- neret. Quocirca medio tritoque Majoribus tramite inſiſtendum rati, ad ali- quem Germaniæ, ſuique etiam collegij Principem, Fridericum Saxoniæ Du- cem, omnium vota ſpectare cœperunt; ſed is, quâ erat modeſtiâ ac prudentiâ Princeps, cùm intelligeret ſibi vires tanto adminiſtrando imperio nequaquam pares ſuppetere; quòd per Caroli IV. largitiones exhauſtum, præter honorem vix quicquam ab opibus præſidij, ad molem tantam inter graviſſimos hoſtes ſu- ſtinendam, adferret hanc à ſe dignitatem ad Carolum transferendam eſſe con- tendebat. ,Nihil eſſe, cur illum è Germanorum numero eximamus, contra in- ,dubitatum ſenſum niti Trevirorum Antiſtitem, cùm præſcriptas electioni le- ,ges, aut Franciſco inclinaret, aut apponeret Carolo. Fratrem, avum, conſan- ,guineos], & præter hæc omnia avitam hereditatem poſſidere in Germania. Il- ,lum deindè Carolum eſſe, qui ad imperij magnitudinem pares vires, ad ingen- ,tia bellorum pericula potentiam virtutemque adferat. Abſque controverſia ,hunc omnibus præferendum videri: ijs tamen obſtringendum conditionibus, ,quibus juri libertatique priſtinæ Germanorum cautum maneat. Tam inex- pectata Friderici ſententia nutantes Septemvirorum animos ad Carolum rur- ſus inflexit, ut proindè quiſque pro ſe ad Friderici opinionem ſuffragatione ſuâ accederet. Trevir, ubi voto ſe, expectationeque ſuâ dejectum cerneret: *Nolle ſe quidem,* inquit, *repugnare ſolum univerſis, ne qua diſſenſionum ſemina jaciantur: ite- rum tamen iterumque hortari: ne impendentem imperij ruinam temerè præcipitent, & ſuo jam propinquam fato Germaniam aliena gentis mancipent ſervituti.* Ita poſt acer- rimam dimicationem multâ jam nocte diſceſſum eſt, ac poſtera dies legum Ca- rolo præfigendarum examini conſtituta.

XXXV. *Principẽ Germanum, & Saxonem imprimis Ducem Fridericũ Electores malunt. Sed hic ſubterfugient, Carolum prafert.*

Subindè, non abſque novo opinionum conflictu, dies aliquot ſcribendis im- perandi conditionibus abſumpti ſunt, dum his tantum decretis lis fuit abſoluta. Tueatur remp. Chriſtianam, Pontificem & Eccleſiam Romanam, cujus ſit advo- catus. Jus æqualiter adminiſtret, ac paci conſulat. Leges omnes imperij, præ- cipuè Auream, quam vocant Bullam, non modò confirmet; ſed de ipſorum con- ſilio,

XXXVI. *Leges imperandi Carolo praſcriptæ.*

An. Chr. filio, cúm res ita feret, amplificet etiam. Senatum in imperio conſtituat ex Germanis delectum, qui Remp. gerat. Jura, privilegia, dignitatem Principum & ordinum imperij minimè convellat, aut imminuat. Electoribus liceat, cùm erit opus, inter ſe convenire, deque Rep. deliberare; nullum autem ipſe, quò minus id faciant, impedimentum adferat. Multitudinis & nobilitatis fœdera, vel ſocietates adverſum Principes initas aboleat, & ne impoſterùm fiant, lege prohibeat. De rebus imperij nullum fœdus, aut pactum cum externis ineat, niſi de Septemvirorum aſſenſu. Facultates imperij neque diſtrahat, neque oppignoret, nec alio quovis modo deteriores faciat, & quæ ſunt ab alijs nationibus occupata, vel ab imperio divulſa bona, primo tempore recuperet; ſic tamen, nequid fraudi ſit illis, qui vel privilegio, vel jure nituntur. Siquid etiam vel ipſe, vel ipſius familiæ quiſpiam poſſideat, quod imperij ſit, non acquiſitum legitimè, reddat interpellatus à Septemviris. Cum vicinis alijſque Regibus pacem & amicitiam colat, neque pro rebus imperij, niſi de ordinum omnium, præcipuè Septemvirorum voluntate, bellum ſuſcipiat ullum, intra, vel extra imperij fines. Peregrinum quoque militem nullum in Germaniam adducat, niſi conſentientibus illis. Quòd ſi vel bello petatur ipſe, vel imperium, liceat uti quibuſcunque præſidijs. Conventum imperij nullum edicat, neque vectigal aut tributum imperet, niſi de conſenſu Electorum. Conventus etiam non agat extra fines imperij. Negotijs publicis præficiat, non exteros; verùm Germanos ex nobilitate delectos, & conficiantur literæ omnes Latino, vel populari ſermone. Extra fines imperij nullum ordinem in jus vocet. Quia Romæ multa fiunt adverſus pacta quondam inita cum Pontificibus, det operam apud Pontificem, nequa fraus privilegijs fiat, & imperij libertati. Cùm mercatorum monopolia valdè pernicioſa Germaniæ coerceri debeant, rationem ineat cum Electoribus, & rem ſæpè deliberatam ad exitum perducat. Portorium nullum aut vectigal imponat, niſi aſſentiantur Electores. Neque literis commendatitijs Electorum, qui ſunt ad Rhenum, vectigalia deteriora faciat. Si quam habeat actionem in aliquem ordinem, legibus experiatur; vim autem nullam adhibeat ijs, qui ſe cognitioni legitimæ ſiſtunt. Neminem indictâ cauſsâ proſcribat; ſed juris ordinem in eo ſequatur. Imperij bona, quæ fortè vacabunt, nemini conferat; ſed ad publicum referat patrimonium. Si quam alienam provinciam auxilijs Ordinum acquirat, imperio conjungat. Si publicum quid ſuis copijs ac Marte recuperabit, Reip. reſtituat. Quod interregni tempore Palatinus, atque Saxo egerint, ratum habeat. Conſilium nullum ineat, quo dignitatem imperij, ſuæ familiæ peculiarem & hereditariam faciat; ſed liberam & integram permittat Septemviris eligendi facultatem, juxta Caroli IV. legem, & juris Pontificij præſcriptum: quod ſecùs factum fuerit, irritum habeatur. Ubi primùm licebit, in Germaniam ſeſe inaugurationis cauſsâ conferat.

Cap. Venerabilẽ de elect. & Elect. poteſt. Item Clementina de jurejur. c. unic.

XXXVII. *Suffragiis omnium conſpirãt.*

Has leges, cùm legati Caroli Moguntiæ acceptas ſuo calculo approbâſſent, ſolenni deindè more Francofurti in æde D. Bartholomæi à Septemviris in ſuffragia itum eſt, Moguntino præeunte; qui, ab Electorum collegio rogatus,

quem

1519. *tibus Carolus Imperator proclamatur.*

quem Imperatorem diceret? Ubi Carolum pronuntiaſſet, reliqui poſt hæc ad Moguntini interrogationem eidem ſuffragantur. Hæc ſingulorum vota literis excepta, omnium ſubſcriptione cerisque confirmata ſunt. Publicâ deindè proclamatione à Truccesio Decano Moguntinenſi, Carolus Romanorum Imperator in vulgus declaratus eſt. Magnâ, cùm nobilitatis, tum plebis gratulatione applauſuque, quibus nihil gratius, quàm Gallorum expectationem illâ Principum conſenſione deluſam, quod faciliùs exiſtimarent, tam potentem non admittere, quàm, ſi res imperij poſtularent, excludere hoſpitem. Nec minor ex Caroli nomine ſenſus objectus lætitiæ, quòd ingentes de illo ſpes, & avi memoria, & prædicata ubique adoleſcentis indoles vulgo faceret; ut non tantùm urbis vici plaudentium, ſed & orantium vocibus templa perſonarent, quò Superi tam benè auſpicatam electionem ad Europæ totius ſalutem converterent.

XXXVIII. *Pontifex Carolum eâ lege ſolvit, quâ Neapolitani Reges ab imperio arcentur.*

Neque Leo Pontifex aliquod in ſe humanitatis officium deſiderari eſt paſſus: nam & Cardinali Cajetano, ſuo in Germaniam legato, poteſtatem fecerat, Carolum (ubi Septemviri ad illius electionem conſpirâſſent) illâ lege ſolvendi, quâ Neapolitani Reges imperio arcerentur, & Imperatori jam denuntiato, literas dedit officij ac gratulationis plenas, fuitq; illa opinio, quòd has metus potentiæ, magnus obſervantiæ conciliator, potiùs, quàm integer benevolentiæ amor expreſſerit.

XXXIX. *Res imperij per legatos Caroli conſtituta, & deſtinatus in Hiſpaniã Fridericus Palatinus.*

Secundùm Caroli electionem legati ipſius Moguntiâ ſunt evocati, atque in conſilium adminiſtrandi imperij, dum Cæſar in Hiſpania abeſſet, adhibiti. Utque Germanorum tranquillitati proſpectum eſſet, miles in ea præſertim loca, quæ Gallorum incurſionibus obnoxia putarentur, diſtributus, ſub auſpicijs Caſimiri Marchionis Brandeburgici, aut in præſidijs, aut caſtris futurus erat. Legatio intereà quoque ex Germaniæ proceribus, in quibus facilè eminebat Fridericus Rheni Palatinus, inſtituta, properè in Hiſpaniam contendit. Quam tamen privatorum nuncij longè anteverterunt, ex quibus unus, ingenti feſtinatione, nono poſt electionem die Francofurto Barcinonem attigit, qui cùm Regi inter matutinam quietem tam felix nuntium detuliſſet, magno auri pondere donatus eſt. Ad legationem deindè excipiendam verſus Carolus, trium milliarium itinere venienti Friderico, pridie Calend. Decemb. occurrit. Cujus literis, quas à Septemviris adferebat, inſpectis, ac mandatorum expoſitione auditâ, per Mercurianum Oratorem ſuum reſpondit. *Grato ſeſe animo tantorum de ſe Principum amplecti judicium, voluntatemque accipere, facturum, ut debitâ patriæ pietate, dignâque cognatis Principibus benevolentiâ reſpondeat. Magnam eſſe imperij molem, tantâ præſertim temporum hoſtiumque iniquitate gravatam; ſed cùm Deus præcipuè ſit, qui regna, & Regibus imperat, & ſuâ protectione moderetur; iſque hanc imperandi felicitatem, quâ hactenus & Auſtriacorum gloriam, & imperij dignitatem Majores ſui auxerint, potiſſimùm ſit auſpicatus: vocantibus ſeſe Principibus obſequi, ne Superis coronam deferentibus obniti videatur. Rebus igitur in Hiſpania utcunque diſpoſitis propediem iter in Germaniam ſe aggreſſurum, ut Septemvirorum deſiderio faciat ſatis.* His additæ ad collegium Electorale literæ, & poſt inſignem in Palatinum collationem munerum, remiſſa in Germaniam legatio eſt.

 Bien-

An Chr. XL. *Hiſpanos aula Carolina adminiſtratio offendebat ob regimẽ Belgarũ: undeCroius ſe ſubduxit.* Jovius in Hadriano. Heuterus in Chronic. Anton. de vera. & Harzeus in Carolo. 1520.

Biennium jam inter Hiſpanos Carolus exegerat; ſed procerum animos; quamvis ſuâ indole ſibi devinxiſſet, inviſâ aulicorum potentiâ offenderat. Non ferebant, externam ſibi Belgarum nationem, quæ Regis aulam conſiliaque moderabatur, tanto honore prælatam, ut qui illos amicos non haberet, Rege benevolo frui non poſſet. Tot ſe Reges habere credebant, quot peregrinæ gentis homines Hiſpanis prælatos cernerent: præterquam quòd *rarum aulicæ potentiæ exemplum ſit, Regi ſimul & populo placuiſſe.* Hinc odia, & ſeditionis jacta ſemina, præſertim cùm, pretioſo Belgis favore, publica ad illos officia, ac regij juris ſacerdotia ex Hiſpanorum manibus tranſirent. Exciderat eo tempore Gadium præfecturâ Ferdinandus Davalus, qui cùm iccircò vindictæ cupiditate flagraret, ſenſim apud alios invidiam novo Regi, ac præſertim aulæ proceribus conciliaverat. Denique poſt adjunctum ſibi uxoris Pacecæ lenoncino Joannem Palilliam Toletanæ nobilitatis virum Principem, & Zamoræ Antiſtitem Daccugnam, ac Petrum Gironium Salvaterræ comitem, Magnates facilè plures, ac pleraque Caſtellani regni oppida ſuarum partium fecerat. Hæc latere non poterant, ubi tam latè per vulgus Principeſque emanaſſent. Quocirca Guilielmus Croyius, Belgarum in aula potentiſſimus, immoderati regiminis odiorumque contractorum conſcientiâ territus, verituſque, ne hujus ipſe conjurationis non ultima caderet hoſtia, per ſpeciem inviſendæ claſſis, ad Biſcaios Carolo inſtructæ, in Belgium dilapſus eſt. Rex tamen convocatis Toletum Hiſpaniæ Ordinibus, & ipſe menſe Martio Anni MDXX. Valliſoleto eodem profectus, docuit, errare ſeditioſum vulgus, quòd ſe in Germaniam ire, non rediturum ad ſuos Hiſpanos perperam jactaret: abire ſe, ne neglecto Romanorum imperio locum Franciſco Galliarum Regi faciat, per quem, eâ poteſtate fretum, etiam Hiſpania in diſcrimine futura ſit: certè Siciliâ ac Navarrâ, fortiſſimis munimentis ſit privanda. Orare igitur, ne in re tanta inviti reluctentur, aut ſe deſtituendos exiſtiment: quâ ipſis velit eſſe conſultum. Porrò neceſſarijs ſibi ad hoc iter pecunijs, ne deſint, id inprimis poſtulare. Sed, paucis ordinum urbiumque aſſentientibus, à pleriſque, etiam Caſtellanorum, eſt reclamatum; qui alia ſe lege parituros in ære exhibendo negarunt, quàm ſi, exteris præteritis, indigenas Hiſpaniæ gubernandæ præficeret; neque regni beneficia in peregrinos, onera in ſubditos derivaret. Pari lege ad eandem ſpectare gentem regnorum incommoda, ac præmia. At fruſtrà, jam tum Carolus imperia dare, non accipere à ſubditis volebat, precibus ante flectendus, quàm armis.

XLI. *Carolus Vice Regis Hadrianũ Card. præficit, ſeque in Angliam claſſe trãsfert.*

Neglectâ igitur rebellium pertinaciâ opportuniùs vindicandâ, aurum, quod pacatæ urbes deferebant, admiſit: moxque, ut à ſeditioſis militem cogi intellexit, Hadriano præceptori quondam ſuo, nunc etiam Cardinali, ſummam rerum per Hiſpanias adminiſtrationem committit; quòd ſuâ illum humanitate contra rebellium inſolentiam plus ceteris valiturum crederet; neque ad ſuccreſcens primum ulcus ferrum judicaret admovendum, ipſe ſeſe Toleto, fugienti ſimilis, properè ad claſſem in Biſcaijs ſtantem ſubducit. Et quamvis Oratores diverſarum urbium importunè hærerent, obteſtarenturque, ne ſe deſereret, hinc ex por-

portu Corunnæ velis remiſque per oceanum ventoſque aſpirantes ductus in Angliam, paucorum dierum navigatione Hamptonij portum ſubijt, Aprili jam menſe ad exitum ſpectante. Adibat illo Angliam conſilio, ut Rege Henrico (cui etiamnum Catharina, Caroli matertera, conjux placebat) contra Franciſcum Galliarum Regem amico uti poſſet. 1520.

XLII. *Hinc in Belgium profectus magno illic plauſu excipitur.*

Hic aliquot diebus, in mutua benevolentiæ ſignificatione, fœderumque antiquorum innovatione conſumptis, non longo maris itinere triginta navium claſſe in Zelandiam Belgarum provinciam, atque indè mox Brugas Rex contendit: ubi illum, præter Venetorum Germanicæque nationis legatos, frater Cæſaris Ferdinandus, & Margarita amita Belgij gubernatrix præſtolabantur, qui varijs lætitiæ argumentis, publicè privatimque editis venientem complexi ſunt. Inter hæc ſuorum ſtudia, & Belgicarum rerum curas hæſit aliquantùm Carolus, Henrici ex Anglia Regis adventum expectans, qui ejus diei celebritatem ſuâ ſe aucturum præſentiâ receperat, quò Imperatoriam dignitatem ſolenni ritu aditurus eſſet; ſed conſilia fidemque datam Rex Galliæ interpellavit, qui idoneum rebus ſuis Henricum, à Carolo ad ſe, magnis inflexerat promiſſionibus.

XLIII. *Aquisgranum pro coronatione Coloniæ præhabet.* Hartmanni Mauri acta coronationis Coloniæ paulò pòſt edita. Hiſt. Germaniæ to. 3.

Igitur Carolus rebus ad iter comparatis, Electoribus ſignificat, ſeptimo Octobris die ſe Aquisgrani adfuturum. At Septemviris Coloniæ ſubſiſtentibus, locus ille jam dudum electioni conſecratus, metu illic ſævientis peſtilentiæ, diſplicuit. Actum itaque per ſubmiſſos ad Regem legatos, ut Coloniam huic dignitati opportunam diverteret; ſed vicit Aquiſgraanorum contra obnitentium ſtudium, & diminuta apud Carolum affectæ urbis opinio, ut nollet duobus adverſari Carolis: alteri magno; cujus illic cineribus eximius eſt honos: alteri hujus nominis quarto; cujus legibus hæc coronationi ſedes eſt conſtituta: ne priſtinæ conſuetudinis contra tantorum hominum legumque reverentiam negligens videretur. Ita Carolo morem gerere coacti Septemviri omnes, Saxone valetudinis causâ apud Ubios relicto, primo & vigeſimo Octobris die urbem ingreſſi, poſtridie venienti ſe Regi obviam dederunt: quos tanta hominum multitudo circumfluxit, ut millia facilè paſſuum occuparet. Occurrit cum lectiſſimo duorum millium exercitu, ac ſpectatiſſima totius Belgij nobilitate Carolus, explicatis ad illuſtrem ſpeciem agminibus: cui parem fermè ex adverſo militiam Germaniæ Principes objecerant.

XLIV. *Principes certatim Carolum nec ſine æmulatione excipiunt.*

Ubi propiùs ventum, Electorum ſinguli, duodecim ex nobilitate aſſumptis, ad Regem contenderunt, equiſque deſilientes, prono obſequio Carolum venerantur, ac deſcenſum viciſſim honoris gratiâ molientem detinent. Salutem votaque Principum expoſuit vernaculâ linguâ Albertus Moguntiorum Præſul, cui Salisburgenſis Cardinalis benevolè ex Caroli voluntate reſpondit. Ad equos deindè regreſſi, amicis aliquamdiu colloquijs tempus ad Palatini adventum extraxerunt. Sed oborta legati Saxonici (qui Princeps Anholtinus erat) & Ducis Juliaci de locis honoriſque prærogativa contentio erat, invitos ad primas noctis tenebras morata eſt: dum huic ob præfecturam Aquiſgranenſem illâ lege præeundi datæ partes; ut, tranſmiſſâ ante alios urbe, nulla hoſpitia occuparet.

An. Chr. XLV.

Ordo & decus pōpa, qua urbem baſilicāq; ſubiēre.

Ceterùm hoc ordine pompa inſtructa erat. Dux omnium Joannes Brandeburgi Marchio, circa quem, præter ſatellitium, equites vexilliferi, clypeis, more veteri, latus muniti. Hunc tria à tergo millia peditum Germanorum inſecuta ſunt, quæ urbem deindè tranſgreſſa, vicina Aquiſgrano loca obſederunt. Indè Juliacorum Princeps, cum quadringentis gravis armaturæ militibus, inceſſit. Hunc Saxonis, Palatini, ac Brandeburgici copiæ certis diſtributæ turmis ordinibuſque ſequebantur. Inde Septemviralis Eccleſiaſticorum Præſulum miles, ſuis quiſque intervallis, poſt Moguntinenſem Treviricus, ac denique Colonienſis proximè Regem adjunctus eſt. Habitu uno cujuſque Electoris legio, à ceteris diſtincta, incedebat. Erat & armorum diſcrimen, & cataphractorum in certa loca diviſi ordines. His purpuratorum ex aula regia pars aliquo intervallo inſiſtebant, illo veſtium pretio cultuque, qui, dubiâ quamvis luce, ad ſtuporem adſpectantium emineret; inter quos, præter Germanos, non pauci Hiſpaniæ Burgundiæque proceres, aureo alij vellere, plures aliâ dignitatis prærogativâ illuſtres. Subindè regij pars exercitûs turmatim ita digeſta, ut tympanotribæ, tubicineſque harmonicè admoderato plauſu invicem reſponderent. Poſt illos, religioſorum hominum ordo, cui à fine adhæreſcerent aliquot regiæ aulæ proceres equis generoſiſſimis invecti. Indè præmiſſis æneatoribus duodecim, tres regali aquilâ, regnique, ac gentis Carolinæ inſignibus ornati, miſſiles in plebem nummos ſpargebant. Sub hæc Caroli Magni effigiem miræ prodigioſæque magnitudinis, delatumque in ferculis ejuſdem Divi caput ſacrum Canonicorum Collegium ſtipat, æneis vigilum ex urbe cornibus rudi muſicâ adſtrepentibus: quorum unus regio inſidens equo, qui ex veteri illis conſuetudine ceſſerat, agmen ducebat.

XLVI.

Equum vectorem ad portas urbis vigili cedit.

Siquidem Imperator, inſtituto Majorum, ubi extremam urbis partem attigit, exoſculatus, quam Canonici offerunt, crucem, ſubmiſsâque veneratione proſecutus Caroli reliquias, equum, quo vehebatur, demittit, atque in alium tranſit præſtantiorem, quo urbem ſubeat, mox etiam, ubi deſcenderit, in aliorum manibus deſtituendum. Canonicorum terga lateraque ſtipabat Prætoriana Cæſaris cohors; pars ex Helvetis bipenniferis incedebat pedes; ex Burgundionibus Flandriſque pars altera, interlucentibus auro ſagis geſiſque Gallicis, eques progrediebatur. Hos ponè armigeri cum imperij ac Hiſpaniæ regnorũ inſignibus, alijſq; expeditiſſimis Ibericæ nobilitatis ephebis ibant. Septemvirale collegium regiam Majeſtatem illuſtri ſpectaculo auxerat. Comes Palatinus dextero, legatus Marchionis ſiniſtro latere, medio Electorem Trevirenſem acceperunt. His à tergo aderat, Ducis Saxonici loco, Udalricus Pappenheim nudatum vaginâ gladium ferens. Denique nobiliſſimo vectus equo, armiſque ac paludamento, auri argentique luce coruſcantibus, Cæſar eminebat: quem modico intervallo ſtipaverant; hinc ad dexteram Colonienſis Septemvir, coronandi prærogativâ hoc loco prælatus ceteris; indè ad ſiniſtram Moguntinus, nuper electionis dignitate ſuperior. Sequuti hos ſunt Seduni, Salisburgi, & Croiæ Antiſtites, purpurâ Cardinalitiâ illuſtres viri, multique alij legatorum munere functi. Declinave-

naverant hanc tamen Pontificij Anglicique legati congreſſionem, nequid Principum ſuorum autoritati decederet, ſi minorem Septemviris locum occupaſſent. Ultimo loco pars altera regiorum militum, iiſdem armis, habituque puniceo flavis albiſque coloribus diſtincto incedebat, ac militari harmonia plaudentium lætitiam ſenſumque extimulabant. 1520.

XLVII.

Alterum equū ad portas tēpli cedit aulæ præfecto: Archiepiſcopi Colonienſis. Sub corona templi procūbit. In ſacrario ſuas Electoribus immunitates confirmat.

Ubi Rex templum, Virgini Deiparæ olim à Carolo Magno conſecratum, adierat propiùs, juxta porticum equo abſceſſit, quem antiquo ſibi jure ſupremus aulæ apud Ubiorum Antiſtitem Præfectus, Comes à Pufferſcheit vendicabat. Mox exceptus Baſilicâ, mediâ illius areâ pronus in terram ſub penſili corona ſtragulis incubuit: dum poſt dictas à ſummo Colonienſium Epiſcopo preces, ad ſolenne laudis canticum pedibus inſiſteret, ac denique in genua ante celeberrimam Virginis aram provolutus, Cælitibus hujus ſui honoris auſpicia piè ſanctèque conſecraret. Hinc ad ædis ſacrarium cum Septemviris digreſſus, ſuas illis immunitates ex more novâ conceſſione probaſſe exiſtimatus eſt: quod olim in amœniſſimo Rheni litore, haud procul Confluentiâ ad municipium Rentz (quod olim Francofurto Aquiſgranum deſcendentibus iter erat) Imperatores ſaxeæ ſedi ſub nucibus impoſiti Principibus firmaſſe, ſuo indulto feruntur. Hora jam noctis ſecunda propè exacta fuerat, cùm palatium ad cænam quietemque Carolus ſubiret.

XLVIII.

Coronationis ſolennitas altero poſt die inſtituta.

Altera dies D. Severino, Ubiorum quondam ſupremo Præſuli, dicata, ad coronationem non tam opportuna omnibus viſa eſt, quàm ad feſtinationem ex urbe infecta profectioni neceſſaria. Quare primâ diei luce ſacri Ordinis Principes eandem baſilicam ingreſſi, Pontificio ornati habitu, venientem haud multò pòſt Regem, inſigni Principum Comitumque ac purpuratorum coronâ ſeptum, aureoque ſuper Archiducis cultum amiculo ornatum, profuſi obviàm exceperunt, tantâ in templum affluentium multitudine; ut licet ſoli procerum, recenſitis nominibus, edicto admiſſi ſint; tamen neque leges latæ, neque armatorum legio contra irrumpentium vim aviditatemque ſuffecerat. Sacris operaturus Colonienſis Antiſtes, dum preces quaſdam expiatorias ad Deum pro Cæſare præmittit, ipſe per alios ſacri Ordinis Septemviros, ad aram deductus, prono in terram corpore, ſupplex jacuit; dum auream exadverſum aræ locatam ſedem iiſdem ductoribus adiret, nec multò pòſt ad Cœlitum per litanias implorationem altari, eodem quo antè ſupplicantis habitu, accumberet. Sub quas erectus in pedes Carolus, à ſacrificante Epiſcopo, Romano ſermone interrogatus eſt: Num fidei Catholicæ, Orthodoxæ Eccleſiæ, juſtitiæ, imperijque propugnandi defenſorem ſeſe addiceret? Romano denique Pontifici, ſummo per orbem Chriſti Vicario, debitam ſubmiſſionem delaturus eſſet? Quæ cùm omnia ſe facturum annuiſſet: ad dexterum altaris cornu progreſſus, duobus in illud digitis inclinatus, conceptis verbis fidem dictorum ſacramento confirmavit. Indè Carolo in ſolium recepto, Colonienſis Præſul adſtantes circum Principes percontatur: Nunquid fidem obſequiumque præſtituri huic Domino ſint? Quibus id affirmantibus, rurſum ad preces itum eſt, procumbente ſuppli-

Colonienſis Archiepiſcopus conſecrat & coronat.

Fidem juratam Eccleſiæ Rom. & imperio dat, & viciſſim accipit.

An. Chr. Inungitur. Diaconi habitu ad aram ducitur. Gladiũ, annulũ, pallium, aureum vellus, ſcepcrum, pomum, ac coronã denique accipit.

citer Carolo: quem mox in genua aræ advolutum oleo ſecundùm caput, pectus, brachiorumque flexus, ac manuum palmas idem Præſul inunxit. Ab unctione ad ſacrarium inter alios ſummos Præſules ductus, amiculum aureâ Dalmaticæ chlamyde permutavit, ſocculiſqe imperialibus D. Caroli indutus, Diaconi habitu ante aram inter ſolennes iterum preces procubuit. Erectus brevi, cultuque priori exutus, eductum vaginâ eximiæ magnitudinis gladium de manibus Colonienſis, inter alios duos Præſules ſtantis, accipit. Quo reducto acceptoque poſt regnorum Eccleſiæque defenſionem, ſolonni apprecatione, commiſſam; annulum digitis, pallium Magni Caroli humeris, ac denique aurei velleris inſigne collo, inter certa comprecantium verba, tanquam imperij Eccleſiæque ſponſus, admiſit. Sceptrum porrò dextræ, aureumque pomum, cum æquitatis adminiſtrandæ voto, tum denique corona trium Archiepiſcoporum manibus capiti impoſita eſt. Quo ornatu admotus aræ, eadem ferè, quæ priùs datâ fide receperat, juramento roboravit.

XLIX.

Poſt applauſus publicos, Ordinis equeſtris viros Caroli M. gladio creat, & ſacrificã- tiũ è manibus S. hoſtiam excipit.

Indè baſilicæ inferiorem teſtudinem, triumviratu Archiepiſcopali ſtipatus, conſcendit: ubi ſaxeæ illocatus ſedi, Moguntinum Præſulem, totius Collegij Electoralis nomine gratulantem, tum Canonicorum ordinem applaudentem auſcultavit: cui deindè, & ipſe Imperator, Canonicus, veteri more, initiatus eſt. Adhæc muſico vocum atque inſtrumentorum concentu jucundè alluſum: dum intereà, grato etiam oculorum ſpectaculo, Cæſar ordinis equeſtris viros creat, Divi Caroli gladio in ſubmittentium ſeſe humeros, leni ictu, inclinato. Quanquam hæc dignitas à nobilitate ad opulentum vulgus largitionibus traducta, non parum eviluerit; cùm præmium honoris virtutibus debitum, auro perperam æſtimari traducique cœperit, ut jam propemodum virtus ſit opes poſſidere. Porrò dum ab Evangelio inchoatum ſacrificium ad finem decurreret, ſedi immoratus, ad ſacras poſteà epulas tantâ ſubmiſſionis pietatiſque ſpecie accubuit, ut non minorem virtutis, quàm dignitatis ſuæ æſtimationem apud omnes relinqueret.

L.

Magnificum in curia epulum prabitũ: in quo hydrophorus Elector Brãdeburgicus, Dapifer Palatinus, orator Trevirricus, Sigillifer Moguntinus. Electores ſinguli ſingulis menſis aſſident.

Hinc ad plures in ordinem equeſtrem adſcribendos digreſſus; nec multò pòſt ut erat imperiali ornatu decorus, inter ſeptemviros, ac prælata regnorum inſignia, curiam foro proximam, amplitudine ſuâ ac vaſtitate, tum recenti periſtromatum cultu perquam illuſtrem ſubijt, ubi baſilicè ad epulum comparata omnia. Hîc per Marchionem Brandeburgicum affuſa regijs manibus aqua, Palatino Comite, alijſque Principibus mappam lavanti ſubminiſtrantibus: qui deindè Comes ſupremi dapiferi functus munere, menſarum apparatum moderatus eſt. Ab Electore Trevirenſi ſubindè cibis oratione ſacrâ benedictum eſt: Moguntinus verò digreſſus, inter Archicancellarios, ut vocant, ſacrorum Principum ipſe medius, ſigilla regia inſigni magnitudine, ex baculo argenteo ſuſpenſa, menſæ intulit: quæ deindè, Cæſaris recepta manibus, collo appendit. Poſt hæc Principum Electorum præſtita officia, ſinguli ſingulis, à Cæſare, menſis accubuêre, inferiore omnes ab illo gradu. Exadverſum Imperatori, medius inter Colonien-

nienſem Regis dexteræ,& Moguntinum ſiniſtræ reſpondentem, Trevirûm ſummus Antiſtes aſſidebat. Altera, tertiaque à Colonienſi Præſule menſa, Bohemiæ Regi Saxoniæque Duci aureis inſtratæ tapetibus, utroque Principum abſente, vacabant. Siquidem Bohemo Electoralis poteſtas, licet rarò præſenti, inter ceteros, & tertio quidem ſuffragio competit. Quem honorem, in Maximiliani electione quondam præteritus, ferro etiam vindicare ſtatuerat: niſi illo viciſſim onere abſolveretur, quo Imperatorem in Italiam euntem, ſuâ ipſe perſonâ ſequi cogitur. Sed lis arbitrio prudenti abſque ferro conſtitit. His menſis oppoſitæ aliæ geminæ, quarum una Electori Brandeburgico; ſed & abſenti, deſignata: altera Brunſvicum Juliacumque Ducem appoſitis epulis acceperat. Quarta ab his inſtructa erat aliquot Epiſcopis, quinta regijs Conſiliarijs, ſexta Aquiſgranenſium Magiſtratui, legatiſque Nurenburgenſium, quibus ornamentorum imperialium cuſtodia, veteri inſtituto, competit. Lautiſſimum, ac ſanè pluſquam regalis magnificentiæ, convivium quinquaginta ferculis adhibitum, ea lege eſt, ut quinis miſſibus abſolveretur. Plurima ad gulam, nonnulla etiam ad ſolam oculorum oblectationem ſunt appoſita. Leonum aquilarumque hic edulijs permixtæ effigies, arborum, caſtellorum propoſita ſimulacra: atque inter hæc ventilata in patinis Germaniæ Hiſpaniæque regnorum inſignia. Singulis deinde menſis ſinguli reſpondebant abaci, aureis argenteiſque vaſis, cælaturâ veteri, pretioque ac magnitudine viſendis, graves.

1520.

Abſentiū menſa ſtrata vacat.

Brunſuicenſi & Iuliaco Duci ſua etiam poſita menſa eſt, ut & regiis aulicis.

Ferculorum 50. varietas & decus.

LI.

Spectaculum, largitioneſq; & epula foris populo data.

Intereà non injucundo ſpectaculo plebs foris detenta eſt. Siquidem Udalricus Pappenheim minor imperij, ut appellant, Mareſchallus, ad forum provectus, in effuſum illic avenæ cumulum, equum, quo ferebatur, pectoretenus adegit, raptumque ſubindè ex argento modium, hoc farre impletum, in circumſtantes largâ manu partiebatur. Sed & præ regij palatij foribus fons, uſitato more, excitatus, qui ex aquilæ & leonis effigie vinum in labra ſubjecta effunderet: quod ſubterraneo ductu ſubminiſtratum, die toto in populi uſum profluxit. Diverſo paululùm ab hoc loco, ante Belgicæ gubernatricis Margaritæ aulam, bos integer, ligneo ſuffixus veru, minorique animantium grege fartus, ad luculentum ignem ſenſim excoctus eſt; qui, præcisâ hinc Regi portione, irruenti raptim populo in prædam ceſſit. Sub epulas, nonnulloſque equeſtri dignitate ornatos, Cæſar a Principibus ad inſtructum ſibi palatium, inter tubicinum applauſum, deductus eſt. Ubi, non longè pòſt, ſigilla rurſum, cum equo honorario, ſibi a Moguntino venerationis causa, ſubmiſſa, eodem remiſit, ac plenam uſûs officijque poteſtatem fecit.

Modio argenteo avena dividitur.

Fons vino ſcaturiens.

Bos integer minore pecore farctus aſſatur, & à populo rapitur.

LII.

Sequentium dierum acta.

Ita, tranſacto ad veſperam die, altera deindè lux ſolenni rurſum epulo, quod Cæſar Principibus eximio prorſus apparatu dedit, illuſtris fuit. Poſtridie vacatum pietati, & Carolus poſt inſpecta venerataque Divorum oſſa, infantis Dei exoſculatus faſcias, à Moguntino Septemviro juſſus eſt, Pontificis Romani voluntate, Imperatoris, atque electi Cæſaris titulum uſurpare; ſed hunc confirmati imperij honorem, olim in Italia, præcipuâ Imperatorum ſede, conferri ſolitum, atque a Maximiliano (Gallorum Venetorumque armis ac artibus prohibito) de-

An. Chr.

mi, Pontificis indulto ſuſceptum, Carolus, revocatâ Majorum conſuetudine, in Italia rurſum ſuſcipere maluit: ut loco ac tempore à nobis exponetur.

LIII.

Carolus Coloniam ſe ingreſſus, iſtic anni ſequentis comitia VVormatiam indixit: ac ſubinde eò digreſſus de Auſtria turbis cōponendis cum fratre Ferdinando laboravit.

Electores officio ſuo functi, ex infecta adhuc urbe, nullâ morâ, Coloniam ſe receperunt, quos, tertio poſt inaugurationem die, Cæſar inſecutus, Brulam divertit, alteráque luce ſub calendas Novemb. ab effuſis obviam Principibus Agrippinatûm urbem magnificè inductus eſt. Hinc, vulgato per Germaniam decreto, omnes imperij proceres ad comitia Wormatiæ imperata ſextâ Januarij anni MDXXI. die adeſſe jubet. Indè Bonnam ad Hermanni Archiepiſcopi arcem, locumque haud procul venationi opportunum digreſſus, biduum hoc ſtudio, laxatis animi curis, abſumpſit, non ſine virtutis experimento: cùm invectum in ſe ore ſpumanti aprum, inflictâ forti ictu haſta dejecerit. Moguntiam ex hoc loco, ac deindè Wormatiam, Vangionum ſedem, Cæſar adverſo flumine contendit. Quam quidem urbem licet ruinis deformem laceramque, comitijs tamen inprimis exiſtimavit idoneam, tum ſitu, quo mediæ ferè Germaniæ incumbit, tum fertilitate loci, quâ omnium rerum ſubminiſtrat copiam. Hic prima illi de Auſtria rectè conſtituenda, atque ad tranquillitatis conſilium revocanda cura fuit. Hæc enim ab obitu Maximiliani moderatore ſuo, tanquam equus effrenis ſeſſore deſtituta, effundi in omnem licentiam cœperat, minores Dominos aſpernata, ac paucorum imperantium libertati obſecuta. Hi è pluribus delecti, Viennâque, ceteris perturbatis, recepti, annuos Archiducum reditus ſuæ fecerant poteſtatis, officia muniaque publica ſuo arbitratu deferebant, ſacri profanique muneris beneficia, pacis bellique rationes ſibi depoſcebant. Magis illa inflammata ſeditio eſt, natis per Hiſpaniam turbationibus, quibus vitam Carolum impenſurum ſperabant. Verùm ubi evenire ſecus omnia, & Carolus ad tanti regni opes imperij Romani potentiam adjicere, trans Rhenum Germaniæ jam Dominus inferre pedem, graviora etiam minari obſequium detrectantibus; tum metu (qui in peſſimis ſæpè rebus optimi fuit conſilij magiſter) ad mentem reducti, de ſubditorum officio cogitare cœperunt, atque ab inconſulta ſeſe recipere audacia; dum ad Ferdinandi denique fratris caſtigationem, aliquot capitum ſupplicio abſolutam, quieſcerent, ejuſque ſe obſequio permitterent.

LIV.

Comitia VVormatienſia quibus de rebus inſtituta ſint.

Intereà ad Imperialem ſynodum magnâ frequentiâ Germani Principes confluxêre, ubi illa inprimis tractata fuêre, quæ ad imperij tranquillitatem æquitatemque firmandam, ad Turcarum vim inſolentiamque reprimendam, ad ſuffocandam hæreſûm ſubnaſcentium ſemina facerent. De prioribus utcunque eſt conſtitutum: poſteriori malo fruſtrà ſunt quæſita remedia. Et quoniam Cæſaris abſentia Germaniæ, inter Turcarum & Sectariorum audaciam fluctuanti, metuenda, lectus ex ſingulis imperij ordinibus, ſumma cum poteſtate, Magiſtratus, qui abſentis vicem conſilio atque autoritate ſuâ fungeretur, quarundam tamen definitionum, quæ ex Cæſaris voluntate penderent, exemptione. Antiquæ quædam leges jam injuriâ temporum morumque propemodum obliteratæ novarum legum adminiculo fultæ ſunt, quibus inexplebilis monopoliorum ac fæ-

Quæ leges iſtic datæ.

nera-

1521.

neratorum rapacitas imperio proſcripta eſt. Litigantibus,ut eſſet expeditior ad æquitatem via,nec immortalibus traherentur litibus controverſiæ,Cæſarea per imperium tribunalia deſignata ſunt , ad quæ privatorum juxtà ac Principum cauſæ ſpectarent : ne ad diras Pontificum execrationes, tanquam auxiliariam opem, confugiendum eſſet. De moneta etiam certi ponderis æſtimationiſque cudenda firmandaque rationes initæ: ne ad enorme contrahentium diſpendium incerto per imperium pretio fluctuaret, nefandamque fæneratorum avaritiam impunè aleret. Veſtium conviviorumque immodicus luxus lege eſt caſtigatus. Interdicta,ſub exilij pœna,Germanis externæ militiæ ſunt ſtipendia : ne,veteri bellicoſæ gentis more,tanquam alienæ nationis mancipia,ſolâ lucri cupiditate, in patriam populareſque ſuos armarentur : turpiſſimo vitio,quo honeſtum ſatis ducunt,quidquid quæſtuoſum eſt, & fortitudinem vendere, quàm probari malunt. Conſtitutum denique de profectione in Italiam adornanda , ad vetera imperij decora,vi doloque adverſariorum intercepta,ſuum in locum dignitatemque revocanda.

LV.

Novitati doctrina per Lutherum illata vix reſiſti poterat. Quæ illius occaſio fuerit.

Cochlæus de actis Lutheri. Vlembergius in vita Flor. Remundus de orig. hæreſ. Schleidanus, Surius in com. & alij

Indulgentiarum quæſtuoſa promulgatio Dominicanis potius quàm Auguſtinianis credita, æmulationem in his primò,deindè hæreſin excitavit.

Hæc aliaque facilioris negotij ac deliberationis fuêre,una vacillantis per Germaniam antiquæ religionis difficultas,gliſcenſque ſeditionis vis major fuit, quam ut graviſſimorum virorum judicio abſolvi , aut,præfinitis legibus, intra rationis modeſtiæque terminos cohiberi poſſet. Autor malorum & fax diſſenſionum Lutherus , homo Theologicarum rerum profeſſione , & dicendi promptitudine ad plauſum vulgi captandum idoneus. Occaſionem dederunt , tum vulgatæ Pontificijs literis peccatorum,ut vocant,indulgentiæ, promulgantibus quæſtuoſæ ; tum ingenita homini arrogantia,& affectionum immoderata licentia:quæ,licet profeſſione religioſum , ingenij tamen ſimul literarumque fiduciâ nixum, tranſverſum raperent. Leo Pontifex hoc nomine decimus,ut & Vaticanæ Eccleſiæ nobiliſſimum opus, à Julio cœptum Pontifice, glorioſo coronaret exitu,& contra Turcarum immanitatem, graviorem indies Europæ ruinam minitantem,aurum armaque compararet, Indulgentiarum per ſubjectas ſibi nationes paſſim copiam fecerat ijs, qui ſubſidiariam aliquam pecuniæ opem facerent. Hic labor ab Alberto Moguntinenſium Principe eis rebus per Germaniam præfecto , Dominicanæ familiæ viris , anno hujus ſeculi XVII. traditus, invidente hanc illis,ſive dignitatem,ſive etiam operam cum utilitate conjunctam,Staupitio Auguſtiniani ordinis Generali. Qui,ubi vidiſſet vulgaris plebeculæ abuſu & inſcitiâ,Pontificia diplomata,velut ex mercatu comparari, negligenteſque flagitiorum homines oberrare ,ubi hâc, tanquam libertatis ſecuritatiſque teſſerâ, muniti incederent : Lutherum , jam invidiæ indignationiſque flammis æſtuantem,hanc rem pro concione in ſcholis templiſque (utrobique enim docebat) exagitare juſſit. Sed is,pro ingenij ferocia,mediocritatis limites prætervectus: non tam abuſum Romanorum diplomatum , quàm illorum repertorem,ſuaſoreſque ac diſpenſatores aggreſſus , Pontificiam hac in re poteſtatem , atque Indulgentiarum ad hujus vitæ ſcelera , alteriuſque etiam temporales pœnas abo-

An. Chr.

Theſes à Luthero VVittenbergæ cõtra Indulgentias promulgatæ.

lendas, vim infringere conatus eſt. Neque intra verborum contumeliam in res ſacras, earumque Præſules jactatam, ſubſtitit; ſed ſcriptis, vulgatiſque typo poſitionibus, ad quas Wittenbergæ (ubi Academicis Doctor Theologus præerat) propugnandas, omnes promiſcuè totâ Germaniâ adverſarios provocabat. Itàque liberè in illius ævi diſciplinam graſſabatur; ut D. Thomæ, Scotique volumina, cum Ariſtotele, igni conſecranda potius, quàm ſtudioſorum hominum manibus terenda diceret, ob inutilem, aut certè inquinatam fidei erroribus doctrinam. Neque hic ſtetit arrogantis hominis temeritas; ſed ipſa Patrum concilia, incluſaſque Eccleſiæ canonibus leges corruptæ veritatis arguit: illa verbis publicè; has etiam injectis poſtea flammis violavit. Nimirùm, ut quidquid Pontifici, quicquid peccatorum veniæ, conſuetis Eccleſiæ remedijs obtinendæ, faveret, id penitùs everteret. Fana & profana, veritatem erroremque juxta in ſui defenſione habuit; modò, ne adverſarijs, atque inprimis Dominicanæ familiæ hominibus, ſuccumberet. Ex his Tetzelius Prieriaſque, cùm Lutheri aphoriſmis, ad confutandam audaciam, alios objeciſſent; plauſtris convitiorum, vicario per illum ſcripto, onerati ſunt. Operam ſanando homini fruſtrà admoverunt legati Pontificij Cajetanus ac Miltitius, ſapientiâ ac dignitate illuſtres viri: quorum ille ſeverâ, hic blandâ humanitate inexpugnabilem nequicquam animum pertentârunt. Deindè, Lipſienſi diſputatione, congreſſus cum eodem Eccius, magnæ Ingolſtadij famæ Theologus, irrito ſe labore fatigavit. Cùm Luthero tam abſurdum nihil eſſet, quod ipſe defendendi ſemel admiſſi erroris gratiâ non ſuſtineret: undè hic ipſa etiam errare Eccleſiæ concilia non erubuit profiteri, nihilque amplius reliquit homini Chriſtiano in controverſis S. Scripturæ ſenſibus integrum, quàm proprij ſpiritûs judicium: ut ſi illo ſubnixus errare non poſſit, etiam cum tota aberrat viſibilis Eccleſia. Quâ dementiâ neſcio an queat reperiri craſſior.

Concilia, & canones Lutherus aſpernatur.

LVI.

Lutherus ſcriptis ſuis paſſim damnatis, de ſua cauſa deſperãs, à Franconica nobilitate erigitur, atque ad Clerũ oppugnandum accenditur.

Intereà Lutheri ſcripta Colonienſium ac Lovanienſium calculo damnata, & flammis, illic quidem Carolo Imp. præſente, abolita, à Georgio etiam Saxoniæ Duce, Friderici patruele, ſcriptis ad hunc literis, ab Epiſcopo verò Miſnienſi, decreto adverſus eorum uſum vulgato, infamiam contraxêre. Quæ res autorem à ſcriptis & furore in adverſarios concepto, ad rerum ſuarum deſperationem convertiſſet: niſi metuentem, fugamque ad Huſſitas meditantem, Franconiæ nobilitas, literis, fideque ad defenſionem oblatâ, detinuiſſet. Undè non tantùm Lutherus priſtinæ audaciæ reſtitutus; ſed, confirmatâ nocendi voluntate, machinationem hactenus arcano pectoris concluſam, denique disjectis verecundiæ religioniſque obſtaculis, in apertam lucem protulit: auſus, de innovando Chriſtianæ Reip. ſtatu conſilia, ſcripto ad Germanicam nobilitatem explicata, ſuſcipere: atque, ut ex ea homines pleroſque feroces ac militares, adeoque in Clerum flagrantes, ſpe prædæ ſibi addiceret; negat Sacerdotium à Chriſto nato aliud in orbe præter illud, quod à Baptiſmo trahitur, reperiri: hoc verò paucorum non eſſe; ſed omnium, qui quidem Chriſtiano nomine cenſeantur. Congeſtas deinde curiæ Romanæ labes ac dedecora, in unum Pontificis caput detorquet:

1521.

quet:ut illum furioſo, ac vix ſani hominis commento Antichriſtum eſſe doceret:,cujus,non multò antè,ſe pedibus per literas,fictâ utique ſimulatione,ſubmiſerat . ne immaturis etiamnum viribus ſeſe adverſario potentiſſimo objiceret. Tantùm ſcilicet in extrema temeritate conſilij ſupererat , quanquam non ad virtutem , ſed flagitia uſurpati. Denique ubi jam ſuæ aliquem audaciæ exitum proſpexiſſet,ſparſo in vulgus libello (quem Babylonicæ captivitatis præludium dixit)pleriſque in Eccleſia Sacramentis exitium molitus eſt. Datis tamen,modò,ad Moguntinum Præſulem Albertum;modò,ad recens electum Cæſarem literis,humanitatis obſequiorumq; pleniſſimis, officioſè blandiebatur: ut iiſdem animos illorum artibus occuparet, quibus Saxonum Ducem Fridericum virtutis prudentiæquo famâ inclytum ceperat.

LVII. *Multorũ ſibi ſtudia Lutherus conciliavit ob corruptã Cleri vitam & profeſſionem doctrinæ ex verbo Dei propoſita. Theologicæ & Academicæ ſtudij rationes criminãbatur,*

Et ſanè multorum ſibi adjungebat ſtudia Lutherus ; quòd,ut erat veterator inſignis,omnia ad ſacrorum voluminum rationem & normam , abolitis, quæ Eccleſiam fædarent,abuſionibus,ſplendidè revocaturum ſe jactaret ; neque deeſſent conſecratorum Deo hominum inquinata morum exempla , quæ vulgi offenſionem mererentur. Aliam deindè viam , ipſe religionis novæ Antiſtes, planam facilemque Chriſtianè ſanctèque , ut ferebat , vivendi , ex ſacris literis panderet ; ubi ſola fide,abſque iſta tam difficili præceptorum operum ad juſtitiam via , quam negabat à Chriſto redemptis neceſſariam,aut lapſis in Adamo poſſibilem , cœlum credentibus pateret : ut proindè alios umbrata pietas ; alios religionis facilitas in præceps raperet. Neque imperiti modo vulgi, quod,diſertiſſimus ipſe Orator,in quamvis partem duceret; ſed & doctorum inprimis hominum frequens ad Lutherum acceſſio. Multis ſteriles illæ academicarum ex Ariſtotele, & Angelico Doctore diſputationum tricæ diſplicebant : multis grata novitas , & ſuſpecta antiquitatis fides,tot leviculorum per orbem Chriſtianorum hominum ſceleribus obſcurata. Verbo, omnis ætatis ordiniſque hominibus hamos,eſcâ cuivis aptâ,projecerat : dum,quod quiſque in veteri religione odiſſet,abolitum in nova Lutheri artificio reperiret ; alijs virtutis imagine,alijs impunitatis ſpe captis , prout quilibet,aut vitiorum,aut virtutum traheretur affectibus. Eccius , ubi illam perniciem ad ingentem animorum ſtragem videret invaleſcere , flagrans avitæ fidei , pietatiſque defendendæ ſtudio, Romam ſe contulit ; ut quam lubrico in loco Germaniæ ſalus conſiſteret, propius ſummum Eccleſiæ Monarcham edoceret.

LVIII. *Lutheri doctrina 41. capitibus propoſita à Romanis damnata & proſcripta.*

Neque ſegniter adverſus Apoſtatam r m egit : ſiquidem Lutheri doctrinam Pontifex uno & 40 capitibus comprehenſam , atque à Romano Theologorum Collegio ſuis momentis ponderatam , vulgato per orbem decreto Anno ſalutis CIↃ IↃXX damnavit , quamvis ejus autorem,graviſſimâ obteſtatione,ad reſipiſcendum invitaret. Sed Lutherus pari verborum fulmine Leonem execratur, atque ab illo ad Generalis Concilij autoritatem provocat. Hæc religionis peſtis ab anno hujus ſæculi ſeptimo ac decimo ad vigeſimum , eo quo dixi fonte latiùs indies contagionem fuderat. Quo tempore Fridericus, Saxoniæ Princeps,ad Caroli electionem profectus , Coloniæ ſubſtitit. Adhunc Caracciolus

An. Chr. Legati ad Fridericũ Pontifi. ij non obtinent executionẽ.

Fridericũ ancipitem Eraſmus Roter. imprudenti judicio cõfirmat.

& Aleander Romanæ ſedis legati veniunt, præſente jam, à recenti inauguratione, Cæſare, obnixè poſtulatum, ut Pontificium decretum adverſus Lutheri ſcripta exequeretur, hominemque ſuis præfractè erroribus adhærentem, meritâ pœnâ, niſi rediret ad mentem, corriperet. Sed Fridericus, ut qui impensè Luthero, ſtudijſque recentis Academiæ per illum promotis, faveret, Eccium minùs æquum apud Pontificem controverſiæ interpretem fuiſſe cauſatus, litis arbitros in Germania legendos contendit, qui rem certiùs inſpicerent, nec tot hominum judicia Lutheri partibus ſuffragantium temerè condemnarent. Fluctuabat tamen incertâ animi ſententiâ Princeps, quòd ad ingentes ſpectare motus hanc diſſenſionem intelligeret. Quare Eraſmum Roterodamum, maximâ per Europam id temporis ſcientiarum exiſtimatione florentem virum, Lovanio ad ſe Coloniam evocat. Hunc familiari adhibitum colloquio ſciſcitatur: quid de Lutheri diſciplina, excitatiſque recèns in fide controverſijs ſentiret? Cui dum Eraſmus liberè magis, quàm ſanctè pronuntiaret: Res Eccleſiæ Romanæ in eo ſtatu verſari, qui reformatione egeat; non injuriâ proindè Lutherum varios abuſus carpere, quos oſcitantia Præſulum invexiſſet, & quorum emendationem plures boni flagitent. Nec deeſſe, qui ipſius inſtitutum probent, ab humanis conſtitutionibus, & Scholaſticorum argutijs avocantis. Eſſe tamen in homine plùs nimio in verbis ſcriptiſque fellis, ac violentiæ; optandum, ut poſitâ ferocitate, manſuetiùs agat, ſibique à maledicentia, immoderataque verborum aſperitate temperet, quibus bonorum omnium offenſionem mereatur: verbo, cauſam non omninò malam, malè tractari. Quæ ſic dicta ab Eraſmo Princeps accepit, ut nihil in Luthero inſyncerum; ſed tantùm immoderatiores animi impetus, & ſtylum magis ſcribentis, quàm aberrationem à veritate reprehendi cenſeret: adeoque, ſuâ de Luthero exiſtimatione confirmatus, nihil ex Pontificia legatione ad animum, ac ne ad aures quidem deindè admiſit. Legati à Principe excluſi, Imperatori poſtulata ſummi Pontificis exponunt, qui nihil in ſe moræ paſſus, per Brabantiam, Rhenanoſque imperij tractus, ut deteſtata volumina flammis abſumerentur, effecit. Lutherus indignationis plenus, ut vicem adverſarijs redderet, jus Pontificium cum ipſo Romanæ curiæ in damnationem novæ doctrinæ ſtricto diplomate, Eccijque atque Emſeri adverſus illam commentarijs, publico Wittenbergæ buſto conſumpſit, ingenti quà Academicorum, quà populi ad ſpectaculum invitati concurſu: ubi ipſe non ſine hiſtrionico apparatu, tanquam in ſcena actor, ad ingeſtos foco libros, elatâ voce intonabat: *Quia ſanctum Domini conturbâſti, conturbet te ignis æternus.* Quam deindè tragœdiam, duobus tribuſve Germaniæ locis aliquot Lutheri hypodidaſcali eâdem fronte luſerunt: ne quid infra Cæſarem Romanoſque ſuorum librorum execratores auſus fuiſſe videretur.

Legati apud Carolũ Imp. obtinent, ut libri ejus flammis addicantur, quibus Lutherus viciſſim jus Pontificiũ ſubjecit.

LIX.

Lutherus Cæſarem datis literis, blan-

Intereà, quâ erat ad agendam rem ſuam, ab ingenio audaciaque inſtructus, ſolertia, Cæſaris animum juvenili etiamnum ætate ductilem, gloriæque jam tum, & ſupremæ magnitudinis fulgore captum, per ſe officioſiſſimis literis, perque ſuorum fautorum blandimenta captabat; quæque Pontificis Romani conciliare

poſſent

poſſent odia, ſuggerebat. *Hunc videlicet illum eſſe, qui Cæſaris potiſſimùm felicitatem in electione nupera ſubruere conatus ſit, neque eundem Neapolitanum Regem & Cæſarem pati queat. Nihil Romanorum Pontificum tyrannide in Germaniam, ejuſque Principes hactenus fuiſſe intolerabilius, quàm plures Imperatores excutere conati ſint, avertere, niſi vi, quam doceat, nunquam poſſint. Iugum hoc ſemel abjiciendum, neque Auguſtis Imperatoribus, quibus omnia jure ſubſint, ad unius, & abjecti ſæpè ad ſua flagitia hominis, arbitrium circumagendum. Regum eſſe populos regere, Paſtorum verbo Dei paſcere. Rem longe diſparem eſſe, Imperium & Eccleſiam; illud gladio, hanc clavibus ſervari; illic imperari, hic doceri. Agnoſcat Auguſtum ſe jam factum eſſe, qui ſoli Deo ſubſit, ceteris præſit univerſis.* His alijſque argumentis, velut machinis, quatiebatur Caroli conſtantia, non tamen corruebat. Imò Hieronymus Aleander, vir multiplici ſcientiarum linguarumque facultate excellens, miſſus à Leone Pontif. ad Cæſarem, ut ſedis Apoſtolicæ adverſus Lutherum cauſam ſuſtineret, ejuſque proſcriptionis edictum perurgeret, ubi Carolum Wormatiæ conveniſſet, humaniſſimeque exceptus, animum planè in adoleſcente regium, Orthodoxæque religionis tuendæ ſatagentem reperiſſet, ſuis ad Cardinalem Mediceum literis teſtatus eſt: *Exiſtimare ſe, quòd à mille annis ſyncerioris rectioriſque animi Imperatorem Eccleſia non poſſederit.* Ingentibus ſibi obſtaculis viam intercipi, quæ tamen uno Cæſare expugnato ſperet evertenda. Et Carolus Guilielmus Croyus, qui ut pueritiæ moderator Cæſarem totus adhuc poſſidebat, auditus eſt dicere: *Talem Cæſarem futurum Pontifici, qualis Pontifex eſſet Cæſari*, qui id temporis Franciſci æmuli Regis ſtudijs tenebatur: ut hinc Aleandri ſpes ægreſceret. Vicere tamen egregia Hiſpanorum procerum pro religione ſtudia hunc Croyi, ſeu verum, ſeu ſimulatum languorem. Quanquam non defuerint ex ſtirpe Maurorum Hiſpani mercatores, quibus illa arrideret Lutheri novitas, ipſiuſque etiam opera Hiſpanico idiomate Antuerpiæ prælo ſubjecerint. Quibus præcipua illa Lutheri ſententia placebat in odium quæſitorum fidei vibrata: *Nefas eſſe quenquam religionis causâ, quæ cuique libera eſſe debeat, ſupplicijs addici.* At præcipua in duobus Germanorum Septemviris, Friderico Saxonum, quem Lutherus occupaverat, & Ludovico Palatino, quem Pontifex ob conceſſa Ratiſbonenſibus ſe invito privilegia offenderat, tum nobilitate, Eccleſiaſticorum bonis inhiante, ad reſiſtendum autoritas: quibus vulgus paſſim, novitatis libertatiſque promiſſæ avidum, Grammaticique ac Leguleij, Philoſophicas Theologicaſque diſceptationes peroſi, adeò cupidè hæreſcebant; ut hi ſcriptis; illi vocibus Lutherum, ceu divinæ veritatis vindicem, cœlo inferrent, & hæ tales tantæque adverſantium copiæ, Aleandro non nunquam deſperationem ingererent. Et certè Ulricus Huttenus, è nobilitate homo facundus juxta audaxque, ſcriptis etiam polemicis Lutheri cauſam propugnare aggreſſus, cùm rogo hæc deſignari audiſſet, non eſt veritus Moguntiorum Principi denuntiare minacibus literis: *Si libris à ſe conſcriptis admoveret flammas, ſe eaſdem in ipſius regeſturum oppida.* Nec ipſe ſat ubique tutus Aleander, reliquique Pontificij, quòd ingenti, hoc apud Germanos nomen, Luthero incendium animante, flagraret invidia; ut, niſi præſidio atque autoritate

1521.

...manitate erga illũ, indignatione erga Pontificem plenus, fruſtrà conatur ſibi addicere.

Aleandri legati Põtificis de Carolo judiciũ.

Quorundam erga Lutherũ: aliorum in Pontificem affectus.

Ulrici Huttenũ audaciar periculũ Aleandri.

An. Chr.

autoritate munitus Cæſareâ, tutò hac in cauſa ſubſiſtere non potuiſſet; opportunum tamen in dimicatione tam ancipiti præſidium, ab Academia Pariſienſi, ad quam Lutherus provocaverat, allatum eſt, quæ Lutheri theſes pleraſque graviſſimâ hæreſeos cenſurâ perſtrinxerat: ut ad inexpectatam hanc Lutheri plagam haud leviter quaterentur. At pudorem metumque, freti multitudine, jam excuſſerant, infameſque imagines, & Aleandri etiam ex pedibus ſuſpenſi effigiem, Romanoſque cum ſuo Pontifice Patres incluſos, militum cuſtodiæ exhibebant, ac minaces in Cæſarem Electoreſque ſpargebant literas, quibus bella necemque intentarent Lutheri damnationem molientibus, jactabantque jam nobilium in armis ſtare quadringentos, qui ſententiæ in Lutherum ferendæ præſtolentur exitum. Cùmque ad hoc nuntium Moguntinus concepiſſet formidinem, Carolus Cæſar ad illum verſus animosè ſubjicit: *Mutium olim jactaſſe in caſtris Porſenæ, trecentos ſuorum eſſe, cùm ſolus veniſſet: videri has umbras, quæ non ſint metuendæ*: juſſitque adeſſe proceres inſtitutæ in diem cinerum conſultationi, quâ Aleander Pontificis nomine audiretur, quem per ſe Croyumque admonuit, liberè diſerteque cauſam exponeret. Quod ubi à Friderico Saxone intellectum eſt, valetudinem cauſatus, congreſſu abſtinuit, ſubmiſſis tamen, qui ſcripto dicta exciperent.

Caroli Cæſaris imperterritus animus.

LX. Nec defuit Aleander muneri, qui Lutheri libris diligenter à ſe collectis, ne quid citra manifeſta erroris teſtimonia aſſereret, inſtructus adfuit, oſtenditque luculentiſſimâ oratione, Lutheri doctrinam, articulis 40. & uno ab Apoſtolica ſede damnatam, Orthodoxæ Majorum fidei adverſantem, jure à Pontifice damnatam, edictoque Cæſareo cum autore ſuo proſcribendam. Utque ex ipſius oratione, quam tribus omninò horis, citra audientium faſtidium, eſt proſecutus, nonnulla delibem. Negat, inquit ille, *neceſſitatem utilitatemque cujusvis noſtri operis, ad cœleſtem gloriam conſequendam: negat libertatem ad legis naturalis divinaque obſervantiam: quin affirmat, quâlibet actione noſtrâ, nos ex neceſſitate peccare. Quod ex orci armamentario validius telum ad hebetandos cunctos conſcientiæ morſus, adfrena pudoris perfringenda, ad honeſtatem aureis ſpei calcaribus exarmandam? Quod nocentius poculum in fabulis excogitatum eſt ad homines in belluas deformandos? Cur veteres Sapientes Epicuri ſectam adeò execrati ſunt, niſi quòd, quamvis ille divinitatem in cœlo fateretur, negabat ab ea nobis vel pœnas infligi propter delicta, vel præmia rependi propter operum honeſtatem?* Certè *hinc ſempiterna felicitas, hinc calamitas, à judice potentiſſimo ſapientiſſimoque rependenda, ſi mentis oculis obverſentur, fulcimenta ſunt humanæ virtutis, adeoque civilis etiam quietis. Num fortè ſpectat hæc doctrina ad Romani Pontificis emolumenta? Spectatne ad ejusdem commodum, vis illa Sacramentis a Luthero detracta gratiæ affundendæ? Quâ perſuaſione in animis credentium omnis extinguitur fiducia, mixa divinis illis pharmacis, quæ noſtræ ſalutis causâ IESVS Chriſtus ſuo ſanguine in cruce conflavit? Quid jam dicemus de poteſtate inaudita prorſus, Eccleſiæ ſontes abſolvendi, non ſolùm Laicis, ſed plane feminis ab eo tributa, præcipuâ veneratione ab ordine Sacerdotali ſublata? Quænam impietas vel ſacrilegio fœdior, vel perturbatione Chriſtianæ reip. pernicioſior, quàm vota religioſa delere, quàm ſacroſancta illa fœdera diſſolvere, quæ ſexus utriusque*

Acta VVormatienſia ad an. Chr. 1521.

Oratio Aleandri legati Pontificij in Comitijs, qua oſtenſis Lutheri pernicioſis erroribus proſcriptionis edictum obtinuit.

utrimque Regulares intra ſacra ſepta indiſſolubili nexu devinciunt? Quænam erit rerum 1521.
perverſio, ſi irritamento doctrinæ ſenſibus illecebroſæ corrupti, veſtes illas abjiciant adeò ve-
nerandas, templa deſerant, prius ob eorum pſalmodiam adeò frequentata, enormibus ince-
ſtuque ſtupris ſeſe contaminent? Prætermitto brutalem illam inſaniam, quâ docet Luthe-
rus, nefas eſſe Turcarum aggreſſionibus obſiſtere: quippe qui divinam in nos ultionem Dei
vindices exercent. Quod æquè conficeret: nefas eſſe morbos curare, ne Deo, valetudinem ad
noxarum vindictam affligenti impiè reſiſtatur. Sed hæc Lutheri dementia oſtendit, quod-
nam lumen divinum hujuſmodi Prophetæ mentem irradiet, quænam ſit charitas illius vin-
dicis libertatis veſtræ, qui mallet intueri Germaniam à Bizantijs canibus devoratam,
quàm a Romanis Pontificibus cuſtoditam.

Pontificis Romani autoritatem à Luthero multis accuſationibus oneratam diſertè tuetur.

Hæc Aleander, quibus deindè profusâ diſſertatione ſubjecit, quod ad Ponti-
ficis Rom. autoritatem, adverſus Lutheri effata, propugnandam faceret: quæ
hic ſtrictim tangere in propoſita mihi brevitate, quàm proſequi, cùm illo diſer-
,te malui. ,Provocare aſſerit Lutherum à Romana tyrannide, quæ aliud creden-
,dum ſubditis imperet, aliud ipſa perpetret: vanumque hoc eſſe æmuli commen-
,tum oſtendit; cùm ex inſtituto Apoſtolico præſideat Eccleſiæ non ut tyrannus
,Pontifex; ſed ut rector, cujus eſt moderari, paſtorque ſupremus, cujus eſt divina
,oracula ſubjectis exponere. Siquid Romæ peccetur, & ibidem reperiri homi-
,nes non vitijs minus, quàm virtutibus (quarum non vulgaria exempla reperi-
,antur) addictos: ex nota Chriſti admonitione, doctrinam eorum, non opera
,ſequenda eſſe. Malum argumentum bonæ religionis eſſe, ubi opera plerorum-
,que doctrinæ reſpondent: qualis apud Mahumetanos & Lutheri aſſeclas repe-
,riatur, quæ cùm effrenatæ libidini alijſque cupiditatibus faveat, mirum non
,eſſe, ſi verbis facta congruant. Hoc verò non niſi divinum videri, quod ipſi et-
,iam Romani Pontifices à virtute devij, in eadem tamen ab Apoſtolis Majori-
,buſque tradita veritate ac verbi Dei ſententiâ perſtiterint. At hypocriſin, ait
,Lutherus, Romæ graſſari: ergò, infert Aleander, multi illic ſynceræ probitatis
,viri: neque enim inter ſuorum flagitiorum ſimiles hypocriſi aut ſimulatione
,virtutis opus eſt; nec adulteramus aurum, ubi illud universè corruptum eſt.
,Sed juriſdictio principatuſque Romanus carpitur: qua verò de cauſà? Si nullâ
,ille potentiâ ac ſplendore niteretur, quo ſe pacto orbis, Regeſque ad veneran-
,dum Chriſti Vicarium, imò cætori orbis Epiſcopi, nonnunquam devij revocandi-
,que, quâ ſe ratione unius autoritati ſubmitterent? Nunquid brevi ſuæ quiſque
,diœceſis religioniſque ſupremus arbiter ac dictator in rebus fidei exiſteret? Et
,quid, ſi idem ſinguli Paſtores in ſuum auſint Epiſcopum, quod hic in Romanum
,Pontificem; quæ obſecro anarchia in univerſam ſeſe effundet Eccleſiam? At u-
,ni parebunt Concilio. Unine? an ſemper illud duraturum, ut controverſijs ubi
,que natis occurratur? Cujus hoc cogendum imperio? quando? quomodo? quo
,præſide? Cæſarne fortaſſis, & profani id agent Principes? An igitur rerum
,ſacrarum arbitrium ad illos amandabimus, qui ipſi ab Eccleſia in religione ju-
,dicandi ſunt? Cui hi partium adſiſtent, præſertim, ſi ut fieri poteſt, error plu-
,rium, pauciorum ſit veritas? Nimirum hoc eſſet decus fidei maximum, for-

, mámque regendi optimam , quæ monarchica omnium iudicio eſt, noſque , divino conformat imperio, ab Eccleſia tollere, atque in eam primùm, quam , Lutherus fingit, Babylonem Romanos , ceteroſque fidelium , transferre. , Verum deſiderabunt rurſus talem eſſe Eccleſiam , qualis olim ſub Apoſtolis ,erat. Nimirum Apoſtoli iam à nobis ſublati ſunt, qui idem ubique, citra al- , terius magiſterium ſentiebant. Alia nunc Eccleſiæ ſpecies, velut corpus huma- ,num,cum ætate mutata. Alio infans, alio iuvenis victu habituque utitur, quan- , tumvis idem ſit; nec rectè hunc jubeas ad infantiam, tanquam perfectiorem, , remigrare. Et ſane fas erat, ut creſcens jam faventibuſque Imperatoribus ac , Regibus propalam dominatura Eccleſia ſuo in regimine hierarchico profice- ,ret, mores rituſque ſalvâ fide, novis legibus firmaret formaretque ; ne tot , aucta regnis, capitibuſque, diverſis ſenſibus ſententijſque fluctuaret. Quod , orientalis Eccleſia divulſa à Romana ſit, non ex eo factum, quod hanc Prin- , cipem non agnoſceret; ſed quod minus formidaret, exercendæ in poteſtati ,nondum ſatis roboratam: ut rebelles animat ſui principis imbecillitas. Mon- , ſtroſa planè Eccleſiæ unius facies eſſet, ſi pluribus illam in terra capitibus ad , diverſa tendentem conſpiceremus, aut ſi corpus quidem videri,ſed caput nul- , lum poſſet. Optimè ſub ſpectabili unius capitis imperio tantum corpus mo- , deramur. Verum nimium abſumi ab hoc capite, Lutherus impendio alio- , rum queritur. Cur verò? An non vaſti corporis caput plus alimentorũ requirit? , Si ſuum quæque ditio Principem, eiusque ſplendorem ſuis alit impendijs, cur , Pontifici toti orbi imperanti, tantillum, quantum exigit, in ſacros ſæpe uſus ,templaque Dei impenſum, negabitur? Tot literis, virtute, ac nobilitate præ- , ſtantes in hac reip. Chriſtianæ regia viri, an ſuis carebunt alimentis præmijſ- , que? An non totius ad hanc aulam orbis nobilitas, & confluit, & admittitur, , Regumque ac Principum filij poſthabitâ coniugali vitâ, purpuratorum or- , dinibus inſeruntur, atque, ut propriæ familiæ opus dignitatemque non ſpar- , gant, Eccleſiaſticam amplectuntur? Tolle ab hac igitur honeſtioris vitæ ali- , menta ornamentaque, & quis aſpirabit? onerabuntur illuſtres familiæ ſuorum ,heredum copiâ: deſtituetur ijſdem Eccleſia, utriſque ſuum decus, illic multi- ,tudine, hic defectu nobiliorum perſonarum auferetur. Verène hæc pronun- , tientur, ipſa nos Lutheri conſilia, ſi effectum ſortita ſint, docebunt. Deni- , que poſt hæc aliàque glorioſè aſſirmat, (ipſius iterum verbis loquar) *Nulla alia natio adeo vel maximè abundat literis, quia ſupremum obtinet principatum , atque in eo tam ſublimes gradus, quibus tanquam præmijs propoſitis ad Palladis ſtudia non Martis adſpirat. Si (ut paucis multa complectar) univerſum terrarum orbem circumſpectemus, nulla nobis occurret reſp. aut felicior, aut excelſior, aut ornatior eis dotibus , quæ ſupra belluas hominem evehunt, ipſiſque Angelis admovent, quam Chriſtiana communitas obtemperans Romano Pontifici,*

Quare primum ac præcipuum ex capitibus à me propoſitis ita concludo. Si Lutheri pertinacia, uti jam vobis exploratum eſt, iden...tur, ut Chriſtianæ religionis cardines divellat, ſublato mortalium operibus reſpectu ſupplicij præmijque cæleſtis, ſacramentis

genera-

veneratione, votis ſolennibus cuſtodiâ, fidei, ſacròque Chriſtianorum principatui unitate, atque id expellendo funditus ex animis pietatem, atque à cœtu mortalium felicitatem, ubicunque illius doctrinæ lues afflatur, quæ lues adipi ſenſuique infuſa, adeò tenaciter, ut indies experimur, populos corripit, adeò longè latèque per eos graſſatur, liquidò apparet, opus eſſe remediis præſentiſſimis, ut opprimatur. Animadvertit id perſpicatiâ ſingulari Maximilianus Cæſar, ſuuque literis Romanum Pontificem ſtimulavit, ut proſerpenti hæreſi ſuarum definitionum autoritate, obviam iret, pollicitus ſe per univerſum Imperium eas pro virili prometurum. Hac permotus fiduciâ Leo X. non dubitavit ſacroſancta ſua tela ad pugnam educere, & Apoſtolico ſtudio ſuas omnes partes explere. Nolet enim vero Carolus deſpectâ ſententiâ, violatâque promiſſione deceſſoris & Avi, Pontificem impiorum ludibrium deſerere, ingenſque illud incendium ſibi præſens negligere, cuius vel primæ ſcintillæ tantum Maximiliano ardorem intulère. 1621.

His dictis oſtendit, Edictum Cæſareum, velut præcipuum in Lutherum telum requiri; cùm leniſſima quæque remedia, à Pontifice eiusque legatis adhibita, nihil profuerint, universàque, ceu deſperatus in morbo æger, reiecerit. Nec difficile illi fuit, hac in re Principum, tam inſolenti doctrinæ novitate offenſorum, adeòque & Cæſaris, aſſenſum obtineri. Qui oblatas tum fortè literas, nec lectione quidem dignatus, repentè conciſas Aleandro obtulit. Fridericus vero Elector, offenſione ex productis Lutheri ſcriptis ſententiisque cognitâ, ut ictum declinaret, negavit ea Lutheri videri, ſed adverſariorum tantum odiis in hominem concinnata, ideòque inauditum indefenſumque jure damnari non poſſe. Porrò Aleander veritus, ne, quod ipſi Româ vetitum, ad diſceptationem de fide in ſecularium conſeſſu res adduceretur, id tum in præſentia talium, tum adverſus hominem, qui Philoſophiam canonesque & Eccleſiaſticum totum ordinem reſpueret, fieri omnino poſſe negavit; imò nec audiendum quidem, nec fidem dandam jam publicâ Eccleſiæ damnatione perſtricto contendebat.

Principes in edictū proſcriptionis conſentiunt Friderici tamen Saxonis interceſſione factū, ut Lutherus, antè publicâ fide accerſitus, audiretur.

Verum mediâ itum viâ eſt; ne injuriâ proſcriptus jactaretur. Accerſitus fide publicâ, & miſſo Caduceatore Imperatoris, Caſpare Sturmio, tribus ipſe ſtipatus Schruffio, Ionâ, & Amſdorfio ſociis, ac mille datis à nobilitate equitibus adfuit, fronte habituque ac moribus multum à concepta de ipſo modeſtia ac ſanctitate (ut cuius imago jam radiis verticem ornata circumferebatur) diſſimilis; cumque in Cæſaris præſentia, nec fingere quidem verecundi modeſtique hominis vultum vocemque poſſet, ille ad Principes verſus dixit: *Hic ſanè, ut ipſius religionem amplectar nunquã effecerit.* Admiſſus poſtridie XVII Aprilis ad comitia, ab altero Ioanne Eccio Archiepiſcopi Trevirenſis vicario, eruditione clariſſimo rogatus primò eſt: num libros ſuo vulgatos nomine, quorum inſcriptionem prælegit, à ſe profectos agnoſceret: cùmque annuiſſet, iterum rogatur; an in his contenta tueri velit; an abolere religioni majorum contraria? Hanc poſtulationem cum Lutherus graviorem affirmaret eſſe, quam ut extemporanea reſponſione expediri poſſet; deliberandi ſibi moram gratiàmque fieri petiit. Dimiſſus igitur, hac de re iterum poſtridie audiendus. Adfuit non imparatùs, & prolixo

An. Chr. verborum ambitu reſponſionem ingreſſus, conſcripta ab ſe volumina ad triplicem claſſem revocavit, quarum una dialecticè, ad rudis populi informationem, de veræ pietatis fideique doctrina concepta, nihil Chriſtianis moribus adverſarium traderet; ut proindè ab illarum ſententia, niſi proditæ veritatis reo, deflectere non liceat. Alteram claſſem, ait, Pontificios, & Romanæ nomen religionis, multis fœdatum ſceleribus juſtâ reprehenſione perſtringere; undè laudem æternitatemque mereri debeat. Tertiam Polemicam eſſe monuit, in Antagoniſtas Romanæ impietatis defenſores inſtructam, acrioribus fortaſſe armis remedijſque, quàm à Chriſtiano, aut religioſæ profeſſionis homine; ſed dignas adverſariorum furore cenſuras mitigandas abolendaſque non eſſe, ne illorum inſaniæ contra æquitatem favere exiſtimetur. Non tamen diffiteri ſe hominem erroribus obnoxium, qui ſicubi adverſus veritatem impegerit, non detrectare ſpongiam libris ſuis, aut etiam rogum: modò errorès illi ex Propheticis atque Apoſtolicis ſcriptis doceantur. Hæc loquentem Eccius admonet, minùs ad propoſitum hos verborum circuitus ſpectare, preſſius ſimpliciuſque reſponſum poſtulari, quo retractationem adverſus priſtinam religionem ſcriptorum aut admittat, aut rejiciat. Tum Lutherus: quoniam ita Cæſarea Majeſtas velit jubeatque, reſponſione ſe neque cornutâ, neque dentatâ uſurum; niſi manifeſtis ſacræ Scripturæ teſtimonijs, & apertis dilucidiſque rationibus convincatur, nec poſſe ſe revocare, nec velle, Pontifici Romano Concilijſque, utpote errorum contradictionumque manifeſtè reis, fidem ſe nullam debere.

LXII. *Lutherus fruſtra arguitur, ac perſiſtit in reſponſo.* Poſt hanc reſponſionem Cæſar Principeſque ad communicandas concilij rationes digreſſi, Eccio reſponſionem mandârunt, qui Lutherum primò neglectæ erga Cæſarem Principeſque inter reſpondendum reverentiæ arguit: deindè temeritatis, quâ unus ipſe conciliorum autoritati, tot hominum ſeculorumque conſenſione probatæ, reclamare auſit. Libertatem hanc eſſe carpendi nulli prudentûm tolerandam, qua ſemel admiſſâ, neceſſe ſit omnem retrò antiquitatem religionemque indubitatâ hactenus veritatis poſſeſſione dejicere. Velle igitur rogareque Cæſarem; ut ab erroribus vulgatis ſe recipiat, fore, ut cetera in libris ipſius inviolata perſiſtant. Tum Lutherus ad Cæſarem obſecrando verſus, ſuam ut ſibi conſcientiam ſalvam integramque tueri liceret, orabat: reſponſionem minimè ambiguam ſe dediſſe, ab hac dimoveri non poſſe; cùm promptum ſibi ſit concilia falſitatis convincere. Hanc, obnitente viciſſim Eccio, nox altercationem diremit.

LXIII. *Cæſar ſuâ ſententiâ ſcripto cõplexus, ad Concilium poſtera luce trâſmittit,* Cæſar altera die, quòd pertinaciam hominis præfractè obſiſtentis frangendam deſperaſſet, ipſe non eſt reverſus; ſed animum ſuum ſcripto manu propriâ exarato Ordinibus in hanc ſententiam expoſuit. *Genus ſe ducere à Chriſtianiſſimis Germanicæ nationis Imperatoribus, à Catholicis Hiſpaniæ Regibus, Auſtriæ Archiducibus, Burgundiæ Ducibus, quorum in Eccleſiam Romanam fida & conſtans voluntas, Orthodoxæ religionis, ſacrorum rituum, legum morumque indefeſſa propugnatio, ſuis monumentis orbi etiamnum ſit nota. His quidem fato functis, poſſeſſionem non minùs regnorum, quàm avitæ*

tit, qua inſiſtendum religioni Majorum pronuntiat.

avitæ religionis ad ſe curam perveniſſe. Decretum ſibi eſſe viventi morientique laudatis 1521.
Majorum veſtigijs inſiſtere, neque degeneri conſilio à rectè cœpta religione deflectere, aut Conſtantienſis, aliorumque conciliorum placitis adverſari. Cùm fratrem unum, ſuo obſtinate ingenio fiſum, hallucinari, multò ſit evidentius, quàm tot ante nos ſeculorum viros religioſiſſimos, prudentiſſimoſque, à quibus tanto intervallo opinionum abeat; ut neceſſe ſit, aut omnes retrò Majores noſtros, à primis ſuſceptæ religionis noſtræ incunabulis, atque univerſum nomen Chriſtianum erroris condemnare, aut Lutherum non abſolvere. Eam ob rem, deliberatum ſibi eſſe, omnes tam impijs conatibus vires objicere, regna, imperium, amicos, corpus, ſanguinem, vitam denique ipſam impendere; ne cœpta animorum contagio longiùs ſerpat. Neque enim ferendam hanc ignominiæ labem, quæ ſuo Principumque nomini per omnem deindè poſteritatem adhæſura eſſet, ſi, aliquâ illorum negligentiâ aut pravitate, hæreſis Germaniam occupaſſet. Pœnitere jam nunc lenitatis, quà perditiſſimo homini veniam hactenus tempusque dederit, quo perfidiæ robur adderet. Non audiendum abs ſe impoſterum: curandumque, ut quamprimùm urbe faceſſat, neque fidem ſibi datam, prohibitus in via concionibus, primus violet. Hoſtis porro, ac perfidioſi hominis loco ſibi illum futurum: à Principibus verò expectare, ut æquitati ac Chriſtianæ dignitati convenientia ſtatuant, ne indultæ perfidiæ animum vireſque indulgendo faciant. Lecta in comitijs Imperatoris ſententia, laudataque, variâ in vulgus affectuum concitatione manavit, prout Lutheri rebus quiſque animum expectationemque in favorem vel odium impenderat.

Spargebantur ſeditioſorum hominum voces, timidiùs quidem verbis, at ſcriptis liberiùs, quibus arma Pontificijs intentarent, & cierent plebis ſtudia. Voces illæ paſſim ædium valvis inſcriptæ legebantur. *Væ terræ, cujus Rex puer eſt.* Magna hîc Poëtaſtris quibuſdam, genere, quàm ſtylo nobilioribus, Hutteno Franconi, & Buſchio Weſtphalo, non fingendi tantùm; ſed & audendi licentia in Theologos præſertim, Romanæque curiæ viros uſurpata fuit: quorum acerbitatem etiam Cochlæus Francofurti ad Mœnum Decanus vir religioſiſſimus, & tulit, & contempſit fortiſſimè; cùm huc accurreret, ut Luthero ad ſaniora conſilia traducendo operam daret. Sed & nobilium arma per Franconiam Lutheri patrocinio expedita eſſe ferebantur; ut Principes metu tumultuum ſolliciti, impenſiùs hominem omni humanitatis, rationiſque artificio urgendum impellendumque cenſerent; ne malum, poſt tentata fruſtrà remedia, augeſceret.

LXIV. *Illuſum Cæſari & Catholicis per Lutheranos.*

Triduum in hanc rem à Cæſare, pertinacem Apoſtatam averſante privatæ ſolum collocutioni ægrè eſt impetratum: Richardo à Greiffenclaw Trevirenſi Septemviro, & Ioachimo Marchioni Brandeburgico, alijſque nonnullis Germanorum procerum hic labor permiſſus eſt. Ille ſuo hoſpitio exceptum Lutherum per Hieronymum Væum, juris humani divinique conſultum, allocutus eſt: monuitque humaniſſimè, *temperaret illis vocibus, quibus tot ſeculis nationibusque probatam Conciliorum autoritatem convelleret: honoris, conſcientiæ, ſalutiſque ſuæ rationibus conſuleret: videret, quò ſe, quò imperij Eccleſiæque totius incolumitatem præcipitem ageret, niſi temere cœpta tempeſtivo etiamnum conſilio abrumperet.* Ad hæc Lutherus: Non

LXV. *Triduo adhuc integro per diverſos Principes imprimuſque Trevirenſem pro reductione Lutheri fruſtra laboratum.*

An. Chr. *illum eſſe, cui illa Principum benevolentia ac cura debeatur: neque eò temeritatis prolapſum, ut omnibus Concilijs abnuntiet. Conſtantienſe ſe tantùm perſtringere, quòd Huſſum damnet, aſſerentem, Eccleſiam cœtum eſſe prædeſtinatorum, ſanctamque habendam, ex qua improbæ vitæ homines, quamvis Baptiſmate fidelium adſcripti numero, malitiâ rurſum ſuâ excidant. Quæ cùm non Huſſo tantùm, ſed Dei ipſius teſtimonio adverſentur, nullâ ſuâ ſuffragatione tolerari probarive poſſe.* Hæc ille contra omnes pertinaciſſime tuebatur, quamvis adverſaria pars ſacrarum ſeſe literarum patrocinio tueretur: *quòd Apoſtolus Eccleſiam domum militantem eſſe ſtatuat, in qua cenſet alia vaſa in honorem; alia in contumelia: Chriſtus illam agro comparet, triticum zizaniaque progeneranti: Sagenæ, ex omnium piſcium genere congreganti: Virginibus decem, alijs fatuis, alijs ſapientibus.* At Lutherus ſponſam, macularumque expertem vocabat Eccleſiam inviſibilem Electorum, à qua flagitia omnia iccircò cupiebat amota; tum ut ſtatum Eccleſiaſticum quorundam ſceleratorum vitio infamem ſuâ ſede dejiceret: quo nihil ad nobilitatem vulguſque, huic ordini, ex vitæ diſparitate parùm ſemper benevolum gratius emanare poterat: tum ob viſibilem Eccleſiam tanquam erroribus obnoxiam, in ſui defenſione rejiceret judicem, atque ad inviſibilem Electorum ſe ſuoſque ſolius teſtimonio conſcientiæ & S. Scripturæ ſ[illegible]ros, transferret. Ita multorum favore applauſuque Lutheri obſtinatio adverſus omne remedium invaluerat.

LXVI. Ultimò igitur in hoc conſeſſu ab homine poſtulatum, ut ſcripta abs ſe Ordinum Cæſariſque judicio vellet ſubmittere. Ad quæ Lutherus, nullius ſe hominis judicium, inquit, ſubterfugere, modo ex Dei verbo & ſententia definiatur. Ita ex publica hac deliberatione à Trevirenſi Antiſtite ad privatam, magiſque familiarem conſultationem Lutherus deductus eſt, ubi illum Eccius admonuit, de verbo Dei fruſtra ad ſui defenſionem pertracto: *Clypeum hunc eſſe omnibus retro hæreticis uſurpatum: neminem repertum hactenus, quantumcunque inſanâ ſentiendi vertigine, ab orthodoxa Eccleſia veritate aberrantem, qui ſuæ opinionis patrocinium ex ſacris voluminibus non accerſiverit. Nihil eſſe, quod perindè defenſum integrumque cupiat Romana Eccleſia, quàm ſacrarum literarum autoritatem. Inſiſteret porrò illis, neque hæc toties, cum inſigni Principum injuria, repeteret, ut verbo Dei inniti liceat, quod nemo ſanus recuſandum duxerit, omnium etiam vocibus poſtuletur. Ne ſibi cum Huſſo, tot ſapientûm virorum conſenſione, tanquam Eccleſiæ divinæque Scripturæ ſubverſorem, publico anathemate damnato, quicquam commune velit eſſe: aut exiſtimare, uni ſibi traditum de cœlo rectè ex ſacris monumentis intelligendi ſenſum, tot antè Concilijs Patribuſque ignoratum.* Ad quæ Cochlæus non multum diverſa interponebat. Altera dies, quæ erat Aprilis XXV eodem, ſed tamen irrito conatu, apud hominem ſui propoſiti tenaciſſimum eſt traducta. Quæſitus denique (quod ab Aleandro graviter, & tanquam Pontificiæ autoritati derogans acceptum eſt) *Nunquid Ordinum Cæſariſque arbitrio ſubmiſſurus hanc controverſiam eſſet?* Reſpondit: *Non eſſe confidendum in Principibus, filijſque hominum, ſacræ Scripturæ hic judicis magiſtrique officium deferendum eſſe.* Sed, quòd ab hac judicium expectandum negarent, cujus ſententia in controverſiam traheretur, rogarunt: *Nunquid, Concilio in hanc litis diſceptatio-*

Scripta ſua nulli hominũ judicio, niſi ex verbo Dei ſcripto proferatur, vult ſubjici, more hæreticorum, qui ſuo hinc ſententiã judicio depromũt aſſerentes Scripturæ eſſe, quod eſt proprii capitis deliramentũ.

nem

1521.

nem arbitriumque vocato, acquieturus eſſet? Annuit *ijs legibus, ut dicenda per Concilium ſententia ex ſacris literis deſumeretur.* Cumque hanc ejus voluntatem acciperent alij, monerentq., *rectè ſibi fideiq; conſulere ſi ſacræ Scripturæ ſententiam, plurium potius, quam unius judicio eruendam cenſeat: æquum fore igitur ut, deciſâ nondum controverſiâ, in ſcholis templiſque diſputatione abſtineat.* Id quidem facturum ſe primò non abnuit; ſed cum Archiepiſcopus vocatum iccircò Lutherum omni humanitate acciperet, remotiſque arbitris conceſſorum memoriam revocaret; lubricam hominis, mox admiſſi concilij autoritatem moramque detrectantis, fidem eſt admiratus. Ac denique ipſum Lutherum Principum conciliorumque placita averſantem, juſſit rationem litis componendæ ſuggerere. Qui aptiorem ſibi nullam videri illâ Gamalielis ſententiâ aſſeruit: *Si ex hominibus eſt conſilium hoc, aut opus, diſſolvetur; ſi vero ex Deo, diſſolvere non poteritis.* Quo dicto non minus Arianiſmum ac Mahometiſmum, atque ipſumet idolorum, ab orbe penè condito graſſantem cultum, velut Dei, non humanæ malitiæ inventum tuebatur. *Adeò vehementer deſipit, qui in S. Scripturarum interpretatione ſibi ſoli contra reliquos Doctores ſapit.* Animadverſum igitur eſt, fruſtrà adverſus obfirmatæ ſententiæ hominem rationibus pugnari, cum ad roborandam potiùs, quàm infringendam perfidiam facerent, non ſecus atque *in corrupto jam ſtomacho ſaluberrimi etiam cibi morborum ſunt alimentum, tantò nocentius, quantò copioſius obluctante appetitu ingeruntur.*

Lutherus Concilij etiam ex S. literis definituri ſententiã ſubterfugit.

Re igitur jam deſperatâ, Lutherus indemnis per Fecialem Cæſaris Sturmium reductus eſt: quamvis Carolo ſuaſum, detinendum in captivitate hominem, qui indemnitatis promiſſæ leges, ſeditioſis per viam concionibus primus violaſſet. Sed maluit Carolus in Luthero manere impunitam, quàm ſibi leges vindicanti perfidiam imputari. Fridericus verò Elector, pro ſua in Apoſtatam benevolentia, cùm proſcribendum Cæſaris mandato intelligeret, ut diſcrimini anteverteret, duobus ex fida Lutheri nobilitate ejus in via abducendi, ad aliquam ſuarum arcium (nec ſibi quidem deſignandam, ut profiteri ignorantiam poſſet) negotium commiſit. Hi larvâ tecti, Lutherum, fraudis non ignarum, ſeorſimque evagantem, velut ex inſidijs haud procul Iſenaco aggrediuntur, perque ſilvas & avia ad caſtrum Wartbergum abducunt; ubi lautâ novem menſium captivitate, ipſis etiam arcis cuſtodibus ignotus delituit, ex hoc denique ſeceſſu tanquam per cuniculos ad Germaniæ ſubverſionem erupturus. Manavit repentè à ſocijs itineris fama, Lutherum per vim abductum, violatamque à Cæſare datam homini fidem. Quæ res principio haud leves adverſus Carolum concitavit animorum motus: Pontificijs nuntijs in extremo etiam vitæ diſcrimine poſitis: donec ſagaciores ad dolum, Friderico licet renuente, penetrent, intelligentque, Lutherum hâc viâ non ereptum Germanis, at ſervatum. Certè unius Friderici exiſtimatio, & apud Carolum veneratio, ut cujus potiſſimùm conſilio ac conceſſione delatum ad ſe imperium poſſideret, tam Cæſarem, quam Principes continebat, ne in Lutherum ejuſque fautores acerbius, quam per ſola decreta adverterent. Nam convictus per idoneos teſtes de violatis impunitatis promiſſæ legibus, attineri plectique ex jure poterat; at Friderico, non ſibi Luthe-

Lutherus incolumis remittitur.

Elector illum periculo vafrè subducit.

Schleidanus l. 3 ad an. 21.

Cochlæus in vita Lutheri.

Aleander ep. 31. apud Palav. l. 1. c. 28.

Luthero in Friderici gratia pax cum eſt.

rus

An. Chr. rus hanc gratiam libertatis debuit; ſi tamen gratia exiſtimanda eſt, ad ſeditionem ſcelusque augendum reſervari. Recurrebat etiam multorum animis, quantum Fridericus hac in propugnatione, admiſſo, quod deferebatur, imperio, autoritatis poteſtatiſque habiturus fuiſſet. Quod recuſaturus non fuerat, niſi animo etiamnum fluctuante in Lutheri defenſione, hanc delatæ majeſtatis vim potentiamque minoris æſtimaſſet; ut credibile ſit, his in comitijs non minus illum de recuſato imperio, quàm Luthero non exaudito indoluiſſe.

Vehementer ſuâ pertinacia ſuperbiaque, qua omnia reſpuebat conciliandi media, offendit.

Vehementer tamen Imperatoris, omniumque, ſi paucos dempſeris, Principum animi Lutheri pertinaciâ offenſi ſunt, quod in ſuæ doctrinæ dijudicatione, neque Romanæ Eccleſiæ, Pontificique, neque Cæſari ordinibusque nec concilijs denique, vel antecedentibus, vel ſecuturo ſe vellet ſubmittere, liberèque pronuntiaret, omnes errori obnoxios eſſe; ut ſi ipſe ſolus plus in verbi Dei intelligentia atque interpretatione ſaperet univerſis. Et quamvis ipſe profiteretur, auditurum ſeſe, quidquid ex S. literis pronuntiarent; replicantibus tamen, quis in ſcripturarum controverſo ſenſu Judex eſſet futurus; cum ad verbum Dei recurreret, apparebat proprio illum ſcripturarum intellectui, contra omnes velle inſiſtere. quod erat ſuum unius judicium, omnium judicio, hæreticorum more, anteferre. Quæ cum intolerabilis univerſis arrogantia viſa fuiſſet, acerbiſſimâ illum decreti ſententiâ proſcripſère, quam mox exhibebo, ubi meam in propoſita diſſenſione mentem, quæ ſæpe ab hiſtoricis exſpectatur, ante expoſuero.

Romanorum cauſa ob diſputationē cum Luthero declinatum quibuſdā, ſed immeritò, ſuſpecta erat

Suſpectam non paucis Romanorum cauſam faciebat, diſputationis publicæ, ad quam ubique Lutherus ſe offerebat, detrectatio. Hanc neque Caietanus ſubtiliſſimus Pontificiorum Theologus, neque Aleander in omni ſcientia facundiàque ſpectatus, admittebat: Roma certis de cauſis vetante, præcipuè ob plerosque, inter Germaniæ Proceres, qui auditores judicesque futuri videbantur, Theologicarum rerum imperitos, & Romanæ ſedis autoritati non admodum fauentes. Hos, ſi res Luthero cecidiſſet ex voto, plauſumque, ut erat diſertiſſimus, tuliſſet; arbitros probaſſet; ſin, repudiaſſet vèlut divinorum ignorantes, ut reipſa Trevirenſium Archiepiſcopo reſpondit, quæſitus, num Principum arbitrio ſe vellet ſubmittere? *Nolite*, inquit, *confidere in Principibus ac filijs hominum, in quibus non eſt ſalus.* Quod ſi plauſum, causà ſpecioſè defensâ, quantumvis improbâ meruiſſet, totius Germanicæ nationis inclinatio, ut hæc in libertatis oſtenſæ patrocinium prona eſt, metuenda erat. Non poſſum igitur hanc Potificis, eiuſque legatorum cautelam improbare; Præſertim cum iniqua ab eis exigerentur, ut videlicet Lutherum oppoſitis ex ſcriptura argumentis erroris convincerent, & ſic probandæ veritatis onus ſimul in ſe reciperent, ut nuper Lipſienſi diſputatione inter Eccium Lutherumque ſuſceptâ, patuit. Vnde ſecuriori viæ inſiſtendum congreſſuris fuiſſet Quod factum eſſet, ſi eâ ratione, ad quam omnis nouæ doctrinæ aſſertor, contra receptas in Eccleſia fidei aſſertiones tenetur, cum Luthero decertaſſent. Hoc eſt, ut vel formalibus ſcripturæ verbis, quibus nulla alia ſcripturæ, in ſenſu contrario opponi verba poſſent; vel immediatis invictiſque

ex

ex eadem ſcriptura conſequentijs, quæ definitâ illius ſententiâ niterentur, 1621
articulos ſuos Romanæ doctrinæ adverſantes, tueretur. Ad hæc enim ex ſuiſmet theſibus legibusque adſtringebatur: non minus, quam qui civem Romanum ſua deijcere poſſeſſione cogitat, ad probationem juris a ſe prætenſi tenetur; non obligato ad ullam demonſtrationem ſui juris cive; ut quem ſola poſſeſſio abundè tuetur. Et verò inter tales ſuſceptæ diſputationis terminos Lutherus, nec inter rudes quidem ſcripturarum ſtare poterat, cum, neque ad hunc quidem diem, ullus Proteſtantium, oppoſitus Romanæ fidei in ſubſtantia rerum credendarum, articulus eiſdem ſcripturæ ſacræ vobis produci potuerit; immutatis verò nulla fides haberi tutò poſſet. Hoc igitur pacto ipſius vanitas pauciſſimis exploſa patuiſſet. *Euge Luthere: Tuos in ſcriptura, quæ definiti ſenſus ſit, neque per aliam ſcripturam oppoſitam limitetur, articulos exhibe: aut ſi formalibus id verbis illius nequis, fatere te diſcurſibus conſequentijſque ad hanc rem humanis, hoc eſt, fallaciæ expoſitis indigere.* Et hîc quidem ſiſti poterat, cum non poſſet negare, ſe, ut cęteros mortalium, hominem in argumentando errori obnoxium. Quod ſi tamen Syllogiſmos admittere placuiſſet, formandi illi ex ſolis propoſitionibus verbi Divini erant; ut nulli contradictioni exceptionique paterent. Hoc pacto præciſis alijs omnibus ſolâ tantum ſcriptura, aut apodicticis ſyllogiſmis, ab uno alterove Doctorum (quales Eccii eſſe poterant) Lutherus in tota comitiorum coronâ, non ambiguâ victoriâ concidiſſet, repreſſa jactantiâ quâ invincibilis ferebatur. Neque enim poſſibile eſt, quenquam Catholicæ fidei doctrinæ adverſantem, hâc probandi viâ ſubſiſtere. Neque alia cũ hæreticis facilè congrediendum eſt: ut qui plerumque ex plauſibili aliqua, ſed non abſoluta, ſcripturæ S. ſententia ſuæ capiunt defectionis argumentum. Vnde ad cavendos hoſce ſcopulos Luthero neceſſe fuit plures etiam ex S. libris, ac quaſdam Apoſtolicas literas Pauli & Jacobi, proximeque antè exaratos Machabæorum libros rejicere; quòd ſuas ab his theſes manifeſtè nimium cerneret everſas, tum verò implorare Grammaticorum, ut Melanchthonis aliorumque ſubſidium, qui ad Græcorum ac Hebræorum orientales linguas, tanquam fontes veritatis, homines avocarent, ut tanquam ex latebris, impunius ſuas inde interpretationes eruerent; ſed poſtquam animadverſum eſt hinc multiplicari extendique magis S. ſcripturæ ſenſus ut, niſi Eccleſiæ Patrumque judicio nequeant definiri, timidius longe in hac parte verſantur. Quæ hoc loco non ad correctionem factorum ſed quorundam cautelam temerè in quamvis ſe cum hæreticis diſputationem immittentium adducere placuit, alibi a me longè plenius demonſtrata. Vt ut cauſa demum cum Luthero peracta ſit: quod conſiliorum de ipſo judicium fuerit, ex paucis edicti contra illum promulgati lineis conſtabit. Nam Cæſar, poſtquam ſui muneris eſſe dixiſſet, hæreſin imperio ſeſe infundentem, poſt Leonis X. Pontificis ſpretam à Martino Luthero paternam monitionem, avertere. *Hunc, ait convocatis ſæpius Reverendiſſimis S. R. E. Cardinalibus, Epiſcopis & alijs Prælatis, nec non Regularium Ordinum Prioribus, ſeu*

Cum hæreticis non niſi certâ cautione, & ratione, diſceptandum.

Decretũ proſcriptionis in Lutherũ cum adjunctis cauſis. cenſuraque graviſſimâ Germaniæ Principum.

An. Chr.

Miniſtris Generalibus, accerſitisque pluribus ſcientiâ & probitate præſtantibus viris, & in omni doctrinarum & linguarum genere eruditis, ac diverſarum Chriſtianarum nationum doctoribus & Magiſtris, prædicto tamen Martino prius vocato ac citato, ac in contumacia perſiſtente, ipſius ſcripta, ut pernicioſa & fidei unitatique Eccleſiæ contraria, autoritate ſua Apoſtolica, præfatorum ad hoc accedente Cardinalium conſilio & aſſenſu, ac Epiſcoporum & Prælatorum, Doctorum & Magiſtrorum matura deliberatione, damnaſſe Lutherum, perinde ac in manifeſtam Eccleſiæ perniciem furens rueret, quod complures acervatim libros, non modò novarum, ſed etiam à ſacris conciliis olim condemnatarum, hæreſium plenos divulgaret: extremam Vnctionem cum Wicleffo fictionem diceret; liberum arbitrium prorſus nullum eſſe, ſed omnia certâ lege ſtare, ex Manichæi quidem, & ex Wicleffi penu depromeret & tanquam irrefragabili argumento Doctorum carminibus confirmaret. De purgatorio & animarum, quæ in eo expiantur ſtatu, deque divini ſacrificii, & veniarum ſuffragiis: quæ à nobis fideles defuncti exſpectant, cum Waldenſibus & Wicleffitis, contra Eccleſiam ſentiret. De Eccleſia verò ipſa militante, cum Pelagianis & Huſſitis, ſacroſanctis conciliis palàm contradiceret, & pro ſuo arbitratu detraheret: Concilium Conſtantienſe ſynagogam Satanæ, quique in eo convenerant, & Ioannem Huſſum comburi juſſerunt, Sigismundum utique felicis recordationis Imperatorem, & ſacri Imperii Principes, Antichriſtum, & ſuos Apoſtolos, homicidaſque ac Phariſæos vocaret. Et, ne omnia quæ innumerabilia ſunt Lutheri errata ſingulatim percenſeantur, tanquam ſi hic unus, non homo, ſed Diabolus ipſe, ſub hominis ſpecie, ad perniciem humani generis aſſumpto Monachi cucullo, quam plurimorum hæreticorum damnatiſſimas hæreſes, jam diu ſepultas, in unam ſentinam congeſſerit, & aliquas etiam noviſſime de ſuo excogitaverit; ſub ſimulata prædicatione fidei, quam ad prætexendos ſuos dolos tam ſæpe, tantòque opere objicit, fidem veram prorſus deſtruere, ſub libertatis, quam promittit ſpecie Diaboli jugum & ſervitutem inducere, & ſub Evangelicæ prædicationis nomine, omnem Evangelicam pacem & charitatem, omnemque rerum ordinem, & pulcherrimam denique totius Eccleſiæ faciem invertere, labefactare, & penitus peſſundare.

Hæc Sebloedinus ipſe agnoſcit l. 3. ad an. 21.

„Quocirca demum ex Imperiali & Regia autoritate, necnon conſilio & aſſenſu „Electorum, & omnium S. R. I. Principum, Ordinum & Statuum, Martinum „Lutherum, ut membrum ab Eccleſia Dei alienatum, ut obſtinatum ſchiſmaticum, & notorium hæreticum habendum eſſe decernit, denuntiatiſque graviſſimis pœnis vetat, ne quis eum recipere, tueri ac fovere dicto factoque, aut „ſcripto præſumat. Quin imò ſubditis præcipit, ut contra eũ ubicumque deprehenſum, poſt xx & unum dies procedant: ejuſdem Martini complices ſectatoreſque cum bonis univerſis occupent, atque in uſus ſuos pleno jure convertant, „ſcripta typiſque vulgata Lutheri dogmata nec admittantur nova, nec vetera „ad uſum retineantur, caveanturque famoſæ imagines, chartæque ac libelli, & „cuncta ejuſcemodi igni mandentur. Denique nihil à quocunque, ſeu calcographo, ſeu typographo, quod de fide aut S. literis tractet, citra approbationem „conſtituti publice cenſoris, & facultatis Theologicæ autoritatem, proferatur.

Sed abeunte in Hiſpaniã Cæſare neglecta decreti executio eſt.

Hæc ſanctè ſeverèque decreta, tranquillitatem Germaniæ, laudemque Carolo haud vulgarem paritura videbantur, niſi minor in exequendo, quam

man-

mandando Cæſaris vis poteſtaſque fuiſſet. Natæ jam per abſentiam Regis in Hiſpania, ob Miniſtrorum exteræ gentis avaritiam (ut ferebant æmuli) turbæ ſeditioneſque ad extrema bellorum remedia prolapſæ Carolum revocabant, ideòque ex lege veteri Germanorum, imperji adminiſtratio penes duos ſeptem virorum Saxonem & Palatinum, utrumque Pontificiæ ſedis hoſtem, & Lutheranæ factionis amicum, relinquenda erat. Quibus licet Caſar Ferdinandum Fratrem, tamquam ſuæ poteſtatis addidiſſet vicarium, hic tamen per ætatem autoritatemque accipiendo magis, quam dando conſilio imperioque idoneus, regendo, quam recturo propior adjungebatur. Ceterum ardens Cæſaris in ſurgente jam hæreſeos flamma reprimenda eminebat ſtudium, adeò ut Joanni Glapioni ex ordine D. Franciſci ſuæ conſcientiæ arbitro, Wormatiæ in cumbens paulò ante edictum feneſtræ, dextra pectori admotâ dixerit: *Sanctè promitto, illum, qui ſe, poſt Edictum vulgatum, Lutheranum prodet, ex hac feneſtrâ ſuſpenſum iri.* Vnde etiam quà per Germaniam Belgiumque rediturus Carolus, legatis Pontificijs adhærentibus, incedebat, quidquid ubique reperiri poterat ſcriptorum Lutheri, Carnificis manu, flammis publicis conſumptum eſt. Gandavi, cum inter quinquaginta pænè hominum millia, eiuſmodi ad ſpectaculum rogus compoſitus eſſet, Cæſar ipſe ſubridenti ore ſcenæ applauſit, in qua tamen auctorem præ libris videre maluiſſet, ne funeſtior ab illo Germaniæ ignis [illegible]underetur, qui ſuppreſſus illic magis quam extinctus, facile, admoto rurſum, tanquam folle, Luthero, exarſurus credebatur. Jam enim accenſa quondam Principum erga Pontificem & Eccleſiaſticos odia, qui horum inter otium quietemque felicitati atque honori invidebant; tum nobilitatis, promiſcuæque multitudinis inclinata Luthero voluntas, vim metumque edicti Cæſarei eludebant, cum plerique tam ſuavi religionis novæ deguſtato toxico, velut lethargo quodam conſopiti, ſui morbi mortiſque ignari, obſtupeſcerent. Quibus malis ſopiendis vix remedium ſeſe offerebat, cum neque affuſum lenitatis oleum, neque admotæ ſeveritatis flammæ ſufficerent. Sed nec ætas poteſtaſque imperatoria ſatis in Carolo maturuerant, qui ſi eàdem, quâ erat jam tum animi alacritate, virium ſimul potentiâ, martio juxta graphicoque ſtylo configere naſcentem hæreſim potuiſſet, nec ſegnius exequi, quàm dare imperia, ſpes erat orthodoxæ religionis, expurgatis aliquantulum, quæ eam turpius hac ætate defædaverant, morum inquinamentis, ad meliorem formam, priſtinamque avitæ fidei dignitatem revocandæ: quæ denique, adulta jam hæreſi ſuiſque radicibus firmiore, cœpit deficere, ac fallere ſeriùs obnicentes. Hic primus Caroli Imperantis ſcopulus, ad quem cum ipſo alliſum imperium hæſit, ac pernicioſiſſimo errori vires cunctando indulſit, & quod celeritate malum ſanari poterat, morâ incurabile reddidit. Quanquam in Catholicos Germaniæ Proceres hæc potiùs extremæ labes negligentiæ incumbat, quorum & conſilio, & opibus, feruidus animoſuſque cæterà Princeps, Carolus deſtitutus; nec ad ſuadendum ſatis autoritatis; nec ad audendum facultatis abundè adferebat. His tamen, illâ animi ſententiæque deſtinatione, vicariam Imperii poteſtatem

1521.

Ferdinandus Frater Caſaris Vicarius, imbecillis ætate & viribus.

Cæſaris fervor, quam potentia exequendi maior.

Palavic. in hiſt: T d. ex Syllabo Aleand. ad Iuliū Card.

 tradidit,

An. Chr. tradidit, ut ſancitas decreto leges ſevere vindicarent: neque alijs alijſque ad nova conſilia Ordinum conventionibus, ut factum poſtea, moras vireſque fidei adverſarijs ſuppeditarent. Nullibi enim minùs ad rem tantam conſilij, quam inter tot conſilia repertum: quibus, dum cunctanter opportunitas quæreretur, amiſſa eſt: dumque explicare ſeſe erroribus Germania nititur, tanquam fera caſſibus intercepta, magis ſenſit implicari, ut ſuo plenius loco accipies.

LXVII. *Lutherus intimâ cum Diabolo diſputatione ut ipſe fatetur, initâ de religione nova meditatur.*

Porro Lutherus in ſua hac ſolitudine minimè ſolus, illam quam ipſe profitetur in libro *de Miſſa angulari*, cum Diabolo conſuetudinem (quis non obſtupeſcat?) contraxiſſe videtur. Illa certe, quæ ad ejus ſacrificij abrogationem profert argumenta, dictata ſibi à Diabolo eſſe, profiteri non erubuit; ut ſectatores ejus intelligerent, quo cum ſuo Magiſtro ſpiritu ducerentur. Et tamen (ô incredibilis mortalium vecordia!) tot poſt illum myriades hominum, brevicula libertatis fructu, ad manifeſtum ibant interitum, virumque Apoſtolicum, & S. Dei Scripturæ aſſertorem prædicabant. Qui (licet hæc profeſſa cum Diabolo familiaritas defuiſſet) tot horrendis blaſphemijs in Deum ceu autorem peccati, Sanctoſque, & eorum imagines ceu idola Catholicorum, tot virulentis calumnijs convitijſque in ſumma orbis capita, in Eccleſiæ Doctores, in plures S. Scripturæ libros, tot denique petulantiſſimæ linguæ ſcurrilitatibus ac ſpurcitijs, quibus deindè, ex hac prorumpens latebra, non modò aures hominum; ſed libros quoque ad poſteritatis complevit memoriam, abundè, quo raperetur ſpiritu, ſanæ mentis hominibus manifeſtabat. Quæ profectò ejuſmodi ſunt, ut fidem adhibere nemo poſſet, niſi vulgatiſſimis Lutheri ipſiuſmet monumentis, typiſque edita propalam in luce expoſita conſpicerentur, ut cùm ipſi demùm Lutherani velut collecta in ſenſum mente hæc intueantur ſui Apoſtoli probra, iteratis ſcriptorum correctiſque editionibus occultare conentur, atque hoc ipſo cauteriatæ aperiant vulnera conſcientiæ, quâ ſuæ denique religionis autorem improbitatis condemnant, ſeque ipſos obſervati, nec tamen deſerti, erroris reos arguunt.

LXVIII. *Lutheri doctrina in Galliis à ſchola Pariſienſi, in Anglia à Rege damnatur.*

Sed & nota alia damnationis graviſſima Lutheranæ nuper ſectæ inflicta erat ab antiquiſſima celeberrimaque per Europam Pariſienſium Theologorum ſchola, quæ poſt Colonienſium & Lovanienſium Academicam proſcriptionem theſium Lutheri, iiſdem Theta nigrum præfixit, pronuntiavitque; *Doctrinam hominis exſecrandis ſcatere erroribus, quibus fidem moreſque evertat, S. Scripturam depravet, & Spiritum S. blaſphemet. Damnandam hanc, flammiſque ultricibus, cum autore ſuo, niſi reſipiſcat, abolendam: ut populi ſeductricem, Doctoribus S. Eccleſiæ, ejuſque poteſtati injurioſam, ac toti reip. Chriſtianæ perniciosam.* Ad quam ſententiam erubuère tantò magis adverſarij, quantò ambitioſiùs jactaverant, hujus ſe patrocinio ſchola niti. Melanchthon tamen, vernaculâ linguâ, à terra nigra, *ſchwartz Erd* dictus, Palatinatûs inferioris incola, Lutheri recèns caſtris adſcriptus, & Latinæ Græcæque linguæ peritiâ ferox, vindicias molitus eſt, hoc titulo: *Adverſus furioſum Pariſienſium Theologorum decretum.* Cui Lutherus vernaculo ſermone mordaciſſimum ſcriptum adjecit, non tam rationibus, quam probris dicterijſque res

ſerias

ſerias in ludibrium vertens: ut cum hiſtrione in theatro, non Theologo in cathedra agere viderentur. Non tamen intereà Melanchthon Lutheruſque deſperabat de Galliarum Rege Franciſco, adeoque & populo ſuas in partes adducendo, tum ob æmulationem cum Carolo Imp. ſuſceptam, tum ob illius ad faſtum luxuriamque propenſos mores; quæ in multis potentiſſima erant religionis hujus perſuadendæ argumenta: ut & in Rege Anglorum poſteà compertum eſt. Verum in Franciſco ſuâ expectatione fruſtratos eſſe, conſtabit annis ſequentibus. Rex etiam Anglorum Henricus, jam per Carolum annuo, quod Rex Galliarum ante dederat, ſtipendio conciliatus, ut erat eruditione non omninò vulgari, ſumpto calamo, Lutheri *de Babylonica captivitate librum*, perquam ſcite, aſſertis Eccleſiæ Sacramentis, confutavit, digno Chriſtianas mentes odio adverſus hominem illum inflammans, qui *velut peſtis quædam deterrima, & Antichriſti prodromus, in Chriſti ſeſe Eccleſiam infunderet*, ut iccircò Regi huic, ab ampliſſimo Romanæ ſedis collegio, *Defenſoris fidei* titulus decretus fuerit, quem lubrica deindè Regis vita in *Subverſoris Eccleſiæ* infame nomen, tanquam Circe quædam, tranſmutavit. 1521.

LIBER II.

Hiſtoriarum Caroli V. & Ferdinandi Imp.

An. Chr. I.

Navigationis Indicæ prima ab Hiſpanis ducta auſpicia.

Orofius lib. 11. Maffæus in hiſt. Indica. Villoa lib. 2. vitæ Carol.

Chriſtophorus Columbus Ligur Ferdinandi Regis Catholici impenſis ad Floridã Principeſque Inſulas, auri divites, penetrat.

Hiſpaniolam Cubamque & alia loca Colũbus detegit,

COeperat ingens hoc ſæculo per ignotas oceani regiones in Hiſpana Luſitanaque gente peregrinandi ardor. Alios novarum mercium ſpes, & cupiditatis alimentum, opes; alios periclitantium in denſis fidei tenebris animarum ſalus laudabiliori deſiderio rapuit. Caſus, an induſtria primam mortalibus viam huc fecerit, propemodum anceps. Navis quædam Africani maris ſectata commercia, ubi ventorum fluctuumque arbitrio diu rapta eſſet, ijs ſe deniq; littoribus ſenſit adhæreſcere, quæ ignorata hactenus vectorum ſcriptorumq; diligentiam ſubterfugiſſent. Reditus navarcho periculoſior, quòd in extrema rerum indigentia, fames pleroſq; abſumeret. Maderam tamen, Luſitanorum imperio ſubjectam Inſulam, tenuit, & Chriſtophorum iſtic Columbum hoſpitem natione Ligurem nactus, exhauſtæ laboribus penuriaq; vitæ reliquias expiravit. Relictos ab illo inſtitutæ navigationis commentarios, dum Columbus evolveret, incognitas Occidentem gentes colere, pro indubitato habuit. Ergo Luſitanum Regem, Anglum, Gallum, Hiſpanumque, deluſo ſæpiùs, ob viri humilitatem, reique novitatem, conatu, adijt. Dum apud Ferdinandum denique Caſtellæ Regem ſeptennij pertinaciâ tres naves regijs impenſis obtineret. His anno 1492. Franciſcanæ familiæ religioſis ſibi additis, ex Bætica per Atlanticum oceanum Inſulas Canarias petijt, indè Occaſum versùs magnis aquarum delatus ſpatijs, non tantùm adverſus infeſta æquora; ſed etiam deſperationem convitiaque ſociorum pugnans, Inſulas aliquot, quarum unam Floridam, alias Principes nuncupârunt, exoptato curſu tenuit: cùmque hic aliquod dediſſet tempus ad barbarorum hominum ingenia humanitate atque arte ſibi concilianda non inutili rerum, quas terra iſtic gigneret, auri inprimis copiâ, ad ſuos reverſus, Europæ Regum, populariumque ſuorum animos hoc ſtudio vehementer inflammavit, ut inpendiò hanc navigationem curarent. Ipſe Columbus repetitis excurſionibus dux additus, quodcunque ab oceano Magellanico ad Bon. Boreoris promontorium terræ propemodùm mariſque excurrit ſpatium, inprimis Hiſpaniolam Cubamque, latiores ceteris Inſulas, obeundo luſtravit. Columbum, immortalis memoriæ virum, alij poſt alios ſubſecuti, tot tamque ingentia terrarum oceano innatantium corpora repererunt; ut non immeritò

Luſitaniq; ardorem quoque navigandi injicit,

meritò alterum orbem nobis adverſum conſtituant, Luſitanis potiſſimùm ad laborem illum gloriamque æmulatione primùm ſuccenſis, mox etiam connitendi induſtria ac felicitate ſuperantibus. 1521

II. Luſitani ſua ſponte occupata loca propria ſibi aſſignatis, Alexandro Pontifice arbitro, cum Hiſpanis eâ lege partiuntur, orientalê illi, hi occidentalê Indiam obtineant.

Non enim mediocris Joanni II. Portugalliæ Regi ex navigatione ſuis auſpiciis neglectâ injectus dolor: ut proinde arma etiam cogitaret ad vindicandas regno ſuo Inſulas Principes, maritimæ navigationis jura ſibi præcipi arbitratus. Sed Alexander Pontifex, cùm ingentium ſeſe terrarum ſpes, etiam præter has Inſulas, aperiret, medius controverſiæ arbiter, ſuam cuique Regum orbis regionem deſcripſit, & circulo, ultra Heſperidum Inſulas, centum quadraginta leucis à Septentrione ad Auſtrale cœlum circumducto, nondum repertum plenè orbem, ex æquo, in orientis occidentisque Solis regiones bifariam partitus eſt. Illæ Joanni; hæ Ferdinando Pontificio diplomate conceſſæ ſunt: quamvis omnis controverſia hac definitione non ſteterit. Braſilia quidem Americi Veſputij, aut certè Alvari Capralis, ut alij contendunt, diligentiâ, anno MD aperta, Luſitanis ab eodem Pontifice adjudicata eſt.

III. De Molucis ſub Carolo V. nata contentio.

Ex hiſtoria Indica I Petri Maffei verbis autoris.

De Molucis contentio ad Carolum etiam Regem delata eſt: de qua Maffeium, diſertum rerum Indicarum ſcriptorem, audire juverit. * „Ferdinandus „Magellanes agebat Oliſipone, ingenti animo vir, & rei navalis apprimè cal„lens. Is, quod in India ſub Albuquercio duce ſtipendia multa feciſſet, nequa„quam pro ſpe præmiorum (ut in ſuis plerumque meritis æſtimandis nimium ſi„bi favet humana cupiditas) ab Emmanuele tractari ſe queſtus, ad opulentiorem „Caroli Cæſaris Caſtellæ Regis aulam tranſijt: ibi, cum Aſtronomis aliquot com„municato conſilio, & implacabili odio in Emmanuelem accenſus, Cæſarem & „conſiliarios docet, Molucas inſulas, quarum celeberrimis toto jam terrarum „orbe divitijs Luſitani fruantur, intra Caſtellanæ conquiſitionis limites haud „dubie contineri. Idque non pluribus tantum argumentis è mathematica ſup„putatione contendit; ſed etiam acceptis inde literis a Franciſco Serrano, in „quibus de admirabili quadam ejus regionis, cùm opulentiâ, tum ab aurea Cher„roneſo longinquitate diſſereret. Profectò, ſi à fortibus & peritis hominibus „tentetur ex Occidente iter, haud ita magno negotio è Peruana terra in eaſdem „inſulas penetrari poſſe. Opem dein addit monitis: ac ſe, modò in eam expedi„tionem neceſſaria præbeantur, in omne diſcrimen experiundi causâ paratum „oſtendit.

Fernandus Magellanes ab Emmanuele Luſitano Rege ad Carolum tranſiens, Moluccas huic deberi contendit.

„Movit Cæſarem & magnitudo promiſſi, & Fernandi authoritas cum teſti„monio Serrani conjuncta. Quinque compactis egregiè navibus, eximio & nau„ta & milite ad Hiſpalim inſtructis, (quo in numero exules erant Luſitani com„plures) unus Magellanes cum ſummo imperio ac poteſtate præficitur. Cum ijs „navibus, Bætis fluvio in altum oceanum evectus, Canarias primum inſulas, tum „Braſiliam certo jam pridem itinere perijt. Inde, velis in Auſtrum datis, „cum ignota littora legiſſet, ad magni fluminis oſtia ventum eſt, quod ſancti „Juliani vulgus appellat. Is locus quinquaginta gradibus ab æquinoctiali abeſt „circulo: neque inde longè inſito rigore & æterno preſſa gelu, nivoſa montium

IV. Caroli auſpiciis expeditionem, ſed terram & oceanum tenus ipſi, monent.

„ſaeu-

An. Chr.

irritã & occũbens ipſe moritur.

,cacumina in cœlum exſurgunt, terram incolunt homines immani duodecim ,amplius dodrantium ſtaturâ, efferis moribus, crudis in cibum carnibus adſue- ,ti: e quibus duo ad claſſem attracti, blandimentiſque ac muneribus è Magellane ,deliniti; intra paucos dies ex inſolita victus conſuetudine periêre. Ad eam o- ,ram explorandam miſſa navis una, cui præerat Joannes Serranus, in ſcopulos ,illata, ſalvis tamen hominibus, frangitur. Hiſce rebus conterriti claſſiarij, & ,præter alia maris incommoda, ſæviſſimo frigore afflicti; incerta vitæ & perve- ,niendi, quò intenderant, ſpe, reverſionem plerique ſuadere, quidam etiam con- ,vitio efflagitare inſtiterunt. Hoſce Magellanes, obfirmato ad omnem patien- ,tiam animo, benignis adhortationibus aliquamdiu ſuſtentare conatus: comper- ,tâ deniq; conjuratione, partim capite, partim exilio puniit. Quâ ſupplicij ac ,minarum acerbitate, obſtupefactis interim ob omni rerum novarum conatu ,reliquorum animis, ultra eum locum tres fermè gradus, hoc eſt, leucas circiter ,quinquaginta, proceſſit; atque ibi demum ſeſe oſtendit Euripus, ſinuoſo meatu ,oceanum utrumque conjungens. Eâ re tum ex incitatiſſimo aquarum æſtu a- ,nimadverſâ, tum ex cetorum oſſibus in littus ejectis, quaſi peracto jam itinere, ,gratulatio ingens à Magellane facta, & Euripo ipſi ab inventore perpetuum ac ,nobile nomen inditum eſt. Ibi, commeatibus valdè imminutis, cùm denuò fre- ,mitum ac querimonias quorundam inaudiſſet, capitis panâ propoſitâ vetuit ea ,de re ſermones inferri. Tum alia navis ad inquirendum exitum præmiſſa; du- ,cem fruſtrata, per tenebras retro, unde venerat, Hiſpalim revertit, octavo men- ,ſe, quàm ex eo portu diſceſſerat. Eam navem miſſis, qui quærerent, incaſſum ,aliquot dies præſtolatus, cum reliquis tribus audacter ille progreditur: perque ,varios mæandros & cæcas ambages, crebro velorum flexu, tandem ex altera ,parte vaſtiſſimum rurſus in æquor evaſit.

Euripus repertus, qui Magellanicũ fretum ab autore eſt dictũ.

V.

Duobus navibus amiſſis, cũ tribus reliquus Molucas inquirit.

A Regulo Subirẽſi fide converſo fallitur, & in prælio occũbit.

,Et quoniam ſub æquatore ipſo poſitas Molucas eſſe didicerat, in eam par- ,tem proras dirigere magiſtros jubet, leucas mille quingentas procul ab omni ,terræ conſpectu provecti, in deſertas aliquot inſulas incidêre: quas ex adverſo ,Italiæ oppoſitas nonnulli arbitrantur. Indè continuato in Septentriones itine- ,re, ad Subum inſulam leucarum fermè duodecim ambitu, auri feracem, fre- ,quentem incolis ventum eſt. Ibi Magellanis labores exitu nec opinato conclu- ,ſi: quippe inſulæ Regulus, quod armis eo tempore cum finitimo Rege Mathani ,contenderet, oblata recentis auxilij ſpe, advenas non ſolum hoſpitio libenter ,excepit; ſed etiam in eorum gratiam ſeſe cum uxore liberiſque, & popularibus ,circiter octingentis Chriſtianum fieri voluit, & honoris causâ in ſacro bapti- ,ſmate Fernandi nomen aſſumpſit. Hiſce neceſſitudinum vinculis magis ma- ,giſque Luſitanus obſtrictus, petenti opem & Chriſtiano & hoſpiti negare non ,potuit. Deſcenſione cum præſtantibus aliquot factâ, Magellanes cùm ſemel i- ,terumque fudiſſet hoſtem; tertio denique ex inſidijs ipſe circumventus occidi- ,tur. Ceteri partim circa eum interfecti, partim elapſi, vix ad navim cum triſti ,nuntio pervenere. Neque hic finis miſeriarum fuit. Ex quo facilè exiſtimari ,poteſt, quàm non temerè, nec ſine diligenti præparatione Barbaris Chriſtiana ,ſint impertienda myſteria.

,Regu-

,Regulus,qui vix adhibito catechiſmo, vel anteactæ vitæ ſceleribus cum ſalu- 1511.
,tari deteſtatione damnatis , amicitiæ & temporis causâ peregrina ſacra ſuſce- VI.
piſſet; quâ mobilitate Chriſtum induerat, eâdem paulò poſt & Chriſtum ipſum,
,& una cùm Chriſto jus federum,fas,humanitatem,fidem penitùs exuit. Obla-
,tam ab hoſte pacem,cum eo, ſi advenas è medio ſuſtuliſſet, recentia merita, &
,junctas nuper dextras oblitus, minimè recuſavit. Tam ſcelerati dein facinoris
,perpetrandi cum in aperta vi nulla eſſet ſpes,primarios è claſſe ad viginti, per
,officij ac benevolentiæ ſpeciem ad ferale convivium invitatos,repentè inter i-
,pſas dapes & pocula contrucidat ; uno Joanne Serano vel ad ludibrium,vel ad
,,lucri ſpeciem reſervato : quòd ex redemptione ſe partem aliquam ſulphurei
,pulveris, & aliquot tormenta (cujus machinæ in ijs locis nihil unquam ſimile
,viſum fuiſſet) capturum eſſe confideret. Atque una hæc ſpes ſalutis afflicto
,quoque Serrano reſtabat:verùm utrumque poſtmodum eventus fefellit. Nam-
,que productus in vinculis ad mare Serranus , novâ clade exponendâ prìmò ſo-
,cios ad miſericordiam lacrymaſque commovit: eodemque interprete,per con-
,ſuetos jam nutus ac ſymbola, cum incolis agi de pretio cœptum. Paciſceban-
,tur utrinque pecuniæ loco duas minoris formæ bombardas , & pulveris ali-
,quantum. Ea cùm lintribus ad terram nautæ admoviſſent, ſubitò pretium au-
,gere Inſulani, & recedere à conditionibus, ac redemptorem varijs artibus de-
,tinere :indè altercatione cum jurgijs ortâ, cum major majorque hominum fre-
,quentia ad littus affflueret,veriti fraudem & injurias claſſiarij, ſeſe ad naves re
,infectâ ſubducunt: anchoriſque ſublatis, miſerum Serranum fruſtrà fas religio-
,nis,amicitiæ,patriæ,lamentabili vociferatione obteſtantem, in barbara & cru-
,deli terra deſtituunt.

Regulus perfidè invitatos è navibus viginti ex naviũ proceribus in convivio ſuſtulit.

Serranus procerum unus inter Barbaros deſtituitur.

,Ad inſulam decem leucas indè provecti, varijs caſibus imminutas recenſent VII.
,copias,fuſis ac laceris magna ex parte armamentis , centum & octoginta non
,amplius homines in univerſum inventi. Cùm in tres ipſas naves , neque nau-
,tæ,neque funes,neque vela ſufficerent : alveo uno,qui præ ceteris quaſſatus e-
,rat,incenſo,turbam cum inſtrumento omni in alteram transferunt: ita duabus
,tantùm reliquis navibus ex eo loco diſcedunt : ac proris in occidentem ſolem
,obverſis,diu errabundi,ad Molucas inſulas tandem aliquando perveniunt : ibi
,cum Tiderio Regulo haud ægrè ſocietas juncta. Luſitana tum aberat claſſis :
,eò faciliùs corraſis undique frugibus, Regulo enixè adjuvante,per tot ærumnas
,& pericula petitum ex inſula ſpecimen avehunt: ac trito inde itinere utraque
,primùm inſtitit navis : dein Luſitanarum claſſium injecto metu: altera flucti-
,bus quaſſata,cum omnibus compagibus aquam acciperet, ad molucas recurrit,
,ibique egreſſis in terram hominibus,ad ſcopulos alliſa diffringitur: altera,In-
,dis ad dextram relictis,immani auſu protinùs altum præcidere , & rectà bonæ
,ſpei promontorium petere intendit. Eo ſuperato , cùm ad Heſperidas uſque
,inſulas proceſſiſſet, inaudito poſt omnium ſeculorum memoriam curſu totum
,orbem emenſa , & æmulis claſſibus illuc uſque feliciter evitatis , ab Luſitano

Ad duas ſe naves imminuti numero reducũt, & his Molucas attingũt.

Vnde Luſitanorũ regreſſi metu, alteraque navium ad ſcopulos alliſâ.

unâ reliquâ, per oppoſitam reverſi viam, totũ orbem circum emenſi ſunt. Navi victoria nomen impoſitũ.

An. Chr. ,demum Limenarcha in eo portu detenta eſt, & pauci qui ſuperfuerant ſemia-,nimes in cuſtodiam traditi: è quibus tamen aliqui navi deinde recuperatâ,in ,Hiſpaniam, unus etiam, patriâ Vicentinus, obſtupeſcentibus cunctis miraculi ,novitate,in Italiam rediit. Huic navi non ſine cauſâ victoriæ inditum fuerat ,nomen. Nauclerus erat Joannes Sebaſtianus Canus, ex oppido Guetaria Var-,dulorum ad Pyrenæum, vir animi fortitudine, peritiâ gubernandi, & inauditâ ,felicitate ſanè promeritus, ut ipſius ac patriæ nomen nullus unquam caſus, nul-,la temporum longinquitas obruat.* Hucuſque Maffæi fide verbiſque exhibere viſum eſt. Hæc, poſt tentarum ſæpiùs iter, navigatio ad Molucas, tandem hâc viâ quievit; tum quòd fructus labori impendiſque minor; tum quòd Rex Luſitaniæ Joannes III. Molucarum commercium 350. millibus aureorum à Carolo redemerit.

*Hucuſq; Maffæus. Deſperata Hiſpanorum ad Molucas navigatione ha inſulæ Luſitano relictæ, & ære redemptæ à Carolo fuêre.

VIII. Ferdinandus Corteſius Carolo in Mexicum ſeu novâ Hiſpaniâ viam aperit.

Erat, ultra novi orbis Iſthmum, intentatum hactenus Hiſpanis regnum, quod occupatum novæ Hiſpaniæ nomen accepit, latiſſimo illud diffuſum ambitu, Mexicum, vaſtiſſimam, nec abſimilem Venetiis urbem, pro metropoli complectebarur. Huc Ferdinandus Corteſius, Hiſpanæ nobilitatis homo, & arma, & religionem Caroli auſpiciis, anno hujus ſeculi XX primus intulit. Magnis animis ac virtute rem auſus incredibilem; cum non magno ſuorum numero, qui veteris militiæ uſu commeatum humeris atque arma deportarent: inter quos nonnulli equites, & tormenta bellica, obvium Barbarorum exercitum, admiratione & terrore ingenti conſternârunt. Non enim equitatum hominum eſſe genus, at Centaurorum rati, neque aliter ad tormentorum ictus, quàm vibrata in ſe de cœlo fulmina exhorruêre: ita nonnullis cadentibus, facilè alii in fugam acti ſunt, neque urbs, & innumerabili hominum multitudine, & loci ſitu munitiſſima occupatos horrore animos ad defenſionem diu erigere potuit. Admiſſus pactione a Motezuma Rege eſt, qui inibi regni ſedem auguſtiſſimam fixerat, illo denique per imprudentiam ſuorum, dum è palatii cancellis ad tumultum componendum proſpicit, ictu lapidis obtrito, ſumma imperii poteſtas ad Corteſium delata eſt, qui excitatâ in foro, ad jus publicè adminiſtrandum, curiâ, jactiſque religionis Chriſtianæ fundamentis, expiatis delubris, ac vero Numini conſecratis, infideles Chriſto populos initiabat.

Corteſius ſublato Motezuma Rege, Prorex Mexici.

IX. Quanta Regis illius potentia fuerit, Majeſtaſque, vel ex illo intelligas, quòd prætorianæ cohortis milites, ipſe ſua in aula, ſuæ ex menſæ reliquiis, millenos aleret; plures etiam nobilium feminarum, ſuis officiis ac habitationibus diſtinctas. Par hominum multitudini palatium, viginti portis præbebat aditum, quod ex marmore, jaſpide, porphyreticoque lapide à fundamentis per conclavia ambulationeſque frequentes explicatum: alibi argento, alibi auro, unionibus gemmiſque variatum effulgebat; tum regio eminebat oratorio, ubi in multam ſæpè noctem Idololatricis officiis Rex intentus, familiari ſui Numinis, coràm apparentis, alloquio fruebatur. Cultus regius ex pretio & varietate mirabilis erat; cùm habitum in dies ſingulos quater mutatum, nunquam eundem reſumeret. Subditum Regis ſui intueri vultum, aut palatium tectis ſubiiſſe pedibus

Regis Mexicani potentia & palatiũ ingens.

Cultus regius admirabilis.

Vilis magnitudo.

dibus, piaculum erat. Urbem ſexcentis familiarum millibus cultam, ſuis ipſe hortis ad omnem voluptatem inſtructis, ſiluiſque, omni animantium varietate ac copiâ latè diffuſis, ampliſſimam reddidit. quæ præter interque moenia ſleuntibus aquis, Venetorum præcipuæ vrbis quandam referebat imaginem. Motuzemæ imperium ipſius Oceani vtrimque alluentis terminis clauditur, ſexcentiſque paſſuum millibus terras complectitur, quæ regiones ſub Novæ Hiſpaniæ nomine, magnis auri argentique proventibus divites, Corteſii operâ Cæſari additæ, tot regnorum facultates vireſque magnoperè auxerunt. Ille, præter immortalem induſtriæ famam, ſibi, poſteriſque, Valleſiorum Marchionibus accenſitis, opulentum Principatum comparauit.

Regni amplitudo.

X. *Regnum Peru. à Pizarris inventũ, mutuisq; ex æmulatione cædibus cruentatum.*

Maior etiam quinto ab hoc anno Franciſci Pizarri in Regni Peruani occupatione memoranda felicitas eſſet; niſi, impari exitu, fortunam omnem conſumpſiſſet. Is reperta ad levam Iſthmi Peruviâ anno M D X X V. Cum denique Atabalipam, eius loci Imperatorem, perfidè vinculis ferroque abſtuliſſet, fertiliſſimum in ceteris auri argentique regnum ad ampliſſimas Caroli poſſeſſiones adjecit. In illa rerum copia ſuis repertoribus *Optimum felicitatis condimentum pax deerat, familiari opum vitio, quæ ſive acquirantur, ſive poſſideantur ſeditoſæ res ſunt:* Siquidem prædæ magnitudine, quâ ex ſola domuum familiari ſupellectili, optimis metallis conflatâ, immenſum augere poterant, inflammata ducum cupiditas, Almagrum, expeditionis alterum caput, cum Franciſco Pizarro exitialibus odijs commiſit. Is morte primus avaritiam ſuit, Ferdinandi Pizarri fratris ferro interemptus, cuius Manibus parentauit ſuo mox ſanguine Franciſcus, ad funus Almagri, filij eius Didaci ſcelere, additus. Nec hic impunè diu facinus tulit, Gonſalui, alterius è Pizarrorum gente fratris, inſidijs circumuentus.

XI. *Gaſca ſacerdotis in conciliando Cæſari regno induſtria*

Sed & Gonſaluum, potentiâ atque opibus elatum, turpique defectionis crimine latrocinij malitiam cumulantem, Petrus Gaſca denique & Juris peritus, & Sacerdos, à Cæſare ad remedium ſeditionis deſtinatus, ſenſim ingenio magis, quam viribus vltus eſt; Nam regiâ fretus autoritate, munera ac honoris officia ſibi Regique acceſſuris oſtentabat, ſuo in obſequentes arbitratu conferenda. Cuius rei gratiâ diſplomata regia, ſigillo tantùm Caroli que notata manu, ceterum pura & quibuslibet ſignanda immunitatibus apta, detulerat, quâ liberalitate atque indulgentiâ & rebellium inflexit pervicaciam, & clientium fidem muneratus eſt. Dum jam firmior viris atque opibus, morte in rebellionis Principem fautoreſque decretâ, quod reliquum erat ſeditionis facile oppreſſit. Ferdinandus vnus è tribus fratribus ſuperſtes, cauſam ſublati Almagri, ex Hiſpaniæ carceribus, dicere multis annis coactus eſt. Ita ad Pizarros maior ex occupatis ampliſſimis Regni Peruani Provincis ignominia peruenit, quam gloria; quòd minori prudentiâ felicitateque partas opes tueri, quam obtinere didiciſſent. Hæc regna alij ſub Americæ, alij Indiæ Occidentalis nomine cenſent. Quibus titulis Canada etiam, nouaque Francia, Regis Franciſci impendijs adita; Virginia Eliſabethæ Britannicæ auſpicijs detecta; Braſiliaque Luſitanorum claſſibus frequentata continentur. Quan-

Ao. Chr. quam hæ tenuioris fortunæ provinciæ, ad Hiſpanicæ poſſeſſionis opulentiam minimè accedant.

Alia in occidentali India regna ab aliis Europæis Regibus adita

XII. *Varia variorum Indorum mores.*

Eæ gentes moribus, à noſtro orbe prorſus diverſis, inter ſe parum differentibus viuunt. Plerique ſub temperati frigoris elemento, nullis aduerſus cæli injurias, veſtibus teguntur, Verecundia nonnullos docuit partem corporis oculis aſpectantium ſubducere. Deformis membrorum habitus eſt, ſimæ plerisque nares, æneæque ſpeciei cutis, candorem nullibi, præterquam in dentibus amant, hunc manſis frequenter herbis in ore; ut per membra cetera atrorē, pomorum ſuccis alunt. Sunt qui faciem, atque imprimis labra, inſertis velut opere vermiculato lapillis, proſcindant; ornamenti ſanè genere, quo ad turpitudinem ègregiè proficiunt. Mirum, quanta nonnullis hic gentibus, in ipſa religionis ac veſtium orbitate, pudoris cura, cum alibi puellis conſutus à teneris uterus, marito poſt nuptias reſecandus: alibi juuencularum partus in probro numeretur; ut proinde lapſæ abortu herbis procurato, opinionem caſtitatis tueantur, innocentiâ, quæ ipſo ſit ſcelere deterior. Libidinis tamen uſus ubi promiſcuus alibi eſt, ne ad incertos gentis ſuæ hæreditas proueniat, ſororum filij in morientium poſſeſſiones adſcribuntur. Puerperii labor multis parum difficilis, cujus ægritudinem, inter aquas propediem abluunt, quam vir, apud Braſilas vicinaſque gentes ridiculâ morbi ſimulati curatione, abſoluit; dum ipſe vxoris in lecto vicem functus, à propinquis ad ſolatium affluentibus inuiſitur, rariſque atque ad lautitiem exquiſitis juſculis bellariiſque tanquam puerpera, fouetur.

XIII Mexicū cæteris nationibus cultius incultis Braſili.

Mexicanis egregia eſt mercimoniorum cura, & apparatus domi multus: utpote in medio vaſtiſſimi lacus, ſat procul à terra, poſitis. Per vicinas tamen regiones, ac per Hiſpaniolam, Cubam, Braſiliamque, vulgus, curis abſolutum, in diem viuit, mitiſſimo terræ ingenio fretum. Non illic literæ, non mercatura, non leges, non judicia exercentur. Sibi quiſque ſufficit, ac cupiditatem rerum neceſſitate definitam gerit. Mexicum legibus regitur, ad duodecimuirûm, publicè controuerſiis præſidentium, arbitrium. Tenui paſſim apparatu vivitur, alibi ſolis herbis, alibi& carnibus, etiam humanis. In hunc uſum, nonnulli, eneruatâ venere, ſaginantur: álii captivitatem hac lege redimunt, ut opiparè ad epulas curentur. Paucis illa ſeruitus, aut miſeria creditur, vitam ad hanc lanienam impendere. Mortem ſupplicii præmiique expertem Braſili autumant, viuere tamen reductos ad corpora Manes, qui integos præter vmbilicum artus, poſſint reſumere, aliis paſſim eſt perſuaſum. Quin & moribundis alii in ſepulcro viaticum; alii, ex retinaculis inter arbores, commeatum ſuſpendunt, agitatiſque circum ægrotum, juxtaque accumbentem, choreis, ad mortem, aut ſanitatem tripudiando ducunt: Mortuum Regem una alterave Reginarum, illo, quem amaſſet, habitu, clienteſque nonnulli, eodem tumulo funerandi, comitantur: ne parum obſervaſſe viuentem crederentur, cum quo mortuo eſſe nollent. Nihil apud hos populos, neque in virtute, neque in vitio moderatum erat; ut qui nec benè quidem abſque crimine ſcirent

Anthropophagia in uſu.

Sepeliendi mos inſolitus.

agere,

1521.

agere. Reverentia Numinum apud Braſilos nulla, apud Mexicanos nimia. Ariolandi illi augurandique artibus, ad inſaniam, dediti. Hi Deorum ſimulacra crudeli ſuperſtitione excolebant. Duo millia Deorum una Mexici civitas venerabatur humano ſanguine. Viginti hominum atque imprimis puerorum millia quot annis in victimas abſumpſiſſe compertum eſt. Pavimenta templorum, parietes, ipſa etiam ſimulacra ſanguine oblita, horrorem oculis, fœtoremque naribus indignum ſuggerebant. Unius templi cura erat, vaſtitaſque tanta, ut quinque illud incolerent perſonarum millia, quibus aliquod in res ſacras demandatum officium. Pietas illa parentum erat, filiorum ſanguine os vultumque Numinum oblinere; hæc conciliandi prima devotio. Suus etiam Penatibus honos, quos Hiſpaniolæ cives Zemes vocant: hos lanâ contextos, bellum adituri capitibus alligant: quo nullum præſentiùs adverſus diſcrimina remedium habent. Ab his ſua etiam oracula promunt, monitoſque ſe, non multò ante Chriſtianorum acceſſum, memorant: venturam brevi gentem, quæ veſtimentis accincta niveoque corporis habitu, aliam his oris religionem, Diis ſpretis abolitiſque illatura ſit. Cujus facti laudes, cùm ad Carolum Imperatorem etiam perveniant, hæc obiter tangenda duximus.

Idololatria apud Braſilos nulla, apud Mexicanos nimia.

Humana victima

Penates Hiſpaniolæ fatidici.

XIV.

Tot regnorum adminiſtratio, ut Cæſaris dignitatem, ſic curam magnoperè augebat. Vix à prima regni, in Hiſpania aditi, ſede digreſſus, in Germaniam abierat; cùm omnia ſeditionibus illic quaſſari cœperunt: ut regnum propemodum amitteret Carolus, dum regnum quæreret. Reliquerat diſcedens cum ſumma imperii poteſtate Hadrianum Cardinalem, virum in quo nihil reprehendere Hiſpani poſſent, quam quòd illum mater Hiſpanum non genuiſſet. Sed adultam jam magnis viribus conjurationem, variiſque Croyi exactionibus adverſus omne Bélgicum nomen odioſiſſimè inflammatam, neque humanitate ſuâ, neque vi extinguere potuit. Ingenio tamen ac poteſtate utendum ratus, cum Toletum ac Salmantica Ronebilium Regis Ducem Segobienſi obſidione depuliſſent: Antonium Fonſecam in auxilium adhibet, qui exiguo militum comitatu Medinam Campi, nobile ejus loci emporium, profectus, tormenta ex Regis armamentario in uſum militiæ poſtulabat; ſed urbis incolæ federibus rebellium illigati, pro retinendis ſibi armis, armati ſtabant.

Carolus tot regnis ſibi partis fortunatus ſimul & infelix quòd cum potentia curæ augerentur.

Jovius in Hadriano. Ant. de vera in Carol. Heuterus & Haræus.

XV.

Id verò ferendum non exiſtimans Fonſeca vir nobilis, & ingenio ferox, fœdo conſilio ignem tectis ſubjicit; ut ad privata quemque pericula ab armis avocaret. Sed tanta obſtinatos ad tormentorum defenſionem animos pertinacia obfirmaverat: ut miſerabile tectorum patriæque buſtum, quàm hoſtis victoriam ſpectare mallent. Vicerunt igitur, ſed ita ut deteriùs vinci non potuiſſent; tam ingenti maximarum opum diſpendio flamma urbem eſt pervagata. Hanc injuriam tanta vicinarum civitatum exacerbatio ſecuta eſt; ut tredecim illarum, vindictæ cupiditate rebellibus accederent; ceteris Hiſpaniæ regionibus pari facilitate ſenſim affluentibus, ne vel ultioni capeſſendæ, vel occupandæ libertati, aut hoſti, aut ſibi deeſſent. Ita natum rebellionis incendium, unaque in urbe ve-

Medinæ Campi è regiis inflammata conjurationem auxit, ut ex 18. provinciis quatuor tantum in fide manerent, rebellarent cæteræ.

An Chr.

lut domo concitatum, totam latè viciniam in exitium traxit. Quatuor, ex octodecim provincijs, fide, quam Carolo dederant, nunquam abierunt: quanquam & conjuratorum Principes, pro Rege, contra impotentes avaroſque externæ gentis præfectos, arma ſeſe induere jactitarent, judicibuſque, qui cauſas popularium audirent, conſtitutis, æquitatis colore ſeditionem ornarent. Valliſoletieo tempore Cardinalis agebat copijs auxiliarijs parandis intentus; ſed antequam fidiſſimi quique procerum opem expedirent, federatorum miles, Gironio præcipuæ nobilitatis Duce, urbem inſperatò premebat: ut, inter occupata fugientium agmina, ipſum etiam Hadrianum repertum hoſtis ſiſteret; quem ſummâ verborum humanitate redire ad urbem Gironius & Padillia coëgerunt, profeſſi, nihil ſe ipſius regioque nomini omnibus caro, adverſum moliri; ſed iniquam rapaciſſimorum præſidum tyrannidem à ſuis populique cervicibus amovere. Cardinalis nihil obluctari auſus, armatæ benevolentiæ paruit, dum inſequenti nocte, perfoſſo urbis muro, captivitatem honeſtam honeſtiore fugâ redemit: quod licet improviſum moleſtumque Valliſoletanis; tamen familia apparatuſque omnis poſtero die venerationis cauſa ſubmiſſus eſt. Hinc Tordeſillam profecti, admiſſique cum exercitu in urbem rebelles, Regis matrem Joannam, jam, à viri fato, mentis potentiâ dejectam, fruſtrà in eam pertrahere ſententiam conati ſunt; ut proditorijs tabulis ſubſcriberet: cùm illa matrem ſe eſſe Caroli identidem ipſis exprobrarèt. Ad hujus oppidi cuſtodiam perduellis Zamoræ Antiſtes, cum trecentis Sacerdotibus, rebellionis armorumque ſocijs, relictus eſt. Carolus ubi hæc apud Belgas etiamnum in procinctu coronationis ſubſiſtens accepiſſet, opportuno conſilio duos Hiſpanorum ſummæ virtutis autoritatiſque proceres, Henricum Medinæ Riviſicci Ducem maris præfectum, & Ignatium Velaſcum equitum magiſtrum, bello adminiſtrando præfecit. Hi Cardinali ad conſilia, alijſque regni proceribus ad auxilia prudenter adhibitis: non multo tempore octodecim armatorum junxerunt millia, quæ rebellium triginta millibus opponerent. Primus illorum conatus Tordeſillæ admotus: ubi cùm vim, quam pacem, etiam contumelijs laceratam, mallent, pars militum per apertas murorum ruinas immiſſa, ferro obſtinatos fregit, Sacerdotum propè omnium internecione. Plenis ſubindè caſtris ad Medinam Campi uterque concurrit exercitus. Conjuratorum quidem Padilliâ & Bravio Ducibus (jam enim Gironius & Laſſus ad regias ſeſe partes receperant) ſed majori impetu, quam conſilio pugnantibus. Siquidem equitatu ſolo in regios invecti, numero denique virtuteque impares, fruſtrà abſentem longiùs peditem deſiderârunt. Ita diſſipati ordines Braviuſque ac Padillia in pugnantium corona occupati, ſuo denique ſanguine inter manus Carnificis quadripartiti ſeditionis temeritatem expiârunt. Ædes, quas Toleti habitabant ſplendidiſſimas, è fundamentis dirutæ, ſparsa ſale areâ, columnâque marmoreâ ad æternam ignominioſæ defectionis labem memoriamque erectâ. Urbium pars maxima rebellium armis pecunijſque oblatis in gratiam fidemque ſacramento firmatam properè redijt. Ita excluſi ſeditionis Principes, cùm ad Regem Galliarum irrito plerique effugio con-

Valliſoleti Hadrianus Card. à rebellibus interceptus dimiſſusque à Gironio Duce.

Ioanna Caroli mater fruſtra à rebellibus ad ſubſcribendum conjuratorũ tabulis invitatur.

Carolus rebellionis ſedandæ Duces mittit.

contenderent, alij intercepti lictoribus traditi; alij, ut tormenta mortemque infamem declinarent, ſpontaneo inviſam animam præcipitio eliſêre. Maria Paceca indomitæ ferociæ mulier, nec viri Padilliæ caſu deterrita, cum Valencianis etiamnum armata obluctabatur, dum & illa præſidio fortunâque deficiente, lictoris dextrâ Marti immolaretur. Valenciani, ex Maurorum reliquijs truces ac barbari, poſt fœda ſacrilegæ libidinis, & exercitæ in omnem ſexum immanitatis exempla, ultimi ad pacem obſequiumque ſeſe recepêre, poſtquam inviſum Proregis Jacobi Mendoſæ jugum excuſſiſſent. 1521.

XVI. *Franciſcus Rex Galliæ hac occaſione fretus, Navarræ regnū invadit, & Pampelonam regni caput occupat.*

Rex Franciſcus hoc tumultu Regiſque abſentiâ invitatus, Gallorum exercitum Andreâ Foxio Aſparotti Domino Tornonioque præfectis, ad Navarram occupandam deſtinavit: hanc clientelæ nomine, quo Joannes Rex Gallis obnoxius fuerat, ſuis armis in priſtinam libertatem Henrico Joannis filio aſſerturus. Neque voto abludere primis ſucceſſibus fortuna viſa eſt; quandoquidem Foxius ingentibus atque improviſis infuſus copijs, Prorege Nairæo nequicquam, in turbata ſeditionibus Hiſpania, auxilia quærente, terrorem latè diviſit; cùm poſt inſperatam quarundam urbium occupationem, immineret ceteris, frequenſque nobilitas, popularis ſibi Principis favore, in Gallorum partes abſtracta, vinci non metueret. Pampelona regni caput (olim Pompeiopolis) exemplo reliquarum urbium, præproperam quoque ante diſcrimen deditionem moliebatur; quòd Gallum amicum, quàm hoſtem mallet accipere. Sed pervicit Ignatius Loiolææ familiæ nobilis bellator, ut ex urbe ſecum aliquot ad arcis defenſionem traduceret. Quam ubi in propugnatione glande tormentariâ in tibiam excuſsâ, ſuo cruore ſemianimis imbuiſſet, reliquis mens audaciaque concidit, ut quàm mox Gallos pactione admitterent. Ignatius ex clade ſenſim animum recolligens, ubi in manus Gallorum deveniſſet, illam in hoſte (ſeu illius, ſeu virtute ſuâ incitato) humanitatem expertus eſt, quâ ab amicis majorem exſpectare non debuiſſet; cùm periculosè laboranti & de hoſpitio, & de medicis ſollicitè providerint. Quæ deindè beneficij memoria apud Ignatium nunquam conſenuit; quin inter Gallos ſacra deinde militiæ Societatiſque JESU prima potiſſimùm rudimenta auctoramentaque concepit, ac ſalutem corporis in ſe impensè curatam, multarum animarum ſalute ſuis auſpicijs procuratâ, rependit. Majori tamen beneficio Gallis obſtrictus propter acceptam in tibia cladem, quàm curationem; quòd ab illa infelicitate, ſummæ deindè in vita ſanctitatis felicitatiſque exordia duxerit. Porrò Foxius incitato victoriarum curſu ad ultimos Navarræ terminos promotis copijs, Ibero flumini, Hiſpaniæ metuendus, imminebat; cùm annus ſeculi hujus primus & vigeſimus in Majo efflореſceret.

Ignatius Loiola arcis defenſor graviter læſus, feliciter tamen curatus eſt.

XVII. *Hiſpani ſuo Carolo Duce victores rebellium*

Sed Hiſpani unâ ſubactis victoriâ rebellium copijs, trans Iberum flumen obviam ſe Gallis ferunt. Primo hi impetu in aliquot Hiſpanorum cohortes invecti, felici ſtratagemate prælium auſpicantur, hoſte aut ferro, aut fugâ dejecto: ſed ubi eoſdem circumducta Hiſpanici equitatûs acies, immixto peditatu roborata,

Gallos profligatos, Navarrâ rurſum pellant.

An. Chr. rata, cinxiſſet, inclinari vires fortunaque, ac mox etiam confuſis ordinibus deſtituere Gallos cœpit. Uterque Ducum captus, & unius victoriæ beneficio parta brevi hoſtibus Navarra, brevi in manus Hiſpanorum recidit, non ancipiti documento, inter victorem victumque nihil intereſſe, ubi, quæ parta ſunt, tueri neſcierit.

XVIII. *Marcanus Leodienſium Antiſtes defectionem à Carolo variis urbibus amiſſis luit.*

Eodem anno apud Belgarum populos Robertus Marcanus Leodienſium Antiſtes, reſciſſis ex fœdere pactionibus, Franciſci partibus contra Cæſarem ſeſe fautorem addidit: quæſitam belli occaſionem Aimerius Princeps dedit ſuſtinuitque; hic Cæſaris opibus, ille Gallicis innixus. Imperatorio per Belgium exercitui cum ſumma poteſtate, Henricus Naſſavij Comes; regio Carolus Borboniorum Dux præficitur. Ille ſtrenui Ducis ac militis officium occupans, adverſus Marcanos profectus, Lognium, Jamertium, Fleuringam, Sancerum, Sedanum, Moſoncurtium, Bullonium, uno victoriarum impetu expugnat. Præfecti locorum, ac præſidarij omnes, quos fuga non ſervavit, laqueo hoſtilitatem luerunt. Moram victori, impetratis à Cæſare inducijs, Marcanus injecit: qui tamen hoc ocium, cùm ad oppidum Francorum Maſeriam, oppugnandum vertiſſet, virtute defenſorum, morboque per exercitum vulgato, depulſus, ad ſua redijt, poſtquam felicem victoriarum curſum ad hunc ſcopulum infregiſſet. Rex interea Franciſcus Muſſonio, Borbonius Heſdino occupato, in Hannones & Attrebates populationibus graſſati ſunt. Nec ſegnis rerum ſuarum Marcanus, Geldrorum Principe ad ſuas vires adjuncto, in Brabantinos Namurceoſque agros vaſtitatem intulit. Remedium malorum interceptum, poſt longam obſidionem, à Flandris Tornaçum fuit.

XIX. *Italia novis ſub Carolo bellis potita, in ſuas regiones, poſſeſſoresq; distribuitur. Auſtria & Forojulia. Lombardia. Mantua & Montiſferratū. Inſubria ſeu Mediolanū.*

Italia hoc tempore bellis etiam hoſtilibus utrorumque Regum quaſſata eſt: Leone Pontifice, datâ offenſione, à Franciſci ad Cæſaris fidem tranſeunte: quæ res florentibus illic Gallorum rebus egregiam cladem dedit. Quoniam verò crebris Italia bellorum tempeſtatibus ſub Imperatore Carolo jactata fuit, operæ pretium erit diverſa illius dominia, in quæ poſt Imperialem ſedem ab ea in Germaniam translatam diſtracta fuit, obiter perluſtrare. A flumine Arſiæ, Marchionatus occurrit Hiſtriæ ac Forojulij ducatus, quæ Auſtriacis Venetiſque diviſim parent. Sequitur Lombardia haud exigua Italiæ portio, in qua Marchia Tarviſiana (Venetias, Patavium Veronamque includens) Venetos dominos agnoſcit. Ducatus Mantuanus, cui Montisferratum cis Padum additur, Gonzagarum familiæ addictus. Ducatus Mediolanenſis, Inſubriæ etiam nomine, Cremonam, Papiam, Comum, Alexandriam, aliaſque urbes complexus, quem Sphortiarum gens inconſtanti fortunâ mœderata eſt, dum Gallis, ac poſt illos Hiſpanis eſt relictus. Pars aliqua comitatûs Tirolenſis Auſtriæ Ducibus adſcripta. Rhœti, quibus Valliſtelina Clavennaque ſubſunt, Helvetorum ſtipendiarij. Pedemontium Sabaudi Ducis Regio, Turino, Vercellis, ac Niceâ urbibus clarum. Nec procul hinc Brixia Bergomumque ac Crema Venetis ſerviunt. Denique cis Padum Lombardia tres Ducatus amplectitur: Parmenſem, cui Placen-

Tirolis. Pedemontium.

centia jungitur, Farneſiorum familiæ deditum; Ferrarienſem & Mutinenſem, (cui Regium Lepidi additur:) Ateſtinorum quondam Ducum poſſeſſionem. 1521.

Gallis Ciſalpina, ſeu Longobardia. Hæc olim loca Galliæ ciſalpinæ, ſive togatæ, propria, denique à Longobardis occupata, excuſſo peregrinæ gentis jugo, nomina retinuêre. *Genua.* Vicinus his ager Genuenſis, in quo præter Savonam, Genua inter omnes Italiæ urbes ſuperbâ ædificiorum magnificentiâ eminet; cùm in vico novo domus quælibet regio hoſpitio par eſſe videatur: ſuburbanas verò baſilicas habeat omni deliciarum genere excultas. Hæc Gallicæ quondam protectioni, pòſt Cæſareæ, denique Hiſpanicæ commiſſa eſt. *Thuſcia ſive Etruria.* Hinc ad Thuſciam deflectitur, in qua Florentia facilè princeps, Senæ ac Piſæ, liberæ quondam imperij urbes, nunc familiæ Mediceæ magniſque Etruriæ Ducibus ſubjecta. Luca ſui etiamnum juris libertatem propugnavit. Nonnulla etiam Thuſciæ ſive Etruriæ pars, Hiſpanici demùm juris eſſe cœpit: pars alia nobilior D. Petri, ut vocant, patrimonium continet, ab illuſtri femina Mechtilde Eccleſiæ olim dedicatum: cui Urſinorum familiæ Ducatus, & Braxianum annectitur. *Romaniola.* Romaniola deindè Eccleſiaſticæ juriſdictionis provincia, præter Bononiam longè celeberrimam, Ravennam, Ariminum, aliaque urbes. Ferrariam, a ſuis abſtractam Ducibus, etiam Pontificibus ſubdidit. *Marchia Anconitana.* His marchia Anconitana, præter Anconam Firmum complexa, ſub ejuſdem ſedis dominio accedit; ſed annexo Urbinatûm Ducatu, in quo præter Urbinum, *Urbinatis.* Senogallia, Forumque Sempronij celebre eſt. *Ager Romanus.* Romanus denique ager, qui præter urbem, orbis principem, Romam, Tibur, in quo hortus Ateſtini Cardinalis amœniſſimus, Præneſte ac Tarracinam poſſidet: adjuncto haud procul Ducatu Spoletano aliquot urbibus culto. Reliquum Italiæ, quod à Fundis oppido, & Liri fontibus, Truento amne & Apennini montibus marique ſupero ac infero intercipitur, *Regnum Neapolitanum.* uno Neapolitani regni nomine, ex urbe præcipua ducto, gaudet. Magnis illud cultiſſimæ terræ incolis urbibuſque frequens, olim à Tancredo Principe quodam Normanno, domeſticâ liberorum copiâ, & rerum egeſtate compulſo, occupatum eſt, cum haud procul ſemota inſula, Siciliæ appellatione: poſt Rogerium, deindè Tancredi filium, Reges diverſos, hodieque uſurpatos utraque provincia titulos accepit. His Suèvi, Germanorum populi, ſucceſſerunt: quibus deindè victores Galli dominati ſunt, qui Siculis, ut ferunt, veſperis per inſulam trucidati, & ancipiti diu fortunâ pro Neapoli dimicantes, utroque denique loco Hiſpanorum potentiâ excluſi ſunt.

XX. *Franciſcus Gall. Rex Inſubriæ poſſeſſor ad regnum Neapolitanū aſpirat, cui Leo Pontifex, ad Caroli partes tranſiens, obſiſtit.* Adjecerat rurſùm Franciſcus, obtentâ jam Inſubriâ, ut ſupra meminimus, Neapolitano regno animum; quam in rem Pontificis favorem opemque, eâ ſibi lege devinxerat; ut, poſtquam junctis viribus Hiſpanos de regni poſſeſſione deturbaſſent, pars illius minor Pontifici, potior Regis filio, ubi adoleviſſet, de manu ejuſdem concederetur. Sed ſuſpectæ Franciſco rationes federis cunctantem in varia conſilia diſtraxêre; quòd Pontificem ſemel obtentis minimè ceſſurum exiſtimaret. Hinc occultè hoſtilia machinari: Alphonſum Eſtenſem, ne Pontifex ex animi deſtinatione Ferrariâ illum moveret, pro viribus tueri: Regium

 Lepi-

An. Chr. Lepidi admoto milite per ſpeciem retrahendorum perfugarum tentare: Romanæ ſedis per Inſubriam ſacerdotia pro Gallorum arbitrio ac cupiditate collocare: ſpretamque Pontificis contra obnitentis autoritatem negligere. Urebat ad hæc Leonem Parmæ Placentiæque amiſſæ memoria; tam abs ſe turpi federis pactione in Gallorum manibus ante quinquennium deſtitutæ, quàm inſigni Julij anteceſſoris gloriâ Apoſtolicæ ſedi conjunctæ. Accedebant querelæ Inſubrum contra Lautreci præfecti Gallici exercitam impotenter in ſubditos tyrannidem: ut neque à mulierum pudicitia, neque à civium opibus violentas manus contineret. Acceſſit & Caroli recens in Pontificia autoritate apud Germanos defendenda ſtudium, Wormatienſi edicto declaratum: ut iccircò jurisjurandi religione, abſolutum Neapolitani ſimul regni, & imperij legitimum poſſeſſorem declarârit. Quocirca Cæſaris rebus Italicíſque juxta conſulturus Leo, fedus cum illo ad communem etiam Medeceæ familiæ & Florentinorum defenſionem ingreſſus eſt, eâ conditione; ut, cùm, ſociatis ad Inſubriæ poſſeſſionem adeundam viribus, illa poteſtati Gallorum excidiſſet, ad Romanam ſedem Parma Placentiaque redirent: Mediolani principatus Franciſco Sphortiæ, ob diploma patri à Cæſare defuncto conceſſum, & fratris Maximiliani ceſſionem traderetur.

XXI. Emerſerat ad hujus imperij poſſeſſionem Sphortianorum primus Franciſcus, humili parente Ludovico Sphortiâ natus, quem tamen Ludovicum (Galliæ quondam togatæ ruſticum) virtus bellica Italicis gentibus obſervandum fecerat. Parenti Franciſco Galeacius ſucceſſit; ſed, brevi imperij fortunâ potitus, fratri Ludovico moriens pro Joanne Galeacio filio principatûs adminiſtrationem reliquit: qui profundæ tectæque ambitionis homo, Carolum VIII Galliarum Regem, in Italiam contra Alphonſum Neapolitanum Regem Galeacij generum accerſivit, ut ſibi regimen ſtabiliret: quod, nepote, ut putant, per venenum ſublato, imperitavit: ſed inſigni totius Italiæ, ac præſertim Neapolitani regni pernicie: ut indignatione invidiâque adverſus Carolum Galloſque concitati Itali, ipſeque jam voti compos Ludovicus Sphortia, redituros propemodum oppreſſerit: quam deinde injuriam ſucceſſor Caroli Ludovicus ferro ulciſci, ſimulque jus avitum decrevit repetere, quod ex proavi ſui conjuge Valentina in hunc ſibi Ducatum vendicabat. Nam priuſquam illum Sphortiæ occupaſſent, Joannes Galeacius ex Mediolanenſium Vicecomite Dux per Wenceslaum Cæſarem ex lege creatus eſt; ut ſuo fide ac clientela Romani imperij perſiſteret, filios poſtea geminos Joannem & Philippum Mariam, filiamque Valentinam reliquit ſuperſtitem. Joannem mox crudelitas improviſo familiarium ferro objecit: Philippo ſola proles ſpuria Blanca ſuperfuit, quam Franciſco Sphortiæ, poſtquam adſcriptitio jure feciſſet legitimam, tradidit cum dote Ducatus teſtamento pacti. Sed Valentina ſoror Ludovico Aureliorum Duci (is erat Caroli quinti Galliarum Regis filius) nupta, ſibi ſuiſque liberis tanquam legitimi tori ſucceſſoribus, hereditatem arrogabat, tabulis dotalibus in eam rem prolatis, quibus ſoror germanis ſine prole morituris ſufficiebatur: quanquam hæ tabulæ Ponti-

Mediolanenſis principatus à Sphortijs poſſeſſus, quomodo ad Gallos pervenerit, & quid ex eo Pontifex, quid Cæſar ſibi vindicaverit.

Pontificiâ conceſſione ſtabilitæ, Cæſareâ tamen auctoritate carerent. Quæ res cruentarum litium bellorumque materies fuit, Ludouicus certè Francorum Rex Valentinæ, ex Carolo filio, nepos, grauiſſimis cum Maximiliano Cæſare bellis de Inſubriæ poſſeſſione contendit, eo quidem euentu, ut Ludouicum Sphortiam rerum ſuarum deſperantem, fœdiſſimoque Principis Chriſtiani exemplo Turcarum auxilia implorantem, bello victum captumque Gallico carceri, juſtiſſimâ poenâ, emanciparit. At Franci tanquam Inſubriam hoſpitio magis, quàm domo occupaſſent, Imperatoriis breui armis Trans Alpes rejecti, Maximiliano Ludouici Sphortiæ filio paternam ſedem vacuam reliquêre. Obtinuit tamen denique Ludouicus Cameracenſi Federe contra Venetos Cæſari ac Pontifici Julio ſociatus; ut Inſubriæ Dux, Imperatoriâ conſenſione, eſſe poſſet. Sed ubi, deficienti à Cæſare Julio Ludouicus integrà amicitiâ adhæreſceret, Imperatorem ſibi breui infeſtum conceſſaque detrectantem offendit. Neque armis quicquam ad Inſubriæ poſſeſſionem poſtliminiò adeundam promouit: donec Franciſcus regni Francici bellorumque heres inſigni ad Marinianum cis Alpes prælio victor, Maximilianum Sphortiam, degeneris ignauique animi principem, in poteſtate ſimul cum Mediolanenſi Imperio habuit. Fratrem tamen Franciſcum poſt hunc in Italia reliquit, indole ſua ac virtute patriis ceteris digniorem; ut is opportunè abſtractus videretur, ne ſe meliorem ducatu excluderet. 1522 XXII

Hæc cauſſa Leoni fuit, hujus in federe legis conſtituendæ. Decretum quoque bellum eſt, aduerſus Genuenſium Ducem Octauianum Fregoſium; quod is, ingrato pernicioſòque facinore clientis (quo nomine jam dudum Genua Cæſari Sphortianiſque addicta, contra Gallos, fuerat) hoſtem Franciſcum occultis innexum federibus in Italiam, pertraxiſſet, & patriæ libertatem externis gentibus ingratè prodidiſſet. His alia ad Romanæ ſedis dignitatem potentiamque amplificandam adjecta ſunt. Nec mora, opes uterque ſuas vireſque contulere. Pontificiis Fridericus Gonzaga Mantuæ Princeps, Cæſaris pediti Ferdinandus Daualus, equiti Antonius Leua præfectus eſt. His ſummo cum imperio Proſpero Columna exploratæ virtutis prudentiæque Dux præerat. Galli cum Venetorum Heluetiorumque, tum priuatâ potentiâ nitebantur, quibus Lautrecus Inſubriæ prorex imperabat. Heluetii tamen non pauci, qui virtutem atque arma pretio elocant, Romanorum partes, quamuis timidè admodum, ſequebantur, operam ſuam aduerſus vrbes, non Gallos pacti: ne veterem totq; coalitâ ſtipendiis amicitiam offenderent. Prima Romani exercitus vis Parmæ intentata, feliceinque euentum ſortita Placentiam Ticinum & Cremonam traxit. Quod imprudenti pertinacique, contra Ducum ſuorum opinionem, innixus conſilio Lautrecus pugnam detrectaſſet, aduerſus hoſtem, iniquitate loci, & ſpariſſet amnum potentiâ inferiorem. Quem errorem multarum urbium defectione, & ingenti demum ſuorum clade luere coactus.

Pontificius & Cæſareus exercitus ſub Proſpero Columna, aduerſus Lautrecū Gallum Inſubriæ proregem felicibus auſpiciis ducitur.

Nam reductis ad Mediolanum caſtris, ubi nec ſatis opportunâ locorum munitione ſubſediſſet, ab hoſtili exercitu circumſeſſus, tantâ denique Hiſpano-

An. Chr.

rum virtute oppugnatus eſt; ut Veneti primum ſuo depulſi præſidio ceſſerint, Duce ſuo Trivultio in aduerſariorum manibus deſtituto, reliqua porro caſtra terrore magis tumultuque, quam ferro hoſtium diſiecta fuerint. Lautrecus cum equitatu ad vrbem receptus, neque ingenio Mediolanenſium ſatis fiſus Comum versùs fugam properauit. Vrbs ſub noctem voluntate ciuium, qui Gibellinæ factionis erant, Cæſarianis patuit; ſed incendio Gallorum æſtuans, ne deeſſent, qui in accepta exercitus ſui clade lacrimarentur. Quod Mediolani exemplum ubi Comum, Lauda Pompeia, atque Alexandria ſequerentur, breui Inſubria Gallis purgata eſt. Memorabilis illa floreniſſimi exercitus, ex Venetis, Heluetis, Gallisque conflati ſtrages fuit; quam præcipui ordinum ductores turpi effugio, duo tamen ac viginti ſuo etiam ſanguine nobilitarunt. Nox propinqua ardorem pugnantium intercepit, multiſque ad ſalutem fugitivis profuit. Ea vero celeritate ac virtute irrumpentium Romanorum confecta res eſt, ut ad poſtremam exercitus partem ſimul propemodum cum pugna nuntius victoriæ peruenerit.

Galli ad Med. Lautr. num gravi clade profligantur. Cæſar. quæ urbe & Inſubria recipiuntur.

Pontifex ingenti perfuſus lætitia moritur. Hadriano Belga præter omnium ſpem ſuccedente.

Pontificem rei geſtæ fama incredibili lætitiâ perfudit, quod propter ambiguam Heluetiorum fidem, animus jam antè, incertæ victoriæ ſpe, ſuſpenſus, anxiſque cogitationibus jactatus, tam inexpectato gaudio profundiùs acquieſceret. At ſuprema hæc illi in vita gaudiorum materia fuit: nam intra ſequentis cœnæ tempus vi ſubitò incumbentis morbi, obriguit, quo, licet per interualla ſopito, denique nonis Decemb. exhauſtus eſt, non ſine veneni ſuſpicione à poculorum miniſtro propinati. Quanquam alii immoderatam lætitiam pro toxico fuiſſe exiſtiment, neque alienæ hanc mortem perfidiæ, ſed propriæ tribuant imbecilitati. Subiit ad ſacrum illud Romanæ dignitatis faſtigium Hadrianus Florentii Vltrajectinus Cardinalis Derthuſenſis, Caroli quondam Adoleſcentis formator, qui & Mediceorum beneficio, & ſuarum virtutum merito adeò tamen contra omnium exſpectationem hanc ſedem obtinuit; ut ad hominis ignoti electionem V idus jan. non minùs Cardinales ipſi, ſuffragiorum juri præfecti, quàm Italia tota obſtupeſceret. Certè Romanum vulgus, ubi ſolutis comitiis ſententiam Cardinalium accepiſſet, fœdiſſimis probris ſacrum ſenatum proſcindebat; quòd à peregrino homine Pontificatum facilè Româ transferendum exiſtimarent. Quibus Cardinalis Gonzaga gratias renidenti ore deferebat, cùm inſaniam lapidibus etiam dignam, ſolâ verborum contumeliâ caſtigarent. Julii Medices operâ id potiſſimùm evenerat; quòd hic magnis cum opum, tum famæ ſubſidiis innixus, ubi ſe familiæ nomine, in hac antè dignitate verſatæ, excludendum honoribus cerneret: beneuolos ſibi Cardinales ad Hadrianum ſua deflectere ſtudia voluerat; ne ſi fortè inimicum Cæſari Pontificem Italia acciperet, cœptus victoriarum curſus Gallorum potentiâ abrumperetur. Siquidem illi per ocium, à morte Leonis permiſſum, vires bellumque diuerſis locis inſtaurabant, jamque Vrbinum Franciſco Mariæ Feltrio, ejectis à magiſtratu Florentinis, vulgo applaudente, reſtituerant: Mediceo cum Tuſca militia Cæſaris in caſtris verſato, minimè parſuri; cùm majores

Jovius in Hadriani vita. Sabell. Guicciard.

majores ipſius Florentino Imperio deturbatos, populari urbis factione ad Gallos inclinatâ, non ignoraretur. Tantum igitur autoritate ſuâ, Hadrianique, à virtute literiſque petitâ, laude potuit; ut obliti gentis dignitatiſque propriæ, velut præſenti Numine incitati, Itali vota in externum peregrinumque hominem converterent, ac vix denique ſibi crederent fieri potuiſſe, quæ fecerant. Hadrianus, eo vultu ac voce nuntium tam inſperati honoris excepit; ut rapi ſe magis, quàm admitti ad hoc faſtigiũ teſtaretur: indignarentur etiam Itali, hanc Pontificiæ ſedis Majeſtatem talem ſapienti homini viſam eſſe, quæ contemni poſſet. Tam diverſas humana ſapientia à divina cogitationes poſſidet, ut quod illic ratio, hic ſæpe ſtultitia habeatur. Certè Hadrianus tanto ſe digniorem oſtendit quanto cenſuit indigniorem. Nulla tamen veniendi morâ Romanorum expectationem fruſtratus eſt; ſed quamvis Hiſpaniæ proceribus obnitentibus, magniſque Pontificem, jam ſuo in habitu nunquam in Hiſpania ſpectatum, muneribus officiiſque certatim colerent, ipſe etiam Cæſar properatâ ex Belgio navigatione Aſturum in Hiſpania oram attigiſſet; ut obſervantiæ negotiorũque causâ eidem adeſſet, perfregit nihilominus moram omnem Reip. Chriſtianæ cura, Turcarum, in Rhodi obſidione verſantium, ſucceſſibus non mediocriter aucta. Quare Nonis Auguſti Tarracone profectus, Genuam pervenit, occupatam paulò antè Cæſari urbem, hinc Romam profectus, IV cal. ſeptemb. ſolenni hanc pompa ſubiit.

Interea Galli per Italiam, inſtaurata novis ſubſidiis militiâ, inſtructiſſimo ſexaginta millium exercitu Mediolanum aggreſſi fuerant. quod ingenti novi operis foſſâ arci objectâ, quâ & fuga ſuis, & hoſti aditus prohiberetur, tum conſpiratione armatorum civium Proſper Columna egregie defendit; ut hoſtes potiundæ urbis ſpe depoſitâ, aliò mentem, armaque deflecteret, ſed majori apparatu viriumque oſtentatione, quàm ſucceſſu, alibi etiam bellatum eſt; dum ad Bicoccam denique, Aprili menſe, totis uterque exercitus caſtris, fatali Gallorum exitu concurreret. Vbi Ducum magna imprimis ſtrages fuit, Helvetiorum tria millia, Gallorum quinque hanc pugnam funeſtarunt, ad quam cladem quicquid Gallico per Italiam Imperio parebat, magnis terroribus concuſſum eſt. Genua cùm pertinaciùs Cæſarianorum conatibus obluctaretur, per apertas murorum ruinas occupata, victori militi in prædam ceſſit; Octavianus verò Fregoſius, fax horum bellorum, in urbe cum aliis Principibus deprehenſus, Hieronymo Adurnio hoſti antiquiſſimo, primam in Rep. dignitatem, ipſe ad vincula ductus, aperuit. Jam enim à multis retrò temporibus duæ in Liguria apud Genuenſes factiones æmulatione virtutis ac dignitatis contendebant: Fregoſia Gallis, & Adurnia Cæſari, Sphortianiſque addicta; ambæ tamen populares, & Gibellini nominis: ad quos, lege Majorum, Magiſtratus, à Guelfis ac nobilitate translatus, pertinebat. Quæ res adverſis hos populos ſtudiis favoribusque non rarò ad magnã Reip. perniciem collidebat.

1522.

Hadrianus, omniũ Rom. admiratione, invitus in honorem admittit.

XXIV *Galli in Italiam, cum exercitu 60 milliũ profecti rurſum cæduntur.*

Guicciard, l. 12. Belcarius lib.

Genua Gallis ſub Fregoſio favens (?) occupatur, cumque Adurnus Cæſaris fautor præficitur

Gibellinæ & Guelficæ factionis homines Italiam ſæpe turbarunt, ſub diverſis Dominis diſſidentes,

An. Chr. quanquam tota Italia hanc factioſorum hominum, Guelfici præſertim Gibellinique nominis factionem aluit, poſtquam ſub diverſis principibus illam, quam perniciosè ſectata eſt, libertatem amiſit, & diverſarum nationum populis, velut in audaciæ militiæque præmium eſt patefacta, ut ferè regnis evenit, unius imperium faſtidientibus, quibus Domini plures uno pro Domino, non ad minuendam; ſed augendam ſervitutem imponuntur. Sola Venetorum reſp. & adminiſtrandi imperii ratione, & potentia per optimates ſparsâ, contra hanc calamitatem multis ſeculis inconcuſſa perſtitit. Quanquam ſub Maximiliano Imperatore avo Caroli, propius exitio inter ſpem deſperationemque penderet, facilè opprimenda, ſi Cameracenſi fœdere, totius propemodum Europæ conjurati Principes, de oppidorum inter ſe partienda præda convenire potuiſſent. Ita cum alias ſuorum concordiâ, nunc etiam aliorum diſcordia ſervati ſunt, myſterio politicorum ſæpe artibus procurato. Hadrianus ſuo inter Pontifices contentus nomine ordine VI. & Leoni Pontifici ſub Carolo V uti alter olim ſub Carolo Magno ſedà fronte ſociatus: ubi primum Romam ingreſſus eſt, non ſedem modò vacuam ſed & ærarium reperit, ipſumque etiam principatum multis partibus Leonis profuſione oppignoratum. Vt his velut injectis vinculis, ad ſubſidia adverſus Turcam, præſidiaque Carolo contra Franciſcum Galliarum Regem præſtanda, impeditus teneretur. Magno tamen animo, quo in adverſitatibus Deo ficere didicerat, remp. aggreſſus, primo ſibi aulicæque magnificentiæ negare cœpit, quæ aliorum emolumentis impenderet, ut hanc avaritiæ quandam ſpeciem Italorum vulgares interpretarentur, ſapientiores piam utilemque parſimoniam agnoſcerent, quam virtus juxta neceſſitatique ſuaderet. Receptis etiam in fidem Ferrariæ Vrbinique Ducibus eorum ope recuperavit Ariminum, a Malateſtis per abſentiam Pontificis occupatum. Omni deinde ſtudio adniſus eſt, ut Carolum Imperatorem cum Franciſco Galliarum Rege conciliaret, ac potentiſſimorum Europæ Principum animos vireſque, adverſus infenſiſſimum Chriſtianæ reip. hoſtem Solimannum, conjungeret. Hinc enim Ludovicus Hungariæ Rex ingenti Turcarum imminente exercitu; inde Liladamus, obſeſsâ jam Rhodo, ordinis Magiſter auxilium in ſummo diſcrimine poſtulabant, quando Pontifici voluntas ſubveniendi ſine facultate, Hiſpanis, Gallis, Germanisque facultas ſine voluntate fuit. Hiſpani enim ſeditionibus colliſi omnem Caroli curam diſtinebant; Galli Inſubriæ recuperandæ ardore flagrabant, Germani pernicioſis Lutheri côcionibus, à Turca averſi in Eccleſiaſticorum excidium armabantur, eis ſimiles, *qui extratum in vicinia incendium negligunt, eodem poſtea involvendi.*

Guicciard lib. 14 Jovius & vita conſiſtorialia an. 1522. apud Pallav. de Concil. Trid l. 2. cap. 1.

Hadrian. Pontifex fruſtra conjungere Europæorum animos adverſus Turcam nititur

XXV Novam in Germania tempeſtatem, velut mutato poſt Caroli abitum vento, & in auſtrum rejecto, Lutherus eiusque aſſeclæ concitârant. Initium tragicæ procellæ Andreas Caroloſtadius Doctor, & Archidiaconus, unà cum nonnullis Auguſtinianæ familiæ cœnobitis Witenbergæ dedit. Hi freti Lutheri de Miſſa abroganda libro, quam argumentis ex nocturna Dæmonis concertatione

Cochlæus in Vita Luth. Sleidan. l. 3 c. 21. de ſtatu Rel. ſub Carolo

Surg. in Com. Spond. in An.

tione

[illegible]e hauſtis (quod Schleidanus, ut alia illius opprobria diſſimulat) maximè [illegible]vit, abolendi primùm in templis ſacrificij autores extitêre. Conſultus ea [illegible] re Fridericus princeps, ad Academicos Wittenbergenſes rejecit. Ex quibus delecti quatuor, Juſtus Jonas, Philippus Melanchthon, Nicolaus Ambſtorf-[illegible], Joannes Dulcius re cum Auguſtinianis communicatá abolendam Miſſam, tanquam cœnæ Dominicæ probroſam Principi ſignificant. Is verò, qua erat pro-[illegible]entia, quantos hæc novitas motus concitatura eſſet, moderatè regerit. Hoc [illegible] ſacrificiorum inſtituto uſuque, pleraque à Majoribus fundata Sacerdotum collegia, ac templa ſubniti, quorum opes poſſeſſioneſque cum Miſſis transferendæ videantur. Cùmque illi exciperent, hæc bona in Doctorum gymnaſia ad eruditionem juventutis in pietate literiſque formandæ, tum pauperum alendorum gratiam, potiùs eſſe deſtinata. Impudenter denique adjecerunt, à Bernar-[illegible] temporibus hunc potius Miſſarum abuſum, antea ignoratum, invaluiſſe. A-[illegible] videlicet antiquitatum veterumque monumentorum ignari: ut aras etiam-[illegible], non Saxoniæ tantùm; ſed & orbis Apoſtolorum, eorumque liturgias ſu-[illegible]elle non expenderent: tum celebris ſacrificij à D. Auguſtino pro matre de-[illegible]a inſtituti, non meminiſſent. Verùm ipſi nec Principis, nec antiquitatis reverentia ducti, verbi divini prætextu, ejuſmodi ſacrificijs, ut ferebant, adver-[illegible] plaudente, & ſoluto omni religione vulgo, ſacrificiorum apparatum, & [illegible]ra vaſa diripiunt, araſque Deo Diviſque nuncupatas evertunt.

1522. Carolo ſtadio hæreſin abſente Luthero promovet Miſſá abrogata.

Carolſtadius hoc ſucceſſu lætus, ne alienæ voluntatis manceps, ſed ſuis ipſe [illegible]js Luthero in latebris abdito, rem cœptam promoveret, nova adverſus [illegible]orum imagines, ſacrum Euchariſtiæ, & eſurialium dierum uſum, ex vete-[illegible] hæreſiarcharum ſordibus ac ſepulchris in lucem eruit, & vulgo ad omnia obſequente, regnum quoddam novatæ religionis occupare iſtic videbatur. Quare imagines templis exturbatæ, Laicorum manibus atque ori Euchariſti-[illegible], profano ritu, ſine ulla ſcelerum expiatione prævia conceſſum; quod [illegible] pe[illegible]tione præſentem in illo Deum hactenus imperitam multitudinem [illegible] ille aſſereret, Iconoclaſtarum & Sacramentariorum hujus temporis primus. [illegible]que eo inſaniæ prolapſus eſt, ut Ariſtotele Academiciſque ſtud[illegible] damna-[illegible] [illegible]bet ex manuum labore victitandum eſſe traderet, ideoque deſertis ſcho-[illegible] ipſe ad aratrum, Melanchthon ad piſtrinum diverteret. Quo, utinam in ſtu-[illegible] conſenuiſſent, molendino, quàm cathedra digniores! Lutherus his cogni-[illegible] vel ad inſaniam delirantium comprimendam; vel certè veritus, ne quis pal-[illegible] cum [illegible] religionis ſibi præriperet, inconſulto Principe, cujus [illegible] Wittenbergam ſua ex eremo erupit, literaſque hinc ad [illegible] dedit, quibus ob periclitantis Wittenbergicæ Eccleſiæ ſtatum, hanc [illegible] neceſſitatem injectam eſſe docebat; verendumque ne quorun-[illegible] graviori per imperium tempeſtas concitetur, niſi tempeſtive [illegible] correctione occurratur, quod Evangelium potiore quam vi-[illegible]r. In Carolſtadium igitur tanquam ſeditioſorum vexilliferum, [illegible]em acrimoniamque dicendi vertit, damnavitque univerſa, etiam

Nova inſuper Iconoclaſtarum & Sacramentariorum revocata, Lutherum ſe ex latebris erumpentem concitat.

contra

An. Chr. contra Miſſæ, quam prior ipſe rejecerat, ſacrificium decreta; quod ſine lege, ſine ordine ſine divinæ vocationis (quam ſibi uni vendicabat) autoritate, conſtituta erent. Cujus furioſæ eloquentiæ cum impar Caroloſtadius ſuccumberet, Orlamundam ſe recepit, ubi fautores vireſque nactus, ſemina alterius ſectæ deterioris jecit, quam, ab autore poſtmodum deſertam, Zwinglius atque Oecolampadius, denique ſubtilis perverſique ingenij homo Joannes Calvinus ad inſignem totius Europæ perniciem excoluit: qui omnes Euchariſtica Chriſti verba, diverſis commentationibus expolita, non proprio, ſed tropico accepta ſenſu, nullam niſi ſpiritualem ſolum Chriſti præſentiam inferre memorabant, qua non ori ſumentium, ſed animis credentium per fidem illaberetur.

Zuvinglius apud Tigurinos Sacramentariorum hæreſin promovet.

Et Zwinglius quidem, inter Helvetos, anteſignanus Tigurinorum, in hanc ſectam ante omnes conjurantium, fuit: cui ſe Epiſcopus Conſtantienſis fruſtra oppoſuit. Cum is primum literis, deinde concionibus Helvetios incitavit: ne Sacerdotibus, quibus hactenus indulſiſſent concubinas, legitimas deinde conjuges, ſanctiore utique inſtituto, non denegarent. Ita alijs alij novitatibus deleſtabantur, poſtquam ſemel his Lutherus aditum ex libera verbi Dei profeſſione, neglecta Eccleſiæ autoritate, feciſſet. Ad Salam quoque Saxoniæ flumen pullulabat Anabaptiſtarum ſecta, cui & Carolo-ſtadius favere creditus, qui in fluctuante illa Scripturarum interpretatione, ut certius ſibi principium ſuæ religionis conſtituerent, aſſerebant Dei ſe colloquio, diviniſque inſpirationibus firmari; unde & Enthuſiaſtæ dicti, quod, ſeu veris, ſeu fictis mentis divinæ raptibus indulgerent, compoſitiſque ad ſanctitatem foris moribus, occulte tamen promiſcuæque ſuis in conventiculis Veneri indulgerent: ut qui ducerentur ſpiritu, ſuâ carnis libidine, haud obſcurè profiterentur. Ex quibus poſt Nicolaum Storck ſive Pelargum, primum autorem, Thomas Muncerus, popularis deinde per Thuringiam Franconiamque ſeditionis fuit concitator, quum perſuaſum iſſet, novum à Deo mundum, improbis præſertim dominis, è medio ſublatis, conſtituendum, in innocentibus ſolum regnantibus, omnia omnibus ex Apoſtolico olim inſtituto communia fierent, etiam conjuges.

Meſhovius de Anab. l. 1. Enthuſiaſtæ ſeu Anabaptiſtæ novum Chriſti ex ſcriptura regnum vocant Sanctorum.

In tanta non religionis modò, ſed & rerum confuſione, à Luthero primum Germaniæ invecta, jam nec ipſe quidem continere ſe poterat: *Illos igitur Abſalones ſuos, a ſe educatos inſtructoſque, ingratiſſimo Iudæ ſimillimos* proclamat, *qui ſacrum Evangelium tanquam gladium abs ſe jure in Papiſtas ſtrictum, proditoriè ad jugulum Magiſtri proprioſque religionis petendum ſtringant, & manifeſtam Scripturæ veritatem perverſâ interpretatione malignè traducant.* Quare ipſe ſacrorum Bibliorum in linguam vernaculam translationem, cum Melanchthonis aliorumque ope aggreſſus, tantâ illud vertendi inſolentia auſus eſt, ut mille quadringentis locis novi, ut vocant, Teſtamenti libros corrupiſſe argueretur. Cumque ejus ſit licet interdictam, inepta tamen per amicum reprehenſus eſſet, quòd Romanorum ſe calumniæ opportunum feciſſet, reſpondit ob murmurantibus Papiſtis dicendum eſſe *Doctorem Martinum voluiſſe, qui aſinorum ruditu nil moveatur.* Eodem tamen vertiginis ſpiritu eadem Biblia ter quaterve ad incudem revocata, ſemper diſſimilia

ubi-

[illegible] in pervertendi licentia produxit. Traditionibus deindè Con- 1522.
[illegible] illum honorem habuit, ut omnia ſecus quam hi ſtatuiſſent, a-
[illegible] *Edendum cum illi jejunia imperant: abſtinendum cum ad uſum Sa-*
[illegible] *provocant.* Ego (inquit, in ſua captivitate Babylonica) *ſi Concilium*
[illegible] *ſub utraque ſpeciebus ſumendam præciperet: aut ſub alterutra tantum frue-*
[illegible] *præterirem.* Ille verò Divûm hominumque ſpretor, quantâ
[illegible] Epiſcopos utroſque Principes inſolentiâ, quamque furioſo calamo atque ore
[illegible] dici vix poteſt. Sic in ſua, quam vocat Reformationis Bulla ſta-
[illegible] *Quicunque opem ferunt, corpuſque, bona ac famam impendunt, ut Epi-*
[illegible] *Epiſcoporum regimen exſcindatur, hi ſunt filii Dei, & veri Chri-*
[illegible] *præcepta Dei, & ordinationibus Diaboli repugnantes: contra quicun-*
[illegible] *Epiſcoporum regimen, hi ſunt Diaboli miniſtri proprij.* Angliæ verò, cu-
[illegible] minimus, Regem Henricum Sacramentorum numerum ac dignita-
[illegible] Lutheri injuriam vulgato libro vindicantem, tot ſcurrilibus convi-
[illegible] (quod Schleidano tamen fuit [illegible] ipſe
[illegible] qui vix hominis verecundiam retineret. Cujus impudentiæ NB.
[illegible] alio ſcribendi genere lenocinari, & inclementis ſcripti palinodiam
[illegible] Regemque inſigni laudum præconio demulcere, ſpe illius per-
[illegible] concepta. Irriſus tamen fuit, juſſuſque *ſua* [illegible],
[illegible] *impendere laudibus: cum tam ſibi* [illegible] *laudari a turpibus,*
[illegible] *que contra impenſius commendari poſſit, quam ſi a diſſimillimo ſibi*
[illegible] *laudatur.* Quanquam ſimilis huic orationi mens conſiliumque, de-
[illegible] nimium Regi optanda fuiſſet: *Verba ſæpe laudata e deprevato pe-*
[illegible] *verba ex venenata radice florem pullulare conſpicimus.*

[illegible] Norimbergæ congregati Germaniæ Principes, ubi illos edi- XXVI. *Comitia Norim-bergia Principum Germania.*
[illegible] Carolus convenire juſſerat, quibus inter conſultatione
[illegible] omnis everterant partium ſtudia, fruſtra Imperatore
[illegible] onem urgente: *Cum remotæ nimium a muro machinæ* [illegible]
[illegible] *forte imbellem.* Ferdinandus quidem frater Auſtriæ Princeps, la-
[illegible] Lutherum anno ſuperiori ſententiam vehementer urgebat, [illegible] Schleid. l. 3. ad an. 1522.
[illegible] gravi [illegible] natione pœnarum executus pro [illegible] eſt.
[illegible] *quando totius jam corporis ſanguis* [illegible]
[illegible] non tam remedium graſſanti huic religionis ſe-
[illegible] incrementum velut receptæ in corpus gan[illegible]
[illegible] oculis Friderico Saxone, & Ludovico Palatino [illegible]
[illegible]. Hadrianus igitur Pontifex non ignarus [illegible]
[illegible] Germaniæ corruptione imminerent, Franciſcum Che-
[illegible] non, ut male alij, Fabrianenſem, [illegible]
[illegible], Norimbergam ad Principes cum literis [illegible]
[illegible] poſtquam ſuum in patriam Germaniamque [illegible]
[illegible] E[illegible] ejusque tuendæ ſtudium præteriſſet, [illegible]
[illegible]: *Ut ad communem tranquillitatis curam a pernicie* [illegible]
[illegible] *conventum.* L ti,

An. Chr. *te, & a bellis civilibus arma animoſque in juratum Chriſtianorum hoſtem convertant* [illegible] *ad illius vim contra Rhodios infringendam, cum milites non poſſet ſuppeditaſſe* [illegible] *nunc vehementer mirari, quod Luthero homini nuper a præcipuis Europæ Academiis* [illegible] *ris damnato, à Leone Pontifice execrato, à Cæſare proſcripto favere pergant, ad æternum gentis ſuæ dedecus, & Germaniæ ipſius ruinam. Magnopere dolendum, eam gentem, ad quam cum Romana religione imperij quoque majeſtas delata ſit, ab illa deficere fidei doctrina, quæ a Chriſto Apoſtoliſque per ſapientiſſimos Majores noſtros ad nos uſque propagata, multo unique obſignata Martyrum ſanguine, nulla per omnes ætates hæreſi aut* [illegible] *ctione notata, tot Concilijs Patrum firmata, tot hæreſum diverſarum expugnatrix invicta ſemper conſtiterit. Unusne fraterculus Apoſtata, poſt tot ſecula latitantem hactenus* [illegible] *ſiam è tenebris eruat erigatque, collapſam, quam Chriſtus nec portis quidem inferorum* [illegible] *endam, ſuáque firmandam ſemper præſentia adſtitit? Pluſne ille tot retrò Majoribus* [illegible] *credendus ex Scripturis eſt quas compoſito ad fallendum argumento, ut plerique novarum hæreſum propola, venditat? Nimirum hoc agi, ut ſub ſpecioſo verbi Dei ac religionis* [illegible] *dulci libertatis Chriſtianæ illecebra, jus omne non modo Eccleſiaſticum, verum & civile* [illegible] *quatur, Epiſcopi primùm ſacerque magiſtratus tum Principes & diſciplina politica* [illegible] *natur. neque enim humanas diu leges florere poſſe, ubi divinæ conculcantur.* [illegible] *proinde, ut vel Lutherum pijs rationibus ad ſanitatem reducant, vel ex Cæſaris* [illegible] *decreto, juxta Conſtantienſium procerum exemplum in Ioannem Huſſum* [illegible] *progrediantur. Ita demum propitio Numine, conciliatis animis adverſus Turc*[illegible] *manitatem magis valituros.* Plura ad hujus tam utilis conſilij proſecutionem [illegible] data abs ſe Cheregatum attuliſſe, cui fidem haberi poſtulet. Salubria plane [illegible] nita, & futurorum præſaga: quibus par erat Fridericum (quem, ut alios [illegible] Electores, plenis humanitate literis, a ſchiſmatis conſilijs avocârat) [illegible] aſſentiri, cùm jam nuper expertus didiciſſet, neque Wittenbergenſes, neque Lutherum ſe habere ſuis obſequentes monitis; ſed & illos, & hunc vano divini [illegible] bi prætextu, reſpondiſſe, *Deum* [illegible] *minibus audiendum eſſe* quod erat ſub [illegible] culo Scripturarum obedientiam ſuis negare Principibus.

Legati Pontificij ad eum mandata.

Porrò quæ in mandatis exponendis afferebat Cheregatus, alia ad [illegible] in hæreſis ſubortæ excidium propellendos ſpectabant: alia ad ſpem, quam de ſeipſo Adrianus in Eccleſiæ, inprimiſque Romanæ curiæ objectis defectibus [illegible] dulò corrigendis faciebat. Et primo quidem monuit: *Abrumpendam* [illegible] *ctione hæreſis turpiſſimæ moram, quæ Majores* [illegible] *tanquam veræ fidei* [illegible] *expertes immani temeritate damnaret* [illegible] *cum Romanis totaque urbe* [illegible] *ſi* [illegible] *tranſcriberet. Cavendum igitur* [illegible] *dinque Germanis, quod Bohemis ſuperioribus annis, exitium* [illegible] *jorum Conſtantiæ editum ante oculos habendum eſſe. Adhæc ſupra* [illegible] *verſione re* [illegible] *& contemptu ſuorum Principum* [illegible] *Denique hanc ſectam Mahometi* [illegible] *haud diſſimilem* [illegible] *ad* [illegible] *pretis votis Deo nuncupa* [illegible] *quæ* [illegible] *ad* [illegible] *gentem Germanicæ* [illegible] *craſſæque hæreſi indulgentis,* [illegible] *ſpectant.* Quia vero haud levi [illegible]

[illegible] animos comperit; quòd, tanquam deſperantes religionis ſuæ [illegible]em, cum adverſarijs ubique congredi, audireque, ac reddere fidei cau [illegible]arent; cognitumque eſſet, nuper apud Helvetios Joannem Fabrum [illegible] Epiſcopi Vicarium, contra Zwinglium, Tiguri in ſenatu idem [illegible]giſſe; cum LXVII theſibus ad diſputandum propoſitis ille quoſvis pro-[illegible], adeoque ſenatus ibidem decreviſſet, Evangelium purè impoſterum, o-[illegible] hominum traditionibus, docendum. Lutherus etiam nunc paſſim cum [illegible] jactaret a[illegible]; non tantùm non Romanos cum traditionibus Concilijſque [illegible]dos, ſed nec Angelum quidem de cœlo extra verbum Dei, audien-[illegible]ſſe, Paulo ad Galatas monente: *Licet nos, aut Angelus de cœlo evangelizat [illegible] quod evangelizavimus vobis, & præter id quod accepiſtis, anathema ſit.* Unde [illegible] in hac arce Scripturarum inexpugnabilis cum ſuis multis viſus eſt, ob [illegible] ſuæ ſibi imbecillitatis conſcij pugnam vitarent, jactat[illegible]mque eſt, [illegible]que in comitijs causâ, Lutherum immeritò damnatum pro-[illegible] videri.

[illegible] Cheregatus ſic in comitijs occurrit: *Non dubium, quin regula fidei [illegible] à Christo Apoſtolisque tradita, illa ſit, cujus ſolam autoritatem ſequi [illegible] hanc non ſcripto tantùm, ſed & verbo exceptam tam à Galatis quam [illegible], propagatamque per Majores noſtros, Patreſque ac Concilia fuiſſe. Unde te[illegible] hæc amplius cum novitio, ſolius ſcripti verbi interprete, diſceptare velle, [illegible] quæ in priſcis Eccleſiæ Concilijs damnata ac proſcripta [illegible] Maximam [illegible] injuriam veteri orthodoxæ Eccleſiæ, ejuſque ſyno[illegible] [illegible] quæ conſtanter perpetuoque tradita ſint, tanquam ambigua diſcepta-[illegible] ſeculis, eorumque decreta convellere diſputando privatim auſit. Sa[illegible] atque [illegible]atum cuilibet debere eſſe fideli, quidquid jam olim in Eccleſia rece-[illegible]. Lutherum quidem audiendum fuiſſe, num in ſcholis & pro concio-[illegible] a ſeculos contrarios tradiderit, hunc aut illum Ii[illegible] vulgâ-[illegible] d[illegible]mat [illegible] argumentis, audiri prudenter non poſſe, cum ne[illegible] Chriſtianum fide dubitare: niſi fortè in concilio publico coram [illegible] ſtarum judice, deponere errores jubeatur, tanquam ex ſua [illegible] corrig[illegible]nduſque. Has ergò inter privatos ſine æquo judice, diſcepta-[illegible]: ad Lutheri vero damnationem proſcriptionemque ſuf-[illegible] ente fuerit, ſe contra receptam [illegible] Eccleſiæ regulam, [illegible] poſſe, [illegible] doctrinam [illegible].*

[illegible] Cheregatus. Quæ verò Lutherus, ejuſque aſſeclæ ex Paulo in [illegible] fundamentum, de ſola Scriptura audienda, non modo [illegible] etiam evertunt; cum Galatæ, non de Scripto Dei ver-[illegible] accepterant) ſed de annuntiato ſolum [illegible] [illegible] ſit, præter quod nec Romani [illegible] eſſe [illegible]. Quæ in argumento & alia adverſ[illegible] [illegible] Catholicorum tanquam faſcibus captos deſt[illegible] meritò eſt [illegible] numerum verbum Dei Concilijs opponunt, illudque contra

Pro verâ diffidentia in cauſa Catholicorû ob neglectâ diſputationem & Lutherû non auditum.

Gal. 1. v. 8.

Legatus dicet cû Luthero diſceptandum non fuiſſe ſine æquo judice: nec ea cultaricon poſſe quæ recepta & indubitata fidei regula adverſetur.

Falsû Lutherû proſcriptû, damnatû, & [illegible] fuiſſe [illegible].

An. Chr. hæc tanquam infallibilius amplectendum a[illegible] quod in isto [illegible] loquantur homines. Hoc enimvero Cat[illegible] negant, [illegible] oppoſitum tribuitur : verùm aſſerunt, ubi de [illegible] quæriturque quodnam de his verbum Dei extet, quove [illegible] interpretatione accipiendum ſit? tum Concilij totius ſententiam [illegible] dicio præferendam, ut longè certiorem [illegible] quod [illegible] rationibus fundatiſſimum axioma, in [illegible] eſt quemadmo[illegible] mente poſſit oppugnari. Demus enim in controverſiam venire [illegible] ſcriptum Dei verbum, traditiones Apoſtolicæ in Eccleſia Chriſti admittendæ ſint, ac illa Apoſtoli ſententia ad Theſſalonicenſes: *State & tenete* [illegible] *quas accepiſtis, ſive per ſermonem, ſive per epiſtolam noſtram*, in diſceptationem [illegible] tur Conciliumque adverſus Lutherum definiat, non ſolum hîc traditiones [illegible] ptas, verùm etiam per ſolum ſermonem exhibitas commendari: an [illegible] negantibus Luthero pie prudenterque adverſus totius Concilij [illegible] ſuffragium poterit? Et ſi magis id nequit, quàm [illegible] unum [illegible] præſtare ſentiat, qui à fronte inficiabitur, præter ſcriptum Dei verbum [illegible] dum in Eccleſia conſervari? ideoque blateronem quempiam ex ſola [illegible] ra totam Eccleſiam arguentem non audiendum, ſed tanquam inſan[illegible] piam explodendum eſſe? ut jure hâc defenſione Cheregatus in [illegible] ſit.

Eccleſiæ interpretatio verbi divini communis hominis interpretationi [illegible] præfertur [illegible]

At verò minus conſultò, ex Hadriani mandato, in ceteris verſatum eſſe [illegible] pimus, quando hîc Romanæ curiæ atque Eccleſiaſticorum abuſus [illegible] confeſſus, ſuorum etiam deceſſorum exiſtimationi non pepercit [illegible] quoque omne abs ſe ad emendationem curandam ſtudium pollicitus [illegible] fonte malum tollatur, ſi non repentè, ſenſim tamen: cum *qui emu*[illegible] *ſæpe cadat* [illegible]. Quo plus in facto germani candoris, quàm n[illegible] Hadriani oſtendit; nam & confeſſione hac adverſariorum erga ſe [illegible] exacuit, & exaggeratis Lutheri accuſationibus, ejuſque defectioni [illegible] iniquæ pondus addebat, ac ſibi denique neceſſitatem imponebat abrog[illegible] quæ Germani Principes inique Romæ geri interpretarentur, ut pleraque [illegible] erant, quæ cum aliquo ſuarum opum & libertatis detrimento conjuncta [illegible] ceteris forte, quæ Hadrianus in vitio ferret, præteritis. Con[illegible] t ex ſedula [illegible] ſuſtuliſſet oſtendicula ex oculis, quàm [illegible] plurium conſpectum, & ſupra veri æſtimationem ſubjeciſſet. Lutherus [illegible] eandem [illegible] ſuis Annotationibus locupletavit, teſte [illegible] [illegible] rerum parum gnaro, quique ex fama [illegible] Germano, Hiſpanoque collecta, quàm experientiâ Romæ [illegible] [illegible] quæ Germanis ſe aperiebat, & diffidentia, quâ [illegible] debat, Itali, reconditi magis animi ſenſuſque hominibus, [illegible] [illegible] Enkenfordio, Epiſcopo Dertuſano [illegible] [illegible] addito, Belgicæ nationis viri [illegible] [illegible] liberalitate, cujus materia opes deerant, [illegible]

Minus conſultò Hadriani mandata quibus Romana curia ab[illegible] ex [illegible] [illegible]

[illegible] *quæ ſæpe ſine auro, tanquam focus ſine igne, friget*. Quo ex capite [illegible] curationem manavit virtus, quod *amore occupandi* [illegible] 1522

[illegible] cum Legatus quoque ſignificaſſet Pontifici, queri Germanos [illegible] *pactis non uno modo violari*. [illegible] can- [illegible] Hadrianus. [illegible] *jam olim* [illegible] *De Majoribus qui-* [illegible] *proviſurum autem, ne quid deinde* [illegible] *& communis* [illegible]. Monuit inſuper, ut [illegible] illic [illegible] [illegible], rerum vero [illegible] reperiſſet ſacerdotio idoneos, de [illegible] honoribus ornandis, perſcriberet. Tum vero ut hortaretur [illegible], [illegible] ſignificarent, *qua via potiſſimum tam peſtilentis ſectæ* [illegible] [illegible] *ſentirent*? denique, ut ſacerdotes paſſim impune ad ma- [illegible] nullis pœnis coercerent, poſtulavit. Quod vero rogave- [illegible] in curia Romana ſuſpenſæ Germanorum lites, in [illegible] remitterentur, id ſe in præſentia non negavit poſſe efficere; [illegible] Advocati Judicesque cauſarum, quorum in manibus illæ eſſent, [illegible] abſceſſiſſent, facturum ex æquo, ubi redirent.

[illegible] ad hæc omnia, quæ tum ex literis, tum ex mandatis Pontifi- [illegible] Principes, Ferdinandi Archiducis, Cæſaris fratris, Vicariique, [illegible] ac poſt [illegible] gratulationis & venerationis erga Hadrianum [illegible] *ſibi ex* [illegible] *fuiſſe, hiſ tam exulceratis* [illegible] *Patrem, qui adeo* [illegible] *ſalutis* [illegible], [illegible] *quantum* [illegible] *Turcarum* [illegible] *gratiasque debere, pro tam benevola erga Germanos* [illegible] *voluntate. Neque enim* [illegible] *diſcordia, Tur-* [illegible] *Regi, qui per legatos præſentes id* [illegible] *ipſius interventu conciliandæ* [illegible]. *Lutherum* [illegible] *mandato*, [illegible] *gravisſimo* [illegible] *ditionis* [illegible] *veritatem* [illegible] *Evangelicam opprimi*, [illegible] *Roma* [illegible] *defendi. Quæ cum ipſe cogatur* [illegible] *malorum fonte auſpicandum*; [illegible] *concordata Germaniæ inſi-* [illegible] *fieri obſerves, ut* [illegible] *ſancte pater* [illegible]. [illegible] *Annatas beneficiorum*, [illegible] anni a morte deceſſoris [illegible] *Romanis in Germaniam*, [illegible] *contra Turcas* [illegible] *pateatur* [illegible] *deſerviant*. [illegible] *Germaniam* [illegible]. *Quod vero* [illegible] *quæ Germanorum* [illegible] *in quo* [illegible] *ordines*, [illegible] *& poſſit & debeat* [illegible] *ſententiam, quæ ad De-*

Rogatu Pontificis convocatur Ferdinandi literæ; Ferdinandus & Cæsarea data [illegible] reſponſum.

An.Ch. *riam Eccleſieque, ac reip. ſalutem ſpectet. Se interea etiam cum Friderico Saxoniæ Principe laudatiſſimo, daturos operam, ne quid deinceps librorum Lutherus vulget, aut is, aliive pro concione differant, niſi Chriſti Evangelium, ex probata Eccleſiæ receptaque interpretatione proponendum, prateritis rejectiſque ad futurum concilium gravioribus de fide controverſiis. Quam in rem idonei ab Epiſcopis Cenſores deligendi ſint, ut ſiquis feciſſe ſecus obſervetur, impunis non abeat. Eadem animadverſione obſervandos typographos, ne quid niſi a viris bonis doctiſque probatum, typis vulgetur. Et hæc eſſe; quibus pro re nata conſulendum optime tranquillitati publicæ arbitrentur. Quod vero legatus de ſacerdotibus ad nuptias tranſeuntibus corrigendis petat, id dicebant cum pontificii juris non ſit, ex præſcripto Pontificii juris emendandum videri.* Priora igitur decerto publicè expoſita Cæſaris nomine VI Martii die, anno MDXXIII ſanciverunt: viciſſimque rogarunt Pontificem libello exhibito, qui *centum gravamina* Germanorum Principum continebat, & a Carolo in Comitiis Wormatienſibus rejectus fuerat, ut in his levare oppreſſos dignetur, *ut præter libertatem ciborum, quam [illegible] fieri, Clericorum libertatem [illegible] judiciis [illegible] Annatas [illegible] Romanæ [illegible]* quæ diverſo quondam conſilio [illegible] ta nova vel [illegible] jure [illegible] ſum [illegible] trahici querebantur. [illegible]

Centum gravamina Germanorum propoſita, ſed [illegible] neglecta.

[illegible] ſolo [illegible] Eccleſiæ [illegible] ſtiendis hæc tributa [illegible] nique. [illegible] in Germaniam [illegible] crebras [illegible] Romæ [illegible] Doctorumque [illegible] ſit, [illegible] tamquam diverſique [illegible] recentiorem [illegible] litem conſuetudinem, [illegible] tributa, cum [illegible] quoque [illegible] has que [illegible] Alia quoque gravamina, juſtam ſummi in Ecc[illegible] capitis aut [illegible] libertatem Germanis poſtulari nunquam æquitati congruentem. Unde hæc pleraque [illegible] tum abiere; cùm, ut optime [illegible] Hadrianus vellet, aut [illegible], aut conſcientia, non poterat voluntati plerorumque ſervire, [illegible] conatum intercipiente. Nec decreti Norbergenſis vis major; cum [illegible] que Romanis neque Lutheranis, nec denique Cæſari [illegible]. Hic autem illis querebatur, edictum Wormatienſe negligi, atque impune Lutherum cum ſuis, publica in luce graſſari. Lutherus novo etiam decretum commentario [illegible] luſtrare [illegible] in [illegible] auſus vertere, *Evangelium ſe [illegible] ex [illegible] que; at [illegible] Cyprianum, atque Auguſtinum [illegible] interpretationem [illegible] univerſis biblia S. [illegible]. Conjugia quæ natura ſuaſit [illegible] quoquam [illegible] decretum in [illegible] aſſeverat, [illegible]* Ita Lutherus omnium conatus autoritatemque [illegible] ſcripturarum prætextu, tanquam machina quoſvis muros [illegible], explodebat. Poſt hæc Hadrianus anno 1523. Romæ XXIV ſeptembris, [illegible] nele abiit ſepultus in Vaticano hoc epitaphio. *Hadrianus [illegible] quam quod imperaret*, dixit. Poſtea tamen ad S. Mariam de Anima ædem Teutonicorum nobiliori monumento eſt conditus. Poſtquam

Lutherus nec Romanorum, nec principum decretis movetur

Illo

[illegible] Clementis VII nomine locum tenuit. Cui quod neque con- 1522
[illegible] celebrandi facta ſpes, nec gravaminum ſublevandorum [illegible] in [illegible] expectatio, Laurentium Campegium Cardinalem ad prin- [illegible] que quem Cæſar urgebat Norimbergæ, conventum deſtinabat, [illegible]. Et concilium quidem averſabatur, quale Germani ſpecta [illegible] quo libera cuique ſententia eſſet, ſacrique cum profanis confuſi, [illegible] ſupremo regerentur arbitrio, cuius proinde exitus futurus eſſet re- [illegible] que confuſio, omni poſthabitâ Pontificis autoritate. Sed [illegible] bellis inter Carolum ac Franciſcum Galliæ Regem concitatis [illegible] aliorum [illegible] regnorum poterant, adeoque generali concilio hæreſis infir- [illegible] Germani autem ſoli, quales in concilio futuri eſſent, jam ex habitis in [illegible] comitiis exploratum, quibus controverſiæ auctæ potius, quam immi- [illegible] ut oleum prorſus [illegible] da affundere incendio videantur, & peſtilen- [illegible] plures contrahere, dum mederi conantur. Fruſtra etiam prætendi illa [illegible] gravamina, quæ jam olim in uſum recepta, niſi temerè convelli nequeant, [illegible] ſuis abire juribus, & reſque ac libertatem cedere profanis non poſſe. [illegible] auferantur, levius detrimentum laturam, reſque ſuas, non jura [illegible]. Concordata Germaniæ inter Nicolaum V & Fridericum III im- [illegible] violata. Cenſus ex ſacerdotiis collectos Romanæ eſſe curiæ, totius [illegible] ſuſtentandæ, alimentum; & tenuius, quàm ut impenſæ Germanis [illegible] Si de aliis Romani non accuſentur vitiis, jam ille excuſatos, [illegible] tamen Pontificem, ut ſiqua Clericorum moribus adhæreſcant [illegible], expungentur, plebique conſulatur adverſus immoderata Eccleſiæ onera. [illegible] ſuadere, & privatim publicéque Cardinalis ſuadere juſſus eſt, a- [illegible], quam Hadrianus dederat, inſtructione: ut *non nunquam diver- [illegible] nimium contenditur*. Verum Germani, inprimiſque Saxo & [illegible], aſſertiſſe conſiliis omnes obſluxerant; ſperabantque futurum, [illegible] neceſſitate, & Germaniæ à Romanis avellendæ [illegible], [illegible] Clemens, levioribus malit commodis, quam univerſa privari Eccle [illegible], [illegible] Germanorum mos eſt, comitiis ſemper futuris ſpem concilia- [illegible], præſentibus verò ſine definitione controverſiarum immorari, & [illegible] *ſolent Medici, cavtare remedia*. Ita nunc quoque ad [illegible], totius cauſæ arbitrium, ut infra videbimus, rejece [illegible]. [illegible] Hadriano etiamnum Pontifice Rhodus, nobiliſſima urbs [illegible], a Militibus Hoſpitalariis, nunc Melitenſibus, tunc Rhodiis à loco [illegible] contra Solimannum defenſa, ſexto obſidionis menſe [illegible] de [illegible] MDXXII, Mahumetanis ceſſit, æterno Chriſtianorum Prin [illegible], qui privatis æmulationibus belliſque diſtracti, hoc com [illegible] propugnaculum neglexere. Venet. [illegible] fide [illegible], [illegible] quidem e Creta [illegible] L'Iſladamo Gallo ordinis Magiſtro & loci [illegible] imponere [illegible]. Hadrianus Pontifex vanum ſine opibus [illegible] auxilium, & hoc quod paraverat trium onerariarum, ventorum iniqui-

Novum Pont. ſix Clemens, & novo ad altum Norimbergen. in conventũ per Campegium legatum mandata.

Leunel. lib. 19. Guicc. ad l. 15. Jovius in Hadr. Bolig p. 2. lib. 19

Rhodus à Turcis obſidetur, & à magiſtro fortiſſimè defenſa poſt eum omnem ob [illegible] Chriſtianorum [illegible] traditur.

A. C. iniquitas teneret. Rex Anglus quam procul à calamitate, tam [illegible] que, brevi [illegible] aberat, maxima ſpe in Carolo Hiſpaniarum, & [illegible] Galliarum Regibus; ſed ad anchoras nullibi [illegible], hæſit. Pro [illegible] ſuæ portione, decies rerum actis temporibus, ſine magno emolumento [illegible] ta, & amiſſa decies, vaniſſimâ æmulatione decertabant, ac Turcæ [illegible] hæreſi in Germania libere graſſanti, validiſſima Eccleſiæ membra [illegible] da relinquebant, tam pertinaciter probroſeque diviſi, ut bis denique, [illegible] ſibi invicem, licet Chriſtiani & conſanguinei, adhærefcere maluerint. Unde [illegible] limannus, audaciam ab aliorum diſſenſione mutuatus, te[illegible] ex[illegible] Rhodi profligatos ſuorum cum robore exercitus, animos [illegible] ſpem revocavit. Primum ipſe cum nova claſſe allapſus, deinde [illegible] bus conſumptis, Muſtapham ſororium obſidionis, ut primum [illegible] nun ſolvendæ autorem, ab exercitu ſubmovit, & Achmetem B[illegible] navumque militem cum ſummo imperio præfecit, ac demum, [illegible] ſeſſi jam ſæpius inſtauratique copiis, deficeret, milesque [illegible] ter[illegible] mortem [illegible] tergiverſaretur, diſceſſurus erat, niſi Andreas [illegible] ralus Liladami Cancellarius, occultus, ob præreptos ſibi Præfect[illegible] æmulos, idemque proditor, per literas ſagitta miſſos, propugnatorum [illegible] minuto numero [illegible] cilitatem ſignificaſſet. Qui tamen cum ſervo, [illegible] Judæo, proditionis deprehenſus, illo quidem exitu ſublatus eſt, [illegible] Chriſtiana, Anima [illegible] in Mahumetica religione deceſſerit, digno [illegible] perfidiæ pretio. Solimannus igitur, qui ſe vivum Rhodo [illegible] quam [illegible] averat, ſuos [illegible], novis etiam Janizaris ad[illegible] ſtili [illegible] ne animavit, monuitque Liladamum, ne extremo ſeſe [illegible] pereundi objiceret, honeſta etiamnum deditione ſecum [illegible] ere paciſci. [illegible] nec paucitatem ſuorum, quotidianis per cuniculos, ſtratoque [illegible] bus ſufficere diu poſſe; nec ſpem auxiliorum a Chriſtianis aff[illegible] mem intelligeret, [illegible] obfirmato hæc [illegible] nitare non ignoraret, [illegible] manno certis legibus Rhodum ceſſit. Qui hanc feſto [illegible] Chriſti [illegible] captam, feſto Nativitatis ejuſdem ingreſſus eſt, ac Liladamo [illegible] præcipuos inter ſuos honores, ſi Mahumetum ſequeretur, nequicquam [illegible] lit, aſſerens [illegible] Rhodo ſe [illegible], at religione avita dejici non poſſe. [illegible] Mahumet[illegible] futu[illegible] ata [illegible] calendis Januari[illegible] quas ſuorum [illegible] Cretam tranſtulit [illegible] cis a[illegible] præ[illegible] elluram [illegible] Rhodo aux[illegible], ubi e[illegible], utramque [illegible] cuit, ſola[illegible] alte[illegible] in fortiſ[illegible] m & [illegible] extrum [illegible] Tanta Chriſtianorum Principum cæcitas eſt, pro modicis inter ſe [illegible] tionis ſuæ [illegible], qui ne[illegible] cus [illegible] at amplius, malunt [illegible] hoſtem [illegible] univerſa [illegible] Reg[illegible] vos coram Chriſto [illegible] de[illegible] veſtræ ra[illegible] expectat, qui [illegible] dum vagantem [illegible], & integrum gregem negligatis? Certe Carolum quantumvis alto cad[illegible]

[illegible]

[illegible] facti occupavit, indignatioque adverſus Turcam in- [illegible] quem & Ludovico Hungariæ Regi ſororio ſuo incumbere graviſſi- [illegible] præſentem ex Germania per hæreſin diſſipata, opem, intuebatur. Ne- [illegible] ipſi Hiſpaniæ, minus ad externi Principis obſequium firmatæ, ef- [illegible] pedem licebat; ne dum aliena tueretur, negligeret propria: denique [illegible] facultas ſe obtulit, omni ad vires illius infringendas conatu inten- [illegible].

1522. *Carolus & Pontifex quo animo clauſi acceperint.*

[illegible] Rhodii milites ex hac inſula dejecti, vagâ aliquamdiu navigatione [illegible], tandem Melitâ inſulâ, quam hodiedum adverſus Turcarum vim [illegible] à Carolo Imperatore recepti ſunt. Eodie, quo Rhodus tradita [illegible] caſu [illegible] portæ ſacelli in Vaticano, cum Pontifex ad ſacr- [illegible], vix altero abeſſet paſſu, duobus prætorianis oppreſſis con- [illegible] cladis omen fuit. Accedentem ad ſe Liladamum obvius Ha- [illegible] amplexus eſt, magnumque fidei Catholicæ propugnato- [illegible]. Ex quo deinde Magiſter Ordinis in ſymbolo ad armatum [illegible] pugnum quoque cum exerto gladio, manipuloque ſa- [illegible], cum hac inſcriptione: *Pro fide.* Nihil inde ad pacem ſtudij [illegible] omiſit Pontifex, ut pertinacem Cæſaris Gallique ad bellum volunta- [illegible], atque intempeſtiva, & utriſque Regibus probroſa arma [illegible] hoſtem averteret. Id verò [illegible] ut Legatis Romam [illegible] repudiare non viderentur. Sed hi tantis [illegible] difficulta- [illegible] implicatam ſenſerunt, ut ad illam procurandam cum [illegible] accederent. Induciarum breve tempus tanquam rebus ſuis inuti- [illegible] Cæſar, longum Franciſcus, Mediolani amiſſi impatiens, recuſabat. [illegible] pacis ſpe deturbatum videt Pontifex, ſive veteri in Carolum [illegible] ductus, ſive recenti in Gallum à pace alieniorem indignatione, [illegible] partibus magis eſt viſus adjungere. Poſtquam verò comperiſſet [illegible] Soderini etiam Cardinalis literis, quo familiariter inter ſuos uteba- [illegible], ad Siciliæ occupationem invitari Gallum, jamque fama venien- [illegible] præoccuparet ſtrepitum, queſtus in ſacro Purpuratorum ſenatu [illegible] eſt Pontifex: *Franciſcum eſſe, qui & Turcarum imminentium vim Eu- [illegible], & Siciliam Pontificiæ clientelæ regnum bello petendum de- [illegible] ſuæ eſſe providere ſaluti, & quid aut communis Eccleſiæ, aut [illegible] [illegible] Pacem retinendam ad arma petendum videri, poſt impenſa ne- [illegible] : ad deſperationem pacis incubari poſſe, ſi junctus animus [illegible]* Nec mora, [illegible] tertio Nonas Auguſti ſe fœderi adjun- [illegible] Cæſarem, Henricum Angliæ Regem, Ferdinandum Auſtriæ Ar- [illegible], Franciſcum Sphortiam Inſubriæ ducem, Julium Mediceum Floren- [illegible] Genua, Mantua, Sena, Lucaque conſpirante, iis legibus [illegible] etiam poſt mortem valitura ſocietate, alter alteri hoſti- [illegible] ſpeciatim pactis, jungeretur.

An. Chr. 1521.

Jovius in Hadria. Guicciard l. 15. Belcar. l. 17.

XXIII. *Pontifex Venetos*

[illegible] apud Venetos per Campegium legatum Hadrianus, ut arma

M fed-

Ad. Car. contra Turcam fœdera excitat, contra Gallum deinde ut hunc ab Italia averteret, ſollicitat.

fœderatis ad impendentem a Turca Europæ tempeſtatem [illegible] ſociarent. Majorumque gloriæ æmuli, contra imma[illegible] ſurgerent, qui magni incrementi ferox, Italiæ P[illegible] perba deſtinatione incumbat. Verùm egregius ille Hadrianus [illegible] nem conſiliorum jactationem, vanis ſpecioſisque deluſus [illegible], Europæ [illegible] ta quidem oſtendit vulnera, nulla ſanavit. Quocirca allaboratum eſt, [illegible] licis ſaltem partibus ad Cæſareas Venetorum rempub. traduceret, [illegible] ſcum, iis deſtitutum ſubſidiis, Italici belli propoſito deturbaret. Q[illegible] Anglus Pontifici ſuam pro Cæſare operam adjungeret, [illegible] tamen [illegible] tibus ac diſceptationibus protracta, tardum habitura e[illegible] Veneti Turcæ magni, quem pactionibus ſibi placaverant, quàm Galli [illegible] bellis ſuperioribus contra Maximilianum Cæſarem Sphortiaſque fecerant [illegible] tenſionem metuerent, ſi Cæſari ad Neapolitani regni defenſionem [illegible] ex quo in Epirum aliaſque Ottomannici imperii provincias facili a[illegible] teat.

Eiſdem ad ſuam Gallus operam nequicquam invitat.

XXXII Nec defuit hiſce conſiliis diſſipandis Orator Gallicus, qui vete[illegible] pacta emolumentaque opponeret, Regique jam ad Italicam expe[illegible] procinctu ſtanti militem ſubſidiarium poſtularet: ut ſenatus anc[illegible] tiarum varietate, ac perplexis rationum momentis diſtractus, ne[illegible] quam addicere, neque diſerte negare auderet, periculis in omnem [illegible] objicientibus, quod utriuſque partis & amicitia ſuſpecta, & me[illegible] tas. Denique Senatus conſulto Gallis reſponſum eſt: *Venetorum [illegible] ſemper in Regem potentiſſimum voluntate ex obſervantia benevolentiaque [illegible] mitta, quæ ab [illegible] regia dignitatis hominibus expectari poſſit, ſuperi[illegible] abunde teſtari; cum opportunis Regi auxiliis contra adverſarios [illegible] borum temporum natura eſt, quæ ob invaleſcentem Solimanni potentiam [illegible] ra t[illegible] hierarchiam omnibus votis viribuſque [illegible] Chriſtiano [illegible] adeo quidem ut pertinaciter repugnantium contumaciam anathemate [illegible] [illegible] ſit. Trepidare jam vicino Turcarum furore pereuntem Pannoniam [illegible] ſe [illegible] ſpem [illegible] Europa conſenſione habere collocatam. Nolle ſe illos videri [illegible] b[illegible] um in [illegible] faces adjiciant, & [illegible] perverſis domeſtica ſeditione Europæam [illegible] [illegible] aux[illegible] terrorem a[illegible] patria augeant.*

Pontifex [illegible] Carolum [illegible]

XXXIII His vulgatis, [illegible] etiam [illegible] partic[illegible] operam ſuam addixere. [illegible] cietatis cum Franciſco initæ religionem urgerent, negarentque, [illegible] *rendum Regem, cui recepta nuper Brixia [illegible] gratiam debere [illegible] dum ſ[illegible] Carolum, qui poſt [illegible] Siciliæque regnorum [illegible] vi[illegible] eat, tot præſertim in ea [illegible] ſummique Pontificis favore [illegible] ni[illegible] poſ[illegible] Galli con[illegible] bus fautores [illegible], [illegible] eſſe p[illegible], qui [illegible] [illegible] Regum [illegible] tatem [illegible] ſucceſſu momentis [illegible] [illegible] formidare, & Venetæ reip. [illegible] [illegible] utrinque per Italiam [illegible] tum [illegible] eſſe metu[illegible] [illegible] debilitatur [illegible].* Sed illa ſer[illegible] [illegible]

[illegible] atque [illegible] Grisci Ducis ſuffragio reclamatum eſt, exiſtimantium: *non* [illegible] *Veneti obluctari poſſint, tantas haberi potentiſſimi Principis* [illegible] *Germaniamq; vires. Anglum etiam, nuper Carolo Hiſpaniam repe-* [illegible] *bus, Franciæ arma illaturum; ut alienæ regionis trans Alpes qua-* [illegible] *aſſumenda videatur, ubi proprys Penatibus ignem admoveri ſenſerit:* [illegible] *, ut* [illegible] *Duces imperent , quàm alienis nobiliſſima Italiæ regio* [illegible] *ipetur.* Obtinuit hæc ſententia, ut Veneti ad Pontificis Princi- [illegible] ocietatem, pro Cæſare [illegible] acceptáque fide accederent, [illegible] tuæ obligationis pactionibus, ultrò citroque receptis, quibus [illegible] rumque ſubſidia præſcripta ex æquo continebantur, quæ al- [illegible] mine exhibere teneretur. Anglo tamen ac Pontifici inte- [illegible] his oneribus favoribuſque utendi facta eſt, reliqui ſuprà recenſiti [illegible] t.

[illegible] hæc omnia valuère ad Gallorum conſtantiam imminuendam, aut in- [illegible] conſilia. Per Alpes ingentibus ſeſe copijs jam tunc in Italiam [illegible], quas alio propediem exercitu Rex ipſe Franciſcus conſecutu- [illegible] a Gallicis conatibus Caroli Ducis Borbonij ad Cæſa- [illegible] Franciſci ſtudia animique deſtinationem intercepiſſet. Cauſam [illegible] Gallorum exemplo [illegible] Regi prodidit, in regiæ matris [illegible] amore [illegible] ferunt. Ludovica hæc erat, Sabaudiæ quondam Du- [illegible] quæ adoleſcentem omnium Franciæ procerum formæ corporiſque [illegible] pulcherrimum nuptijs ſibi devincire ſtuduerat; magnis in aula [illegible] circò præfectum: ſed cùm is effœtæ ſteriliſque feminæ thala- [illegible] et Suſanná Borbonij Duce præhabitá, dignitate atque aula prope- [illegible]. Quæ, Suſanna nuper extinctâ, eadem facilitate rurſum aman- [illegible] tione adijt; ſed obfirmato ad omnes mulieris blanditias Ca- [illegible] odia amoribus (quæ & amantem, & feminam, & Reginam deni- [illegible] juxta atque impotenter inflammabant) de Borboniorum ducatu [illegible] t, atque etiam filij Regis patrocinio freta, nihil minus opinantem [illegible]. Quæ cum ignominia cladeſque altiùs Borbonij pectus inſediſſet, [illegible] remedio ſanari poſſet, a rerum ſuarum apud Gallos deſperatione [illegible], Cæſari militiæ nomen dedit, Eleonoræ ſororis nuptijs in [illegible] defectionis ab Imperatore propoſitis. Elapſus in Italiam ex quæ- [illegible] inſidijs, cum duodecim peditum, ære Cæſareo Anglicoque [illegible] millibus, Burgundiam aliaque Franciæ loca petiturus erat, quòd [illegible] qui apud Gallicæ nationis homines pollebat gratia, ſucceſſum vi- [illegible]. Quæ res, poſt transfuſum jam Alpibus Goufferium, Fran- [illegible] Ducem Franciſcum intra patriæ defendendæ limites continuit.

[illegible] Cæſar anno præterito in Hiſpaniam ſe receperat, ut compoſitis i- [illegible] tranquillitatem firmiorem adderet. Ex itinere rurſum in An- [illegible], Regemque Henricum auro expugnandum ratus, eâ facilitate [illegible] pollicitationibus reducit, quâ traductus fuerat. Penetra-

[illegible] ur [illegible] auro conciliat,

Rex

1523.

XXXIV. *Franciſcus nihil moe tus Italorum cum Carolo ſocietate in Italiam exer ciū ingentem mittit, ipſe cum al ero ſecuturus. Sed Borbonij Ducis defectio hunc ſiſtit.* Belcarius l.17. Jovius. Guicciard.

Cauſa defectionis amor atque [illegible] Reginæ [illegible] matris.

XXXV. *Carolus Imperator [illegible] Hiſpaniam*

An. Chr.

Rex Galliæ quot annis Anglo centum triginta aureorum millia, hoc quoque venale, a Regis militiam conduxit pretio Carolus, ſimulque Mariam ſe [illegible] filiam, ubi ætas nubilis pateretur, thalamo accepturum promiſit, aut [illegible] fidem XL aureorum millibus luiturum. Nec mora, Henricus [illegible] Cæſaris ſubſidia milite, tredecim millium exercitum cum inſigni tormentorum apparatu in Belgium tranſmiſit: qui, cùm totidem fere Cæſarianarum partium millibus, flammâ ferroque per univerſam Picardiam graſſati, non magno [illegible] emolumento, peſtilentiæ, laxatæque alvi malis Heſdino dejecti ſunt, po[illegible] illud bimeſtri oppugnatione nequicquam tentaſſent. Non tamen omiſſis, ſed dilatis belli conſilijs hujus ſeculi anno vigeſimo ac tertio, admotis Braiæ, R[illegible], Mondiſiderioque caſtris, expugnant, incendijſque vaſtant; ut Pariſij, [illegible] clade, certè horrore cladis perculſi trepidarent. Belgarum agmina Floren[illegible] ranorum Comitum viro, belli ſtrenuo; Anglorum miles Nortfolcio, majori [illegible] minis, quàm experientiæ Duci, parebat. His Trimulius adverſarius [illegible] dux, quamvis triginta cenſeret armatorum millia, pugnæ facultatem [illegible] fecit, donec Vendomium auxilio ſubveniſſe altero exercitu intelligeret, [illegible] diducto in hiberna milite, ſua viciſſim expectatione Cæſariani Duces [illegible]

Picardia ab Anglis Belgiſque magnis cladibus afflicta.

Hæc Carolus in Anglia ſibi auxilia paraverat, ubi menſem prope [illegible] moratus, Aſturam poſtea, Hiſpaniæ oram, felici curſu tenuerat. Magno [illigi]ve[illegible] c[illegible]tus c[illegible]ſque Ibericorum procerum ſtudio, nuntium victoriæ in [illegible] contra Gallos obtentæ, lætus accepit, qui Beoviæ ac M[illegible]æ arce[illegible] [illegible] non levi hoſtium ſtrage in manus Hiſpanorum receiſſe, jamque [illegible] eſſe propinquam Fontarabiæ, poſt longam obſidionem occupandæ, [illegible] [illegible] ante vigeſimum & tertium hujus ſeculi annum Auguſt[illegible] Valliſoletum ſubijt, incredibili honoris ſignificatione ab omni ordine [illegible] exhibita, eaque paſſim ſpectaculorum imagine objectâ, quæ rebellionis [illegible] [illegible] videretur. Cæſar deinde Tordeſillam ad matrem [illegible] [illegible] obſequij ac reverentiæ officijs coluit, ſimulque Mariæ [illegible] [illegible] anniverſarijs, profuſiſque in pauperes liberalitate, ex[illegible] [illegible] poſt ſeditionis Caſtellani regni civibus gratia [illegible] facta eſt. [illegible] [illegible] Maldonato aliiſque ſeditionis autoribus legibus ferroque caſtigatis, [illegible] [illegible] juxta ac ſeveritatis memor, alios metu, alios amore [illegible] [illegible]. Valentiani Mendozæ Proregi, [illegible] protulerant, [illegible] [illegible] & culpæ veniam protulit: quod ſatis an pœnam [illegible] [illegible] & non facile plectendos exiſtimaret, ubi omnes deliquiſſent [illegible] ret potius [illegible], quam [illegible]. Majorica tamen Balearium [illegible] [illegible] exemplum [illegible] ſecuta, atrociq[ue] [illegible] autorum ex[illegible] [illegible] Carolo, [illegible] nunquam [illegible] capite, quod [illegible] liqua del[illegible]. Ceterum ad hæc moderati Principis argumenta [illegible] [illegible] menſium [illegible] Valliſoleti inter Hiſpaniæ proceres [illegible] [illegible] equeſtri, præſtantiſſimos quoſque Principes [illegible] [illegible] felicitate artes virtutiſque [illegible]

XXXVI. Motus in Hiſpania a [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] mauerit

In ludo [illegible] [illegible] egregiam ſe [illegible]

[illegible] omnium in ſe ſpectatorum applaudentium voces, admiratione [illegible] cum ex hac pugnandi imagine & belli ludo pro gloria in-[illegible] quam pro ſalute patriæ dimicaturi ſucceſſus meruerunt. 1523.

XXXVII [illegible] illi, cum virium, tum artis inter pugnandum exercitatio pla-[illegible] jam tum prudentiſſimus juvenis tædum duellantium morem aver-[illegible], [illegible] & irarum parum juſti vindicatio, & publicæ tranquillitatis [illegible] ſubverſio, & præſens non corporum modo, verum & animorum eſſet [illegible]. Eius rei exemplum id temporis perquam rarum Hiſpania ſpecta-[illegible] non minus Caroli æquitas, quam inſana duellantium pertinacia ad [illegible] fuit. Duo adoleſcentes Petrus Torellus & Hieronymus Anca ge-[illegible] quam virtute illuſtriores ex alearum luſu, ſubitâ contentione exarſerant, [illegible] litem cum morte alterius finire, conſtituerant. Evenit, ut [illegible] in cælum que mutuo concurrerent, Torellus excuſſo manibus gladio, [illegible] alterius ictum pateret. Ergo ſupplex vitam victoriamque alteri ſe de-[illegible]. Eâ tamen lege ſe ei ſubmittit, ne mortalium quiſquam factum [illegible] ſit [illegible], ceterum mortem ſibi igi omnia cariorem fore. Non diu res latuit, ſive [illegible] glorianti Ancæ, ſive alterius obſervatione ac relatu prodita fuerit. [illegible] illud Torellus aſſerebat. Vnde vulgatis jam oſtenſionibus, publi-[illegible] [illegible]ationem duello ſtatuerunt abſolvere. Hoc igitur à Cæſare ſupplici li-[illegible], ex Aragonici & Caſtellani regni more; diemque ſe in foro [illegible] ſtendi nonum & vigeſimum Decembris accipiunt. Illic quinqua-[illegible] area palis in terram defixis cincta, & ſcena hinc atque inde ſurge-[illegible], una Cæſareum ſub umbella thronum, altera Præfecto Caſtellano [illegible] continebat. humiliores ſcenæ ſedeſque pugnantium conſan-[illegible], ad harum utrimque latera duo ſurgebant tentoria armandis [illegible] ſpoliantibus parata. Solenni procerum comitatu [illegible] omnium [illegible] ingreſſus ante omnes in ſcenam Carolus, ſequebatur eum illuſtri-[illegible] ſectis, aderant tibicines ac tympaniſtæ, qui [illegible] tempora diſtinguerent, à codicillis ſeu alii, [illegible] omnes [illegible] Torellus provocator certaminis [illegible] legato Caſtrenſi in-[illegible], Aliorque illuſtrium virorum ſtipatus agmine [illegible] illuſtrata, gla-[illegible], quo punctum fer[illegible] militaris præ-[illegible] tabula una ge[illegible], & ce[illegible] le-[illegible] ad Cæſarem [illegible] reverentia [illegible] ſucceſſit [illegible] Anca [illegible] ſe recepit tabernaculo. Ad Præfecti [illegible] arma, atque [illegible] ſacerdote [illegible] imagine, manu [illegible] enim [illegible] in [illegible] genere ad pugnam [illegible] ſed Dei D[illegible] Ge-[illegible] auxilio, corporis ingenioque tantum [illegible] Subinde in ſtatera utrimque pugilis arma examinantur,

Duo ex nobilitate juvenes duelli, in quo juraverant ſ[illegible] pugnant[illegible], in arena [illegible] ad [illegible] ſ[illegible] Dominica [illegible] utrique [illegible] arma re[illegible] tur.

Duellantium [illegible] apparatus [illegible] que.

Jurant [illegible]

[illegible] arma ad [illegible] tur.

quæ,

An. Chr.

quæ, ut minimùm, pondo nonaginta appendere debebant, [illegible] teſtibus ea deinde quilibet ſuo in tentorio induit. Mox tubis [illegible] præconis ſub capitis pœna interdictum, ne quis ullo, aut verborum aut corporis motu, ſignoque pugnantes, vel animet vel terreat, armaque, aut [illegible] aut ponere jubeat, niſi ex officio conſtitutus. Poſt hæc Torellius, ferro [illegible] manum bipenni, latus gladio armatus, cum ſuo inſtructore in arenam progreſſus, publice a Præfecto nomen cauſſamq; adventus enuntiare jubetur, ac [illegible] caſſide agnitus remittitur. Ita poſtquam & Anca paruiſſet, tubis ad preces [illegible] piendas inſonatur, quas ubi quiſque abſolviſſet, ſuoſque inſtructores [illegible] valedixiſſet, tertio tubarum ſonitu ad pugnam evocantur. Torellius provocator, arenam primus ingreditur, greſſu concitatum animi ardorem exprimente, temperato magis gradu Anca adverſum ſubit, [illegible] præoccupato Torellius ictu tam valide ſecundum caput perſtringit, ut [illegible] quamvis obnixum propelleret. Ille tamen collecto in vires animo [illegible] rem plagam repoſuit. Ita congeminatis in ſe mutuo ingenti furore [illegible] bus, impellere punctim, cæſimque artus contundere, magno brachiorum corporumque jactatione, dum convulſis bipennibus, ad luctam convolarent. Tum Cæſar fortiſſimos juvenes atque idonea bello corpora nobiliori ſervaturus [illegible] di aut victoriæ, aurea, quam manibus tenebat, virgâ in aream projecta, dirimendæ pugnæ ſignum dedit. Ad quod triginta in eam rem parati nobiles convolant, invitoſque ac renitentes pugiles ſuas in ſtationes abſtrahunt. Orta deinde inter eos de victoria controverſia, ejus honorem ſua Cæſar ſententia [illegible] que autoritate ad utrumq; pervenisse declaravit: quâ cùm neuter acq[illegible] neque gravior Cæſaris ſufficeret admonitio, cum experimento armorum [illegible] tra Turcas oblato: turpiter area ejecti ſunt, ac denique etiam vinculis [illegible] ti; dum ficta magis, quam verâ amicitiæ ſpecie poſtremum conventum, [illegible] inimicitiis ad mortem uſque exercitis eſt diſſipata. Ita dum victoribus [illegible] ceſſet, ſuis fæde affectionibus victi gloriam quærendo perdiderunt.

Acris concertatio

Signum pugnæ finiendæ

Sententia.

Interea Francorum res parum ſecundo per Galliam, Hiſpaniam, [illegible] que eventu ferebantur. Goufferius Inſubriam primis ſucceſſibus [illegible] bello petiiſſe eſt viſus; cùm, tranſfuſis per Alpes quatuor & triginta [illegible] millibus, terrorem fugamque hærentibus ad Ticinum Cæſarianis in[illegible] Sed dum ad minoris momenti oppida primum impetum vireſque impendit, Cremonam deinde ac Mediolanum urbes per moram confirmatas, [illegible] dione preſſit, fortunaque ſenſim adverſante, cœli injuriis, ac Cæſari[illegible] bus Columna & Lanoio ita denique attritus eſt, ut virorum [illegible] pulcra quidem multa, tropæa nulla erexerit. Fontarabia etiam Galliæ [illegible] ſpanorum terminus [illegible], Frangeti parum diligentis Præfecti [illegible] ſtodiæque ſubducta eſt, & nuper [illegible] Gallis deditionis paſſione, ad Hiſpanos converſa.

XXXVIII. Gallorum in Italia parum felix inceptum.

Sed inopportuna Caroli rebus mors Hadriani Pontificis fuit. Qui [illegible] andæ paci nequicquam incumbentem, ac denique Cæſaris contra [illegible]

XXXIX. Hadriani Pontificis mors.

[illegible]

[illegible] inter ipſam publice evulgati fœderis ſolennitatem, morbus, 1523.
[illegible] et, occupavit. Erant, (ut magnorum principum fata [illegible] obnoxia ſunt:) qui repentini interitûs principia veneno [illegible]. Certius medici ad conceptum animi mœrorem, quem [illegible] mala, ſub ipſius principatu naſcentia, incuſſerant, morbum [illegible]. Cum ad pacis artes fruſtra ſe cogitationem omnem ſtudiumque [illegible] adverteret, ut proinde in ſua ipſe dignitate averſis, infelicem [illegible] ſit, cum aliorum judicio felix eſſet. Hinc & illa [illegible] Epigraphe. *Hadrianus ſextus hic ſitus eſt, qui nihil ſibi [illegible] imperaret, duxit.*

[illegible] tamen, qui hunc locum cum faſtidio poſſeſſum, ambitioſe [illegible] duo Purpuratorum, nobilitate, potentia virtutiſque exiſtimatio- [illegible] Pompeius Columna & Julius Mediceus. Hic ante biennium repul- [illegible] nunc redibat invidia, majori etiam juniorum adhæreſcen- [illegible]: ille ſeniorum autoritate innixus, tantò honeſtiori æmulatione [illegible] quòd alios cano venerando ſenio, non ſibi dignitatem illam vi- [illegible] e. Pompei pertinacem ſpem Galli fulciebant; alterius imper- [illegible] Patrum comitia diverſis invidentum atque ex oppoſito faven- [illegible] ad quinquageſimum pene diem jactata, vulgi etiam contume- [illegible] proſcinderentur. Tædium denique morbuſque intra [illegible] con- [illegible] incumbens Pompei conſilia inflexit; quòd Cæſari [illegible] ſeniores pleroſque Gallicis ſtudiis occupatos intelligeret. Ita- [illegible] ab alienæ felicitatis obtrectatione generoſo propoſito ad favo- [illegible] modo inimicitiæ in ſe alioſque ſuſceptæ obliviſci vel- [illegible] exhibuit, quam viciſſim ab illo, cum magna amicitiæ fideique [illegible], ſuſcepit. Neque verò jam plerorumque ſuffragatione [illegible], cum ipſe etiam nominis Clementis Septimi uſurpatio- [illegible] humanitatem ſuorumque omnium memoriam abolitam [illegible]. Quam ingrata Romanis purpurati ſenatus cunctatio, tam [illegible] Julii electio fuit, qui tanta populi gratulatione applauſuque ante [illegible] Vaticanam Pontificatus inſignia induit, quanta ante illum nemo a- [illegible] pertingentes, ex inſignis [illegible] familiæ dignitatem adjunctis virtuti- [illegible] & procul ab infamibus voluptatum vitiis, inter maxima quæque [illegible] experimenta, verſatus eſſet, ea Princeps moderatione ac [illegible] ſapientiæ, ut ad ſummum Eccleſiæ bonum, orbiſque Chriſtia- [illegible] aſſumtuſque videretur.

[illegible] Romanorum perſuaſione. Nam privatum, quod Cæſari [illegible] ſtudium, quem [illegible] ſibi factum hoc in omnes [illegible] cœpit capeſſere, [illegible] etiam genti debere voluit [illegible] q[illegible] ex æquo [illegible] non pateretur, tum [illegible] Reges electionibus, pacis ab omnium conſenſione expe- [illegible] celeriorem faceret, tum denique ne auctâ per Italiam Cæſaris

poten-

XI *Inter cam[illegible] Mediceum Columnam [illegible] Clemens [illegible] cupatur.*

Jovius in vita Pompei. Guicc. [illegible] 15 Onuphr. in Vita Clem.

Privatum [illegible] Cæſarem [illegible]

An. Chr. potentiâ, in illo regnandi cupiditatem, in popularibus jam conceptum [illegible] tutis metum incitaret: quorum uterque *affectus difficile regitur, ubi vel a [illegible] deſperatione [illegible] modo [illegible] propellit.* Hanc quamvis aliquamdiu mentem, [illegible] in Carolum obſequiis, tegeret; tamen occaſio diſſimulationem prodidit. [illegible] Galli, ut diximus variis in Italia cladibus per imperatorios Duces, atque [illegible] Proſperum Columnam attriti, non tantum Mediolanenſis imperii poſſeſſionem exciderant; ſed etiam victorem militem in patria regione expectabant.

XLII

Caeſariani [illegible] videris Borboni [illegible] Galliam [illegible], ſub [illegible] Duce

Nam Borbonius Galliæ magnâ aviditate [illegible], & [illegible] armis, quam benevolentia expugnari [illegible] ſperabat. Nec diverſ[illegible] [illegible] [illegible] quæreret [illegible] peregrinos [illegible], quam [illegible] expectare [illegible] circa, [illegible] Proſperi Columnæ vita [illegible], Ferdinandum Davalum [illegible] nem Piſcarium, ſuperiorum temporum [illegible] virtute [illegible] cem, Italico exercitui [illegible] Imperatorem, cum [illegible] Moncad[illegible] claſſi, pari cum poteſtate, juſſos ex lege præeſſe, ut ad Borbon[illegible] utrique [illegible] ac expectatione [illegible]: interea Carolo Lan[illegible] Neapol[illegible] cum exiguo [illegible] res [illegible] commiſſæ ſunt. Rex Angl[illegible] que Imperator ex [illegible] locis Galliam, ubi [illegible] mars [illegible]

Iovian. in Piſcario B[illegible]. l. 2. 17.

ret, invaſuros receperant; ut [illegible] eodem tempore Franciſcus ex[illegible] circumſeſſus, non tam de recuperanda Italia (quod vi totâ regni m[illegible]) quam de retinenda Gallia cogitaret. Bellum ita novum ſapientum virorum judicio [illegible] [illegible]. Multi illud [illegible] ruris, quam [illegible] rum hoſtibus exiſtimabant, qui non magnæ copiæ in terram, militari [illegible] fecundiſſimam, ſe temere infunderent. Alii [illegible] majorem hinc Italiæ, [illegible]

Copia maritima cladem patiun tor.

Galliæ ruinam ominabantur, quòd illa neceſſariis exuta præſidiis partim [illegible] tò hoſtili audaciæ ferroque nudaretur. Sed Borbonii ſpes omni d[illegible] ſuperior trahebat reliquos, quæ tamen *ex rugi gratia non minus [illegible] ſis pendebat, [illegible] ſu[illegible] d[illegible]eret.* Provincia, Galliæ [illegible], experimentum [illegible] erat. H[illegible] per Alpes maritimas [illegible] longius abeſſet, cum ex[illegible] quinde[illegible], Moncada ſedecim triremium claſſe, apparatu bellico ac defenſoribus plena [illegible] iter legit; ſed ad ipſos Provinciæ fines ſe ſe Andreas Doria Regiæ claſſis Præfectus, majori triremium militumque copia, objecit, ut M[illegible] ſuis adjungeretur, [illegible] navium detrimento, ſit coactus reſpicere. [illegible]

XLIII

Philibertum Orangiæ Principem, ex Hiſpania ab [illegible] provisâ ignaraque Gallorum in mari claſſi [illegible] hanc [illegible] cam delatum, pro hoſte [illegible] carcerem haberet. Res tamen [illegible] ſe in[illegible] eſt viſa, [illegible] menti Provinciam [illegible]

Borbonius multorum gratulatione exceptus ad Maſſiliam ad[illegible] ſit.

Siquidem Borbonius ad Aquas Sextias [illegible] magna civium [illegible] acceptus eſt, [illegible] Caſtella pari facilitate ad [illegible] [illegible] ſtatim Avenionem, [illegible] ſedem belli figeret [illegible] Maſſiliam [illegible] per [illegible] la [illegible] loci appriſme [illegible] at partim alluente mediterraneo, par[illegible]

[illegible]

[illegible] quamvis difficilem oppugnantibus acceſſum faceret, [illegible]
[illegible] me quaſſata eſt: neque Borbonii favor hic tantum
[illegible] pateret, cuius licet obtinendæ aliqua ſe Principio
[illegible] obſtitit tamen & Brionii Præfecti vigilantia, & inducta per
[illegible] apparatus bellici; Italicique militis præſidia. Cœptæ
[illegible] oppugnationi naviter Cæſariani incumbebant, quamvis inutili XLIV
[illegible] aliorum favorem, & ſpes ſuas conſumerent.

[illegible] Borbonio multorum animos regii militis, in diem
[illegible] invaleſcentis, timor & Cæſariani exercitus impotentia
[illegible] obſequium detinebat. Cum ille, coeuntibus jam copiis, in pro-
[illegible] ptis inutili labore, ac mora viribus audaciam conſtan-
[illegible] videretur, fidem igitur in[illegible]bant ſine periculo Regi
[illegible] diſcrimine amorem ſuum probare Borbonio. Ac-
[illegible] Anglorum, ac Caroli Imperatoris neglecta promiſſio, quo-
[illegible] bellum aliis Galliæ partibus inferendum mirabatur; hic quidem
[illegible] armorum uſum poſtulati, inopia ille fidei rerumque Cæſari
[illegible] quod poſt ingentes militiæ impenſas ſpem pecuniæ à
[illegible] amitteret: ut qui impar propriæ ſeu indigentiæ, ſeu cupi-
[illegible] imperii, tam quam [illegible] moderator,
[illegible] partem alimentorum requireret. Præterea ex Italia nullæ
[illegible] Itali Principes, Cæſari ex fœde- XLV
[illegible] timide parceque opem ſufficerent.

Multis de cauſis expugnatio Marſiliæ non procedit

[illegible] felicitatis auſpicia, illud magis etiam Cæſaria-
[illegible] aliaque turbavit, quod Rex Franciſcus egregius periculo
[illegible] imminerent contemptor, magnis ſe copiis, audaci propoſito
[illegible] eadem deliberati animi deſtinatione ac diſſimulatione,
[illegible] Duceſque conſilio [illegible] ignaros, prompta feſtinatione ſecum magis
[illegible] duxerat: tanta ſpe rei bene gerendæ prædæque ac gloriæ expe-
[illegible] impleverat. Tam inſperatum Regis facinus neque Piſcario cete-
[illegible] Ducibus prævíſum, omnium animos atque arma ad Italiæ defen-
[illegible] converterat, ne Inſubriam præſidiis nudam feroci ac non feriatu-
[illegible]. Quocirca non interrupto trium ac viginti dierum itinere per
[illegible] Papiam eo tempore pervenerunt, quo Franciſcus per
[illegible] Taurinumque ingreſſus, haud procul Mediolano, ad Ticinum
[illegible] Vbi occupato ille [illegible] reperit Hiſpanorum tor-
[illegible] ſecedit ad urbem [illegible], qui ſe dedentibus pacem, recuſantibus
[illegible] Simul equitum turmam cum Mediolanenſium tranſfugis ad
[illegible] capeſſendum ſubmittit. Franciſcus Sphortia, ubi de ſitu-
[illegible] diu latuit in videret, [illegible] ſe
[illegible] Lanoio cum Piſcario [illegible]
[illegible] valla urbis & a militari [illegible] & [illegible] præſi-
[illegible], jamque ad mœnia Galli proximum admoviſſent exercitum

Franciſcus Gal. Rex ingentes in Italiam copias ducit, ſtatimque Mediolanum occupat.

AnChr urbe exceſsêre, nihilque ad ſalutem civibus deditione certius, præſidio ... fuga tutius viſum eſt. Quare eodem, quo Franciſcus tempore ... exceptus eſt, imperatorius miles Romana abiit, tanto omnium ... ut neglectis armis, ordine, Ducibus, nec conſilia, nec imperium ... totieſque victores fortiſſimorum hoſtium, nunc ſine hoſte propemodum ... rentur. Certe hæc Regis Franciſci ... a, qui recenti feliciter ... ſtem timide (parſimque vagantem neglexit opprimere, magnam benè ... tæ victoriæ partem corrupit. Urbi, victoris clementia, deditio ... nec ſane magnæ hæc cladi opportuna erat, ita ſæviſſimus peſt ... ſtate proximâ graſſatus, quinquaginta millium funeribus omnia ... rat, ut miſerationem hoſtium magis, quam indignationem mereri ... Rex ante illam cum caſtris ſubſtitit, tanquam dignus videri ... Metropolis acciperet, cum cetera regni membra nondum ad obſequium ...

XLVI flexiſſet.

Cæſariani interea Papiam neceſſario præſidio muniunt, quam tamen Franciſcus obſidet. Piſcarius ubi ſpe Mediolani defendendi excidiſſet, ad Papiam (olim ... num) omni cura ſtudioque muniendam converſus eſt. Hanc Antonio ... experti roboris conſtantiæque viro, cum Hiſpanis quingentis & ... norum millibus, propugnandam tradidit, ſummiſque periculis ... pœnque à ſe promiſit. Interritus ad hæc Franciſcus ubi plurimum ... ſtem ſenſit, iſtuc vires omnes impenſurus, obſidione Papiam ſub Novemb... principia cinxit. Piſcarius reliquum militem Laudi Pompeæ colligit ... hoſtium conatus obſervandos, atque opportune nonnunquam ... quod, neque ipſe, neque ex urbe Leva negligenter præſtitere. ... cum ex Anglia Hiſpaniaque auxiliariæ nullæ copiæ ſubvenirent, in Germani... am ad Auſtriacos magna celeritate Borbonius ſe contulit, ut Ferdinandum

XLVII Cæſaris fratrem ad ſubſidiorum gratiam inflecteret. Lanoius ex confœderatis ... Italiæ ſpem opemque rebus inclinatis expectabat.

Pontifex eum Venetis metu Gallum, a Cæſarianis ſe ... trahunt, ... partium adhæret. Sed jam Pontificis, Venetorum, ceterorumque Principum ... cunæ motum fluctuantes, a Cæſare ad Gallum ſpectare cœperunt ... metu, an ſpe, an utroque? Metuere quidem & Regem & Cæſarem ... tur, illum ingentibus modo animis viribusque inter ſecundos ... ſubnixum, hunc affectare Inſubriæ ſuſpicionibus gravatum ... Sphortia rerum per Italiam potiretur. Nec argumentum ... & Maximilianus olim Carolo Mediolani Principatum deſtinaſſet, & ... tibus legationibus, totiuſque prope modum Italiæ querelis ... ſeſſionis diploma, nondum Sphortia a Cæſare obtinuiſſet. Metus ... dominatione permiſſum ſubrepta nuper in Gallos à Cæſare expeditio, ... ceſſitati nihil, temeritatis ambitioniſque habere plurimum ... batur. Quæ enim ratio tam exiguo milite Galliam petendi ...

XLVIII ... imperandi cupiditate tenerentur, partis acquiſitis ... incertam belli aleam, certam pacis poſſeſſionem haberent?

Spem igitur majoris tranquillitatis divili inter Gallos, Hiſpanoſque ...

...

[illegible] fecerant: alios Neapolim, Mediolanum alios obtinere ma- 1523.
[illegible] ſocietatum experientiâ docti ſcirent, alterutram ab Italia
[illegible] eſſe, ut quiete integra fruerentur. Nimirum pernicioſa ſem-
[illegible] in hanc alteramve nationem, pro temporum factionum
[illegible] inclinatio comperta eſt: qui ſi uni conſtanter, aut nocere, aut fa-
[illegible], bello frequenter carerent. Hæc, quamvis nonnulli ſagaciores
[illegible] ent, ferre tamen nolebant, tum ne potentioribus inter ſuos faculta-
[illegible] gentis [illegible] ſeſe opprimendi facerent; tum ne, unius pere-
[illegible] per Italiam potentia, in antiquam tyrannidem reciderent:
[illegible] formidare poterant illi, qui tot retro ſeculis, aut libertatem
[illegible] imperia poſſederant. Nullum iccircò in Italia Regem eſſe
[illegible] quam majorem ſe Regem, aut æqualem metueret, quorum vim
[illegible] ent, quam paterentur, victorias ita ſubminiſtratis auxilijs
[illegible], ut alter alterum magis premeret, quam opprimeret. Ita ſibi mi-
[illegible] in Italia eſſent ſibi mutuò timendi. Plebi etiam
[illegible] ve [illegible] remedium avertendæ ſervitutis non rarò viſus eſt;
[illegible] tyrannide gemeret, & dominorum odio ſervitutem,
[illegible] ret, [illegible] cum dominis (quæ eſt aliqua oppreſſorum voluptas)
[illegible]

Gallos Hiſpanoſque imperium habere in Italia, quam alterā plenā utrūq; dominari malunt, ſervitutis alterutra imminē tu metu.

[illegible] Italiæ [illegible] erant, tanta utrorumque Regum ambitio, ut neuter al- XLIX.
[illegible] regnantem toleraturus eſſet. Vix Mediolano potiebatur Franci-
[illegible] annum Papia, ceteriſque Inſubriæ partibus, cùm jam regnum
[illegible] conſilijs armiſque peteret. Egerat jam eviceratque apud Pon-
[illegible] ue ut medij utrorumque, ac velut fortunæ bellorumque arbi-
[illegible] opis quicquam ab illis, neque offenſionis, aut Cæſari, aut
[illegible]. Sed [illegible] Rex per Romanam ditionem aditum ſuis ad Neapoli-
[illegible] paſſurus [illegible] anceps [illegible] conſilij Pontifex, ſuaque expectatio-
[illegible] animadvertit Francici quoque cupiditatem Inſubriæ terminis in-
[illegible]. Jam ſe eo propemodum neceſſitatis recidiſſe viderat, ut dum
[illegible] neque Regem cuperet lædere, in alterutrum, aut etiam utrum-
[illegible] deret. Cæſar ſe deſertum eſſe, hoſtili propemodum indignatione, ac-
[illegible] armis etiam vindicaturus credebatur: quid
[illegible] Romani agri fines exercitus, [illegible] ac belli [illegible] admittend[illegible]
[illegible] Cæſare [illegible] quam nuper Apoſtolicæ [illegible] beneficio, ac vo-
[illegible] Rex Neapolis dictus fuerat, contra quam Franci-
[illegible] a atque etiam indulgentia adjutum, quicquam moliri in-
[illegible].

Franciſcus nondum Inſubriā potitus, Neapolim cogitat, per Pontificis ditionem tranſmitti.

[illegible] Pontifex, ut Regem ab hac mente averteret, oſten-
[illegible] expe[illegible] habitura eſſet, [illegible] etiam [illegible] apud
[illegible] *[illegible] atque etiam diſcrimi[illegible] pl[illegible], [illegible]*
[illegible] rum fortunam experiri. [illegible]
[illegible], [illegible] quem propediem, ancta ex Germania hoſtes [illegible], [illegible]
[illegible]

ex-

An. Chr.

experturi eſſet. Inſubria primum integrâ poſſeſſione potiretur, ope ſe etiam ſtud[illegible] ... [illegible] ut hæc illi ſalva perpetuaque maneat. Simul per literas Cæſari indicat, non permiſſurum ſe, ut Galli ad regnum Neapolitanum [illegible] riam. Hoc pacto ſpes Regum Pontifex morari atque alere, [illegible] erga omnes oſtentatione, cupiebat, dum ab implicata conſiliorum ratione [illegible] inclinata belli fortuna, aut pacis agitatæ perſuaſio expediret: quam ſe [illegible] trimque legibus, impetraturum conſpe[illegible]t; ut Cæſar Neapolitani Rex Inſubribus imperaret: Franciſcus verò Sphortia, in Cardinalium adſcitus collegium, viginti aureorum millia ex ducatu quotannis haberet.

LI. Albanius ... Neapolim improviſo penetrare Pontifex ... quicquam ... quæat.

Sed cum Rex, non expectato Pontificis reſponſo, Joannem Stuardum Albaniæ ex ſanguine Scotorum, Ducem, cum expedito milite Romam Neapolim [illegible] iter accelerare juſſiſſet; Paulum Victorium ad Proregem Lanoium Pontifex ablegat, monetque, hoſtem, ſeſe inconſulto, fruſtraque ſine viribus obluctaturum, Neapolim per ſuas ditiones iter capere, novamque ſibi imponere neceſſitatem, per honeſtas cum Rege pactiones ſuorum indemnitati conſulendi: [illegible] tamen nihil Cæſari noxium admiſſurus ſit. Suadere tamen, ut ab armis [illegible] ſperita dubium belli negotium ad induciastransferant pace fortaſſis [illegible] denique malis facturi. Id, modo ipſi non detrectent, ſpem eſſe abs Rege impetrandi, ſi Mediolanenſe imperium alteri filiorum Regis permitteretur, certâ pecuniæ vi, ejus facti gratiâ, ad Cæſarem redeunte. Et quidem pleriſque Cæſarianis ducibus non iniqua hæc Clementis poſtulata viſa ſunt. Sed Piſcarius atque etiam Prorex contendebant, arma ſibi adverſus Inſubriæ invaſores a Cæſare commiſſa eſſe, quæ, dum vita viresque ſinant, niſi in defenſione poſituri nunquam ſint: aliter Pontificem tranquillitati publicæ demiſſe ſervire, quam [illegible] infeſtam Italiæ gentem ſuis finibus acciperet.

LII. Cæſaris in Pontificem grave[illegible] ... [illegible]

Cæſar etiam ubi ſocietatis cum Rege, occultè quidem ante contractæ, ſed [illegible] primum vulgatæ literas a Corſo Oratore accepiſſet, animi indignationem [illegible] nem tanto acerbius prodidit, quanto *acrior [illegible] quàm [illegible] literata benevolentia injuriis provocata. Ego, inquit Cæſar, non [illegible] cupiditate inflammatus, ſed Julii quondam Medicei (nunc Pontificis) [illegible] moderantis, conſilio impulſuque hoc bellum ſuſcepi, quo [illegible] ut illa univerſæ quietem defenderem. Unus ipſe id temporis [illegible] bus contendebat multum ad publicam [illegible] Gallorum gentem trans Alpes amoverit. [illegible] fœderis, quo Hadrianum [illegible] L[illegible] certe mole[illegible] [illegible] tam [illegible] adverſa[illegible] ac damnat[illegible] pridem [illegible] ampl[illegible]. Quæ ratio, ab [illegible], tam levi rerum mo[illegible] [illegible] expertus [illegible] Cæſaris gratia, [illegible] ? [illegible]*

b 2

[illegible] *expoſita decreta terreant, cæptis obſirmatè contra* [illegible] *adverſariorum inſidiam, neque regnorum cæterorum diſcrimine, ne*[illegible] *dare.* Ad quæ Orator Pontificius ea repoſuit, qui- 1527
[illegible] *Pontificem, ubi privatam perſonam unà cum Iulij nomine depo-* [illegible] *Cæſarique etiam addictus animi affectiones reliquiſſe, ne ad* [illegible] *reip. curam partium adferret ſtudia, tranquillitatu arbiter im-* [illegible] *bellis ſuaſerit; jam diviſis in gentes amoribus, pacis ſup-* [illegible] *atque etiam immeritò nullam Ducum imperialium damnaſſe, quòd* [illegible] *quam tueri Italiam defendere maluerint. Vitio negle-* [illegible] *ſi in diſcrimine ſecuritatem, etiam apud hoſtes quærat:* [illegible] *accepiſſe Pontificem: ut cum Gallos fœdus non poſſet, da-* [illegible] Sed & ſcriptis literis Cæſari grati animi, officiorumque negle- [illegible] memoria exprobrata eſt: oſtenſumque, quam iniqu[illegible] Al- [illegible] Duci Regij Lepidi Rubeiræque per interregnum Pontificium, [illegible] atque etiam per contumeliam *adimendam illi, tanquam* [illegible] *, Mutinam,* dictitarit. Eo vero [illegible] Cæſarianis in Cle- [illegible] ut proterve, velut ſpuria electione conſtitutum, Pon- [illegible] univerſalis Concilij autoritate, eliminandum minitarentur.

[illegible] Veneti pari cum Pontifice obligati Gallis fœdere, tanquam ſpecta- [illegible] in eventum intenti, qui ſua conſilia moderarentur. Quo [illegible] Pontifex, armatus, majori apud Regem utrumque autorita- [illegible] & partium medias, illi, qui in quiete pacis, juſtive belli rationes [illegible] cum Borbonio junguntur terrorem intentare poterat. I- [illegible] ſocios receperant, nodo ſocium adjutoremque con[illegible] Sed ne rem laudis ſecuritatisque plenam expediret Pontifex, ma- [illegible] & ingenij minime profuſi tenacitas deterrebant ho- [illegible] præter [illegible], atque ex alienis rerum ſucceſſibus [illegible] ponderarent. Dignæ quidem illæ artes moderato [illegible] ad parandam Italiæ tranquillitatem parum opportunæ.

LIII. *Pontifex inter armatos, neglectis præſidijs armorum, indefenſus.*

[illegible] Clementis ad Gallorum conatus diſſimulatio, & inexpectata ma- [illegible] audacia, quia ad [illegible] imperij poſſeſſionem uno marte con- [illegible] Inſubriam, an Siciliam de- [illegible] ad tuendam illam diviſi licet Gallorum exercitu, vires etiam animi [illegible] ad [illegible] metiendum: ne brevi poſt [illegible] [illegible], & [illegible] antiquis adhuc Gallorum ſtudiis [illegible] fortunæ quæ ſequerentur. Lanoio Proregi [illegible] eſt; ne Galli jam velut de Inſubria triumphantes ibi [illegible] eſt tutum, venirent, apertis urbibus ab ambi- [illegible] At Piſcarius, qui ad [illegible] animi [illegible] [illegible] adjunxerat, longe diverſa [illegible] [illegible] *atque ita neceſſitate* [illegible] *parvo rerum* [illegible] [illegible] *cum d[illegible] augere. Non dum experimen*

LIV. *Cæſaris Duces* [illegible] *Inſubriæ* [illegible] *defendenda* [illegible] *mittendo.*

An. Chr. *rum fortunæ in Inſubria à virtute adverſariorum deſumptum [illegible] rum eſſe victoriam interceptiſſe Mediolanum ſine æmulo ac ſanguine [illegible] ad cetera habituros, ſi artes ſuccederent, quibus amotos ſeſe Inſubria adverſarios [illegible] rent. Non uſque adeò, aut Neapolis tuendum, aut [illegible] dum Papiæ, ut [illegible] dis munienda, hæc deſerenda videatur. In [illegible] ſtratagematis Gallis [illegible] eſſe, quo fortes circumſpectique Duces moveri non debeant. In detrimentum [illegible] brevi conſilia detorqueri cautiori arte poſſe, modo in rebus dubiis non dubiæ [illegible] mum gerant. Sex in caſtris Germanorum peditum millia cenſeri, robur exercitus [illegible] jora etiam præſidia haud multo poſt [illegible] Borbonio adfutura. Hæc in unum corpus [illegible] legenda, ac de ſumma rei cum Franciſco decernendum, cujus vires diſtractæ [illegible] ſpondeant victoriam. Quâ ſemel impetrata Neapolitanos extra periculum [illegible] iam victi, ejectus de Inſubria Gallus, facilè ad [illegible] reducendi [illegible] bus, ne victores quidem in officio retinendi ſint.* Valuit ea Piſcarii ſententia ad perſualionem. Neapolis tuendæ curam Honoratus Caietanus, & Alcanius Columna accepere.

LV *Reges Angliæ & Germanorum, duce Borbonio, [illegible] Cæſares auguntur.*

Pacis & induciarum repudiata conſilia, omnis utriuſque partis cogitatio [illegible] que induſtria ad vires exercituum augendas converſa. Rex Angliæ [illegible] imperatorios [illegible] illorum auxit, Borbonius etiam, [illegible] rum impiger cum quindecim facile Germanorum millibus, media hyeme [illegible] ſe Januario, Alpium juga nivibus glacieque impedita penetravit, atque [illegible] abiens redienſque veſtigio, Franciſcum ante Papiam reperit, [illegible] manorum virtuti [illegible] equidem obſtantem. Jam tum primum fortunæ [illegible] pio arridentis favorem, in ſuſpicionem inconſtantiæ traxit, & formidare [illegible] bellum quam hoſtem cœpit.

An. 1524

Enimverò caſtra parum felici ſucceſſu Papiæ jam in tertium menſem [illegible] verat, fruſtra hyemis aſperitatem laboreſque obſidionis [illegible] erat, A[illegible]

LVI *Antonius Leva fortiſſime Papiā contra Franciſcum tuetur.*

ad omnem ictum fraudemque intercipiendam [illegible] Sphortiæ diligentia, [illegible] tra pecuniam, ceterarumque rerum in urbe penuria [illegible] levata [illegible] tiam inopiam liberalitate atque induſtria [illegible] ſuppellexque argentea in monetam [illegible] que militum [illegible], [illegible] garetur. *Cæſariani Papiæ obſeſſi MDXXIV.* Urbs ipſa non tam [illegible] quam invicta Germanorum virtute, quæ etiam [illegible] rat firmior, contra vim Gallorum [illegible]. Planitiem illa [illegible]

Situs & [illegible] loci.

occupat, quam [illegible] ex Alpibus per Lacum Ver[illegible] & amœniſſima hortorum fertilitate beat. [illegible] nos aquarum alveos, flumen [illegible] quam ex [illegible] duraturique operis pons [illegible]. Hunc cum parte exercitus [illegible] diem [illegible] Montmorantius. Ex oppido [illegible]

Circus ingens.

ſimum [illegible] millia [illegible] excelſis, [illegible] quentibus ad [illegible] caſtellum [illegible]. Hic [illegible] Sa[illegible] caſtra Franciſcus [illegible] licia alter Gallorum Dux cum [illegible] copiarum [illegible]. Primam [illegible]

[illegible] ad [illegible] obſeſſorum valiturum Rex exiſtimaverat. Quo- 1524.
[illegible] machinarumque admovet, nec conatu irritum: cum
[illegible] pleno agmine ſuccederent Galli, non mi-
[illegible] h[illegible] ſtrepitu. Leva, qui ma-
[illegible] propugna[illegible] quam urbis munitione fiduciam collocave-
[illegible] ſegniter aggrediebatur: aciem ſuorum pro muro
[illegible] ſola Germanici nominis gloriæque injecta recorda-
[illegible] ſuſtinebat. Ac[illegible] cruentaque, adverſus & pro mœnibus
[illegible] quam [illegible] ſpectaculo extractam, hiatus denique Gallo-
[illegible] oppletus ita dirimit [illegible] Germanos hominum, Gallos tantum
[illegible] diceres. Per hæc deinde ad urbem incedere immane
[illegible] eſt. Igitur arte magis ac tempore premendam ratus, a-
[illegible] convertit. Pontis uſum reſciderat Leva Mommeriantio,
[illegible] delinerent. Ergo ad totum ab urbe flumen avertendum
[illegible] Galli [illegible] capite, quo per divortium in bina velut brachia Ticinus
[illegible] terræ moles alteri oſtiorum fluminis objicitur, ut intra remo-
[illegible] coactis denique Ticinus, urbem aquarum præſidio nudaret.
[illegible] Gallorum labor jam fluvium per objectos aggeres conſtrinxe-
[illegible] felici obſeſſo tempeſtate propugnavit, ſolutiſque pro-
[illegible] colluvie Ticinum auxit, ut hic repagulis terrarum
[illegible] ingeniumque Gallorum facile eluſerit: adeo pro Cæſare non
[illegible] ſed & elementa pugnabant. Attamen hac ope dejecti hoſtes
[illegible] conſiliaque à propoſito [illegible]ſlectebant; ſed contra fluctuum con-
[illegible], majori ſibi opere victoriam ſpondebant, niſi jam periculorum
[illegible] cautior Antonius Leva, murum vallo foſſaque ingenti urbem
[illegible] egeſta muniſſet, ac ſpem induſtriamque adverſariorum ho-
[illegible] fatigaſſet.

[illegible] obſidionis tarditatem, cœpta hominibus Diviſque obli- LVII. Expeditio Neapolitana infelix.
[illegible] Neapolitana expeditio, quam Regis auſpicijs Dux Albaniæ moliеba-
[illegible] præter equites ſexcentos, decem peditum millia ſecum trahebat, jam-
[illegible], viaſque [illegible] in Hiſpanos fidem exploraturus erat
[illegible] ex voto acta, debellatumque [illegible] magno negotio fuiſſet, niſi
[illegible] tempore, quo Franciſcus Cæſarianorum vim ad Papiam experie-
[illegible] cœlo [illegible] peſtilentiæ tempeſtas adeo [illegible] in Gallos atrociter graſſata
[illegible] qui vincerent neque hoſtibus, qui vincerentur, [illegible]
[illegible] levior clades illa, quamvis ſine funere, cenſeri potuit,
[illegible] Gallicis ſtipendijs addicti, domeſticis ſuorum periculis
[illegible] Jacobi Medicei. Hic ex illuſtri Mediceorum,
[illegible] familia, cum ancipitis fidei ſuſpicione apud Sphor-
[illegible] fortunæ caſu promeritam, [illegible] quoque e-
[illegible] eſt tendam.

[illegible] dignam memoriâ repetitis paulò altius principijs lubet LVIII. Jacobo Medices
[illegible] quæ Rhætis à Gallorum caſtris abducti ſunt. com-

An. Chr.

commemorare. Aſtorem Vicecomitem populari Mediolanenſium favore ad Sphortiæ metum uſque, & ſummam Hieronymi Moroni (qui in aula [illegible] nia moderabatur) invidiæ ſubnixum, media urbe ac luce tanquam [illegible] ſum Reip. civem Jacobus trucidaverat, & Muſſiana illi ad Lacum L[illegible] præfectura in præmium audaciæ, Moroni ſponſione, promiſſa erat. Sed cum [illegible] ut crederetur Sphortia, ac perpetrator tanti facinoris Medicæus extremâ apud populum infamia odiiſque conflagrarent; Dux ipſe Sphortia extra ne[illegible] tatæ periculum vix conſiſtere poterat, multis ignorantiæ voluntatiſque [illegible] affinæ, excuſat omnibus apud cives ſatis defenſus. Ut proinde (Moroni [illegible] mi hominis perſuaſione) percuſſorem Aſtoris Medicæum, per honoris [illegible] ſpeciem, popularibus odiis immolare ſtatueret. Quocirca literis [illegible] tanquam ad præfecturam Muſſii capeſſendam ablegat. Sed Jacobum [illegible] dûm diſciplinâ ſolerter imbutum, hoc conſilium non fefellit, [illegible] minime earum cruentorum plerumque facinorum gratiam eſſe, quæ flagi[illegible] ta flagitio compenſentur. Principum ſcelera non raro ſubditorum [illegible] gari, ut ſuam innocentiam alieno ſanguine conteſtentur; & cum [illegible] poſſint, novo crimine ſuſpicionem criminis amoliantur. Sed igitur [illegible] letis a cera literis, [illegible] parum vano timore ſe ad cædem Præ[illegible] comperiſſet, novam alio argumento epiſtolam concipit, quam [illegible] [illegible] Præſidi obtulit: adeoque præclare eadem ultus fraude eſt, [illegible] lo [illegible] Non multò poſt Gal[illegible] in Italiam [illegible] per Alpes [illegible], & denique Franciſcus ipſe, anxium [illegible] [illegible]antemque Mediceum, ut ſibi certiori ſpe ſalutis adhæreſceret, fruſtra perſuadere ſunt conati; quod amiſſæ fidei damnum intra vitæ periculum [illegible] maret, malletque cum diſcrimine fidelis, quam cum ſecuritate perfidus haberi. Spem tamen magnam hoc ultimo præſertim bello Gallis Rhætiſque [illegible] confœderatis fecerat [illegible] illorum, cum promiſſa expectarent, [illegible] delum [illegible] pro virtute habuit; ut cum fidem hoſti falleret, ſui [illegible] Nunc etiam cum res In[illegible] lubricæ ac præcipiti fortuna niterentur, [illegible] mnem opportunitatem vigilabat; ut egregio facinore, veterem apud [illegible] ignominiam, ac Sphortiæ indignationem detergeret. Neque occaſio [illegible] defuit. Erat in Rhætorum finibus Clavenna oppidum Alpium radi[illegible] [illegible]ecta valle, accumbens, geminis ex proximis rupibus arce defenſum [illegible] altera ſupra vim omnem repugnantem [illegible], niſi anguſto per [illegible] aditu, non poterat; altera oppido arcique, humiliori loco, interjecta [illegible] commeantium viam intercipiebat, ceterum habitatore vacua, ac [illegible] propemodum ruinis ſepulta. Hic Medicæus [illegible] loci accolam [illegible] quo, an virtute [illegible] arcem [illegible] ſe, ubi fortuna audaciæ faveret, cum [illegible] oppidum cogat. Nihil actum [illegible] Meramque, arci vicinum amnem, pene glacie rigentem vadorum [illegible]

Clavenna [illegible] per Rhæ[illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible] deſertæ arcis rudera reliqu[illegible] noctibus ægrè madidum corpus con[illegible] 1524.
[illegible] ſubſtitit, [illegible] exacto [illegible] luculo, Præfectus arcis, ex [illegible], qui aderat, conſuetudine, oppidum, filio ac paucis ſatellitibus [illegible] petere. Hunc ubi tranſeuntem per inſidias occupaſſent, ferro per fili[illegible] [illegible] ad deditionem arcis coegerunt, tanto rei patratæ ſilen[illegible] [illegible] facile ex urbe, qui Præfecti abſentiam morbo improviſo im[illegible] [illegible] alios affluerent, omnes captivitate intra arcem cum Præfe[illegible] [illegible]. Hoc viginti hominum facinus erat, quod cùm diu in urbe late[illegible] [illegible], vis ab incolis accoliſque arci parata eſt; ſed admonitus Medi[illegible] [illegible] adſtitit, quem, numero licet oppidanorum viribus imparem, con[illegible] [illegible] fidentem nihil deterruit, expedito agmine noctu urbe[illegible] [illegible] locique diverſis, ad magni exercitus ſimulationem tympana [illegible]. Valuit ad terrorem apud fraudis ignaros fallacia, pars improviſo [illegible] ab armis ad fugam conſilium tranſtulit; paucis audacia & [illegible] animus ad reſiſtendum ſuffecit. facilis erat contra obniten[illegible] [illegible] potentias utrique diſtractos victoria, quanquam Medi[illegible] [illegible], ſed ille licet plumbea glande debilitatus, nihil ex [illegible], dum oppido atque utraque potitus arce, in vacua prope[illegible] [illegible]. Lætus his ſucceſſibus Sphortia cum majori [illegible] ſubmittit: ne Rhæti, gens pugnaciſſima, animis viribus[illegible] [illegible] collectis, hoſtium imbecille præſidium urbe exturba[illegible] [illegible], Medicei conſilio, ad proximos vallis Telinæ incolas [illegible] tumultibus implebat. Ut Theganus, Rhætorum [illegible] impetator, literis periculiſque ſuorum revocatus, [illegible] ſtomachante, precibuſque promiſſa ingentia cumulante, ad [illegible] abſcedere ſit coactus, quanquam corruptæ largitionibus [illegible] avaritiæ infamiam non evitarit, ſingulari etiam certamine à [illegible] Gallorum Duce, ad diluendum ſanguine crimen ſit pro[illegible] * Ericius Puteanus in hiſt. Medicea his verbis dixerit.

[illegible], concuſſis reliquorum animis, a metu & torpore ad ſpem [illegible] Sphortia erectis pugnandi cogitationes inſtauravit. La[illegible] [illegible] duces Moronus incitabat, ipſa belli aleam tentare placuit, [illegible] voluntas erat, qui ſtipendia nuper flagitarant, [illegible] &, [illegible] Piſcarius igitur gloriæ deſide[illegible] [illegible], undique copias contrahit, & conficiendi belli occaſio[illegible] [illegible] magnis promiſſis variáque oratione omnium animos im[illegible] [illegible] reducit & ad pugnam capeſſendam animat. * *Ne recuſarent [illegible] [illegible] ſuum imponere. Se virtute eorum [illegible], [illegible] [illegible], nunc, cum maxime ſtipendia [illegible] [illegible]. [illegible] Cæſarem eſſe, qui deberet [illegible] [illegible] liberalitate [illegible] iri. [illegible] [illegible] argentem pecuniæ vim ex Hiſpania jam tranſ[illegible]*

LIX
[Rhætorū [illegible] ſ[illegible] Ca[illegible] ad [illegible] [illegible]atur.]

 eſſe

An. Chr. *eſſe: ne ambigerent potentiam maximi Imperatoris etiam fide [illegible] pedimenta quoque obiici, in anguſtiis autem rerum amplius eſſe, [illegible] pendium meruiſſe. Hæc ſe illu dicere, quos ſciret famæ deſiderio duci. [illegible] lis aſpectarent, ſuavius poſt victoriam æs fore. Notum, & [illegible] exhibuiſſe hoſtem: ſuperari & fugari poſſe, nuper virtute ipſorum [illegible] expulſum. Ipſum quidem jam adeſſe Regem poſt tot clades, [illegible] præd. [illegible] tes eſſent [illegible] ad augmentum prædæ, ſi victores. Circa muros [illegible] gere, & [illegible] inem traduxiſſe; exhauſtum robore exercitum, ab [illegible] Rh[illegible] [illegible] aurum copiarum rem fore; & hæc ſubſidiorum tædio potius, quam otio [illegible]. Nihil ſe de ingenio hoſtium dicere, omnem in primo impetu vim eſſe: [illegible] ſuſtineretur, [illegible] ſum fore. Vt flammæ quædam e palea, aut ſtupæ [illegible] lucis, quam [illegible] terrorem omnem eſſe, oſtentari magis, quam inferri, effundi iram ut d[illegible] modum & animalia quædam amiſſo aculeo torpent: mox in pavorem m[illegible] itaque animos ſumerent Cæſaremque cogitarent, pro tanto nomine for[illegible]*

Facilis ardor Hiſpanos corripuit: & horum exemplum Germani [illegible] centur operam, generoſum rati, trimeſtri obſidione obſeſſis opem [illegible] bus ferre. Sed amplius quoque fata deſtinarant: præcipitare Gallorum [illegible] & proſtrato atque exciſo exercitu regio, novis diſſidiis armiſque Italiam [illegible] ſtringere. Vt fallax fortunæ vultus eſt, repentinam rebus mutationem [illegible] unumque prælium attulit, cum magna pecuniæ inopia duces Cæſari[illegible] premeret, & non pugnare quoque clades eſſet. Egeſtatem ſeditio ſequi[illegible], [illegible] hæc corrumpere ſpem relictam poterat. Sic verò Piſcarius, quæ [illegible] non erant ſtipendia, rapere ſtatuit, & quicquid miles flagitaret, ho[illegible]
Hieuſq, Puteanus. quere. Vniverſum exercitum in duo equitum, quatuor peditum [illegible] ſtinxerat. Primum ex Hiſpanis, Germanis, Italiſque; Secundum [illegible] Hiſpanis; tertium quartumque e Germanis conflatum erat. * Ipſe enim [illegible] licet ſine imperio pene eſſet, poſtquam Alphonſum Vaſtium patruelem [illegible] ſuo, peditatus conſtituiſſet ducem.

LX

Piſcarius admirabilis in dicit, prudentia ac memoria Dux.

Tamen unus militum Ducumque arbitria, admirabili judicio [illegible] ita moderabatur: ut ipſius conſilium nutumque ſpectarent univerſa [illegible] bili memoria plerorumque, etiam gregariorum nomina, officia, [illegible] ac rerum fortiter geſtarum argumenta ita complexus fuerat; ut enarrare ſingu[illegible] la, & pro cuiuſque indole ac facultate laudem impertiri, m[illegible] re nollet. Ita [illegible] obus ad Gallorum caſtra transfugas milites [illegible] delicto [illegible] ſubterfugiendæ gratiâ, fidem militiamque [illegible] erant, [illegible] eſt, facta ſceleris venia, ad obſeſſas in [illegible]

Qua arte mi[illegible] [illegible] in[illegible] c[illegible]niari in indigentia utcunque ſublevandas, cùm revocatos, [illegible] trimter [illegible] vellium [illegible] oneratos, ad hoſtium caſtra remiſerit, [illegible] ad urbem [illegible] Quod [illegible] mu[illegible] [illegible] de, & obſeſſorum ſolatio perpetratum eſt. [illegible] poteſt, niſi P[illegible], egregius animorum explorator, a perfid[illegible] e[illegible] cere potuiſſet. Pari arte, [illegible] naſcenti per caſtra [illegible]

[illegible]

[illegible] alios largitionibus; alios promiſſionibus ad ſpem magnam [illegible] pugnandi erigeret. Ingens ad victoriam momentum Franci- 1524
[illegible] Piſcarii diligentia ereptum eſt, quem, miſſis etiam legationibus, ab o-
[illegible] pugnæ conſilio avocare Pontifex moliebatur; quod Cæſarianum militem
[illegible] flagitantem, diu inopiam ſine rebellione toleraturam non
[illegible]. Sed Rex confirmato, ut poterat, ſuorum numero ac robore ex
[illegible] Italorumque ſubſidiis: cum nec quicquam hoſtibus de virtutis
[illegible] æmulatione concedendum putaret, extremum fortunæ periculum
[illegible] poſſeſſione non recuſabat, nec Mediolani quidem, cui Tramulum
[illegible], oppugnationem Cæſarianis impunem facturus. At illi cogitatio-
[illegible] ad pugnam tranſtulerant: ex qua certam illis victoriæ ſpem raro
[illegible] Piſcarius fecerat, qui ad immenſum præ ii ardorem tantam animi
[illegible] adderebat, ut jam ante victoriam viciſſe cum crederes.

Ducis alacritas & imperterrita fortitudo

LXI

[illegible] præpropera feſtinatione, temere peccabat. Quin auctor fuit
[illegible] Angeli caſtrum opulentum annonæ merciumque inſtructum copiâ Pyrrho
[illegible] Gallicarum partium defenſori relictum expugnaretur; ne quem
[illegible] ad commeatum frumentationemque intercipiendam, vigilatu-
[illegible]. His munitis opportune caſtris ipſe cum delecto milite, Vaſtio-
[illegible] omnia quæque adhibebat ſocium, progreditur. Noctis be-
[illegible] hoſtes latuit, cum adhibitis ad auroram tormentis turris
[illegible] ingenti fratu, mox invaſuro militi, diſcederet. Piſcarius
[illegible] temerario facinore cum Præfecto ſclopetariorum pri-
[illegible] in murum oppidumque conjecit, hunc tanto certatim irruen-
[illegible] conſecuti ſunt; ut ceterorum Ducum obliti, Vaſtium ar-
[illegible] bus immerſum incumbentium tumultuarie numerus penè
[illegible] Pyrrhi autem virtus impar repentino metu armiſque conſternata,
[illegible] aut cæde disjecta fuit. Dux ipſe arcis præſidio receptus, cum vim
[illegible], matura deditione incolumitatem ſuam pactus eſt. Arx mili
[illegible] relicta ceſſit. Mille aureis in Pyrrhi loculis repertis Caſadæ murum
[illegible] Dux eſt muneratus. Ex ſeptingentis facilè equis, Iberi
[illegible] præſtantiſſimum Vaſtius, Saballam nomine, abſtulit, quo in vario
[illegible] feliciter deinde eſt uſus. Piſcario hic atque alibi ſola ad
[illegible] factorum fama illuſcere viſa eſt. Cum moriens, tot urbium
[illegible], paternam apud Neapolitanos hereditatem, ære
[illegible] graviter in Vaſtio patrueli reliquerit. Ubi caſtra dux
[illegible], exercitus Cæſaris per turmas ordineſque velut in
[illegible] caſtris propius admovetur. In quos Joannes Medices Gallicæ
[illegible], permixta equitum peditumque [illegible], invectus, vim tantam
[illegible] decretoria pugna certandum [illegible], veteris mili-
[illegible] pulverem ſpargerent, caputque ac vitam pro
[illegible]. Sed Rex, ſuis in caſtra receptis, Cæſari [illegible] locum Circo
[illegible] vicinum adignobilem Pratæ vicum ceſſit, quem ſex

Castrum S. Angeli ipsius & Vasti Ducis virtute expugnationū.

Liberalis in milite, [illegible]

An. Chr. ſtadiorum intervallo, vix à Gallorum munitionibus diſtitum, hoſtilia etiam tormenta infeſtabant.

LXII. *Franciſcus ob caſtrorum propugnacula & commoda præſidia ſubterfugiturus videbatur.*

Prælij aleam non temerè ſubiturus Franciſcus videbatur; utque non [illegible] que operibus ad aggeres, foſſas, ac propugnacula caſtrorum ad [illegible] loci æquitate tantum, ſed & commeatûs abundantia hoſtes [illegible] contra hyemis inclementiam, omnemque aeris injuriam [illegible] templorum [illegible] ticibus tectiſque collegiſſet. Ticinum gemino junctum ponte ad [illegible] dum in poteſtate haberet, militem aleret nulla ſtipendiorum indigentia ex [illegible] batum. Piſcarius ut pugnandi neceſſitatem hoſtibus imponeret, [illegible] vigilantia atque audacia Gallorum opera ſtationeſque explorabat; nec [illegible] nocturniſque tantùm, pro loci commoditate, velitationibus; ſed [illegible] que prælijs hoſtes fatigabat: factumque, ut dum umbratili per te [illegible] ptione caſtra diverſis partibus laceraſſet, ipſe inopinato eventu vicin[illegible] ſtra ſtationibus expugnatis, intra valla cum effuſè fugientium t[illegible] ſit, tormentaque Præfecto capto occupârit. Dubium nulli erat, quin e[illegible] debellari caſtra regia potuiſſent, niſi ad fortunam hanc imparatus Piſcar[illegible] lis poſt terga ſubſidiarijs cohortibus acceſſiſſet. Ita locum deſerere c[illegible] lætari hoc caſu magis, quam uti potuit. Nox tamen ea cœci terroris [illegible] niſque plena Gallorum audaciam alacritatemque vehementer attrivit. Quin[illegible] quam & gens brumalis injuriæ vigiliarumque inter hoſtium [illegible] ducendarum impatiens, aperto campo ſemel ſimulque experiri [illegible] mallet, quam ijs perpetuò calamitatibus vitæ, victoriæque ſpem [illegible] dere.

Piſcarius ex ipſa fortuitò caſtra penetrat.

LXIII. *Franciſcus cum pluribus Gallorum pugnā avidus.*

Neque Franciſcus ingentis animi, ſuæque propemodum fortunæ ſec[illegible] perator pugnam deſugiebat, quam ſibi non minori fiducia, quam Cæſ[illegible] rius addixerat. Ergo proximas in ſubſidium cohortes deſignat: Sa[illegible] cipem, devicto interceptoque Hugone Moncada, non infeliciter [illegible] nuenſes pugnantem, Savona accerſit. Tramulliam Mediolano cum [illegible] ſidiarij militis parte adeſſe jubet: Moltmorantium non nullis ad [illegible] diam relictis, advocat. Quanquam Salutius intercepto aditu, cæ[illegible] millium copijs, parem cum Moncada ſortem inter vincula a[illegible] lex ſic belli caſu: mox victor, & ſubito victus. Ita collecto citra Ticinum [illegible] citu, intra caſtrorum ſepta Rex ſubſtitit, quæ foſſis vallisque præaltis exurge[illegible] bant præterquam latere dextero, quod muro Circi defenſum [illegible] videbatur. Plerique Ducum, qui bellicis artibus experimentiſque [illegible] pud Gallos cenſebantur. Galeacius Trivultius, & Palicia Franciſcum [illegible] conſilij ac diſcrimine avocare conati ſunt. *Quid enim perinde [illegible] tatu plenum*, inquit Palicia, *quam regis capitis & univerſæ ſimul [illegible] gloriam atque incolumitatem unius certaminis periculo objicere? Quid [illegible] vitæ ſaluteque [illegible] ad incertam victoriæ poſſeſſionem, quam [illegible] cedere pene atque explorata in habemus? [illegible] arma & cædes quærimus? [illegible] ad longum bellum [illegible]*

Palicia vim [illegible] à pugnam.

[illegible] *Militem in castris frequentem ſpe ſola alunt ſtipendiorum præ* 1524
[illegible] ex [illegible] ad [illegible] p[illegible]entur. Vicimus ſi non pugnamus. Neque enim a
[illegible] ſuppetunt ; neque [illegible] præ[illegible]am ſi pugnam detre-
[illegible] patimur. Ne [illegible] ſperatis ferociſſimiſque gentibus, majori numero
[illegible] ſtantibus, fra[illegible] jam [illegible] obſidione copias opponamus. Noſter e-
[illegible] rerum [illegible] poterit : illi, quas impetu vires collegerant,
[illegible] pull[illegible] tationes inani ſpe vaneſcere ſentiet. Inutilis modo nobis
[illegible] ad [illegible] alacritas fuerit, ubi cunctatione vincendum eſt. Abeamus Ti-
[illegible] hoſtium, Binaſco tutiori loco caſtra applicemus, mi-
[illegible] urbis, quæ totius exercitus futura eſt. Implebimus longè ob-
[illegible] , atque ad præmium militiæ aſpirantium numero caſtra ho-
[illegible] ſeditioſarum cohortium voces, ſua rurſum miſeriâ ac querelis
[illegible]. Muta igitur conſilium, O Rex, & cogita hoſti nonnunquam opportunè
[illegible] cedere ac vinci cogatur. Plus hæc oratio admirationis atque
[illegible] habuit, quòd ab homine nequaquam timido, ſed præferoci atque ad
[illegible] ſemper prompto dicta eſſet [illegible] ex ratione magis, atque ex-
[illegible] quam naturæ impellentis affectione profecta videretur. Eadem Regis
[illegible] ex Pontificis ſententia perſcribebat, eadem Franciſci avuncu-
[illegible] ſtudiose monebat.

[illegible] bus Bonivettus, qui ſolerti ingenio multiſque artibus in- *Bonivettus pugnam ſuadet, & ſua ſententia majus gloriæ Franciſcus amplectitur.*
[illegible] familiaritatem occupaverat, hanc opinionem acerrimè, non
[illegible] pondere, quam alienæ inertiæ accuſatione oppugnabat. *Quid, in-*
[illegible] jam ponderare, atatisque vitio ad pugnam frigeſcentibus, præ-
[illegible], quibus ego ſexcentos opponam metu vacuos, atque ad decernen-
[illegible]? Neſciunt illi, quantum Gallico nomini ac præſertim Regi, tot [illegible]-
[illegible] nobilitate [illegible] degeneri hac atque ab omni [illegible]
[illegible]. Vidimus olim G[illegible] Regis præſentiam ad victoriam ſufficere. Teſtatur
[illegible] Carolus, ad Abduam [illegible] : teſtatur plebs jam Mediolani, atque ho-
[illegible], quos nominis tui [illegible] magis, quam ferro terruiſti. An tædet vi[illegible]-
[illegible] ad deſperationem inclinata [illegible] tanta impenſarum temporiſque
[illegible] abire non pudet [illegible] tota abeat [illegible] victoria, ſine pugna pr[illegible]-
[illegible] ſine pugna [illegible] modo ſteterimus. Hæc valla ac munit-
[illegible] ; ſin ab inimicis [illegible] quidem, quibus
[illegible] pugnandi ardor refrigeſcet. Quos obſecro, quibuſque
[illegible] caſtra adverſarii? Germanos Germani, ſi [illegible]-
[illegible] antiquo Germanorum ſanguine nobilitatos, quem [illegible]
[illegible]. Italis [illegible] Italos, Hiſpanis [illegible]
[illegible] quid [illegible] Reg[illegible] capite ſuo, dimicaturi ſint pro capite. Franci-
[illegible] ſcus [illegible] fretus, quanquam anxia deliberatione [illegible]
[illegible] præponderet, tamen ea ſibi inprimis ſequenda eſſe arbitratus,
[illegible] exiſtimatione regiæ virtutis eſſent conjuncta: cum pe-
[illegible] tentare, quam cedere cum dedecore maluit.

A. Chr. 1524. Cæsariani [illegible] vio amiore mœnia Circi per [illegible], & Mirabellum Palatium occupant.

Porrò Cæſariani, ac præſertim Piſcarius omnem ad [illegible] ma[illegible] cationem explorabant. Cum vero caſtrorum propugnacula [illegible] rum clade penetrare non poſſent, viſum eſt Piſcario, effracto Circi muro Mirabellum palatium expugnandum eſſe; quod venationibus aucupiiſque [illegible] Circi eductum, partem unam caſtrorum muniebat. Saliedo ſubruendi [illegible] gotium Piſcarius dedit: quod magni laboris opus, arietibus denique [illegible] cohortium vi adactis, ægre per noctem confectum eſt.

Vasti fortitudo & felicitas in occupando hostium munimento.

Vaſtio deinde patrueli fortiſſimo Duci, Mirabelli oppugnationem [illegible] vit, rem diſcriminis pleniſſimam; ut familiares mirarentur, taciteque [illegible] derent, quod heroem tantum, nec ſanguinis quidem religione mo[illegible], [illegible] manifeſta pericula conjiceret. Verùm ille egregius difficultatum con[illegible], hanc ſuam ratus gloriam, quod præ ceteris ſervaretur ad ardua, ex[illegible] fortunam audaciæ comitem ſortitus eſt, ac præter ſuam hoſtiumque [illegible] nem abſque offenſione Mirabellum attigit, tantaque illud v[illegible] eſt, ut perfracto ſuperatoque aditu, Gallos defenſores poſſeſſione [illegible] gnaque illic fixerit Hiſpanica: ingenti præda ex congeſtis in arcem [illegible] rum opibus, regiaque quæ hic aſſervabatur, ſupellectile potitus.

LXVI. *Piscarius copias in Circo adversus Gallica castra inducit, [illegible] Roma [illegible] jactato.*

Piſcarius hoc fretus ſucceſſu, nil cunctandum ratus, dubia et[illegible] cohortes [illegible], tunicis interulis ſuper arma conſpicuas (quod [illegible] ſignum fecerat) ut hac etiam imagine majoris, quam pro numero, exer[illegible] [illegible] Gallorum oculis animiſque ingereret.

Inexpectata hæc Cæſariani exercitus audacia, non Gallis modo, [illegible] fuit: quæ etiam Romam uſque cum admiratione penetravit. Ubi [illegible] nuper, cum ad primum Gallorum in Italiam tranſitum, relicto H[illegible] muniorum ſeſe receptaculis abderent, ſic per ludibrium in affixo [illegible] nugabatur: *Num quis Hiſpanum in Italia viderit exercitum? [illegible] reperiri ſua manere [illegible].* Et vero tum repente emergere, vel [illegible] [illegible] [illegible], qui haud multo [illegible] longe inferior, nec [illegible] campum auſus, nunc etiam [illegible] in caſtris Gallum circumvallatum [illegible] modo, ſed & invadere audebat; Martis qualecunque in [illegible] perimentum plane videri eximium. Quare & nonnemo Hiſpanorum [illegible] bi fama hujus facinoris Romam [illegible], ſic [illegible] ejus [illegible] ſpondere ad nuperrimam quæſtionem [illegible] *[illegible] gilaſſe de [illegible], & man[illegible] [illegible]* [illegible] *[illegible]*. Ita [illegible] Rom[illegible] riorum velitatione [illegible] tanquam in comœdia ludebatur, quando Mar[illegible] plane apud Inſubres tragœdiam adornabat.

Francis[illegible] perseverans [illegible].

Jam toto ſeſe exercitu Hiſpanicus Germanus [illegible] miles in Circum, [illegible] caſtra Gallorum [illegible] tenebat, [illegible] ad p[illegible] tu[illegible] provocaverat. Nec Franciſcus [illegible] quicquam ad [illegible] rio[illegible] turbatus audacia, verùm [illegible] animi [illegible] ſecutus, exercitum vallis caſtrorum [illegible], recta ad Mirabellum [illegible]

An. Chr.

[illegible] præſidium, opportunitatemque in pugna pr[illegible]ripe-[illegible] [illegible] verborumque alacritate, ut ad victoriam magis, quam [illegible]en præcedere videretur: cum Heluetios Germanis oppo-[illegible] [illegible] virtutem animos crederet. Nigram verò Ger-[illegible] [illegible] legionem, quam in Hiſpanos deſtinaverat, primo hos m-[illegible] [illegible] haberet. Nec ſanè pugnæ initio par voto atque [illegible] fortuna defuit: ut ex Jovii fideliſſimi geſtorum expoſitoris ver-[illegible] [illegible]re.

Ex P. Jovii verbis autoris, in Piſcario.

[illegible] (ut Jovii verbis utar) in poſtremo Cæſarianorum agmine Italicæ co-[illegible] [illegible] tribus Hiſpanicis, cuſtodiæ quinque tormentorum mura-[illegible] [illegible] ex cùm vix ingreſſæ Parcum reliqua antecedentium agmina [illegible] quòd aquoſo loco devoratis rotis tormenta ſubſidiſſent; fa-[illegible] ut qui noviſſimi erant, primi omnium Galliæ hoſtibus occurrerent. [illegible] Franciſcus longè à reliquis copiis disjunctas conſpicatus, e[illegible] [illegible] Philippum Bronium & Fridericum Bozolum cum valida cata-[illegible] equitum manu, expeditiſque aliquot tormentis, aggregantibus [illegible] pedituum manipulis. Ii celeriter parent, & hoſtes ſu-[illegible] tormentis occupatos adoriuntur. Fit prælium atrox: ſex cohortes [illegible] promptitudine dimicarent, neque tormentorum procel-[illegible] [illegible] ſuſtinentes, in proximam ſilvam ſe recipiunt; ut [illegible] tantium equitum impetum evitarent. Ita Galli ſucceſſis [illegible] tormentis potiuntur, eodemque impetu pervadunt in ſil-[illegible] [illegible] iniquitate oppreſſus Sebaſtianus Squarcia vir ex-[illegible] [illegible], & cum eo ſtrenui aliquot centuriones, atque ſigniferi, & [illegible] integræ conciduntur. Ea res in oculis omnium proſpere ge-[illegible] & Gallorùm animos vehementer extulit: ita Piſcarium, qui o-[illegible] quæſiverat incredibili dolore affecit.

LXVII
Galli primum feliciter congreſſi tormentorum cuſtodes profligant occupantque machinas.

[illegible] pugnæ avidus, conſpecto regio excercitu quem, nequaquam [illegible] prodituram ſperabat, veluti concepta victoria maximè elætæ [illegible], Falcium notum equitem ad Lanoium mittit, qui admoneat in [illegible] [illegible]dum, rebusque omnibus poſtpoſitis & verſis in hoſtem ſignis [illegible] [illegible]endum. hoc item Borbonio & Nicolao Salmæ ſignificat ſe [illegible] Vaſtum citato equo prorip[illegible]: ſed etiam ille extrem-[illegible] [illegible], relicto Mirabello ad Vernaculam regreſſus, denſatis [illegible] converterat, [illegible] in eo temporis momento, nequaquam [illegible] parendum, ſed novo conſilio, quod caſus offerret mature [illegible]. Itaque Piſcarius recte, inquit, frater, quod volebam [illegible] læ[illegible] ad hoſtes plenis paſſibus contende, & erumpere audacter, [illegible] victoria ſe iciter ortatur. H[illegible] dictis, ad legiones Ger-[illegible] convolavit, [illegible]rum virtute a[illegible] robore ſummæ rei gerendæ & totius [illegible] conſtare provid[illegible]. Inter in Cæſarianorum [illegible] arma-[illegible] audacter ad nigram uſque legionem provecta a Germanis

LXVIII
Piſcarius inter en... ſuo in hoſtem deſtinat, altero rurſum... pulſos,

faci[illegible]

An. Chr. facilè ſubmovetur, & in ſubjectam Vernaculæ vallem fœdâ perturbatione [illegible] ditur: tormentaque item Gallica, [illegible]atis equis, admirabili ſolertia & celeritate in omnes partes opportunè raptata, ita hoſtes petebant; ut Hiſpani demiſſis etiam humi pectoribus vix depreſſioris loci beneficio pilas evitarent, & Lanoius & Alarco paventes alas ruſticanæ caſæ, quæ objectu ipſo forte [illegible]

LXIX bat applicare cogerentur.

Gallicus cum Rege equitatus [illegible] prov[illegible] lans impetu, peditatum Germanum Helvetium que malè ſuo nudat præſidio.

Tum vero Franciſcus his veluti non dubiæ fortunæ initiis ſuopte ingenio & ſuorum hortatú vehementer incitatus, qui [illegible] dato ſigno procurreret, minime dubitavit. Idem ceteri faciunt & ante alios Palicia primi agminis ductor [illegible] dextero cornu Cæſarianos equites impigre adoritur. Is Gallorum [illegible] ſicuti Lanoio gravis atque terribilis fuit, ita poſtea multorum opinione [illegible] eſt victoriam e manibus Regis haud dubie rapuiſſe: nam præcipiti eo [illegible] non modo Helvetii nigrique Germani, nequaquam pari paſſu ſubſequentes, [illegible] quitum præſidio ſunt nudati; verum etiam tormentorum uſus magna ex parte ſublatus; cum libratores ceſſare cogerentur, ne Regii agminis [illegible] ctu ictibusque terga ſimul & latera verberarent. Ceterum ætate noſtra [illegible] tu nuſquam alacrius atque validius eſt concurſum; cùm veterani [illegible] duces, & equites, flagrantibus animis, non de gloria modo, quæ [illegible] me veræ virtutis aciem exacuit, ſed de Italiæ imperio dimicarent. Galli [illegible] avidi, unum ante alios Borbonium, uti Regis & gentis, cum [illegible] fidiæ, deſertorem, omnibus pugnæ locis requirebant; cum ille ad [illegible]

LXX promptitudinem Pomperano familiari traditis inſignibus, tunicati & [illegible] equitis habitu depugnaret.

Feliciter tamen cũ Rege pugnat, & Noricum equitatũ aliorum præſidio deſtitutũ variis [illegible] varie ſparſis, profligat.

At Rex ipſe argentea in trabea, criſtis, & ſuâ maxime proceritate conſpicuus, cohortantis ducis & ſtrenui bellatoris munus implere, hoſtilem aciem [illegible] citato equo perrumpere, aggredi obvios, & purpurâ auroque præ[illegible] gnes. In eo tumultu Ferdinandus Caſtriotus, qui originem a Macedoniæ Regibus ducebat, dux illuſtris, regia manu confoſſus cadit: ſternitur & Vgo Cardonius alæ Piſcarianæ legatus: Vexilla duo diſcerpuntur, & Noricus equitatus, quem Ferdinandus Cæſaris Frater auxilio miſerat, dum impigre pugnam ſubit, & conſtantiſſime repugnat, gravi accepta clade profligatur. Ita [illegible] pene Laonii atque Borbonii ſigna & agmina nutarent. Nam vel ea re Gallos numero & viribus ſuperabat, quod Cæſariani cataphracti levis armaturæ [illegible] tum ſubſidiis carebant. [illegible] ex tribus agminibus [illegible] cum Vaſto & Mirabellum [illegible] ſecunda ala (ut diximus) [illegible] Germanos [illegible] ſarciendum [illegible] erat, tertia autem relicta extra Parcum, Duce Guidone [illegible] us exercitus impedimenta tuebatur. Ala quoque illa [illegible] Italorum & Hiſpanorum [illegible] Pioræ peculiaris, ut quæ prælio non [illegible] erat adjumento, nam [illegible] Vererum Belgam adoleſcentem [illegible] eius alæ Præfectum extra Parci murum [illegible] movere præceperat, donec ab ipſo per certos [illegible] ſignum acciperet. Sed commiſſa ſtatim exardeſcente pugna cum Laon[illegible]

Quidam [illegible] ex [illegible] lio.

[illegible]

[illegible] atq; terribili, cunctis ſenſibus atque memoriâ vehementer occupatus nemi- 1524
nem, qui accerſeret omnino mitteret, adoleſcens patrui ducis juſſis & diſciplinæ præceptis omnino parendum exiſtimans, uſque ad pugnæ exitum immotus conſtitit. Nec ullâ equitum obteſtatione, vel increpatione potuit adduci, ut in aciem prodiret. His de cauſis laboranti Lanoio & vix Regii agminis impetum ſuſtinenti.

LXXI Hiſpani ſclopetarii à Piſcario ſubmiſſi cladem reponunt

Piſcarius, qui admirabili præſentique prudentiâ, ac intentis maximè oculis cuncta luſtrando, huc & illuc ſingulis difficultatibus occurrebat, Hiſpanos ſclopetarios circiter octingentos ſubſidio mittit, qui repentè circumfuſi à tergo & a lateribus, editâ terribili pilarum procellâ, ingentem equorum atque hominum numerum proſternunt. His etiam appropinquat haſtatorum gravis armatura, atque ita, certo præſidio tuti, audacius plumbeis glandibus inceſſanter rem gerunt. Quo accepto incommodo Regii, dum conſiſtere conferti nequeunt, & expaſſis alis, minore cum periculo, repugnare, ſe poſſe exiſtimant, ſoluta acie diſſipantur. Sed dum huic conſilio fortuna infeſtior occurrit, ira & pudore conglobati rurſus in ſclopetarios deferuntur.

LXXII Nova pugnandi arte equitatum in ſe verſũ deludũt, affligũtque.

At Hiſpani natura agiles, & levibus protecti armis, retro ſeſe celeriter explicant, eorumque impetum tortuoſis diſcurſibus eludunt, auctique numero, ut erant, cùm longo uſu, tum novis Piſcarii præceptis edocti, manipulatim in toto campo ſine ordine diffundetur. Erat id pugnæ genus per ſe novum & inuſitatum, ſed in primis ſævum & miſerabile, quod magna rerum iniquitate præoccupantibus ſclopetariis, præclaræ virtutis uſu? in equite penitùs interiret: nec aliæ, vel fortiſſimæ dextræ, diu proficerent, quin conferti à raris & paucis pedites, & clariſſimi ſæpe duces, & equites, inultâ cæde, paſſim ab ignobili & gregario milite ſternerentur.

LXXIII Vaſtius in dextero cornu Mommorantio capto, victor.

Ab alia quoque parte, jam Vaſtius promotis à dextero cornu cohortibus, & juncta alâ equitum cum Anneo Mommorantio proſperè conflixerat, profligatoque per ſclopetarios eius equitatu ipſe ante alios interfectis libratoribus, tormentis hoſtium fuerat potitus. Accidit autem in eo concurſu (quod non videtur prætermittendum) ut Vaſtius & Mommorantius; qui poſteà ſummi duces evaſerunt, ſicuti ab utroque accepimus, peracri ſingularique certamine aliquandiù dimicarint. eo quidẽ eventu, ut non multò poſt Momorantii equus Caſtelii manu vulneratus concideret, atque ipſe demũ ab Errera Centurione caperetur.

LXXIV Helvetii equite & tormentis nudati, in fugam ſeſe raro exemplo præcipitant Ducibus fruſtra conantibus.

Eo rerum ſucceſſu Vaſtius factus alacrior; minorem Helvetiorum aciem, tormentorum amiſſione & fugâ equitum abſterritam, & ob id hæſitantibus animis pugnam capeſſentem adoritur. Tum verò, incredibile dictu, videre licuit gentem, paulò antè ab excellenti probataque virtute campeſtri præſertim in acie formidandam, cùm decoris & diſciplinæ, tùm innatæ ferociæ penitus oblitam, inclinatis haſtis pugnã detrectare, & metu mortis egregiæ, ab infami fuga turpiſſimum interitum, præalto in flumine, quæritare, fruſtra eos retentare conſirmareque magnis obteſtationibus conante Florantio Sedanio, qui genti familiaris, & dignitate equitum Mareſchalchus cum peculiari ala cataphractorum,

An. Chr. rum, dimiſſis omnium equis, in prima acie ſe pugnaturum profitebatur; adeò, ut priſtinum illum immanium corporum ac animorum vigorem cœleſte aliquod infeſtum numen, aut certè fatalis is Regi dies eripere videretur. Nec minori deformitate eundem fugæ exitum tulit altera Heluetiorum acies: quæ, uti numero cohortium plenior aliquamdiu immota conſtiterat; ſed cùm circumfuſis undique ſclopetariis perpetuo quodam pilarum imbre eminus obrueretur, & promptiſſimi Centurionum, ut plerumque accidit, in ipſo primo ordine cecidiſſent, conſpectâ demum ſtrage regii equitatus, abjectis haſtis, terga vertit.

LXXV. *Dux Heluetiorũ Dieſpachius, in medios ſe hoſtes, quàm fugam conjicere maluit.*

Ferunt Joannem Dieſpachium, qui ſummam inter Heluetios duces auctoritatem obtinebat, cùm cohortes ne tentato quidem certamine turpiter fugientes intueretur, & obverſus, ac iratus ſigniferos increpando cædendoque ſiſtere nequiret, graviſſimo compulſum dolore tantæ acceptæ cladi ac ignominiæ ſupereſſe noluiſſe, in eoque præſentis animi decreto, pervadentem in confertos hoſtes, honeſtiſſimè cecidiſſe. Hanc tamen cladem Heluetii, qui ſuperfuêre Alanconio Regis ſororio, acceptam referebant, quod ille, ubi parum ſtrenuus & diù inclinantis prælii ſpectator, dum ardente adhuc pugna, cum integro totius poſtremi agminis equitatu in fugam ſeſe proriperet, Heluetiam aciem egregiè denſatis ordinibus prælium ſubeuntem, tranſverſâ & præcipiti impulſione perrupiſſet.

Alanconius Regis ſororis maritus ab Heluetiis ignauiæ accuſatus.

Ceterum à dextero Gallorum cornu uni omnium peditum Nigri Germani, ut in ipſa ſalutis atque Victoriæ deſperatione, cum Germanis accerrime & conſtantiſſime depugnarunt: eòque majoribus prope odiis, quàm viribus, quæ ſummæ erant, ſiunt congreſſi, quo efferatis diuturnâ diſſenſione animis, neutris, qui paululũ loco pulſi pedẽ referrent, ulla omnino ſpes veniæ aut militaris miſericordia relinqui videretur. Indignabantur Cæſariani, quod Nigri contempta & irriſâ Cæſaris Majeſtate, ſpretaque auctoritate Germanici nominis, pro Gallo vetere hoſte mercenariis armis, fratres conſanguineos obſeſſum atque oppugnatum veniſſent. Ex adverſo Nigri maximè decorum exiſtimabant pro eo Rege, qui multis annis ipſos liberalibus ſtipendiis aluiſſet, fortiſſimam operam præſtare, tueri ſacramento fidem, & nihil omnino admittere, quod veteranis militibus indignum foret. Nec hercle ex his quiſquam erat, in eo haud dubie ſupremo vitæ actu, conatuque bellici operis, qui inſultantis fortunæ injuriam inuſitatâ virtute & decorâ morte vindicandam non duceret. Cùm appropinquarent acies & miro ſilentio gradus inferretur, procedebat ſolus ante Nigrorum aciem Longamantes ab Auguſta Vindelica nobiliſſimus Dux, Georgium Franſpergum & Marcum Sithium elatâ manu, & clarâ voce ad ſingulare certamen provocans. Sed is atroci murmure refutatus, & multorum ſimul petitus telis citò concidit, abſciſſamque eius cùm armillis & annulis manum ovanti ſimilis gregarius miles oſtendit. Tum vero ſublato clamore à Cæſarianis alacriter eſt procurſum.

LXXVI *Nigra legio Germanorũ à Gallis ſtantium penitus à Germãis Cæſareis, tanquam perfida, ad internecionem quæritur.*

LXXVII *Piſcarius aliquot vulneribus ſau-*

Erat in medio campo dum utræque acies coirent, ipſe Piſcarius in equo ſublimis

mis, ſed pedeſtribus armis protectus ſæpe orans Franiſpergum, ut gradum intenderet, eumque commemoratis ſuperioribus prœliis, in quibus eius viri virtus enituiſſet, ad parandam omnium maximè opimam & memorabilem victoriam attendebat. Itaque concurrente utrâque acie, dùm in adverſos equum adigit cuſpide per apertam galliem recepta in facie vulneratur, confoſſoque demum equo ſiniſtrum ei crus alabardâ * trajicitur. In eo terribili armorum fragore haud dubiè ſuorum pariter atque hoſtium armis fuiſſet oppreſſus, niſi ægre eluctnaé tem familiaris primo eques, & demum centuriones & ſigniferi propiores magno conatu ereptum ſervaſſent. 1525.

cens ægrè morti eri-pitur.

**bipenni*

LXXVIII Nigra le-gio con-cluſa à Germa-nis conci-ditur multorũ illuſtriũ clade.

Interea Franiſpergus & Sithius admirabili peritiâ, ad includendos hoſtes exporrectâ utrinque acie, legionem in medium ſinum exceptam duobus ſtatim expaſſis & recurvatis cornibus præcingunt, eamque pertinaciſſime reſiſtentem in medio totam contrucidant: ita ut una tantùm tribus legionibus oppoſita, & ob id infelici virtute repugnante, nemo penè Nigrorum evaſerit. Periêre ibi, præter Longamantem, ante primos ordines Richardus Suffolchius Regulus, cui Albæ-roſæ cognomen fuit, ad quem plerique, & præſertim Galli, Britannici regni jura pertinere prædicabant: & ab aliis propter regii nominis dignitatem & bellicarum rerum peritiam, Nigræ legioni fuerat præpoſitus. Franciſcus item Antonii Lotharingiæ Principis Frater, eximiæ indolis adoleſcens, qui in primo ordine, ante alios armis & criſtis conſpicuus, locum popoſcerat: duoque item Germani Reguli Hortembergius atque Loſſenius militiâ illuſtres: & Teodoricus Scombergius Nicolai Antiſtitis Campani frater equeſtri dignitate, &, propter induſtriam excellentis ingenii, legationum etiam honore inſignis.

LXXIX Regia a-cies mag-na clade præcipuo-rum Du-cum per-fringitur Hiſpanis grandio-rum ſclo-porum u-ſu maxi-mè pene-trantibus

In hunc modum diverſa in parte dum fugantur Helvetii, & Germani concidunt: eodem ferme tempore regia acies à Sclopetariis ſimul, & ab equitatu, haſtatis etiam ſuccedentibus, perrumpitur. Tum vero quiſque dux inſignis & illuſtris eques, ad protegendum eripiendumque Regem concurrit: plerique deſiderio navandæ in oculis Regis ſupremæ operæ, loca atque agmina ſua relinquunt. Palicia dum ſuffoſſo equo, annis ac armis gravantibus, ad Helvetios ægrè ſe recipit, ab equitibus intercipitur. Sed eum jam ſupervenienti Caſtalio traditum Valurtes Hiſpanus, quaſi tanti captivi pretium & laudem equitibus invideret, appoſito ad thoracem craſſiore Sclopeto crudeliter interficit: trajicitur duplici vulnere & ipſe Tramulius, multarum palmarum vetus Imperator. Galeacius item Sanſeverinus, dum ſingulari peritiâ huc & illuc adacto equo hoſtes ſubmovet, & præclarè decertat, in conſpectû Regis cadendo, quod regiæ gratia & famæ inclyti nominis debebat, honeſto vitæ exitu perſolvit, cùm procumbente equo laberetur, proximum ſibi Guliermum Langeum illuſtrem equitem, in ſupremo caſu opem ferre cupientem, appellans; *Sine me*, inquit, *Fili, fato meo fungi & quàm celerrime potes, hinc ad protegendum Regem recurre, nominiſque mei & honeſti exitûs memoriam, ſi evades pie amiceque colito.* Erat pugna omnium maxime funeſta & magnopere iniqua Gallis equitibus nam

Palicia, Tramu-lius, Ga-leacius ac Lan-geus Du-ctores ca-dunt.

An. Chr. nam à circumfuſis & expeditis Hiſpanis, in omnem partem ad lethales ictus pilæ plumbeæ ſpargebantur: quæ non jam tenuioribus (uti paulò antè erat ſolitum) ſed gravioribus ſclopetariis, quos vocant arcabuſios, emiſſæ, non cataphractum modo ſed, duos ſæpe milites, & binos equos tranſverberabant; ſic ut miſerabili nobilium equitum ſtrage, & morientium equorum cumulis conſtrati campi, & alarum virtuti ſimul officerent, ſi denſato ordine irrumpere conarentur; & paſſim veluti objectis aggeribus, ſi cui decore vita potior foret, minimè expeditum ad fugam iter præberent. In tanta rerum iniquitate Vilermus Bonivettus Amiras aliquandiu diſcurrendo & cohortando Helvetios, & equites in fugam inclinatos confirmare conatus, cùm haud dubie adverſam eius prælii fortunam agnoſceret; nec tantæ cladi, cuius ipſe præcipuus fuiſſe auctor diceretur, ad pœnam vel ignominiam ſuperſtes eſſe vellet, gravi & obſtinato pudore in medios hoſtes incurrit, atque ibi quòd apertâ galeâ diſcurrentium & imperantium ducum more uteretur, jugulum mucronibus objectans, eſt interfectus. At Franciſcum, nudatum omni ferè præſidio alarum, & cuſtodia corporis, tot circum interfectis, & ceteris circumquaque palantibus ſeſe eripientem, mixti ex variis turmis aliquot equites, uti habitu inſignem perſequuntur.

Bonivetti, ex pudore acceptæ cladis ſuperſſe nolens ſe in fundit hoſti.

LXXX

Rex Franciſcus ſtrenue pugnans ab Hiſpanis capitur

Nec Rex impigre ſeipſum deſerit, quanquam ab equo & à fortuna deſerebatur: paſſim inflexo equo cum inſultantibus gladio rem gerit, illatiſque aliquot, & acceptis vulneribus, ſtrenue repugnat, ſed dum ad proximum rivi pontem contendit, confoſſo & corruente equo, ſternitur. Primi omnium Didacus Abila, & Joannes Vrbieta Cantaber ſuper gravante equo jacentem circumſiſtunt: nec adhuc planè cognitum intentatis gladiis ut ſe dedat, ni perire malit, cohortantur. Interim ſuperventu Mottæ Anoierii Galli, qui erat Borbonii equitum Præfectus, de facie noſcitur: quanquam erat ex vulnere totum os manante ſanguine fœdatus, ſed dum Motta, ut ſe Borbonio dederet, qui non procul abeſſet, hortaretur, Rex ad proditoris nomen indignabundus, ac imperanti ſimilis, *accerſitote*, inquit, *Lanoium*: iſque dum Motta ad Borbonium pervolaret, undique voce & diſcurſu militum quæſitus, opportunè ſupervenit, ſummotâque incumbentium turbâ ſubtractum equo, exporrectâ dextrâ ſublevavit, præoccupanti Abilæ Chirotheca ferrea traditur; proximi paludamentum in fruſta diſcerptum abripiunt, alii balteo & calcaribus potiuntur, quùm quiſque aliquid ex Regiis exuviis rapere properaret, quod mox ad decus, petendaque præmia, non obſcurâ fide poſſet oſtentari. Capto Rege, undique à Cæſarianis victoria conclamatur: Gallis animus concidit: fit fœda fuga in omnes partes: Helvetii pecorum modo paventes dum cæduntur, Ticino flumini ſe committunt, natandique prorſus imperiti fœdâ & miſerabili colluvione connexi impeditique agminatim gurgitibus rapiuntur: alii ſupplices projectis ad terram armis ſalutem petunt. Rex armatus, uti erat, in humili aſturcone cùm à Lanoio in caſtra duceretur, Alphonſo Vaſtio fit obvius. Is tum forte à perſequendis Helvetiis redibat, ut de Piſcario, quem falſo cecidiſſe ferebant, certius agnoſceret.

Lanoio maxime quàm Borbonio tradi.

Milites avide ſpolium ex Rege captans

Nec

Nec mora, Vaſtius ab equo properè deſiliit, & regiam dexteram apprehendens, cuſtodientium & aggregantium ſeſe ultro militum coronam latè ſummovet, ita ut his puderem injiceret, qui nullo propè reſpectu majeſtatis, adeo arctè jam captum Regem cuſtodirent. Tum verò Franciſcus haud parùm ejus conſpectu recreatus, ſilentium exſolvit. Eum enim, cùm juventæ flore & ſpecie corporis, tum virtutis & omnis militaris elegantiæ laude inſignem, uti præclarus vel in hoſte excelſæ virtutis æſtimator, vehementer adamabat. Conſolanti Vaſtio magnitudinemque animi & humanitatem in Carolo Cæſare plurimùm attollenti: *Statueram*, Rex inquit, *non indecoro caſu inter armatos concidendo, animū ab hac tantùm rerum mearum acerbitate vendicare, ne tot clariſſimorum meorū Ducum funeribus ſupereſſem, ſed Fortuna jam pridem nomini noſtro iniquè & peracerbè infenſa, ut vitam invito ad illudentis fortunæ ſpectaculum reſervaret, honeſtiſſimam mihi mortem invidit: hoc uno tamen memet in tanta cladis memoria conſolabor, quod nulla mihi in poſterum fortunæ vis erit pertimeſcenda: quandoquidem illa ſæviſſimè ſemper ſuens, nec tot cumulatis cladibus unquam abunde ſaturata, nunc tandem reliquas ſupremi odii faces in publico totius Galliæ luctu, & ſumma mea ex tanti infortunii caſu jactura reſtinxerit.* His verbis, non modo ipſis victoribus ſingulari affectis lætitiâ lacrimas propemodum excivit; ſed circumfuſorum etiam omnis generis militum animos tantæ victoriæ reputatione uſque adeo confudit, ut facile à cædibus & ab ipſa etiam prædâ, ad tanti Regis capti ſpectaculum undique verterentur.

1524 · LXXXI

Vaſtius honorificè Regem excipiens eundem erigit.

Regis ad Vaſtium oratio.

Rex cuſtodiæ mandatur.

ſolante eū brevi redemptionis ſpes Piſcario

Ductus eſt in Gallica caſtra ipſo imperante, ne à Ticinenſibus, quos ſummis affecerat detrimentis, & a ferociente præſidario milite, tanquam diuturnæ obſidionis incommodis vehementer afflicto, ad ludibrium in ea fortūa conſpiceretur. Ibi ea vulnera, quæ in averſa parte femoris, & in dextera ſummaque gena acceperat, facile curavit: aliquot etiam pilarum ictus duplici thorace ita egregie ſuſtinuerat; ut cùm Chriſti Crucis fruſtulum aurea concluſum bullâ ferret; quòd plane foret ſervatus in miraculum à piis hominibus refereretur, quæ univerſa Jovii verbis exhibui. * Nec multo poſt ad Piſleonem in cuſtodiam eſt deductus, ubi cùm Regem Piſcarius ſummâ humanitate inviſeret, ac prolixè moderationem & lenitatem Cæſaris anxio atque inter ſpes metuſque ingentes deprehenſo Regi exponeret; mirum eſt, quantum extremis calamitatibus ægro ſolatii dederit; cum ex tanta victoriæ felicitate non opes regnaque ſolicitè quæſiturum, ſed gloriæ ſolius poſſeſſione, pulcherrimiſque uſurpatæ in hoſtes clementiæ titulis acquieturum exiſtimaret: quòd eam ſibi Auſtriaca familia potiſſimum vindicaret laudem, quæ ab humanitate manſuetudine in hoſtes non minus quam ſubditos duceretur. Poſtquam tam inuſitatæ felicitatis nuntium Carolus, minimè arrogantis elatique animi argumentis excepiſſet; ſed modeſtiâ ſingulari (quâ illum volubilis ambiguæque fortunæ favorem magis Superis, quam ſuis meritis, aut virtuti acceptum ferret) omnem triumphalem apparatum recuſaſſet, triduumque inſigni pietate, inter ſolennes publicaſque comprecationes, exegiſſet; ut illuſtrius nunquam triumphare, quàm ſine triumpho his virtu-

**hucusq; Jovius.*

Carolus egregia modeſtia triumphare noluit ſed gratias egit.

An. Chr. virtutum exemplis potuiſſet. Quam verò interea orthodoxa per Germaniam Eccleſia jactatione à Luthero eiuſque aſſeclis, in varias ſectas diviſis, perpeſſa ſit, dū Catholici inter ſe Reges non neceſſariis armis ambitioſe collidebantur, in ſequentem librum annumque rejicere malumus; ut juncta rerum geſtarum ſerie, hiſtoriæ illius novitas veritaſque magis illuceſcat: nec Lectorem ille ſæpius dolor recurrens vellicet; quod pro terrenis hiſce regnis tanta contentione à ſummis Eccleſiæ principibus decertetur, eorumque animos cœleſtis amplificatio defenſioque regni leviſſime ſolicitet, niſi tum forté, cùm ex religionis præcipitio imperia quoque periclitari ſentiunt, præpoſtero ſanè ſtudio, cum Eccleſiam fidelium tueantur propter regna; non ut par eſſet, regna propter Eccleſiam. Alius plane hac tempeſtate Davidis Æthiopiæ Regis ſenſus, qui cum Sofio Perſarum Rege literas in Europam, pro Concordia principum Chriſtianorū, armiſque contra Turcam jungendis dederat: & is quidem per Epiſcopum ſuum Zagazabo ſignificavit fidem ſe Chriſtianam ab Eunucho Candacis Reginæ traditam tueri, ſummoque Eccleſiæ Capiti Pontifici Romano & debere & offerre devotam obedientiam, atque ut Chriſtianos Principes ſua autoritate adverſus Mahumetanos conjungat, vehementer exoptare. Quo argumento & Perſarum Rex ad Carolum Imp. ac Ferdinandum Regem flagrantes literas deſtinavit. Sed ut præſentia magis quam remota oculos animoſque ſubeunt: ita Carolus Franciſci æmulatione diſtractus, ac ſucceſſu bellorum lætus, ad fortunæ ex propinquo blandientis favorem vela explicabat.

LIBER

LIBER III.

Hiſtoriarum Caroli V. & Ferdinandi Imp.

AD famam Ticinenſis victoriæ, quam viginti facilè procerum ac gregariorum decē millium cæde Galli funeſtârunt, ceteris cum Rege Ducibus, præter Alenzonium, in captivitatem abſtractis, ingens trepidatio non Galliam modò, ſed & Italiam concuſſit. Verſabatur ante oculos veterum in Italia Cæſarum Monarchia, ad quam Carolum tam felici rerum ſucceſſu invitari haud dubiè conſpiciebant, adeòque anxii vires ſuas Cæſariſque incertis conſiliis metiebantur. Impellebant nonnulli Pontificem, Cæſaris rurſum favorem magno pecuniarum impendio ambientem, ne incertam Ducum fidem, pacemque parum honeſta mercede emeret, quâ ſimul Italiæ libertatem opeſque egeno rapacique militi venditurus eſſet, qui in urbes regioneſque defenſoribus vacuas ſine vi ac prælio recepti, ſuam illam miſeriam exoneraturi propediem viderentur. Potius cum Venetis, ceteriſq; Italiæ principibus pro ſervitute avertendâ arma caepiſſeret, neque ita ex omni fortunæ nutu penderet, ut in extrema rerum deſperatione Regem, quem nuper florentem complexus ſit, devictum proſtratumque velit deſerere. Poſſe iiſdem, quibus Cæſari ſeſe, ambiguo eventu, conciliet pecuniis, expeditum ad arma militem comparari, atque ipſum parum tutâ coſtodia circumſeptum Franciſcum in libertatem vindicari; certe urbis neceſſariis contra hoſtilem vim præſidiis defendi, ac ſervitutem Italiæ cervicibus incumbentem amoveri.

I Gallia Italiaque hac Caroli victoria turbatur.

Jovius in Piſtarius Belcarius et alii.

Sed hæc Clementi, mitiora ad otium pacemque conſilia amplexanti, viſa ejuſmodi ſunt; ut quæ à veteris amicitiæ officiis remota maximè, atrociori Cæſarem injuriâ provocatum ad indignationem & arma in ſe ſuoſque concitare poſſent. Itaque cum Carolo Lanoio æris ad militares ſeditiones componendas avidiſſimo, centum & triginta aureorum nummum millibus pacem veteriſque concordiæ fœdera pactus eſt, Venetis tam pretioſam ſimul dubiamque quietem recuſantibus. Et cautius quidem ab his actum; quod Cæſar haud multò poſt improbatis Lanoi pactionibus, ſummâ poteſtate omnia reſcinderet, pecuniarum in ſe aliiſque magnus contemptor, ſive deeſſent, ſive abundarent. Ita auro ſuo Pontifex atque expectatione fraudatus,

II Pontifex gratiam Cæſaris ambit; ſed fruſtra.

1524. datus ſerius deluſum ſe animadvertit. Miles etiam Cæſareus inopiâ ſuâ, atque alienâ provocatus injuria (malis, quæ tam ferre ipſe, quàm aliis inferre didicerat) in Placentinum ac Parmenſem agrum per æſtiva infuſus ſumma rapiendi aviditate non paucis cladem ingentem, aliis etiam terrorem incuſſit.

III Angliæ Rex à Carolo ad Franciſcum traducitur.

Angliæ Rex Henricus, qui Carolum ex nuperis pactionibus generum ſperabat; cùm illum Luſitânæ puellæ adjeciſſe animum, atque ex inſperatis bellorum ſucceſſibus occultâ arrogantiâ elatum crederet, victoremque ſibi metuendum formidaret, Ludovicâ Franciſci Regis Matre invitante, & quodam miſerationis perſtrictus ſenſu, ad Franciſcum animum inflexit, quem fortuna jam alienæ opis, & ſubſidiorum fecerat indigentem, ut beneficiorum non iniquus æſtimator futurus crederetur: quæ apud felices, aut nomen, aut gratiam facilè amittunt. Interea Rex Franciſcus, captivitatis, præſentiumque rerum faſtidio ductus, æquiores magiſque expeditas coram Cæſare libertatis Paciſque leges ſibi polliceri cæpit. Ideòque inexpectato amicis juxta hoſtibuſque conſilio, cum Lanoio prorege occultè de ſuâ in Hiſpaniam traductione convenit.

IV Franciſcus ſpe libertatis à Carolo præſente obtinendæ in Hiſpaniam à Lanoio transfertur.

Lanoius, ubi in conſilio Procerum facile perſuaſiſſet Regem tutioris cuſtodiæ gratiâ Neapolim traducendum, inſtitutum illuc ſimulate cum Gallicis triremibus, Hiſpanoque milite iter, denique in Hiſpaniam convertit, tanto, non modo Italorum, Gallorumque procerum; ſed & Cæſariorum, Borbonii imprimis atque Piſcarii, irâ & dolore, ut Lanoium ſummi imperii jura arrogantiſſimè uſurpantem omnibus palam conviciis contumelioſe proſcinderent, ac proinde ille diſcedentem conſequi; hic perquam acerbis ad Cæſarem literis, graviſſimæ hominem injuriæ reum poſtulare veritus non ſit.

V Lanoius hoc facto Ducum gravem invidiā, Cæſaris gratiam occupat.

Sed eum Lanoius, homo Belga, gratiæ locum apud Cæſarem obtinebat, ex quo deturbari nullis invidorum criminationibus facilè poſſet, quin etiam tam rari facinore obſequii arctius Cæſarem; nihil tale expectantem ſibi devinxerat, qui inſigni iccirco moderatione ceterorum ducum indignationem mitigabat; quanquam Piſcarius, præter humanitatem Cæſaris ſcripto declaratam, nulla vulnerum ſuorum, extremique diſcriminis ac laboris præmia ſibi deferri, graviſſimè ſentiret. Cum Soram Carpumque oppida, paternis ditionibus opportuna, fruſtra expectaret; ac ne capto quidem abs ſe Navarro libertatem vendere, Cæſaris indulgentia, liceret.

VI Rex Lanoius in diſcrimine ſervatī ſunt.

Franciſcus regio apparatu Barcelonæ exceptus, Alicanteram attigit, ubi ingenti vitæ periculo inter militum agmina, per tumultum ſtipendia flagitantium, verſatus eſt; cùm feneſtræ columella, cui Rex averſus incumbebat jactatum temere ſclopeti ictum avertit, Lanoio fugæ & latebrarum præſidio ægrè, contra vim, defenſo.

VII Admirabili pompa & liberalitate in Hiſpania à Mendocio Rex excipitur.

Hinc cum Madritum contenderet Franciſcus, per viam à Didaco Mendocio Infantaſiorum Principe incredibili honoris, ac regiæ plane liberalitatis officio cultus eſt, cùm ille, præter impenſe curata hoſpitia ſubditorum per turmas cohorteſque digeſtorum, ſupra duodecim contraxerat millia, qui tranſeuntem.

Regem

Regem militari plauſu exciperent. Quem ante , in non magni nominis Principe, magnificentiæ decus admirantem, iis præterea muneribus veneratus eſt, quibus Rex Regem potuiſſet colere: præter mulas, quas Hiſpania nobiliſſimas alit, purpureis inſtratas ſtragulis, equos complures, omnium longè Ibericorum generoſiſſimos argenteis phaleris, ephippiis, ex ſerico ornatos, dono obtulit. Adjecit exquiſitiſſimum Venationis apparatum, ſuoſque cum Falconibus Aucupes, cum omni Venaticorum canum genere ac delectu, peritiſſimos artis venatores. Nec ſatis; aulæorum pictarumque ſtragularum, tum denique vaſorum ex auro argentoque cælatorum illa acceſſit copia, ut Rex non ad hoſtes captivus, ſed victor ad amicos rediiſſe videri poſſet. Neque mediocriter tantâ Mendocii liberalitate delectatus eſt, ut qui hæc tacitâ cogitatione ad Cæſaris voluntatem humanitatemque propinquam ſibi libertatem referret; arbitratus benevolentiſſimum fore principem, qui tam profuſæ liberalitatis clientes aleret. Nec falſa ſpes Regis fuiſſet, niſi ad Procerum ſuorum, præſertim abſentium in Italiâ Ducum, arbitria rem tantam revocaſſet, maluiſſetque congenitæ magnitudinis ſuæ, quam obſervantiæ ac gratitudinis in bene meritos Duces oblivisci. 1524.

VIII Carolus Imp. quo minus pari humanitate Regem tractaret à ſuis prohibetur.

Rex igitur, qui Toletum Cæſariſque familiarem præſentiam exoptabat; ut, quâ erat humaniſſimâ morum comitate, atque oris cùm gratiâ, tum facundiâ, exceſſiſſimi animi pariſque humanitatis juvenem ſibi devinciret, ad ignobilis primum oppidi Sciativæ arcem, ac deinde intercedente Lanoio ad Valencem nobilis aulam venationibus opportunam, denique in arcem Madritianam Caſtellani regni traductus, variiſque adventuri propediem Cæſaris ſuſpicionibus deluſus eſt. Sed ab hujus magnitudine alienum fore dictabant Proceres, ſi Regem aliter, quàm gratuitâ libertatis oblatione conveniret, hanc verò liberalitatem, ita noxiam, injuratum penè hoſtem minimè exercendam videri; ut quæ non modò cum graviſſimo Reip. detrimento, ſed & inſigni triumphantium Ducum injuriâ conjuncta ſit. Nec dubium, quin Borbonius in Hiſpaniam quoque delatus, totius exercitus imperator, maximumque ad victoriam momentum, hujus quoque conſilii fautor, promotorque extiterit monueritque, *beneficium in malè promeritum hoſtem non temerè profundendum; cum quo dimiſſo omnis facile beneficii gratia, velut in ſoluta captivitate fera, diſſipanda ſit*, nec ipſe facilè in gratiam paternaſque Galliæ poſſeſſiones reſtituendus. Hæc tam improviſa Franciſci in Hiſpaniam interiorem traductio, Venetos ad obligationem cum Cæſare innovandam propenſos, tum Pontificem ipſum jam fœdere, niſi Cæſar recuſaret, illigatum, præter ceteros Italiæ Galliæque Principes uſque adeò alienavit; ut novâ ſocietate in Hiſpanorum Germanorumque per Inſubriam Siciliamque exitium conſpirarent.

IX Italiæ principes adverſus Carolum conſpirant.

Et quamvis Cæſar, ad affectatæ Monarchiæ ſuſpicionem abolendam, exercitum diſſolveret, alioſque ex militibus Sacramento, alios ab Inſubribus ad Neapolitanos dimitteret; tamen in periculo ad confirmandam proſiis radicatam exiſtimationem metus nimium valuit. Ante alios Franciſcus Sphortia &

Q immi.

An.Chr. immitia nimis Germanorum, & ſuperba Hiſpanorum imperia verebatur. Qui jam ſæpe Cæſaris animum, de paterno Inſubrum regno auguſtalibus tabulis attribuendo, nequicquam pertentaſſent, quam gratiam, licet ab avis non rarò contemptam neglectamque ſexcentis aureorum millibus emere non recuſabat. Sed cùm ſurdo preces pretiumque, ceterorum Italiæ procerum interceſſione cumulatum, offerret; aliò conſilia animumque vertit Hieronymo Morono, reconditæ aſtutiæ viro, atilæque principe, vafre propoſitum moderante. Enimvero hic Piſcarium, non levi offenſione à Cæſare alienum, remotis arbitris ad Italiæ libertatem propugnandam inſigni facundia inflectere conatus eſt. Cum, & operæ tam ſedulo utiliterque Cæſari navatæ emolumenta perquam exigua, & ingentia omnino, præter immortalem nominis gloriam, vindicatæ in libertatem Italiæ commoda proponeret: regni certè Neapolitani coronam à Pontifice in tam præclari vindicis caput transferendam promitteret, quod ſummo hoc regnum jure ſedem Apoſtolicam reſpiceret, nec Cæſari legitimâ ſucceſſione debitum; ſed per vim fraudemque ab avo ejus Ferdinando occupatum eſſet, Aragoniis poſſeſſoribus immeritò excluſis.

X *Piſcarius admittere conſilia proditionis & novi fœderis videtur.*

Quæ Piſcarius ita excepit, ut ad animum commodorum rationumque ponderere inclinatum perveniſſe viderentur; cùm Morono gratiam ſe debere fateretur; ut qui invidorum livore ac malignitate circumvento non iniquū ab iniqua fortuna oſtenderet exitum. modò ne fides ceterorum deeſſet Principum, quibuſcum facti præmia ac pericula communicaret, tum ut à peritis doceretur, quo jure ac lege Pontifex regni Neapolitani ſupremum ſibi imperium vendicaret, ſacramenti enim religione, quâ Cæſari tanquam Domino tenebatur, hac ratione per majorem poteſtatem ſeſe exoluendum, nec proditæ violatæque fidei infamiâ, quâ priſtinum decus obſcurari nolit, apud æquos rerum judices notandum eſſe. Moronus ubi ſuis conſiliis captum Piſcarium crederet, prolixè de ceterorum Principum fide ac poſtulatorum ſatisfactione ſtipulatus, mittit ad Pontificem gravis exploratique ingenii virum, Salvium Gentienſem, qui omnes conſiliorum factorumque rationes, de Italia ab aliorum tyrannide in libertatem vindicandâ, explicaret, quem avide excepit, audivitque Pontifex; quòd probè intelligeret, neminem ante Piſcarium Ducum aut Principum majori arte, autoritate, induſtriâ, viribuſque hanc rem acturum, expeditumque cæptis conſiliis finem impoſiturum eſſe. Jamque ultro citroque perſeniatis explicatiſque animi ſententiis rei audendæ momenta rationeſque expendebantur. poſtquam Pontifex Venetique, de Piſcarii voluntate perſuaſi, aſſentire [illegible].

XI *Piſcarius averſus denique Cæſari rē aperit. Qui tamen ob diuturnius ſilentium ſuſpectus redditur.*

Cùm Piſcarius, incertum, an conſtanti hactenus in Cæſarem fide, an ex ancipiti facinore revocatâ mente, perſcribit in Hiſpaniam [illegible]orum Principum in ſuſcepta pro libertate conſilia: quanquā jam Cæſarem ea non laterent; [illegible] non admodū Piſcarius ipſe, a correctæ inſe perfidiæ [illegible] qui hoſtium machinationes jam diu exploratas tectâ ſecum cogitatione [illegible] inter fidem utique proditionéque [illegible]. Tum Cæſar [illegible] Mediolanenſis imperii diploma recuſaſſe videretur, per legatum Lopam [illegible]

leg[illegible]

legibus tranſtulit, ut mille auri pondo ære præſenti, quinque millia venientibus temporibus exhiberet. Nihil interea Piſcarius, Cæſare fidem fraudemque laudante, de ſuſcepta proditionis ſimulatione erga Pontificem ceteroſque Italiæ Duces remiſit; dum opportuna urbibus præſidia, aliarum cauſarum obtentione, providiſſet, atque evocatum ad ſe Novariam Moronum, nihil inſidiarum ob datam fidem metuentem, induiſſet cuſtodiæ. 1525

XII *Franciſcũ Sphortiam poſſeſſione excludit, moritur: que famâ inter poſteros ambiguâ.*

Franciſcus tamen Sphortia, Mediolani obſtinato morbo dudum vexatus, ſeſe conſiliorum negat participem, magnâque Piſcario innocentiæ fiducia imperii ſui propugnacula, præter Mediolani Cremonæque arces, permittit, quas, ne indicta cauſâ poſſeſſione Inſubriæ dejiceretur, reſervandas ſibi aſſerit. Sed Piſcarius, quod ad enervandas conſpirantium vires iis ſibi arcibus utendum intelligeret, ſine cunctatione utramque circumſedit, ut ad obſidionis pericula parum inſtructas rerum neceſſariarum inopiâ premeret. At inter hæc officia confectum ſenſimque extenuatum longis curis vigiliiſque corpuſculum ingentes viri animos in medio ætatis victoriarumque curſu moriendo deſtituit, cum ancipiti famâ ad immenſas ſui laudes, ſimul & inſiguem nominis contumeliam frueretur; tam Italis vafrum hominis ingenium deteſtantibus, quàm incorruptam in Cæſarem fidem Germanis Hiſpaniſque prædicantibus. Ita videlicet res humanæ in magnis viris obtinent, ut quod alii ſummam virtutem, alii inter ſuprema flagitia ſæpe habeant: prout quique privatis affectionibus in favorem aut odia abripiuntur. Itali certè extremum facinoris detecti non modo dedecus ſed & incommodum ægro vix animo ſuſtinebant. Quid enim exſpectandum magis, quam Cæſarem tam acerbâ injuriâ ac contumeliâ provocatum occupandæ Italiæ rationes initurum? Qui ſi Franciſcum, libertatis ſuæ avidiſſimum, in eandem ſecum armorum ſocietatem pertraheret; actum de Italiæ fortunis eſſet, cui tot hoſtibus circumventæ infame ſervitutis onus immineret.

XIII *Franciſcus Rex in morbi diſcrimine; et Carolum ſpe libertatis recreatur*

Dum hoc Itali animorum æſtu ad omnia ſe conſilia, amittendæ libertatis metu, converterent; Franciſcus Rex captivitatis impatientiâ; quod neque conveniendi Cæſaris facultas fieret; neque, inter dubias alienæ ſeveritatis ac clementiæ opiniones, expedita ſeſe ratio libertatis oſtenderet: eam animi ægritudinem contraxit, quæ in corpus transfuſa, inexplicabili remediis malo extremam mortis calamitatem portendere videretur. Cæſar tanto Regis diſcrimine permotus, propere adfuit, & peramicâ humanitatiſque plenâ ſalutatione, tum injectâ ſpe certæ libertatis ac clementiæ, ægrum pallentemque jam vicinâ morte Regem adeò recreavit; ut excitatæ vitali calore venæ, frigiduſque nativo vigore diſcuſſus ſanguis, ac ſupra omnem medicinæ vim lætitiæ conceptæ ſenſus morbum expugnaverit. Opportunè eo quoque tempore è Gallia Margarita Regis ſoror aderat, ut fratrem morbo ac captivitate detentum aliquo pietatis officio ſolaretur. Erat hæc Alenzonii, nuper ex infelici prælii, fugæque parum honeſtæ mœroribus oppreſſi, vidua, indole ac formâ, excelſique animi dotibus prorſus eximia: hanc conciliandæ pacis gratiâ jam vulgo Borbonio conjugem, uti viciſſim Eleonoram ſororem, Caroli Emanuelis Luſitani Regis

Jovius in Piſca. l. 7. Guic. l. 16 Belcar. l. 18.

Chr. An. gis quondam uxorem, Franciſco Regi deſtinabat.

Sed Cæſar, incertis procerum ſuorum ſtudiis, ut quiſque eſſet, vel avari vel liberalis animi, ad pugnantia inter ſe conſilia ſpectantibus, variè diſtrahebatur. Erant qui gratuitam omnino libertatem Regi præſtandam cenſerent, in his Garſias à Loayſa Oſimenſis Antiſtes, qui Carolo a confeſſionibus erat, hac ſententiâ Cæſarem in Procerum concilio allocutus fertur * Singulari ô

** Cæſar diverſis ſuorum ſententiis diſtrahitur ex quibus alij libertatẽ Reg. gratuitò dandam ſuadent.*

, Cæſar, felicitate ac Dei immortali beneficio factum, quod Franciſcum Galliæ
, Regem tuis in vinculis ac poteſtate habeas. Victoria hæc eſt, quâ non mihi
, de Gallis tantum; verum etiam de hæreticis Turciſque triumphare videris, ſi
, privatis emolumentis neglectis, id effeceris, ut poſitis Franciſcus inimici-
, tiis, tecum arma voluntatemque ad noſtræ religionis hoſtes opprimendos
, conjungat. Quâ verò ratione ac via hoc potiſſimùm obtinere poſſis oſtendam.
, Tuis ita Franciſcum in manibus poſſides, ut vel perpetuâ illum captivitate
, ſtringere, vel gratuitâ libertate dimittere, vel pretio libertatem vendere
, liceat. Quarum mihi rationum prima ac poſtrema non tam ſpectare ad immi-
, nuendam, quã augendam belli tempeſtatem videtur. Sola amica & gratuita li-
, bertas eſt, quâ ſtabili Regem amicitiâ, ac pacis ſtudio obligatum habebis. Et-
, enim, ut illum perpetuâ incluſum cuſtodia teneas, abſque inclementiæ ac
, crudelitatis nota vix poteris. Offendes deſperantem de Regis libertate Gal-
, liam, vicinarum incurres nationum odia, caput regni illius à ſuo divulſum
, corpore detineri afferent, ut membrorum hac parte carentium te facias Prin-
, cipem. Poſt irritas preces, arma conjungent, & fortè illum coactus dabis,
, quem rogatus noluiſti. Jam ſi lytrum redemptionis expectes, quodnam, obſe-
, cro, illud, aut victore aut victo dignum, futurum eſt? Burgundiam, opinor,
, clavem ac munimentũ Galliæ poſtulas, ut deinde ad ipſa regni viſcera impunè
, liceat penetrare. Noli hæc à Gallis, aut illorum etiam Rege expectare, nec
, fidem ad rem tantam facilè daturi ſunt, nec ſi dederint expleturi. Deberi
, illam negabunt, quam neceſſitas expreſſit: non voluntas, quæ non tam fœderi
, ſanciendo, quam calamitati avertendæ adhibita ſit. Quid vero ſi neque tu
, ſolâ Burgundiæ obtinendæ ſpe libertatem Regi offeras? ſi Inſubriam nobiliſſi-
, mam Italiæ ditionem adjiciendam cenſeas? quo id animo Galli, quo Itali vul-
, tu accepturi ſunt? an exiſtimas illos aſſentiri, hos probare poſſe. Hoc illi Galliæ
, propugnaculum, hoc coronæ Franciçæ ornamentum ſibi adimi nequaquam
, patientur; qui levius aliquanto Regis unius jacturam, quàm regni totius de-
, trimentum ferent, facilius ſemper habituri illos, qui imperent, quam quibus im-
, peretur, Itali verò divulſam plurium ſuis in terris potentiam facilius aliquan-
, tò laturi ſunt, quam abſolutum unius imperium: ne cùm alterutrum formida-
, re cogantur, alterius ope careant, regnum enim acciſum cum libertate, quam
, cum ſervitute amplum malunt obtinere. Has igitur omitte curas. quibus ar-
, ma in te omnium facilius, quàm amorem concitabis: niſi forte arbitreris af-
, finitate Regem tibi ad certam fidem benevolentiamque conciliari poſſe. Næ
, tum vehementer falleris, ſi exiſtimes inveterata utriuſque gentis odia ac ſi-

An Burgundia & Mediolanũ à Gallo poſtulanda?

An per conjugia Gallus obſtringi poſſit?

multa-

1525

… [illegible]tates, una nuptiarum conviviique hilaritate abſtergi poſſe; facilius Helenam invenies, quæ pacata gentium arma ad multorum exitium concitet, quam quæ offenſa pacis artibus rurſum componat, non tanti ſunt Gallis inita cum alienis matrimonia, ut illorum gratiâ patrimoniis ſuis abeant: opulentis terris, quam connubiis malunt abundare. Sed obligatæ fidei ſuos ipſe Franciſcus liberos obſides daturus eſt; infirmum ſanè vinculum, quod ſi precibus forte nequeant, ſtrictis bello gladiis reſcindere conabuntur, poſtquam ſuo cum Duce pugnandi vires audaciamque receperint. Mutabis igitur, ſi me audieris, hoc tuum conſilium, & ad amplas regnorum tuorum poſſeſſiones, egregium potius clementiæ exemplum, quam nova terrarum ſpolia adjicies, non te regna, nec Reges quærere, ſed regnorum Regumq; incolumitatē oſtendes, bella te pacis cauſâ ſuſcepiſſe fortiter, fortius etiam eiuſdem gratiâ depoſuiſſe ſignificabis. Novum atque à communi hominum ſenſu, quod ſuadeo, remotum eſt, neque abjectos humileſque animos tam præclara cogitatio ingreditur: majus aliquid eſt inimico libertatem dare, quam adimere: bis vicit, quiſquis vincula hoſti & injecit libero, & non libero ſuſtulit. Digniſſimus imperio ille eſt, qui cum aliorum ferociam armis compreſſerit, ſuam denique iram clementiâ ſuperat. victoria hæc eſt, ex qua nihil ſibi miles, nihil fortuna poteſt tribuere, quâ Alexander ac Cæſar olim plus ſibi exiſtimationis ad veram gloriam, quàm armis terrarum ad quietam poſſeſſionem compararunt, quæ minus quidem terroris, quam aut fortitudo in bellis, aut Juſtitia in foro exercita, poſſidet; cùm hæc ſine omni permixtione crudelitatis virtus ſit; illæ cæde etiam ac ſanguine paſcantur, hanc & miſeri implorare, & felices ſoleant venerari: illas pauci amare hoſtium, nonnulli etiam amicorum averſari. Facilè igitur animadvertis, quantâ nominis tui gloriâ hoc meum conſilium amplexurus ſis, quantâ vero fortunæ, quam habes, ampliſſimæ, ſecuritate, vix ſatis quidem verbis declaravero. Oſtendendum nunc aliis erit nationibus, quam procul ſenſus accogitationes tuæ ab omni ambitione iniuriaque remotæ ſint, quæ prima eſſe ſolet pacis intercidentis, & regnorum occumbentium labes, demonſtrandum nunc orbi, quâ te ratione in ipſo rerum adverſarum impetu à tuis etiam inimicis tractari velis, inclementiam illorum atque immanitatem, an facilitatem atque humanitatem ab illis præſtoleris. Sæveritate nimia omnem tibi impoſterum fortunam magis facies metuendam, poſtquam tuo in alios exemplo, quid tibi factum cupias oſtenderis. Hoc uno facinore omnium in te ſtudia convertes, amolieris odia: Regem tibi Galliæ vnicè conciliabis, qui, pro innatâ ſibi magnitudine, quantum antea armorum tantum deinde liberalitatis certabit ſtudio, & qui ſe armis vinci paſſus eſt; ne rurſus ſuperetur, in beneficiis nequaquam concedet. Par in te Pontificis, Angliæ Regis, Italiæque Principum benevolentia futura eſt, tuamque æquitatem amplectentur omnes, quos hactenus ambitionis tuæ ſuſpicione ac metu nunquam abſolviſti. Arma tuo deponent ſuſcipientque imperio, quicunque te pro ſalute Europæ ſuſcepiſſe atque etiam deponere velle intelligent. Orthodoxos

An per obſides [illegible]

An gratuitâ libertate obſtringi magis Gallus poſſit.

Q 3

An Chr.

,thodoxos tibi adverſus juratos religionis hoſtes facilè ſociabis , hæreticos in
,ſervitute, Turcas in timore continebis;modò ne Gallis Italiſque timorem incu-
,tias, ac ſervitutem minteris. Hoc ſi feceris , Galliæ Regem amicum ſperare
,nunquam poteris ; inimicum etiam , graviſſimiſque tuis hoſtibus conjunctum,
,formidare cogêris : neque enim à te ille,aut ſeditioſos in Germania cives , aut
,victorioſos in Pannonia Turcas volet opprimi ; ne proxima ab his cadat Martis
,hoſtia,eodem cum hæreticis Turciſque ferro conficiendus. Age potiùs , & in-
,ſigni quadam animi liberalitate ac regiâ magnitudine , neque te bellorum cum
,Principibus Chriſtianis , neque alienorum cupidum eſſe regnorum demonſtra.
,Ita tuos facilè in obſequio;orthodoxæ fidei hoſtes in ſervitute es habiturus: re-
,ſpirabunt Galli,favebunt Itali, Angli admirabuntur,omnes tantum Principem
,nationes amplectentur , à cujus humanitate & victores præmium,& victi miſe-
,ricordiam expectabunt.

XV.
Alij oppoſitam ſententiam tuentur, Cæſaremq; perſuadet non eſſe gratuitò dimittendum.

Magnâ Cæſaris attentione dicentis ſententia excepta eſt,quam tamen neque
ſuo probare judicio,neque rejicere,ullo argumento cognitum fuit;ſed ubi taci-
tâ cogitatione aliquantùm defixus hæſiſſet , Friderico Albæ Duci magnæ inter
ſuos autoritatis viro,dicendi facultatem nutu obtulit , qui diverſam a Garſia o-
pinionem ſic expoſuit. * ,Magno divini Numinis beneficio , Cæſar, victoriam
,plurium retrò ſæculorum conſecutus maximam,niſi inconſulto errore victoriæ
,fructum famamque corruperis. Quod quidem tantò graviùs quàm non viciſſe
,dedecus fuerit , quantò majori in illis culpâ,quæ noſtræ ſunt poteſtatis , quàm
,quæ alieno reguntur arbitrio,delinquimus. Victoria hæc ita tua eſt;ut multum
,ex illa ſibi ducum militumque vendicet induſtria , victoriæ tamen impetratæ
,uſus tibi integer relinquatur,cujus vel rectè,vel perperam uſurpatæ,laudem ſo-
,lus ignominiamve mereberis. Non ego negabo Garſiæ, victoriam hanc ad Eu-
,ropæ ſalutem vertendam eſſe, Turcam profligatum,oppreſſam hæreſim,religio-
,nem defenſam,pacatam Europam,hujus optima victoriæ emolumenta cenſeri.
,Verùm hæc illis,quibus ipſe opinatur artibus,nego occupanda , oppoſitis ego
,vijs rationibuſque abſtrahor. Minuendæ inimicorum vires ſunt , augendæ no-
,ſtræ : Burgundia,Mediolanum,& quidquid imperiali debetur Aquilæ,ad nos
,redeat:pacem ille nobiſcum,bellum cum hæreticis Turciſque accipiat;ſi recu-
,ſet, in vinculis hæreat conſiliorum hoſtilium bellorumque caput. Fruſtra ſpe-
,rabimus gratuitæ libertatis beneficio reſponſurum Regem , fruſtra Pontificis
,ceterorumque Principum benevolentiam hoc pretio licitabimur. Beneficium
,ſæpè arrogantia,ſæpè invidia in hominibus deſtruit : ſæpè oblatam nobis gra-
,tiam,gratiam eſſe negamus , cum neceſſitate extortum beneficium credimus,
,non partum humanitate. An verò futurum exiſtimas , ut Franciſcus benevo-
,lentiâ te potiùs , quàm bellorum metu ductum,id conſilij cepiſſe arbitretur ?
,Gallorum Anglorumque arma, Pontificis Italiæque junctas vires plus apud te
,ponderis,quàm manſuetudinis leges habuiſſe aſſerer : liberalitatem hanc ma-
,gis ex timore , quàm amore profectam interpretabitur. Quid ? quòd ipſa e-
,tiam accipientium indigentia alienam corrumpat beneficentiam ; dum pudet

An gratiam libertatis oblatam pro gratia agniturus Franciſcus ſit?

neceſſi-

,neceſſitatis,& gratiam indignanter accipimus: præſertim cùm fortunam nobis 1525.
,reddunt,qui ſuſtulerunt,iidemque videntur eſſe,qui ſanant,quique inflixerunt
,vulnera. Niſi fallor,humanum aliquid in Franciſco timendum erit: qui eo ſe
,tempore Cæſaris videt eſſe captivum, quo Italiæ ſibi pollicebatur imperium:
,qui in ipſa etiam cuſtodia noſtram accuſat tyrannidem; plura execratur,quàm
,deprecetur:nec tuâ minùs Cæſar,felicitate, quam ſuo turbatur infortunio, pari
,erga te æmulationis, & ſui doloris inflammatus ſenſu. Providendum tibi eſt,
,ne quid nimiâ pecces clementiâ,& dum virtutem gloriamque ſectaris,amittas.
,Superos in re tanta conſulamus: an illos exiſtimas hunc tibi in manus tradi-
,diſſe Regem,ut ſubitò redderes, compedes ſolveres, quos illi injecerunt, liber-
,tatem dares, quam ademerunt? Rarum atque ingens tibi à Cœlitibus cum hoc
,Rege munus, totius Europæ imperium deferri crediderim; ut conſilio ac
,poteſtate unius ſacra profanaque rectiùs adminiſtrentur: ut perfidia oppri- *Unius imperii ad diſſidia tollenda facit.*
,matur,ut leges & religio in Europa refloreſcant, ſummâ unius voluntate o-
,pus eſt. A tot Principibus diviſum in Europa imperium poſſidentibus expe-
,ctandum non eſt, ut ſtabili inter ſe pace adverſus religionis hoſtes bello ſocien-
,tur. Parum firmam conſpirationem armorum Garſias molitur, dum libertate
,Regi Franciæ gratis oblatâ eum ad belli ſocietatem in Saxones Turcaſque ſu-
,ſcipiendi adducere nititur. Sperandum à Gallis non eſt, ut Hiſpaniæ illi Ger-
,maniæque hoſtes ſuis auxiliis obruant, qui ſecuritate noſtrâ ſuam ſe putant a-
,mittere,& proprias vires alienâ infirmitate, propriam tranquillitatem noſtris
,turbationibus metiuntur. Arma tibi potiùs cum illis experiunda ſunt: flu-
,ctuant modò ancipiti curâ diſtracti, caput,quo tot membra dirigantur, tuis in
,manibus eſt: vires ſine ingenio, robur ſine conſilio poſſident. Victoria propè
,ante bellum tua eſt, cùm non tantum ſine diſcrimine pugnare ac vincere; ſed
,abſque periculo etiam vinci poſſis: habes enim,quo cladem omnem inſtaurare
,queas,captivum Regem. Vanus iſte timor eſt,quo Garſias angitur; dum Italo- *Bellũ in Europa Franciſco capto grave vix timendũ eſt.*
,rum,Pontificis, Angli invidiam, armorumque conſpirationem formidat,cu-
,ſtodito Franciſco. Singuli nihil poſſunt, Gallis juncti nihil facient, cum ſolâ
,Regis libertate tanquam freno,ad pacem Gallos poſſis revocare,quibus abdu-
,ctis, ceterorum omnium inutilis eſt audacia; quorũ nemo eſt, qui Franciſquie-
,ſcentibus, te ferre poſſit inimicum. At laborat nimiâ ſollicitudine Garſias, ut
,lytrum redemptione tanti Regis dignum reperiat, ac tam parcè quidem illud
,Cæſari admetitur; ut partem de Gallorum corde aliquam decerpere videatur.
,Burgundiam negat à Gallia Inſubriamque divelli poſſe: hâc ſe fide,quantum-
,vis Franciſcus obſtrinxerit,nunquam liberaturum. Ubi miror, hominem, qui
,omne ſuum ingenium ac ſtudium ad benè Gallis faciendum contulit, tam ma-
,lè de iiſdem ſentire ac loqui, neque aliter, quàm per calumniam patrocinari.
,Intolerabilis certè ſit levitas fidem ſacramento obligatam non reddere: quæ
,tanta uſpiam barbaries,quæ fidem omnem, etiam in neceſſitate extrema obli-
,gatam,ex- liſerit? Et verò opportuna etiam fraudem cavendi non deerunt re-
,media; dent obſides,nec antè regionibus,quàm Franciſcus carceribus abeat.
,Nec

An Chr.

Reddātu imperio quæ eidē debentur jure veteri.

,Nec iniqua poſtulamus, quæque fidem non mereantur. Burgundia atque Inſu-
,bria, nec Rege quidem reſtituto, deferendæ Gallis eſſent, jam dudum imperio,
,aut feudi, aut poſſeſſionis nomine obligatæ: quæ regiones quantò ſunt nobilio-
,res, tantò minùs Carolo erunt negligendæ. Majorum etiam tuorum, ô Cæſar,
,in Burgundia monumenta ac cineres hoc à te expectare videntur, ne Regem an-
,te libertate dones, quàm eàdem ipſis frui liceat: hoc ſibi impendi unicum poſt
,mortem ſolatium cupiunt; ut nepotum potiùs cineribus miſceantur, quam ho-
,ſtium corporibus etiam poſt funus obruantur. Hæc opinor facti gloria ali-
,quantò illuſtrior futura eſt illâ, quam Garſias ex immatura Cæſaris liberalitate
,tanquam ex viridi ligno flammam excitare conatur, in qua ego plus fumi ac
,vanitatis, quàm veræ lucis ac ſplendoris reperio. Quos enim admiratores præ-

Gratuitā libertatē Regis pauci ſam dabunt, Galli ſeſſā ridebunt.

,conesque habitura ſit tam inconſulta virtus, nondum video. Germanos fortaſ-
,ſis ac Hiſpanos? Illos ſcilicet, quorum laboribus ac periculis Regis empta ca-
,ptivitas, quorum vitâ ac ſanguine tantum victoriæ pretium eſt comparatum.
,Admirabuntur ſanè tam prodigum animum, qui uno die, uno decreto, tot anno-
,rum expectationem, tot militum labores ſine exemplo, ſine præmio, ſine gra-
,tia profundat. Indignabuntur etiam tantillo hæc in pretio apud ſuum Impera-
,torem cenſeri, ut gratuitò immerenti, atque adeò hoſti impendantur. Attamen
,nemo facilè dubitabit, quin Gallorum laudem gratiamque hoc facinore Ca-
,rolus ſit promeriturus? Verùm ego ſic mihi perſuadeo, Gallos hanc liberalita-
,tem ac ſimplicitatem noſtram, qui tam opimam de manibus prædam elabi pa-
,tiamur, pro oblectamento potiùs habituros, ſuumque magis Regem, quam tan-

Galli non ſolent gratuitò ſuos captivos ſibi adeo utiles demittere.

,tam amplexuros clementiam. Neq; ſane glorioſum tibi apud poſteros futurum
,eſt, à Gallis laudatum fuiſſe, quorum ſine magnis emolumentis hanc nemo lau-
,dem comparatam intelliget. Qui noſtris adeò commodis favent, ut ſi te mani-
,bus conſtrictum tenerent, faciliùs oleum de pumice, quàm gratuitam ab illis li
,bertatem obtineres. Docuerunt id nuper Mediolanenſium captivi à Gallis
,Duces, docuit ſuperiori ætate Ludovicus in Caroli fratris manibus, illi perpe-
,tua inter vincula, hic poſt acerbam captivitatem, ijs ſolutus legibus, quibus
,magnâ bonorum multatus parte, ad exilium potiùs, quam libertatem dimiſſus
,videretur. Ita nimirum Alexandros ac Cæſares tibi in exemplum clementiæ
,productos, Galliæ Reges imitantur. Demus tamen Franciſco libertatem, non
,iniquam illi; ſed nec Cæſari inutilem: cedat illis, quibus dixi, regionibus, im-
,perio jam pridem debitis; ne tribuamus tantam ſapientiſſimo Regi perfidiam,
,ut vel illum juratâ fide abiturum, vel hæreticis Turciſque adverſus Carolum
,adhæſurum credamus. Plus ego in tanto Rege prudentiæ, fidei, pietatis, con-
,ſtantiæque ſuſpicio ac veneror, quàm ut ad extremam hanc rerum agendarum
,temeritatem prolapſurum exiſtimem. Quare etiam atque etiam, ô Cæſar, vi-
,dendum eſt, quibus eum à te pactionibus dimittas, quem ſemel dimiſſum revo-
,care nunquam poteris; ubi cuſtodieris, ſemper licebit dimittere, & præcipua
,Reip. tuæ munimenta bellum aut pacem cuſtodiâ aut libertate illius ſtabi-
,lire. +

Applau-

Applauſit Albano univerſus Cæſaris ſenatus, atque in ipſius ſententiam ſine contradictione diſceſſit. Neque cunctanter Imperator ita ſentientibus aſſenſus eſt. Miſſus idcirco Buranus Comes ad Regem cum tabulis paciſcendi leges complexis, *quæ cùm præter provinciam in Gallia Borbonio reſtituendam, regnique Galliæ in Italicas regiones jura, etiam Navarræ, Burgundiæque abdicationem comprehenderent*, adeò graves Franciſco viſæ ſunt, ut mortem ſibi in carcere, quàm ejuſmodi pactionem honeſtiorem optatioremque fore diceret. Neque verò, ut maxime velit, per antiquas Galliæ leges, integrum ſibi eſſe, quicquam de Galliæ poſſeſſionibus, ſine totius regni conſenſione atque autoritate, pacto ad alios traducere. Peterent igitur quæ in regia poteſtate, aut regni lex, aut fortuna bellorum collocaſſet, nullam ſibi promptitudinem, alacritatemque ad Cæſaris potentiam ac commune fœdus ſtabiliendum defuturam. *Caroli ſororem Eleonoram accepturum thalamo, ac Burgundiam dotis habiturum loco, in cujus deinde imperio filij ex Eleonora nati ſuccederent. Borbonio ſororem viciſſim ſuam, Margaritam, matrimonio deſpondendam, nec bonis eum patrijs tantùm, ſed regiâ etiam liberalitate auctis reſtituendum. Angliæ ſe Regi, cui nihil ex Gallia concedi poſſet, pecuniâ ſatiſfacturum, Cæſarique mulctæ nomine magnam auri vim perſoluturum, regni etiam Neapolitani ac Mediolanenſis imperij jure ceſſurum, cùmque Italiam coronandus peteret, navali terreſtrique militia adſuturum.*

1525.
XVI.
Valuit hæc opinio R. g'q̃ h. bar. ac certo onere cedendorum oblata eſt.

Ad quæ præſtãda Rex Gall. ſe obtulerit.

Non iniqua hæc, nec illiberalis Regis voluntas ac poſtulatio multis viſa eſt; ſed ad diverſas parumq; decoras cogitationes abducebant alij Carolum, Mercurius Gatinaria ſummus negotiorum curiæ Præfectus, ingenio prudentiâque quam natalitio ſplendore illuſtrior, ſuadebat Italorum Principum animos oblatâ libertate, pro cujus defenſione vires omnes arteſque in Cæſarem experturi eſſent, ante omnia ſtabili perpetuoque fœdere obligandos: tum deinde ad Burgundiam majori, quàm Inſubriam, jure Carolo debitam, arma convertenda eſſe: haud magno negotio, dum & Gallia ſine capite, & Italorum nudata ſubſidio eſſet occupandam. Denique niſi pertinaci obſtinatione aliena retinendi decederet Franciſcus; Galliam binis mari claſſibus, ac tripartito per diverſas regiones exercitu, totiuſque Europæ viribus opprimendam. Sed plus ea ſecuritatis, quam humanitatis ſententia habere Carolo viſa eſt. Enimverò, ut Franciſcum diuturnâ carceris acerbitate frangat, ac fortaſſis adverſitatis impatientiâ enecet; ut matrem, filij deſiderio ac lacrymis graviſſime oppreſſam, belli etiam calamitatibus obruat; hoc inſolenter nimiùm eſſet, in rerum ſecundarum uſu alienæ inſultare miſeriæ. Lanoius igitur ceterique Belgarum cum Piſcario Regem potiùs minus ſeveris conditionibus Cæſari contra Italos obligandum cenſebant, ut totius Galliæ opibus ad frangendam Italiam, fatali ſemper odio Germanis Imperatoribus obluctantem, uteretur. Ita veteris imperij majeſtatem ad unius Cæſarei nominis decus amplitudinemque redituram: cum in diviſis Italiæ ſtudijs, ob infamiam potentium æmulationem, futurum nunquam ſit, ut conjunctis opibus, quæ privatim infinitæ, publicè perquam ſint exiguæ communibus ſeſe Europæ viribus, aut diu, aut validè objiciat.

XVII.
Carolus in diverſa ſuorum conſilijs trahitur.
An Italiæ offerenda libertas, & cum his contra Franciſcũ pugnandum.

An cum Franciſco conciliãdum, & cũ hoc ad Italiæ imperiũ contendendũ.

An. Chr. XVIII.
Carolus pro Burgundia potius cõſuit pugnandũ, quòd hãc ſibi avito jure cręderet debitam.
Iuris hujus deductio.

Sed Carolo indignum videbatur illud victoriæ emolumentum, quod potiſſimùm quærebat, neglectum amittere; nec Burgundiam à Rege Francorum Ludovico, ſub Caroli Audacis cædem, Mariæ aviæ ereptam, ad patrias poſſeſſiones hac opportunitate revocare. Obtigerat enim hic Burgundiæ Ducatus Philippo Audaci Joannis Gallorum Regis filio hereditarià inter fratres ſorte, qui Ludovici Flandri Comitis filiâ in uxorem ductâ, ſuperioris Burgundiæ Comitatum, Arteſiam, Flandriam, Nivernenſem, ac Retelenſèm ditionem ſibi adjunxit. Philippo Joannes ſucceſſit filius, qui cùm patruelem ſuum Ludovicum Aurelianum Ducem ex æmulatione ſuſtuliſſet, Gallorum viciſſim inſidijs ac ferro occubuit. Quam patris cædem Philippus bonus triginta facile annorum bello cum Anglis ſociato proſecutus eſt: dum pacem ab eo Carolus, agris ad Somonam flumen attributis, emeret, Angloſque majoribus deindè viribus, totâ Galliâ, præterquam Caleto ejiceret. Sed ſopita parentum bella, levi inter filios rerum momento, rurſum excitata ſunt, quæ Ludovicus ejus nominis Vndecimus, Gallorum Rex, cum Burgundionum Duce, Carolo Audace, magna diu armorum virtute ac gloria exultante, pertinaciſſimis odijs exercuit; donec Carolus infelici caſu ad Nanceium caderet, imperio penès unicam filiam Mariam, florentiſſimarum regionum heredem, deſtituto. Cujus vires conſiliumque, cum in præſenti bellorum apparatu Ludovicus facile ſuperaret, neque feminæ deberi ſucceſſionem contenderet, utramque Burgundiam; magnam Picardiæ Arteſiæque partem, ſuis armis poſſedit; dum tandem Maximilianum Friderici Imperatoris filium atque avum Caroli Maria conjugem ac defenſorem acciperet: cujus tamen potentia ad amiſſæ ſpem hereditatis explendam ſufficere non potuit. Ut proindè Carolo nihil æquè curæ eſſet, quàm ut in avitam poſſeſſionem poſtliminiò ſuccederet.

XIX.
Hæreſis per Germaniam Carolo alibi arma pacemq́; tractante invaleſcit.

Dum his deliberationibus tempus otiumque in Hiſpania conſumeret, Germania tanquam ſine capite ac ſupremæ rationis imperio, inſanâ hæreſûm bellorumque vertigine circumagitur, tam atroci religionis hominumque exitio; ut nunquam uno tempore majori clade atque immanitate Germania jactata ſit, illaque tot gentium domina, quam nullus hoſtium impunè terruit, ſervire nunc denique improbiſſimis dominis, ſuæ cupiditati & alienæ perfidiæ, ad ultimam perniciem interitumque cœperit. Memini ſupra revocati Normbergam conventûs ſub anni XXII exitum, ut ex Pontificis Cæſariſque voluntate executioni mandaretur edictum Wormatienſe. Quocum & Cardinalis Campegius Pontificijs, & Joannes Hannare Cæſareis inſtructus mandatis veniſſet, & Ferdinandus Archidux cum Bavaris Eccleſiaſticiſque Principibus impenſe obſequendum ſummis orbis Monarchis eſſe contenderent, tamen inclinatis jam ad Saxonem Lutherumque animis Fridericus & Ludovicus Palatini, Caſimirus & Albertus Brandebnrgici, ad vitanda ſeditionis popularis diſcrimina, mitiori incedendum viâ eſſe perſuaſerunt: ut hoc denique XVIII. Aprilis anno ſeculi XXIV decretum prodierit: *Quandoquidem Cæſaris voluntati per Hannare Oratorem expoſita æquum ſit morem gerere; prohibere imperij Ordines typographis libellorum*

Cochlæus & Vlēberg. in Luth.

Schleid, l.4. ad an.24. Palav. in Conc. Trid. lib.2.c.10. Surius in Com.

famo-

[…]ſorum, ac contumelioſarum imaginum editionem, Pontificiâque ac Cæſareâ autoritate cenſere, liberum in Germania Concilium proximâ opportunitate ad controverſias religionis finiendas indicendum. Interea verò ad XI Novembris alter Spiræ Conventus, tam ad gravaminum diſcuſſionem moderationemque, tum ad controverſos religionis articulos diligenti prudentum doctorumque virorum ſtudio expendendos, eſt conſtitutus. Quâ in re ſinguli Principum, doctis hoc negotium imperare hominibus juſſi ſunt, ut examinatis Lutheri voluminibus ſincera à corruptis privatim ante ſecernerent, ut expeditior ſtatuendi ratio eſſe publicè queat, quid ſcribendum prædicandumque ſit, donec œcumenico Concilio lis finiatur. Ad cujus faciliùs judicium hæc etiam inveſtigatio profutura ſit. Juſſus denique quilibet Principum Ordinumque ſua in ditione decreti VVormatienſis exequendi rationem habere. Ita quod præcipuum edicti momentum erat, de Luthero ejuſque fautoribus proſcribendis puniendiſque neglectum eſt, & emplaſtrum vulneri non adhibitum: qui in præſcriptum de religionis veritate Spiræ diſcutienda, remedium, quod pro veneno erat, ad everſionem non ſanitatem procuratum. 1525.

Undè Campegius viſis his in ſcripto decreti articulis, ſcripto iiſdem repoſuit: *Probari ſibi ſuſceptum de Edicto VVormatienſi promovendo conſilium. Synodum verò œcumenicam, niſi conciliatis Regum armis voluntatibuſque, cogi non poſſe: in Pontifice moram nullam fore. At Spiræ antiquiſſimam Eccleſiæ doctrinam, tot ſeculis Conciliiſque ac Doctoribus firmatam, in diſceptationem à novellis Doctoribus, & Eccleſiaſticarum forte rerum imperitis, certè totâ antiquitate minimè comparandis, adduci, niſi temerè inconſultèque non poſſe. Quis hic inter Doctores diſcrepantes futurus judex? Plebſne, an ex illa selecti ſententiam dicturi ſunt? quàm illud futurum confuſione plenum, & hoc arduum? Qui excludentur, irritam injuſtamque, ſi ad votum non cadat, exclamabunt ſententiam: Et quis ſibi perſuadeat, Gallos, Italos, Hiſpanoſque deinde, quod paucis Germanis viſum fuerit, admiſſuros, præſertim in cœtu, nullâ nec Pontificis, nec Cæſaris voluntate, conſtituto?* Hæc tamen Campegii repugnantis oratio impedire decretum non potuit, quin, ut jam meminimus, produceretur. Publicè igitur Legatus conteſtatus eſt, ſeſe improbante hæc fieri, ad Pontificem rem totam proſcripſit. qui indignatus Germanos ſibi privatim religionis tribunal conſtituere, deliberatione in Cardinalium ſenatu inſtitutâ, non modò ad Carolum Cæſarem, ſed etiam Angliæ Luſitaniæque Reges literas dedit, promptoſque ad opem omnes habuit, quod tamen intra cohortationem potiſſimùm ſubſtitit. Ipſe verò Legatum, cum iis, qui Catholicarum eſſent partium, Eccleſiaſticis præſertim, obniti voluit. Quoad *Concilium & centum gravamina*, Legatum tanquam ſuopte ingenio reſpondere juſſit: *Pontificem multò magis jurisdictionem Eccleſiaſticam variis nominibus gravatam ac labefactatam cupere per Concilium inſtauratam. Ceterùm onera Germanorum per leges Concilii Lateranenſis, cujus obſervantiam ſtatim ab electione ſua præceperit, ſublata videri; nec defuturum ex æquo, ſiquid reſtet minuendum*: monebatque ingerendum eſſe, *invaleſcentem hereſin ad ſacram autoritatem, tanquam magis internam, principio, deindè verò & ad profanam ſubvertendam niti.* Quod experientiâ deindè compertum eſt.

An. Chr. XX. Averſatus hanc etiam levitatem potiùs, quàm lenitatem, in capeſſendis remedijs, erroribuſque caſtigandis Ferdinandus Archidux, pro innato Auſtriacis religionis defendendæ ſtudio, Palatinis Brandeburgicisque ſeclusis, cum Legato Campegio, Bavariæ Ducibus, varijſque tum Epiſcopis, tum Legatis Ratiſbonam convenêre, novoque decreto rei Catholicæ diſertiùs propiuſque VI. Julij Anni XXIV conſuluêre: *Vt ſcilicet præter ſtatuta Norbergica, ſuam etiam Wormatienſe edictum vim obtineret. Nihil ex damnatis veterum hæreſibus, nihil in Deum Chriſtique Matrem contumelioſum, nihil ſeditioni obnoxium, aut ore, aut ſcripto in publice tradatur.* Docendi *dicendique clam palàmve officium nemo adeat, niſi Epiſcopis nomen hominemque probantibus. Leges à Campegio Cardinali vitijs per Eccleſiam abolendis, morumque emendationi procurandæ ſuſceptas, ne quis aſpernetur, aut negligat.* (erant illæ 35 quibus laicos potiſſimùm levabat impenſis, in ſacrorum adminiſtratione & beneficia Eccleſiaſtica faciendis ſublevabat) Statutum deindè, ut *Sacramentorum, Pœnitentiæ, Sacrificij, jejunij ſuus uſus ex ritu veteri atque obſervantia maneat: deſertores ordinum ac religionis pœnas ſubeant: horum illicita proſcribantur conjugia: à ſcholis VVittenbergicis ac diſciplina Lutheranorum quamprimum liberi avocentur, ac beneficijs ac hereditate careant. His rebus exequendis idonei per imperium homines deligantur, quorum operâ & locorum præfecti ſubſidium, & rei carcerem exiliumve habeant. Quod ſi qui turbulenti huic ſeſe decreto objecerint, mutuâ vicinarum provinciarum ope reprimantur.* Fortiter illa à Ferdinando collegiſque decreta quidem; ſed minor ad exequendum, quàm imperandum virtus fuit.

Ratiſbonæ pio motu à Catholicis Principibus aliud decretum ſanctum editum.
Tom. Concil. in Clemente VII. Col. edit.
Cochl. in vita Lutheri.

XXI. Campegius deinde, ad purgandos Eccleſiaſticorum mores, à quibus potiſſimum ad hæreſin manare robur intelligebat, has, ſeparatâ conventione, leges condidit: *Nemo illorum ad corporis cultum inſolenti uteretur habitu, non negotietur, non avarè pro ſacrorum adminiſtratione pecuniam imperet, non cauponis ac potantium immiſceatur contubernijs: feriarum numerus ſit moderatus: concubinarij loco atque officio moveantur.* Hæc ad frigidum Noribergenſium decretum calidiùs, quàm efficaciús inſtaurandum, Ratisbonæ ſunt conſtituta.

Legati Pontificij pro reformatione Cleri ſtatuta.

XXII. Adjecit his XV Julij An. 1524 Cæſar ex Hiſpania literas, quibus imperij ordines perſtringit ob Wormatienſis decreti neglectum, languidaſque atque inutiles Noribergenſis Comitij concluſiones: *Vt quid enim libri contumelioſi atque infames tantùm pictura vetentur, ubi quidquid Lutheri hæreſin ſaperet, flammis eſſet abolendum? Quâ autoritate de Concilio in Germaniam accerſendo decreverint, ſe atque etiam Pontifice inconſulto? ejus procurationem non improbari quidem, verum ſibi Pontificique deferendam. Ceterum inſolens prorſus eſſe, neque omninò tolerandum, quod Spiræ comitia ad conſtituendum de religione Germaniæ indixerint, dum Concilij definitione hæc controverſia abſolvatur. Haccine reverentia ſummæ poteſtati debita? Haccine priſca illa Germanorum pietas, tot ſeculorum in ſedem Pontificiam obſervantiâ celebris? Tantumne uni in ſe Luthero ad ſeducendum poteſtatis faciant homini perverſiſſimo, qui non minorem, quàm Mahometus olim Eccleſiæ daturus cladem videatur, ſi erroribus per ſpeciem veritatis inſidioſè obtruſis favere pergant? Vetare igitur ſe omnem de religione actionem, & velle, ut edicto VVormatienſi obſequantur, niſi obſervantiæ neglectæ pœnam malint.*

Literæ Caroli ad Imp. Principes, quibus illorũ decreta Norbergenſia perſtringit.

Ita

Ita Spirenſis conciliatio interrupta ſubſtitit, ad quam Liberæ per Imperium urbes Legatos jam præmiſerant, paſſimque delecti per Germaniam eruditionis famâ nobiliores operam ſententiaſque conferebant. Quod non pauci Germaniæ proceres, velut partium medij, alia in Catholicorum, alia in Lutheri diſciplina damnarent, exiſtimarentque ex ſapientûm virorum judicio, deteriora in moribus atque opinionibus utrorumque reſecanda, optimis in obſervationem atque uſum publicum traductis. Neque inviti accedebant Sectarij, quòd triumphum ſibi, cùm ex transfugarum eruditione ac numero, tum ex popularis cauſæ rationibus promitterent, poſtquam ſparſa non obſcurè per Eccleſiam Romanam perditorum hominum flagitia, jam uſu penè ac frequentiâ roborata, multorum oculos graviſſimè læderent, & ſatiùs non paucis videretur Sacerdotum matrimonia tolerare, quàm vagam libidinem. 1525. XXIII. *Indicta Spiræ religionis conciliatio quã Germaniæ Principes decreverant, ſublata.*

Horum Lutherus ſpem audaciamque magnopere confirmabat, qui in medijs Imperij viſceribus, hac tempeſtate, tam ſtolido arrogantique furore in Germaniæ Principes, atque ipſum adeò Cæſarem debacchatus eſt; ut nihil tam atrox impudenſque, aut animus concipere, aut lingua effutire poſſet, quo illorum nomen famamque, tanquam lixarum ſcurrarumque è trivio propudiosè non convelleret. Primùm in Principes Noribergicis comitijs collectos, tantâ calumniandi licentia invectus eſt: ut *ad inſaniam & infamem tyrannidem prolapſos aſſereret, qui pro ſua libidine fas nefaſque ſubditis imperarent, Cæſareæ poteſtatis umbrâ larvâque non uſque adeò protecti, ut vel purgatiores latere oculos, vel fortes manus, in vindictam aliquando ſtringendas, queant ſubterfugere. Id genus hominum nebulones olim, nunc Chriſtianos Principes appellari: horum ſe morionum inſaniam condito inultè ſtylo nequaquam toleraturum: nec quidolum illud monſtrumque Romanorum Papam hactenus formidare non potuerit, ejus ſquamas bullaſque timidâ formidine reveriturum. Ipſam illos in Chriſtianos occupare tyrannidem ſtricto jam brevi ferro abolendam. Orthodoxorum cœtum ab omni illorum imperio eximium eſſe, nullis legibus aut parendi officio teneri, ſolum Chriſtum moderatorem agnoſcere. Vulgo cum Epiſcopis communem eſſe inter fideles poteſtatem, nec alio diſcrimine, quàm officiorum inter ſe ſeparari. Ceterùm in vulgus infidelium jus legum gladijque uſurpare Principes ſine noxa poſſe. Lictores hos Dei carnificeſque eſſe, quibus ad juſtam malorum reprehenſionem ac pœnam offenſum Numen utatur: ſed omnem ſapientiam atque æquitatem ab eis ad plebem, hâc ætate demigraſſe, parumque ab intentato jam dudum exitio abeſſe miſeros.* His etiam inſolentiora ad plebem in Principes concitandam Lutherus altero pòſt anno adjecit; cùm admoniti graviter à Cæſare de neglecta Wormatienſis decreti executione, Norimbergæ rurſus conveniſſent, ijs, quæ ſupra attulimus, conſtitutis: ſiquidem in utrumque edictum commentatus, illos porcis atque aſinis rudiores in decretis manifeſtâ contradictione pugnantibus, facit, temulentiæ cæcique furoris coarguit: *Qui cùm fruſtrà in Lutherum, ait, rictus pandant, experturi ſunt propediem iram Dei potentes de ſede exturbantis: ſuam vitam multis ſaluti eſſe, mortem excidio fore; quam ſi maleſanæ beſtiæ dilaniarint, piaculum adituras, quod nullo aut præſentium, aut poſterorum ſanguine queat elui. Mirum profectò eſſe, quòd ille vermium ſaccus, & debitæ* XXIV. *Effrons Lutheri quoslibet Germaniæ proceres carpendi audacia.*

An. Chr. *imminenti jam letho victima. Romanus Cæſar, tam impudenter ſupremum fidei propugnatorem ſeſe conſtituat. Dignum certè, & hunc, & ceteros Germaniæ proceres, quibus contra Turcam nemo Chriſtianorum aurum manusque commodet; quod nequis faciat, impensè Deum orandum, quandoquidem Turca moriones iſtos, tam ſtolidos atque amentes æquitate ac prudentiâ longè ſuperet.*

XXV. *Lutherus ſuæ cauſæ fautores habuit omnes, quos vita liber as & opes Eccleſiaſticæ irritabant.*

Uſque adeò funeſtâ rabie publicis è cathedris, ſcriptiſque in ſumma Chriſtianæ reip. capita graſſanti, nec auditor, nec lector, nec fautor, ex ipſis etiam Germanæ nationis proceribus, deerat. Zelum hunc eſſe divini nominis religioniſque injuriâ provocatum, plerique cenſebant, quos vel ſentiendi vivendique, vel etiam ſacras opes impunè occupandi libertas invitabat: quo autoramento ſummi quique Principes novæ religioni adſcribebantur, ut Eccleſiarum bona tanquam perfidiæ ſuæ præmia occuparent: nimirum hæc naſſa erat tot tantiſque piſcibus capiendis idonea, ex qua tam regreſſus difficilis, quam facilis ingreſſus. Cùm pauci adeò inconcuſſæ virtutis reperirentur, qui tam ſpecioſos novarum poſſeſſionum titulos, aut primùm oblatos repudiare, aut ſemel admiſſos poſſent deſerere, quæ cauſa cur hæc animorum peſtis ſecularibus inprimis proceribus adhæreſceret. Suo etiam mecœnati Friderico Electori Saxonum hoc collyrio oculos ſolitus inungere, ut infelicissimi Principis cæcitatem foveret, cui anno proximè ſuperiori ex ſuo monaſterio hâc ſcripſit ſententiâ: *in vacuo ſe illic modò, cum Auguſtinenſium Priore regnare cœnobio, jamque & hunc cæterſum vitæ genus tranſiturum: ſibi cenſuum reddituumque monaſterij colligendorum nec otium, nec animum eſſe, ac proinde in manus ſui Principis tanquam heredis proximi conſignare, eâ ſpe, fore ut pars aliqua ſibi Principis indulgentiâ relinquatur, caveaturque ne harpyijs quibusdam rapacibus obnoxia maneat.* En præclarum cuſtodem ovium ut aiunt, lupum, qui ſuis ita cœnobij familiaribus conſultum ibat, ut ceteris ad libertaté emiſſis ac poſſeſſione excluſis, ipſe cum ſuo Principe hereditatem adiret.

XXVI. *Nova religio per Lutherū excitata diverſis naturæ monſtris divinitus exhibetur.*

Dum hæc Lutherus admirandâ rerum humanarum divinarumque per Germaniam confuſione molitur, dum alijs ipſe Principibus imperat, alijs minatur, &c, velut in theatro, in ſacris profaniſque ſuo arbitratu conſtituendis, ſcenicum Regem imitatur, feſtos, nonnullis demptis, proſcribit ab humana obſervatione dies, cæremonias rituſque veteres eliminat, ſacrificium divinum abolet, monaſteriorum alia in palæſtras artium, alia in Principum aulas convertit. Natura ſuarum etiam in beſtijs hominibuſque legum oblita, monſtra illa religionis novo ſpectaculo oculis humanis ſubijcere, animiſque inculcare viſa eſt. Freibergæ prodigioſo in lucem partu vitulus cucullatus prodijt, quem Minotauri Wittenbergenſis titulo honorârunt: non obſcurâ Lutheri Monachi degenerantis imagine. Landsbergæ alter vitulus ſacerdotis inſignis habitu ſpectatus eſt, non minori illius ordinis fœdè laſcivientis infamiâ. Wittenberga, Lutheranæ factionis ſeminarium, portentum in duobus pueris geminum dedit, alterum ſine capite, alterum pedibus poſt tergum inverſis natum: utrumque nobilem fidei Eccleſiæ Wittenbergicæ typum, quam ſine viſibili in terris moliebantur capite, & retortis à trito Maiorum tramite veſtigijs.

Jam exulcerata per Germaniam omnia monſtris etiam graviora minabantur. Etenim ruſticanæ ſeditionis incendium, cujus nuper Lutherus impotenti lingua in Principes graſſatus ſemina jecerat, gliſcere, ſenſimque ijs valeſcere incrementis cœpit; ut niſi plurimo ſanguine reſtingui non poſſet. Erat Thomas Muntzerus ſacerdos apoſtata Lutheranæ factionis non ultimus ſatelles; is, ut quilibet eo tempore Sectariorum ſibi credi volebat, utcunque tandem S. Literis aberraretur: ne autoritas deeſſet, Nicolao Pelargo duce atque auſpice, ut ſupra memini raptus, & colloquia cum Deo Patre, ac Michaële Archangelo, cœpit fingere; nec ab eo inſtituto alienus eſt creditus Caroloſtadius, qui ſcholas Theologicas, Philoſophicaſque Wittenbergæ primus, abſente Luthero, damnaverat, atque à ſolo Deo (quod Enthuſiaſticæ huic ſectæ proprium eſt) abdita religionis ſecreta haurienda ſenſit. Non deerant tamen, qui Prophetis hiſce, quantumvis ab omni humana ratione delirantibus, aures darent: *quod quum à linea rationisque via aberrantium error denique ſit maximus.* Suus tamen huic impietati color ad imaginem veræ pietatis non deerat: cùm ab illa morum diſſolutione, quæ Lutheri doctrinam in vulgus ſequebatur, ad ſeveriorem vitæ diſciplinam corruptos licentiâ homines revocarent, detortis in omnem ſenſum S. Scripturæ teſtimonijs, prout divinâ inſpiratione ſeſe hauſiſſe impudenter jactarent, ac flagitia etiam fœdaſque libidines, quibus mutuò corpora ſubſternerent, miſericordiæ operibus, præclaro videlicet Scripturarum uſu, adſcriberent; propalam tamen rigidæ ſanctitatis profeſſores: ut oſtenderent, nullum adeò turpe atque immane facinus reperiri, quod perversâ legis Dei interpretatione virtutis habitum nequeat induere. In his Muntzerus, ut dicebam, primipilaris, illa nuper à Luthero in Epiſcopos ac Principes cumulata convitia ſeditiosè urgebat: *alienum à Chriſtiana æquitate* dictitans, *iſtam, quam in ſubditos aſperitatem uſurparent, laute illos molliterque cuticulam ſubditorum impendio curare, legum interea ac tributorum inclementiâ ruſticam plebem opprimere; ut illis ſine laboribus pingue etiam otium, his inter labores vix nuditatis famiſque amoliendæ præſidia ſuppetant.*

Revocanda in orbem antiqua Chriſtianorum tempora, noxæ tyrannidiſque inter ejuſdem religionis homines prorſus expertia; quando opibus ad communem uſum collatis, neque quiſquam ad profuſum luxum abundabat, neque egeſtate vilis ceteris, ſic quoque gravis reperiebatur. Hæ ad ingentem inopis vulgi plauſum in Thuringia Muntzerus, alijque ex Lutheri ſchola, argumentis haud multùm diverſis inculcabant: ut proindè in Suevia, Franconia, ac Lotharingia paſſim ſuis multi ſedibus exuti, ad dominorum ſuorum excutienda imperia, conſilium, atque arma conferrent. Et Suevorum quidem natio prima ad rebellionem [illegible], anno vigeſimo quinto, poſtquam ſua poſtulata duodecim articulorum ſcripto antè vulgaſſent, quæ niſi ultrò ſibi à Magiſtratu deferrentur, vim intentabant. In his *libertatem, ab Evangelio Chriſtianis indultam, & indigna ſervitutis onera ad æquitatis præſcripta mitigari poſtulabant. Decimas [illegible] frumentarias à delectis in pauperes, Eccleſiæque miniſtros erogandas admittebant. Silvas, feraſque, piſces, ac flumina, non paucis ſigil-*

latim

1525. XXVII. *Ruſticorum adverſus dominos ſuos ſeditio Muntzero & Pelargo Anabaptiſtis auctoribus concitatur.* Meſhovius in hiſt. Anab. l. 1. Cochl. in vita Lutheri.

XXVIII. *Ob ſtatuto ut bona ut primis ſeculis, volunt eſſe omnibus communia.*

Suevorum in hunc rem à Magiſtratu poſtulata.

An. Chr.

latim Proceribus, ſed uſui publico ſervire cupiebant, Legibus pœniſque, quotidie, pro imperantium ac punientium ingenio affectuque creſcentibus, modum ac ſalubre temperamentum adhibendum eſſe: ne tot leges, ut plerumque fit, ſine lege adminiſtrentur. Miniſtrorum pro Eccleſia delectum, abrogationemque vulgo deinde relinquendam: ne indignis, aut pateat hac autoritas, aut conſervetur. Denique hoc ſcripto nihil ſeſe complecti, quod irritum nolint ſi divinis paginis adverſetur: & præter quod futuris temporibus aliud auſuros ſeſe non affirmant, ubi quicquam S. ſcripturæ repugnens offenderint.

XXIX

Lutherus vulgato ſcripto, tam Principes & Dominos ob inclementiam, quam ruſticos ob rebellionem reprehendit.

Lutherus, ad cujus autoritatem provocaverant ruſtici, eidem ſeditioſorum hominum ſcripto typis repetito, gravem in Principes ac magiſtratus, prætertim Eccleſiaſticos, reprehenſionem ſubjicit; *quod ſuâ inclementia, & Evangelicam quam tradat, diſciplinæ neglectu hanc plebis indignationem, immites Tyranni, coegerint. Deum eſſe, à quo juſtiſſimâ perfidiæ vindicatione incenſo, hæc ruſticis injecta mens fuerit: qui licet quædam, parum æqua, quædam tamen etiam divino humanoque jndice conſentanea, poſtulent.* Deinde & ad rebelle vulgus Oratione converſa, *damnat inconſultam temeritatē, cùm aliena à Chriſtiano nomine vlciſcendi cupiditate, tam cæce atq; impotenter efferantur, ut & judices ſuorum ſe dominorum conſtituant; & injuriis ad patientiam opportune uti neſciant. Iubet igitur vtroſque conſilio ſuo, illos quidem Tyrannidem, hos arma deponere. Futuram ceteroquin, ut Deus nebulones nebulonibus ſevere admodum caſtiget; atque ex ſeditione hac, velut tempeſtate communi in omnium capita fulmen detorqueat.*

XXX

Francones cum Suevis Lotharingi & Thuringi rebellant.

Neque verior vates Lutherus unquam: ſiquidem ad lacum Conſtantienſem & Danubium Francones, Svevique: alibi ad Moſam, Rhenumque Lotharingi, per Thuringiam Saxones, tantâ multitudine ferociaque collecti ſunt; vt funeſtiſſima rerum facies totam impleret confunderetque Germaniam. Ferro omnes facibuſque armati, inaudita in omnes crudelitate, præſertim in conſecratos Deo homines, graſſabantur, nullaque humani divinique juris reverentiâ, ſine modo, ac ratione furebant: obvia quæque, ſacra, profanaque in prædam ceſſere. Monaſteria, arceſque nobilium per ſolam Franconiam ſupra ducenta, inſanam hanc rabiem viinque immaniter in fortunas vitamque omnium ſævientium, extrema vaſtitate, ſuſtinuere. Hæc acies cùm primo quidem in ſacrorum hominum collegia ac capita inſtrui videretur, diſſimulatum fuit; Luthero eiuſque gregalibus de tam fideli ruſticorum opera ſibi tacitè plaudentibus. at ubi in totam nobilitatem nihilo mitius ſævire cœptum, & crudeliſſimo mortis genere non pauci innovatæ Religionis levitatem expiarent, Lutherus ſtylum vertit, plenaque ſanguinario in ruſticanam plebem ſcripto bacchatus eſt: *hos Sathanæ diſcipulos, fœdifragoſque mortales conſpirantium* Principum *ferro quantocius ſtygi immolandos, nunquam gratiori ſuperis inferiſq; victimâ litari potuiſſe*. Ita nuper Ruſticis, nunc Principibus, ad cruenta conſilia inflammatis, Lutherus, præcipua ſeditionum tuba, funeſto clangore præludebat tam ad laudandū quàm deteſtandū facinus paratus, prout ſpe metuque ſucceſſuum in diverſa raperetur.

Loca ſacra, Monaſteria arceſque paſſim nobilium vaſtata.

Lutherus fruſtra hos execratur.

XXXI

Suevi Truceſio Duce Lotharingi

Primus adverſus tumultuantium gregem exercitum duxit Georgius Truceſius Suevici fœderis Imperator. Hic res iam propemodum ultimâ deſpera-

tione

1525.

Antonio magnas Ruſticorũ ſtrages edunt

[Ti]one proſtratas, virtute ſuâ, ſociorumque audaciâ, utcunquè erexit, cum homi-nes furore magis, quam conſilio fretos primus magnâ clade attrivererit docuer[it]-que non tam multitudine, quâ arte bellum adminiſtrari. Hunc Antonius Lotharingiæ dux imitatus, rebellem ſuæ provinciæ populum tribus locis præliiſque tam luculentâ ſtrage percuſſit, ut octodecim illic ruſticorum millia motæ ſeditionis infamiam ſuo ſanguine conſignarint, non ſine præſenti ope Numinis quâ tam facile graviſſima prorſus tempeſtas levi armorum, tanquam ventorum impulſu, diſcuſſâ, momento penè & videri & timeri deſiit. Par illorum rebellium exitus, qui haud procul Wormatia ad Petershemium coiverant, in quos Ludovicus Palatinus & Richardus Trevericus Princeps duxere exercitum: quanquam & fraus quibuſdam pro virtute fuerit, cùm deditiis poſt arma vitam extorſerint, rati fidē nullam perfidiæ deberi. Munzerus denique fax ac turbo ſceleratorum per Thuringiā hominum, ad eam quam potiſſimum adornârat tragædiam digno eventu concludendam poſtulabatur. Hic Phiferum & hæreſis & rebellionis cœptæ adiutorem nactus, poſt collectam temere ruſticorum hominum manum, non infelici marte ſeditionem eſt auſpicatus, Phifero ad quidvis ſuadendum audendumque prompto. Hic (ut enthuſiaſtis ejuſmodi familiare erat divinare ex ſomniis) magnam ſibi murium catervam per ſoporem objectam ad ſuos diſſerebat, quos ſtrictâ ipſe manu ferroque oppreſſiſſet, haud dubio hoſtium à ſe conficiendorum argumento. Subinde in agrum Iſſeldicum omni crudelitate effuſus, ſacras Eccleſiarum opes arceſque nobilium magnâ ſtrage prædiſq; opimis depopulatus eſt. Repreſſit aliquantulum furioſè graſſātiū impetum Albertus Mansfeldius, dum Joannes & Georgius Saxoniæ Duces, cum Philippo Haſſiæ Domino, conſilium atque arma conjungerent, quorum illi copiis territi Francuſio vicinū inſederunt montem, fruſtraque per legatos, ad ſeditionis auctores pro vitâ multorum, dedendos poſtulati, armis de ſalute maluerūt decernere. Ad quod propoſitum valuit Iris de cælo inſigni ſpecie affulgens, quā cùm ſuis factioſi vexillis adumbratam gererent, Muntzerus ad prodigiū, & manifeſtam Numinis opem, ſpectaculum vertit, projectoq; ad ſuperſtitionem vulgo haud difficulter perſuaſit. Verùm, ut ſigna manuſque ad pugnam collatæ ſunt, imperita militarium ſtratagematum multitudo, loco brevi animoque dejecta, ſalutem nec pugnando, nec fugiendo tuere potuit. Muntzerus Francuſii lecto, tanquam æger, immerſus, deprehenſuſque cum Phifero, acerbâ morte rebellionem luit; in qua tamen, cum inſigni dedecore, reſipiſcentiæ laudem conjunxiſſe dicitur.

Ludovicus Palatinus & Richardus Trev. Princeps rebelles ad Rhenum profligant

Munſterum & Phiferū, fruſtra ſuis viſis ſomniis animantes Manſfeldius, Saxo, & Heſſius, Ducibus captis, profundūt

XXXII

Sublato Mūtzero Anabaptiſtarum hæreſis repreſſa quidem, non tamē oppreſſa eſt

Verùm hoc capite Anabaptiſtarum ſublato, hæreſis illa tanquam lernæa hydra aliis monſtroſè capitibus pullulare cœpit, neque iſta factioſorum hominum inſania acquievit, dum, per totam effuſa Germaniam, Galliæ, Italiæque in alpibus fines cruento multorum excidio funeſtaſſet. Siquidem plus quam centum quinquaginta ruſticorum millia ſuâ hanc cæde rebellionem expiaſſe feruntur, primæ immutatæ religionis hoſtiæ. Poterat Muntzerus magnam ſibi, non magno negotio addixiſſe Europæ partem, ſi pedetentim conſilio-

An. Chr. que rem magis, quàm impetu aggreſſus eſſet. Nam diverſâ a Luthero [illegible] dens via [illegible] Principes [illegible] Nobilitatemque, viros [illegible] [illegible] plebem [illegible] tius con[illegible]andam, ſervitutis & vectigalium immunitate [illegible] dam S. bibliorum, quo & Lutherus uſus adminiculo; tum primo Chriſtianiſ[illegible]

Quæ ratione Anabaptiſtæ plebem [illegible] [illegible] vitæ exemplo, cum omnes dignitate æquales, conditione liberi, [illegible] quâque opum collatarum uſurpatione divites indigentium neceſſitati ſubvenirent, [illegible] egeſtate minus, quam opulentia gravisſimis [illegible] tis, [illegible]. His cum ad majorem [illegible] ſpeciem, [illegible] honeſtatique, & [illegible] orum liber [illegible] acceſſeret ſingulari [illegible] ex Chriſti promiſſione & [illegible] Dei [illegible] certo [illegible] explorare voluntatem [illegible] obj[illegible], aſſerebant: mirum [illegible] aures animoſque [illegible] [illegible], ut qui ab [illegible] ad quam Lutherus [illegible] ma [illegible] [illegible] Germaniam [illegible] [illegible] & [illegible] Deo [illegible], quam [illegible] [illegible] ſufficeret. [illegible] Dæmonis [illegible] in omni [illegible] perſuadendi aſſolet [illegible] atque [illegible] ad implendum [illegible] teneret. [illegible] etiam [illegible] religionis imagine [illegible].

Regno [illegible] Germaniæ [illegible] internecione [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible] cupiditate quondam delatum [illegible] Imperium, quod in Carolum volens [illegible] liberantæ [illegible] libertatem, occupasset, nullum in Germania antiquæ orthodoxæque religionis extaret vestigium.

[illegible] Friderico [illegible] Germanus frater Joannes, ejusdem hæresis atque [illegible] heres, qui eo jam ante Lutherum affectu complexus fuerat, ut cum [illegible] res (quod [illegible] amantium est) [illegible] amplecteretur. [illegible] [illegible] reversus Lutherus, cælibatus professione abire publicè con[illegible] quam potentiæ humanæ limites excedere operosè super inculcaverat. Ut [illegible] voluptatis Lenocinio abrepti, ubi patronum venumque flagitiis [illegible]; ad incestos thalamos consecrati Deo, sexus utriusque homines, [illegible] Carolostadius turpissimæ Veneris in castris antesignanus primum [illegible] connubium [illegible] commaculavit tanta applaudentium symmy[illegible], ut in locum Sacrificii Missæ abrogatæ, nuptialem missam [illegible]: cujus introitus hic erat: *Dixit Dominus Deus: Non est bonum hominem esse solum, faciamus ei adjutorium simile: Adhærebit homo uxori* &c. quæ apud Cochlæum exposita latius reperies: qui non illepidum cum Principis consilium adjungit, a quo cum Carolostadius feras pro nuptiali epulo carnes rogasset, [illegible] mactatum ac sale conditum, auribus pedibusque in fundo vasis depositis, pro [illegible] eidem destinarit: dignas hisce nuptiis lautitias. Hunc tamen deinde Lutherus velut choregum, integræque hominum sacrorum turmæ, laxatis monasteriorum ac pudoris repagulis sunt insecutæ. Quibus Lutherus denique [illegible] [illegible] ex Vigiliis [illegible] à monastica Circe Catharina de Borre [illegible] [illegible], accessit, summus sacrilegarum libidinum Imperator. Hanc Friderico etiamnum vivente, suoque cum monitu, tum cælibis vitæ exemplo [illegible], non ad [illegible] est publico suo flagitio constringere, [illegible] ejus [illegible] [illegible] [illegible] dubia [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] co[illegible] [illegible] pereunte Germaniæ tempestate [illegible] acce[illegible] [illegible] patriæ ac religionis [illegible], tristissimus [illegible] bel[illegible] [illegible] contumelia. [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] sed a[illegible] [illegible] nationem [illegible] [illegible] a vita Apostolica [illegible] [illegible] [illegible] exemplo [illegible] D. Pauli [illegible], [illegible] suæ quam alienæ [illegible] vinculis [illegible]. Sed Lutherus [illegible] ac gloriam [illegible], [illegible] [illegible] à claustris ad nuptias defectiones [illegible] præcipuè [illegible] [illegible] censebat novacula; [illegible] non [illegible] quam oratione [illegible].

Majoribus [illegible] incrementis [illegible] hæresis, neque [illegible] interturbata [illegible] [illegible], [illegible] ad par[illegible] [illegible] tam retardari quam [illegible] clementius, suosque per occulta [illegible] promovet. Auxit hæresis [illegible]

XXIV. *Fridericus Saxoniæ Dux ex[illegible] [illegible] Lutherum [illegible] Catharinam Monialem [illegible] seduxit: ut quod monasteriis votis [illegible] templo decrevit.*

XXV. *Acatholici [illegible] abunt, Alberto Brandeb. [illegible] ab Impe[illegible] clementia.*

An. Chr. partes etiam Albertus Marchio Brandeburgicus Teutonici ordinis in Pruſſia Magiſter, quem & ſuo veneficio, illa carnis lenocinatrix, voluptas infecit, ut de ſua dignitate ac ſalute periclitari, Deo Cæſarique fidem abjurare, quam hoc carere fructu nuptiarum mallet. Noribergicis præſens comitiis hoc primum virus haurere cœpit, ad ſuos reverſus hoc egit, ut & Pruſſiæ retinere Imperium, & ſuæ poſſet cupiditati tutò obſequi. Quocirca cum Rege Poloniæ Sigiſmundo conciliatus eſt, quocum illi atrox bellum interceſſerat, quòd illius in verba fidemque juratus nollet concedere, neque alium præter Cæſarem ſupremum ſe agnoſcere Dominum profiteretur: mutatâ enim voluntate, Sigiſmundum juratâ ſibi fidelitate Dominum, defenſoremque adjungit, hæreſimque amplectitur, ac muneris loco, depoſito Magiſtri nomine Ducis Pruſſiæ titulos accipit; nec multò poſt Dorotheam Friderici Daniæ Regis filiam in thalamum admittit. Quâ perfidiâ cùm univerſi in ſe ordinis indignationem concitaſſet, Walterus ei Croneburgus communi omnium ſuffragatione ſuffectus eſt: cognitamque inter Albertum & Sigiſmundum tractationem Cæſar reſcidit, ac pervicaciter propoſito inſiſtentem Spirenſis judicii ſententiâ proſcripſit. Hac tempeſtate jactabatur Europa, atque inprimis Germania, quam facilè apparebat, in tot hæreſum fluctibus, ventiſque pugnantium opinionum non niſi cum multorum excidio quieturam: cùm difficile ſit excuſſo inter ſcopulos verticeſque æſtuantes clavo, præcipitem ab interitu navim revocare; niſi tempeſtivâ ſubvenientium ope, periculum diluciatur.

Surius in comment. Schleid. lib. 5. in fine Guagnius de ordine.

XXXVI *Germaniæ clades ex diſſenſioni Principum, & Cæſaris abſentia cunctatione, Comitiis fruſtra & ſine effectu inſtitutis:*

Sed fatale hoc prorſus erat Germaniæ; quo languente, aut extinctâ Principum multorum pietate, Imperatore inter alias curas peregrè occupato, ſegniterque pro rei magnitudine, ac diſcrimine fidei defenſionem ſuſcipiente, veterator Sathan inexpiabili prorſus odio Germanorum animos à ſe mutuò divulſit, plaudentibus ad hæc, alimentaque malorum ſubjicientibus vicinis quibuſdam gentibus, qui in Germanicæ nationis calamitate ſuam ſe incolumitatem firmare poſſe exiſtimabant. Vrgebat tamen eminus Cæſar, verum ſtritis ſemper mandatis, wormatienſis decreti executionem. Datis enim hoc anno quinto & vigeſimo literis, novis Auguſtæ comitiis Principes convenire voluit; ut poſitis inter ſe offenſionibus, de quiete publica Germaniæ rectius conſulerent, illas etiam, quæ in judicium ac ſenatum Imperii corruptiones irrepſerant, matura emendatione prohiberent, de Turca communibus opibus avertendo decernerent. Hunc Ferdinandus conventum Novembri menſe fruſtrato conatu

XXXVII Proceribus indixerat, quòd compoſitæ nondum rebellium agricularum turbæ, ſuis quemque de rebus ſolicitum domi continerent; inter paucos tamen conſtitutum; *ex præſcripto SS. Patrum Doctorumque ab Eccleſia Chriſtiana receptorum Dei verbum populo exponendum, procul omni ſeditioſa orationis genere.*

Spiram principes frequentibus comitiis conveniunt, & A Catholicis:

In ſequentem vero annum, ad Maii Calendas, indicta omnibus cogenda Spiram comitia: quorum hoc loco ſucceſſum jubet adjicere, ne ſequentis hiſtoriæ curſum alienâ tractatione interpellemus. Magna hæc Principum utriuſque partis frequentia ac ſtudio coière; ſed exitu, ut ſemper, ad orthodoxæ religio-

quidem de religione pacari conſtituere, ras

nis interitum, majuſque hæreſios incrementum ſpectante. Præter Cæſaris legatos Ferdinandus frater, Elector Saxonum Joannes, & Haſſorum Princeps Philippus Caſimirus Brandeburgicus, Philippus Badenſis, Guilielmus Bavarus & Ericus Brunſuicenſis, præcipui Procerum aderant. Horum plerique ex Acatholicis eo venerant conſilio, ut certa quædam de religione conſtituerent, atque illius jam rei perficendæ negotium, quibuſdam ad hanc tractationem delectis obtulerant. Verum Cæſaris legati convocatis ordinibus contrariam ſui Imperatoris mentem exponunt, qui & nuper actionem omnem de fide in Spirenſi comitio, ex Principum voluntate ſuſcipiendam, interdicto cohibuerit; & modo facultatem ſibi iis de rebus conſtituendi negaverit. Simulque literas „Cæſaris Hiſpali datas hac ſententia recitant * Se Italiam prima opportuni-„tate inaugurationis adituum gratiâ, acturum illic cum Pontifice de concilio „ad finiendas religionis controverſias quamprimum inſtituendo. Interea le-„gibus ac cæremoniis Eccleſiæ veteris inſiſtendum omnibus: nihil de religione „niſi ex formula edicti Wormatienſis conſtituendum.* Quibus literis ita ex ſcripto per urbium Imperialium Legatos reſponſum eſt, ut dicerent:* Se obſe-„cuturos Cæſari, quantum per æquitatem liceret. Religionis controverſias „magnis indies incrementis augeſcere, multa in cæremoniis Eccleſiæque ritibus „vitioſa inſediſſe, quæ remedium poſtulent. Seditionis & præteritæ malum, „& metum futuræ, cogitatæ executionis, ac præſcriptum Wormatienſe, vim „elidere: nec ipſum quidem Cæſarem præſenti illud autoritate factorum, ut va-„leat. De concilio, quod à Pontifice promittat, rem inanem eſſe, aut ſanè in-„certam, poſtquam recentes inimicitiæ hanc ſpem diſiiciant. Orare igitur, ne „certa Germaniæ ac religionis divulſæ pericula, dubiâ ope differat, ſeròque de „rebus perditis conſultet. Superioris anni turba, argumento eſſe, quàm præci-„piti loco Germaniæ ſalus hæreat, quàm facile tota in ruinam impelli poſſit: ar-„bitrum ipſum adjutoremque poſcere Cæſarem. Illud modò conſulto factu-„rum, ſi Germanis ſuum indulgeat concilium, quo gliſcenti occurrere malo „poſſint, & rerum inter ſpem deſperationemque nutantium exitio antevertere. „Non laudari conſilia, quæ rebus jam profligatis inſtituantur. Hæc tamen de co-„mitiis, ſi minus probet, Wormatienſis decreti obliviſcatur, niſi vulnus nupe-„rum, ſua nondum cicatrice obductum malit recrudeſcere, plagâ fortè, deinde „incurabili. Poſtremò adverſus Turcam nihil auxilii præſentis adfore, quamdiu „inteſtinâ Imperium laboret diſcordiâ, morbum hunc vires Germanorum perdere, neque ægro in corpore futurum robur, niſi imbecillum atque inutile.*

1525

Sed legati Cæſaris a religione negant aliud velle Imperatorem, quam ut Wormatienſi decreto acquieſcant de Concilio cum Pontifice ſe acturum.

Acatholici reſpondent, abuſus in religione corrigendos eſſe. Tale verò Concilium fruſtra expectari.

Aliud poſtea argumenti diverſi exhibitum ab iiſdem eſt ſcriptum Principum collegio, Saxone ac Haſſo pleraque moderantibus. Hoc queſti ſunt * Mendi-„cantium in urbe monachorum da Reip. detrimenta ordines invaleſcere „non paucis ea interverti vitæ præſidia, quibus & pauperum & te-„nuiorum fortunæ civium levari poſſent, ad hos & legata ampliſſi-„ma, & hæreditates non rarò integras derivari, onere tantum, emo-„lumento rerum pub. nullo. Sui igitur conſilii eſſe, his ne liceat deinde ſua ad

XXXVIII *Quærunt Acatholici corrigenda complura.*

An. Ch[illegible] [illegible] propagare [illegible], nec mortui vivi [illegible] ſufficere. licet vero hac ſa[illegible] [illegible] ſe diverſi [illegible] generis vitæ [illegible] [illegible] cetera [illegible] [illegible]. Præterea [illegible] ſe [illegible], ut omni tri[illegible] [illegible] Eccleſiaſtici, neque [illegible] ſingulari populo [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] olim gratiam [illegible] [illegible], neque [illegible] magna [illegible] [illegible] opes [illegible], [illegible] ero[illegible] [illegible] poſſeſſiones [illegible] vulgo [illegible] [illegible], [illegible] [illegible], ut ad quos commoda tribu[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] etiam perfec[illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible], quam [illegible] [illegible] [illegible] neceſſarium, [illegible] malè [illegible] alibi ad [illegible] [illegible] licentia [illegible] N[illegible] [illegible] pa[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] greges [illegible] tempus [illegible] perpetuò [illegible] præterea [illegible] in [illegible] [illegible] e, neque qui [illegible] recte ſequantur [illegible] [illegible] ſe neceſſitate liberi. His popularibus argumentis, quæque plebi [illegible] utilitate [illegible] honeſtate viderentur contingere, [illegible] Principumque adverſus Eccleſiaſticum ordinem ſtudia [illegible] [illegible] ex corruptis [illegible] moribus, [illegible] omnium Deo conſecratorum hominum, ſimplicibus ſuſpectam [illegible] cupidis [illegible] facerent; ut [illegible] ebrietate, omni pretio [illegible] mortalibus eſſet, & [illegible] cœlo [illegible] quia [illegible] ad flagitia abutuntur.

XXXV
Acatho-licorum pertina-cia ſpe vix con[illegible]tur.

Catholici & Cæſaris interdicto, & poſtulatorum difficultate, [illegible] religionis negotio [illegible] [illegible] bant. Saxonum & Haſſiæ Principes [illegible] [illegible] adverſus Cæſarem [illegible] [illegible] animos [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] controverſias [illegible] [illegible] Q[illegible] Ferdinandi [illegible] Frederici [illegible] [illegible] tempore [illegible], omni [illegible]. Igitur [illegible] [illegible] aliqua pa[illegible] ratione [illegible], decretum [illegible] *tran-quillitati, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ne Cæ[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ut [illegible] concilio [illegible] [illegible], [illegible]*

XXXVI
Mutua conjura-tionis principia.

[illegible] V[illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] & Dei, & Cæſari [illegible] ſe arbitretur, lege ridicula, [illegible] [illegible] im-plerent nunquam.

Hæc antequam definita eſſent, Joannes Saxoniæ & Philippus Haſſiæ domini, [illegible] cogitationemque [illegible] [illegible] di-

verſa

[illegible] bium Legatos sibi con[illegible] atque aliquo obſtringerent fœdere, 152[illegible]
[illegible] viribus que adversus Cath[illegible] [illegible] ent. Fer-
[illegible] quicq[illegible] m monit[illegible], ne c[illegible] pe[illegible] ſeſe [illegible] Cæſaris
[illegible] Auſtriacæ benevolentiæ [illegible] ent. Et[illegible] quidem tempore
[illegible] co[illegible] um ſocietas [illegible] jurata fide, [illegible] Legati [illegible] ad hanc
re[illegible] inſtructi venissent, prima tamen cogitatæ perfectæque denique
conſpirationis jacta ſunt fundamenta. [illegible] depravato jam Cæſaris in Germania
ſeneu, corrupti[illegible] diſtract[illegible]que provinciis [illegible], Ferdinandus Archidux
cum paucis Orthodoxorum Principum, quorum plerique neglecti [illegible]
ad[illegible] frustra obnixus [illegible]; ſummo Imperatore [illegible] remotis[illegible] conſu-
liis, ve[illegible] ad tanti [illegible] mali [illegible] ex longinquo omnia administrante.
[illegible] contagionis [illegible] quam [illegible] in medio curanda
[illegible] Germaniæ [illegible] potuiſſet. Sed [illegible] peri[illegible]-
[illegible] imperij [illegible] blandus [illegible] in morbo peſtilenti phar-
macis curat, [illegible] nocuit, ac ſe[illegible] remedijs, tandem-
[illegible] famam, quam Germaniæ [illegible].

[illegible] Germania [illegible] agitatur, Cæſar in Hiſpania pacis ac nuptiarum XLI.
fœderibus dat [illegible] ſponſalium pactionum leg[illegible] o- *Carolus*
[illegible] Claudiæ, [illegible] Reginæ poſtea Ludovici XII Francorum Regis [illegible] dein- *[illegible]*
de Mariæ Hen[illegible], [illegible] que [illegible] Mariæ Henrici [illegible], Angliæ *[illegible]*
Regum natis, quin [illegible] Francisci Gallorum Regis filiæ, *Portugalensi Regis*
addictæ fuiſſet. Denique Iſabellam Emmanuelis Portugalliæ Regis [illegible] *[illegible] cele-*
[illegible] matrimonio conjunxit, ſpe [illegible] Regnum [illegible] *brat [illegible]*
[illegible] nunquam [illegible], [illegible] Principem [illegible] reg[illegible]orum *[illegible]*
conjugia [illegible]. *[illegible]*

[illegible] *[illegible]*
ne Fra[illegible] g[illegible] *[illegible]*
[illegible] que expla[illegible], [illegible] *Franci[illegible]*
concepta [illegible] libertatem [illegible] *[illegible]*
ar [illegible] *Gall[illegible]*
[illegible] *[illegible]*
[illegible] *[illegible]*
[illegible] *[illegible]*
[illegible] *[illegible] 16.*
[illegible] *Bellefor*
[illegible] *l. 6. c. 6*
[illegible] ex [illegible] idem non
e[illegible] dare [illegible].

[illegible] fidem [illegible] XLIII.
[illegible] *[illegible]*
[illegible], Galliæ [illegible] contra [illegible], [illegible]- *[illegible]*
[illegible] adeo Mercurius [illegible] præ[illegible] erat, *pauſe,*

[illegible] [illegible]

An. Chr. ut nullâ, nec Cæſaris quidem autoritate ad pactionis tabulas ex officio ſubſcribendas adduci poſſet: cùm diceret, ſibi tributâ facultate, in perniciofis Reip. rebus minimè utendum. Ut proinde Cæſar, intellectâ viri in propoſito conſtantiâ, ſuo ipſe fœdus calamo, ac teſtimonio ſignaverit. Magnâ deinde humanitate ad Franciſcum ſæpe inviſit Carolus, multa atque in noctem ſæpe producta colloquia, communis frequenter rheda, menſa, conclavia; ut ad ſolidam tanta familiaritas amicitiam pacemque ſpectare crederetur: cui regis cum Eleonora matrimonialis ſocietas magnum allatura momentum eſſet. Conſueta tamen de latere Franciſci cuſtodia amota non eſt, quòd nulla tam arcta amoris & conjugij vincula Carolus exiſtimaret, quæ Regem ſibi obſtringere ſine obſidibus indubitatâ fide poſſent. Hæc igitur tot onerata ſuſpicionibus benevolentia, tot coacta vinculis concordia, parum multis firma ac diuturna fore videbatur.

XLIV. *Acceptis obſidibus Rex liber dimittitur.* Tranſactis, in hac officiorum ſimulatione, diebus compluribus, poſt acceptum à matre nuntium de altero potiùs filiorum cum Delphino, quàm duodecim Galliæ proceribus (quòd liberum ex pactis regijs manſerat) obſidum loco Cæſari tradendis, Rex Fontarabiam vicinam oceano, in Cantabriæ finibus, urbem, à Prorege Lanoio & Alarcone, cuſtodiæ Præfecto, deductus eſt. Undè ad Bidaſſum, Hiſpaniæ Galliæque interjectum flumen, progreſſus, offendit in medio amnis navem anchoris, ſine ullo hominum præſidio, hærentem; ex oppoſita ripa Foxius Lautrecus cum obſidibus, totidemque armigeris, navem mediam ſubeunt, ac momento permutatis cum Rege obſidibus hic in ſcapham, atque ex illa in equum tantâ feſtinatione & celeritate receptus, eſt, ut hoſtem fugere, non deſerere chariſſimos ſibi liberos putares. Et eodem die Baionam attigit, ubi incredibili matris aulæque totius, quæ frequens aderat, lætitiâ exceptus eſt.

LIBER

LIBER IV.

Hiſtoriarum Caroli V. & Ferdinandi Imp.

SVſpenſis hominum ex tam novâ federis tractatione animis, non diu latuit, quâ mente fidem obſtrinxiſſet: Nam rogatus à Proregis miniſtro, ut pactis, loco, uti convenerat libero, ſubſcriberet, cunctatus eſt, quod procerum ſuorum animos ante molliter pertentandos, atque in rem tam arduam inflectendos diceret. Sed Pontificis Venetorumque legatis non multò pòſt Regem inviſentibus, prælixè acerbèque de Caroli vſurpata erga ſe inhumanitate queſtus eſt. * Duorum modò Galliæ Regum extare captivitatis memoriam aſſerebat, Joannis in pugna apud Pictones ab Angliæ Principe intercepti, & apud Ticinum Franciſci. Illum apud Eduardum Anglorum „Regem, omni humanitatis officio cultum, libertatem in cuſtodia, benevolen„tiam in hoſte tantam comperiſſe, ut familiarium ipſe colloquiorum ſocius at„que arbiter conviviorum venationiſque particeps, tanto amicitiæ ſenſu cum „Eduardo conſueverit, quantum captivitate ſolutus oſtendit, quando hoſpitis „ſui deſiderio eundem multorum poſtea annorum intervallo rurſum inviſit, „non aliis jam vinculis, quam benevolentiæ captus. Se omnia ſecus expertum, „Vt illum exercitæ in hoſtem clementiæ; ſic alterum ſe acerbitatis exemplum „eſſe, ne utriuſque fortunæ experimenta Galliæ Regibus deeſſent. Comperiſſe „porrò ex privatis Madriti colloquiis quam profundâ ambitione Carolus pe„ctus occupatum gereret, quàm adverſa Italicæ libertati conſilia agitaret. Fa„cturos in rem ſuam conſultè, ſi animos vireſque communi federe adverſus infe„ſiſſimum hoſtem cogant. Se quidem nullo ſacramento, quod iniquâ lege & „poteſtate coactus ſuſcepiſſet, Carolo teneri. Neque vero patriis Regi legibus „permiſſum eſſe; ut quicquam abſque procerum conſenſione de Majorum poſ„ſeſſione alteri nationi cedat: quod cùm Remis coronatus jurejurando ſe fa„cturum receperit, antiquiori Sacramenti religione regno ſe, quam Cæſari „obſtrictum manere: id præmonitum Carolum ignorare non potuiſſe, quem „iniqua poſtulantem, nec æqua quidem fas ſit obtinere. * Hæc palam diſſerebat, ut Pontifici Venetiſque in communionem armorum pertractis, belli opinione & rerum difficultate Cæſarem terreret, atquè mitiores pacis rationes, veteri obligatione remiſſa, converteret.

1526

* 1 *Franciſcus Caroli inhumanitatem apud Pontificis & Venetorum legatos arguit, negatque ſe teneri promiſſis.*

Guicciard li. 17. Goldaſt. conſtitut Imp. Tō. 1. Schleid l. 6.

*

An. Chr. *11* *Lanoio Cæſaris legato Burgundiam ſiſtituendam negat pro ea tamen pecuniam offert.*

Cæſar ut exploratius Franciſci mentem cognoſceret, Lanoium ad Regem mittit, qui Burgundiæ reſtitutionem ex legibus Madritanis urgeret. Quem licet magna honoris ac benevolentiæ ſignificatione venientem Franciſcus exciperet; *negavit tamen* * *ſuæ eſſe poteſtatis Burgundia cedere, ſuique* [illegible] *membri truncare & juramenti religione, & Procerum voluntate obſtantibus.* [illegible] *reliquos fœderis articulos maxime violaturum, orare tantum ut unus de pecuniaria multa permutetur* * Quibus cognitis Cæſar urgebat, ut [illegible] (*quæ tamen aliarum poſſeſſionum reſtitutionem prohibere non poſſent*) *Burgundia* [illegible] *liceret, ipſe ad captivitatem rediret, quod & poſſet, & jurejurando ſe facturum receptiſſet.*

III *Carolus arma parat in Regem.*

Sed ubi verba ſibi tantum à Rege dari intelligeret, mirum eſt quantâ indignatione lubricam Franciſci fidem ſuamque credulitatem deteſtatus ſit. Pudebat nimirum, Procerum ſuorum monita tam abs ſe temere ſpreta, hoſtique fictæ comitati & inanibus pollicitationibus poſthabita. Cùm arma igitur fortunamque belli experiri quam Regi obſequi Burgundiæque obnuntiare mallet, Borbonio Mediolanenſis imperii adminiſtrationem commiſit. Lanoium ad regni Neapolitani maturam defenſionem deſtinat, milite, ut potuit, ſingulis attributo: Barcelonæ claſſem omni celeritate jubet inſtrui. Hugonem vero Moncadam maris præfectum ad Regem, ac deinde ad Pontificem ablegat; ut vel illius voluntatem, ad veterum pactionum obſervationem inflecteret: vel hujus à novorum cum Gallo federum ratione abduceret.

IV *Veneti cũ Pontifice Franciſco adhærẽt.*

Sed cùm Veneti ac Pontifex jam dudum ad ſocietatem armorum contra Cæſaris potentiam conſpiraſſent, unius Franciſci ambigua cunctatione ſuſpenſi, properè fedus ſancitum eſt, poſtquam Rex Carolum ad arma potius, quam ad irritandas pactionis leges provocatum cerneret. His præcipue legibus ſocietas inter Clementem, Regem, Venetos & Franciſcum Sphortiam conſtitit. Vt
„Inſubria Sphortiæ reſtitueretur, regii liberi communibus armis extorquerentur
„Cæſari: Neapolitanis Pontifex, Imperialibus regionibus Gallus, Medio-
„lanenſibus Veneti, armis tamen Pontificiis Franciſcique adjuti bellum infer-
„rent. Henricus Angliæ Rex magnis pollicitationibus ad hujus federis prote-
„ctionem eſt invitatus.

V *Pont. fex apud Cæſarem tanquam mutati conſilii adfert.* *Epiſtol. Princ. vol. 1 & 2. Goldaſt. & Schlei. ſupra.*

Pontifex igitur datis ad Cæſarè literis armorum neceſſitatem excuſat ſuaque in ipſum ſtudia, manifeſtis offenſionibus mutata, commemorat. * Hacte-
„nus ſe omnia voluiſſe pro Cæſare, Galliæ Regis, & beneficia, & gratiam poſt-
„habuiſſe. Centum aureorum millia in victorem Cæſaris militem, capto jam
„Rege, profudiſſe, ſpe, ut intelligat, recipiēdi nullâ. Adverſariorum nudaſſe con-
„ſilia, ut res fortunaſque Caroli extolleret. Verùm eam eſſe factorum gratiam,
„ut armis, quæ defendit, oppugnetur, & poſt hoſtes Cæſaris profligatos, ipſe
„hoſtis jam loco, poſt conſumpta beneficia illiberalis habeatur, imperatorii paſ-
„ſim militis in Parmenſes & Placentinos immiſſi aut præda, aut ludibrium.
„Suam pro Sphortia interceſſionem preceſque obſtinatè reiici. Per Hiſpanias
„& Neapolim leges Romanæ Eccleſiæ adverſarias ferri, neque dignitati ſuæ,

neque

,neque æquitati ſatis congruas. Borbonium & ad Maſſiliæ obſidionem deſtinatũ, & non neceſſaria in Italiam pertraxiſſe bella. His malis occurrendum fuiſſe, ut tua conſtaret Italiæ tranquillitas, ac cauſæ æquitas: niſi Cæſar pacem nollit, arma ſibi etiam in promptu fore. * Nullius hic tanti ponderis à pontifice allata oratio, quæ arma meritò perſuaderet; alia, quam animo tantum, non calamo complexus erat, illa fuit, qua metuendam Cæſaris potentiam infringere per Italiam cupiebat. 1525

VI Cæſar Pontifici ingratitudinem exprobrat, & cauſis belli allatis reſpondet.

Reſpondit vero ad literas Clementis Granatæ ex Hiſpania Carolus, hâc ſententia. * Illa, ut intelligo, beneficiorum meorum jam memoria evanuit, quibus ſublatis, Pontifex non eſſes, meæ illum honorem interceſſioni debes. ,Verum priſtinæ recurrunt invidiæ, & hoſtibus quondam tuis favorem, quam amicis benevolentiam mavis rependere. Meminiſſe poteris, ita me ſummum in Germania Imperium aſſecutum eſſe, ut jus regni Neapolitani Leonis Pontificis aſſenſione una relictum fuerit. Et quamvis cum Leone tuum deinde ſtudium Regi Galliæ adverſus me ſociaveris, id tamen mutata voluntate, brevi ad me converſum eſt, poſtquam Galli Regio Lepidi Pontificiæ ditionis oppido animum adjeciſſent. Neque ingratus fui, cum millia aureorum decem proventus annui ex Tolentino Archiepiſcopatu ad te derivarem. Quod Borbonium Galliæ immiſerim, quale obſecro delictum? An Gallos ex Italia propellenti in Gallias conſequi non licuit? an nefas patrias illum poſſeſſiones per vim ademptas, vi repetere? quæ hæc Italorum clades? Num quod Franciſcus bello rurſus Inſubriam infeſtarit? at hoc Pontificis conſilio plerique factum aſſerunt. Nimirum ut non modo verba in nos ſtia, tanquam publicæ quietis turbatores, ſed & tela hoſtium acueret. Neapolitanum regnum clientelæ Tibi jure obſtringitur; non diffiteor, verum cauſæ, quæ poſſeſſione clientem deturbare, cædem & dominum poſſunt: utrique ſuis legibus de jure atque injuria cautum eſt qui iniquo bello aliena appetit; æquo amittit propria. Pacem amore ac tranquillitatem Italiæ videris, ſed tua magis perſequeris commoda: pace an bello, tua parum intereſt: Pacem nuper ambiebas, modò ſequeſtri & depoſiti nomine agrum tibi Mediolanenſium crederem, nimirum, ut perpetuus ſequeſter eſſes, ac verus poſſeſſor. Nunc Galliæ Regem in Hiſpania etiamnum abſentem ad bella revocaſti, ipſius confeſſione Regis Sacramento mihi obligatum ſolviſti, perfidiæ magis autor, quam ſolutor obligationis. Bella intuliſti priuſquam denuntiares, gentium jure, tua etiam, opinor, autoritate, abſolutus: neque ſolâ me Italia; verùm toto imperio deturbatum velles. Hinc occultæ conſpirationes & injurioſa fœdera: unum mei exercitus præcipuum Ducem Piſcarium tuis ad perfidiam ſollicitationibus provocaſti. Neapolitanum regnum defectionis oſtentabas præmium, ut meis poſſeſſionibus meos Duces corrumperes, ex alieno promiſſor non illiberalis. Indulſi tamen aliquid tibi, & Sphortiæ Mediolani poſſeſſionem, regia fide ac deplomate, detuli. qui, quod oblivione meorum prematur militum, tuæ imputet conjurationi, qua abdicatam mihi fidem ad te hoſteſque meos tranſtulit.

An. Chr.

,Hanc tu illius, etiam cùm deprecaris culpam fateris. Ignoſcere me cuperes ,ne videlicet deinde habeam, quibus in Italia liceat ignoſcere, ſubditos. hoc ,ſi impune beneficiarius ſit, quid in dominos non audint? Ex Parmenſibus & ,Placentinis meos alii milites nid gnaris. Hos equidem Romanæ Eccleſiæ cives ,eſſe nego, Mediolanenſibus accenſentur. Quod eos nuper avulſos imperio ,Eccleſiæ conceſſerim, non debitum erat, ſed gratia, quæ ab ingratis perditur ,Nihil igitur hinc ad te injuriæ, ubi nihil juris, perveniet. Legibus quibus Ro- ,manam ſedem oppugnari aſſeris, per Hiſpaniam illæ ſunt, qui l us ca etur, ne ,patronatus jura, ab Adriano mini Pontifice conceſſa, Romæ ſupprimantur. ,Sed vide, quam indigna queraris. Meis e regnis provinciiſque plus emolu- ,menti ad Romanam ſedem pertingit, plus annuæ pecuniæ defertur, quam ce- ,teris regionibus univerſis, quod docere illa poterunt Germanorum Principum ,poſtulata, quibus & ſua onera, & ſua commoda complectuntur; quæ tamen ,pro mea in Eccleſiam Romanam obſervantia contemnenda duxi. Quare hoc ,potius age, quod & muneris & æquitatis tuæ erit, a me arma in hæreticos & ,Turcas mecum converte, ſubveni turbatæ in Germania religioni, fer opem ,Pannoniæ Turcarum formidine trepidāti. Hoc invaleſcens hæreſis, hoc incum- ,bens barbarorum Europæ tyrannis, ſacri profanique juris oppreſſio, diſtra- ,ctum ſeditionibus imperium violata tot injuriis Eccleſia poſtulat. Quorum ,ſi tu calamitate non tangeris, ſi voces preceſque meas arroganter rejeceris, ad ,Concilium ſine dilatione inſtituendum, provoco, ut cauſſæ utriuſque æqua ,plurium ſententia abſolvantur.

Invitat Pontificē ad arma contra hæreticos & Turcas vertenda

VII Ad Cardinales etiam literas Cæſar deſtinat, quibus ſuum in Eccleſiam & pacem ſtudium indicat, conciliique poſtulat.

His literis Cæſar alias ad collegium Cardinalium adjecit, quibus ſuum erga ,Romanam ſedem fidemque orthodoxam teſtatur ſtudium, quo ſe nulli quic- ,quam Regum concedere profitetur. Argumento eſſe neglectam totius Ger- ,manorum Principum offenſionem; imo ſummum imperii diſcrimen religio- ,nis periculo poſthabitum. Nuper indictam ab ipſis publico conventu fidei ,conciliationem ſuo disjectam mandato, ne quid Pontificiæ autoritati decede- ,ret, ſpem tamen feciſſe alterius inſtituendi propediem concilii. Hoc ſi Ponti- ,fex inconſulta negligentia differat; orare ſe, ne hoc muneris ſibi vendicare ,graventur: ut rebus catholicis, ad perniciem in Germania ſpectantibus, ma- ,ture conſulatur, & ultimum religionis excidium antevertant. Porrò ſiquid ,reſp. Chriſtiana ex dilato concilio opiſque neceſſariæ cunctatione accipiat de- ,trimenti; id ſibi, omnia pro pace cupienti, minime eſſe imputandum. * Verum nihil illa Cæſaris poſtulatione impetratum. Neque Germaniæ in fide naufragantis periculum tanti erat aut Romanis, aut Cæſari, ut propterea de uno Italiæ principatu periclitari mallent. Inſana Chriſtiani orbis Procerum ſimultate, qui ut digitū tuerentur, totū in corpus lethiferis expoſuêre vulneribus, de una magis regione, quam religione defendenda ſoliciti: quæ eorum quidem nomini turpitudo adhæſit vehementiùs, quibus ex officio fidei erat commiſſa defenſio.

Galliæ Rex Franciſcus, ut Germanos ſibi conciliaret, Principes cauſam-

que

que bellorum à ſe in Carolum rejiceret literas ad eoſdem dedit.* Illam ad ſe in- 1526.
,quit, Pannoniæ a Turcis occupatæ cladem, non levi doloris ſenſu, pertingere,
,Ludovici Regis mortem dignam lacrymis & affini illi imperatoris commiſera-
,tione, dignam in iſta calamitate Germaniam, cui a Cæſare rectius conſulatur,
. Pacem inter Chriſtiani orbis Principes conſtitutam, tantis miſeriis unum ſu-
,pereſſe remedium: hujus ſe deſiderio teneri, hanc omni ambire conſilio. Ve-
,rùm obſtinate in bellum ferri Cæſarem, æquiſſimas pacis conditiones aſperna-
,ri, non illi calamitates publicas, non armatum in noſtrum exitiū Turcam, non
,amiſſam cum ſororio Rege Pannoniam, non viduæ ſororis miseranda ſorte, non
,Auſtriæ periclitantis exitio, non turbatæ Germaniæ excidio, hac mente depel-
,li poſſe. Recte facturos, ſiquidem illius ad arma pertinaciam pacis conſilio
,moderentur, hortatu etiam ad diverſa impellant: Europæ melius proſpectum
,adverſus tot clades fore, ſi cum vicinis Regibus amicitiam, quam bella ma-
,lit, immenſamque regnandi cupiditatem, iis, quas fortuna & æquitas conceſ-
,ſit finibus, circumſcribat. Ita præter ſuas opes & propriam auctorum gloriam,
,& ſubditorum ſalutem. Galliæ Reges adverſus Chriſtiani olim nominis ho-
,ſtes bello victoriiſque celebres, poſſe nunc eodem arma viresque conferre.
,Pacem tantùm cum Cæſare impetrent, omne ſuum robur quamprimum ſe in
,Turcam collaturum. Quod ſi obtinere nequeat, neminem id ſibi verſurum
,crimini, ſi, quæ inermi benevolentiâ non poſſit, armatâ potentiâ ſuadere
conetur.* Cæſar ubi animadverteret, hac arte Franciſcum Germaniæ Proce-
rum favorem velle occupare, invidiamque turbatæ tranquillitatis de-
clinare.

VIII Principes imperii ſibi Rex Gal conciliare nititur, belli cauſis in Cæſarē rejectis, & pacis oſtenſo deſiderio.

Epiſtolæ Principū ſupra. Schleid. lib 6.

Principes ſcripto admonuit;* ne quam Franciſci literis fidem haberent, ſi-
,mulata hæc eſſe quietis obtentæ vela, quibus bellicas machinationes obtegat;
,Nihil a ſe duriter atque inclementer in captivum Regem commiſſum, obti-
,nuiſſe libertatem legibus, & æquis ſatis, & ſacramento illius firmatis, ſo-
,roris etiam natu maximæ connubio, hanc ſe amicitiam ſolidiori nexu adſtrin-
,xiſſe; verum irrito, ut videat, tam fidei, quam pacis disjectæ conatu. Nu-
,per in Italiam deſtinatum ſibi iter bellumque adverſus Turcam fuiſſe, ſed
,Franciſcum & Clementem intempeſtiva conjuratione hoc conſilium quietem-
,que evertiſſe, jamque, prædarum ante victoriam partitione, regni Neapo-
,litani poſſeſſiones diviſim adituros fuiſſe, niſi immaturâ adhuc ſpe deturbati,
,ſolo tantum voto frui licuiſſet, armorum illam tempeſtatem in proprium auto-
,rum caput detonuiſſe: ſupereſſe, ut pari nunc exitu interverſæ quietis pænas
,exſolvant. Ita ſe tunc quidem, atque etiam modò, à belli in Hungariam con-
,vertendi, voluntate dejici; ſuppetiis tamen, ut poſſit, ſubminiſtratis adſutu-
,rum. Nec ſane eum eſſe Franciſcum, quem aut Ludovici interitus, aut
,Hungariæ Germaniæque tangant pericula, hanc ex mala admiſſorum con-
,ſcientia ſimulationem eſſe, ne videatur illud ſuaſiſſe bellum Turcæ, cujus a-
,verſatur calamitatem. Interceptas captivi Regis ad Turcam literas diverſam
,ab hac ſententia famam vulgaſſe, quam hac arte nequicquam oppreſſam velit

IX Cæſar apud eoſdem principes belli cauſas in Franciſcum retorquet.

An. Chr. „[illegible] triumphis Turcarum in Pannonia accenſere victoriam: Germaniam „jam dudum [illegible] ſpectare ſeſe, coramque ejus tranquillitati con[illegible] velle, „niſi alia [illegible] alia impedimenta Franciſcus, tanquam vallum tran[illegible]ro, [illegible] „certe. [illegible] dubium eſſe, qui quidem artificia Gallorum exploratâ habeat, „diſ[illegible] illos inter Germanos magis, quam pacis ſemina ſpargere, ut alio„rum odia ad ſua traducant emolumenta. * Præter has literas prolixâ quoque Cæſar reſponſione typo vulgatâ Regis Galliæ apologiam confutat, qua ſe ille federis Madritani, quamvis jurati, religione minimè teneri contendebat. præcipua utriuſque partis argumenta, ſi reſponſionis capita dedero, non obſcurè patebunt.

X. Apol. geſtium Gallorũ ſcriptum contra ſe[illegible] Madritanum refutatur ab Hiſpanis. Goldaſt. to. 1. Conſt. Imp. Schleid. l. 6.

Fedus [illegible] non à Carolo, ut affirmabant Galli, *ſed à Franciſco violatum eſſe, judicio Regis Anglorum imprimis aſtruebant. Quòd cum utriuſque Regis Legatus Ang[illegible] opem ex federe i[illegible]to poſtularet, Henricus reſponderit: videndum prius uter invaſor ruptorque federis extitiſſet, illi enim ſeſe ad præſtanda adverſus alterum [illegible] minime obligatum. Compertum verò demum eſſe, etiam ex ipſius Chriſtianiſſimi Regis literis, [illegible] invaſorem fuiſſe Franciſcum, ideoque Carolo etiam Henricum [illegible] arma [illegible] conſuluiſſe. Negari non poſſe; imperij Proceres à Franciſco [illegible] ſocietatem vocatos, Leonem Pontificem ad occupandum utriuſque Siciliæ regnum, Hiſpaniæ populos ad defectionem eſſe ſollicitatos: tandem aperte arma in Gallobelgicam & Navarræ regnum, Carolo nildum movente, illata, ipſis tot Gallorum per hujus ditionem, funeribus rem haberi teſtatiſſimam.*

Porro jus Franciſci ad cenſum regni Neapolitani (quem Carolus ad coronam Hiſpaniarum tranſiturus, falſo deberi perſuaſus, in Noviodunenſi federe, indulſerat) nullum quidem fuiſſe, ſolutum tamen, licet indebitum, donec prior Franciſcus fidem falleret. Regis verò Navarræ reſtitutionem, neq; ullo Regi federe addictam, neq; jure ab eo poſtulatam. Clandeſtinas machinationes à Gallis, ſuo alios ingenio metientibus, magis fingi, quam probari.

Ius Franciſci in Mediolanenſe dominium ſi quod fuiſſet ſpreto Cæſare, [illegible] feudi domino, [illegible] potuiſſe, neque Pontificis decreto firmari [illegible] potuiſſe, quod [illegible]. Ne[illegible] imperatoris [illegible]one hujus dominij factam, ut hereditariâ [illegible] redire, cùm natura feudi id reſpuat, ſed ex ſucceſſoris domini voluntate de [illegible] conferendum.

Iuramentum ratione Arteſiæ & Flandriæ comitatuum, quod Philippus Dux primus Regibus quondam Franciæ [illegible] ſtiulerat, exoleviſſe vi federis Peronenſis, ubi inter Ludovicum XI. & Carolum Cæſaris proavum eâ lege conventum fuit, ut niſi pactum apud Atrebatenſe [illegible] ſervetur, [illegible]atio [illegible]que juriſjurandi ceſſet. Illo proinde à Franciſco hactenus neglecto, juramento Carolum non teneri.

De Borbonio Duce, quod objiciant, à Carolo ad defectionem incitatum eſſe, magnopere eos falli. Sua illum ſpoliatum provinciâ (ſi tamen ſua, quam Cæſar ipſe ſucceſſionis jure [illegible] queat) imperatoris opem adverſus vim iniquam imploraſſe, petiiſſe magis auxilium, quam attuliſſe. Unde etiam ad Maſſiliæ ipſi debitæ obſidionem tranſlata in Galliam arma, pro conſanguineo Regis principe Caroli impenſis, Borbonij commodo: quo licet [illegible] exciderit, ad Ticinum tamen glorioſum fuiſſe victorem, ſuoque in vinculis paſſiſſe Regi, qui ipſi præſens in libertate parſurus non fuiſſet.

Quòd

Quòd denique Franciſcus Gallusque titulum hunc ne[illegible] federis ceu clypeum obtendant. 1526.
Ducatum Burgundiæ regno Galliæ annexum, alienari à captivo Rege non potuiſſe; nimis eſſe meam proſligatæ cauſæ præſidium videri. Siquidem explorata res ſit: etiam à principio tam feminis, quam viris, qui Franciæ Reges non erant, antiquo jure poſſeſſum eſſe. A matre Ioanna Burgundiæ Duce, Regem Galliæ eum Ioannem poſſediſſe, qui Philippo filio Audaci filio tradiderit poſſidendum, ex quo eundem Ioannes Intrepidus & hujus poſteà filius Philippus Bonus Dux Burgundionum Caroli Audacis pater adeptus: qui deinde Carolus pactu cum Ludovico XI initis, prorſus cunctis ab omni juriſdictione Regum Francorum liberum nactus ſit, heredique Mariæ filiæ tandem reliquerit: à qua denique ad Maximiliani Cæſaris thalamum tranſgreſſe, fruſtra obnitente, totoque ſibi autoritatem vendicante Ludovico, jus ſimul ſucceſſionis ad Auſtriacos ac Carolum Imperatorem tranſlatum fuerit. Non igitur aliena poſcere Carolum, ſed propria: nec propria tueri pertinaciter Franciſcum; ſed aliena: frivolumque prorſus eſſe, quod negent à Gallorum regno ſeparari poſſe, quod ſeparatum jam pridem fuit; nec tam jure, quam vi occupatum poſſideatur. Hæc erat Hiſpanorum oratio ex qua diſcas, qualis Gallorum fuerit. Ita literis ſcriptiſque apologeticis ultrò citroque concertatum eſt, atque inter hæc arma quoque utriuſque ſunt partis expedita.

Et impigri quidem Veneti, ut conſilia vireſque Cæſarianorum celeritate præoccuparent, Feltrio Duce militem atque arma hoſtilia Inſubriæ inferunt, nec indigno labore Laude Pompeia potiuntur. Gallicus etiam exercitus quamvis tardior, Savonâ receptus eſt, reſque ad exitium Cæſarianorum ſpectare viſa: quod immodica militum libertas ultimis avaritiæ luxùſque exemplis uſurpata, acerbiſſimis odijs priſtinos Inſubrum favores convertiſſet. XI.

Opportunè tum quidem Borbonius hoſtium conatibus ſi pervenit auri armorumque præſidijs, quamvis non magnis, inſtructus. Hic licet affli[c]tiſſimæ urbi Mediolanenſi aliquod militum onus in proxima caſtra ſubtraheret; illi tamen favor magno emptus nummorum pretio perbrevis, cum largitionibus initium finemque habuit: ut proinde urbs alias florentiſſima, aut peſte aut fuga incolis atque opibus nudata, miſerrimi funeris colorem duceret. Ea tamen militum Ducumque in arcis obſidione durantium pertinacia, atque infracta patientiæ vis fuit, ut, Piſcario jam morte ſubducto, contra Vaſtium Levamque, ſub Borbonij imperio, arcem obſidentes, nihil federati proficerent; ſed deſperatâ Sphortiæ redemptione retrò animos ſignaque converterent. Porrò Sphortiâ exhauſto præciſoque arcis commeatu, cùm nihil ſpei reliquum niſi in honeſta ſalutis pactione, cerneret; a Borbonio impetravit; ut arce traditâ ſibi Comi tutò vivere, triginta aureorum millium cenſu, liceret; dum tractata apud Cæſarem cauſa injuriarum abſolveretur. Sed egreſſus arcem, cum ſuſpectam Cæſarianorum fidem haberet, federatis ſe adjunxit, Laudemque Pompeiam ſuæ poteſtati commiſſam obtinuit. Ubi Pontificiæ Venetæque ſocietatis fedus, ſuo nomine ſuſceptum, publicis tabulis approbavit. Cremona deindè terreſtri, ſimul & Genua maritimâ oppugnatione nequicquam tentata; quòd confederatorum Duces, ſegni cunctatione, omnem victoriæ opportunitatem corrumperent.

Veneti cū Gallis bellum bene auſpicātur. Borbonius tamē exhauſto Mediolano, potitur tandē arce, & Sphortiā Ducem ex pacto dimittit; ſed mox ad federatos trāſit.

Paulus Iovius. F.e. [illegible]

Ium. Gucc.l.17. Ant. de vera in vita Carol.

A. Chr. XII. *Moncada & Columna Romā cum Cæſareo milite ſubeunt, favente populo, & parii huic gratum Clementē ad caſtrū adigunt. Vaticano & S. Petro vaſtato,*

Quâ re Hugo Moncada, Neapolitanæ per oceanum militiæ imperans, & Pompeius Columna, qui Pontificij contra Cæſarem federis particeps eſſe noluerat, in ſpem aliquam audaciamque erecti; poſtquam varijs Clementem pacis artibus [illegible]ſſent, militemque, ceu Neapolitani regni limites contra vim defenſuri, Pontificijs regionibus ſubduxiſſent, ex improviſo conjectis in agrum Romanum militibus, regio ad urbem itinere contendunt; receptique a parum favente Clementi populo, inſtructa ſub ſignis agmina in Vaticanum ducunt; Pontifice fruſtra ſuorum militum auxilia fidemque implorante, qui cum civ[illegible] otioſi ad hoc ſpectaculum confluxerant, poſtquam liberandam ab avari hominis tyrannide urbem Cæſariani præcones in foro vulgaſſent. Ille anceps conſilii, pudoreque juxta ac timore perfuſus, rem deſperationis plenam meditabatur, ſeque, quemadmodum Bonifacius VIII olim fecerat, Pontificio throno habituque objicere furentibus, ad incertum vitæ mortiſque exitum parabat; niſi Purpuratorum cohortatione ac manibus penè ab hoc avulſus propoſito, atque in arcem, ſui defendendi gratiâ adductus fuiſſet. Vaticanæ domui infuſus miles, omnem aulæ locupletiſſimæ apparatum deprædatus eſt, ſpoliorum denique aviditate ac pretio captus, excuſſo religionis ac conſcientiæ pudore in auguſtiſſimam Apoſtolorum baſilicam, fœdiſſima depopulatione graſſatus eſt; nec, a quibus hactenus altaribus Barbarorum immanitatem Numinis reverentia cohibuit, Chriſtianorum militum avaritia potuit deterreri.

XIII. *Moncada Cæſaris nomine, invito Columnâ cum Clemente paciſcitur de 4. menſium inducijs. Quo tempore à federa us recedit.*

Hugo Moncada, ad Pontificem compoſitionis gratiâ accerſitus, inſigni humanitate ſacrum caput reveritus, nefariamque militis audaciam deteſtatus, ſuam ad ſacrilegè ereptorum recuperationem fidem operamque pollicitus eſt. Deinde Cæſaris animum ab omni poſſidendæ Italiæ ambitione alienum eſſe diſertè expoſuit: quòd *licet & antiquorum Cæſarum jure atque exemplo ſubnixus, & multorum hac ætate Italorum provocatus injuriâ, & denique fortunâ ſuper viam rationeſque monſtrante incitatus fuerit; abdicato tamen repente milite, tantuque imperij momentus ad Pontificis arbitrium compoſitus, omnem hujusce ambitionis ſuſpicionem abundè removiſſe ſit viſus; niſi ex ſuarum affectionum corruptione, nonnulli moderato Cæſaris ingenio ea vitia imponerent, quæ tacito conſcientiæ ſenſu in ſe deprehendunt.* Cui poſtquam Clemens oſtendiſſet: *rectius feliciusque imperaturum Cæſarem, ſi tot regnorum victoriarumque inſignibus ornatus Princeps, regiâ magis liberalitate vicinorum Principum occupare animos, quam jura poſſeſſioneſque niteretur. Neque magnificum, neque munificum ſatis in tanto Imperatore exiſtimari, quòd locupletior reliquis maxime omnium egere videretur: & qui regna imperiaque poſſideat, de principatu non magno tam pertinaciter contendat: Sphortiam avito jure fretum, nullisque niſi per injuriam invidiamque criminibus oneratum, immeritò patriâ ſede deturbari.* Hujus impetrandi ſpem cùm Moncada feciſſet, de quatuor menſium inducijs inter utroſque convenit, eâ lege, ut à conjuratorum partibus ſuum Clemens militem avocaret, eodemque pacto Florentini, Genuenſes, Senenſes, Ferrariæque Dux teneretur. His legibus Moncada, cùm moram Pontifici non inutilem ſuis Cæſariſque rebus injeciſſet; viſus tamen eſt, non abſque ſuſpicione corrupti largitionibus animi, nimium

mium Clementi faviſſe. Quem ex inſperata captivitate tam ſubitò in libertatem aſſertum, Pompeius ingenti doloris acerbitate conſpexit, quòd Clementis tam facile reſtituti non levi ſeſe invidiâ ex ſuſcepta captivitatis culpa, nullo ſuo emolumento oneraſſet. 1526.

XIV. *Pontifex inter fluctuantes animi cōſilia ſuo denique milite Columniorū oppida & agros hoſtiliter vaſtat.*

Pontifex hoſtibus metuque utcunque ſolutus, ne Columniorum odijs, atque inſigni Cæſaris fortunâ denique opprimeretur, pacis gratiâ Hiſpaniam ipſe cogitavit; ut Caroli animum, quem aulicorum artibus contra Italiæ libertatem tranſverſum agi exiſtimabat, præſens ipſe mollioribus conſilijs pertentaret. Sed ab hoc propoſito Galliæ Angliæque Regum, tum Italorum Principum, cohortatione divulſus, militem tamen ex induciarum pactione Mediolano revocavit, ut tanquam adverſarum partium arbiter tantiſper ſubſiſteret. Sed neque huius propoſiti ſatis firmus, adverſus Columnios, ſuorum conſilijs, vindictæque cupiditate inflammatus, arma convertit, *nullamque ſe perfidis fidem, humanitatem nullam prorſus inhumanis, atque in ſacra juxtà ac profana ſævientibus debere* aſſerens, tantâ crudelitate in Columniorum agros noxæ expertes graſſatus eſt; ut quatuordecim fere oppida, prædis incendijſque exhauſta, alienæ temeritatis pœnas dederint. Cum Alphonſo deinde Ferrarienſium Duce Mutinæ Regijque Lepidi controverſum poſſeſſionis jus pace, quam armis componere maluit; ut adverſariorum vires minueret, augeret ſuas. Sed, cum Lanoius inſtructâ claſſe Neapolitanum regnum ex Hiſpania ſubiret, & Alphonſo Mutinæ Regijque conceſſi diploma ſimulque Margaritam Auſtriacam, Cæſaris extra matrimonium filiam Herculi Ducis filio uxorem deſponderet, hic Pontificis conatus in ipſo perficiendi voto ſubſtitit.

Ferrariæ Ducem conciliare irrito conatu nititur.

1527.

XV. *Pontifex ſuis partibus firmandis, Vandemontium è Gallia ad Neapolitani regni poſſeſſionem cū milite evocat.*

Porrò, cùm Lanoium Pompeiumque auctis jam viribus ac neglectæ fidei ultionisque acerbitate provocatos, nihil in ſe mite auſuros crederet: Vaudemontium e Gallia regij ſanguinis adoleſcentem ad Neapolitani regni poſſeſſionem armis vindicandam evocavit. Is ſine cunctatione ad tantæ ſpem rei ingenium vireſque ſingulari alacritate adhibet, Campaniæque oras claſſe allapſus, omnia ſubito terrore complet, Salernum occupat, atque indè rectâ Neapolim contendens, Moncadam cum armata juvente effuſum, ad urbis ſeſe propugnacula cogit recipere. Interea Lanoius cum Pompeio ad Fruſinonis mœnia inutili labore deſudabant. Lanoio bellicarum rerum impari, &, incertis conſilijs, inter deſerendæ expugnandæque propere urbis negotia fluctuante; dum federatorum circumventus copijs manifeſtæ cladis diſcrimini viam faceret. Quam tamen, et Pompeij ſolertia, & hoſtis negligentia, cui Rentzius Ceres præerat, leviorem reddidit: cùm ille opportunam profligandi Lanoij occaſionem milite tormentiſque ad tutiora ſubductis, utcunque avertit: hic ſolâ liberatæ urbis gloriâ contentus, præterijt. Ita Cæſaris fortuna hac Italiæ parte nutabat, atque in ſpem magnam victoriæ erecti adverſarij, quòd alibi etiam Genua diuturnæ obſidionis moleſtiâ frangenda brevi videretur. Tamen quia res Inſubrum parùm optato ſucceſſu tentatæ fuerant, jamque Georgius Franisbergius cum quatuordecim Germanorum millibus ex Germania per Alpes Italiam ſubijſſet, audax

Jovius in Pōpeio. Guicc. l. 17. & 18. Cochl. in vita Luth. Surius in Com.

An. Chr. inquietumque Borbonij ingenium magnoperè Clemens pertimeſcebat, ut inter pacis bellique cogitationes incerto ac pernicioſo animi motu jactaretur, Cæſarianis ſpe metuque hominis inconſtantiam alentibus: ne quicquam in alterutram partem ſolidè conſtitueret; dum rebus viribuſque ſuis abundè confirmati victo eas pacis leges imponerent, quas non præſcribere; ſed accipere teneretur.

XVI. *Lanoius cum Pontifice fluctuante rurſum paciſcitur, ſed invito Borbonio & Germano ſub Franisbergio recens in Italiam effuſo milite.*

Lanoius igitur imminens Neapolitano regno periculum diſcuſſurus, quantumvis Pompeio obnitente, Romam accepta fide contendit, Clementemque jam paci inclinatum novis obſtrinxit federibus; quibus tamen Orator Cæſaris non niſi coactus aſſentiri eſt viſus. Subindè Lanoius ex officio pacis legibus comprehenſo, in Hetruriam profectus, Borbonij militem omni inſolentiâ bacchantem, Pontificioſque latè agros infeſtâ depopulatione vexantem, compoſiturus, nihil egit apud militem rapinis aſſuetum, jamque ad lautiſſima Romanæ urbis ſpolia aſpirantem: qui ſtipendiorum inopiam ſolâ prædarum libertate fretus ſuſtinebat, neque Ducum ſuorum imperia tam acciperet, quam daret. Franisbergio quidem inviolata inter ſuos magni Ducis conſtabat dignitas; ut qui ad giganteum propemodum corporis robur, parem habilemque ad multa animum adferebat. Verùm talem tantumque morbus in via Romana occupatum, Ferrariæ in loculo depoſuit, & momento iras ac laqueum, quem collo Pontificis Lutheranus homo, & inauratum quidem paraverat, facili victoriâ extorſit. Lanoij dein Borbonijque minor autoritas; tum quòd ære nudi eſſent, alendoque militi impares; tum quòd illius deſpecta bello virtus, hujus prodita Franciſco fides, utriuſque imperium vile contemptumque redderent.

XVII. *Borbonius hunc igitur ad Romam oppugnandam ducit Columnâ ſuffragante.*

Quare Borbonius audaci effrenatoque exercitu ad hoſtium, aut propriam ferociam infringendam uſurus, ab Alphonſo Ferrarienſium Duce commeatu abundè inſtructus, agris villiſque Bononienſium expilatis, viâ Flaminiâ ad urbem rectâ inceſſit, Feltrio Venetorum Duce, & Michaële Salaſſo Gallorum Imperatore turpi ſatis latebrâ ignominioſòque timore ſeſe occultantibus. Magnâ interim celeritate hoſtem prædamque occupandam miles ratus, tormenta etiam à Senenſibus oblata neglexit, Pompeio ad Palianum annonam muraleſque aliquot baliſtas procurante, omnium opinionem, feſtinato Romam itinere, prævertit, ac ſubeuntem ſeriùs Feltrium fallens, urbis muris, pridie Nonas Majas, properè admotus eſt. Borbonius ſubjectam ex monte Mario civitatem à prædarum opulentia & mœnium imbecillitate promptam facilemque audentibus mercedem periculorum propoſuit: cùmque aliquam fatigatis militum corporibus quietem indulſiſſet, illâ murorum parte, qua Meridiem urbs ſpectat tentatus

Urbs invaditur, Borbonio Duce corruente.

à confertim irruentibus per ſcalas aditus eſt, prætoriâ Helvetiorum cohorte non ſegniter vim audaciamque irruentium, plumbo ferroque in hoſtes prompto refellente. Ipſe Borbonius inter primos enixus, dum ſtrenui magis Ducis, quam cauti munus implet, temeritatis pœnas luit, laudandæ fortitudinis miles, niſi cum everſâ fœdè Româ ſacriſque impiiſſimè violatis cecidiſſet.

XVIII. *Roma hinc ab Hiſpanis, inde à Germanis occupata immani barbarie, nullâ nec hominū nec ſacrorū reverentiâ vaſtatur.*

Nihil hoc incommodo retardata militum ferocia; ſed omnium ſuffragiis Philibertus Aurantius ad imperium vocatus eſt; oppugnatioque, Hiſpanorum præ-

præſertim ardore, per adjunctas muro caſas invadentium, ad victoriam producta eſt. Hi nihilo remiſſiores Germani parte alia urbis munitiones ejecerant, Romanamq; in urbe plebem, ſub vexillis ad defenſionem collectam, tam immani truculentia aggreſſi ſunt; ut projecta ad ſalutem promerendam arma ne ſupplicibus quidem profuerint, fugientes nec ipſa templi adyta ſacrorumq; protexerit religio, ſed inter aras Divûm opem ac hominum miſerationem implorantium ora ferro violata ſint, facinore olim nec Gothorum quidem Vandalorumq; populis tentato. Neque multitatis tantùm crudelitatis; ſed & ſacrilegiorum ac libidinum exemplis, ædes aræque Divorum contemeratæ ſunt: expugnata virginum juxta ac matronarum, quamuis jurata Deo hominibusque, pudicitia; Principum ac Purpuratorum domus ferro, direptione, incendioque vaſtatæ, nulla ne Legatorum quidem reverentiâ. Hiſpanorum hac in re non minùs crudelitas acerba quàm avaritia probroſa extitit, ut qui arcanas familiarum opes exquiſitis in nobiliſſima etiam corpora ſupplicijs indagarent, neque ab ipſis mortuorum ſepulcris cadaveribusque rapaces manus temperarent. Germanorum furor in armatos maximè conſumptus eſt: cùm præſentibus deinde ſpolijs vino atque epulis acquieſceret. 1527

XIX. *Pompeius Columna miſeratus calamitatis, cujus cauſā dederat, omne ſtudium ad innoxios redimendos convertit.*

Pompeius ubi poſt biduum urbem ingreſſus promiſcuis omnia cædibus, miſerabilique inter tormenta ejulantium ploratu completa ſpectaret, ſuique ipſe conſilij immanitatem perhorreſceret, lacrymas in tanta occumbentis patriæ calamitate non tenuit: doluitque, incolumi Clemente, ad pœnam hoſtiliter quæſito, ſummam malorum in capita innocentis vulgi derivatam eſſe. Quare indignatione in miſerationem verſâ, omni quâ valuit autoritate, apud Duces militeſque contendit, ut humanitati locus eſſet, aliorum pudori, aliorum vitæ ac libertati æquis conditionibus conſuleretur. Ipſe, præter laborem, nullis ſumptibus parcebat; ut hoſtili petulantiæ honeſtiſſimas feminas ſubduceret, Patreſque ac Principes urbis viros, & quotquot ultimo vitæ diſcrimine periclitarentur, à militum incuria vendicaret. Ita vulnera quæ fecerat, tanquam offenſus filijs pater, adhibito deindè remedio utcunque curavit, dubiumque reliquit, pluſne odijs oppugnantis, an miſerentis amoribus Roma deberet. Ad Pontificem deinde pacis fœderumque ſpe in arcem (quo ſe ille inter primos irrumpentium hoſtium tumultus receperat) admiſſus; ut erat ſeveritatis miſerationiſque juxtà capax, veriſſimis cum illo lacrymis funeſtiſſimam urbis turbatæque religionis faciem ac communem, quâ, ad ſacrarum profanarumque rerum excidium, in ſe invicem graſſarentur, inſaniam deploravit.

XX. *Pontifex certis legibus ex arce deductus ſe militum credit cuſtodiæ.*

Aurantio denique, Lanoio Vaſtioque ac Moncadâ Romam confluentibus, his legibus Pontifici liberior cuſtodia conſtituta eſt, ut quadraginta nummûm aureorum millia furenti, ſtipendiorumque debita poſtulanti, militi partitim exſolveret: & præſenti quidem ære decem millia juſſus pendere, tam diu Cæſarianorum militum præſidijs in arce cuſtodiendus, dum illa exhiberet. Mox Neapolim aut Caietàm, donec Cæſaris voluntas explorata eſſet, conceſſurus.. Dedit, accepitque fidem Pontifex, militumque cuſtodiæ ſub Alarcone Præfecto, ſe cum tredecim Cardinalibus ex pacto commiſit.

XXI. *Miles Lanoio & Vaſtio unicis excuſſis, illudit Pontifici ſacroque.*

Interea urbis quietem omni libertatis ac flagitiorum genere, trium diverſarum nationum exercitus, duodecim Germanorum, totidemque cum Italis Hiſpanorum millia implebant: quos ubi ad imperiũ caſtraq; extra urbem Lanoius Vaſtiusque revocare conarentur, à diſſoluto militari vulgo ſeditioſis vocibus bellorum mercedem depoſcente, uterque ad necem quæſitus, ægrè tumultuantium ferrum evitavit, quòd neque opulentia ſpoliorum, neque inopia militem pateretur quieſcere, cum alios nimia, alios nulla præda ferociores reddidiſſet, vel in ſuis poſtulaturos Ducibus, quod in hoſte non reperiſſent. Quare jam aliud nullum præterquam de auro, admittebant conſilium, adeoque legum Ducumque excuſſo freno, ſuo quiſque imperio vivere, nihilque ſacri humanique revereri miles cœpit. Jam enim Lutheranæ hæreſeos vitium non paucos Germanorum militum corruperat, qui ſacro Purpuratorum ſenatui ipſique Pontifici omni contumeliarum genere illuderent, oratorium Pontificium equili apparent, bullataſque literas equorum tergis ſubſternerent; Lutherum vero adumbrato Patrum ſenatu, fictaque ſuffragiorum imitatione Papam decernerent. Porrò tantâ inſolentiâ in nobiliſſimam Vaticanæ domûs bibliothecam graſſati ſunt, ut vel ſcelerate perditis, vel avare loco pretioque tranſportatis ſelectiſſimis voluminibus, damnum Europæ dederint, omnium eruditorum lacrymis deplorandum.

Bibliothecæ Vaticanæ clades ingens.

XXII. *Cæſaris etiam autoritate ſpreta, miles quicunque vi & arte Pontificem ad ſtipendia ſolvenda adigit.*

Neque Cæſaris autoritas ad tantam tempeſtatem ſedandam valuit: qui non fictâ ſimulatione, Romani Pontificis gentiſque univerſæ calamitatem deteſtari videbatur; ut quam neque ſuo ab imperio profectam diceret: neque promptâ æris ac ſtipendiorum facultate poſſet componere. Quocirca datis etiam ad Chriſtianos Principes, inprimiſque Anglorum Regem, cujus offenſionem formidabat, literis, purgare vix auditum inter Catholicos facinus conatus eſt: *negansque hujus ſe calamitatis autorem, Pontificem*, inquit, *primò adverſum ſe iniiſſe conflaſſe fœdera, & hoſtilia motieum, licet impenſe ipſe Romanæ Eccleſiæ tranquillitati ſalutique ſtudeat. Ad arma ſe pro Italiæ defenſione provocatum, oſtendiſſe jam armis etiam victorem, licet alijs ex Romana gente obnitentibus, quantum Pontificis deferret honori, quando per Moncadam oblatis frui induciis ad libertatem poſſet. Verùm has repente corruptas odijs armiſque in devotorum ſibi Columnorum agros illatis, violatas: vaſtitate innocentium ſubditorum tantâ, ad quam barbarus etiam hoſtis erubeſceret. Nil proinde mirum ſi hac provocatus injuriâ miles non expectato Cæſaris imperio ſe etiam invito, quin & Ducibus pleruſque renitentibus, invaſerit urbem, prædas egerit, incluſerit Pontificem: par eſſe, ut ſibi ſuiſque ea Clemens, non Cæſar imputet. Debuiſſe utique tueri fidem ſummum Eccleſiæ Antiſtitem; ut hanc ceteris, non exemplo minus quam verbis ſuaderet. Turpe eſſe, ut qui reliquis autor pacis haberi velit, primus hanc violet. Nec ambigere ſe, quin juſta Dei voluntate hæc in Clementem derivata calamitas ad injuriarum ultionem fuerit. Tantum nihilominus ex hac ad ſe victoria perveniſſe doloris, ut victus quam victor haberi maluiſſet. Providendum igitur, quid in hac re conſilij remedijque ad pacis opportuna commodum jam queat. Quod ſibi hac epiſtolâ ab amico Rege judicarit exquirendum.*

Inte-

Intereà militum ſtipendia flagitantium importunitate victus Pontifex, hoc egit, ut ex ſacris templorum vaſis argenteâq; ſuppellectile cõflatâ pecunia cuſa, purpureis aliquot Cardinalitiæ dignitatis galeris pretio venditis, illorum cupiditatem utcunque componeret. Sed cùm non menſtrua tantùm illi; ſed annua militiæ flagitarent ſtipendia, nullis opibus efferatorum hominum avaritia ſatiari poterat. Coactus iccirco Pontifex, auro deficiente, obſides expoſcenti ferociter militi concedere opulentiores Principum, quorum neque ſpectata in Eccleſia dignitas, neque innocentia Barbarorum animos ad aliquam humanitatis rationem potuit inflectere. Cùm in vincula, atque inde ad infames latronum furcas abſtracti, atrociſque ſupplicij metu conterriti, vix denique Pompeij opera ſalutem in fuga repererint. Ita cùm nec ſpes, nec formido cuiquam certa; quod neque Duces imperia darent, neque acciperent milites, Roma omnis libidinis atque immanitatis theatrum extitit, illaque gentium domina jam ſub devictarum quondam nationum jugo ac ſervitute ſqualebat; Lutheranis præcipuè miſeris ferocia inſultantibus. 1527. Paulus Jovius hiſtor. l. 25. Guicc. l. 18.

Inter hæc ſoluta in luxum luxuriamque corpora gravis peſtilentiæ lues occupabat. Cœli etiam, ventorum cadaverumque noxâ afflati, iniquitas malum alebat vulgabatque. Gallici ad hæc exercitus per alpes Lautreco Duce transfuſi rumor, validæque confœderatorum copiæ, haud dubiè junctis viribus ad Clementem in libertatem vindicandum adfuturæ; ferociſſimos animos ab extrema immanitate ad aliquam ſalutis & humanitatis cogitationem revocabant. Neque inani prorſus metu Romani vatis Baptiſtæ, nuper illam urbi calamitatem; nunc brevem militi ex præda fructum prædicentis voces excipiebantur. Jam diu communicatis Franciſcus ac Henricus, Franciæ Angliæque Reges, conſilijs Clementis apud Cæſarem libertatem per Legatos urgebant. Ejus verò certis legibus concedendæ, Lanoio Carolus poteſtatem fecerat; ſed, ut diximus, ſtipendiorum inopiâ efferatus conjuratuſque miles, nulla Ducum audiebat imperia: atque ex capto Pontifice, & extremis periculis circumvento ſpem cupiditatemque ſuam alebat: donec internis peſtilentiæ malis, ſimulque Lautreci ſucceſſibus conſternatus exercitus, animum ad mitiora conſilia inflecteret, timorque optimus corrector morum, perſuaderet; quod ratio & honeſtas non poterant: Jam enim Galli, præter Boſium & Alexandriam, expugnatâ feliciter Papiâ, tot nuper adverſariorum viribus indomitâ, per Inſubriam Romam ſe versùs effundebant. XXIII. *Fœda lues magnã militum partem invadit, Galliquè victore ex Inſubria exercitu accedentes timorem incutiunt.*

His ingentes ſeſe Helvetiorum Venetorumque copiæ adjungebant. Florentini etiam, Mediceis ex urbe imperioque dejectis, pro libertate Pontificia arma ſociabant. Andreas Auria denique maritimi belli Imperator, Gallicâ claſſe ad Delphini portum Hiſpanos mari debellaverat, victorque Genuam patriam ex Adurniorum Cæſariſque poteſtate ad Gallorum partes imperiumque traduxerat; ut terra marique Cæſariani, auctis & locorum & urbium acceſſione hoſtibus, longè impares cenſerentur. Igitur pridie Cal. Novemb. de Clementis libertate ita convenit; ut, *præter ſupra conſtitutam pecuniam, decimæ per Hiſpaniam Pontifici certis legibus deferendam adigunt.* XXIV. *Itali Gallis ad Pontificem redimendum junguntur. [illegible] Cæſariani [illegible]*

 Pon-

An.Chr. [illegible] *ia, atque, in ſacri belli præſidia collectum, Imperatori in præſentes neceſſitates cederet: Mediolanenſis ac Neapolitani regni jura Carolo per Clementem inviolata ſtarent, Oſtiam Veteremque urbem pignoris loco acciperet.* Cùm inter hæc ad eas anguſtias res Pontifici familiaris domi coactæ eſſet; ut aſininis carnibus avide veſceretur; Lanoio quoque Caietæ defuncto, Aurantius in regno ſuccederet, Hugone Moncadâ, duri callidique ingenii homine, magnâ poteſtate omnia adminiſtrante. veritus Clemens, ne pacis decreta, mutatis voluntatibus duriora redderentur, ad purpuratorum Senatum Neapolitanos aliquot proceres pretio adlegit, obſideſque ex eodem ordine nonnullos reliquit, ut vel auro præſenti, vel obligata fide militum contumaciam inflecteret. Quo facto, operam conſiliumque Pompeio ſuppeditante ſumpto mercatoris habitu (ut vulgus militare, fortaſſis moram obicemque feſtinanti allaturum; falleret) noctis ſilencio arce atque urbe dimiſſus eſt, poſtquam menſes ſeptem inter barbaros, omnique, cum ſcelerum, tum morborum tabe corruptos milites, non ſine ingenti vitæ diſcrimine verſatus eſſet.

XXV *Vaſtius ad exercitum reverſus, eum in Bononienſem & Neapolitanum agrum educit.*

Subinde ad urbem militemque Alphonſus Vaſtius, à quo nuper, flagitia atque immanitatem deteſtatus, abſceſſerat, ſe recepit; ut adverſarum rerum terrore mitiores, ad imperium reduceret. Porrò Lautrecus, liberato Pontifice, nova abs Rege conſilia mandataque accepturus, exercitum per agrum Bononienſem, vicinaſque regiones in hiberna diviſit, Cæſarianis per Romanam provinciam regnique Neapolitani limites quieſcentibus. Sed nec Auria quicquam momenti ad res Gallicas mari attulit, quòd dum, ambiguâ diſceptatione, alii Sardiniam, Siciliam alii bello petendam contenderent, exorta tempeſtas conſilia ac claſſem per diverſos portus disjecerit.

XXVI *Galli Angli Italique Cæſari bellũ per feciales denunciãt.*

Sequentis demum anni exordia, quæ fuerunt octavi & vigeſimi, Gallorum Anglorumque, ancipiti dudum ſtudio pacis bellique artibus intentorum, animos denudarunt, publice enim per feciales bellum Cæſari junctis Italiæ viribus inferendum denuntiant, quorum ille orationem, poſtquam explicata lætâque fronte excepiſſet, oratores confederatorum, Anglico dimiſſo, cuſtodiæ incluſit, circumventam perfide ſuorum in Italia legatorum immunitatem queſtus. Mox Foxius Lautreci Dominus auſpicatam bello fortunam proſequi juſſus, atque in Cæſaris militem regnique Neapolitani fines impetum convertere, nuſquam obviis hoſtibus, per agrum Picenum, capta Aquilâ, felicis numinis omniſque urbe, ad ipſa Neapolitani regni viſcera penetravit.

Jovius hiſt. l. 25. & 26. Guicciard. l. 18. & 19. Belcarius l. 19 & 20.

Imperatorius exercitus, illo rerum diſcrimine, Roma evocatus luſtratuſque duodecim peditum, unumque equitum millia, ex quatuor & viginti armatorum millibus cenſuit, ceteros aut luxus aut peſtilentia abſumpſerat ſtrage per otium graviori, quàm quiſquam hactenus inimicorum in bello dederat; ſed & turpiori, quod ſine ferro, atque etiam per flagitium tolerata eſſet. Jam verò & priſtinus ille animorum vigor inter luxum rerumque affluentiam mirificè hebetatus, nihil in milite ad pugnandum audaciæ reliquum fecerat: ut cum Neapolim contendentibus, haud procul Troiâ, Lautrecus prælii facultatem

XXVII *Cæſaris exercitus vix media parte ſupereſt.*

offerret,

offerret, timidè illi noctis beneficio caſtra extra pugnæ aleam ſubduxerint, majori prædæ, quam gloriæ tuendæ cupiditate. Recepti ad regni metropolim Cæſariani, non multò poſt à Lautreco inſequente, omnibus confederatorum copiis Neapoli obſidentur, ubi minutis præliis, Aurantio Vaſtioque plerumque adverſis, intra urbis mœnia denique concluſi ſunt. 1528.

Pugnare ſubterfugit receptum Neapolim.

Res Cæſaris, inclinante fortuna ad exitium ſpectare videbantur; cùm non paucæ urbes, veteri Andegavenſium memoriâ ſtudiiſque recurrentibus, Hiſpanorum ut ferebant arrogantiam deteſtatæ ad Gallorum arbitria accederent. Claſſem etiam ex Liguria admoveret Auria, ut preſſam terreſtribus copiis urbem, maritimis urgeret. Præoccupare hoc quidem federatorum conſilium Moncada ſtatuerat, & claſſem in ſinu Salernitano opprimere, junctis ad claſſiarium militem veteranis Hiſpanorum mille; ſed exploratorum diligentiâ Auriani præmoniti, adſcitiis viciſſim Sclopetariis claſſem muniunt, atque ultro in hoſtem occurrentem alto pelago provecti magnam à principio ſtragem edunt, cùm unus tormenti globus, à Philippi Auriæ prætoria laxatus quinquaginta facilè Hiſpanorum diſcerpſerit, pluresque etiam vulneribus debilitarit: pertinaci cruentoque utrimque prælio conſertæ manus; ſed victoria Aurianis denique relicta eſt; ita tamen, ut vix quiſquam victorum ſine vulnere diſcederet. Moncada Cæſarianæ præfectus claſſi mari hauſtus occubuit. Vaſtius ceterique Ducum capti apertam hoſti ad Neapolis obſidionē viam fecēre. Tam arctis in rebus, imbelli multitudine exonerata urbs eſt, miſſique, qui Cæſaris auxilium propere implorarent; ſed intercepti illi. Lautreco ſummis quoque difficultatibus inter aquæ pecuniæque inopiam colluctanti, ſpem brevis victoriæ auxerunt. Germani etiam ad regni Neapolitani præſidium, ſub Henrici Brunſuicenſis Ducis auſpiciis, in Italiam traducti, poſtquam in ſumma rerum Ciſalpinarum inopia, neque panis abundè, neque pecuniæ reperirent, converſis retro ſignis, abſque adverſario disjecti ſunt: ita duplicem Cæſari in Italia exercitum, alterum copia, alterum inopia perdidit. *Tam periculoſa res miles eſt; ut neque ea re nimium, neque abundare illum conveniat: immoderabilis tam rerum luxuria, quam egeſtate.* Denique Iunio menſe Venetorum claſſis viginti & duarum triremium numero Gallicis navibus adjuncta: ita circumſedit urbem, ut nullus oceano aditus, ad levandam obſeſſorum indigentiam, relinqueretur.

XXVIII *Res Cæſaru valde inclinata Genuenſibus Gallorum quoque partes Auria Duce extollentibus qui maritima pugna victor Moncadā ſuſtulit & Vaſtiū aliosque Ducis cepit.*

In hac rerum deſperatione Cæſarianis inexſpectata Andreæ Auriæ Genuenſis Archithalaſſi acceſſio ſaluti fuit. Ille enim Pontificiis pridem Gallicisque ſtipendiis conductus, cùm nuper Adurnios imperiique rebus deditos Genua ejeciſſet, admiſſis in urbem Gallorum præſidiis, ubi patriæ libertatem, inſolentiâ militari corrumpi opprimique, tum ad Savonam rei maritimæ negotiationes transferri magnopere doleret, ægrum hominis animum magnis Cæſariani Duces, quos in captivitate habebat, promiſſionibus tentarunt atque etiam expugnarunt, ut hoc in bello Cæſar plus captivis, quàm liberis debere videatur. Hæc cum pacta Carolus legatione ex Hiſpania confirmaſſet; eâ ratione, ut Genua ſub Cæſaris patrocinio libertate frueretur, & Savona pareret Genuenſibus,

XXIX *Auria per captos Duces Cæſari adjunctus rem lapſam reſtituit.*

mutatis

An. Chr. mutatis Auria ſtudiis, ut patriæ libertatis æternâ nominis memoriâ vindex eſſet, odium hactenus in Hiſpanos acerbe exercitum pari ardore in Gallos convertit, meritus deinde cum duodecim triremibus ſtipendia Cæſaris, Melphitano Principatu in obſequii gratiam delato. Quare Philippus Auria frater Neapoli revocatus, Caietamque appulſus Andreas, imperatorios Duces captivitate eximit, Cæſariſque militiam publicâ inſignium commutatione profitetur; nec multò poſt Genuam delatus, portuque receptus magno exultantis patriæ gaudio Gallos ejicit, optatàmque Genuæ cum libertate tranquillitatem reddit. Savonæ etiam Genuenſium opes gloriamque æmulantis portum lapidibus ruderibuſque impletum navium negotiationiſque frequentiæ reddit inutilem.

XXX Gallorum miles forte & vice verſa, lue ac bello conficitur,

Sed & ſuperi quam nuper averſi, tam rurſum faventes pro fortuna Cæſaris pugnare viſi ſunt; ſiquidem tabifica lues tum ex luxuria, tum ex aquarum juxta putreſcentium fetore concepta, adeo in fracta Gallorum corpora immaniter graſſari cœpit; ut multiplicatis catervatim funeribus, morbiſque in omnes diviſis, vix mille peditum centumque equitum integri, armiſque idonei ſupereſſent, qui & ipſi denique afflari lue, pertinaciſſimæ obſidionis pœnas morte darent. Obſeſſi hoſtium torpore ac ſilentio provocati, cum præaltas Gallorum munitiones indefenſas, ſiue noxâ, tentarent, in reliquias exercitus jam abitum meditantes effuſi, vix armis ferendis fugæque ſatis idoneos Averſam compulêre, ubi ad ultimum averſæ fortunæ terminum, compulſi interceptique, aut carcere aut morte hæſerunt. Sub hæc Capua, Pureoli, & Nola Gallicis præſidiis infeſſæ urbes, facile ab Hugone Maramaldo, Moncadæ ſubſtituto, ad obſequium fidemque Caroli revocatæ ſunt. Porrò Fridericus Cajetanus, & alter Boviani Dux Henricus, cum aliis quatuor, illuſtris familiæ viris, ſecuri ab Aurantio Neapolitano in foro ſubjecti, defectionem ſanguine expiarunt. Sed Fridericus Caraffa Melphi Princeps, ac Simon Romanus contra Alphonſum Davalum Vaſtium, fortiſſimum Cæſaris militem, magna obſtinatione Apulos Calabroſque, in fœderatorum obſequio conſtantes, propugnarunt, & ante vitam, quam arma poſuerunt; quod honeſtam mortem turpi præferendam paci exiſtimarent.

XXXI Antonius Leva pro Cæſare Papiam occupat, militique nova arte ſtipendia obtinet

Dum hæc in extrema Italiæ parte, ambiguo Marte, geruntur, Antonius Leva in ſubalpinis regionibus felici conatu eductis Mediolano copiis, Papiam invadit, Galliſque omnibus internecione deletis, occupat; cumque nulla ſtipendiorum, ad militem alendum, ſupereſſent præſidia, edicto cavit; ne quis Mediolanenſium domi ſuæ panem pinſeret, aut frumentum molendino ſubactum inferret, præter illos, quibus id juris certo pecuniarum onere indulſiſſet, qui cum illi in modios ſingulos tres aureos numerarent, utramque equitum peditumque militiam inter extremas Italiæ calamitates, ad Inſubriæ defenſionem ſuſtinebat. Quibus Cæſarianorum ſucceſſibus magnopere territi confœderatorum animi, pacis conſilia, Pontifice Angloque apud Cæſarem imprimis contendente, agitare cœperunt. Confœderatorum tamen in ciſalpina Gallia copias,

Fani

Fani Paulini Comes, ex Francia cum quatuordecim millium exercitu allapſis, ſummopere animo viribuſque erexit. Vt Antonium Levam, octo tantum millibus vix ſatis ad urbium defenſionem inſtructum, aperto campo formidare non poſſet. Sed fecundas Gallorum vires, & velut ex ipſis cladibus renaſcentes fata demum adverſa premunt, cum nullo bellorum ſucceſſu Dux Genuam Savonamque ac demum etiam Mediolanum tentaret, donec & ipſe in tanto rerum adverſarum impetu ab Antonio Leva ad Landrianum, infelici prælio, victus captuſque, unà cum Chaſtillonio, Rongonio aliiſque copiarum præfectis ſpem omnem defendendæ Italiæ, Gallis adimeret.

1528.

XXXII *Bellum diuturnũ inter Carolum Geldriæ Ducem, & Cæſarem, ut Brab. in Ducem, denique Geldro ſub hujus clientelã concedente, abſolvitur.*

Eodem tempore, inter Carolum Cæſarem Belgarum Principem & Carolum Geldriæ ducem, graviſſimum ac maximè diuturnum bellum pace Gorcomij finitum eſt. Quinquaginta illud facile annis inter utriuſque partis fortiſſimos duces extractum Roſſemio cum Meurſij comite pro Geldro; Scenkio & comite Burano pro Belgis poſtremò depugnantibus. Medij utrarumque partium Ultrajectini, nunc his, nunc alijs, aut favebant, aut ſuberant, domeſticis tributorum tumultibus deniq; in ſervitutem ac prædam utrorumque conjecti. Tandem, extinctis odijs, mutuis pacis vinculis ita ſociati ſunt; ut Geldriæ Dux Gallorum federibus obnuntiaret, Cæſarique æterno amicitiæ pacto adhæreſceret, occupata à Cæſarianis oppida reciperet, eàque cum alijs Geldriæ Zutphaniæque poſſeſſionibus clientelæ titulo à Carolo, tanquam Brabantino Duce, Hollandiæque comite poſſideret. Sed virilis legitimæque ſtirpis herede deſtituta, ad Brabantinos utriuſque ſexus poſſeſſores tranſirent; ita tamen, ut honeſta inde dos feminis ex Geldro ſuperſtitibus obveniret. Vltrajectina vero regio, cum Antiſtitis ſui Henrici Bavari conſenſione, juriſdictionem omnem, præter ſacram in Carolum Brabantiæ Ducem & Hollandiæ Comitem tranſtulit, Cæſarique Novembri Menſe ſolenni ſacramento eſt obligata. His pactionibus magna rebus Belgicis quies conciliata eſt, poſtquam omnia ex vnius potentiſſimi Principis nutu penderent.

Haræus in Carolo

XXXIII *Ludovico Hũgariæ Rege à Solimanno miſerè profligato, Ferdinãdus Auſtriacus, Cæſaris frater & affinis Ludovici, ad regnũ vocatur.*

Aliis hoc anno quoque regnorum acceſſionibus Auſtriaca familia, ad illam, quam omnes vident, nonnulli etiam invident, Europæ Principes, amplitudinem excrevit. Quamquam hæc, de qua modò agimus, felicitas ab inſigni Chriſtianæ Reip. detrimento initium duxerit. Solimannus enim Turcarum Imperator, poſt occupatam Rhodum, animis opibuſque elatus, exploratam oceano fortunam, terreſtribus etiam copiis experturus centum & quinquaginta hominum millibus, ſeſe in Hugariam effudit, cui Ludouicus Hugariæ Rex adoleſcens, inſigni quorumdam Ducum arrogantiâ ac temeritate deluſus, præſertim Tomoræi ex Monacho copiarum præfecti, ſeſe ad vicum Mohatium objecit, cum ſex & viginti Hungarorum millibus, ac regni nobilitate univerſa. Suadebant non pauci expectandas auxiliares ſociorum copias, quarum Illyrici, Trnſilvani, Bohemicique nominis, propemodum juſti exercitus ſinguli, jam regni fines ingreſſi fuerant; ſed cum Hungari ſpreta Turcarum gente, ſolam victoriæ laudem præmiaque, æmulatione Majorum, aliis præripere feſtinarent;

Jovius in Elog. Ludovici Iſthuanf. rerum Hung. l. 9 Dubrav. in hiſ. Bohem. l. 33.

An. Chr.

narent: ea fuit, ſeu Ducum imperitia, ſeu gentis cæcitas, ut Dravi fluminis tranſitum perquam difficilem hoſti incuſtoditum facilemque relinquerent. Qui nihil moratus, Hungaros admirabili negligentia contemptuque omnia adminiſtrantes, ſine pulveris tormentorumq; apparatu, in navibus relicto, ſine ulla ordinis lege confuſa equitum, peditum lixarumq; multitudine, in acie ſtantes aggreditur, tanto hominum frementium ululatu, tormentorumque fragore, ut primo congreſſu exanimati Hungari, ante pugnam conſpectumque vix hoſtem, inter fumum ſtrepitumque armorum, turpi ſe fuga ſubducerent. Quæ res tam cæcâ reliquorum animos trepidatione implevit, ut de aliqua ſalutis latebra quilibet equitum circumſpiceret: ſoli pedites ſuorum proditione hoſtium furori relicti, quem ſtando locum acceperant, moriendo tenuêre. Ceteris præter vitam, priſtinum etiam gloriæ decus inter ignobilem fugam ereptum eſt: cùm & multitudine, & celeritate Barbarorum, inter conſiliorum itinerumque implicatas rationes facilè occuparentur. Tomoræus totaque nobilitas, aut hoſtili gladio, aut Danubij aquis conſumpta eſt, Rex ipſe Ludovicus palude anno MDXXVI hauſtus interijt. Præſtantiſſimâ juvenis indole, magnarumque virtutum Princeps; fortior tamen feliciorque futurus, niſi majoribus animis, quàm viribus pugnaſſet. Maria Ludovici conjux, Caroli Imperatoris ſoror, ægrè Turcarum manibus ſubducta, Viennam tenuit. Solimannus ingenti prædâ apparatuque bellico ditatus, Budam deinde Regum ſedem nullo negotio expugnavit: neque haud multò pòſt, arce etiam fortiſſimâ neglectâ, deſeruit, majori victoriæ famâ, quàm emolumento.

XXXIV. *Joannes Transſilvanus ab alijs ad regnũ vocatus, & à Ferdinando armis pulſus ad Solimãnum confugit, eique ſe vectigalem ſi reſtitueretur, fecit.* Cochlæ. in acta Luth. Surius in Comment.

Mox diviſis regnorum ſtudijs; alij Ferdinandum Cæſaris fratrem Bohemiæ anno ſuperiori inauguratum, cui Ludovici Regis ſoror deſponſata erat, ad regni coronam evocant: alij Joannem Vaivodam Tranſilvanum Ciliæ comitem ad Hungarici regni ſceptra uſurpanda admittunt. Ferdinandus & ſuis viribus, & aliorum favore potentior Joannem prælio ad Toccaium victum fugatumque facilè, occupatis regni poſſeſſionibus, eliminavit. Qui cùm fruſtra Sigiſmundi Polonorum Regis opem imploraſſet, Laſci Siradienſis Palatini exitiali conſilio operâque, legatione ad Solimannum inſtitutâ, ei ſe clientem vectigalemque, perpetuæ ſervitutis onere, conſtituit, modò per illum armis in regni amiſſi poſſeſſionem reduceretur. Grata hæc erat Solimanno oratio, quod ad Europæ poſſeſſiones & regna viam immenſæ ipſius cupiditati oſtenderet. Accepto in fidem Vaivodâ ſpem fecit reſtitutionis omni armorum poteſtate abs ſe anno proxime inſequenti urgendæ. Quâ re factum, ut Cæſar turbatas in Germaniæ res, tranquillitate aliquâ componere, ad vires in Turcam colligendas, feſtinaret.

XXXV. *A catholici, Philippo Haſſorum Duce, bellum criminatione ficta, Catholicis inferunt.*

Erant hæ non levi cùm religionis ſtudio, tum bellorum impendentium metu convulſæ. Jam enim Lutheranæ factionis homines numero viribusque ſenſim auctiores, vim atque arma meditari, ſuſpectare, ac moliri occulte omnia, ut, everſa quiete publica, quàm ratione multis non poterant, bello hæreſin ſuaderent; quæ anguillis ſimilis, gaudet turbidâ. Natus ad hanc rem Philippus Haſſo-

rum

rum dominus inquieti audaciſque ingenij, leviculam, ab aliena perfidia, opportunitatem acceperat, ut in orthodoxos Principes ferrum occuparet. Georgius Saxoniæ Princeps Philippi ſocer, conſtantiſſimus Romanæ aſſertor fidei, domi ſuæ nobilem alebat hominem, Ottonem Paccium Lutheri opinionibus occulte depravatum. Hic, ut erat improbè prodigus, quique impares profuſæ in luxum vitæ facultates poſſideret, flagitio eas, cum induſtriâ non poſſet, ubique colligebat. Ergo hæreſi ſimul inopiæque ſuæ conſulturus, Principis ſigillo, quo ex Cancellarij officio utebatur, literas obſignavit, quâ clandeſtinam Principum Catholicorum machinationem & fœdus adverſus Acatholicos complexus erat: quod, ſive mani ſuſpicione, ſive malitioſâ fingendi libidine conceperit, fictum prorſus ac commentitium, ut poſtea conſtitit, repertum eſt. Comprehenderat, præter Ferdinandum Regem, Guilielmum & Ludovicum Bavariæ, & Georgium Saxoniæ Principem, tum Brandeburgicum & Moguntinum Electores, Salisburgi denique, Bambergæ & Herbipolis Antiſtites, conjuratione armorum ſociatos. Philippus igitur cum Saxoniæ Electore, communicatis opibus, militem inſigni tum celeritate, tum frequentiâ colligit, ceteris facti rationem conſiliumque ignorantibus: quod per abſentiam Cæſaris poſcere atque explorare tempeſtivè non licuit, ut ſimul penè arma propoſitumque explicaret. Poſtquam delati ad ſe fœderis exemplum cauſſamque bellorum vulgaſſet, negare illud omnes, fictamque ad injurias opportunè inferendas calumniam aſſerere, autorem poſtulare fabulæ, & conſpirationis idoneos teſtes: niſi faxit, Philippum ſuo ſe judicio reum agere, & turbarum autorem prodere: artificium hoc eſſe malevolorum, & publicæ tranquillitatis hoſtium. Hæſiſſe inter ea Philippum memorant, & ſperaſſe à Paccio fœderis concepti prototypon. Quo fruſtra expectato, ſimulatæ offenſionis plenum, viciniis Epiſcopis Moguntino, Herbipolenſi, & Bambergenſi arma intentaſſe, dum aliorum interventu centum aureorum millibus cladem redimerent. Tantus erat Catholicorum id temporis, dicam ne amor pacis conſervandæ, an languor propugnandæ? ut immeriti pœnas dare; quam malè promeritos armis animiſque junctis, plectere maluerint. Qui ſi ea, quæ Paccius falſo auſus comminiſci, fortiter audere potuiſſent, brevi Germania bello, æternam bellorum materiem oppreſſiſſet: quorum modò, ut in neglectis primum morbis, nullus niſi in exitio apparet exitus, calamitate ipſis etiam Acatholicis merito deplorandâ. Philippus, ut ſe perfidæ machinationis ſuſpicione liberaret, Principum Legatis Paccium exhibuit; ſed malignæ deindè fraudis convictum, jamque antea quatuor à ſe aureorum donatum millibus, ſuâ interceſſione defendit; ut patriâ potiùs, quàm vitâ exularet. Quâ tamen protectione, ſive innocentem, ſive nocentem tuitus fuerit, non ſatis æquum tutorem ſe probavit: quòd nocens exilio graviora, innocens leviora promeruerit. A Paccio etiam ſuſpicionem malitiæ, vel in adverſarios, vel in ſeipſum, tanquam autorem primum, amolitus eſt; cum remota ab illo culpa, in hos recideret. Eventu tamen compertum eſt, Paccium ſceleratæ mentis hominem, digno Antvuerpiæ exitu, quadripartitim ſectum flagitia cum vita abſolviſſe. Suevici poſtea

1528.

Ottonis Paccij perfidia tandem prodita.

An. Chr. ſtea federis Principes injuriarum Philippum accuſabant, reſque illa novis cruentiſque obnoxia motibus videbatur, niſi & Palatini Principis curâ, & Cæſaris Regiſque diligentia actum eſſet, ut dum graviſſimus ab Oriente hoſtis Germaniæ immineret, domeſticæ ſeditiones quieſcerent.

XXXII. *Cæſar & Rex Gal. Franciſcus acerbus ſe mutuò literis ad duellū provocāt, tempore parum opportuno.* Guic. l. 18. Belcar 19. Schleid. 16.

Inter Cæſarem quoque ac Franciſcum Galliæ Regem adhuc inimicitiæ flagrabant, cùm hunc & honoris & fidei ſuæ oblitum, duello ad conteſtationem veritatis oblato, Cæſar diceret. Acerbis iccircò literis in Caroli nomen graſſatus Rex, ita ſcripſit Pariſijs. *Illa coram meis Legatis jactare diceris, quæ ad velli candam famæ noſtræ integritatem ſpectant, non ferenda forti viro ignominia. Oblitus fidei datæ aſſeror, tuaque exceſſiſſe manibus perfidia reus. Equidem omni obligatione ſolutus fui, poſtquam tranſactione mutuâ præſtanti fidem, fidem non haberes; cùm eâdem me amicum, quâ hoſtem antea, corporis cuſtodiâ incluſum ſepſeris, & libertatem abſque libertate obtuleris. Quocirca ſi meum criminaris abitum, ſi quid a me commiſſum contra viri Principis officium aſſeras, diſerte ego te a ſeſe mentiri. Fixum mihi eſt, honorem atque exiſtimationem meam cum vita etiam dejectam ne tueri. Et quid verbis armiſque cum tot hominum excidio contendimus, noſtro duorum, ad quem me provocas, gladio hanc litem dirimamus, duelloque quo poſtulas, experiamur utri cauſa & æquitas faveat? huic locum tempuſque deſigna. Si congreſſum hunc differes, ſoliſque in fantam meam verbis debacchabere, totius ad te controverſiæ turpitudinem pertinere declarabis.* His Cæſar menſe Junio Montiſone per deſtinatum Pariſios legatum ita reſpondit. *Falleris, cum me tuum criminari abitum exiſtimas; dilatum accuſo reditum. Nonne abs te juramenti fide confirmatum eſt, in meam te poteſtatem cuſtodiamque rediturum, niſi ſancitæ pacis leges impleres? Si negas, tuis evincam ſigillis ac literis. Si concedis, ut debes, quomodo laudati te Principis officium implere aſſeris, cùm in ea re fidem fallas, quæ & obligationis tuæ eſt, & poteſtatis? Affirmo, & ſine mendacio quidem, turpiter abs te factum, & ſcelerate. Et quoniam duello huic controverſiæ abſolvendæ aſſentiris, conditionem accipio, locumque ad illud deſigno flumen, quod Fonterabiam inter Andæamque labitur, quem ſane recuſare minime poteris: nam ſi & tuam & obſidum liberorum cuſtodiam, ante biennium credidiſti, nihil erit cur modo declines. Ne verò diſceptatio mora longiori differatur; mittantur viri nobiles, earumque congreſſionum non imperiti, qui de loco, de armorum genere, deque certo conſtituant tempore. Quòd ſi intra diem quadrageſimum ab accepta epiſtola nihil reſponderis, dilationis in te reſidebit turpitudo. atque ad alterum non ſervatæ fidei crimen novum illud adjicies.* His literis Legatus in Galliam profectus, atque ad Franciſcum pro concione in procerum turba ſedentem admiſſus eſt. Poſtulante Rege: an duelli adferret formulam? reſpondit, & afferre ſe, & præterea, quæ adderet, habere: petere verò, ut ex mandato Cæſaris publice ea ſibi recitare liceat. Rex ad ea indignatus, negavit ab eo quicquam ſe, præter formulam provocationis admiſſurum. Quam cum ſeorſim detrectaret Legatus, memorant cunctantem Regem, neque publice illum auſcultaſſe, neque admiſiſſe literas; ſed verbis aliquot commutatis exceſſiſſe concione. Verène hæc, an falsò? non facilè, in cauſſa, affectionibus privatis obnoxia, definierim. Hoc ſentio, laudabilius duellum ſubterfugiſſe hos Reges, quàm mutuis ad hoc odijs inflammatos

provo-

provocaſſe; ne quod in aliis offenſionum vindicandarum genus damnarent; in ſe committerent. 1529.

His odiis belliſque dum Chriſtiana jactaretur reſpublica, Turca hanc facilè, tanquam imbecillum morbis corpus, oppreſſurus videbatur. Quare ea Caroli inprimis cura fuit ut Germanorum diſſidia utcunque componerentur, ne in diſſipatam atque inutilem potentiam hic impetus verteretur. Spiram itaque indictis comitiis, Principes Ordineſque Idibus Martii anno hujus ſeculi nono & vigeſimo convenêre. Legati Cæſaris erant Ferdinandus frater, Fridericus Palatinus, Guilielmus Bavarus cum duobus Epiſcopis Tridentino & Hildeshemio. Aderat Elector etiam Saxoniæ cum Melanchthone ſuaque factionis hominibus, magnâ frequentiâ. Utriuſque partis ſtudium hoc erat præcipuum, ut liberarum ſibi urbium Legatos addiceret, quos proximo conventu ad federis conſiliorumque communionem Acatholici provocaverant. Ferdinandus unà cum collegis ut hanc conſpirationem everteret, aliquot civitatum Legatos ſeparatim evocat, & de neglecto Cæſaris edicto primùm accuſat: deindè ut ad reliquorum Ordinum ſententiam adjungant ſeſe, ſedulò hortatur, ne forte hæc comitia animis Germanorum conciliandis inſtituta, graviori ſeditione dejiciantur. Illi neque ſe quicquam ad Cæſaris injuriam novi machinatos eſſe, neque legitimi Concilii judicium defugere aſſerunt. Ceterùm omnia & Cæſaris & concordiæ gratiâ cupere. Aliquot tamen Helvetiorum populi, Lucernates, Urani, Suitenſes, Untervaldii, & Tugiani, qui duabus potentiſſimis ejus nationis gentibus Tigurinis & Bernatibus, ob Zwingliani ſchiſmatis infectionem maximè adverſabantur; Ferdinando ſe Regi adjunxerunt. Legatus verò Argentinenſium ob nuper abrogatum, contra proximi decreti leges, Miſſæ ſacrificium, à conſeſſu publico Concilii rejectus eſt Jacobo Sturmio ejus urbis Senatore, ceteriſque Acatholicorum nequicquam obnitentibus. Denique hoc unius maximè partis conſenſione decretum: ut, *quandoquidem ex nupera comitiorum ſententiâ (quâ quiſque ita ſe juſſus eſt gerere, ut Deo Cæſarique factorum rationem probare poſſit) non pauci abutantur, & portentoſa quævis dogmata Cæſari ſe Deoque probaturos improbè confidant. Nemo deinde quicquam mutare uſque ad proximi Concilii definitionem audeat: qui Wormatienſi edicto obſecuti ſint hactenus, porrò obſequantur, qui abſque ſeditionis metu id modò nequeant, in cœptis inſiſtant, neque inconſtanti novitate omnia confundant. Et cœna Dominica, ex veteri uſu, & ſacrificio Miſſæ ſua conſtet autoritas, neque ſectis docentium diſciplina admittatur. Paſſim ſacrificare Catholicis ritu ſuo liceat, etiam ubi novum doctrinæ genus receptum eſt. Anabaptiſtis ſuo errori pertinaciter inſiſtentibus pœna capitis conſtituta ſit. Omnes, controverſis de fide rebus pro concione abſtineant, atque ex receptis Eccleſiæ interpretationibus Scripturam exponant, donec Concilii decreto hæc lis abſolvatur: Religionis cauſâ nullum incommodum detur, nullus adverſus dominum ſubditi rebellio defendatur: qui ſecus fecerint, proſcriptorum in numero habeantur.*

XXXVII. Spirenſibus comitiis nova Catholici Principes decreta conſtituunt.

Schleid. l. 6. in fine Pontan. l. 2. rerum memorab.

Adverſabantur hiſce legibus Joannes Saxoniæ, Georgius Brandeburgi, Erneſtus & Franciſcus Luneburgi Principes, Philippus Haſſus & Wolfgangus, atque

XXXVIII. Acatholici plerique contra proteſtando hic legibus adverſantur. Unde Proteſtantes deinde ſunt dicti.

An. Chr. que Anhaldinus. Cauſſam vero diſſenſionis ſcripto palàm exponunt. *Standum eſſe conventus ſuperioris decreto, quo ſuus cuique religionis uſus ad proximi Concilij ſententiam inviolatus conſtet. Facultates ſe quidem vireſque omnes ad Cæſaris obſequium dignitatemque collaturos, Dei tamen ſalutiſque æternæ rationem apud æquos animos meritò præponderare. Notum eſſe, quo potiſſimum autore hæc in religione alatur diſſenſio. Conventu Noribergico, ipſiuſmet Pontificis Romani confeſſione, fontem malorum in depravatis Eccleſiæ moribus repertum. Octoginta facile capita ab imperij Ordinibus Legato Pontificio oblata, quibus & vulnera & medicinam proponerent. Nihil emendatione ſeria curatum. Multis deliberationibus illum fuiſſe exitum, ut ad vitia erroreſque abolendos Concilium fuerit ſemper poſtulatum, ſemper dilatum hactenus. Quod vero præſenti decreto jubeantur ſolo metu ſeditionis ſemel conſtitutis inſiſtere, id ſe probare non poſſe, cùm nullo ſeditionis timore, verùm conſcientiæ religione ſuis in fide præceptionibus adſtringantur. Pontificiæ ſe Miſſæ locum dare non poſſe, quæ manifeſtis Scripturæ teſtimonijs jugulata conciderit, cœnæque à Chriſto inſtitutæ, atque ab Apoſtolis uſurpatæ, ceſſerit. Quorundam vero doctrinam hoc tempore de cœna Dominica Chriſtique præſentia, controverſam prorſus hoc decreto excludendam damnandamque antè non videri, quam hujus doctrinæ propugnatores in judicio audiantur, Cæſariſque diplomate ac voluntate ſententia poſtuletur; quorum utrumque etiamnum deſideretur. Ad ſacrarum literarum interpretationem quod ſpectet: non perperam illam quidem ad Eccleſiæ præſcriptum ſenſumque exigi: ſed in lite ac diſceptatione id comprimis eſſe, penes quos vera hæc Eccleſia ſit, ex cujus mente expoſitio Scripturarum petenda ſit. Se interea dum hæc finiatur controverſia, ipſis S. Biblijs decreviſſe inſiſtere, atque obſcuras illius ſententias per alias illuſtres minimèque dubias interpretari. Hanc certam prorſus atque indubitatam eſſe viam, quà qui abſiſtant, humaniſque fidant traditionibus, debili lapſuroque niti fundamento. Præſenti igitur decreto adverſus proximum vim eſſe non poſſe, niſi quæ graviſſimis turbis offenſionibuſque aditum ſternat. Iam enim (quamvis Wormatienſi edicto ſuſpenſo hactenus) nonnullos Principum, privatis ſuæ ditionis hominum opibus animum manuſque admoviſſe, manifeſto futurarum rerum argumento ſi denuo nunc eadem ſanciantur, uſque in obnitentes exerceatur. Quocirca fixum ſibi eſſe ſuperioris decreti rationibus inſiſtere, neque admittere quicquam, quod Cæſari jure poſſit improbari. De quietis publicæ ſtudio, de abolendis injurijs, de iniqua rebellium defenſione, de Anabaptiſtarum ſecta coercenda, ſuum ſe officium minime ignorare.* Hâc proteſtatione illius ſectæ Principes, quique illis adhæreſcerent, Proteſtantium nomine cenſeri cœperunt: vulgato denique vocabulo, ad novam Sectariorum factionem diſcernendam, quæ prima ſolet eſſe hæreſûm in Eccleſia ſubnaſcentium nota. Animos ſeditioſis auxerant multæ per imperium primi nominis civitates, quæ cùm pleræque Sacramentariorum opinionibus infectæ eſſent, communicatis tamen conſilijs ſeſe adjunxerunt, quòd licet hoſtilibus ſeſe invicem proſequerentur odijs, adverſus orthodoxam tamen Eccleſiam, quæ altera eſt hæreſûm affectio, conjurata perfidiâ conſpirarent. Argentoratum erat, Noriberga, Ulma, Conſtantia, Rutelinga, Winshemium, Memminga, Lindavia, Campodunum, Heilbrunna, Iſna, Wiſſeburgum, Nordlinga, Sangallum: quas urbes olim religione florentes, ſua denique *libertas perdidit*.

tam

tam ſæpe poſſidentibus noxia, quàm accipientibus jucunda; cùm omnis obſequendi libertas 1529
in turpi plerumque vitiorum ſervitute amittatur.

Nihil admodum cauſſæ erat, cur huic ſe potiùs decreto Sectarij objicerent, XXXIX.
quàm tot retrò comitiorum conſtitutionibus. Poterant eâdem, quâ in ceteris decretis diſſimulandi licentiâ, huic etiam liberâ tranſgreſſione illudere, niſi tot hoſtes Cæſaris, tot ſuæ factionis amici ſuſpenſam dubio metu audaciam extimulaſſent: hoſtilia tum demum profeſſi odia, cùm pares his exercendis vires accepiſſent. Ceterúm prudentibus *imbecillus nimium iſte conſcientiæ objectæ clypeus viſus eſt, ac frivolè prætenſa S. Scripturæ ex Scripturis petenda expoſitio; ut ſi hactenus illa, vel SS. Patribus incomperta fuiſſet, ubi ſuis ſeſe ipſa nodis expedit; vel ita ſeſe illuſtraret, ut nullus maneret controverſiarum in fide poſt collationem etiam diligentiſſimam locus, cùm Europa univerſa, non pugnantibus minus de Scripturæ ſententijs, quàm de regnorum poſſeſſione gladijs diſſipetur, & vix duo reperiantur, qui per omnes rerum credendarum articulos eandem ex collatis inter ſe Scripturis ſententiam eruant. Ipſi nunc religionis mutatæ anteſignani, Lutherus & Melanchthon, manifeſtis inter ſe fidei articulis diſſideant: ut hic in viſitatione Saxonica, prodito etiam libello, præſcriptuque in Sacramentorum adminiſtratione ritibus, ex voluntate Electoris Saxonici teſtatum fecit: in quo pœnitentiæ & bonorum operum ſtudium, vetereſque Eccleſiæ ceremoniæ præſcribuntur, Luthero diſſimulante, ne hominem ſibi ſuisque conatibus adverſantem ſentiret.* Verùm hæc fruſtrà oggerebantur ijs, qui à Patrum Eccleſiæque communi ſenſu, ad proprij capitis interpretationem verſi, ſpecioſo Scripturarum titulo per diverſa ſententiarum ſpargebantur: dum quiſque ſibi ſapere præ reliquis viſus eſt. Imò ipſe ſibi tam diſſimilis Lutherus eſſet; ut quod hodie ex Scriptura aſſereret, ſeque de cœlo certum habere affirmaret, haud multò pòſt, vel inconſtantiâ animi, vel oblivione ſui negaret ac deſtrueret; uti innumeris ſcriptorum antilogijs compertum manet: vixque hæreſis deinde nata ſit, quæ ipſius autoritate non fulciatur. Quare & cum Melanchthone diſſimulandum; & hic non minus inconſtans, ſibi cum Luthero, imò cum ipſo etiam Zwinglio, ut poſtea conſtitit, ſyncretizandum eſſe ſentiebat. Mollium proindè Lutheranorum Melanchthon chorum duxit. Quibus Rigidi ſeſe Matthiâ Flacco Illyrico autore (qui ex Melanchthonis diſciplina profectus erat) magnâ contentione objecêre: ut jam poſt varias inter ſe dimicationes ſubnaſcentium ſectarum Proteſtantes magis de concordia inter ſe, quàm cum Catholicis ſtabilienda laborarent. Ferdinandus igitur ſpe conciliandi dejectus, ſe comitijs ſubduxit, quando ipſi ad Cæſarem, & futurum Concilium generale, ſubterfugiendi ſolùm decreti gratiâ, provocabant.

Cur hic potius, quam ſuperiorum comitiorum decretis adverſati ſint.

Cochl. & Ulèb. in actis Lutheri. Surius in com.

Inconſtantia & repugnat a Acatholicorum in eruendis ex Scriptura fidei articulis. Unde mira ſectarum diverſitas.

Pullulabant inter hæc alia aliaque hæreſeos, velut hydræ, capita. In quibus Gaſpar Swenckfeldius è Sileſia nobilis, ſcientiarum opinione elatus, qui ſcepticus omniumque medius, cum Anabaptiſtis puerorum baptiſmum, cum Zwinglio Chriſti præſentiam, cum Luthero plura damnabat, & veræ fidei ſenſum magis ex interno Spiritûs S. dictamine, quàm externo verbo, quod ambiguum eſſet, hauriendum docebat. Quem Lutherus vulgato ſcripto, tanquam obſeſſum à Diabolo morionem exploſit, ac cum Sacramentarijs ad ultimam

An. Chr. orci regionem proſcripſit,pari ab iiſdem ſententiâ proſcribendus. Ita novi hi Evangelici aurem ſibi invicem vellicabant.

XL. *Pontifex cum Cæſare lege certa conciliatur. Epiſt. Principū l.2. Guicciard. l. 19*

Pontifex tum ut hæreſi & Turcis invaleſcentibus per Carolum potentius occurreret,tum ut Mediceis a Florentinis imperio dejectis, rectius conſuleret,pacem Barcinone cum Cæſare his legibus pactus eſt : *Alexandrum Mediceum in priſtina apud Florentinos dignitate collocato. Cerviam, Ravennam, Mutinam, Rhegium, ac Rubertiam ad ſedem Apoſtolicam Cæſar pro viribus reducito. Contra Pontifex his recuperatis Cæſari diploma , de juſta regni Neapolitani poſſeſſione concedito, cenſuque omni remiſſo, nivei tantum coloris equi tributum accipito. Cæſar Franciſci Sphortiæ cauſſam judicibus minimè ſuſpectis examinandam committito , eique ſi innocens compertus fuerit, Inſubriam reddito,ſi nocens,cum Pontificis arbitrio, de alterius ſucceſſione decernito. Cum Ferdinando fratre vim omnem ad opprimendas hæreſes per Germaniam exortas conferto. Denique cum Pontifice in Italiam Cæſar ad colloquium proficiſcitor.* Hæc à Carolo ſolenni juramento XXIX Julij ſtabilita ſunt.

XLI. *Per duas deinde feminas Cameracenſe fœdus celebre,inter Carolum & Franciſcum Reges,novis legibus ſtatuitur. Jovius l. 26. hiſt. l. Guicc. l. 29. Belcar. 20. Haræus & alij.*

Sub hæc,Pontifice atque Angliæ Rege moderantibus , pacis inter Cæſarem Gallumque ineundæ rationes ſuſceptæ ſunt. Hujus plena conficiendæ poteſtas hinc Margaritæ Cæſaris amitæ Belgio profectæ ; inde Ludovicæ Regis parenti commiſſa fuit. Eodem illæ ſeptimo Julij die Cameracum ingreſſæ , viciniſque exceptæ ædibus,cum Belgico Francicoque ſenatu, Legatiſque Angli & Pontificis in has denique pacis leges Nonis Auguſti convenerunt ; *Ut Cæſar jure ſibi in Burgundiæ Ducatum,Comitatumque Auxerroanum , & vicina loca hactenus uſurpato, acquieſcat ; redituque annuo mille librarum ex Burgundici Ducatus Salinis poſtulato cedat,uti viciſſim onere omni tributario, ex Salinis Comitatus Burgundici Gallis debito, Belgij Principes liberentur. Rex pro redemptione filiorum Cæſari vigeſies centena aureorum biliorum millia puro auro exſolvat , præſentique pecuniâ ducenta millia , ante inſtantes Martij Kalendas,quibus filios recepturus ſit : ducenta verò nonaginta millia Regi Angliæ Cæſaris nomine pendat. Revocet etiam ante filiorum libertatem , omnem ex Italia militem,Mediolanenſis imperij jure cedat , & ad regni Neapolitani integram poſſeſſionem Cæſari opibus operâque ſubveniat ; neque Italiæ Germaniæque rebus , pro nullo ſe Principe in fraudem Cæſaris immiſceat.* (qua tamen obligatione ſe poſtea teneri non cenſuit, quò minùs ea,quæ materno jure ſibi vendicabat , quæque occupabat Sabaudus, armis repeteret) *Borbonij proſcriptionem aboleat , liberis in paternæ hereditatis ſucceſſionem admiſſis. Omni Rex jure ac prærogativâ, quam in Flandriam , Arteſiam, Tornacum, Mortaniam,Duacum,Inſulas ac Orchiacum uſurpârit,liberè abeat : viciſſimque Cæſar juri in urbes , ad Somonam amnem ſitas,obnuntiet. Ducatum Bulionium à Cæſare Antiſtiti Leodienſi,contra Marcanos,adjudicatum,ne adimat. Philiberto Aurantio ſuum Principatum reſtituat,Caroluſque Egmondanus Geldriæ Dux , Cæſarique conciliatus , hoc fœdere comprehenſum ceſſeatur. Eleonora ſoror Caroli cum dote promiſſa regio matrimonio jungatur.* His legibus pacem hanc toties à viris irrito labore tentatam, feminarum denique induſtria reperit,ut ceteris quidem, in hoc bello militiæ labores,mulieribus victoriæ præmia ac fructus Europa debuerit.

XLII. *Cæſar ex Hiſpania in Italiam cum exercitu ad coronationem proficiſcitur.*

Dum hæc Cameraci magnis conſilijs ſtudijſque agitantur , Cæſar,tum ex fe-

deris

deris obligatione ſatisfacturus Pontifici, tum Romani imperij coronas, veteri Imperatorum conſuetudine, in Italia petiturus, ad iter ſe, poſt ſeptennij in Hiſpania quietem accingit. Suſceperat ex uxore Philippum jam natum biennio Principem, hunc una cum conjuge, velut dignitatis amorisq; ſui pignus, Hiſpanis reliquit, claſſemque, denis militum millibus occupatam, ſecum Barcinone ſolvens, quindecim dierum itinere Genuam, Auguſto menſe, deduxit; ubi duplici recreatus nuntio: altero pacem Cameraci eſſe abſolutam: altero Felicem Furſtenbergij comitem octo Germanorum peditum millia, præter equites mille, ſuis ſtipendijs in Cæſaris gratiam conduxiſſe, intellexit. Tanto apparatu Italorum Principum animos magnopere Carolus perculit, qui jam Pontificijs regijsque præſidijs nudi, adverſus potentiſſimi feliciſſimique Imperatoris vires, ne ſpe quidem, ſufficiebant. Hinc ampliſſimis quiſque legationibus Cæſaris, fidem atque amicitiam ambire cœpit. Soli Veneti, aut virium fiduciâ, aut pertinaciâ jam ſemel occupata retinendi, Cæſaris indignationem ſuis emolumentis poſthabuêre; Florentinorum verò ac Ferrarienſium legatio, ne audita quidem à Cæſare eſt. Sed in Venetos deſtinatus, Antonius Leva, in Florentinos ac pontificij juris populos cum Vaſtio arma expedire juſſus eſt. Et Veneti quidem mitiora denique Pontificis conſilia ſecuti, amicum quàm hoſtem experiri maluerunt. 1529.

At Florentini poſt obtentam pactione Peruſiam, & Aretium factioſorum quorundam procerum obſtinatione, ultimam ſubire belli aleam decreverant, quam amiſſâ libertate Mediceorum imperia tolerare. Verùm, ut *audacia ſine viribus ſucceſſu caret*, longâ obſidione, ac prælio ad montes Piſtorienſes fracti, denique anno ſequenti in victoris Cæſaris arbitrium conceſsêre: nec aliam habuêre voluptatem belli, quàm quòd ſuas inter ſtrages hoſtium Ducem Aurantium viderint concidentem. Cæſar cum Mediceis ſuum urbi præſidium intulit, nec multò pòſt, ex Clementis voluntate, Alexandrum Medices magnum Etruriæ Ducem pronuntiavit, traditâ illi uxore filiâ Margaritâ Auſtriaca, quam Carolus quadriennio ante matrimonium, ex Margarita Vangeſtia Belgicæ nobilitatis virgine ſuſceperat: non tam ſuâ, quàm aulici hominis illam ſuſſicientis adductus levitate. Suſceptam Margarita Caroli amita ac deniq; ſoror Maria cultiſſimis moribus imbuit; ut indole Auſtriacis dignâ labem qualemcunq; generis facilè obliteraret.

XLIII. Florentini, cæteris Italis obſequentibus, ſub jugum à Cæſare miſſi, & Mediceus gener Ducalis præfectus.

Jam quemadmodum Pontificem Carolus Bononiæ convenerit, operæ pretium erit paulò diſertius explicare. Priuſquam ditionem Pontificiam ſubiret, Imperator Placentiæ ſubſtitit, & recepto Cæſaribus more ſolenni verborum formâ ex cæremoniarum libris petita juravit: *Nunquam ſe Pontificiæ Majeſtati & libertati vim allaturum:* Quanquam ex Antonij Levæ inſtructione ſubjiceret: *nihil tamen de ſuo jure deceſſurum*, quod Parmæ Placentiæque urbium, Inſubribus olim debitarum, causâ, additum perſpicaciores exiſtimabant. Hinc Bononiam delatus Cæſar, quo jam Pontifex, ut honore, ſic tempore præceſſerat, eximiâ, ac pene triumphantis ſpecie, incredibili omnium ordinum applauſu exceptus eſt. Paludamentum ipſe militaribus armis ſuperfuderat, alboque invectus equo,

XLIV. Bononiæ Cæſar poſt Pontificem ſplendidè ingreditur.

An. Chr.

illuſtri Principum coronâ cingebatur. Umbellam auro diſtinctam præferebant literarum & Academiæ Proceres. Equites ſuis turmis coloribuſque diſtincti, peditatu ſub ſignis inſequente, præceſſerant: prætorianæ cohortes, ac Hiſpanis, Belgis, Germaniſque lectæ, croceis in ſagos pone Cæſarem, extremo agmine, incedebant; ita ad ſummam urbis baſilicam provectus, in veſtibulo Pontificem, inter Purpuratorum ſenatum, ſublimi elatum ſede, deprehendit, quem illuſtriori ſtipatus procerum catervâ pedes adiit, binis, ad imos gradus, ex ſacro Antiſtitum ordine, deducendi Cæſaris gratiâ, occurrentibus.

XLV Duorum orbis capitum celebris congreſſus.

Omnium in ſe oculos duo maximi Europæ Domini, magnâ ſpectantium aviditate converterant.* Explorabat enim quiſque valde ſuſpenſus & tacitus, propter memoriam veteris diſſenſionis, & recentis amicitiæ, an ora ipſa interiores ſenſus nunquam ex toto fallentia, ſubitis illis affectionum & nutantis animæ momentis obedirent. Erat vultus Cæſaris in geſtu militari & gravi, blanda quâdam lenitate vere undiâque perfuſus: Clementis verò facies, ita ſubito ad eius concurſum exhilarata eſt, ut vel ob id maximè lætari crederes, quòd illum multò humaniorem, & auguſtiorem, quàm putarat eſſe, conſpiceret: varia ſiquidem ab Hiſpanis, & falſa quidem de Cæſare, plerique malignè retulerant; & multi etiam vltrò trepidis animis propter acceptas tot inuſitatas clades, ſibi illum fingebant, vti alterum Arioviſtum aut Rotomalcem, aliquo ſcilicet vultu Cimbrico & feritate Gothicâ metuendum, ac ipſius denique militibus ferociâ & ſpiritus immanitate perſimilem, qui devictis & ſtratis tot hoſtium exercitibus, tot urbibus direptis, evaſtatiſque provinciis, divina ac humana omnia, dirâ confuſione miſcuiſſent.

Verba Jovii lib. hiſtor. 27

XLVI Caroli mores, humanitas an oribus continentia atque animi moderatio.

Sed jam fuerat exceptus Genuæ, Placentiæ cognitus, Parmæ demum, Regii & Mutinæ cum ſumma omnis generis hominum gratulatione ſalutatus: utpote qui paſſim humanitatis, abſtinentiæ, caſtitatiis, atque juſtitiæ monumenta, abſque ullo vel ſuperbiæ, vel crudelitatis, vel libidinis veſtigio reliquiſſet. Enimvero, quo nihil eſt in Rege popularius, ac gratius aditū cunctis atque aures ſummâ benignitate & ſingulari patientia præbuerat, dederatque obiter reſponſa ſpei æquitatiſque pleniſſima, quæ propoſitis poſtulatorum capitibus ſigillatim rectiſſimè reſponderent. Illam verò militum licentiam diuturnâ impunitate confirmatam, iis, qui vel oblata rapuerant, vel ante diem arrogantes ſtipendia flagitarent, ſupplicio protinus affectis, ita repreſſerat; ut illo, quod teneret longè omnium maximo, imperio digniſſimus haberetur. Sed nec eum, quanquam ætate ac fortuna florentem, ullæ unquam vel illicitæ voluptates à perpetuis rerum maximarum conſultationibus avocabant; ita ut in eo, ſimul juventæ decor eximius, ad martiam laudem, emineret, & conſiliâ ſenili maturitate propriis non alienis cogitationibus exquiſita, elaborata, directaque manerent. Nunquam enim præclarum, nobile, & firmum eius ingenium vel irarum impetus perturbarat, vel cœca vindictæ libido pupugerat, vel ulla humana mollities, quin recta ſentiret, expugnarat.

XLVII Forma, habitus corporiſque dignitas.

Erat eius vultus (vt hoc quoque curioſi minimè deſiderent) argenteo & gra-

to quodam pallore dilucidus, oculi cærulei, ſuaves, nullâ acri ſeveritate formidabiles, & ii quidem ad ingenuum pudorem virilemque modeſtiam inſtituti. Naſus è medio clementer aſſurgebat, quod magnitudinis animi ſignum in Perſarum etiam Regibus ab antiquis fuit obſervatum. Mentum erat, ad exiguam venuſtatis injuriam, paulò prominentius, & quod gravitatis ſpeciem addebat, ſubcriſpâ & flaventi barbâ conveſtitum. Capillum vero fulgore pallentis auri more Romanorum Cæſarum circumtonſum oſtendebat. Porrò ſtatura corporis, ut in ipſo ætatis integræ flore, & proſperrimâ valitudine, non ab inerti ſucco, ſed à valido nervorum nexu longe firmiſſimus; peramplæ item robuſtæque manus ad ſtringendum ferrum idoneæ, crura autem venuſtiſſime extantibus toris, trunci proportione directa, quod tum maximè apparebat, cùm equo veheretur. Tanto enim ei inerat, cum dignitate, equitandi peritia, ut nullus, eo armato atque equum incitante & in gyrum reflectente, vel pulcrior, vel vividior, vel, in ferendo armorum pondere, patientior eques reperiri poſſe videretur. 1529.

XLVIII *Salutationes Cæſaris & Pontificis mutua, privataque colloquia.*

Ceterùm ad Pontificis pedes flexo genu provolutus, ac mox dextrâ læti, arridentiſque Pontificis erectus ad oſculum Hiſpanicâ Oratione * *Veni*, inquit, *Sanctiſſime Pater ad pedes tuos, quod ſummo voto ſemper expetivi; ut feſſis Chriſtiana Reipub. rebus communi conſilio ſuccurramus. Oro Deum Opt. Max. qui me hujus voti compotem fecit, ut noſtris conſiliis adſit, atque hic adventus meus Chriſtianis omnibus ſit ſalutaris.* Tum Pontifex, *certè hoc ipſo congreſſu*, inquit, *ſicuti Deus immortalis & S. Cælites certiſſimi ſunt teſtes, mihi nihil fuit unquam antiquius, etiam Superis gratias ago, quod te videam proſperè ac feliciter mari terraque perductum, reſque eo deductas intuear, ut te autore de concordia omnium, & ſolenni pace minimè deſperemus.* * Obtulit ſubinde Cæſar auri ſignati circiter libras decem, deductuſque eſt ſummâ comitate à Pontifice ad templi limen; atque ita digreſſis, Cæſar ad aram maximam Supplicaturus ſuperis contendit; Pontifex verò in prætorium cum univerſo Sacerdotum ordine reverſus eſt: nec multo poſt Cæſar, & ipſe prætorium intravit, cui paratæ erant ſummæ ædium partes, ita conjunctæ pontificiis; ut inter unicujuſque cubilia ſolus intereſſet paries, aditum præbente portula; ut cum vellet ignaris omnibus, remotiſque arbitris, interdiu noctuque de ſummis rerum negotiiſque familiariſſimè diſputarent. Eo modo ſæpe arcana ſenſuum, mutuâ & ſyncera animi libertate, detegendo, ac odiorũ origines ad fatalem vim, & conſiliariorum & Ducum inſaniam referendo, facilè, divis bene juvantibus, viam invenêre, quâ pax egregiè componi, & tot malis & funeſtis incommodis optatus finis imponi poſſe videretur *

*huc uſq; Jovius

XLIX *Pontificiâ autoritate Cæſar Florentinis magis averſus. Sphortiæ & Venetis, quamvis non ſine gravi æris mulcta, conciliatus eſt.*

Valuit Pontificis autoritas plurimum ad Caroli animum in Florentinos concitandum: Sphortiæ verò Venetiſque inflectendum, tanta, præter dignitatem, Clementi inerat vis, ad rerum graviſſimarum excutiendas rationúmque momentis ponderandas ſententias. Ea porrò etiam rerum erat Germanicarum ad hæreſin, Vngaricarum ad Turcam inclinatio, ut niſi Ferdinandum patriaſque

An. Chr. Auſtriacorum ſedes , inter extrema pericula velle deſtituere, deliberandum ſerio de Italiæ quiete videretur. Quare oblata Sphortiæ coram ſe purgandi facultate, quam fruſtra diu exoptaverat; cum ille admiſſus ad Cæſarem aut innocentiæ veræ aut audacter ſimulatæ fiduciâ , literas promiſſæ fidei ad pedes Caroli imperatoris projeciſſet, ſeque renuntiare eis, neque alio, quam cauſſæ præſidio defenſum velle libere diſſereret, mirifice Cæſaris animum tenuit, faciliuſque injuriarum abſolutus, atque in amicitiam receptus eſt. Magno tamen pecuniarum onere juſſus decennii tempore nonaginta auri pondo exſolvere, ex quibus intra annum, quadraginta penderet; tum deinde Mediolanenſi arce potitus integra imperii poſſeſſione frueretur. Quod tam liberali Cæſar benevolentia Sphortiæ indulſit, ut & novo diplomate Inſubrum provincias illi adſcripſerit, & oblata in thalamum conſanguineâ Chriſtiana Daniæ quondam Regis Chriſtierni & Eliſabethæ Sororis filia cognationis titulo obſtringi voluerit. Ceterum Venetis hac obligatione pax data eſt; ut Ravennæ ac Cerviæ urbium poſſeſſione abirent, cederentque Pontifici, juris, ſi quod eſſet, prærogativa manente. Regni deinde Neapolitani finibus juſſi militem abducere, & numerare Cæſari tria millia auri pondo, veteris potiſſimum federis rationibus debita.

L. Inſurrã ... in annum Tranſilvanum, contra Ferdinandum occuratâ Buda Regem Hungariæ præficit, ac deinde Strigon in Archiepiſcopi ſcãt invadit.

Eadem tempeſtate ſeditioſa illa innovandæ Religionis ſtudia atque imminentium Turcarum vis ac ſævitia extremis Germaniam periculorum fluctibus perniciosè jactabant. Enimvero Solimannus cum ingenti exercitu Joannem Waivodam Vngariæ regno contra Ferdinandum præfecturus, omnia, vel ſuis viribus, vel noſtrâ inertia ad deditionem prona habuit. Buda, præſidio infugam effuſo, hoſti, præter arcem, patuit: hanc Germani defendendam ſuſceperant, fortiori conſilio, quam opere; ſiquidem, ubi ſuſpenſam cuniculis arcem igne ſulphureo vertendam reformidarent, de vita magis, quam virtute ſolliciti, paciſcendæ ſalutis occaſionem flagitant, quam cum arcis Præfectus Thomas Nadaſtus Vngarus conſtanter rejiceret, illo vinculis cohibito, à Solimanno impetrant, quocum de ſua incolumitate pacti, Præfecto in vinculis deſtituto, Poſonium diſcedunt, ſed ubi militum perfidiam Nadaſtique virtutem Tyrannus comperiſſet: hunc, ſuis nequicquam ſtipendiis ad ſe invitatum, inſigni humanitate ad Regem dimittit, illos in via occupatos jugulatoſque violatæ fidei pœnas juſſit exſolvere: tantum in Barbaro etiam pectore virtutis atque æquitatis ratio potuit, ut nec in hoſte quidem perfidiam, quantumvis utilem ſibi, inultam pateretur. Hoc lætus eventu, Joanne Buda relicto, ad Danubium arma vertit, ubi Strigonium, munitiſſimam regni arcem, Vardani Archiepiſcopi trepida imbellique cuſtodia male defenſam, non multo labore occupat, juxta locis, pari terrore, immaniſſimi hoſtis potentiæ cedentibus.

Illinaſſ lib. 10. Surius in com.

Interea Germani toto vicinia bellorum incendiis conflagrante, in ſummo imperii ſaluti ſque diſcrimine, internum etiam ſeditioſæ hæreſios æſtum mutuis concertationibus inflammabant. Jam enim diviſis factioſorum ſtudiis, cum multi

LI. Germani inter ſe de religione perniciosè certant, aliis quidem Lutherum, alii Swenkfeldium, alii Zwinglium ſequuntur.

ſi æmulatione ſuccenſi hunc Evangelicæ doctrinæ magiſtratum ambirent, alii ex aliis ſectariorum exercitus naſcebantur: paucis aut antelignani, aut novæ religionis ſtipendiarii deerant: nonnulli ZWinglium aut SWenckfeldium: alii Enthuſiaſtas, aut Anabaptiſtas, deſertis Lutheri vexillis, ſequebantur. Et certe Zwinglius cum Oecolampadio, Caroloſtadii veſtigia legentes, uſque adeo multis probabantur; ut præter Helvetiorum gentem Argentina, Ulma, Conſtantia, Auguſta, imperialium urbium haud ſane poſtremæ, Sacramentariorum hæreſi, ab illis reſuſcitatæ egregiè faverent. Quæ Evangelicorum levitas, & lubrica credendi libertas, florentibus eorum rebus, non exiguam cladem intulit. cùm livore odiiſque diſtracti, magna animorum acerbitate, ſua invicem denudarent vitia, calamiſque ac linguis perfidiam exprobrarent; nec ſecus, quam demiſſæ ex orco Furiæ in famam exiſtimationemque, mutuis conviciis dilacerandam graſſarentur. Nemo tamen omnium ita diſſentiebat à ceteris, qui non eadem, qua reliqui audacia, ex Evangelio cœloque haurire ſe indubitatam orationis ſidem aſſereret. Prudentioribus tamen Sectariorum ea diſſentiendi libido diſplicuit; quod ad conditæ nuper Religionis exitium hanc ſpectare intelligerent.

1529

Cochleus in vita Luth. Schleid. lib. 6.

Quare & Zvvinglius, ſuarum partium metuens, de aliqua cum Lutheranis ſocietate ineunda ſolicitus per Haſſiæ Comitem Philippum nuper Lutheri, & nunc ſuis faventem erroribus, vix tandem obtinuit; ut ad colloquium Marpurgi inſtituendum pertraheret Lutherum, graviſſime ſuis partibus adverſantem. Quo loco, cum, non tantum de Euchariſtia, ſed & originis peccato ac Baptiſmi ad peccata abolenda virtute, aliiſque Sacramentorum uſibus diſſiderent; viſus eſt in omnibus ZWinglius Luthero, amicitiæ gratia quam ſummopere ambiebat, accedere, præterquam in controverſia Euchariſtica, ubi ex illis Chriſti apud *Joan. 6. Cap.* verbis: *Caro non prodeſt quicquam*; tum Phyſicis rationibus, quibus corpus ſine dimenſione ad locum negabat poſſe exiſtere, ac denique ex SS. Patribus *Sacramenta ſigna eſſe rerum* aſſerentibus pertinaciſſime contendebat; non aliter Chriſtum, niſi ſignificatione ſola, ac fide credentium præſentem exhiberi. Ita cœci mortales, qui in verba ſacrarum literarum jurare videbantur; cum ardua nimium, neque ad ſenſum exacta occurrerent, nullâ religione apertiſſimas ſcripturarum ſententias ad humanæ ſcientiæ regulas detorquebant: quod cum Oecolampadio ſeorſim Princeps Philippus objiceret, aſſerens evidentiora videri Bibliorum verba, quam quibus contravenire æquum eſſet, cum gemitu optaſſe fertur, ut ante dextra ferro ablata eſſet, quam calamum ullum in hac controverſia contrectaſſet. Certe Luthero neque difficilis, neque dubia ex divinis ſanctorumque Patrum monumentis, diſertè corporis Chriſti præſentiam aſtruentibus, victoria relinquebatur. Neque rationibus ex poſſibili divinæ potentiæ reductis, expugnari non poterant; cùm & ſupremum cœlorum abſque loco conſiſtere, naturali vi Lutherus oſtenderet, & minoris repugnantiæ ſpeciem præſeferret, unum corpus exiguis diverſiſque locorum ſpatiis includere, quam ex nihilo tam admiranda rerum creatarum ſimulacra educe-

Ut Zwinglius Luthero ſibi conciliaret Marpurgi congreſſi ... multare miſit, in cœna tamen, licet victus, cedere noluit.

An. Chr. re;ſed pudore cedendi metuque populorum, quos in hanc opinionem pertraxerant, ſuis erroribus pertinaciter adhæſêre, quanquam amore concordiæ ſpem faceret Zwinglius ſententiæ immutandæ. Certis igitur legibus fœdus amicitiamq; ſanxerunt; at non multò pòſt, mutuis rurſum criminationibus ſubverſum.

LIII Anabaptiſtæ in quæſita Acatholicorum unione intractabiles.

Utramque hanc factioſorum ſocietatem inſigni impudentiâ, levitate atque inſaniâ diſſentiendi ſuperarunt Anabaptiſtæ, non minoribus aliorum objecti odijs, quàm ſuis inflammati. Manifeſtum præſenſque erat Germaniæ exitium, uſque adeò hæc peſtis animorum invaluerat, cujus jam neque certum genus, neque remedium ſupererat; cùm quot corpora, penè tot morbi hominum: dum ſuâ quiſque cupiditate, velut humore depravato, infectus, vitium traheret. Acceſſit inteſtino huic malo tantò metuenda amplius violentia hoſtium, quantò imperij res erat afflictior. *Iam enim proſtratum ſuperare nulli difficile.* Nimirum Turcarum vis, uti potentior, ſic majorem Cæſari ac Ferdinando injecit curam: Solimannus namque rerum ad Danubium latè potitus, cum millibus pugnatorum quadringentis Viennam Auſtriæ imperijque præcipuam ſedem petebat; cùm defenſores incolæ ſuburbijs incendio deletis, ne opportuna hoſtium receptacula fierent, imbellique religioſorum, fœminarum, ſenumque ac puerorum vulgo urbe pulſo, armatis eam cohortibus, ſub Philippi Palatini ducis auſpicijs implent. Ad exitum ſpectabat September, cùm urbi exercitum Solimannus admoveret, tantâ hominum circumfuſâ multitudine, ut à ſummis turribus nullus caſtrorum terminus ſpectantibus occurreret. Expeditam in cuniculis vim eſſe hoſtis ſentiebat; ut proinde omnem huc conatum inprimis verteret; ſed quæ fuit obſeſſorum, cùm vigilantia, cum induſtria, deprehenſæ hoſtium machinationes, oppoſitiſque cuniculis ſubverſæ, ſpem animumque aliò inflexerunt, ut apertis ſimul viribus tormentorum, occultiſque cuniculorum ſuffoſſionibus obſeſſorum virtutem experirentur. Fefellit hic aſtus Germanos, qui dum alteram urbis partem vi tentatam defendunt, averſa murorum propugnacula ſubitò cuniculorum hiatu animadvertuut diſcedere. Nec mora, ingens Turcarum ſeſe multitudo per ruinas mœnium infundit; ſed audaciam alij poſt alios exitio luunt, tantâ mortalium clade, Turcarumque velut in certam mortem impulſorum horrore, ut denique neque imperio, neque verberibus ſeſe adigi in tam manifeſta diſcrimina paterentur.

Solimannus Viennam Auſtriæ & Impp. ſedē fortiſſimè oppugnat, fortiterq; à Palatino repellitur.

LIV Collectis Germanorum copiis Solimannus cedit.

Dum adeò præſenti univerſæ Germaniæ periculo ad unam urbem concertatur, Fridericus Palatinus in comitijs Spirenſibus deſignatus exercituum, contra Turcam, Imperator, unà cum Ferdinando Rege collectas, magno per imperium numero, copias Viennam contra Solimannum ducunt; qui, re cognitâ, vires Germanorum ſuſtinere non auſus, incenſis primâ noctis vigiliâ caſtris, ſigna retro Conſtantinopolim vertit, ſexaginta ſuorum millibus ingenti clade trucidatis, quorum Manibus totidem ferè captivorum millia inferias miſiſſe dicitur, ne incruentam Chriſtianis relinqueret victoriam. Ita inſigni Germanorum, atque inprimis Palatinorum virtute celeberrimum Germaniæ propugnaculum, & imperij ſedes defenſa eſt, quâ ſemel in Turcarum manibus deſtitutâ, Danubius univer-

univerſus, ipſaque Germaniæ viſcera potentiam immanitatemque crudeliſſimi hoſtis nequaquam evitaſſent. 1529

Cæſar in Parmæ Placentiæque urbibus duos facilè menſes verſatus, priuſquam Bononiam accederet, & Spirenſis comitij eventum parum optatum, & Solimanni feliciùs rejecti diſceſſum intellexit. Nec deerant Legati Proteſtantium, qui provocationis à Ferdinando & Spirenſi decreto ad Cæſarem profecti cauſſas exponerent. Quibus, uti oraverant ſcripto, Cæſar reſponſionem, quamvis præſentibus obtulit, hoc ferè argumento. *Orta inter vos ſententiarum varietas & mutua voluntatum diſtinctio per Ferdinandum fratrem jam antè literis explicata, quantum mihi curæ ac doloris conciliet, non facilè dixerim: quòd ea & rerum, de quibus controvertitur, ſit gravitas, & temporum, in quæ lis incidit, difficultas; ut ingentia proſpiciam Germaniæ pericula, niſi intempeſtiva illa novandæ religionis ſtudia, aut conſilio, aut imperio moderemur. Hanc abſens curam Ferdinando ceteriſque Germaniæ Principibus ſollicitè tradidi, qui ſi pro munere ſibi impoſito, aut Spiræ quicquam ad publicæ tranquillitatis bonum decreverint, aut jam antè VVormatiæ decretum exequendum duxerint; æquum erat, ut ijs Saxoniæ Princeps, vel ſuâ ratione, vel alienâ autoritate, vel denique cauſſæ æquitate perſuaſus ſeſe adjungeret: niſi præter ſe alium neminem exiſtimet eſſe, qui religionis, qui ſalutis, qui animæ ſuæ curam habeat. In hoc certè ſtudio nihil me Saxoni conceſſurum profiteor, quem rectiùs facturum judicem; ſiquidem in hoc negotio ſanctiſſimis Majoribus ſuis, & tot alijs ſapientiſſimis hujus ævi viris acquieſcat, nec ſolus ad perverſum unius Apoſtatæ ductum intentatam hactenus ſemitam calcet. Ceterùm, quid ipſi aſſecliſque faciendum ſit, non iſto rerum temporumque circuitu ex Cæſare tam anxiè requirendum: jam dudum imperij legibus definitum eſt, ne quòd major ſaniorque Ordinum pars ſuo arbitrio conſtituit, fas ſit reliquos obluctando infringere. Legibus iccircò atque Imperatori pro illa, quâ utriſque tenentur, fide ac reverentia obtemperandum erit. Quod niſi fecerint, neglectæ æquitatis autoritatiſque Cæſareæ reos habebo, neque juſtæ animadverſionis pœnam declinare poterunt. Hæc ipſa jam literis ad Saxonem perſcripſi, quem fidem obſequiumque ante omnem pertinaciam habiturum ſperem; niſi illam Turcæ Germaniæ incumbentis immanitatem, aut non metuat ipſe, aut domeſticis etiam contentionibus provocare cupiat. Enimverò quid funeſtius imperio, atque adeò Europæ univerſæ evenire, quid gratius Solimanno poſſit, quàm mutuis offenſionibus diſtractos Chriſtianos offendere, quorum non opes modò & urbes; ſed leges, religionem, fidemque everſam atque extinctam funditus deſiderat? Quos ſi nec animis, nec armis conjunctos munitoſque reperit, actum eſt, perijt illud non modò imperij, ſed & religionis noſtræ decus Germanorum ſcelere, quorum virtute tam diu inviolatum conſtitit. Avertite hanc, obſecro vos, ubi licet præcipere, diſſenſionis flammam ab urbibus veſtris, famam à nomine: &, quod obſequentes decet, parere imperantibus, ne cum everſa tranquillitate omnia imperij religioniſque noſtræ decora per Europam intereant. Concilium, ſi aliter opinionibus conſentire nequeatis, defuturum vobis non eſt: cùm nihil perinde mihi curæ ſit, quàm ut illa animorum diſtractio propediem corrigatur.*

LV
Cæſar in Italia Proteſtantium legatos gravi oratione perſtringit.
Vide Schleidanum parum diſcrepantem l. 7. initio.

Hâc Legati reſponſione nihil deterriti, ipſam, ut erat, provocationem, adhibitâ teſtium fide per Alexandrum Schweiſium Cæſari exhibent, majorique au-

LVI
Appellatio à Spirenſi decreto, & Ferdinando, tũ verò maximè catecheſis Lutherana Cæſari obtruſa, graviter offendit

da-

An. Chr. daciâ per collegam Michaëlem Cadeum Lutheranæ profeſſionis catecheſin prodeunti ædem faciam Imperatori obtrudunt, cauſſam ſcriptumque ignoranti. Quâ lamium in proterva libertate ſummopere offenſus Cæſar, Legatos, graviſſima capitis ſorte unarumque denuntiatâ pœna, vetuit diverſorio pedem efferre, dum Cranuellani interceſſione vix incolumes dimiſſi ſunt, Cadeno ad incertum veniæ pœnæque exitum reſervato, niſi fugâ ille juſtam Cæſaris iram declinaſſet. Proteſtantes cùm hanc Cæſaris offenſionem ad ſuam perniciem ſpectare intelligerent: de parandis opportunè religionis vitæque defendendæ præſidijs, conſilia vireſque conferunt. Cui rei facilius certiuſque peragendæ, Smalcaldiam omnes novæ religionis ſocietate conjunctos evocant, ut armis opibuſque collatis, ſeſe adverſus potentiſſimum hoſtem tuerentur: jam enim a clandeſtinis machinationibus ad vim apertam, tot provinciarum favore operâque adjuti, ſpectare cœperunt. Poſtquam non tantùm ad ſuperioris Germaniæ populos; ſed ad Flandros Bataveſque extremas Teutonici nominis gentes, ea perverſarum opinionum peſtis ſeſe effudiſſet, nullaque edictorum ſeveritate ſerpens hæreſis, & promiſcua ex ſacris paginis ſentiendi libertas cohiberi poſſet: flumini exundanti perſimilis, quod ubi ſemel perruptis aggeribus in campos ſeſe effudit, nullis facilè vallorum obſtaculis ab effuſo impetu retardatur. Quocirca evocatus in Germaniam Cæſar ut gemino, eoque graviſſimo, à Turcis atque Hæreticis impendenti regionibus, malo, præſens conſuleret, in itinere Romam deſtinato ſubſtitit, Bononiæ more antiquorum Cæſarum duplici coronâ inaugurandus.

LVII Imperatores Romani tribus locis triplici corona, argentea, ferrea, & aurea coronari ſolebant.

Harum, veteri inſtituto, tres, ſummi Europæ Imperatores, ſuſcipere conſueverant. primam argenteam regni Germanici, quam decennio ante Aquiſgrani in ampliſſimo Principum ſenatu Carolus tulerat: alteram ferream (nam tenuis ferri lamina interiori parte cingebatur) regni Longobardici, ſive Inſubrici Medoëtiæ haud procul Mediolano, tribui ſolitam. Tertiam denique auream auguſtali Romani imperij decore, atque honoris ſupremi prærogativâ eminentem. Hujus ſuſcipiendæ dies conſtitutus eſt ſextus ante Calend. Martias D. Matthiæ Apoſtolo ſacer, idemque natalis Cæſari ſingulari jam olim felicitate auſpicatus, quo celeberrimâ illa ad Ticinum de Franciſco victoria potitus fuerat.

LVIII Carolus poſt ferream coronam acceptam ad auream inſigni cum pompa ſuſcipienda progreditur.

Ferrea biduo ante in ſacello Pontificis domeſtico, inter regalis apparatûs inſignia, ornatus erat. Hunc verò diem, ut cœlo illuxit, ſereniſſimum totius pene Italiæ nobilitas, vel rariſſimi ſpectaculi famâ, vel officij poſtulatione excita, frequentavit. Urbs tanta, ac via præſertim, qua Pontifex, inter Purpuratorum ordines, ac deinde Cæſar, ornatiſſima procerum coronâ ſeptus, ad ſummam ædem incedebat, incredibili hominum multitudine obſeſſa tenebatur, ipſis domorum tectis ſub pondere ſpectantium fatiſcentibus. Nec minor ponè Cæſarem incedentium turba pontem premebat, quem, medio ſuſpenſum aëre, ex prætorij feneſtris, per forum obliquo tractu, templumque Petronianum ad ſummam

Jovius l.27. hiſt. Bull. tom. 1. Clem. VII. Conſt. 28. Surius in Com.

mam aram, inter frondes variaque tapetium periſtromata, perduxerant, quæ 1530.
cum denſatis ordinibus præeuntis Imperatoris veſtigia calcaret, pons impar oneri hiſcentibus tabulatis poſt Cæſarem ſub prætorianorum multitudine ſubſidit, multoſque non ſine vulnere in terram depoſuit. Imperator intrepidè ruinam contuitus, ad baſilicam progreſſus eſt, ubi omnia ex Vaticani templi imitatione efficta, vultum alium nominaque acceperant; ut abſens etiam Cæſar, Romæ haberet imaginem, & veteris inſtituti ritus locorumque appellatio, ex Pontificijs libris, uſus maneret.

Ad aram primo maximam à Romanis presbyteris deductus Cæſar, ſacerdo- *LIX*
tali in tunica Vaticano ſacerdotum collegio adſcriptus eſt, deinde ſacramento, *Coronationis ſo-*
certis verbis concepto, Apoſtolicæ ſe dignitatis, legumque Romanarum defen- *lennitas*
ſorem conſtituit, aureaque Cæſarum diplomata, Pontificiæ ditionis immunita- *ritusque.*
tes complexa, Rudolphi Imperatoris ſententiâ ac liberalitate aucta confirmavit. Inde ad templi deductus limen, ſuper dalmaticam Diaconorum veſtem, paludamento indutus imperatorio, ad rotam Porphyreticam (medium illa Vaticanæ ædis obtinet) progreſſus, ſolemni precum ritu, ibidem, atque ad aram maximam, expiatur. Vnde à Farneſio ſacri ſenatûs Principe ad Sancti Mauritij ſacellum deductus, diffibulatâ veſte humeros brachiumque dextrum, inter conſuetas apprecationes inunctus eſt. Quibus ex more finitis ſolenni Miſſarum ſacrificio operaturus ad aram Pontifex, ſacroque in habitu miniſtraturus Cæſar exordium faciunt, harmonicis muſicorum concentibus, quà voce, quà inſtrumentis artificioſè interludentibus. Hic Imperatori ad aram ſupplici ſceptrum aureum, nudatus gladius, pomumque ex auro formatum, ac demum haud abſimilis tiaræ corona à Pontifice exhibetur; cuius deinde exoſculatus ſubmiſſè pedes, lateri ſiniſtro paullùm humiliore ſellâ, accumbit, ac Romani Imperatoris titulis, publico vocum æriſque, cùm bellici, tum campani applauſu ſalutatur.

Abſolutis ſacris omnis repentè procerum multitudo in equis conſpecta eſt. I-
pſi Pontifici equum conſcenſuro ad lævam Cæſar auratas pedibus inſerturus ſta- *LX*
pedes erat; niſi obſequium Religioſâ modeſtiâ detrectaſſet. Junctum igitur uter- *Diſceſſus*
que niveo invectus equo, ſub umbella procerum manu ſuſtentata, inter gratu- *à corona-*
lantis populi fauſtas acclamationes progreſſus, ſpectatiſſimam poſt ſe princi- *tione ma-*
pum virorum turmam, auro gemmiſque, mirifico veſtium fulgore irradiantem, *gnificen-*
trahebat. *tiſſimus.* Æmulatione quâdam, totius Europæ nobilitate, in illo honoris theatro de opibus ac dignitate concertante; ut ab omni retrò memoria, nulla unquam major illuſtriorque hominum multitudo vel in celeberrimi triumphi majeſtate unius urbis mœnibus comprehenſa fuerit. Ante umbellam Montisferrati Marchio, illuſtri chlamyde & coronâ ornatus, ſceptrum imperiale deportabat. Poſt hunc Franciſcus Maria Feltrius Vrbini Dux urbiſque præfecturâ donatus, purpurea in veſte, capitiſque tegumento, in mitræ formam, defluentibus utrimque tænijs, compoſito, nudatum enſem ſtringebat. Deinde Philippus Palatinus Viennenſi propugnatione, & nominis formæque dignitate clarus, ta-

An. Chr. lari in purpura, pileo ſeptemvirali, niveis pellibus præcincto, orbem aureum deferebat. Poſtremò Carolus Sabaudus Allobrogum Dux, cui in cetero habitu pileus, unionibus, ſmaragdis ac carbunculis irradians, eminebat, officij gratiâ, ſublatum, tempori locoque, Cæſaris ex capite diadema manibus ſuſtinebat. Inter hos Principes umbellamque medius imperialis Quæſtor, ſignatam imagine coronati Cæſaris, argenteam auream que monetam, in confertam plebem ſparſim effundebant.

LXI Cæſar digreſſus ad templum D. Dominici, Lateranenſis Eccleſiæ Canonicis adſcribitur.

In bivio à Pontifice divulſus Cæſar ad D. Dominici templum conceſſit; ubi à Romanis Lateranæ Eccleſiæ presbyteris perquam honorificè exceptus, in eorundem collegium cooptatus eſt. Mox ad aram digreſſus, ſecundum preces, multos ex nobilitate equeſtris ordinis dignitate ornavit.

LXII Auguſtali menſa in prætorio excipiuntur omnes.

Inde ad prætorium menſamque incredibili apparatu inſtructam proceſſit, ubi ſolus ipſe eminentiori ceteris loco accubuit, quatuorviri inſignium præfecti, juxta humiliori menſâ recepti ſunt; reliqui verò procerum alio ſeorſim triclinio magnificis epulis adhibiti ſunt. Nec militari civilique vulgo ſuæ defuerunt epularum lautitiæ; ſiquidem bos integer verſatili machinâ ad luculentum focum toſtus, minori, cùm hædorum vervecumque, tum diverſo volucrum ſuffartus genere, partitim offerebatur: fontes præterea ſub prætoriana manantes porticu, albi purpureique coloris vina ſitientibus affundebant.

LXIII Dux Ferrariæ veniâ donatur. Mantuanus Dux creatur.

Peractis inaugurationis ſolennibus, multi diverſis honoribus à Cæſare ex officiorum obſequiorumque merito ornati. Dux Ferrariæ ad veniam benevolentiamque admiſſus, Carpioque donatus eſt oppido, ſexcentarum ex auro librarum repenſo munere. Porrò Fridericus Mantuanus Marchio cùm venientem ad ſe Carolum perquam magnifico honoris genere liberaliſſimè excoluiſſet, Ducis prærogativam ac titulum Cæſareo favore literiſque promeritus eſt.

LXV Cæſar ad Auguſtana comitia diſcedit ex Italia.

Ita, compoſitis per Italiam rebus, Cæſar unâ adhucdum Florentiâ (brevi infringendo conatu) obluctante, in Germaniam reverſus, antiquo Imperatorum honore illuſtrior, ſeſe Auguſtam Vindelicorum properatò contulit; ut indictis à ſe ad octavum Aprilis comitijs, hæreſios Turcarumque inſolentiæ reprimendæ gratiâ adeſſet, ſuâque autoritate imperaret, ne irritis toties conciliandi laboribus fatigata, majoribus ſeſe etiam difficultatibus implicaret Germania. Joannes Saxoniæ Elector fraternæ defectionis æmulator egregius, ne parum unanimi diſſenſione cum Romanæ religionis hominibus pugnaret, Lutherum, Jonam ac Melanchthonem primæ ſuæ factionis capita, Torgam evocavit, ad quos Spalatino Islebioque adjunctis arbitris, omnem de religione controverſiam referri toto imperio voluit, ut ex communi ſententia de rerum credendarum articulis decernerent, Cæſari denique omnium nomine in Auguſtano comitio deferendis.

LXV Auguſtanæ Confeſſionis libellus à Lutheranis conficitur.

Lutherus calamum, reliqui etiam conſilium adhibuerunt, brevique, ſeptendecim articulorum compendio, ſuas opiniones complexi ſunt. Quo inſtructi ſcripto, cùm Auguſtam præter Lutherum Cæſaris olim proſcriptione imperio excluſum, Principis ſui auſpicijs, deducti eſſent, Melanchthon per otium, nondum

dum præſente Carolo, juſſus eſt ruditer conceptam diſtributamque novæ religionis diſciplinam, ſtylo, ad modeſtiam cultumque orationis majorem temperatè excolere. Quod ille, Lutheri aſperitate nonnihil caſtigatâ, uberiorique in multis ſententiâ induſtriè præſtitit, tandemque famoſum illum Auguſtanæ confeſſionis libellum excudit, quem cùm ad Coburgenſe caſtrum, ubi Lutherus ſpeculator atque arbiter omnium deliteſcebat, Princeps miſiſſet, probavit omnia, quamvis molliori, quàm Theologo conveniret, ſtylo tractata diceret; adjecit tamen illi, quo damnantur Sacramentarij, articulo hanc clauſulam: *Et improbamus ſecus docentes*, quam Luthero extincto, Melanchthon non iniquus Sacramentarijs, reſecuit. 1530.

Feſtinantem in via Cæſarem pluſculum, remorati ſunt magnificentiſſimi paſſim apparatus, quibus per terras Venetorum, Tirolenſium, Boiorumque ſumma cum honoris benevolentiæque ſignificatione exceptus eſt. Nec obſequio magis, quam muneribus eſt cultus: in quibus ſi minùs dignitate ac pretio, raritate certè eminuit nummus argenteus (Tirolenſi in agro natus, oblatuſque) qui 1700 æſtimatione ſuâ æquaret aureos, Cæſariſque cùm inſignia, tum ſtemmata, ſingulari quâdam operis elegantiâ complexus eſſet. Ubi Auguſtam 17 ante Cal. Julias acceſſiſſet, effuſâ Principum Ordinumque turbâ, Moguntinum inter Ubiumque Septemvirum medius, Ferdinando fratre, ac Campegio Cardinali Legato ſubſequentibus, in urbem deductus eſt, poſtridieque omnes publicæ adeſſe ſupplicationi voluit, quam ipſe, ardentiſſimo Sole, ſingulari pietatis ſtudio, ac digniſſimo Chriſtiani Principis exemplo, obire conſpectus eſt: aliorumque hac in re contemptum tam accepit graviter, ut plenus indignationis Lutheranæ factionis Principibus, religionis ſuæ causâ, hoc officium detrectantibus, obnunciaturus amicitiam, diſſoluto conventu fuiſſet: niſi ceteri procerum, audiendam in comitijs Proteſtantium cauſam, ex edicti ſententia, perſuaſiſſent. Conciones tamen utriuſque partis Sectariorum, publico Cæſaris decreto Auguſtæ ſunt abrogatæ, pœnâ capitis in refractarios conſtitutâ. Et inter ſacrorum ſolennia Elector Saxoniæ ex officio gladium Cæſari præferre juſſus, conſilio ſuorum Theologorum paruit.

LXVI In via & Auguſtæ ſplendidè Cæſar exceptus, hic ſupplicationẽ indixit, quã Lutherani fugerunt.

Die Junij vigeſimo, prima comitiorum habita eſt conventio: in quâ nomine Imperatoris gravis oratio de ſcripto recitata ex more, fuit, in hanc ſententiam. *Quantam Cæſar imperij hactenus quiete adminiſtrandi, motuumque per Germaniam, ex religionis diſſidio ſubnaſcentium, tempeſtivè ſopiendorum curam geſſerit, docet illa Wormatiæ, ſub prima electionis exordia, virorum principum doctorumque convocata ſocietas, adgliſcentem ſeditionis flammam in ipſo ſemine opprimendam. Ex quo tempore cùm illum Hiſpania depoſceret: nequid per abſentiam malorum invaleſceret, Ferdinandum ſenatumque Cæſareum, ſub Friderici Palatini moderatione inſtitutum, officio partibuſque ſuis implendis ſuffecit. Quorum hoc in munere, neque diligentiam, neque fidem Germania deſiderare potuit. Sed eſt, quod vehementer doleat, omnem vigilantiæ atque induſtriæ fructum multorum ſimultatibus turbulentiſque machinationibus interceptum; neque tantum æquiſſimi magiſtratus humanitatem ac ſtudium ad communem Reip. tranquillitatem*

LXVII Oratione publ. à cauſa adventùs Cæſarei exponitur.

Goldaſt. Conſt. Imp. tom. 1.

An. Chr. *quantùm ad inteſtina odia exitialeſque univerſæ Europæ ſeditiones, perverſorum hominum artes, valuiſſe. Animadvertitis opinor quanta, quàmque pernicioſa ac diuturna cervicibus noſtris, hinc ab immaniſſima Turcarum tyrannide; inde ab infelici Sectariorum novitate ac diſſenſione calamitas immineat. Iam hoſtes Chriſtianorum jurati præcipua Europæ propugnacula, in oceano Rhodum, terra Strigonium, vicinaque loca, ſuis armis noſtriſque contentionibus ad victoriam uſi, inſederunt. Impreſſa, non tantum Ungaria; ſed & imperij caput, Auſtria truculentiſſimi hoſtis plena ſanguinis incendiorumque, atque extremæ crudelitatis veſtigia retinet. Viennam inter ſui jam Solimannus imperij numeraret munimenta, miſerrimamque ac morte ipſa deteſtabiliorem veſtris capitibus, liberis, conjugibus ſervitutem machinaretur tyrannorum ſæviſſimus: niſi paucorum virtute ac conſtantiâ, dum plerique de religione litigant, non modo religio; ſed & vita omnium extremis periculis circumventa, in ſpem aliquam libertatemque aſſerta fuiſſet. Ferè traſtis nunc, ita Diis volentibus, neque iſtam contentionis inſaniam qui Majorum veſtrorum fidem temere ignominioſeque reſcinditis, inſanam (quod parum aberat) exitio luiſtis. Quem rerum eventum, uti optimi quique vobis favent, ſic non vano timore formidant ne & ſuis elatus ſucceſſibus, & veſtris ſeditionibus provocatus Turcarum Imperator, ad deſerta propediem mœnia, viribus, ferociâ, atque indignatione inflammatus redeat, inſigni aliquo facinore acceptam nuper repulſæ ignominiam vindicaturus. Pernicies certiſſima Germaniæ imminet, & nunquam diſcutienda bellorum tempeſtas, niſi iſtam in rebus divinis credendi licentiam, ad Apoſtolicæ veteriſque Eccleſiæ leges revocetis, neque tam deformia religionum monſtra, ad æternum Germani nominis dedecus, ex ſacro Bibliorum codice, ad cujuslibet ingenium ficto diſtortoque, male procudatis. Æterna hæc ſunt, niſi occurramus; ſeditionum bellorumque ſeminaria, quibus divulſa inter ſe diſſipataque in diſſentientium partes Germania, ſuo ſe ferro conſumat, alieniſque gentibus, invicta hactenus natio, in prædam ultimumque ſervitutis ludibrium diſtrahatur. Non enim eſt, quod ſibi quiſquam perſuadeat, rerum divinarum opinionibus adverſantes ſibi homines, diu in humanarum legum, paciſque communione conſenſuros. Quare, cùm in VVormatienſi olim concilio, operam Cæſar locaverit diſcordiæ componendæ, huc uſque quorundam obſtinatione, prorſus inutilem, ultimum nunc iterum conatum additurus redijt. Poteſtatem cuique facit, ut ſententiam ſcripto comprehenſam exponat, quâ inſpectâ Cæſar rectius faciliuſque ex communibus imperij emolumentis ac ſalute publica, pro ſuo in ſubditos ſtudio, & in patriam amore, poſſit ſtatuere, ac tam pernicioſam contentionem, optatâ tranquillitate abſolvere.*

LXVIII. Legatus Pontificius breviter ſtultam Germanorum diſcordiã in religione coarguit.

Quatriduo pòſt Legatus Pontificius Campegius oratione Latinâ, & Cæſaris voluntatem laudavit, & hortatus Principes eſt: *ut fœdum religionis diſſidium, cum tanta ſui nominis labe, & Reip. pernicie ſuſceptum deponerent, nec paucorum malo ingenij affectioniſque vitio, diſſentientium opinionibus, contra Europam, atque adeò antiquitatem univerſam adhæreſcerent: tutiorem viam eſſe, tot prudentium ſanctorumque, cùm Majorum noſtrorum, tum æqualium tritam veſtigijs. Neque ſibi tantoperè illo Evangelici, quem affectent, nominis titulo blandiantur, quo omnes olim hæreſum repertores ac patroni, jamque etiam tot diverſæ Sectariorum turmæ certatim triumphent: ut proinde, quod in patrocinium cauſſæ nomen accerſant, invidiam ſuſpicionemque erroris maximè conciliet: conſultè facturos, ſi à tam periculoſa novitate maturè animum ad ſaniora, & tradita*

1530.

tradita à primis in Germania religionis Chriſti ejus ſectatoribus placita revocent ; ne iiſdem, quibus Orientis olim imperium, obortis ſtatim poſt hæreſes tenebris miſere excæcentur ; difficilem enim eſſe ex inveterata morborum malitia ad ſanitatem viam, procliven ad interitum.

LXIX *Legati Auſtriaci ſubſidium contra Turcam rogant. Proteſtantium confeſſionem ſerunt Qui confeſſioni Auguſtanæ ſubſcripſerunt. Schleid. l. 7. Surius in Com. Cochl. in Luth.*

Poſt Campegium Auſtriacæ ditionis auditi Legati, à Cæſare, atque imperij ordinibus, ſubſidiariam contra Solimannum opem orantes. Denique Proteſtantium, quos in Spirenſi comitio recenſui, Principes fidei ſuæ confeſſionem, Auguſtanam à loco dictam, Cæſari offerunt, obnixèque contendunt ; ut in publico omnium comitio recitetur. Vix tandem pertinaci obſtinatione id obtinuerunt, ut in privato Principum conſeſſu, Ferdinando ac Cæſare audientibus, legeretur, quæ vernaculo deinde Romanoq; ſermone concepta unà cum Principum ſuppoſitis nominibus Joannis Electoris Saxoniæ, Georgij Marchionis Brandeburgici, Erneſti ac Franciſci Ducum Luneburgicorum, Philippi Haſſiæ Comitis, & Wolfgangi Anhaldini. His Norbergæ ac Reutlingæ civitatum nomina, nec multò poſt Campoduni, Heilbrunnæ, Wemshemij & Weiſſenburgi acceſsere. Denique, *niſi controverſia finiri præſentibus arbitris poſſet, gravius ſe Concilium promiſſum decretumque toties minime deſugere aſſerebant, cui ſuas ſe opiniones minime diffiderent probaturos.*

LXX *Quæ in Confeſſione aſſimulata ſint.*

Hoc ſcriptum cùm antiquæ religionis Theologis eſſet exhibitum, animadverſum eſt, multa à Luthero ejuſque ſectarijs vulgatis antea ſcriptis jactata, hic eſſe ſilentio præterita : Ut, *quòd liberum arbitrium ſit titulus ſine re. Deus per homines operetur ſcelera, ipſe autor. Romanus Pontifex Antichriſtus ſit. Omnes ex æquo viri fœminæque ſacerdotes habeantur, nullumque maneat externum in Eccleſia ſacrificium. Matrimonium civilibus contractibus adſcribendum, & a Magiſtratu politico dijudicandum ſit.* Qua de re Cæſar edoctus, Legatos rogatum mittit : *an omnia complecteretur eorum confeſſio, quæ proponenda ducerent* ; Ad hanc quæſtionem, cum perplexa conſiliorum ratione hærerent ; poſt difficilem ſatis deliberationem, reſpondent : *in propoſitis ſe modò articulis acquieſcere.* Quare cœpta a Joanne Fabro inprimis Eccioque confutatio eſt, paucisque diebus in ſanas, erroneas, contradictoriaſque ſententias diſtributa ; nec ſine acerbitate, ubi rerum indignitas poſtulaſſet, exarata eſt. Sed hæc verborum acrimonia tanquam acetum futura in vulnere, aut in læſis Sol oculis, cùm aliena à pacis conſilijs viſa eſſet, pluſculum ad illam aſperitatem mitigandam ſtringendamque certa brevitate confutationem temporis inſumptum eſt ; ut jam non obſcurè Catholicorum ſilentium ad palmam victoriamque ſuam Proteſtantes detorquerent.

LXXI *Reſponſio Catholicorum, & ad pacem invitatio irrita.*

At dum Pæana canunt, reſponſio adfuit, lectaque eodem loco eſt, quo adverſariorum tabulæ. Quâ evolutâ Fridericus Palatinus adjecit. *Pro comperto habere Cæſarem confutationem hanc vere ſolidam Chriſtianamque iis inniti ſacrarum literarum rationumque fundamentis, quæ nullis ſubverti adverſariorum machinis poſſint : hortari proinde Saxonem, reliquoſque collegas, ut ſua Ordinumque ceterorum ſententia, pacis ſalutiſque gratiâ ſubſcribant.* Qui re per ſeceſſionem ex more deliberatâ, ſcripti il-

An. Chr. lius ſibi copiam fieri poſtulant. Quæ cùm Imperator, aut ad vicariæ confutationis meditationem: aut certe ad ludibria & ſannas petulantium hæreticorum referri videret, ne lis mutuis calamorum diſceptationibus inutiliter traheretur, aut protervè in riſum verteretur, communicare cum illis aliâ lege noluit, quàm ut illis privatim tantùm ſerviret; neque ad aliorum manus aut typos tranſiret. Sed cum Saxo magnoperè pro ſcripto, abſque ullâ obligatione, permittendo contenderet, à Cæſare in ſua voluntate obfirmato, nihil obtinuit: qui *auditâ ſententiâ acquieſcendum, neque perpetuis diſceptationibus res certas, omnibusque retrò ſeculis probatas, nullo fructu exagitandas diceret: veritatem nunquam ſine hoſte, mendacium ſine tutore futurum: litium controverſiarumque modum non fore, ubi pertinaciâ magis, quàm ratione pugnatur.* Haſſus cùm fruſtrà tentaſſet Zwinglianorum cauſſam, (quorum impiæ de Euchariſtia ſententiæ, poſt Marpurgenſe colloquium, favere non parum cœperat) cum Lutherana conjungere; ut junctis viribus rem firmius adverſus Romanos agerent, indignatione in Cæſarem plenus, improvisò urbe excedit. Quâ inſolentiâ non mediocriter offenſus Imperator, ceteros Principes monuit: *ne concordiam à ſe tanto quæſitam opere tam indignis divulſionibus interturbarent: ſummam rem agi, ubi de religione innovanda ſit quæſtio: hanc, & rationes ſalutis publicæ, & privatæ complecti: ad hujus motum quietemque nutare ac quieſcere imperium: non poſſe hanc columnam everti ſine magna Eccleſiæ ruina. Huic malo tempori occurrendum, laborandumque ſeduló, ut in fide veritas, in imperio pax & tranquillitas reperiatur.*

LXXII Lis Arbitris commiſſa eſt, & in pleriſq; controverſiis cōpoſita. Lutherus contra Melanchthonē vehementer excandeſcens, præſertim ob a i miſſos Epiſcopos, quos vulgus averſabatur.

Paucioribus deindè negotium datum eſt, qui utriuſque partis contentionibus præeſſent arbitri. Hi, cùm indè pro Catholicis diſſereret Joachimus Brandeburgi Septemvir (cui Melanchthon Pericleam facundiam tribuit) indè pro Acatholicis Georgius Pontanus; id denique, poſt exprobratos mutuò errores, conſtitutum eſt, ut ſepteni utrimque delecti aliquam conciliandi diſſidentium opiniones viam inirent, inter quos hinc Eccius, indè Melanchthon Theologorum præcipui, ex quorum deciſionibus pleraque agerentur: eòque tandem ſedulus utrarumque partium labor recidit, ut in nonnullis facilè *concederent Romani, morum defectus in orthodoxam quoſdam Eccleſiam irrepſiſſe, ſuo etiam calculo emendandos. Permitterent etiam Lutheranis ſacerdotum jam nunc contracta connubia, ad futuri Concilij ſententiam remittenda.* Contrà Lutheranæ confeſſionis articuli, in quibus diſceptationis cardo verſabatur, eò demum redigebantur; ut *ex viginti articulis doctrinæ ſummam continentibus, quindecim conciliatos crederent, ſtaretque etiamnum, de partibus Pœnitentiæ, de confeſſione, de fide, & operibus, de cultu Sanctorum, de Ordine Eccleſiaſtico, de ritibus, alijſque nonnullis, ſub abuſuum titulo recenſitis, controverſia.* Quanquam *de juriſdictione Eccleſiaſtica ad Epiſcopos revocanda* pertinax Melanchthonis opinio ſocios in eandem cum eo & Catholicis ſententiam jam inflexerat; niſi Lutherus importunis ſectariorum per urbes paſſim debacchationibus (qui Epiſcoporum juga ſuis cervicibus excuſſa volebant) incitatus, omnia mandatis ſuis retractaſſet. Undè ad Camerarium ſuum quinto Sept. his verbis ſcripſit Melanchthon, *Ego optimo animo ſemper putavi iſta concedenda eſſe. Quo enim*

nisi jure nobis licebit diſſolvere politiam Eccleſiaſticam , ſi Epiſcopi nobis concedunt illa, 1530.
quæ æquum eſt concedere? Et ut liceat, certè non expedit. Semper ita ſenſit ipſe Lutherus, quem nulla de cauſa quidam, ut video, amant, niſi quia beneficio ejus ſentiunt ſe Epiſcopos excuſſiſſe, & adeptos libertatem minimè utilem ad poſteritatem. Qualis enim, cedo, futurus eſt ſtatus ad poſteros in Eccleſia, ſi omnes veteres mores ſint aboliti? ſi nulli certi ſint præſides? Lutherus his animadverſis, per literas ſummoperè contendit: *Ne qui ſibi invicem adverſentur;* itaque demùm concludit: *Satis eſt, ego penè rumpor irâ & indignatione. Oro autem, ut abruptâ actione deſinatis cum illis agere.* Quod denique etiam obtinuit.

LXXIII Melāchthonis ex rebus malè actis conſcientiæ perturbatio.

Melanchthon verò, cui tota controverſiæ moles inter iſtos, cùm amicorum, tum adverſariorum impetus præcipuè incumbebat, conſcientiâ factorum ingentem animi mœrorem nequaquam diſſimulante, lacrymis quotidianis ſqualebat; ut Brentij aliorumque collegarum oculis eaſdem nonnunquam excuteret, quemadmodum ſuis ipſe ad Lutherum literis teſtatum reliquit. Cùm magna controverſiæ pars, ut erat compoſita, Principibus exhibita eſſet, placuit de reliquorum articulorum conſenſione inter pauciores hinc atque inde ternos experiri. Sed res eodem veſtigio conſtitit, ſuæ, utriuſque partis hominibus, ſententiæ pertinaciter inhærentibus.

LXXIV Diſceditur abſque concordia decretūque à Cæſare de nulla re novāda: donec reliqua per Concilium cōponãtur.

Ita hæc deliberatio parùm felicem exitum, Auguſti menſis fine, conſecuta eſt. De qua re, cùm apud Caholicos primùm ordines Cæſar dolorem ſuum vehementer quereretur, fortunarumque ac vitæ periculum religionis cauſsâ minimè detrectandum, unà cum ceteris imperij Principibus piè fortiterque ſtatuiſſet: Saxonem deindè federatoſque religionis ſocios graviter per Fridericum Palatinum, ac deinde Georgium Truccesium, tum invectæ novitatis, tum officij obſequiorumque admonet, leges etiam pacis ad futuri Concilij deciſionem valituras proponit; ſed cùm illi conſcientiæ doctrinæque integritatem ad omnia, tanquam vallum objicerent, quò audaciùs impunèque magis obſiſterent, neque erubeſcerent pietatis obtentu ſuæ pertinaciæ quærere præſidium; deteſtatus tantam hominum pertinaciam Cæſar, ſub finem Septembris decreto, publicis comitijs prælecto, ſtatuit: *Ut poſtquam tentata conciliandi remedia nondum ad plenam diſſidentium articulorum compoſitionem valuiſſent, agerent porrò, ac maturâ conſiliorum ratione ante quintum decimum Aprilis diem liquido conſtituant ſcripto; velint, nolintne in ceteris etiam capitibus aſſentiri Cæſari ac Pontifici? Nihil interea novi commiſcantur, aut typis per ſuas ditiones evulgent. Catholicis ubique impunem eſſe ſacrorum priſtinæque religionis cultum patiantur, nullos ex ijs hortatione minisve ſuas in partes cogant. Opem conſiliumque in Sacramentarijs atque Anabaptiſtis per imperium coercendis ad Cæſaris voluntatem adjungant. Laboraturum ſe, ut intra ſemeſtre tempus generale orbis Chriſtiani Concilium indicatur, ad ſubrepentia, in ordinem utrumque civilem atque Eccleſiaſticum, vitia emendatione purganda.* Ad hæc Proteſtantes Cæſari per Pontanum nuntiant: *Fruſtrà ab ijs expectari, ut abnuntient doctrinæ in ſacris literis prorſus fundatæ; cùm abſque improba conſcientiæ profligatione id nequaquam poſſint.*

LXXV Apologia confeſſionis a Me-

Cujus rei luculentiùs demonſtrandæ gratiâ Confeſſionis ſuæ nuper oppu-

ignatæ,

An. Chr. [illegible] Lutherani à Brandeburgico ob pertinaciam graviter arguuntur.

gatæ, apologiam à Melanchthone conceptam deferunt; ſed à Cæſare repudiatam; denique exemplum decreti, irritâ tamen petitione flagitant. Quibus per Joachimum Brandeburgicum [illegible] ſus in hanc ferè ſententiam publice reſponſum eſt: *Mirari vehementer Cæſarem, has machinationes, ſeditionis errorisque plenas, tam conſtanti aſſeveratione in Deum autorem ab illis referri, & tam pugnantia ſacris literis earundem provocatione ſtabiliri; cùm vetuſtiſſimas hæreſes in lucem eruant, Scripturarum olim ac Conciliorum teſtimonijs impietatis convictas damnataſque. Ea verò, quæ Cæſar, quæ Electores Principes, quæ Reges tota Europâ Chriſtiani, quæ Majores ac proavi, ipſius adeo Saxonis parentes, tantâ retrò memoriâ, de religione Chriſtiana pie verèque docti ſunt, & docuerunt, erroris falſitatisque arguere. Quòd profectò aliud nihil ſit, quàm illos perfidiæ accuſare universos, hæreticorumque æternis adjudicare ſupplicijs, ſe tantùm hoc natos ſeculo, veluti innocentes puroſque Evangeliorum interpretes, in arce religionis ſanctitatiſque collocare. Videant quota pars orbis ipſi ſint? quibus initijs, quibus magiſtris cœperint? quo pietatis excitandæ ſtudio in hunc ſenſum rapiantur? cùm magiſtratus Eccleſiaſticos ſedibus eliminent, religioſorum hominum continentiam diſſolvant, bona occupent, conſecratiſque Deo ſpolijs ditentur, libertatem omnem vitæ, proſcriptis pœnitentiæ jejuniorumque legibus inducant. Quibus demum illa Bibliorum ſacrorum ſermonis tam rationi æquitatique contraria eruant? Apologiam irrito labore exaratam eſſe, cùm ab exordio Cæſar diſceptationem de fidei controverſijs adverſus ſacras leges, & receptam omni retro ætate verbi Dei in Eccleſia ſententiam ſe ingreſſurum pernegaſſet. Recipiant porrò ſe ad ſaniora conſilia, juſtoque ac leni Cæſaris imperio per decretum propoſito morem gerant: quod niſi fecerint, non defuturum officio Cæſarem, Germaniæque Primores, ante opes ſanguinemque æquitati propugnandæ impenſuros; quàm in tanta ſacrarum humanarumque rerum injuria priſtinæ religionis cauſſam deſerturos.* Ad hæc ſubindè adverſarijs eadem ferè reponentibus paria adjecta ſunt, monitique, *quàm gravi ruſticorum ſeditioni viam feciſſent, quàm petulanter ac contumelioſe in Cæſaris Principumque nomen graſſati ſint, quàm multas religioſorum hominum poſſeſſiones vi dolove occupaverint*

LXXVI *Proteſtantes denique recedunt.*

Et has quidem cum poſſeſſoribus in jura ſedeſque priſtinas mandato Imperatorio jubentur reſtituere. Verùm Proteſtantes cùm diu fruſtrà conſcientiæ ſe Evangelijque clypeo defendere conati eſſent, tandem ex Lutheri conſilijs arenâ cedendum rati, *Deo ſe*, aiunt, *negotium committere, neque æquum recuſare ex legibus judicium, quo ſuam cuivis innocentiam teſtatam faciant. Orare verò Cæſarem, ut conceptam immeritò offenſionem gravioribus in ſe odijs inflammari ne patiatur.* Ita diſcedunt, Legatis tamen apud Cæſarem relictis. Diſceſſuri admonentur, *Brandeburgicum quædam in illos acrius, velut diobnuntiata amicitia diſſeruiſſe, quæ ſuomet judicio, non Principum aut Cæſaris adjeciſſet. Hanc igitur opinionem jubentur deponere, ac nihil à Cæſare adverſarium, niſi quod mitis judiciorum æquitas decreverit, expectare.*

Quare Cæſar eoſdem adhuc imbelles non oppreſſerit.

Mirum certè quibuſdam non injuriâ viſum eſt, cur imbelles etiamnum Lutheranorum vires nullâque ſatis, ut factum poſtea, ſocietate confirmatas, cùm arte conſilioque non poſſet, expeditâ armorum potentiâ non oppreſſerit; ſed nimirum verebatur Cæſar jam tum graviora bellorũ incendia, hoc ex fomite, quam ut opprimi illa ſine luculento imperij damno poſſent. Quid enim ſi ceteri hæreticorum ar-

[illegible] Proteſtantibus junxiſſent, atque inermem hactenus audaciam ferro etiam [illegible]raſſent? Quid ſi metu ac virium ſuarum deſperatione ad externa ſe con[illegible]iſſent auxilia Regumque Cæſari invidentium imploraſſent opem, aut, quod [illegible]opolis nuper didicimus, ab immaniſſimo Chriſtianorum hoſte Solimanno [illegible] maluiſſent, quàm ſuccumbere? an non illa clades eſſet, nullis ſatis reme[illegible]anda? Quis verò ceteros proceres, liberaſque imperij civitates (quæ a[illegible]tium Principum urbiumque jura inviolata cupiunt, ne ſua aliquando violen[illegible]) Cæſari operam auxiliumque addicturas fuiſſe aſſerat? Videlicet illa men[illegible] Imperatoris ad diverſa conſilia impellebant, armaque, quamvis hactenus [illegible]cia diſſuadebant. 1530.

Inter hæc Sacramentarij cùm à Lutheranorum ſocietate, poſt tentatam fru[illegible] reconciliationem excluſos ſe animadverterent, Confeſſionem ex Zwinglij [illegible] prodeuntem per quatuor Imperialium civitatum, Argentinæ, Conſtan[illegible], Memmingæ, Lindaviæque Oratores Cæſari exhibent. Quæ Confeſſio ma[illegible]bitate confutata, eo præſertim loco, ubi detortis inani interpretatione [illegible] verbis, de Euchariſtico epulo diſertiſſimè conſtituentibus illudit; in ſe[illegible] Principum lecta, contemptimque, quod extremæ impietatis eſſet, repudia[illegible]. Sed ut eſt humanis ſenſibus aptior, ijs præſertim in animis, qui ſemel re[illegible]s orbitâ exerrarunt, neque ad tam arduas rerum credendarum ſententias [illegible]ttere intellectum, omnia penetrare cupientem, poſſunt, plus momenti vi[illegible] ea habuit Confeſſio (ut temporum hominumque lapſu, ac mutatione [illegible]erſum eſt) quàm prima ſui imagine audientium cogitationi ſubjiceret. [illegible] at [illegible]nis exemplar fruſtra à Cæſare poſtulatum eſt, licet, de injurijs ac con[illegible] ſcripto ſibi irrogatis quererentur. Mens tamen ipſi adverſus hæreti[illegible] omnium artes immota conſtitit ſeveroque admodum decreto vetuit Sa[illegible]mentarios atque Iconoclaſtas tolerari; aut in traditis Majorum de religione [illegible]s quicquam, ex novi hujus inſtituti ſenſu, immutari. Adempta verò Ec[illegible]cis viris bona juſſit reſtitui, illoſque ſolum in imperij tutelam recipi, qui [illegible]c Cæſaris voluntati aſſentirentur. Subſcripſerunt decreto alij per ſeipſos, a[illegible] per procuratores ſuos. Cæſar, Ferdinandus Rex, Electorum quinque, Princi[illegible] Eccleſiaſticorum triginta, Sæcularium tres & viginti, Abbatum uno dem[illegible] totidem, Comitum & Baronum duo & triginta, civitatum Imperialium no[illegible] triginta, Ulmâ, Auguſtâ, Francofurto, & Hallâ officium declinantibus: [illegible]deinde inter omnes initum, quo mutuis auxilijs ad Catholicæ religionis contra Turcam Sectarioſque defenſionem ſeſe obſtrinxerunt. Acatholici verò nullam ſe adverſus Turcam opem ſuppeditaturos profeſſi ſunt, niſi pax libertaſque Evangelicæ, ut ferebant, religioni concederetur: quam ſe tantâ fiduciâ tue[illegible] profitebantur, ut palam eſſet Romanos ſuæ cauſſæ defenſionique diffiſos ob[illegible]am à ſe Confeſſionem refellere, ſuamque, ut par eſt, religionem tueri non poſſe. Cùm neque reſponſionem abs ſe Confeſſioni oppoſitam, publica in luce promere, neque abs ſe reddendam audeant præſtolari. Hoc ſubterfugium non eſſe, niſi de cauſſa, juſtaque propugnatione deſperantium. Quo argumento tan-

LXXVIII. Sacramẽtarij cum majore opprobrio confutati rejiciũtur.

Severo, decreto multorũ conſenſu ſubſcripto, Sacramentarij damnãtur.

An. Chr.

quam vehementi quodam ariete multorum adhuc in fide ſtantium robur animi debilitarunt;ut ruina deinde plurimorum compertum eſt.

LXXVIII Lutherani inſtructi ad pugnã prodibant adverſus Catholicos, non ſolum minus ad certamen parati, ſed etiam ab eodem juſta ex cauſa prohibitos.

Et certè exercitatiores illi multò ſua in cauſa quàm Romani hanc in pugnam producebant;ut periculoſum non minus eſſet in arenam progredi,quam eandem doclinare. Illi fortiſſima quæque veterum hæreticorum tela ex S.literis in Catholicos deprompta congeſſerant,jam certi,quam in partem hæc ipſa librarentur, ſoloque Scripturæ ſacræ, tanquam arcis ſecuriſſimæ contenti præſidio,ex hac in adverſarios ſæpe ignaros , quâ parte impetendi eſſent,improvisò proruebant: hi per Scripturæ divinæ interpretes, Patrum ſcripta , conciliorumque decreta, tanquam patentiſſimo effuſi campo , vagi oberrabant , ac denique quidquid ex his protuliſſent,velut plumbeum retundi ſpiculum ab adverſarijs,horum autoritatem detrectantibus , ſentiebant. Jam verò etiamſi Romanis pro antiqua fundatiſſimaque veritate decertantibus,ſat doctrinæ viriumqne ad hanc pro dignitate propugnandam,modò, in vaſtiori ſtudio , tempus indulgeretur, ſuppeteret:tamen Pontificio mandato vetabantur,in diſputationem progredi, quòd nefas eſſe ſentiret receptiſſimam fidei ab Apoſtolico ad nos ævo traductæ veritatem ceu dubiam in diſceptationem abſtrahere. Poteratque ad firmandam hujus decreti æquitatem Lutheri ipſiuſmet hoc anno vulgatum contra Anabaptiſtas teſtimonium proferri , illâ Scripturæ fretos ſententiâ, cùm adultos tantùm baptizândos ſtatuerent : *Qui crediderit* (quod adultorum ſolùm eſſe contiebant) *& baptizatus fuerit , ſalvus erit.* Hos igitur cùm profligatos Lutherus vellet,tanquam publicæ pacis turbatores, neque ſufficiens ad illos ex ſolis Scripturis refellendos argumentum ſuppeteret : *negat cum ejuſmodi hominum genere vel diſputandum, vel agendum multis , qui articulum in Scripturis fundatum, & confeſſione orbis Chriſtiani probatum impugnant ; ſed tanquam impios, & in Deum blaſphemos ſimpliciter damnandos. Nam hujuſmodi dogmata , quæ publico univerſalis Eccleſiæ conſenſu recepta ſunt , jam pridem ſatis examinata fuiſſe, & rationibus, S. Scripturæ teſtimonijs, profeſſione totius orbis Chriſtiani, infinitis miraculis, multorum Martyrum ſanguine, omnium Eccleſiæ Doctorum autoritate, & libris, ad eum modum confirmata & ſtabilita, ut ea in diſputationem poſtliminio revocari non deceat.* Hoc igitur in ſe ſuoſque telum Lutherus retorſit : ut juſto appareat ſilentio abundè Lutheranos à Catholicis, tot præſidijs contra omnem inſultum fretis, confutatos fuiſſe.

Ulemb. in Luth. c. 23. ex tom. 5. Jen. edit. p. 147. in Pſal. 71

LXXIX Aliâ premi ratione modoque Lutherani & Confeſſio cum ſuorum confuſione repudiari debuiſſet,

Ceterùm ad plauſum Catholicorum , & Adverſariorum confuſionem, aliâ Pontificis voluntate, Imperator oblatum Confeſſionis Auguſtanæ libellum, receptum prælectumque,ut factum publicè,repudiare quamprimum poterat ; quòd ſuam,ut profeſſi erant,adverſus Catholicos ſententiam , non verbis Scripturæ ſacris,ſed proprijs errorique obnoxijs diſcurſibus exprompſiſſent. Se enimverò diſertam claramque non aliundè, niſi ex verbo Dei expectaſſe Confeſſionem, quam cùm non dederint,hâc porrò vanitate faceſſant,ſuâque erubeſcant non ſolùm temeritate atque arrogantiâ. Quod ſi excepiſſent , ſuis ſe potius , quàm Scripturæ verbis locutos ; quia non uno hæc loco,nec conſequenter hos articulos, neque apertis omnia verbis, ſed deducendâ per diſcurſum ſententiâ contineri:

niſi Deo aliter viſum.

et idcircò clariore hâc , magiſque compendioſâ opus diſſertatione fuerit. In 1530
promptu erat reſponſio , id jam olim à ſanctis Patribus concilijſque longè ſecu-
rius præſtitum;quos cùm ipſi ſuis verbis utentes, non vereantur errori obnoxios
dicere ; id longè potiori de novitijs his Scripturæ S. interpretibus ſentiendum.
Itaque nihil in hac Confeſſione offerri prudentis pijque hominis acceptatione
dignum. Verbum ipſos Dei promiſiſſe non hominum , illud itaque clare defi-
nitaque dandum ſententiâ,aut cedendum. At fortaſſe replicaturi erant:ſe hanc
Confeſſionem ex ſolo verbo Dei ſcripto,non verò ut Romani,ex traditionibus
etiam non ſcriptis,ideoque incertis produxiſſe. Ut proindè illa multò ſecurior
per his debeat exiſtimari,qui varias res tam in fidei articulis,quam cæremonijs
extra Scripturam Pontificis ſui autoritate credenda obſervandaque imperent ;
quibus tutâ ipſi nequeant conſcientiâ acquieſcere. Hæc igitur in ſuâ Confeſſio-
ne ad tranquillandas mentes omiſſa;ut tantò propiùs S Scripturæ adhæreſcant,
a qua vel latum unguem deflectere periculoſum ſentiant. Verùm & hic parata
erant obluctantibus vincula poterant. Hoc ipſo ſuum errorem prodere , mani-
feſtumque eſſe,quòd Scripturam non ſequantur , quæ diſertiſſimis, & inter po-
ſtremis quidem Apoſtolorum ſcripta verbis mandet : *Tenete traditiones,ſive per* 2.Theſ.2
Scripturam ſive per ſermonem acceptas. Quo nihil clarius pronunciari hac in cau-
ſa queat non poſſe iccircò traditiones non ſcriptas in Eccleſia Dei negligi , niſi
etiam ſcriptæ ab eis rejiciantur,utraſque ab ejuſdem Eccleſiæ infallibili ſpiritu
veritatis directæ,autoritate pendere,quæ non minus certa verbi traditi , quàm
ſcripti cuſtos,& fuerit hactenus,& uſque ad ſæculorum finem ſit futura , *quam*
qui in fide non audierit , meritò ethnicus atque infidelis ſit habendus. Quare ſi quam ve-
nerationem S. Scripturæ habeant , in hac tam diſerta receptaque ejus ſenten-
tia parte eſſe acquieſcendum , novitiâ hâc Confeſſione procul amandatâ.

Hæc eſt hic certè conatus omnis Proteſtantium cum ingenti rubore ad hanc
petram veritatis alliſus. Neque enim quicquam par in tam clara abſolutaque
ſententia ex verbo Dei ſcripto produci poterat, quo non ſcriptæ traditiones,aut
Eccleſiæ in petra veritatis fundatæ autoritas elideretur : multòque minùs hanc,
quam præ ſe ferebant Evangelij Apoſtolici prædicationem ex ſolis Scripturæ
verbis exprompturi erant , aut probaturi ſuas tantùm ex Scriptura ductas con-
cluſiones infallibili veritate ſubniti,idque Lutheranos potiùs,quàm,non dicam
Catholicos , ſed Zwinglianos,aut Anabaptiſtas, ex S.Scripturis oppoſita con-
cludentes præſtare , quorum mutua ex ijsdem principijs ducta concertatio va-
nitatem omnium manifeſto experimento demonſtrabat , ludibrioque rectè ſen-
tientium exponebat;quòd certum nobis eſſe principium veritatis non poſſit, ex
quo non minus falſum , quàm verum deducitur. Hinc verò non aliud patebat
effugium , quam ut ſibi tantùm rectæ intelligentiæ ſpiritum conceſſum eſſe pro-
fiterentur,atque ad tenerrimum illum ſuæ conſcientiæ ſenſum , quem lædi nol-
lent, cum riſu ſapientûm hominum provocarent, qui illud Chriſti ignorare non
poterant : *Attendite à falſis Prophetis,qui veniunt ad vos in veſtimentis ovium, intrinſe-*
cus autem ſunt lupi rapaces, à fructibus eorum cognoſcetis eos , quos ſuperioribus annis Matth.7.15.

An. Chr

tales Lutherus in vita moribus ſcriptiſque dederat; ut qui hos à Deo eſſe ſenti- ret, cum alijs, quàm veræ religionis, pietatiſque ac pacis hoſtibus ſentire non poſſet.

Vide Meditata nicæ concordiæ partem 4 cũ provocatione Academicarum ad publicæ autoritatis re[illegible] nẽ, q[illegible] nulla hactenus a me via eſt, ec dari ratio[illegible] bilis poteſt.

Validiſſimæ hujus machinæ vim, quam expertus didici talem eſſe, cui nemo Sectariorum queat reſiſtere, ut ſuperius quoque inſinuatum, præterire ho- [illegible] nolui; cùm in qualibet controverſia validius nihil ſit, quàm argumentis adverſa- rium proprijs, veluti haſta eidem ereptâ confodere; quod hâc arte ipſi [illegible] ſuis armis, ceu David Goliathum facilè opprimat. Promptius itaque ad Prote- ſtantes refellendos nihil erat, quam ad Scripturam S. provocantes, hinc [illegible] definitam, impermixtamque humanis commentis & fallacibus interpretatio- nibus, ſententiam depromere, cui alia è diverſo Scriptura, Catholicique a primis ſeculis interpretes non contradiceret: id verò non præſtantes, ceu com[illegible] vanitatis homines, contemptim rejicere. Ita & huic, & ſuſceptis poſtea [illegible] lo ad veritatem cognitam emolumento diſceptationibus aditus uno præ[illegible] ctu fuiſſet. Verùm Deo nondum placuit, hâc mente ſuppeditatâ, in primo [illegible] ſeditionem religionis ortu ſupprimere: cum ipſius conniventiâ *oportea[illegible] ſes eſſe, ut hi, qui probati ſunt, perfecti fiant*, aliorumque oppugnatione aliorum vir- tus, quæ ſine adverſario friget, firmata tanquam adverſis ventis arbor, pr[illegible] tum ut multorum Europæorum impietas hoc denique erroris barathro mer[illegible] digno mactetur ſupplicio, & ſeparatis in Eccleſia paleis graniſque, ſcor[illegible] & auro, horum eſſet ſtatus integrior. Undè quod Clero Religioſiſque f[illegible] atque Eccleſiæ Catholicæ alibi demptum eſt, acceſſit alibi tanquam mari[illegible] æſtu, qui non auffert aquas, ſed transfert. Undè quæ Saxonum, aliorumque Se- ptentrionalium, craſſiori aurâ atque indole fruentium, infelicitas fuit, h[illegible] Meridiem Occidentemque vergentium felicitas eſt; quòd alieno, e[illegible] vita ducto præcipitio cautiores, Chriſtianæ diſciplinæ inſtitutum ſanct[illegible] cultu proſequantur, aliorumque periculo diſcant ſapere.

LXXX

Foederi contra Turcam, & el Ro. ex. Ferdinandi in Regem Rom. Acatholici, niſi facta religionis libertate, nolunt accedere.

His igitur, ut dixi, Auguſtæ conſtitutis, haud multò pòſt Auguſt[illegible] præter hominem ſerpentem bipedem peperit, & ſilveſtrem aprum, cap[illegible] animal quadrupes humanam faciem præ ſe ferebat, ut ſi natura cum relig[illegible] degeneraret. Et ſanè exulceratis utrimque animis diſceſſum eſt. Luthe[illegible] terea tragicis ſcriptis in adverſarios furioſius, quàm unquam antea ex C[illegible] genſi arce detonante. Cæſar vero Ferdinandi fratris in Romanorum Regem e- ligendi gratia, (ut haberet, quem ſe abſente cum autoritate atque imperio in Germaniam ſufficeret) Principes Ordineſque Germaniæ Coloniam evocat. [illegible] Elector Saxo, ceterique Proteſtantium, non modò venire detrectant; [illegible] ab electione ceteros imperij Principes deterrerent, per literas vehementi[illegible] contendunt, & leges priſtinas, & libertatem eligendi violari, ſi vivis etiam[illegible] Imperatoribus, ad unius familiæ voluntatem atque uſum imperi[illegible] tur. Sed & Agrippinam ad Cæſarem 24. Decemb. Smalcaldia confœderati Principes has literas tranſmittunt.

Perſtrebuit multorum ſermone rumor; de Ferdinando à Tua Majeſtate ad ſpem reg[illegible]

[illegible] adm[illegible]. Quà verò illud juris autoritate fiat, nondum ſatis intelligimus. Adbuc in- 1531.
[illegible] vita Cæſar vires conſtant: nec leges Carolinæ ſinunt, ante fata Impera-
[illegible], [illegible]gem ſuccedere: nec in eam neceſſitatem res imperii conjectæ ſunt, quæ plures in
[illegible] Reges poſtulent. Quo minus probandum erit, ſi ad vulgatam Ferdinandi am-
[illegible] ipſe Cæſar, tam immaturo deſiderio, fautor acceſſerit, ſi Moguntinus ex officii
[illegible] Coloniam Principum Ordinumque coitionem hac mente imperet. Hujus con-
[illegible] & noſtra interſit, qui ejusdem imperii, velut corporis membra, integritatem
[illegible], tacere non poſſumus, ubi tam luculenta priſtinæ libertati vulnera infli-
[illegible]. Meminneris, o Cæſar, quàm ſanctâ te fide, juratis etiam verbis, legi Caro-
[illegible] de obſtrinxeris; ut neque tibi, neque alteri conceſſione tua facultatem ullam re- 1531
[illegible] ab hac lege deflectendi. Quid verò ſi te vivo, vidente, atque etiam pro-
[illegible] Germanus frater ambitioſè Romanam coronam occupet? an non manifeſta juri
[illegible] noſtræ violentia adhibetur? vetant jura, ne quis ambitionis deprehenſus, ne
[illegible] ſione Principum, ne ſuperſtite etiamnum Cæſare in regnum admittatur. Hæc
[illegible] non potes cum Sacramento defendenda ſuſceperis. Vide quid agis (ignoſce libe-
[illegible] orationi, quam veritas & Reip. communis amor extorquet.) ſi duos uno tempore
[illegible] dominos imponis, tuam autoritatem, noſtram libertatem, Reipub. leges
[illegible]. Veterum tibi temporum memoria redeat, & quantorum ſemina malorum ja-
*[illegible] ac mature conſidera, ne ad ſera denique remedia intempeſtive reſpicias.**
[illegible] ad Cæſarem confederati. Saxo etiam aliique Apoſtatæ Principes ad ſep-
[illegible]virale Collegium ejuſdem argumenti literas dedere, ut à propoſito jam
[illegible]ros deflecterent.

Proteſtantes ſuis partibus firmandis intenti, [illegible] Regum opem, adverſus Auſtriacos ſibi adjungunt

[illegible]dicto deinde Smalcaldiam conventu imploratoque vicinorum per Au-
[illegible] ſeptentrionemque auxilio, occultis apertiſque federibus adverſus po-
[illegible]m Auſtriacam, ſuis conatibus nimium iniquam, conjurant. Nec difficile
[illegible] Gallum inveteratâ æmulatione cùm Auſtriacis Germanorum Cæſaribus
[illegible]em, ad opem, non armorum quidem, ſed ſtipendiorum inflectere.
[illegible] & Anglorum Rex Hinricus, indignis Annæ Bolenæ meretriculæ amoribus
[illegible]s, divortio Materteram Cæſaris excluſurus, cum obſtanti apud Ponti-
[illegible]n Carolo, non mediocriter eſſet offenſus, facile hæreticorum cauſæ favere
[illegible]. D[illegible]nus verò Rex, Megelburgique ac Pomeraniæ Principes, honeſtâ
[illegible]lati a[illegible] excuſatione, hanc rebellionis fovendæ invidiam declinarunt.
[illegible] Septemviri, diverſorum cohortationibus impulſi, Cæſarem orant; ne
Germaniam deſerat, ſed in iſta majorum ſuorum imperiique ſede, præſens
[illegible] rerum arbiter rectorque acquieſcat.

Belcar. lib. 20. n. 35. Surius in Com. ad hunc annum Cochlæus & Vlemb. in Luthe.

Verum cùm ad hanc ſententiam inflecti non poſſet, graviſſimiſque rationibus,
[illegible] imminentem Turcarum vim, atroceſque de religione contentiones doce-
[illegible], alterum poſt ſe Reipub. caput ſummopere neceſſarium. Et talem quidem
[illegible], de cujus fide vigilantiaque, neque ipſe, neque imperium dubitare poſ-
[illegible] qui in eo [illegible] præter Caroli rerum peri[illegible]mutatur viribus. qu[illegible] & bar-
[illegible] [illegible]ere immanitati, & ſeditionis Germanorum conſiliis poſſit occu[illegible]-

LXXXI. Ferdinandi fratris electionem, invitis licet Proteſtantibus atque etiam Bavaro, Carolus tandem

[illegible] quæ Coloniæ, [illegible], Aquisgrani coronatur

rere facilè perſuaſit, nullum hac in dignitate Ferdinando præferendum, qui ad Auſtriacorum vires, Bohemiæ Hungariæque regnorum, licet afflictam non nihil, potentiam, adjungeret. Quanquam Gulielmus Bavarorum Dux magnis, cùm laudatiſſimæ familiæ, tum egregiarum virtutum ornamentis tanto non impar decori, ſe ſuoſque familiares negligi, perpetuâque, quatuor ejuſdem ſanguinis Cæſarum, adoptione imperium, veluti hereditarium occupari, palam quereretur. Ceteri verò Principes, cùm quod ſuperiorum annorum experientiâ didiciſſent, per Senatum Imperii, abſente Cæſaree, minus validè rectèque magnam rerum adminiſtrandarum molem ſuſtineri, Ferdinandum, collatis ſuffragiis Romanorum Regem Coloniæ Agrippinæ pronuntiarunt, Solemnique majorum ritu undecimo Januarii die Aquiſgrani inaugurarunt.

LXXXII Lutherani Principes & urbes ſmalcaldico fœdere conjurati Francofurti conveniunt, & Ferdinandi electioni obnuntiant.

Martio deinde menſe Smalcaldiæ de fœdere Acatholicorum ad ſui ſuſceptæque religionis defenſionem ineundo deliberari cœptum eſt. Vbi Lutheri liber, de cujuſvis, etiam improbi Magiſtratus tolerando imperio conſcriptus, a Iuriſperitis excuſſus, traditùmque ex legibus politicis nonnunquam licere obſiſtere; quod cùm ignoraſſe ſe Lutherus apertè profiteretur; facilè, & ipſe & præcipui Sectariorum aſſenſum nominaque conjuratæ adverſus Cæſarem amicitiæ dederunt. Lubeca verò & Luneburgum fruſtra ad familiare pactum invitata ſunt. Baſilea etiam, Helvetiorumque Zwinglianiſmo depravatæ urbes, licet ſexennali fœdere Haſſorum Principi (non obſcurè faventi) devincti eſſent, tamen admitti recuſarunt, tanquam ejuſdem religionis participes. Supererat controverſia de Romanorum Rege Ferdinando, quem pro ſuo Cæſar imperare, datis ad Saxonem literis, eo titulo locoque obſervari juſſerat. Cujus rei gratiâ Francofurtum ſynedrio Proteſtantes colliguntur: ubi, quamvis civitatum legati Ferdinandi Regis electioni refragrari nollent; Principes tamen viri renuntiarunt Cæſari, ſalvis imperii legibus, electionem, multis partibus vitioſam probare ſe nequaquam poſſe. Ita ad bellum in Germania inteſtinum omnia ſpectare cœperunt, poſtquam jam, religionis defendendæ cauſſa, civitates quatuor & viginti principes viri Septem Proteſtantium nomine animos, armaque ſociarent.

LXXXIII Lutherus publico ſcripto Cæſari ad bellum vocaturo non opa rendum non eſſ furioſa te clamatione.

Franciſcus etiam, Galliarum Rex Auſtriacæ offenſus potentiæ centum aureorum nummum millibus apud Bavaros depoſitis alimenta bellorum ſubjiceret, qui licet religonis diſſidia improbaret, armorum tamen, Anglo ſibi juncto, fovere non deſiſtit; rebellionis non cauſſæ ſtudioſus.

Triumphabat inter hæc extremâ maledicendi petulantiâ Lutherus, duobus planè turbulentis tractatibus (quod Schleidanus manu tangit) in lucem emiſſis. Altero complectebatur admonitionem ad Germanos: quo *Cæſari bellum imperaturo minimè obſequendum eſſe contendit; ne rebellionis contra Deum rei, corporis ſimul animæque periculum incurrant. Neque enim vel Turcam tam inſanum eſſe aſſerit, qui contra Alcoranum ſuum pugnet; cùm tamen contra Evangelium proprium Diabolici Papiſtæ furioſè inſaniant: ut comparatione tam Sancti Turcæ, hi meritò Dæmoniis accenſeantur.* Altera caſtigationem Decreti Auguſtani an[illegible] omnino comprehendit, atque illa ferè in ceteris verba adhibet,* *Dico ego Mar-*

tinus

[illegible] Lutherus indignus Evangeliſta Domini noſtri Ieſu Chriſti, quod hoc dogma: Sola fides ſine operibus juſtificat, coram Deo, firmum atque incuſſum tolerare debeat Romanus Imperator, Turcicus imperator, Tartaricus imperator, Perſarum imperator, Papa, omnes Cardinales, Epiſcopi, Sacerdotes, Monachi, Moniales, Reges, Principes, Domini, falſi fratres, totus mundus ſimul cum ſuis Dæmonibus, atque inſuper ſuſtinebunt ignem tartareum capitibus ſuis imminentem. Hoc eſto meum, Doctoris Lutheri, à Spiritu Sancto datum verumque & ſanctum Evangelium. Ad ſcripti hujus calcem adjungit. *Ego in Dei nomine atque invocatione ſuper aſpidem & baſiliſcum ambulabo, & conculcabo Leonem & Draconem. Ea res inchoata eſt in vita mea, poſt mortem perficietur. Vaticinatus eſt de me S. Ioannes Huß, qui cum in vinculis eſſet Bohemicè ſcripſit, in hanc ſententiam, aſſabunt nunc anſerem* Huſs, enim anſerem linguâ Bohemicâ ſignificat. *Sed poſt annos centum cygnum audient cantantem, quem ferent, quamvis inviti.* Hunc ſe Lutherus eſſe gloriabatur. Monitus porrò ab amico, tam effreni maledicentiâ temperaret, reſpondit, alio ſcripto, inter cetera. * *Nihil curo, quod queratur [illegible] in meo libro mera maledicta, atque Diabolos, hæc debet eſſe gloria mea, meusque [illegible]. Hoc execrationum tonitru, atque fulgur erit æris mihi campani inſtar, quo ad ſepulturam ipſorum inſonabo.* Tanto zelotâ ad graviſſima quæque Reipub. ac ſalutis negotia autore ac duce utebantur, utiqui ſoli viderentur ſibi in rebus divinis ſapere, omnium rectè ſentientium judiciis fediſſimo errore deſiperent; cùm homines uſque adeò ſuarum affectionum impotenti morem gererent. Et cum de S. Scripturæ intelligentia potiſſimum certamen ſuſceptum eſſet, unius Apoſtatæ mallent, quam receptiſſimæ tot ſeculis Eccleſiæ univerſalis interpretationi acquieſcere. Incredibili quidem omnibus ſanæ mentis hominibus; ſed tamen uſitata hæreticis perverſitate. Vt nihil unquam toto orbe inſanius hæreticorum illa ſapientiâ repertum fuerit, quâ primus ſemper autor plus ſapuiſſe creditur, quàm Eccleſia univerſa. Animadvertit hanc ſuam aliorumque vertiginem, Lutheranæ ſectæ impenſæ jam pridem deditus, Georgius Wicelius Saxo: qui, [illegible] erat ſectariorum Eccleſiæ præfectus, ubi Sanctorum Patrum ſcripta ac primæ veterique Eccleſiæ monumenta magno ſtudio luſtraret; ut hinc religionis recentnatæ præſidia ac firmamenta, pro cauſſæ, quam ſuſceperat, defenſione, accerſeret; ſuâ ſe expectatione fruſtrari, ac inani verborum jactatione à Lutheranis veteris Eccleſiæ inſtaurationem intellexit oſtentari, reipsâ, ab omni illos vetuſtate & antiquorum diſciplina remotam novitatem perfidioſe moliri; ut; inſtitutâ hanc in rem ex veterum præſentiumque diſciplinis comparatione, longè diverſis opinionibus Lutherum modò inſiſtere, libello Juſto Jonæ oblato, docuerit. Quod hominis ſtudium, cùm Lutherus magnoperè averſaretur, accuſatum per calumniam Wicelium Witenbergæ vinculis intercepit; ſed cum erroris illum de Trinitate, nuper per Servetum Hiſpanum exorti, Campanumque Wicelii familiarem promoti, inſimulaſſet; neque alia ſuppeterent admiſſi ſceleris argumenta, libertatem vitamque eripere innocenti non potuit.

Hic denique Wicelius, ubi ad mentem parteſque Catholicorum rediiſſet, egregi-

1531

* *Arrogantia mar-ticula, de ſola fide juſtificā-te, à ſen-dendo.*

Apologia ſive Motiva converſionis typo edita.

LXXXIV *Wicelius Lutheri diſcipulus cum an vete-*

[illegible] Apoſtolicorum Patrum doctrinam Lutherum non poſſe inflectere, variis libris novitatibus, & inconſtantia hominis offenſus ab eo deceſſit cauſis ſcripto vulgatis, quas hic breviter ſubjicimus

An. Chr. egregiam facti ſui rationem ſimulque frivolas adverſariorum artes ſcriptis apologeticis complexus eſt. Quorum ſumma quædam capita hic obiter ſtrictimque delibanda cenſuimus; ut quibus jam tum initiis recens condita religio ſteterit, latiuſque propagata ſit, ex callentiſſimo earum rerum homine utcunque, conſtet. * Principio, inquit, comperi religionem hanc noſtram ſchiſmati, quam Romana illa ſit, propiorem eſſe: cùm, uti centenæ aliæ poſt Chriſtum na-,tæ hæreſes, manifeſtum autorem à communi via abeuntem habeat: nil verò, ſimile de Romana fide, niſi variis ac fluctuantibus adverſariorum ſententiis, ‘doceatur. Autoris ipſius ingenium moreſque arbitratus ſum; nihil in illo, pium, nihil ſanctum conſtanſque: nihil non ſeditioſum, audax, lubricum, ſanguinariumque experiebar. Ad ſuum unius cerebrum omnium ipſe opiniones tam pertinaciter revocat; ut quidem verbo ſacras literas, reipsâ normam, fidei ſeipſum conſtituat. Interea quæ nuper, ut certiſſimas fidei regulas, præfixit omnibus ſub extremo ſalutis diſcrimine, moxeâdem facilitate refigit, queque ore ac calamo affirmat, negat; adſtruit deſtruit: ut hæc me cogitatio, etiamnum a Lutheri partibus ſtantem, non mediocriter perturbarit: Quid ſi ipſe Deus noſter nondum ea aſſecutus ſit, quæ credenda jam nunc ad ſalutem afferet? Quid ſi iterum demutet, & diverſa ab his afferat, quod poſt notam illam à, Romanis ſeceſſionem, annis ab eo ſuperioribus factum: cum, quæ hactenus, tradidiſſet publico ſcripto irrita eſſe voluit. Certe qui primis illi annis adhæſerunt, ac morte occupati ſunt, cùm in multis à Romanis nondum diſceſſerat ipſius etiam Lutheri judicio veræ expertes fidei, æternum utique perierunt. An non fieri poterit, ut rurſus quippiam ejuſmodi deſignet: hac, præſertim tempeſtate, quando inter illa rerum diſcrimina, jam ab annis quatuor plurimum miteſcere compertus eſt? Ita nimirum, poſt tot annorum, periodos cum Luthero exactas ad huc infidelis fuero, Quæ vero iſta hominis, inconſtantia? an non idem eſt genius (quem ipſe ſtatim exordio ſe à Deo certiſſimum poſſidere jurabat) qui hoc opus ut auſpicantem ſic abſolventem moderatur? Jam quantâ in omnes rabie debacchetur, quàm implacabili furore exæſtuet: quis videt, auditque, & in Chriſti ſchola ac diſciplina Lutherum verſari affirmare poterit? Ad Evangelium ſacroſque libros provocat: quid in ſcurrili hominis lingua, quid ebria ac voluptuaria ejus vita cum Evangelio conſpirat? Quid aſſeclæ Lutheri omnes, ſive plebeiæ concionis moderatores, ac, religionis duces; ſive vulgus ipſum, his creditum Paſtoribus, Evangelicæ ſimplicitatis habet? Specioſo fateor argumento depravati Chriſtianorum in Eccleſia mores ad emendationem per Lutherum primò poſtulati ſunt, abuſus, nonnulli ex ſacris reprehenſi literis, ad Evangelii leges revocata exultantium, libertas; ſed pro hac emendatione, extrema morum pernicies; pro correctis abuſibus, inſana religionis animorumque confuſio: pro errore uno, ſub, Evangelii pallio, infamis & ſentiendi, & faciendi licentia in omnem late, Rempub. propagata eſt. Illa in Deum pietas, templorum frequentia, precum, uſus, quemadmodum evıluêre! ubi jejunia toties in ſacris prædicata literis?

ubi

ubi pœnitendi ardor? laudata caſtimonia? Videlicet ita ſuum illi Evangelium 15[illegible]
ſequuntur, ut iſta, neque ad animi ſenſum, neque ad uſum ullum recipiant:
ſola fide, inter avaritiæ luxus, luxuriæque ſordes, cœlum ſibi patere ex[illegible]
clamant: profligata eſt quadrageſimalis Eccleſiæ abſtinentia, Bacchanalia m[illegible]n-
[illegible] Sanctorum vitæ ac feſta ludibrio exploſa ſunt; D. tamen Martini, Bur-
chardi, Regum Regum, Joannis, aliorumque dierum comeſſationes jus [illegible]m
[illegible]que obtinent. Jam verò incredibilis illa Sectariorum temeritas atque a[illegible]-
[illegible]tia, quâ omnis retrò ætatis viros in Eccleſia Sanctiſſimos, doctiſſimoſ-
que erroris iccirco arguunt; quia ſecum non faciunt: intolerabilis mihi vita
eſt. Ut enim unius ſeculi, ac non magnæ nationis gens, contra tot ſeculorum
[illegible]rumque autoritatem ſola ſcripturas intellexerit? ut etiam poſt tot [illegible]
[illegible]s, verius quam primi Patres, ab Apoſtolis proximèque conſecutis Majo-
[illegible] inſtructi, aſſequatur, & hactenus in errore tot ſeculis conſenuerit Eccle-
ſia, cui portæ inferorum prævalere non poſſunt, quis ita emotæ mentis ſit, ut
[illegible] ullo conſcientiæ vulnere tueri queat? Teſtatæ ex illis multi Sanctitatis
viri, admirandis ſupra naturam factis, & doctrinam ſuam, toti orbi adeo pro-
[illegible], ut integræ de illis bibliothecæ loquantur: quis ex omni hoc ſectario-
[illegible]o, quod maximè in re nova oportuit, vel unius miraculi virtute,
[illegible] religionis inſtitutum confirmavit? niſi fortè miraculi inſtar ſit,
[illegible]pentina morum paſſim in Rebusp. perturbatio, ut nihil Chriſtianæ [illegible]
[illegible] reliquum ſit, ut ſubditi in principes hi in ſe invicem atque ipſa im-
periimembra funeſtis odiis armiſque concitentur, ut priſtina jam integritas, ac
religioſorum hominum continentia probrum ſit ac pudor non eſſe impuden-
tem. Illa porrò vertigo & fluctuans diſciplinæ rituumque per Saxonicas Ec-
cleſias inconſtantia quo ſpectat? Quilibet ſacrorum antiſtes ſibi traditam
Eccleſiam ſuo moderatur ingenio, ſuis cæremoniis ſacra ordinat: ut, quot
[illegible] urbs Eccleſias, quot religionis interpretes, tot ritus, tot admini-
ſtrandi diverſas rationes inveniat. huic malo corrigendo Provinciarum viſi-
tatores adhibuimus; ſed & illi ſuo reguntur ſenſu, ac regunt; & niſi multos
[illegible], à multis non audiuntur: prorſus alio i genio Eccleſia Romana admini-
ſtratur: quod hæc in Italia; hoc in Gallia, Hiſpania, Germania agit: idem
vultus, mores, ſacra eadem; ut ne ex habitu quenquam diſcernas: & hæc qui-
dem tot ſeculis, inter tot adverſarios cum Romano papatu ſtetere inconvulſa
quæ res omnino pluſquam humana ratione nititur. Et ſanè illa Sacrorum,
cum hominum tum locorum irreverentia deterrere prudentem quemlibet æ-
ſtimatorem debet. Ex ſordido ſæpe projectoque vulgo ſacrificulos, penuriâ
hominum, deligunt: quibus templorum, Evangelii, ac religionis cura de-
mandatur, quorum cum exiſtimatio nulla apud cultioris indolis, ingeniique
[illegible] ſit, religionis ſanctitatiſque cum illis fama obſoleſcit. Videas deinde
[illegible]um templa in tabernas paſſim tranſiiſſe; cemæteria beſtiarum etiam
ſqualere cadaveribus, & profana jam omnia ante fana curari. Denique ea,
[illegible]vis gravia, prorſus diſſimulem, illoq; me ſoler unico, quod Evangelicæ

An. Chr. ,veritati me totum addicere cupiam, neglectis humanarum traditionum [illegible]
,lis. Jam ego quemlibet ſapientem virum omnique affectionum pondere [illegible]
,hanc illamve partem liberum conſulo, quò vult ut me recipiam? Lutherum,
,an Zwinglium; Pelargum, an Campanum audiam? omnes eodem Evangelii
,titulo [illegible] nituntur. Quin & ipſa Romana Eccleſia ejuſdem obſervationis [illegible]
,li ſe quicquam hactenus conceſſiſſe affirmat, ſi quas traditiones, aut Eccleſiæ,
,in rebus ſcripturæ controverſis, definitiones admittit: hoc ejuſdem ſe Evan-
,gelii cohortatione ac ductu facere aſſerit. Eodem igitur omnes ſacro[illegible]
,lunnium fundamento ſe nixos clamant, quantumvis contrariis op[illegible]
,inter ſe diſſidiant, nemo alterum probat; nemo non damnat erroris. [illegible]
,quod ipſum Lutherum nemo ita eſſe clarum in ſcripturæ interpretatione [illegible]
,bet, qui non, ubi primi ſeſe illius hominis antilogiis ſenſerit, contin[illegible]
,deſerat, ſeque, non in verba ſententiamque Lutheri; ſed ſacrarum literarum
,juraſſe aſſerat? quod eſt, ſuo quemque ingenio de ſcriptura ſentire, [illegible]
,dibili levitate non tantum ab adverſariis, ſed amicis etiam ac ſuæ ſectæ [illegible]
,reveſſe ac re[illegible] fateri, ipſum quoque Lutherum ſpiritu erroris deviaſſe. [illegible]
,ego [illegible] tendi temeritate cum olim adverſus ſe invicem ac Romanam [illegible]
,Eccleſiam concurriſſe legam innumeras alias hæreſes, uno omnes, [illegible]
,mererentur, Evangelii nomine vulgatas; cûmque intercidiſſe pene [illegible]
,ſolamque etiamnum Romanam Eccleſiam perſiſtere, latiuſque inter [illegible] Se-
,ctariorum machinationes toto orbe propagari intelligam; [illegible]
,nem tantarum ſeditionum fontem, ipſam ſcripturam videam alii [illegible]
,tentiis, pro cujuſque privati temeritate arrogantique ſenſu explica[illegible]
,que ulla nimendarum controverſiarum ſapientior expeditior que occurrat [illegible]
,quam à Romana hactenus Eccleſia per Conciliorum ſub uno capite Pon[illegible]
,ciorem uſurpata ſit; quis jure mihi, utrarumque jam partium non ignarus, [illegible]
,probret, ſi ad hanc me recipiam, quam recta ratio tutiſſimam ad ſalutem [illegible]
,Res hæc eſt, quæ non ex opum honorumque diſcrimine, ſed ex ipſa [illegible]
,aut infelicis æternitatis alea pondus habet; ut nemo iraſci mihi poſſit, [illegible]
,quanto hic poſſim rationis niſu, exploratis erroribus, eo demum co[illegible]
,quo certiora argumenta indubitatæ fidei ſalutiſque revocant.* Hæc [illegible]

LXXXI. Helvetii, Duce Zwinglio religionem ejus conſervaturi arma, ſe non conjiciunt & Duce [illegible] amicitia.

Wicem defenſione excerpſimus qui inter cetera funeſtam bellorum [illegible] tem Europæ imminere ex hoc fonte non malè eſt auguratus, quam a [illegible] munionis religionis per Germaniam excidium deſævituram ex[illegible] quod vulgus Principeſque, aut illa vivendi libertate, aut bonorum Eccleſiæ Romanæ [illegible] dum avidi tate occupati, haud facile ad priſtinum religionis [illegible] gum revocandi.

Eodem tempore in Helvetiis furor ille religionis homines [illegible] cæſo per [illegible], ad contumelias injuriaſque primum, deinde ad arma [illegible] xit. Tigurini cum Bernatibus Lucernenſes aliosque Helvetios [illegible] improbis machinationibus provocatos, ad bellum concitarunt. [illegible] religionis placita; illi novæ tuebantur, Zwinglio domi foriſque [illegible]

ſ[illegible] ommem Schluſſelburg [illegible]. Cochl. in vita Luther.

[illegible] gitis diu prim manu felicior, in acie qua ſtetit, pro templis ariſque quas 1531
devaſtaverat, pro religione, quam exciderat, occubuit dignus morte qui tot aliorum vitam perdere corruperat. Mille quingenti ex Tigurinis, inſidiis Catholicorum circumventi occubuerunt, contemnendo facile damno, niſi cladem [illegible] Zwinglii ſtrages cumulatiorem feciſſet. Iterum iterumque, pertinaci [illegible] odio, collatæ manus infelici ſemper Acatholicorum exitu: dum, [illegible] denique ſed turpi Catholicis victoribus pace, ſancirent, ne quis alteri [illegible] cauſa moleſtus eſſe pergeret.

Venerat in Belgium hac tempeſtate cum Maria ſorore, Hungariæ Regis vi- *LXXXVI Carolus, Mariâ ſorore Belgii præpoſitâ, Chriſtierno*
dua, Carolus: quam, Margaritæ amitæ jam vita functæ loco, Præſidem iis *Daniæ & Sueciæ Regi, merito ſuæ crudelitatis exuli,*
Provinciis deſtinaverat. Hic inter alia Chriſtierno Daniæ Sueciæque Regi, ex *fruſtra auxilium præſtat.*
Iſabellæ ſororis nuptiis ſibi affini, expectata dudum auxilia conſtituit. Multis ille magniſque, avaritiæ & crudelitatis exemplis, ſubditorum favore regnoque exciderat. Illud inprimis facinore, memoriaque ipſi perquam truculentum; quod Stocholmii in Suecia edidit. Urbem hanc cum obſidione pactione recepiſſet, Proceres omnes, tanquam benevolentia inſigni conciliaturus, ſolemni convivio caute feſtiveque recreat, ſed fine perquam tragico Thyeſteas haſce epulas funeſtat, cum diſpoſitis per Urbem armatorum cohortibus, immiſſiſque Sicariorum audaciſſimis convivas, nihil minus opinantes, cruento ſpectaculo interimeret: ac verſa deinde in urbem immani rabie aliquot dierum continuatâ cæde, totam exhauriret incolis: & ne quam in tanta barbarie perfidiam omitteret, profugorum latentiumque reliquias proclamatâ immunitate elicuit; ut & iis gladio ſubjectis, fidem ſimul omnem ac humanitatem una cum innocentium ſanguine profunderet. Quo quidem facinore multorum etiam Principum benevolentiam ſuſtulit, experturque eſt *Violentum nunquam* *Schleid. l. 4 ... an. 1518 & 23 22.*
diuturnum; nec ſecurum Regem, quem omnes metuunt. Nam, ut ipſi [illegible] ſic ille invitus ſubditis eorum odiis armiſque graviſſime [illegible] regno denique utroque ejectus eſt: quod Procerum voluntate, apud Danos Fridericus Chriſtierni patruus, Dux Holſatorum; apud Suecos, [illegible] Lutheranæ ſectæ princeps, Chriſtierni nuper cuſtodia elapſus, occupavit. Regem igitur, tam fœde exulantem, ſpe magis, quam promptis auxiliis Cæſar ſuſtentabat. Exul ille Melchiniæ opem adventumque Caroli fruſtra ſto[illegible] lidior, ac denique hoc anno duodecim onerariarum navium claſſe exercituque decem millium in Norvegiam contendit, ubi junctis Lubicenſium cum Dano-Suecisque viribus facile ſuperatur, Aiſloi (quam urbem occupaverat) mœnibus [illegible] fidemque cum adverſariis tractandi pactus, parem illi, quam olim præſtiterat, expertus eſt, cum Sunderburgi Holſatiæ munitiſſimæ arci incluſus, annorum quinque & viginti captivitatem morte denique abſolvit miſeram: ne di[illegible] bis captus corpore ac mente, Lutheranæ religionis infelix ſecta in [illegible].

LXXXVII Cæſar poſt ...
Cæſar inſtaurato Belgarum principatu ut majoribus indies incrementis gli-

An. Chr. [illegible] Ratisbonæ & Sweinfortiæ conciliandæ rei mediæ, denique, ut contra Turcam ſibi Proteſtantes jungeret, poſſeſſiones Eccl. bonorum & pacem uſque ad proximũ conciliũ indulget.

Goldaſt. tom 1&2

LXXXIX Ingens Chriſtianorum exercitus 130 millium in Auſtria collectus baſit. ſed primus Solimanni ingreſſus parũ ſecundus fuit.

Jov hiſt. l.30 Surius in Comment. Schid. lib 8.

lentem conjurationis peſtem incruentis remediis ſanaret inprimis anxi[illegible], Spiram Comitia indixerat; ſed mox ex communi ſententia Ratisbonam tranſlata, u. Turcarum conſilia collecti illic Principes propius inſpicerent. D[illegible] tamen huc Cæſar aliique orthodoxorum Proceres a menſe Januario c[illegible] dunt, Sweinfordiæ urbe Franconum Proteſtantes coeunt, ad quos ex vol[illegible] te Cæſaris Electores duo Moguntiacus ac Palatinus Rheni profecti [illegible] conciliandi diſſidii vias rationeſque explorant; ſed irrito prorſus conatu r[illegible] nis controverſiæ oppugnatæ ſunt. Cæſar denique, ut adverſus Sol[illegible] ingenti hominum multitudine Auſtriæ Germaniæque minitantem, vires ſibi [illegible] manorum adjungeret, in altero à Proteſtantibus coacto Noribergæ Com[illegible] lorum poſtulatis morem gerit, integramque, contra intentatas a Judicio Imperiali lites, Eccleſiaſticorum bonorum poſſeſſionem indulget, ac vetat [illegible] nis causâ cuiquam moleſtiam creari, uſque ad futuram, intra ſen[illegible] generalis, aut provincialis Concilii deciſionem. Quod Pontificiis ne[illegible] diſſuadentibus, exiſtimaret in ſummis rei Chriſtianæ periculis, minus [illegible] men negligendum, & *iniqua aliquando toleranda, ut æqua impetrentur.* H[illegible] tur re ſub finem Julii per utrumque Principem conſtituta, ac ſub Auguſti [illegible] Ratisbonæ confirmatâ opem omnes operamque contra Turcam Cæſari [illegible] runt. Quod obſequium ultimum Joanni Saxoniæ Principi in vita fuit, qu[illegible] poſt brevem electoralis dignitatis honorem ſpirare ac ſperare deſiit fe[illegible] Lutherum auſpicatæ poſt fratrem præcipuum columen. Cui Joan[illegible] ricus filius, haud minus infelix ſuceſſit.

Interea ex Italia Belgióque quantum poteſt militem evocat, Dux ipſe a[illegible] Imperator omnium futurus Carolus. Et quidem ex Germanis Prætori[illegible] cohortium nomine, duodecim ſibi adjungit millia. Itali Principes cum [illegible] Pontifice operam dedère; ut optimus quiſque veteranorum militum [illegible] multitudine, ſub Alphonſi Vaſtii ac Ferdinandi Gonzagæ proregis Neapol[illegible] auſpiciis, Cæſaris vexilla ſequerētur: quibus Hippolitum Mediceum Cardi[illegible] cum delectis copiis Pontifex adjunxit, totá Italiæ nobilitate ſacrum hoc bel[illegible] propriis impendiis proſequente. Affluxit ex omni propemodũ natione, [illegible] exceperis. Viennā exercitus Chriſtianorum ingens; Ut ſupra ducenta & [illegible] ta hominum milla vnis denique in caſtris Imperator cenſeret, quibus Pa[illegible] ex Bavarica familia Epiſcopus Erneſtus Gulielmi Ducis frater trium [illegible] tum annonam præbiturum receperat. Solimannus verò, innumerabili ho[illegible] multitudine, apud Belgradum, contracta, ad Auſtriæ fines tra[illegible] ubi, velut ex tranſitu, ignobile de pectumque oppidum Guintium [illegible] tanti nominis viriumque famā inutili viginti dierum obſidione [illegible] æterna Nicolai Jurixii, fortiſſimi propugnatoris, gloriâ. Emi[illegible] datum quindecim facile equitum millia Calono duce, qui Vien[illegible] gros, omni immanitatis genere exercito, parum felicem ſortitus red[illegible] riis noſtrorum equitum turmis, locíſque ac præliis attritus, ſuo [illegible] guine inconſultam prædandi licentiam abſolvit. Cæſar etiamnum Lin[illegible]

part

parte exercitus morabatur, quando intellexit Gretzium, Stiriæ oppidum verſus 1532.
[illegible] caſtris, hoſtem movere. Igitur adhibitis in conſilium belli ducibus, pug-
[illegible]bus multorum ſententiis deliberatum eſt; Gretzium, defendendi cauſſâ,
[illegible] Viennam, hoſtis opportuno loco exſpectandi gratiâ, peteret? Erat hoc iter
[illegible]ptis vallibus montiumque jugis ſumme aſperum, ac curulium tormento-
[illegible] vecturæ per quam iniquum, quod tamen, non paucis, noſtro comodum pe-
[illegible] contra Turcarum equitatum, quo maxime valebant, aſſererent. Neque enim *Solimanni de pugna conſilium.*
[illegible] Solimannus exſpectabat, quam ut apertis Cæſaris exercitum campis na-
[illegible], multitudine equitum circumſederet, eminuſque ac carptim laceſſendo
[illegible], quâm totis caſtris aggrediendo fatigaret, cum arte magis, ac numero
[illegible]cendum ſibi, quam robore, contra fortiſſima Europæorum corpora exiſti-
[illegible]: ſed obtinuit ſententia, quæ Viennæ contendebat ſubſiſtendum con-
[illegible]tem non magnopere urbibus timendum, quod Campeſtri tantum, ad
[illegible]tum prælium tormenta duceret; adeòque idoneo ad commeatum pug-
[illegible]e loco operiendus eſſet. Jam iſtic ſub auſpiciis Friderici Palatini, for-
[illegible]o Germanorum Heroe, Teutonicæ nobilitatis robur, & delecta militiæ
[illegible] confluxerant, æmulatione quadam nationum urbiumque, pro ſalute
[illegible] optimum quemque ad bellum deſtinantium, quando nullâ majorum æ-
[illegible] ac recordatione, quicquid à Viadro amne ad Britannicum Oceanum, &
[illegible]icis Iuliiſque Alpibus ad Hercyniæ ſilvam terrarum intercipitur, unâ con-
[illegible]one; jurata adverſus Turcam, arma induiſſet.

XC Exercitus Cæſarius in aciem ordineſque digeſtus.

Cæſar ubi præſens luſtraſſet militem, haud procul Viennæ mœnibus totum
[illegible]dines, velut in hoſtem adventantem, pugnaturum degeſſit. Mediam a-
[illegible] planiciem tria haſtatorum peditum occupabant agmina, magnis à ſe invi-
[illegible] æqualibuſq; in latitudinem ſpatiis diſcedentia His intervallis, ac geminis
[illegible] ex latere hiatibus, equitatus, in duas diſtributus partes, receptus eſt; ne
[illegible] tercentum (quos propemodum hoſtis cenſebat) equitum millibus
aperto campo, extraque omne munimentum temere objiceretur. Levis dein-
[illegible] ſclopetariorum cohors longo, nec tamen denſiori quam virorum quinque,
circuitu quadratas haſtatorum phalanges circumdabat, triginta ab iiſdem paſ-
[illegible] intervallo, frontem, latera tergaque, non interrupta ſerie,
[illegible]endo: geminis tantum ad utrumque cornu exercitus, locis, tan-
[illegible] valvis ad emittendum recipiendumque liberè equitem, patebat. Cu-
[illegible] tormentorum inſignis copia per ordinem ante levis armaturæ peditem
[illegible] erat; eâ ratione, ut cum uſu frequenti calefacta exploſioni minus ſerviret
[illegible] tamen vallique inſtar irrupturo hoſti objiceretur. Et verò Sclope-
[illegible] corona, licet quinis tantum denſata ordinibus, ad hoſtilem tamen
[illegible]n continuata glandium procellâ, retardandum, ſufficere peritis vide-
[illegible], cum alternantibus ordinibus facile ultimi inſtaurarent jacula, dum primi,
[illegible] ſucceſſione, profunderent. Quin etiam ſi turbatio incidiſſet, para-
[illegible] ad haſtatorum ordinem receptus, in quo tanquam munimento tecti
pugnarent. Solis Vngaris extra ſepta alarum officio fungi placuit; quod in-

A. C. XXI

Ita diſtributum ſub duobus Regibus exercitum, Solimannus, licet altero copioſior, & provocatus, declinat

gentibus animis, velocique equitatu freti Turcarum artes viresque [illegible]

Ita diſtributi exercitus, dextrum cornu Cæſar, lævum Ferdinandus [illegible] rabatur: tam rara illuſtrique lectiſſimorum virorum; [illegible] rentium multitudine ac ſpecie, ut ex admirando prorſus ſpectaculo, a[illegible] gentis victoriæ ſpe intuentium ora lacrymis madeſcerent. Subinde me[illegible] Cæſarem, tanti exercitus nixum fiduciâ, Solimannum, licet qu[illegible] ſentem millia, ad decretorium certamen miſſa pugnæ indictæ teſſera, [illegible] tâ, provocaſſe: Sed Turcam, malè metuentem, periculum det[illegible] pondiſſeque, *Non Te ego, Carole, ſed tuam fortunam reformido.* Vnde vincendi [illegible] noſtra brevi, juxtaque amittendæ victoriæ timor evanuit. Nam S[illegible] intellecto robore conſilioque Catholicorum Dravo tumultuariis pontibus [illegible] Belgradum immenſas Orientis copias ignominioſe timideque reduxit, [illegible] dem venientem a tergo Carolum pertimeſcens; quod Illyrici equites [illegible] recedentium agmina minutis carptim prælus conciderent. Ita ta[illegible] rum apparatus, tantæque, quanta nulla hominum memoria collectæ [illegible] copiæ, momento ſine pugnæ disjectæ ſunt, quando Solimannus G[illegible] inteſtinis ſeditionibus diſtractam, nequaquam tam præſenti defende[illegible] tute ſperaſſet. Verùm intellexit, Germanis, etiam inter mutua odia [illegible] bus, conſilium audaciamque ad communem hoſtem reprimend[illegible] non minus, quam Canibus concertatione mutua ad Lupum in ſe [illegible] converſis. Neque laceſſendos deinde gravius exiſtimavit, ne ob[illegible] larium offenſione conciliati, conjuratam Hiſpanorum, Ger[illegible] potentiam, ſibi maxime formidandam, ſuum in caput concitaret, [illegible] hactenus armorum curſum, hunc in ſcopulum, tanquam claſſem [illegible] ram, impingeret; plus habiturus in clade, quam periculo[illegible] rum fuga dedecoris.

LIBER

An. Chr. quam vehementi quodam ariete multorum adhuc in fide ſtantium robur animi debilitarunt;ut ruina deinde plurimorum compertum eſt.

LXXVIII Lutherani inſtructi ad pugnã prodibant adverſus Catholicos, non ſolum minus ad certamen paratos, ſed etiam ab eodem juſta ex cauſa prohibitos.

Et certè exercitatiores illi multò ſua in cauſa quàm Romani hanc in pugnam producebant;ut periculoſum non minus eſſet in arenam progredi,quam eandem declinare. Illi fortiſſima quæque veterum hæreticorum tela ex S.literis in Catholicos deprompta congeſſerant,jam certi,quam in partem hæc ipſa librarent, ſoloque Scripturæ ſacræ, tanquam arcis ſecuriſſimæ contenti præſidio,ex hac in adverſarios ſæpe ignaros , quâ parte impetendi eſſent,improvisò proruebant; hi per Scripturæ divinæ interpretes, Patrum ſcripta , conciliorumque decreta, tanquam patentiſſimo effuſi campo , vagi oberrabant , ac denique quidquid ex his protuliſſent,velut plumbeum retundi ſpiculum ab adverſarijs,horum autoritatem detrectantibus , ſentiebant. Jam verò etiamſi Romanis pro antiqua fundatiſſimaque veritate decertantibus,ſat doctrinæ viriumqne ad hanc pro dignitate propugnandam,modò, in vaſtiori ſtudio , tempus indulgeretur, ſuppeteret:tamen Pontificio mandato vetabantur,in diſputationem progredi ; quod nefas eſſe ſentiret receptiſſimam fidei ab Apoſtolico ad nos ævo traductæ veritatem ceu dubiam in diſceptationem abſtrahere. Poteratque ad firmandam hujus decreti æquitatem Lutheri ipſiuſmet hoc anno vulgatum contra Anabaptiſtas teſtimonium proferri , illâ Scripturæ fretos ſententiâ , cùm adultos tantùm baptizandos ſtatuerent : *Qui crediderit* (quod adultorum ſolùm eſſe ſentiebant) *& baptizatus fuerit , ſalvus erit.* Hos igitur cùm profligatos Lutherus vellet,tanquam publicæ pacis turbatores, neque ſufficiens ad illos ex ſolis Scripturis refellendos argumentum ſuppeteret ; *negat cum ejuſmodi hominum genere vel diſputandum, vel agendum multu , qui articulum in Scripturu fundatum, & conſenſione orbis Chriſtiani probatum impugnant ; ſed tanquam impios,& in Deum blaſphemos ſimpliciter damnandos. Nam hujuſmodi dogmata , quæ publico univerſalis Eccleſiæ conſenſu recepta ſunt , jam pridem ſatis examinata fuiſſe,& rationibus, S. Scripturæ teſtimonijs,profeſſione totius orbis Chriſtiani,infinitis miraculis,multorum Martyrum ſanguine,omnium Eccleſiæ Doctorum autoritate, & libris,ad eum modum confirmata & ſtabilita, ut ea in diſputationem poſtliminio revocari non deceat.* Hoc igitur in ſe ſuoſque telum Lutherus retorſit : ut juſto appareat ſilentio abundè Lutheranos a Catholicis, tot præſidijs contra omnem inſultum fretis, confutatos fuiſſe.

Ulemb, in Luth. c. 23. ex tom. 5. Jen. edit. p. 147. in Pſal. 71.

LXXIX Alià premi ratione modoque Lutherani & Confeſſio cum eorum confuſione repudiari potuiſſet,

Ceterùm ad plauſum Catholicorum , & Adverſariorum confuſionem,ſalvâ Pontificis voluntate, Imperator oblatum Confeſſionis Auguſtanæ libellum, viſum prælectumque,ut factum,publicè,repudiare quamprimum poterat ; quod ſuam,ut profeſſi erant,adverſus Catholicos ſententiam , non verbis Scripturæ ſacris,ſed proprijs errorique obnoxijs diſcurſibus exprompſiſſent. Se enimverò diſertam claramque non aliundè, niſi ex verbo Dei expectaſſe Confeſſionem; quam cùm non dederint,hâc porrò vanitate faceſſant,ſuâque erubeſcant novandi temeritate atque arrogantiâ. Quod ſi excepiſſent , ſuis ſe potius , quàm Scripturæ verbis locutos ; quia non uno hæc loco,nec conſequenter hos articulos, neque apertis omnia verbis , ſed deducendâ per diſcurſum ſententia contineri

niſi Deo aliter viſum. ut

iri iccircò clariore hâc, magiſque compendioſâ opus diſſertatione fuerit. In 1530
promptu erat reſponſio, id jam olim à ſanctis Patribus concilijſque longè ſecu-
rius præſtitum;quos cùm ipſi ſuis verbis utentes, non vereantur erroii obnoxios
dicere; id longè potiori de novitijs his Scripturæ S. interpretibus ſentiendum.
Ideoque nihil in hac Confeſſione offerri prudentis pijque hominis acceptatione
dignum. Verbum ipſos Dei promiſiſſe non hominum, illud itaque clare defi-
nitaque dandum ſententiâ,aut cedendum. At fortaſſe replicaturi erant:ſe hanc
Confeſſionem ex ſolo verbo Dei ſcripto,non verò ut Romani,ex traditionibus
etiam non ſcriptis,ideoque incertis produxiſſe. Ut proindè illa multò ſecurior
præ his debeat exiſtimari,qui varias res tam in fidei articulis,quam cæremonijs
extra Scripturam Pontificis ſui autoritate credenda obſervandaque imperent;
quibus tutâ ipſi nequeant conſcientiâ acquieſcere. Hæc igitur in ſuâ Confeſſio-
ne ad tranquillandas mentes omiſſa;ut tantò propiùs S Scripturæ adhæreſcant,
à qua vel latum unguem deflectere periculoſum ſentiant. Verùm & hic parata
injici obluctantibus vincula poterant. Hoc ipſo ſuum errorem prodere, mani-
feſtumque eſſe,quòd Scripturam non ſequantur, quæ diſertiſſimis, & inter po-
ſtrema quidem Apoſtolorum ſcripta verbis mandet: *Tenete traditiones ſive per* 2.Theſ.2
ſcripturam ſive per ſermonem acceptas. Quo nihil clarius pronunciari hac in cau-
ſa queat.non poſſe iccircò traditiones non ſcriptas in Eccleſia Dei negligi, niſi
etiam ſcriptæ ab eis rejiciantur,utraſque ab ejuſdem Eccleſiæ infallibili ſpiritu
veritatis directæ,autoritate pendere,quæ non minus certa verbi traditi, quàm
ſcripti cuſtos,& fuerit hactenus,& uſque ad ſæculorum finem ſit futura, *quam
qui in fide non audierit, meritò ethnicus atque infidelus ſit habendus.* Quare ſi quam ve-
nerationem S. Scripturæ habeant, in hac tam diſerta receptaque ejus ſenten-
tia jure eſſe acquieſcendum, novitiâ hâc Confeſſione procul amandatâ.

Hæſiſſet hic certè conatus omnis Proteſtantium cum ingenti rubore ad hanc
petram veritatis alliſus. Neque enim quicquam par in tam clara abſolutaque
ſententia ex verbo Dei ſcripto produci poterat, quo non ſcriptæ traditiones,aut
Eccleſiæ in petra veritatis fundatæ autoritas elideretur: multòque minùs hanc,
quam præ ſe ferebant Evangelij Apoſtolici prædicationem ex ſolis Scripturæ
verbis expromptturi erant, aut probaturi ſuas tantùm ex Scriptura ductas con-
cluſiones infallibili veritate ſubniti,idque Lutheranos potiùs,quàm,non dicam
Catholicos, ſed Zwinglianos,aut Anabaptiſtas, ex S.Scripturis oppoſita con-
cludentes præſtare, quorum mutua ex iiſdem principijs ducta concertatio va-
nitatem omnium manifeſto experimento demonſtrabat, ludibrioque rectè ſen-
tientium exponebat;quòd certum nobis eſſe principium veritatis non poſſit, ex
quo non minus falſum, quàm verum deducitur. Hinc verò non aliud patebat
effugium, quam ut ſibi tantùm rectæ intelligentiæ ſpiritum conceſſum eſſe pro-
fiterentur,atque ad tenerrimum illum ſuæ conſcientiæ ſenſum, quem lædi nol-
lent,cum riſu ſapientûm hominum provocarent, qui illud Chriſti ignorare non
poterant: *Attendite à falſis Prophetis,qui veniunt ad vos in veſtimentis ovium, intrinſe-
cus autem ſunt lupi rapaces,a fructibus eorum cognoſcetis eos*, quos ſuperioribus annis Matth. 7. 15.

 tales

An. Chr

tales Lutherus in vita moribus ſcriptiſque dederat; ut qui hos à Deo eſſe ſentiret, cum alijs, quàm veræ religionis, pietatiſque ac pacis hoſtibus ſentire non poſſet.

Vide Meditata meæ concordiæ partem 4 cũ provocatione Academiarum ad publicæ autoritatis reſponſionẽ, qualis nulla hactenus à me viſa eſt, ec dari ratione bilis poteſt.

Validiſſimæ hujus machinæ vim, quam expertus didici talem eſſe, cui nemo Sectariorum queat reſiſtere, ut ſuperius quoque inſinuatum, præterire hoc loco nolui; cùm in qualibet controverſia validius nihil ſit, quam argumentis adverſariorum proprijs, veluti haſta eidem ereptâ confodere; quod hac arte ſpoliatum ſuis armis, ceu David Goliathum facilè opprimat. Promptius itaque ad Proteſtantes refellendos nihil erat, quam ad Scripturam S. provocantes, hinc jubere definitam, impermixtamque humanis commentis & fallacibus interpretationibus, ſententiam depromere, cui alia è diverſo Scriptura, Catholicique a primis ſeculis interpretes non contradiceret: id verò non præſtantes, ceu compertæ vanitatis homines, contemptim rejicere. Ita & huic, & ſuſceptis poſtea ſingulo ad veritatem cognitam emolumento diſceptationibus aditus uno præcluſus fuiſſet. Verùm Deo nondum placuit, hâc mente ſuppeditata, in primo hanc ſeditionem religionis ortu ſupprimere: cum ipſius conniventiâ *oporteat hæreſes eſſe, ut hi, qui probati ſunt, perfecti fiant*, aliorumque oppugnatione aliorum virtus, quæ ſine adverſario friget, firmata tanquam adverſis ventis arbor, proficiat: tum ut multorum Europæorum impietas hoc denique erroris barathro merito, digno macteturi ſupplicio, & ſeparatis in Eccleſia paleis graniſque, ſcoriaque & auro, horum eſſet uſus integrior. Undè quod Clero Religioſiſque ſubductum atque Eccleſiæ Catholicæ alibi demptum eſt, acceſſit alibi tanquam maritimo in æſtu, qui non auffert aquas, ſed transfert. Unde quæ Saxonum, aliorumque Septentrionalium, craſſiori aurâ atque indole fruentium, infelicitas fuit, hæc ad Meridiem Occidentemque vergentium felicitas eſt; quòd alieno, ex ſolutiore vita ducto præcipitio cautiores, Chriſtianæ diſciplinæ inſtitutum ſanctiore cultu proſequantur, aliorumque periculo diſcant ſapere.

LXXX *Fœderi contra Turcam, & electioni Ferdinandi in Regem Rom. Acatholici, niſi facta religionis libertate, nolunt accedere.*

His igitur, ut dixi, Auguſtæ conſtitutis, haud multò pòſt Auguſtana mulier, præter hominem ſerpentem bipedem peperit, & ſilveſtrem aprum, captumque animal quadrupes humanam faciem præ ſe ferebat, ut ſi natura cum religione degeneraret. Et ſanè exulceratis utrimque animis diſceſſum eſt. Luthero interea tragicis ſcriptis in adverſarios furioſius, quàm unquam antea ex Coburgenſi arce detonante. Cæſar vero Ferdinandi fratris in Romanorum Regem eligendi gratia, (ut haberet, quem ſe abſente cum autoritate atque imperio in Germaniam ſufficeret) Principes Ordineſque Germaniæ Coloniam evocat. Sed Elector Saxo, ceterique Proteſtantium, non modò venire detrectant; verum ut ab electione ceteros imperij Principes deterrerent, per literas vehementer illine contendunt, & leges priſtinas, & libertatem eligendi violari, ſi vivis etiamnum Imperatoribus, ad unius familiæ voluntatem atque uſum imperium transferatur. Sed & Agrippinam ad Cæſarem 24. Decemb. Smalcaldia confederati Principes has literas tranſmittunt.

Percrebuit multorum ſermone rumor; de Ferdinando à Tua Majeſtate ad ſpem regni ro-

ma-

*ani admiſſo. Quâ verò illud juris autoritate fiat, nondum ſatis intelligimus. Adhuc integra tibi cum vita Cæſar vires conſtant: nec leges Carolinæ ſinunt, ante fata Imperatoris, Regem ſuccedere: nec in eam neceſſitatem res imperii conjectæ ſunt, quæ plures in Germania Reges poſtulent. Quo minus probandum erit, ſi ad vulgatam Ferdinandi ambitionem ipſe Cæſar, tam immaturo deſiderio, fautor acceſſerit, ſi Moguntinus ex officii ſui ratione Coloniam Principum Ordinumque coitionem hac mente imperet. Hujus ſonſcientiam & noſtra intereſt, qui ejuſdem imperii, velut corporis membra, integritatem maximè cupimus, tacere non poſſumus, ubi tam luculenta priſtinæ libertati vulnera infligi ſentimus. Meministi, o Cæſar, quàm ſanctâ te fide, juratis etiam verbis, legi Carolinæ tuendæ obſtrinxeris; ut neque tibi, neque alteri conceſſione tuâ facultatem ullam relinquas ab hac lege deflectendi. Quid verò ſi te vivo, vidente, atque etiam probante Germanus frater ambitioſè Romanam coronam occupet? an non manifeſta juri & libertati noſtræ violentia adhibetur? vetant jura, ne quis ambitionis deprehenſus, ne ſine conſenſione Principum, ne ſuperſtite etiamnum Cæſare in regnum admittatur. Hæc tu, ora, & non potes cum Sacramento defendenda ſuſceperis. Vide quid agis (ignoſce liberiori orationi, quam veritas & Reip. communis amor extorquet.) ſi duos uno tempore imperii cervicibus dominos imponis, tuam autoritatem, noſtram libertatem, Reipub. leges opprimis. Veterum tibi temporum memoria redeat, & quantorum ſemina malorum jaceant, intèr ac maturè conſidera, ne ad ſera denique remedia intempeſtivè reſpicias.** 1531

Hæc ad Cæſarem confœderati. Saxo etiam aliique Apoſtatæ Principes ad ſeptemvirale Collegium ejuſdem argumenti literas dedere, ut à propoſito jam inclinatos deflecterent.

Proteſtantes ſuis partibus firmandis intenti, opem exterorum Regum opem, adverſus Auſtriacos ſibi adjungunt

Indicto deinde Smalcaldiam conventu imploratoque vicinorum per Auſtrum Septentrionemque auxilio, occultis apertiſque federibus adverſus potentiam Auſtriacam, ſuis conatibus nimium iniquam, conjurant. Nec difficile fuit Gallum inveteratâ æmulatione cum Auſtriacis Germanorum Cæſaribus certantem, ad opem, non armorum quidem, ſed ſtipendiorum inflectere. Quin & Anglorum Rex Henricus, indignis Annæ Bolenæ meretriculæ amoribus irretitus, divortio Materteram Cæſaris excluſurus, cum obſtanti apud Pontificem Carolo, non mediocriter eſſet offenſus, facilè hæreticorum cauſæ favere cœpit. Danus verò Rex, Megelburgique ac Pomeraniæ Principes, honeſtâ poſtulati auxilii excuſatione, hanc rebellionis fovendæ invidiam declinarunt. Porrò Septemviri, diverſorum cohortationibus impulſi, Cæſarem orant; ne Germaniam deſerat, ſed in iſta majorum ſuorum imperiique ſede, præſens ipſe rerum arbiter reſtorque acquieſcat.

Belcar. lib. 20. n. 34. Surius in Com. ad hunc annum Cochlæus & Ulemb. in Luthe.

Verum cum ad hanc ſententiam inflecti non poſſet, graviſſimiſque rationibus, ob imminentem Turcarum vim, atroceſque de religione contentiones doceret, alterum poſt ſe Reipub. caput ſummopere neceſſarium. Et talem quidem eſſe ſitum, de cujus fide vigilantiaque, neque ipſe, neque imperium dubitare poſſet, qui in eo etiam præter Caroli rerum peritiam mutatur viribus, quo contra barbarorum reſiſtere immanitati & ſeditioni Germanorum conſiliis poſſit occurrere

LXXXI. Ferdinandi fratris electionem, nova licet Proteſtantibus atque etiam Bavaro & Carolus tandem

* *...uadet, qui Coloniæ electus, Aquis coronatur*

rere facilè perſuaſit, nullum hac in dignitate Ferdinando præferendum, qui ad Auſtriacorum vires, Bohemiæ Hungariæque regnorum, licet afflictam non nihil, potentiam, adjungeret. Quanquam Guilielmus Bavarorum Dux magnis, cum laudatiſſimæ familiæ, tum egregiarum virtutum ornamentis tanto non impar decori, ſe ſuoſque familiares negligi, perpetuâque, quatuor ejuſdem ſanguinis Cæſarum, adoptione imperium, veluti hereditarium occupari, palam quereretur. Ceteri verò Principum quod ſuperiorum annorum experientiâ didiciſſent, per Senatum Imperii, abſente Cæſare, minus validè rectèque magnam rerum adminiſtrandarum molem ſuſtineri, Ferdinandum, collatis ſuffragiis Romanorum Regem Coloniæ Agrippinæ pronuntiarunt, Solennique majorum ritu undecimo Januarii die Aquiſgrani inaugurarunt.

LXXXII Lutherani Principes & urbes Smalcaldico fœdere conjurati Francofurti conveniunt, & Ferdinandi electioni abnuntiant.

Martio deinde menſe Smalcaldiæ de fœdere Acatholicorum ad ſui ſuſceptæque religionis defenſionem ineundo deliberari cœptum eſt. Vbi Lutheri liber, de cujuſvis, etiam improbi Magiſtratus tolerando imperio conſcriptus, à Iuriſperitis excuſſus, traditùmque ex legibus politicis nonnunquam licere obſiſtere; quod cùm ignoraſſe ſe Lutherus apertè profiteretur; facile, & ipſe & præcipui Sectariorum aſſenſum nominaque conjuratæ adverſus Cæſarem amicitiæ dederunt. Lubeca verò & Luneburgum fruſtra ad familiare pactum invitata ſunt. Baſilea etiam, Helvetiorumque Zwinglianiſmo depravatæ urbes, licet ſexennali fœdere Haſſorum Principi (non obſcurè faventi) devincti eſſent, tamen admitti recuſarunt, tanquam ejuſdem religionis participes. Supererat controverſia de Romanorum Rege Ferdinando, quem pro ſuo Cæſar imperio datis ad Saxonem literis, eo titulo locoque obſervari juſſerat. Cujus rei gratiâ Francofurtum ſynedrio Proteſtantes colliguntur: ubi, quamvis civitatum legati Ferdinandi Regis electioni refragrari nollent; Principes tamen viri renuntiarunt Cæſari, ſalvis imperii legibus, electionem, multis partibus vitioſam probare ſe nequaquam poſſe. Ita ad bellum in Germania inteſtinum omnia ſpectare cœperunt, poſtquam jam, religionis defendendæ cauſſa, civitates quatuor & viginti principes viri Septem Proteſtantium nomine animos, armaque ſociarent,

LXXXIII Lutherus publico ſcripto Cæſari ad bellum vocaturo non obtemperandum eſſe furioſa declamatione.

Franciſcus etiam, Galliarum Rex Auſtriacæ offenſus potentiæ centum aureorum nummum millibus apud Bavaros depoſitis alimenta bellorum ſubjiceret, qui licet religonis diſſidia improbaret, armorum tamen, Anglo ſibi juncto, fovere non deſtitit; rebellionis non cauſſæ ſtudioſus.

Triumphabat inter hæc extremâ maledicendi petulantiâ Lutherus, duobus planè turbulentis tractatibus (quod Schleidanus manu tangit) in lucem emiſſis. Altero complectebatur admonitionem ad Germanos: quo *Cæſari bellum imperaturo minimè obſequendum eſſe contendit; ne rebellionis contra Deum rei, corporis ſimul animæque periculum incurrant. Neque enim vel Turcam tam inſanum eſſe aſſerit, qui contra Alcoranum ſuum pugnet; cùm tamen contra Evangelium proprium Diabolici Papiſtæ furioſe inſaniant: ut comparatione tam Sancti Turcæ, hi meritò Dæmoniis accenſeantur.* Altera caſtigationem Decreti Auguſtani amarulentam omnino comprehendit, atque illa ferè in ceteris verba adhibet.* *Dico ego Mar-*

ſiu

ginus Lutherus indignus Evangeliſta Domini noſtri Ieſu Chriſti, quod hoc dogma: Sola fides ſine operibus juſtificat, coram Deo, firmum atque incuſſum tolerare debeat Romanus Imperator, Turcicus imperator, Tartaricus imperator, Perſarum imperator, Papa, omnes Cardinales, Epiſcopi, Sacerdotes, Monachi, Moniales, Reges, Principes, Domini, falſi fratres, totus mundus ſimul cum ſuis Dæmonibus, atque inſuper ſuſtinebunt ignem Tartareum capitibus ſuis imminentem. Hoc eſto meum, Doctoris Lutheri, à Spiritu Sancto dictamen verumque & ſanctum Evangelium.* Ad ſcripti hujus calcem adjungit. *Ego in Dei nomine atque invocatione ſuper aſpidem & baſiliſcum ambulabo, & conculcabo Leonem & Draconem. Ea res inchoata eſt in vita mea, poſt mortem perficietur. Vaticinatus eſt de me S. Ioannes Huß, qui cum in vinculis eſſet Bohemicus ſcripſit, in hanc ſententiam; aſſabunt nunc anſerem* Huſs, enim anſerem linguâ Bohemicâ ſignificat. *Sed poſt annos centum cygnum audient cantantem, quem ferent, quamvis inviti.* Hunc ſe Lutherus eſſe gloriabatur. Monitus porrò ab amico, tam effreni maledicentiâ temperaret, reſpondit, alio ſcripto, inter cetera. * *Nihil curo, quod queratur Cæſare in meo libro mera maledicta, atque Diabolos, hæc debet eſſe gloria mea, meuſque honor. Hoc execrationum tonitru, atque fulgur erit æris mihi campani inſtar, quo ad ſepulturam ipſorum inſonabo.* Tanto zelotâ ad graviſſima quæque Reipub. ac ſalutis negotia autore ac duce utebantur, utiqui ſoli viderentur ſibi in rebus divinis ſapere, omnium rectè ſentientium judiciis fediſſimo errore deſiperent; cùm homini uſque adeò ſuarum affectionum impotenti morem gererent. Et cum de S. Scripturæ intelligentia potiſſimum certamen ſuſceptum eſſet, unius Apoſtatæ mallent, quam receptiſſimæ tot ſeculis Eccleſiæ univerſalis interpretationi acquieſcere. Incredibili quidem omnibus ſanæ mentis hominibus; ſed tamen uſitata hæreticis perverſitate. Vt nihil unquam toto orbe inſanius hæreticorum illa ſapientiâ repertum fuerit, quâ primus ſemper autor plus ſapuiſſe creditur, quam Eccleſia univerſa. Animadvertit hanc ſuam aliorumque vertiginem, Lutheranæ ſectæ impenſè jam pridem deditus, Georgius Wicelius Saxo: qui, ut erat ſectariorum Eccleſiæ præfectus, ubi Sanctorum Patrum ſcripta ac primæ veteriſque Eccleſiæ monumenta magno ſtudio luſtraret; ut hinc religionis recens natæ præſidia ac firmamenta, pro cauſſæ, quam ſuſceperat, defenſione, accerſeret; ſuâ ſe expectatione fruſtrari, ac inani verborum jactatione a Lutheranis veteris Eccleſiæ inſtaurationem intellexit oſtentari, reipsâ, ab omni illos vetuſtate & antiquorum diſciplina remotam novitatem pe[r]fidioſe moliri; ut; inſtitutâ hanc in rem ex veterum præſentiumque diſciplinis comparatione, longe diverſis opinionibus Lutherum modò inſiſtere, libello Juſto Jonæ oblato, docuerit. Quod hominis ſtudium, cùm Lutherus magnoperè averſaretur, accuſatum per calumniam Wicelium Witenbergæ vinculis intercepit; ſed cùm erroris illum de Trinitate, nuper per Servetum Hiſpanum exorti, Campanumque Wicelii familiarem promoti, inſimulaſſet; neque alia ſuppeterent admiſſi ſceleris argumenta, libertatem vitamque eripere innocenti non potuit.

Hic denique Wicelius, ubi ad mentem parteſque Catholicorum rediiſſet, egregi-

rem Apoſtolicorum Patrum doctrinam Lutherum non poſſet inflectere, variis illius novitatibus, & inconſtantia hominis offenſus ab eo deceſſit cauſis ſcripto vulgatis, quas hic breviter ſubjicimus

1531

* Arrogantia mortiſtuld, de ſola fide juſtificante, defendenda.

Apologia ſive Motiva converſionis typo edita.

LXXXIV. Wicelius Luthero diſpulſus cum an vete-

ubi pœnitendi ardor? laudata caſtimonia? Videlicet ita ſuum illi Evangelium ſequuntur, ut iſta, neque ad animi ſenſum, neque ad uſum ullum recipiant: Sola fide, inter avaritiæ luxus, luxuriæque ſordes, cœlum ſibi patere exiſtimant: profligata eſt quadrageſimalis Eccleſiæ abſtinentia, Bacchanalia minime. Sanctorum vitæ ac feſta ludibrio exploſa ſunt; D. tamen Martini, Burchardi, Regum Regm, Joannis, aliorumque dierum comeſſationes jus ſuum ſemperque obtinent. Jam verò incredibilis illa Sectariorum temeritas atque arrogantia, quà omnis retro ætatis viros in Eccleſia Sanctiſſimos, doctiſſimosque erroris iccirco arguunt; quia ſecum non faciunt, intolerabilis mihi viſa eſt. Vt enim unius ſeculi, ac non magnæ nationis gens, contra tot ſeculorum locorumque autoritatem ſola ſcripturas intellexerit? ut etiam poſt tot ætatum lapſus, verius quam primi Patres, ab Apoſtolis proximeque conſecutis Majoribus inſtructi, aſſequatur, & hactenus in errore tot ſeculis conſenuerit Eccleſia, cui portæ inferorum prævalere non poſſunt, quis ita emotæ mentis ſit, ut hoc ſine ullo conſcientiæ vulnere tueri queat? Teſtatæ ex illis multi Sanctitatis viri, admirandis ſupra naturam factis, & doctrinam ſuam, toti orbi adeò probarunt, ut integræ de illis bibliothecæ loquantur: quis ex omni hoc ſectariorum numero, quod maximè in re nova oportuit, vel unius miraculi virtute, novum illud religionis inſtitutum confirmavit? niſi fortè miraculi inſtar ſit, tam repentina morum paſſim in Rebuſp. perturbatio, ut nihil Chriſtianæ ſocietatis reliquum ſit, ut ſubditi in principes, hi in ſe invicem atque ipſa imperii membra funeſtis odiis armiſque concitentur, ut priſtina jam integritas, ac religioſorum hominum continentia probrum ſit ac pudor non eſſe impudentem. Illa porrò vertigo & fluctuans diſciplinæ rituumque per Saxonicas Eccleſias inconſtantia quo ſpectat? Quilibet ſacrorum antiſtes ſibi traditam Eccleſiam ſuo moderatur ingenio, ſuis cæremoniis ſacra ordinat: ut, quot quæque urbs Eccleſias, quot religionis interpretes; tot ritus, tot adminiſtrandi diverſas rationes inveniat. huic malo corrigendo Provinciarum viſitatores adhibuimus; ſed & illi ſuo reguntur ſenſu, ac regunt; & niſi multos mittant, à multis non audiuntur: prorſus alio ingenio Eccleſia Romana adminiſtratur. quod hæc in Italia; hoc in Gallia, Hiſpania, Germania agit: idem vultus, mores, ſacra eadem; ut ne ex habitu quenquam diſcernas: & hæc quidem tot ſeculis, inter tot adverſarios cum Romano papatu ſtetere inconvulſa quæ res omnino pluſquam humana ratione nititur. Et ſanè illa Sacrorum, cum hominum tum locorum irreverentia deterrere prudentem quemlibet æſtimatorem debet. Ex ſordido ſæpe projectoque vulgo ſacrificulos, penuriâ hominum, deligunt: quibus templorum, Evangelii, ac religionis cura demandatur, quorum cum exiſtimatio nulla apud cultioris indolis, ingeniique viros ſit, religionis ſanctitatiſque cum illis fama obſoleſcit. Videas deinde plurimorum templa in tabernas paſſim tranſiiſſe; cœmæteria beſtiarum etiam ſimul & cadaveribus, & profana jam omnia ante fana curari. Denique ea, quæ tantum his gravia, prorſus diſſimulem, illoq; me ſoler unico, quod Evangelicæ

 veri-

An. Chr. ,veritati me totum addicere cupiam, neglectis humanarum traditionum re[illegible]
,lis. Jam ego quemlibet ſapientem virum omnique affectionum pondere [illegible]
,hanc illamve partem liberum conſulo, quâ vult, ut me recipiam? Lutherum,
,an Zwinglium; Pelargum an Campanum audiam? omnes eodem Evangelii
,titulo triumphant. Quin & ipſa Romana Eccleſia ejuſdem obſervatione [illegible]
,ſi ſe quicquam hactenus conceſſiſſe affirmat, ſiquas traditiones, aut Eccleſiæ,
,in rebus ſcripturæ controverſis, definitiones admittit: hoc ejuſdem ſe Evan-
,gelii cohortatione ac ductu facere aſſerit. Eodem igitur omnes ſacrarum [illegible]
,ſummum fundamento ſe nixos clamant, quantumvis contrariis opinionibus
,inter ſe diſſidiant, nemo alterum probat; nemo non damnat erroris. Quid?
,quod ipſum Lutherum nemo ita eſſe clarum in ſcripturæ interpretatione pro-
,bet, qui non, ubi primi ſeſe illius hominis antilogiis ſenſerit, continuo eum
,deſerat, ſeque, non in verba ſententiamque Lutheri; ſed ſacrarum liter[illegible]
,juraſſe aſſerat? quod eſt, ſuo quemque ingenio de ſcriptura ſentire ac [illegible]
,dibili levitate non tantum ab adverſariis, ſed amicis etiam ac ſuæ ſectæ d[illegible]
,re vel ſe ac re ipſa fateri, ipſum quoque Lutherum ſpiritu erroris deviaſſe. [illegible]
,ego ſentiendi temeritate cum olim adverſus ſe invicem ac Romanam [illegible]
,Eccleſiam concurriſſe legam innumeras alias hæreſes, uno omnes, [illegible]
,mererentur, Evangelii nomine vulgatas; cùmque intercidiſſe pene univer[illegible]
,ſolamque etiamnum Romanam Eccleſiam perſiſtere, latiuſque inter [illegible]
,ctariorum machinationes toto orbe propagari intelligam; cum deni[illegible]
,nem tantarum ſeditionum fontem, ipſam ſcripturam videam aliis ali[illegible]
,tentiis, pro cujuſque privati temeritate arrogantique ſenſu explicatam; [illegible]
,que ulla timendarum controverſiarum ſapientior expeditiorque occurratur [illegible],
,quam à Romana hactenus Eccleſia per Conciliorum ſub uno capite Pontifice [illegible]
,ciſionem uſurpata ſit, quis jure mihi, utrarumque jam partium non ignaro, [illegible]
,probret, ſi ad hanc me recipiam, quam recta ratio tutiſſimam ad ſalutem [illegible]
,Res hæc eſt, quæ non ex opum honorumque diſcrimine, ſed ex ipſa [illegible]
,aut infelicis æternitatis alea pondus habet; ut nemo iraſci mihi poſſit, [illegible]
,quanto hic poſſim rationis niſu, exploratis erroribus, eo demum conv[illegible]
,quo certiora argumenta indubitatæ fidei ſalutiſque revocant. * Hæc pa[illegible]

LXXX. Helvetii, Duce Zwinglio religionis cauſa con[illegible] arma, ſe mutuo conficiunt & Duce [illegible] amittunt.

Wicelii defenſione excerpſimus qui inter cetera funeſtam bellorum tempeſta-
tem Europæ imminere ex hoc fonte non malè eſt auguratus, quam ad extre-
mum omnis religionis per Germaniam excidium deſævituram exiſtimabat;
quod vulgus Principeſque, aut illa vivendi libertate, aut bonorum Eccleſiæ
Romanæ ſubductorum aviditate occupati, haud facilè ad priſtinum religionis ju-
gum revocandi.

Eodem tempore in Helvetiis furor ille religionis homines tanquam [illegible]
œſtro perculſos, ad contumelias injuriaſque primum, deinde ad arma [illegible]
xit. Figurini cum Bernatibus Lucernenſes alioſque Helvetiorum pop[illegible],
improbis machinationibus provocatos, ad bellum concitarunt. Hi [illegible]
religionis placita; illi novæ tuebantur, Zwinglio domi foriſque [illegible]

* Surius commentar. Schleidanus l. 8. Cocl. in vita Luth.

[illegible] lingua ille quam manu felicior, in acie qua ſtetit, pro templis ariſque quas [illegible] ſtaverat, pro religione quam exciderat, occubuit: dignus morte qui tot a[illegible]tam perdite corruperat. Mille quingenti ex Tigurinis, inſidiis Ca[illegible] circumventi occubuerunt, contemnendo facile damno, niſi cladem [illegible] Zwinglii ſtrages cumulatiorem feciſſet. Iterum iterumque, pertinaci [illegible]tium odio, collatæ manus infelici ſemper Acatholicorum exitu: dum, [illegible] denique ſed turpi Catholicis victoribus pace, ſancirent, ne qui alteri [illegible] cauſa moleſtus eſſe pergeret. 1531

Venerat in Belgium hac tempeſtate cum Maria ſorore, Hungariæ Regis vi[illegible] Carolus: quam, Margaritæ amitæ jam vita functæ loco, Præſidem iis [illegible] deſtinaverat. Hic inter alia Chriſtierno Daniæ Sueciæque Regi, ex [illegible] ſororis nuptiis ſibi affini, expectata dudum auxilia conſtituit. Multis [illegible]que, avaritiæ & crudelitatis exemplis ſubditorum favore reg[illegible] exciderat. Illud inprimis facinore, memoriaque ipsâ perquam trucu[illegible], quod Stockholmii in Suecia edidit. Vrbem hanc cum obſidione pacto[illegible] pulſet, Proceres omnes, tanquam benevolentia inſigni conciliatu[illegible] convivio caute feſtiveque recreat, ſed fine perquam tragico Thy[illegible] hasce epulas funeſtat, cum diſpoſitis per Vrbem armatorum cohortibus, [illegible]que Sicariorum audaciſſimis convivas, nihil minus opinantes, cru[illegible] ſpectaculo interimeret: ac verſa deinde in vrbem immani rabie aliquot die[illegible] continuatâ cæde, totam exhauriret incolis: &, ne quam in tanta barba[illegible] perfidiam omitteret, profugorum latentiumque reliquias proclamatâ im[illegible]tate el[illegible], ut & iis gladio ſubjectis, fidem ſimul omnem ac humanita[illegible] cum innocentium ſanguine profunderet. Quo quidem facinore mul[illegible] benevolentiam ſuſtulit, experturque eſt, *[illegible] nullum [illegible]nturnum; nec ſecurum Regem, quem omnes metuant.* Nam, ut ipſi [illegible] ſic ille inviſus ſubditis eorum odiis armiſque graviſſime [illegible], regno denique utroque ejectus eſt: quod Procerum voluntate, apud Danos Fridericus Chriſtierni patruus, Dux Holſatarum; apud Suecos, [illegible] Lutheranæ ſectæ princeps, Chriſtierni nuper cuſtodiæ elapſus, occu[illegible]. Regem igitur, tam fœde exulantem, ſpe magis, quam promptis auxi[illegible] ſuſtentabat. Exul ille Melchiniæ opem adventumque Caroli præſto[illegible] ac demque hoc anno duodecim onerariarum navium claſſe exercituque [illegible] millium in Noruegiá contendit, ubi junctis Lubicenſium cum Danis [illegible] viribus facile ſuperatur, Aiſloi (quam vrbem occupaverat) mœnibus [illegible], fidemque cum adverſariis tractandi pactus, parem illi, quam olim præ[illegible], expertus eſt, cum Sunderburgi Holſatiæ munitiſſimæ arci incluſus, [illegible] quinque & viginti captivitatem morte denique abſolvit miſratione di[illegible] bis captus corpore ac mente, Lutheranæ religionis infelix aſſecla in [illegible].

Cæſar inſtaurato Belgarum principatu ut majoribus indies incrementis gli[illegible]ſcentem

LXXXII Carolus, Maria ſorore Belgis præpoſita, Chriſtierno Daniæ & Sueciæ Regi, morte ſua crudelitatis exuli, fruſtra auxilium præſtat.

Schiſid. l. 4 per [illegible] Jan an. 1518 20. 23 32.

LXXXVII Cæſar, poſt [illegible]

An. Chr. 1532. Spiræ Ratisbonæ indicta. Comitia & Sweinfordiæ conventus: Concordiæ remedia, denique, ut contra Turcam ſibi Proteſtantes jungeret, poſſeſſiones Eccl. bonorum & pacem uſque ad proximũ conciliũ indulget.

ſecentem conjurationis peſtem incruentis remediis ſanaret, inprimis anx[illegible] Spiram Comitia indixerat; ſed mox ex communi ſententia Ratisbonam tranſlata, ut Turcarum conſilia collecti illic Principes propius inſpicerent. Dum tamen huc Cæſar aliique orthodoxorum Proceres a menſe Januario conv[illegible]dunt, Sweinfordiæ urbe Franconum Proteſtantes coeunt, ad quos ex voluntate Cæſaris Electores duo Moguntiacus ac Palatinus Rheni profecti, on[illegible] conciliandi diſſidii vias rationeſque explorant; ſed irrito prorſus conatu religionis controverſiæ oppugnatæ ſunt. Cæſar denique, ut adverſus Solimannum ingenti hominum multitudine Auſtriæ Germaniæque minitantem, vires ſibi Germanorum adjungeret, in altero à Proteſtantibus coacto Noribergæ Comitio illorum poſtulatis morem gerit, integramque, contra intentatas a Judicio Imperiali lites, Eccleſiaſticorum bonorum poſſeſſionem indulget, ac vetat [illegible] religionis cauſa cuiquam moleſtiam creari, uſque ad futuram [illegible] intra ſemeſtre [illegible] generalis, aut provincialis Concilii deciſionem. Quod Pontificiis neq[illegible] diſſuadentibus, exiſtimaret in ſummis rei Chriſtianæ periculis, minus [illegible]men negligendum, & *iniqua aliquando toleranda, ut æqua impetrentur.* Hac [illegible] tur re ſub finem Julii per utrumque Principem conſtitutá, ac ſub Auguſti initium Ratisbonæ confirmatá opem omnes operamque contra Turcam Cæſari detulerunt. Quod obſequium ultimum Joanni Saxoniæ Principi in vita fuit, qui poſt brevem electoralis dignitatis honorem ſpirare ac ſperare deſiit [illegible] per Lutherum auſpicatæ poſt fratrem præcipuum columen. Cui Joannes Fridericus filius, haud minus infelix ſuceſſit.

Goldaſt. tom 1&2

LXXXIX Ingens Chriſtianorum exercitus 150 millium in Auſtria collectus haſit. ſed primus ſ l mani ingreſſus parũ ſecundus fuit.

Interea ex Italia Belgiòque quantum poteſt militem evocat, Dux ipſe atque Imperator omnium futurus Carolus. Et quidem ex Germanis Prætorianarum cohortium nomine, duodecim ſibi adjungit millia. Itali Principes cum [illegible] Pontifice operam dedère; ut optimus quiſque veteranorum militum [illegible] multitudine, ſub Alphonſi Vaſtii ac Ferdinandi Gonzagæ proregis Neapolitani auſpiciis, Cæſaris vexilla ſequerētur: quibus Hippolitum Medicæum Cardinalem cum delectis copiis Pontifex adjunxit, totá Italiæ nobilitate ſacrum hoc bellum propriis impendiis proſequente. Affluxit ex omni propemodū natione [illegible] Gallos exceperis Viennā exercitus Chriſtianorum ingens; Ut ſupra ducenta & ſexaginta hominum millia vnis denique in caſtris Imperator cernèret, quibus Pa[illegible] ex Bavarica familia Epiſcopus Erneſtus Gulielmi Ducis frater trium [illegible] menſium annonam præbiturum receperat. Solimannus verò innumerabili hominum multitudine, apud Belgradum, contracta, ad Auſtriæ fines tranſiderat, ubi, velut ex tranſitu, ignobile deſpectumque oppidum Guntium o[illegible], tanti nominis viriumque famá intulit [illegible] viginti dierum obſidione [illegible] æterna Nicolai Jurixii, fortiſſimi propugnatoris, gloria. Emiſit [illegible] datum quindecim facile equitum millia Calono duce, qui Vienne[illegible] agros, omni immanitatis genere exercito, parum felicem ſortitus reditum, variis noſtrorum equitum turmis, lociſque ac prælis attritus, ſuo ſuorumque ſanguine inconſultam prædandi licentiam abſolvit. Cæſar etiamnum Lintii [illegible]

Jov. hiſt. l. 10 Surius in Comment. Schid. lib. 8.

part

parte exercitus morabatur, quando intellexit Gretzium, Stiriæ oppidum verſus ſuis caſtris, hoſtem movere. Igitur adhibitis in conſilium belli ducibus, pugnantibus multorum ſententiis deliberatum eſt; Gretzium, defendendi cauſſa, an Viennam, hoſtis opportuno loco exſpectandi gratiâ, peteret? Erat hoc iter anguſtis vallibus montiumque jugis ſumme aſperum, ac curulium tormentorum vecturæ perquam iniquum, quod tamen, non paucis, noſtro comodum pedites contra Turcarum equitatum, quo maxime valebant, aſſererent. Neque enim aliud Solimannus exſpectabat, quam ut apertis Cæſaris exercitum campis nactus, multitudine equitum circumſederet, eminuſque ac carptim laceſſendo potius, quàm totis caſtris aggrediendo fatigaret, cum arte magis, ac numero vincendum ſibi, quam robore, contra fortiſſima Europæorum corpora exiſtimaret; ſed obtinuit ſententia, quæ Viennæ contendebat ſubſiſtendum contra hoſtem non magnopere urbibus timendum, quod Campeſtri tantum, ad capiendum prælium tormenta duceret; adeòque idoneo ad commeatum pugnamque loco operiendus eſſet. Jam iſtic ſub auſpiciis Friderici Palatini, fortiſſimo Germanorum Heroe, Teutonicæ nobilitatis robur, & delecta militiæ diverſa confluxerant, æmulatione quadam nationum vrbiumque, pro ſalute publica optimum quemque ad bellum deſtinantium, quando nullâ majorum ætate ac recordatione, quicquid à Viadro amne ad Britannicum Oceanum, & Rhæticis Iuliiſque Alpibus ad Hercyniæ ſilvam terrarum intercipitur, unâ conſpiratione, jurata adverſus Turcam, arma induiſſet. 1532.

Sol manni de pugna conſilium.

XC

Exercitus Cæſarianus acierum ordinibusque digeſtus.

Cæſar ubi præſens luſtraſſet militem, haud procul Viennæ mœnibus totum per ordines, velut in hoſtem adventantem, pugnaturum degeſſit. Mediam aciei planiciem tria haſtatorum peditum occupabant agmina, magnis à ſe invicem æqualibuſq; in latitudinem ſpatiis diſcedentia His intervallis, ac geminis veluti ex latere hiatibus, equitatus, in duas diſtributus partes, receptus eſt; ne expeditis tercentum (quos propemodum hoſtis cenſebat) equitum millibus aperto campo, extraque omne munimentum temere objiceretur. Levis deinde ſclopetariorum cohors longo, nec tamen denſiori quam virorum quinque, circuitu quadratas haſtatorum phalanges circumdabat, triginta ab iiſdem paſſuum intervallo, frontem, latera tergaque, non interrupta ſerie, muniendo: geminis tantum ad utrumquecornu exercitus, locis, tanquam valvis ad emittendum recipiendumque liberè equitem, patebat. Curulium tormentorum inſignis copia perordinem ante levis armaturæ peditem diſpoſita erat, ea ratione, ut cum uſu frequenti calefacta exploſioni minus ſerviret munitioni tamen valliique inſtar irrupturo hoſti objiceretur. Et verò Sclopetariorum corona, licet quinis tantum denſata ordinibus, ad hoſtilem tamen impetum continuata glandium procellâ, retardandum, ſufficere peritis videbatur, cum alternantibus ordinibus facile ultimi inſtaurarent jacula, dum primi, alterna ſucceſſione, profunderent. Quin etiam ſi turbatio incidiſſet, parata eſſe ad haſtatorum ordinem receptus, in quo tanquam munimento tecti pugnarent. Solis Vngaris extra ſepta alarum officio fungi placuit; quod in-

 gen-

A. [illegible]

gentibus animis, velocique equitatu freti Turcarum artes vireſque deſp[illegible]

Ita diſtributi exercitus, dextrum cornu Cæſar, lævum Fer[illegible] rabatur: tam rara illuſtrique lectiſſimorum virorum; ſuis [illegible] rentium multitudine ac ſpecie, ut ex admirando prorſus ſpectaculo, atque [illegible] gentis victoriæ ſpe intuentium ora lacrymis madeſcerent. Subinde me[illegible] Cæſarem, tanti exercitus nixum fiduciâ, Solimannum, licet qu[illegible] ſentem millia ad decretorium certamen miſſa pugnæ indictæ teſſera, [illegible] câ, provocaſſe: Sed Turcam, malè metuentem, periculum de[illegible] pondiſſeque, *Non Te ego, Carole, ſed tuam fortunam reformido.* Vnde [illegible] noſtra brevi, juxtaque amittendæ victoriæ timor evanuit. Nam So[illegible] intellecto robore conſilioque Catholicorum Dravo tumultuariis pontib[illegible] Belgradum immenſas Orientis copias ignominioſè timideque reduxit, [illegible] dem venientem a tergo Carolum pertimeſcens; quòd Illyrici equites [illegible] recedentium agmina minutis carptim præliis conciderent. Ita ta[illegible] rum apparatus, tantæque, quanta nulla hominum memoria collectæ [illegible] copiæ, momento ſine pugnæ disjectæ ſunt, quando Soliman[illegible] inteſtinis ſeditionibus diſtractam, nequaquam tam præſenti def[illegible] tute ſperaſſet. Verùm intellexit, Germanis, etiam inter mutua odia [illegible] bus, conſilium audaciamque ad communem hoſtem reprimendum [illegible] non minus, quam Canibus concertatione mutua ad Lupum in ſe [illegible] converſis. Neque laceſſendos deinde gravius exiſtimavit, ne obl[illegible] larium offenſione conciliari, conjuratam Hiſpanorum, Ge[illegible] potentiam, ſibi maxime formidandam, ſuum in caput concitaret, [illegible] hactenus armorum curſum, hunc in ſcopulum, tanquam claſſem [illegible] ram, impingeret; plus habiturus in clade, quam periculo[illegible] rum fuga dedecoris.

Ita inſtructum ſub duobus Regibus exercitum, Solimannus, licet altero copioſior, & provocatus, declinat.

LIBER

LIBER V.

CArolus, Turcâ fugato, præter exſpectationem omnium, contra-ctam tantis hominum ſtudiis, impendiisque militiam, Pannoniâ in manibus hoſtium deſtituta, ſolvit, ſeque, matura nondum hieme properatò in Italiam recepit. Seu quòd [illegible] jam totis caſtris jam peſtis contagionem metueret; ſeu, quod Italiæ, Hiſpaniæque ingenti deſiderio abſtraheretur; ſeu denique quòd an-[illegible] dare: ne partam ſolo nominis terrore gloriam, [illegible] forſan oblidio-[illegible] [illegible]eret. Quæ [illegible] minùs ſingula, univerſa certe potuerunt, ut Fer-[illegible] Regem, fratremque negligeret, ultimis licet precibus contendentem; [illegible] tantum. [illegible]mamque victoriæ ad Hungariæ reſtitutionem converteret [illegible] tamen cum Germaniæ imperio, Ferdinando ſunt aliquot Italorum co-[illegible] [illegible] Maramaldus, invilus ſeveritate ſuâ militibus, Dux Præfectus e[illegible] [illegible] [illegible] numerarentur ſtipendia, excuſſo militiæ jugo, populationi-[illegible] per Auſtriam graſſati ſunt; [illegible] ſuis Ferdinandus præcipiti furore, [illegible] prorſus ab uſitata clementia decreto, edixerit; ne cuiquam Italici no-[illegible] parcerent, quo facto exacerbatis utrimque animis magnæ clades datæ, ac [illegible] ſunt. Ceteri Romanorum qui Mediceo Duce repetebant Italiam, ac [illegible] primum Cæſaris agmen ſequi jubebantur, impatientia, levitateque [illegible] occupare omnes in reditu cupientis, diſtracti ſolutique imperio, poſt [illegible] ſuperatum ſtipendiis, ductoreque fraudati, cum execratione. [illegible] ſuam quiſque domum conceſſere: ut dubites majorne formidandus hic [illegible] gloria contractus ſit, an ignominia diſſipatus?

[illegible] Andreas Auria, maritimæ contra Turcam militiæ Præfe-[illegible]. Nam Coronem, Patraſque, egregias munitaſque Græciæ urbes, [illegible] operis [illegible], Jonii maris anguſtus hinc inde [illegible] in Achaia Rhium, [illegible] in Aetolia novis operibus [illegible], [illegible] labore [illegible] occupavit; Venetis inter has dimicationes [illegible], [illegible] metuendæ [illegible] aliquam [illegible] & [illegible] [illegible] inter Solimannum. Cæſariſque exercitum [illegible] [illegible] utriuſque gentis Imperatorem, [illegible] [illegible] vires ſupra veritatem extollerent, ut conciliato [illegible] [illegible] dimicationis periculum impedirent, ne [illegible] uno prælio [illegible] [illegible] mole ſuperior terrarum orbi inprimiſque Italiæ, [illegible] [illegible].

 Eadem

I. Cæſar florentiſſimum exercitu ſine ullo [illegible] fructu præter [illegible] hoſtes diſſolvit, & Italiam repetit. *Jovius* [illegible] 30 [illegible] [illegible] Hung. [illegible] Relicti Ferdinando [illegible] Auſtriam [illegible], & male [illegible]tur.

II. Auria [illegible] [illegible] bel[illegible] ad[illegible] *Jovius* [illegible]

[illegible] bel[illegible]

1532 III.

Henricum Angliæ Regem Bolenæ amor à Catharina Cæſaris matertera, de que & Cæſare avertit, Regem Galliarum hoc diſſidio fovente, ut ſibi Henricum adverſus Carolum jungeret.

Sanderus de Schiſmate Anglicano l. 1. Belcar. lib. 20. Flor. Ræmund de ortu & prog. hær. lib 6.

Eadem tempeſtate, quâ Solimanni conatus in Germania obſervabat C[illegible] Henricus Angliæ Rex inſanâ libidine Annæ Bolenæ exæſtuabat, quæ tam[illegible] teſtatem ſui corporis Regi, niſi matrimonio copulata, negabat; quod ex S[illegible] Mariæ, Regi nuper familiariter cognitæ, jamque eviléſcentis gratia, h[illegible] rem, niſi vinculis conjugalibus adſtrictum, didiciſſet eſſe inſtabilem. Re[illegible] meditatum hac de cauſa jam diu cum Catharina Cæſaris agnata divor[illegible] liæ ſe Regis favore extorturum a Pontifice, poſt longam irritamque li[illegible] tionem ſperabat, aut certe ſuffragante Franciſco, invito licet Cæſare ac [illegible] ce, Annam Catharinæ ſuffecturum. Quare inſtituto cum illo, inter Calet[illegible] loniamque, colloquio, perductaque eodem Anna, ſolenni hanc ſibi matri[illegible] ritu in his comitiis adjungere ſtatuerat, niſi inexſpectata Solimanni fuga [illegible] riſque in Italiam adventus hanc illi mentem excuſſiſſet. Erat Fran[illegible] inveteratâ jam æmulatione, tum recenti offenſione, ob tam rigidam pe[illegible] rum rationem pro filiorum libertate exactam (cùm ad ducenta aure[illegible] inum millia, adhuc quadraginta, poſt trium ferè menſium concertatio[illegible] cienda fuiſſent) non mediocriter Carolo exaſperatus. Neque magnope[illegible] exemptos captivitate liberos ejus invidiam declinabat; unde Henrici ca[illegible] Catharinæ repudio, titulo affinitatis nixam, jamque olim à Volſæo [illegible] ſupremo Aulæ Britannicæ moderatore, Franciſco expoſitam Rex non [illegible] bat, omnemque ad hoc operam, minaciter etiam Pontificem perter[illegible] obtulit.

Quin etiam perſuaderi ſibi eſt paſſus, ut, poſthabitâ authoritate Pon[illegible] Gallicano Clero decimas ſuâ authoritate exigeret. Quâ longe atroci[illegible] verſus Clerum Britannicum, ſententiam Henricus edidit; cùm omnium po[illegible] nes Regio addictas fiſco pronunciaret, ob dignitatem Pontificiæ legati[illegible] tra Regis placita, ab Eccleſiaſticis propugnatam. Nimirum Pontificem [illegible] nullis rationibus flexum, ſperabant hoc ſibi metu addicendum, ne du[illegible] gè florentiſſimorum regnorum Principes facultateſque annuas ami[illegible]

IV

Illi que Regum violentis conſiliis Pontificem ad probandum divortium Henrici cum Catharina conantur inducere.

etiam utriuſque Regis nomine ad Clementem Turnonius & Gramm[illegible] pureo galero inſignes viri, qui ſerio admonerent Pontificem, quanti Ecc[illegible] rum intereſſet, utroque Regum, aut propitio, aut adverſo Roman[illegible] ut niſi illorum poſtulatis acquieſcat, junctis cum potentia viribus, rem a[illegible] ſint q; cum immenſo multorum dolore. ſeraque nimis pœnitentia con[illegible]

Mitiora tamen Rex Galliæ amplexus privatim conſilia Legato[illegible] ſi moderatum tractabilemque Pontificis animum comperiſſent, poſ[illegible] bus ſibi eum potius adverſus Carolum devincirent, oblato Henrici [illegible] do loco geniti matrimonio cum Catharina Medicea, U[illegible] contrahendo, poſtulatoque conventu Regis cum Pontifice in Italiæ, a[illegible] finibus, pro eadem nuptiarum ſolennitate celebrando, quod, ut Regis [illegible] obſervantiſſimus erat, magna ab illis agendi ſolertia præſtitum. Cæ[illegible]

[illegible]

V. Rex tamen Galliæ occulte ſibi Pontificem, ſaltem adverſus Carolum, conatu[illegible] jugi Henrici filii & neptis Mediceæ.

Pontificem adventum præoccuparunt; ut novis conſiliis inter utrumque orbis Principem agitandis, ſpeculatores, atque etiam, ſi opus, diremptores intereſſent. Imperator magnis etiamnum ſtipatus copiis, præſertim Hiſpanorum, advenerat, ... atque, cum Pontificem, tum cæteros Italiæ Principes: ut innovata, auctaq; ... antiqui obligatione (quâ tantùm ad Inſubriæ, Siciliæque imperium pro Cæſare defendendum adſtringebantur) communem etiam Genuæ tuendæ curam ... mitterent, quod Galli, ſalvis pacti Cameracenſis legibus, huc ſe arma ... re poſſe exiſtimarent; Vix, poſt longam contentionem id demum à Pontifice ceteriſque Italiæ Principibus, ſi Venetos excipias, impetratum, non tam ... entia Cæſaris, quam armorum terrore impulſis. Cùm Hiſpanos, gravem ... pulum, non aliis, quam oblatis poſtulatæ ſecuritatis legibus, dimiſſurus ... retur, quo etiam Pontifex titulo, apud Franciſcum deinde factum purgavit, ... illis ad Peloponneſi, Sicularumque urbium defenſionem Hiſpanis, nullâ ... aut Italiæ, aut Galliæ rebus meliùs potuiſſe conſulere doceret. Conſtituto ... n ſuffragiis Antonio Levâ Italici exercitûs Imperatore, indictiſque ad o... belli neceſſitatem, qua quiſque eorum peteretur, certis ſingulorum Prin... umque expenſis. Illud præterea Cæſar egit, ut plerorumque ſibi animos ... largitionis, aut ſpe, aut muneribus occuparet. Jam Florentiam Medi... la tradiderat; Alphonſo Ferrariæ Duci Mutinam Rhegiumque, quamvis invito Clemente, addixerat. Præter hæc Chriſtiernam ſororis Iſabellæ ex Dano Rege filiam, Sforziæ conjunxit. Soram Feltrio Urbinatium Duci reſtituit, Auriæ Melphitanum Principatum confirmavit. Mantuano Duci Marchionatus Montisferrati diplomate conſignandi ſpem fecit. Columnios denique Pro... ingentibus donis eſt proſecutus.

An 1533. VI. Cæſar vero magis timore exercitus Pontificem & Italos, quam amore ſibi addixit. Pluresque muneribus ſibi devinxit. Antonio Leva militiæ præfecto. *Jovius l. 31. Guicciard. l. 20. Belcar. l. 20.*

Ut vero Germanorum tranquillitati contra inquieta ſectariorum ingenia conſuleret; miſſi ad Saxoniæ Principem Oratores duo, alter a Pontifice, à Cæſare alter, qui poſt declaratum Pontificis Cæſariſque de Germaniæ incolumitate ſtudium, leges inſtituendi per Europam univerſalis Concilii illas propoſuêre.

VII. Legati Pontificis & Cæſaris proteſtantibus Concilii inſtituendi rationem aperiunt, locumque. *Cochlæus in act. Luth. Surius in com. Sc... l. 8. &c.*

Liberum id ac commune fore ad Patrum, veterumque Conciliorum præſcriptum atque exemplum, quorum mentes actionesque divinus haud dubie ſpiritus moderatus ſit. Deinde ... o interfuturi, ante ejus ſeſe decreta probaturos Sacramento recipiant. Irritum ... hunc conciliandi laborem fore, niſi de legum condendarum obſervantia cautum ... & mandata ferantur non obſecuturis. Primam in legibus eſſe, legi obſequendum, quâ ... & cetera negligantur. Omnes Germaniæ Principes concilio aut interſint ipſi, aut ... deſtinata. Interea rei controverſæ eo hæreant veſtigio, quo cæperunt, ne ... mutationibus, ante Concilii decretum, moveantur. De loco diu multumque ... ne vel ad commeatuum ſterili, vel ad valetudinem difficili cœlo tot ... hominum ſocietas cogatur. Placentiam, aut Bononiam, nobiliſſimas Italiæ urbes, aut ... Mantuam civitatem Imperii Germaniæque finitimam, non incommodas huic ne... eſſe. Licere eam, quam maxime vellent, Pontificia Cæſareaque auctoritate, deli... Pontificem, ut rebus probe deliberatis intra ſemeſtre Concilio & locus, & neceſſarii commeatus præparentur, modo Romanorum Rex ceterique Germaniæ Principes

1533. *hanc ejus voluntatem non improbent. Cœptum vero Concilium, ob quorundam [illegible] Principum minime abrupturum, qui ſi deinde Concilii decretis non acquieſcant, [illegible] aliosque Chriſtianos Reges ad eorum propugnationem [illegible] minime d[illegible]uros.*

VIII. Saxoniæ Princeps Joannes Fridericus dilatâ reſponſione [illegible] ciis Smalcaldiæ deliberatâ, hanc ultima Junii die a Procellanum [illegible] lit ſententiam.* *[illegible] habere ſe gratias Cæſari, qui [illegible] tione laborum ſuſceperit, aut & gloria Dei, & ſalus publica, & privata [illegible] re. Optare [illegible] ut ille aliquando dies illuceſcat, quo oppreſſis [illegible] ſuperſtitionis [illegible] ritas [illegible] que triumphantes [illegible] dant. Concilium poſtulatum [illegible] Germania: hanc pro veritate contra errores [illegible] [illegible] diminutionem [illegible] epiſſe, fœde modo diſſentientium opinionibus [illegible] exigere, ubi vulnus inflictum eſt. Illam Pontificis mentem graviſſimus Cæſar [illegible] decretis adverſari; dum in Italia Germaniæ proſpiciendum ſtatuit, & al[illegible] opem poſtulat. Illa vero obligatio, jurejurando firmata, [illegible] poſſit probari? [illegible] ſententiam adſtringi quorum attineret? quis tam hebes, ut has artes non [illegible] ſpecioſo, videlicet, Concilii titulo ſuum Pontifex dominatum potentiamque [illegible] tendat; ut errores, aut reprehendat nemo, aut quivis concilius probet? Verum [illegible] ſi adeo prudentibus concilium; ſed offerri, ut negetur, leges has eſſe, quibus lex [illegible] quitas conciliandi deſtruatur. Quid? quod nec ordo, nec modus, nec forma Concilii [illegible] tur, incertumque maneat, an Pontifex hic cupiat imperare ceteris, an ſibi [illegible] præcipuam authoritatem vindicet? an pares omnes jure ac dignitate [illegible] judicium non ex majeſtate, ſed veritate pondus habeat. Nondum etiam de [illegible] nis lite rationem initam. Human[a]ne illa traditionibus, an S. Literarum [illegible] da ſit? Quod veteri more Concilium inſtituendum aſſerant, captioſum [illegible] ximum. [illegible] ac vetuſtioris aliquanto memoriæ concilia, a priſcis differre plu[illegible] [illegible] b[illegible] decretis Pontificum[illegible] authoritati [illegible], quæ res & [illegible] libertatem, & veritatem [illegible]. Aliud ad præſentem controverſiam ex [illegible] ratum [illegible] ut ab implicatis opinionibus pateat exitus: ut [illegible] tranquillitas, pax reddatur Eccleſiæ. Hujus com[illegible] Cæſarem, pr[illegible] diſceptatione abſolvenda, idem judex [illegible] velit qui ſit actor, atque etiam reus. [illegible] Pontifice [illegible] reperiri [illegible] cujus [illegible] quis [illegible] cogit [illegible] ſi ſuam [illegible] probari velit, quam audiri cauſam, ſententiam dare non [illegible] dum ſane ut malum [illegible] gravius, & dum [illegible] portum [illegible] pulos impingit! Quod ſi pia libertas [illegible] Germanorum voce [illegible] ex animo ar[illegible] utrique [illegible] concilium [illegible] habiturum [illegible] vindicem, [illegible] publicum [illegible] orbis judicium minime [illegible] modo ſuis [illegible] ſpeque [illegible] gloriæ propugnat[illegible]. Expectare tamen, ut Cæſar [illegible] Imperii decreta Concilium procuret, ne adverſus veritatem errori favent [illegible] [illegible] crudelitatem [illegible] qui Evangelii lucem ac [illegible].* Quo reſponſo [illegible] Cæſare intellectum eſt [illegible] quod Concilium, [illegible] judicem expectarent. Neque enim ſummum aliquod in terris caput [illegible]

Proteſtantes ex Smalcaldico ſynedrio neque locum neque modum [illegible] concilii probant, ſed ad certam ex S. Scriptura S. rectu controverſiarum definitionem provocant. Pontificem ac Patres ex eadem volunt judicari [illegible] ex Scriptura multa accontroverſia & plurimis [illegible] libus orthodoxia, judicium [illegible] tionem [illegible] more, vocantes.

[illegible] ex [illegible] ſententiis pronunciante, lis abſolveretur. Sed ad ipſam provo- 1533.
[illegible] ut ambiguus Scripturarum ſenſus ex ipſa Scriptura S[illegible] col- [illegible] illa ſententia [illegible] judicatione definirentur. Quod, quam [illegible]lens, [illegible] nemo [illegible] errore [illegible] non videbat, cum omnes hujus æta- [illegible] b[illegible]liorum nixi judicio in diverſas maxime ſententias abibant, [illegible] regula falleret prorſus convenire neceſſum fuiſſet, cum co- [illegible] verborum Scripturæ contrarii pugnantesque ſenſus eſſe nequeant, ne- [illegible] ex [illegible] Lutheranis, alia Zvvinglianis, alia Anabaptiſtis pronunciari ſen- [illegible] defugere cauſæ [illegible] cognitionem viderentur, palam quidem fl[illegible]gi- [illegible] Concilium, ſed occultis illud conſiliis detrectabant, cujus facti invidiam, [illegible] Pontificis Romani obſtinationem, errores, ac crudele metuendumque piis [illegible] imperium, derivare conabantur. Quem certe nulla ætas in conciliis [illegible] ſententiarum ſuo imperio atque authoritate imminui [illegible] comperit. [illegible] hanc ei poteſtatem quiſquam conceſſit, concilia indicere, non ſen- [illegible] Quod ſi quos errores in Eccleſia tolerabile compertus, ſi in traden- [illegible] indulgentiis, ſi in meretricia ſacerdotum vita, aliisque vitæ offen- [illegible] peccatorum ſitmorum illi errores non fidei, hæreſin nullam arguebant, [illegible] *Neque [illegible] continuo ſcelus eſt tolerare, quod nequeas corrigere.* [illegible] unquam mortalis vitæ ſtatus ab omni immunis vitio repertus eſt? ut ic- [illegible] obſtinatumque in mala cauſa, Pontificem, ab æquitate ac ra- [illegible] rectè ſentientibus viſum ſit.

IX.
[illegible] Cæſar Bononia Ticinum profectus campos, nobiliſſimâ olim ſuo- [illegible] Gallos victoria celebres inviſit, atque in illis, quos Franci inſede- [illegible] adhuc caſtrorum veſtigiis, non abſque voluptatis [illegible] jucun- [illegible] recordatione immoratus. Mediolanum ſubinde Genuamque invi- [illegible] benevolentiæ honorisque ſignificatione exceptus. Hinc de- [illegible] ventisque facile aſpirantibus, paucorum dierum naviga- [illegible] tenuit [illegible] deſiderio, diu expetitam. Jam annus ad Au- [illegible] rat, cum Pontifex deſtinatum ad Franciſcum Maſſiliam iter, [illegible] Caroli dehortationibus, proſequitur. Tum, ut honoris illius, quem [illegible] obviam detulerat, [illegible] cupidum demereri hoc obſequio poſſet, [illegible] Regis Henrici animum uſque ad omnem humanæ divinæque legis in- [illegible] contumaciam ad aliquem rationis ſenſum, Franciſci [illegible] [illegible] tum [illegible] ut nuptias cum Medicea Aureliæque Duce [illegible] ſublatæ felici paſſione, jucundaque celebritate liceret abſol- [illegible]

Carolus [illegible] Pontifex Maſſiliam ad Franciſcum pro nuptiis abit.

X.
[illegible] ex [illegible] voto ceteris Angliæ Regis, obfirmatam in [illegible] pertina- [illegible] non [illegible] legitimè [illegible] Pontifici [illegible] de [illegible] ſententia [illegible] ad Concilium provocabat, [illegible] qui Cæſari [illegible] ſuum pro conſanguinea [illegible] per Rolandum Presbyterum [illegible] [illegible] inductum, Rex Annæ occultis nuptiis copulatus eſt. E[illegible]

Angliæ Rex Bolonæ copulatur.

1534. Sander de ſchiſ. l. 6. Flor. Ram. l. 6. Bzl. l. 20 Epiſcopos ipſumque Volſæum Card. obnitentes abdicat, aliis ex fece hominibus in dignitate ſubſtitutis.

indè Henricus ceteriſque regni Proceribus, Regiæ cupiditati adverſantibus honorem authoritatemque ſublatam in nefarios infimæque ſortis ad[illegible] transtulit. Thomas Audlæus in cancellarii munere integerrimo viro ma[illegible] fruſtra pollicitationibus adversùs æquitatem impulſo, Thomæ Moro [illegible] Thomas Cromvelus, ex vulgi fece ad E[illegible] comitatum, ſecretaque, ac [illegible] ſigilli cuſtodiam admiſſus eſt. Thomas verò Cranmerus Bolenæ ſacellanus [illegible] tenuis aræ victu, ad Cantuarienſis Eccleſiæ Archiepiſcopatum accer[illegible] nes hos maxima in regno authoritas. Jam enim Volsæum primum hujus [illegible] diæ repertorem arrogantiâ, potentiâque elatum, mutata ſors in carcerem [illegible] mors repentina in tumulum devolverat.

XI. Thomas Cranmerus Cantuarienſis ex Bolenæ Sacellano Archiep. Catharinam ut illegitimè nuptam ab Henrici thoro ſeparat.

Illi igitur Thomæ adminiſtri fautoreſque inſanæ cupiditatis, omnia [illegible] unius, Regiſque libidine conſtituebant, & Cranmerus quidem Pon[illegible] poteſtate temere perfidèque uſurpatâ Catharinam, illegitimam Regi [illegible] ſortem, publicâ divortii ſententiâ, in illam promulgata, declaravit. [illegible] domita hominis inſania, ad extremam non illius modò, ſed regni [illegible] ſpectans, præter Clementis, Franciſci Gall. Regis animum à tanta im[illegible] num. non mediocriter offendit. Ut proinde, Rege etiam poſt ten[illegible] conciliationem, probante, Pontifex in rebelle perfidumque Henrici [illegible] ſtolicum fulmen, dirasque Romanæ ſedis execrationes ſtrinxerit, [illegible] bratum Bolenæ conjugium adulterii loco habendum conſtituerit. [illegible] flagitii originem exitumque paucis ſubjicio.

XII. Volſæus in aula Anglicana potês ſua abuſus dignitate, ut Carolum Imp. ulciſceretur Regem peſ-

Thomas Volſæus ex humili Sacelli adminiſtrandi officio ad Eboracenſis Eccleſiæ purpuram Aulæque Britannicæ ſummam evectus potentiam, non [illegible] modò Henricum ſibi devinxerat; ſed & Franciſcum, Cæſarem, ac Pon[illegible] ſibi obnoxios fecerat, ut nemo quicquam ab Henrico ſperaret, qui V[illegible] verſario uteretur, hinc in conciliando Rege Carolus, operâ ipſius [illegible] ſpem fecit, fore, ut viciſſim, Leone X mortuo, favorem operamque V[illegible] Pontificiæ ſedis poſſeſſionem impenderet. Sed cùm Caroli ſtudia mel[illegible] inde viris addicta eſſent; Volſæus indignationis ambitioni [illegible] hanc denique vindictæ occaſionem mentem intendit, quâ, a[illegible] Regis Catharinâ, Margaritæ illum Galliæ Regis Sorori, ſimul [illegible] adverſus Cæſarem devinciret. Rex, ut erat leviſſimus, gravi[illegible] deſtæ feminæ moderationem pertæſus, Volſæi conſilium avidè excep[illegible] juſſitque altiſſimo premi ſilentio, dum eventuum maturis rationibus [illegible] tur. Omne in hoc cauſæ momentum verſabatur, ut doceretur, C[illegible] thuro, Henrici Regis fratri, ante conjunctam, nullo poteſtatis, [illegible] gio à Pontifice potuiſſe alteri germano fratri rectè ſociari. Quod [illegible] privatis, publiciſque conventibus Romæ & in Anglia diſceptat[illegible] ut Henricus, contra omnem etiam Volſæi exſpectationem, [illegible] & eventu poſtea conſtitit, feminæ Annæ Bolenæ amoribus excæcatus, [illegible]

ſimis divortii conſiliis peſſumdedit, ipſe bis periturus. Ex quo capite Catharinam con[illegible] rent illegitimam.

[illegible]gem ſibi depoſceret. Cujus ſororem Mariam, jam ante Henrico ad libidi- 1534.
[illegible]eviſſe, manifeſtum erat, neque ipſi ignotum Annæ, quæ Regis volunta-
[illegible] ante conjugii ſolennia obluctabatur; ne pari facilitate, quâ Soror, amo-
[illegible] Regis atque repulſam incurreret. Ut proinde potioris impedimenti titulo
[illegible], quàm Catharina a Regis thalamo excludenda fuiſſet. Imò, hanc ab Ar-
[illegible] fratre morbi vehementia a primis nuptiis præpedito, intactam ad Henri-
[illegible] perveniſſe, vel ipſius Regis teſtimonio exploratum eſſet. Illam verò (quod
[illegible] pene omnem vincit) ex ipſa Bolenæ matre jam diu ante Regis
[illegible] obſequente, Henrico natam eſſe. Sanderus aliique conſti-
[illegible]. Quod cùm Thomas Bolenus, conſcientiâ facti ductus Regi diſſimu-
[illegible] aperuiſſet; ſe videlicet in Gallia abſente, hanc filiam, confeſſio-
[illegible] de Rege ſuſceptam eſſe, cum indignatione ab Henrico rejectus, juſ-
[illegible] ticeſcere, quod centum alii, inquiebat, uxorem compreſſiſſent.

Mulier iſta Bolena hujus conjugii incapax.

[illegible] impedimenta Schleidanus, pro ſua integritate, præ-
[illegible], & Bo[illegible] etiam ob Lutheraniſmum a Pontifice rejectam commemorat.
[illegible], cum ſua ſe exſpectatione dejectum, malique inexpiabilis invidiam
[illegible] animadverteret, poſtquam Regi, cœcâ libidine præcipiti, ſeſe priſti-
[illegible] authoritate objiceret, brevi & illius effudit gratiam, & latentia jam dudum
[illegible], ad opportunam eruptionem, odia in ſe concitavit, adeò, ut rebus ſubitò
[illegible] ille Pontificiæ dignitatis inſanus quæſitor, & Regiæ depravator indo-
[illegible] ad ſummos honorum apices tardè obrepſerat, ſic ex ſummo ad
[illegible] carceris ſqualorem momento decideret, & naturæ hanc demum gratiam
[illegible], quod præcipiti morte graviorem ejus infamiam præveniret.

Volſæus eidem conjugio [illegible] carceri incluſus brevi moritur.

XIII. [illegible] Henricus, ille antiquæ religionis propugnator egregius, ac ſubuâ-
[illegible] per Germaniam hæreſûm profligator, à tanta ſapientiæ conſtantiæque
laude excidit, poſtquam luxuriâ in feminam, odiiſque in Pontificem extremis
[illegible]atus, ea meditari perfidiæ in Deum hominesque ſcelera cœpit, quæ an-
[illegible] omnibus execratus fuerat. Rem portentoſam nulliſque ſatis calamis
[illegible] ſcribo. Unius luxurioſi hominis effrenata cupiditas, perturbatiſſi-
[illegible] que parricidiis cruentatæ religionis, quam Anglia hodiedum am-
[illegible], fundamenta jecit. Siquidem, ubi Pontificem, adverſum ſe Annamque
[illegible] ſententiam dirisque imprecationibus fulminaſſe ex Caroli Imp. &
[illegible] conſilio, animadverteret; non pœnitentiâ, ſed vindictâ percitus, Re-
[illegible]m ad cauſæ ſuæ patrocinium, nequicquam ſollicitato (qui animum ſe
[illegible], ſed uſque ad aras profeſſus eſt) regni Proceres, eâ, quâ diximus, permu-
[illegible] dignitatum ad ſe traduxit, ac Fiſchero Roffenſi Epiſcopo perſuaſit, ut
[illegible]eret, ad juramentum Regi, tanquam ſummo illius Eccleſiæ capiti
[illegible], hâc, ne recuſaret, adjecta conditione, quantum per verbum Dei li-
[illegible] quod ille præſenti neceſſitate circumventus, & ſaniora perſuadendum a-
[illegible] Regem poſt refrigeſcentem libidinem, exiſtimans, magnis rei Chri-
[illegible] detrimentis, ſuaque pœnitudine, executus eſt.

Henricus Rex adverſante ſuo divortio conjugioque Pontificem aſpernatus, ſummum Eccleſiæ caput, nova hæ[illegible] [illegible] in Anglia conſtituit.

XIV. [illegible] Lutherana ſe factio in Angliam, ad ſpem evertendæ religionis pri-
ſtinæ

Luthera-

1534. ſtinæ, transfuderat, quæ facilem apud animos omni flagitiorum genere pol[illegible] aditum reperit. Anna inprimis Bolena, cui nihil ſanctum, his occulte [illegible] dit. Cromvelus, aliique Procerum faverunt, adeò, ut famoſis, imp[illegible] nequitiæ refertiſſimis ſcriptis, Regis, Principumque ſæcularium, odia in [illegible] ſiaſticum ordinem provocarent. Uno libello ſupplici mendicorum (hæc e[illegible] ſcriptio) oſtenderunt, quantas toto regno opes otioſi Religioſorum [illegible] ſiderent. Cui Thomas Morus libellum animarum in purgatorio ſupplicem [illegible] poſuit, quo adverſariorum fraudes ac machinationes [illegible] confutavit.

Interea, poſt quintum conjugii menſem, Anna peperit Eliſabetham, [illegible] Catholicæ religionis per Britanniam peſtem. Hanc cum nemo, præter [illegible] Regis filiam crederet, Mariam, Regis ex Catharina ſobolem jam [illegible] Proceribus ſub ſata parentis in ſolium adoptatam, publico decreto [illegible] gitimamque regni hæredem; contra, Eliſabetham legitime in regni [illegible] nem natam, declarat, geminumque ab utroque, Laicorum Cleri[illegible] dine juramentum exigit, unum quo Eliſabethæ tanquam legi[illegible] terum quo ſibi tanquam ſupremo Eccleſiæ capiti [illegible] Sacramento [illegible] Huic ſe Roffenſis ex clero, Religioſique de obſervantia, ex Laicis [illegible] memoriæ, Thomas Morus, Regis conſanguin[illegible]umque bla[illegible] pauci que alii objecere. Ceteri (ô flagitiis & lubrica mortalitas!) [illegible] ge interire, quam opibus vitaque excidere maluerunt. Quanquam Ca[illegible] glicanus ita in has nuptias poſtea cecinerit: *O vere beata, & non ſine [illegible] concilatæ nuptiæ, cœleſtique partu [illegible] progeniem cuibus patria a ſervit[illegible] quam Ægyptiaca erepta ac liberata, & ad verum Chriſti cultum re[illegible] tuta [illegible]* & nos. *O pura religio, ex tam ſanctis caſtisque nuptiarum fontibus prima[illegible]* Rex [illegible] immanitatis genus, in obluctantes ſceleratis conſiliis homines, [illegible] cerdotes religioſique ſuo in habitu ſuſpenſi, nonnulli ſecti, aſſatique [illegible] domuum veſtibulis tuſſixi, aliis cor, lingua, virilitas etiam [illegible] viventibus, [illegible] pta.

Catharina non multò poſt, obiit, tam illuſtre virtutum, quàm He[illegible] tiorum exemplar, moritura, literis ad Regem datis, com[illegible] niumque injuriarum depoſuit memoriam, ut legenti eas Regi la[illegible] ret; ſed ad brevem juſti doloris ſenſum valituras. Pullum ta[illegible] xit ſumpſitque habitum: Bolena cum pediſſequis, flavi coloris ornamentis [illegible] ultatione que lætitia, hunc Regi dolorem proterve exprobrante. Sc[illegible] ex [illegible] atque [illegible] Regis libidine voluptas ſuperet[illegible]. E[illegible] quam m[illegible] prolis [illegible] (qui fortu[illegible] ſimul ipſe [illegible] ſuit Henricus eam averſari, Seimeriamque pediſſequam, forma [illegible] tiorem, complecti cœpit. Anna igitur, pari ultura Henricum [illegible] ſentiorem ab alio opem prolis expectans, cum Georgio fratre, S[illegible] co Veſtonoque ac S[illegible] nobilibus, ita vixit; ut Henricum [illegible] lerum facilè vinceret. Neque latere tam profuſa vagaque luxuries [illegible]

Bolena exultante. Sed haud multò poſt to[illegible] repudiata, & addicta ob impudicitiam ſupplicio.

1534. In hac occaſione nam Anglicam penetrat, & Bolenam Cromvellum[illegible] fibi habent faventes.

XV. Bolena poſt quintum conjugii menſem Eliſabetham, poſt[illegible] Re[illegible]am pa[illegible] legitima p[illegible] cla[illegible]tur heres, & Maria ex Catharina ſpuria [illegible] Roffenſis & Thomas Morus ſeſe oppo[illegible]

V[illegible] ſupplicia in [illegible] tra [illegible] tes exercita.

XVI. Catharina Cæſari conſanguinea, [illegible] virtutibus omni[illegible]

[illegible] indignantem frementemque irâ hominem aliquamdiu detinuit pro- 1534.
[illegible] omnis ignominia; dum tandem Grenvici, poſt projectum ab Anna, [illegible]
[illegible] ſpectaculo, ſudariolum in nobilis gratiam manumque, Regis ira pudorem
[illegible]. Lenamque impudicam vinculis, ac deinde etiam judicio ſubjecit: quæ
[illegible] Thoma B[illegible]eno ad mortem, cum omnibus complicibus damnata inaudi-
[illegible]nem, infameque triennii conjugium digno ſupplicio terminavit.

[illegible] deinde quatuor Rex thalamo induxit conjuges, nullam faſtidiosæ va- XVII.
[illegible] inconſtantiæ viro diu placituram, Seimera prior illi Eduardum (poſtea
[illegible]tem) peperit, ſed more viperarum: cum Rex difficiliter enitenti, ubique
[illegible] reſcindi juberet, ne, opinor, pluribus hanc felicitatem invide-
[illegible] Reginæ eſſent. Brevi enim alia ſucceſſit Anna Guilhelmi Cliviæ Juliæque
[illegible], ſed nec illa Regis cupiditati blandimentisque, quòd Anglicá lingua
[illegible] idonea Cromvelo improbiſſimo adulatori nuptiarumque [illegible]
[illegible] mortis cauſa fuit, cum, uterat Lutherano infecta fermento,
[illegible], etiam alterius implicitam nuptiis, adduxiſſe, cavillaretur. Subiit in
[illegible] Catharina Hauarda; ſed & brevi [illegible]
[illegible] Rex ferebat, virginitate thalamum [illegible]. Altera deinque Catharina
[illegible] fuit, quæ regia uxor eſſet; non diu [illegible] jam illius
[illegible] morte Rex ſuâ prævertiſſet. Ita inſanæ cupiditati hominis cui legiti-
[illegible] placeret, nulla diu placuit, tam [illegible] quam amentium libidi-
[illegible] exemplar ultimum, dignumque, quo Anglorum religio [illegible] princi-
[illegible]. Quorum certe Eccleſia, ſub hoc capite [illegible] non fuit deſtruta. Quamvis
[illegible] Rex in tanta converſione rerum hæreſin ſeſe omnem averſari profiteretur,
[illegible] tamen incrementis ac ſectarum diverſitatibus accepta in regnum, mana-
[illegible]. Neque enim ubi ſemel homines corripuit ſerpens illa religionis peſtilentia
[illegible]. Nam, uti Eccleſiaſticorum hominum vita ſemper quidem objecta
[illegible]rum invidiæ eſt, ita tunc juſtiſſimæ eorum indignationi per Europam pe-
[illegible] expoſita erat propter uſurpatam paſſim vivendi licentiam; ut of-
[illegible] pleriſque diſciplina eſſet Eccleſiaſtica, minimeque rectè de religione,
[illegible] pravis moribus inquinata ſentiendi occaſio. Quæ res emendandæ Eccleſiæ
[illegible] præ ſe ferentibus, omnium aures benevolentiamque conciliabat. [illegible]
[illegible] ipſas vitæ fideique corrigendæ regulas ex ſacris literarum monumen-
[illegible] depromere, pleno ore prædicarent, ſpecioſiſſimque perfidiæ velum obten-
[illegible]. Nam, *ut mendacium nullum ſine veritatis tinctura perſuadetur; ita nullum flagi-*
[illegible] habitu, per [illegible] pla[illegible] poterit

[illegible] eadem tam ſpecioſa melioris per Eccleſiam diſciplinæ [illegible] penè XVIII.
[illegible] Gal. Regem dediſſet præcipitem nisi maturior [illegible] Regis
[illegible] robuſtiorque extitiſſet fides, quam, ut tam levi [illegible] inclinata [illegible]
[illegible] hominum errata, antiquiſſimo religionis [illegible] mutaret. [illegible]
[illegible] et, hæc flagitia non ex corruptis Eccleſiæ legibus, ſed hominum [illegible]
[illegible] Neque [illegible] *evert[illegible], ut tolleretur* [illegible]
[illegible] Deum ipſum cœlo deturbandum, quod malè agentibus vitam [illegible]

Margin notes: Regis va[illegible] de[illegible] in thala[illegible] junctæ, nul[illegible] diu placere potuit, faſtidita, cum impleta eſſet, cupiditate. — [illegible] Rex [illegible] ex [illegible] periculo [illegible]

1534. Erat Rex omnis eruditionis perquam amans, ut iccirco tota Europâ [illegible] Franci-ſcum doctiſſimi quique, honorum præmiorumque ſpe excitati, [illegible] quibus ex Lutheri Zvvinglhique Schola non pauci. Hi Ruſſello [illegible] te, Margaritæ Navarræ, animum Pontifici jam diu offenſum [illegible] derant, ac brevi Franciſcum Sorori captum blanditiis eò jam addu[illegible] aures Lutheranis præberet, & comœdiis, ad ludibrium Eccleſiaſtici [illegible] gregiè concinnatis, cum voluptate intereſſet, dum tandem Foxius, Turno[illegible] que Cardinales Regem periculi, errorisque commonefacerent, ac [illegible] quanta paſſim libertate, ad regni totius exitium invaleſceret hæreſis [illegible] dem opportune Irenæi, antiquiſſimi Galliarum Epiſcopi, codicem manibus [illegible] Regem conveniret, præferens. Ex quo cum percunctanti de autore Rex [illegible] diſſet, quam periculoſum omne eſſet cum hæreticis commercium. Tum [illegible] ſopore evigilans Franciſcus, ne ingentium malorum primas radices [illegible] ſecures ſuppliciaque corruptoribus adhibuit. ac Melanchthoni jam [illegible] conſuetudinem invitato nuntium remiſit, ſed tamen ad vivum [illegible] malum non potuit; quin majori deinde vi, copiâque per Joannem Calvinum [illegible] ferrimum corruptiſſimumque hominem ad totius Europæ perniciem [illegible] laret. Cujus quidem Magiſtri, ob turpitudinem, nomen ſectatores hoc tempore [illegible] ægrè ſuſtinent. Hic Lutheranorum diſciplinâ à Wolmaro quodam [illegible] eam denique tanquam craſſioris ingenii commentum, deteſtatus eſt, [illegible] rudes Lutheri fœtus lambere, novisque etiam opinionum portent[illegible] mirationem cœpit extollere; ut novarum rerum ſtudioſos, verſuti [illegible] ingenii ſcriptor, facilè à Luthero, Zwinglioque, inter quos medius ve[illegible] ad ſuam ſententiam inflexerit.

Flor. Rem. de orig. hær. lib. 7 & alibi.

Calvinus per Galliam emergit Lutheranis, & ceteros ſectarios cum Catholicis reformare conatur.

XIX. Quanquam verò Franciſcus participare cum hæreticis in perfidiæ [illegible] nollet; opes tamen illis adjungere adverſus Imperatorem Carolum m[illegible] ſui, quam alienæ religionis cura, nunquam eſt veritus. Erat in Germania [illegible] ti prorſus ingenii, ac nova religione corrupti Philippus Haſſiæ Dy[illegible], quem magnis pollicitationibus ad ſe denique in Galliam pertraxit, oblata[illegible] tuna in uſum belli pecuniâ, ad Ulrici Ducis Wirtenbergici cauſam ar[illegible] ptandam impulit. Is ob illatas Reitlingæ bello injurias à Suevis [illegible] majori virtute refutantibus) patriâ ejectus, dudum exul oberrabat, [illegible] præter Helvetos, Germanosque, ſubſidia implorabat, poſtquam [illegible] ſeſſiones auro traductæ à Suevis ad Auſtriacos tranſiiſſent.

Franciſcus religionem Proteſtantium averſatus contra Carolum tamen illorum fœderi locatur, & Haſſo arma ſuppeditat.

Nec deerant, qui filio Chriſtophoro magnæ indolis juveni [illegible] Philippus certè Gallorum ſtipendiis non contemnendum brevi exer[illegible] pit, quem tripartitum in Ducatum Wirtenbergicum infudit, ac magna [illegible] te in poteſtatem redactâ, obvias ſibi ad Laufenum oppidum Ferdinandi [illegible] copias poſtquam earum Dux Philippus Palatinus vulnere pr[illegible] ſubductus eſſet, non magno negotio confecit, ac perpetuo deinde [illegible] cul-

[illegible]

XX. Philippus Haſſiæ Princeps Wirtenbergicum contra Auſtriacos reſtituit, pace [illegible] cum Proteſtan[illegible] eidem conciliatus.

[illegible] urbes pronas habuit. Pax tamen, ceterorum Principum interceſſione, armis Auſtriæ inferenda ſuſtinuit. Erant hi Georgius Saxoniæ Princeps ſocer Philippi, & ſeptemvir Moguntinus, quorum laboris primum fuit, ut Saxoniæ Electorem Ferdinando Regi adverſantem conciliarent, quod Cadami Bohemiæ oppido his legibus impetratum eſt; *Ut ea, quam Cæſar Noribergæ concepit, pax* [illegible] *et, neque religionis cauſſa vis cuiquam fiat, Cæſareum Spiræ judicium nullâ* [illegible] *adverſus Proteſtantes experiatur, quæ quidem religionem tangat, Anabaptiſtis* [illegible] *entariisque ſecluſis. Saxoniæ viciſſim Princeps ſociique Ferdinandum Regem* [illegible] *norum juſto titulo profiteantur, impetrato tamen a Cæſare intra decimum men*[illegible] *to, quo caveatur, ne inconſultis deinde Principibus, atque ante electionis neceſſita*[illegible] *ſententia declaratam, vivo etiamnum Cæſare Rex in imperium admittatur.* [illegible] *nandus det operam, ut quæ Saxoni ſunt cum Principe Clivenſi pacta matri*[illegible] *Cæſar approbet.* His ita conſtitutis, pacem quoque Philippus horum arbitrio [illegible], & conceſſus Ulrico Ducatus beneficiario clientelæ titulo a Cæſare eſt, [illegible] ila prole ad Auſtriacos rediturus, onus etiam ſubſidiarii militis, ad [illegible] Monaſterii Anabaptiſtarum furorem reprimendum Duci impoſitum eſt, [illegible] e illa bellorum tempeſtas brevi detonuit, Franciſco ſuâ ſpe fruſtrato; [illegible] lam, more gentis, in armis ſemel ſumptis pertinacem, diutius ja[illegible] eraverat; ut ab Inſubriæ defenſione, cui rurſus occupandæ animum [illegible] vires Auſtriacorum averteret.

[illegible] alia in imperio Monaſterii Weſtphalorum inferioris Saxoniæ urbe [illegible] ta ſeditio, tam raræ, atque per omne retro ſeculum inauditæ vecordiæ eſt; [illegible] ri hoc loco à nobis non debeat, ne ignoret poſteritas, quam ſemel à [illegible] que linea aberrantibus ad extremæ dementiæ avia pronum ſit iter. Eſt Monaſterium urbs facile totius Weſtphaliæ nobiliſſima, ac regionis illius [illegible], ad quandam Mediolanenſis urbis ideam per Saxones ab Inſubria ([illegible] dem Longobardis) reduces excitata, populum habet à primo ſum[illegible] ſacrorum Antiſtite D. Ludgero, Caroli magni ætate, diſciplinis Chriſtianis imbutum, quibus remp. divini, humanique juris hactenus obſervantiſſi[illegible] Eccleſiaſticarum rerum incrementis propagaverat; ut præter Eccleſias Parochiales ſex, Collegia quinque Canonicorum, plura etiam religioſorum hominum cœnobia, Sacella ac templa cenſeret; ſed infelix illa religionis per[illegible] a lues, quin ſuâ quoſdam contagione inficeret, nulla Magiſtra[illegible] prohiberi potuit, ſi quidem Oratores ſacri pernicioſo hoc primum [illegible] ceteram facile plebem novitate, ac indulta vitæ licentiâ deprava[illegible] adverſus Magiſtratum atque Eccleſiaſticum ordinem invidia odiisque in[illegible] ut proinde magna horum pars, ſeditioſorum hominum vocibus ap[illegible] exilium ante patriam habuerit, opumque aliquanto leviorem jacturam, [illegible] gionis duxerit, quòd hac animorum, illis corporum ſalus niteretur.

Hanc Cæſar inſolentiam ſevera licet animadverſione in ſontes pronunciatâ, [illegible] opprimere conatus eſt, quin ut preſſus violenti fluminis impetus, majori [illegible] eruptione aquarum exundat; ſic furor intervallis remiſſus, gravior ſem-

1534. XX.

XXII. Monaſterii Weſtphal. nova ſeditio emergit in imperio.

Meshov. in hiſt. Anabap. l. 6. & variis in Com aliquo.

XXIII. Carolus Imp. [illegible] fruſtra intentat [illegible]

1534.

per violentiâ,tanquam inſtauratis quiete viribus,prorupit. Fax prima ſeditionis fu- rum Bernardus Rothmannus ex D. Mauritii Sacellano Saxonicæ libertatis Præco factus:altera Cnipperdollingus,armis,quam ore promptior,uterque [illegible]cola;ac nato ad rebellionem ingenio. Haud multò poſt,inſana Anabaptiſtarum factio,quæ magnis jam per Flandros, Batavosque augmentis invaluerat, urbibus ac regionibus illis profligata,Monaſterio ſeſe etiam infudit. Ex his Harlemi Piſtor Joannes Matthias egregiè callidus,ad quandam ſuæ religionis dictaturam aſpirans,duodecim imitatione Chriſti,(cujus ipſe perſonam induerat) legit Apoſtolos,quibus omnem latè regionem ſuis auſpiciis diſtribuit, in quibus Joanni Bocoldo Sartori,Leidæ in Hollandia nato,Monaſterium ſortito obtigit [illegible] homo,nullis artibus,præterquam ſubdolo ingenio , inſidioſaque ad perſuadendum inſtructus facundiâ , contulit. Hic urbem ingreſſus jam in Lutheraniſmo fluctuantem,magnamque ejus partem,Rothmanno Duce , ad Zwinglium inclinatam vidit:quâ lubricitate vacillantes(ut facile erat in ruinam nutantes impellere) cives ſenſim Anabaptiſmo initiavit. Quod licet primo conatu tentatum infelicius eſſet,Rothmanno præſertim adverſante,hunc tamen,ubi ſibi adjunxiſſet, clandeſtinis præſertim conventiculis , egregiaque pietatis ſpecie multos ſibi conciliavit. Advocati ex vicinis oppidis,ejuſdem ſuperſtitionis patroni,qui magno numero cum ipſo Apoſtolorum capite Joanne Matthia affluxêre.

A Lutheranis ſe[illegible] Rothmannus & Cnipperdollingus per Piſtorem Harlemenſem, & Sartorem Leidenſem denique ad Anabaptiſmum traducuntur.

XXIV. *Novi Prophetæ raptus & colloquia cum Deo appoſitè fingunt, [illegible] quæ [illegible]bunt.*

Hi ut terrorem urbi injicerent,attonitamque plebem ſacro quodam religionis horrore occuparent , nocturno miſerabilique per urbem ejulatu pœnitentiam ingeminabant;omniumque animos,velut ad extremam judicii horam conſternatos, percellebant. tum deinde per diem, frequentibus populi con[illegible] raptus,colloquiaque cum Deo Patre, Angelisque, tam appoſitis ad fallendum moribus confingebant,ut ad mentem deinde concionemque reverſos,plebs tanquam delapſos è cœlo Vates auſcultaret.Quo ſemel obtento,mirum, quam [illegible] fama populo illuſerint,quem,ut aliquâ voluptatis illecebrâ delinirent, poſt celebrata ſuorum noctu conventicula,ad promiſcuæ libidinis uſum provocabant: egregio videlicet novæ religionis lenocinio,argumentoque, quoniam illa amore profecta eſſet. Fides enim ex moribus probatur, cum proba eſſe nequeat, ubi hi ex ipſo inſtituto ſunt improbi.

XXV. *Curiam & armamentarium ſi[illegible] occupant & novam remp. Sionis inſtituunt. Epiſcopo imperatam à Cæſare opem exſpectante.*

Denique ubi,adultis jam viribus adverſariorum, ex Lutheranis & Catholicis in urbe conflatum robur ſuſtinere poſſent,curiam,armamentariumque invadunt nec poſt longas pacis utrimque conciliatæ inducias, cùm libertatem ſuæ factionis nacti eſſent, ruptis humanæ divinæque legis fœderibus, urbe Magiſtratum Sacerdotes,Cœnobitasque,templis ac poſſeſſionibus deturbant:novam rempublicam,tanquam Hieroſolymam Sionque-ut vocabant, redivivam excitant, viginti quatuor virorum , ſuo ex corpore, ſenatum legunt. Conſularis dignitas Cnipperdollingo & Cippenbroco defertur. Summa tamen penes Vatum præcipuos,Matthiam & Bocoldum,auctoritas manſit.His illa imprimis cura erat, ut ſuas contra Franciſcum Epiſcopum ex antiquiſſima Comitum de Waldec familia oriundum,vires confirmarent. Ille enim jam vias ſuo ubique [illegible]

rat,

1534

[illegible] indictaque ab Imperatore per Germaniam vicinorum Principum auxilia [illegible]abatur, ut ſeditionem, nullis conſiliis componendam, vi opprimeret, & [illegible] m indictis Confluentiam, ac deinde Wormatiam Ferdinandus comitiis [illegible], ut certe exiguam ceterorum opem Epiſcopo ſubminiſtraret, tamen u[illegible]rumque firmæ urbis vires, hoſtilem impetum diu ſuſtinere poſſe nequa[illegible] videbantur.

XXVI. Vibici ſua quoque ſubſidia ex Batavis eliciunt, ſed intercepta. Quæ deinde ex accolis collecta.

[illegible]circa Amſtelrodamum vicinasque per urbes Anabaptiſtæ ſuæ factionis [illegible]es per literas nunciosque convocant, ad novæ electæque a Deo Hieroſo[illegible] inſtaurationem. Quod tantâ ſolertiâ & à Legatis præſtitum, & aviditate [illegible]um exceptum eſt; ut urbibus domibusque paſſim deſertis, auro tantùm [illegible]e ac pannis lineis inſtructi, vigeſimo primo Martii, oneratiæ naves ſu[illegible] ad Monicodamum, Batavorum oppidum, confluerent. Alii de alio[illegible]ſſione prorſus ignari, niſi quod ſingulis navibus unus explorator adeſ[illegible] deliberatæ profectionis conſcius, qui apud ceteros inſigni diſſimulatione atq; [illegible]tione facti, omnium cogitationes ad ſtupendam divini Numinis provi[illegible] [illegible]tuitas converteret. Sed infelix rerum exitus hanc mortalium frau[illegible] & Superûm curam brevi detexit, cùm altero poſt die Tranſiſulani per re[illegible] [illegible]tectos coacti inexſpectatæ ſeſe multitudini objicerent, ut itineris [illegible]tionem ab armatis, vi etiam, cum opus, extorquerent, illi, cum ſe Nu[illegible] duci exiſtimarent, vim omnem facile ſpernebant, donec ſe navibus, [illegible]que exui, atque in carceres ablegari viderent. Ita fex illa ſeditioſo[illegible] aut gladio, Mariæ Belgii Principis juſſu, abſumpta, aut certe ad ſanitatem [illegible] eſt, cum *[illegible]dem, ut libertas mater improbitatu, facile evertit; ita ſervitus, & ſu[illegible] metus, ſæpe reſtituat*. Hac ſpe fruſtrati Monaſterii incolæ, ex oppidis [illegible]que vicinis homines facile trecentos magnis pollicitationibus ad ſe per[illegible] [illegible] junctâ ex civitate operarum copioſa manu, urbi, foſſis, aggeribus[illegible] [illegible]acilis insigniter communiendæ, præficiunt. Quibus cibus publi[illegible] [illegible] ſubminiſtratis, ea lege ac ordine, ut primo die caro recens, altero [illegible] tertio haleces in prandium cederent, iidem per quodque triduum vi[illegible] [illegible]currentibus.

XXVII. Matth as ex Pittore Vates & Archiſtrategus feliciter pugnat, ſed cadit denique.

[illegible] Joannes Matthias Vates, militiæ præfectus, trecentorum capitum Dux [illegible] am in hoſtilia ſeſe caſtra furibundum emittit, felici ſemper belli ſuc[illegible] [illegible]arumque onere lætus; ſed fortunâ rerum ebrius, cùm deinde non am[illegible] [illegible] audaciæ periculorumque aſſumeret ſocios, manibus ac ferro ho[illegible] [illegible] docuitque, *[illegible] non unquam temerarios præterire, at denique opprime[illegible]* [illegible] hæc clades multorum animos conſternatione perculit, qui à præcipuo [illegible] [illegible]dubitatam ſemper victoriam ſpoponderant.

XXVIII. Bocaldus Vates ex Leidenſi ſartore, novo va[illegible] Regem ſe fingit.

[illegible] Bocaldus aſtu ac ſimulatione nihilo inferior eo ſublato, novam urbis po[illegible] [illegible]ditabatur in qua [illegible] tyrannidem ſumma auctoritate occuparet. Ita[illegible] [illegible] derepente nudus è [illegible] ſe projicit, magnaque ac [illegible]erata vocifera[illegible] Regem Sionis venire inclamat. Triduo poſtea integro elinguis jacet, nec [illegible] quam calamo ſuam a Deo linguam teneri vinctam indicat. Populo rei ex-

1534.

Duodecim Iudices Iſraelis conſtituit, & polygamiam Iudæorũ in adulterio repertus, vulgat.

ſpectatione ſuſpenſo, denique publico edicto, tanquam à Superis [illegible], [illegible]ciat ſingulorum fortunas in communem Chriſtianorum uſum [illegible] conferendas eſſe, petitâ à divinis vatibus expoſitionis formâ. *Hæc [illegible]* [illegible] Duodecim porrò Iſraelis Judices, antiquis Judæorum legibus [illegible] obli[illegible] dicatis, inſtituit. Cùmque, haud multò poſt in adulterio de[illegible], [illegible] quorundam offenſione eſſet, polygamiam veterum, ſub extrema Numin[illegible] luctantes indignatione, promulgavit. Ita paſſim à laſciviente plebecula [illegible] immaturæque nuptiis addictæ, repugnantes caſtitate ac vitâ, aut c[illegible] auriumque truncatione mulctatæ ſunt, ipſo Bocaldo ac Cnip perdo[illegible] cum carnificumque munus obeuntibus.

XXIX. Demum Bocaldus ſartor Rex proclamatur, & Reginã cum 16 cubinis apparatuq; planè regio eligit.

Sed Bocaldus demum, à ſubornato Vate Joanne aurifabro in Re[illegible] poſtulatus, delectusque in cœmeterio D. Lamberti, gladium, tan[illegible] oblatum, ſimulata licet tergiverſatione accipit, Rothmannum ſuum [illegible] nominat, quatuor à conſiliis viros, pro cuſtodia corporis, lictores d[illegible] miniſterio viginti & octo ſatellites deligit, rubro cæruleoque [illegible] cultos. Regina illi comes Harmelica cum tredecim concubinis ejuſ[illegible] tati obnoxiis, domi foriſque adhærebat. Equos in comitatu fa[illegible] auroque inſtratos ducebat. Regis eſſedum inſigni purpuræ au[illegible] pretio eminebat. Ipſe ter in hebdomade forum conſpectumque [illegible] litesque diſcernendas ſubibat; pretioſiſſimo ad talos uſque defl[illegible] mento inter auri argentique fulgorem coruſcante accinctus. Au[illegible] pectusque torques oberrabat, qui in effigie ſuſpenſi orbis enſem de[illegible] xum cum hac inſcriptione præferret, vernaculo idiomate, *Rex juſtiti[illegible]*. Capitis diadema ex puro conflatum auro, manusque ſceptrum ej[illegible] ſpecie relucesſcebat. Quieſcentis, aut euntis latus hinc unus cum tri[illegible] adoleſcens; illinc alter cum gladio exerto ſtipabat; ut Europæos p[illegible] majeſtate umbratili facilè relinqueret.

XXX. Lites ipſe ex ſolio dijudicat, ac ſubinde reliquis publicè in menſa ut Chriſtus diſcipulis, ſervit. panem vinumque tribuens, mittitq; in orbem Apoſtolos ad prædicandum.

Poſt auditas dijudicatasque lites, ad ſaltum nonnunquam cives ob[illegible] deſcendit, nonnunquam convocato ad latiſſimam ſummi templi aream [illegible] cœnam ex induratis recentibusque carnibus ac cocto Zytho miniſtrabat, [illegible] denique fracto ipſe diſtributoque omnibus per ſe Reginasque [illegible] que claudebat, his verbis, *Accipite & manducate*, &c. ut menſæ Do[illegible] nem guſtumque ſubditis exhiberet. Sub has epulas, tandem [illegible] orbem univerſum Evangelii ſui præcones deſtinare; quòd ex hac re[illegible] tanquam mundi Domina, ſalutem in omnes latè gentes impe[illegible] pagandum conſtanter aſſereret. Itaque unâ legatione octo & vig[illegible] ſum dimiſſi, qui Apoſtolico munere ſeduló, mortis etiam diſcrimin[illegible] fungerentur. Hi plerique intercepti, tam ſe inſanire ſeriò oſte[illegible] etiam ſuppliciis, à bruto perfidiæ errore depelli potuerint. U[illegible] Gr[illegible] E-piſcopo interceptus commutatâ in ſaniorem fraudem malitia ad[illegible] cepit; ut exploratis obſeſſorum conſiliis ac viribus, de iis op[illegible] referret.

Al[illegible] in Hollandiam Prophetæ ſubmiſſi, magis ex voluntate rem a-[illegible] imprimis, qui Ambſtelrodami acceptus, nec parvis ſuarum partium [illegible] fretus, denique audaci conſilio Mariam Belgii moderatricem a-[illegible]amque jam olim Friſico tumultu notam fatetur, ſeque Monaſterium [illegible] Imperatori traditurum pollicetur, ſi factorum venia, facultasque apud Ba-[illegible]ndi fiat. Nec gravatè obtinuit, proinde, apertam jam lucem Ambſtel-[illegible]l reformidans, inſignem ſibi perditorum ſuæque factionis hominum [illegible]git, quâ non jam ille Monaſterium, ſed Ambſtelrodamum noctu [illegible]. Hi occupatâ ex voto curia, ſignum, ære campano conjuratis per ur-[illegible]n, edere, ob ignotum caſu funem, non poterant, ita paucitate ſua, & [illegible] impares internecione omnes ſeditionem luerunt. Harlemii nonnulli ejus [illegible], tanquam Deo familiares ac proximi, inter nefariæ ſuperſtitionis [illegible]mis ædium tectis, alimenta de cœlo præſtolabantur. 1534. In Hollandiam miſſi, decepta Maria Belgii gubernatrice, pene Amſtelodamum intercepere.

[illegible]us inter hæc ſtultè Monaſterii ſe a Superis etiam in libertatem vindi-[illegible]perabant, ut pertinaciſſimè iccirco, cum hoſte foris ac cum extrema re-[illegible]a domi conflictarentur, aliâ aliâque exſpectatione, ac ſpe, a ſubdolo [illegible] ad omnem patientiam obdurati. Emiſſa ex urbe Hilla eſt Friſici ſanguinis [illegible] velut altera Juditha Principis ſeſe caput ad urbem relaturam ſpe-[illegible]ructa hunc in finem tenui ex lino ſubucula peſtilenti veneno illita, [illegible]um Epiſcopum manibus immolaturam credebat; ſed fraude jam [illegible]m cognitâ, atrociſſimis temeritatem ſuppliciis abſolvit. Ejuſmodi [illegible]s miſerrimæ plebeculæ diu impoſitum; dum per infames murium in-[illegible]e epulas implacabilem gulæ rabiem utcunque componerent, extre-[illegible] humanarum rerum calamitates, jam etiam nolentes, interque armato-[illegible] conſtricti, tolerarent, cùm interim libertatem de cœlo vanis Bocaldi [illegible] jactati, inſani mortales propediem ſemper exſpectarent, exemploque [illegible]era ſemel religione deflectentibus, aut ſpem immodicam, aut nul-[illegible]. Vitia etiam ſervire pro virtutibus, cum patientiæ ac conſtantiæ lo-[illegible]am amplectantur. XXXII. Cum Monaſterium obſidione arcta premeretur, Hilla tanquam altera Juditha egreſſa, Epiſcopo induſium veneno illitum, ſed prodita, obtulit.

[illegible]ea obſidione jam in alterum annum extractâ, nonnemo transfugarum, [illegible] circa urbem foſſis, ac poſtulatis ab Epiſcopo ſociis quadringentis, no-[illegible]as muroſque felici conatu ſuperat, unamque urbis portam, cuſtodiis tru-[illegible]it, unde immiſſo milite atque ad ſummæ ædis campum traducto (ubi [illegible]amunitionum receptacula ſeſe Anabaptiſtæ defendebant) atroci cer-[illegible]gna ſectariorum pars confecta eſt, atque in autores portentoſæ conju-[illegible], quorum, cum Bocaldo ex turris latibulis producto, duo præ-[illegible]perdollingus & Crechtingus ad Principem adducti, ſpectaculum om-[illegible], tum extremæ inter exquiſita ſupplicia pertinaciæ dede-[illegible] Bocaldus Antiſtiti honorem deferebat, ſed [illegible] famulum de trivio [illegible] Franciſci nomine, multamque ſibi debere aſſerebat, quòd nul[illegible] ſan-[illegible]s in[illegible]am contra vim tam egregiè urbem eduxerit. Poſſe ſe e-[illegible]liſſimam illi navare operam, ſi craticulato incluſum carceri per [illegible]-bem XXXIII. Urbs denique occupatur & autores ſeditionis novo ſupplicio mulctantur.

1535 bem novum hunc Regem Sionis ſpectandum circumferat, eâ lege, ut ſpectatum quilibet ſeſtertium pendat. Cui Princeps, conſilium ſe accepturum, dixit, atque ex ſumma ædis Lambertinæ turri ad totius non urbis modo, ſed & orbis [illegible] tis ſpectaculum ex ferrea cavea ſuſpenſurum recepit, quod exuſto [illegible], [illegible] dentibus in foro laminis, unà cum ſociis, homini ad æternam facti memoriam accidit; ut pendentes hodiedum ex turri caveæ teſtantur. Quanquam & [illegible] tiamnum numiſmata Regis imagine inſignita cum inſcriptione *Rex* [illegible], [illegible] nibus hominum ſpectaverim, dum hæc celebri illo anni MDCXI V [illegible] rum tempore hac in urbe præſens ſcriberem. Ita poſt luctuoſiſſimæ [illegible] tragœdiam à principio ſuperioris in quinti & trigeſimi anni Junium [illegible] Deniq; ut *graves morbi diuturni plerumque non ſunt*, ab omni reſpirare [illegible] atque ad priſtina ſeſe pietatis ac religionis veſtigia cœpit recipere, [illegible] poſt acceptam ſemel urbe Lutheranorum ſuperſtitionem, tam facile ad [illegible] tem reducenda, niſi tam inſano Anabaptiſmi paroxyſmo brevi tempore [illegible] raſſet: Ita *unum aliquando malum alterius eſt remedium.* Nec mirum eo [illegible] tiæ prolabi potuiſſe perſpicacis animi gentem, quæ, ubi recepto illo [illegible] ligionis principio, quo quiſque ex Scriptura S. capita veræ fidei de[illegible] batur, ſingulos per diverſas rapi vias conſpiciebat, cum Anabaptiſtis [illegible] ſpiritus definitionem omnia revocantibus ſentire maluit: cùm hic ſolus [illegible] gnabilis; ille verò Scripturæ definientis ſenſus, propter variarum ſente[illegible] fecunditatem contra adverſarios non poſſit ſuſtineri.

XXXIV. Italia ab hæreſi intacta novum Pont. fi-cem accipit. Dum illa hæreſum paſſim invaleſcentium tempeſtas Europam lat[illegible] la Hiſpania Italiaque, inſigni ſuorum Principum vigilantiâ curâque [illegible], nullam cladem acceperunt, aucto etiam religionis ſtudio, velut collect[illegible] que per vicinum frigus igne, ſeveram inſtituerunt in omnem hæreſi[illegible] nem, alieno cauti periculo, & damnis feliciores. Nec ſane in adm[illegible] Rep. *lues illa perfidiæ* facile adhæreſcit, quæ, *ut corporum contagio, vulg[illegible] que quam Proceres corripit, & a malu ſere moribus, tanquam acri corrupto*, [illegible] *ducit*. Roma ſuperiori anno Clementem longis morbi difficultatibus [illegible] miſerat, magnâ prudentiæ æquitatiſque famâ celebratum. poſtquam [illegible] dum patriæ pacem reſtituiſſet. Succeſſit illi Alexander Farnelius R[illegible] tatis ac familiæ hæres laudatiſſimus, Pauli tertii nomine, quem non [illegible] ſorte, ſed unanimi totius ſenatus conſenſione electum, urbs lætiſſimis [illegible] cibuſque ad Vaticanam domum proſecuta eſt; quod poſt tredecim P[illegible] dignitatis viros, & integri ſeculi periodum ſedes à Romani denique [illegible] Principe rurſum occupata eſſet.

XXXV. Barbaroſſa potentia [illegible] Tuneta-nem regnum, ejecto Muleaſſe Rege, pro Turca occupat. Cœperant res ab Auria in Peloponneſo erectæ, egregièque alterâ [illegible] ditione defenſæ, tandem deficientibus, inter hoſtium perpetuos [illegible] ad Solimannum rurſus, deſerta Corone, deflectere. Cùmque H[illegible] roſſa ex humili pirata, fortunæ virtutumque auſpiciis, ad ſum[illegible] cicæ imperium, ea ſpe, admiſſus eſſet; ut Africæ ſubjugandæ [illegible]

plicaret. Ante illud ſuâ potentiâque barbarorum fretus, ita feliciter executus eſt; ut ante expectationem hoſtile ſolum, ante pugnam victoriam occupaverit. Præcipuum illic Regnum, veteris Carthaginis loco, Tunetanus Rex Muleaſſes obtinebat, ex Mahomete duorum & viginti filiorum patre, ipſe cum altero ſuperſtes, nam germanos octodecim ſub parentis fata, inimicis frater, vel acerbâ nece ſuſtulerat, vel exuſtis ferro oculis regno inutiles fecerat; ne quem ex illis haberet potentiæ inſidiatorem. Pari crudelitate in graviſſimos Procerum deſævitum eſt; ut infami tyrannide, non ſuorum modò odiis, ſed & exterorum quoq; communi indignatione imperii ſui fortunam oneraverit. Igitur Roſcetem unum ex Muleaſſis fratribus immanitati hominis fugâ ſubductum, Barbaroſſa ſibi adjunctum fingit, ut ſpe illius in Regnum ſufficiendi, faciliores Pænorum ad deditionem animos impelleret. 1535 *Iovius l. 34 & 35. Ant. de Vera Figueroa in vita Caroli.*

Nec fefellit aſtus, nam poſtquam centum propè triremium claſſe per Tyrrhenum mare Italiæ Hiſpaniæque oras allapſus, ingentem latè terrorem ſtragemq; miſerandam Chriſtianorum dediſſet, verſis ex improviſo in Africam velis, Muleaſſem nihil hoſtile metuentem, ac navigationis ſpecie deluſum, facilè tanto armorum ſtrepitu violentiâque oppreſſit. Siquidem primum venientis impetum Utica non diu ſuſtinuit, unde Tunetum digreſſus Roſcete in ſpem regni propoſito, non magno labore gentis animos, jam etiam metu perculſos, eò adduxit, ut Muleaſſe repudiato, Roſcetem Barbaroſſamque admitterent; ſed ubi recepto intra mœnia Barbaro Roſcetem non abeſſe modò, ſed & Byzantii inter vincula detentum intelligerent, dolore atque indignatione concitati, inexſpectatam omnibus perfidiam armis nequicquam ulciſci ſunt conati. Quam audaciam cùm trium facile millium clade luiſſent, denique hoſtili aſtu potentiâque oppreſſi, Solimanno ſeſe juramento addixerunt. Hanc rerum inclinationem pronæ reliquorum per Numidiam oppidorum voluntates ſecutæ, brevi univerſam illam Africani imperii oram Ottomannico nomini adjunxerunt.

Muleaſſes profugus ab avunculo Dorace vicinæ gentis regulo, haud longè Conſtantinâ urbe receptus, regiisque ſumptibus alitus eſt: dum poſtulatis Cæſar ſubſidiis adeſſet. Hic enim cùm intelligeret, quantùm ab audaci immenſiſque viribus ſubnixo hoſte Barboroſſa Italiæ Hiſpaniæque periculi immineret, omni conatu Muleaſſen in amiſſam regni poſſeſſionem reducendum ſtatuit. Præſertim cùm ille ſe Imperatori tributarium, hoc accepto beneficio, addiceret. Igitur conditis in Hiſpania ultimæ voluntatis tabulis, regnique adminiſtratione penès uxorem, jam prole gravem, relictâ, Barcelonam contendit, collectaque ibidem, ex Belgis Luſitanisque claſſe, quadriremem, quam adduxerat eodem, cum duarum & viginti triremium apparatu Andreas Auria, ſub Maii exitum conſcendit, ac dierum tredecim navigatione Calarim Sardiniæ appulit, ubi cognovit Germanos, Hiſpanos, Italosque milites, cum Pontificiis & Procerum Melitenſium triremibus arma opesque in hoc bellum conferentibus, eo numero confluxiſſe ut juncti ſecum ſeptingentarum navium claſſem onerariæ bellicæque unà conficerent. Poſtquam ſoluta eſt quarto & decimo Junii die claſſis, poſtridie ſeſe ſpe- XXXVI. Pro Muleaſſe reſtituendo ingenti claſſe Carolus Imp. in Africam navigat.

1535 ſtantibus Africa, hoſtiumque ex promontoriis ignes aperiebant.

XXXVII *Barbaroſſa terreſtri, quam mariti ma defenſione mavult occurrere, ſucceſſu primo lætus.*

Cæſar, cùm propiùs Guletam, maritimam Africæ urbem, claſſem admoviſſet, ac Barbaroſſam, ut ſperaverat, obvium fruſtra exſpectaſſet, duo exploratoria Gallorum navigia Tuneto Maſſiliam petentia occupat, ex quibus, tum Fo[illegible], Franciſci Gallorum Regis Legati, conjuncta cum Barbaroſſa, in muniendis opportunè contra vim urbibus conſilia, tum hoſtis terreſtri potiùs quàm mari[illegible] prælio fortunam belli experturi decreta intelligit. Terrebat magnoperè ty[illegible]num ipſa Cæſaris præſentia, quem temerè hoſtilis peregrinæque regionis oram minime ſubiturum apparebat, nec rediturum ſine inſigni aliquo facinore, ac [illegible]gna tantæ famæ nominiſque gloria. Collegit tamen quantum per feſtinationem licuit, Afrorum ac Numidarum centum ferè millium copias, quibus ipſe [illegible] Janizerorum cohortes, totius militiæ robur, addiderat, his ſe, minutioribus [illegible]micationibus potiùs, quàm totis caſtris Cæſaris potentiam attriturum ex[illegible]bat. Nec prima initia votum exſpectationemque fefellêre; poſtquam enim Cæſarianorum caſtra, aliquot expugnatis munitionibus, Guletam, & propinquitate, & armis premerent; ſemel Itali, iterumque Hiſpani ſuis dejecti propugnaculis, illi Sarnenſem, hi Mendozam poſt ſe Ducem, cum inſigni detrimento, reliquêre.

XXXVIII. *Caroli in bello externa virtus.*

Quanquam utcunque repoſita clades, quod præter Vaſtium, expertiſſimum Ducem, Cæſar ipſe in omnem occaſionem vigil, interque ipſas volitantium Numidarum turmas, majeſtatis ac diſcriminum negligens, locorum hoſtiumque præſidia inſpiceret, quamvis ſui illum periculorum publicæque ſalutis commemoratione nequicquam à minorum Ducum officiis revocarent: verùm Carolus, ut turpe eſt militi ad propinquum jaculorum ſtridorem caput ſubducere, ita exercitum inter adverſariorum impetus ſuo nudare capite noluit, ne cùm declinaret periculum, timere videretur. Barbaroſſa, præter urbanas copias, proximis olivetis ingentem hominum multitudinem condiderat, in quibus Numidæ, velox inſidioſumque militum genus, repentinis incertiſque noſtros præliis fatigabant. Huc Cæſar ipſe profectus, cæſis facilè ſexaginta Turcarum, ceteros [illegible] tormentorum cuſtodiâ depulit, Mago Sacerdote fruſtra ante barbarorum caſtra ſuperſtitioſo ululatu, ſparſiſque in execrationem Chriſtianorum ſyngraphis, illos protegente; cùm ipſe inter reliquos prima caderet Martis victima, ac ſign[illegible] cruore chartis imperatoriæ virtuti teſtimonium relinqueret.

XXXIX *Muleaſſes Regis in caſtra Cæſaris adventus & habitus.*

Muleaſſes poſtea, non magno ducentorum hominum comitatu, ad caſtra Cæſaris penetravit. Proceri corporis barbarus, obfuſco militarique vultu; ſed obliqua oculorum acie, parum grato, qui, ut erat mitrato capite, talarique in veſte, Cæſaris throno inſidentis dexteram exoſculatus, ac deinde juxta humo tapetibus inſtratâ receptus, collectis illic, more patrio, cruribus, per interpretem Cæſarem ita allocutus eſt; ut & gratiam debere ſe illi oſtenderet, & beneficio reſponſurum abundè polliceretur.

XL *Guleta per vim expug*

Maturandum porrò exiſtimabat Imperator, extremiſque Guletam pertentandam viribus, ideoque Menſe Julio admotâ per Oceanum claſſe, eductiſque terrâ per frontes propugnaculorū tormentis ab aurora ad inclinantem jam [illegible] die[illegible]

diem tantâ vi numeroque globorum concuſſa ſunt urbis mœnia, ut inter terribilem tormentorum fragorem mare exæſtuare ſpumis ac fluctibus, terra ſub pedibus dehiſcere crederetur, dum urbs muris propugnaculiſque nudata latiſſimis ruinis aditum panderet. Tum verò triginta virorum millia Cæſaris præſentiâ ac cohortatione animata, pleno ſeſe agmine per foſſas mœniaque in urbem effundunt, quorum virtutem barbari cùm diu ſuſtinere non poſſent, aut averſis ſeſe Guletæ portis in fugam effundunt; aut ferro morteque præoccupati, ſtationem vitamque deſerunt. Sinas præſidiariæ militiæ Princeps ponte in oppoſitam continentem, indeque Tunetum abiit. Ingentem urbis prædam nobilitarunt quadraginta bellici apparatus tormenta, & centum quinquaginta navium claſſis à Barbaroſſa in ſinum Guletanum ſubducta, cetera militarium laborum præmia ſpoliaque fuêre.

1535. natur, & præda ingens capitur.

XLI. Tunetū inſtructâ acie Carolus petit, hoſtemque profligat.

Poſt impoſitum urbi ſexcentorum militum præſidium, Cæſar ſine cunctatione Tunetum paucorum dierum itinere contendit, inſtructâ, atque ad hoſtem ubiq; excipiendum paratâ acie. Ipſe, nunc inter primos pedeſtris militiæ ordines cataphractus, ferreâq; manum clavâ armatus, vehebatur; nunc juxta equitum phalangas, poſt Chriſti, ſibi in crucis ſigno prælati, imaginem, equo iberico ferebatur, omneſque cùm verborum, tùm vultûs alacritate ad egregiam patiendi audendique virtutem obfirmabat. Peditatus Germanicus, inter ſclopetariorum Hiſpanicæ Italicæque militiæ ordines, cum tormentis atque impedimentis medium obtinebat campum, ante quos equites, ſuas in turmas diſtributi, incedebant. Haud procul Tuneto Barbaroſſa centum Afrorum Numidarumque millia, inter obvia Cæſarianis oliveta, diſpoſuerat. His, Turcici exercitus robora, decem millia peditum adjecerat. Quibus cum paratâ occurrerent acie Chriſtianorum copiæ, ingens ex diſpoſitis circa tormentis pilarum in eos vis effuſa eſt, quæ terrore majori, quàm damno in militem deſæviret. Subſtiterunt imperterrita Chriſtianorum agmina, ac denique ſuadente Vaſtio, ac probante Cæſare; ne exſpectato quidem tormentorum apparatu in hoſtem pedes manuſque concitant, qui cum haſtatas Germanorum cohortes horrerent cominùs, ut qui inermes ad omnem ictum patebant, eminùs verò terribili glandium procellâ per ſclopetarios obruerentur, effusâ retrò fugâ, & tormentorum ordines, & relictos in acie Turcarum Janizeros deſtituunt, qui, pro veteri nominis dignitate, pugnaturi ſubſtitêre; ſed cùm virtute numeroque impares hoſtili paſſim ferro occumberent, Barbaroſſam pudore metuque confuſum, ad ſuburbanos muros conſequuntur.

XLII. Tunetū a captivis Chriſtianis in libertatē aſſertis, Carolo ad [illegible] accedenti traditur ac ſpoliatur.

Is cùm ſe urbi minimè crederet, inter ſpem timoremque anxius, ſtatuit, & ultionis capiendæ & ſubſidii à Cæſare avertendi cupiditate, ingentem captivorum quam arci ex Chriſtianis incluſerat, multitudinem igne ſubjecto perdere. Quod extremum deſperatæ crudelitatis conſilium vix tandem Sinas Judæus barbaro diſſuaſit, ſparſus tamen jam concepti facinoris rumor duos Chriſtiani ſanguinis inter Turcas libertos Medelinum Hiſpanum, & Catareum Dalmatam popularium miſeratione tactos ad conſilium opemque communicandam impulit. Servi poſtquam, inſtrumentis ad ſolvendos compedes ſubminiſtratis, in libertatem ſe von-

1535. vendicaſſent, ejectis arcis præſidibus, armamentario potiti, Barbaroſſam, aditum deinde vi fruſtra precibusque tentantem, non ab arce tantùm, ſed ab urbe ac regione totâ profugum avertunt. Signa verò ex altiori loco Cæſarianis occupatæ arcis exhibent. Cæſar ubi hoſtem in fugam ſeſe conjicere animadverteret, urbis mœnibus exercitum admovet, quâ ultro receptus, obſtare tamen, licet deprecante Muleaſſe, non potuit, quin avidiſſimo prædarum militi, nudoque ac laboribus exhauſto locupletiſſimæ civitatis ſpolia indulgeret. Uni Vaſtio triginta facilè aureorum nummûm millia ex arcis ciſterna extracta obvenêre, aliis quinquaginta; aliis etiam centum ferè millia ejuſdem æris in prædam ceſſère. Servorum viginti millia ſingulis à Cæſare veſtimentis donata, libertatem etiam navatæ fideliter operæ pretium habuerunt. Arx omni tormentorum genere, armorumque inſtructa varietate ac copia erat, inter quæ gallicis etiam inſignibus conſpicua ſervabantur, ex infelici ante annos trecentos S. Ludovici expeditione, ejuſdemque urbis obſidione apud barbaros relicta.

XLIII. Muleaſſe reſtituto in regnū, Cæſar languentem morbis exercitum in Siciliam reducit, ac dimittit.

Sub julii denique exitum Muleaſſes ſuum in ſolium reſtitutus eſt, biniquetantùm in cenſum annuum imperati falcones ac pernices equi, præter ſolvenda Guletano Cæſaris præſidio ſtipendia. Jam ſe Hipponem celebrem D. Auguſtini domicilio urbem, atque hinc denique Algerium Barbaroſſa receperat, quo ſuum Cæſar hoſtem non dubiâ victoriâ perſecutus eſſet, niſi inſolentiâ cœli expugnata militum valetudo, noxium alvi profluvium per exercitum vulgaſſet. Igitur ne Superis obluctari videretur, partamque gloriam morâ fortè inutili, ſuorumque interitu corrumperet, claſſem pro reditu inſtruit, Guletæ Bernardinum de Mendoza cum mille Hiſpanorum præſidio, ac triremibus decem, ſub Antonii Auriæ imperio relinquit. Mox, Luſitanis abs ſe dimiſſis, ipſe Drepanum in Siciliam contendit; ubi perſolutis militi ſtipendiis, diſcedendi facultatem plerisque fecit, tantùm veteranæ militiæ Hiſpanos, & duo Germanorum millia ſub ſignis retinuit.

XLIV. Reformatis in Sicilia judiciis Cæſar Ferdinandum Gonzagam Proregem illi præficit, & Sphortia mortuo Gallos iam nunc de Inſubria cogitant. [illegible]

Siciliam deinde Cæſar, eximiâ illum liberalitate excipientem, ab iniqua judiciorum tyrannide, caſtigatis erroribus legibusque inſtauratis, vendicat, ac Ferdinandum Gonzagam, egregiè hâc cum Cæſare militiâ perfunctum, Proregis autoritate illis præficit. Vix Siciliam ex Africa victor attigerat Carolus, cùm Franciſcum Sphortiam principatu ac vitâ abiiſſe intelligit. Nova erat ambitionis bellorumque materies vacans capite Inſubria. Franciſcus enim Galliæ Rex antiquo hereditatis jure retrò à Valentina Comite (ut ſupra meminimus) ducto, tum Maximiliani Cæſaris indulto tabulisque, Ludovico Regi conceſſis fretus, Ciſalpinæ Galliæ poſſeſſionem armis ſibi poſtliminiò adeundam cenſebat. Sed & religio illi erat, primum videri, qui pacem cum Cæſare initam manifeſta injuriâ violaret. Arte igitur utendum ratus, a Carolo Sabaudo Niceam, ære, quo olim oppignorata ſteterat, redimendam extorquere ſtatuit; ut ſtricto per alienum latus in Cæſarem ferro viam Mediolano occupando idoneam ſterneret. Erat Sabaudus Franciſco avunculus vir æquus, neque gravatè ceſſurus urbem, ſed Luſitana uxor ſuo illum amore ad Cæſaris favorem inflexerat; ut proinde niſi ejus

con-

conſenſu,aut offenſione, Niceæ poſſeſſionem opportuno contra Gallum muni- 1536.
mento abire non poſſet.

Hunc igitur de improviſo Galli Duce Philippo Sciabotto aggreſſi, tranſal- XLV.
pinis facile Allobrogum oppidis ejecerunt,qui deinde ſuperatis Alpibus Tauri- Sciabot-
no,Foſſano,Penarolo,Gherioque expugnato Vercellis imminebant; niſi Anto- tus Dux
nius Leva currentem victoriarum impetum extractis Mediolano copiis nonni- Gall. ſpe
hil retardaſſet.Sed & Joannis Lotharingiæ Cardinalis. abs Rege pacis cauſâ ad Cæſaris
Cæſarem Romam deſtinati, autoritas, Philippi ſucceſſibus obfuit; cùm mone- conci- liandi
ret,quietis tantiſper armis citra Duriam amnem ſeſe contineret, ne ab interrito curſum
Cæſare, & cogi nolente pacem magis extorquere velle,quàm rogare videan- victoria-
tur. Vix ea ſibi perſuadere Philippus eſt paſſus, ceſſit tamen viri magis autori- rum ab-
tate, quàm rationum pondere inflexus, tantâ Ducum militumque ſuorum indi- rumpit; ſed falli-
gnatione,ut conculcatis fractiſque paſſim armis, probroſâ deteſtatione Philip- tur.
pum execrarentur,qui tam certas victorias incertâ ſpe pacis corrumperet.Et ve-
rò ubi poſtea pacis exſpectatione dejecti omnes,Imperator Galliæ viſceribus ar-
ma inferret,proditionis ſuſpicione oneratus Dux, poſt facultates, honoremque
ademptum, vitâ etiam caruiſſet; niſi uxoris cum Rege affinitas ſupra invidiam
valuiſſet.

Interea Neâpolis Cæſarem hibernis feriis complexa, omni humanitate cole-
bat,nec ille injucundum hoc ſibi otium effluere paſſus, equeſtribus ludis ac illu-
ſtrium perſonarum choreis eò liberaliùs indulſit, quòd à felicis belli laboribus,
ad deſtinatas cum Alexandro Medices Margaritæ Filiæ nuptias celebrandas
veniſſet. Sed hanc animi remiſſionem novis mox belli conſiliis interturbavit,
neque enim ad ſumma natis ingeniis inter quietem ipſam diu locus eſt, vaſto ſi-
millimis oceano,qui crebros magnoſque, tam ad utilitatem, quàm perniciem
multorum,motus patitur.

Romæ inter utriuſque partis Legatos Imperatorios & Regios, autore ſeque- XLVI.
ſtroque Pontifice maximo Paulo III.pacis conſilia agitabantur.Hinc Granvel- De pace
lanus Cæſarianarum;illinc Velleius Regiarum partium de pacis legibus diſce- Romæ,
ptabant.Ille ad tria revocabat capita,de quibus Regiam definitionem Cæſar po- quibus conſiliis,
ſtularet.Primum erat de bello,conſiliis armiſque communicatis,Turcæ inferen- legibuſ-
do,eâ lege,ut onera fructumque belli ex æquo partirentur. Alterum de religio- que co-
ne Chriſtianâ per Europam atque inprimis Angliam aut collapsâ, aut ad rui- ram Pon-
nam ſpectante,ab interitu utriusque viribus revocanda. eâ belli moderatione à tifice Paulo 3.
Cæſare præſcribendâ,quâ, & utilitati publicæ & autoritati regiæ optimè con- actum
ſultum eſſet.Tertium Italiæ tranquillitatem complectebatur,quam,niſi Rex Sa- ſit.
baudo parceret,Genuâ abiret,Mediolanum Engoliſmenſi præ Aureliano Duce
concederet,fruſtra exſpectari aſſerebat.Neque enim Imperator tantum de Italia
æmulo potentiſſimo concedendum eſt arbitratus, ne his terminis non quieturo
Regi viam ad cetera pronam aperiret.Velleius mente Franciſci ante exploratâ,
tandem in duorum capitum poſtulatis Imperatori Regem acceſſurum declara-
bat,unum poſcere,ne Aurelianum Filium Mediolano excludat. Id ſi admittat,

1536.

viciſſim jure ſuo, quòd in Neapolitanum regnum poſſideat ultrò ceſſurum, additurum etiam Cæſari nummûm aureorum millia 400. effecturumque, ut per Germaniam Ferdinandus Cæſaris frater Romanorum Regis titulum à Principibus, hactenus invitis, obtineat. Cum Sabaudo tamen, niſi alienâ hereditate abeat, armorum periculo diſceptaturum.

Carolus Cæſar Romæ magnificè exceptus, Chriſtiano pietatis exemplo fungitur.

XLVII. Sub hæc Idibus Aprilis Cæſar triumphali apparatu omniumq; ordinum gratulatione Romam ingreſſus, ad Baſilicam D. Petri à Pontifice mitrato excipitur, ac deinde poſt vota ad Principis Apoſtolorum ſepulchrum perſoluta, eam partem Vaticanæ domus ſubiit, quæ, auro ac marmore illuſtris, olim ab Alexandro ſexto Pontifice Carolo Galliæ Regi, hoſpitali munificentiâ, inſtructa fuerat. Alterum penè diem cum Pontifice in privatarum publicarumque rerum colloquio abſumpſit. Paſchalibus deinde feſtis pietatem impendio coluit, abjectus ſolenni Dominicæ cœnæ die, ad pauperum 12. extergendos pedes, quos non minore humanitate, quàm liberalitate recreavit, argentea ſuppellectili, ex qua eis cibum miniſtrârat, in eoſdem diviſâ. Die verò reſurgenti Chriſto ſacra imperatoriis ornamentis decorus, Pontifici divinis operanti miniſter adſtitit, ac dein de proximo conclavi, quo à ſacrificio ſolennem cultum poſiturus recipitur Pontifex, in circumfuſa Legatorum Principum Cardinaliumque corona, Orationem in hanc ſententiam Hiſpanico ſermone orditur.

Vehemês Caroli oratio, quibus diſſenſionû exitialiû cauſas in Franciſcum derivat, optatque duello litem finiri, ut multorum ſanguini parcatur. Iov. l. 35. & Bellaius l. 5. Optat arma in Turcas ſociari. Oſtendit nullo hactenus e-

XLVIII. * Quibus de cauſis, Sanctiſſime Pater, ac Principes illuſtriſſimi, huc Romam acceſſerim, vobis hodie aperiendum duxi; ut intelligant omnes, non bellorum, ſed pacis voluntate Europam me repetere. Exterarum gentium prædones, noſtris infeſtos regionibus, non tantùm ab Italiæ oris, ſed & regnis ſuis ejeci, ut tranquillitatem Europæ certiorem facerem, ut religionis noſtræ hoſtes, non à vita fortunisque Chriſtianorum; ſed & ſpe ſua, ultionisque potestate amoverem. Atque utinam mecum omnes Europæ Principes, utinam Galliæ Reges, arma toties in Chriſtianorum jugulum ſtricta, neque ſat digno cruentata ſanguine, mecum in Maurorum Turcarumque excidium verterent, non ad illam vaſtitatem ſqualoremque olim terrarum domina, Europa vergeret. Scimus quanto ſtudio feliciſſimæ memoriæ majores noſtri Leo Pontifex atque Imperator Maximilianus hoc egerint, quantò nos deinde opere in ipſum verbis factisque omnibus moliti ſimus; ut, collatis armis viribusque, Turcarum in dies inſolentia quotidie nobis gravior, ante ruinam noſtram, opprimeretur; ut hæreſi per Germaniam jam, Angliamque adultæ per Galliam non obſcuris incrementis naſcenti, tum pro ſe quisque, tum ope viciſſim communicatâ tempeſtivè occurreretur, ne robuſto jam incurabilique malo ſera nequicquam remedia poſtulentur. Sed, prô dolor, fatalia exercemus odia, mutuis ambitionibus diſtracti, Europæ Principes; non jam pro religione ac fide, pro aris templisque Divorum immortalium; ſed pro ſilvis ac montibus, pro vallis terminisque regnorum propagandis ſuſcepta dimicatio eſt. Nihil de nomine atque exiſtimatione noſtra cedendum alteri, pro inanibus ſæpe titulis, & rerum momentis, vento levioribus, exitiali ferro concertatur, opprimuntur ſubditi, exhauriuntur regiones & oppida, humanæ divinæque leges improbâ temeritate calcantur; ut vel Regum ſatietur invidia, vel cupiditas expleatur. In quo ego, ſi quando impegerim ſcopulos, reprehenſionem nullius morabor. Illius certe voluntatis conſcientiam teſtem circumfero, quæ eam ſemper votis pacem complexa eſt, quâ, Europa ad tra-

1536.

tranquillitatem compoſitâ, Aſia Africaque noſtris armis contremerent, utrum recte, illi judicent qui quantùm inter Chriſtianum barbarumque ſanguinem; manſuetudinem noſtram & illorum immanitatem, fidem noſtram, illorumque perfidiam interſit, non ignorant. Felices enim verò nos, & opibus auctiores, & virtutibus meliores, ſi poſſeſſionibus noſtris ejicere potiùs barbaros, quàm ſuis amicos cuperemus; ſi religionis noſtræ arces, munimenta fidei, Chriſtianorum avitas ſedes, armis junctis occupatas, liberis ac poſteris noſtris fruendas tranſmitteremus. Eſſet profectò in armis communibus decus, in prœliis æquitas, in victoriis gloria; nunc arma cum perfidia ſumimus, cum dedecore circumferimus, cum injuria infligimus, cum ignominia deponimus. Date veniam, ô Principes, ſi animi mei ſententiam libere enuntiem. Franciſcus Galliæ Rex eſt, qui tam laudabilis propoſiti ſuſceptas à multis cogitationes maxime evertit, cujus tamen amicitiæ, inter prima regnandi exordia, omnia poſthabui, adeo etiam, ut avo Maximiliano contra invaſorem Inſubriæ Regem adhæreſcere noluerim, ne pietatem colere cum fidei detrimento viderer, ac ſanguini plus tribuere, quàm fœderi. Sed enim ubi me ſibi, Romani Imperij dignitate, prælatum Franciſcus animadverteret, tum invidia odioque ſtimulante Marcanum in Belgio, Navarræum in Hiſpania, Henricum in Anglia, Clementem Pontificem, alioſque in Italia Principes infeſtis artibus armisque concitavit. Quæ machinationes cum infelici denique eventu in caput autoris recciderent, meaſque inter manus conſtrictus hoſtis teneretur, nihil magis egi, quàm ne inimicum à me dimitterem, iiſque devincirem legibus, quibus, & æquitas, & pax fulciretur. Sed indultæ libertatis gratiam ad funeſta rurſus armorum conſilia vertit, fidei ſuæ humanitatiſque noſtræ prorſus immemor. Iterum tamen pacis ſtudio impulſus mitioribus longe fœderum conditionibus me illi Cameraci obſtrinxi, ut omnia me, præter Chriſtianorum bella, cupere orbis intelligeret. At poſt quam obſides recepit liberos, quænam obſecro Regis fides, eò præſertim tempore, quo averſa Chriſtianorum cervicibus arma (quod votis omnibus tam anxie ſatagebam) in communem hoſtem noſtroque juratum nomini converterem? Quid enim non egit apud Saxonem, Haſſum, Wirtenbergicum, ut Germaniam mihi hoſtilibus armis rebellione atque hæreſi obſtrepentem infeſtiorem redderet? ut aliis aliiſque bellorum tempeſtatibus Italiæ tranquillitatem diſturbaret? quod nemo ignorabit, niſi qui nondum animadverterit, Galliam nullis tam firmis limitibus includi poſſe, quos non immenſa tranſiliat imperandi cupiditas: non illam Rheni Moſæque fluminibus, non Alpium Pyrenæiſque montibus cohiberi: Franciſci ambitionem Europæ ambitu eſſe majorem. Interea, quo hactenus ſuo ad victoriam emolumento, atque ad regnum acceſſione Italiæ quies interturbata, tantumque ſanguinis Chriſtiani fuſum ſit, abundè intelligit, niſi carceris jam tum, damnorumque acceptorum oblivio ſenſum omnem calamitatis abſtulerit. Et verò ſi propriis cladibus à bello ad pacis conſilia abſtrahi nondum potuit, tantùm promiſſa Sacramento firmata apud Franciſcum, neque ſui, neque religionis prorſus, ut reor, immemorem valere debuerant, ut juratis demùm Galliæ Regibus etiam fides haberi poſſit. Ubi illa jam voces inter vincula manuſque noſtras à Franciſco, Divorum etiam obteſtatione interpoſitâ, enuntiatæ: nunquam pacis leges deinde abs illo violandas, Mediolano Burgundiâque abiturum cum poſteris ſuis? quid porro abs Rege, poſt delatam per me libertatem, præſtitum his affine pollicitationibus? quàm pugnantia verbis facta? ubi pacis ulla, inter hoſtiles unquam machinationes, cogitatio? ubi Italiæ Germaniæque quies inter artes mille aliena ſubvertendi, inter tot in me meaſque famil-

Emolumento bellorũ inter utroſque pugnari.

Franciſcum nec captivum quidem ullis legibus adſtringi potuiſſe.

Proteſtantibus in Germania adhæſiſſe, ut ſui titulum regni limites proferat.

Promiſſum le[illegible] fi[illegible] dem.

1536. *familiam provocatos hoſtes, quot neque Europa ſola complectitur? Tantùm abeſt, ut Turcarum perfidiam audaciamque reprimendam. piâ armorum conſpiratione exiſtimet; ut etiam legationibus determinatis, ne dicam promiſſionibus alat, excitetque. Nimirum tantùm exoleta quædam, atque ab inferis veluti excitata Ciſalpinæ Galliæ aliarumque regionum jura apud Franciſcum potuerunt; ut data abs ſe fidei, ut religionis, ut legum atque æquitatis oblitus, tam audax, temerarium, deteſtandumque nihil ſit, quod admittere non vereatur.*

Turcæ adhæreſcere.

Nondum hactenus ſatis ipſi ſanguinis profuſum videtur, Italiam toties omnium nationum cruore pollutam, ac Gallorum præſertim oneratam cadaveribus, jam ad novum excidium infeſtis armis repetit. Æſtiva ſibi alienis in agris deſignat, urbes oppidaque ad rapinam deſtinat. Italiam ſibi, tanquam ferale cædium incendiorumque excitandorum theatrum delegit. Ut tot innocentes animæ unius ambitioni ac crudelitati debeant immolari. Non ignoro, quod eorundem me ſcelerum arguat Franciſcus, quorum illum reum facio? Nec equidem, hominem prorſus eximam, non abſolvam tot malis. Verùm ſi dubio jure, ſi ambitione mutua, ſi certa innocentium ruinis, ſi tot hominum cædibus ſi religionis neglectæ exitio concurrimus, quin unius alteriusve hominis clade controverſiam finimus? ſi arma pacis conſiliis præfert; arma induat: nihil moror, atque in arenam mecum concedat, ut alterius morte lis ſimul jusque illud quo bella intentamus, emoriatur.

Italiam nunc rurſum infeſtis armis ingreſſum.

*Multò enim, ſi ita fors ferat malim vita dejici, quàm certiſſimo propoſito defendendi ea, quæ à Majoribus accepta. Intempeſtivâ liberalitate, aut indulgentiâ poſteris eripienda nequaquam ſunt, pro quibus conſervandis tot hactenus ſuſceptæ contentiones, tot pericula adita, tantum ſanguinis profuſum eſt. Agamus igitur, & præteritis immerentùm cervicibus, noſtro unius diſcrimine, belli paciſque aleam experiamur, æquum enim eſt eorum potiſſimùm ſanguine, quorum indignatione primùm concitata ſit, tam cruentam tragœdiam terminari.**

Præſtare ſuo duorum, quam tot innocentum ſanguine litem finiri.

XLIX

Pontifex inter Legatos Regis & Cæſarem medius, pacare, & animum à duello avocare nititur.

Erat hæc oratio Cæſaris magno animi ſenſu vehementer inflammata, nec mediocri bile perfuſa, quam concierat ſugillata abs Velleio Cæſaris fides, pollicitationibus, ut ferebat, obſtricta de Mediolani principatu Henrico Regis filio adjudicando. Quare nec eundem, cum Maconio ejuſdem Regis Legato, reſponſa meditantem admiſit. Pontifex verò Legatis Caroloque ſe medium objiciens amplexu verbisque humaniſſimis Cæſarem excipit.* *Abſit*, inquit, *tanto maximorum virorum periculo, tamque funeſtis cladibus pacem quæri. Amplector ſane egregiam voluntatem illam, quâ ſalutem publicam, fidem, religionem pacis magis, quàm belli artibus procurandam cenſes; ſed ut probem illum calorem tuum, fortiſſime Cæſar, quo te, aut Franciſcum aut utrumque etiam, huic fœcundiſſimo malorum ævo tam neceſſarium, diſcrimini haud dubio objicis, illud nequaquam poſſum. Deus vos ad majorem Europæ fortunam, ad illuſtriorem nominis veſtri famam, ad hæreticorum, gentiumque barbararum terrorem, incolumes etiamnum eſſe voluit; & ut porro velit, neque ſperare ego, neque orare deſinam. Si bello experiri certum eſt, neque mea hactenus induſtria arma vobis de manibus removere potuit, totis potiùs caſtris, quàm ſingularibus armis concurratur. Quanquam, ne & illud fiat, paxque novis diſſenſionibus violetur, atque, attritis domi viribus, imbelle ac nudum latus Turcarum ferociæ objiciamus, operam daturus ſim, uti ſpero apud optimos Principes bene collocandam. Et ne communi omnium parentis officio minùs opportune candidèque fungar, neutri me partis fautorem addicam. Stabo Regem inter Cæſaremque medius, & quem ad concepta olim*

per-

1536.

pertinaciam adjungere videro, ei demum me, par erit, iniquiorem animum gerere, ejusque temeritatem averſari.

L. Carolum tamen a conſilio armorũ in Franciſcum amovere non potuit.

Nec ſegniùs deinde hac in re verſatus eſt Pontifex, quàm locutus, quanquam à præſente Carolo, vim omnem in Franciſcum deſtinante, nihil pacatum obtineri poterat. Hic enim jam totus belli meditatione occupatus feſtinabat abitum. Quocirca poſtridie in Etruriam viâ Caſſiâ properavit, Senas, totâ urbe applaudente, triumphantis ſpecie invectus: nec minori plauſu exceptus Florentiæ ab Alexandro Medices genero, denique Lucæ urbe opulentiâ, quàm mœnibus ampliore, paribus officiis cultus, Aſtam contendit, ubi Foſſanum ab Antonio Leva expugnatum intelligit. Qui Cæſari, ut Italia relicta in Galliam transportaret exercitum, autor inprimis extitit, reclamante nequicquam cum aliis Vaſtio, atque ubi evincere non poſſet, publicato etiam ſcripto oppoſitam ſententiam vulgante, qui Gallos & multitudine copiarum & Foſſani expugnatione perculſos Taurino haud difficulter ejici poſſe cenſebat.

LI. Expeditionem in Galliã contra Vaſtii conſilia molitur. *Jovius l. 36 Bellaius 6 & 7*

Sed enim Cæſar immaturâ & ſpe, & deliberatione Galliæ regnum complexus, gemino exercitu, ſuo quem ducebat, alioque, quem ex Belgis Maria ſoror erat ſubmiſſura, Franciſcum, ad vim tantam imparatum opprimere moliebatur. Accedebat Maſſiliæ potiundæ ſpes proditorum fide nixa, tum deinde ex Helvetiis mercenaria Gallorum ſubſidia Cæſaris artificio alienata. Quare ingentibus copiis terrâ marique, illinc per Alpes diverſis itineribus, hinc à Savonæ portu Aurianâ claſſe Gallia petebatur. Inter hæc Pontifex, Caroli jam antè inſpectis conſiliis, Franciſcum periculi admonuit, ſuaſitque pacis leges arbitrio Cæſaris exhibitas acciperet potiùs, quàm imminentis belli aleæ regni ſui fortunam committeret.

LII. Franciſcus potenti adverſus illum exercitu inſtruitur.

At verò is non fuit Franciſcus, qui, juſto licet metu provocatus, animum viresque deſponderet. Noverat ille, quantum Gallis, pro tectis focisque decertantibus, virium adderet patriæ Regisque periclitantis incolumitas: quantum exteris nationibus defuturum eſſet alieno in ſolo, mediosque inter hoſtes, ad bella præſidium. Nihil itaque moræ, beneficiarios totamque nobilitatem ad arma vocat, caſtrisque ad Avineonem coactis, diſtributisque opportunè per loca hoſtibus adeunda præſidiis, impetum vimque metuendam retardabat. Neque ſegniùs per Legatos Regios, tùm apud Italos, tùm Helvetios actum de ſubſidiario milite, non perditâ operâ; Nam & Itali Gallici fautores nominis Caninicus Gonzaga, Cæſar Fregoſius, aliique, in quibus Petrus Strozza Florentinus exul, & Pallavicinus, Inſubrium facilè Princeps, ſub Guidone Ringono Duce 8. millium numero Apenninum transvecti ſunt, ſpe potiundæ Genuæ. Et Helvetiorum vis ingens ſpretâ magiſtratuum ſuorum autoritate, Gallicis pecuniis tracta, de pagis ad viginti affluxit millia, imprimis juventus armis idonea; iniquum, veterique ſocietate ac federe indignum aſſerens, ut vicinum Regem, tot in Helvetios milites præmiis celebrem, in illo nutantis fortunæ articulo deſererent. Calcemito, prompto milite, ejus præſertim conſilii audaciæque adminiſtro. Hæc an Carolus formidaverit, incertum. Aſcanium tamen Columnam, eventu non perinde facili, ad

1536.

primas Italiæ urbes Proceresque atque ipſum adeò Pontificem, ſubſidiariæ opis gratiâ deſtinat, ſeque non tam privatis adductum emolumentis, quam Italiæ totius incolumitati conſulentem, hoc bellum ingreſſum profitetur, ſtatuiſſe quietem publicam, vel ab invito Rege, extorquere, æquum propterea videri, ut Italia in belli impenſarumque partem veniat.

LIII. Pontificem Carolus fruſtra ad ſuas partes, cum promiſſis, traducere conatur.

Pontificem verò Gallici fœderis cum Turca initi commonefacit, * *Solimannum præ Siciliæ atque adeò Italiæ totius foribus, inſtructiſſimâ claſſe affuturum, non diſſimulandum ulterius videri, arma proinde libertatu publicæ tuendæ gratiâ in Chriſtianæ tranquillitatis turbatorem Regem ſecum capeſſeret; ne Turcæ, mutuis contentionibus diviſa Europa in prædam offeratur.* * Addidit Mediolanenſem ſe Principatum ad ejus voluntatem Pontificiis etiam Nepotibus ceſſurum. Aſcanius ſua per viam mandata Genuenſibus, Lucenſibus, Florentinis, ac Senenſibus expoſuit, paratis ad Pontificis Cæſariſque arbitrium communi tranquillitati conſulere. At ille: * *Laudato Cæſaris animo, quo Italiæ incolumitati conſultum vellet, nullâ tamen illud facilius arte, quam armis ad communem quietem depoſitis conſecuturum affirmabat. Solimanno jucundius ſpectaculum nullum eſſe poſſe, quàm cum duos orbis Chriſtiani maximos Principes ſuis ſe viribus atterere, ſuis mactare cladibus videat, ubi deinde ipſe victoribus juxta ac victis dominaturum ſe ſperet. Paci igitur ſe, non armis Cæſaris futurum, nullâ mercede belli s adfuturum, Principatum omnem ſuæ licet familiæ delatum infra publicam famam ac ſalutem ducere, virtuti atque æquitati ſua nunquam defutura eſſe præmia, ab illis nullâ ſe unquam pollicitationibus dimovendũ.* * Potuiſſent hæc permovere Principem cetera prudentiſſimum, niſi difficillimum eſſet animo irâ atque ambitione occupato æqua ſuadentibus obtemperare. Neque Pontificis hic ſubſtitit diligentia, Generale Chriſtiani orbis concilium in ſequentem annum Mantuæ, fertiliſſima Italiæ urbe, colligendum, ſuadente etiam Cæſare, imperavit; ut fidei bellique controverſias per Europam communibus ſuffragiis opibuſque componeret.

LIV. Cæſar iterato Maſſiliã tentat primis felix ſucceſſibus

Jam Cæſar motis è foro Julii caſtris ſancti Maximi Vocontiorum oppidum attigerat, neceſſariâ etiam commeatus copiâ, ex deſertis fugâ ruſticorum villis, collectâ, at brevi regio edicto cautum, ne quid in uſum ſupervenientis hoſtis a profugis relinqueretur, cui rei certiùs exequẽdæ ſubmiſſi cum binis equitum alis & tribus peditum cohortibus Montegianus & Boiſſivus, ille militia, hic genere nobilior. Nec ſegniter ab illis actum, aut avecta aut flammis conſumpta ſunt, quæ venienti hoſti emolumento eſſe poſſent duro agreſtium ſubſidio, cùm perderentur, ne perirent. At Cæſariani levis armaturæ milites à Ferdinando Gonzaga educti, & in utrumque delati Ducem, Montegianum, Boiſſivumque, nequiequam certamen diſſuadentem, ita poſt atrocem utrimque pugnam circumſtetêre, ut neque cladis nuntius, gladio exemptus vinculiſve ſupereſſet. His auſpiciis lætus Cæſar ad Maſſiliam caſtra promovit, ubi ſpe urbis proditione dedendæ fruſtra ſubſtitit, morbis interea per exercitum ſparſis; quòd commeatus preſſi inopiâ milites, Germani præſertim, crudis fructibus muſtoque ex uvis immaturo ventres farcirent, graſſantique alvi profluvio alimenta ſubjicerent. Et Auria quidem ex Tolonæ, abs ſe occupato, portu neceſſaria ſufficere poterat,

niſi

1536.

niſi obſeſſa per accolas itinera,& ſemota procul Maſſilia,difficultatem objeciſſent.

LV. Sed rurſum hæc fortuna & virtus hæſit.

Ignoratum tamen eſt,quo hic fato priſtina Cæſaris virtus langueſceret ? cur eiſdem veſtigiis inſiſterent caſtra?cur nihil arduum moliretur, & cum hoſte mallet,quam morbis confligere?hæſit igitur , tanquam impactâ in Vadum fortunâ, neque unquam cœptorum magis pœnituit , donec quartâ jam parte legionum conſumptâ,ipſe denique Antonius Leva belli maximus autor fortunæ mortique adverſanti ſuccumberet,animusque Cæſaris ad victoriæ deſperationem concideret.Nam & Guido Rangonus imminebat Genuæ,de qua,niſi Auria præmonitus Auguſtinum Spinolam ſubſidio deſtinaſſet,jam actû fuerat.EtHelveti numero ſupraRegis penè voluntatem aucto,magnâ feſtinatione,vexillis etiam poſt ſe relictis,aderant,ita ut,verſâ ſubitò Martis aleâ,ſpem Cæſaris Rex,metum Regis Cæſar occuparet : victorisque ad victum omnia transferrentur. Pari militabat ſucceſſu Belgici exercitus ductor Naſſavius , qui poſt Braiam Guiſamque Picardiæ urbes interceptas, ad Peronam nullo operæ pretio ,muros tormentis, turresque cuniculis ſubverterat , hoſtium virtute ruinam omnem inſtaurante. Aderant quoque à Pontifice Legati Cardinales ad Regem alter , alter ad Cæſarem,qui armorum furorem pacis mitigarent conſiliis. Tot cauſis inductus Cæſar quærebat,autumno jam cadente reditum, iis, quibus terrâ marique venerat itineribus.

LVI. Franciſcus tamen Cæſarē aggredi nō auſus, redire tutò in Italiã paſſus eſt.

Hæc Franciſcum otioſè ſpectaſſe , Cabelloni jam oppido ad Druentiam vicinum,vel ipſe admiratus eſt Carolus ; quod noviſſimam afflicti præſertim exercitus partem magnis cladibus carpere licuiſſet.Sed non ignorabat prudensRex abeunti potiùs hoſti pontem ſternendum,quàm periculoſo,quod timeri poterat, certamine reſpirantem Galliæ fortunam in diſcrimen vocandam. Satis ad famam gloriamque Regis erat,geminum exercitum, eumque validiſſimum, hinc Naſſavii de Picardia,illinc Cæſaris ejectum de Provincia,parvo Gallicarũ copiarum detrimento victoriâ tantò certiori , quantò minùs cruentâ. Quam laudem cum ambigua pugnandi fortuna Rex noluit periclitari. Porrò Cæſare Genuam cum Auria triremibus advecto , Vaſtius magnam exercitûs partem ſub Alpinæ Regioni induxit,ut Gallorum illic ſucceſſibus , Guidonis acceſſione auctis occurreret. Franciſcus verò, tum ut illatas ſibi clades ultum iret , tum ne exercitum,nullo belli emolumento,ad otium coëgiſſe videretur, Arteſ jam ingreſſus, Heſdinum munitiſſimum Belgarum oppidum,tantâ vi adortus eſt , ut quinquageſimo obſidionis die ſuæ poteſtatis fecerit, ac promotis inde caſtris præter Fanum D.Pauli Lilleriumque,Venantiam inter paludes ſitam , cruentâ utrimque dimicatione occuparit, Belgis ad ſera præſidia circumſpicientibus. Hi tamen denique,Gallis ad ſua reductis,Heſdinum incautis, ſi poſſent, rurſus erepturi ad arma vocabantur;quòd hanc Carolus jacturam perquam ſentiret graviter.At enim Gallorum ea fuerat cautio ac ſolertia,ut urbis præſidia opinione eſſent firmiora,ac proinde Reuſſius Buranusque oppido ſuâque ſpe dejecti , poſt fanum D.Pauli expugnatum, ſoloque æquatis munitionibus ad Tarvannam Morino-

In bello Belgico felices Rex progreſſus habuit.

1537.

Freeherus tom.3 Germ. Bellaius l.8 Belc. 22. Sur. Schleidanus.

rum urbem caſtra vireſque omnes admoverint, eo quidem eventu, ut Gallorum rurſus, nocturno tranſitu commeatum præſidiaque inferentium, deluſi induſtria, retrò domum abſceſſerint. Quanquam ſine clade hanc Galli felicitatem non occupaverint, dum enim ab urbe reduces, fortiùs quam prudentiùs ſeſe prælio objiciunt, circumventi hoſtium multitudine, plerique cum Duce Hanibaldo aut ferro vitam, aut vinculis libertatem amiſerunt, ancipiti exiſtimatione, inter victos an victores cenſendi eſſent? cum ſalutem, quam aliis attuliſſent aversâ ſibi felicitate perderent.

LVII. An hoc tempore Franciſcus Solimannū contra Carolū invitarit, ambiguum. Apud Germaniæ Principes certè purgat ſeſe, & graviter Carolum perſtringit. *Sed Spondanus factum agnoſcit ad hunc an.* Quod is barbarū Muleaſſen juvet qui Ferdinandus fratrem in Pannonia deſtituit. Oſtendit ſe paratum obtuliſſe Cæſari adverſus Turcam in Pannonia militem. Sabaudiam, quam armis repetat, ſibi deberi.

Memorant deinde horum temporum Scriptores Belcarius ac Jovius Franciſcum Regem deſtinato ad Turcam Legato Joanne Foreſtio Solimannum adverſus Carolum ingenti expeditione in Italiam pertraxiſſe. Rem quæ ob facinoris gravitatem & inſanum vindictæ conſilium, fidem in tam Chriſtiano Principe propemodum ſuperet, cùm per exemplorum veritatem ex Bizantinis Imperatoribus ac Pannoniæ Waivodis ignorare non potuerit, quo præmio Turcarum auxilia implorentur. Certè Rex d[illegible] Smalcaldiam ad fœderatos Germaniæ Principes ipſumque Pontificem litteris ſcriptiſque apologeticis hanc à ſe facti exiſtimationem famamque amolitur, earumque omnium, quarum Romæ a Carolo injuriarum accuſatus fuerat, vim ac machinationem in Carolum detorquet. * *Hunc pro impuriſſimo crudeliſſimoque Tunetanæ gentis Tyranno tantam ſuſcepiſſe belli molem, nullo quidem alio rerum emolumento, quàm ut laceſſitum ſuis in ſedibus Solimannum vindictæ cupiditate adverſus Chriſtianos acerbiùs inflammaret, ac deinde in aliena innocentûm capita provocatam Turcarum immanitatem derivaret. Si tanto Cæſar æſtuet adverſus hujus Tyranni barbariem depugnandi ardore, cur opportunus nuper odiis armis, cùm illum in Auſtria ante oculos manusque ſpectaret, uſus non ſit? cur degeneri potiùs conſilio hoſtile tergum, quàm vultum intueri maluerit? Veteres Catholicorum in Pannonia ſedes, ab immaniſſimo inſeſſos hoſte, tam fœdo omnibusque Chriſtianis luctuoſo exemplo deſeruerit & barbaro magis Punicaque fraudis homini, quam Ferdinando fratri Eccleſiæque inter extremam hoſtium tyrannidem deſtitutæ auxilia præſtiterit. Enimverò hic in ipſa meridie illud obtentæ ſemper pietatis religioniſque velum excidiſſe obſervatum eſt, qui niſi ſpes aliqua prædæ regnique alieni effulgeat, niſi in Europæ viſcera cognatosque Reges ferrum ſtringatur, bellicus ille animi ardor, tanquam affuſa frigida, reſtinguitur. Satis interea exiſtimat, ſi in Gallos, quos immortalibus tantùm proſequitur odiis, factorum ſuorum invidiam utcunque exoneret. Nimirum nos illi ſumus, qui tota Chriſtianorum Rep. in juratum Europæ hoſtem conſpirante, ſoli defuimus, poſtulata denegavimus præſidia, contra barbaros abſentis novas per Italiam bellorum inſidias adornavimus? Argentum à nobis poſcebat Carolus cùm adverſus Solimannum iret. Obtulimus militem, eumque, ne minùs fideret, Germanum: nummularij enim Reges non ſumus, ſed ferrum nobis in hoſtes pro amicis promptum eſt. Nos machinari adverſus Inſubriam nova comminiſcebatur, ut cùm Solimanni vires meticuloſe declinaret, alienæ obtentu ignominiæ proprium dedecus calumnioſè obtegeret. Nunc iterum ex Africa redux, ut otioſam in me meosque bellorum turbam concitaret, ferre non potuit æquiſſima à nobis illata Sabaudiæ arma, quibus tum Ludovicæ matris hereditatem ex avun-*

1537.

avunculi Caroli manibus, tum Niceam Taurinumque Gallici juris, antiquiſſimâ retrò memoriâ avorum, oppida repetimus. Et verò, ut etiam demus (quod, tanquam pleniſſimum perfidiæ facinus in nobis reprehendit) armorum præſidio Inſubriam nos rurſum cogitare. Nihil hic ſceleris perfidiæque agnoſcimus, niſi etiam nefas ſit, patriis legitimum heredem poſſeſſionibus potiri? Sphortiâ jam morte amoto, nemo vicinior nobis hujus imperii poſſeſſor relinquitur, neque obnuntiare ullo fœdere huic meorum filiorum juri poteram, qui illud non parenti, ſed proavis acceptum referunt. Mihi facilè negavero, poſteritatem certè ſpoliare non debeo. Quid? quod Maravilliæ, Legati mei, cædis, a Sphortia crudeliſſimè ac nefariè, contra jus gentium, patratæ, nec a Cæſare improbatæ, vindictam exegerim? Porrò cùm ambitioſâ dominandi libidine aliena me tanti ſanguinis profuſione, appetere, jus faſque conculcare, fidem obligatam abrumpere, aliosque atque alios in Cæſarem concitare hoſtes, tumultuoſius, quam verius Carolus declamat, ſuo meam indolem metitur ingenio, quæque in meipſum inſidioſe machinatur, intempeſtivo convitio, in caput innocentis amolitur. Nihil ante pacem haberem carius, modò avitis poſſeſſionibus per ſummam injuriam non dejicerer. Fidem, quam captivus, & extremâ neceſſitate circumventus dedi Cæſari, quantum per regni mei jura licuiſſet, inviolatam ad ipſos ſepulcri deduxiſſem aditus, ſi jam fide datâ, fidem mereri potuiſſem, neque turpi etiamnum poſt conciliatum fœdus, cuſtodiâ ſeptus, barbarâ inhumanitate tractatus eſſem. Taceo, apud Sarazenos olim Reges noſtros ex vinculis in libertatem vindicari mitiori longe pœnâ, æris, non regnorum pretio definitâ, potuiſſe; ut mihi, cùm ſupra æquitatem imperata mulcta ſit, intra æquitatis limites eam detrectare licuerit. Hoſtes cum Cæſar plurimos habeat, maximiſque in ſe offenſionibus provocet, non eſt quod mihi naſcentes paſſim inimicitias imputet. Marcanus non meo conſilio, ſed magnis in Cæſarem excitatus injuriis bello offendit. Gallum etiam, quem me per morbi tempus inconſulto, militem adhibuit, à ſignis revocavi; ne illius mihi cauſæ potior æquitas, quàm obligata Cæſari fides videretur, Navarræum, conſanguineum nobis Regem ſolâ Pontificis ſententiâ & Ferdinandi Arragonii Regis armis, nullo ſuo delicto (niſi quo Ludovicus etiam Rex ac Cæſar Maximilianus Pontifici adverſando peccarunt) regno excluſum, cur opibus viriſque noſtra implorantem auxilia non ſublevarem, cùm præſertim illius in fœdere cauſam exceperim? Wirtenburgi Ducem, an pecuniis ad bellum inſtruxerim neſcio; illud non ignoro, pro limitaneâ mihi arce tradita, aurum ex noſtro ærario refuſum eſſe, quam ſi Germani bello impenderint, ſuo illud arbitratu, non judicio alieno aggreſſi ſunt. Ceterum libenter me profiteor Germanorum amicitiam, a priſcis retrò ſeculis repetitam colere, eorumque tuendæ contra adverſarios libertati omnem navare operam, cùm ex eodem majores noſtri ſanguine eodemque ſolo originem duxerint. Quanquam illa innovatæ religionis immoderata nimium ſtudia minus probem, & tempeſtivis conſiliorum remediis ſananda exiſtimem. Sed jam diu hæc curata eſſent vulnera, ſi non majori induſtria regiones Cæſar, quàm religionem quæreret. Interea nos clamat fidem, pietatem Eccleſiamque peſſundare, ac non ſeditioſos tantùm Europæos, ſed & immaniſſimum Chriſtianorum hoſtem Solimannum in Cæſarem provocare. Quo verò rem tantam argumento, quibus indiciis, quibus teſtimoniis convincet? An quod Solimannus ad me Legatos, ego ad illum deſtinaverim? ſi illud exprobrandum Chriſtiano Principi crimen eſt, jam ipſum cum Ferdinando Cæſarem ejuſdem ſceleris convincam. An quod propitium benevolumque præ Cæſare Tyrannum fecerim, id victorum loco imputa-

Inſ[illegible] ſe [illegible] heredem eſſe, mortuo Sphortia.

Fidem ſe ait ſervaſſe, quantū per regni jura licuit.

Navarræo Regi ſe jure veniſſe ſubſidio.

Wirtenburgico ſe pecuniam pro arce dediſſe.

Solimannum ſe amicum quam hoſtem habere maluiſſe, cum Cæſare con-

1537. ſanguineũ habere non licuerit, ne regno excideret.

bitur, cùm aſſecutus illud ſim, quod reliquorum quidem votum eſt, Gallis Deus fortunaque obtulit; ne eodem tempore orbem ſibi univerſum adverſantem habeant. Equidem ſi vel illam in cognato Imperatore humanitatem obteſtando reperiſſem, quam in homine barbaro ultro delatam expertus ſum, ab his ſanè cogitationibus quam longiſſimè abeſſem, & hoſtem Solimannum potius, quàm amicum caperem. Nunc, ubi, nec cauſæ æquitas, nec religionis communio, nec affinitatis jura tantùm poſſunt, ut mihi per Cæſaris voluntatem incolumi quietoque eſſe liceat, potentiſſimus Europæ adverſarius conciliandus fuit, ne, non tantùm de regnis meis, ſed etiam fide majorum, cujus inprimis mihi defenſio relicta eſt, periclitarer.

LVIII. Solimannus ingenti claſſe in Italiam moturus Venetorum virtute rejicitur.

Hæc fere ſunt, quæ diverſis Rex ſcriptis ad ſui purgationem adhibebat, ſed apud pleroſque Chriſtianorum minùs fidei, quàm indignationis hac oratione promeritus. Ut ut demum ea res habuerit, quod alieno conſilio Solimannus moverit: docent Veneti magnis præmiis ſollicitati à Gallis, ut ne Imperatori contra Turcam adſiſterent; & quidem hi principio, ceu neutræ parti adhæſuri, impunem Turcis ad Salentinorum agros acceſſum indulsêre, ubi, Caſtro oppido deditione accepto, a Tarento Brunduſium uſque magnum terrorem circumtulit; ſed repente, an ex deſtinata induſtria factum ſit, quod Turcarum naves aliquot, & Alexandrum Contarenum Trierarcham, & Corcyream Venetorum claſſem prætervectæ hoſtiliter exceptæ fuerint, ubi nullam honoris & mutuæ benevolentiæ ſignificationem, velis ex more ſubmiſſis, exploſisque tormentis dediſſent, anceps relinquitur. Certè Solimannus hoſtile id factum Venetorum interpretatus eſt, vel iccirco, quod Cæſariano fœderi non obnuntiaſſent, tum deinde Auriam extrema Turcicæ claſſis opportunè carpentem portu recepiſſent. Aderant etiam, qui monerent, claſſem Venetam Salentinorum oram tenere, ut Turcas a ſuſcepta in Apuliam expeditione averterent. Pupugit ad hæc vehementer Tyrannum duodecim triremium extrema clades ab Auria ſupra Corcyræ promontorium accepta. Itaque indignatione plenus in Corcyram à Venetis defenſam impetum vertit. Et Piſaurius quidem Cocyreæ claſſis præfectus imparem ſe his viribus ratus, utriusque oppidi arce præſidiis communitâ, inſulâ ceſſit, ut Venerio claſſis Venetæ archithalaſſo ſeſe conjungeret, qui junctis triremibus Cathareum ſinum una ſubiêre. Cæſare ſuppetias prolixè, per Auriæ cum tota claſſe acceſſionem promittente, Pontifice etiam non tantùm opem, ſed & operam adferente, de communi contra Turcam ſanciendo fœdere, quod Romæ contractum, ac ſolenni ritu, licet conditionibus nondum omnibus integrum, (quia Corcyræ periculum moram non ferebat) Venetiis eſt publicatum. Sed Auria Cæſarianæ claſſis præfectus venire rogatus, Maſſiliæ inhiabat, auxiliorum immemor, intempeſtivo ſanè conſilio, niſi virtus & fortuna Venetorum alienâ ope fuiſſet præſentior. Nam Solimannus ubi Corcyrei oppidi munitionem inſpexiſſet propius, jamque ad Angelocaſtrum Inſulanorum caſtellum irrito conatu ſuæ Venetæque virtutis feciſſet periculum, deſperatione ſucceſsûs, fremens frendenſque relegit iter, nullâ re ad laudem geſtâ, ſed imbellium multitudine omnis ſexus ordinisque ad ſedecim capitum millia in ſervitutem navibus collectâ, ut cùm victoriam nullam ab hoſte poſſet, ſpolia tamen, victorum plerumque præmia, domum repor-

Iovius l. 36. hiſt. Leunclav. l. 18

1537.

portaret. Quod erat ſine pugna ac victoria propemodum vincere.

LIX. Contra magnâ clade Ferdinandi Regis Hungariæ exercitus profligatur Ducis cum ignavia, tum imprudentia. *Iſthuanff l.13 Belc. l.22. Surius in comment.*

Infelicius res geſta à Regis Ferdinandi caſtris contra Mahometem, Pannoniæ à Turca præfectum. Hunc enim cum bellis premendum cenſerent, affines Pannoniæ gentes crebris Turcarum excurſionibus vexatæ, lectiſſimus viginti quatuor millium, ex Rhetis, Bohemis, Hungaris, Carinthiisque exercitus, Cazzianero Croata belli Imperatore, Poſſegam eductus eſt. Eſt hæc ſuperioris Pannoniæ pars Illyrico vicina, in quo caſtellum erat, opportunum æquè ac munitum, quod Mahometes Belgrado præfectus, cum triginta facilè aliis Raſciæ caſtellis vertente anno ſui juris fecerat, bellique totius conſtituerat arcem. Huc ubi magno difficilique itinere ventum, & incuriâ noſtrâ, & hoſtili providentiâ factum, ut commeatus brevi deficeret, neque iccirco hoſtis in aciem totis caſtris pertrahi poterat, quod fame debellandos cerneret. Carptim tamen, minutisque, quibus ob celeritatem valent, velitationibus non parum detrimenti noſtris illatum. Ita denique fame, morbis, vulneribusque laceſſiti reducendas Valponium versùs, noſtræ ditionis caſtrum, copias plerique cenſuêre, ut inde commeatus ſuppeditaretur. At ubi jam Gazæ vicini eſſent, Mahomete totis caſtris inſtante, intellectum eſt proximum per ſilvam iter ſucciſis arboribus præpeditum. Quæ res adeo Ducum animos conſiliaque confudit, ut denique corruptis tormentis, pulvere, ſarcinisque noctu ad ſignum tibiæ à Cazzianero dandum, omnes proficiſcendum ſtatuerent, quanquam animoſiores in hoſtem, numero, ut putabant, inferiorem movendum dicerent; ſed Hungaris primùm, ac deinde & Stiriis fugâ ſignum prævertentibus, ipſe denique ſe Dux Cazzianerus, turpiſſimo exemplo, nullo reliquis ſigno dato, in fugam conjecit, unde Lôdronius, qui cum Auſtriacis, Carinthiis, Bohemis, Saxonibus etiamnum ſubſtiterat, animatis contra hoſtes, illo excitos tumultu, militibus, cruentiſſimum prælium iniit, eo quidem eventu, ut noſtri denique multitudine barbarorum & Janizerorum (qui prætoriam cohortem faciunt) virtute fracti cæſique ſuccumberent, Lodronius vulneribus penè confectus cum tribus cohortibus vivus quidem in illorum poteſtatem venit, ſed quod ſuperaturus plagam non videretur, acceleratâ per barbaros morte interiit. Cazzianerus defenſâ nuper contra Turcam Viennâ celebris, atq; ob id præmaturâ hac nimiùm dignitate ornatus, tantâ nunc paſſim invidiâ infamiaque nominis conflagrare cœpit, ut publicum ſubire non auderet, deſperatione etiam rerum ſuarum ad Mahometem tranſitum meditaretur; niſi Drinius amicus, ad facinoris ſocietatem invitatus, vitam perfidioſo homini cum meditato ſcelere extorſiſſet. Hanc cladem, quâ longis temporibus funeſtiorem non viderat, tota Europa multis eſt lacrymis proſecuta.

LX. Alphonſo Vaſtio in Italia victori Franciſcus repentino exercitu occurrit.

Per eadem tēpora Alphonſus Vaſtius in ſubalpina regione potitus Cherio, Albâ pompeiâ, atq; Claraſco Gallos ad deſperatam Taurini (quod caput provinciæ eſt] propugnationem adduxe: at niſi Rex, periculi admonitus, celeritate prorſus admirabili, opportunè adfuiſſet: Ferunt enim Regē ad nuntiū diſcriminis in venatione acceptū hæſiſſe primò attonito ſimilē; mox animo in ſenſum collecto decreviſſe expeditionē, ac ſemihoræ ſpatio, quæ ad illam neceſſaria, ita ſecum definiiſſe,

1537. niiſſe,ut Annæo Montmorantio cæteriſque, qui aderant,Proceribus,è veſtigio accerſitis munia cuique idonea, ad commeatus militumque ſuppeditandas copias,diſtribuerit:eâ judicii memoriæque vi,quâ, non tantùm provinciarum omnium ad eam rem facultates;ſed & annonæ ſubvehendæ gratiâ,fluminum commoda,itinerum compendia,veluti ex indice,deſcripta teneret. Itaque ejus imperio effectum, ut, diebus paucis,toto regno,ab ipſis etiam Pyrenei montibus, commeatus,tũ & militares copiæ Gratianopolim, locum abs Rege imperatum, adducerentur, numero tanto,ut 30.millia jumentorum, ſub annona in Alpibus transportanda ſudaverint:Rexque cum Henrico filio,ex Italis,Helvetis,Gallis, Germanis,haud minùs 30.hominum millia contra Vaſtium per Alpes in Italiam transfuderit.Hic igitur,contractis,ad Montecalerinm oppidum,caſtris ſubſtitit quanquam,haud multo poſt,ſub ejus diſceſſum illud à Gallis occupatum fuerit, exigui quidem nominis,ſed opulento commeatu, Ciconii Ducis imprudentiâ, locupletatum.Undè Ciconianis plauſtra onuſta intempeſtivè,hoſte jam inſtante advenientibus,cùm occurreret Vaſtius,bile intumeſcente, bobus ſuâ etiam manu crura præputavit,quibus deinde Langæus interceptis Regi non illepide nuntiavit,illo ipſum veſpere cænaturum baſilicè,cum utrique hoſtium Duces,Ciconius & Vaſtius,ille lautiſſimi cauponis ac piſtoris,in ſuppeditanda annona; hic lanii in bobus mactandis functus ſit munere.

LXI. Dū mutuis in ſe viribus armantur,Induciæ, pe ſe m nas rurſum conflictæ arma ſiſtunt.Sabaudo quod in prædam utrorumque cederet,his parum læto.

Dum igitur ſua quique oppida præſidiis, contra alterius vim arteſque muniunt, & Vaſtius fortiſſimo equitatu fiſus tumultuario Gallos prælio adoriri cogitat, afferuntur decem menſium induciæ inter Cæſarem Regemque conditæ, tribus Reginis adlaborantibus,Eleonorâ Galliæ, Margaritâ Navarræ, & Mariâ Cæſaris Germanâ Hungariæque Principe. Vaſtius eo lætatus nuntio eſt, cùm ſtipendiorum premeretur inopia,& Italicæ Cæſaris Provinciæ ſub tributorum onere & militum jugo jam diu lamentarentur ſui ſeculi fortunam.Exinde,digno ſe humanitatis officio,Regem ſalutaturus acceſſit, equeſtrium turmarum flore cinctus,Hiſpanis, pro innato gentis ſtudio, apprimè ad delectationem ſimul & horrorem excultis; ex oppoſito Franciſcus pedeſtri militiâ inſtructior, eam in ordines ita digeſſerat,ut tranſeuntis Vaſtii oculis conſpicuè ſubjicerentur. Receptus deinde ab amplexu inter Delphinum Franciſcumque medius, humaniſſimi Regis comitate mirificè eſt delectatus. Actum ſubinde de induciarum ratione,fineſque ſubalpini imperii, certis hinc inde terminis legibuſque præſidiariorum ſunt definiti. Sabaudo nequicquam Divûm hominumque opem obteſtanti,quòd diſſidentium inter ſe Regum injuriâ,ipſe,conſanguineus licet,præda fieret,neque amicum jam hoſte minùs infeſtum pateretur, cùm alter conceſſa,alter etiam negata raperet. Quare allaboratum, & per ipſum, & Reginas,ac maximè per ſummum Pontificem Paulum eſt,ut induciarum quies ad pacis negotium converteretur,ac de Nicea utrorumque Regum approbatione conſtitutum eſt,ut iſta in urbe,quæ Sabaudi Allobrogum Ducis erat,medio inter utrumque Pontifice tam fatale duorum in Europa diſſidium, mutuis concordiæ legibus,abrumperetur. Paruit uterque conſiliis,ac maturato itinere Cæſar, Auria dedu-

1537

deducente ex Hiſpania, Villam Francam delatus eſt; Pontifex verò ætatis jam confectæ ſenex Niceam eodem tempore ſubiit. Eleonora etiam Galliæ Regis uxor ac Cæſaris ſoror fratrem, cum Joanne Lotharingiæ Cardinali inviſit; ita ut nunquam propiùs conſultum ſecururæ paci, ac communi Europæorum ſaluti, quàm eo rerum ſtatu, videretur. Certè, & præterita mala ex hac diſſenſione ſubnata inſpicientibus, & augurantibus de futuris ſpes eſſe poterat. Etenim immaniſſimo jam hoſte Chriſtianorum Turcâ omnes Europæ terminos, armis ac terrore quatiente, ſubditorum opibus bello latè conſumptis, invaleſcente rebellium hæreſi, tot innocentium cruore fuſo, utroque etiam Principe pacis remedia flagitante, quis de concepta quiete deſperare potuiſſet?

Ex conventu Pontificis Regumque ſpes magna pacis concipitur. *Iov. l 37. Onuphr. in Paulo III.*

Attamen ea fuit utriusque ad ſua emolumenta obſtinati animi durities; ut, cùm ex iis neuter alteri de propriis quicquam regni commodis, ad pacem ex æquo ſtatuendam, vellet cedere, nemo Pontificem, tanquam controverſiarum ſequeſtrum, de pace conſulturus accederet. Quanquam nonnullorum ea fuerit opinio, quæ & Pontificis illud ſtudium à religione ad privatam familiæ utilitatem eo quæſitam colloquio, detorqueret; ut qui neptem ſuam Victoriam familiæ regiæ, nepotem Octavium nuptiis cum Margarita contractis Auſtriacæ inſertum cuperet. Certè illud conſtat, mutuum inter ſe Reges alloquium nonniſi ſub hoc arbitro declinaſſe; cùm, haud multò poſt tempore, Cæſarem Hiſpaniam repeti turum atque ex deſtinato ad Marianas foſſas (quæ Maſſiliæ in ora ſunt) exſcendentem Rex exceperit, tam effuſa benevolentiæ amorisque ſignificatione, ut inter præſentes nemo eſſet, quin hæc oblitteratis odiis ad conciliationem fedusq; mutuum ſpectare crederet. Solus erat Pontifex, qui ubi rem accepiſſet, utriusque jam ambitione exploratâ, hæc compoſiti oris verborumque lenocinia ſimulatæ magis amicitiæ fucum eſſe, quàm veræ humanitatis colorem diceret.

LXII. Pontificem Niceæ expectantem neutra pars arbitrum admittit. An. 1538. Ad foſſas tamen Marianas Carolus à Franciſco humaniſſimè excipitur.

Non tamen otioſus ille Pontificis ac Caroli apud Niceam conventus eſt viſus; nam illius, juxta ac Venetorum operâ communia inter ipſos contra Solimannum ſtabilita ſunt federa, & induciæ cum Rege in unum annum ſolenni adſtipulatione prorogatæ. Et denique Novariam urbem Aloiſio Farneſio, Margaritam Cæſaris filiam Octavio Farneſio, ſuæ gentis hominibus, poſſeſſionis, ac nuptiarum gratiâ, impetravit. Erat hæc Margarita ab Alexandro Medices, crudeli morte interfecto, relicta vidua, cujus fatum, ad conciliandum ſceleri horrorem, & Florentinæ urbis erga Cæſarem voluntatem magis inſpiciendam operæ pretium fuerit, altius à principio accerſere. Fuit Alexander Laurentio natus Patre, celebri iſtic Mediceorum familiâ, magis tamen beneficio Cæſaris Princeps, quàm civium voluntate. Jam ſextum & vigeſimum natus annum, tanti gener Cæſaris, populo etiam (quamvis libertatis ſtudioſo, & Mediceorum nomen, propter ſuperiorum temporum tyrannidem, averſanti) ob facilitatem & humanitatem minimè ingratus, corporis habitudine ad equeſtres exercitationes & militiæ uſus omninò firmâ; ſed animum mollities ac juvenilis licentia ad eam levitatem diſſolverat, ut neque verecundiæ, neque dignitatis ulla conſtringeret ra-

LXIII. Cæſar tamen cum Pontifice & Venetis fedus contra Turcam init & Margaritam filiam viduam Farneſio nepoti deſpondet, Alexandro, genero Caroli, miſerè occiſo. *Iovius l.38. Epiſt. Princip. vol. 3.*

1538.

ratio, verùm neglecto conjugis toro, vagâ paſceretur libidine, nec alienis thalamis fraudem amoveret.

LXIV. Miſerabilis Alexandri Medices perfidiè ſublatus.

In hanc artem ſeſe adjunxerat ſocius par ætate, at moribus etiam inferior ex conſanguineis Laurentius Medices, homo vafer, pallidâ & contractâ fronte, ſermone parcus, ac toto corporis habitu inamœnum quid ſpirans, quam tamen oris morumque intemperiem, tantâ apud Alexandrum comitate diſſingebat, ut ſecretorum ipſe unus, ſcelerumque omnium particeps fieret. Argutis etiam verſibus, ac comœdiis ad omne voluptatis lenocinium comparatis, furentem magis incitaret. Perſpicacioribus tamen in aula, extra maleficii, in Principem cogitati, ſuſpicionem Laurentius non erat. Quod ejus dignitati ac nomini inimiciſſimis hominibus Strozzis, Florentiæ exulibus, non obſcurè communicaret, quæ cum Ducem latere non poſſent, perfidiâ aſtuque geminato ita deluſit; ut & illorum conſilia Duci, & Ducis ſuaque illis detegeret, quò factum, ut Dux hoſtem pro amico, Strozzæ amicum pro hoſte haberent, leviſſimamque hominis fidem averſati Alexandro ſignificarent, malignè nimium adulari Duci Laurentium, qui de eo interficiendo operam ſuam obtuliſſet. Quod tamen tam opportunè à ſe deflexit Laurentius, ut vaferrimè perſuaſerit illud abs ſe dictum, quo adverſariorum conſilia haberet exploratiora, ita ſimulandi mille artifex ſcelus meditatæ perfidiæ ad fidei ſuæ opinionem, Ducis in animo confirmandam, adhibuit, dum opportunitatem denique facinoris nactus crudeli voluptate animum ſatiaret. Forte Dux exarſerat vicinæ cujuſpiam matronæ, formâ ac genere perquam nobilis, amore: hujus potiundæ gratiâ operam ſuam addicit Laurentius, familiaritatis ac ſanguinis, ut ajebat, jure fretus. Cùm aliquanto poſt tempore, expugnatam abs ſe conſtantiſſimæ ceteroquin mulieris, verecundiam afferit, mutuæ ad cenſum pecuniæ ſtipulatione; adfuturam ſuis in ædibus. Hæc ſub cœnam à Duce intellecta, facilè eum ad Laurentii domum attiguam, & communicato utrivis aditu perviam pertraxère, ubi Dux, ablegatis ex more miniſtris ſubſtitit, ac ſtrato tantisper ad quietem compoſitus eſt, gladioque diſcinctus Laurentii cohortatione, dum amica peteretur. Sub hæc quietum ſomno Ducem, binis Lavernionibus ſtipatus, agaſone uno, altero homicida, Ducis è carcere precibus quondam ſubducto, Alexandrum aggreditur, ac primus ipſe pugione latera transadigit, quâ plagâ exterritus, ejectusque ſub lectum Dux, a Treccia (quod erat agaſonis nomen) dum emergit, fœdo vulnere malas dividitur, ſed præſenti animo, erectus in pedes cùm pro ſcuto ſcabellum objiceret, neque tamen omnem circumſtantium vitaret ictum, Laurentium rabidæ in morem feræ involat, tanto vocis proditionem exprobrantis ululatu, ut domum totam impleverit ſimulque apprehenſum mordicus ſiniſtræ manus pollicem hoſti perfregit, ſed ab altero ſervorum Scoronconculo, hero ſuccurrente, jugulatus aliiſque atque aliis confoſſus vulneribus, cum multo cruore infelicem animam evomuit. Neque quiſquam familiarium ad tantæ rei tumultum, quamvis auribus acceptum ſubvenit: quod jocularis tumultuoſæque pugnæ imaginem haud raro iſtic loci Laurentius inſtruxiſſet, ad fallendas domeſticorum mentes in hac jam dudum adornata tragœdia. Subſtitit

Crudele patratum facinus.

pa-

patrato facinore attonitus nonnihil proditor, anxiusque, vocandusne, expoſito Principis capite, ad libertatem populus, cujus hoc ſcelere acquiſitæ gloriam ad ſe jam ante perventuram arbitratus eſt. Sed denique conſultò ſe facturum ratus, ſi certius ſaluti ſuæ proſpiceret, quam ancipiti illam popularium favori objiceret. Quare ſimulatâ neceſſitate fratris in morte extra urbem periclitantis, ab Angelo Martio urbis præfecto, equos, portæque reſerandæ teſſeram accipit, elapſusque cum ſicariis feſtinato per Bononiam itinere Venetias optatiſſimum Philippo Strozzæ nuntium pertulit.

Ubi res à domeſticis Innocentio Cardinali, (qui Principi, uti ſanguine, ſic domo etiam ac familiaritate junctus erat) innotuiſſet; diſſimulato caſu imperatoque domeſticis ſilentio, Alexandro Vitellio Cæſaris militi celerrimum deſtinat nuntium de properandis ad urbem copiis, quæ tum ex Aretinis tum Mugellanis agris collectæ, poſterâ luce adfuêre, Coſmo Mediceo decem & octo annorum juveni ad hunc armorum ſtrepitum ex Trebia villa ad urbem excito. Erat is Joanne Mediceo, militari inter æquales gloriâ clariſſimo, ac Maria Salviatâ, etiam poſt viri mortem in urbe ſuperſtite, genitus, magnæ apud omnes ſpei juvenis, quam & parentis illi virtus, & propria indoles conciliaverat. Magnâ is multorum humanitate exceptus, atque ab amiciſſimis etiam animum ſpemq; ad Principatum adhibere juſſus; ſed uti ad omnem modeſtiam prudentûm virorum inſtructione compoſitus erat, ſe negavit dominatus capeſſendi gratiâ acceſſiſſe, communibus lacrymis parentaturum Principi, ac deinde vel patriciorum accenſeri numero perquam ſibi honorificum futurum. Circumſpectè id quidem ſatis adoleſcens, quanquam nonnulli hanc dejecti animi, paternisque virtutibus imparis vilitatem interpretati ſint. Sed enim inhiabant plerorumque animi libertati priſtinæ, quam ejectis nuper Mediceis uſurpaverant, cùm Landus nonnemo plebeius homo ex lanifici taberna urbis dominatum patriciis ordine ac urbe deturbatis invaſiſſet; Sed quod ea prudentioribus omnino ſervitus magis, quam libertas viſa eſſet, quâ optimus quisque civium populari licentiæ ad omnem audaciam proſtitueretur, res in diſceptationem, multorum ſententiis ancipitem, coram Cardinali deducta eſt, qui cum denique & ipſe oſtenderet, *violatæ autoritatis Imperatoriæ, & inconſtantiæ ſuæ pœnas meritò daturos, ſi ipſorum voluntate decretum quondam Mediceis urbis imperium, & ſolennibus non minùs codicium, quam Cæſareâ definitione confirmatum, inſanâ temeritate reſcinderent. Cavendum, ne juſtam Imperatoris iram atque expeditam jam in foribus arma ſuum in caput laceſſant, & graviorem (ambitæ libertatis præmium) ſervitutem accipiant. Eam videri adoleſcentis cùm indolem, & humanitatem, tum parentum virtutem, cui ſine noxa abjudicare hunc dominatum non poſſint.* Cùm porrò ad hanc ſententiam Guicciardinus, inter Florentinos facile Princeps, gravi oratione accederet, qua & inconſultam popularis dominii licentiam deteſtaretur, & mitiori Coſmo, quàm Ducis titulo, utendum exiſtimaret, quo ejus apud adverſarios leniret invidiam: fluctuantium ſenſim animi ad aliquam tranquillitatem compoſiti ſunt, effectumque, ut conceptis, ad potentiam nonnihil adſtringendam, legibus, nonnulli ſolâ opinione flecterentur; alii etiam, ex

LXV. Coſmus Medices, Cæſareano milite ſubveniente, Dux ſubſtituitur.

1538. militari tumultu (conſilio, an caſu exorto? non conſtitit) trepidi, feſtinatis ſuffragiis Coſmo Principatum deferrent. Quod ubi cognitum, tota urbs ex mœrore in hilaritatem verſa eſt, milites etiam, ceu gratulaturi, in domum effuſi, ſpoliis ſeſe obviis lautè ditarunt; quod hac jam, opinor, dignitate, locupletatum ſatis Coſmum arbitrarentur. Is verò deinde ubi principatum eſt ingreſſus omnes Ducis optimi numeros juſtâ ſeveritatis clementiæque attemperatione abundè complevit.

LXVI. Parricidæ puniti.

Laurentii verò parricidæ domus, publicatis bonis, à tecto ad fundamenta, lato hiatu ad perpetuam ignominiam, diviſa, ipſe Senatus conſulto reipublicæ declaratus hoſtis, ac percuſſoribus nefarii hominis aureorum ſeptem millium conſtitutum eſt præmium. Igitur ut diligentiam Coſmi falleret, Byzantium profugus, atque ipſi Solimanno, ob perfidiam, execrabilis tutum perfugii locum non reperit. Venetiis denique iterùm receptus, à duobus Alexandri militibus, nullum quidem facti præmium rogantibus cum avunculo Soderino trucidatus, dignum facinoroſo homine invenit exitum, atque exemplo docuit, aliquantò faciliùs noxas, quàm noxarum pœnas declinari poſſe. Neque Philippo Strozzæ impunè fuit huic cædi faviſſe, cùm haud multò poſt, infelici expeditione contra Coſmum ſuſceptâ, caſtris exutus, ac prælio captus, ultroneo in carceribus interitu, per majorem infamiam, minori ſeſe conatus eſt eripere. Ita ab ipſa, quam aliis intentaverat, morte, ipſe denique ultimum miſeriarum remedium viſus eſt exſpectaſſe. Hujus igitur Alexandri (ut ad principia redeamus,) conjugem Cæſaris filiam, à Coſmo obnixè expetitam, Octavius, licet refragantem obtinuit. Coſmo tamen Cæſar nobiliſſimam Hiſpani ſanguinis puellam Eleonoram Petri de Toledo Neapolitani Proregis filiam, in matrimonium conjunxit, quæ illum denique pulcherrimæ ſobolis parentem fecit.

LXVII. Milites, ob dilata ſtipendia legibus ſoluti, in agreſtiū ſe ſpolia per Italiam effundunt, plerique poſtea, cum Italorum plauſu, aut mari, aut ferro Turcarū perituri.

Ceterùm induciarum nomine, non perinde læti milites, quòd ſpe prædæ dejicerentur, magno numero ex præſidiis confluxêre aliquot menſium ſtipendia, importunâ flagitatione poſtulantes, quæ donec numerarentur, in fertiliſſimam Mediolanenſium effuſi regionem anni meſſem, agricolarumque opes occuparunt, neque graviſſimis apud Cæſarem obteſtationibus quicquam præter literas Legati Mediolanenſium obtinuêre, tantâ Ciſalpinæ Galliæ exacerbatione, ut cùm præter tributorum onera, etiam hanc militarem inſolentiam iniquâ Cæſaris diſſimulatione perferre cogerentur, odia in Carolum excreſcentia ad defectionem ſpectarent. Vaſtii tamen induſtriâ, impunitatis promiſſione militibus factâ, & ſtipendiorum certâ pollicitatione, ægrè tandem impetratum ab illis eſt; ut à rapinis, & ſoluto militari jugo redirent ad imperium. Hi deinde ad claſſem, in Ligurum ora contra Solimannum inſtructam, cum aliis deducti numerum 50 millium implevêre. Quorum nonnulli cùm in Æno flumine, eliſis ad petram navigiis, interiiſſent, hæc clades non abſque Subalpinorum voluptate intellecta fuit, quòd juſtiſſimam ſceleribus vindictam ipſa elementa irrogaſſe viderentur. Nec enim Superis mortalium noxas vindicaturis deeſſe uſquam poteſt ultionis telum. Sed neque aliis rebellionis ſociis inulta diu fuit hæc rapiendi libertas,

cum

cùm differri aliquando flagitioſorum pœna ſoleat, auferri non ſoleat.

LXVIII. Barbaroſſa in Cretam ingerit claſſe ſe eſt[illegible]dit, Chriſtianorum claſſi occurſurus. *Iov l 37. Iuſtinian. l 13 Leuncl l.18.*

Solimannus enim cùm de Cæſareis, Pontificiis, ac Venetorũ, conjuratis in ſe viribus intellexiſſet, Hariadenum Barbaroſſam ſuæ claſſis Archithalaſſum adornare omnia ad profectionem juſſit, ac Helleſponto egreſſum hoſtibus occurrere. Neque ſegniter ille muneris impoſiti partes obiit, nam in Cretam illapſus, præter ſolum terrorem, quem latè circumtulit, nil incommodi dedit, aut Venetorum in præſidiis vigilantiâ aut munitionum firmitate deterritus, dum in Ambracio denique ſinu totâ ſe claſſe ad noſtrorum impetum excipiendum opportunè diſpoſuit. Sed & hi, inſtructiſſimâ claſſe ſub Auria maris Imperatore, haud procul adfuêre, quanquam hoſtem in iis laceſſere anguſtiis, periculoſum inprimis eſt viſum. Quare directo trans Leucadem Neritumque curſu, Naupactum, vicinaque Corinthiaco ſinui oppida oppugnatione tentanda cenſuêre. Itaque ab Actiaco promontorio, Leucadem versùs, explicata eſt claſſis; ut quem faciebat, ducentorum & quinquaginta navium numerum (ex quibus triremes 134.) hoſtium facilè oculis ad terrorem objiceret. Et ſanè Barbaroſſa, cetera intrepidus, tantis ſe viribus, inferior ipſe, qui ſupra 100 & 50 omnis generis navigiorum non cenſeret, oppoſiturus aperto mari non erat: niſi Eunuchus quidam Solimanni cunctantem Barbaroſſam ſuperbâ ac comminatoriâ oratione ad certaminis periculum adegiſſet. Fuit Auriæ omninò inexſpectatum, dum ipſi, jam ſecundis ventis provecto barbaricæ claſſis nuntiaretur adventus, ſigno igitur dato, claſſem ſuis ad pugnam ordinibus componere ſe juſſit.

LXIX. Suis ad pugnam diſpoſitis quamvis navibus inferior noſtris inſultat. Auria pugnam, præter opinionem, declinante.

Dux barbarus ita ſuas in pugnam naves educebat, medio corpore prætoriam complexus, geminas hinc atque inde ſic adhæreſcere alas voluit; ut quocunque ſe daret prætoria, idem impetus alas in aquilæ volantis ſpeciem raperet. Agebantur ante claſſem triremes cùm roſtratæ tùm levioris operis circiter viginti, quæ velitando, aut morarentur, aut elicerent hoſtem. Qui rerum ordo non mediocri admiratione Auriam tenuit. Capellius tamen Venetorum præfectus avidus pugnandi aciem ſibi primam poſtulaſſe memoratur; ſed conſequi atque Auriæ nutum exſpectare eſt juſſus. Hic verò properandum in hoſtem minimè ratus, dum onerariæ, quæ Caſtellorum inſtar erant, tardiusque provehebantur, accederent; Grimano etiam Patriarchâ, qui Pontificiis aderat, moræ impatiente, ac morantem Auriam magnis vocibus ad certamen evocante. Siquidem is circum onerarias ingenti circuitu, ac flexuoſis meandris errabat, de raro aliquo facinore noſtris hoſtibusque (quæ ejus in re navali erat exiſtimatio) ſuſpectus, quâ etiam opinione fraudem veritus Barbaroſſa hæſit, interea velitationibus ſatis cruentis res noſtræ deteriores effectæ ſunt, ut ſenis facilè navibus, inter quas onerariæ duæ, totidemque triremes, victores Turcæ potiti ſunt, quibuſdam igne abſumptis. Donec procelloſis nubibus erepta dies, cum tenebris, magnam de cœlo tempeſtatem minari eſt viſa; ut proinde explicatis utrimque velis diſceſſum ſit, tantâ quidem noſtrorum perturbatione, ut fugæ ſpecie hoſtem poſt ſe traxerit, qui tamen deluſus tenebris ſubſtitit; quòd ſinguli Ducum in ſuis prætoriis alligatas, pro more ad puppim, laternas extinxerant. Barbaroſſa cum cachinno hæc

1538. verba ingeminante. Ergo Auria lumen abjicit, ut certiùs fugam ſuam tenebris recondat? Corcyram noſtri tenuêre, læti, quod eo vento ad ſummum avertendum periculum, vel cum dedecore, uti licuiſſet, culpa neglectæ fortunæ non obſcurè in Auriam recidebat. Qui priſtinam virtutis ſuæ gloriam, hac negligentiæ notâ, haud parùm inficiebat, quamvis Cæſariani omne crimen in Venetos detorquerent, quòd hi parùm inſtructis à milite præſidiario triremibus, oblatos ex Hiſpanis propugnatores ſuperbè rejeciſſent, atque etiam cùm in hoſtem eundum, eductis ad mali caput velis, ac per juncos ad antennas reſtrictis, ſimul de pugna cogitarint, ac fuga; ut quæ, præciſis juncis, foret expedita, ac proinde Auriæ juſta differendi certaminis cauſa fuerit. Ut, ut factum, certè timore noſtro hoſtis audacior, in acie ad Naxum Inſulam, Europæis inſolenti provocatione illudere eſt viſus, Ferdinando Gonzagâ Siciliæ prorege ad tantam hoſtium arrogantiam, ſuorumque dejectionem fremente, quo factum, ut & Veneti præſidia Hiſpanorum ſuas in triremes admiſerint, & Ferdinando quarta acies hoſti opponenda commiſſa ſit. Verùm extracta nimiùm deliberatione Barbaroſſa tempeſtatis metuens, ſuæque jam exiſtimationi abundè conſultum ratus, Ambracium ſinum rurſùs ſubiit.

LXX.
Caſtrum novum, in ſinu Rizonico a Chriſtianis feliciter expugnatum. Cæſareis Auria, fruſtra Venetis indignantibus, tribuit.

Claſſis noſtra in Rizonicum delata, caſtrum novum, à Mahomete quondam occupatum, ampliſſimo ac naturâ loci munito portu tutiſſimum, ingenti vi tormentorum brevi expugnavit, magnâ incolarum multitudine in ſervitutem abſtractâ. Hoc oppidum cùm ex fœdere Venetis deberetur; ut qui Aulone, Neocaſtro, aliiſque olim ab eiſdem poſſeſſis ex pacto victoriæ potituri erant, Byzantio cæteriſque, aut Neapolitani quondam, aut Imperialis juris Cæſari relictis; tamen Hiſpanis præſidiariis, quantumvis obluctante Capellio Venetorum præfecto, eſt attributum. Subinde cognitum eſt claſſem hoſtilem ad ſubſidium Novocaſtrenſium properantem, tempeſtate acroceraunіis illiſam ſcopulis, haud leve damnum feciſſe. Quæ res novum pugnandi ardorem injecit, Gonzagâ contra Auriam, Venetis favente, ſed hic vela in Italiam convertit, frendentibus, indignantibusque nequicquam ceteris; id ſe facturum aſſerens, quod Cæſaris emolumento opportunum putaret. Nimium, inquit, Valerius Urſinus Venetus miles, id ſcitè abs te factum hactenus: quando cum Solimanno Venetos commiſiſti; ut ipſius hi viribus denique ad votum Cæſaris atterantur.

LXXI
Veneti offenſi Solimanni rurſum amicitiam quærunt.
An. 1539.
Barbaroſſa Novicaſtrum, omnibus Hiſpanis trucidatis recipit.

Ceterùm Venetorum ſenatus ubi fœderis rationes neglectas intellexit factum deteſtatus, magiſque etiam Hiſpanorum vicina iſtic præſidia, quam Turcarum exoſus, Solimannum legatione miſſâ placandum cenſuit. At is rerum amiſſarum curæ intentus tardiùs pacis admiſit conſilia, ſed Barbaroſſam majori etiam claſſe ad Novocaſtri obſidionem deſtinavit: Erat hoc quatuor Hiſpanorum millibus veteranæ militiæ viris; ſed & Inſubricæ ſeditionis autoribus commiſſû ſub Duce Sarmento, qui licet egregia munitum operâ, viribuſque oppidum defenderent, vis tamen ac barbarorum multitudo ingens, multis ſimul locis, tormentorum, hominumque impetu urgentium ſuſtineri non potuit, ad extremum igitur in ferro conglobati ultimum virtutis ſuæ experimentum dedêre, cùm hoſtium in ſe immiſſa

miſſas acies cruentiſſimo diu prælio detinerent, nec quiſquam ferè victus, niſi cum aliqua victorum clade ſuccumberet. Hujus legionis nuntiatum interitum tam læto Inſubres, quàm triſti Vaſtius animo excepit, quod ille fortiſſimos ereptos bello milites quereretur; hi patriæ prædones juſtiſſimo ſuo dolori, & Turcarum furori immolatos gauderent.

Eo tempore, poſtquam Cæſar Toleti in Hiſpania Iſabellam uxorem, partus difficultate amiſſam, luxiſſet, magnis in Belgium feſtinabat itineribus, tùm ut ſerpentem illic quorundam ſeditionem in ipſo ſuppr imeret fomite, tum ut propiùs Germaniæ rebellione Hæreticorum quaſſatæ conſuleret. Induciarum igitur fide ſubnixus, rem, viſam non paucis temeritatis plenam, auſus eſt; cùm per mediam Galliam viarum compendium, ſororemque quæſiturus, in Belgium ſeſe transferret. Certè, & Caroli fidem, quâ inimico ſe Regi crederet, & Franciſci, qua parceret, plerique ſunt admirati. Arx tamen hoſpitalis Amboſiæ, facigeri incuriâ non levi Cæſaris periculo flammâ fumoque oppleta, tùm eliſa Pariſiis cruento vulnere in caput tabula; conſultatio denique Aureliis de Carolo detinendo, ut fertur, inſtituta, Montmorantiique ac Regis improbatione diſcuſſa, minus in hac profectione Cæſarem timoris, quàm diſcriminis habuiſſe declarant, Regia tamen animadverſione ille miniſtrorum, vel error, vel improbitas, ſupplicio expianda erat, niſi precibus atque autoritate ſua Carolus interveniſſet. Pericula tamen ſenſit, quamvis contemneret. Carolum Aureliorum Ducem, lectiſſimum juvenem, tergum, inſidentis equo, Cæſaris inopinato petere alſultu contigit, ſimulque inclamare, *Te mihi captivum dede imperator.* Arriſit ille, ac humaniter regium adoleſcentem complexus, Franciſci integritatem his terriculamentis præpoſuit. Fuit & cujuſdam Stampiæ Duciſſæ magna apud Regem gratia quæ cum detinendum Cæſarem ſuaſiſſe crederetur, ſua illam humanitate Carolus non mediocriter ſibi devinxit, paſſus etiam ſimulato è manibus caſu defluere annulum, quem dum officioſè illa de ſolo colligit, dono accepit, quòd a tam dignis manibus gemmam repoſcere inurbanum Carolus, elegantis liberalitatis obſequio fingeret. Ita conſuetas aularum artes arte Cæſar tenuit, ſuamque ſecuritatem induſtriâ ſtabilivit. Maximis interea honoris benevolentiæque argumentis cultus eſt, atque ubi Lutetiis cum Rege ac Sorore ſeptiduo moratus eſſet, omnium animos magnâ exſpectatione inſtituræ pacis opinionem erexit. Nam ab ipſis Pyreneis digreſſus cum Rege egerat, ut cum Alphonſo Davalo Vaſtio alium ipſe, ſuarum partium Legatum, ad Venetos communi conſilio deſtinarent, qui obliteratis inter Chriſtianos Reges odiis pacem conceptam nunciarent, cui ſe proinde contra Turcam adjunctur, tutius, quàm in ſuſcepto cum immaniſſimo hoſte pacis negotio perſeveraturi, magno ſuarum rerum incommodo eſſent. Quæ legatio licet magnis, diverſisque Venetarum partium ſtudiis excepta fuiſſet: tamen cum inani pacis promiſſione tantùm Legati adeſſent, neque Cæſari fidendum plures clamarent, ut qui totius Italiæ dominatui inhians, Venetorum, quos fortiſſimos hujus conſilii adverſarios habiturus eſſet, vires debilitatas cuperet, hoſtemque Solimannum alienis bellis implicatum, ſibi minùs formidandum exiſti-

LXXII. Cæſar Iſabella defunctâ ex Hiſpania in Belgium feſtinans cum omnium admiratione Galliam tranſire, & Franciſco ſe credere auſus, diſcrimina fortiter contempſit. *Jovius l. 3. Belc. l. 22 Sur. in Com.*

1539.

xiſtimaret. Iniquam proinde pacem periculoſo admodum bello præferendam dictitabant, ac turpiſſimâ duarum in Peloponneſo urbium (quæ Venetis reſtabant) Epidauri & Nauplii, tùm & Caſtellorum in Dalmatia Nadini & Labranæ, largitione pacem à ſuperbo Tyranno redemerunt, Hanebaldo, uti opinio e[illegible] hæc etiam Venetorum conſilia, Franciſci Regis nomine clàm alente, licet a[illegible] Oratoris perſonam propalam gereret. Solimannum tamen graviſſimè Re[illegible] dignatum, inconſtantis ingratique animi vitium exprobraſſe ferunt; quòd [illegible]bus contra ſe non obſcurè communicaret; adeò, ut Antonius Rinco, Gallorum apud Turcam Legatus, ſuppliciorum metu, nocturnâ ſe fugâ in Pontum ſubd[illegible]rit. Sed deluſa omninò inter Chriſtianos Principes pacis ſpes fuit. Carolus e[illegible] licet hanc liberali humanitate faceret, tamen in Gallia conciliandi leges dare, aut accipere nolebat; ne vano alienæ poteſtatis, cui iſtic ſuberat, metu quicqua[illegible] ſtatuiſſe exiſtimari poſſet; tùm Ferdinandi fratris in eam rem conventionem [illegible]tè poſtulabat.

Venetis amicitia Solimanni magni conſtat, Gallis idem offenſus, ob inconſtantiam.

LXXIII.

Carolus Gandavum delatus, urbis in tributis obtrectationem memorabili ſeveritate plexuit. Harzus in Carolo ad an. 1540.

Ita magnis per Galliam acceptus, deductusque honoribus anno inſe[illegible] MDXL. Gandavum Belgarum urbem acceſſit, ſuis natalibus claram. Hæ[illegible] cives dubii, accipiendusne portis Cæſar? ſiquidem Mariæ Reginæ imperat[illegible] belli Gallici ſumptus pecuniam, immunitatis titulo freti, contumaciter de[illegible]ſent. Sed quod pacis initæ ſuſpicione, Gallorum ſubſidiaria quæ rogavera[illegible]ma deſperarent, admittendum duxêre, quanquam, ubi mox exceptus [illegible] Cæſar, injuriarum memoriam dubio præ ſe vultu etiamnum ferret, adm[illegible] dolerent. Et Cæſari quidem ea Imperii detrectatio tantò gravior viſa eſt: q[illegible] in patrio ſolo exorta ſuo facilè exemplo Italiam Hiſpaniamque, tributis fe[illegible] nationes, ad imitationem pertractura videretur, niſi pro facinoris audaci[illegible] ſeveritatis adhiberetur remedium. Itaque diſtributis opportunè per urbem præſidiis, turbulentioris ingenii ex optimatibus novem uno, altero die ſedecim [illegible]blico ſupplicio tollit, alii rebellium plexi exilio: alii talari, pulloque in ha[illegible] pœnitentium: alii infami ex collo pendente laqueo, albaque in veſte nudi ad [illegible]ſaris pedes abjecti, inſigni demiſſione correcti ſunt. Nec mora immunitatib[illegible] Magiſtratuum creandorum jure, uno civitatem edicto ſpoliat, atque arcem [illegible]vium ære exſtruendam, tanquam libertatis frenum urbi imponit. Quæ pœn[illegible]teris Germaniæ urbibus, libertati aſſuetis, æquitatem excedere viſa, haud med[illegible]crem indignationem concivit.

LXXIV.

Ex ſtimatio pacis inter Reges compoſita Juliæ & Germaniæ Principes ad Carolum inflexit.

Venerat ſub idem tempus Guilielmus Marcanus Juliæ ac Cliviæ Prin[illegible], Geldriæ heres, Caroli Principis, abſque liberis defuncti, teſtamento [illegible] quem. quòd neglecto auguſtali jure uſurpaſſe Principatum, quodque ex Me[illegible]piis, Sicambrisque affini Gallorum Regi frequenter copias ſuppeditaſſe ac[illegible]rat; Cæſar. Geldriæ tantùm præfecturâ, abrogato Principis titulo, dignum [illegible]buit. Sed Princeps honoris ſui tenax provincialium hac ſuper re voluntat[illegible] exploraturum dixit; ut Cæſaris opportunè ſe manibus eriperet, quem [illegible] quod pacis conſiliis intentum, ſuisque tantùm rebus conſulentem, Fra[illegible] ſe avulſum crederet. Quæ res etiam Germaniæ Principes, Gallorum Regi [illegible]

Gzu-

1539.

ſecutos, ambiguâ ſuſpenſione detinebat; ut proinde induciis Francofurti illis mēſium XV à Cæſare delatis, ad injuriarum abolendam memoriam, & firmandam pacem ſolicitè uterentur. Verùm ubi Ferdinandus jam Cæſari adfuiſſet; illique, convocatis Hagenoam, Saxoniæ urbem, Principibus, liberarumque civitatum legatis, his, & inter ſe conciliandis, & à Franciſco abalienandis operam darent, jamque omnis ad conficiendas pacis leges mora eſſet con ūmpta; patuit denique obſtinatis utrorumque Regum, Galli ac Cæſaris, an mis Inſubriâ non cedendi, fieri, ut quantumvis profuſæ in Franciſcum liberalitatis conditionibus pax nulla reperiri poſſet.

Tali enim decreto Peluſius à Carolo ad Franciſcum profectus eſt; ut ſignificaret: *Cæſarem pacis ſtudio, privatis emolumentis cariturum, ac majora etiam poſtulatu Regi conceſſurum, Carolum Franciſci filium accepturum in generum, dotalique jure Belgarum facturum Regem, quo beneficio nihil auguſtius exſpectare Franciſcus poſſit, quando utroſque filios regnis geminis, iiſque opulentiſſimis, & ad mutuam opem conjunctis inauguratos habere liceat, ac ſi deinde alterutri proles deficiat, unus ampliſſimis totius Europæ regionibus potiri queat. Ciſalpinam tantùm depoſcere Galliam; hac, neque ſibi, neque fratri abeundum videri, non enim obſtruendum ſibi aditum ab Hiſpania in Liguriam; aut expeditum in Germaniam venturo iter amittendum; quod ſuæ dignitatis non ſit, ea pro alieno arbitrio uſurpare.** Ad hæc Franciſcus, quamvis ſpe conceptâ dejectus, hilari fronte, * *Cæſari, nomine ſuo, gratias referendas*, dixit: *quod ampliora votis, pacis gratiâ, deferret, neque enim aliud abs ſe poſtulari, quàm ut avito jure, debitis poſſeſſionibus frui liceat, quæ aliter ſibi denegari, niſi cum pace nequeant. Belgii ſe nequaquam appetentem optimo jure Carolo debiti. Fruatur ipſe ſuis, aliena deſerat, hac lege, non aliâ pacem colendam.* In qua utrorumque Regum ſententia, admirandum ſanè eſt; rem tantam, quanta eſt Belgicarum provinciarum poſſeſſio, potuiſſe deferre Carolum, vel Franciſcum recuſare.

LXXV. Carolus admirando conſilio Belgium pacis cauſa Franciſco offert modo ſibi Inſubriam perpetuo jure cedat, verùm hac abiſe Franciſcus noluit.

Illa pacis exſpectatione diſjectâ, obfirmata Sectariorum per Germaniam inœpto pertinacia eſt, quæ à Smalcaldico jam fœdere, aliarum urbium, Principūque acceſſione non mediocriter invaluerat. Pluribus ea res conventiculis Smalcaldiæ, Francofurti, Sweinfurti, & Iſenaci inſtitutis acta. Smalcaldiæ anno MDXXXVII. Principes Pomeraniæ, Ulricus Wirtembergicus, Robertus Bavarus Bipontinus, Comes Naſſovius, Francofurtum, Campodunum, Hamburgum, Hannobria atque Auguſta ſeſe proteſtantibus adjunxerant. Quæ urbes Principeſque cùm Eccleſiaſticos poſſeſſionibus deturbarent, atque iccirco Spirenſis judicii cenſuram ſententiamque in ſe provocarent, crebris ea res contentionibus ſeu jure ſeu vi concitatis, manſit obnoxia. Matthiâ Heldo Cæſaris Legato omnia pro pace & judicii veneratione nequicquam moliente. Cum eo Cæſaris decreto ſtarent, *quo ſibi religionis cauſſa litem nullam intentandam aſſererent, dum futuro concilio hæ controverſiæ abſolveretur.* Contra obnitentibus Catholicis, *qui de ſuis poſſeſſionibus per novitatem eodem decreto prohibitam, ſeſe dejici injuriâ quererentur. Indignum videri, ut religionis cauſſa vim in alios impunè exerceant, ſacra profanaque rapinis violent, neque injuriarum ſe poſtulari, ſtultâ præſumptione juris, patiantur.* Non de religione, *ſed*

LXXVI. Sectarii in Germania Principes numero & viribus aucti. *Sleid. l. 12. Coch. a. in a. Lu-ther. Sur. in com.*

 bonis

1539.

bonis fortunisque propriis per ſummam indignitatem ereptis,quæſtionem inſtitui. Conjuratis igitur in Eccleſiæ defenſionem viribus Heſdo autore ſeſe obſtrinxerunt Bavariæ ac Brunſwici Duces,Georgius Saxonum Princeps cum Moguntinorum & Salisburgenſium Archiepiſcopis. Verùm *ſanctum* hoc,ut appellabant, *fedus*, intra rerum agendarum conſilia ſubſtitit.Proteſtantes enim,cùm offendi ſine gravi religionis Catholicæ imperiique diſcrimine non poſſent, ut quibus abſentia Cæſaris bellis peregrè implicati,Turcarum metuenda vis & immanitas,Dani, Galli,Anglique Regum,aut favor,aut præſidium animos ad audaciam inflammaret, ſuâ paſſim triumphabant audaciâ,Ferdinando quædam indulgente, plura etiam diſſimulante;ut graviora pericula,levioribus diſcuteret.

LXXVII Obnitentibus frigidè ac fruſtra Catholicis,Norimbergẽſis, quod jam ſæpiùs violarant, decreti, de Eccleſiæ bonis relaxationem à Cæſare petunt. Neglecto Gallo,cum Anglo fedus ineunt,ſtudio religionis.

Illi verò,qui has machinationes adverſari non obſcurè Noribergicæ pacificationis decretis animadverterent:ubi *quicquam innovare vetiti,ÿque ſolùm,qui Proteſtantium tunc factionis cenſebantur Spirenſi judicio,quoad religionis controverſiam,exempti fuerant*: ut malè ſubnixam ſuorum cauſſam adverſus orthodoxas firmarent, legatione apud Cæſarem contendebant; *ut,qui à pace Noribergæ conſtituta,ſuis ſeſe adjunxiſſent partibus,ejus pacificationis beneficio fruerentur; utque Spirenſis in ſe judicij ſententias religionis cauſſa natas cohiberet; denique ne exiſtimaret in aliquod ſe cum Rege Galliarum fedus adverſus Cæſarem conceßiſſe.* Quod quidem licet oblatum,rejiciendum cenſebant, ne apertè ſeſe cum hoſtibus Imperatoris ſociarent. Quanquam Franciſcum etiam ob ſeveram in hæreſin animadverſionem, graviſſimaque ſuorum in Galliis ſupplicia,occultis odiis deteſtarentur. Cùm Angliæ tamen Rege Henrico,poſt turpem à fide atque omni honeſtate defectionem, fedus adverſus quemvis ſuæ religionis hoſtem,ac Pontificem imprimis Romanum admisêre. Ut verò indignum Regis divortium Theologorum Wittenbergenſium ſuffragatione probarent,adduci nequaquam potuêre; ſed nec Rex, quæ de fide, operibus, Miſſa aliiſque ſancierant Lutherani: ne iniqua in ſcelus alienum conſenſione, aut ſuæ cauſſæ cumularent odia, aut patrocinium improbè emiſſe viderentur, cùm ſine flagitio flagitium nequeat probari. Cæſar,qui illorum poſtulata,nec ſine conſcientiæ vulnere poſſet admittere, nec ſine imperii diſcrimine rejicere, morâ inter ſpem diſceptationemque ambiguam ſuſpenſos diſtinere maluit. Unde longâ diſputatione & partis utriuſque contentione ibi totius ſtetit controverſiæ caput,ubi cœptum fuerat.

LXXVIII. Eccleſiaſtica ſibi variis ex cauſis deberi bona contendunt, non verò Catholicis;ideoque ju-

Lutherani omnia ad litem religionis cauſsâ natam revocabant,quæ de Eccleſiaſticorum bonis occupatis movebantur; *quòd negarent aliâ ſe cauſâ has ſibi poſſeſſiones vendicare,quàm quòd à Majoribus in uſum divini cultus conceſſæ, ideoque à perverſis ſacrificulis meritò ad ſe rurſus,verumque Numinis cultum traducendæ fuiſſent, ne Proavi ſuo conſilio,poſteri emolumento,Deus obſequio deſtitueretur.* Ita in quo Catholici ſummam injuriam,jus illi ſuum conſtituebant, quamque iſti rapinam & improbitatem,hi æquitatem ac pietatem interpretabantur. Intereaque, *ſi qui à Lutherana factione ad antiquam ſeſe religionem recepiſſent,hos ſuas in poſſeßiones redire,nova ſanctaque,quam desererent,fidei prærogativa ſua eſſe negabant.* Quod erat,ut paucis rem definiam,non tantùm poſſeſſa Eccleſiaſticorum bona;verùm quæcunque toto Chriſtia-

1539.
dictum Spirenſe declinat.

ſtianorum orbe à Romanæ profeſſionis clero obtinebantur,novi hujus Evangelii profeſſoribus vendicare;ut qui cum ſana (ſi viſum ſuperis) fidei doctrina, puroque Numinis cultu, jus ad univerſas Eccleſiæ poſſeſſiones occupaſſent. Quid hoc aliud,quàm ſuo ſe judicio raptores abſolvere, & quos tot Europæ nationes ac ſententiæ reos perfidiæ conſtituunt, hos ſolos,damnatis ceteris omnibus,proclamare innocentes? Nimirùm non rerum modò,ſed & vocum inverſione, *vis eo tempore jus eſt,quo non ex æquitate,ſed metu regna adminiſtrantur,& imperia magis dantur,quàm accipiuntur à ſubditis.* Monebat ex Cæſaris voluntate Heldus; ſiquid in cauſſa religionis deciſum à Spirenſi judicio eſſet,re cognitâ,fore irritum. Poſtulabat,ut æquâ judicum ſententiâ,ante omnia de cauſſæ genere,religioſane an politica eſſet? decerneretur. Verùm illi omne judicium Cæſareum (quamvis binos etiam ſuæ factionis Spiræ cenſerent homines) ſubterfugiebant,judicum,ubi aliud non pateret effugium,cauſſati iniquitatem. Quo argumento Concilium quoque Mantuæ anno 36. & poſt Vicentiæ indictum à Paulo Pontifice ejus nominis tertio,declinabant. Quod hanc poteſtatem ſummo Eccleſiæ Principi negarent, Cæſari Regibusque deferrent,hoc eſt,ſacra profanis adminiſtranda traderent. Concilium in Germania poſtularent, in quo ipſi Pontificios totamque Chriſtiani orbis religionem ad unius apoſtatæ ingenium legesque transformarent. Ita ſenſim cum viribus reſiſtendi crevit audacia: quam non mediocriter auxerant,recenti Georgii Saxoniæ Principis morte,Cæſaris ac religionis orthodoxæ amiciſſimo, cùm ſub Henrico ejus fratre in Miſniam ſe hæreſis, Thuringiam, reliquamque Saxoniam extenderet. Carolo non negligêda perturbatione, eo præſertim tempore,quo præter Gallicam Turcicæ etiam potentiæ vim ſuſtinere cogeretur.

LXXIX.
Hagenoam comitia Carolus pro religionis lite tollenda indicit, Pontifice diſſuadente, & pacem cum Francisco urgente.

Quare Hagenoam convocandos utrarumque partium viros cenſuit, qui religionis diſſidium,quâ poſſent controverſarum rerum diſcuſſione finirent,ac communem armorum ſocietatem in Turcam Pannoniæ imminentem ſtabilirent. Ceterùm Farneſius à Pontifice ad Carolum Legatus; quod Franciſcum,Carolumque adverſus Solimannum,majori pacis emolumento,ſociandos jure exiſtimaret;neque ſtabile aliquod, ab inconſtantis everſæque fidei hominibus exſpectandum fedus crederet,cùm in Superos perfidis nihil adeò in humanis ſanctum eſſe poſſit,quod violare non audeant, ſic Cæſarem affatus dicitur: *Votum Pauli Pontificis noſtri,à tam noxiis ſeditionibus divulſa Germaniæ membra in ſanum integrumq; corpus reſtitui;ſed idoneam medicinam reſpuentium,ſuaque amantium vulnera, difficillima futura curatio eſt,inconſtantiæ vitii morbus eſt,qui,neque nomen certum, neque medicum tam facilè habere poſſit. Polypo omni mutabiliores hæretici, novum indies vultum induunt,quæ nuper in comitiis Auguſtanis, tanquam oracula divinæ ſapientiæ amplexi ſunt, nunc faſtidioſe negligunt,novamque in formam toties humanasque leges transformant, ut ſine lege,ſine forma certa,ſine conſtantia,ſine fide fidem habeant,& ab his quid tandem ſperare poteris cum Orthodoxis,uni ſemel aſſertæ veritati inſiſtentibus,commune? quid? ut illi nobiscum conveniant,quibus adeò inter ſe non convenit; ut novis quotidie ſectionibus in diverſa abeant,mutuoque errores exprobrent? Ut verò illos indulgentiâ aliquâ emolliendos ſperes,quos hactenus tua etiam exacerbavit clementia,non eſt. Quicquid conceſſeris ſatis eſſe*

An. 1540

 nequit,

1540. *nequit, omnia ſibi tribui poſtulantibus. Suo illi arbitrio de fide ſtatuere, non alieno, jam pridem decretum habent, univerſalis Concilij ſenſum, cenſuramque ſubterfugient, ac tergiverſatione deludent, privatis verò conciliabulis ad fidei, imperyque ruinam, bellique, non pacis artes utentur. Quid enim aliud tot hactenus congreſſibus omnino impetratum? quid deinde illis etiam legibus, quibus ſe tibi obſtrinxerunt, huiuſque confectum? an quiſquam tam inter rebelles parum audax repertus eſt, qui legum decretorumque tuorum ſepta non tranſiliret? quid Schvveinfurti, quid Noribergæ pactis induciis conſtitutum fuerit, meminiſti. Receperunt, nullis ſe deinde locis religionis formam mutaturos, aut quenquam ſuæ ſocietati adjuncturos, pœnâ in prævaricatores conſtitutâ, quâ fide iſta præſtiterint, docent tertiæ legationibus Veneti, Angliæ, Galliæque Reges, docent liberæ urbes, Dux Wirtenbergicus, Daniæ Rex, in communionem federum adducti. Nunc porrò illud agunt; ut ſummum Spiræ judicium evertatur, ne quos impoſterum ſuorum ſcelerum patiantur arbitros, & bonorum Eccleſiaſticorum jura ſine judicio, aut pœnæ timore violent. Vides opinor quantum his, noxiæ libertatis præconibus, concedendum ſit, ut tuarum illos partium habeas. Tua illi voluntatis non aliter futuri ſunt, niſi illorum priùs voluntati te adjunxeris. Quantùm vero, in religionis articulis, illis acceſſeris, tantum à veritate deflectas neceſſe eſt. Inconcuſſa fidei noſtræ fundamenta, ſuæ innixa petræ, ſteterunt hactenus, neque dimoveri, ſine veritatis ruina, loco poſſunt. Hæc te, ô Cæſar, ad leviſſimorum hominum arbitrium transferre, neque ratio, neque religionis noſtræ ſanctitas patitur. Si quid tamen in rebus fidei controverſum inciderit, non ignorabis alieni eſſe judicij, neque tuo arbitratu definiri poſſe. Romana hoc ſibi Eccleſia, iter rectè ſentientes, officium poſtulat; quâ ſine, Concilia, aut indicere, aut inire, negotium eſt, quod parum æquitatis periculi multum habeat; apud illos præſertim, qui Apoſtolicam ſedem ſuis everſam fundamentis obfirmatè cupiant. Quocirca aliò tibi conſilia ad Germaniæ quietem certius poßidendam vertenda ſunt, ut & majori vacet religio periculo, & firmiori opere pax inſtruatur. Rex Galliæ ad pacis armorumque conſortium tibi erit admittendus. Quo, uti pronus eſt, admiſſo, generali orbis Chriſtiani Concilio, religionis diſſidia ſunt componenda. Rebelles ad obſequium aut ratione, aut bello revocandi. Hoc niſi feceris, in re tanta, poſt impenſas fruſtra cogitationes & vires, laboris fructum te denique amiſiſſe ſenties, neq; promoviſſe quicquam, niſi ad majorem Imperij labem ac ruinam. Etenim nihil eſt, cur placidis eos conſiliis regendos ſperes, qui, licet imbelles hactenus, & parvis orti principiis, adeo tamen inſolenter, in tuum Pontificiumque nomen graſſati ſunt; ut ſi illi cœlo delapſi nos tanquam terræ filios deſpicerent, hos, ut levi conciliationis momento à jurata perfidia abducendos exiſtimes, id verò erit, ex pumice aquam exſpectare. Denique omnis mora, tot conciliabulis impenſa, prorſus ad majus religionis excidium nefariis hominibus profuerit. Quin eam reſcindis, Maximè Cæſar, ne denique tot Principum viribus aucti, non Germaniæ modò, ſed & vicinis nationibus metuendi exiſtant.* * Hæc coram Ferdinando ac Cæſare Farneſius. Sed conſilio hoc præterito, uterque ſectariorum atque orthodoxorum Proceres Hagenoam, fide publicâ evocavit: Granvellano, cujus ſententiæ plurimum tribuebat Cæſar, id potiſſimùm ſuadente, ut ſociatis utcumque animis, armisque Germanorum contra Turcam uterentur. Farneſius, ubi, re cognitâ, ſe ſpretum

LXXX. intellexiſſet, mox è Belgio, conceptâ indignatione, abiit.

Irrita cõciliatio

Verùm nec ad Cæſaris voluntatem ea convocatio ceſſit. Venit Hagenoam

Fer-

1540.
ob Proteſta[illegible] nova po- ſtul. ta fuit.

Ferdinandus Theologis atque Epiſcopis Catholicis ſtipatus; ſed Principes, uti exſpectatum fuerat nulli, niſi per religionis ſuæ adminiſtros, & legatos comparuerunt. Lutherus tamen Wittenbergæ ſubſtitit, Melanchthon morbo per viam detentus eſt, Bucerus, Brentius, & Oſiander adfuêre. Hi ubi de controverſiis inſide rebus ſuam eſſent ſententiam rogati, ad Auguſtanam confeſſionem, decem ante annos vulgatam digitum intenderunt, ſeque ab illa, nec latum deflexuros unguem, ſunt profeſſi. Orthodoxi fruſtra hanc fidei normam adſtrui dicebant, quod illa jam multis partibus violata, deſiiſſet obſervari: tamen, cùm ad hanc recurrant, non ſe adverſari poſtulantibus. Staret ſanè decretum in receſſu iſtorum comitiorum & Noribergæ conditum, atque obtinerent reconciliationis iſtic inchoatæ capita. Hic verò tergiverſari Sectarii ac moras nectere, non ignorantes iis ſe terminis egreſſos, in Eccleſiaſticorum poſſeſſiones paſſim involaſſe. Innovari igitur decreta illa novisque ſe legibus ad pacis federa admitti poſtulabant. Nempe ut & occupata obtinere, & nondum obtenta occupare poſſint. Ferdinandus, ubi illam obſervaret poſtulatorum audaciam; *bona hac in medio utrarumque partium eſſe cupiebat: dum alterutri juris aut pacis initæ prærogativâ æqui poſſeſſores eſſent.* Non placuit tam benignum arbitrium; ſed *quicquid jam invaſerant, juris eſſe ſui voluerunt, priùs itaque fidei abſolvendam controverſiam, quàm bonorum poſſeſſorum litem movendam aſſerebant.* Contra hæc, quicquid decerneret Ferdinandus, non audiebatur.

LXXXI.
Nova conciliatio Wormatiæ indicta, coram Pontificis & Cæſaris Legatis.

Indicta igitur Wormatiam nova congregatio ad 28 Octobris ſpe Cæſaris adfuturi injectâ induciisque in eum finem prorogatis, eâ tamen ſectariorum exceptione; ut *ſi Pontificij iſtic Legati comparerent, eos ſe principi loco nunquam habituros aſſererent.* Hoc ergò tempus cùm adeſſet propiùs, Nicolaus Perenottus Granvellanus, cum filio Antonio Epiſcopo Atrebatenſi, & Hiſpanis Theologis tribus Wormatiam venêre: adverſarum partium homines ſupra nominati Melanchthonis & Calvini acceſſione crevêre, quorum hic ob flagitium Sodomiæ, ut ferunt, Genevâ ejectus, Argentorati exul annis quinque vixerat, Saxonum imprimis familiaritate ac ſtudiis delectatus, jam tum graviora etiam animo machinabatur, a quo, uti verſutiſſimo homine, Bucerus & Melanchthon non modò in erroribus ſuis confirmati, verùm ad difficiliores etiam ſcopulos traducti ſunt. Sed cùm Cæſar Legatum Anglicum, qui ad eadem comitia Pontificis deprimendi gratia, adſpirabat, in Belgio operiretur, detineretque, Granvellanus ad comitia miſſus ex Cæſaris voluntate, præſentes omnes gravi oratione ad fidei pacisque conjungendas leges, tanto hactenus Europæ incommodo violatas, cohortatus eſſet, magnis, frequentibusque utriusque partis concertationibus de colloquii forma, de collocutorum numero, de ratione ſuffragiorum, de non vulgando pendentis adhucdum Concilii arcano actum eſt; ut denique utrorumque, hinc pertinaciâ, inde meliorum deſperatione nihil actum fuerit. Et quamvis Pontificius Legatus Thomas Campegius, quem Paulus Papa, cùm impedire congreſſum non potuiſſet, in rebus à fide diſſonis interpellatorem miſerat, de pacis inter Chriſtianos ac præſertim Germanos ratione ac neceſſitate veriſſimè diſſereret, atque à natio-

Vana de conciliãdi methodo diſceptatio.

nationis uniusConcilio ad univerſale, paci magis idoneum, & jamdudum à Paulo Mantuæ primùm, ac deinde Vicentiæ decretum provocaret, verba incaſſum profudit, generalis Concilii, Pontificiumque nomen deteſtantibus Acatholicis, adeò quidem, ut Melanchthon & Bucerus publicæ diſputationis avidi hanc inprimis urgerent; modò Romanæ gentis homines, & quicquidGermanum non eſſet, cum Monachis, ineptæ, ut ferebant, loquacitatis hominibus, excluderentur. Nimirùm ut Germaniam à ceteris nationibus divulſam, ſuis faciliùs artibus implicarent, quòd privatim apud Ferdinandi Regis concionatorem aulicum, Fridericum Nauſeam, uterque enixè contendit, ac Bucerus etiam, ſuam aliorumque de inſtauranda Eccleſiæ concordia, ſententiam editurus, Nauſeæ illam ex ſcripto obtulit, quo monebat: *Principio Imperatori Carolo, Regique Ferdinando, ac Principibus ceteris, tanquam ſummis Germanicæ Eccleſiæ capitibus perſuadendum; ut paci ac quietæ publicæ, quam in manibus nunc ferant, opportunè conſulant, viris in eam rem ſapientibus ac ſtudioſis tranquillitatis delectis, qui non modò res controverſas, maturâ deliberatione finire. ſed & corruptam ſacrarum rerum abuſione Eccleſiam priſtinæ integritati poſſint reſtituere, arcendos ab hoc munere advenas, Romanosque inprimis homines ambitione cœcos, ſuâque ſentiendi pertinaciâ depravatos, cùm, ne illâ Eccleſiæ, quam in humanas divinasque leges occuparunt, poteſtate, ne opulenta bonorum poſſeſſione ſibi impiè vendicatâ, ne denique honoris ſummi prærogativâ ac dignitate excidant, id meritò reformident. Illorum, ſi iniquè ſuccenſeant, indignationem divinæ poſthabendam, neque ſperandum, ut in eodem cum illis conſortio pax aut religionis concordia inveniri queat. Si quid igitur exſpectari illarum rerum debeat, à gentis unius potiùs, quàm orbis concilio exſpectandum, ſe, collegasque pacis religionisque excolendæ cupidiſſimos, neque ulla, quæ huc faciat, curæ ſuperſedere; nec repugnare, quin Epiſcopi Metropolitani ac primi Patriarchæ ex veterum Conciliorum ſententia ſuæ dignitatis ac poteſtatis loco conſiſtant; iis etiam legibus, quibus SS. Patres, Canones, ac decreta horum Conciliorum ſtatuunt, Eccleſiaſtica reſpublica adminiſtretur; modò ne, rem homini difficillimam neque Deo placitam, cœlibatûs, jejuniorumque ſupervacaneas leges inde accerſendas putent.** Specioſa enimverò Buceri ſociorumque promiſſio. Ut per hanc Germanos à reliquo Eccleſiæ corpore diſtractos, ſuis machinationibus opportuniores redderent.

Ab univerſali Concilio ad nationale Germanorũ, ut Romanos excluderent, provocabãt.

An 1541

LXXXII Quod cùm Cæſar non obſcurè animadverteret, temporisque hactenus inanem jacturam, inter illa Proteſtantium ludibria factam cerneret, datis ad Granvellanum literis conciliandæ religionis pacisque negotium reſcidit, Ratisbonæ, menſe Martio, omnium per Germaniam Principum conſpiratione, ultimoque conatu, reſumendum Neque Cæſar huic labori defuturus, primùm ante ceteros ordines Ratisbonæ pedem intulit, miſſus etiam, admonito Pontifice, amplisſimâ poteſtate Gaſpar Contarenus S. Apollinaris Cardinalis, vir literis ac virtute inprimis clarus. Adfuit haud multò poſt Albertus Brandeburgicus, Cardinalis & Elector Moguntinus. Adfuêr. Salisburgenſis & Bremenſis Archiepiſcopi, octo per Germaniam Epiſcopi, ac plures etiam Principes cum Haſſiæ Comite. Saxone hunc congreſſum, una cum Luthero ſubterfugiente, quamvis ſuos ille Legatos deſtinaverit. Melanchthonem etiam, licet obluctantem, quòd Calvinianâ

Ratisbonæ denique inter utriusq; partis Principes & Theologos ipſo Cæſare præſente cõciliatio inſtituta eſt.

1541. *Cochlæus in actis Luth. Schl-id l. 14 Sur in comment. Geldaſt. conſt. Imp. tom. 2.*

jam vertigine laborare cœpiſſet, eodem ablegavit. Malis quidem avibus, quia manum illam fatali ſtylo Germaniæ jam diu fidem ac tranquillitatem acerbè confodientem, lapſu repentino per viam attrivit; ſed linguâ deinde tantò uſus acerbiùs, oſtendit, cùm manu pertinaciam infringi non potuiſſe.

LXXXIII. Palatinus Cæſaris de conciliatione deſiderium exponit.

Nonis Aprilis Fridericus Palatinus Princeps controverſiis componendis una cum Granvellano præeſſe juſſus, diſertâ oratione Cæſaris in Germaniæ rebus ad tranquillitatem revocandis ſtudium, & in communi Chriſtianorum hoſte Turca avertendo labores expoſuit, neceſſariumque eſſe docuit, ut, * *Inteſtinis odiis ſemotis, contra immaniſſimam Tyrannidem Europæ impendentem animos & arma jungerent: quod domeſtica hæc diſſidia ad certiſſimam omnium ruinam ſpectarent. At laboraſſe contra hanc perniciem tot jam annis, tot conciliandi remediis Cæſarem, ex tot verò, pro quiete ac pace, ſuſceptis deliberationibus nihil præter graviores motus exſtitiſſe. Cupere igitur, ut quàm ſeriò, tam amicè inter delectos quoſdam, ancipites hinc inde religionis articuli ad communem, ſanioremque ſenſum revocentur, & pax tanto nobis opere quæſita ac prorſus, niſi noſtro gladio occumbere volentibus, neceſſaria, denique poſſideatur.* * Sectarii, laudatâ Cæſaris voluntate, eâ colloquentium paucitate, quâ Wormatiæ deſtinatum, controverſias abſolvendas putabant. Sed, ubi contentio eadem, de collocutorum methodo, ac perſonis recruduiſſet.

LXXXIV. Tres ex Catholicis totidemque ex Lutheranis Theologi deliguntur diſceptatores. Libellus controverſias complexus a Cæſare diſcutiendus exhibetur.

Cæſar illam ſibi nominandi facultatem dari poſtulat; ac obtinet, ut hinc, ex Catholicis tres, Joannes Eccius, Julius Plugius, & Joannes Gropperus; ex Lutheranis totidem Philippus Melanchthon, Martinus Bucerus, & Joannes Piſtorius conciliandi viam ineant. Quos deinde pro ſuo in religionem ac pietatem affectu Cæſar humaniſſimè monuit; *Ut poſitis contradicendi affectionibus, atque æmulatione nulli profuturâ, unam Dei gloriam Eccleſiæque, tot fluctibus inclementer jactatæ, ſalutem ſpectent, operamque dent, ut turbata per has opinionum procellas, Europæ tranquillitas poſtliminiò reducatur.* Addidit deinde Cæſar præter Palatinum, & Granvellanum Præſides, actionis teſtes, hinc atque inde ternos: denique librum obtulit, à Gerardo Weltwichio Cæſaris familiari, ut ferunt, concinnatum, in quo tamen & Bucerus ſuæ lineamenta diſciplinæ expreſſerat: neque Melanchthon, Eccii judicio, abfuiſſe diceretur. Hunc ab utriusque partis hominibus ponderari ſuis opinionibus Cæſar voluit, adjectiſque per marginem obſervationibus notari, quibus convenirent ac diſcreparent ſententiis. Poſt adhibitam conciliandi operam fuerunt in hoc libro quædam utriusque partis judicio expurgata, probatave; ſed in pleriſque res hæſit. Melanchthonis præcipuè contumacia, quem eodem tempore ad Galliæ Regem literis invitatum accepimus; quod ad alendam hominis pertinaciam valebat: Cæſar ubi per Haſſiæ Comitem aliosque mitigandi illius adhibuiſſet operam, nec quicquam profecit; cùm excuſationem urgentis adverſùm conſcientiæ Melanchthon obtenderet, miſſionemque rogaret, *de juſtificatione, de fide & operibus, de Baptiſmo etiam, atque Epiſcopis, poſt aliquam diſceptationem in eandem utrimque conceſſere ſententiam; at de Eccleſia, Conciliisque generalibus, omnium veluti controverſiarum cardine, perſuaderi Acatholici non poterant, quin ea erroribus obnoxia eſſe contenderent.* Tam quidem obfirmatè, ut in Phalaridis etiam Tauro Melanch-

De juſtificatione utrimq; conventum, de Eccleſiæ infallibi-

1541. ſtare res hæſit Melãchthonis pertinacia. Melãchthon Zvinglianis favere cõpertus. Multa indeciſa manſere.

lanchthon illud defendendum poſtea aſſeruerit. Ventum deinde ad illam, quæ de Euchariſtia erat, controverſiam; ubi Melanchthon falſi criminis objectione non mediocriter erubuit; dum Confeſſionis Auguſtanæ articulum, qui de Chriſti præſentia in hoc Sacramento erat, detorſiſſe ad Zwinglianorum impietatem eſt convictus. Verbo *adeſſe*, & ultimo articuli membro, *quo Sacramentarij damnabantur*, expuncto, depravata igitur, quanquam non ſine novâ fraude, reſtituit. Exinde ad Pœnitentiam, Politiam Eccleſiaſticam, Sanctorum invocationem, Miſſam, Sacramentorum uſum, ac Sacerdotum conjugium progreſſi, verba utrimque tempusque, nullo concordiæ fructu, perdiderunt.

LXXXV Diſceptatum, an conciliatis inſiſtendum eſſet, & concilio generali res commiſſa.

Cæſar denique acceptum cum obſervationibus librum ordinibus exhibuit, ac poſtquam fruſtra diſſidentes ad reliquorum articulorum conciliationem impuliſſet, in hoc propendere eſt viſus; ut ad minuendas religionis controverſias conciliatæ utrimque ſententiæ reciperentur. Dum, aut nationali, aut univerſali conſultatione reliqua deciderentur. Et Principes quidem Electores utrimque probatis ſtandum cenſuerunt, nec repugnarunt Sectarii, modò Auguſtanum Cæſar decretum aut tolleret, aut ſuſpenderet, & generale Concilium ex ſententia Pontificis urgere deſiſteret. Sed vicit Contareni Eccii que atque Epiſcoporum ſententia, negantium conciliatis inſiſtendum eſſe, ſine Pontificio, & univerſalis Concilii arbitrio, quod in iis quædam reperiantur loquendi formulæ ab Eccleſiæ uſu alienæ, imò & nonnullæ hæreſi aſperſæ, quodque alia ad litem religionis tollendam, aut momenti parum haberent, aut otioſa etiam exiſtimarentur. Ac meritò ſanè hæc omnium rectè ſentientium animis indigniſſima conciliandi ratio viſa eſt. Qua de ſua quiſque ſententia in rebus ad fidem ſpectantibus quicquam concedere juberetur; ut ſi religionis, tanquam regionis termini mutari, transferrique poſſent, à cujus indiviſibili veritate ſi vel puncto deflexeris, totam amiſiſti. Quod ſi verò, ut præ ſe ferebant Acatholici, de abuſibus quibusdam fidei ſubſtantiam minimè evertentibus lis eſſet, improba ac temeraria hæc erat illorum ab Eccleſiæ obedientia diſceſſio, quæ nihil impium ſuis ſubditis imperaret, parata etiam, ſicubi in Synodo legitima œcumenicaque impietatis aut erroris cujuſpiam convinceretur, emendationem admittere. Quod in particularibus ſynedriis, aberrationi, ex utriusque partis confeſſione, obnoxiis, fieri, niſi ex certò agnitis, non poterat. Unde ſemper ad œcumenicum concilium provocatum ab omnibus eſt, tam iis, qui hoc deſiderarent, quàm qui averſarentur; quòd receptiſſimum in ægritudine remedium reſpuere erubeſcerent, ne viderentur nolle totius corporis ſanitatem. Optabant ſyncera mente Ferdinandus Rex, Principesque apud Germanos Catholici; Acatholici ſolâ voce profitebantur ſe velle, animo deteſtabantur; ut in quo diverſarum ſe nationum ſententiis damnandos non minùs, quàm Huſſum, aliosque olim ſectarios prævidebant. Gallus hoc ſuo emolumento, à Carolo diſſidere imperiique ab iiſdem ſcindi vires cupiebat, ne in ſe junctæ conſpirarent. Nec Pontifex ac Cæſar extra metum verſabatur: ille, ne, cùm Lutherani illum Concilii habere caput recuſarent; Conſtantienſe decretum de Concilio ſuper Pontificem agnoſcendo repeteretur: hic Franciſco Gall. Re-

gi,

gi,ad hujus Concilii aſſenſum perducendo,nimium tribuere cogeretur,ſummoperè formidabat Hinc ſæpiùs idem poſtulatum,ſæpiùsque diverſis indictum locis ac mox iterum retardatum hæſit Ut navis,quæ diverſis impulſa ventis,modò in pòrtum,modò in devia rurſum abripitur.

LXXXVI. Contarenus Legatus Rom. de reformando Clero ad Catholicos dicit.

Porrò cùm Proteſtantes corruptam Eccleſiæ diſciplinam arguerent,Contarenus ne quid ad corrigendos Eccleſiæ mores omitteret diligentiæ,in privato Epiſcoporum conſeſſu ſeriò omnes,ex Pontificis voluntate, commonuit. * *Ut vitam ab omni procul cupiditatis ambitionisque ſuſpicione remotam agerent , luxus luxuriæque hoſtes,modeſtiæ ac temperantiæ amantes;ne,quam verbo ſuaderent virtutem , exemplo deſtruerent,promtumque ad graſſantem perfidiam vulgus,offenſione mali,ad privatam animæ publicamque Germaniæ perniciem impellerent. Per has primùm vitæ Eccleſiaſticæ ruinas illapſam Europæ hæreſin,munitiſſimum religionis propugnaculum occupaſſe. Magnam paſſim hominum vim in cæcam perfidiæ captivitatem devolvi;aut ancipiti ſententiâ,inter depravatos orthodoxæ Eccleſiæ mores,& ſpecioſa hæreticorum S.Scripturæ promiſſa,cum vitæ libertate conjuncta,periculosè fluctuare: neque, cui ſe tutò addicant parti,ſatis pervidere. His occurri malis certiùs vix poſſe,quàm ut à propriæ vitæ emendatione alienam auſpicentur,neque ſolo fidei titulo,argumentoque veteris diſciplinæ triumphent ; ſed dignâ operatione religionis probent integritatem. Fideli præterea miniſtrorum operâ paſſim irrumpenti hæreſi obviandum , aditusque tempeſtivè præcludendos: ſerò enim repelli hoſtem jam intra muros arcemque receptum.Suas etiam quisque Epiſcoporum regiones, velut explorator ſedulus excubiarum obeat , nec impunè ſit cuiquam miniſtrorum ſtatione ſuâ officioque deceſſiſſe. In cultu divino nequid oſcitanter, nequid perfidiosè, atque ab uſu inſtitutoque Majorum alienum,nequid quæſtuosè ac ſordidè adminiſtretur. Eccleſiæ beneficia ne ad minus idoneos vitæque ac diſciplinæ incognitæ homines tranſeant.Facultates non ad immoderatum vivendi luxum ſplendoremque ; ſed,ubi abundarint miſerorum paupertati impendantur,ne inopes ſolatio,collatores beneficiorum inſtituti ſui conſilio fruſtrentur. Ad neceſſitatem hæc tantùm ſervientium Deo hominum,non inutilem affluentiam conceſſa eſſe.Secus qui utantur ſacrilegio manus polluere,& pias Majorum cogitationes impiè fraudare.Populo inſtruendo viros perficiant non à ſana tantùm doctrina & religione, verùm & manſuetudine ac humanitate probatos:qui pacis magis,quàm contentionis avidi , ita ſuis adverſariis indignentur,ut vitia,non homines,odiſſe videantur:illâ enim reprehenſionis acerbitate plus ad pertinaciam malos,quàm ad virtutem bonos proficere.Alimenta odiorum odia eſſe, & contentionibus contentiones inflammari.Diligenti juventutem curâ,per bonas artes diſciplinasque ad morum religionisque ſanctitatem excolendam eſſe. Hanc fidei opinionumq́; ſeu probarum, ſeu improbarum propagandi viam eſſe , ab adverſariis omni hactenus ſtudio exploratam,quâ ad flagitia aut virtutes firmiſſimè inſiſtitur. Rarò malè educatum ad bonam frugem adoleſcere,ſæpe educatum benè.Laudandam in re mala æmulorum induſtriam quibus neque literati ad hanc rem viri,neque juventus deſit. Hanc,ex prima nobilitate,literarum famam ſectari,Doctorumque ab eruditione præſtantiam.Ita cum bonis artibus perfidiam,velut cum lacte aut melle venenum exhiberi,quod in viſcera receptum, nullo deinde remedio queat curari: proximos etiam quosque contagione peſtilenti corripiat; dum vel exemplo atque autoritate,vel eruditionis ſapientiæque perſuaſione vulgus promiſcuum rapiunt.*

1541.

*piunt. Agendum igitur, tum ut viri docti de religione rectè ſentientes honeſtu præmiu ad hæc officia invitentur, tum ne diſcendi gratiâ parentes illuc liberos deſtinent, ubi cum eruditionis florentis opinione perditæ religionis fama conjuncta eſt, ne abditum ſub herba viridi ſerpentem venenato morſu experiantur, ac pro ſalute perniciem hauriant.**

LXXXVII Diverſâ tamen Acatholici reformationem Cleri ſpectabant, ſibi magis utilem, & Principibus optatam. Vnde facilis perſuaſio.

Rectè illa quidem ac ſapienter Contarenus, quod ex harum legum violatione iſta potiſſimùm Eccleſiæ clades manaſſet. Verùm hæc illa non erat emendatio, quam Acatholici requirerent: qui & civilem Judicii Spirenſis, totamque Reip. per imperium adminiſtrationem ſuo conformem ingenio, legibusque accommodam, hoc eſt, everſam, cupiebant, ne aut homines, aut leges eſſent, quæ occupata per vim Eccleſiarum bona repoſcerent, quæ vim à Clero Religioſisque prohiberent. Quocirca, *ex conſenſu populi Eccleſiæ miniſteria eſſe dividenda, civilem cum Eccleſiaſtica juriſdictionem ſociandam aſſerebant; ut flagitioſi, qui pedum minùs vererētur, gladium formidarent. Ad populi igitur Principes meritò Epiſcoporum poſſeſſiones cum officio transferendas. Conjuges Eccleſiæ miniſtris concedendas, ne meretricibus perditè adhæreſcant, & traditi ad virtutem Duces, vulgus ad turpitudinem præeant. Indignam præterea rerum ſacrarum nundinationem à Simone primùm Mago inventam, procul ab Eccleſia removendam. Cleri abundantis facultates in Chriſtianos pauperes ex primo morum inſtituto, diſtribuendas. Puerilem ætatem fundamentis doctrinæ Evangelicæ imbuendam. Facinoroſos ab Eccleſiæ communione propellendos, dum ſaniorem mentem vitamque amplectantur. Magiſtratui advigilandum, ut corruptus Dei cultus ad meliorem inſtitutionem perpurgetur; utque cenſoribus judicibusque in eam rem delectis, Miniſtrorum Eccleſiæ plebisque errores ac vitia caſtiganda tradantur.* Verbo, hoc contendebant, *ut Pontifice, Epiſcopis, Clero, ac Monachis ſuâ poſſeſſione deturbatis, Lutherus cum novi Evangelij profeſſoribus ſuccederent, omnesque ea & poſſidere & credere tenerentur, quæ Proteſtantium dominis ex Scriptura S. definire placuiſſet.* Hac enim tubâ jamdudum ſuis Principibus ad hæreſim ſuadendam præcinuerant; hæc Fridericum Saxonem Alberto Moguntino Epiſcopatum Magdeburgicum invidentem primò inflammaverat. Hæc reliquos Germaniæ Proceres deceperat, cùm tam lautæ fidei, quæ integros Epiſcopatus transſcriberet, nemo invitus aſſentiretur, præſertim, ubi ex S. Scripturæ ſuffragiis has prædas admittere pietatis etiam officium cenſēretur.

LXXXVIII. An Eccleſiæ ſuprema adminiſtratio profanis malè hominibus committetur, & propter quorundam delicta regimen Eccleſiæ evertatur?

Hæc re ipsâ, nomine licet diverſo, ſpectabantur; quando *ſeculari Principum jure ac voluntate Concilia indici, Eccleſiaſq; adminiſtrari, plebis verò arbitrio ſacrorū miniſtros deligi; dicatas à Proavis templis opes in promiſcuos uſus traduci poſtulabant.* Quâ re Catholici nihil præpoſterum injurioſumque magis excogitari poſſe contendebant. *Vt enim ad profanos homines ſacrorum principatus, ac cura ſuprema tranſeat; quis hoc, vel ſolam rationem, vel fidem etiam ſecutus, probet? an non illa Petro à Chriſto olim in commiſſis ovibus clavibusque eſt tradita? quis Principum Regumque ad hoc munus, dignitatemque ab hoc Principe noſtro inſtitutus eſt? quoniam igitur titulo illi Scripturarum præcones hanc legem tuentur? Flagitia rectè ab Eccleſiaſticorum vita aſſerunt proſcribenda, ſed flagitio graviori, quo totam funditus religionem ſubruerent. Meretricantis ſeſe cleri oſores ſpecioſius, quàm verius profitentur: cùm ex illa potiſſimum luxurioſorum fece Lutheranorum factio primùm nata, maximeque propagata fuerit. Vt niſi hi fuiſſent, illorum non eſſet hæreſis,*

forſe

1541.

fortè nec ad poſteros diu traducenda, ubi nervus iſte incontinentiæ ſucciſus fuerit. Tantùm illud à transfugis actum eſt, ut honeſto matrimonij nomine ſua flagitia obvelent. Certe nobiliſſimi hujus factionis Duces, atq; incentores, religionis orthodoxa, jurataque Deo caſtitatis proditores deſertoresque extitêre. Adeò quos Eccleſia diſſolutiſſimos habuit, carceribusque ac ſuppliciis dignos, hos præclara Novatorum religio in arce ſapientiæ ac ſanctitatis collocat. Expendantur mores Anteſignani omnium Lutheri, quam caſtus, modeſtus, humilis, manſuetusque Dux ille, atque ad exemplum Chriſti compoſitus ſit, quotidiana ejus vita, convivia, ſermones, ſcripta teſtantur: tum quotquot ex ipſius ſchola prodiere diſcipuli, in tam varias obſcœnasque ſectas divulſi. Si Eccleſia Catholica diſſolutos è clero ſuſtinet, an miniſtri Acatholicorum ſancti ſunt? Quis mortalis vitæ ſtatus ſine exemplis noxiis etiam in ſupremis Principum aulis? an iccirco evertenda imperia? Ita Catholici. Quocirca, cùm illa Eccleſiaſticarum legum emendatio, quam Proteſtantes urgebant, quamque ſpectarent Pontificii, immenſo à ſe intervallo ſeparata eſſet, cùmque pars utraque hoc inprimis ageret, ut ſuæ adverſarios opinioni addiceret, propriàque in rebus credendis ſententiâ deturbaret, certa, nec quicquam cedere alteri, prudentioribus omnis ille labor conciliandi fruſtra ſumi videbatur. Ipſe etiam Imperator magis, ut controverſiam duceret, quæ nec abſolvi penitùs, nec tutò poſſet repudiari, ad alia atque alia intentus remedia fluctuanti animo circumferebatur, ratus conceptam mente pertinaciam, aut cunctatione emolliri; aut ferro denique, ceteris per Europam conciliatis Regibus, frangi poſſe.

LXXXIX. Inconciliatis decreto novo concedit Cæſar bona Eccleſiaſtica uſque ad futurum concilium.

Verùm & Proteſtantibus non inutilis neque ingrata hæc mora erat, quâ ſuas hactenus vires magnopere ſentiebant augeſcere; magnarum, cùm regionum tum etiam immunitatum acceſſione. Jam enim nuper præter urbes quàm multas, alii Principes, atque in iis Rex Daniæ ac Wirtembergicus Schmalcaldico ſe foederi ſocios obſtrinxerant, nihil reveriti Noribergicæ pactionis obligationem cùm unam ſibi legem condidiſſent, quâ leges omnes diſſolverent, Evangelicæ, ut ferebant, libertati adverſarias. Id ſe demùm etiam obſtinatâ contentione evicturos ſperabant, ut nationali potiùs Germanorum concilio (quo ſibi victoriam pollicebantur) quàm Europæ totius conventione ac ſententiâ religionis controverſia definiretur. Quod licet Pontificii indignum eſſe contenderent, ut de Eccleſiæ totius ritibus legibusque una natio decerneret; ut Germania ſtatueret, quid Galliæ, Italiæ, Hiſpaniæ, quid orbi univerſo credendum eſſet, exemplo nullis ſeculis cognito, inflexit tamen periculorum à Turca imminentium magnitudo Cæſarem, ut & metuendæ ſibi, & in hoſtem neceſſariæ Proteſtantium potentiæ vel invitus concederet. Decreto igitur publico ita conſtitutum eſt. *Ut diſceptatio omnis de fide, vel ad generale orbis totius, vel provinciale Germaniæ Concilium deferretur. Si enim Pontifex obluctetur, intra annum ac ſemeſtre Imperij conventum ſeſe denuntiaturum, daturumque operam, ut coram Legato Pontificio lis denique religionis decidatur. Interea Proteſtantes jubet conciliatis inſiſtere, ſacris Monaſteriorum atque Eccleſiaſticorum bonis avidas manus abſtinere, non ſolicitare ad defectionem Catholicos, Spirenſis judicij æquitatem ferre.* Quibus cum minus acquieſcerent adverſarii, Cæſar mollioribus aliquantò legibus illos delinire privatim coactus eſt. Ut videlicet, *alte-*

1541 *rius ditionis homines ad ſuam religionem, non traducere quidem, verùm ultrò tranſeuntes fas ſit admittere, proventibus Eccleſiaſticis utriusque religionis homines jam poſſeſſis fruantur. Lis omnis, de qua ambigatur, religionisne, an politica ſit, decretum quoque Auguſtanum, præſcriptionesque, inprimis Goslarienſis, ſuſpenſa maneant, dum communi aliqua deciſione ſolvantur.*

LXXXX. Proteſtantium pars magna acceſſione augetur.

Ita compoſitis utcunque animis conjuratam adverſus Turcam opem promiſerunt: Fidem tamen, adeò indulgenti Cæſaris decreto diu inviolatam non præſtitêre: ſiquidem haud multò poſt Otto Princeps Palatinus, ac deinde Fridericus ſeptemvir, denique & Erici Brunſuicenſium Ducis vidua uxor ad novum Evangelium, Melanchthonis præſertim operâ, ſolicitata, cum ſubjecta gente orthodoxam religionem ejuravit. Auſtriacæ etiam ditionis homines clandeſtinis hæreticorum artibus ſubverſi, à Ferdinando, ſupplicibus libellis, religionis libertatem, puramque Evangelii doctrinam poſtulabant, quamvis ad futuri Concilii ſententiam remiſſi fuerint. Impetravit hiſce etiam Comitiis Cæſar, ut Sectariorum Proceres à Galliæ Regis ſocietate avelleret; tum, ut Guilielmus Cliviæ Princeps, ob occupatam recens Geldriam (quam Carolus ſibi vendicabat) Gallicæ confœderationi junctus, nocens decerneretur, ac vulgato per Imperium interdicto ſanciretur, ne quis Germanus Francorum ſtipendiis armisque militaret, quam Proteſtantium indignationem, ſeverâ in hæreticos per Franciam animadverſione Franciſcus provocaſſe videbatur; recenti Germanorum exitio doctus, principiis malorum obſiſtendum eſſe.

LIBER

LIBER VI.

Dum hæc Ratisbonæ gererentur, Solimannus magnam Hungariæ partem contra Ferdinandum armis artibusque ſuis occupare aggreſſus eſt. Concertatio de hoc regno inde nata eſt, ut ſuprà memini, quòd Ludovico Rege, olim ad Belgradum à Turcis proſtrato, alii Ferdinandum Ludovici affinem, alii Joannem Waivodam Tranſilvanum ad Regni poſſeſſionem evocârint. Quorum hic Solimanni operâ, cui ſe vectigalem addixerat, poſſeſſor factus ſuperiori anno, vitâ regnoque defunctus, Ferdinandum ad fortunam rurſus armis experiundam excitavit, neque cœptis omnino ſucceſſus defuit; nam ſub Duce exercitus, Leonardo Velſio, Vicegradum, mox deinde Pæſtum, Vaccia, atque Alba Regalis non magno negotio occupatæ. Buda etiam, Rochendorfio regiæ aulæ magiſtro ſuppetias adducente, in periculum adducta eſt, nec dubiè intercipienda; niſi hic majori nomine, quàm conſilio pugnans, ſemel vi, ſemel inſidiis patefactum in urbem aditum negléxiſſet, donec poſt hiemem denique Solimannus adeſſet, cui dum caſtra noſtri objicerent, minutis, quibus Turcæ ob celeritatem maximè valent, præliis, ſenſim fracti fugâ ſe Pæſtum ſubtraxêre, quâ urbe, denique ac caſtris, ita ejecti ſunt; ut ad XX hominum millia cladem perveniſſe dicant. Solimannus verò hujus regni opulentiâ ac dignitate captus, fidei Reginæ datæ immemor, Budâ illam cum filio puero ultra Tibiſcum in Lippam abire juſſit, atque ejus loci dominio potiri. Ita videlicet Europæi Principes firmiſſimo contra immaniſſimam gentem Orbis Chriſtiani præſidio exciderunt, quod & agrorum ubertate, & metallorum copiâ, & pecorum frequentiâ, non incolis modò, ſed & accolis utiliſſimum, ac veluti quoddam Chriſtiani orbis propugnaculum, hactenus eorum audaciæ objectum fuerat.

Ferdinandus ubi ſuâ ſe opinione ac regno excidiſſe vidit, Legatos ad Solimannum deſtinat ampliſſimis inſtructos muneribus, ſine quibus nullus ad Tyrannum aditus. Erat præter aureum gemmis diſtinctum poculum, conflata argento machina, quæ admirabili opere cœlorum motus, ſiderumque errores, ac præſertim Solis Lunæque occurſus per ſua temporum ſpatia exhiberet, ita quidem; ut ponderibus rotiſque ſuis librata, ſuo ſe motu regeret, tam æquali orbium cœleſtium inæqualitate, ut Solimannus earum rerum non incurioſus obſervator, operis artificiſque admiratione hæſerit. Frugali hi primùm à Purpuratis excepti ſunt menſâ, quam oryza ac vervecina caro incœpit abſolvitque, potu ex fonte

I. Solimannus ſuperiorē. Hungariam Joanne Rege mortuo invadit, cōjuge ejus cum filio ultra Tibiſcum relegato. *Iov. l. 39. & 40. Iſthuanff. l. 14. Leunc. l. 18.*

II. Ferdinandus Rex fruſtra Legatos cum muneribus pro regno deſtinat. Orbis argenteus

1541. Aſtrologicus ranſſimi operis. fonte miniſtrato; quanquam Legatis interdictum ſibi vinum detulerint. Non obſcura hæc videri poterat luxus noſtri reprehenſio, qui menſarum apparatum non neceſſitatis modo, ſed immenſo gulæ deſiderio, aut nobilitatis oſtentatione definimus, a menſa ad Solimanni prætorium ſinguli inter purpuratos duos medii ita deducti ſunt, ut levatis hinc inde brachiis ad manuum oſcula adhiberentur. Quia honoris ſpecie cautum Tyrannis eſt, ne quod facilè ab intrantibus malum accipere poſſint, manibus ad facinus præpeditis. Legati exhibitis muneribus, ubi ſub iis tributi conditionibus Ferdinandum regno inaugurari poſtulaſſent Solimanni beneficio, quibus id Joannes obtinuiſſet, eò quod infanti ſuperſtiti multis potior titulis videri debeat, id biduo poſt reſponſi accepêre. Ut Ferdinandum juberet ceteris in Pannonia locis cedere, ac perpetuo obnuntiare; tum deinde Auſtriam Turcis vectigalem ſubdere; niſi arma cum eis malit quàm pacem experiri. Salma & Lichtenſtenius, (hi Legatorum munere aderant) juſtiſſimâ indignatione diſſimulatâ, quam arrogantis Tyranni reſponſa meruerant, inducias rogarunt, ut Cæſaris ac Ferdinandi ea de re ſententiam explorarent, ſed irritâ poſtulatione, quòd Solimannus eis tempus ad exercitus inſtructionem indulgeri, ſibi verò ejus uſum per hiemem incumbentem eripi nollet.

Legati ad Turcâ paſſis ad multi brachiis.

Indigna Solimanni poſtulata, & Legatorum rejectio.

III. Eodem tempore, quo Solimannus in Hungariam, Cæſar, diſſoluto Ratisbonæ comitio, in Italiam contendit Africanæ expeditioni intentus; ut Aſanagam Barbaroſſæ Præfectum Hiſpaniæ littoribus infeſtum, Algerio atque ab iſtius maris poſſeſſione, depelleret. Quocirca non levi Germanorum Principum obtrectatione atque invidiâ perſtrictus eſt, quod Pannoniam ac hereditarias Auſtriacorum poſſeſſiones atrociſſimo hoſti proſtitueret, atque ad aliena occupanda tantis terrarum æquorumque ſpatiis properaret, fratre deſerto, neglectâ Germaniâ dedecore nunquam ſatis expiando; quòd fugam magis circumſpicere honeſtam quàm bellum pro patria, pro aris ac focis gentilitiis videatur. Sed Hiſpaniæ defendendæ propoſita Cæſari ratio, hac obtrectatione potentior extitit. Venit in Italiam ac Lucæ nonnihil apud Pontificem, huc, pacis & Caroli gratiâ, excurrentem, hæſit; ſed de pace fruſtra cum Gallo concilianda laboratum eſt, quanquam & Moninus Regis Galliarum Legatus adfuerit, qui violatas à Cæſarianis inducias eſt queſtus, quòd Rinconius & Fregoſius Gallorum Legati, Byzantio à Turcarum Imperatore reverſi, in Pado flumine, diſſimulatis ſub perſonis deprehenſi eſſent, (neque enim interiiſſe adhucdum conſtabat) quæ novi deinde belli occaſio fuit. Quamvis non immeritò Rinconium cæſum exiſtimarent, quod is Hiſpaniâ proſcriptus, capitisque in eum pœna jam decreta fuerit, tanquam ad hoſtium partes transfugam. Cæſar tamen atque etiam Vaſtius oblato ad purgationem duello, hanc ſuo imperio cædem eſſe patratam negarunt: neque Gallis ad hæc argumenta, quæ convincerent, præter vehementem facinoris ſuſpicionem ſuppetebant, cùm ſicarii laterent, mors ſola teſtaretur injuriam, non autorem; unde variis ultrò citròque criminationibus decertatum eſt, Vaſtiusque multorum indignatione oneratus. Porò de generali Concilio in annum ſequentem indicendo inter Pontificem ac Cæſarem eſt conſtitutum. Quanquam illud inane decretum pleriſ-

Cæſar alteram in Africam expeditionem, omnibus diſſuadentibus, adornat.

Franciſcus ob Legatos ſuos interfectos inducias violatas queritur. Nec tamen hinc imminens bellum Carolum declinet.

pleriſque non immeritò viſum fuerit, quod pace nondum inter Europæos Principes firmatâ, difficilis ea Synodi conſpiratio, ad hæreſes aliaque Chriſtianæ Reip. vulnera curanda, omnino futura eſſet. Omni præterea ſtudio contendebat Pontifex, Budenſi jam clade atque occupatione cognitâ, ut Carolum ab Africana profectione in Pannoniam converteret; ſed obfirmatam Cæſaris voluntatem, licet Auriæ Vaſtiique ſuffragiis adjutus, inflectere non potuit. Ille igitur cum Italicis copiis ab Auguſtino Spinola & Camillo Columna ſubitario delectu conſcriptis, tum deinde Germanorum 6 millibus in onerarias exceptis, è Lunenſi portu Auriâ totam claſſem moderante ſolvit, ad Baleares Inſulas Ferdinandus Gonzaga Siciliæ præfectus opportunè cum triremibus Siculis onerariiſque CL acceſſit; cui etiam Mendoſius & Ferdinandus Toletanus Albæ Dux, cum Hiſpanica claſſe, voluntariâ nobilitate ad patriæ defenſionem plena, conjungendi apud Algerium erant; ſed quod biduo ſeriùs ventorum injuriâ appellerent, Cæſar otioſus ad litus ſubſtitit, fortunamque de manibus elabi eſt paſſus, quam cum Hiſpanis communicatam volebat.

Iov l. 40 Surius in comm. Schard. oper. hiſt. tom. 2.

IV. Appulſus Algerium triplici copiarũ genere Germanis, Italis Hiſpaniſque obſidet.

Ubi deinde Aſanagam in Sardinia natum, atque olim Chriſtianum ad fidem rurſus ac deditionem urbis fruſtra invitaſſet, ſuos in terram expoſitos triplici acie propiùs urbem admovit. Fuit Algerium olim Jubæ Numidarum Principis regia, a Romanis Julia Cæſarea nuncupata, aſperis excelſiſque à tergo montibus, ad ſeptentrionem mari cingitur. Portum Inſula, haud procul objecta, & continenti, Barbaroſſæ ſtudio, adjuncta, efficit; ſed neque capacem ſatis, neque aquilonibus immunem aſſurgunt à mari ſenſim in colles cum domibus mœnia, non inelegante ſeriè, quò ex ædibus quiſque ſuis ſupra vicina tecta eminentibus, ſubjectum mare poſſit contemplari. Littus ab oppido ad Matafuſium uſque promontorium, oblongâ quidem; ſed anguſtâ planicie extenditur, nam ubi à mari aliquot ſtadiis diſceſſeris, molli flexu à colliculis in altiſſimos denique montes natura extollitur. Ulteriora montium à Numidis vagâ libertate ita excoluntur, ut translatis mapalibus pecoribuſque (quorum numero eorum opes definiuntur) agros quotannis alios ferant metantque, dum exhauſti frugibus campi ad novam meſſis copiam ſenſim reſpirent. Cæſar orientale urbis latus obſidione complexus, Italos in planicie ad Oceanum, Hiſpanos in montium verticibus medioque Germanos loco in collibus conſidere juſſerat.

V. Numidarum in pugnando agilitas.

Sed iniquior Hiſpanis locus obtigerat perpetuâ Numidarum per avia ſeſe admoventium excurſione infeſtiſſimus. Erant Numidæ pedites, è juventute lecti, ſeminudi, Cæſarie per humeros demiſsâ, equitum turmis permiſti, ut darent acciperentque præſidium, quò tutiùs in hoſtem jacula (quibus ſolis armantur) figerent. Lancea equitum erat, utrimque ferro ad averſos etiam ictus inſtructa parmis illi oblongis levibuſque defenſi, intorquentium jacula à fronte tergoque eâ habilitate avertunt; ut, vel obtento ſcuto, vel haſtæ inflexione, à ſuo illa atque equi corpore amoliantur. Peditum ea celeritas eſt, ut ſtatarium militem noſtrum facilè declinent; equitum verò agilitas longè maxima, quâ, & declinare, & inferre ictum didicerunt; ut vix ſe quiſquam noſtrorum acie, niſi ad certa vulnera,

1541. aut mortem efferret, ſed his incommodis diligentiâ Cæſaris, contra magnam ſatis ruinam cautum erat. Spem urbis ſuperandæ loci opportunitas fecerat, cùm ſenſim excreſcentes muri mutuâ propugnaculorum ope, defendi vix poſſent, nec ſupra octingentos Aſanaga propugnatores ſub ſignis cenſeret.

VI. Tempeſtate fœdiſſima claſſis evertitur.

Sed nimirum immatura hæc cœlo fortuna Cæſaris viſa eſt. Dum enim tormenta de navibus equi provehunt, atque annona militaris expectatur, omniaque ad urbem quatiendam ſpectant: tam aſpera atque importuna, poſt effuſum largiſſimè imbrem, tempeſtas mare terramque occupavit; ut iſtic colliſæ inter ſe naves miſerabili naufragio interirent; hic gelidis aquis, à prima noctis vigilia perfuſi milites, illi præſertim, qui pro excubiis ſtabant, neque arma manibus regere, neque immerſa cœno veſtigia refigere commodè poſſent. Quam ubi barbari opportunitatem oculis deſignaſſent, tres Italicas cohortes, magnâ vi atque ingenti cùm ſagittarum, tum lapidum grandine adorti, non levi ſtrage perculêre, quod noſtris ſclopetorum uſus, extinctis pluviâ fomitibus, aut corrupto pulvere, ademptus, hoſtium furori impunè objeciſſet. Ferdinandus Gonzaga hanc barbarorum inſolentiam infringendam ratus, quamvis diſſuadente Columnâ, in eos cum milite Auguſtinum Spinolam deſtinat, quibus in barbarorum receptu ſimul urbem patêre ad ingreſſum poſſe exiſtimabat. Nec diu reſtitêre hoſtes, noſtris etiam fugandi cædendique impetu ad ipſas portarum valvas delatis, quæ tamen obductæ ſubitò, ac mox lapidum jaculorumque ingenti procellâ defenſæ, Italos ordinum ſignorumque immemores, in fugam averterunt. Quâ occaſione Aſanagas utendum ratus, cum ſuis portis effuſus, quinque ſtadiorum iter non parvâ Italorum cæde complevit, tantâ militum Ducumque confuſione; ut non tantum animus, ſed & militaris conſilii ratio excidiſſe omnibus videretur. Verùm Cæſar opportunè cùm Germanorum Legione ſuppetias attulit, vexillis aliquot præmiſſis qui ſuorum fugam hoſtiumque refringerent impetum, ſed & illi fugientium trepidatione atque agmine abrepti, terga vertunt.

Barbari hac opportunitate uſi irruunt, non levi clade Cæſaris.

VII. Cæſaris in reſiſtendo virtus infracta.

Tum enimverò Cæſar, contra omnem fortunæ injuriam ferreus, atque in communi omnium conſternatione imperterritus, diſtricto gladio, vultu ac vocis ſono ad audendum compoſito. *Itane*, inquit, *Germane miles, levem hanc barbarorum manum non ſuſtines?* nec mora, pudore ſimul atque indignatione concitati, hoſtes facilè repreſſêre: qui, ſine clade ſua, mare etiam tempeſtateſque ad inſperatam Chriſtianorum perniciem decertare conſpiciebant. Siquidem atroci prorſus ventorum conſpiratione, mare ab imis everſum ſedibus in littora claſſemque ferebatur, ut immani fluctuum impetu quaſſatæ naves adverſis in ſe mutuò proris puppibuſque colliſæ, tanquam crudeliſſimo Marte victæ, fatiſcerent, atque in oculis totius exercitus undis haurirentur, aliæ validis rudentibus anchoriſque tempeſtatis vehementiâ avulſæ, in arenas ſcopuloſve adigebantur, & Numidis ad oram maris hærentibus præda erant, eâ hoſtium crudelitate, quæ nemini parceret, neque inermi, neque feminæ ſolis mancipiis ad tranſtra damnatis tranſitus à ſervitute ad ſervitutem patebat.

Colliſæ claſſis ſpolia ab hoſte inhiante collecta.

VIII. Multæ naves in

In tam ancipiti multorum fortuna ac deliberatione, dum undis alii, hoſtium alii

alii ferro procumbunt; maluit ſuâ nave quisque extremum tempeſtatis diſcrimen operiri, quam barborum ſe furori ac certiſſimæ neci objicere. quæ res non paucas triremes, omni vectorum contentione in Oceano detentas, naufragio exemit, navis ſimul, & vitæ conſervatæ præmio. Et niſi intrepidi aliquot Navarchi ſtrictis gladiis paventium atque ad littus incitantium manus remis amoviſſent, roſtratarum pleræque, eodem exemplo cladis interiiſſent. Andreas Auria, indignans fremensque; quòd damnatos, obſervatione navigantium, inclinantis Autumni dies; non ſuâ, at Cæſaris voluntate coactus negligere, in hanc ſe fortunam dediſſet: contra omnem tamen cœli marisque injuriam adeò infractus perſtitit: ut privatam illi ſalutis curam ſuadentium voces, acerbâ verborum caſtigatione, repudiaret, ac publicæ ſalutis proditores diceret. Ita ille indomitus omnem maris tempeſtatem, aliique nonnulli, ipſius æmulatione provocati, ſuſtinuerunt. Paucis tamen horis 140 navigia, ac triremes quindecim interiere; ita ut littus univerſum, ab occaſu ad oppidum Cercellum uſque, colliſarum navium fragmentis hominumque ac equorum conſtratum cadaveribus immenſæ cladis ſpectaculum proponeret. Quæ verò atrocius in tam florentem exercitum brevi tempore fortuna ſævire potuiſſet? Non modò naves hominesque, ſed & iis, qui ſupererant, commeatus omnis, ſpesque vivendi cum navibus everſa fuerat. Quid, quòd & ipſa adeò fuga, patriam retrò ſpectantibus, magnam partem interclusa, & milites, aut labore, aut inediâ, aut vulneribus afflicti ſuccumberent, nec loco quidem relicto ad quietem idoneo, cum ipſa etiam tabernacula ventorum impetus abſtuliſſet. Quocirca, in extrema rerum deſperatione, cùm non gregarius tantùm miles, ſed nec fortiſſimus quisque Ducum animos ad tam repentinum exitium retineret; unus in reliquis Cæſar cadentem ſuorum ſpem, tantâ animi orisque alacritate, tantâque in afflictos humanitate ſuſtinebat; ut ad illum pertingere tam atrox ac inſperata calamitas minimè videretur. Caſtra obiit, atque opportunis, contra Numidarum vim arteſque, excubiis præſidiisque munivit, & qui ſibi feſſo armatoque non parcebat; aliis tamen, vigiliis pugnisque fatigatis quietem imperabat. Trecentos eo die milites, ſed nautas longè plures amiſit, cum incredibili tormentorum mari abſumptorum damno, quo ipſi deinde barbari locupletandi erant. Ad inediam tollendam, unum ſupererat remedium, equorum laniena, quæ à nauticis cœpit, ac deinde ad militares pervenit. Ut Cæſar non tantùm in ſe homines atque elementa, ſed ipſos denique averſos ab hoc bello ſuperos pugnare intelligeret. Quibus, ne pœnam daret graviorem pertinaciæ, cedendum ratus, ſpectabat reditum, ac ſuis aliquam in fuga ſecuritatem quærebat, unumque ſe malle Chriſtianum ſervare, quàm mille Turcas perdere aſſerebat. Igitur luce alterâ triplici Cæſar agmine Algerio exercitum abduxit, circumfuſo undique barbarorum milite; ac tertiis denique caſtris, ad Matafuſium Promontorium acceſſit, quo Auria claſſis reliquias, tanquam ſecuriorem in locum, ſubduxerat. Hic cum navibus omnes excipi minimè poſſent, ſummo multorum dolore gubernatoribus imperatum eſt, ut omnes ad unum equos in mare proturbarent, quòd hominum aliquantò Cæſari major, quàm jumentorum habenda ſit ratio.

h Jam

[Margin notes:]

1541. Aliæ subductæ, Auriæ imperio, consilio & virtute servantur.

Navigia 140 triremes 15. pereunt cum præcipuo cõmeatu.

IX. Cæsar in extrema calamitate magno animo suos erigit, & ab urbe ad reliquias classis reducit.

1541. X

Exercitu in claſſe recepto, nova tempeſtas evertit multos, alios diſſipavit.

Jam magnâ ſui parte navibus exceptus exercitus erat, cum mare, ad commodam jam ante navigationem compoſitum, ſubitâ tempeſtate exarſit, ut majorem exactâ mox clade ruinam minitari videretur, atque iccirco navium quælibet non hominum, ſed ventorum imperio rapta, velis ventisque obſequebatur, quo deferretur incerta. Nonnullæ in conſpectu aliorum interiêre; aliæ, cùm votis ad ſuperos conceptis, tum humanis obluctatæ viribus, in diverſas terrarum oras ferebantur. Duarum, quæ Hiſpanos ferebant, improviſus caſus fuit, cùm ad hoſtile littus, quod declinabant, Algerium depulſæ, aut Numidarum ferro, aut Turcarum ſervitute premerentur. Alterius etiam quæ quadringentos facilè milites complexa fuerat, luctuoſior fortuna extitit; cùm omnes Mediterranei maris tractus ſinusque pervagaretur, & poſtquam alicui portui vicina eſſet, rursùm in altum ejecta oberraret, ac vectoribus fame confectis umbras magis quàm homines veheret, quæ ubi, poſt quinquageſimum jactationis diem, terris accepta eſſet, eduliis recreati milites, cibum tanquam venenum, ad breve ſui exitium accepere.

XI.

Cæſar variè jactatus ad Baleares denique appulit.

Cæſar, moderante Auriâ cum roſtratis, declinandæ tempeſtatis gratiâ, Africæ præteriens littora, Buziam, Holcachite in ſinu urbem, adiit; ubi nonnulli in arcis præſidio Hiſpani; ſed annonâ tenui, contra infeſtos perpetuò Numidas vix ſatis defenſi, Liguſticâ tamen navi commeatu onuſtâ & fortè naufragio in littus ejectà, nonnihil recreatus eſt, tanquam ſolâ infelicitate alendus. Poſtquam hic aliquot dierum morâ, fruſtra tempeſtatis exitum, magnis etiam precibus votisque ſuſceptis exſpectaſſet, Siculas abs ſe triremes, inopiæ faciliùs tolerandæ causâ, dimiſit, quæ tamen curſum ſuum tenuêre. Ipſe denique pacatioribus ventis ad Baleares iter, atque inde novam Carthaginem direxit, ac cùm ſæpe de inimicis, tum de ipſis modò in caput ſuum conjurantibus elementis triumphaſſe viſus eſt, tantâ vultûs animique conſtantiâ, ut qui aliàs ſæpè virtute ſuorum, nunc tam atrocem adverſarum rerum impetum propriâ tantùm, nec communicatâ cum aliis laude, ſuperaſſe videretur. Quanquam infelicem rerum exitum ſuæ meritò,

An 1542

contra aliorum conſilia, pertinaciæ imputaret.

XII.

Franciſcus Gall. Rex diverſis per abſentiam Caroli inſtructus exercitibus & fœderatis, Italiam, Hiſpaniam & Belgium ſimul invadit.

Franciſcus à cæde Legatorum omnem ad arma pacis cogitationem tranſtulerat, nec mediis opibus viribusque contentus; ſed ultimæ potentiæ conatum editurus, Italiæ, Hiſpaniæ, Belgioque uno tempore, non uno exercitu, minitabatur; ut ſi minùs ubique, alicubi non exſpectanti imparatoque hoſti cladem daret. Jam arma in publico, conſilia adhuc in occulto erant; niſi quod adverſus Carolum ea parata, & Langei, jam Carolo contra Turcam abſente, in Italia hoſtiles conatus, & Veneti, atque, ut ferebatur, Solimannus in partem armorum ſollicitati, oſtenderent. Langeus inclinatam multorum ſub duro Hiſpanorum jugo fidem oppugnabat, minori fortunâ quàm ſolertiâ; nam detecta Alexandriæ proditio Hiſpanos advertit: quos induciarum fides ſecuriores hactenus fecerat. Horum tamen vigilantiam Langeus fefellit, cùm nocte unâ, geminas, easque non parum munitas urbes, hinc Claraſcum, inde Albam adortus eſt, eâ celeritate, ut iſtic quidem ad-

Surius in com. Jovius l. 41. Belcar. l. 23. Schluſſ. Haraus. In Italia Langeus Claraſcum occupat, contraque Vaſtius loca alia.

adeſſet in mœnibus, priuſquam venire ſentiretur. Albanis tamen contra improviſum malum Franciſci Landriani virtus ac Hieronymi Vidæ mirificis eloquentia profuit; cùm illo Duce, hoc monitore, magna pericula majoribus armis ſuperaſſent. Vaſtius, ut Claraſci, haud ita facilè recuperandi, damnum utcunque ſarciret, minora duodecim oppida invicem Gallo abſtulit. Ita paribus ferè in Italia, inter lucra ac detrimenta, momentis concertatum eſt. Sed jam geminum exercitum, ſuſpensâ armorum intentione, fecunda bellorum parens, Gallia coëgerat. Aſtutè Franciſcus in Italiam armorum metum, in Hiſpaniam Germaniamque deſtinabat impetum. Geminos habebat Rex filios, indole ætateque utrumque jam bellis idoneâ. Henricus alter natu prior, avoque ex matre moribus propior, pallidâ fronte, elatos diſſimulabat animi impetus; alter Carolus liberali vultu ingenioque parentis imaginem veriùs expreſſerat; & amari ſe, quam metui malle vel mutus teſtabatur. Hi duorum exercituum creati Duces Hiſpaniaq; citerior illi, huic Belgium Patris decreto obtigit.

XIII. Solum Belgium duobus exercitibus invaditur. Rex Danus & Iuliæ Princeps Roſſemium immittit, qui Renatum Aurant. & aſtu occupatum cædit, Antuerpiam fruſtra tentat.

Et ſanè Belgarum populis timenda belli inſtantis tempeſtas videbatur, à ſeptentrione ſimul ac meridie deſæviens, quam illinc Guilielmus Juliæ Princeps, cùm Gallorum federato Chriſtiano Daniæ Rege, hinc Vandomius è Morinis regiæ ſtirpis adoleſcens in Arteſiam effuſus, ac denique Carolus Regis filius, tribus exercitibus, totidemque in provinciis, concitabant. Rex Danus Juliæque Princeps Roſſemium, audaciâ peritiâque promptum militem, cum exercitatis 14 millium copiis, quibus nullius ſe exercitûs vires formidare Ductor jactabat, Brabantiæ immiſit, quam ingreſſus Hoſtratum per deditionem occupat. Ubi pilarum tormentariique pulveris vis ingens reperta, tentandæ Antuerpiæ Roſſemio animos fecit, neque rem tantam, auſpicante fortunâ, leviter provexit. Siquidem per exploratores doctus inſtare Renatum Aurantium auxiliari milite ad præſidium urbi inferendum, celeritate viam, juxta Breſcotum, præoccupat, expeditoque ſimul aſtu, cum ſilvæ ad inſidias opportunæ deeſſent, peditatum mediis ſe campis juſſit proſternere, equitatus parte exploratorum ſpeciem præbuit, in quem dum incidunt, cæduntque proſequendo Aurantiani, ac victoriam plaudunt: ſubitaria acies, velut portentum de terra editum, attonitos circumſtetit, vexilla haſtasque concutit, tympana tubasque increpat, equitatus ex victo repentè victor lateribus inſtat; ut deſperatâ pugnâ fugâque, clementiam quisque hoſtis, quàm arma experiri mallet. Aurantium tamen per confertos hoſtes equus alacer Antuerpiam extulit, ſuæ cladis nuntium. Cui ille pro ope, deſperationem attuliſſet, niſi conſulibus fortiſſimis Lucio Urſulo, & Nicolao Schemerio id temporis innixa Reipublicæ ſalus conſtitiſſet. Hi cùm exteros Sacramento Cæſaris fidei addixiſſent, omnem ætatem bellis idoneam ad arma cogebant, cauteq; adverſus ſeditionem atque incendia, publicis privatisque curis providerant. Roſſemius ubi Antuerpiæ propius caſtra admoviſſet, per Legatum urbem Franciæ Daniæque Regibus dedi poſtulat. Qui cùm reſponderent, *præter unum Cæſarem nullum ſe agnoſcere Principem*. Legatus *illum jam à piſcibus devoratum eſſe reddit; ſed Antverpiani, poſt triduum illum cum Iona revicturum aſſerunt*. Itaque deluſus ſpe ſuâ, cum

urbis

1542. urbis proceres ſupra expectationem ſuis opibus animisque comperiſſet fidere, qualī rem extremam auſurus, molendinis circa urbem ſubjecit flammas, addidit ad hanc cladem civitas cœnobiorum aliquot ſub mœnibus incendia, & ruinam, damnis majoribus hoc damno cautura; ne, ut promptum erat, hoſtili machinationi in urbem ſervirent. Agreſtium quoque, non contemnendam manum ex vicinia collectam armaverat, ut jam Roſſemius feſtinationem ſuam majori etiam induſtria præoccupatam videret, ac triduo vix conſumpto, aliis ſeſe Provinciæ regionibus populabundus infuderit, ne inutili conatu primus belli fortunæque impetus, in urbe fortiſſima, tanquam in ſilicem adactus mucro, obtunderetur. Dum illum Roſſemius per Brabantiam terrorem circumfert, adfuit filiorum regiorum alter Carolus, quem Claudius Guiſius Lotharingi Ducis frater ſtipaverat, jam victoriis in Lutheranæ factionis homines clarus.

XIV
Altero exercitu Carolus Regis Gal filius Lucenburgum & vicina occupat.

Is Lucenburgum Treviros inter atque Eburones munitam urbem adortus eſt, neque diu cunctandum fuit, ut Gallici juris fieret; ita periculi metus ſupra periculum invaluerat, peſſimo exemplo, quod per viciniam latè oppidanorum animos à defenſionis conſilio ad deſperationem impelleret, plerisque Gallos Dominos, quam hoſtes experiri malentibus. Unum Ivodium paluſtri foris aditu, foſſisque prægaltis, ac Germano intus defenſum milite Caroli impetum diu impunè ſuſtinuit, viſumque eſt Gallicis viribus durius; ut proinde hærentem Carolum, & voce Guiſius, & Pater literis revocaret. Sed his expugnari generoſa juvenis indoles ante urbem non potuit, cùm translatis in collem proximum tormentis extremam experiri virtutem mallet, quàm inter victorias victus cenſeri.

XV.
Henricus Reg. fil. in Hiſpania Perpiniano fruſtra tentato, quod Solimanni claſſis ope deſtitueretur in Italiā receſſit.

Minor Henricum in Hiſpaniam properantem fortuna exceperat. Licet enim Perpinianum, radicibus Pyrenei accumbentem urbem, bellorum metu ſolutam improviſò circumſiſtere potuiſſet; tamen inutili per iter morâ, Helvetiis ſucceſſuris impenſâ, opportunitatem conſumpſit, & hoſti conſilia armaque permiſit. Siquidem interea Albanus terrâ, marique Mendoſius militem apparatumque bellicum, urbi ad omnia imparatæ immiſerant, totâque jam Hiſpaniâ cogebantur copiæ. Vaſtius quoque ac Auria ex Subalpinis præſidiis opem deſtinabant. Quæ res Henricum ſpe ſuâ deturbatum, in ancipitem deliberationem conjecit; urgenda, an deſtituenda inter primos conatus obſidio? Placuit porrò deſerere, cùm res Gallicæ deteriores indies tantum obſeſſorum audaciæ adjicerent, quantum obſidentium timori. Satis igitur habuit ſalvo exercitu, quâ venerat, abire; ne detrimentum graviùs acciperet, quam inferret. Nonnulli (ut prona mortalium eſt ad deteriora ſuſpicio) promiſſam à Barbaroſſa Turcarum claſſem ab Henrico fruſtra exſpectatam memorant, cùm terrâ marique Franciſcus Hiſpaniam infeſtandam en[illegible]ſet quæ præreptis Aurianæ claſſis præſidiis, magno ad bellum emolumento caritura videbatur. Sed quamvis Antonio Polino Regis apud Solimannum legato, nihil induſtriæ ad hoc impetrandum defuiſſe aſſerant; tamen, cum Veneti, quos fœderis participes cupiebat Turca, duriores eſſent, Byzantium iter relegentem Polinum, opportunè importunè apud purpuratos & Solimannum [illegible] ferunt, ne Franciſcum Hiſpaniæ fines ſpe claſſis adfuturæ penetran-

netrantem deſtitueret, conſilia fortunamque Regis hac exſpectatione ſubnixa everti, exploratamque detorqueri ex manibus victoriam. 1542.

XVI. Turcæ Gallis exprobant, quod viciniam opem non præſtent, auxilium tamen pollicentur. Vide hæc fuſius apud Jovium l. 41. in fine.

Tam multus hac in re Polinus fuiſſe dicitur; ut offenſæ, quàm gratiæ propior ab Eunucho, acerbâ ſatis oratione caſtigatus fuerit * *quòd alienam amicitiam privatu tantùm emolumentis Galli colerent, nullaque officij parte tot beneficiorum acceptorum gratiam ornarent, fœdera periculis commoduque ex æquo communicatis non foverent. Solimanni ſe armis vincere, alienis illum armis vinci cuperent, luculenta ejus rei ex proximis à Solimanno in Italiam Pannoniamque illatis bellis argumenta ſuppetere, ubi nemo Gallorum pro Turcis ſe commoverit. Quanquam & Turcæ illi ſint, qui gallicâ ope carere poſſint, & beneficia profuſiùs largiantur, quam exigant.** Polinus quamvis graviter ictus oratione, quæ ex Eunuchi quidem verbis, ſed ab Imperatoris mente profecta, nec abſque veritatis ſpecie, videbatur; quod Galli hac ope ſeipſos, quam Turcam promotum mallent, & commoda magis belli ſibi quærerent, quàm alteri faverent; tamen extremi periculi rem facturus ad Solimannum ipſum largitione ſibi aditum aperuit, eademque poſtulata demiſsè exponit. Imperator nihil præ ſe ferens indignationis, ore verbiſque ad humanitatem fictis, bonâ eſſe ſpe jubet, * *opportunum hoc quidem anno expediendæ claſſis præteritum tempus, alienâ tamen tarditate, non voluntate ſuâ, facturum ut ſequens annus duplo, quàm poſtularet majori claſſe, & tarditatem penſaret, & teſtaretur voluntatem.* Quæ vafrè omnino & in ſuam rem Turca pollicitus eſt; quòd intelligeret, quantùm ipſe ex horum Regum diſſidio, ſuis licet impenſis alito, caperet emolumenti. Quo intellecto, Franciſcus creditur revocandum ex Hiſpania filium exiſtimaſſe, partemque copiarum in Italiam transfundendam, ut exoneraret Galliam, Italicumque bellum promoveret. Ita eodem anno diverſis quinque regionibus hoſtilia Franciſcus arma intulit, non levi, aut occupatarum urbium, aut rapinarum damno.

XVII. Infelix Germanorum malè diſſentientium in Hungariam expeditio.

Quibus jure illa accenſeri clades potuit, quæ accepta ad Pæſtum urbem in Pannonia imperatorio etiam nomini infamis evenerat. Huc indictis Spiræ Cæſaris voluntate comitiis armorum ſocietate Germanos Principes Ferdinandus traxerat, ut Buda Pæſtoque ejectis Turcis, Hungariam ceu propugnaculum Germaniæ rurſus adderet. Nec leviter hic offendit Germanorum animos Franciſci Olivarii Galliarum Regis Legati hæc auxilia Germanis diſſuadentis oratio; cùm primò religionis per Concilium univerſale, armorumque inter Reges Chriſtianos diſſidia ponenda; tum junctis in communem hoſtem eundum viribus eſſe, eo tempore conſuleret, quo Rex illorum fœdus cum Solimanno, bellum cum Carolo moliebatur, per quæ tam ſpes Concilii, quàm Turcæ communibus Gallorum armis reprimendi auferebatur, ut aliud Franciſcum loqui, aliud agere manifeſtum eſſet. Quare ſpretus his artibus (quas Germani execrabantur] Gallus, ſe ex ipſo conventu ad ſuos recepit. Apparatus verò Germanorum contra Turcam ingens, & Heterodoxorum etiam Principum conjurata voluntas, Pontificia ad hæc ſubſidia, ſub fortiſſimo Duce Vitellio, trium milium ſubmiſſa, omnia ad ſpem ingentem ſpectabant. Aderat Mauritius Saxo, haud ignobilis miles, & cum Conrado Haſſo Joachimus Brandeburgicus, Proteſtantium jam religioni auctora-

1542. tus,totius exercitus delectus Imperator. Germani ſeptem & triginta confecerant millia,his Hungari,Stirii,Itali,numero vix impari acceſſere.Sed tam prompta initia,primùm ſupremi Ducis in rebus expediendis mora; deindè periculorum ubique metuens animus non parùm retardavit, cùm lentis ambiguiſque conſiliis admotus denique Paeſto, hoſti tutiora omnia ad defenſionem permiſerit.Hic principio non infeliciter contra erumpentes Turcas pugnatum, quaſſataque urbis mœnia Vitellio potiſſimùm rem agente;ſed ubi irruptione primâ,& clades aliqua accepta,& compertum intra urbem novis munitionibus obſeptum aditum,nova etiam per Dravum ſubmitti præſidia,rem dedecoris plenam, Germanoque indignam nomine,Joachimus, multis nequicquam diſſuadentibus, egit;cùm tantarum virium exercitum, nullo facinore edito, in Germaniam reduceret, Hungariſque præter deſperationem ad defenſionem patriæ nihil reliquum faceret,ut oſtentare magis bellum,quàm inferre viſus ſit, priſtinæque virtutis ac gloriæ, cum religione mutata, jacturam feciſſe videretur, nec voluiſſe Turcam vincere,ne aliquando à Ferdinando vinceretur.

XVIII. Pontifex omnia pro pace Carolus pro bello molitur. Tridentinum Cōcilium univerſale deſtinatur.

Hæc Europæi orbis facies erat, cùm duo illius maximi Principes,omnia pro bello Carolus,pro pace experiebatur Paulus Pontifex. Ad Concilium Tridentinum(loco Germanis Principibus indulto)cogendum jam utriuſque coaluerat ſententia,inter Germanos Cæſariſque ac Ferdinandi Legatos, à Morono Pontificis Legato,pertractata. Neque ſegnis operum Paulus, vulgato per Europam diplomate,XXII Maii,anni MDXLII Synodum inchoandam decernit feſto omnium Sanctorum die,quo ante quatuor & XX annos ſuam Lutherus Wittenbergæ in dedicata iiſdem æde,hæreſin fuit auſpicatus. Ad quam præter Joannem Moronum,doctrinæ virtutumque nomine Germanis cognitum, Reginaldum Polum,qui Regiæ & Britannicæ originis ſplendori,facundiæ ſingularis,innocentiæque Chriſtianæ famam adjecerat, tum denique Paulum Pariſium utriuſque juris cognitione illuſtrem,Senatorii ordinis Cardinales,quamprimùm deſtinati. Neque in Cæſare mora fuit;nam Tridenti haud multò poſt magnus Cæſaris Cancellarius Granvellanus aderat,urgebatque Concilii initia, ratus conſpiratione ſynodicâ Pontificios,à Franciſci partibus ad Cæſarem inclinandos, ac proinde acri in Gallorum cum Turcis confederationem oratione, per filium Epiſcopum Atrebatenſem habitâ,invectus, quâ & Synodi hujus per Epiſcoporum abſentiâ evaneſcentis impedimenta, hæreſiumque invaleſcentium incrementa, ad unius Franciſci Regis,perniquâ Pontificis gratiâ,in pernicioſiſſimis Chriſtianæ Reip. turbis freti,pertinaciam derivabat. Ut qui violatis armorum induciis, interceptoque Archi-Epiſcopo Valentino,belli non Synodi cogendæ ſecum conſilia agitaret.Sed & Carolus omnem movebat lapidem,munerum jam pridem officiorumque in Pontificem largus; ut ſuis contra Franciſcum opibus eum addiceret. Ita Novaria Pontifici obvenerat ita Nepoti Octavio,opes Mediceæ. cum Cæſaris filia,conceſſæ;ſed ubi beneficentia inexpugnabilem virum ſapientiſſimum reperit,favore in offenſionem verſo Hiſpanis lege vetuit;ne quam Pontificis auctoritate imperatam Sacerdotiis pecuniam exſolverent,hiberna etiam proxime ditio-

1542.

tionem Pontificiam admoveri eſt paſſus, Fabricio Columnâ, & Franciſco Urſino exulibus haud procul ad terrorem Romanorum agentibus. Scripſit & Cæſar ad Pontificem literas bile in Franciſcum atque exprobratione factorum perquam acerbas, ubi violatæ illum fidei, pacis, religionis, conſpirationis cum immaniſſimo Chriſtianorum hoſte in communem Europæ perniciem accuſat. Quæ deinde Franciſcus vulgato ad ſui purgationem ſcripto, acri aceto diluit. Apoſtolicæ illi exprobrans ſedis cum Clemente oppugnationem, tentatamque cum Solimanno, etiam annuo ſtipendio oblato amicitiam, quæ ſibi gratuitò deferatur. Quorum tamen poſtremum a Caroli magnanimitate nimiùm abfuiſſe viſum eſt.

Reges H[...] & Gall. mutuis ſcriptis ca[...] ſibi invicem e[x]pro[bra]nt. *Schleid. l. 14. & Coll. Hor Ep. Pal. Turc. l. 9.*

Ut lacerata utrimque Regiæ dignitatis fama, ad publicam extaret contumeliam, eoque jam odiorum proceſſum eſſet, undè non facilis appareret ad conciliationem receptus. Addidit his omnibus non ſatis dignum pietate ac conſtantiâ priſtinâ Carolus facinus, ac graviſſimum religionis, & ſanguinis hoſtem ſui, XIX. Henricum 8 Angliæ Regem ad belli ſocietatem contra Gallum traxit. Tantùm æmulatio cum affini ac conſanguineo Rege ſuſcepta poterat, ut agnati ſanguinis jura inceſtis nuptiis, religionis dignitatem fœdo ſchiſmate temerantem Regem, ad amicitiam admittere, quàm vim Franciſci armatam refutare mallet. Ita juſtè olim conceptam in Henricum indignationem, recentiori in Franciſcum indignatione velut tormento pyrio in ardens infumibulum immiſſo, conſumpſit. Nec Henrico hic ingratus ſui favoris ambitus erat, unde familiari ſymbolo uſurpare viſus hoc lemma fuit: *Cui adhæreo præeſt*; quod armato Anglo inter Hiſpanum Gallumque ſtanti inſcripſerat, arrogantiâ tamen, quàm virtute majori. Inter tot bellorum irritamenta adhuc Pontifici conſilium fuit, animum Caroli pacis ſuaſione pertentare, ratus ad ultimum ſuum conatum Barbaroſſæ, ingenti Turcarum claſſe, Italiæ imminentis vim non parùm momenti allaturam.

Carolus Henrico Anglo religionis & ſanguinis ſui hoſti jungitur.

An. 1543

Et Bononiam quidem iccirco contendit Pontifex ſummis in illo ſenio ætatis XX. viarumque incommodis. Jam enim Carolus rebus in Hiſpaniâ conſtitutis, poſtquam regio titulo Philippum filium ſedecennem præfecerat, Barcelonâ Genuã deferebatur; ſed vix altero apud Cæſarem Legato obtinuit Pontifex, ut ſe conventum vellet; quòd inutili morâ, ac vano pacis ſtudio tempus bello decretum abſumendum negaret. Triduum denique ad communicanda conſilia pacti Buxeti Palavicinorum oppido XXIII Junii anno ſeculi XLIII haud procul Parmâ convenêre. Hic ubi Paulus omnem fruſtra conatum in avertendo ab hoc bello Imperatore conſumpſiſſet, majorique indignatione in Clivenſem ferretur Principem, quàm ut ab ejus ultione in Turcam deflecti abs ſe poſſet: denique poſtulavit, ne priuſquam abſcederet, Marinum Grimanum Cardinalem hac de re diſſerentem audire detrectaret; tum ſi quid adverſæ opinionis foveret, id propalam in Senatu exponere ne gravaretur, ut orbi innoteſcat, quibus argumentis à communi hominum ſententia deflectat, fore, ut eâ facilitate vulgatæ per Europam pertinaciæ famam nonnihil moderetur. Nec Cæſar, animi rationumque certus, hic tergiverſari eſt viſus, ne æquitati cauſæ putaretur diffidere, aut agere, in luce ſapientum, erubeſcenda. Quocirca advocato Cardinalium ſenatu Grimanus

[P]ontifex Carolum Buxeti convenit ſed tamẽ ad pacem [n]equit inflectere.

1541. Oratio Grimani Card. pacis ſuaſoria.

inter illos eloquentiâ ac dignitate facilè Princeps, ita fertur locutus. * *Cùm graviſſima nobis rei ſuſcepta tecum deliberatio ſit, Auguſtiſſime Cæſar, & hinc Turcarum immaniſſimâ gente, inde rebellium injo nia, tua potiſſimum laceſſatur virtus, Romana periclitetur religio: indignari nobis, ac ſa ctiſſimo imprimis Pontifici noſtro, jure nemo poterit, pacem tanto hactenus opere inter Chriſtianos orbis Principes quærenti , atque etiamnum votis conſiliisque extremis perurgenti. Quid enim? ut æquo animo hoſti barbaro, Chriſtianoque nomini infenſiſſimo, Europæ libertatem, religionemque impunè divexandam permittas? Iam Pannoniam obtinet, poſtquam fratri tuam opem imploranti defuiſti, & alienarum extra Europæ limites, terrarum deſiderio provectus, nec eas poſſediſti, nec retinuiſti proprias. Iam rurſus a tergo Barbaroſſam ingenti claſſe Siciliæ Italiæque oris imminentem relinques & quem non ita pridem tuis peregrè armis provocabas, nunc domi intraque Imperij limites inſolenter in ſubditorum capita fortunaſque graſſantem perferes.* Quid exiſtimabimus, ô *magnanime Cæſar, hoſtem te fugere, an perſequi? unius cum Iuliæ Principem ignobili vindictæ cupiditate, ad rebellionis luendæ pœnam vocas, hoſtem poſt te graviſſimum totique Europæ formidandum deſeris. An is tibi Guilielmus videtur, non magnæ regionis Dominus, cui n â cum exercitus tui robore objicias Carolum? is verò Barbaroſſa, tot Chriſtianorum nobilitatus cladibus, tantiſque, quantis imperium Turcarum valet, ſubnixus viribus, cui paucos tuorum opponendos relinquas? Hanc, iſtâ, qua es animi magnitudine præditus Imperator, de te famam negligere poteris, quæ arma te, à fortiſſimo hoſte, in imbecilles, à gravioribus bellis regnorumq; periculis, ad certiora tantùm exploratæque magis victoriæ diſcrimina convertere memorabit? Neſcis fortaſſe, quo animo, quâque exiſtimatione non pauci te nuper ſunt proſecuti, cùm deſtinatâ ſub extremo armorum periculo Pannonia, deſerto fratre, regnoque Auſtriacis hereditario, neglecto religionis diſcrimine, velut priſtinæ virtutis gloriæque immemor, averſus in Africam contendebas. Hic te non obſcuri homines Solimannum in Europa timuiſſe aſſerebant, cùm illum in Africa quæreres, iſtic bellum declinaſſe, ubi armorum gravior ſtrepitus; moviſſe alibi, quò ſpes magis victoriæ, quàm neceſſitas pertrahebat. Quam denique profectionem, tuâ unius voluntate ſuſceptam, cùm neque Superi approbarint oſtenderintque, & ſine hoſte vinci te ac ſuperari poſſe, qui Divis olim faventibus, maximas etiam barbarorum copias ſolo aſpectu in fugam vertiſti; quid eſt, cur adhuc benè conſulentibus, ad inteſtina diſſidia pace abolenda, difficilem te exhibes? Servatum ego te nobis in illa elementorum omnium adverſus caput tuum conſpiratione, in illo adverſitatum concurrentium impetu, ſingulari Numinis deſtinatione arbitror; ne tam infelici exitu anteactæ ætatis gloriam cum vita ſepelires, atque is denique eſſes, qui vindictæ libidine refrenatâ, privatiſq; affectibus publicæ quieti ſubſtratis, de ſe ipſo nobiliorem, quàm ab ullo unquam homine reportaret victoriam. Vt pro pace atque incolumitate Europæ decertaſſe hactenùs te homines intelligerent. Quid bellis niſi pacem ſecuritatemque regnorum quærimus? Feliciſſimus ille bellator eſt qui citiſſime hanc occupat, magnæ in hoſtem victoriæ quædam tantùm mortalium laniena ſunt, ubi ſpectatæ pacis felicitate deſtituuntur? Hæc pro ea, quâ polles, animi prudentia, ignorare nequis, pro illa, quâ vales æquitate, non potes aſpernari. Hæc ipſa tua oratio eſt, quâ te arma induiſſe fateris ut deponeres: hoſtem mactaſſe, ut civem ſervares; ſed enim unum tuis ſeſe conatibus Gallum objicere quereris, alienæ obtrectatorem gloriæ, quietis publicæ turbatorem, hunc, niſi armis, ad quietem compelli non poſſe. Eſt hæc gravis, invicte*

Cæſar,

Iovius l. 43. Epiſt Turc. l. 9.

*Cæſar, accuſatio, ſed quâ graviorem etiam in te ille retorquet. Italicas ſibi poſſeſſiones per vim extortas abs te queritur, Mediolanum repetit, beneficiario illud etiam jure ſi jubeas, poſſeſſurus. Hoc unum ſi velis, pacem, opesque etiam ſuas in communem Chriſtianorum hoſtem, tibique rebellem hæreſim pollicetur. Vide quantillo regnorum detrimento, quantum emolumenti ad totius Europæ tranquillitatem obtineas. Hoc ſi dudum admiſiſſes, jam Pannonia integra, Africaque magnâ ſui parte abs te poſſeſſa, fracti Germanorum rebelles, domita eſſet Turcarum ferocia, domi omnia pace, foris armis poſſideres. Jam Byzantium Solymasque inter vos partiri potius, quàm Italiam liceret, cum Europa inviolata ſtaret religio, neque barbarorum immanitas noſtris crudeliſſimè cervicibus inſultaret. Quin agis atque etiamnum à Gallis in Turcas, à Chriſtianis ac conſanguineis in barbaros, & nomini Romano juratos hoſtes odia convertis? nondum errorem admiſiſti pœnitentiâ nullâ corrigendum. Deponet arma Franciſcus, ubi te mitiora conſilia amplecti, animumque ad quietis artes transferre intellexerit. fidem dabit, & ne quâ hac fraude interverti deinceps poſſit, maximi Europæ Principes, Veneti, Pontifex ipſe, ſponſores Vadesque ſervandorum fœderum intercedent converſuri in violatorem conjurata partium arma. Hoc ut velis facíasque à te Veneti, & jure fœderum, & periculorum, quæ cum tota Europa ſubeunt, magnitudine inducti poſtulant. Hoc Sabaudiæ Princeps Carolus jam ſeptennio integro diſſidentium inter ſe Regum oppreſſus armis, injuriâ tantò acerbiori, quòd noxæ omnis innocens, medius ipſe duorum propinquorum exitiali odio decertantium, cladis pœna, ac victoriæ videatur præmium. Hoc denique tot regna ac provinciæ, quot tuis auſpiciis moderaris Cæſar, longâ bellorum tempeſtate jactata, exhauſtis ærariis, everſis urbibus, agris devaſtatis, enixè poſtulant, ut tantiſper ſub tributorum onere, militum licentia, hoſtium ferocia, reſpirare in tantis malis liceat. An Pannonum lacrymas, Germanorum preces, liberas piasque Italiæ voces, contra invaleſcentem hæreſim Turcicamque immanitatem, fidem tuam opemque implorantes, contemnere poteris? An optimi ſanctiſſimique Patris noſtri averſari conſilia, vota atque auctoritatem, probis ſemper Regibus obſervatam, negligere? Ne, obſecro, tantùm apud te valeant, aut concepta in hoſtes odia, aut regnorum cupiditas, ut æquitatis potius, quàm injuriarum oblivisci cupias.** Hæc Cæſar, eâ obfirmati animi ſententia in bellum excepit, ut neque graviſſimi ſenatus autoritate, neque diſertiſſimi viri facundiâ, nec denique incommodorum oculis animoque obverſantium gravitate, quicquam ab ea dimotus, reſponderit. *Pacem eſſe, quam tanto bellorum molimine in ſago quæſiverit hactenus, in toga nunquam repertam, arma ſe potiſſimùm gerere, atque etiam ſtringere in barbarorum capita; neque quicquam ante Europæ quietem habiturum, ut tutiùs fortiùsque in communem Orthodoxæ religionis hoſtem, graſſari poſſit. Luculenta ejus ſe rei, per Hungariam, Græciam, Illyricum, atque Africam reliquiſſe exempla; ſed paſſim à tam juſta, nec infelici armorum expeditione, aliis atque aliis Gallorum injuriis revocatum. Infeſtiſſimam hanc eſſe Auſtriaco nomini gentem, æmulatione invidiáque alienæ gloriæ cœcam, nullâ ſanguinis communione, nullâ fœderum ſanctitate ad ſtabilis fidæque amicitiæ cultum traducendam, ex commodo hanc ſuo fidem, tam facilè amplecti, quàm repudiare: jurato Chriſtianorum hoſti Solimanno contra Europæ ſalutem adhæreſcere, quàm de ſua quicquam cupiditate malle remittere; tam crudeli potius inimico, quàm conſanguineis favere regibus, inexpiabili Europeæ gentis dedecore, & Chriſtianorum excidio. Nec ſatis ius ſe nunc etiam conſilius* Reſponſio Caroli pacem recuſantis.

1543. *liis armiſque adjungere, qui hæreſi, aut rebellione cæci, æqua imperia Cæſaris aſpernentur. Hinc Germaniam tot afflictam cladibus, ac ſeditionibus turbatam; inde rapinis incendiiſque Prædonum exciſam Brabantiam, opem modò ſuam auxiliumque depoſcere. Hæc ut impunè perferantur, neque dignitatis, neque æquitatis leges permittere. Compertum jam pridem ſibi, neque obſcurè ex imperatoriis comitiis orbi cognitum quo iſti Gallorum ad Romanas aquilas aſpirantium ferantur impetus; auro tum quidem oppugnaſſe Principum animos, illorumque favorem, coemiſſe pretio; nunc & clàm inſidias, & propalam ferrum admovere. Sed ambitionis tum quidem ſuæ, nunc etiam audaciæ ſumptus ignominiamque toleraturos. Nullum ſupereſſe niſi ab armis remedium, Galliæ Ciſalpinæ poſſeſſionibus, ſine magna regnorum clade abire ſe nequaquam poſſe, hac tam ſtultâ liberalitate, alieno Regi ſuas in Italia vires permitti, liberas ſibi terrâ marique profectiones interverti, ut ex Hiſpania Germaniaque ultro citroque commeandi expedita facultas, niſi precario obtinenda, non relinquatur. Malle ſe Imperatorium ante munus, quam uſque adeò dignitatem abjicere, ut alieno jam beneficio, ac dubiâ clientium fide, hoſpitia portuſque ſibi aperiri patiatur, non hoc dedecus factorum transmiſſurum ad poſteros Carolum, dum ſceptra moderari manibus, atq; arma poſſit.* * Ita acuente facundiam bile ad ea commemoranda provectus eſt Cæſar, quæ Romæ quondam, Niceæ, Lucæque pacem ſuadentibus expoſuerat. Ut proinde fruſtra conſiliis humanis oppugnari Carolum, certâ animi obſtinatione immobilem, Pontifex animadverteret. Regi tamen Ferdinando opibus ſe ſuis adfuturum pollicitus, ne in extremo Hungariæ periclitantis diſcrimine, deſertus à fratre, crudeliſſimo hoſti præda fieret. Neque intra promiſſionem fides ſubſtitit; cùm haud multò poſt triginta cohortes, ad Norici defenſionem deſtinarit. Deſperato pacis negotio, poſt dies aliquot huic fruſtrà impenſos, Pontifex Bononiam, Cæſar in Germaniam ſe vertit. Unde imminente jam Turca, & deſperatis Concilii Tridentini ſucceſſibus, quod Catholici belli metu, Acatholici Pontificis autoris odio declinabant, Cæſaris denique Oratores deſeruerant, Paulus revocatorio ſuorum Legatorum diplomate, nondum inchoatum VI Julii in opportunius tempus rejecit, ratus telam ſe malè orſurum, quæ vel cohæſura non eſſet, vel cum ludibrio retexenda.

XXI. Eodem ergò tempore à Pontiis Inſulis ad Oſtiam Tiberinam Barbaroſſa appulit, qui tantam Romæ vicinisque populis trepidationem incuſſit, ut niſi Polinus Galliarum Regis Legatus literis Romam perſcriptis, conſternatos à pavore revocaſſet, urbs brevi deſerta populo defenſioneque omni caruiſſet. Hàc literas ſententiâ ad Rodulphum Legatum dederat, * *Claſſis quæ à Solimanno ad præſidium Galliæ, Barbaroſſâ præfecto mittitur, & præſcripto mihi paret; ut nemini, præterquam hoſtibus noſtris noceat. Itaque edicito Romanis, cæteriſque Pontificiæ ditionis oram incolentibus, ut nihil hoſtile à nobis timeant. Nuſquam enim fidem ab eorum Imperatore præclarè datam Turcæ violabunt, & vos pro comperto habetis Franciſcum Galliæ Regem nihil habere antiquius, quàm ut rem Romanam non incolumem modò, ſed maximè florentem ac ideò ab omni impiorum injuria defenſam velit.* * Quamvis autem literis vix fides habita, eventu tamen confirmata eſt, cùm triduò poſt Barbaroſſa motâ claſſe Etruriæque ac Liguriæ oram, ſine accolarum noxâ, (ſecùs quam in Neopolitana ſedè de-

Barbaroſſa cũ ingenti claſſ. Nicem allapſus, nihil efficit.

* *Verba Iovii.*

* *Hucuſq; Iovius.*

devaſtata fecerat) prætervectus, Maſſiliam curſum inſtituerit. Ubi nondum expeditis Franciſci conſiliis, moram impatientiſſimè tulit Barbarus, quòd poſt tanta Oceani transmiſſa ſpatia, omnis illi cum tempore opportunitas elaberetur, nihilque emolumenti Regi ad victoriam, ſibi ad gloriam allaturus videretur. Niceam denique urbem, Sabaudo olim pignori traditam, & bellorum illic fontem, adjunctâ Gallorum claſſe aggreſſus eſt. Ubi Polinus cives ante nequicquam promiſſis pertentaſſet, viribus bellicis agi cœptum eſt, eâ Turcarum induſtriâ, ac expeditâ, cùm aggeres inſtruendi, tum dirigendi tormenta ratione; ut Gallorum opera illis collata vileſceret, neque obſcuris Turcarum convitiis notaretur. Acceſſit neglecta à Gallis tormentarii apparatus copia, quam, quòd à Turcis mutuari coacti, tantam Barbaroſſæ bilem conciverunt, ut Gallicam ſocietatem deteſtatus homo barbarus, reditum ſuis denuntiaverit, quem infimis precibus obſequiisque tantiſper Polinus retardavit, dum interceptis ad urbis Præfectum literis, Alphonſi Vaſtii ex Italia adventus nuntiaretur, tum enimverò trepidatio indignationi addita, ſubitò Turcas ad abitum convertit; licet jam urbs in poteſtatem redacta, arcisque, ſed naturâ loci ac Præfecti Pauli Simeonis conſtantiâ, inprimis munitæ reſtaret expugnatio. Subſtitit tamen Barbaroſſa Tolone, magno iſtic procerum ſtudio, ac Provinciæ impendio, per hiemem alitus; claſſis verò pars in Hiſpaniæ littora prædatum emiſſa, magnis ditata ſpoliis Algerium ſe contulit. Barbarus anno inſequenti ſaniori Regis conſilio, quàm accerſitus fuerat, miſſionem accepit. Magnis hic cultus muneribus, à Gallis, atque etiam à Genuenſibus, quos intactos reliquit; ſed Etruſcis, Brutiis, Liparæque Inſulæ revertens ingentem hæc claſſis intulit cladem, fidesque illa Turcica, quam Franci nuper prædicabant, inſigni perfidiâ abſoluta eſt. Chriſtiani paſſim tanto numero in ſervitutem adducti ſunt, Gallis nequicquam deprecantibus, ut fame mœroreque confecti, totum mare, Byzantium uſque, cadaveribus inſternerent, neque ſe aliter, quàm Chriſtianorum exitio pro Chriſtianis pugnare oſtenderent. Vaſtius ubi cum Sabaudo Niceam ſpoliis flammisque vaſtatam inviſiſſet, & Præfecti Simeonis virtutem, & barbarorum operâ ſuper Europeorum ſolertiam prædicaſſet, collectum militem in Montevici oppugnationem vertit, quod, cùm ad vim, literarum confictarum fraudem adjunxiſſet, deditione accepit: indè ad vicina Aſtæ oppida converſus, ea Gallorum armis jam pridem erepta, ſuæ rurſum poteſtatis fecit. Ita Franciſcus denique comperit, quo ad famam ac fortunam emolumento immaniſſimi hoſtis præſidia evocaverit, quæ, Superis hanc temeritatem improbantibus, ingentia pro auxilio damna, pro ſperatæ victoriæ gloriâ, æternum Chriſtiani nominis dedecus reliquerunt.

Italiæ magna clades à Turcis illata, nullo Gallicō commodo.

XXII. Carolus Iuliæ Ducem Guilhelmum bello petit, & Dura per vim occupata, cetera per Iuliā Cliviāq; oppida prona habuit.

Carolus Imperator accelerato in Germaniam itinere, Bonnæ Ubiorum ad Rhenum oppido tantiſper ſubſtitit, dum coactus & cenſus luſtratione miles eſt. Itali Hiſpaniq; pedites ad octo pervenere millia, erantque Germani alterâ his parte auctiores; equitum omnes dena conflabant millia, qui exercitus Aurantii, Belgarum ductoris copiis ad quadraginta & ſex millium numerum excrevit. Hoc Duram movit Juliæ oppidum haud ſanè ignobile, egregiâ verò Ducis Guilielmi

1543. lielmi opera adversùs vim omnem hoſtilem communitum. Præter murum coctili ex latere eductum, foſsâ duplici, valloque, intra utramque foſſam ad muri faſtigia aſſurgente, cingebatur, quo ſtante nulla vis muro adhiberi poterat, occupandi verò aggeris difficilis ratio, quòd propugnaculis ad defenſionem opportunis, tormenta, per omnem late aditum, ita explicaſſet; ut ſine præſenti conſcendentium pernicie obtineri non poſſet. Cæſar ad omnem occaſionem rei benè gerendæ circumſpectus, quòd gentis maxime pugnacis ingenium, non ignoraret, recenti etiam ſuorum id clade expertus, cùm equitum alam, ſimulatione fugæ, in ſilvarum anguſtias deductam magnâ clade multaſſent, binis Præfectorum occiſis, ac Zucero, veteri militiæ Duce, intercepto. Nec deerant qui ex veteri hiſtoria Julii Cæſaris cladem à Titurio Sabino & Caio Cotta haud procul Dura acceptam, his populis tribuerent. Fama etiam Martinum Roſſemium, exploratæ audaciæ ac felicitatis militem, validiſſimo inſtructûm exercitu adventare memorabat. Neque ſegnis urbem Præfectus, Flattes nomine, tuebatur, qui ad omnem vim egregiè paratus, præter ſubſidiarium militem idoneam bello juventutem, totâ urbe armaverat. Quocirca hoſtium conſiliis, ac munitione inſpectâ Cæſar, celeritate utendum, ac viribus primùm omnibus incumbendum ratus; ut vi juxta ac terrore adverſarios premeret. Nec fefellit ratio, Hiſpanis enim Italiſque ad prima pericula, & corporum agilitate & animorum præſenti virtute expeditioribus, urbis invadendæ negotium occupatum magis, quàm delatum fuit. Hi enim æmulatione quâdam virtutis, ac laudis contentione excitati, cùm tormentis quadraginta, totam penè diem quaſſata urbs, ac nudata parte unâ propugnaculis & defenſoribus eſſet, nullo accepto ſigno in priores ſeſe foſſas infudêre, ac ſuperatâ, quæ ad umbilicum pertingeret, aquâ, vallum certatim adiêre. Nec impunis hæc fuit audacia; cùm ingens vallo incumberet glandium procella, quâ in exteriorem pauci, alii in anteriorem foſſam, aut caſu, aut impetu devolverentur; ut Ferdinandus Gonzaga, proximâ Cæſari poteſtate omnibus Præfectus nequicquam contra hanc temeritatem ſuo imperio obniteretur. Sed enim perſtiterunt illi revocato impetu, haſtiſque ac ſcalis, in proximam muro foveam delati, neglecto multorum interitu, ad mœnia natatu penetrarunt: obſervaverat Cæſar, ex adjuncta muris domo ingentem dari ſtragem per aggerem foſſaſque enitentibus. Hanc Magiſtri tormentorum oppugnare juſſi, tam illud egerunt feliciter, ut convulſis emotiſque tecti fundamentis defenſores omnes unâ domus ruinâ ſepeliverint, tantâ luculentiore hominum plagâ; quòd cum Flatte urbis Præfecto in ceteris ſpem magnam defenſionis oppreſſerint, ita ubi ſegnius propugnari eſt cœptum, Hiſpani Italique per objectos ignes & flagrantia pice vaſa ſeſe in mœnia ac urbem, auſu ac celeritate maximâ intulêre. Ubi neque civium, neque militum cuiquam parcitum eſt, ne ſuorum ſanguinem, quos infra ſexcentos non amiſerant, vili hoſtiâ compenſarent. Neque hic ſubſtitit clades, ſed vel fortunâ, vel indignatione victoris admotæ faces non domos modò, ſed & Divorum baſilicam nobili elatam opere in favillas converterunt tempore hoc Chronodiſticho comprehenſo:

Iov. l. 44. Surius in comm. Ha aus in Carolo.

Du-

DVra InCenſa LuCet , DVrâ CerVICe rebeLLIs,
qVo rVIt , aVgVſtI MensIs , & ensIs erat.

Profuit hæc Cæſari acerbitas,ad expeditam de reliqua natione victoriam,ſiquidem ejus humanitatem,quam arma experiri pleriſque conſultius viſum eſt. Unde Juliacum,Ruræmunda,ac Venlona urbes, Cæſari caſtra admoventi,citra vim, patuêre.

Guilielmus ipſe deſperatâ belli fortunâ, & popularium , liberâ voce pacem expoſtulantium,adductus ſtudio , Carolo Venlonæ ſupplex factus , in Victoris manſuetudine ſolam ſpem habuit.Qui licet Brunſvico & Aurantio deprecatoribus apud Cæſarem uteretur , proſtratusque ad tribunal illius , pedesque jaceret , veniam incautis adoleſcentiæ erroribus flagitans, vocem tamen ab immoto ad omnia Cæſare non obtinuit ; nec alia demùm veniâ donatus eſt, quàm quæ illi Geldriæ Principatum adimeret,ac ſolam ſub Præfecti nomine adminiſtrationem relinqueret, additis his pactionis legibus : *ab Eccleſiæ veteris atque orthodoxæ religione ac ritibus ne diſcederet,mutata ad priſtinam conſuetudinem revocaret; jure fiduciario Belgarum Principi obnoxius devinctusque maneret , fidem obedientiamque Cæſari ac imperio promitteret: federibus Daniæ ac Franciæ Regum obnuntiaret: Geldriæ Ducatu ac Zutphaniæ comitatu Cæſari ejusque heredibus in perpetuum abiret.* Contra, *Iulio-clivenſem Ducatum Cæſar redderet,Heinsbergâ & Sittardiâ exceptis ; donec Guilielmus promiſſam Carolo fidem abundè probaſſet.* Fuêre qui tam probroſam pacem omnibus belli periculis poſthabendam cenſerent,quando peritiſſimis belli Ducibus Longavelleo & Roſſemio fretus Princeps , oppida quoque caſtellaque non pauca,contra hoſtilem impetum egregiè munita,poſſideret ; Gallorum denique ſubſidiis niteretur,jam antè promiſſione oblatis. Guilielmi certè mater,virilis animi femina,ignominioſæ ſubjectionis impatiens,indignatione mortem acceleravit. Verùm ſera poſt acciſas jam vires & amiſſam in hoſtis manibus libertatem, obluctatio, quæ vincula quidem adſtringeret faciliùs, quàm excuteret. Hanc tamen ſeveritatem , aliâ rurſum humanitate temperare atque emollire conatus eſt Imperator : cùm illi conjugali federe Mariam Ferdinandi Romanorum Regis filiam ſociandam promitteret,ſi Vandomii Galli Ducis filia, ob mutatam fidem,ejus thalamo, quod libens fecit,obnuntiaſſet. Quæ deinde nuptiæ poſt biennium Ratisbonæ conciliatæ ſunt , additumque à Cæſare privilegium, quo feminæ, (quod inconceſſum hactenus) deficiente virili ſexu,in hereditate ſuccederent.

XXIII. Guilielmus Dux ſupplex veniam certis ſed duris cōditionibus impetrat.

Quo verò jure has ſibi provincias vendicarit Carolus , operæ pretium fuerit ſua ex origine deducere. Carolus audax Philippi Ducis Burgundionum filius, Belgicarum Provinciarum heres,Burgundiam,Brabantiam,Flandriam,Limburgum , Lucenburgum , Arteſiam, Hannoniam,Namurcum,Hollandiam,Zelandiam,Friſiam,Marchiam,ditiones regno non impares,poſſidebat.Hic Geldriā, Zutphaniamque proximas , opportunasque ad Rheni Moſæque poſſeſſionem provincias emptione addidit. Poſtquam Arnoldus earum Dux averſus filio Adolpho,cujus in vinculis captivus pater ſexennium duxerat , jure illum heredi-

XXIV. Quale ſit jus Cæſar quâ Dux Burgundiæ in has provincias vendicarit.

1541. tatis exuiſſet. Sed utroque horum morte ſublato, Arnoldus Adolphi filius ad vim auxiliaque bellorum converſus, imparibus deinde armis Carolo ſuccubuit, ſeque ſucceſſionis penitùs deturbatus. Verùm Geldri Zutphaniique, veterum amantes Dominorum, ad ejuſdem familiæ ex poſteris Ducem Carolum rediêre, infeſtiſque per Belgium, agrumque Ultrajectinum, effuſi armis, Imperatoris Caroli abſentiâ ad ſuas victorias opportunè utebantur, dum poſtremùm Carolo Geldriæ ac Guilielmo Cliviæ Ducibus ſuperatis, hac poſſeſſione rurſum abirent. Ultrajectina etiam ac Tranſiſulana Provincia, reparandis belli ſumptibus, à Cæſare Belgio adjicerentur, Henrico Bavaro Antiſtite Ultrajectenſium ſponte eas concedente, quibus auctarii loco Groninga accederet. Ita amplificatam Belgarum gentem Carolus in regni formam corpusque ſub unius capitis adminiſtratione componere ſtatuerat: niſi diverſiſſima tot nationum ingenia, aliis aliisque permittenda legibus, conſilium disjeciſſent. Nam ad eandem regendi parendique diſciplinam adſtringere Gallicæ Germanæque gentis indolem, non minùs linguâ, quàm moribus diſſidentem, quâdam etiam æmulatione gloriæ ſtudiorũque diviſam; id verò difficile, neque diu ad poſteros propagandum opus videbatur, cùm quæque & leges alienas, & homines non ſuos, vix in imperio toleratura eſſet: *quòd ſervitutem interpretemur noſtram, peregrinæ in nos gentis dominium; & obſequium debere malimus nobis propioribus, amore magis, quàm metu conciliandum, quorum hic diuturni cuſtos obſequium nunquam eſt creditus.*

XXV. Carolus Roſſemio Duce auctus in Belgium contra Gallos arma tranſtulit, ac Landreſio fruſtra tentato, Cameracũ obtinet.

Roſſemius, Guilielmo Principe ad Cæſaris voluntatem coacto, fortunam ſecutus, Imperatoriæ ſeſe addixit militiæ; culpam omnem novo facilè obſequio penſaturus. Nec cunctatus deinde Cæſar in Belgium contra Gallos arma vertit ac Landreſium, egregio recens opere à Gallis communitum, aggredi Gonzagam juſſit; ipſe valetudinis gratiâ Querceti ſubſtitit. Huc alter è Belgio exercitus Areſcotto & Burano Ducibus; huc & Britannicæ copiæ ſub Galoppo ex fœdere confluxerant: ut tribus jam locis ab exercitu triplici urbs una peteretur. Turris erat mœnibus adjuncta, in qua præcipuum incolarum ad defenſionem robur erat. Hanc irrito diu labore ac fruſtratis tormentorum ictibus quatiebant, dum illa, præter firmitatem operis, humo expleta, hoſtilem facilè conatum eluderet. Interea Franciſcus ingentibus adeſſe copiis nuntiatur. Gonzaga, quem amnis à ceteris diviſerat, ſuas Areſcottum Galoppumque in partes invitat, ut junctis hoſti caſtris obſiſterent; ſed cum fruſtrato id conſilio apud pertinaces, rerumque uſu imperitos tentaſſet, ipſe indigna licet poſtulantibus traducto milite acceſſit. Nec moratus diu Franciſcus, inſtructo exercitu Landreſio ſe admovet, pugnæ aleam ſubiturus potiùs, quàm urbis periculum neglecturus. Stabat diſtributus in aciem Cæſaris miles, ſed ubi nihil loco moveret Rex Briſaccum Decarſumque equeſtris armaturæ Duces, in hoſtem deſtinat, qui levibus eum præliis, tanquam juſto certamini præluſuri, occupent, ipſe interim dextro cornu latius explicato, commeatum ſenſim novumque urbi præſidium impunè intulit. Quod Gonzaga loci opportunitate exutus, Cæſarem ante cum aliis Roſſemii ac Mauritii copiis exſpectandum cenſeret, quàm ſuos audaci paratoque militi cum diſcrimine objiceret.

jiceret. Rex voto potitus, exercitu ad Caſtrocameroceſtum reducto, novo auſu ac penè temerario ſubſtitit, hoſti pugnandi copiam facturus, & Cæſar quidem feſtinatis auxiliis adfuit, pugnæque avidiſſimus caſtra caſtris objecit, inter quæ minoribus præliis ancipiti fortuna concertatum ſæpius, vix ut tenebræ ad ardorem certaminis infringendum ſufficerent. Sed ut plenis eos caſtris Cæſariani aggrederentur amnis interjectus prohibebat, cujus tranſeundi conſilium cùm in diem ſequentem rejeciſſet Cæſar, Franciſcus ſuo ſe officio functum abundè ratus quod Landreſium periculo exemiſſet, motis ſecundâ vigiliâ caſtris, tacito abitu omnes fefellit, cum ignibus impedimentiſque nonnullis relictis exercitûs ſpeciem, hoſti excubanti faceret. Ita ſpe ſuâ atque expectatione dejectus Cæſar, poſtquam Cameracum occupaſſet, hieme jam urgente in hiberna militem diviſit, Ferdinando Gonzagâ ad Henricum Angliæ Regem legato, ut eum quam maximis in Gallum copiis ſequenti vere invitaret. 1543.

Ipſe Spiram adindicta Germanis Principibus comitia abiit. Inter hos Caroli labores, Hungaria, milite neceſſario deſtituta, Solimanno in prædam ceſſit. Is enim felicia ejus regni obtinendi auſpicia urgenda ratus gemino exercitu adfuit. Alterum duce Amurathe Valponii muris admovit; quod cùm vim Turcarum non ferret, deditione incruentâ tranſiit. Soclenſes ubi obfirmatiùs reſtitiſſent, Hungaricæ nobilitatis virtute defenſi, excidio fortunarum ac vitæ ultimo mulctati ſunt. Altero exercitu Solimannus ipſe conſecutus, junctis cum Amurathe viribus, Strigonium primò, ac deinde Albam regalem aggreſſus eſt, fortiſſima regni munimenta; ſed quæ contra ingentes hoſtium vires parem non adferrent conſtantiam, ubi ſpes nulla auxilii, extrema licet perpeſſuris, affulgeret. Tornicellus quidem cum parvis copiis*, quas ſub Ferdinandi Regis auſpiciis ex Italis Germaniſque potiſſimùm ducebat, propiùs hoſtem accedere non auſus, urbes aliquot ſuis præſidiis munivit; ſed ea fuit Turcarum, cùm potentia, tum ſolertia, ut expugnationem utriuſque haud multo tempore abſolverint, Ferdinando ſera Torniello Bohemorum auxilia ſubmittente. Ita denique urbibus totius Pannoniæ nobiliſſimis Rex barbarus potitus, Budâ videlicet, Strigonio & Albâ regali, iiſque novo opere, contra omnem recipiendi ſpem communitis, toti imperio metuendus eſſe cœpit. Hâc tam luculentâ clade rei Chriſtianæ inflictâ, dolere merito alii, nonnulli etiam lætari ſunt viſi, quod Europeos inter ſe Principes ſtultâ æmulatione diſſidentes, aliquo demum, aut pietatis ſtudio, aut certè ignominiæ pudore, ad ſanæ mentis concordiæque neceſſariæ conſilia revocandos exiſtimarent.

XXVI. Magna Hungariæ reliquæ pars Strigonium, & Alba Regalis, à Solimano occupatur.

* Jov. l. 42. & 43. Iſthuanff. rer. in Hung. l. 15.

Non tamen hæc Carolum ac Franciſcum à meditatis bellis avocare potuerunt. Urgebat Rex illud in locis Subalpinis majoribus per Franciſcum Borbonium Ducem Anghianum viribus, quam ut Vaſtius Cæſarianas partes æquo ſatis marte tueri poſſet. Munierat hic Carinianum oppidum Pado vicinum, Pyrrho Stipiciano, exploratæ virtutis præfecto, commiſſum. Quod Anghianus præſentis animi juvenis ferendum non ratus, expugnando oppido caſtra admovit. Vaſtius autem ad periculum amovendum nihilò ſegnior, militem ex præſidiis amiciſque

XXVII. Bellum Gallus in Italia, nō ſine ſucceſſu, promovet.

non

1543. non contemnendum accepit, atque obviam progreſſus hoſti ad pugnam ſe offerenti, cruento ſatis prælio, inferior extitit, quod Scaligeri cum Germanorum copiis, in quibus potiſſimùm exercitûs ſui robur collocaverat Vaſtius, minùs præſenti virtute adverſariis obſtitiſſent. Ea tamen accepta ad Cereſolam clades penſata utcunque eſt Petri Strozzæ prope Dorthonam ſtrage, quâ collectum ex Italia ſuis ſtipendiis militem magna parte amiſit, priuſquam aliquod Franciſci rebus emolumentum adferret. Anghianus verò magnis per victoriam progreſſibus auctus non eſt; quòd debilitatis copiis, Pirrhi conſtantiam vix crederet infringendam; Ducum tamen magis, quàm ſuo conſilio ad Cariniani obſidionem reverſus, longâ defatigatione ac fame vires animumque Pyrrhi ita fregit; ut is denique honeſtis pacis conditionibus extrema periculorum poſthaberet,

XXVIII Pontifex ab utroque Rege pluribus de cauſis offenſus, nec favere utrique, nec adverſari tutò poterat.

Hæc Europæ ſpecies duorum inter ſe Regum, pertinaci contentione, alternisque cladibus defœdata Paulum III. Pontificem, dolentem nequicquam obluctantemque, & diſtrahebat animo, & juſta in utrumque indignatione inflammabat. Probroſam noxiamque Chriſtiano nomini hinc Franciſci cum Solimanno, inde Caroli cum Henrico Anglorum Rege, inimiciſſimis Pontificii, Auſtriacique etiam nominis hoſtibus volvebat animo, exitialemque utrorumque Regum æmulationem, quos neque cognatio ſanguinis, neque religionis communio prohiberet, quò minus ad capitales, tum gentis, tum fidei ſuæ hoſtes deflecterent, mallentque extremis inimicis, quàm conſanguineis animo ac ſocietate copulari. Tantum in ampliſſimarum regionum poſſeſſoribus, unius Mediolani deſiderium poterat, quâ poſſeſſione deſtituti, ceu pauperes, indigique unius ducatus Reges, non ab animis tantùm ſuis (quod leve exiſtimari poterat) ſed regno, imperioque Europæ totius, quietem proſcribebant; Eccleſiæ, propriisque ſeſe hoſtibus, ad turpe armorum ſubſidium impetrandum, precariò ſubmittebant; hæreſi pacem, religioni bellum, vim excidiaque tot templis arisque ac Monaſteriis everſis inferri patiebantur; ipſis Dei inimicis deferebant amicitiam, ut odia in illius amicos impunè exercerent. & hæc quidem tot cruentata cædibus, tot Chriſtianorum excidio ac captivitate funeſtata. Ille Turcis Hungariam, hic Italiam, uterque Europam innumeris hæreticorum ſectis dilacerandam proſtituebat. Tantô difficilius invenire Regem eſt, qui propriis, ut par eſt, affectibus, improbè ſæpè ſuis dominis imperantibus, quàm qui populoſiſſimis nationibus rectè dominetur. Inter tales ſuæ Eccleſiæ filios protectoresque ſcilicet jactabatur infelix Pontifex, Petrique navicula, duorum ambitione, ceu validiſſimis jactata ventis, cui favorem is dignè impenderet (cum odia utriusque profiteri res eſſet plena diſcriminis, neque Romanis Pontificibus ſuadenda) vix ſatis diſpiciebat, præſertim cùm Franciſcus nuper ſororis Navarreæ lenocinio haud procul à præcipitio ſtetiſſet, & Henrici Anglorum caſu Romana indoluiſſet recenter Eccleſia. Graviſſimum infligebat vulnus provocatus à Franciſco Solimannus, nec levius neglecta à Carolo Hungaria, & hæreſis per Germaniam tolerata, turbatumque pertinacibus utriuſque bellis Tridentinum Concilium, quod vix indictum, & poſt ſemeſtre Pontificiis illic Legatis, velut per ludibrium neglectis, Turcarum erat metu diſcuſſum. Au-

Auxit verò Pontificis offenſionem Caroli in religionis negotio pertractando libertas. Ille enim neglecta Alexandri Farneſii a Pontifice, ad ſuadendam pacem XXIX.
ſubmiſſi, cohortatione, toto impetu ferebatur in bellum, Paulo haud leviter indignatus, quod imploratus pro auxiliis, adverſus Turcam Franciſcumque confederatos, ſibi nollet adhæreſcere. Cùm verò Pontifex turpe cum Anglo fedus, velut ex objecta nube fulmen, in Carolum regereret; hic, ex illo mutuatus ſuæ cauſæ lucem, reſpondit, quòd ſperaret Henricum hac ſe arte rurſum ad ſedis Apoſtolicæ obſequium, exemplo reſipiſcentis Henrici II Anglorum Regis ſub Alexandro III Pont. reducturum. At Pontifex conſtanter negabat armorum ſe cōſilia, ſed pacis admiſſurum: nec adhærere Anglo capitaliſſimo ſuæ poteſtatis adverſario eâ ſpe poſſe, arma præſertim Catholicis Galliarum partibus illaturo, quique Scotiæ regno, niſi per Franciſcum tardatus, totus immineret, religioni illud avitæ pariter, atque Eccleſiæ Rom. erepturus. Mariam enim heredem ex Jacobo Rege unicam, quam Henricus pro Eduardo filio prenſabat, Franciſcus Delphino ſuo, matre Lotharinga ſtimulante, deſponderat. Unde offenſus Henricus Rex à Franciſco, ad Caroli partes, ceu reverberata fortunæ pila, tranſiliit. Quo Imperator, licet inimico ſibi ſuiſque homine, tanquam veneno ad hoſtem opprimendum uſus eſt, non amore mediorum, ſed finis.

Cur Henricus Anglus à Francisco ad Carolum tranſierit.

Ita aliud, longè etiam exitioſius imperio religionique, medium amplexus, Pro- XXX.
teſtantium in Germania libertati frena laxavit, ut ſuis eoſdem conſiliis opibuſq; contra Franciſcum duceret, cujus cum Solimanno fedus averſari non ignorabat. Nec Legati Gallorum ad Principes in Germaniam, excuſandi federis Turcici gratiâ deſtinati, extra periculum ſtetere; cùm præmiſſus ab his fecialis, & à Caroli miniſtris exceptus, vix incolumis evaſerit; quòd negarent hoſtibus jure gentium aditum deberi. Hi tamen, cùm ad Comitia Spiræ, magnâ Germanorū Principum frequentiâ anni MDXLIV exordio cœpta, penetrare non potuiſſent, orationem belli federumque cum Turca defenſoriam typo vulgarunt, quâ frivolè *Turcam adverſus Sabaudum adhibitum ferebant, quòd Rex hereditatem maternam ſibi debitam conſequi non potuiſſet; in Cæſarem deinde converſa arma ob Legatos contra jus gentium trucidatos. Cum Turca ſe, publicæ quietis causâ, non minus, quàm Venetos Polonosque ſociari potuiſſe. Abrahamum, Davidem, Salomonem, Machabæos, ac poſtremò etiam Chriſtianos Principes Conſtantinum, Honorium, Theodoſium, aliosque, diverſæ religionis Duces federibus ſibi armorumque auxiliis habuiſſe ſociatos, neque hoc à quoquam verſum crimini. Fridericum* II *Saracenorum humeris, in Italiam contra Pontifices eſſe reportatum. Non tam abs Rege Gallorum invitatum Turcam, quam adverſus Auriam ultrò proceſſiſſe. Polinum adfuiſſe, caviſſeque ne quid noxæ Chriſtianis inferret. Nihil Regem hiſce bellis, niſi iniquè adempta repetere, quibus ſi potiri queat, arma illum adverſus Germaniæ hoſtes, periculis ſumptibusque ſpretis, ultro lubentemque ſociaturum.*

Schleid. l. 15. & 16. ad An. 1544 Belcar. l. 23. Palavic. l. 5. c. 5.

Frivola Galli de Turcico federe ſubſidioque excuſatio à Germanis rejecta.

Verùm hæc jam ſurdis fabula. Cum Proteſtantibus Franciſcus ſuum nullo ar- XXXI.
gumento purgaret facinus, Lutherusque feralis libri nuper claſſico, adverſus Turcam, ſuos animaſſet. Sed & Carolus omni ſibi induſtriâ eoſdem devinciebat, inclinatosque ad odia Franciſci animos, in ſui favorem, aliquo libertatis indultæ

1544. lenocinio traducebat. Cauſatus apud Catholicos, indulgere ſe cupientibus, quod jam occupatum nolentibus auferre non poſſit; ut prædonibus equum ſibi ereptum viator permittit, ne vitam cum equo extorqueant. Ergo Danum hactenus, à fide orthodoxa & Cæſare ad Galli partes transgreſſum, ſibi autoratum recepit: dotalem pactionem Saxonis cum Clivenſi Principe, ob ductam hujus ſororem Sibyllam ratam habuit; uti ſi illi proles maſcula deeſſet, ex hac talis in hereditatem ſuccederet. Eleonoram præterea Ferdinandi fratris filiam, ipſo conſentiente, primo Saxonis filio deſpondit; ſed arcana ignorataque in vulgo lege, ſi priuſquam matureſcat viro, de religione domus utraque conſentiat. Quam cum Auſtriaci de Saxone, Saxo de Auſtriacis ſpem, vel alerent, vel fingerent, de umbra conjugii pacti ſunt. Saxo tamen, hac benevolentia inclinatus Ferdinandum Rom. Regem ſalutavit; ut regiâ filius ſponsâ ornaretur. Porrò conciliandis reliquis Proteſtantium X Junii decretum eſt: ut *Auguſtani edicti leges uſque ad Oecumenici vel nationalis concilij, aut certè, his deficientibus, uſque ad autumnalem, brumalemve Principum conventum, ſuſpenſæ hæreant, ubi doctorum virorum judicio de pace religionis conſultetur, quæ ſuo interim pede, citra litem ob bona Eccleſiaſticorum occupata, & imperialis judicij interminationem ſubſiſtat: ac promiſcuè ad hujus judicij ſubſellia utriusque religionis viri idonei Spiræ recipiantur. Ludimagiſtri quoque & Eccleſiaſtæ Proteſtantium admittantur, proventibusque, tam hi, quàm Eccleſiæ, olim attributis non fraudentur. Goslarienſis quoque & Mindenſis proſcriptio, ad futuri conventus tranſactionem ſuſpendatur.*

Danus & Saxo & hic quidem ſpe hereditatis Clivenſis; Cæſari conciliatus, ſpem etiam converſionis facit.

Decretũ Spirenſis conventus de libertate religionis.

XXXII. Repugnabant huic decreto magnopere Catholici, ſed cùm Archiepiſcopus Colonienſis, & Monaſterienſis Antiſtes inhærendum cenſerent, Clivenſis quoque ac Badenſis Cæſaris arbitrio rem deferrent, profeſſi denique ſunt, non aſſentiri ſe quidem poſſe, nolle tamen Cæſari ita ſtatuenti reſiſtere. Cùm verò Proteſtantes cauſam Henrici Ducis Brunſvicenſis, recens ſuis poſſeſſionibus, ob cauſam religionis potiſſimum, dejecti, hoc eodem decreto includi poſtularent, Carolus obniſus eſt, ac principatum, velut ſequeſter, ad futuræ deciſionis tempus occupavit. Quem abſente Cæſare recuperare Henricus armis conatus, per Landgravium Haſſiæ dejectus amiſit, ipſe cum filio Carolo in captivitatem abſtractus. Tam prompta erant Proteſtantium ad Catholicos Principes opprimendos obſequia; ut ipſa etiam prævenirent Cæſaris imperia, clauſis aliàs auribus excipienda. His conſtitutis imperii ordines ſubſidium Cæſari tam adverſus Turcam, quàm Franciſcum addixêre; & contra hunc quidem equitum IV, peditum verò millia XXIV, ære præſenti obtulêre. Ex quo tamen Ferdinando, ad firmandam contra Solimannum Hungariam, pars Cæſaris voluntate ceſſit: ne fratris neceſſitatibus defuiſſe parum laudabiliter videretur. Diſplicuit verò inſolens adeò decretum Catholicis, quo non ſolùm impunitatem exortis recens Proteſtantibus; ſed æqualitatem in bonorum Eccleſiæ, velut aditâ per rapinam, hereditate, fruendique jure indulgeri videbant; qui Echinum in fabulâ imitaturi, admiſſi in nidi ſocietatem, tandem explicatis aculeis totum eſſent invaſuri. At Carolus inter ſuos reſponſabat: *Patienter ferendum, quod emendari non poſſet; nunc laxari Saxonico frenum equo, cui deinde capiſtrum queat reperiri.* Pontifex tamen diſſimulandum, in

A Catholicis non receptum, ſed toleratũ.

violatâ

violatâ Romanorum juriſdictione, minimè ratus, præſertim cum ferendis Carolû minis reprehenſionibusq;, quàm Franciſcum patientiorem fore ſentiret, ſeverâ eundum Epiſtola caſtigavit, ac minaci Pontificiæ indignationis fulmine, ni abſiſteret, conterruit, nihil veritus tam excellentis in Italia potentiæ Imperatorem fortunamque gentis ſuæ Farneſianæ, illius potiſſimùm affinitate & gratia ſubnixæ. Diploma igitur XXIV menſis Auguſti exaravit calamo, melle juxta ac felle illito, & ceu vulnera curaturus acetum oleumque diluendis, ſenatu Purpuratorum approbante, infudit, non ſine Caroli, omniumque etiam Acatholicorum ſenſu; eo tamen diſcrimine, quòd illum ad manſuetam pietatem, hos ad efferatam rabiem concitârit. Ex longiori oratione aliqua nos recitaſſe, cetera, brevitatis ſtudio, paucis iuverit perſtrinxiſſe. *Chariſſime*, inquit, *fili, ſalutem & Apoſtolicam benedictionem. Ex Edicto Majeſtatu Tuæ acta conventus tui Spirenſis cognovimus, de quibus cùm noſtram ſententiam diſſimulare paternus noſter amor erga te non patitur, tum verò officij & muneris à Deo nobis per Chriſtum commendati ratio in cura univerſalis Eccleſiæ, ut apertis verbis te admoneam compellit. Nec verò parùm nos ad hoc movet grave ſeveritatis divinæ in Heli ſacerdotem exemplum, in quem liberos indulgentius tractantem, & ad eorum errata conniventem extat ſevera illa Dei in hæc verba ſententia:* Quia indigna noverat agere filios ſuos, nec corripuit eos, iccirco non expietur domus ejus victimis, & muneribus, uſque in æternum. *Hæc quidem Dei ſententia fuit, quam ſtatim liberorum primùm, deinde ipſius Heli repentina & violenta mors conſecuta, hincque poſteritatis à Sacerdotio repulſa verbum Domini verum & ratum fecerunt.*

XXXIII. Pontifex vulgato diplomate cōtradicit, & Carolo ſevera minatur.

Nos verò, fili, cùm à Te indigna quædam decreta in Conventu Spirenſi ex ipſis actis animadverterimus, indigniora verò deſignata eſſe, & talia, quod ſi propoſitum exitum, quod Deus avertat, conſequantur, non ſolùm Te in certiſſimum animæ ſalutis periculum adductura; ſed Eccleſiæ paci atque unitati, cui ſuper omnia ſtudere debemus majorem, quàm quā hactenus laboravit, perturbationem ſint allatura; nolumus ſanè prætermittere, quin Te, à Deo nobis honore & amore Primogeniti commendatum, his noſtris literis de tanto tuo & Eccleſiæ periculo admoneremus. Quanquam quidem Te, non ut Heli filios admonendum duximus, quos depravata voluntas & conſuetudo peccandi indociles propè ad rectam diſciplinā reddiderant; ſed ut eum potiùs, qui multorum annorum curſu non abiit in conſilium impiorum, quo majorem in ſpem venimus non fruſtra nos admonitione paterna apud Te uſuros. Omnia verò, fili, in eo ſunt, ſi ab unitate Eccleſiæ Te abduci non ſinas, à conſuetudine Majorum tuorum religioſiſſimorum Principum non recedas; ſed eundem ut debes morem in omnibus, quæ ad Eccleſiæ diſciplinam, ordinem, & inſtituta pertinent, obſerves, quem multos annos ſumma cum pietatis animi tui ſignificatione edidiſti. Is verò eſt ejusmodi, ut quoties de his, quæ ad religionem pertinent, diſceptatur, ad ſedem Apoſtolicam judicium referatur, nihil illa inconſultâ ſtatuatur. Tu verò nunc, fili, cùm vel de Concilio generali, tanquam de remedio omnium opportuniſſimo afflictis Eccleſiæ rebus, & ipſius inprimis Germaniæ mentionem facis, vel de Nationali, cujus etiam meminiſti, vel de futuro ad proximum autumnum Imperiali conventu, in quo de Religione, ceteriſque rebus, quæ ad illam pertinent, tractare promittis; ita agis, ita ſtatuis, ut ſupprimas ejus ubique nomen, cui divina & humana jura, approbante tot ſeculorum conſenſu, ſupremam cùm cogendi Concilia, tum ſtatuendi de

Oſtendit ſalutis diſcrimen.

Neque fas eſſe cuiquam præterquam Apoſtolicæ Sedi

1344. de rebus Eccleſiæ ſtatuere, aut ferre judicium.

de his & ordinandi quæ ad Eccleſiæ unitatem utilitatemque ſpectant, autoritatem dederunt.

At verò, neque hæc ſola ſunt, in quibus conquerimur, Eccleſiæ & Majorum abs te morem atque inſtitutiones divinas minime ſervatas fuiſſe; ſed alia præterea, & ea quidem non pauca peracti jam conventus decreta leguntur, quæ maxime, & pietatem lædunt, & omnem regum ordinem confundunt. Nam quod Laicos de rebus ſpiritualibus judicare vis poſſe, neque Laicos modò, ſed nullo diſcrimine Laicos, & damnatarum hæreſum aſſertores; quod de bonis Eccleſiaſticis, eorum futuru controverſiu ſtatuis, quod eos, qui extra Eccleſiam ſunt, & per Edictum tuum pridem damnati, honoribus priſtinis in judiciis ac tribunalibus reſtituis, atque hæc pro tua, & imperatoria poteſtate facis, minimè approbantibus ceteris, qui in antiqua & ſancta obedientia perſeverant. Quid tandem horum, cum divinis inſtitutionibus ac legibus, quibus perpetuò Eccleſia eſt gubernata, convenit, quæ omnem potius diſciplinam, omnem ordinem ſine quo nullus hominum cœtus regi poteſt, ab Eccleſia prorſus tollunt? Hæc verò, quò magis ab omni recta diſciplina & conſuetudine Majorum ſunt aliena, eò minus nobis perſuadere poſſumus è tuo ipſius ſenſu illa unquam emanare potuiſſe; ſed eandem pietatem animo tuo ſuppreſſam quidem ad tempus malorum conſiliis, qui huic ſanctæ ſedi rebelles ſunt, putamus. Id verò eos impetraſſe tantò magis dolemus, quantò id Tibi & Eccleſiæ, niſi cito ad teipſum redeas, majori damno, & detrimento fore, nobis maxime eſt perſuaſum.

XXXIV. Hæc ergò cùm diſſeruiſſet Pontifex, argumenta deinde profert, quibus facti indignitatem demonſtrat, ut quod periculoſa illorum amicitia conſiliumque ſit, qui fide ac moribus corrupti, ab orthodoxa Patrum ſemitâ & Eccleſia divulſi ſunt. Quamvis enim ſpecioſo titulo Sacerdotum Catholicorum labem obtendant; ut viros Principes in munus officiumque illorum, ac cauſas religionis dijudicandas pertrahant; id tamen non magis Deo placere poſſe, quam cùm Oza, abſentibus Levitis, labanti in curru arcæ Domini profanas manus: aut Dathan, Core & Abiron Moyſis & Aaronis officio ſeſe admoverunt, quos omnes repentinâ morte, & hos etiam dehiſcente terrâ, hauſtos accepimus. Laudabile eſſe incenſum adolere Deo, ſed hoc Oziæ Regi, quantumvis pio, ſibi tamen præter uſum arroganti, quod Sacerdotis erat, impunè non fuiſſe. Et Leges Religionis ſancire probas, minimè improbum eſſe; ſed non eſſe niſi illorum, quibus Deus commiſit regendam Eccleſiam, quique ligandi ſolvendique poteſtate donati ſunt. Si quid minus rectè à Sacerdotibus actum, habere illos judicem illum, qui dixit: *Ego ipſe ſuper Paſtores, requiram gregem meum de manu illorum.* Imperatoribus Regibusque hoc minimè judicium competere, ſed patrocinium impenſum Sacerdotibus, & Eccleſiæ favorem, quem in Conſtantino & Carolo Magno, Theodoſiiſque Deus illuſtribus victoriis ornarit, feciſs quàm in Mauritio, Conſtante II, Philippo, ac Leone, aliiſque orientis Impp. ignominioſè vitam claudentibus; tum etiam in Henrico IV & Friderico II occidentis Imperatore factum, quorum ille à filio proprio captus; hic etiam interemptus. Et ſi quidem impunè aliqui hanc ſacrarum rerum violationem hac in vita ferant, hos graviori Dei indignatione cumulatis noxis pœniſque ad futurum ſeverius que illius tribunal reſervari. Infelicem eſſe Judæorum nationem in ſpreto Chriſto; & Græcorum in ejus Vicarii poteſta-

Exemplis malè pereuntium terret, profanoſque à rerum ſacrarum adminiſtratione revocat.

Protectores Eccleſiæ Cæſares oſtendit fuiſſe felices & [illegible] infelices detrectantes obſequium.

te

te contempta. Cujus tamen autoritas illis, vel contemptis, vel oppreſſis, & ſuâ etiam omnium cæcitate plexis, hodieque perpetuâ ſucceſſione floreat ac conſervetur. Quocirca orat Carolum, monetque, tanquam filium præ omnibus dilectum, amantiſſimus Pater; ut exemplo Conſtantini, imperio non minus, quam virtute Magni, judicium omne de Sacerdotibus Deo, de rebus ſacris, Eccleſiæque bonis, ſacerdotibus relinquat, aut ad generale Concilium remittat, neque tot novis Edictis ſacros canones lædat, & priora edicta identidem deſtruat, ac plura indies Germanicæ nationi indulgendo, illius aviditatem non tam expleat, quam exacuat; ut hæc petendi aliena finem nullum, ipſe largiendi nunquam reperiat. Abrumpendam hanc denique temeritatem, & negandum, quod concedi nequit; ne in has Pontificem compellat anguſtias, ut ex autoritate ſibi cœlitus tradita ſeverius cogatur agere, quàm vel conſuetudo, vel natura aut voluntas ferat. Statuendum proinde, ſibine ut capiti in rebus ad Eccleſiæ unitatem ſpectantibus præbere brachium, an potiùs favère illis velit, qui hanc miſerabili ſchiſmate dilacerant.

Hæc literarum ſumma, in quas inhumana prorſus rabie Lutherus Schleidano teſte graſſatus eſt vulgato ejus tituli libro: *Adverſus Papatum Rom. à Sathana conſtitutum*: cui novus ille Saxonum Apoſtolus, pro ſolitâ modeſtiâ, non minùs in Cæſaris Principumque Catholicorum, quam Pontificis contemptum, ſuæque gentis & religionis talia probantis opprobrium perpetuum, figuram præfixit, Papam in ſede decumanis aſini auribus præditum, quem diverſà dæmonum obvallarent monſtra, aliiq; ex his cor vorarent, alii implexum funibus ad hiantis fumantisq; inferni barathrum abſtraherent. Alibi eundem porcæ mammoſæ impoſitum, ſiniſtrâque oletum præferentem, dexterâ populum benedicentem exhibuit, ut nihil ab infimo ſcurrarum propudioſiùs fingi procudique potuiſſet. Cùm nihilominus tale Germanicæ nationis abortivum, gens cæca, & priſcæ moderationis ac conſtantiæ oblita, futili exorbitantis ordinis ſacerdotalis prætextu, Evangelicæ doctrinæ Apoſtolum habuerit, ut qui ab hac ſchola diſcipuli exſpectandi ſint, docet tam ſcurrilis & arrogans, ſummisque orbis capitibus illudens Magiſter: longè illi diſſimilis, cujus ſolennis vox ac doctrina eſt: *Diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde.* XXXV. Libri probroſa ſcurrilitas ob decretū à Pontifice damnatum.

Longè aliâ à ſummo Imperatore Carolo mente hæc excepta oratio eſt. *Neceſſitate ille ſe magis, quàm voluntate ad ejusmodi abſtractum Edicta ferebat, quibus nihil largitus ſit, quod non obtinuiſſent, nihil, niſi ad proximos fruendum conventus indulſiſſet, dilatâ non datâ poſſeſſione; ut a nuſibi contra Turcam hoſtesque alios jungeret, quos religione non poſſet. Non ſe incommodorum in remp. Chriſtianam invectorem, ſed pro viribus propulſatorem fuiſſe. Excuſatio nem daturum loco ac tempore, quâ intelligatur ſe Catholici Principis functum munere, ac debitâ in ſanctam ſedem reverentiâ; quod ſi quisque ſuo præſtitiſſet in gradu, haud obventura fuiſſe, quæ Chriſtiana pertulerat res incommoda, idque a ſe adeò probatum iri, ut culpam in promeritos rejiciat.* Ita Oedatium Pontificis Legatum hoc diploma offerentem, ad Paulum remiſit, ſine ulla exulcerati animi ſignificatione. Cæſaris manſueta & decreti excuſatio.

Interea Carolus Solimannum inter Franciſcumque potentiſſimos duos hoſtes me-

1544. XXXVI medius, cùm utriusque ſimul experiri vires rem eſſe didiciſſet periculi damnique plenam, licet in Turcas militem deſtinaſſet, maluit cum his tamen per inducias paciſci, quàm tam præſenti ſeſe diſcrimini objicere. Rebus itaque Spiræ, cum Principibus electoribus, utcunque compoſitis, poſtquam illos, Anglum, Danumque ſuas in partes, à Gallo abſtraxiſſet, cautumque deinde lege eſſet, (licet & datâ & irritâ ſæpiùs) ne qui Germani Gallorum mererent ſtipendia; ingentem Cæſar in Galliam transportavit exercitum, in quo præter Roſſemium, Guilielmus Furſtenbergus Gallicæ dudum militiæ aſſuetus, à qua (dubium, ſuisne in Gallos, an Gallorum in ſe rejectus odiis) Cæſari ſe adjunxerat, Mauritius etiam Saxonum, & Albertus Brandeburgi Princeps, præter Belgas, Italos, Hiſpanosque Duces, acceſſerant, lectiſſimis verò copiis tormentorum apparatum addidit uſitato majorem.

Cæſaris cum Turca induciæ bellumque in Franciſcum Gall Regem, cũ Anglo & Proteſtãtibus. Jov. l. 45 ubi finit: Schleid. l. 15. in fine. Belcar. l. 23. Havaeu an. 1544.

His, quæ ſui olim juris fuiſſent, oppida primùm aggreſſus, Lutzenburgum, Clivii Ducis armis non ita pridem occupatum, ac nuper Gallicis per Aurelianum viribus, recuperatum, egregioque munitum labore, obſidet. Septuaginta facilè æneis tormentis inſtructum Galli reliquerant oppidum, ſed militum annonæque præſidium diuturnæ oppugnationi par, nondum acceperat. Hanc tarditatem in ſuum vertit commodum Imperator; ſiquidem omnem Franciſci expectationem celeritate ac diligentiâ in comitiis Spirenſibus per Furſtenbergum præoccupavit, oppidumque Maio menſe XV obſidionis die nonvi, ſed inopiâ ſuæ poteſtatis fecit. Superato exinde Moſâ flumine, Comerſium ſolo apparatu tormentorum & milite, oppugnantium ſpecie, circum explicato, ita exanimavit, ut quatridui terrorem vix tulerit. Ea res valuit ad Galliæ totius trepidationem, nondum enim maturâ ſegete ad militarem annonam hoſtili in terra opportunam, futurum vix putabant; ut Cæſar tentaret aditum Galliæ. Sed is præteriti anni frumentis copioſè exercitum inſtruxerat, Franciſco tum propter annonæ, tum Helvetiorum abſentium defectum adhucdum imparato. Ligninio deinde ſine offenſione caſtra admoventur, hoc quamvis inſtructo milite, cum arce impoſitâ egregiè confirmatum eſſet; tamen ex adverſis duobus collibus muro incumbentibus magnum accipere detrimentum poterat. Hi colles à Ferdinando Gonzaga tormentis occupati ſunt, ac præterea ex duobus in planitie excitatis ſuggeſtis, ita urbs quaſſari cœpta eſt, ut ingentibus undique ruinis ſuccumbens murus, non pediti modò, ſed & equiti ingreſſum ſterneret. Tanta mœnium clade conterriti Gallorum anteſignani, Hiſpanorum, jam ad irruptionem diſpoſitorum, vim expectandam non cenſebant; ſed arbitrio victoris ſeſe tradidére.

Lutzenburgo occupato in Cãpaniam transfert exercitũ, variasq; urbes expugnat.

Hinc caſtra ad Sendiſirium producta, oppidum & viris fortiſſimis, & operibus ante cetera munitum. Landa enim nuper Landreſii propugnatione contra Cæſarem nobilitatus iſtic præſidebat, urbisque mœnia in planitie ad Matronam amnem collocatæ novis propugnaculis firmaverat; quæ flumine ad ſeptentrionem appoſitè erant defenſa. Cæſariani, tantâ vi oppugnationem aggreſſi ſunt, ut non multis horis quaſſata tormentis mœnia, ac bina ſub turribus propugnacula, trecentorum paſſuum ſtrage corruerent. Sic ut Hiſpani milites invadendi oppidi pote-

Sendeſirium, Landa propugnatore ſublato, præter ſpem deditur.

1544.

poteſtatem ſibi fieri à Gonzaga cuperent. Sed ipſe, laudatâ ſuorum voluntate, temerè nihil audendum monebat, quòd difficilis etiamnum ingreſſus antè paucis explorandus, quàm pleno agmine tentandus eſſet. Sed qui exploratum miſſus cum paucis erat, ſublato vexillo ad murum contendit, quem reliqui Signiferi poſtquàm pari audaciâ ac gloriâ provocati, per foſſas eniterentur, ipſi denique Duces, ne in periculo ſuis deeſſent, ſunt conſecuti. Sed temeritas hæc impunis non fuit, nam libratis ex occulto tormentis, ſclopetariiſque in eandem turmam effuſis, tanta ſubitò cadentium ſtrages edita, ut foſſam omnem latè compleverint nec infra quingentorum capitum numerum clades ſteterit. Hac tamen Germani nequicquam conſternati, poſt receptas aliorum reliquias & ipſi foveas injuſſi ſubeunt, quorum ut par propè fortuna; ſic recurſus aliquantò fuit celerior. Chiroſa, qui inauſpicatæ expugnationis autor fuerat, cùm omnium vocibus peteretur, Cæſari vitam ſuam fidere non auſus, ad Gallos fugâ tranſiit. Res igitur, ubi infeliciter cecidiſſet, aliâ obſeſſos viâ Cæſar aggreſſurus cuniculis fodiendis operam dedit, ſed his dum hoſtes occurrerent, irrito rurſum conatu laboratum eſt, donec, Landâ jam tormenti ictu ſublato, urbs ad magnam tormentarii pulveris redacta inopiam, poſt duodecim dierum inducias, quibus Regem fruſtra expectabat, à Cæſarianis deditione occupata eſt.

XXXVII Ad Lutetiam Pariſiorum occupādā progreſſus, ſparſo latè terrore, ab objecto Gallorū exercitu tenetur.

Sub hanc victoriam, poſt ancipitem deliberationem, proximiſne Galliæ oppidis, an ad ipſa regni viſcera Lutetiam transferendus exercitus eſſet? hæc poſterior ſententia valuit. Aſpernectum itaque impoſitum deſtinato itineri oppidum, progreſſus, ſimul illud oppugnavit: magnâ ad annonam militarem, qua refertus hic locus erat, acceſſione. Quo eventu, ubi Regis opinionem prævertiſſet, is promotis caſtris, ſeſe objecit ex altera Matronæ ripa Cæſari; ut illum, vel tranſitu excluderet, vel juſto exercitu tranſportatum refelleret. Magnis verò, uterque exercitus per Galliam effuſus, cladibus ac incendijs graſſabatur Regius, ne quid hoſti ad uſum ſupereſſet, Cæſarianus, ne quid inimicis reliqui faceret. Intereà Pariſios delatus rumor, Cæſarem properato victoriæ curſu, poſt expugnata paſſim oppida, imminere Lutetiæ, tantâ ampliſſimæ urbis trepidatione, ut neque conſilio virorum Principum, neque pudore ab effuſa per Sequanam fuga contineri incolæ poſſent, plus denique in ſtudioſa juventute ad arma concurrente, quam civibus animi repertum eſt. His enim per Caracciolum, juvenem impigrum, quamvis religioſum, in ordines ac ſigna digeſtis, ſubito populus, armatorum recreatus ſubſidio, reſpirare à terrore cœpit, quem deindè magis extinxit Regis propinqui exercitus. Erant res animique Gallorum non mediocriter attriti, cùm & Henricus Angliæ, ſemper Gallis formidandæ, gentis Rex traducto impunè exercitu acri Boloniam expugnatione premeret, & ab una Cæſaris victoria Galliæ totius fortuna pendere videretur. Refrixit tamen in Carolo pugnæ ardor, ubi Furſtenbergum militarem virum, & Gallicarum rerum peritiſſimum, explorandi vadi gratiâ, ad Matronam egreſſum, captivitate amiſiſſet.

XXXVIII. Cæſar honeſtæ

Subière illa etiam rurſus animum pacis conſilia, quæmodò honeſtiſſima, ac cum

1544. pacis cõſiliis, cũ Franciſco cõdé inclinato admiſſis, Creſpiacicum eodem priſcis noviſque legibus, ſed non diu valituris, cõciliatur.

cum ipſius dignitate conjuncta,non extorta;ſed ultronea, qualem ſemper optaverat,ſeſe offerebat, cùm Reginâ Galliarum Caroli ſorore, tum Pontifice eandem urgente. Et quanquam unus omnium pacem impatientiſſimè tuliſſe Henricus Delphinus tradatur,quòd is pugnæ bellicique ardoris pleniſſimus,Cæſaris militem ſtipendijs dilatis exaſperatum, annonæque ac cæteris belli incommodis afflictum, nec ſuis parem, ferro victoriæque Gallorum ſubduci quereretur, ac turpem, ceu victis conſternatiſque ad præſentiam hoſtis, pacem imperari. Quæ licet à vero haud abeſſent longiùs, non tamen Carolum, aut Franciſcum hæc uſque adeò moverunt,ut vel ille pugnam ſubterfugere, vel hic quærere videretur. At hunc felix Caroli genius, & regni alea ex uno ſuſpenſa prælio;illum progrediendi,Lutetiaſque tam propinquo Regis exercitu occupandi,difficultas pene inſuperabilis,pacis inter bellique arbitria ſuſpenſum tenuit. Sed & Duciſſa Stampenſis,formæ gratiâ, Regis Franciſci potens, & Dianæ Pictavienſis,quæ Henricum Delphinum poſſidebat,æmula, cum Cæſare,ad Belgium impetrandum alteri filiorum Carolo (cui impensè Duciſſa contra Henricum favebat) communicabat conſilia, Franciſcumque ſpe tali ad pacem impellebat, ut Carolum, alterum domûs,ſuæque potentiæ,adverſus Dianam,fulcrum extolleret: obtinuitque ut hinc ſpe, metuque indè concitato,Regi perſuaderet. Et quid,præter hos affectus, inſtructa blanditijs, & amore jam Regis freta,non poſſit femina? Quocirca de pace per utriuſque partis viros Principes Creſpiaci, quod Sueſſionum Caſtellum eſt,tractari cœptum. Aderant hinc Nicolaus Perenottus Granvellanus à ſecretis Cæſari,& Ferdinandus Gonzaga, alter à Cæſare exercitûs Imperator.Hinc regii acceſſerant Hanebaldus claſſi, & Nulleius ſupplicibus à Rege libellis præfectus.Henricus verò Anglorum Rex gerendæ rei per Antonium Granvellani filium commonitus, nihil ſe repugnaturum profeſſus eſt, modò federis cum Cæſare ſuſcepti ratio inviolata perſiſteret. Peractum itaque pacis negotium iis denique legibus eſt, quibus diu ſubſiſtere vix integrum poſſe acutioribus videbatur. Nimirum ea erat capitum ſumma,quibus concordiæ mutuæ rationes tenebantur.*Pax Madritana conſecutaque federa,iis partibus vim ſuam obtinerent, quibus omni in regnum Neapolitanum, Siciliam, Ducatum Mediolanenſem, comitatum Aſtenſem,Flandriam,Arteſiam,locaque vicina juri cedere Rex juſſus eſſet,ſuis deinde ſtipendiis Cæſari adverſus Solimannum equites ſexcentos,ac dena peditum millia jungeret.Cæſar ad majorem initæ pacis ſtabilitatem Carolo Aureliano Duci, aut filiam ſuam, cum Dotali Belgij totius hereditate, aut certò Ferdinandi Fratris natam, Mediolanenſis Principatus dote locupletatam nuptui ſe traditurum promiſit.*Cujus rei deliberationem octo menſium ſpatio,conſultis utrarumque partium voluntatibus, abſoluturum ſe addidit. *Limitata tamen erat Mediolanenſis imperij plena traditio ad maſculam Aurelian prolem, quæ dum naſceretur ſuccreſceretque, Mediolani & Cremonæ arces in Ciſalpina Gallia ſuo Cæſar præſidio obtenturus erat, uti viciſſim aliquot in Allobrogum, & Subalpinâ ditione arces ad id tempus Gallo concedebantur;cùm reliqua omnia jam tum ad Sabaudum reditura eſſent.*Cetera pacis decreta ad quædam Belgii oppida tradenda accipiendaque viciſſim, tum utriusque partis Reges Principesque, ad idem fe-

Pacis cõditiones quę partium ducæ.

fœderis beneficium, admittendos, ſpectabant. Cui etiam poſt tempus aliquod Henricus Angliæ Rex, Bolonià, quam occupaverat, pecuniis redemptâ, acceſſit. Additum quoque voluntate Caroli, *ut pro virili uterque Catholicam religionem propugnaret, Rex verò, & Pontificem pro inſtaurando Tridentino concilio, & in Germania proteſtantes, ad eidem obſequendum, legatione impelleret.* 1545.

Tam inſperata pacis tranquillitas totam Europam ſingulari implevit gaudio quanquam collapſuram brevi nimio obligatæ fidei pondere, quo ſe Carolus alterutrâ nuptiarum promiſſa dote oneraſſet, nonnulli augurarentur. Sed ita ſors Cæſaris tulit, ut citra ignominiæ notam diſcedere illi pactionibus liceret, cùm annuo deinde vitæ curſu florentiſſimus juvenis Carolus, tanquam dexter Galliæ oculus, apud Firmum Monaſterium ereptus ſit, tantò Patris populique luctu, ut dubium eſſet, majorne ex pace obtenta lætitia, an ex amiſſo Carolo dolor ad omnes pervenerit? Mors ejus (ut habent improviſa magnorum fata) veneni ſuſpicione à proximâ manu ex æmulatione præparati, non caruit.

XXXIX. Caroli Aurelianenſis obitus pacem haud multò poſt labefactat. An. 1545.

Ceterùm Pontifex atque Imperator datis ad omnes Europæ Proceres mandatis Tridentino Concilio Epiſcopos adeſſe voluerunt ad idus Martias anni 1545 Lovanienſis etiam ſcholæ in Belgio, in Gallia Pariſienſis Theologi, proponenda in Concilio dogmata, ſcripto concipere jubentur: quæ illi ad capita duo & triginta, hi ad viginti & quinque revocarunt. Pontifex totidem, quot nuper Concilio præfecerat Cardinales Legatos, Joannem Mariam Montanum, Marcellum Cervinum, & Reginaldum Polum, cum doctiſſimis aliquot Theologis, eodem remittit. Farneſio Cardinali aliiſque etiam Wormatiam, ad ordinum iſtic indicta Comitia, legato; ne quid, aut Cæſar, aut Rex Ferdinandus, conciliandis ſibi adverſus Turcam, & ad ſynodum univerſalem traducendis Proteſtantibus intenti, his indulgerent, religioni orthodoxæ adverſarium. Sed quamvis in comitiis, neque Rex, neque Cæſar deeſſent; tamen Principes per Legatos tantùm comparuêre, obfirmato animi propoſito nec quicquam Cæſaris poſtulatis concedendi. Unde & Tridentinum Concilium averſabantur, & rogata contra Turcam auxilia negabant, niſi antè promiſſa Spiræ emendatæ religionis formula à Cæſare traderetur, quâ ſuſceptæ de fide controverſiæ abſolverentur. Hos illis animos confirmaverant, præter Franciſcum Walderum Monaſterii Epiſcopum, Fridericus Palatinus, & Hermannus Archiepiſcopus Colonienſis Electores, hæreticorum partibus recens additi. Nam primus Anabaptiſtarum non ita pridem debellatorum victoriâ glorioſus nuperoque decoratus ſacerdotio, repentè Haſſis adverſus Brunsvicenſem ſibi inviſum armis junctus, & velut œſtro hæreſis percitus, poſt Oſnabrugenſem, & Mindenſem diœceſin (quibus etiam præerat) Acatholicis permiſſam, Monaſterienſibus, repugnante Capitulo, nequicquam Præcones Lutheranos obtrudere conatus eſt. Alter Palatinus Ludovicus fratris, nuper defuncti, ſucceſſor, nihil antiquius habuit, quàm Melanchthonis conſilio de fide Eccleſiaſq; conſtituere; Ubius Coloniam Bucero ad noãndam religionem accerſito, omni diligentiâ populum à Majorum inſtitutis avocabat. Sed obluctantibus ſumma ædis Canonicis, Pontificiâque & Imperatoriâ autoritate implo-

XL. Tridentinum Conciliũ omnibus Europæ Proceribus indictum. Schleid. l.16. Rev Pontanus l.4. Colloquium in Luth. Surius. Bzovius. Proteſtãtiũ Principes Wormatiam evocati Conciliũ Trid. detrectant, & auxilia contra Turcam negant. Jam Palatini & Colonienſis defectione aucti.

1545

Hermannus Colon. Archiepiſc. propter hæreſim dignitate excidit.

plorata, atque interpoſitâ, perverſis conſiliis eventus defuit. Eam tamen Hermannus ad errorem pertinaciam adjunxerat, quâ nec conſiliis nec minis ab inſtituto deflecti poſſet; ut proinde Cæſar ac Pontifex, deſperatis remediis altero pòſt anno ei in ſede Archiepiſcopali ſuffecerint, ex illuſtribus Schawenbergicæ familiæ comitibus Adolphum, Adjutoris munere antea adjunctum, qui invaleſcentem paſſim in Diœceſi hæreſim ſuis ita viribus ſenſim accîdit, ut reſpirare orthodoxa fides, multis jam locis oppreſſa, cœperit. Ceterùm Wormatienſis congreſſus, ab anni exordio ad Auguſtum menſem productus, poſtquam irrito conatu ſuſceptus eſſet, Galliæ etiam Regis Legatus, Æmarius Griniani Comes, nequicquam Concilii Tridentini communionem federatis Germaniæ Principibus ſuaderet, Ratisbonæ alio colloquio Germanorum Principum de fidei concordia ſpem alendam eſſe Cæſar ſtatuit, ne ex illius deſperatione maturis nondum bello, quod meditabatur, rebus, Turcaque inconciliato, propenſos ad repugnandum animos in arma concitaret.

XLI. Quare & diſſimulanter hanc Cæſaris in religionis negotio libertatem ferebat Pontifex, & Tridentini Concilii tractationem ſolenni ritu inchoari voluit, ut colloquii cum hæreticis de religione inſtituendi ad hujus denique arbitrium revocaret. Eodem verò tempore (quod XIII hujus anni 1545 Decembris erat) Jubilæo indulgentiarum Romæ divulgato omnes toto orbe Chriſtianos ad ſcelerum pœnitudinem invitabat, ut placatâ Superûm irâ, felicioribus auſpiciis

Conciliũ Trid. a Pontifice ſolenniter inchoatur.

Patres Concilium ordirentur. Ratio illius auſpicandi Tridenti hæc fuit. Cardinales Legati, Epiſcopis Pontificio in habitu, tum Theologis, clero, populoque frequenti ſtipante, ab Eccleſia SS. Trinitatis ad Principem urbis Baſilicam ſupplicantium ritu proceſsêre, ubi ab uno Cardinalium Montano ad aram Spiritus divini gratia ſolenni implorata ſacrificio eſt, à Muſſo verò Epiſcopo Bitontino eleganti ad affectationem uſque oratione in rem præſentem peroratum. Deni-

Oratio ad præſentes habita ab Epiſcopo Bitontino.*

que admonitio ad Patres ex ſcripto in hanc ſententiam prælecta.* *Tribus potiſſimùm de cauſis hoc à ſummis Europæ capitibus urgeri concilium, ut hæreſis magnis incrementis ſuccreſcens opprimatur, Eccleſiæ diſciplina multorum, aut negligentiâ, aut ſcelere corrupta emendetur, ultimoque pax inter Chriſtiani orbis Principes ſtabili concordiâ firmetur. Eorum verò felicem eventum fruſtra requiri, niſi Eccleſiaſticus ordo ante intellexerit, graviſſimorum, quibuscum Europa conflictetur, malorum originem à depravata eorum vita, tanquam fonte, exiſtere. Iam eam, vivendi licentiâ, humanis moribus perverſitatem inſediſſe; ut à quibus recta ſanctaque vitæ præcepta accipienda erant, ij non modò remedia morum non præſtent, ſed ſceleribus etiam contra virtutem faveant, & peſſimo vivendi exemplo vulgi malitiam corroborent. Hanc religionis ac diſciplinæ neglectæ culpam, graviſſimis domi foriſque belli pœnis caſtigari, nec Turcica, nec Chriſtiana per Europam arma niſi ad noſtram emendationem componi poſſe. Affulgere jam divini favoris lucem ad quam, cùm hanc cælitus Chriſtianus Princeps plus de cogendo univerſali Concilio mentem injectam conſpicere liceat. Enimvero agendum id omnibus, ne tantæ rei, arduæ prorſus initia, difficiliorem exitum, quàm principium ſortiantur. Non defuturos, qui præclaris conatibus officiant, his eâ conſtantiâ fideque, quam religio orthodoxa poſtulet, occurrendum; &, quandoquidem perſo-*

nam

nam Iudicis in re difficillima, ſe quisque aſſumpſiſſe, intelligat, cavendum unicè, ne quid privatis affectionibus contra veritatem indulgeat, hominumque favorem divino poſthabeat. * 1545

Moniti ſubinde Regum Principumque Legati Epiſcopi ſunt, ne quid diligentiæ omitterent in officii ſui, cujus gratiâ ſint miſſi, partibus exequendis, primam divini, alteram regii honoris munerisque curam gererent; ita ad felicem Concilii aditum progreſſumque nihil defuturum. Sub hæc tria lecta diplomata ſunt, quorum unum Concilii indictionem, alterum deſignationem Legatorum, tertium Concilii inchoationem exponebat. Cæſaris etiam ſcriptum à Mendoza Oratore prælectum. Ultimò in genua provoluti ſolennes ex rituum Romanorum libro preces concepêre, divinique Spiritus ac Sanctorum per Litanias imploratione præmiſsâ, à Cardinali Montano rogati Patres ſunt: Placeretne, ad Dei gloriam, ceterosque ſupra expoſitos fines Concilium auſpicari, ac propter occurrentia feſta, primam ejus anni ſeſſionem, in proximam ad Epiphaniam Jovis diē, quæ erat 7 Januarii 1546 prorogari? quæ ubi placere ſibi reſpondiſſent omnes, Concilii inchoati ſolennitas terminata eſt.

An. 1546 XLII. Comitiū Francofurtenſe Proteſtantiū.

Lutheranæ interea factionis Principes, Proteſtantes vulgò dicti, coacto Francofurti conciliabulo, *de Brunſvicenſis belli ſumptibus, cujus Principatus Ducem Henricum poſſeſſionibus ejectum ob æmulationem ex religione & bonis Eccleſiaſticis natam, vinc.is cum filio attinebant, de auxiliis Colonienſi Archiepiſcopo contra Cæſarem ſufficiendis, de prorogando fœdere Schmalcaldiæ inter Sacramentarios Lutheranosque inito, de repudianda denique Tridentini Concilii ſocietate ſtatuerunt.* Cæſar hæc facilè animadvertit ad ſeditionem ſpectare, licet Haſſorum Princeps Spiræ Carolo obvius, & habitæ conventionis rationes, & Principis Colonienſis conſilia factaque probare niteretur.

XLIII. Comitia Ratisbonæ omnibus pro conciliandā religione à Cæſare indicta, ubi Bucerus cū Maluenda congreſſus, in fide varius.

Quocirca, ultimo conatu ad concordiam incumbens, Ratisbonenſi colloquio hæreticorum rurſus animos tentandos ſtatuit. Quamvis hoc ſuæ autoritati adverſari exiſtimantes Tridentinæ Synodi proceres conſiliorum Pontificis Cæſarisque nondum ſatis gnari, non obſcurè reſiſterent, ſerioque hoc repugnandi labore, ſimulatum utriuſque conciliandi ſtudium, quod deſperatum erat, obtegerent. Aderant ex Catholicorum parte octo, totidemque ex adverſariorum ſecta. Hi quidem tardi difficilesque, quòd incrementis quotidianis robuſtiores pervicaciam alerent; Galliamque jam etiam, ad ſparſam iſtic libris Calvini diſciplinam prurientem concitatamque intelligerent. Melanchthone igitur fruſtra expectato, Bucerus Alſata ex Monacho quondam Dominicano Apoſtata & maritus, ex Lutherano deinde Zwinglianus in capite præſidebat. Hic ubi primo collocutionis inſtitutæ die, qui erat Februarii quintus, Maluenda Cæſarianarum partium Theologus proteſtatus eſſet, nihil præter colloquium à ſe privatum, quo definiri nil queat, agitari, ac rogaſſet; num in ſententia Auguſtanæ confeſſionis, unà cum ſuis, Bucerus perſiſteret? diu cunctatus, denique adverſarias illi ſententias damnare ſe aſſeruit; cùm tamen is, uti & Symmyſtæ alii, ab ea confeſſione deficere in non paucis convincerentur: quin ipſe etiam Archiepiſcopo Colonienſi, quem pio reformationis ſtudio, homo ad fallendum varius ac vafer lactarat, lon-

1546

Buceri levitas atque aſſerendi negandique, pro hæreticorum more, inconſtantia.

gè diverſis inſtructam ſententiis confeſſionem obtuliſſet, licet haud multò poſt, & ſuis ipſe hanc Bonnæ Concionibus, & alii cum Melanchthone adducti e Saxonia Collegæ deſtruxerint, ac denique, contra hos exorti, luculento Antididagmate, Ubiorum Doctores fraudium errorumque convicerint. Adeò nimirum non ſolùm à Lutheranis aliis, ſed à ſeipſo etiam diverſus, pro temporum hominumque ingenio ſemetipſum Bucerus fingebat. Quâ fictione, cùm quantumcunque ad omnem humanitatem & perſuadendi vim valeret, diu tamen conſtanterq; nullibi placuit, totam pervagatus Germaniam, interq; Sacramentarios, Lutheranos, Catholicosque paſſim medius, conciliatorque, denique in Angliam delatus, poſt quinquennium Judaizans mortuus ſcribitur. Hic ergo ejus Colloquii, quod Melanchthon expertus ſubterfugiebat, princeps eò à Malvenda ex Proteſtantium de juſtificatione fidei principiis diſputando recidit: ut cùm vere fideli nulla diceret peccata à Deo imputari, nullo hunc neque adulterii, neque latrocinii ſcelere, (niſi fortè his quoque fidem amitti voluerit) ſed ſolo incredulitatis vitio Dei offenſam incurrere ſentiret. Unde juxta hunc Doctorem, & Auguſtanæ Confeſſionis defenſorem, adulteria Proteſtantium ſanctiora erant eleemoſynis Romanorum; cùm hæ, non illa, ad peccatum imputarentur. Penetrarant illa fortè ad Principum Acatholicorum aures, qui cum ſuorum confuſionem reformidarent, vellentque acta ſibi communicari, ne quid ſe inconſultis utpote Eccleſiæ Germanæ Pontificibus ſtatueretur; contraque vetuiſſet Imperator quicquam à conciliatoribus, ante exitum, vulgari, Lutherani Doctores inter ſaxum ſacrumque conſtituti, indignatique à voto abludere cœpta, ſuorum Principum voluntate, turpi ſubterfugio dilapſi ſunt.

Abominanda de fide ſola juſtificante, ſine operibus bonis doctrina. Proteſtantium Principes ſibi judicium fidei arrogant.

XLIV.

Cæſar accedens ad ſua comitia manda: repeti.

Cæſar igitur ubi poſt admiſſos inauguratione ſolenni, Geldriæ Ducis, Zutphaniæque, Arnhemii & Neomagenſis Comitis titulos, Ratisbonam Maio menſe adveniſſet, diſſipatumque cum profugis Adverſariis colloquium indigniſſime ferret, miſſis pro imperio ad omnes literis, definito Principes tempore comparere juſſit. Verum jam pleriſque cum Romana fide vilis erat Cæſaris autoritas, poſtquam magnarum acceſſione virium audaciam confirmaſſent. Adfuêre tamen Mauritius Saxo, Ericus Brunſvicenſis, Joannes & Albertus Brandeburgici, cum Epiſcopis aliquot: Proteſtantium ſoli Oratores, aut veriùs exploratores, comparebant. Cæſar tamen, cum Ferdinando Rege ceteriſque imperii ordinibus, ubi ſumma in æde ſolemni adſtitiſſet ſacrificio, poſt fuſas ad Deum preces, curiam ſubiit. Hic poſtquam adventûs ſui cauſſam eam expoſuiſſet, quæ publicam Imperii tranquillitatem ſpectaret, ejuſque faciliùs procurandæ gratiâ præſentium rogaſſet ſententiam: Orthodoxi omnes, inſtitutâ deliberatione, nihil perinde atque univerſale Concilium, Tridenti jam inchoatum probarunt, in hac orbis gentiumque Synodo peculiare illud Germanicæ nationis religioniſque diſſidium expendendum cenſebant. Egit verò inprimis Campegius, Pontificiæ ſedis Legatus, apud Proteſtantes, ut propoſiti illius perſuaderet æquitatem, ſed actum egit ſæpiùs jam irritum, quòd ſentiendi illa vivendique libertas, jam tempore, ſucceſſibus & tot populorum acceſſione roborata, contra omnem humanæ rationis ſenſum invaluiſſet.

Cæſar

1546. XLV. Cæſar deſperata ſpe pacis rebus ad concordiam revocandis de bello cogitat, idque liberè profitetur.

Cæſar igitur, cùm hoc ulcus, niſi ferro, ſanari non poſſe, intelligeret, firmatis cum Turcarum Imperatore induciis, ad ea ſe denique armorum convertit remedia, quæ ſi tempeſtivo conſilio maturiora fuiſſent, ſanari Germanorum Reſp. mitiori doloris ſenſu, nec tantâ membrorum omnium convulſione poterat. Scriptis iccirco militibus, cùm ad vim ſpectare conſilia viderentur; Heterodoxi miſsâ ad Cæſarem legatione ſciſcitantur. Quem iſte belli apparatus hoſtem ſpectet? quibus Cæſar: *Nihil ſe moliri*, reſpondit, *niſi ad publicum Germaniæ bonum imperiique incolumitatem, leges ſe male violatas contra rebellium audaciam vindicaturum: hæc qui ſocius opinioni ac voluntati acceſſerit, illum ſe humanitate ac benevolentia omni quam à Principe ſubditus exſpectare poſsit, complexurum; ſecùs qui fecerit, in hunc tanquam rebellem, & læſæ Majeſtatis reum has arma expediri.* Nullus erat Legatorum, qui hoc in Sectariorum capita fulmen cogi non ſentiret, nullus, qui, ſentire propalam oſtenderet; ne conſcientiam violatæ obedientiæ metu, ac ſenſu aliquo vindictæ proderet.

XLVI. Luthero inter hæc mortuo hæreſes augentur.

Dum hæc bellorum fomenta, plurium ſeculorum incendio exarſura, primùm conciperet Germania: Lutherus, tantæ calamitatis autor, & fax prima, velut ſuo jam ad inflammandam Germaniã officio defunctus, vivere deſiit anno MDXLVI pridie Cal. Mart. cùm à lauta menſa benè cœnatus potusque ad lectum divertiſſet, neque gravius ægrotare à domeſticis antè, quàm mori compertus eſſet. Sub cujus fata major ceteris, atque ipſi etiam Melanchthoni, factionis Lutheranæ anteſignano, ſentiendi libertas fuit. Ut vix quiſquam in Europa Heterodoxorum ſit, qui Luthero cœptæ perfidiæ originem non debeat; raris aſſeclarum, qui ita ſui Principis inſiſtant veſtigiis, ut non alio S. Scripturam ingenio, diverſaque ſentiendi libidine diffingant, adeoque tot propemodum religiones Germania cenſeat, quot regiones. Certè iis locis, ubi à Romana Eccleſia, SS. Patribus Conciliisque ſubnixa, deflexit; plurima eorum abolita cernimus, quæ à Carolo olim Magno primisque Chriſtianæ fidei per Germaniam autoribus tradita accepimus; ut neceſſe ſit, vel nullam admiſiſſe unquam Germanos, ſanæ religionis, fidem; vel certiſſimam hoc tempore admittere perfidiam. Plurima enim ſunt, quæ in receptа Eccleſiæ diſciplina Lutherus innovavit, poſtquam in pravo Indulgentiarum uſu perſtringendo longius ex æmulatione Tecelii provectus, leviores Eccleſiæ errores ita perſequeretur, ut in graviſſimos incideret. Denique tanto Romani Pontificis ejuſque fautorum odio flagrare cœpit, cùm illius ſententiâ opiniones ſuas damnatas vidiſſet; ut ad ſubvertendam ipſius dignitatem, ingenium eloquentiamque, quâ inter Germanos valebat, omnem converterit.

XLVII. Quam multa ſuam Lutherus doctrinam ex veterum hæreſibus

Quod quò faciliùs potentiùsque aggrederetur, quidquid ad antiquæ religionis vim ſententiasque enervandas veterum ætatum hæretici machinati fuerant, quidquid ex S. potiſſimùm literis teſorum in illam depromſerant, id totum, velut in unam collegit pharetram, atque inſanâ propemodum dicendi ſcribendique rabie in adverſarios congeſſit. *Cum Simone Mago ac Manichæis, humani arbitrii libertatem, operumque bonorum mercedem impugnare aggreſſus eſt. Cum Montaniſtis veterum pœnitentiæ uſum; cum Donatiſtis ſacrificandi ritum ſubvertit; jejunia cum Euſtachianis ſu-*

1546. damnatis congreſſu, ne prorſus nova videretur.

nebres comprecationes cum Aerianis damnavit Cum Eunomio ſoli fidei ſcelerum expiationem tribuit. Cum Ioviniano religioſam proſcripſit continentiam. Cum Neſtorio Patrum ſcripta Conciliorumque placita errorum plena arguit. Cum Photio caſtitatis meritum, presbyterij dignitatem, ac Pontificij nominis autoritatem conculcavit. Cum Berengario in Eucharistia ſubſtantiam panis vinique adm ſit. Cum Waldenſibus indulgentias aſpernatus eſt, ſanctorumque miraculis fidem derogavit. Cum Hus & Wiclef pleraque Eccleſiæ Sacramenta, ſummumque ejus caput Pontificem execratus eſt. Verbo, antiquarũm in Luthero hæreſum deteſtabilis quædam affluxit colluvies, nec quicquam ab eo repertum eſt, cujus vis aliqua roburque ad expugnandos hominum animos exiſteret, quod jam olim cuſum, vibratumque in illius Eccleſiæ perniciem non fuiſſet, quam omni nunc artificio Lutherus oppreſſum ibat. Quod cùm nequeant ire inficias, tam inſani deinde Lutheranorum non pauci reperti ſunt, ut, cùm aliunde non poſſent, ſuæ, ex his hæreticis, doctrinæ antiquitatem probare conati ſint. Ac ſi nihil intereſſet, à quo Simone, Petròne, an Mago prodirent? modò antiquitatis impreſſam ſibi notam ferrent, ſed graviora his nondum attigimus.

XLVIII. Quomodo ad ſuũ ingeniũ Lutherus S. Scripturam aptarit, & SS. Patres perſtrinxerit.

In S. Scriptura cum non pauca occurrerent, quæ vel ab ingenio inſtitutoque ſuo aliena ſentiret, vel quorundam jam pridem ſententiis oppugnata non ignoraret, ſuo calculo non pauca damnavit. *Iobi libros comœdiæ loco habuit, Tobiam & Iudith ad Poetarum ſomnia rejecit, Eccleſiaſticum, Heſterem ac Machabæos profanis accenſuit. Eccleſiaſten ex Thalmudiſtarum fabulis ac Ptolomæi Bibliotheca natum commentus eſt: Eſdræ libros nugas imperitas: Apocalypſin vigilantis eſſe ſomnium aſſeruit. SS. Apoſtolorum Iudæ & Iacobi Epiſtolas, Ioannis tertiam, Petri alteram, Pauli Hebræis inſcriptam frivolas ſtramineasque eſſe arguit. Patres ac Concilia ſuæ opinioni adverſantia facilè aſpernatus, impudenti etiam ore ac calamo paſſim auſus eſt perſtringere. Chryſoſtomum, miſſæ ſacrificio faventem, ineptæ loquacitatis reprehendit. Baſilium, Monachorum fautorem, nec pili quidem habet. Bernardum, de præceptis ac libertate differentem, erroris condemnat. Tertullianum cum ſuo Caroloſtadio ineptire exiſtimat. Cyprianum infirmi judicij Theologum, Hieronymum ſcriptorem frigidum, Ambroſium jejunum, Auguſtinum perſæpe languidum aſſerit. Nihil denique omnium calamis in Romanos Galataſque exaratum eſſe pronuntiat, quod purum ſyncerumque reperiatur.* Alibi in Geneſim commentans thraſonicè exclamat. *Quia te, Hieronyme, conculcamus cum tua Bethlehem, cucullo, ac deſerto.* Et adverſus Angliæ Regem: *Mille ſe Auguſtinis, mille Cyprianis repugnantibus, nec quicquam de ſua ſententia ceſſurum aſſerit.* Ut proinde neceſſarium ſit, aut hos, aut Lutherum hæreſeos condemnare; quod homini prudenti, neque extremè malitioſo diſcernere, haud erit difficile.

XLIX. Primi ſectatores Lutheri quales fuerint, quales deinde, & quam inconſtantes poſteri.

Certè qui Luthero primùm adhæreſcerent, aut profligatæ pudicitiæ homines, aut libertatis avidi, aut bonorum Eccleſiaſticorum cupiditate cæci fuère: qui deinde ſequuntur, hos vel autoritas, vel patria inſtitutio, vel turpiſſima de Catholica Religione figmenta, vel hæc univerſim omnia, cum magna vivendi ſentiendique libertate conjuncta, in exitium abripiunt. Quanquam Luthero vitâ functo, multi ex ſectariis vel Zwinglio, quem cum ſuis, haud multò ante mortem, velut hæreticum orcoque devotam victimam, proſcripſerat; vel, deviantium

more

more, quorum error progreſſu creſcit, Calvino denique favere viſi ſint, qui, ut erat natione Gallus, eodem unde abierat reverſus, Genevæ placere primum, ſuamque factionem firmare cœperat, terſo ſubtiliq; calamo, quam linguâ promptior. Is veterem Sacramentariorum & Iconoclaſtarum hæreſim, præter ceteros Lutheri errores, in lucem revocavit, ac penè reliquum omnem pietatis Chriſtianæ fontem cum Euchariſtiæ veneratione obſtruxit, proximamque ad Atheiſmũ viam aperuit. Eventurum illud denique Europæ, quod Orientis Imperio, videtur; cui per hæreſes ad illam, quam nunc ſequitur, impietatem aditus patuit; ut ſenſim ſine ſenſu ad interitum devolutum ſit, tantò quidem triſtiorem, quòd calamitatem, quam patitur, non agnoſcat.

L. Atque utinam Europa tot gentium domina, etiamnum in hoc præcipitio, apertis oculis, malum anteverteret, Eccleſiam intueretur ſupra petram, civitatem in monte poſitam, quæ abſcondi per tot ſecula non potuit, ſuam hanc altricẽ ignorantibus, quam in diſſenſione audire jubentur, qui Ethnici, aut Publicani haberi noluerint. Expenderet ſanè, orthodoxam religionẽ ab hæreſi facilè poſſe ſeparari; modo non indiligens obſervator ortũ, progreſſum, fructumq; ad virtutem ac pietatem utriuſque conſideret. Orthodoxam illam eſſe, quæ ſit antiquior ceteris, & à primis Apoſtolis per notas ſucceſſiones propagata fuerit. Hæreticam, quæ veræ religioni ſupervenerit, tam manifeſtâ Eccleſiæ concuſſione, ut ejus principium ignorari nequeat: orthodoxam eſſe, quam contrariæ licet hæreſes, ſibique infeſtæ, conſpiratione tamen animorum, & armorum oppugnant; quæque ipſa omnes, ſine diſcrimine, extirpare nititur, contraque veterum, Arii, Neſtorii, Eutychis ſchiſmata depugnavit. Denique orthodoxam illam eſſe, quæ unâ ubique gentium lege, atque autoritate adminiſtratur, quæ non ex unius, aut paucorum privatorum ſenſu; ſed totius Chriſtiani orbis; non ſeculi unius alteriusve; verùm omnis retro antiquitatis judicio S. Scripturam interpretatur, quæ crebris manifeſtiſque, inter infideles potiſſimùm, propagatur, ſtabiliturque miraculis, quæ non præcepta tantùm; ſed & conſilia ſectatur Evangelica (irrita enim ſi ſint, qui amplectantur) quæ ſacrificium aliquod, in priſca novaq; religione poſſeſſum, & per Antichriſtum, ut Scriptura loquitur, abolendum noverit. Hæc enim omnia ejuſmodi ſunt, ut indubitato, vel rationis vel S. Literarum ſuffragio nitantur, & à quovis, niſi turpi ignoratione rerum, aut pravitate vitæ corrupto, admitti debeant. Et verò ab illo admittentur, qui animæ ſuæ pretium, ſalutis propriæ dignitatem ac felicis infelicisque æternitatis pondus, ex hac conſideratione pendentis, *momentum* apprehenderit.

Unicus ab hac tantum divulſione patet exitus, per Eccleſiam orthodoxam.

Verba Fam. Strada de bel. Belg. d.1.l.10.

LI. Natus hoc eodem anno, quo Lutherus abiit, in vitam Ratisbonæ fertur Joannes Auſtriacus * ſortitus eundem, qui parenti Carolo Cæſari fuit natalem diem. Mater ei Barbara Blomberga Ratisbonenſis, formâ ac genere juxta nobilis, ex quâ, ad Carolum inducta, ut mœrorem cantu allevaret, filium ille ſuſcepit, jam pridem viduus, Iſabella conjuge ante annos ſeptem amiſſâ: namque eâ vivente ſervaſſe Carolum perquàm ſanctè conjugalem fidem, fama eſt. Quem etiam ſollicitus, ne quid in ea urbe reſciretur, infantem impleto nondum anno, matri abre-

Joannis Auſtriaci nativitas & educatio.

ptum

1546 ptum Aloyſio Quiſciadæ Imperatoriæ aulæ Præfecto, quem expertus erat arcanorum celantiſſimum, tradidit in Hiſpaniam deferendum; ut à conjuge Maria Ulloa, honeſtiſſimis ſanctiſſimisque moribus matrona, educaretur: caveretque ne cui mortalium ſuboleret pueri pater; ſed lapſu temporum indoles ejus præcelſa, mores graviter officioſi, inceſſus ipſe atque aſpectus privato majorem arguebant. Ad æqualium puerorum greges, ita ſe addebat, ut egregius ipſe, & tanquam ductor haberetur. Cyrum diceres inter Paſtores, cum iis luctatione, aut curſu, aut jactu ſudis, aut alio campeſtri ludo eatenus congrediebatur, dum videretur ſibi victoriæ ſecurus. Ideoque libentius indulgebat equitandi ſtudio, quòd in eo facilè omnibus anteiret. Manè hæc prima ſurgenti cura, equum inſcendere, turmam puerorum ducere, haſtas ad manubrium uſque perfringere, aut ſuſpenſum in annulum rectà inſerere. Et gaudebat Aloyſius homo militaris illâ armorum indole, ac rudimentis, ut ajebat, magnorum operum, donec ab Imperatore Carolo admoneretur, ut filium mitioribus artibus imbutum ad ſacri ordinis amorem præpararet. Sed, ut ætas prima poſt tincturam voluptatis ægrè alium colorem bibit, difficilè jam deſerebat ludicra illa oblectamenta puer: & Carolus haud ita multò poſt fato conceſſit. Quo quidem ſupremo tempore aperuit Cæſar Philippo filio Hiſpaniæ Regi (namque antea clam illo id habuerat) Joanni, qui apud Aloyſium Quiſciadam Villægarſiæ educabatur, eundem, ac Philippo, Patrem eſſe: proinde advocaret ad ſe puerum, haberetque non minùs curâ & caritate filium, quàm ſanguine germanum fratrem.

LII. Philippus Rex Hiſp. illum pro fratre agnoſcit, ac recipit.

Sed Philippus Rex duos adhuc annos à Cæſaris obitu exſpectavit, quo interim Carolus filius Hiſpaniæ Princeps adoleſceret. Tum fratrem agniturus Valliſoleto ad Spinæ Cœnobium venandi gratiâ, magno nobilium comitatu proficiſcitur. Ad eum locum jubet è Villagarſia occurrere cum venatorum grege Aloyſium, ſecumque Joannem trahere. Aloyſius inſtructâ venatione, equum ſuperbè phaleratum inſcendit ipſe, Joannem vulgari jumento inſidentem poſt ſe ducit, venatorum globo immiſtum. Cùmque ad Toroſium montem acceſſiſſet (quem circa locum venari proſpectabat Regium comitatum) ex equo repentè deſilit, idemque, ut faciat, Joanni ſignificat. Paret ille: ſimul Aloyſius ante eum provolutus in genua; * *Porrigat*, inquit, *oſculandam mihi manum celſitudo tua. Novi quid habeat veneratio hæc mea; mox ab Rege, qui te acceſſit, intelliges. Nunc equum, inſtratum tibi hoc ornatu, ſcande.* * Reſtitit ad ea puer ſubitâ novitate attonitus: tradidit tamen manum, atque equum ſubiit: ſuſpenſis admiratione qui aderant, &, tanquam in ſcena, quem exitum ea cataſtrophe habitura eſſet, intentis. Cum ecce in conſpectum venit Philippus Rex cum venatorum equitatu: illico Joannes ad pedes, præeunte Aloyſio ſe demittit, Regemque, in id officii, decorè compoſitus, de genu veneratur. Tum Rex manu puerum attollens: *Num ſatis teneat, quo patre ſit genitus?* blandè *interrogat*. Cùmque is reſponſi dubius hæreret quod illum, quem Patris habuerat loco, amiſiſſe jam ſe videret. Rex equo depoſitus. * *Macte*, inquit, *prænobilis viri filius es tu: Carolus quintus Imperator, qui cælo degit, utriusque noſtrum pater eſt.* * In quæ verba puerum fraternè complexus, in equum repoſiit: juſſitque

illi

illi famulos accedere,utque ſanguinis Auſtriaci,& Cæſaris prolem addecet, inſervire: feſto interim venatorum clamore perſonantibus late campis,ac læto inprimis Procerum plauſu, diem illum Feſtum Regi, fauſtum novo Regis fratri certatim effuſeque gratulantium. Rexque ipſe ſolitus eſt dicere. *Nunquam ſe jucundiorem venando prædam,quàm eo die retuliſſe domum.* 1546

LIII. Virtus, fortitudo, felicitas ac pietas Ioannis Auſtr.

Sic agnitus Joannes Auſtriacus educari in aula cœptus eſt, quem deinde non pauci,& animi magnitudine,& rerum geſtarum gloriâ cum Carolo Patre contulêre.Utrique eundem natalis ac prope mortis diem: ſimiles terrâ marique in Mauros inque Turcas expeditiones.Idem Tunetanum Regnum ab utroque ſubactum.Plura patrem bella confeciſſe;nam & plures vixiſſe annos; filium unâ victoriâ navali numerum alterius adæquaſſe. Quod ſi penes hunc rerum arbitrium fuiſſet,regniſque & exercitibus unus imperaſſet, haud dubiè claritudinem patris aſſecuturum.Denique & in poſtremo vitæ actu ſimilitudinem patris optaſſe Auſtriacum:utque ille abdicatis regnis in divi Juſti ſolitudinem abdiderat ſeſe, ſic ipſum, paucis ante obitum menſibus decreviſſe, inter Serrati montis Eremicolas,*et demum inſervire Domino,qui*(ut ajebat)*plura quam Philippus frater,& poſſet, & vellet.* Quod,unicone pietatis ſtudio, an rerum improſperè ſuccedentium tædio meditaretur, haud facilè ſeparaverim. Illud in Joanne Auſtriaco,citra omnem patris comparationem,non omiſerim.Mundiciem animæ,cujus amorem à pueroindiderat educatrix Villoa, uſque adeò coluiſſe per omnem ætatem, ut nullam paulò graviorem noxam Deique offenſam apud ſe ferre diutius poſſet; atque ideo bis ſingulis menſibus(quod illi perpetuum fuit)conſcientiæ labes ſollicitè confeſſus excuteret:animo verè principe,qui turpiſſimæ ſervituti nequiret inſueſcere. Immo,nec expeditionem aliquando concepit, aut ſigna cum hoſte contulit, quin ante præliarem diem accuratiſſimâ confeſſione Dei clementiam propitiaverit.Quod ſanè ſtudium ſui in Principe viro,cui ab ætate,ab armorum imperio ſumma licentia,tantò quis,opinor,pluris æſtimaverit, quantò rarior in caſtris hæc pietas,quantoque hujuſmodi circumſpectio minùs ſolitaria, nec ſine multarum comitatu virtutum eſſe conſuevit. Hoc porrò ſi quis ad militares viri laudes adjungat, ad bellorum varietatem, quibus antequam intereſſet miles, præfuit Imperator:ad altitudinem animi,quo nullum genus hoſtium, vel numero majus,vel famâ inſuperabile unquam expavit: ad præliorum felicitatem,in quibus perpetuò victor,victus certè nunquam diſceſſit; profectò Joannem Auſtriacum magnos inter fortunatoſque armorum Duces jure adnumeraverit. *Hactenus Strada.*

LIV. Tridentini Concilii lenta exordia,& poſt dilatationes varias,

Ad Concilii Tridentini progreſſum quod attinet,multis ille objectis remoris, velut in tempeſtate fluctibus,tardabatur, lenti aderant ex Hiſpania Galliaque Epiſcopi, ex Germania vix ulli,utpote primum Ratisbonenſi comitio,ac dein belli metu apparatuque detenti. Imperator ad hæc oſtentari Concilium magis, quàm in definiendis fidei controverſiis volebat progredi, ne Proteſtantes ante acceſſum damnati,illius judicium ſubterfugerent.Unde emendationem morum, quorum corruptela præcipuum Adverſariis erat defectionis argumentum, Carolus inprimis urgebat.Sed contra ſtatuebat,nec ineptè,Pontifex, fidem orthodoxam

1546. Seſſiones ac decreta. doxam formandorum debere eſſe morum principium; ut ex qua regulæ Chriſtianis legibus diſciplinisque ſumendæ eſſent, nihil in reformatione morum ingeniis Lutheranorum idoneum à Romanis fingi poſſe. Fuitque acerrima hæc inter Pontificem Cæſaremque opinionum dimicatio, donec commiſſa Synodi Patribus, eâ denique ſententiarum conſenſione, quamvis invito Cæſare, ſtetit; ut quæſtionibus fidei, morum inquiſitio reformatioque appoſitè, tanquam annulo gemma, jungeretur: uti poſt indictam in fine anni 1545. ad 13 Decembris Synodum, ſeſſione altera, ſequentis anni 1546 die Januarii 7 Patrum quadraginta trium judicio decretum eſt. Ac dein ſeſſione tertia Symbolum Apoſtolicæ fidei ab omnibus recitatum; quarta vero die VIII Aprilis de Canonicis S. Scripturæ libris conſtitutum; vulgato in Eccleſia textu ad conſpirantia tamen exemplaria emendato, cum omnibus in Canone jam olim receptis libris, (ex quibus Lutherus ſuo minus inſtituto faventes rejecerat) utendum, idque recepto antiquorum Patrum, totiusque Eccleſiæ, non privato recentium Interpretum, ſenſu. Poſt hæc ſeſſione quinta 17 Junii eliſit Synodus fundamentalem Lutheri de concupiſcentia, tanquam originali peccato, in omnes homines tranſeunte, errorem; ſolumque cum Jacobo & Auguſtino admiſit, non, quod ipſa ſit, verùm quòd *Concupiſcentia cùm conceperit, parit peccatum; peccatum autem cùm conſummatum fuerit, generat mortem.* Concupiſcentia igitur, licet tropicè dicatur ut cauſa peccatum, non eſt propriè; quia mortem non generat, niſi per natum ex ſe peccatum. Quâ jam olim uſurpata Eccleſiæ ſententiâ atque interpretatione, cùm porrò inſiſtendum, anathematis interminatione additâ Synodus jure decreviſſet, præcipuam Sectariorum columnam ſubruit, quâ nixi, ob inquinata, ex concupiſcentiæ vitio, juſtorum, ut volunt opera, nullam eis juſtificandi vim, nullum ſalutis meritum indulgent, ſolique juſtitiæ Chriſti per fidem apprehenſæ, ceu humanæ malitiæ pallio, omnia tribuunt; libertatem homini ad benè operandum denegant, impoſſibilem divinæ legis obſervantiam fingunt, & neſcio quæ portenta opinionum, contra Deum ejusque verbum, contraque rationem nobis datam inferunt: ut nullus denique Tyrannus adeò immanis crudelisque reperiri queat, quàm hi Deum, omnis boni æquitatisque fontem, comminiſcuntur: qui nobis conſultò amperet, quæ expleri non poſſint; ſeverè plectat, quæ nequeant evitari. Hujuſmodi ergò deliramenta, tanquam hydræ capita, divinarum Scripturarum teſtimoniis confixa, ex hoc malorum concupiſcentiæ fonte derivata, Synodus reprimenda putavit: ne ex leviori, ut principiò videtur, errore denique in hæreſum immane chaos abſtraheremur. Eratque hic primùm occupandus aditus, quo potius contra Auguſtanam Confeſſionem victoriæ momenta continebantur; unde ad juſtificationis detegendos errores, anno congreſſuque ſequenti, Patres conſcripti faciliùs tranſiêre. Nimirùm:

Vide can. Laodicenum & Carthaginenſis III.

Iac.1.v.15. Aug contra Julian.l.6 c.11.& de nupt. l.1 c.23.

Error Proteſtãtium de peccato originali abominandorũ errorum ſeminarium eſt.

Dimidium facti, qui benè cœpit, habet.

LV. Quo facinore

Quo tempore ſuperſtes adhuc Lutherus doctrinæ ſuæ confirmandæ gratiâ,

ut Fridericus Staphylus ejuſdem diſcipulus, factique præſens teſtis, memo- 1546.
rat, dæmonem in obſeſſa Miſnienſi puella exorciſmis Wittenbergæ aggreſ- Lutherus fidē
ſus eſt; quòd citra probrum declinare importunè hoc beneficium poſtulantes ſuam
non poſſet. Ergo ſacrarium, aſſumptâ illa cum Staphylo, aliisque quibuſ- mundo
dam, ſubiit; admotisque conceptis à ſe ex S. Literis adjurationibus, cùm poſtremū pro-
furentem ſeque aggredientem dæmonem ſuſtinere non poſſet, neque per fir- bārit, in
matum à diabolo oſtium pateret fugienti exitus, implorato aliorum ſubſi- diaboli
dio, ſecuris denique per cancellos feneſtræ (quos & Lutherus nequic- exorciſ-
quam convellere niſus erat) ſuppeditata eſt. Quâ arreptâ Staphylus, Lu- mo.
thero, jam ex metu humana perpeſſo, & nil gratum olenti, januam ut
demum fugamque aperuit, doctus cum alio deinde Magiſtro ſalutis ſuæ
negotium pertractare. Fuitque hoc penè ſupremum in vita operum
quo mundo fidem ſuam Lutherus probaret, non ſine inſigni
ſui nominis ignominia. Nempe: *Opprobrium
cœpti, qui malè claudit, habet.*

LIBER VII.

I. *Carolus Imp bellum adverſus Proteſtātes auſpicaturus, urbes à Principibus abſtrahere nititur. Schleid l.17. & 8 Lamb. Hortenſius de hoc bello, Ulloa in vita Caroli Sur in com & alii.*

IMperator bellorum jam certus, quibus contumaciam frangeret omni pacis conſilio robuſtiorem: duarum præcipuè rerum alebat curam, alteram, ne omnium in ſe federatorum Principum urbiumque arma uno impetu provocaret; alteram, ne ope neceſſariâ cùm Hiſpanarum, tum Italarum cohortium deſtitueretur. Nonis igitur Julii anno 1546. Hermannum Ubiorum Archiepiſcopum, Pontificio nuper ob infidelitatem fulmine ictum diſſimulata offenſione, literis ſeriò hortatus eſt, *Ne quem adverſariorum partibus contra ſe præſtaret, aut militem, aut opem, ſtaret porrò inviolatâ in Cæſarem fide, niſi parem cum hoſtibus fortunam experiri mallit.* Cui, ille mandato obſecutus, Cæſaris noluit indignationem mereri. Alias ad Noribergæ, Argentorati, Auguſtæ, ceterarumque urbium conjuratarum Proceres, literas dedit, quibus eos armorum metu abſolvere eſt conatus, Hac illas ſententiâ inſcripſerat. * *Quem curæ amoriſque locum apud me hactenus Germanorum ſalus habeat, luculenta teſtari facta, decretaque non obſcurè poſſunt, quibus obviam ſeditionibus inteſtinis ivi, ac laboravi, ut Deo fides per Germaniam integra, pax hominibus inviolata, decus ſuum ac libertas inconcuſſa togatis conſtaret urbibus. Quorſum enim tot tamque arduæ profectiones ſuſceptæ, tot effuſi in concordiæ negotium ſumptus, tot agitata concilia? At enim non deeſſe conſtat, qui earum rerum tractationem malignâ animi interpretatione pervertant; qui imperij legibus, qui libertati communi, qui Cæſareæ dignitati audaciâ non ferendâ, illudant: nihil probent ac ſequantur, niſi ſuæ commenſum libidini. Nimirum ſpecioſo pietatis ac religionis pallio fraudes arteſque obtegunt; ut ſub virtutis umbra ad communem perniciem liberrimè graſſentur, legibuſque obliteratis, ac judiciis peſſundatis imperatoriam autoritatem proterant, jura civitatum occupent, bona omnia religioni nuncupata poſſideant. Hæc vulgatis totâ Germaniâ teſtimoniis evinci, infamibus conſtare tabulis ſcriptiſque, famæ ac nomini imperatorio injuriis certum eſt. Tot exundantes per Teutonicas nationes motus, in proxima etiam regna transfuſos, tot datas acceptaſque à perduellibus clades vidimus, quæ aliud nihil quam refractariorum quorundam Principum pertinaciam ingerunt, juſtiſſimamque vindictam depoſcunt. Adverſus hæc ego nulla hactenus arma præter patientiam adhibui; nunc denique, quæ oleo ſanari non poſſunt vulnera, aceto diluenda videntur. Autores malorum ad officium revocandi ſunt; ut à ceteris impendens diſcrimen propulſetur, ut jus, leges, & judicia ad priſtinam integritatem redeant, urbibus ſuus decor, ac tranquillitas conſtet. Hæc eo à me fine expoſita ſunt; ut ne incerti quorum rumorum vento circumferantur, & in alios arma cudi, quàm rebellium capita exiſtiment.*

Spero equidem non defuturos, qui operam tam digna poſtulanti Cæſari adjungant, nec ſceleri contra æquitatem patrocinentur, & adverſus propriam libertatem gladium ſtringant, perduellium amici. Quod ſi pro Imperatore, pro imperio, pro ſeipſis, arma induerint, gloriæ quàm ignominiæ propiores abſceſſuri ſunt prælio, habiturique officij præſtiti dominum non immemorem. Ejuſdem argumenti ſcriptum Dux Wirtenbergicus accepit. Paria Granvellanus & Navius, aulæ Cæſareæ Proceres, urbium Legatis, Imperatori Ratisbonæ præſentibus, inculcarunt. *Nihil videlicet urbibus formidandum, nonnullis viris Principibus, alienarum facultatum direptoribus, ac perduellionis crimine à Cæſare ac imperio diruptis, hoc bellum intentari.* Helvetii eiſdem Cæſaris rationibus per legatos à fœderatorum partibus ſunt avocati.

Sed, licet Ubiorum Princeps ut commodo Cæſaris, ita ſuo haud levi diſcrimine poſtulatis imperatoriis locum faceret; humanitate ſingulari, quâ illum nuper tranſiens Carolus occupaverat, captus; urbes tamen Smalcaldico fœdere ſociatæ, quarum ſex præcipuæ cenſentur, Auguſta, Ulma, Argentoratum, Francofurtum, Lubeca, Hamburgum, & Brema. (nam Noriberga, Nordlinga, ceteræque eadem religione conjunctæ, hoc fœdus rejecerant) nequaquam obtemperarunt. Argentorati primores Cæſari ita etiam per literas reſponderunt, ut præter infeſta arma nihil ab illis exſpectandum videretur.* *Gratum*, inquiunt, *inprimis eveniſſe ſibi, quod intelligant Germaniæ ſalutem curæ eſſe Cæſari; orare etiam, ut hæc ipſi voluntas perpetua eſſe velit, neque intempeſtivo armorum remedio corrumpatur. Dolere magnopere repertos in Germania, qui Cæſareæ autoritati auſu refractario illudant, obſequiorum immemores: neque exiſtimare ejuſmodi ſuæ religionis aſſertores ſcelere obſtrictos teneri. Per ipſos ſanè hactenus non ſtetiſſe, quo minus tentata ſæpius pacis conſilia, eo, quem ſperaſſent, exitu concluderentur. Pontificiis illud jure imputandum ad ſuas rationes obſtinatis. Poſtremos Ratisbonæ adverſarum partium congreſſus, abſque fructu diſſolutos, quod ad Tridentini Concilij Proceres diſceptatio religionis rejecta ſit; ut ſi illis Ariſtarchis, tanquam ſolùm oculatis, tot populorum cauſſæ ſubjicienda eſſet, & Germano credenda ſint, quæ Italo libuerint. Quod verò Eccleſiaſticorum poſſeſſiones à nonnullis ſuorum occupatæ, atque in alios Reip. Chriſtianæ aptiores uſus converſæ ſint, id & Cæſarem jam pridem edoctum, & Spirenſis decreti autoritate ab ipſo indultum. Nulla ſe violare judicia, ſed emendata etiam cupere, malignitate quorundam in foro Spirenſi perverſa; nihil optare, niſi quod cum ſumma æquitate ſit conjunctum. Mirandum verò eſſe, ſi qui ſuarum partium homines, tam audaces ſuique diſſimiles reperti ſint hactenus, qui dignitatem imperatoriam ac libertatem Teutonum oppreſſum, aut etiam imminutum eant. Calumniam hanc eſſe Romæ natam, urbe optimis ſemper conſiliis inimiciſſimâ. Palàm atque in luce, alia longè conſpecta ſuorum in Cæſarem Germanosque ſtudia. Quot in Turcam Gallumque ſuppeditata eſſent auxilia, tot extare ſuæ voluntatis ac fidei erga Imperatorem monumenta. Proinde æquum ſe judicium non modò non declinare; ſed orare etiam, ut innocentia ſua, contra aliorum malevolentiam livoremque tuta eſſe poſſit defenſio. Indictâ ſeſe cauſſâ, belloque, communi gentium jure, nunquam denunciato, malè ad ſupplicium depoſci. Valerent aliquid cùm præſentia, tum antiqua parentum ſuorum in Auſtriacæ familiæ homines congeſta beneficia ad recentem invidiam, indignationemque ſopiendam. Exigeret cum animo ſuo Cæſar præſentem Germaniæ faciem Tur-*

II Smalcaldici fœderis urbes imprimisq; Argentoratum obſiſtens Cæſarem a bello avocare conatur.

1546

civis bellis exhauſtam, in minentemque tot urbibus, populuque, ſi inteſtina ſeditione agitetur, vaſtitatem. Nihil deinde ſpei nervorumque ad externos hoſtes, virtute priſtinâ, depellendos reliquum fore. Quæ ſi levia Cæſari non videantur, ne tam facili adverſariorum impulſu in tranſverſum belli ſenſum à pacis conſilio abripiatur.

III. Principes Apologeticis ſe purgant ſcriptis, & religionis non rebellionis cauſam agi docent.

Hæc ferè illi, uti & deinde confœderatorum Principes literis ad Cæſarem datis, ad ſui purgationem, adferebant. Apologetico inſuper libello Philippus Haſſiæ & Joannes Fridericus Saxoniæ Principes idibus Julii divulgato, & ſuam probare aliis cauſam, & Cæſaream improbare ſunt conati. Docebant * *bellum adumbratâ quidem rebellionis ſpecie, quæ nulla eſſet, reverâ naſcentis per Germaniam religionis opprimendæ gratiâ ſuſcipi; ut nimirum divulſis ejuſdem foederis Germanis, alios poſt alios opprimat, & ſibi victoriam facilem, illis ſervitutem inſtruat. Hæc ex multorum in aula imperatoria Procerum verbis temerè effuſis; ex Cæſaris facto extremum Ravensburgo excidium interminantis, ni ſuſcepta fidei obnuntiaret; ex Pontificis denique ſententia Ubiorum Archiepiſcopum ſede dignitateque propriâ, religionis gratiâ, deturbantis, perſuadere ſunt viſi.* Illo etiam utebantur obfirmati animi decreto, quo Auguſtæ diſertis quondam verbis Cæſar enuntiarat, ante ſe opes vitamque cum ſanguine profuſurum, quàm ſerpentem in Germania laturum hæreſim. Gratitudinis deinde neglectæ Carolum non obſcurè arguebant, atque illud inprimis Friderici patrui ſui beneficium oggerebat Saxo, quod cùm is, à Maximiliani funere, quorundam ſeptemvirorum ſuffragio Imperator denuntiatus eſſet, ultro tamen ſummum Carolo Magiſtratum detulerit. Negabant verò Cæſari fas eſſe ullum imperii ordinem indictâ cauſsâ proſcribere, aut externum in Germaniam militem absque Principum voluntate inferre.

IV. Proteſtantes Cæſare in militè ſcribendo potiores, copiis vincunt.

Inter has literarias concertationes, tanquam bellorum præludia, utriusque partis ſtudia in armis, quanto poſſent opere, cogendis erant, ad quæ expeditiores aliquantò confœderatorum quàm Cæſaris res erant. Siquidem illis jam tota propemodum favere Germania, aut religionis, aut foederis etiam admiſſi ſtudio videbatur. Ut proinde Catholicarum partium capita metu ſuſpenſà timidè ac cunctanter operam opemque Imperatori ſuo præſtarent. Ex ipſa etiam Cæſaris aula (ut non aberant hæreticorum fautores) nullâ ſecretorum conſiliorum fide, ad hoſtem emanabat continuò, quidquid agitatum domi decretumque fuerat. Cæſaris tamen, & indefeſſa diligentia, & infracta conſtantia eas omnes difficultates evincebat, quæ poterant eſſe maximæ.

V. Pontificem ſibi Cæſar certis legibus adjungit.

Pontificem ille ſibi adjungendum ratus, Cardinale Tridentino Madruccio interprete, foedus ante aliquot conceptum menſes ad ſextum Cal. Julias cum Paulo ejus nominis tertio iniit, quod iis conſcriptum legibus conſtitit. *Primò, ut Cæſar exercitum adverſus hæreticorum foederatos proximo Iunio comparet, omnesque Concilium Tridentinum aſpernantes ſectarios ad avitam religionem, Romanæque ſedis obſervantiam, vi aut ratione compellat. Deinde nullo pacis pactionisve alterius decreto cum illis conveniat quod orthodoxæ Romanæque Eccleſiæ adverſetur. Pontifex viciſſim ducenta aureorum nummûm millia Venetiis in hujus expeditionis uſum deponat, recipienda niſi bellum proceſſerit. Addat pecuniis duodecim millia Italorum peditum, equitesque levioris armaturæ quingentos,*

tos, are ſuo, & ſcribendos, & ſex menſium ſpatio alendos. Denique indulgeat dimidiam ex Hiſpania proventuum Eccleſiaſticorum partem, ex Cœnobiorum verò poſſeſſionibus venditis ad 500 aureorum nummûm millia, in ejuſdem belli uſum traducat, quibus tamen in re novi exempli arbitratu Pontificis abundè caveret Cæſar, pignore ex propriis bonis ſubſtituto. Pontifex ne belli ſumptibus ſufficiendis deeſſet, totâ Italiâ vicinisque inſulis decimas bonorum Eccleſiaſticis omnibus imperavit, Quo ſubſidio quamvis ampla res Cæſaris exiſtimari poterant, Acatholicorum tamen viribus longe futuræ erant inferiores, niſi illorum nonnulli, aut privatis inter ſe offenſionibus diſtracti, aut ſpe præmiorum adducti, imperatorium nomen ſecuti fuiſſent. In his Albertus & Joannes Principes Brandeburgi, Mauritius & Auguſtus fratres Saxoniæ Duces, Georgii duo, Magnopolis alter, alter Dux Brunſvici, Fridericus Comes Furſtenbergicus & Reinhardus Solmenſis, qui Auguſtanâ quidem confeſſione, Schmalcaldico tamen fœdere adverſariis conjuncti non erant. Fridericus Elector Palatinus belli pacisque medius, fide quidem in Deum proditâ, Cæſari nondum fidelitatem abjuraverat. Itaque propoſiti incertus, cum Mauritio Saxone & Joanne Branbeburgico armis intercedere, irrito tamen ſtudio, eſt conatus. Principes ac civitates orthodoxæ exiguo per Germaniam numero definiebantur. In illis, præter Ferdinandum Regem, Bavarus ac Clivenſis Duces, multique nobilium, nec fœdere, nec religione novâ hoſtibus addicti, in his urbium præcipuæ Moguntia, Treviri, Metæ, Aquiſgranum, Colonia: infirmum adverſus hæreſim, & viribus, & voluntate ſuâ futurum robur, ſi uno hanc impetu debellandam Cæſar ſtatuiſſet. Erat is Ratisbonæ etiamnum, quò concilii gratiâ venerat. Urbs hæc eſt liberarum civitatum ad Danubii ripam, quæ Auſtriam ſpectat, extrema, nobilitate atque amplitudine Principum copiis opportuna: ab Ingolſtadio novem paſſuum millibus, ab Auguſta octodecim ſeparatur, fide adhuc in Cæſarem integrâ, licet in ſuperos jam corruptâ. Huc Cæſar undique copias cogi ex nupero per Germaniam delectu jubet, tum ex Pannonia arceſſi Hiſpanorum duo millia octingentos. Germani quinque millium numero pedites confluxerunt ſub Hillebrando Madruccio Tridentini Cardinalis fratre ſtrenuo juvene, & Georgio Regenſpurgo expertæ virtutis milite. Hiſpani ſub Aluaro Sanda, viro genere, ac belli gloriâ inclyto militiam exercebant.

Nonnullos etiam Proteſtantium non illigatos Smalcaldico fœderi, cum paucis Catholicis ſibi addicit.

Tantillum cenſebat militem Imperator, cum Auguſtani ſimulatione amicitiæ adverſus Cæſarem depoſita, viginti & duarum cohortium militem, quem ſe urbi defendendæ ſcripſiſſe jactaverant, Ulmæ ac Wittenbergæ cohortibus decem, magnisque equitum copiis ſociant, viginti & octo bellicis inſtructi tormentis Fieſſæ poſito ad Lycum amnem oppido, caſtra caſtris objiciunt; ſed imperatorius miles longè impar retrò Tirolim conceſſit. Sectarii Fieſſâ occupatâ, validoque munitâ præſidio, propiùs ad Alpium fauces Italicis copiis præcludendas feſtinant. Unum iter ex Italia ad Bavariam, per Tridentum & medias Alpes Oenopontum patebat, quod ſub inde in bivium diſſectum, vel ſecundo flumine Oenopontum per Copſteinum, Tirolis oppidum, egregio firmatum opere; vel propter radices montium trans Cluſam deducit, arcem ingenio loci munitiſſimam. Huc quam-

VI. Proteſtantium urbes imprimisq; Auguſta decepto Cæſare, magnum militem locant, & Alpiũ fauces ad Italos excludẽdos occupant.

1546. quàmprimùm Schertelius federatorum archiſtrategus, caſtra admovit. Jam enim Copſtænum ſuæ poteſtatis habebat; valuit ea ducis celeritas ad terrorem primò, ac porrò deſperationem præſidiariis incutiendam, qui licet trepidè raptimque vallo arcem cinxiſſent, opere tamen recenti perlevique momenti nihil ad longam defenſionem adjeciſſe ſe crederant. Cluſâ igitur deditione acceptâ federati Oenopontum properant, quo loco occupato, Cæſar omnis ex Italia comitatus pecuniæ militisque transportandi via ac ſpes intercepta videbatur; ſed Caſtelalti, militiæ illic præfecti, conſilio diligentiâque profectum eſt, ut octidui ſpatio duodecim penè millium collectus exercitus, regionis atque oppidi defendendi gratiâ, confluxerit. Quâ re dejectis adverſariorum animis Schertelius ſeſe recipere eſt coactus. Quo ab Alpibus digreſſo, quadringenti Hiſpanorum Copſtænum adorti, felici ſucceſſu invaſere, non levi clade oppidanorum. Ita via Italis facta eſt haud multò pòſt affuturis. Quamvis igitur conſulto hunc federati alpium tranſitum Pontificiis copiis præripiendum exiſtimaverint; conſultiùs tamen longè acturi fuerant, ſi imparatum à commeatu ac milite ſufficienti Cæſarem Ratisbonæ aggreſſi eſſent, præſertim in urbe religione illis devincta verſantem, neq; ad longam obſidionem inſtructum. Error hic primus malè auſpicatæ militiæ fuit.

VI. Confoederatarũ urbium Duces feliciter auſpicā-tur, quibus Saxo & Haſſus ingentes copias jungunt.

Dilinga tamen interea ab Heddeco, Wirtenbergenſium copiarum præfecto, deditione accepta Catholicorum terrorem auxit, fecitque ut Eiſtetenſis Præſul, legatione miſsâ, pacem, commeatûs tranſitûsque per agros ſuos oblatione emerit. Sed & Schertelius, miles impiger atque in omnem occaſionem vigil, Donawerdæ improviſus adeſt, caſtriſque oppido admotis, ſpretâ deliberationis ſuſceptæ morâ, invadit urbem, vi ſuâ, an civium diſſimulatione, haud ſatis liquet, certè parcitum omnibus, armatâ vi parùm obnitentibus, præterquam cœnobiorum incolis. Urbs hæc Danubio incumbens imperialis & libera, caſtriſque figendis perquam opportuna eſt, cùm ad ſufficiendam militi per Danubium & Lycum annonam pateat. Siquidem Lycus amnis, medius Bavariæ Sueviæque limes, Auguſtam præterlabens, quatuor inde milliarum devolutus ſpatio, Danubio ad Donawerdam commiſcetur. Danubius verò ex Abnoba monte, Rhæticis Alpibus Rhenique fontibus propinquo, natus, per Ulmenſium agros ſeſe effundit, hauſtaſque per decurſum ſexaginta amnium aquas, ſex vaſtis fluminibus in ponticum oceanum evomit. Huic loco immoranti Schertelio Saxo Haſſuſque, federatorum Principum urbiumque ſummi Duces, [illegible] ingenti milite adjungunt, 80 cenſuiſſe omnes peditum millia, decem equit[illegible] morantur; bellicas ſecum, conflatas ex ære, machinas infra centum non traxiſſe.

VII. Cæſar Saxonem & Haſſum publico edicto proſcribit, bonaque addicit occupā-tibus.

Cujus rei, delato ad Cæſarem nuntio, utrumque Ducem, publicis tabulis rebellionis ac læſæ Majeſtatis reum promulgavit, ſuiſque poſſeſſionibus, iis proſcripſit legibus, ut primò occupantibus addicerentur, proſcriptionis eas memorabat cauſas, quas ferè ſupra litteris ad illigatas federi urbes complexus fuerat, *ed ctorum imperialium contemptum, exempla perfidiæ ac ſeditionis alita, icto conjuratorũ in Cæſarem ſedere, profligatos bello concitato imperii Principes, occupatos per vim fraudes-*

1546.

desve aliorum poſſeſſiones, corruptam oppreſſamque judiciorum, Spiræ præſertim, æquitatem; provocata in Cæſarem externorum Regum arma, Gallorum, Anglorum, Turcarumq́. Quæ quidem omnia tam, ajebat, eſſe manifeſta, ut refutari nequirent; tam atrocia, ut juſtiſſimam animadverſionem requirerent, quam, cùm lenioribus remediis ultima nequicquam ſit expertus, nunc denique acerbiorem adhibere ſe, intolerabili illorum pertinaciâ compulſum eſſe. Proinde ſingulis imperio ſubjectis graviſſimè ſe præcipere, niſi pari ſcelere pœnâq́ obſtringi cupiant, hanc ſocietatem ne conſiliis, opibus armisque conjunctis ineant. Si quid fecerint temerè hactenus, ne pertinaciam cœpto addant crimini, ſed maturè Cæſaris accedant partibus, liberos ſeſe præſenti decreto, eximiosque ab omni decernere obligatione fidei, quotquot illam, juratam licet hactenus, rebellibus præſtiterint.

VIII. Bellum Cæſari Proteſtātes Majorum more denunciant, ſed occaſionem ejus opprimendi, dum imparatus erat, improvidè neglectā.

Sed Cæſare paucis Germanorum Hiſpanorumque copiis aucto confœderatorum ſpes animique in immenſum excreverant, cùmque indicendum Cæſari bellum, inſtituto majorum, cenſerent, de literis inſcribendis ita inter utrumque diſceptatum eſt, ut Saxo, derogato illi Imperatoris titulo ſcribendum Carolo de Gandavo eſſe contenderet; quod abſque rebellionis nota imperatorium illi nomen tribuere vix liceret. At Haſſo magis viſum eſt, hoc illum titulo, niſi cum Caſtris, non exuere; ne Principes reliqui intempeſtiva arrogantiâ læderentur: quod cum minùs probarent ceteri, placuit denique ſalutandum illum, tanquam Cæſaris ſeſe loco gerentem. Miſſo tubicine literæ ex teli amento, veterum more, ad caſtra Landiſhutæ vicina deferuntur. Ferdinandus Toletanus Albæ Dux, fidei virtutisque ſpectatæ miles, ſummo illis poſt Cæſarem imperio præerat. Hic epiſtolæ datæ nihil reſpondit; ſed publicas viciſſim proſcriptionis tabulas ad rebelles perferendas tradidit, legatisque ejuſcemodi rerum crucem deberi aſſeruit, niſi in Cæſarem, injurias etiam clementiâ ulciſcentem, incidiſſent. Fuerat, ut dixi Carolus Ratisbonæ, nondum auxiliariis ex Belgio Italiaque adjutus copiis, nondum, exſpectatis ab Auſtria, militaribus inſtructus tormentis. Hæc per nuntios in via quidem acceperat eſſe, ſed hoſtium milite impedita, nec adfutura, niſi magno temporis itinerumque diſpendio. Quæ res cùm hoſti, ab omnium rerum copia inſtructiſſimo, perquam opportuna rurſum, ad Cæſarem Ratisbonæ opprimendum accidiſſet, tanta fuit omnium, vel ad intelligendum cæcitas, vel ad audendum negligentia, aut certè tanta imperatorii nominis fortuna, ut imbellì Carolum oppido hærentem, cui ſalutem ſuam crediturus in periculo non fuerat, impunè iſtic morari ſint paſſi, cum vix habiturum perfugii tutam ſedem, tota eicere Germania haud difficulter potuiſſent. At longiori illi temporum locorumque circuitu incluſuri hoſtem, conſultò ſeſe antè vicinis Cæſari præſidiis immunituros credebant, neque exercitatum per omnem belli fortunam Carolum tam levi impulſuros impetu exiſtimabant. caute ob id incedendum rati, ne quid præcipitando delinquerent. Sed timida hac circumſpectione ut fieri ſolet, dum Charybdim vitant, in Scyllam incidunt. Cùm enim vix ullum militiæ opus ſine diſcrimine ſit: *Stultum erit, aut omnia evitare pericula velle, aut omnia contemnere. Optimus ille miles, qui & graviora caute declinare, & leviora fortiter ſuperare didicerit: ne vel in præcipitationem, tanquam bellicæ fortunæ ſcopulum; vel in cunctationem, tanquam vadum,*

1546. *impingat*. Quorum illud temerarii, hoc timidi bellatoris vitium eſt, illud audacibus, hoc prudentibus metuendum. Verùm inexpertis contra expertiſſimum Ducem pugnaturis prona erant ad mali ſuſpicionem ac timorem omnia. Reinam igitur oppidum Bavariæ ad Lycum, non procul Donawerda ſitum, Cæſareâ Germani nominis cohorte defenſum, haud multo labore occupant, vim civibus extremam operiri nolentibus. Cæſar deinde hoſtium intentus conſiliis, per exploratores didicit Landishutum cogitare, ut viam, ab Oeniponto Ratisbonam ducentem, interciperent, atque ab exſpectato Cæſarem ſubſidiario milite ſepararent. Expeditior nulla futura erat expugnandi Cæſaris ratio, quam ejus propoſiti felix eventus. Cùm ab Italis Hiſpaniſque diviſo, certa illi Ratisbonæ obſidio, extremo rerum diſcrimine, exſpectanda fuiſſet. At prævertit celeritate, animoque incredibili Cæſar, ac quatuor Germanorum millibus Hiſpaniſque trecentis ſub Pyrrho Columna ad Ratisbonæ præſidium relictis, cum reliquo milite ſecundis caſtris Landishutum attigit, omnem ante belli aleam ſubire paratus, quam hanc extortam de manibus opportunitatem videre. Auxiliares igitur copias quantâ poſſent feſtinatione adeſſe juſſit.

IX Inſtructiſſimũ Proteſtãtium exercitum Cæſar ad Landiſhutum ſuſtinet, Italiſque conjungitur,

Erant in caſtris fœderatorum ad Neoburgum promotis, præter memoratum ſupra militem, principes & duces exercitus facilè novem. Ex Saxonica familia duo, ex Brunſvicenſi quinque, Anhaldinus & Dux Luneburgicus, quibus alii Germani comites decem acceſſerant, vires eorum omnium ſententiâ tam cenſebantur firmæ, ut, qui his ſe Carolum prælii diſcrimine objecturum crederet, eſſet nemo. Tamen ea fuit ad pugnandum alacritas, ad audendum virtus, ut pugnam mortemque etiam, ante fugam, electurus videretur. Siquidem caſtris juxta urbem fixis, hoſtium operiri adventum ſtatuerat. Hærebant ſuſpenſi multorum animi, ancipiti periculoſiſſimi belli eventu, intentiſque cogitationibus imminentem Reip. Chriſtianæ perniciem, aut ſalutem ominabantur, votis judiciiſque inter ſe pugnantibus, prout quemque favor atque odium in diverſa agebat. Cæteri ferè orbis Chriſtiani Principes, Imperatore in tam pia cauſſa deſtituto, otioſi ſpectatores, quàm actores tragœdiæ malebant eſſe; cùm ab ipſo Boryſthene tres Tartarorum Duces equitum illi millia quatuor, totidemque Arabum à Tuneto Rex barbarus ultrò in ſubſidium deferret, quibus neglectis ſuâ ipſe virtute ac Deo fretus, nullum in ſummo diſcrimine timoris argumentum dedit. Sollicitatus a conjuratis Dux Bavarus ita quidem in fide Imperatoris perſtitit; ut ei, neque obſtare, neque prodeſſe magnoperè ſit viſus. Cujus tamen non minùs ſalus, quàm diſcrimen, ex Cæſaris fortuna pendebat; cum illo ſuperato, de religione aut certè regione ſua periclitaretur, vel hæreſin vel bellum admiſſurus. Palatinus deinque ad partes ſeſe proteſtantium auxiliarem adjunxit. Franciſcus Galliarum Rex, Solimannus Turcarum, Henricus Anglorum adverſus Cæſarem provocati, fœderis cum illo ſuſcepti religione ſeſe impediri reſponderunt. Confœderati ibi animadvertunt Cæſarem opportuno ad Landishutum caſtrorum loco ſine atroci certamine dejici non poſſe, neque ita facile Ratisbonam annonæ apparatu atque omnis militaris occupari ſedem poſſe, deſidiâ utramque de manibus occaſio-

ne

1546.

nemeffluere ſinunt, dum jam copiis ex Italia adventantibus Cæſar factus auctior magis etiam illorum vires contemneret. Selectiorem nunquam ſpecie ac juventute militem Italiam ætate illâ dediſſe memorant. Præter equites levis armaturæ mille decem millia peditum ſub ſignis numerabant. His Octavius Farneſius Cæſaris gener Pontificiusque nepos, egregii juvenis animi præfectus, militiæ ſocios expertiſſimos bello viros, Vitellios, Sabellos, Sphortias, Urſinosque ſub ſe ducebat. Hos ſubſecuti ex Neapoli & Inſubria veterani roboris ſex millia Hiſpanorum ſub Philippi Lanoi Ducis auſpiciis. Quibus Imperator auxiliis confirmatus hoſtes Ratisbonam lentè progreſſos motis repentè caſtris præoccupare ſtatuit. At illi aliò conſilia Cæſaris ſpectare rati, Saxoniæ metuere cœperunt.

Quare ſtratum ponte Danubium transgreſſi, haud procul Norgovia, intelligunt, Cæſarem Ratisbonâ iter Ingolſtadium deflectere, is enim admirabili celeritate, juncto ad Neoſtadium duobus pontibus flumine in adverſum ripam nitebatur. Mutato igitur hoſtes conſilio Ratisbonam magnâ jam parte copiarum nudatam contendunt; ut à Donaverto & Neoburgo Cæſaris exercitum averterent, at ſubſidiario rurſum milite ad urbem deſtinato, præoccupata illorum diligentia eſt. Cæſar verò delecto ad Ingolſtadium idoneo caſtrorum loco ita reſedit, ut urbs ipſi, ipſe urbi contra hoſtilem impetum auxilio eſſet, dum exſpectatus à Belgio ſubſidiarius miles accederet. Oppidum à tergo erat, ſiniſtrum latus flumen paludesque tuebantur, a fronte ac dextera lata ſeſe in campos effundebat planicies. Poſt hanc non incommodo ſeſe loco caſtris noſtris hoſtilis exercitus objecit, certo quidem pugnandi conſilio, ſi fretum caſtrorum opportunitate Cæſarem poſſent elicere; at Carolo jam antè conſtitutum erat, Buranum cum Belgicis admittere copiis, quàm aperto marte concurrere. Hinc diſpoſitâ intra ſubitarii operis vallum acie, hoſtium irruptionem præſtolabatur. Sed his eminùs ſatis viſum eſt incredibili tormentorum vi in caſtra Cæſaris detonare, ut in imperatorios acie intra vallum explicatos globorum mille & nongenti ſint excuſſi; quo numero in caſtris reperti ad tormentorum Præfectum delati ſunt. Ita tamen conſtanter hæc tempeſtas à milite Cæſaris oratione ac communi periculo animato, eſt excepta; ut quem juſſus occupaverat locum, deſerere nemo ſit viſus. Carolum verò non abſque præſenti Numine ſervatum tum inprimis memorant cum excuſſa tormento Sphæra usque ad ejus pedes decidua, eodem veſtigio, quo ceciderat humo præter omnem conſuetudinem eruta ſepeliretur. Tanta cum ſuo Imperatore militum conſtantia, hoſtes a caſtrorum oppugnatione retardavit. Conſultò Haſſus ſuaſerat, avidas pugnæ cohortes, vel per valla in Cæſarem ducendas, multis copiarum partibus inferiorem. Cujus opinio, ſi primâ ſtatim die valuiſſet apud ceteros, præſentiori ad victoriam fortuna uti deinde nunquā potuiſſent; cum vallum etiamnum humile, neque opere pleno circumductum, facile ad tranſitum militi pateret, quod periculum noctis inſequentis morâ Albanus vallo inſtructior imminuit. Levioribus interim prœliis aut campo aperto, aut ex inſidiis concitatis, Itali Hiſpanique, ubique ſuperiores, perquam fœderatis importuni erant, præſertim cùm irruptionibus nocturnis in caſtra, nullam feſſo mili-

X Digreſſis Proteſtātibus Cæſare collocatis ad Ingolſtadiū caſtris, eoſdem rurſum validiſſimè oppugnantes tenet Belgicis, quæ ad ſe copiis aditum aperit.

1546

militi tutam pro quiete horam facerét. Cæſar verò munitionibus caſtrenſibus eò progreſſus ſenſim eſt, ut caſtra caſtris admoveret, & liberum hoſtili equitatui frumentandi aditum intercluderet. Ita graviſſimis denique incommodis circumventi fœderati tantò inferiores virtute, quanto numero ſuperiores, communi ſententia diſcedendum ſtatuerunt. Subinde nuntiatum Cæſari eſt, Maximilianum Buranum Belgii comitem, deluſo obſiſtente ad Rheni oram Aldenburgio tranſmiſiſſe decem peditum equitumque quatuor millia, quibus Hiſpani Italique, Angli contra Galium nuper ſubmiſſi, ſex millium numero ſeſe adjunxiſſent. Hunc vero, conjurati Helvetorum jam ſeptem millium aucti copiis, cum objectis inter Cæſarem ac Buranum caſtris, aut arcere, aut ad iniquam pugnandi conditionem potuiſſent compellere, timidè parumque circumſpecte ſeſe Caſtris ad Donavertam incluſêre de ſua jam tantùm addictarumque ſibi urbium defenſione ſolliciti.

XI. Cæſar plenis jā copiis inſtructus progreditur, urbeſque diverſas occupat, & pugnā ambit.

His opibus Cæſar fretus, complura ad utramque Danubii ripam oppida, à Neoburgo exorſus, non tam vi, quàm virtutis ac felicitatis ſummæ exiſtimatione obtinuit, nil hoſte contra auſo, qui tot urbium jacturâ provocatus, de Nordlinga ſibi providendum exiſtimabat: motis iccirco Donavertâ caſtris, haud procul urbe conſedit, loco munito atque ad rem frumentariam idoneo, quæ res Cæſari profuit, ad Donaverdam Italicis copiis occupandam, inde Tilingam Lauingamque, ac vicina ejus loci oppida in poteſtatem recepta. Cum, Prentio amne ſuperato, Ulmenſium agris immineret, hoſtem rurſus, Ulmæ ſubvéturum, Nordlingá abſtraxit, qui poſtquam unà cum Cæſarianis ad amnem crebris velitationibus concurriſſent, nunquam tamen pugnæ capitalis aleam, ſæpiùs à Cæſare oblatam, experiri ſunt auſi. Aſperior jam utroſque hiems ad hiberna provocabat: ſed ne id, conſiliis licet ſuorum incitatus, Cæſar ageret, gravis illum atque æqua continebat ratio, quâ mediam belli fortunam abrumpendam non putaret.

XII. Proteſtātes quæſitā nequicquā pace, & ſame preſſi, exercitum pro hibernis quærendis partiuntur. Sed Principum copiis Franconiam Cæſar præcludit, unde domum repetere coguntur.

Itaque, metatis ad Lauingam caſtris, atque ex iniquiori primum loco ad æquiorem traductis, hoſtes ad Giengam reſidentes, eâ rerum inopiâ ac deſperatione preſſit: ut poſtquam de pace fruſtra Cæſaris animum pertentaſſent, ſeptimo denique Cal. Decemb. bipartito exercitu, quorum altera pars, quæ erat fœderatarum urbium, regiones ſuas per hiberna inſideret, ac defenderet; altera Saxonis atque Haſſi auſpiciis ducta in Franconiam, magno Cæſaris incommodo, perventura credebatur, cùm eo loci Rotenburgo potiti firmiorem etiam, quam ad Danubium ſedem poſſent figere. Sed Boſſingâ Nordlingâque per iter Cæſar obtentâ, Rotenburgum pervenit ante, & obtinuit, quamvis ab orthodoxa fide alienam urbem. Quocirca hac etiam facultate Franconiæ poſſidendæ erepta, conjurati Principes, impedimentis ob viam in confederatorum propugnaculis relictis, domum quiſque ſuam, ad hiberna contendunt. Saxo tamen, non otioſo per hiemem milite, pleraque illorum locorum recepit, quæ, junctis Ferdinandus Rex cum Mauritio Saxone copiis, per Saxoniam invaſerat.

Porrò, attritis ſine pugna hoſtibus, tanta Cæſari autoritas, tanta federatis urbibus acceſſit trepidatio, ut certatim ad eum Legatos deſtinarent, veniæ amici-

tiæ-

1546. XIII. Urbibus liberis & Palatino Wirtenbergicoque Principi Cæsar certo onere pacem indulget.

tiæque obtinendæ gratiâ, in quibus Ulma ipſa atque Auguſta, conjurationis initæ primipilares. Palatinus etiam ac Wirtenburgicus Principes, quorum ille veneranda jam caput aſperſus canitie, non ſine lacrymis, ad pedes Imperatoris proſtratus jacuit. Receptis in gratiam ex denique leges datæ acceptaque fuerunt. *Ut fœdus perpetuum atque inviolabile cum domo Auſtriaca paciſcerentur, irritâ omni pactione cum quovis alio hominum genere ſuſceptâ, nullam deinde ſocietatem adeant, niſi Cæſareâ auctoritate probatam. Ioannem Fridericum Saxonem & Philippum Haſſum, tanquam patriæ hoſtes, publicâ conteſtatione averſentur ac damnent. In ſubditos alterius, præterquam Cæſaris; ſtipendia merentes pœnâ æquiſſimâ animadvertant. Denique in urbes municipia atque arces præſidio imperatorio opportunas, militem admittant. Unde Auguſta Schamburgii, Ulma Naſſavii, Francofurtum Berani cohortibus eſt tradita. Adjecta his legibus mulcta pecuniaria. Ulma centum aureorum millibus, Francofurtum viginti, Memminga quinquaginta, aliæ urbes pœnâ aliâ defectionem luerunt. In quibus Auguſta centum ac viginti aureorum millia dependit. Præterea, duodecim tormenta bellica pleraque urbium adjecêre.* Schertelius verò federatarum civitatum Dux, ſalutis obtinendæ dubius fugâ ſeſe in Helvetiam recepit.

XIV. Carolus patientia & ſolertia belli hoſtium, ſine pugna victor.

Bellum hoc ſemeſtri integro medias inter hiemis injurias Cæſarem in armis tenuit, quem non rarò acutis podagræ doloribus conflictantem, invicto tamen animi robore ad omnem patientiam obduratum, non ab acie periculum, non valetudo ab armis revocavit. Omnem unus ipſe fortunam conſtantiſſimè, & urgebat, & ſuſtinebat: novarum ſemper belli artium ac conſiliorum ipſe ſolers tam inter ſuos repertor, quam explorator in hoſtibus. Hinc toties ſuſceptas ab eo rerum gerendarum rationes, aut ſuâ ipſe prævertit diligentiâ, aut labore evertit. Hinc Ingolſtadio, Donaverto, Nordlingâ & Giengâ belli uſu ac felicitate inferiores hoſtes depulit, denique ita ſine prælio illos fregit, ut non ſemel victi triũphatique videri poſſent.

XV. Saxo reverſus occupatas à Mauritio urbes pleraſq; recipit.

Saxonum Princeps dum alienis occupandis adjecit animum, propriis magnâ parte excidit. Siquidem Mauritius & Auguſtus conſanguinei in Saxonia Duces, à Friderico jam olim diſſidiis alienati, ſuis ac Ferdinandi Regis armis hujus ditionem penè totam invadunt. Omnem ante lapidem moverant Saxo & Haſſus, ut Mauritium, eàdem ſibi religione devinctum, in partem ſuorum armorum deducerent. At Saxoniæ poſſidendæ ſpes, quæ Cæſaris edicto, ad primò occupantem perventura erat, religionis curam facilè ſuperabat. Quare in nomen ipſius libellis infamibus graſſati, admiſſæ hominem perfidiæ condemnabant, quibus Mauritius ita occurrit; ut ſummo ſe Imperatori obſequentem jure diceret, oſtenderetque, *navatam abs ſe operam, ut à ſeditione concitata, ad quietem omnes pacemque revocaret, arma ſe defendenda Saxoniæ ſuſcepiſſe, ne in exterorum Principum manus, proavorum ſuorum hereditas devolveretur. In hoc bello nullam de religione, ſed de imperio contentionem ſuſceptam à Cæſare, in libertate illius nec ſibi, nec aliis hactenus ab Imperatore quicquam eſſe imminutum.*

XVI. Mauritius Cæſaris ſo-

Caverat enim Cæſar, ne hæreſim potiùs, quàm adjunctam hæreſi rebellionem expugnare crederetur; ut à Schmalcaldico fœdere diſtineret, tot urbes per Ger-

1546. maniam Principesque libertatis, ac nuper ortæ religionis ſtudioſos: quibus Caroli ſane potentia multò erat futura inferior. Eccleſiaſticorum quidem bonorum imperata reſtitutio eſt; ſed decretorum vi in Auguſtano ac Spirenſi comitiis jam alias factorum. Saxoniæ Elector, ubi omni cum Mauritio conciliationis ſpe excidiſſe ſe vidit, in Thuringiam ac Miſniam ſe cum exercitu quatuordecim millium effudit, & non minori celeritate, quam felicitate amiſſa recuperavit. Lipſiam tamen Dreſdaque per opportuna præſidia oppugnationem ſuſtinente, quin & Mauritium, magnâ ſuæ regionis parte obtentâ, multavit. Hic verò, & militiæ & belli ſumptibus Friderico ex communi federatorum ærario bellanti impar, Cæſaris opem imploravit, qui adfuturum Duci Albertum Brandeburgicum cum ſubſidiariis cohortibus, deſtinat. Sed is miles audaciâ, quam prudentia melior, dum Rochlitia occupatâ, cùm cœlibis vitæ femina, Haſſi ſorore, epulas inter choreasque deliciatur, mulieris aſtu, ac Friderici ab ea evocati armis improviſò circumſidetur, ipſe ratus tutiorem ſibi in campo, quàm intra mœnia parum firma pugnam cum hoſte fore, dum animosè magis, quàm circumſpectè prælium ineunt, pleriſque ſuorum, aut fugâ, aut cæde amiſſis, vivus ab hoſtibus intercipitur, ac Gothæ, fortiſſimo Saxoniæ munimento, includitur.

Margin: Jattibus [illegible] ære re tradit, quod is bellum religionis non religionis intendat.

An. 1547

XVII. Deinde ut vires fortunamque adverſus Cæſarem ſtabiliret magis, Thumſhirnum legatum, cum aliqua copiarum parte, in Bohemiam, hæreſi jam dudum fluctuantem, deſtinat. Qui præterquam quod Joachimicâ valle potitus eſt, ſubditorum adverſus Regem Ferdinandum arma concitavit. Erant illi jam ante ſeculum Huſſitarum perfidiâ à bonis legibus Regibusque alieni, quare illam aliter ſentiendi vivendique libertatem, quam ſibi vendicabant, indulgendam cenſebant. Igitur, obnitente per minas preceſque nequicquam Ferdinando, indicta nobilitas comitiis, Caſparem Pflugium genere inter ſuos potentiâque facile principem ſummæ rerum præficiunt, ac militiæ colligendæ dant operam: verbo quidem, ut contra externum ſe hoſtem defenderent; reipsâ, ut rebellium numerumque augerent. Sed enim virtus ac fortuna Imperatoris his machinis erat longe ſuperior; ſiquidem ille rebus ſuorum, hoſtiumque exploratis, opportunè podagræ doloribus exemptus, ad Ferdinandum Mauritiumque Ægram Saxoniæ Bohemiæque finitimam urbem, auxilii gratiâ, cum parata militum manu properavit. Qui, licet ſilvis Bohemiam ambientibus, per ſeditioſos accolas ſeceſſi, hærerent prepediti, eluctati tamen per varios circuitus denique adſunt. Nec diu Cæſar moratus; ſed Ægræ, veteris etiamnum fidei oppido, ferme paſſim habitis exactis, magnâ celeritate in Saxoniam duxit, ut aperto hoſtem campo prius deprehenderet, quàm urbium ille abs ſe occupatarum vallis includeretur, ubi difficilis ac longa futura eſſet expugnatio; quòd non paucis, & munitionis robore, & belli apparatu egregiè proſpectum eſſet. Hærebat Elector ad Mulenum illic re ad Albim oppidum, nuper Mauritio ademptum, tum quod ponte illic ſtrato, ſuperatoque fluvio, hoſtem poſt ſe facilè relicturus crederetur; tum quod Bohemorum auxilia eo loci opperiretur.

Margin: Saxo, cæ[so] Brandeb[urgi]co à Cæſare auxilii gratiâ miſſo Bohemos in fide fluctuantes ad rebellionem excitat. Venit Cæſar [ex] improviſo ſuppetias propere [pr]at.

XVIII. Cæſar continuato decem dierum itinere, ubi diem unum militi per quietem recrean-

Margin: Cæſar inexſpectata ce-

1547.

recreando indulſiſſet, intelligit Saxonem ad alteram Albis ripam reſciſſo ponte ſublicio conſidere, loco caſtris percommodo, quòd elata per crepidines ora, difficilem tranſituris acceſſum faceret, & facilem obtinentibus defenſionem : ſed cum Cæſari, Albano licet cæteriſque refragantibus, ea animo inſediſſet perſuaſio, iniquâ licet conditione, pugnandum eſſe, priuſquam hoſtis, aut loca tutiora occupaſſet, aut viribus invaleſceret, omnis ad tranſitum experiundum adhibita eſt induſtria. In hunc finem pons inſtructus & diligenti exploratione repertum ab Albano Vadum, illac pediti, hac equiti decretum iter; ſed etiam hoſtes Milburgi, in oppoſita conſederunt ripa, ubi tentata a Cæſarianis via eſt. Hos objectis tormentorum globis, & plumbea ſclopotorum grandine, magno numero, cùm ex litore, tum ex navibus dejecerunt Imperatorii milites; tanto ſtudio, ut brachiorum tenus in aquam procurrerent libraturi in hoſtem glandium millia. Porrò cùm navium defectu, pontem toti inſternere flumini Cæſar non poſſet, rem pene incredibilem, deni ex Hiſpana militia ſunt auſi; qui, ut neceſſaria ad pontem navigia hoſti ſubducerent, depoſitis veſtibus, Albim natando ſuperant, gladioque quem ore gerebant armati ejectis defenſoribus, naves deſtinatas ad ſuos, incolumes ipſi, perduxêre. Dum pediti tranſitus ponte inſtruitur,

Iema e, & forte à bim upc. at, & clo e. qui … in hoſtē Saxone longè ſuperiorem milite fertur.

XIX.

Cæſar cum equitatu ruſticum ducem ſecutus, per fluvium, impetu rapacem, & per intervalla natante equo ſuperandum, alteram ripam tenuit, Hungarico jam ante equitatu, cum ſclopetariis inſeſſoribus, in hoſtem præmiſſo. His præter opinionem acceptis, Dux Saxonum properato itinere Wittenbergam contendit; ita quidem ut equitatus pars extrema tueretur, & infeſto ſicubi inſtaret, hoſti ſeſe objiceret. Quæ res quamvis & noſtrorum retardaret, & illorum promoveret impetum, nihilo tamen ſegniùs Cæſar fugientibus cataphracto poſt terga equite inſtitit. Qui dum obviam crucifixi imaginem impii militis glande convulſam cerneret, plenum impietate facinus deteſtatus, elevatis in cœlum oculis manibusque; *Si volueris*, inquit, *mi Deus, illatam tibi injuriam poteris hodie ulciſci*. Nec multò poſt conſecutus hoſtem Albanus eſt, quem dum Saxo facilè ſe preſſurum exiſtimat, Cæſarem quoque approperantem conſpicit: utrique tamen ſe, beneficio ſilvæ cui aderat, non imparem ratus, aciem tormentaque adverſus hoſtem diſpoſuit. Ducebat is peditum ſena, equitum tria millia : cui opponebat Cæſar equitum millia quatuor, omni poſt ſe peditatu æreiſque machinis relictis, quod ea feſtinatione, quâ ad hoſtem ſiſtendum opus, promoveri non poſſent. Duplici ſuos acie Cæſar diſtribuerat, Germanicæ militiæ more neglecto, quo equeſtris aciei frons anguſtior ſenſim in latius corpus effunditur: ſtabant enim in fronte agminis ſepteni deni ſerie, acie velut in cuneum deficiente. Quâ ratione & majorem quam pro numero objecit hoſtibus multitudinis ſuſpicionem, & cavit, ne circumveniri ab adverſario milite tam facile poſſent. Utrumque ſimul in hoſtem agmen ire non poterat, paludoſi loci uligine præpeditum.

Pons, mira audacia navibus adductis flumini interim tut a peditatum & tormenta tranſcenda. Sine his tamen Cæſar ſtructam Saxonis aciem invadit, ſuorum multitudine non ſu gens.

XX.

Unde Cæſar, ordinibus contractis, Albanum, cum Mauritio, pugnam exorſos non nihil … ſubſecutus, qui deinde infeſta in hoſtem ſigna tanta vi intulit, ut nemo adverſariorum equitum loco conſiſteret; ſed in effuſam denique ſolutus fugam,

Equitatu Saxonis fuſo peditatus aliquando-

1547. Tum reſiſtens cæditur.

gam, pedit tum omnem præſidio nudaverit. Hic ad primum quidem impetum inconcuſſu ſubſtitit; quòd minus in fuga ſalutis haberet, brevi tamen ſolutis per irrumpentem equitatum ordinibus, momento temporis ad proximas ſilvas fugâ ſeſe convertit. Sed Hungaricus levis armaturæ eques, per omnes latè fugientes immani cæde graſſatus eſt. Quâ gente, vix alia in hanc rem expeditior, ſive induſtriam ſive etiam celeritatem ſpectes. In ſilva armorum per vias multitudo, ſtrataque occiſorum, aut morientium cadavera, inſequentium vim non parum retardavit: captivorum is fuit numerus; ut non pauci militum pro ſe quique, vicenos & ampliùs traherent, Cæſar ad quatuor paſſuum millia hoſtium fugam proſecutus, cum ſuos victoriæ nixos fiduciâ, in omnem partem diſſolutos ferri conſpiceret, inſequentes ad ſigna convocat, ne incautos objiceret diſcrimini, & in victoria occumberent.

XXI. Cæſari diſperſũ militem revocanti ad ſigna, captivus Saxoniæ Princeps ab Hiſpanis ſiſtitur.

Huic ſeſè Ferdinandus, egregii, hoc etiam in bello, militis Ducisque munere functus, denique & Albanus reductis ſuorum agminibus addidit, quem vix exſperat reducem Cæſar; cùm de capto Saxonum Principe Friderico nuntius advolat, magno nationum ſtudio hanc ſibi Ducis intercepti laudem vendicantium: in quibus Hiſpani ſex, ut ceteris numero, ſic fortunâ potiores videbantur. Hi Principem Electorem equo inſidentem ac vulnere, ſecundum malam lævam, perſtrictum adducebant, qui ubi in conſpectum Imperatoris Albano præeunte venisset, nudata chirothecis dexterâ, cum ex equo, venerationis causâ deſcenſum nequicquam moliretur, ut qui corporis mole, vulnere ſitique fractus eſſet, juſſus ſedem in equo obtinere, ad Cæſarem detecto ſubmiſſoque converſus capite: *Tibi*, inquit, *potentiſſime ac clementiſſime Cæſar, me captivum dedo.* Ad quæ Carolus: *Ergone*, inquit, *tibi nunc Cæſar videor? alium me certè nuper faciebas.* (per contemptum enim Carolum de Gandavo appellare conſueverat) oranti deinde; *ne infra Principis dignitatem inter vincula haberetur*, reſpondit, *pro ſuo illum tractandum merito.* Simulque frequenti cuſtodiæ traditus, atque in caſtra deductus eſt.

XXII. Pauci hoſtium vel qui, qui ferrũ aut captivitatem vitarunt. Cæſarei paucis amiſſis tormẽtis & impedimentis omnibus potiti ſunt. Prodigiis varius hæc clades notata eſt.

Nox incumbens perſequentium gladiis multos ſubduxit, quanquam non pauci ad 12 paſſuum millia pugnæ prædæque ardore abrepti fuerint. Mauritius inhærens permixtusque fugientibus, ſclopo tergori admoto concidiſſet; niſi, fallente fomite militis conatus deluſus eſſet. Multos adverſariorum ferrum abſumpſerat, plures vincula ſtrinxerant, pauci ex toto exercitu reliqui, quadringenti numero, Wittenbergam ex fuga confluxerunt: tormentis impedimentisque omnibus imperatorii potiti ſunt. Erneſtus Dux Brunſvicenſis leviorum in his bellis præliorum ſemper anteſignanus, cum aliis inferioris fortunæ bellatoribus interceptus eſt. Cæſariani exercitus jactura intra quinquaginta militum numerum ſubſtitit. Ut proinde victoria hæc, ad octavum Cal. Majas parta, ſingularem cœlitum favorem complecti videatur. Illud manifeſtum eſt, prodigiis fortunam Cæſaris cœlitus fuiſſe inſignem; ſiquidem illo, quo prælio decertatum fuit, die Sol mutato colore ſubobſcurum ac veluti infectum ſanguine vultum induit, quod portentum, ita omnium oculis, admiratione defixis, objectum eſt; ut non modò per Saxoniam Germaniamque, ſed & Galliam Britanniamque ſemotas à nobis

gentes,

1547.

gentes,ad ſpectaculum ſeſe tam novum tectis effuderint, neque à paucis exiſtimatum ſit,ſubſtitiſſe defixum inter aſtra ſolem; repetito veteris ævi miraculo, ne victoriam Cæſaris,properatâ nocte interciperet. Hoc in Avilæ atque Illeſcæ hiſtoriis, quanquam, ut par,timidè, tum & illius temporis verſibus relictum eſt,quorum fide iſta poſteris audienda magis,quàm credenda transmittimus. Illud indubiis verbis aſſerunt,eodem pugnæ die,&aquilam exercitum inumbraſſe Cæſareum,& lupum in milites de ſilva effuſum,ac diſcerptum fuiſſe, caſune,an aliquo futurorum præſagio incertum hominibus eſt.

XXIII. Deo Cæſar acceptam victoriam refert, & Saxonem capitis damnat.

Certè Imperator Superos magis in hoc certamine, quàm vires humanas valuiſſe profeſſus eſt. Cùm illud poſt victoriam Aſiaticam Caii Julii Cæſaris uſitatum ſymbolum, *Veni, vidi, vici*, modeſtè inflexo lemmate uſurparit, *veni, vidi, at Deus vicit.* Cognitum ſub pugnam eſt, Thumſernum cum milite ab ſe nuper abducto,tum ſubſidiariis Bohemorum copiis propediem adfuturum; ſed, inſigni virtute ac celeritate,Cæſar ſpem omnem fortunamque hoſtibus amputavit.Subinde ad Wittenbergam Principem Saxoniæ urbem,& Ducum ſedem caſtra movit Imperator, ubi militari conſilio, exploratis ſuorum opinionibus, capitis Saxonem damnavit, quam Cæſaris ſententiam conſtantiori, quàm pro religione animo,Fridericus excepit.Id ſolum precatus, *ut uxori liberisque teſtamento cavere ſibi liceret, &,ne ad illos pertingeret calamitas,ad quos culpa nulla perveniſſet Ceterùm ſe minimè,dicebat ſperaſſe,clementiam Cæſaris in ſuâ primùm infelicitate terminandam.*

XXIV. Brandeburgici Principis ac deinde & Clivenſis interceſſione vitam obtinet.

Id ubi fama delatum accepiſſet Joachimus Brandeburgi Princeps, nihil moratus junctum ſibi religione Principem, omni contentione in vita retinendum judicabat.Quocirca properè adfuit,multisque apud Cæſarem ſexto Maii die argumentis,pro ſalute Joannis Friderici contendit. * *Vide*, inquit, *ô Cæſar,ne unius hoſtis internecione plurimorum in te odia reſuſcites, ut quos tibi per Germaniam Principes clementiæ opinione conciliaſti,tam improviſo ſeveritatis exemplo avertas. Simulatum hactenus in te exiſtimabunt benevolentiæ erga ſumma imperij capita,ſtudium;donec opportunos vindictæ inimicos in manibus ferres.Viciſti fateor,Imperator fortiſſime, atque de hoſtibus tuis feliciſſime triumphaſti:videndum ſanè eſt,ne victoriam ita pretioſam corrumpas à teipſo,tuæque felicitatis adverſarius,irâ atque inclementia turpiter ſuperatus.Germanorum in te fidem amoremque lenitate mereri,ſeveritate ſolâ evertere poteris. Hoc gentis ingenium eſt,quod pœnis parum moderatis aſperatur magis,quàm corrigitur,& ſponte potius quàm coactè ſubeſt: nec facilè ſervitutem patitur, niſi liberam. Sed ut hæc incommoda ac pericula devitaveris;tamen effugere omnem ingrati animi notam, erga familiam hanc ſuis majoribus illuſtriſſimam, Auſtriacæque domui multis beneficiis addictam,non poteris.Occurret multorum animis illa olim hujus gentis imperio gloria, primum ab his poſſeſſa, ac per multam retrò poſteritatem transmiſſa. Subveniet benevolentia,tibi olim ad imperij coronã accerſito impenſa, cum ſuffragia Saxoni collata in te ſingulari dignitate ornandum ultrò tranſtulerit.Cui niſi hoc tempore in illa Principis fortuna reſponderis,obliterata omnis apud te beneficiorum memoria cenſebitur; neque gratitudinis neglectæ minorem, quàm inclementiæ labem præclariſſimæ nominis factorumque tuorum commemorationi aſperges.* Ad hanc Brandeburgi obteſtationem Guilielmi Cliviæ Ducis pro affini Principe

1547.

apud Cæſarem intercedentis deprecatio acceſſit, quorum autoritate illa ſententiæ ſeveritas mitiori aliquantò pacis conſilio inflexa eſt.

Electoratu tamen & poſſeſſionibus privatur, perpetuoque addicitur carceri. Mauritius Elector ſubſtituitur. Gotha arx fortiſſima deſtruitur.

Cujus tamen graviſſimæ Saxoni leges conceptæ ſunt. Nam, licet pertinaciſſimè innovatæ religionis decretis adhæreſceret, ante vitam, quam hæreſin deſerturus; alia tamen quantumvis acerba Cæſaris imperata accepit. Primùm *ſeptemvirali dignitate poſthac abſtinere eſt juſſus, omni etiam heredibus ad eandem ſpe ac jure præciſa. Arcibus deinde omnibus oppidisque à ſe poſſeſſis, tormentis, armis, cæteroque belli apparatu exutus eſt, nonnullis per Thuringiam locis ad vitæ neceſſitatem relictis. Denique & Albertum Brandeburgicum è carceribus in libertatem ac poſſeſſiones priſtinas coactus remittere, tum omni obnuntiare federi contra Cæſarem ſuſcepto. Poſtremò bona Principis in Ferdinandum ac Mauritium pro cujusque impenſis merituque diſtributa ſunt. In hunc etiam ſeptemviralis poteſtas translata eſt, cum aliquo auri argentique onere in Friderici liberos conferendi. Ipſe Dux, ſatis ex vita conceſſa habiturus beneficij, captivi ſpecie Imperatorem ſequi jubetur.* Wittenberga poſthæc cœteræque Saxoniæ urbes, obnuntiante juri ac Sacramento Principe in Cæſaris poteſtatem tranſière. Gotham vero inexpugnabilem ejus loci, naturæ artisque beneficio arcem funditus evertere, quàm cum periculo impenſisque belli poſſidere maluit. Reliquum erat ad abſolutam Cæſaris victoriam federatum Saxonibus Philippum Haſſiæ debellare Principem; Bohemorum enim rebellio inter tentatum primò facinus ſubſtiterat, jamque veniam, poſt ſupplices apud Carolum Legatorum preces, meruiſſe videbant.

XXV.

Philippus Haſſiæ Princeps metu Carolini belli imminentis, & conſilio Mauritii aliorumque Proteſtantium Principum ſe ſubmittit, duris admodum conditionibus.

Haſſus ubi in ſe arma verti intelligeret, tentatumque Mauritii deprecatione Cæſaris animum, opinione duriorem comperiſſet, neque demùm alias, quàm victi à victore conditiones exſpectaret, maluit fortunarum ultimum, quàm vitæ ſimul periculum facere. Quare Eblebi familiaris ſibi hominis conſilio & opera per Mauritium & Brandeburgicum, Cæſaris animum, de venia factorum impetranda pertentavit, arcium plerarumque demolitione, apparatuque bellico ultrò Cæſari delato. Pacis igitur leges ab Imperatore conceptæ, ac per Eblebum ad Philippum deportatæ ſunt, cum adjunctis Principum litteris, quibus ſuaſum; ne quam earum conditionum exceptione, aut morâ detrectaret; alias pacis leges non admiſſurum Cæſarem. Ejus ſe poteſtati tantò ſubmitteret paratior, quantò mitiorem ſuæ calamitatis eventum præſtolaretur. Nihil gravius in illum decernendum, quàm oblatæ pactionis literæ tulerint, mortem carceremque perpetuum formidandum non eſſe ultrò ſeſe dedenti. Cui deinde promiſſioni ſuam ipſi fidem appoſuerunt. Ceterùm pax his Philippo legibus permiſſa eſt, *ut ſe ſuamque provinciam nullâ exceptione dedat Cæſari, noxamque ſuppliciter, ejus advolutus genibus, deprecaretur. Imperii porrò decretis Cæſarisque voluntati parate obſequatur. Ad judicium imperialis Cameræ non obſervantiam modò; ſed & impenſas conferat: communibus viribus ſeſe adverſus Turcæ inſolentiam conjungat. Federibus ac inprimis Smalcaldiæ contra Cæſarem initis obnuntiet. Hoſtem atque amicum cum Ferdinando atque Imperatore communem deinde habeat, ſubjectos ſibi domi militiaque viros ad idem obſequium extremis etiam ſuppliciis adigat. Arcium propugnacula ſolo exæquet, Ziegenhenio tantùm Caſſellæque ad regionis defenſionem conſervatis, denique poſt tradita belli tormenta, apparatumque omnem*

mili-

1547.

militarem centum quinquaginta aureorum millibus noxam defectionis luat. Familiæ Teutonicæ aliiſque Eccleſiæ ordinibus, armis erepta reſtituat, atque in libertatem patriamque Henricum Brunſvicenſem cum filio reponat. In quæ legum capita, Haſſum cum liberis totaque patriæ nobilitate ac plebe voluit concedere, Brandeburgico, Mauritio, ac Wolfgango Palatino fide jubentibus adjurantibuſque, ſe adverſus Haſſum pacta labefactantem, arma ſociatis viribus ſumpturos. Philippus ad oblatam Cæſaris voluntatem nonnihil cunctatus eſt, & quòd ſeptemvirorum in ſe fidem parùm haberet exploratam, anceps conſilii fluctuabat, ingrataſque Carolo moras attexebat. Quocirca is caſtra Wittenbergâ movit, præmiiſque in ordinum ductores, primoſque trans Albim effuſos milites diſtributis, contra Haſſiam expeditionem adornabat. Quod ubi Philippus accepiſſet, præoccupandum extremum diſcrimen ratus, Halam Mauritio & Brandeburgico occurrentibus 18 Julii ingreſſus eſt. Ubi poſtridie pacis conditiones ad ſubſcribendum oblatæ ſunt.

XXVI. Metuentem Philippum Cæſarei Principes fide ſua interpoſita, erigunt.

His cùm adjectum fuiſſet, *Cæſaris unius eſſe ſi quid controverſum inciderit, pacis capita interpretari*, novâ ſuſpicione gravioris mali ambiguus hæſit, neque obſcurè reluctatus eſt, cum Atrebatenſis Epiſcopus omni illum metu abſolvere conaretur, modò placitis Concilii Tridentini pareret. Quam cùm Haſſus cautionem nunquam antè appoſitam averſaretur, Mauritius ac Brandeburgicus Principes ſtipulatâ manu clam fidem dedêre; hoc ſe illum timore velle abſolvere; quòd neque ipſi in hujus Concilii ſententiam unquam ſint diſceſſuri. Acceſſit Epiſcopi acerba denuntiatio, indignationis Cæſareæ in Caput ipſius hac morâ provocandæ, ut proinde hinc metu, inde ſpe propellente ita demum conditionibus ſubſcripſerit. *Liberi, pii, generalis Concilii decretis, quo non minus caput, quàm membra reformentur, ſe pariturum; ubi Mauritius & Brandeburgenſis facturi eſſent.* Sub hæc ab utroque Principe ad Carolum, magno Principum ac nobilium conſeſſu circumfuſum, deducitur, ſupplexque ad Cæſaris genua devolvitur, ille, qui nuper extrema rerum pericula prius experiri, quam hanc ſubire fortunam decreverat. Neq; antè humo erigitur, quàm unus Procerum Guntherodus ſubmiſſa oratione Philippi noxam juſtamque Cæſaris offenſionem deprecatus eſſet, & fidem obſequiumque futuris temporibus incorruptam pollicitus: ac deinde Cæſareus orator Seldus expoſuiſſet Imperatoris clementiam in peſſimè meritum clientem; ut *quem à proſcriptione, a bonorum omnium mulctâ, ac ſupplicio denique & carcere perpetuo eximat, leni ſolùm pacis legibus comprehenſa pœna caſtiget.* Quæ cùm ultrò citròque expoſita eſſent, ſeſe Philippus actis gratiis, ſed nullius juſſu in pedes extollit, cui neque dexteram, neque aliam benevolentiæ ſignificationem Cæſar dedit. Unde conturbato atque hoſtium, circum tacitè applaudentium, ora intuenti, nihil iſtâ abjectione, ut elati erat animi, aſperius evenire potuit, cùm præter ceteros Procerum Brunſvicenſes ſuos nuper captivos aſpiceret.

Tridentino ſe pariturū certis conditionibus recipit.

XXVII. Haſſus ſummopere indignatur ſe ad cuſtodiam deſtinari.

Albanum deinde cum Electoribus ceteris ad cænam evocatus adiit; ubi, poſtquam horas aliquot inter epulas luſumque abſumpſiſſet, à Mauritio ac Brandeburgico intelligit cuſtodiam ſibi, quantumvis illis obnitentibus, paratam. Mirum eſt quantùm ea denuntiatio Haſſum præferocis ingenii virum concitaverit.

1547.

* *Ergone, inquit, contra jus gentium, fidemque, & privatam veſtram, & publicam Cæſaris vinculis includar? voluntate meâ, non neceßitate coactus venio. Hac fortuna poſtquam omnia bello expertus fuiſſem, poſtrema mihi eſſe poterat, quâ tamen mors ipſa fuiſſet honeſtior. Nunc ubi arma depoſui manibus, ductu conſilioque veſtro, hoſtili denique injuriæ opportunus videor. Quibus inter homines credendum erit, ſi & Cæſari & Principibus jusjurandum ac fides præſtita vilis eſt? Videte, quo hæc orbis totius, quo Dei vindicis judicio perpetrentur. Iſti falsò quidem illudere, huic nunquam poteritis. Erit, erit, cum hanc de cœlo perfidiam juſtiſſimâ ultione perſtringet.* * Uterque Princeps, ut hominem indignatione concitatum, ad aliquam animi quietem componeret, ſacrorum profanorumque atteſtatione ſe innoxium inſciumque hujus conſilii profeſſus eſt, ſuamque apud Cæſarem interceſſionem pollicitus. Quod poſtridie ita ſeduló ſerióque ab illis præſtitum eſt; vix ut indignatione abſtinerent, certè oratio acerbitatis atque emicantis jam tum in Cæſarem odii felle aſperſa erat, cùm ſe perfidiæ fraudulentæque pactionis argui quererentur. At negabat Cæſar falli fidem, de perpetuo cautum carcere, de temporaria cuſtodia nihil definitum. Hac abire rebus nondum expeditis non poſſe. Everſæ igitur Haſſiæ, Philippi mandato, arces, æneæ machinæ, quæ ad quingentas pervenêre, Carolo delatæ, argentique mulcta exſoluta, quam ex Haſſo aliiſque Lutheranorum ad ſexties decies centena aureorum millia aſcendiſſe ferunt: ut eis, quibus hoſtes nudabat opibus, ſeipſum Cæſar armaret. Nec tamen ſperata Philippo libertas, obteſtatione intercedentium Principum, quavis potuit importunitate extorqueri, adeò Carolus Philippi, nuper à ſe humaniſſimis fruſtra officiis culti, ferox ingenium, vel averſabatur, vel etiam formidabat. Quod ut rebellantium primum, ita ultimum fore in libertate exiſtimabat. Verùm non ſatis perpendebat Cæſar, rumpi nonnunquam vincula, dum arctè nimiùm adſtringuntur; pilasque à tormentis excuſſas, cùm in duriora corpora incidunt, reverberari, ſeveritatis clementiæque temperamentum in Principibus ſemper viris optimum eſſe habitum, ſuffecerat, hunc Leonem ſuis jam eſſe unguibus exarmatum: ut ſi omnino adhuc nocere, certè minùs poſſet.

E. Proteſtantes apud Cæſarem Principes acerbè queruntur, ſed repulſi.

XXVIII. Bohemi armis poſitis ultrò ſeſe Ferdinãdo ad pœnam ſubmittunt.

Hæc Cæſaris tam ſevera felicitas Bohemos, armatâ jam militiâ in rebellionis ſocietatem adductos, magnopere conterruit. Unde Ferdinandum Regem cum exercitu adventantem Pragenſes in urbem admittunt, ſupplicesque intercedente Auguſto Mauritii fratre, cum Ferdinando Regis filio, ſe dedunt, ac rigidis X Julii legibus plectuntur: convulſis habitorum ante privilegiorum federumque ſigillis, bellico inſtrumento in arcem abducto, autoribusque rebellionis addictis carceri. Ex quibus è nobilitate plerique fugâ ſubditi, famâ fortuniſque omnibus multati ſunt. In Caſparis Phlugii Archiſtrategi caput aureorum millia quinque percuſſori conſtituta. Reliquæ porrò urbes Pragenſium exemplo ad obſequium pœnamque venêre, conducibili Regi defectione, quam talis pœnitentia abſolveret.

XXIX. *Thom. Coſtus ſ. p'em. Mambri. l. 4.*

Verùm, ut amplæ latèque diffuſæ veſtes, dum lacerantur, diverſis locis ſarciendæ ſunt, ac quandoque dum alibi reſciuntur ſcinduntur alibi; ita Carolo ſactum, cui Neapolitanum propemodum regnum hæreſi ac rebellione ſciſſum eſt,

dum

dum Germanicum inſtauratur. Bernardinus illic Ochinus Senenſis origine, profeſſione Monachus, & officio Generalis Capuccinorum, ad quos ex ordine Obſervantium tranſierat, in populis pro concione ciendis ducendisque potens, à Joanne Valdeſio Juriſperito Hiſpano, Lutherana inter Germanos ſcabie correpto, eadem infectus prurigine, hanc peſtilenti auditoribus afflare habitu cœperat, favebatque propoſito Petrus Vermilius, poſtea Martyr dictus, gente Florentinus, ordine regularis Clericus. Serpente latius contagione Petrus Alvarez Prorex aſſenſu Caroli Inquiſitionis illuc tribunal, Dominicanis olim adverſus Albigenſes commiſſum Patribus, introducere ſtatuit, ſed, quod nata illic perſuaſione vulgus illud non tam religionis, quàm quæſtus fortunarūq; occupandarum ſtudio adducendum crederet, tantâ repente ſeditione plebs concitata eſt; ut Prorex extra diſcrimen vitæ non conſiſteret; donec palam juratus addiceret, de Inquiſitione nihil cogitandum, tantâ rurſum populi gratulatione, ut feſtivis urbs ignibus triduo paſſim colluxerit. Re ad Cæſarem delatâ, urbs XII Auguſti juſſa eſt arma in Proregis conſignare manus, iteratoque Sacramento obedientiam Proregi addicere, & centum aureorum, pro mulctâ, dependere millia. Quanquam hujus deinde pœnæ facta ſit gratia. Ochinus Romam ad dicendam cauſam vocatus, Petri Martyris conſilio, una cum ſcorto (novæ religionis gratiâ ducto) Genevam conceſſit, atque iſtic turpiſſimam, calumniisque pro more in Romanos ſaginatam Apologiam texuit. Quo facinore concitatus Pontifex, innocenti cetera ordini pæne interitum eſt machinatus, ut ſi, ob capitis ulcus, toti inciſio corpori adhibenda eſſet. Poſtea ipſe ac Martyr, Moniali etiam copulatus (ne ſacra carerent ſuæ fidei anchora) in Angliam, ſub Eduardo, venerunt, Oxonienſis iſtic Academiæ ſtudiis autorati, in qua Martyr, tanquam inter ſtellas luna minores, mediâ hæreſum nocte, excelluit. Ochinus, ſub regnante Maria, inde in Poloniam ejectus, SS. Trinitatis hoſtis, & polygamiæ amicus, mirabili Metamorphoſi à Judaiſmo ad Chriſtianam religionem moriens, ceu merſa in portum navis rediiſſe fertur.

1547 Neapolitani ob Inquiſitionis tribunal tumultuantes, Cæſaris autoritate componuntur.

XXX. Henrici Anglorū Regis mors, & vitia. Flor. Ram. l. 6.

Amiſit & hujus anni MDXLVII principio V Cal. Februarii Carolus, amicum neſcio an hoſtem, Angliæ Regem Henricum, libidinis, avaritiæ & crudelitatis, poſt fidem Deo proditam, exemplar ultimum. Qui Catharinâ materterâ Cæſaris è thalamo proſcriptâ (ex qua Mariam ſuſceperat) Annam Bolenam meretricem unâ Eliſabethâ fecundam, atque illa per Carnificem ſublatâ, Joannam Seimeram duxit. Unde Eduardus puer ſuperſtes, regno ſub Tutoribus per Henricum præfectus eſt, juſſusque catholicè educari; ſed primatum retinere Eccleſiæ, ne fortè Patrem erraſſe [illegible] correctis teſtaretur. Sed ut ad declivia facilior, quam ardua tranſitus eſt. Tutorum præcipuus Eduardus Herfordiæ Comes, Seimeræ frater Zwingliana infectus hæreſi favente Crannmero Archiepiſcopo Cantuarienſi, & Regem & regnum eadem lue infecit; quod Henricus hactenus caverat, ſolius primatus arrogatione à Catholicis diviſus. Quamquam Cromvelli, perditiſſimi hominis conſilio Monaſteria & Abbatias per univerſam Angliam everterit, rectoribus ad furcam, ignesve condemnatis, Eccleſias opulentiores paſſim exhau-

1547. hauſerit, ſepulchris Martyrum quoque ſpoliatis profanatiſque, ex quibus (ut S. Albani Protomartyris Angliæ, ac D. Edmundi Regis cineres violatos non memorem) Thomam Archiepiſcopum ſepulchro erutum, inaudito hactenus judicio publicè condemnatum, quod Henrico II olim Regi in Eccleſiaſticos jus ſibi arroganti adverſatus eſſet, omni ſanctitatis titulo ac honore, exuit, interminatus mortem omnibus eum veneraturis, quem innumeris claruiſſe miraculis exploratiſſimum fuerat. A templo verò ipſius opes theſaurumque, ſex boum plauſtra onerantem, tranſtulit. Neque tot Eccleſiarum opulentia, inexhauſtæ illius aulæ voragini explendæ ſufficiebant; ſed æſtimatis totius Angliæ poſſeſſionibus, plus quam tertiam bonorum partem regio fiſco vendicavit, nemine jam, poſt innumeras ſacrorum profanorumque hominum cædes, reſiſtere auſo. Quibus improbè, velut in charybdim congeſtis, adhuc moriens egere compertus eſt. Illuſerat quinquaginta hominum millibus in rebellionem principio coortis, ſeque conciliationem cum Romana Eccleſia moliri perſuaſerat, ſed his eâ arte diſtractis, perque ſuos miniſtros ad obſequium coactis, tyrannidem homo in homines incompertam hactenus exercuit, autore præcipuo malorum Cromvello, quem tamen poſtquam federi Schmalcaldico adverſus Carolum, Henrico ignorante, aut certè diſſimulante ſubſcripſiſſet, idque Cæſar, tanquam perfidioſum facinus exprobaret Regi, Cromvellum jam ob faſtiditas cum Anna Juliacenſi, quas ſuaſerat, nuptias averſanti (ut mulierum amor odiumque pondus illi decretorum erat) carceribus incluſum, ultimo infamique ſupplicio, & inauditum quidem, ut ipſe nuper in crimine læſæ Majeſtatis ſanxerat, è medio ſuſtulit, digniori nunquam victimâ Themidi operatus. Porrò Rex innumera Procerum nobiliumque cæde purpuratus, ex quibus Cardinales duo, Archiepiſcopi tres, Epiſcopi XVIII. Abbates XIII, Sacerdotes D. Decani XXX, Canonici LXXIV, Doctores Theologiæ L, Duces, Marchiones, Comitesque XII, Barones XXIX, Nobiles CCCXXXVI, præter reliquam multitudinem, cenſentur, ipſe denique ſiccâ, quod ſtupendum eſt, morte defunctus, ambiguo inter pœnitentiam pertinaciamque exitu, poſt Sacramenta ritu Catholico reverenter ex genibus ſuſcepta, deceſſit; nullis deploratus ſuorum in funere lacrymis, ut quibus eidem abundè in vita litaſſent.

XXXI. Franciſci Galliarum Regis mors & virtutes. *Bellaius in fine hiſt. Thuan. lib. 3.*

Franciſcus illius obitu, quem novo ſibi adverſus Carolum federe addixerat haud leviter turbatus, & ipſe non multò poſt pridie Cal Aprilis, occubuit, alter id temporis Europæ oculus, magnusque togâ ac ſago Princeps. Capaciſſimæ ad quævis officia mentis, omnes regni fines, populos, vireſque exploratè tenebat, quid quæque regio pace belloque poſſet, quàm hoſti & amico opportuna, perſpexerat, domi inter eruditorum hominum ſenatum, multas jucundo eruditoque otio horas exigebat, ac quidquid pœnè naturalis hiſtoria rarum amœnumque de animantibus, metallis, herbiſque poſſidet, ampliſſima rerum memoria complexus erat. In his Guilielmus Budæus ob eximiam eruditionem Galliæ portentum dictus, facilè eminebat, cujus ope conſilioque Lutetiæ celeberrimis artium profeſſoribus auctæ, eximiâ diſciplinarum luce claruêre. Bibliotheca inſtructa eſt, exqui-

exquiſitiſſimis ad illam non per Europam modò, ſed & Aſiam contractis voluminibus. Ceterùm ex ære regio, tot bellorum literarumque impendiis ſufficiente, arces excitavit, omnem Regum ſuperiorum magnificentiam ſuperantes. In quibus unum ad Campoburgum tantæ amplitudinis dignitatisque opus eſt, ut omnium in Europa Regum ſimul eſſe hoſpitium poſſit. Ad hæc quidquid in lignis tabulisque, in aulæis tapetiisque aut artificio, aut pretio rarum hodie in Galliæ Regum palatiis extat, ejus ferè curâ induſtriâque paratum eſt. Ut mirum omnino ſit in minori longè tributorum cenſu, quàm modò per Galliam penditur, non tantùm alieno exſolutum ære Regem, ſed ultra 400 aureorum millia ærario eſſe relicta. Quantus ſanæ fidei pietatisque cultor fuerit, argumento eſſe poterit, difficillimis per Galliam temporibus orthodoxa religio abs Rege conſtanter defenſa, ignibusque aut gladio abſumpti Eccleſiæ perduelles, tum illa inſignis demiſſio, quâ captum memorant, dum fortè templum inter hunc Pſalmi verſum (*Priusquam humiliarer, ego deliqui*) ſubiret; has velut cœlo miſſas voces accepiſſe, atque exclamaſſe. *Ita eſt Domine, deliqui & meritò humilior.* Multæ in Rege cùm civiles, tum religioſæ virtutes aliæ, quas tam humanâ morum facilitate condierat, ut nec ab hoſte contemni poſſet. Sola (uti nemo eſt vitiorum omnium expers) contracta ſuſpectaque cum feminis quibusdam familiaritate, & ſuſcepta cum Carolo æmulatione diſplicuit. Multis ſanè cladibus iri obviam maturiori æquiorique pacis conſilio poterat, niſi, in magna utriusque gloria, non inferior invidentia regnaſſet. Bella tamen cum Carolo ita geſſit, ut cùm numquam illi virtus ac conſilium; fortuna nonnunquam defuerit. Par, dignusque Europæ totius imperio, niſi eodem illa tempore Carolum habuiſſet.

XXXII.

Ad hunc igitur ut revertar, Romanus Hierarcha Paulus, ubi illam Cæſaris de utroque hoſte cognoviſſet victoriam, Deum, cui hanc acceptam ferret, ſupplicatione ſolenni veneratus eſt, tum poſt ingentis lætitiæ edita, publico triumphantium plauſu, argumenta; Carolo in frequenti Cardinalium ſenatu *maximi* & *fortiſſimi* titulos attribuit. Facilè enim intellexit vir prudens, quantum hæc una victoria momenti ad rem Catholicam allatura eſſet. Quod, ut fieret, à Carolo deinde actum eſt diligentiſſimè. Nam qui hactenus rebellionem ſolam altiſſimo conſilio oppugnare viſus, nunc fractis hæreticorum anteſignanis, hæreſin ipſam, arte tamen magis, quàm vi adortus eſt. Quod etiamnum parum tutò omnium ſimul inimicitias ſuſcepturus eſſet, videretque quantùm ſibi in hoc negotio incumberet operæ qui cum illorum contumacia luctaturus eſſet, quorum Duces, neque inter vincula conſtrictos, à perfidia ad ſanam mentem licuiſſet traducere. Intelligebat ſanè Carolus, quantùm in uno Numinis cultu ſacrorumque communione ad ſtabilem regnorum quietem momenti eſſet. Animos ſubditorum nullâ perinde re, quàm veri Numinis reverentiâ in obſequio detineri, qui ſi diverſo religionis ſtudio in diverſas ſectas abierint, æmulatione brevi odiisque tranquillitatem publicam ſubruendam, humanam fidem diu inviolatam non fore, ubi divina interciderit, valituram e diverſo, ubi conciliata de ſuperis opinione eadem omnium animus inſederit religio. Hanc regnorum fundamentum eſſe,

Belcar l. 24. Natal. l. 3. Surius in comm. Thuan. l. 4. Schleidan. l. 19. Palav. l. 10.

Carolus a Pontifice honoratus ad religionem inſtaurandam convertitur.

quam

1547. quam qui negligat,ruituro brevi ſolio impoſitum;quòd *cum religione ſtare videamus,& cadere imperia.*

XXXIII. Mauritius Saxo & ipſe Lutheranus Elector loco Friderici inauguratur, actumque ut Catholicæ Eccleſiæ ſua redderet bona.

Igitur conciliandum ſibi ante omnes Mauritium ratus, hunc in caſtris ante Wittenbergam loco Friderici patruelis ſui Electorali dignitate,& Saxoniæ poſſeſſione cumulat.Quæ tamen poſtea in Comitiis Auguſtanis XXIV Febr ſolenni cæremonia in conſeſſu Electorum inauguratio,juxta Bullam auream peracta eſt, Friderico,cujus hac in re magnanimitatem jure admireris,ex appoſita cuſtodiæ ſpecula ritum omnem obſervante.Deinde cum illo, aliisque Principibus actum, ſua ut Catholicis bona redirent.Eccleſiis ariſque priſtinus cultus, atque obſervantia redderetur.Errore non levi Imperatoris,qui antè Mauritium orthodoxo ſibi religionis ſtudio, quàm his novæ dignitatis ornamentis obſtringere debuerat,ne cùm Romani nominis inimicum extolleret, ſuis hoſtibus vires poteſtatemque augeret,& propria,quibus aliquando vinceretur,arma adverſario concederet;verùm munifico Cæſari promiſſorum in ſe fides, cum alieno etiam perfidiæ tolerandæ periculo, violanda minimè videbatur. Animadverſum quoque in Agrippinatem Archiepiſcopum Hermannum Lutheranâ tabe infectum, nuper Epiſcopali à Pontifice, nunc à Carolo dignitate etiam electorali ſpoliatum. Cui Adolphus Schauvenburgicus Caroli ac Pontificis voluntate ſurrogatus eſt.

XXXIV. Comitia ſolennia Auguſtæ inſtituuntur, concluditurque generali Concilio opus eſſe.

Firmiori tamen per Germaniam paci ſtabiliendæ Imperii ordines Ulmam primùm convocati, ac mox peſtilente illic morborum contagione ſparsâ, Auguſtam ad Cal.Septembris tranſlati ſunt;ita celebri frequentiâ, ut ſeptemvirorum deeſſet nemo,inter quos Mauritius atque Adolphus recens inaugurati cenſebantur.His acceſſit Ferdinandus.rebus jam in Bohemia compoſitis,cum utroque filiorum Maximiliano ac Ferdinando.Cardinales duo, Chriſtophorus Madruceius Tridentinus,& Otho Trucceſius Auguſtanus, quibus,tertius Nicolaus Sphondratus,Pontificis vice adjunctus eſt.Præter quos Clivenſis Princeps Guilhelmus, Henricus Brunſvici Princeps, Maria Cæſaris ſoror ac plerique è Germania Procerum aderant. Comitiorum exordio Cæſar per illum,qui à ſecretis adſtabat,repetitâ ex ſcripto ſuperiorum annorum memoriâ, & ſuum ad firmandam Germaniæ tranquillitatem ſalutemque ſtudium,& amiſſæ pacis, ductam ab hæreſi originem,luculentâ oratione declaravit.* *Porrò nullum duraturæ quietis ſupereſſe remedium,niſi creſcentis odii ſeditionumque venenum ipſo in fonte exſiccetur, & infecta perfidiæ tabe membra ad ſanitatem maturè revocentur.Prudentium virorum judicio illam vulgi temeritatem adſtringendam eſſe, ne fas cuique ſit ſuo arbitratu leges religionis condere Huic rei generale totius Europæ Concilium,ad quod rerum divinarum ſapientiſſimi quique adbibeantur,perquam videri opportunum. Procerum illud Germanorum voluntate,Tridenti nuper coactum eſſe,ad cujus arbitrium,non minus ex humana ratione, quàm veteris Eccleſiæ inſtituto æquum ſit accedere. Etiam atque etiam ſeſe id flagitare,omnemque omnibus viæ locique ſecuritatem addicere.*Publico huic conſilio privatam deinde admonitionem addidit quâ illud quidem impetratum eſt, *ut Palatinus Saxoniaq; Electores,tum & civitatum Legati,Concilii decretis ſeſe obſecuturos promitterent ; licet plerorumque animus extra verba conſiſteret.*

Ita

Itaque Cæſar eò curam cogitationemque ſuam convertit, ut Patres Tridento peſtilentiæ ſuſpicione Bononiam ejectos ad priſtinam Concilii ſedem revocaret; ubi Hiſpani Germanique Præſules non pauci, ab omni contagione intacti etiamnum, voluntate Caroli ſubſtiterant. Miſſus ejus rei gratiâ ad Paulum Pontificem Madruccius Cardinalis Tridentinus, qui & privatim & IX Decembris in Cardinalium ſenatu publicè Cæſaris, Ferdinandi Regis, atque Imperii totius nomine Concilii revocationem Tridentum flagrantiſſima oratione poſtulavit; *ut ex quâ Germaniæ jam ad Concilij autoritatem admittendam paratæ, ſalus, Eccleſiæ totius incrementum; Romanæ Sedis decus; graviſſimæ in religione jacturæ reparatio, tanto bellorum diſcrimine, tantuque impenſis quæſita, velut ex bilance ſuſpenſa penderet; amittenda, vix excuſando coram Deo hominibusque neglectu, quem purgandum in ſe hoc extremo Cæſar conatu ſperet. Interea ne quid exiſtiment, in fraudem Romanæ libertatis, pro electione novi Pontificis (ſi, ſtante Tridentino Concilio, Paulum mori contigiſſet) Carolum, aut ſucceſſorem moliri velle, fidem hac in re obligare Cæſaream, non obſtituros ſe quò minus id Romæ, antiquoque more Patres liberè exequantur.* Ut revera deinde præſtitum fuit, quando graviſſimè ſibi in hac Concilii tranſlatione adverſantem Cæſar, Montanum, paſſus eſt, Pontificem deſignari. Alterum Madruccii poſtulatum Cæſaris nomine erat, *ut aliquem Pontifex in Germaniam Legatum, plenâ inſtructum poteſtate, deſtinaret, cujus ex ſententia corrupti mores ſentiendique in Germania libertas certis legibus, uſque ad Concilij Tridentini exitum, adſtringerentur.* Et hujus quidem, haud difficilis deliberatio, aſſenſusque erat; ſed illius tam implicata, totque ſuſpicionibus exulcerata ratio inventa eſt; ut quod Proteſtantibus antè nolentibus obtruſum fuerat, hoc volentibus modò, & ipſis, & Cæſari negaretur. Frememte nequicquam Carolo, quòd potiſſimùm hunc ſpectatæ victoriæ fructum, ſibi e manibus extortum videret.

1547. XXXV. Cæſari à Pontifice poſtulat, Patres Bononiâ ob peſtẽ digreſſos Tridentum ad ceteros remitti, aliaque poſtulata decidi petit.

Paulus, ut negatæ reductionis invidiam, diſſimulato privatæ offenſionis ulcere, in alios derivaret, ex ſententia Cardinalium illius decretum ad Bononienſe Concilium rejecit, licet intelligeret mandatum à Cæſare Oratori ſuo Jacobo Mendozæ, ut, niſi æquis Pontificem haberet precibus aſſentientem, vitii Bononienſem conventum palam argueret. Neque Montanus Concilii Præſes his minis conſternatus, ex Patrum Bononienſium ſententiâ reſcripſit. *Viſum omnibus de reditu ante conſtituendum non eſſe, quàm Epiſcopi, qui Tridenti, ſpreto translationis legitimæ decreto, ſubſtitêre hactenus, ſuis adjungantur. Bononiam his prius, quàm ſibi Tridentum adeundam videri; ne præmium aliquod pertinaciæ, obſequendi ſtudium pœnam habeat. Deinde Patribus debere exploratum eſſe de mente Proteſtantium: velintne decretis Concilij non ferendis tantùm, ſed jam latis etiam receptisque ab Eccleſia parêre. Hæc enim retractare, jam ſpiritu Eccleſiæ divino firmata, nefas fore. Tertiò, cùm increbuerit populari judicio tantùm aſſenſuros, diſertius hoc ipſum exponendum eſſe, ne Synodus non tam ab ipſis admiſſa, quàm deluſa videatur, ſi a vetuſtiſſima Eccleſiæ conſuetudine, per Epiſcopos controverſa definiente, recedendum putent. Quartò, libertati tam ſingulorum, quam univerſorum Patrum cautum eſſe debere; ut manendi abeundique penes eoſdem ſit arbitrium. Quintò providendum ne his invitis diutius protrahatur, ſed abſolvendi, cum opportunum eſt, poteſtas Patri-*

XXXVI. Pontifex ad Bononienſe Conciliũ poſtulata Cæſaris rejicit.

1547. *tribus ſit integra.* Hæc XX Decemb. concluſa, & poſtero die Romam miſſa, urgente Mendoza in feriis Natalitiis feſto S. Joannis a Pontifice expoſita probataque fuêre. Qui, licet egregiam in Germanos Cæſaremque voluntatem prolixè exponeret, ab hac tamen ſententia, quæ illæſam Concilii Eccleſiæque libertatem tueretur, negavit, ſibi fas eſſe deflectere. Mendoza, ubi & Bononienſem cœtum Synodi autoritate uti, & Paulum ejus accedere decretis videret, proteſtationem ſibi imperatam, quâ teſtaretur Cæſarem Germanosque hanc illegitimam multisque partibus vitioſam cenſere, oppoſiturus erat, niſi intercedente Decano Purpuratisque diſtuliſſet: donec communicata Cæſari Patrum ſententia ejus deinde voluntatem cognoviſſet. Quare Mendoza rei geſtæ ſeriem cum Bononienſium poſtulatis Auguſtam transmiſit.

Noxia hac cunctatione ex privatis cõmodis ducta, Cæſaris & Concilii vis exanguit.

Non erant hæc obſtacula, quæ perrumpi à volentibus non potuiſſent, ſi, ut par eſt, dilati Concilii damna ponderaſſent. Cujus obſequium Carolus, etiamnum copiis ſibi adhærentibus potens, metusque Proteſtantibus recens incuſſus, facilè perſuaſurus Germanis erat; quod deinde inermis Cæſar non poterat. Neque neceſſarium erat, ut hujus decreti ſententiam ad Italiæ Epiſcopos, Tridentum averſatos, ac ſuffragio plurium Europæ nationum, quod ad œcumenicum neceſſe erat Concilium, Bononiæ deſtitutos rejiceret Pontifex; niſi recuſandi invidiam hoc artificio à ſe in alios, quos diſſenſuros prænoverat, derivare ſtuduiſſet: ut iisdem hoc conatu, autoritatem legitimi Concilii tribuiſſe videretur, quam Cæſar Germanique ac Hiſpani, qui ſuppare numero XXX Epiſcoporum Tridenti ſubſtiterant, Bononienſibus denegabant. Cum illorum poſt adjunctos Gallos pauci ſupra quadraginta eſſent, quos acceſſuri propediem Tridentum Germanorum Epiſcopi hactenus bello intercepti, facilè exæquaſſent. Verùm Pontifex hac tergiverſatione Placentiam nuper in Cæſaris poteſtatem infelici Petri Aloyſii Farneſii ejuſdem filii exitu, X Sept. redactam, denuo obtenturum ſe ſperabat, qua etiam de cauſa Fabium Mignanellum ad Carolum deſtinarat, qui ex Placentiæ reſtitutione ſpem Synodi Carolo faceret; ut Mendoza Romæ Paulo ex Synodi reductione ſpem Placentiæ recipiendæ faciebat. Sed ut Mendozæ Pontifex; ita, velut reciprocante Echo, Cæſar Mignanello reſponſabat; privata publicis miſcenda non eſſe, ac turpe videri, ſi venalem faciant æquitatem. Adeò, quod alter ab altero captabat beneficium, eſca erat, ſed in hamo propoſita, quam neuter admordere prior vellet.

XXXVII Galli Pontificẽ in cunctatione fovent. Quum diſſidia inter Cæſarem & Pontificẽ ob cædẽ Aloyſii filii con[illegible].

Unde majoribus indies ſimultatibus atque odiorum igniculis ſuccenſi mutuò diffidebant, Gallis follem huic foco ſubminiſtrantibus, qui & ſuos Bononiam Epiſcopos miſerant, ut Patres in figendo illic Concilio ſtabilirent; poſtquam ſecundis Carolum belli fretum ſucceſſibus, Germanorumque junctis rurſum viribus, ſibi maximè formidandum evaſiſſe cernerent. Cæſar Pontificem conjurationis adverſus Architbalaſſum Genuenſem Andream Auriam per Fliſcanos cœptæ participem aſſerebat. Ille Cæſarem Petri Farneſii Placentiæque occupatæ atque Eccleſiæ poſſeſſionibus ſubductæ reum agebat. Delictum utriusque anceps erat. Ludovicus enim Fliſcus Laviniæ Comes æmulatione Auriacæ familiæ, in-

1547.

ter Genuenſes ſummâ potentiâ opibuſque elatæ ſuccenſus; cùm ſeſe Farneſiis, Andreæ Auriæ, ob privatas injurias offenſis, adjunxiſſet, horum viribus, quos Placentiæ Parmæque Duces creaverat Pontifex, Aurias à ſe oppreſſum iri ſperabat, & Genuam ad Gallos traducendam. Sed fefellit conjuratio, & Aloyſius privatis injuriis vitiiſque nobilitati, civibuſque ingratiſſimus, Ferdinando Gonzagæ, Prorege Inſubrum favente, X Septembris infelici exitu hanc cladem prævertit. Siquidem à conjuratis propriâ in arce trucidatus, occubuit. Cadaver ex arcis muro ad ludibrium, ſpectaculumque civibus gratiſſimum, pependit. Deinde actum in foſſas præceps, atq; hinc in vias extractum, omni contumeliæ plebis hoſtiumque patuit, ac vix denique ſepulturæ gratiam invenit, ingenti Pontificis, Farneſiorumque nepotum, quamvis innocentium probro. Urbs deinde præſidio à Gonzaga immiſſo ad Cæſaris fidem tranſiit, poſt quam Sandomirium, Caſtellum Guelfi, aliaque etiam loca Cæſaris militem admiſêre. Et Placentia quidem ac Parma olim Inſubriæ juncta, & quoddam velut ejuſdem propugnaculum, immeritò abſtractæ eſſe à Cæſarianis ferebantur, neque induci iccirco Carolus potuerat, ut Ducatum Farneſiis ſtabiliret.

Sucius in Vita Auriæ lib. 2. Heuterus in Carol.

Belcar. l. 25. §. 4. Henricus Rex Gall. Franciſci ſucceſſor Pontificis adverſus Carolum gratiam captat.

Henricus Gallorum Rex hanc ſibi averſi Pontificis à Cæſare occaſionem minimè negligendam ratus, Carolum Guiſium Lotharingiæ Ducem, purpuratorum collegio recens adſcriptum Legati nomine ſubmiſit, qui & ſuam indicaret à morte patris electionem, & obſequium fidemque à ſe omnem adverſus Eccleſiæ hoſtes, cujus & primogeniti, & defenſores Galliarum Reges ſemper extitiſſent, prolixè deferebat. Contraque Legatus Pontificius Capriferreus Regi de felici ſucceſſione gratulatus, urgebat, ſuos ut Bononiam potiùs Epiſcopos, quam Tridentum deſtinaret, ubi Cardinalis Paciecus cum Epiſcopis Imperatori obnoxiis refractariè ſubſiſteret. Nec in hoc officio Henricus defuit, quanquam decrepitâ jam Pontificis ætate, parùm ad ſtabile fedus idoneâ, illi adverſus Carolum, Franciſco Patri metuendum, & ſibi maturis nondum rebus minimè irritandum, arma timidè, ſuſpenſâque velut manu, addixerit, nec niſi ad ſolius Placentiæ reſtitutionem vertenda.

An. 1548. XXXVIII. Germaniæ Epiſcopi côcilium reſtitui etiam minantes poſtulant.

Pontifex Galliarum Regis favore audentior, ſequentis Anni MDXLVIII exordio, reſponſum ad Germaniæ Epiſcoporum Auguſtæ collectorum literas per Cæſaris quoque Legatum oblatas dedit. *Excuſaverant illi ſuam à Tridentino hactenus Concilio abſentiam, bellorum incumbentium neceſſitati, non ſuæ voluntati imputandam, tum verò dolebant diſſolutam tranſlatamque properè, ſe atque Imperatore inſciis ſynodum. Denique ejusdem Tridenti, opportuno Germanis loco, inſtaurationem ſerio magnis argumentis, ob ſpem reducendæ nationis ſuæ ad fidei Romanæque Eccleſiæ obſequium, urgebant, ac poſtremò, niſi id fieret, alia conſilia rationeſque expediendæ rei ſuſcipiendas eſſe aſfirmabant.* Quâ interminatione, cogendi à ſe, vel in Germania, vel Tridenti plurium etiam nationum (quibus Bononienſes ſuperandi videbantur) concilii ſuſpicionem ingerebant. Quo tamen ſchiſmatis metu Cæſaris [illegible] pietas, ac poſt repulſam quoque, conſtantia fidei Romanos liberavit. Quanquam alia, parum iiſdem probata, hæreſis impediendæ, conſilia ſuſceperit. Cum Romanis Pro-

1548.

Pontifex cordatè negat, acriterq; ab aliis conventibus eos revocat.

teſtantibus ſatisfieri ex æquo non magis poſſet, quàm ignis aquæ conciliari. Pontifex igitur, & propria indignatione, & Gallorum pollicitatione animatus, cordatè Germanis reſpondit: *Laudare ſe quidem illorum ſtudia voluntatemque in religionis negotio ſusceptam; verùm ut translati Bononiam Concilij ipſe autor non fuerit, ſed Patrum ſuffragatione, quorum ea poteſtas, huc tranſitum ſit; ita eorundem quoque voluntate Tridentum redeundum. Quibus verò legibus ad reditum ſe offerant, ex adjunctis eorundem poſtulatis cognoſci poſſe, quæ & Cæſaris Oratori Mendozæ exhibita fuerint. Quod vero in calce literarum adjiciant, negato Tridenti Concilio, aliam ſibi expediendarum rerum viam ineundam eſſe, iis ſe minimè terreri, ſiquidem & ſua in Germaniam voluntatis, & exploratæ ipſorum conſtantiæ in mentem veniat. Quod ſi tamen neglectâ Romanæ ſedis autoritate, gravius quicquam in religionis negotio attentarint: non iccirco formidandum Eccleſiis, ſuâ in petrâ contra omnem adverſantium impetum conſtitutæ. Illorum magis ſortem dolendam timendamque, qui tam fluxa fide averſi, obtemperare nolint, niſi ſuis ante cupiditatibus obtemperanti, & contra hunc ſtimulum calcitrent, qui graviorem, quàm accipiat, plagam reponat. Proinde, ut in ſuſcepta fide conſtantiaque, quam præſtiterunt laudabiliter hactenus, porrò conſiſtant, nec diverſa ab Eccleſiæ dignitate conſilia ſuſcipiant, privatisque ſe conventibus ad indigna ſancienda abripi patiantur, id hortari ſe comprimis, atque ab ipſis etiam flagitare.*

XXXIX. Cæſar per ſuos Legatos Concilium Bononienſe vitii arguit.

Imperator itaque explorata per Oratorem mente Pontificis, Procuratores ſuos primùm Bononiæ, deinde Romæ, graviori minari conteſtationis publicæ fulmine juſſit, palamque illegitimam Concilii translationem denuntiare. Unde Bononiæ Franciſcus Vargas Caſtellani fiſci Procurator, cum Martino Soria Velaſco XVI Januarii ad Concilium admiſſi, cùm exhiberent mandati Cæſarei litteras ad *Conventum Bononienſem*, poſtularentque Scribas ac teſtes ſuos, contra quam in Pontificio ſenatu aſſolet, introduci, biduum in deliberationem abſumptum eſt; ac deinde ea cautione in 44 Patrum conſeſſu auditi ſunt; *ne, cum Cæſar ſanctam hanc Synodum injuriâ conventum appellat, hujus ignominiæ diſſimulatio quicquam Synodo diſpendij, aut emolumenti Oratoribus in cauſa præſenti adferat.* Tum verò, ubi Vargas hac præfatione exorſus eſt: *Adſumus hic legitimi Cæſaris Procuratores*, Montanus Præſes interpellans dixit: *Adſum & ego verus indubitati Pontificis Legatus, unaque adſunt legitimi, & Oecumenici Patres.* Poſt quam interpellationem, mandata Cæſaris exhibita lectaque, ac dein à Velaſco prolixa Cæſaris conteſtatio expoſita. *Quâ commemoratis principio, quæ & Cæſar & Pontifex pro Concilio Tridenti inſtituendo moliti ſint, quodque illud hoc loco Germanis potiſſimum ſibi invicem, Eccleſiaque in una religione conciliandis, inſtitutum eſſet, qui cum ratione non potuerint, armis denique ad obſequium divina ope inflexi ſint. Cùm interea Patres moræ impatientes, conficta repente morbi causâ Pontifice etiam, ut fateantur, inconſulto, multisque Patrum & diſſentientibus, & ab omni contagione innoxiè perſiſtentibus, tumultuosè Bononiam parte magnâ abſceſſerint, eamque ad urbem, quam in Pontificis dominatu ſitam Proteſtantes averſentur, [illegible] magis quàm proſequendum concilium delecta videatur, & unde [illegible] ad concilium Tridenti admittendum paratis, redire [illegible] graventur. Non ignorari cauſis graviſſimis neceſſariisque rogante Cæſare, pe-*

ten-

1548.

tentibus Germanis, aſſentientibus Chriſtianis Principibus, jubente ipſomet Pontifice, Concilium Trident: congregatum fuiſſe, nunc verò his omnibus, vel invitis, vel ignorantibus, vano peſtis, nunquam illapſæ, metu, relictis Germaniæ, quo confluxerant, finibus, in Italiam diſceſſiſſe, & ſolos penè Italos, cæteris Epiſcopis nationibusque deſtitutis, neglectâ ſalute publicâ ſpretoque Cæſare Protectore, Eccleſiâ periclitante, ac Pontifice nil tale imperante; cùm tamen ſine iiſdem, quibus conflata hoc loco erat Synodus autoribus, ſolvi transferrique aliò, præſertim deficiente cauſa, non potuerit. Rogare igitur poſtremò & magnopere quidem Cæſarem, ut habita cùm periculorum quæ Eccleſiæ ex hac diſſolutione immineat, tum autoritatis ſuæ, qui Eccleſiæ Synodorumque Patronus ſit, ratione, Tridentum ſeſe recipiant, ubi pacata illis ac tuta futura ſint omnia. Id ſi minus impetrari queat, proteſtari per ſe Cæſarem Concilij translationem frivolam, illegitimamque, ac nullius deinde ejus decreta momenti fore: reſponſum verò ipſorum Pontifici datum, ineptum, deluſorium ac figmentis plenum, & ſiquid incommodorum hinc incumbat Reip. ipſis autoribus tribuendum. Cæſarem porro tanquam Eccleſiæ protectorem, illius etiam ſine ipſis curam ſuſcepturum, quantùm, & jure, & ſanctorum Patrum legibus conceſſum fuerit. Quæ compendio à me dicta, cum prolixa Oratione recitaſſet, in Acta referri poſtulavit. At Montanus Pontificis Legatus Synodi Præſes, hac conteſtatione cum Patribus haud leviter perſtrictus, contra, *injuriam ſibi collegisque graviſſimam irrogari, legitimæque translationis ac Synodi rationes fictis criminationibus impugnari, Deum hominesque teſtatus eſt. Se collegamque ſedis Apoſtolicæ Legatos eſſe; Imperatorem, quod ipſius pace dictum velit, non Dominum, aut Magiſtrum, ſed Eccleſiæ filium; cujus proinde ut mutato conſilio autoritatem ſequatur, Synodumque, ejusdem perturbatoribus repreſſis, amplectatur magnoperè roget. Ceterùm quidquid evenerit, mortem ſe ſuosque oppetituros potius, quàm patiantur à civili poteſtate libertatem Eccleſiæ, Synodorumque illius circumſcribi. Cùm tamen prolixior eorum oratio fuerit, quam quæ nunc ordine refutari debeat aut poſſit, quatriduo poſt reſponſionem ad illius argumenta reponendam.* Verùm Procuratores, hac non exſpectatâ, diſceſſerunt.

Injuriâ diſſolutâ iure petiit reſtitui, graviterque Bononienſes accuſat, ac minatur.

Montanus Concilii Præſes acriter reſpondet.

XL.

Dum hæc agerentur Bononiæ, eodem Januario menſe, Auguſtæ Cæſar in Comitiis imperii, acrem diſceptationem hinc Legati Sigiſmundi Regis Polonorum Staniſlai Laſci, inde Magiſtri Ordinis Teutonici Wolffgangi Melchingi de Pruſſiæ ditione excepit. Hic ante quadriennium in Comitiis Spirenſibus eo Magiſtratu per Cæſarem inſignitus, & in Alberti Brandeburgici proſcripti locum ſurrogatus fuerat. Poſtquam is à fide Catholica & Imperii juriſdictione, quam aliàs inter Principes receptus agnoverat, ad Sigismundi Regis clientelam, hactenus controverſam & frequentibus bellis diſceptatam, tranſiiſſet, atque uxore ductâ, ſub Regis Polonorum tutela hereditarium hunc ſibi ducatum, cum totius Teutonicæ nobilitatis, ejuſce ſucceſſionis capacis, injuriâ, vendicaſſet. Præcipua utriuſque partis fundamenta, quibus nitebantur, non abs re erit cognoſcere. Polonicus Orator, poſtquam conteſtatus eſſet, Romanorum ſe Imperatori Principibusque, non ut Judicibus, verùm ut amicis conciliatoribus, omni obſervantia atque honore dignis, hanc cauſam exponere. Primò aſſeruit, *Pruſſiam Teutonico Ordini ea lege à Poloniæ Regibus conceſſam, ut adverſus Chriſtiani nominis hoſtes eorum opera ute-*

Sleid. l. 20 Belcar. l. 25.

Sigiſmundi Poloniæ Regis Legati Pruſſiam judice [illegible] Regi & Alberto Brandeburgico clientelæ adſtruere conantur.

1548. *uterentur. Sed illos violatis pactis, ab hoſtibus in ſuos Dominos arma inimica vertiſſe. Ita ad indigna inter clientes Dominosque certamina perventum, multis temporibus varia ſorte agitata, donec Caſimirus denique Superis æquitati faventibus, ad obſequium fidemque clientelæ juratam eosdem armis victos adegerit. Hanc igitur Sigismundum Caſimiri Patris ſucceſſorem ab Alberto Pruſsiæ Magiſtro jure exegiſſe, ac recuſantem armorum quoque ſubegiſſe potentia, dum ultro in fidem ac clientelam Regis conceſſerit. Unde manifeſtum ſit, jure belli ac pactionibus Pruſsiam, licet Germanæ quondam nobilitati conceſſam, Polonis deberi. Nam quod turbæ contentionesque frequenter obortæ ſint, Magiſtrorum illud culpa inſolentiaque factum, qui arma in barbaros vertenda (cujus auxilii gratia à Polonis recepti fuerint) ſumma ingratitudine in caput Dominorum converterint, nec Polonis, nec Germanis fidi. Expertos illud Maximilianum avum Cæſaris, Fridericumque ejusdem Patrem; quorum ille promiſerit nullo ſeſe auxilio adſuturum Ordini, hic etiam arma contra illos Hungarosque federatos Caſimiro Regi ad eorum oppreſsionem ſociârit, denique & Sigismundum Cæſarem Ladislao Regi adverſus eoſdem ſuppetias tuliſſe. Quare, ut priſcorum habeatur fœderum juriumque ratio, Albertusque proſcriptionis ſententiâ abſolutus, Pruſsia ſecure Polonorum tutelâ fruatur, id Sigismundum Regem obnixè contendere. Alia orbis loca, a Chriſtiani nominis hoſtibus infeſſa, ut Solymas Byzantiumque digniora eſſe, in quibus Teutonicus hic ordo arma ſua, quàm in ipſos Chriſtianos convertat, ſeque Tartaris etiam (ut ſub Cochmeſtero factum) ad vaſtitatem cædesque Poloniæ inferendas, conjungat. Ante centum & quinquaginta annos Bohemiâ ejectos, nec minori nunc jure arceri Pruſsia, quâ ſi Albertus vi pellatur, Regem ut Patronum, & avunculum ejus, non poſſe injuriam negligere. Sperare etiam Sigismundum, Danticum & Elvingam urbes, quæ juris Polonici ſint, ad imperii conventus deinde non evocandas, ut ſuis tutò legibus ac libertate frui poſsint, paxque imperium inter Poloniamque firma conſiſtere.*

XLI. At Pruſſiam ad imperiū & Germanicā nobilitatem ſpectare, Magiſter Ordinis evincit.

Exceptis Cæſar poſtulatis ea cum Imperii ordinibus contulit, ac denique Wolffgango Pruſſiæ Magiſtro tradidit, qui XXIII Januarii reſponſione non enervi occurrit, ac nonnulla præfatus: *Quæritur*, inquit, *imperione Germanorum, an Poloniæ Ducatus Pruſsiæ debeatur, quam ego imperio tribuendam eſſe haud difficile evicero. Sic res habet, invictiſsime Cæſar, ordinesque ampliſsimi. Abhinc annis ferè quadringentis ordo Teutonicæ nobilitatis adverſus Barbarorum invaleſcentium vim, à Cæſaribus Pontificibusque probatus, cùm ex oriente in diverſas regiones ejiceretur, à Mazoviæ etiam Duce in Culmenſem agrum admiſſus eſt, eâ lege, ut Pruſſos Chriſtianæ religionis hoſtes ſibi finitimos infeſtosque reprimerent, ac victores eorum regione potirentur. Quam donationem Fridericus II Imp. Hermanno Salcio Ordinis Magiſtro an. Chriſti* MCCXXVI *ſtabilivit, opemque cum ſecutis Impp. adjecit, quâ freti, quinquaginta & trium ferè annorum ſpatio, Pruſsiam ſibi religionique Catholicæ addixere, arcibus, propugnaculisque ad nobilitatis Germanicæ perfugium, gentisque tutelam conſtitutis. Manſitque penes nos inviolata ejus loci deinde ſeculis proximis poſſeſsio, armorum quoque ſubſidia Polonis adverſus barbaros Lituanorum inſultus, ut amici, tulimus; donec hi Polonis, ob electum ex Lituanis Regem, ſociati, in nos ſuæ felicitatis autores cum Lituanis tela ingrati verterunt, eo tamen exitu, quo bona Lituaniæ parte exciderunt, quam tamen, cum ex Conſtantienſis Concilii decreto, noſtra quoque benevolentia recepiſſent, obliteratâ brevi beneficiorum memoriâ repetitis bellis compenſarunt,*

1548.

runt, ob quaſdam noſtri ordinis provincias, quas ſummo ſibi jure perperam arrogabant; fruſtra Hungariæ Bohemiæque Regibus, ac Sigiſmundo etiam Cæſare, fluxâ pace, intercedentibus; donec arma denique pace Torunienſi ſub Ladislao Rege compoſita fuerunt, poſtquam omni jure Pruſſiæ Poloni renuntiaſſent, jurejurando interpoſito, ab Epiſcopis & regni Ordinibus non parituros ſe Regibus, qui Pruſſiæ Magiſtro bellum hoc nomine inferrent. Quod jusjurandum quovis decennio innovandum ſtatuêre, decreto, quod ducentis fuit ſigillis conſignatum. Sed tantâ fidei obligatione poſthabitâ, cum quatuordecim ab hac pace, quam æternam ſperabamus, annis, Pruſſi conjuratione initâ adverſus Magiſtrum ſuum rebellarent, Caſimirus Rex, Sigiſmundi Pater, rebellium amplexus partes, ad tantas Ludovicum Erlinſinum redegit anguſtias, ut cùm aliter Pruſſiam retinere non poſſet, fiduciario illam clientis jure, nullo neque Pontificis, neque Cæſaris imperiique conſenſu admiſerit. Unde poſtea Fridericus Saxo, & Albertus Brandeburgicus ordinis Magiſtri, hanc fidem Poloniæ Regibus, & injuriâ extortam, & nulla Germanæ nobilitatis imperiique autoritate firmatam, agnoſcere recuſarunt; donec hic a Romana ſimul religione, & imperii protectione diſciſcens, ad Sigiſmundi clientelam, defectionis ſuæ tuendæ gratia, tranſiret. Ex quibus manifeſtum fiet, quam vana ab Adverſario jactentur. Neque enim arma ab ordine contra Polonos, niſi ad injuriam propulſandam ſumpta: neque unquam Imperatores aliter, quàm pro imperio in hac cauſa judicaſſe conſtat, ac prohibuiſſe, ne quam ordo Poloniis clientelæ fidem adduceret, ut ex poſtremis Maximiliani ad Sigiſmundum literis liquere poterit. Fruſtrà verò exprobratur Teutonicis, quod Oriente ac Bohemia pulſi fuerint, cùm illic Turcarum, hic Huſſitarum furori ac viribus impares ceſſerint. Eant verò Poloni, & a Moſcovitis ſibi erepta occupent, aut Sarmatiam Lituaniæque bonam partem, Teutonicorum armis obtentam, eiſdem reſtituant potius, quàm Pruſſiam, antiquiſſimo jure poſſeſſam, eripiant. Dantiſcum & Elvingam, ad Pruſſiam imperiumque eodem jure ſpectantia, ad Polonos ſolâ defectione civium ac perfidiâ tranſiſſe manifeſtis documentis compertum eſt, neque æquitate ſed rapto poſſideri. Quæ cùm ita ſe habere, vobis, Auguſtiſſime Cæſar, inclytique Principes, & imperii ordines, abundè perſpectum ſit, hoc impetrare veſtro auxilio judicioque liceat, quod cauſa æquitas, imperii dignitas, religionis ſtatus, & Germanicæ nobilitatis honos, atque emolumentum requirunt.

Rationibus utrimque auditis, delecti ſunt, qui judicium ferrent, à quibus cauſa pro Teutonicis, adverſus Polonos & Albertum pronuntiata eſt; ſed quoniam difficultas ſententiam exequendi haud modica, præſenti rerum ſtatu, viſa eſt, hujus rei deliberatio ad Cæſarem rejecta fuit, qui ſi Germanos ſynodi, ut ſperabat, interventu conciliatos in religione habuiſſet, promptis contra Albertum ac Sigiſmundum viribus æquitati locum armatâ autoritate reperiſſet. At Sigiſmundus Rex, quamvis ceteris virtutibus præſtans, adeò turpis protectionis brevi fructu potitus, haud multò poſt defunctus eſt, ſuccedente in locum Sigiſmundo filio Ferdinandi Regis genero, quæ illi ad pacem cum Auſtriacis colendam affinitas profuit.

Sententia, cum proſcriptione Alberti, Melchingo Magiſtro lavit.

XLII.

Chytræus in Saxon. lib. 16.

Iiſdem Auguſtanis comitiis Legatum ſuum habuit, Joannes Baſilius Magnus Dux Moſcoviæ, felicibus poſtea contra Tartaros, infelicibus contra Polonos bellis ac crudelitate admirabili in ſubditos propriamque familiam, cognitus. Amicitiam ille cum Carolo & fœdus cum imperio adverſus Turcam ſe ambire,

Baſilius Moſchus legatione Au-

de-

1548. gaſtam ad Imperatorem miſſà, viſus ambire Catholicæ religionis ſocietatem.

denique & concordiam in orthodoxa religione deſiderare oſtendit, eoque nomine & Romanos Theologos, qui ſuos in Latinis ritibus, & Jureconſultos, qui in politicis barbaras gentes erudirent, cum Architectis fabriſque, atque omnis generis artificibus, magno numero petiit, obtinuitque. Quorum cum trecentos amplius Legatus ſecum duceret, Lubecamque ad claſſem conſcendendam perveniſſent. Hic conſultò detenti ſunt, monitusque Imperator, ad evertendum hæc noſtrorum operâ imperium, barbarum Ducem machinari, ac proinde minimè hos illi artifices Doctoreſque concedendos eſſe. Quibus ea in re fides haud immeritò habita fuit, frausque illius aliis deinde eventibus patuit.

XLIII. Mendoza Cæſaris Orator Romæ in ſenatu Card. coram Pōtifice Bononienſe Conciliū vitiū, & Paulum neglectæ religionis arguit.

Hæc Januario menſe Auguſtæ agebantur, cùm Jacobus Mendoza Orator Cæſaris Romæ poſtulato XXIII ejuſdem menſis Senatu, prolixam conteſtationem, & eandem pænè, quam Procuratores Caroli Bononiæ, recitavit, non in ſola Pontificis & Cardinalium, ſed & Oratorum regiorum, qui Romæ aderant, præſentia. Pontifex, qui hunc ictum, cum exprobratione ignaviæ, in ſalute publica religioniſque & Eccleſiæ emolumentis curandis, à Carolo & orthodoxis Germanorum Epiſcopis, jam obfirmato ad reſiſtendum pectore, diu exſpectaverat, Mendozam ad Calendas Februarii redire juſſit, accuratoque ſubinde ſcripto, per Reginaldum Polum elaborato (poſtquam conteſtatus Mendoza eſſet, nulla ſe obligatione conſtrictum redire, neque hinc quicquam Cæſaris autoritati & juri detractum velle) ita, diſſertatione prolixâ, reſpondit, ut diceret: *Rem peſſimi exempli nec niſi ab Eccleſiæ perduellibus attentatam hactenus, ad incredibilem animi ſui dolorem perveniſſe. Illam ſe voluntatem attonitum obſtupuiſſe in Cæſare, Pontificiis nuper copiis ad victoriam, hoſteſque religionis comprimendos opportunè uſo, adeoque nunc diſpari gratiâ reſpondente. Mitigatum tamen hunc ſuum dolorem, ubi ex mandati formula Mendozæ traditæ comperiſſet, non ad Pontificium Senatum, ſed Patrum Bononienſium pertinuiſſe.*

Pontifex contra, ducita orat one utitur.

Mendozam vero prætervectum mandati limites, nec levem Cæſareo modeſtiſſimi Principis nomini ignominiam irrogaſſe, iccirco nec exiſtimandum, Cæſarem hac de re judicium ſententiamque Pontifici de manibus extorquere ſtatuiſſe; ſed integrum hujus rei arbitrium ſibi relictum eſſe, irritum verò Mendozæ conatum, nec agendi facultate præditi, nec æquum poſtulantis. Quod ad negligentiæ ſibi impoſitæ culpam attinet, illam luculentiſſimis factis abs ſe abundè refutatam, toties ſuppeditatæ pacis conſilia, artesque omnes ad Europæ tranquillitatem poſſidendam adhibitas, criminationi iſti reclamare. Concilium per ſe multo ante Tridenti poſtulatum, quam permiſſum à Cæſare, nunc cum bellis interturbatum ſubſtiterit, diſceptandum prudentibus relinquere: Pontificiis an Imperatoriis armis, ſuis emotum ſedibus fuerit? Nihil in ſe moræ ad reſtituendum Tridenti Concilium futurum, modò citra Apoſtolicæ poteſtatis detrimentum, jure, non violentiâ, diſceptetur. Mirari vero, atque etiam amplecti illam Germanorum voluntatem, ad neglectum jam ante Concilium aſpirantium; ſed quod unius civitatis Synodo hoc deſiderium affigi patiantur, extra commendationem, ſuſpicioni etiam obnoxium videri. Cogitandum eodem morbo Danos, Gothos, Britannoſque teneri, quorum tamen finibus nemo facilè Synodum includat. Eam rem exemplo, veterum adverſus hæreſes Conciliorum, jam diu probatam, ſe tamen migrationem illam Patrum ad leges moremque Eccleſiæ expendendam prudenti exactoque quatuorvirum, Bolonienſis

1548.

ſis, Poli, ac Creſcentij judicio delaturum, quibus ſi quid errorû in Concilij tranſportatione apparuerit, facturum, ut propediem Tridentum revocetur, inter hoc temporu, utrimque acquieſcendum. Ne tamen Germanorum ſaluti defuiſſe videatur, ex Cæſaris ſe voluntate legatos ſubmiſſurum, qui gentis infirmitati opportunis remediis ſubveniant. Ita infelici conſilio, argumentis jam nuper agitatis diſcuſſiſque inhærens Pontifex, victoriæ emolumentum, ipſe cum Cæſare hæreticorum triumphator, cunctatione amiſit, cùm ſepoſitis privatis offenſionibus Cæſaris poſtulationi fas fuiſſet aſſentiri.

XLIV. Carolus conciliandæ propius religioni dum Cõcilium negatur, Brandeburgico moderante, per utriuſque partis Theologos, librum concordiæ obtinet. In quo ſolũ utriusq; ſpeciei communio, & conjugiũ ſacerdotum exigebatur. *Sur. in comm. Schlnd. l. 20. & 21. Bzovius in Annal. For. Ramdo ... bar l. 3.*

Cæſar ubi ſperatum Tridenti Concilium ancipiti diſtractione impeditum cerneret, neque ſolis Tridenti adhuc morantibus ſtandum judicaret, de Sectariis propiùs ad fidem Romanam adducendis, atque aliquibus veluti terminis rerum credendarum includendis cogitare cœpit; ne, ut factum hactenus, vel in diverſa, vel ad deteriora progreſſi difficiliùs ad unam generalis Concilii ſententiam regerentur. Scriptum aliquod huic propoſito accommodum tribus religionis conciliandæ ſtudioſis Theologis; Julio Pflugio Naumburgæ Epiſcopo (poſt nuper eliminatum Ambsdorffium, in ſedem reſtituto) Michaëli Heldingo Moguntini Electoris Vicario, & Joanni Agricolæ Islebio Antinomicæ quondam hæreſis repertori, Brandeburgici nunc Principis concionatori, examinandum obtulit. Quos, ut Elector Brandeburgicus, Cæſari pacique apprimè favens, omni negotium illud fide, induſtriâque tractare, atque ad concordiæ formulas Auguſtæ Wormatiæque quondam conceptas, tum & librum Ratisbonæ Anno 1541 à Cæſare exhibitum expendere juſſiſſet; res ad eam denique controverſiarum paucitatem, ejus Principis potiſſimùm operâ rediit, ut præter utriusque ſpeciei communionem, & permiſſum Sacerdotibus conjugium nihil admodum ab orthodoxa fide alienum exponi videretur. Carolus, ubi librum hunc autòritate illâ triumvirali collectum probatumque expendiſſet, Romano Pontifici dijudicandum obtulit, qui per Cardinalem Sphondratum ei ſignificavit, his legibus obligandos non eſſe veræ antiquæque religionis aſſertores, novæ profeſſionis autores admitti poſſe, ut tantò nimirum veritati ſalutique propiores ab omni deniq; errore faciliùs traduci poſſint. Carolus igitur Auguſtani illum comitii ordinibus ad communem omnium conſenſum exhibere decrevit, ante tamen Mauritii privatim animum explorandum, atque in ſententiam pertrahendum cenſuit, ne quid fortè publicâ reclamatione turbarum daret. Negotium hoc Electoribus binis Moguntino ac Brandeburgico mandatum eſt, ſed in eo conatu omne ſtudium fruſtra conſumpſerant, Mauritio ad ſuos Theologos ſubditosque hanc cauſſam revocante, quibus indulgentiá Cæſaris pollicitus ſit: nihil abs ſe in religione illorum permutandum, dum generali Concilio ancipites in fide controverſiæ abſolvantur. Quidquid verò cùm Principes illi, tum ipſe poſt Cæſar Mauritium rationibus, beneficiorumque acceptorum memoriâ urgerent, ægrè ab obfirmati animi homine aſſenſus potuit extorqueri.

XLV. Mauritiũ Carolus ad hunc acceptandum fruſtra conatur inducere, Melanchthone diſſuadente.

Monebat Carolus, *ne à reliquis Principibus facilè conſenſuris, nová turbatione, diſcederet: neque ad ſubditos, privataque eorum conventicula arbitrium de fidei controver-*

1548

*ſia rejiceret, exemplo nullis legibus tolerato. Imperiali jam dudum conſuetudine obtineri, ut quod communi Principum ordinumque ſuffragio deciſum fuerit, id vulgus citra diſceptationem approbet. Nefas fore, ſi jam non ſubditi Principum voluntate, ſed Principes ſubditorum regantur. Si à comitiis ad vulgi arbitrium deſcendendum ſit, & rogandus populus, quid Optimatibus in publica deliberatione de ſtatu rerum ſuſcepta ſit conſtituendum? Quod ſi quos ex ſuis Theologos in conſilium adhibere voluerit; eos videlicet eſſe, per quos nuper omni contumelia hoſtiliter laceratus, anteſignano Melanchthone, rebus modò ſuis conſultum cupiat. Dedendum hunc ſibi malorum artificem, bellique concitati autorem ad cauſſam dicendam. Præterea malis in aula conſultoribus, qui latus animumque Principis occupent, minùs auſcultandum, à quorum potius vafris artibus, quàm ingenio ipſius hæc pertinacia exiſtat.**

Ad quæ Mauritius inſigni calliditate juvenis, quinque & viginti primùm annos natus, ea repoſuit, quæ oſtenderent, illum ex promiſſione ſubditis, ad religionis ſuſceptæ integritatem præſtandam obligatum, ſecùs quàm Principes ceteros, pari ſacramento non obſtrictos. Melanchthonem, ut virum doctum publicæque tranquillitatis amantem probabat, ſuisque jam manibus, timore fugàque periculi à Cæſare imminentis, ſubductum aſſerebat. Ita poſtquam ab Imperatore digreſſus eſſet, haud multò poſt Rex Ferdinandus ſubſecutus, Caroli in Melanchthonem odium abs ſe nonnihil mitigatum eſſe docuit, de cetero inflexit nonnihil Mauritium ad morem gerendum Cæſari; ut ſeſe communi ordinum in certos religionis articulos conſenſioni nihil reclamaturum promitteret. Libri deinde exemplar ad ſuos Theologos Crucigerum Majorem & Pfeffingerum Zwiccaviam examinandum deſtinavit, qui poſtea Cellam, Miſniæ urbem, Melanchthoni, ex latibulis huc evocato, magis opportunam transgreſſi, cùm poſt longam deliberationem, neque moderari ad hanc normam religionis controverſias; neque aliam, ut juſſi erant, ſufficere formam concordiæ ſtatuiſſent; eam facti rationem Principi Melanchthon attulit, *quòd liber imperatorius ipſis probari non poſſet; ut qui falſa veris confunderet: neque ipſi facilè ſuam Cæſari opinionem probaturi ſint; ut qui longè ab ipſo diverſa ſentiant.* Ita & deinde in reliquis, quorum gratiâ à Mauritio poſtulatus Melanchthon, nihil mite conſuluit.

XLVI. In comitiis Auguſtanis liber Interim dictus, à pleriſq; acceptatur. Obnixi tamen Saxones aliud *Interim Lipſienſe* cudūt, Melanchthone Anteſignano & per vano.

Sub hæc Maii 15 die, convocatis Imperii ordinibus Cæſar librum propoſuit: à medio, quod ad Concilium generale excurreret, & quo valiturus eſſet, tempore, *Interim* dictum, ac primò quidem Catholicorum, hunc librum recuſantium, laudavit conſtantiam, quâ avitam religionem tuerentur incorruptam. Ceteris Auguſtanæ Confeſſionis Proceribus ſuaſit, ut vel Catholicorum ſeſe adjungerent partibus; vel certè ad hujus libri præſcriptum fidem exigerent, dum generalis Concilii legibus, quid ſequendum fugiendumque decernatur. Hæc poſtquam monuiſſet, liber ex integro Proceribus eſt recitatus. Quo audito triplici ordine, hinc Electores, inde ceteri Principes, atque ab his divitum civitatum legati, ex more, ad deliberationem ſeceſsère. Cùm interea Cæſar Rexque Ferdinandus ſuis in ſedibus ſubſiſterent, acquieſcendum Cæſari ſtatuebant ordines, niſi quod in ſenatu Electorum hæſitaret Mauritius, ac ſuam ſe propediem Cæſari voluntatem plenius expoſiturum diceret. Sub conſultationem congreſſi inter

ſe

ſe ordines. Moguntino Principi ſententiæ ſuæ expoſitionem coram Imperatore committunt. Qui poſt actas Cæſari ob patriæ ac publicæ tranquillitatis ſtudium gratias, oſtendit benevolâ omnium voluntate librum, ejuſque opiniones receptas, ejus verò exemplar ab omnibus poſtulatum, ne quid ignorantiâ adversùm peccetur. Quocirca Romanis Germaniſque illud typis vulgandum Cæſar, velut publicum decretum tradidit, ſub hoc titulo: *S. Cæſar. Majeſtatu Declaratio, quomodo in negotio religionis per Imperium, uſque ad definitionem Concilij, vivendum ſit.* Non tamen uſque adeò probatum ab omnibus eſt, ut non eſſent, qui diſſentirent; timore magis, quam voluntate adducti, ne publicè reclamarent. Quocirca cùm & ſuæ nonnullos puderet inconſtantiæ, qui tam levibus rerum credendarum impulſibus, in quamvis ſententiam adigerentur, & quorundam pertinacia miniſtrorum obſiſteret, ut qui nollent hactenus erraſſe videri, Joannes Brandeburgicus, Wolffgangus Bipontinus, Filiique captivi Saxonis, unà cum parente, negarunt, ſalvâ ſibi conſcientiâ integrum eſſe Cæſaris decreto aſſentiri. Mauritius etiam inquietis ſuorum exagitatus ingeniis Cæſarem rurſus adiit, ac bonâ ſubditorum pace, ſe librum acceptare non poſſe affirmavit, niſi in partem deliberationis antè venerint, qui in ſocietatem religionis eſſent pertrahendi. Quæ res, licet non mediocrem Carolo bilem concitaret; indulſit tamen Mauritio, omnem ad ſuorum conciliationem induſtriam pollicenti, abitum. Egit verò apud ſuos Princeps rem non indiligenter, conventu primum Miſenæ Proceribus, Theologiſque ſuis indicto, qui deinde Pegaviam, poſt Cellam magno contentionis, nullo verò concordiæ emolumento tranſlatus, denique Lipſiæ eum ſortitus eſt exitum, quo objectis nonnullis erroribus, diſſimulatis aliis tectiſque, ſub ancipiti loquendi apparatu, parùm aut nihil ab Auguſtano Caroli libro diſſentire ſunt viſi, novo in hanc rem excuſo typis *Interim*, quod *Lipſienſe* eſt appellatum. Quo quidem facto, tùm ceteri, tùm inprimis Melanchthon Lutheranicæ factionis primipilaris oſtendit, quantùm homini lubrico, fluxæque ad omnia opinionis credendum eſſet, qui nuper ſparsâ ad Principem ſuum inſtructione, alia longè cenſurâ librum Auguſtanum perſtrinxerat; cùm mitata orthodoxis ſacrificia, expiandi confeſſione ſcelerum ritum, ſanctorum venerationem, nec pauca alia ſuo calculo damnaret: ac mox proſcriptionis inde terrore incuſſo, hinc Principis conſilio urgente, eâdem mente ac manu, damnata approbaret.

XLVII. Tertium Interim a Lutheranis Saxonicis productum eſt. V de pugnantes in ea ſe ſectæ exiſtunt.

Quanquam anno inſequenti alius ab eo ſociiſque liber conſarcinatus ſit, ex Mauritiano *Interim*, & Henrici Parentis vulgata Saxonicarum ordinationum editione, qui ſub Catholicorum rituum imagine fœdos Lutheri errores condeiet. Quæ res Lutheraniſmum ſuis jam ſæpius divulſum partibus in plures ſectiones diſtraxit. Hos Flacciani jam tùm à ceteris, huic libro ſubſcribentibus, magnâ æmulatione ſejuncti, ſuis ita nominibus diſtinguebant; ut alios veteris Eccleſiæ ritibus utentes *Adiaphoriſtas*, ſive *Intermiſtas* dicerent; alios, qui vim naturalem ad ſalutem cooperandi Deo, libero arbitrio permitterent, *Synergiſtas*; alios qui bona virtutum opera etiam in infantibus ad ſalutem exigerent *Majoriſtas*: contra, qui hæc nec in adultis quidem requirerent, *Flaccianos* à ſuis autoribus, vel *Rigidos*:

1548.

dos: alios propius ad Romanos accedentes *Molles*; aliis nominibus alios nuncuparent. Ita mutuis ſeſe armis aggreſſi Lutheri aſſeclæ fœdum inanis certaminisque ſuæ orbi ac poſteritati univerſæ de ſe ſpectaculum præbuère. Ex horum caſtris Magdeburgici Centuriatores, Wirtenbergenſis ac Lipſienſis Scholæ proceres, nequaquam æquis oculis conſpexère, ut ex ſeptimæ centuriæ præfatione apertum eſt. Hi & ſuis autores civibus extitere, ne Auguſtano *Interim* ſubſcriberent, quod eodem exemplo Brema, Luneburgum, Hamburgum, Lubeca, tùm Joannes Brandeburgi, Joachimi ſeptemviri frater, ac Wolffgangus Bipontinus, Bavariæ Princeps negare Carolo ſunt auſi. Prædicantium (quo nomine ſuos Evangelii præcones habent) varia in omnes partes fuga extitit. Oſiander in Pruſſiam; Muſculus Bernæ; Brentius ſub Wirtenburgici tutela Halæ delituit: nemo, qui ſuo ſidem ſanguine obſignare cuperet, repertus eſt. Plerique Lutheranorum cùm animadverterent ſpectare hæc Cæſaris conſilia, ad illorum denique religionem penitus abolendam, non obſcuris in Cæſarem ac Proceres ſuos conviciis graſſati ſunt. Redivivum ab inferis Papatum excitari, optime inſtituta, pietatem fidemq; omnem everti queruntur. Vires pleriſque, non conſilia armaque ad religionem deerant. Calamis interea, pro gladiis, diſtrictis, nec ſuorum invicem, nec Cæſaris famæ eſt parcitum. Melanchthonem Flaccius Illyricus, Magiſtrum diſcipulus, extremâ cum ſuis maledicendi rabie ad miſerum vitæ tædium adigebat. Melanchthonis ſtudio favebant Major, Pomeranus, Pfeffingerus, Greſerus, Camerarius aliique. Flaccium probabant Ambsdorfius, Gallus, Wigandus, Merlinus, ac plures alii, quamvis ex his ſinguli ſuis quoque de fide opinionibus ſcinderentur. Oſiander ab univerſis implacabili odio, cum ſuis, divulſus, integra in illos conviciorum plauſtra ingerebat, ac ſolus ſibi ad Lutheri ingenium ſapere videbatur: certè nemo diſcipulorum, ſi maledicendi licentiam ſpectes, moribus Luthero repertus eſt propior.

Melanchthon, Illyricus & Oſiander diverſarum ſectarum Duces, ſe mutuo conviciis laceſſunt.

XLVIII. Agitatum a Cæſare concordiæ ſtudium illos habuit inter Lutheranos tranquillitatis everſæ fructus, nec penè meliorem inter orthodoxæ fidei aſſertores eventum ſortita res eſſet, niſi ſummi Pontificis curâ malis ſubnaſcentibus tempeſtive occurſum fuiſſet. Nam ad illam libri Carolini libertatem non paucis Catholicorum ſenſus animique pruriebant. Laici nonnulli ad utramque Synaxeos ſpeciem, Sacerdotes ad conjugia aſpirabant. Ita ſenſim & reliquum hæreſios virus, quod ambiguitate ac diſſimulatione loquendi texerant, ad opinionem admiſſuri. Siquidem de concupiſcentia hominis, de ejuſdem juſtificatione, de Eccleſiæ ſummo paſtore, ita locuti ſunt; ut in illa peccatum conſtituere, in altera nihil dare operibus, in poſtrema denique aſpectabili nihil in terris capiti tribuere viderentur. Quin & de Sacramentis, de peccato originis, aliisque fidei articulis à pronuntiatis jam nunc Tridentini Concilii decretis abſcedebant; ut palam fieret, quo animo illud Concilium accepturi eſſent, cui leges dare magis, quam ab eo expectare decreviſſent. Quæ cùm intelligeret Pontifex ſeriâ literarum animadverſione reprehendit Cæſarem.* *Mirumque ſibi videri, aſſerebat; id ætatis prudentiæque virum eò arrogantiæ efferri, ut ſe non regionum modò, ſed & religionum*

Carolino Interim libero res Catholici male inhiant. Pontifex Cæſarem acerbè ob hanc indulgentiam perſtringit.

ſuæ

conſtituat arbitrum. Novam credendi metamorphoſin inducat, quæ diſplicere jure Catholicis, Hæreticis placere vix poſſit. An non temerarium ſit amicorum juxtà atque hoſtium ſeſe telis ob, cere? Catholicos non modò cum hoſtibus, ſed novis inter ſe diſſidiis, ad exitium committere? Cæſarem nullâ Apoſtolici juris dignitate fretum, unius tantùm victoriæ elatum ſucceſſibus, ad ſanctas religionis leges manum adhibere; ius ſuo ingenio derogare, ſuæ autoritati adjicere. Quocirca, poſt damnatum cenſurâ Pontificiâ librum, tres in Germaniam Epiſcopos, Veronenſem, Fanenſem, & Faventinum legavit, qui librum à Cæſare vulgatum de manibus Catholicorum extorquerent, atque aliam credendi vivendique methodum exhiberent. *Monerent Hiſpanorum Epiſcopos, Tridenti ad Cæſaris voluntatem ſubſiſtentes; ut ne ſchiſmatico conciliabulo inhærere pergerent, ſed Eccleſiæ ſeſe Romanæ adjungerent, niſi forte leges ei præſcribere potiùs, quàm accipere ſtatuiſſent. Pari ad Eccleſiæ gremium facilitate provocare atque admittere alios, qui vis hæreſios labe infectos juſſi ſunt, ſatisfacturos, ſi errorem ſuum ad pedes Sacerdotis deteſtari, cum ſceleris horrore fuiſſent, nullâ ex more, publicâ obnuntiatione poſtulatâ. Mandatum deinde Monachos, ut à fide ac clauſtris devios, non in fidelium modò, ſed & religioſorum numerum reciperent, eſum lacticiniorum ovorumque quadrageſimæ diebus indulgerent, utriusque etiam ſpeciei Laicis in Euchariſtico Epulo uſum privatim concederent, ſi tamen Eccleſiam in unius ſpeciei præceptione errare, non contenderent. Moniti poſtremò, ut injuſtos Eccleſiaſticorum bonorum poſſeſſores, modò abirent malè occupatis, à fructuum perceptorum reſtitutione abſolverent.* Quibus exequendis, ut expeditior via fieret, *contumaces non cenſuris modò, ſed & civili poteſtate ad obſequium revocare conceſſum eſt.* Tum deinde facta iis libertas, Epiſcopos ad id munus deligendi ſufficiendique. Sed hic Pontificis conatus, quanquam non omnino vanus, eo tamen, quo par erat, emolumento ad fidem non conſtitit.

Pontifex libello Interim damnato tres in Germaniam Legatos pro Catholicorum cõſervatione & Proteſtantium reſipiſcentium reductione cum certis privilegiis mittit.

XLIX. Indignabantur Catholici Germaniæ Principes, ordinesque à Pontifice, Romanisque opportunum Proteſtantibus ſibique Concilii locum negari, & poſtulari à Proteſtantibus, ut ſe Bononiæ ſiſterent; quod ipſis idem eſſe videbatur, ac petere, ut ſe Pontifici in captivitatem, ejusque arbitrium dederent: Cæſaremque per hæc adigi ad ejuſmodi remedia, quæ morbum non ſanarent, ſed mutarent, cùm neque conſultum eſſet medicinam omnem in rebus deſperatis negligere, neque promptum conſuetis Eccleſiæ, nullique unquam Cæſarum negatis ab Eccleſia Synodorum, in tanta neceſſitate, mediis ſubvenire. Quid enim ſi Cæſar, poſt tam illuſtrem de rebellibus victoriam, manum curamque religioni, quod reliquum eſt ſervandæ in Germania ſubtrahat, neque, ut Romani volunt, ejus ſeſe negotiis miſceat? an non repentè ab invaleſcenti ubique hæreſi, ipſosque Eccleſiarum per Germaniam Proceres in exitium devolventi, univerſum ad Proteſtantium vota poteſtatemque deflectet imperium? Nunquid per *Interim* fr enum injectum plerisque Lutheranorum eſt, ne quid adverſus illa, quæ in Concilio Tridentino decreta jam tum ſunt, quicquam hiſcere audeant? quid verò ſperandum ab iiſdem, ſi in Concilium hoc tempore, quod Tridenti admiſerant, via illis patefacta fuiſſet, ubi jam armis victi, rationibus facilè, autoritate ac ſuffragiorum jure vincendi erant; præſertim cùm ipſi ſententiarum, ut hac occaſione maximè

Libello Interim Proteſtãtes à variis erroribus revocati Concilio aptabantur, quod ſerius quam par, conceſſum eſſe.

1548.

patuit, diverſitate à ſe invicem diviſi, conſiſtere in tanta opinionum confuſione neutiquam poſſent? Hæc aliaque niſi ſerius Romani expendiſſent, præbito in Concilium aſſenſu, & legibus quidem deterioribus, quando jam, ut Carolo vires imminutæ, ſic Proteſtantibus rurſum auctæ fuerant, multorum in Germania ſaluti conſultum rectiùs fuiſſet. Sed dæmonis hic ad Eccleſiæ perniciem vigilantis a-
L. ſtus fuit; ut privatâ, quâ ſimultate, quâ arrogantiâ multorum, hoc publicæ religionis bonum ſubverteret.

Colonienſi diœceſi proviſum Adolpho in Wedanilo cum ſurrogato. Paderbornenſi Rembertus præficitur.

Reducta tamen per diverſas Eccleſias autoritate Pontificis Cæſariſque orthodoxa religio, aut certè heterodoxorum errores imminuti. Hermannus de Weda à Colonienſis Archidiœceſani munere, ad privatam tenuemque ſui comitatus ſedem tranſiit, cùmque ab hauſta inſaniæ curari non poſſet, hic velut in ergaſtulo parva clauſus arce vivus moriensque delituit, Adolpho interea ſucceſſore omnia per diœceſin, ad priſtinæ fidei decus, *inſtaurante*. Paderborna antiquæ religionis, adverſus Wedanum Principem ſuum conſtans propugnatrix, eidem exautorato Rembertum Kerſenbrochium probatæ virtutis fideique virum ſurrogavit, qui Lipſienſem Comitatum ex Lutheri ſentinâ ad purgatius aliquantò Caroli *Interim* traduxit, ſenſim ad puriora educendum.

Oſnabrugenſis Monaſterienſis, & Epiſcopus à Waldek ab hæreſi reſipuit.

Plus laboris in diœceſi Oſnabrugenſi ad ſaniorem mentem revocanda, & Interimiſticam ſaltem diſciplinam admittendam, fuit. Cùm Epiſcopus illorum Franciſcus Waldecanus Monaſterienſis ſimul & Mindenſis Eccleſiæ væcors caput, fide desertâ in præceps abiiſſet, jamque ſuperiori anno Pontificiâ Cæſareaque damnatus ſententia, ni reſipiſceret, ſede eliminandus erat, ſtetit hactenus patrocinio Remberti & aliorum, memoriaque vendicati olim Monaſterii Weſtphalorum a fece turpiſſima Anabaptiſtarum. Nunc tamen ultimis minis Canonicorum Monaſterienſium & Oſnabrugicorum electionem novam, actis Comitiis, ni pareret, intentantium, territus ad IV Idus Maii Oſnabrugenſi comitio ſe ſtitit, abjurataque hæreſi in officio confirmatus eſt, ac ſubinde omni cum reliquis induſtriâ laboravit, ut Templis, Monaſteriis, Scholiſque, & ademptæ opes redderentur, & cultus rediret priſtinus. Quanquam in urbe, aliiſque locis, ubi Proceres Senatuſque receptæ inſiſteret hæreſi, plerique ad Carolinum *Interim*, qua conſilio, qua vi reducti ſunt. Sed duratura haud diu inflexione, quod curvæ in terram & deteriora mentes, non ſecùs atque obliquæ arborum plantæ facilè ab obtortis reſiliant, & *proclivius ſit ſana corrumpi corpora, quàm corrupta ſanari.* Quod ſuo nimium dolore Rembertus etiam Paderbornenſium Antiſtes, multis ſubditorum ſenſim hæreſios lue afflatis, haud multò ante mortem, deploravit; adeò
LI. peſtis hæc medicorum quoque vigilantiam in præſervando fallit.

Eccleſiaſtica & civilis diſciplina ab Imperatore emendata.

Cùm verò plerumque opinionum depravatio à corruptis moribus, tanquam à menſtrnatis feminis illuſtrium ſpeculorum labes oriatur, Carolo Imperatori ad infectæ Germaniæ reſtitutionem totius animi conatu incumbenti curæ inprimis fuit, ut in utraque tam Eccleſiaſtica, quàm civili republica lapſi paſſim mores ſanctis legibus formarentur, donec œcumenica Synodus Cleri diſciplinam inſtauraret, ſine qua nec politica quidem ſuâ poſſet integritate frui, ut iccirco utrius-

1548.

triusque curam non tam voluntate, quàm neceſſitate conjungeret. Veterum Imperatorum, in legum civilium formatione, exemplo uſus, & Samaritani Evangelici pietatem æmulatus, quam Sacerdos vulneratum præteriens, neglexerat. Illius verò inſtaurandæ leges à viris Eccleſiaſticis, hujus à Juriſconſultis, & Majorum inſtitutis accepit. Formula igitur Eccleſiaſticæ diſciplinæ XXII capitibus XIV Junii prodiit, atque in comitiis recitata eſt: videlicet de examine, ordinatione, & officio miniſtrorum Eccleſiæ, quod ex horum neglectu prima duceretur vitiorum origo. Subinde actum de horis Canonicis, Monaſteriis, Scholis, Hoſpitalibus, Sacramentorum adminiſtratione, cæremoniis, cenſuris, diſciplina cleri & populi, Synodis, & aliis ejuſmodi. In quibus nihil difforme ab Eccleſiaſticis regulis productum eſt. In adſtruenda tamen Concilii Baſileenſis autoritate, & in diſpenſationibus, exemptionibus, aliisque quibuſdam Sedi Apoſtolicæ reſervatis juribus liberius, quàm Romanis placuit, ſtatutum fuit. Ultima verò Junii edictum de pace publica promulgatum eſt, mandatumque ut tam Epiſcopi Catholicorum, quàm Proteſtantes, fide publicâ, ab Imperatore dandâ, in Concilio quamprimùm reſtituto comparerent. Quo etiam tempore leges Carolinæ de civili diſciplina publicatæ ſunt. Ubi principio Imperator, poſtquam de neglectu veterum legum, Magiſtratuumque incuriâ queſtus, indignatione juſta Dei, famem, bella, peſtem, aliasque calamitates mortalibus immitti docuiſſet, ſubjicit: *Hæc verò omnia nos unà cum Electoribus, Principibus, & Statibus S. R. Imperii, & abſentium nuntiis graviter admodum in animum revocantes his noſtris Comitiis, hic deliberando conſultandoque, quâ viâ modoque dejerationibus, atque blaſphemiis, aliisque perniciosis criminibus, & prohibitis uſurarum contractibus, itemque helluationibus, & frequentibus aſotiis, immoderata veſtium luxuriæ, & ſimilibus ataxiis, vitiis, & defectibus obvietur; Transgreſſores verò illorum facinorum & criminum puniantur: anteceſſorum noſtrorum S. Imperii noſtrique Reformationes & Ordinationes prædictis in comitiis Auguſtanis concluſas, ac typis evulgatas in manus ſumpſimus, revidimus, in compendium contraximus, alicubi correximus, auximus, & mutavimus, deliberato maturoque conſilio tandem in hanc ſequentem Reformationem & Ordinationem redegimus, atque concluſimus. Quam nos vobis omnibus conjunctim & diviſim denuntiamus, acriter ac ſevere mandantes, ut in omnibus punctis totoque tenore, ſub pœna cuilibet articulo annexa, pareatis.* Talia præfatus ad Leges ſanciendas progreditur. Ex quibus, ut nonnullas tangam, poſt deierationes & blaſphemias, quinque capitibus, graviſſimè ab omni ordinum ſtatuumque genere proſcriptas, capite VI res certas perſonasque in bello immunes privilegiatasque eſſe ſtatuit; ac ſub capitali pœna ſancit: *ne Eccleſiæ, aliaque loca ſacra, adeoque ſacerdotes, ſenes, infirmi, agricolæ, gravidæ mulieres, puerperæ, ingenuæ & honeſtæ feminæ, virgines & infantes, vim violentiamque patiantur, aut ſpolientur.* Capite IX & tribus ſequentibus, certâ veſtium & ornamentorum ſpecie, quemlibet inter ſe ſtatum diſtinguit. Sericũ nec nobilibus quidem, niſi ſex ulnarum, quod fimbriæ loco uſurpetur, conceſſum eſt. Annulus eis præterea aureus, vittaque, cum catena aurea filo incincta conceditur, quæ ducentorum ex auro nummûm pretium non excedat. Quibus aulæ principalis Mareſcallus, Architriclinus, Cancellarius, Magiſter

Legum civilium diverſa capita.

1548. ſter Curiæ,& Conſiliarius pares,licet ignobiles fuerint,cenſentur.Equitibus auratis,catena ſine filo & quadringentorum aureorum indulgetur, fœminis auro margaritisque fimbrias tridigitali latitudine licebit intexere, ſericisque tunicis circumdari.Comitibus Baronibusque tela auro intertexta non prohibetur. Capite XVI omnis feneratius uſurariusque contractus reſcinditur; ut neque uſuram fas ſit exigere,atque inſuper quartâ ſortis parte uſurarius plectatur.Emptio tamen cenſus cum pacto retrovendendi ea lege permittitur,ut pro centum florenis non paciſcantur ultra quinque ſolvendos, & ſoli venditori liberum ſit redimere.Capite XVIII Monopolia propoliaque in fraudem reip.inter paucos, frumenta ſibi,vina,aliasque merces ſigillatim coëmentes, vendentesque, condicto pretio inſtituta,ſub proſcriptione perſonarum & bonorum confiſcatione graviſſimè interdicuntur,delatorique quarta pars mercium tranſcribitur,nullo per totum imperium principatu,dominio,aut urbe excepta. Capite XIX cavetur,ſub pœna amittendæ ſortis, ne quis ſata in agris,vinique proventus in vitibus, plerumque cum gravi damno ruricolarum,ab illis neceſſitate preſſis,emat; ſed pro expenſa,ſi opus,in illorum ſubſidium pecunia,frumenta vinumque ex conſtituto illius temporis pretio recipiat. Cap.XXXII Judices ſine mora adminiſtrare juſtitiam,cauſasque cum Advocatis & Procuratoribus, citra fraudem cunctationis noxiæ,& ratione,non criminatione mutuâ,expedire jubentur; atque,ubi ſecus compertum, gravi pœnâ, juxta perſonæ cauſæque conditionem mulctari. Cap. XXXIII Pharmacopolia & Myropolia quotannis luſtrari,per artis peritos, imperat;ne medicinæ inutiles in detrimentum Reip.væneant, juſtumque rei cuique ſtatuatur pretium.Cap.XXXIV Famoſi libelli,picturæ,facturæque ſevero interdicto vetantur,carcerque autoribus,typographis, venditoribusq;, ac pœna juxta cauſſæ qualitatem, præſcribitur.Et ſicubi Magiſtratus id negligat,Cæſareo is Fiſcali ad mulctam arbitrariam ſubjicitur. His aliisque civilis Politiæ conſtitutionibus per capita 37 imperio Carolus ſaluberrimè conſuluit, quas, poſt annos XVIII,Juſtinus Gobleius Francofurtenſis Juriſc.ac ſubindè alii ſuis commentariis illuſtrarunt,optandumque eſſet,ut quam ad ſanciendum id temporis Imperii ordines fuêre concordes,tam ad exequendum ſeduli conſtantesque reperiantur, ne, quod ille olim Philoſophus ſenſit;aranearum telis leges eſſe ſimiles deprehendamus, quas & ventus facilè diſſipat,& graviora animalia perfringunt, levioribus tantùm muſcis in laqueo hærentibus, uti tenuioris tantùm ſortis hominibus leges pœnæque conſtitutæ videntur. Quocirca lex una ſervandarum ab omnibus legum,quæ pares in crimine,pares quoque in pœna faceret,decernenda reſtat.Quæ certè proximè ad divinam æquitatem accederet, quâ, ſine perſonarum diſcrimine,pœnæ irrogantur.

LII. Muleaſſos Tunetanus Rex per Amidam filium regno ejectus,ac redux excæcatus,a Carolo rurſus opem exſpectat.

His curis Auguſtæ immorantem Cæſarem Muleaſſes Rex Tunetanus Aprili menſe convenit.Novâ ille calamitate non jam ab hoſtibus, ſed proprio afflictus filio,opem rurſus à Cæſare ſupplex expectabat. Homo erat aſtrologiæ ad inſanam ſuperſtitionem uſque deditus,quæ cùm ipſi, ex aſtris gravem prænuntiare calamitatem videretur,Barbaroſſam magnâ claſſe Italiam petentem, fugâ in Siciliam

ciliam prævertit,eo tempore, quo Imperator ante annos quatuor Genuæ verſaretur. Huc dum Muleaſſes ad Carolum contenderet, tempeſtate Neapolim rejectus eſt,ubi ingenti Proregis liberalitate habitus eſt barbarus, prodigioſi in victu quotidiano luxus, ut quem exquiſitiſſimis unguentis condimentiſque cœnantem obſervatum eſt in pavonem unum,centum aureorum nummûm impenſas feciſſe. Verùm illic morantem inexſpectatus ab Africa nuntius docuit, Amidam filium per abſentiam Parentis regni ſedem Tunetum occupaſſe. Ita infelix deníque Aſtrologus Muleaſſes intellexit,ſuâ ſe non omnino quidem falſum,ſed tamen etiam deluſum arte;quòd per ipſam calamitatum fugam calamitatem potiſſimùm incurrerit. Raptim igitur mille & octingentis viris navalem militiam inſtruit,atque ut nondum firmatum in regno opprimeret Amidam, properè Guletam,ſui arcem Imperii,à Cæſarianis cuſtoditam appellit,& communicatis cum Franciſco Tovarre ejus loci Præfecto conſiliis Tunetum ſe confert, poſtquam Afri aliquot ex urbe progreſſi cunctantem provocaſſent, fide ſacramento obligatâ. Sed Tovarre, ſuſpicione fraudis anxius, moram nequicquam ſuaſit,monuitque rem eſſe diſcriminis plenam ſemel perfidis ſalutem temerè credere. Aſtris hic aliquid,ſi minùs hominibus rectè conſulentibus tribuendum erat, niſi ex hoc lumine plerique cœcutirent. Progreditur non magno cinctus milite, ſed ubi propiùs urbem ventum eſt, Afrorum undique irruentium telis gladiiſque regii plus mille trecentis obruti periêre;ipſe Rex fugiens,nullâ re magis, quàm unguentorum odore proditus,capitur. Huic adducto filius Amida, crudeli impietate,oculi pupillas candenti ferro divilit, quâ fortunâ uterque filiorum Nahaſer & Abdalas videre etiam deſiit. Verùm,ut nulla impietas diu ſecura floret, Abdamelech Muleaſſis Germanus frater Tovarræ potiſſimùm arte, Amidâ dejecto,regno potitus eſt,quem brevi fortunâ fatoque functum filius Mahometes vix duodennis ſecutus, cum Procerum inſolentiâ regnum malè adminiſtraret ſorte per Amidam revocatum excidit,ſimulque Muleaſſi inter has turbas è carceribus exitum patefecit. Hunc Germania hoc anno cœcum ſupplicemque apud Cæſarem vidit;ac mirata eſt, in extremo fortunæ præcipitio ſtantem barbarum,nihil de egregio corporis morumque cultu, nihil de elata animi magnitudine remittere; ſed raram veteris etiamnum majeſtatis referre imaginem. Nec defuiſſet oranti Cæſar,niſi inteſtinæ calamitatis cura ſenſum peregrinæ imminuiſſet.

1548.

LIII. Cæſar turbis in Germania componendis hæretici cogitur Auguſtæ, ubi comicè illuſum eſt illi, ac Pontifici.

Nondum enim ſat preſſi hæretici, ſub victoris etiamnum manibus miteſcere nequibant. Nihil admodum promiſſione Concilii movebantur, vim etiam atque arma Cæſaris aſpernari poſt cladem viſi. Neque obſcuris hæc palam argumentis prodebant,quorum illud memoriâ dignum, quòd Cæſari una cum Ferdinando prandenti ſpectaculi loco ad menſam objectum eſt. Larvati aliquot hiſtriones velut ad oblectationem in comœdiam progreſſi ſunt. Ex his primus Doctoris habitu inſignis gravi mutâque perſonâ ſeſe ſpectandum obtulit, qui à tergo Joannis Capnionis,ſeu Reuchlini,nomine ſignabatur. Lignorum ille faſcem brachiis collegerat, ſed, ut erat, ex rectis incurviſque ſtipitibus,malè co-

hæren-

1548. hærentem diſſolutumque in medium projecit atrium, ac, velut officio functus, poſt velum receſſit. Subiit alter larvâ tectus atque Eraſmi Roterodami, cùm habitu, tùm nomine ornatus, qui in eo totus erat, ut diſſolutum malè faſcem componeret, curvaque rectis conciliaret, quod, ubi conſumpto fruſtra labore, deſperaret, indignanti ſimilis regreſſus eſt. Monachus ſubindè Lutheri cultum nomenque profeſſus, ardentes titiones è foco raptos protulit, quibus collectos in ſtruem diſtortos ſtipites, admoto igne, ſuccendit, ac poſt luculentam ſatis flammam, muneris ſui partes executus, abiit. Mox in ſcenam prodiit larvatus, Imperatorio ſchemate illuſtris, non obſcurè ipſius Caroli perſonam referens, qui ligna jam flammis immerſa, ut incendium opprimeret, ſtricto fodicare gladio aggreſſus, quantò violentiùs mucronem adegit, tantò flammas acriùs concitavit, quocirca irarum plenus furenſque poſt ſcenam ſe conjecit. Poſtremò ingreſſus atrium Pontificio ornatus cultu, tituloque Leonis X. (ſub quo primùm hæc nata hæreſis exarſit) qui territus incendio, dum remedium auxiliumque circumſpicit, amphoram aquâ plenam affuſurus, per fictum errorem vas oleo refertum affudit, &c, quem oppreſſurus videbatur, ignem inflammavit. Non obſcura hæc erat Auguſtis Principibus fabula. Nam Reuchlinum linguas arteſque ac veterum præcipuè diſciplinas tradidiſſe Melanchthoni aliiſque memorant, verùm errori veritatem, tanquam curva ligna rectis confudiſſe, hi quidem interpretes ſentiebant. Eraſmum poſtea fruſtratâ operâ rectis diſtorta conciliare conatum: Lutherum ſublatis, velut per incendium diſciplinis priſtinis, novas ſufficere. Unde malè commotus Imperator & Pontifex, ille quidem bello, hic diris, proſcriptionibusq; tanquam ferro oleoq; incendium rebellionis magis incitent, quam opprimant. Offendit tam inſolens Dramaticorum audacia non leviter Cæſarem, ſtudioſèque in comœdos inquiſitum; ſed aliorum favore, ac propriâ fugâ tectos. Hos actores imitati Proteſtantium anteſignani, cunctando ludendoque Cæſarem omnia pro pace molientem ſuſtinebant: Pontificii etiam importunâ diſceptatione morabantur, ut poſt victoriam victoriæ fructum concordiam nequicquam indignanti querentique eriperent.

LIV. *Cæſar Philippo filio in Germaniam evocato, ejus vice in Hiſpaniã Maximilianum nepotem ablegat ſororis Philippi conjungendum.*

Cùm tamen ſpem concepiſſet Cæſar, Philippi filii ſibi in imperiali dignitate ſurrogandi, ut junctâ Hiſpanorum, Belgarum, Germanorumque potentiâ tantò faciliùs, & validæ in Imperio hæreſi, inexpugnabilique Francorum æmulationi reſiſteret; & fortaſſe viam Europæ totius ad unius imperium revocandæ (quâ conjunctione nihil potentiùs adversùs Turcam reperiri poſſet) ſterneret, quòd Philippum magnos à ſe, ambitioniſque non incapaces animos traxiſſe non ignoraret: ideo, ut & Ferdinandum fratrem ad hoc obſequium devinciret arctius Maximilianum ejus filium jam 22 annos natum, recenſque Bohemiæ inſtitutum Regem, in Hiſpaniam ablegavit, ut majorem natu Cæſaris filiam Mariam indulgente Pontifice, uxorem caperet, regnumque Hiſpaniarum Proregis titulo adminiſtraret. Qui quidem, ut erat florentiſſimus ætate ac forma juvenis, tùm blando factoque ad humanitatem ingenio, gratiam Hiſpanorum haud vulgarem occupavit. At Philippus uno minor anno Maximiliano, ubi ſorore, regniq;

ad-

1548.

administratione illi traditâ, in Germaniam appuliſſet, haud parem benevolentiam, vel exhibuit, vel expertus eſt. Is ex Hiſpania quinquaginta triremium claſſe Andrea Auria ductore, cum Madruccio Tridentino Cardinale, qui Maximilianum ſtipaverat, & Albano Duce, Genuam poſtridie Cal. Decembris Anni MDXLVIII appulit. Ubi exiguum Procerum populique favorem occupavit, poſtquam cum Albano & Ferdinando Gonzaga Ducibus, arcis urbi imponendæ conſilia agitare compertus eſſet, quæ cum Auria populusque libertatis ſtudio diſcuſſiſſet, octavo poſt die, liberali donatione tamen ornatus, Mediolanum diſceſſit, ubi incredibili honoris ſignificatione à Gonzaga exceptus, gratulantes admiſit Emanuelem Philibertum Sabaudiæ Ducem, Oratoresque Florentinorum, Ferrarienſium ac Venetorum. Hinc Mantuam atque inde Tridentum ſub anni exitum pervenit, ubique magnificentiſſimè cultus, à Mauritio etiam Saxoniæ ſeptemviro ſalutatus, rogatusque ut pro Philippo Haſſiæ Landgravio preces operamque ad libertatem obtinendam interponeret, quod prolixè eidem detulit; ſed quodam humanitatis, ut Italis Germanisque viſum eſt, neglectæ vitio, dum Hiſpanorum, ad gravitatem compoſitorum, mores ſeverius imitatus, viros etiam Principes nudo ſibi pateretur adſiſtere capite. Qua de re à familiaribus monitus, patris humanitate in exemplum propoſita; acutius, quàm modeſtius reſpondit: *Patrem ſuum fuiſſe Principis filium, ſe verò Imperatoris*; ut ſi plus referat, qualis natus ſis, quàm qualis vivas; cùm flori plus decoris inſit, licet ex bulbo; quàm bulbo, licet ex flore prodierit. Certè Germanorum affectata hac majeſtate, & gratiam infregit, & ſpem conceptam Imperii ipſe perdidit, quamvis Princeps eſſet dignus Imperio. Tantùm *ad ſolum etiam Proci ornatum moresque intereſt, ut ſponſa, ſuis dotibus ſuperba, placeat.*

Philippus in ſpem imperii evocatus, ſua gravitate Germanis diſplicet.

Imperator conſtituerat filium natali Belgarum in ſolo excipere, eisque poſt ſe regionibus inaugurare Principem, conſilio quo Hiſpanorum regno minùs profuit, quàm Germanorum imperio, dum penes Auſtriacos ſtetit, obfuit; quod illis laborioſam ſumptuoſamque pro defenſione provinciam reliquerit, his munimentum præcipuum adverſus vicinorum Regum potentiam detraxerit. Utriuſque tamen Auſtriacæ domus vires connexuit, quamvis impenſis majoribus, quàm emolumentis. Hac enim ſeparatione à Germanis, Belgarum campus bellantium factus eſt, qui ſolus pænè tot pugnantium cadentiumque ſanguine, jam à ſeculo maduit, quot Europa univerſa. Huc, à finitis Auguſtæ comitiis præverſurus filium, Auguſto menſe Carolus deſcendit. Ante tamen Auguſtanum, & deinde Ulmenſem Senatum innovat, plebique reformationem perſuadet.

Belgio Philippus Dux deſtinatur.

LV.

Ceteros pertinaciter Reformationi Interimiſticæ reluctantes proſcripſit. In quibus diverſi Principes urbeſque. Conſtantienſes proſcripti, Ferdinando ſeſe Regi, quàm Cæſari dedere maluerunt, pluresque alii armorum metu ad obſequium redierunt; ſed parùm ſtabile, quod repentè, cum timore ſublato, evaneſceret. Unde miſeri homines, tanquã rota, quæ axe mota eſt, aut navis clavo ſpoliata, in omnem partem volvebantur, exemplo in orthodoxæ fidei profeſſoribus nunquam comperto. Ut Carolinum hoc decretum, ſi ad nullum Ro[illegible] Eccle-

Cæſar Germanos Proteſtantes Reformationẽ Interimiſticam recuſantes proſcribit.

1548. Plerique ut Polypi mutantur & obſequuntur.

ſitæ emolumentum, valuerit certè ad babylonicam Neoevangelicorum confuſionem demonſtrandam, quibus cùm ſola Scriptura clypeus Palladius eſſet, omniformem illa vultum, ad cujuſque arbitrium ſubitò induebat. Ut cæco cæcior ſit oportet, qui ejuſmodi dæmonis artificis fraudem nequit dignoſcere. Argentinenſes diu Carolo obluctati, tandem per Legatos Cæſari Coloniam jam digreſſo ſatisfecerunt, ubi tantiſper ſubſiſtens Cameræ Spirenſis tribunal, hæreticis ſubmotis, inſtitutiſque ex more veteri judicibus orthodoxis formavit. Hinc verò cum Saxone & Haſſo captivis, quos Hiſpanico cuſtoditos milite ſecum trahebat, in Belgium Septembri menſe deſcendit, Haſſo denique in Mechlinienſe palatium ſub cuſtodia, dimiſſo, ipſe Bruxellas divertit, ubi Eleonoram ſororem Franciſci Galliarum Regis viduam, ad ſe tranſeuntem, Nonis Decembris excepit.

Saxonē & Haſſū captivū ſecū Cæſar in Belgiū trāducit.

LVI. Mors celebris Comitis Egmondani. *Pontan: rerum memor. l. 4. Haræus in Car.*

Quando ibidem profeſto Natalis Chriſti die Maximilianus Egmondus Buræ Comes, vir bello ac pace magnus ex legatione Anglicana, pro Cæſare obita, reverſus, contractâ ægritudine, præſenti animo mortem, non ſine Caroli dolore excepit. Quem ferunt, poſtquam à Medico Andrea Veſalio mortis horam, ac penè momentum, quæ ejus erat peritia, intellexiſſet, nihil turbatum, inſigni convivium apparatu juſſiſſe inſtrui, omnique gaza & ſupellectile argenteâ expoſitâ, amicos vocaſſe, unaque cum eis aſſediſſe menſæ, ac ſubinde liberalitate, inter vivos, rarâ, in præſentes partitum eſſe, nihilque commoto ad lethum inſtans animo, tanquam ad meliores divitias amicoſque tranſituro, dixiſſe vale, Indeque in lecto, velut ad quietem compoſitum, exſpectaſſe mortem. Quâ eodem, quod Veſalius ſignaverat, momento occubuit, ſacris ante Chriſtiano more piè ad hunc agonem munitus. Quem felicem jure dixeris Principem, & tali medico, & tali ab hac vita exceſſu, qui tantò in aulis eſt rarior, quantò difficilius eſt cœleſti ſimul terrenoque Domino ad placitum ſervire. Unicam reliquit heredem Annam filiam Guilielmo Naſſavio Aurantii Principi, rebellium poſtea in Belgio primipilari, parum auſpicatis nuptiis, collocatam.

LVII. Philippus à Belgis obviam miſſis excipitur An. 1549

Miſerat Carolus obviam in Germaniam filio Philippum Croyum Ducem Arſchottanum, cum inſigni quingentorum cataphractorum equitum comitatu, inter quos erant præcipui Belgarum Proceres. Cùm verò Januario menſe Anno ſeculi 49 Spiram ingreſſus per Nemetes Lutzelburgum, atque hinc ad Brabantiæ fines perveniſſet, univerſa Cæſaris aula, & quidquid Bruxellis erat nobilitatis, Waveram uſque in occurſum ſeſe effudit, juxta arcem Vuranam ab Hungariæ Regina Maria, amita, quæ Belgium per abſentiam Caroli moderata fuit, duobus à Lovanio millium paſſibus exceptus eſt. Unde poſt nocturnam quietem Calendis Aprilis, in apertam Campi Harenheîani planitiem ductus, Bruxellam Lovanium, Mechliniam, Antverpiam, nobiliſſimas ſimul urbes, intuitu unius loci hauſit, & cum Amita proceribuſque ampliſſimum tentorium ingreſſus militari ludicro recreatus eſt. Stabant in propinquo erectæ munitiones, ex oppoſito, geminæ. Uni, cum ſeptingentis, qua peditibus, quà equitibus viridi colore ornatis, Pedemontanus imperabat Princeps, unicus Sabaudiæ Ducis heres; alteri cum

Ludicrū militare ſpectat.

pari

pari militum numero albi coloris habitu inſigni Reuſſii Comes Præfectus erat. Hi,digeſtis in aciem cohortibus, commiſſiſque utrimque in prælii ſimulacrum ordinibus,per horæ facilè ſpatium,viris armiſque, horribili quadam voluptate, colliſis,tantò jucundiùs præbuêre Philippo ſpectaculum; quòd pugnæ ſine noxa intereſſet. Hoc à ludicro epulis refecti Bruxellam illuſtri comitatu tendunt,ubi ante Lovanienſem portã a ſæculari,intra eandẽ ab Eccleſiaſtico Magiſtratu gratulatoria oratione honoratus,ad nobiliſſimum S.Gudilæ templum deducitur, actiſque Deo gratiis,Ambroſianus Hymnus concinitur. Hinc ad Montanam plateam digreſſis tot ſe triumphales arcus,tot per diverſas ſcenas ſpectacula, (ut in ejuſmodi apparatus,& ingenioſa,& profuſa Belgarum natio eſt)obtulêre,ut novitate & admiratione captus Princeps,aliquot his luſtrandis horas incedens dederit,quã tarditate ſuum incolis laborem benevolentiamque commendabat. In foro fontem reperit, qui rubente vino aquarum loco ſcaturiret, non grato minùs vulgi palato,quam oculis profluvio. Ad aulam cùm veniſſet, ab utraque in foribus amita, Maria & Eleonora,cum oſculo ſalutatus, inter utramque feſtinus ad Patrem Imperatorem contendit,acceptuſque in amplexus cum tanto eſt gaudio,quanto credibile eſt ab optimo parente filium unicum excipi potuiſſe.Exinde Cæſar,præmonitis de inaugurando filio Belgarum ordinibus, ipſe cum utraque ſororum,Lovanium urbem Brabantiæ primariam eundem illuſtriſſimo comitatu deduxit. Ubi poſtquam V Julii Brabantiæ Limburgique ducatum, & Valkenburgii Dalemiique Dominium maximâ ſolennitate adiiſſet, ultrò citroque Sacramento fidelitatis,ex more Majorum regendi parendique præſtito, ad ceteras ordine Provincias,mutuâ fide obligandas proceſſit, magnis ubique, & honoribus,& muneribus cultus. Quo in officio Antwerpienſes nulli urbium ſecundi 130 millia coronatorum impendiſſe memorantur.

Bruxellenſium Philippo gratulãtium apparatus.

Inauguratio Ducalis.

LVIII.

Synodi Archiepiſcopales ad Rhenum pro reformatione habentur, urgenti bus Pontificus.

Inter hæc Epiſcopi per Germaniam ſynodis cogendis,reformandiſque Eccleſiaſticorum moribus,ex Cæſaris poſtulato, invigilabant, celebreſque inprimis Provinciales ſynodi à tribus ad Rhenum Archiepiſcopis, Sebaſtiano Moguntino Joanne Trevirenſi,& Adolpho Colonienſi ſunt inſtitutæ. Quarum tam de fide,quam moribus Canones in tomis Conciliorum exhibentur, difficiliorque tum Moguntino,tum Colonienſi,ob Sacerdotes,tam ex Buceri diſciplina, quàm indulto, ut ferebant, Carolino, uxoratos, ad cœlibem vitam revocandos, labor fuit,ut geminâ intra hunc annum, & tertia etiam ſequentis anni Synodo Colonienſi,pro Cleri emendatione obnitendum fuerit.Priorem ejus Synodum, datis Bruxella Cæſa. IV Non. Julii literis,ratam habuit,ſuiſque in dominiis,quæ Agrippinati ſuberant, obſervandam imperavit.

Legati Pontificii irrito labore deludũt.

Acceſſerunt quoque,ſub Maii exitum,tres Pontificii quorum ſupra memini, Legati Cæſarem Bruxell. peragratâ,ſed abſque fructu,Germania; quod plerique,quibus indulgentia Pontificia offerretur, vel Prædicantes eſſent Apoſtatæ, qui Eccleſiam Rom. quam uxores mallent relinquere, vel Proceres bonis jam Eccleſiaſticis meſcati,vel plebei,qui calicem ſibi à Chriſto,ut ferebant,oblatum nollent eripi.

1549

Cæſar Legatis Pontificiis rationes facti ſuorum exponit.

Quo nomine cùm Cæſarem conveniſſent, isque hæc *ratione magis, quàm vi obtinenda ſentiret; quod fides perſuadenda animis, non imperanda armis eſſet. Neque ſi bellum religionis ſuſciperet, parem ſe facilè Germanis futurum exiſtimaret. Cauſſam dixit neglectæ fidei, cujus reſtituendæ nuper ſpes maxima affulſiſſet, in obſtinatæ mentis Pontificem, Concilium loco idoneo recuſantem recidere. Rectius igitur facturos, ſi emendationis curam Germanorum Epiſcopis relinquant, à quibus minori faſtidio Germani aliquâ peſte infecti, remedium accepturi ſint. Sibi curæ imprimis fuiſſe, per indultum vulgo calicem, cleroque uxores, quas eripere nequiret, permiſſas, ut morbum, ſi non tolleret, certè leniret, propioremque errantibus ad reſipiſcendum viam ſterneret. Si qui Catholicorum ad eadem manus extendant, inconceſſa arripere, non accipere permiſſa; minusque peccare ceteris, qui integris penè regionibus, ſe nequicquam obnitente, ad Lutheri deliria abripiantur. Futurum denique, ut Pontifices ad conſulta abs ſe remedia ſero reſpiciant, quando jam Germaniæ ſalus erit deplorata. Tenere ſe in vinculis Principes, non ſine acerba Procerum imperij querimonia qui ob pertinacem hæreſim dimitti tutò nequeant, niſi rebus ante de religione compoſitis, ex cujus perturbatione, ceu malorum fonte, imperij tranquillitas potiſſimum ſubvertatur.* Hæc aliaque Ferentinum in Italiam redeuntem, ceteris apud Cæſarem ſubſiſtentibus, ad Paulum referre juſſit, & meliora conſilia, ex præſenti rerum diſcrimine capeſſere.

LIX. Paulus III Papa moritur, ex nepotis conſiliis turbatus.

Sed vergente ad exitum Anno Paulus quoque Pontifex ad vitæ metam decurrit, inclinatâ quidem ad tumulum ætate, ſed tamen violentia quadam in mortem præcipitatâ. Cauſa ex Aloyſio filio erant nepotes, multorum Præſulum ſcopuli, quando ad hos immoderatam curam, peculiumque convertunt. Deſperabat Placentiæ, cum filio, amiſſæ reſtitutionem à Cæſare Pontifex, ideoq; ſe Galli ſtudiis addixerat, quod Parmæ etiam à Cæſareis occupandæ metus urgeret. Hanc igitur Octavio nepote, Caroli genero per aſtum excluſo, pontificioq; milite ſub Camilli Urſini ductu immiſſo, Eccleſiæ, ut fuerat, reddendam præ ſe ferebat, Octavio in principatum Camertii, unde quondam exierat, reducto; ratus hac mutatione titulum invadendi Carolo ſubtrahendum. Sed cùm Rex Galliæ pro altero Pauli nepote Horatio, quem ſibi, Dianâ filiâ ſpuriâ in connubium oblatâ, generum adſciverat, Parmam inſtanter poſceret, veritus Octavius ne præhabito fratre ipſe ducatu excideret, avo inconſulto, Parmam cum aliqua ſuorum manu advolavit, illamque ſe præſidio deluſo occupaturum ſperat. Verum Urſinus cavere juſſus, ne cui etiam Nepotum arcem crederet, opportunis per urbem cuſtodiis Octavium ab inſtituto deterruit, arcisque deditionem poſtulantem rejecit. Hac ſpe dejectus ad Cæſaris partes accedit, ſimulque ad fratrem Alexandrum Cardinalem facti conſilium perſcribit, juberque denuntiare Pontifici, niſi Parmam redderet, Cæſaris ſeſe opibus ac clientela facile in priſtinam poſſeſſionem rediturum. Quas literas ubi Pontifex inter Quirinales Hortos obambulans inſpexiſſet, doloris indignationisque obortę impar, animo linquitur, interceptoque per horas quatuor vocis uſu, pro mortuo habetur. Vix denique mente in ſenſus collecta, ſe etiamnum intellexit vivere. Inſperatum hoc vulnus erat, ab illa, velut per gladium, inflictum manu, quam cum multorum offenſione, & ama-

Parmæ amittendæ metu Octavius Papæ adverſatur.

Paulus I ex perturbatione

ve-

1549.

verat ſupra meritum, & ſupra ſortem armaverat. Adactum hoc altius, quàm ut leni pharmaco poſſet ſanari; ſiquidem febris ex defectione contracta manſit, quæ quinto poſt die, qui erat IV Idus Novemb. clariſſimæ memoriæ Principem ad alteram vitam tranſtulit, annos jam unum & octoginta natum, ex quibus Pontificio XV, publicis verò muneribus ad L, ſummâ cum laude, impenderat. Romam miſerè bellis vaſtatam, cadaveribusque in ſpeciem deformem nactus, honeſto ædificiorum cultu pænè ad vitam revocarat, Vaticanum ſenatum viris ſuæ ætatis ornârat præſtantiſſimis, eximiæ prudentiæ ac moderationis Princeps, cui tamen immodicus ſtirpis amor detraxit, magno demum morientis dolore utcunq; abſterſus, cum eo, *quem exacuerat gladio, ſeſe ictum ſenſit. Si mei*, inquiebat cum Davide, *non fuiſſent dominati, immaculatus eſſem*. Majeſtatem humanitate ita condiebat, ut illâ par ſummis, hâc vix diſpar imis videretur, literis apprimè cultus, etiam quæ aſtrologicæ vanitatis erant, ſecus quam tanti nominis ferebat dignitas, procul tamen à tam infami, quàm Apoſtatæ profligatiſſimi Ochinus, & Vergerius, atque ex his Schleidanus illi affinxit vitâ, ut opinor ſuo Bezæ ſodomitæ adulteroque, etiam verſibus id temporis celebrato, tantum Principem fingerent ſimilem, cùm in ſummum hoc Eccleſiæ caput, alia, præter calumnias, tela, perditiſſimi homines figere nequeant. Ceterùm quis orthodoxæ in illo religionis promovendæ zelus arſerit, ſi neglecti Concilii rationes ſepares, teſtari poterunt Ordines ab eo ſacri in Eccleſiæ ornamentum ſimul & adjumentum inſtituti. Etenim Clericorum S. Joannis decollati Ordo, tùm deinde Congregatio Fratrum Capuccinorum, denique Societatis Jeſu inſtitutum ejus autoritate receptum valuit, quali quantoque orthodoxæ religionis per Orientem Occidentemque propagatæ, per Europam etiam conſervatæ bono, toto jam orbe exploratum eſt.

Ex defectione animi febrem lethalem contrahit.

Ejus geſta.

Nepotum nimius amor deploratus.

Studium.

Conficta in eum ab hæreticis calumniæ.

Trium Ordinum ſacrorum approbator.

LX.

Ingens erat novi Pontificis exſpectatio, præcipuè cùm inter Gallicam Hiſpanamque factionem media, quam dicunt volantem, & Alexandro Farneſio Duce regebatur, (ex qua momentum electionis ut plurimùm dependet, ut quò ſe illa dederit, huc ſuffragiorum pondus feratur) præter exſpectationem à Gallo ad Cæſareos tranſlata, ſpem Montano Cæſaris inimico, quem tamen ſua æſtimatione magnum plerique deſignabant, ademiſſe viſa eſſet. Et Polus quidem Cardinalis principio virtute ſua, tanquam Magnete tactos animos ad ſe pertrahebat, quando & regio Anglorum genere, & religionis quæſitæ, regionisq; amiſſæ fortè hoc decus merebatur; ſed ubi duo calculi ad apicem honoris defuiſſent, iſque, quâ erat demiſſione, neglectim hunc honorem exciperet, ad majorem beneficii æſtimatorem ſuffragia Patres tranſtulerunt, Joannem Mariam Montanum ſcilicet gente Arretinum, tantò majori admiratione omnium; quòd quem Galli, tanquam à Cæſare averſum, unicè ſpectarent, ut quo potiſſimùm Autore Tridento abierant, & Bononiæ repugnante Imperatore Patres ſubſtiterant, hic, inflexo in favorem, per Coſimum Ducem Florentinum Carolo ejuſdem nutu VI Idus Febr. electus ſit. Qui aſſumpto Julii III nomine, cùm in 50 Jubilæi annum exordia ipſius dignitatis incidiſſent, ejus ſolennitatem priſco more celebrandam ante omnia indixit; ac ſubinde, ad preces Cæſaris, quod ante Pontificatum damnaverat, Triden-

Inexſpectata electio Montani, Julii III dicti, ab ipſis Cæſareanis quibus maximè adverſatus fuerat.

An. 1550.

1549.

denti Concilium; hoc, velut per creationem mutata mente, omni conatu reſtituendũ duxit. Animadverterat enim ſua ſe ſuſpicione falſum, quâ omnino futurum crediderat; ut Carolus Synodo in poteſtate conſtitutâ; ſuo illic arbitratu novi capitis electionem imperaturus eſſet; Tridentinosque iccirco detineri Patres, ut hi in ſuffragia, licet ceteris deficientibus, coirent. Quod ubi eventum comperiſſet procul à Cæſaris abfuiſſe conſiliis, qui Tridentinos Romam a morte Pauli deſtinaſſet, errorem ſuum hoc obſequio correctum volebat. Quin etiam, ut Galliarum Regem Henricum, ſine quo labefactanda Synodus videbatur, quique nihil minus, quàm conſentientem Imperatori Germaniam cupiebat, eodem induceret, per Legatum hoc veluti arcanum communicari voluit: convenire omnino Henrici rebus, ut Concilium quantocyus ipſo aſſentiente haberetur; quòd, hoc negato alias Carolus indictis Auguſtæ comitiis, religionis ſtabilem pacem cum Proteſtantibus initurus, citra juſtam Catholicorum obtrectationem, eſſet: cum aliud ſibi tranquillitatis ſperatæ medium nullum ſuperfuiſſe, jure obtenturus videretur. Quo facto, longe obſequentiores Proteſtantes metuendos Gallis habiturus eſſet, quam ſi ad Concilium, quod horrerent, invitos adigeret. Per quod citiùs ad arma rursùm ſeditionesque, quam aſſenſum Romanæ Eccleſiæ impellendi forent. Et hæc adeò appoſitè ad veritatem, quæ eventu probata eſt, diſſeruit, ut Henrico perſuaſerit qui ex Imperii tempeſtate & jactatione, ſuam quietem aut belli certe lucrum metiebatur. Aliò tamen ſpectabant conſilia Pontificis qui florentibus adhuc Caroli in Germania rebus, hæreticorum, ſeu metu, ſeu veritate impulſorum, reſipiſcentiam exſpectabat; ideoque Carolum hortatus eſt, eos ut in Comitiis induceret, ad Concilium Tridentinum unà cum aliis Imperii ordinibus à Pontifice petendum; ut hinc ſibi quandam parendi neceſſitatem imponerent Concilio, ipſis poſtulantibus conceſſo. Ita ſubtilis ingenii perſpicaciâ ſuo diverſos Principes, tanquam horologia pondere moderabatur.

Reſtitutio Concilii per eundem decretam, quo hactenus maximè impediverat.

[illegible]

Mira ratio, quâ Regem Galliæ in aſſenſum Synodi traduxit.

LXI.

Et res ex voto fluere viſa, neque plerique Proteſtantium, qui Lutheranâ nuper fide, & Auguſtanæ Confeſſionis præcipuis de Juſtificatione, Sanctorumque invocatione, & Miſſæ Sacrificio, decretis ceſſerant; ſuâ ſemel ſtatione deturbati, difficulter in reliquis ceſſuri erant. Cùm & Pontifex utramque facilè Euchariſtiæ ſpeciem, modò integrum ſub qualibet agnoſcerent Chriſtum ad ſolatium pietatis indulgere cupientibus priſco more poſſet, & profanis Prædicantibus Proteſtantium, qui nullis apud Romanos ſacris inaugurati eſſent, ſuas nihil vetaret uxores concedere. Apoſtatarum autem Sacerdotum libidini fovendæ, tantum Imperii ſtatus, quod a ſciſſa religione & Germaniæ tranquillitate impendebat periculum, poſthabituri non crederentur. At ſuo rursùm dæmon artificio inſperatas Concilio Caroloque pedicas injecit, quas ſuis ipſe Cæſar manibus imprudens fabricarat, dum, poſt occupatam in Italia Placentiam, Gonzagæ Mediolanenſis conſilio Parmæ inhiaret, Octavioque genero, qui hanc liberalitate inſigni Julii Pontificis receperat, ex deſperatione, mentem ad Galli protectionem tranſeundi injiceret. Unde correptis utrimque armis Rex Galliarum, non tantum non promovere Synodum; ſed impedire pro viribus conatus, & Helvetios

Cum in proclivi religionis per Synodum conciliatio eſſet, repentè novis impedimentis hæret.

Aca-

1550.

Acatholicos ab eadem abſtraxit,& Germanos ad obſiſtendum animoſiores reddidit, & ipſe Legato miſſo,œcumenicam hanc Tridenti Synodum ſe non agnoſcere conteſtatus eſt. Alter graviſſimus Caroli error fuit, quod Mauritio hæretico homini, & jam non obſcurè præ ceteris Synodum detrectanti, ſuum in Germania exercitum,pari ferè hæreſi infectum, traderet, humanamque ab eo conſtanter fidem exſpectaret, quem ſentiebat negâſſe divinam. His igitur ſe denique pedicis ſerius ſenſit implicatum. Auguſtam tamen ad indicta 6 Cal.Julii comitia,ſpe magna firmandæ pacis Cæſar proceſſit. Septemvirorum duo Moguntinus ac Trevericus aderant, quibus denique Colonienſis acceſſit, ex ceteris Principibus,Guilielmus Bavarus & Henricus Brunſwici Dominus. His Epiſcopi ex diverſis imperii locis adjuncti ſeptem. Evocaverat, ut diximus, ex Hiſpania Carolus filium Philippum, quem Succeſſorem in imperio,fratre Ferdinando excluſo,deſtinabat;ſed ubi invitis Electoribus ea ſe moliri animadverteret, ab incepto deſtitit. *Actum igitur de Concilij Tridentini acceptatione, libriq; Auguſtani inter Acatholicos Principes uſu, dum ex mente Concilij religio inſtauraretur. Sed & judicium Spiræ ſe ad integritatem revocari, Eccleſiarum bona ſuis reſtitui poſſeſſoribus, rebelles ad imperium armis etiam cogi placuit.*

Mauritius in ceteris Principibus durior Concilium *ſe quidem admiſſurum*, dixit, *ſi temporum ſuperiorum decreta,ceu minùs æqua ad novum examen revocentur. Auguſtanæ confeſſionis miniſtri non ſolum in partem Concilij. ſed & judicij de controverſiis ferendi recipiantur, neque Pontifex iſtic ſupremi judicis officio præſideat, aut jurejurando ſuos ſibi Epiſcopos devinctos teneat. Verbo,plena iſtic cuilibet ſentiendi dicendique libertas maneat.* Hanc conteſtationem publicè factam cùm in acta comitiorum referri cuperet,id à Præſide Moguntino, illi ut proximis Auguſtæ decretis repugnans, eſt denegatum. Sic ea Mauritii exceptio,pro dicto ſolùm habita,quæ communem reliquorum,Concilio abſque conteſtatione acquieſcentium,ſententiam non retardaret. Ita Concilii poſtulatione probata,rogatus à Cæſare Pontifex,reſtituendi Tridentum Concilii diploma per Europam Cal.Decemb. vulgavit,juſſitque interea Proteſtantes Cæſar Auguſtani libri decretis inſiſtere. Sed parùm ea re, niſi ad majoris diſcordiæ ac bellorum ſubnaſcentium incrementa promotum eſt. Ea fuit & Magiſtratuum ad Cæſaris mandata negligentia,& verbi Miniſtrorum ad ſubditos concitandos protervia. In Belgium intactum hactenus illa ſeſe etiam morum corruptio,una cum hæreſi,transfundebat. Cui malo & ſeveriſſimâ damnatorum librorum proſcriptione, & in homines de fide ſuſpectos animadverſione tempeſtive occurrendum ratus: ſacrum inquiſitionis tribunal admiſit ſeveritate Hiſpanico proximum. Delatori verò hæreticorum, ubi dignâ probatione niteretur, ingens conſtitutum pretium: reis omnium bonorum abjudicata poſſeſſio, extremumque in vivo rogo deſtinatum ſupplicium eſt, culpæ tamen pœnitentia mitigandum; ita quidem, ut vir gladio, femina defoſſione noxam expiaret. Hujus decreti terrore novarum rerum ſtudioſi homines, aut fugâ ſubducti ſunt, aut à cœpti audacia revocati.

Mauritius ceteris durior non niſi certis legibus ſuos Theologos Cōcilio adfuturos contēdit.

In Belgio Carolus ad arcēdas hæreſes Inquiſitionis tribunal ſtatuit, legeſque ſeveras

LXr

Magdeburgenſium verò etiam, aliarumque per imperium urbium contumaciâ

Magde-

[illegible]burgum cum aliis urbibus obſiſtens Cæſaris decretis per Mauritium expugnatur.

ciâ provocatus Cæſar, ferro flammâque ad obedientiam reducere ſtatuit, quam nec pacis conſiliis, nec proſcriptione vulgatâ poterat. Id negotium cum Georgio Megelburgi Domino à Cæſare datum: is per objectos latè agros cædibus incendiisque graſſatus, obvium etiam ex urbe hoſtem magna ſtrage profligavit; ſed quod his cladibus, obfirmati in ultimam perniciem animi, ad parendum induci non poſſent, re in deliberationem adductâ decretum in eos a Cæſare bellum eſt. Cui Mauritius, aliis ſectariorum Principibus facilè quatuor accedentibus, cum ſummo imperio præfectus eſt. Diu obſidio inter datas acceptasque utrimque clades tenuit. Suburbium alterum, quod novam urbem nuncupabant, a Mauritio non magno tempore negotioque obtentum, prædâ flammaque exhauſtum eſt; alterius deinde ſuburbii facultates cum civibus ad urbem veterem traductæ a Magdeburgenſibus, incendioque conſumptæ domus ſunt; ne quid inde emolumenti ad hoſtes perveniret. Auxilium à Joanne Haidecco & Alberto Mansfeldio præſtolabantur obſeſſi; ſed illos, collecto ex maritima Saxonia milite, nondum ſatis validos Mauritius viribus ac pugnandi felicitate occupavit, aliosque gladio hoſtibus ſubduxit: alios Cæſareæ militiæ ſacramento addixit, Mansfeldio rebellium Duce fugâ ſervato. Hanc cladem utcunque penſàvit militum præſidiariorum fortuna ac virtus: cum improviſâ irruptione equitatum Mauritii in pago Otterslebio aggreſſi, magnâ ſtrage, multos ferro, multos flamma in domos congeſtâ conſumpſerunt. Ter centum propemodum equitum, inter quos Comes Megelburgicus, in captivitatem abſtraxerunt. Sic alternante utrorumque fortunâ, non minori obſidentium, quàm obſeſſorum pertinaciâ annus extractus eſt, dum, productâ in alteram hiemem obſidione, ſe denique ad obſequium Cæſaris ſubmiſerunt, iis legibus; ut ad Eccleſiaſticas poſſeſſiones antiquæ, baſilicæque redirent, atque Imperatori tormenta 16 ac centum aureorum millia mulctæ nomine penderent. Bremæ Argentinæque maturiùs reſipiſcentis mitior conditio extitit, orthodoxæ verò fidei exercitia in urbem utramque ſunt reducta. Ita itaque rum Acatholici armis expugnati ſunt, quanquam ſimulare obſequium Mauritius quam præſtare; & vinci ſine dedecore, quam vincere cum honore, maluiſſet.

LXIII Ex[pe]ditio altera Cæſariana contra Dragutum feliciter in Africam ſuſcepta.

Novos hoc eodem tempore per Africam motus Dragutus piratarum celeberrimus Princeps concitabat, poſtquam Hariadeno Barbaroſſæ in Algerii principatu ſuccederet. Is enim regni ſui initia nobili facinore conſignaturus, Leptim (Mahamadiam nunc dictam) Numidarum urbem vi ac fraude occupat, quam opibus viribusque egregiè inſtructam, tanquam ſedem latrociniorum prædationumque per Siciliæ Hiſpaniæque littora exercendarum conſtituit. Sed Carolus tantis maturè incommodis occurrendum ratus Joanni Vegæ Siciliæ, & Petro Toletano Neapolis, Proregi, denique Andreæ Auriæ claſſis ſuæ Præfecto hanc in rem naves viroſque juſſit inſtruere, qui non indiligenter hoc munere perfuncti, adulta jam æſtate Lepti inſtructam claſſem circumfudere. muriſque urbis terrâ marique magnâ tormentorum vi quaſſatis ac dirutis, tandem milites in [illegible] Mel[illegible]ſe equites mari. Hiſpani Italique terrâ, magna æmulatione [illegible] per murorum ruinas enixi ſunt. Illi celeritate & ardore pugnandi ſuperiores, neglecta

1550.

ſtâ cadentium ſtrage, per ſuorum hoſtiumque permixta corpora interiori urbis pomœrio ſunt potiti. Quo exemplo & Hiſpanis auctus animus, & hoſtibus imminutus; nam & illi vallis occupatis, conglobatos denique in foro Afros aggrediũtur, qui in præſenti diſcrimine extremo virtutis conatu obluctantes non inultam mortem oppetiêre. Clades Janizerorum facilè octingentorum occidione abſoluta eſt, ceteris, ferè ſex hominum millibus in militem diſtributis, ſervitus pro morte fuit. Expiatum urbis templum eſt, Chriſtoque conſecratum. Præſidium ex Hiſpano milite bis mille ducentorum hominum relictum. Ingens verò cum nobiliſſima hac victoria præda in Europam deportata eſt. Dragutus facti pœnitens ad Solimannum ſeſe contulit auxiliorum gratiâ, ſed tanti hoſtis vim minasque jam contemnere Carolus didicerat, poſtquam majori militum numero, quam robore ſubnixum comperiſſet.

LXIV.

Interea Romanus Pontifex Julius ad Eccleſiaſticæ diſciplinæ emendationem curam omnem converterat, publicato enim diplomate *ſex menſium aberrantibus à fide moram indulſit, quo tempore cuilibet culpam ſuam confeſſo, omnes hæreticum intermi- natus à jure pœnas remittit, atque ad officia quæcunque ac beneficia idoneos pronuntiat.* Eodem provocatus Rex Galliæ exemplo magna in deſertores fidei ſeveritate animadvertit, ut jam totâ Europâ in exitium hæreticorum conſpirante hæc brevi animorum peſtis expugnanda videretur; ſed nondum ita Superis viſum, hanc mortalium inſaniam ad majus etiam rei Chriſtianæ emolumentum perferentibus. Impetratum diploma Pontificium de Concilii inſtitutione Nonis Januarii eſt, Anno ſeculi 51. ad novi Pontificis electionem conſequente. Nec mora, Cæſar illud in Auguſtano conventu lectum ad omnes Imperii ordines, cum mandato in eodem Concilio comparendi, deſtinat: cautum omnibus fide publicâ eſt de via, loco, officioque in ſententia dicenda liberè obeundo. Ea res uti Lutheranis prorſus ingrata, ſic defendendi ſui magnam injecit curam. Ad Melanchthonem plerorumque converſi animi, quid agendum ſentiendumque exſpectabant. Quæ enim, quantumque crediturus quisque eſſet, vix ſatis in vulgus conſtabat, recenti opinionum varietate, mutataque quot annis religionis obſervatione, confuſum. Mauritius igitur hoc negotium Melanchthoni imperavit. *Scriptum aliquod breve dilucidumque concinnaret, quo rerum credendarum articulos complecteretur, Concilio deinde, ad exploratæ veritatis cognitionem, exhibendum.* Fecit ille ſedulò atque ita quidem ad ſuorum popularium ingenium, ut nemo improbaret. Flacciani etiam, licet ſuperiorum temporum inconſtantiâ irritati, accederent, quin & Brentianis denique hoc ſcripto acquieſcendum videbatur, tituloque repetitæ confeſſionis Auguſtanæ vulgandum, ne temporum lapſu domeſticis inter ſe diſſenſionibus fœdè divulſi, in iſto orbis Chriſtiani theatro comparerent, ridendi magis, quam in ſapientum virorum conſilio audiendi.

Pontifex ad Eccleſiaſticæ diſciplinæ emẽdationẽ incumbit, Rex Galliæ in hæreticos animadvertit.

1551. Cæſar omnes etiam Acatholicos in Concilio Trid. cõparere jubet. Melãchthõ Mauritio jubẽte novam *Cõfeſſionem* procudit & *Repetitã Auguſtanam* appellat.

LXV.

Mauritium tamen ſuorum, aut concordiæ, aut cauſſæ æquitati diffidentem, alia ad bellum conſilia revocabant, quo ſe facilè incautum Cæſarem Conciliumque opprimere ſurum ſperaret, ut qui Cæſaris arma militemque Germanum, ſibi fere religione addictum, in manibus ferret; quod ut promptius fidentiusque poſ-

Mauritius ut Conciliũ evertat, occultè

1551. rebellionem molitur, Gallum quæ alias tuendæ [illegible] per [illegible] Cæſari offenſum.

poſſet, Henricum Galliæ Regem ſuæ fautorem adjutoremque audaciæ habiturum ſe credebat. Neque fefellit opinio, cùm eodem pæne Gallus tempore adverſus Pontificem Cæſaremque Parmam, ſuis in Italia præſidiis, occupavit. Erat jam olim Placentia ac Parma à Maximiliano Cæſare in gratiam Julii II ad Eccleſiæ patrimonium donatione adjuncta: quod munus deinde Leoni X per Carolum eſt confirmatum. Denique Farneſiis ſub Paulo III, ejus beneficiario obvenerat. Sed, quòd novarum rerum contra Cæſarem ſtudioſius Pater Farneſiorum Aloyſius eſſet, conjuratione ſublatus Placentiam rurſus Carolo reliquerat, qui ne Parmam eodem titulo eriperet, præſidio a Pontifice majore ſubmiſſo, cautum fuit. Octavius verò Farneſius Nepos, cùm Romæ ab avo officiiſque detineretur, fruſtraque tandem Parmam repoſceret; primùm Cæſaris, deinde Paulo defuncto, poſſeſſionem quam avus negaverat, inſperatâ Julii, quantumvis ſanguine alieni, voluntate recuperavit. Verum inconſultò denique Galli ſeſe patrocinio credidit, qua re, hinc Socero Cæſari olim Parmam concedenti, inde Julio Pontifici amiſſam nuper reſtituenti parum dignam gratiam rependit. Ergo odia bellumque inter Galliæ Regem ac Pontificem Cæſaremque per Italiam exarſére, Carolo non injuria formidante, ne Rex occaſione tutelæ Inſubribus immineret. Veneti ac Coſmus Florentiæ Dux arma de manibus utriusque ante cladem extorquere conati. Id quidem impetrarunt à Cæſare demum, quod, ad vitandum bellum, jam ante concedendum fuerat, ut Placentiam Parmamque in pontificia eſſe poteſtate impoſterùm vellet, modò ne Farneſii tanquam rebelles periculoſi, ad earum poſſeſſionem redirent; ſed Octavio in Parmæ locum Camertium principatus obveniret. Abnuit Octavius cum Rege.

Farneſius a Cæſare etiam ad Galli protectionem tranſit.

LXVI. Rex Galliæ Angliam ſibi Turcamque contra Cæſarem addicit, cladeque huic infert per Dragutum, ob quod factum Gallo Pontifex & illi [illegible] gravia intermina[illegible]

Hic etiam, ſolicitatis nequicquam in belli ſocietatem Venetis ac Genuenſibus, Eduardum denique Angliæ Regem ad hanc pertraxit, ac cum Turcarum Principe Solimanno fœdera quondam inita innovavit, qui ad Siciliam, Melitam, aliasque Cæſaris ditiones bello vexandas ter centum ac viginti navium claſſe Sinanum Baſſam deſtinavit. Rex tamen belli famam bello illato præveniens, Polinum Gallorum Archithalaſſum Draguto Piratarum Principi ſuas adjungere triremes voluit, qui fortunâ fraudes adjuvante Tripolim Mauritaniæ urbem allapſus, Franciçis ubique ſignis elatis, pro amico in portum admiſſus eſt. Dragutus exuta mox larvâ cum ſuis urbem, præſidiariis cæde ſublatis, occupat, cives in ſervitutem abducit, ſuisque familiaribus ac præſidiis oppidum attribuit. Eodem Polino Duce, ac pæne tempore Franci onerarias Belgarum undecim, merces in Hiſpaniam pacis fiducia tranſportantes intercipiunt, atque aſtu haud vulgari extorquent. Submiſſo enim, qui ſignificaret à Gallorum triremibus Scotiæ Reginam deportari, ſimulque aliquod honoris obſequium, tormentis more nautico applaudentium poſtularet. Ubi a Belgis nil hoſtile ſuſpicantibus amice illud promiſſeque præſtitum eſſet, inermes fere à Gallorum claſſe ſepti, coactique deditionem fecere, ut ſua illi humanitate perierint; hi perfidia triumphaverint. Adeò *parum ad victoriam nihil intereſt, virtute illam, an ſcelere conſequantur.* Quanquam Galli (ut bellorum cauſis in adverſarios amoliendis ſtudere cuivis moris eſt) inſidias

1551.

ſidias à Maria Belgii Gubernatrice Mareſcallo Sanctandreano primùm inſtructas memorabant, cum a pace Anglica, honoris gratia equeſtria S. Michaelis inſignia Regi Britannorum deferret. At Pontifex graviſſime fœdus Gallo-Turcicum deteſtatus, quo barbarus, qui & ſe a Cæſare in Draguto læſum querebatur, non Siculum mare tantùm, ſed & Hungariam Tranſilvaniamque animoſior repetebat, ſub interminatione anathematis, Henricum tam indignæ Chriſtiano Principi ſocietati obnuntiare juſſit. Qua denuntiatione Rex irritatus, Solimanni provocati culpam in Cæſarem amovere conatus eſt, licet denique per Aramontium Oratorem id Henricum egiſſe, manifeſtè compertum ſit: nec ipſius quidem Regis defenſoribus id crimen detrectantibus. Ceterùm Rex ad illam Pontificis libertatem excandeſcens, Sorbonicis Theologis Galliæque Præſulibus in conſilii ſpeciem advocatis, poſt ejectos ex aula Pontificis, Cæſariſque Legatos (tantùm audaciæ potentia ſufficit) ſtatuit pecuniam ad diplomata beneficiorum tribui ſolitam aliis poſterùm uſibus impendendam. Nec deſunt, qui memorent ad augendum Pontifici terrorem (quæ mihi tamen affirmanda non duxi) de ſummo Eccleſiæ Patriarcha proprio in regno conſilia agitaſſe, ne ad peregrini hominis arbitrium ſua cogeretur facta exigere. Sed ut ut à Rege actum, fulmina hæc utrimque abſque ictu ullo jacta fuere, & Pontifex cum Gallo, poſitis minis armiſque in amicitiam anno inſequente rediit; diverſis tamen ſtudiis, quod is pacem, hic bellum cum Cæſare impenſius ſectaretur.

Belcar. hiſt. Gall. part. 3 l. 15. & 16.

Hæc inter Philippus Hiſpaniarum Princeps, ſpe ſucceſſionis in imperio deſtitutus; cùm neque Ferdinandus patruus, neque ejus filius Maximilianus, (qui ex Hiſpania, dum hanc animadverteret telam à Cæſare ordiri, propere advolaverat) favori ſibi à Germanis impenſo obnuntiare vellent; nec denique Imperii ordines, Galliarum etiam Rege ſtimulante, tot Regnorum Dominum, peregrino cœlo ingenioque natum admitterent, ſub Maii exitum in Hiſpaniam ſe recepit; quem Auguſtà decedentem à Cæſare Maximilianus nepos comitatus eſt, ut relictam in Hiſpania conjugem, jam altera prole fecundam, ſecum in Germaniam ad Ferdinandum Patrem traduceret.

Philippus Cæſaris fil. ſpe ſucceſſionis in Imp. deſtitutus redit.

LXVII.

Hunc id temporis ad Hungariæ defenſionem Turcica arma revocabant, quæ in ſubſidium Iſabellæ Reginæ viduæ ejuſque filii Stephani, pòſt Joannis Sigiſmundi dicti, contra Ferdinandum, Solimannus Tranſilvaniæ inferebat. Occaſio ſumpta ex cæde Georgii Monachi, Tutoris a Joanne Waivoda Tranſilvaniæ & Hungariæ Rege moriente relicti: cujus egregia bello ac pace virtus huic illum muneri aptaverat. Is ex tenui Dalmatarum nobilitate, infima puer, in aula Joannis, obierat miniſteria, indeque aliquâ literatura tinctus, D. Benedicti familiam adiit, ac Monachus iſtic & Sacerdos factus, Joanni in Polonia exulanti hæſit, eidemque fidele ac ſatis prudentemque in graviſſimis negotiis navavit operam, ut is a Solimanno, cui ſe clientem tributariumque addixerat, Tranſilvaniæ Hungariæque reſtitutus, Georgium quæſturæ regni, & Varadinenſi Epiſcopatui, ac denique moriens tutelæ filii præfecerit, quam aſtutiùs fortiùſque, quam prudentiùs conſtantiuſque adminiſtravit. Cùm levi rerum momento, nunc Reginæ, nunc

Ferdinandi Regis in regno Hungariæ contra Turcam propugnando iors... Georgium Tranſilvanum Tutore perte... Nicol. Iſtuanff. l. 16. & 17. Fort. Ram. l. 4. c. 7.

155[illegible] Varium Georgii ex Monacho Tutoris ingenium nunc Turcæ, nunc Ferdinando addictum.

Solimanni, nunc Ferdinandi etiam partibus adhæreſceret, magna ferè ſemper felicitatis, quo ſe verteret, inclinatione; tantum in agendo conſilii viriumque adferebat. Principio cùm Ferdinandus à morte Joannis Regis Budam, aliaque quædam loca, ex pacto repeteret, impenſas refuſurus, Reginæ aſſentienti Georgius obſtitit, Budamque cum Solimanni ope tuitus, in hujus denique manibus (Regina cum pupillo in Tranſilvaniam ablegatâ) relictam cum dolore vidit, ſua ipſe perfidiâ deluſus. In Tranſilvania deinde ita rem geſſit, ut Reginam ſimul cum reliquis in ſervitute poſſideret. Unde hæc, illius tyrannidi excutiendæ gratia, cùm ad Solimannum confugiſſet, ipſe ad Ferdinandum ſe convertit, qui id temporis Proteſtantium cum fratre bellis implicitus, licet tenue illi auxilium præſtaret, adeò tamen adversùs Turcas felici marte Georgius ſæpiùs depugnavit; ut illum Solimannus amicum, quam hoſtem mallet. Verum denique Tranſilvanis non minus, quàm Regina imperium hominis averſantibus, cum ad Ferdinandi ſe rurſus præſidium contuliſſet, is, jam finito bello Saxonico, Joannem Baptiſtam Caſtaldum Marchionem Caſſani Italum, illi cum exercitu ſubmiſit, Reginam quoque non iniquis conditionibus induxit, ut Tranſilvaniam ſibi cederet, Archiepiſcopatu Strigonienſi, cum ampliſſimis reditibus in Georgium collato, quem Cardinalitiâ à Pontifice impetratâ purpurâ auxit. Verùm nec hac contentus forte ingenii homo, cum Solimanno iterum de Tranſilvaniâ Ferdinando auferenda conſilia agitare compertus, per Caſtaldum in arce Bintio immiſſis ſicariis interfectus eſt. Ferdinandine imperio, ut vulgo exiſtimatum eſt, incertum manſit. Imo extra

Vide Palav. l. 13. c. 2.

culpam fuiſſe judicatus eſt, quando Pontifex execratum idcirco Ferdinandum, poſtquam ſuam hic obtendiſſet innocentiam, neque probatio ſceleris manifeſta eſſet, eundem rurſum abſolvit. Sicarii tamen autoresque necis, brevi tempore,

Hoc occiſo proditore, Turca prævalet.

funeſtum divinitus exitum habuiſſe obſervati ſunt, quorum interitu magis etiam Ferdinandus purgatus eſt, creditumque theſauri, quem Georgius ſat amplum poſſidebat, amore Caſtaldum aliosque hoc facinus perpetraſſe. Locus ubi occubuit, Eccleſia recens fuerat, quam Georgius, ad amœnitatem habitationis augendam demolitus, in ſuum commodum verterat, Abbate loci fruſtra obnitente, monenteque, non fore, ut hanc Deus ignominiam inultus diu ſuſtineat. Solimannus igitur re cognita Mahometem Baſſam cum exercitu in Tranſilvaniam deſtinat, licet Ferdinandus vicenûm millium ducatorum tributum ex pacto offerret; quòd novo à Mauritio bello Cæſari illato in Germania detineretur.

Qui hæ[illegible] [illegible] ſua[illegible], quæ a[illegible] ſem[illegible] prævaluit.

Unde illa ſine præſidio facile occupata, & Iſabellæ ac Joanni Sigiſmundo, ut clientibus, reſtituta eſt, hac cautione additâ, *providerent, ne in [illegible] hæreſis quæ ſubditorum erga Dominum fidem ſubverteret.* Sed ignorabant jam tunc anguem in herba latitare; ſiquidem Petrus Petrovitius, cujus operâ potiſſimùm, in hac per Turcam reſtitutione, uſa fuerat, quique Sigiſmundi protectionem agebat, libertatis Lutheranæ jam amorem conceperat. Unde Georgium Blandratam, Medicum ex Italia ſpecie in aulam receptum, Arianiſmi tabe corruptum, familiariter ad aures animumque admiſit. Per quos, aperto ſemel oſtio, poſt Solimanni morte, omnis ſe hæreſum contagio in hanc regionem effudit. *[illegible] in Medico [illegible]*

culum eſt, quando à corporibus ad animorum curam tranſeunt, quibus venenum ſæpe pro remedio exhibetur. Sigiſmundus primò infectus, a quo capite facilè in membra cetera corruptio derivata eſt.

Illæ, quas jam diximus bellorum nubes ingentem toti Europæ tempeſtatem minabantur, quando ipſe licet contra Gallum pro defenſione Parmæ armatus Pontifex, Tridentini tamen cum Cæſare Concilii reparationem urgebat; ideo illud, Gallorum Epiſcopis in ſolo apparatu profectionis ad Regis nutum hærentibus, per reliquarum tamen nationum Epiſcopos ad Cal. Maii anni MDLI inchoatum prima, ut vocant, ſeſſione eſt, quæ erat illius Concilii XI, decretumque de reſumendo Concilio editum; utque majori Patrum numero, & Proteſtantium acceſſione continuari poſſet, ad Cal. Septembris XII ſeſſione prorogatum eſt. Quando duobus Germaniæ Electoribus ſacris, Moguntino & Trevirenſi, præſentibus in gratiam Proteſtantium, aliorumque Præſulum etiamnum abſentium, alio prorogationis decreto in XI Octobris diem eſt delatum, atque interea privatis Theologorum diſceptationibus illa, quæ de Euchariſtiæ Sacramento controverſa erant, magno ſtudio fuêre diſcuſſa, in domo Cardinalis Legati, qui erat Marcellus Creſcentius Romanus Presbyter, doctrinâ prudentiâque ſpectatus, cum ſociis duobus, Sebaſtiano Pighino Archiepiſcopo Sipontino juris peritiâ illuſtri, & Aloyſio Lipomanno Epiſcopo Veronenſi probitate ac ſcientiâ clariſſimo. Interea Cæſar Proteſtantium urgebat Principes, eorumque gratiâ ſuſpendi Concilium nuntiat; jamque etiam Wirtenbergenſes, Chriſtophoro Principe impellente, Confeſſionis novæ ſcriptum, conforme Lipſienſi concinnarant, quo offerendo defendendoque in Synodo niterentur, literasque a Cæſare libertatis ſecuritatiſque omnis acceperant: cum Mauritius, in omnem tergiverſandi occaſionem intentus, dum res ſuas adverſus Cæſarem Conciliumque, per Galli ſocietatem firmaſſet, qui hoſtilitate jam Parmenſi in bello colliidebantur, ſignificat Imperatori Auguſto menſe intelligere ſe, minùs ſecuritati ſuorum conſultum fore, niſi præter Cæſarem, ipſi etiam Tridentini Patres, fidem debitam immunitatis illis præſtent, ſiquidem in Conſtantienſi Synodo Joannes Huſſus cum ſuis fidem Sigiſmundi Cæſaris ſecutus flammis abſumptus ſit, decreto per Synodum edito, quod ſiqui hæreſi infecti deprehenderentur, in eos, licet Cæſar idonee caviſſet, Eccleſiam poſſe animadvertere. Parſa igitur ſibi ſuiſque in pari cauſa metuenda eſſe.

Adfuit etiam Tridenti improvisò, ex parte Regis Galliarum Jacobus Amiotus Abbas Belloſanus, qui Henrici literas Cal. Sept. in conſeſſu Patrum ad *Tridentinum Conventum* inſcriptas exhibuit, quæ quod Rex non Concilium, ſed conventum appellaret, ægre tandem admiſſæ auditæque. In quibus cùm Henricus conteſtaretur, *Pontificem cum [illegible] privatis commodis intentum hoc Concilium moliri, ſeque in Parmenſium ſuſcepta defenſione ab iiſdem impediri, adeoque [illegible] bello Europam involvi per quæ Galliarum Epiſcopi [illegible] tuto nequeant, Concilium hoc œcumenicum [illegible] nequaquam fore, neque Gallicanam Eccleſiam obſtrictum iri. Quin imo teſtari ſe, [illegible] remediaque Majorum in re ſimili adhibita ſibi etiamnum prompta eſſe.* Hæc aliaque recitanti

LXVIII. Concilium Tridentinum à Julio III. Pap. inchoatum [illegible] Proteſtantes ad unitatem Eccleſiæ reducentur.

Proteſtantes à Cæſare impulſi variis oppoſitionibus illud detrectant.

LXIX. Rex Galliarum etiam [illegible]

1551. tanti Amioto dies reſponſionis habendæ dictus eſt XI Octobris proximæ ſeſſionis, quem cùm is minime exſpectaſſet, publicis illa tamen literis, & lecta in Concilio die præfixo, ac vulgata typo fuit; ut & Legati conteſtationem Rex vulgaverat. *Neque enim, ajebant, hoc Concilium legitime quondam inſtitutum reſumptum [illegible], ut ex actu abundè pateat, in privatum cujuſquam emolumentum ſed totius Eccleſiæ, ac religionis bonum vergere. Parmenſis belli rationes, Pontifici notas: ſe pacis cupidos [illegible] tangere, nec impedire Galliarum Epiſcopos, quin Synodo adeſſe ex officio queant. Cum [illegible] fuerint nihil hinc autoritatis deceſſurum Concilio. Tunicam Chriſti inconſutilem [illegible] dam ſeceſſione non diſſcindi. Quod vero Rex exempla Majorum in remedium [illegible] ſtetur ſecuturum; id ſane licere, modo non ſequatur perturbatorum Eccleſiæ cum [illegible] nominis dedecore, ſed parentis optimi, graviſſimos præſtantiſſimoque Galliæ viros ad [illegible] Concilium ſubmittentis. Hortari proinde ſe Epiſcopos, ut officii ſui memores, ſ[illegible] P[illegible] vocem ductumque audiant.* Verum hæc exhortatio fruſtanea apud eos erat, qui Regis ſui potentiâ, adeoque & voluntate circumſcripti tenebantur.

Galli proteſtationem Synodus refutat.

LXX Porro ut Proteſtantibus omni ratione [illegible] etiam ab ipſa Synodo cautum eſſet, hæc illis immunitatis ſyngrapha, quam ipſiſmet verbis recitabo, ſubmiſſa eſt. *Sacroſancta generalis Tridentina Synodus in Spiritu S. legitime congregata, præſidentibus in ea eiuſdem S. Sedis Apoſtolicæ Legato & Nuntiis, omnibus & ſingulis, ſive Eccleſiaſticis, ſive ſecularibus perſonis univerſæ Germaniæ, cujuscunque gradus, ſtatus, conditionis, qualitatis ſint, quæ ad Oecumenicum hoc & generale Concilium accedere voluerint, ut de iis rebus, quæ in ipſa Synodo tractari debent, omni libertate conferre, proponere, & tractare, ac ad ipſum Oecumenicum Concilium libere & tutò venire & in eo manere & commorari [illegible] articulos, quos illis videbitur, tam ſcripto, quàm verbis offerre, proponere, & cum Patribus, ſive iis, qui ab ipſa S. Synodo delecti fuerint, conferre, & abſque ullis conviciis & contumeliis diſputare, nec non quando illis placuerit, recedere poſſint, & valeant, publicam fidem, & plenam ſecuritatem, quam ſalvum conductum appellant, cum omnibus & ſingulis clauſulis, & decretis neceſſariis, & opportunis et amſi ſpecialiter & non per verba generalia exprimi deberent, quæ pro expreſſis haberi voluit, quantum ad ipſam S. Synodum ſpectat, concedit. Placuit præterea S. Synodo, ut pro majori libertate ac ſecuritate eorum, certos tam pro commiſſis quam pro committendis per eos delictis, Judices eis deputari ſuperiores, illis ſi[illegible] benevolos nominent, etiamſi delicta ipſa quantumcunque enormia ac hæreſim ſapientia fuerint.* Hæc iteræ in ipſa ſeſſione Concilii XIII, cum prorogatione controverſiæ de utraque ſpecie Euchariſtica, ut huic intereſſe Proteſtantes poſſent, & decreta & expedita fuit, majori quam ipſi poſtulaſſent libertatis oblatæ, pa[illegible] adjuncta quævis expoſitæ gratia, ut tergiverſandi ſubterfugia omnia intercluderet. At tamen nondum ſatisfieri tam ampla cautione effugium quaquaverſum [illegible] tibus potuit, quod in eo tot eruditiſſimorum graviſſimorumque hominum conſeſſu, eque diſcutiendæ controverſia quævis ratione qua abſolute fingi [illegible] rat neceſſariò ibi viderent eſſe ſuccumbendum. Quare alii cautionem hanc [illegible] ſe dolo amque ſecuritatis formulam aſſerebant, in qua diceretur, q[illegible] *ſam S. Synodum ſpectat* libertatem concedi, atque [illegible] pacto jus [illegible] reſervari Pontifici, qui in Proteſtantes queat animadvertere. Ut ſi ex Pontificis [illegible]

Proteſtantibus ſecuritatis publicæ ſyngrapham offert.

Controverſia de utraque ſpecie Euchariſtiæ in Proteſtantium exſpectatu gratiam diſ[illegible] ſed [illegible] [illegible] [illegible] naut.

Synodus totam repræſentans Eccleſiam (à quo corpore ſeparari caput non poterat) hanc facultatem non obtuliſſet. Alii obtendebant fruſtra ſe invitari ad controverſiam de utraque ſpecie, qui quidquid hactenus definitum à Concilio adverſus Confeſſionem Auguſtanam eſſet, probare non poſſent; adeoque jam ſe a Cæſareo decreto, & Auguſtano Interim nuper admiſſo, ſubducebant proſcriptioni obnoxii. Unde hoc argumentum in Concilio potiùs, ubi omnis diſputandi libertas conceſſa eſſet, quam extra hoc urgendum dicebant. Quare ut alia cunctatione Cæſari ac Synodalibus illuderent, parendique ſpecie confuſionem declinarent, ſtatuunt, primò quidem alios poſt alios ad Synodum ſuos ablegare, ſed profanos Legatos, Oratoreſque primùm, qui explorandi gratiâ accedant, expendantque omnia, ac ſuas deinde obmoveant difficultates, ſpemque Theologorum mittendorum, ſi illæ auferantur, faciant, ne non obſecuti Cæſari, ſuiſque promiſſis, atque ipſi poſtulationi Concilii a ſe ad ipſum Pontificem præhabitæ, videantur. Quæ ſanè omnia negligi, ſine extremæ deſperationis ſpecie, in iis, qui toties ad Concilium provocaverant, minime poterant.

Joachimus igitur Elector Brandeburgicus primus hanc cunctantium glaciem rupit, Oratore Chriſtophoro Straſio Juriſc. ad Concilium deſtinato, qui conſtitutæ ſeſſioni XIII undecimo Septembris die, una cum tribus Electoribus Eccleſiaſticis (nam & Colonienſis acceſſerat) interfuit, mandatumque attulit, quo obſequium Pontifici jam olim debitum his verbis præſtitit: *Sanctiſſimo in Chriſto Patri & Domino D. Julio III favore divinæ Clementiæ ſummo Pontifici, ſacroſanctæ Romanæ & univerſalis Eccleſiæ, Domino noſtro gratioſiſſimo, &c.* Ipſe etiam Orator ita dicendo concluſit. *Neque verò dubitare debet S. Synodus Principem Electorem Illuſtriſſimum omnia quæ S. Synodo placita ſunt, ſancte, ſyncere, ut Principem Chriſtianum, & obedientem filium Eccleſiæ Catholicæ decet, obſervaturum, defenſurumque. Et hæc omnia ex authentico ejus mandato S. Synodus percipere poteſt.* Patres verò Tridentini, ut ait, Schleidanus, *magna ſe cum voluptate ſermonem ipſius omnem audiſſe reſpondet, præſertim illud quod Synodo ſe Princeps omnino ſubmittat, ejuſque decreta ſervaturum ſe dicat.* Ut tamen hæc ab adulatione magis quam veritate profecta doceat, ſubjicit: *à morte Ioannis Alberti, qui Magdeburgenſem Archiepiſcopatum habuit locupletem & amplum, rei ſumma deferebatur ad Electoris Brandeburgici filium Fridericum, quem Collegium poſtulaverat. Res autem erat impedita, neque Roma poterat confici, & quod Saxonicæ religionis antè fuiſſet Felector magno erat impedimento. Sublationis igitur tollendæ cauſa, legatus miſſus fuit, qui prenſando Proceres ad ſummam diligentiam nihil reliqui faciebat.*

Porrò cunctantius timidiuſque Wirtembergici Ducis Chriſtophori Oratores duo Pleningerus, & Heclinus acceſſere, qui ne quam viderentur Romano Pontifici deferre venerationem, Legatos Cæſaris convenere, qui miſerat Franciſcum Toletanum, Hugonem Comitem Montfortum, & Guilielmum Pictavium ac priuſquam ſuæ poteſtatis exhiberent literas, in privatam Theologorum diſceptationem cum Brandeburgicis, ut omnia primùm conſulta arbitrarentur, ſeſe inſerebant ſeſſioni vigeſimæ ter XXIV præludiis. In quâ, præter iis quæ de Euchariſtiæ Sacramento reſtabant in gratiam Proteſtantium, quæſtionibus de Pœnitenti-

LXXI. Ioachimi Electoris Brandeb. Legati veniunt, & honorem Synodo habent.

Palav in hiſt. Trid. l. 12. ca 9. Acta Æ. liara & Schleid. l. 23. in princip.

Seu nota magis, quàm vera ſubjectio[n]e. Wirtenbergici Legati ad Cæſaris Legatos [illegible] ſe [illegible] ferunt, eccleſiæ [illegible] [illegible] dum.

 nitenti-

MSS. nitentia atque extrema Unctione diſceptandum ad 25 Novembris [illegible]
Lib. 12. circa fin. rant. Nec abs re fuerit accuratiſſimam de ſingulis controverſiis [illegible]
tionem, quam Schleidanus ipſe præſens obſervator, reprehen[illegible]
breviter exponere: ut pateat, quantum Acatholicorum, qui [illegible]
mutilam, dubiamque in ſenſu Verbi divini ſententiam, repente [illegible]
inveni, diligentia ſtudiumque ſuperetur.

LXXII. Accuratiſſima expenden-di & diſceptan-di con-troverſia Synodi methodus expendi-tur. Cautum erat, ne quid ad publicam Concilii diſquiſitionem ferendam [illegible]
tentias produceretur, quin privatis ante Theologorum ſtudiis, ac diligenti [illegible]
inveſtigatione, tam veteris, quam novæ doctrinæ excuſſum diſceptatumque [illegible]
ſet. Ad quam, principiò Concilii Theologi in tres claſſas diviſi, q[illegible]
inde s Legati Pontificii ædes ſtatis horis adibant, ac de propoſita, [illegible]
venerant, quæſtione per ordinem, nullo interpellante, diſſerebant [illegible]
ſententiaſque ſingulorum calamo excipientibus. Diſſerendi ea lex [illegible]
ut primùm ex S. Scriptura pronuntiarent ſententiam, tum deinde fi[illegible]
tradita receptaque per omnem retro Eccleſiam Apoſtolorum, extra [illegible]
ſcriptum doctrina, ac tertio ex probatis ab Eccleſia Conciliis, dei[illegible]
ciorum Patrum autoritate ac conſenſu, idque quantâ poſſet brevitate atque e-
nergiâ, præciſis ſuperfluis & contentione vitata, fieret: ne propria inter[illegible]
ne ac judicio, quod hæreticorum eſt, ſed tali tantaque univerſalis Eccleſiæ [illegible]
ſenſione varius inter varios ejuſdem S. Scripturæ ſenſus definiretur. Inter Theo-
logos autem primo Pontificii, deinde Cæſarei, poſtea Electorum [illegible] &
ſinguli promotionis ad gradum ordine, clerici tamen ante religioſos. [illegible]
mata Romanæ ſolum verùm & Lutheranæ Zwinglianæque doctrinæ, [illegible]
aut ſtabilita, aut exploſa fuère. Delecti ſubinde ex omni natione inte[illegible]
ctiſſimique, qui collatis omnium ſententiis, certa ex his conficerent [illegible]
dendarum capita, hiſque adverſantes errores damnarent. Quæ poſtea [illegible]
blicum Concilii traducta conſeſſum, tertioque, ac ſupremo examine [illegible]
ubi ſuffragiis Epiſcoporum probata fuiſſent, vim decretorum Canonum[illegible]
tinebant, ſacris indies precibus atque invocatione divini Spiritus De[illegible]
LXXIII. Intereunt Legati conſul-tationi de Sacra-mento Pœni-tentiæ & tenen-tur [illegible] 13. data, ut ſi ſpiritus veritatis, quem Eccleſiæ ſuæ Chriſtus promiſit, [illegible]
dem reperiatur, ab hac illius inveſtigandæ veritatis contentione [illegible]
queat.

Huic igitur tam ſedulæ, tum in Creſcentii Pontificii Legati ædibus, & [illegible]
quorum Epiſcoporum præſentiâ, inſtitutæ diſquiſitioni aderant [illegible]
Witenbergicique Principis Oratores, deprehenſique, [illegible]
ſione eſt, in uno de Pœnitentiæ Sacramento illos articulo [illegible] XV er-
rores admiſiſſe, qui ſignati confutatique ſunt, atque in Concilium [illegible]
ducti. Et [illegible] exemplo utamur, qui ex clara, definitaque [illegible]
ſua ſe dogmata venditabant; hi in clariſſima [illegible]
qui Apoſtolis in orbem univerſum miſſi, abſolvendi a [illegible]
gitus eſt (quæ hoc myſterio continetur) non unius [illegible] rei [illegible],
Dixerat apud Joannem Chriſtus. *Accipite Spiritum ſanctum,* [illegible]
[illegible]

cata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta ſunt. Et apud Matthæum: *Quæcunque ligaveritis ſuper terram, erunt & ligata in cœlis, & quæcunque ſolveritis, ſoluta.* Unde vox *abſolvo* Eccleſiæ ſolennis manſit. Hæc conſtat Diſcipulis in cœnaculo clauſis & alibi, non vulgo dicta eſſe, nec obſcuris verbis *remittendi, retinendive* peccata eiſdem poteſtas facta eſt, quorum utrumque Proteſtantes negabant: cum & Chriſtianis omnibus hanc facultatem eſſe oblatam, eandemque non in remiſſione, quæ ſolius Dei ſit, ſed in annuntiatione remiſſionis, per Chriſtum factæ, conſiſtere affirmabant. Quin, quod ridiculum prorſus erat, aſſerebant: remittere hoc modo, ac retinere etiam peccata Chriſtianos poſſe, quæ cujuſmodi eſſent, non intellexiſſent, eò quod pœnitentibus, ut peccata ſingula, magiſque erubeſcenda confiterentur, neceſſarium eſſe negarent; cùm à Catholicis exigeretur, ut ſaltem cognita, qualia ſolent eſſe graviora, enuntiarent; quo intelligi poſſet, retinendumne, an remittendum quod adferrent. De ignoratis, nullam dicebant eſſe confitendi obligationem. At nolebant Proteſtantes ſuo conſcientias pœnitentium privari ſolatio, quo per obligationem, nota quæque ex gravioribus delictis confitendi, deſtitui arbitrabantur. Unde, & in hoc loco, & alibi Scriptura S. cogebatur hanc ſententiam ferre, quam ipſi pravis affectionibus, principiiſque doctrinæ corruptis (quale hic erat. *ſola fide in Chriſti meritis peccata donari*) ſeducti deſiderabant. Comparuere tunc inter Theologos Jacobus Lainius & Alphonſus Salmeron ex recenter inſtituta Societate Jeſu, qui excellenti doctrina, & diſceptandi acrimonia, tum ut novi ordinis homines, multorum, atque inprimis Proteſtantium, oculis notati ſunt. Quorum ad Melanchthonem delata fama, & poſtmodum intellecta propagatio, in extremis jam morientem exclamare fecit: *Heu! Jeſuitæ denique in totum orbem, magnâ clade noſtrâ, penetrabunt!* At celeberrimi paſſim eruditione, ex quovis ordine viri tunc illud Eccleſiæ theatrum occuparunt; ut Proteſtantes, in quantacunque etiam differendi palam, oppugnandi, propugnandi, definiendique libertate, deſperatio manifeſta cum honore ſua defendendi invaſerit, taliique in loco repente velut alliſa ad ſcopulum confidentia, aut ad torpedinis contactum ſtupefacta hæſerit: ut ex aliis deinde aliiſque, frivole ad Concilium declinandum, quæſitis obtrectationibus compertum eſt, quibus tum demum, cùm per bellum diriji cernerent, novo fallendi aſtu ceſſere, tam malignam Synodum admitterent, quam cùm detrectarent; ut hinc ex actis a Palavicino, inde a Schleidano patienter recitatis conſtabit. Licet hic parùm ſyncere ſuorum Proteſtantium tegit dolum perverſitatemque, quæ tamen in eorum nunquam ad veritatem, hac via irremeabilem, pertingentium calamitatem verſa eſt. Quem etſi hodiedum infelices tenebrarum incolæ nequeant intueri, ſuam tamen ... ſperatam in tam illuſtri Synodo, defenſioni cauſam æquam ſemper quæſituri, nunquam reperturi videntur.

Expendamus, quemadmodum Proteſtantes illi Oratores omnem vultum formamque obtrectantium induerint. Wirtenbergici aliarumque urbium Legati, Mauritiani Legati exercitati, quos rebus jam ad rebellandum per fœdus occultum cum Gallorum ſtatis firmatis, tandem Mauritius ad fidem obſequiumque

1 Joh. 20. Matth. 18.

Vis & rapto in veſtigandæ veritatis Legatos Proteſtantium in deſperationem cauſæ ſuæ hinc induxit, unde omne ab eis quæſitum effugium

LXXIV. Legati in ſpecie a Proteſtantibus ... ſi ...

1551. Bellum à Mauritio paratur. Variè poſtulatis Patres in progreſſu ejuſdem impediuntur.

ſimulatè probandum Cæſari, abire paſſus eſt; ſed cunctationem omnem [illegible] voluit, ne Theologos cogeretur ante in hac acie ingeniorum & [illegible] oſtentare, quàm armorum ipſe haud procul, ad captivitatem, a [illegible] fugientium explicaſſet. Et res ex voto cecidit, cùm Oratores Tridentum [illegible] ſi, variâ ſtitè legum, quibus Theologi Proteſtantium admittendi eſſent [illegible] tione, tamdiu ſine progreſſu ſuſtinuerint Patres, donec paratis jam in Germania armis, Cæſarem pæne Oenoponti, ubi Concilii promovendi cauſa Tridento propior hærebat, ignarum proditionis, occupaſſet.

Jam fama Tridenti percrebuerat, cogitatæ à Mauritio rebellionis, [illegible] Electores Cæſarem literis convenirent, diſcedendi providendique [illegible] gratiam orantes. Verùm Cæſar tantùm fidei Mauritio tribuit, quem [illegible] ſibi adfuturum credebat, ut vana hæc commenta negligere eos juſſerit, [illegible] ſiſtere cœptis. Mauritius etiam, ut conſilium tegeret, Oratores ſine mora [illegible] ſci Tridentum juſſit, qui VII Januarii anni 52 Tridentum ingreſſi, ex[illegible] nem perfidiæ ſparſam diſſiparunt. Erant hi Wolfius Colerus, & Leonardus Ba[illegible] dehornus Juriſc. qui ad Cæſaris Oratores X Jan. admiſſi, initio commemorarunt,

Poſtulata Mauritii & aliorum ſecuritatis quæſitæ formula, cum depoſitione Pontificis.

Principem ſuum hactenus Theologos ſuos tutò ſubmittere non potuiſſe; quod minus [illegible] per ſecuritatis literas cautum fuiſſet. Has igitur ex formula Baſileenſis Synodi, [illegible] mis data ſit, poſtulare. Tum deinde cupere, ut deſignatus conſeſſui proximo, qui erit 25 Januarii prorogetur. Ad hæc ut omnium eſſe queat nationum Concilium (quod Gallia [illegible] liſtantis cauſa inferebant) *Præterea, ne Pontifex ſupremi in illo Præſulis au[illegible] bi vendicet, ſed Concilio ſubmittatur, Epiſcopiſque jurisjurandi obligationem [illegible] denique liberæ ſint omnium in Synodo voces, & minime præpedita judicia, ne [illegible] jus ſuffragii in ferenda ſententia negetur, quæque decreta hactenus à Tridentinis [illegible] ſint, cum adverſari S. Literis viſa ſint, juſto rurſum examini ſubjiciantur.* Et hæc ſui Electoris poſtulata, ſe diſertius publico in cœtu expoſituros profitentur. Legati Cæſaris quamvis viderent, hæc non ad adſtruendum ſed deſtruendum Concilium excogitata eſſe; cumque Auguſtano decreto nuper admiſſo pugnare; tamen, quia ipſi à Cæſare, & Pontificii Legati à Julio commoniti fuerant, ut quidquid ſalva fide poſſent hominum infirmitati ad ſalutem indulgerent; quo ad [illegible] Concilii inducerentur experimentum, cujus vim doctrinamque cum dignitate [illegible] re poſſe credibile prudentibus non videbatur; ut nec ipſis me[illegible] quidem vi[illegible] cum omni machinatione ſubterfugerent, re[illegible] inductis impedimentis, quæ [illegible] ctim data proxime & poſtulata veniendi [illegible] præterierant. Oratores igitur [illegible] ad Patres hæc memorant relaturos, quid & diligenter [illegible] reſponſum

Proceſſus Cæſaris [illegible]

novam cautionis publicæ formulam abs ſe impetratam. Patres [illegible] [illegible] Theologis venturis adhuc e[illegible] gratia [illegible] cer[illegible] nationum omnium præſentiam, neque à ſe p[illegible] exemplo requiri, reliqua eorum poſtulata [illegible] [illegible] dic[illegible] requirant; ſed in ipſa ſit [illegible] [illegible]. Prætendi acquieſcant [illegible] Ita accepta ſecuritatis formula diſceſſerunt, [illegible]

ſent, una cum Wittenbergicis aliarumque civitatum Legatis, (in quibus & Schleidanus Argentinenſium nomine erat) qui in his poſtulatis conſilia, ut juſſi fuerant, [illegible], animadverſum eſt, in quibuſdam à cautione olim Bohemis præſtita diſſentire: ut *quod decidendi in Concilio facultas Theologis ipſorum concedenda ſit; quod lex divina, praxisque tum Chriſti, tum Apoſtolica, tum Eccleſiæ primitivæ* (verba Baſileenſis Synodi ſunt) *una cum Conciliis, Doctoribusque fundantibus ſe veraciter in eadem pro veriſſimo & indifferente judice, admittentur. quod ipſis demum ſacra ſua peragere liceat & ne quid in eorum doctrina contemptum aut vituperium fiat.* Pro quibus Tridentina Synodus, *omnem* illis quà verbo, quà ſcripto facultatem *in Synodo declarandi, adſtruendi, & perſuadendi* conceſſit, ſtatuitque, *quod cauſæ controverſæ ſecundum S. Scripturam, & Apoſtolorum traditiones, probata Concilia, Catholicæ Eccleſiæ conſenſum, & Sanctorum Patrum autoritates in prædicto Concilio Tridentino tractandæ ſint.* Quæ verba nonnihil immutavit, non quod priora ſano ſenſu refugeret; ſed ne præpoſteræ interpretationi hæreticis ſemper uſitatæ, qui non volunt ex SS. Patribus S. Scripturæ mentem, ſed ex S. Scriptura, juxta proprium (quod illi Spiritus S. vocant) judicium expoſita, Sanctorum Patrum Conciliorumque ſententiam exponi & ſiquidem convenire non videantur, tanquam errori obnoxia rejici; cum ſolus Deus ſit, qui ſuo verbo fallere, aut falli nequeat. Quod admitti ſanè, ut ratione plauſibili nititur, potuiſſet, ſi tantus claræ certæque ac definitæ ſententiæ eſſet Scriptura: ut Proteſtantes, in ſuis articulis Romanæ Eccleſiæ appoſitis, non ridiculè minus, quam protervè aſſerunt; cum tam diverſæ SS. Patrum (quos orthodoxos a[illegible]cent) interpretationes; imo, in pleriſque, tot Proteſtantium Reformatorum & Anabaptiſtarum pugnantes ſenſus ſententiæque, de eadem S. Scriptura, in manibus oculiſque Doctorum hominum verſentur. Ut non probroſa tantum, verum & inſana ejuſmodi poſtulata viſa ſint: ac propterea Oratores Cæſarei illa repugnandi impudentiâ offenſi reſponderint: *cogitarent, [illegible] alium præter mutam Scripturam dandum, ubi illa diverſis interpretationibus obnoxia, à ſe debere tamen nihil loqui ac ſtatuere poſſet. De ſecuritate omni abunde illis in datis literis proviſum eſſe, liberumque ſacri ſui miniſterii privatim uſum, nulliq. contumeliæ obnoxium, indulgeri. Cætera, quæ Synodum [illegible] demque Romanam concernant, ad Theologos & Concilium rejicienda. Turpe enim [illegible] videri, corrigi, damnariq. & à ſcriptis quidam Romanos, priusquam ab adverſariis [illegible] convicti ſint. Porro hæc et de iisdem præsertim difficultatibus coram Patribus diſſerere* Cautionis tamen exemplar, ceu corrigendum, Toletanus Oratorum primus recepit.

Poſtremo [illegible] ſeſſionem publicam in domo Legati Pontificii [illegible] Patres, primò quidem in gratiam Brandeburgici Electoris [illegible] ejus filium Magdeburgenſem Archiepiſcopum [illegible] Adminiſtratorem præeſſet, [illegible] Tridentinæ uſque ad exitum [illegible], [illegible] addiceret, quam ille Archiepiſcopatum [illegible] Deo [illegible] videbatur; uſque adeò *apud multos [illegible] religionis [illegible] prætabatur.* Subinde Wittenbergenſes [illegible]

Rebus pii cũ Mauritianis conſpirant, & ſua cautionem ſecuritatis poſtulant tam ſuorum improbant. *Videatur Concil. Trid. poſt [illegible]* Scripturã S. judicem lucem Concilii poſtulat.

[illegible] Oratorum Cæſareanorum reſpondit.

LXIV. [illegible] Magdeburgenſem [illegible]

1551

tempore priores, in cœtum mane evocati, eadem ferè, quæ nuper, de Concilio [illegible] ſtituendi ratione, Mauritiani apud Cæſareos urgebant, repetiere, [illegible] *ne penes ſolos [illegible] judicandi poteſtas reſideret, eidemque Auctores aut [illegible] ac Judicum, ne jam à Concilio decreta vim legis niſi [illegible] excuſſa [illegible].* [illegible] in hanc rem ſuam ipſi Confeſſionem ex mandato Principis [illegible] tamque obtulere, tanquam correcturi Synodum Patrum aberrantem. [illegible] illa, ſed, quo Legati aliorumque Catholicorum ſenſu, facile æſtimari [illegible] utique contumeliaque excepturi fuiſſent Lutherani Romanum Pontificem [illegible] cet Petri Cathedræ impoſitum, ſi a ſe ſuiſque privatim Cardinalibus, [illegible] ribus, ſuſam fidei Confeſſionem Proteſtantibus in Schmalkaldicis [illegible] obtuliſſent, tanquam veram unicamque credendi regulam toti orbi [illegible] dam. Et quæ novitia illorum eſt, a Luthero primum nata, cum illa [illegible] ſtianorum omnibus locisque celebrata Eccleſia? Viſi tamen [illegible] bergici præfixæ a ſe regulæ, *quod ſolius Scripturæ judicio ferenda eſſet* [illegible] in ſua Confeſſione præter hanc, nuſquam aliquid definite abſoluteque [illegible] tem. paſſim ſanctos Patres, ceu fluctuantem Scripturæ ſenſum [illegible] induxerant ſuomet jam gladio jugulandi. Ut quid enim hi, ſi clara [illegible] que Scriptura conficiat ſententiam, loquantur? *Morbum* igitur *ſuum* [illegible] *biro profitebantur.* Modeſte tamen prudenterque a Legato diſſimulatum [illegible] ſponſumque ſuo Patres tempore, quid ſentiant, demonſtraturos. Et [illegible] ſtoribus hiſce adverſum illos res utique conſtitui poterat. Prima, cum [illegible] de fide theſes [illegible] S. Scriptura ibidem exhibita, in verbis ſententiisque [illegible] ſcrepent: cur profiteantur ſe ex ſola Scriptura S. proferre ſententiam [illegible] præter illam clarior ſuperſit, cur hanc non potius, quam ſua verba [illegible] rint? Hic profecto hæſiſſet omnibus aqua, cùm inter tot Proteſt. [illegible] ſiones nec unus quidem articulus ex ſola Scriptura loquente prodiit, [illegible] fallibilibusque verbis impermixtus, hactenus potuerit, aut ſi [illegible] exter, [illegible] defectibus imperfectæ Proteſtantium ſententiæ a propoſito [illegible] igitur non poterat expoſtulari aliud, quàm humilio diſcuſſi [illegible] mentem, ex Scriptura deduci, adeoque Patres in hunc ſenſum [illegible] alia naſcebatur quæſtio: Fallibilemne igitur hunc Patrum, aut ſuum [illegible] Scriptura diſcurſum an infallibilem cenſerent eſſe? Utrumvis [illegible] ſtricti tenebantur. Si fallibilem dicerent, jam divinum non erat, [illegible] S. conformes ſet ad fundandam Chriſti fidem ſufficeret [illegible] gitur infallibilis diſcurſus hominum, eorum ſaltem, qui ex Scriptura [illegible] cluſiones formarent, quod cùm Ariani, Antitrinitarii, Calviniſtæ, [illegible] aliique, præter Lutheranos facerent, & præ [illegible] tiquâ [illegible] in concluſionibus ſuis e Scriptura [illegible] [illegible] Lutherani infallibiles [illegible] [illegible] alterutra concluſionis falſitatis arguant. H[illegible] a [illegible] Scriptura non [illegible] paſſim eſt [illegible] [illegible] controverſis pronuntiari non poſſe, ſed [illegible]

[illegible]

Witenbergici Confeſſionem ſuæ fidei Synodo offerunt, S. Scriptura S. & Patrum teſtimonüs firmatam.

Quæ duplici quæſtione infringi tota poterat, & uno dilemmate elidi.

1551.

cilio legitimo congregatam, cui Deus Spiritum veritatis promiſit. Quæ regula nulla inter mortales certior reperta eſt. Et unica hæc clava pluſquam Herculea eſt, qua & Proteſtantium Theologi, & quævis hæreſum monſtra profligari poterant.

Mauritiani ſubinde poſt meridiem auditi, qui cum eadem, quæ ſupra apud Cæſareos poſtulata urgerent; reſponſum habuere: *Eandem Theologis eorundem [illegible] Synodo Tridentina tandem quæ in Baſileenſi Bohemis conceſſa ſit, facultatem, differendi nempe propriam, ac diſputandi, cum charitate ac modeſtia. [illegible] verba [illegible] eſſe, ut veterem probatumque in Eccleſia Conciliorum uſum [illegible]. Quod poſtulent decreta jam [illegible] revocari ut [illegible] ab Oecumenico Concilio, (cui plures nationes [illegible]) non ſint ſancita, id adverſari propriæ illorum in Auguſtano comitio ſententiæ, qua diſerte poſtulaſſent Tridentinæ Synodi œcumenicæ continuationem: continuari autem non poſſe, quod nunquam fuit. Quæ de Romano Pontifice, juxta Conſtantienſem & Baſileenſem Synodum ſubjiciendo, urgerent; mirum pare Patribus videri, cùm nec Lutheran[illegible] Conſtantienſe patiantur, ut quo præcipui illorum articuli cum Huſſitis [illegible], nec Romanis illud [illegible] ſub Martino Pontifice, niſi in articulis fidei, probatum ſit. Baſileenſis vero Synodus a duabus aliis nobilioribus Ferrarienſi ac Florentina [illegible] fuerit. Et cùm ipſi [illegible] ſint, an neſciant, in omni Rep. [illegible] Principatu ſupremum deníque caput in rebus propriis ſibi legem judicemque eſſe debere [illegible] præter Deum, non [illegible] cur igitur [illegible] negent Pontifici quod [illegible] derogare [illegible] quem denique ſupremum Judicem [illegible] ſi Concilium ſe ſupra Pontificem [illegible] aſſerat, & Pontifex, (quem caput Eccleſia Rom. agnoſcit) [illegible] Proceres ſe Principi ſuo: Princeps proceribus antecerat; quamodo [illegible] ſit ſi [illegible] ſuperior defuerit? Adhæc ſi qua jurata ab ipſis Pontificibus [illegible] fruſtra laxari; cùm ad ipſa illa præſtanda quæ [illegible] propugnandæ integritatem ſpectant, jure divino teneantur. Æquum ergo videri, ut priſcis Conciliorum legibus moribus [illegible] & accepta [illegible] prolixam [illegible], ſecuritatis formulâ acquieſcant curentque, ut propediem eorum Theologi adſint, quorum jam iterum gratia [illegible] agnoſcant, quantum Patres concordiæ gratiâ maximis ſuis à ſe incommodis impetrari patiantur.* Hæc aliaque Mauritianis data reſponſa, & formula ſecuritatis oblata eſt. Quam cum Wirtenbergici eſt, quibus in Tridentino poſt ſeſſionem XV extat. verbis accepiſſent, licet, non ſine querimonia, neglectæ ſatisfactionis, ab urbe domum reverſi, Principi ſuo obtulerunt.

Alios ſubinde Wirtenbergicus Legatos, cum Theologis, inter quos Brentius, Tridentum deſtinavit. Et Mauritius ſuis, qui Auguſtæ [illegible] erant, inter quos Melanchthon, præcepit, ut ſe quamprimum, licet nondum acceptis ſecuritatis literis, eodem conferrent, juſſitque omnes in difficultatibus [illegible] propoſitis [illegible] J[illegible] ſe cum [illegible] & Rege G[illegible] ad [illegible] Cæſar[illegible] expeditus ſtabat, quod [illegible] à Synodo [illegible] diſſimen facile [illegible] videbatur [illegible] Oeniponte ad progreſſum Concilii vigilantis [illegible] futurus. Quando tamen nova [illegible] inſtructi a Mauritio belli fama imperium pervagata Tridentinos terruit, cumque

LXXVI. Respon[illegible] Synodi, Mauritianis ad [illegible] postulata datū

LXXVII Theologi [illegible] ex [illegible] Tridentum [illegible]; Mauritius arma movet.

1551.

que ſolum Imperatorem, tam enormis perfidiæ incredulum, non percelleret, Trevirenſem Archiepiſcopum, morbi ſimulatione Tridento, ad defenſionem [illegible] ſuæ diœceſis, 16 Jan. abſtraxit, qui tamen loco ſuo Ambroſium Pelargum [illegible] Dominicanæ familiæ Theologum, promovendæ Synodi gratia reliquit. cumque deinde fama belli increbreſceret, Moguntinus quoque & Colonienſis Electores diſceſsêre XI Mart. Quando pridie advenerant Wirtenbergici Oratores, qui cùm ſemel iterumque difficultatum, aliis nuper expoſitarum Patribus, [illegible] tionem poſtulaſſent, juſſique illis eſſent, quæ Mauritianis data erant, reſpon[illegible] acquieſcere, Confeſſionem ſuam typis vulgaram, non ſine Pontificiorum indi-gnatione, per diverſos ſpargunt, ne egiſſe nihil viderentur, & *hanc in actione pub[illegible] ca per ſuos ſe tueri Theologos poſſe, ac velle profitentur, viderique proximam [illegible] ad [illegible] [illegible]landum viam; niſi forte malint Pontificij jam lata à Concilio decreta nova d[illegible] ſubjici*. Cui ſententiæ Argentinenſis, ut Schleidanus de ſeipſo memorat, aliarum-que urbium Legati acceſsêre. Additque, Toletanum Cæſaris Legatum, [illegible] ædes XXII Martii convenerant, amicè reſpondiſſe; *quod eo uſque progrederentur* [illegible] *tam aperte agerent, lætari ſe plurimum, & gratias agere, relaturumque quæ [illegible] ad Cæſarem, qui id cupidè ſit auditurus, de modo verò inſtituendæ actionis relaturum* [illegible] *tres*. Sed quod Creſcentius Pontif. Legatus morbo, qui eidem lethalis fuit, [illegible] ptus teneretur, & plures Epiſcoporum metu belli dilaberentur, Auguſta [illegible] Aprilis & obſidionis die à Mauritio occupatâ, hæſit res tota, & Concilium pro-rogatum eſt, ac fugientibus omnibus, cùm ad Alpium fauces occupandas [illegible] adventare diceretur, illo veſtigio quo expoſui ſtetit. Poſtquam ſeſſione XVI ſu-ſpenſio illius, Pighino Legato Pont. præſidente. decreta eſſet 28 Aprilis, H[illegible] ni duodecim nequicquam proteſtatione edita, reclamantibus. Quocirca hoc Concilium pæne decennio ab Aprili Anni MDLII uſque ad MDLXII Janua-rium Menſem variis impedimentis retardatum ſubſtitit. Quando denique ſub Pio IV Pontifice & Ferdinando I Imper. Proteſtantibus ejus periculum [illegible] ctantibus, menſe Decembri anni MDLIII ſeſſione XXV abſolutum eſt, jure in-ter nobiliſſimas Eccleſiæ Catholicæ Synodos reponendum.

Audito Mauritii adventu, & fuga Synodalium cōſpectâ, Proteſtantium Theologi ſe obtulerunt Synodo ad ſuarū theſium probationem.

LXXVIII.

Mauritius variis deluſerat Cæſarem artibus, Magdeburgo Caroli quidem au-ſpiciis victo, legibusque dedito, ſed clam in ſuam fidem recepto, addictâ [illegible] tam illius, quam propriâ Cæſaris militiâ. tum verò Haſſis Sacramento obligatis, Henrico verò Galliarum Rege per Albertum Brandeburgicum in [illegible] armorum, eâ lege admiſſo, ut octoginta in menſes ſingulos penderet Germanico militi alendo aureorum millia, tum proprio [illegible] ſe etiam exercitu [illegible] invaderet præmium ſuæ [illegible], in regione inermi & ad defenſionem imparata, facilè collecturus operæ. Hæc [illegible] & [illegible]riorum fide, & propria [illegible] ſtriâ, ac denique circumventi Imperatoris, per ſimulationem fidelitatis, [illegible] p[illegible]ione, ut perfidiam in homine boni omnes, præter [illegible] Carolum, [illegible] Cui perſuaſerat, ipſius, & publicæ tranquillitatis ſervandæ commodo, [illegible] alique militem. tum verò propediem ſe eidem Oenoponti [illegible], rationes-que factorum redditurum affirmabat. quod Imperator jam ſi [illegible]

Mauritii instructo exercitu & Gallicis fretus opibus, contra Cæſarem pergit variasq; urbes recepit [illegible] Lu[illegible] [illegible] occupat.

[illegible]

1552.

exegerit, ſpemque fecerat Landgravii in libertatem (quod Legatis nuper miſſis Principes Proteſtantium oraverant) ipſo præſente reſtituendi. Jamque etiam, quò Caroli exſpectationem ſuſtentaret, Mauritius præmiſerat, qui hoſpitium venturo præpararent ipſeque; viam lentè ingreſſus ſpeciem ſecuturi prę ſe ferebat, donec jam ad expeditionem militarem prompta ſtarent omnia: tum ſubitò iter relegens, cum Alberto Brandeburgico, duobus Landgravii filiis, Megelburgi & Pomeraniæ Ducibus, liberarumque urbium Legatis, ac Salernitano Principe, recens Toletani Proregis injuriis provocato, octo & triginta peditum, & quatuor equitum millia, Veris principio in Carolum duxit. Noriberga, Nordlinga, Donawerda, vicinaque circum oppida, denique & Auguſta venienti patuit novumq; è Proteſtantibus Senatum accepit, Romanâ paſſim religione per reductos novi Evangelii Miniſtros profligatâ. Nec veritus fuit, ut Proteſtantes cauſæ ſuæ conciliaret, potiſſimam belli cauſam, religionem ſcripto publico obtendere, quæ ſub titulo quæſitæ etiam libertatis, quem Galli ſolùm uſurpabant, non obſcure eminebat. Ut, licet Henricus Rex ſeveris in regno Galliarum ſuppliciis Lutheranos opprimeret, ne hæreſi in Germania faviſſe videretur, ſuorum tamen armorum dedecus hoc velamento non ſatis obumbrârit. Sed ex vulgatis omnium literis cauſas audiamus. Mauritius ita loquitur: *Nihil*, inquit, *in humanis rebus ante concordiam habendam eſſe, quam graviſſimis etiam armorum remediis non immeritò procuremus, ſe illam ſuis actionibus, tanquam metam præfixiſſe ultimam, in quâ tandem, & jactata religio, & Germania, res duæ ſibi longè cariſſimæ, juxta ſecum acquieſcerent. Spes illas pacis jam dudum & ſibi, & Germanis factas, dilatas ſemper: inconſtanti quorundam ingenio, qui novis indies decretis facta atque infecta confundant, ſuamque fidem, ac ſpem alienam in lubrico deſtituant. Pollicitationes tam facilè dari, quàm reſcindi, prout novæ ſeſe ſpes motusq; objecerint. Hoc deniq; agi, ut coacta religio ſerviat, idque Germani credant, quod externi imperaverint. Neque verò horum arrogantiam atque ambitionem latere poſſe, quæ in ipſa Germaniæ luce, tot argumentis proſtet. Per religionis diſſidia, monarchicum in Germanos imperium; per monarchiam, fidei opprimendæ jugulum peti. Cæcos atque etiam excordes meritò habendos, qui illas nuperas nec videant, neque etiam doleant machinationes, quibus expoſitam Auguſtæ religionem adverſarij oppreſſuri eant. Viſos paſſim in Eccleſiis verbi divini præcones obmutuiſſe, aut proſcriptione exules, aut metu exanimatos. Promiſſam Concilij ſententiam gladio præoccupari, & vim jam partes agere veritatis. Proinde neminem crimini daturum, ſi mentis ac conſcientiæ ſervitutem æquis armis amoliatur. Verùm tamen id ſe Deo magis vindici relinquere, quàm armorum ſuſcipere judicio diſceptandum. Aliam non deeſſe belli cauſam, ad quam ex fide Landgravio ante annos quinque præſtita, teneatur. Se, Ioachimum Brandeburgicum, ac Wolffgangum Palatinum, fidem ſuam, aut arma pro libertate obtuliſſe. His teneri, poſtquam ille, ex pactionis formulâ, Cæſari ſatisfecerit. Iam diu enim, & ſolutam Mulctæ nomine, pecuniam, & tradita belli tormenta, & arces ſolo æquatas, & literas confederationis exhibitas, & Henricum Brunſuicenſem unà cum filio captivitate liberatum, nihil deeſſe præter æquitatem. Hanc neque uxoris, jam doloris vehementiâ oppreſſæ, lacrymas, neque filiorum obteſtationes, neque ſuas ceterorumque Principum interceſſiones ab obſtinato Imperatore obtinuiſſe hactenus, ut extrema iccirco reme-*

Belli ſuſcepti cauſæ à Mauritio exponuntur.

Religionis oppreſſæ injuriam Deo ſe vindicandam relinquere, ait, Haſſiæ tantum Principis, & Germaniæ ab externis preſſæ quærere libertatem.

u

dio-

1552. *diorum occupandæ fuerint, ne alienæ calamitati, ac ſuæ etiam ex[illegible]ſtim[illegible] [illegible] videantur. Non jam obſcurum eſſe, quo immeritis tam diu Principis [illegible] [illegible]busque litibus vafre intentatu, præter omnia gentium jura ex vinculis [illegible] [illegible]tur: damnatus ante, quàm accuſatus. Hoc nimirum agi; ut ſuis [illegible], [illegible] poſſeſſionibus, aliena potentia atque ambitionis fiat additamentum, quæ in G[illegible] Principum oppreſſione monarchicæ fundamenta magnitudinis [illegible] collocarit. Ac[illegible] tiam, eamque non minus gravem bellorum cauſſam, violatam ab externo milite Germaniæ tranquillitatem. Adverſum pacta legesque hunc in Germaniam penetraſſe [illegible], [illegible] quam peſtilentem morbum, in omnia ejus corporis membra graſſari: [illegible], neque [illegible] ordinis [illegible], ubique & libidinis, & avaritiæ, & crudelitatis [illegible] [illegible] verò Regum Legatos his fortaſſe malis antidotum daturos, procul a converſationes [illegible] [illegible] finibus arceri, ut in tanta malorum deſperatione etiam remedia Germanis p[illegible] tur. Eo conſilio, quò debilitatæ oppreſſæque poſtremum Germaniæ, illæ ab exter[illegible] leges imponantur, quibus cum Imperio ſervitutem accipiat, deteſtanda apud poſteros temporum noſtrorum ignaviâ, quâ, præſtantiſſimum Imperij noſtri ornamentum, [illegible], nobis eripi, atque ad gentis unius voluntatem transferri ſegnes atque inulti [illegible]. Quod ne fieret, ſe atque Guilielmum Lantgravij filium, tum communi, tum paterna [illegible] mitatis ſenſu provocatos, arma ſumere, fœdere cum Henrico Gallorum Rege ſociato. [illegible] tarique omnes patriæ libertatis amantes, ut ad totius Germaniæ cauſſam arma [illegible] gant. Hoſtis ſibi loco futuros, quicunque illa aut adverſariis junxerint, aut ſuis conat[illegible] ſtiterint.** Subſcripſit his literis Albertus Megelburgicus Dux, religionis præcipuè defendendæ ſtudio inductus, quam privatis ſe vocibus potiſſimum [illegible] Mauritius teſtabatur. Publicis tamen ſcriptis religionis nomen parcius uſurpatum eſt; tùm ut uſurpato nuper Imperatori artificio eundem rurſus petentium ne Galliarum Regem ab hoc excluderent fœdere, cujus opibus ac potentiâ magnopere nitebantur, tum denique, ne orthodoxos per Germaniam Principes religionis ſtudio ad ejuſdem defenſionem provocarent, poſt ſubjugatum Imperatorem, eos armatâ perſuaſione in ſuas facilè partes, aut victoriæ præmium traducturi. Albertus quoque Brandeburgi Marchio ejuſdem propemodum ſententiæ literas vulgavit. Adjecit etiam: * *Ad externos & ignobiles ſummam con[illegible] [illegible] per imperium male devolvi: ſigillo imperatorio peregrinos homines ad Germaniæ detrimentum abuti. Non jam eſſe, qui linguâ patriâ res ſuas cum fructu, aut compendio in aula tractare poſſit: alienas linguas, ma[illegible]que neceſſarias, quibus neque fides ſit [illegible] expedien[illegible] [illegible]tiis, neque maturatio. Hæc patientibus, querendi etiam facultatem eripi, niſi cum [illegible] fenſionem cupiant; & præter opes ac libertatem, gratiam quoque profundere. [illegible] bus & arma, & armorum impenſis incubuiſſe, bellum pro Repub. imperatum Germanorum Principum ære gerendum primò, deinde & luendum pecuniarijs mulctis fuiſſe: quibus [illegible] tes atque innoxij ſtringerentur; ut ſuccisis belli nervis ad repellendam ſervitutem vires Germaniæ amitteret. Eam eſſe militaris per Germaniam vitæ licentiam, ut à publico l[illegible] vix bellum, niſi ſolo nomine, differat, cædes, & rapinas, & regionum devaſtationes jam præcipua militiæ officia videri; ut non alia ſit propinquior Germaniæ opprimendæ via, quam [illegible] defendere. In qua ad peregrinorum hominum mores & licentiam patriæ leges, ad cupi[illegible]*

Quare religionis cauſa quæ præcipua erat, diſſimulata fuerit? & quid Albertus Brandeburgicus prætenderit?

1552.

*tem opes transeant, quanquam illa ut subitus imber, magis profundantur, quam proveniunt, cum male parta, male dilabantur, & militia onera in alios, in alios fere pramia distribuantur, Insolenti praterea edicto vetitum, nequis Germania Princeps suam in moneta effigiem vulgaret. Senatores passim in urbibus Casaris arbitratu, dignitate motos. Tribunalia judicum atque aquitatis leges ad paucorum voluntatem adstringi, quibus & in viros Principes stabiliendos movendosve poteſtas maneat. Bellum ſe igitur, non proprii ductum emolumentis, ut nonnulli malè interpretentur, ſed patria oppreſſa ſervitute provocatum ſuſcipere. In quo ſi fortaſſe nimia illa virorum Ecleſiaſticorum potentia, ſacris literis adverſaria, nonnihil infringatur, ſibi vitio dandum non eſſe: cùm ex hoc fonte pernicies illa Imperij graviſſima ducatur; ut mirum non ſit, ſi in ſuo maximè principio exundet. Sui tamen propoſiti non eſſe, ut illa conſervanda nobilitatis collegia ſubvertantur. Verùm illatis purgentur vitiis, ad majus cùm proprium, tum Chriſtianæ Reip. incrementum.** Hæc Albertus.

Quibus ſuam etiam profuſiore ſcripto Rex Gallus ſententiam bellique ſuſcepti rationem addidit.* *Mearum, ait ille, & partium & curarum eſſe duxi, ut poſtquam a morte parentis Remp. domi conſtitutam haberem, beneficia in proximos atque amicos effunderem, aliisque benè merendo, aliis reſpondendo, promptâ in omnes benevolentiâ, ſatisfacerem. Quocirca per me Scotia priſtina dignitati reſtituta, recuperata Bolonia, cives urbium, agris coloni redditi. Pax ad Anglos, fœdera ad Helvetios propagata. Solus eſt Carolus, cui neque pax ulla tam grata, nec tam ſancta fœdera, qua occultis machinationibus non labefactet. Hac regni, privatisque intentus curis jam dudum diſſimulavi veriùs, quàm ignoravi, dum intelligo patientiam mihi & fraudi eſſe, & crimini verti, timiditatem hanc atque ignaviam appellari, ut ſi ad juſtam ultionem vel animi, vel vires deficerent. Excitant praterea graves æquiſſimaque Germanorum Principum atque Ordinum querimonia. Hi ſub religionis quaſita pallio, ſub rebellionis plectendæ ſpecie ad fœdam ſeſe abduci ſervitutem deplorant. Unam eſſe Auſtriacorum familiam, qua inſolenti potentiâ neminem timere, timeri ab omnibus cupiat. Durum me, atque inclementem exiſtimarem, niſi horum calamitate tangerer. Origo nobis cum illis eadem eſt, conſuetudo vetus, inviolata hactenus amicitia. Germani ſunt, id eſt fratres noſtri. Meâ verò etiam intereſſe ſenſi, ſtare in priſtina libertate, Germaniam, ne totius Europæ propugnaculum, vires in ſervitute amitteret, Galliamque opportuno nudaret præſidio. Nec ignoro Cæſaris in hoc artes verſari, ut Germanorum animos à Gallis ſeparet, armis inimicitiisque hos illosque committat; qui denique facilius utros[que] ſub[jugare] [illegible]. Quod una domus toti Europæ jam dudum machinata eſt, niſi deeſſent qui recuſarent. [illegible] hoc agitur quoque ut in unius ærarium, cujus immenſa eſt vaſtitas [illegible] Germania uni reiſ[que] opes coeant: ſuisque deinde viribus expugnetur: teſtimonio [illegible] eſſe, cis ultraque Rhenum luculenta hujus cupiditatis extant veſtigia [illegible], Geldriam, Iuliamque, Burgundiones & Treviros, Wirtenbergenses [illegible] præter alios complures, teſtes habeo: mille hæc querelis & lacrymis conſignata [illegible] noſtri iſta nominis eſt, ab Imperij conventibus Legatos rejicere, quos & [illegible] Cæſaris fœderatus deſtinaret? an perfidos nos, aut proditores facit? [illegible] jure conſanguineis Regibus frui licet. Qua vero ipſius auctoritate aut merito noſtro Germani à Gallica arcentur militia? an [illegible] tot retro ſeculis inveteratam conſuetudinem abolere licet, ſalva Germanorum libertate, ac communi [illegible]*

RexGallarum quas belli attulerit cauſas.

1552. *ſitudine? An ſupplicio dignum facinus in Vogelbergio, aliiſque nuper heroibus fuit, Gallia ſtipendio militaſſe? quàm vero immane ad eorum hominum cædes, percuſſores conducere pretio, & flagitia mercede æſtimari? Nihil ego de corruptis in Germania Iudicum tribunalibus illo præſertim, quod vocant, Cameræ, in quo nihil integrum ſyncerumque, ad paucorum arbitria jus ſummum injuriaque revocantur. Quæ lubent, licent, & voluntas cuique aut cupiditas, pro legum regula eſt. His equidem malis niſi occurrerem, Germanorum mihi preces & vilem amorem oſtenderem: nullâ vicinia, nullâ æquitatis curâ tangerer. Ratione igitur, amicitia, juſtitiaque flagitanti obſecutus arma ſumpſi, tam æqua, quàm hæ omnes cauſæ faciunt; tam ſeria, quàm Galliæ vires patientur, quibus me meamque fortunam impendere neqnaquam formidabo: ut Germania intelligat, quantùm Galliæ ad libertatem conſervandam poſſit tribuere. Quod ſi Flamineo olim glorioſum fuerit, à ſervitute vindicare Græciam, libentius equidem de aſſerta in libertatem Germania glorabor. Tantorum ſanè Principum incolumitate gaudebo, quantus Philippus & Fridericus eſt nobiliſſima gentis capita. Hos indignâ captivitate tot annis conſtrictos teneri diutius non feram, aut vincula exuent, aut iiſdem unà induar; liberator, aut captivus accedam. Non alia bellorum cauſa eſt, quæ incepit ſervitus Germanorum, libertas abſolvet. Quocirca falluntur qui in ordinem Eccleſiaſticum armari me exiſtimant. Hic me non offenſum modò, ſed amicum etiam accipiet ac patronum, niſi fortè hoſtem exſpectare malit meis favendo hoſtibus. Hoc agam ut poſt integram libertatem ſua etiam religioni conſtet integritas, quæ male per ſervitutem ſuadetur. Quæ cùm hujuſmodi ſint, ut non ad Galliæ emolumentum, ſed Germaniæ ſalutem referantur: æquum erit accedere his meis conatibus Imperij incolas, & amici voluntatem Regis conſiliis auxiliiſque conjunctis promovere. Quod ſi qui uſque adeò ab omni pietate atque officio in patriam remoti fuerint, ut moram objicere tam promptis obſequiis, ad illorum commoda impenſis, non vereantur, hos tanquam inimicos ſalutis propriæ atque alienæ ferro flammiſque vaſtabo, & vel invitis libertatis beneficium offeram. Cetera ex Legato meo Ioanne Fraxineo, Bajonenſi Epiſcopo, intelligetis* * Hæc, in pluribus, hujus regiæ diſſertationis præcipua fuêre argumenta. Præfixit in fronte uſurpatum olim a Iulii Cæſaris percuſſoribus ſymbolum, pileum decuſſatos inter pugiones, libertatis gladio vindicandæ imaginem. Regis cauſſam militiamque alebant ex Germania Duces Ringravius, Recrodus, Ritebergus & Schertelinus, graviſſimo nuper edicto a Cæſare proſcripti, conſtituto percuſſori cujuſque quatuor millium aureorum præmio, qui vivos intercipere non potuiſſet.

LXXIX. Multa a Mauritio ad Danubium, à Gallo & Brandeburgico ad Moſellam occupantur.

Dum ita calamis typiſque in famam fortunaſque Cæſaris graſſantur, ferro etiam ſtylis non ſegniter pugnatum eſt. Danubium ſibi Mauritius Albertus & Rex Galliæ Moſèllam vi ſibi ferroque vendicabant, magnis utrobique ſucceſſibus; quod ante propemodum arma, quàm armorum metus homines percelleret. Annæus Monmorantius Comes ſtabuli, & armorum Præfectus quem Rex Gallo ſubſidii Germanis præſtando miſerat, Tullum, Virdunum, ac Moſſe[illegible] imparatas à milite urbes facilè tenuit. Metim deinde, & civium & [illegible] munitiſſimam, aſtu ſubiit. Nam cùm ſolùm cum gemina cohorte [illegible] oblato ære alimenta ſibi præberi poſtulaſſet, receptus ad bis Ap[illegible] dimoveri non potuit, civibusque factione inter ſe, ut dudum fuerant, diviſi, [illegible]

que

que in Cæſarem, aliis in Gallum, cujus opibus fovebantur, propenſis, ac Lenoncurtio denique Epiſcopo ſuaſore hujus ſtudiis dedito, urbe totâ admiſſus eſt. Quâ clave traditâ, Lotharingia Henrico univerſa patuit, primumque libertatis Germanicæ à Gallo promiſſæ, fructum tulit ſervitutem. Nam Rex cum alio ſecutus exercitu, Nanceium Metropolim, deſtitutam præſidio, & terrore prius, quam armis oppugnatam ſubiit, caputque gentis Carolum novennem, ex Franciſco non ita pridem defuncto relictum, puerum Chriſtiernæ Matri, Caroli Imperatoris nepti, fruſtra lamentanti obnitentique à gremio avulſit, atque in Gallias ad Claudiæ filiæ ſuæ nuptias educandum transmiſit, ne occupatæ Lotharingiæ titulus, à regiis adulatoribus ab avis nequicquam ſuſcitatus, deficeret. Hinc ergo Rex ſine certamine paſſim victor, Tullum, Virdunum aliasque urbium, ac demum Metas ingreſſus, exarmatos ubique cives, ſacramento, quod Cæſari nondum abdixerant, in fidem Gallicam tranſire juſſit. Hac ſorte lætus Cisrhenanæ Germaniæ, quam à Carolo Magno uſque Galli repetunt, occupandæ adjecit animum, Julio etiam Cæſare autore fretus, qui Galliam à Germania Rheni limitibus aquiſque diſtinguendam cenſet. Miſſo igitur Rheingravio locorum gnaro ad expugnandos Treviros, hos collectis viris viribusque ad hæc diſcrimina avertenda, quamvis infirmiore in urbe, promptiores reperit: unde plurimùm ſua intereſſe ratus, ſi, munitiſſimum Germaniæ propugnaculum, urbem Argentoratum occupaſſet, Monmorancium prævium tentare ingreſſum jubet. Cùmque cives ad aliena pericula cautiores, & quinque millium copiis inſtructos, & ad promiſſa minasque inflexibiles comperiſſet, Rex fruſtra conſecutus, deflexa Hagenoam & Weiſſeburgum viâ, haud magno impendio parùm arte viribusque munitas urbes invaſit. 1552.

Tam ſtrenuo Mars Gallicus incedebat pede, cùm Saxonicus haud iret ſegnior. Nam Mauritius ad præcludendas ſubſidiario ex Italia Cæſaris militi Alpium fauces (quod ſuperiori bello neglectum) progreſſus, haud levi Cæſarianorum clade Erebergum fortiſſimam ad Lechum flumen arcem obtinuit. Unde jam Cæſarem Proteſtantes ſe Oenioponti tenere incluſum rati, literis 28 Maii Auguſtæ vulgatis Fraxineo Gallicanum Epiſcopo Regisque Legato præſente, decretum vulgarunt: quo fatentur; *tuendæ religionis libertatisq; Germanorum cauſſa ſe potiſſimùm arma ſumpſiſſe ideoq; velle, liberéq; ut exules ab Eccleſiis Miniſtri, injuriaq; cum Ludimagiſtris pulſi, [illegible] in locum ceteris reſtituantur, juxtaq; Confeſſionem Auguſtanam ab utriſq; [illegible] tradatur, nec Pontificio idolo locus ſit*, idque Auguſtæ, aliisque locis, quibus Miniſtri exularunt, fieri per Magiſtratus imperant. Quanquam Mauritius ita bellum adminiſtraret, ut pacis curas non excluderet, ad quam à Ferdinando Rege jam Lincii provocatus, ſe inclinante fortunâ, tanquam ad aſylum cœptæ audaciæ receptums erat, ne parem cum Saxone cognato exitum ſortiretur. In occupando Cæſare ſuam verti felicitatem exiſtimabat quod illo ſecuro nihil ſibi periculum crederet. Quare ſubitò Oenipontem ad hunc opprimendum ferebatur, tanta celeritate ac conſiliorum diſſimulatione, ut ſui famam adventus propemodum aſſequeretur. Cæſar in tam præſenti diſcrimi-

Schleid. in Com. lib. 24.

Cæſar vix Oenoponte Mauritiũ fugiens evadit, omni apparatu in manibus ejus relicto.

1512 ne,quamvis adverſâ non minùs valetudine,quam forte premeretur, nox alta & cœlum tempeſtatibus inquietum ſeſe objicerent:tamen hæc incommoda grav-ioris periculi timore perfregit.Relictis enim impedimentis omnibus,cum Fer-dinando fratre in fugam effuſus eſt, dum per Alpes Tridentinas Villacum ſube-ret:oppidum eſt,Forojulii & Norici terminos complexum , Dravo incumbens flumini Huc ille tot gentium victor,non jam de hoſte ac victoria,ſed vita ſollici-tus,lubrico ac difficili itinere,cùm nec equo vehi,nec pedibus poſſet incedere , a ſuis in lectica portatus eſt,fugâ tantò indigniore, quod amicum ac clientem for-midare cogeretur , qui ad nullos inimicorum vultus unquam trepidare conſpe-ctus fuerat. Mauritius Oenipontem conſecutus inſtructam Imperatori cœnam, deſertamque properantium metu reperit , quâ ipſe cum omni relicto à Cæſare aulæ bellique apparatu potitus eſt. Rebus Ferdinandi(cui paucorum adhuc die-rum tenebatur induciis) civiumque intactis.Joannem Fridericum Saxoniæ Du-cem jam ſuperioribus diebus Imperator ultro libertati reſtituit , cum neque Cæſa-ris,nec ipſe Fridericus hoc Mauritio beneficium debere vellet; quod hic extor-lati magis obſequii,quàm ſynceræ humanitatis eſſe ſciret;profectum ab illo, qui ante annos quinque hiſce vinculis,ſuâ dignitate ejectum, potiſſimum induerat. Cæſaris igitur profugi veſtigia ſequi , quam Victoris benevolentiam experiri maluit,& illius captivus,quam hujus libertus videri. Rex Gallus, ut res Cæſaris inclinatas tantò vehementiùs premeret,pacis cum Julio Pontifice ineundæ con-ſilia cœpit,quam Turonius Cardinalis certis tantum ad biennium conditionibus extendit,quo bello per Italiam ſuſpenſo,Pontifex ſe inter Cæſaris Gallique par-tes medium futurum pollicitus eſt, cui pactioni Cæſar ipſe , ſpe pacis in impe-rium revocandæ ſubſcripſit. Neque in hoc negotio Pontifex ſuam diligentiam paſſus eſt deſiderari.

Captus Fridericus Saxoniæ Princeps dimittitur.

Gallus Pontifice averſum conciliat.

LXXX. Mauritius jam per Ferdinandum,cui plurimùm tribuebat,poſt tractatas ultrò citròque pacis rationes, ad hanc propiùs accedebat.Fortunam ille Cæſaris vir-, tutemque reverebatur,metuebat ſuæ. Ex pari illum nuper emerſiſſe periculo , ad iſtam victoriæ felicitatem viderat , affluere ſenſim ex Germania Italiaque , militem,Fridericum ex hoſte captivo amicum ſubitò ac hoſpitem,amiſſæ haud , dubiè inhiare dignitati. Suos ſe hoc bello inimicos in libertatem aſſerere , ac , ferrum ſtringere autoris in jugulum retorquendum. Indictis igitur Paſſavium, ex utriuſque ſententia comitiis.de abſolvendis belli controverſiis , magno par-tium ſtudio diſceptatum eſt. Sed Alberti Marchionis Brandeburgici, Regiſque Henrici pertinacia,rerum ſecundarum uſu confirmata, pacem eſſe communem non patiebantur, quam Bajonæ Epiſcopus Fraxineus , Orator Gallicus ambi-gua apud Principes oratione improbabat,faceſque belli ,quod primus ſuaſerat, alendo,ſcriptis etiam in contumeliam Cæſaris literis ſubjicere eſt conatus. Et o-ratio quidem in Comitiis habita conſuetam Gallorum in Germanos benevolen-tiæ veteriſque neceſſitudinis commemorationem continebat. Hujus maximè , amicitiæ nexu florentes olim utriuſque gentis Reſpublicas extitiſſe: indè Hun-, garos,Bohemos,Polonos,Danos Germanorum armis domitos: hinc Turcas & Sara-

Mauritius variis de cauſis ad pacem inclinatur.

Sed Brandeburgicus & Gallus reſiſtunt, ne decedant occaptis, licet alias cauſas obtendant.

Saracenos per Aſiam, Africamque Gallorum armis ſubactos; quibus nunc perperam fingatur Rex Galliarum armis conſiliiſque miſceri. Inveteratam Saxonum cum Francis ſocietatem à prima iſtarum gentium memoria deduci, quod quidem amicitiæ fœdus Philippo Auguſto Francorum Regi, aureis exaratum literis, poſteritati mandare placuerit. Ex illuſtri quoque Luceburgicorum familia extitiſſe Cæſares Galliæ Regibus conjunctiſſimos, Caroli quarti parentem pro Philippo Valeſio Francorum Rege adverſùs Eduardum Anglorum pugnantem etiam occubuiſſe. Neque in Principibus Auſtriacis eam ſemper repertam eſſe Gallis nocendi voluntatem, in his Albertum primum Rudolphi Cæſaris filium Philippo Pulcro Gallorum Principi ea fide amoreque adhæſiſſe, ut nec pollicitatione, nec comminatione Pontificiâ ad hujus regni oppugnationem impelli potuerit. Carolum modò Imperatorem, cùm perverſis ſuorum conſiliis, tum corruptis affectionibus, ad inimicitias cum Gallis traductum, illi neque utiles neque neceſſarias, univerſæ verò Europæ, prorſus noxias. Jam moliri, ut poſt fatalia in ſe invicem exercita odia, olim invictæ liberæque Germaniæ nationes alieno Domino in fœdam indignamque ſervitutem tranſcribantur. Et ſuis quidem armis, alienis artibus expugnati. In unius Granvellani Atrebatenſis Epiſcopi manibus nunc & Imperii ſigillum, & Cameræ judicium, & comitiorum jus libertatemque verſari, atque hoc poſtremò ſpectari, ut Ferdinando Rege, vel coacto, vel pollicitationibus illecto, Principibus etiam incuſſâ armorum formidine conterritis, Hiſpaniarum Princeps Philippus Germanis imperet. Rem fortiſſimis viris deteſtandam; quæ ad æternum liberrimæ hactenus gentis, & peregrinis nationibus imperare potiùs, quàm parere aſſuetæ, dedecus pertineat. Tam indignam ſervitutem Mauritium præclaro facinore conatum amoliri, arma pro patria, pro ſuæ gentis libertate, pro nominis gloria apprehendiſſe. Henricum Regem ſuperiorum annorum offenſione depoſitâ, huc fidem auxiliumque imploratum contuliſſe, initis utrimque federibus cautum eſſe: ne Germanis cum hoſte paciſci, niſi ex Regis voluntate liceat. Præter exſpectationem verò eveniſſe. quod Mauritius de pace nunc Regem ex longinquo conſular, coram in re tanti momenti agendum conſultiùs, idque etiam Henrici meruiſſe beneficia. Verùm tamen ſi Reip. ſanentur hac pace vulnera; ſi idoneè, ne recrudeſcant, caveatur; ſi captivi Principes libertatem habeant; ſi vetuſta cum imperio Galliæ maneant federa; ſi initis nuper pactionibus non abeatur; obſtare Regem Mauritio nolle pacem ambienti: ſuam tamen cauſſam ab hac ſeparatam velle; cum enim Cæſar multa per vim detineat, atque injuriarum occaſionem injuriâ dederit æquum eſſe, ut primam ſatisfactioni viam faciat, & juri impetrando, jus offerat *. Hæc Galliarum Regis Orator. Fruſtra vero poſtulatum à Cæſareis eſt, ut de iis, quæ Carolus ſibi per injuriam vendicaſſet, diſertè enuntiaret: ne, cum remedium quæreretur, laterent vulnera. Sed morbi quorundam tales ſunt, qui aut verecundiâ teguntur, aut medicinam reſpuunt. Cum tamen Ferdinandus Rex & Albertus Bavariæ Dux ceterorumque Principum Legati urgerent Henricum, ut quæ pacis cauſſa à Cæſare ſibi tribui vellet, ea ne celaret.

Ita

1552. Ita denique per literas à Legato oblatas reſpondit;ut præter verba nihil dare vi-
, deretur.* Principum ſeſe gratiâ ac voluntate in hoc bellum adductum, quod ut
, nullo ſuo emolumento admiſerit, ita nec pacis ſuſceptæ conſilia turbaturum.
, Interea nullam ſibi ſpem eſſe,æqua à Cæſare impetrandi, adeoque nec petendi
, cauſam. Neque Galliæ Reges illos eſſe , qui pacem abjectis precibus magis,
, quam armis rogent,hanc ab inimicis orantibus exſpectare , non ab imperanti-
, bus conſueviſſe accipere; iis præſertim,quibus nihil de viribus animisque con-
, cedant.Neque verò exiſtimare ſe,poſtulaturos illud etiam à Rege Principes, ut
, quicquam a ſua ſtatuat dignitate alienum.Sic illos ſe viciſſim amplecti,ut ipſo-
, rum gratiâ de jure ſuo multa ſit conceſſurus nec recuſare pacis amicitiæq; cum
, Imperatore conciliandæ diem conventumque. Intellecturos omnes,quantùm
, voluntatis ad reipublicæ utilitatem adferat,quam vana illa ſint,quæ de Turcica
, ſocietate ab hoſtibus ſui nominis circumferantur.Quod ſi tamen adverſariorum
, machinationibus hæc ipſius conſilia evertantur,ſi fraudi exitioque Gallis non.e
, illæ animorum conſpirationes fuerint,futurum ut pro ſperata pace,gravior bel-
, li tempeſtas concitetur,cujus,ne ipſe autor videatur,præmonitorem eſſe.* His
reſponſis,inter ſpem metumque conciliationis verſantibus,ſuſtinere Principum
animos,ſuasque interea res bello partas firmare ſtatuerat. Jam enim plus ſibi e-
molumenti in armis collocatum videbat,poſtquam illa belli fortuna obtuliſſet,
quæ immaturâ etiamnum pace retineri non poterant.Neque enim Lotharingiæ
atque aliquot jam Epiſcopatuum occupatam poſſeſſionem,aut cedentis Impera-
toris indulgentiâ,aut Principum Germanorum ſuffragatione ſibi permittendam
ſperabat.Vim igitur ſibi potiùs, quàm pacem exſpectandam ratus,bellum finiri
noluit.Ut non pauci jam denique Germanorum intelligerent, primum ſervitu-
, tis auctoramentum,ab oblato libertatis patrocinio duci,& raros eſſe Principes
, qui aliis auxilium deferant,quo non magis ipſi adjuventur.

LXXXI. Cæſar intellectis illis quæ per Regem ejusque Legatum,tum oratione,tum li-
teris in comitiis acta fuerant,ita reſpondiſſe fertur. * Etſi pergrave accidit , ut
,cum rebus in Germania firmatis,omnia pacata domi crederem, bellum factioſis
, quorundam machinationibus inopinatò exarſerit:tamen id multò graviſſimum
, fuit,quod domeſticis malis etiam externa injuria acceſſit,cùm Gallicum Ora-
, torem,quem jam in conſeſſu veſtro non adverſus me tantùm;ſed contra imperii
, majeſtatem debacchatum eſſe audiveram;nunc etiam per Epiſtolam nos acrius
, exagitaſſe cognovi. Patientiam veſtram mirer, an potiùs Germaniæ inteſtinis
, diſſenſionibus labefactatæ vicem doleam,neſcio;quâ amicitiæ ſpecie imponi ſi-
, bi & illudi turpiſſimè ferat.Cùm Galliæ Rege pacem feci, factam religiosè co-
, lui. Et quamvis ille multa hactenus licenter,multa ſuperbè fecerit dixeritque,
, quæ ad injuriam noſtram pertinerent,publici boni causâ diſſimulavi.Tandem
, cùm ampla & magnifica omnia ejus Orator,qui in noſtro comitatu erat, polli-
, ceretur,interceptis in Oceano navibus & oppidis in Subalpina regione captis,
, ſine ulla denuntiatione nos terrâ marique oppugnavit , & hæc tamen ejuſmodi
, ſunt,ut ab infeſto hoſte exſpectari potuerint.Id verò minime ferri poteſt, quod
cùm

Cæſar cauſas belli à Gallis allatas, in eos retorquet. Extat apud Bzovium his verbis.

1552.

cùm nos prior illatâ injuriâ laceſſiverit, prior de injuria accepta conqueratur, ‘
& cùm violatæ pacis culpam in nos falsò transferat, concordiæ quoq; farcien- ‘
dæ a nobis viam aperiri debere contendat. Mauritio quidem antea, quamvis ad ‘
modum durum videretur, ut externi Principis res Germanicis admiſcerentur, ‘
hanc conditionem detulimus, ut pacis ineundæ rationes per federatos, quos vo- ‘
cant, Principes proponerentur, eas, ſi quidem non omnino iniquæ & inciviles ‘
ſint, citra controverſiam admiſſuri. Verùm ille, qui turbas amat, nihil certi aut ‘
definiti hactenus reſpondit. Sed dum dignitati ſuæ conſulere præfefert, per arti- ‘
ficioſas moras hoc agit, ut bello inter nos excitato, me, & veſtram dignitatem ‘
ſimul evertat. Jam quod communicatis cum Turca conſiliis obiter perſtringit, ‘
quaſi abundè purgatum exiſtimet, quâ fronte excuſare poteſt? atqui penes me ‘
habeo Aramontii Gallici Legati commentarios Byzantii ſcriptos, & ad Regem ‘
per Coſtam centurionem quendam miſſos, qui ſocietatis cum Turcis, in Chri- ‘
ſtiani nominis perniciem initæ, plenam fidem faciunt. Interceptæ ſunt & nuper ‘
purpurati Budenſis literæ ad federatos hoc tempore Principes aliosque datæ, ‘
ex quibus liquidò apparet ſuperioris anni cladem à Turcica claſſe acceptam, ‘
in ipſum ut impulſorem conferendam eſſe, qui &, ut hoc anno idem fiat, non ‘
ceſſat Turcorum Imperatorem ſollicitare. Quæ omnia ſi cum præclaris illis pro- ‘
miſſis, quibus adeò gloriatur, conferantur; nemini dubium relinquetur, quor- ‘
ſum pertineant illius conſilia, conatus, & affectata federa; eâ mente nimirum ‘
facta, ut me & Ferdinando fratre, veluti de medio ſublatis, Germaniæ remp. in ‘
ſummum diſcrimen adducat, & ſingulis Principibus ac civitatibus oppreſſis, ‘
vaſtatoque eorum agro, etiam ope illorum, qui ſe imprudenter ipſi conjunxe- ‘
rint, quasdam Imperii civitates ſub jugum mittat: quas tanquam hujus belli ma- ‘
nubias magno noſtro cum dolore, ſummo certè cum Germanici nominis dede- ‘
core, ab ipſo muniri & præſidiis firmari intelligimus. Hæc niſi vos præmoneât, ‘
non ampliùs miror, cur Oratoris Gallici literæ in conſeſſu veſtro admiſſæ & le- ‘
ctæ ſint: quas ſi concordia, qualis eſſe debet, inter nos vigeret, rejici omnino o- ‘
portuit. Mihi certè quod nihil ad præſentem actionem pertineant, ſuperfluum ‘
videtur, quicquam ad eas ampliùs reſpondere.‘ Dolebat vehementer Carolus
trium Epiſcopatuum, Tulli, Virduni, Metenſisque jacturam, quam aliorum per
Lotharingiam Belgiumque oppidorum amiſſione auctam videbat. Hæc in Gal-
lorum minus improviſo terrore, nullis militum ſubſidiis freta, inciderant. Rex
tamen quamvis pacem reſpueret, è Germania in Lotharingiam reduxit militem,
hinc Germanorum Principum, Moguntiaci, Palatini, Trevirenſis aliorumque in-
ductus precibus, qui ea de re per Legatos Weiſſeburgi interpellârant: inde ar-
morum ex Belgio ſuis provinciis incumbentium metu.

Quantũ terrarum hoc bello Gallus imperio & Belgio ac Lotharingiæ ſubtraxerit, locis ubiq; immunitis receptis.

LXXXII. Belgarũ armis, & Principũ Germanorum poſtulatis Rex

Jam enim Martinus Roſſemius, exploratæ virtutis miles, traducto in Cam-
paniam exercitu latè omnia populabatur, atque Aſtenæum, Lotharingiæ ad Mo-
ſam, jam receperat oppidum proxima quæque, niſi averteretur, invaſurus. Maria
etiam Belgii gubernatrix, comitiis Aquiſgrani inſtitutis, invitavit vicinos quoſ-
que ad armorum confederationem Principes. Cui Leodienſis, Colonienſis aliiq;

x pro-

1552.

provocatus, militem reducit, & quædã apud Luzelburgios loca occupat.

propinqui haud difficiles acceſſere; ſolus Guilhelmus Cliviæ Juliæque Dux, non ſine Caroli aliorumq; offenſione, ſeſe ſubduxit, ac neutrarum eſſe partium, quam Gallo adverſari maluit, priſtinisque ipſius obſequiis ingratus videri. Henricus igitur, quò ſuis ſubveniret, alienis terris illa interpretatione, ceſſit; ut diceret, ſe hanc de terre Germanis benevolentiam, gratiamque, & quorum libertatis causâ veniſſet, his in eam reſtitutis, iterum decederet. Tripartito itaque exercitu, per Alſatiam ac Lotharingiam, in Belgium deflexit, ac per iter recepto Atenæo, ac Theodonis villa ob firmitatem præteritâ Rodemacram vicinam expugnat, tum poſt Danvillerium Ivodium apud Luxelburgicos Petro Erneſto Mansfeldro Comite fortiſſimè propugnante vi obtinet, & Robertum Marcanum, quod caſtrum Bullionis, quantùm videbatur impenetrabile, regionis caput occupaſſet, Ducem Bullionium pronuntiat. Roſſemius, poſt exciſam Picardiam & Heſdinum interceptum, cùm impar regiis ad tutiora reduſſet, Rex exercitum hoc itinere morbis rerumque penuriâ vehementer attritum, denique ſub exitum Julii, in hiberna dimiſit. Metasque per Ducem Guiſium, cum parte copiarum immiſſum, aliasq; Lotharingiæ urbes arcesque muniri, quantâ potuit ſedulitate, juſſit; ne cito parta citò dilaberentur, pretiumque præclaræ libertatis, à Chriſtianiſſimo videlicet Rege in Germaniam reductæ, amitteret. Sed animadvertit tum denique imperium, ſe brevi in ſervitute Gallorum fore, ſi ſuam ita ſæpiùs libertatem propugnaret. Diſſimulandum tamen Acatholicis Principibus, qui hoc pacto religionis ſuæ libertatem vendicârant; ne cum Rege ſeipſos, qui hoc oſtium panderant, in crimen vocarent. Catholicos ſuæ etiam tarditatis ignaviæque pudebat, qui dum Gallum offendere verentur, & partium medii hoſtem nullum vellent, nullum poſtremo habituri erant amicum, neque aliud conſilii beneficium, quàm quod Ulyſſi Polyphemus detulit, ut ceteris ſociorum devoratis, victima ipſe ultima accederet. Gallus ſanè Trevirim, Spiram, Moguntiamque intentata, quamvis abſque ſucceſſu, non reliquit. Cujus tamen declinatam armorum vim Albertus Dux immanitate, ut videbimus ſingulari, ſupplevit. Hæc nimirùm illa eſt Germanorum Principum, tum inter ſe, tum a ſuo capite diſſentiendi libertas, quam recondito arcanorum conſiliorum ſenſu Gallia ſibi meritò defendendam ſtatuit, brevi in illorum poteſtate futura, niſi ſuos Principes in ſervitute, Germaniæ in libertate contineret, ut cùm hic multi, illic unus imperat, diſtractas Germanorum vires unita faciliùs potentiâ ſuſtineat; ſuosque inter hoſtes quandoque etiã fautores reperiat. Quem ſuum errorem Germania temper agnovit hactenus, nunquam emendavit; libertatis ad ſuum etiam periculum jacturamque cupida, eaque gentis ſimplicitate, quæ honeſtiùs exiſtimat decipi, quàm decipere, quã veluti anſâ, à vicinis nonnunquam Gallis circumferuntur, qui licet origine, ut lubenter uſurpant, Germani; cum cœlo tamen mutatum ingenium eſt.

Germania Gallorũ auxilus perditur, Gallia ſervatur.

LXXXIII Alberti Brandeburgici, proſcripti ab imperio Ducis arma, ope

Interea dum pacem quærit Germania, Galliam Henricus firmatâ ſuis armis Lotharingia inſtruit, Albertus Brandeburgicus irarum tenax, quas ex proſcriptione ſui ab Imperio conceperat. Wolffgangum Meichingum Ordinis Teutonici Magiſtrum, ſuumque in Pruſsiâ æmulum, tanquam erumpens ex orco furia, armis

armis Germanorum & Gallico ſtipendio ferox, primùm ferro flammaque perſequitur, ingentique, ni omnia peſſundari malit, pecuniâ multat. Noribergenſibus deinde in fide Cæſaris perſiſtentibus, nec Alberti Galliæque Regis placita acceptantibus, quamvis Mauritius, ſimulatè ſaltem, obniteretur, vicos centum, caſtella, villasque civium facilè ſeptuaginta, ac ter mille ſilvarum jugera incendio ſuſtulit, additurus damno, niſi pacem ducentis aureorum millibus paraſſent, Herbipolenſem & Bambergenſem, quod Romanâ ſtarent fide integri, duriſſima pactione ſubegit. Ille enim, ut extrema Noribergenſibus illata declinaret, oppida ditionis ſuæ ac præfecturas viginti, clientelasque eidem omnes, confectis ea de re literis XIX Maii permiſit; hic quingenta quinquaginta dependit aureorum millia. Ulmâ deinde nequicquam obſidione minisque pertentatâ, Wormatiam in Vangionibus, atque in Nemetibus Spiram ſuæ poteſtatis fecit, duodecim aureorum millibus ab illius Principe extortis, & Catholicorum ubique cultu profligato, Moguntinus Elector merſis Rheno belli tormentis ad tutiora ſe tranſtulit, Trevirorum Archiepiſcopus Ehrenbreitſteinianam arcem juſſus cedere, propria ſe tutaque negavit ſtatione abire poſſe, Argentoratenſibus fruſtra etiam ſuo, & Galliarum Regis nomine, extrema interminatus, demùm intelligit pacem eſſe Paſſavii Cæſarem inter Mauritiumque concluſam. Quam implacabili Catholicæ religionis exſcindendæ cupiditate flagrans, ſummâ indignatione in Mauritium conceptâ excepit, pertinaxque Gallicorum armorum federi inhæſit. Tentatâ tamen nequicquam Francofurti, quod Mauritianus miles reliquerat obſidione, Moguntiam proniori marte ſubegit, navesque illic ac Spiræ, etiam frumento vinoque onuſtas, flammis, ne Cæſar illac conſequi poſſet, conſumit. Tum vaſtatis, in utraque diœceſi, exciſisque, quà ſacris, quà profanis, in Trevericam pari ſeſe inhumanitate effudit, & quidquid religioſarum illic inprimis domuũ ac Monaſteriorum (quorum inſignis numerus) non ſolùm exhauſit ſpoliis, verum & incendio deformavit, quo, ſub ipſis Trevirorum mœnibus, tres Abbatiæ Benedictinorum periêre: & ſupra infraque Treviros munimenta duo fortiſſima Saræburgum ac Palatiolum cecidère. Urbs, ut extremum evaderet excidium, hoſtem deditione admiſit, quam ut poſtremò ſine noxa deſereret, non ſine ingenti pecunia effectum eſt, cùm jam Cæſariani propius inſtarent.

1552. Gallorũ Germanis, cum excidio ſacrorum illata.

Hæc inter, ut cœperam dicere, Paſſavii, legibus parùm ſecundis, orthodoxæ religioni pax ſancitur. Videlicet: *ut confederati Principes ante XII Auguſti diem ab armis diſcedant, copiasque ſine noxa imperij dimittant, militaturas Ferdinando adverſus Turcam, qui eodem tempore ex pacto Hungariam invaſerat, ne Rex fratri ſubvenire poſſet. Ad eum quoque diem Philippus Landgravius ſolutus cuſtodiâ Hiſpanorum ad Rhenum ſua in arce Rheinfeldia ſiſteretur, cautione tamen ſervandarum conditionum præſtitâ, pro qua, ut Hale Saxonum, ita hic quoque Mauritius cum Electore Brandeburgico fidem obſtrinxit. Illius cum Naſſovio Comite de Cattorum ditione controverſia, Principum Electorum Cæſarisque judicio, per delectos arbitros intra biennium definietur. Ad judicium imperialis Cameræ Auguſtanæ etiam Confeſſionis homines admittentur, ne partis utriusque cauſæ æquis judicibus deſtituantur. Ottoni Henrico Palatino, hactenus preſſo, integrum ſua dominium li-*

LXXXIV. Pax religionis inter Proteſtantes & Catholicos, magno horum detrimento Paſſavii inita.

1552. *bertatisque poſſidendi conſtet. Intra ſextum menſem imperialibus comitiis & pax firmetur, & religionis diſſidium æqua lege componatur, interea verò nulli, religionis cauſa, moleſtia creetur aut aſſciſcatur periculum. Sui denique juris impoſterum innoxiique ſint qui duce ante hoc bello fœderatis partibus adhæſere. Proſcripti recipiantur in gratiam. quique Regi Galliarum, dum adverſus Cæſarem militat, hærent, eâdem gaudeant, modò intra trimeſtre ab illo diſcedant. In quibus & Albertus Brandeburgicus cenſeatur, modò ante XII Auguſti diem copias dimittat.* His legibus vel à Principibus vel a Legatis ſubſcriptum, hoſtisque judicatus eſt, quiſquis illas violaſſet. Quibus *Interim* illo famoſo impoſitus finis eſt, & Saxonia, cum Vertumnis Miniſtris ſuis, priſtinam religionis iterum larvam aſſumpſit, ſub qua hactenus latet, nec ſuis quidem majoribus orthodoxis agnoſcenda, quos niſi aberrationis à ſuſcepto per Monachos ſacrificosque Chriſtianiſmo condemnet, ſeipſam condemnet neceſſe eſt, quæ tam diſſimilem his ſuis inſtitutoribus religionem conſectatur; quam priſcorum non ignari ſeculorum nullo rationis patrocinio queunt tueri; habituri, ut in vita fidem, ſic à morte ſedem longè ab iiſdem diverſam, quæ niſi nunc expendant mutentque conſilia, ſerius vera nimium eſſe experientur.

LXXXV Pace inter Cæſarem fœderatosque initâ, Villaco ille Oenipontem atque hinc Auguſtam, magno tam ex Hiſpanis Italisque confluentibus, quàm Germanis Bohemisque repentè metuendus exercitu (Mauritio tamen cum Ferdinando contra Turcam progreſſo) Auguſtam appulit, innovatoque rurſum magiſtratu, libertatem religionis intactam præſtitit. Neque hic diu cunctatus dimiſſo abs ſe Joanne Friderico Saxonum Duce, ad relictam poſſeſſionem, animo, quàm conſilio majore, contra Gallum ad Lotharingiam repetendam, vergente jam in autumnum anno, progreſſus eſt, Metisque opere & milite Franciſco Guiſio Duce firmiſſimis, cum octo peditum & tria equitum millia in urbe cenſeret, vim extremam admovere XXII Octobris cœpit, ut illius expugnatæ terrore reliqua omnia prona ad obſequium haberet. Quo etiam conſilio, juratum ceterâ, & ſuum & Catholicorum hoſtem, Albertum Brandeburgicum, Lotharingiæ finibus, cum Aumalio Guiſii fratre inhærentem, à Gallis ad ſe traduxit. Is ſtipendiorum durus inter Gallos exactor, cùm non omnia ex voto obtineret, & Riſebergius, Haſſicæ legionis ductor, qui manumiſſus partes Gallicas, diſſimulante Landgravii filio, ſecutus unà fuerat, arte Francorum abſtractus eſſet, indignatione in hos conceptâ, Cæſaris gratiam occupavit. Quo cognito in abeuntem Aumalius, Gallicas copias vertit, in quas Albertus, licet numero longè impar, & peditatu jam per Gallos corrupto, ſtipendiaque poſtulante, deſtitutus, equitatum tantâ alacritate pugnandi intulit, ut ruptis profligatisque ordinibus, Aumalium tribus vulneribus ſaucium interceperit, & tanquam victoriæ monumentum Carolo ſtiterit, maiusque hoc facinore defectionis præmium tulerit, pactionibus, in quas Bambergenſem nuper iniquiſſimas adegerat, parùm conſultò à Cæſare firmatis. Gallis jactura ſui Ducis, quàm Alberti gravior; quòd hujus, tanquam mali dæmonis ferociâ obſeſſi, Germanos opprimi mallent, quàm ſuos circumſederi. Neque operæ pretium expugnandæ urbi tulit. Exercitum Caroli ad centum millia peditum,

Carolus Gallum à pace alienum armis fruſtra aggreditur, Metasq. hiemali tempore, ſine profectu obſidet, Alberto in fidem excepto.

equi-

1552.

equitumque duodecim perveniſſe aſſerunt, machinas bellicas cum exercitu tripartito admotas mœnibus centum quatuordecim, tantâque illis vehementiâ, tonitruque impulſas, ut tridui itinere diſſiti ſtrepitum horrificum exciperent. Septem ajunt foſſorum millia, cuniculis aliisque operibus adhibita, ut viribus nullibi Cæſar majoribus, nullibi tamen minori profectu egiſſe credatur. Nam propugnantium non impar virtus, ſeu defendenda munimenta urbis, ſeu in hoſtem extra mœnia eundum, Gigantes utrimque pugnaſſe crederes, quibus levis ſuorum clades erat, modò ſupereſſent adhuc aut vincendi, aut victores. Neque, tam Carolus, quàm Guiſius (quæ utriuſque ad pugnandum erat conſtantia) ab ultimo virtutis experimento deducendi videbantur, niſi hiems in Decembri ſæviſſima, nivibusque impedita adverſus Carolum de cœlo bellaſſet. Cui, jam tertiâ militum parte conſumptâ, reliquisque inclementiâ brumæ ſtupefactis, cedere demum coactus eſt, anno, ultimâ Decembris die, ante urbem concluſo. Cum quo, velut evoluto jam felicitatis ſtadio, Caroli fortuna curſum abſolviſſe viſa eſt, neque ex familiari ipſius ſymbolo *plus ultra* voluiſſe; Superis, ante Metas, metam Carolo mortalis gloriæ figentibus. Non paucos ferro ac frigore morbisque dyſſentericis afflictos ante urbem diſcedens reliquit, quos eâ humanitate intra mœnia excepit fovitque Guiſius, ut ad amicos ſe veniſſe crederent, dignumque prædicarent Principem, qui de Cæſare tot hoſtium victore triumpharet. Is ſolennibus Deo gratiis ſupplicatione perſolutis Lutheranos, quâ potuit diligentiâ, exuſtis publicè per Carnificem libris, totâ urbe perſecutus eſt, ne aliam in his perfidiam niſi quâ contra Cæſarem res Galli promoviſſent, probaſſe videretur. Quanquam denique per Galliam, juſto Dei judicio, invaleſcente, quam in Germania foverant, hæreſum peſte, quin regnum regiamque ſedem ipſam occuparet, parùm abfuerit; niſi diſſimili gratiâ, Alexander Farneſius è Belgio ſuppetias tuliſſet, Pariſiosque ab interitu vindicaſſet. Tantò illuſtriori facinore, quantò minori id factum Gallorum merito, & majori Belgarum detrimento, qui hanc ſui Principis pietatem, amiſſis urbibus non paucis, & profligata in iiſdem religione, luerunt. Quamvis pœnâ Eccleſiæ Dei non pœnitendâ, quòd minori malo longè maius averterit, & cùm flammam in domo proximi excitatam extingueret, conſuluerit etiam propriæ. Quo conſilio, ſi Henricus Rex Galliarum adhæſiſſet contra hæreticos Carolo, nec Germania, nec Gallia tam turpi incendio conflagraſſent.

Guiſii in afflictum Cæſaris militem humanitas, & odiũ hæreſis, quâ ſenſim Gallia infecta eſt.

LXXXVI.

Nec Hungariæ feliciùs inter has Germaniæ turbas conſultum eſt, cùm ex diſcordi illius ſtudio ſua plerumque Turcæ emolumenta decerpant, ſimiles canibus, qui dum corvi vulturesque de cadavere certant, optima quæque abripiunt. Segedinum illic præter arcem Chriſtiani ſecundo marte occuparant, ſed dum arcis obſidioni negligentius inhærent, per Alim Præfectum Budenſem magnâ clade cæſi ſunt, qui in monumentum ſuæ victoriæ quinque naſorum millia cæſis amputatorum, honeſtiori ſpolio, quàm præputiorum olim, cum 40 vexillis captivisque nobilioribus Conſtantinopolim ad Imperatorem miſit; ac ſubinde victoriæ famâ uſus Veſprimium haud magno molimine intercepit, præſidiariis metu potiùs, quàm vi deditis. Quibus aut mors, aut captivitas intempeſtivæ deditionis præmium

Turcarũ in Hungaria progreſſus, noſtris diſſidiis aliti, auxilius parum repreſſi.

Iſthua ff l.17 & 18
Natal, l.5

1552. mium fuit. Contra fidem quidem, ſed quam Turcæ perfidis non judicant deberi, ne honore ſcelus aut pretio æſtimetur. Solimannus hoc ſucceſſu utendum ratus Mahometem & Achmetem Præfectos, cum numeroſo exercitu, ſubmiſit, qui Temesvarium fortiſſimum cum urbe munimentum juxta fines Tranſilvaniæ ad flumen Temeſum, poſt graviſſimam oppugnationem, deditione cepêre, Præfecto quoque ejus Loſontio perfidè trucidato, ut Chriſtiani diſcant adverſus Turcam honeſto militi, in pugna, aut moriendum, aut vincendum eſſe. A qua virtute Ferdinandeus paſſim miles viſus deſciſſere, quando territi exemplo Turcicæ crudelitatis, quâ & facilè ſe dedentes ob levitatem, & difficilè ob reſiſtendi pertinaciam infelices cadebant victimæ, fuga ſibi, Lippâ aliisque oppidis deſertis, conſuluêre, rati fugitivum pugnare iterùm poſſe. Mox gemino Hungaria ſubſidio levari cœpit, hinc Mauritii & Germanorum pace factâ, ſuccurrentium; inde ſingulari Agrienſium virtute, qui in urbe, nec ſitu, nec arte munita, ſub fortiſſimis Præfectis Stephanis Dobone uno, alteroque Neſqueio honeſtè mori, quam fugere turpiter maluêre, tantisque hæc animis conſenſuque incolarum defenſio ſuſcepta eſt, ut feminæ viri[illegible] permiſtæ non ſecùs ac pro catulis pugnaturæ leænæ in hoſtem ſeſe immiſerint [illegible]antiamque Mahometis adeò fregerint, ut tot virûm victor feminaru[illegible] hic denique virtute inferior, X Cal. Novemb. confuſione atque indignatione plen[illegible] ceſſerit. *Adeò præſens, ad evadendam mortem, contemptus mortis præſidium, ſæpè p[illegible] attulit.* Turcis itaque cedentibus, & incumbente jam hieme, Mauritius nulla re geſta, [illegible] ſe recepit, contra ſuum Imperatorem, quam [illegible] hoſtem [illegible] brevi tamen [illegible] novum reperturus in patria, ut ſi non pro illo, [illegible] per [illegible] ſuæ teſte, mortem promeritam reciperet.

LXXXVII. Sed maritima quoque claſſe Neapolitano regno metuendus Turca hoc anno incubuit. Salernitanus ejus regni Princeps, a Petro Toletano, Prorege Caroli, graviter offenſus, ab [illegible], ut [illegible] memini, defecerat, & cum Henrico Galliarum Rege Proteſtantium in Germania partibus adhæſerat; qui ut grav[illegible] Cæſarem ferret ictu, Henrico Neapolim occupari poſſe perſuaſerat, modò cum Solimanni claſſe, juncta ſe ductore Gallicâ, ſociatis rem viribus agerent. Ille rogatus, potentiſſimam ſub Dragutis & Sinanis, imperio claſſem miſerat, quæ tempeſtivè in mare Tyrrhenum deſcendit, proſperaque navigatione ſuperato Meſſanenſi freto, Andream Auriam in Proregis ſubſidium properantem intercepit, ac ſeptem ex quadraginta navibus captis, merſiſque duabus, in fugam avertit, animis parem, ſed viribus longè imparem. Verùm cùm Salernitanus Gallica 25 triremium claſſe, quâ aditum proditione ſperatum facturus credebatur, ſerius exſpectatione Maſſiliâ ſolviſſet, Turcæ, vicinis mari oppidis captis ſuccenſiſque, prædâ captivisque onuſti in Chium ad hiberna abiêre, & Salernitano nequicquam inſequenti urgentique reditum, poſt exprobratam ignaviam, fidem in ſequentem annum addixêre. Exclamat hic indignaturque Gallicæ nationis Scriptor nobilis, & ſuæ gentis Regumque contra alios amator ſingularis, Spondanus, hæc facta, *cum evocatione hoſtium Chriſtianitatis, idque à Chriſtianiſſimo licet Rege,* ſub-

Turcica claſſis à Salernitano Principe Galliſq; magna clade & probro Chriſtianorum evocata.

In Annal. Eccl.

ſubjicitque dolens. *Ita cæcas hominum mentes in transverſum agit ambitio, & à recto virtutu tramite dimovet!* 1552. an.1552. num.13.

At ego accuſandos magis ejuſdem gentis Miniſtros regios, eoſque nonnunquam Theologos,& Epiſcopos rerum cognitione celebres, arbitror; quorum inſtructione, ab exemplis Judaicæ gentis cum Ethnicis fœdera captantibus, ductà,hæc conſilia tanquam licita Reges amplectuntur, qui tamen horum auxiliis nunquam ad propriæ excidium Eccleſiæ ſunt uſi:quemadmodum nuper vidimus Bajonenſem Epiſcopum,Regis ſui,quam religionis obſervantiorem, Henricum ad Proteſtantium provocaſſe fedus, iisque in Germania adverſus Cæſarem hæſiſſe Legatum,donec hic neceſſitate armorum rebelliumque preſſus, deplorandam Catholicis,totique Romanæ Eccleſiæ Paſſavienſem pacem, libertatemque religionis admitteret.Ut illam Hiſpano-Batavicam,Germanicamque pacificationem, me, dum hæc primò ſcriberem, Monaſterii Weſtphalorum præſente contractam diſſimulem,quam Pius ejus temporis Rex Ludovicus, ſi cauſis legibusque ſuis ſuperſtes agnoviſſet,nunquam admiſſurus,neque illa, unde hæc originem duxêre, fœdera probaturus fuiſſet, niſi Miniſtrorum perverſa adulatione ſuaſuque inductus: ut politicum axioma ſuum ii ſapientes proſequantur, quo ſtatuunt;*diſcordiam bellumque alendum in Germania; ut concordia & pax conſiſtat in Gallia*.Quæ dum,quocunque etiam religionis neglectu,perpetrâtur,neſcio equidem,quam poſſint habere excuſationem niſi fortè illam,quam Legatus Gallicus Monaſterii,me audiente,ad hanc objectionem joco ſerio protulit,*fore,ut cùm Rex ſuus Germaniæ dominetur,facile in ſedem priſtinam orthodoxam fidem reducat,atque accepta detrimenta majoribus emolumentis compenſet.* Verùm hæc ſi ſolo perficeren ur Gallorum deſiderio,forte eſſet,cur poſſent exſpectari:nunc alios facile metu, alios exſpectatione abſolvunt.Et ejuſmodi politicorum conſilia rem hoc tempore Catholicam in Polonia peſſumdedêre,ſub juniore Rege Sigiſmundo, quando è nobilitate Canonicus Premislavienſis Stanislaus Orichovius uxore ducta, ideoque communione fidelium ab Epiſcopo excluſus,ut hæreticus,ejus rei cognitionem ad Laicos regni Proceres detulit, qui cum Orichovio faverent, Rege fruſtra obnitente,Auguſtanæ Confeſſionis libertas,cum alia hæreſum irrumpentium fece,hic aditum reperit.Iſti Evangelico hoſpiti ſimilis,qui admiſſus ſeptem alios ſe nequiores introduxit.

LXXXVIII. Miniſtrorum regiorum corruptela quàntum mali adferat, etiam Regibus invitis.

Principium politicũ, ſed non Chriſtianum, quo Germanorum religio everſa eſt.

Flor. Ræm de orig. hær. l.4.c.8. & ſeq.

Simili politicorum cõſilio religio in Polonia perit.

Imperator cùm Muſſiponto in Lotharingiæ per Egmõdanum Comitem occupato,in Belgium ad hibernam ſe quietem contuliſſet,atque interea Dux Vendomius Picardiæ gubernator hiemis beneficio per congelatas paludes,tormenta pyria Heſdino admoviſſet,Croioque Renſſi Comitis filio deditionem extorſiſſet,Carolus repoſiturus cladem exercitum Croio Duce Terovanæ fortiſſimæ Morinorum ad Liſam flumen urbi expugnandæ adhibet, nec infelici conatu, quem Bignicurtius,Croio ad Patris funus diſcedente,violentâ urbis occupatione,& Gallorum captivitate IV Iduum Junii abſolvit. Urbs inter Picardos Flandroſque limitanea,cùm ex viciſſitudine fortunæ ac Dominorum,multo utriusq; gentis ſanguine ſteciſſet hactenus,à Cæſare funditus everſa eſt. Collegium Canonico-

Põt Heuter.l.13. Belc. Thuan. Au 1553.

LXXXIX. Datæ acceptæq; inter Gallos Belgasque clades Terova-

1553.

na à Cæſare deleta. Heſdinum novam excitatũ.

nicorum à Belgis Ipras, Epiſcopatus à Gallis Boloniam translatus eſt. Chronographicum excidii duobus his verbis complexi ſunt: DeLetI MorInI. Subinde Emmanuel Philibertus Sabaudiæ Ducis filius ad exercitum præfuturus acceſſit, qui deluſo Vendomio dum Montrenlio minatur, iſque Heſdinenſi huic militiæ tranquillo urbi conſulit, Heſdinum ſubitò deflectit copias, oppidumque primo impetu capit. Sed in arce fortiſſima vis major adhibenda fuit; hanc tamen, & ignivomis machinis, & cuniculis periclitantem, cùm Franci certis dedere legibus inſtituunt, pulvis in arce tormentarius fortuito correptus igne, atque ex eodem ſuccenſi cuniculi, una, & magnam arcis partem & Francos cum Horatio Farneſio, magnæ exſpectationis juveni, ac Regis genero, in auras evibrarunt. Quare & Cæſar idem, toties captum amiſſumque, everti juſſit, aliud, cum minori amittendi diſcrimine, ſequenti anno inter propinquas paludes excitaturus. Forma illud quadratum, munitione ſingulari per ſingulos aſſurgebat angulos, quos vaſtæ molis & ceſpitibus intexto conjunxit aggere, qui innoxius tormentorum ictibus reſiſteret, lataque circumdatus foſſâ, haud facilem invaſuris præberet aditum: tutum Attrebatenſibus propugnaculum, ni a præſidiarii, aut fides deficeret. Aliis deinde Momorantius ſenior, qui filium in Terovana captum amiſerat, copiis adauxit, conſeditque haud procul Ambiano, ubi ſtratis fugæ ſpecie inſidiis ſeptingentos facilè hoſtium intercepit, hæcque dum Rex adeſſet, cogereturque LX facilè peditum & XII equitum exercitus, quò Bapalma & Cameracum fruſtra tentata ſunt, ac denique aucto etiam citra Schaldim Cæſaris exercitu, absque ullo Gallorum emolumento, niſi aliquot conſumptorum flammis locorum, ad hiberna tempeſtivè diſceſſum eſt; & ad pompam hi prodiiſſe magis, quam ad pugnã ſunt viſi, pro more ut ferunt *Gallorum*: quorum *primus fere belli impetus heroum ſit, progreſſus virorum, fœminarum exitus.* Hinc, qui primum Gallorum fregit impetum, pronum ſtravit ad victoriam aditum. Quos hoc loco credendum eſt, Cæſaris in caſtra adventantis nomine territos, qui licet, ut frequens illi vitium erat, podagricus, Gallis tamen ſola fortitudinis æſtimatione, in pedes conjecit.

Gallicæ militiæ vis, primo impetu cõſumpto, evaneſcit.

Dum hæc in Belgio Cæſarem inter Henricumque aguntur, eoſdem mutuis colliſit armis Italia, Senenſes in Tuſcia hactenus clientes Cæſaris ſua adminiſtratione uſi, ob ſuſpectam Coſmi Florentini Ducis potentiam, præſidium Imperatoris, ſub Jacobo Mendoza, admiſerant; ſed cum hic, ob natas in urbe plebis Procerumque factiones, & quo pleniori illis poteſtate imperaret, arcem urbi imponeret, patriciosque, favente vulgo, graviùs premeret, hi ſervitutis metuentes Gallorum clam ſubſidium implorant; ut ſi illam non evaderent, ſaltem pro ingenio ac plerumq; ſorte oppreſſorum mutarent.

Natal l. 6. & 7. Thuan l. 12 Leuncla. in ſuppl. annal. Turc.

XC

Senenſes odio arcis à Cæſare excitatæ, [illegible] Gallis admittunt.

Turnonius apud Venetos Cardinalis, probante Rege, ſuſcepit negotium, Italoſque Duces Nicolaum Urſinum Comitem Petiliani, Marium Comitem Sanflorum, & Hieronymum Piſanum iis conciliat, qui egregia cum Senenſibus ſimulatione a Mendoza poſtulant, ut quando Dragutus, & Princeps Salernitanus, Turcicâ Gallicaque claſſe imminerent, conſcribendi ipſis milites, ad tuendos portus, copia fieret. Nec gravatè id indulſit, donec a Coſmo Florentino Duce moni-

monitus, hos in ſuum caput parari, tardius illi quam par fidem habuit, cùmque tandem octingentos ab eo auxilio miſſos in urbem acciperet, per averſam Senenſes portam ſex millia federatorum admittunt, qui aliis facilè ejectis arcem demoliuntur, ac ſub Thermæo, Franci Regis Legato eandem occupant, Cæſarianis Orbitellum munitiſſimum Senenſium caſtrũ receptis. Quæ ſuperiori perpetrata anno, hoc Petrum, Neapolitanum Proregem, juſſu Cæſaris, ad pellendum Gallum Senis, cum exercitu, evocarunt, cujus tamen Florentiæ mox extincti vices Garſias filius adiit: qui, junctis ſibi ex Inſubria Gonzagæ copiis, arces oppidaque non pauca Senenſium expugnat; ſed felicem victoriarum curſum, & Gallica claſſis in Senenſium appulſa portum, & Dragutus illapſus Calabriæ, Neapolique metuendus, pro hujus regni defenſione avertit. Unde Garſia in Neapolitanum regnum averſo, Senenſes omni arte, pueris feminiſque etiam ad laborandum verſis, ſeſe muniunt, & Thermæus Draguto junctus Corſicam inſulã (quæ navigantes TuſciamGallos tuta ſtatione exciperet) viribus omnibus invadunt. Quibus primo impetu Baſtiæ portus, Genuenſibus, ad quos inſula ſpectabat, profugis, ceſſit; dein à Thermæo expugnatum Fanum Florentii, & Glaſſa urbes, à Turcis quibus Polinus Gallorum nomine aderat, Fanum Bonifacii, præcipuum Corſicæ propugnaculum, quo obtento, cùm immineret autumnus, Dragutus Conſtantinopolim reverſus, Thermæo ante Calvium (quod unicum reſtabat) autumnum fruſtra conſumente, quem Auria cum claſſe ſuperveniens, totâ brevi inſula, præterquam Fano Bonifacii dejecit. Quo tamen, poſt variam belli fortunam Gallis, ad invadendum, quàm defendendum promptioribus, abeundum denique fuit. Dragutum nonnulli Genuenſium abductum pecuniâ præmaturè ſentiunt; at Conſtantinopolim ob ſeditioſos regni motus, avocatum à Solimanno veriſimilius. Hic enim poſtquam Ottomannica crudelitate Roxolanam ſervilem concubinatu, non libertate ſolùm, ſed & thalamo uxorio, quod iſtic in ſerva inſolens, donaſſet, Muſtapham ex Circaſſa concubina filium natu maximum, omnibus, præterquam Chriſtianis, gratiſſimum, de regni ambitione per Roxolanam æmulam accuſatum ſuſtulit. Quem, cùm minimus natu ex Roxolana Giangir à Patre acceſſitus, velut per jocum ſalutare juſſus eſſet, is dolore & commiſeratione percitus exprobrata Patri tyrannide, & in pectus adacto pugione, cadaveri fratris incumbens, exſpiravit: neque tamen hoc exemplo Pater motus, etiam Mahometem ex Muſtapha nepotem, adulatione uxoria dementatus ſuſtulit. Selimo deinde cum Bajazete fratre colliſo, quòd huic licet natu minori Roxolana ſceptrum, illi Solimannus deſtinaret. Intellectâ Muſtaphæ nece, ſeditioſis exercitus in Solimannum tumultibus exarſit, vix ut componi autoritate Imperatoris ſui, quamvis maximâ, potuerit: adeò miſerabilis illa regiorum liberorum ſors, & feminarum in hac aula potens libido ſenſum vulgi penetrabat.

XCI. Galli Turcarũ claſſe Corſicã Genuenſibus eripiunt, brevi tamen ab his recuperatam.

Turcica claſſis rebellione Turcarũ Cõſtantinopolim revocata. Turpis in Solimanno mulierũ amor, & filiorum odium. *Chytr. in Sax. l. 19 Schlusſelburg l. 15. Heu ...s in Carol. l 13.*

Nec jucundior in Germania rerum facies Alberto Brandeburgico ejus ſeculi gentiſque Tyranno, novis furiis concitato fuit. Cæſar in Belgium proficiſcens Trevericam illi Diœceſin (vindicaturus ultroneam illius nupero anno in urbem ad-

Fr. h. rerum Ger. tom. 3.

XCII. Albertus Brandeburgicus iterato Germaniam inprimiſque Epiſcopos bello impetit.

1553.

admiſſionem) pro hibernis indulſit, dum ſtipendia promiſſa exſolverit, quæ eidem quoque ante alios dependit. Verùm is, cùm præter hæc pactam à Noribergenſibus, Herbipolenſibus, ac Bambergenſibus pecuniam exigeret; quàm Cæſar hoſti pendendam negarat, amico rurſum indulſerat; Illi ad pacis leges, & jus imperiale Cameræque Spirenſis judicium provocarunt. Cui quòd Cæſar ab Alberto interpellatus ſtandum diceret, is conflatâ repentè militiâ, ad prædatorios ſemper Duces promptiſſimâ, contemptiſque quos Cæſar conſtituerat Bavariæ & Wirtenbergiæ arbitris Principibus, ac ſpretâ etiam, quam Epiſcopi offerebant, pecuniâ, in illorum ſeſe ditiones effundit, Bambergamque ac Schweinfurtum occupat, cetera per Franconiam longè lateque vaſtitate, ingenti pecuniarum vi coacta, & cæſis etiam, quas Rex Ferdinandus ſubmiſerat, copiis. Unde imperii Principes quotquot ipſius vim formidabant, fœderatum ex mandato Cæſaris militem colligunt, quibus Mauritium Saxonem, & poſt hunc Henricum Brunſuicenſem præficiunt. Et ille quidem collectas copias Noribergenſibus Franconibusque ſubſidio deſtinat. Hic Mansfeldico, alioque fretus milite, Philippum magnum filium eidem præfecit, ut inferioris Saxoniæ partes, Alberto inprimis faventes, contineret.

Maurit. & Henricus Brũſuic. illi opponuntur.

XCIII. *Monaſteriensis Episcopus, primum bello à Brunſuicẽſi, mox morte opprimitur.*

Cùmque Franconiæ inhæreret Albertus, in Franciſcum Waldecanum Monaſterienſem aliorumque locorum Epiſcopum (ſuæ quondam, cum Landgravio Haſſiæ captivitatis autorem, & ſub Catholici Epiſcopi titulo cum imperioſâ concubinâ, quæ domi foriſque omnia regeret, parùm ſanctè verſante) exercitum duxit, magniſque tres illius Epiſcopatus, Monaſterienſem, Oſnabrugenſem & Mindenſem cladibus, atque ingenti ære multavit: donec infelix profugusque & ubique ingratus ſuis Antiſtes Wolbecæ, patrio in ſolo idibus Julii extinctus eſt, ad ſalutarem, ut credibile, pœnitentiam hac calamitate revocatus. Poſthæc, cum Brunſuicenſis miles in Franconiam ſociis opitulatum iſſet; Albertus contrà inferiori ſeſe infundit Saxoniæ, Halberſtadium, occupatis portis, redimere excidium magno ære cogit, auctusque Erici Gotingæ Principis, aliarumque iſtic urbium, ut Brunſuici, Hamburgi, Bremæ Mindæque copiis, ingentia paſſim damna intulit. Donec Mauritius, Henricuſque conjunctis in agro Hildeſienſi copiis ſeſe eidem oppoſuêre, ut in Saxoniam ulteriorem cogitanti viam præcluderent. Jam enim Viſurgim trajecerat, nihil hoſtem veritus, quem contractis nondum fœderatorum viribus facilius primo calore frangendum ſperabat.

XCIV. *Mauritius cum Alberto pugna congreſſus, magna hũc clade vincit, ſed occumbit.*

Quanquam & Albertus impetu, quàm ratione felicior, moram pugnandi non ferret, tantò Mauritio infeſtior, quanto majori antea familiaritate conſueverat, ut *non raró amicitia læſa fit furor*. Et plerumque apud hunc Ducem conſilia erant parum ſobria, ut qui prandium multo vino diluere ſolitus, ultimum ferè diem temulentus exigebat. Ita, cùm in præſentia ſuos milites liberali hauſtu ad pugnam excitaſſet, contra Mauritium progreſſus, eum, ſiquid animi ſupereſſet, prodire in aciem cum ſuis juſſit: quâ denuntiatione Mauritius ejusque miles irritatus, quãvis propediem Philippi Landgravii aliorumque copiis augendus, hominis arrogantiam non tulit; ſed Julii die IX evocatum diſtributumque per ordines exercitum

citum furibundo objecit Principi. Non in pugnam utriusque partis copiæ, ſed lanienam eductæ videbantur, ita colliſis ad primum concurſum ordinibus permiſti, in ſe invicem plumbo ferroque deſæviebant, poſtquam majoribus in utramque partem tormentis detonuiſſent. Victoria primùm anceps ad Mauritium denique inflecti cœpit, quam, dum ardentiùs inſtando fugientibus, proſequitur, ſecundùm ilia glande trajectus, ſua poſt biduum morte concluſit, ultimumque in vitâ ſolatium hominis fuit, morientem viciſſe. Peditum hoſtilium vexilla quatuor & quinquaginta, equitum quatuordecim (quanquam alii his addant) oblata etiamnum ſpiranti ferunt: qui datis ad Herbipolenſem literis languidâ adhuc commonuit manu; providerent, ne de caſſibus elaberetur impunè fera. Ita poſt XXXII vitæ annum, Fribergi Miſniæ oppido, juxta Henricum Patrem, filiolumque Albertum ſepultus, Auguſto fratri ſucceſſori, nequicquam obnitente Joanne Friderico, Electoratū reliquit. Cæſari, ut non ingrata victoria, ita nec ſeptemviri mors fuit, quòd hoſtem an amicum perdidiſſet in ambiguo eſſet. Recens exortæ ab hoc capite rebellionis memoria, atque etiamnum agitata cum Francis hoſtibus novæ ſeceſſionis conſilia, omni Cæſarem dolore mortis liberabant. Alberto rurſum, & caſus adverſarii, & proprium effugium pro ſolatio fuit, quale etiam Prædonis ſolet eſſe, cùm ſub patibulo elapſus eſt. Sed non deſeruit fugientem, quantumvis pede claudo, pœna. Henricus Brunſvicenſis, Carolo & Philippo filiis in hac pugna (neque enim Mauritianis incruenta hæc fuerat) orbatus, imperio federatorum præfectus eſt. Quod illius nondum Draconis caput attritum viderent, quod vindictæ cupiditate inflammatum, atrocia etiamnum minaretur, Catholicis præſertim, quorum Dux Henricus, ſolâ fidei conſtantiâ, & Alberti, & vicinorum in ſe Principum, urbiumque, ac propriæ etiam nobilitatis furorem concitabat. Quæ & præcipua cauſa fuit, cur Auguſtus poſt Mauritium Saxoniæ Elector cum Alberto paciſci, quam cum Henrico militare adverſus illum maluerit. Et Albertus futurum ſperabat, ut Proteſtantibus à fœdere Catholicorum avulſis, hi denique ad faciliorem ſibi ruinam paterent. Unde & Noribergenſis acerbis literis criminatus eſt, quod perfidioſis Bambergæ Herbipoliſque, contra ſe, Epiſcopis adhæreſcerent, quos ipſe everſione ultima perditum cupiebat.

Cæſar, & victoria, & morte Mauritii, de nova proditione ſuſpectu, delectatus eſt.

Sed hi viciſſim inauditæ crudelitatis exempla, in ditionis ſuæ oppida Alſtorfum Lauſumque edita, immaniſſimo Prædoni exprobrabant, quibus poſtquam, præter incolas, homines ex agris cum liberis pecoribusque profugos incluſiſſet, hos igne diverſis locis, ac præcipuè ad portas ne qui evaderent, ingeſto, miſerabili omnes incendio conſumpſerit, ſpectaculoque tali delectatus ſit, quod nec in extrema barbarie ſit compertum. Et ſciebat Henricus nihil in ſe ſuosque mitius deſignaturum, niſi vim furenti opponeret. Hærebat Albertus Brunſuici urbe ſibi religionis ſtudio amica, & Henrico averſa. Unde collectis jam è fuga reliquiis novisque, ex ære raptim parto collectis, tanquam ex ſilva Leo novis rurſum prædis inhiabat: verùm ut primum in apertum ſe campum extulit, ſuos illi Henricus idibus Septembris objecit, numeroque ac virtute ſuperatum ad caveam ſuam Brunſvicenſem rejecit. At indomitus hominis animus, tam ad ferendam, quam

XCV. Crudelitatis Albertinæ immane exemplum.

Ab Henrico rurſum prælio victus, fugit.

1553.

inferendam cladem promptus, emolliri calamitate nulla ad pacem, quam cum Cæſare plerique ſuadebant, potuit. Quare cùm ab Henrico obſidendum ſe in urbe intelligeret, collecto, qui ſupererat milite, amicorumque imploratâ ope, qui Catholicorum odio magis, quàm illius amore jungebantur, ad Turingiam ſe rurſum vertit, benevoleque Vinariæ à Joanne Friderico Saxone V Octobris exceptus eſt, tanquam primum Eccleſiæ Lutheranæ fulmen, quo ſuam religionem cum totius Germaniæ incendio illuſtrarunt: ut Friderico dignus viſus ſit, cui ſuū favorem impenderet. *Adeo diverſis mortales votis circumferimur, ut quem coronâ alius, rotâ dignum alius exiſtimet.* Quare Henricus Brunſvico, quam obſederat urbem, relictô, ne ſuccreſcentibus Draco alis, rurſum invaleſceret, conſecutus viâ eadem, Saxonem, foti hoſtis conſcientiâ, profugiſſe comperit, Gothæq; arci ſalutem credidiſſe, ac vix à devaſtatione militem continuit, Auguſto tamen intercedente, aliquo ſe paſſus eſt ære deliniri, injuriarumque memoriam habere maluit, quàm vindictam. Diſpar longè Alberti ingenium, qui cùm Franconiam ſubiiſſet, ac Bambergam hoſtili obſidione liberaſſet, excurrit deinde Hofium, ſuæ ditionis oppidum, à federatis per Ferdinandi Regis Ducem Comitem Plavium occupatum; ubi, cùm ſecurum extraque oppidum vagantem comperiſſet militem, atque intra mœnia repelleret, ipſe ſimul conſecutus, ſubiit, ad quem cùm oppidani, ſui Ducis præſentiâ læti, concurriſſent, ipſe immiſſo pleroſque milite trucidavit. Ut in amico ſe denique Principe reperiſſe animadverterent hoſtem, omni tigride atrociorem, quæ in proprios ſævire catulos nunquam eſt comperta.

A Friderico Saxone amicè, ſed non impunè fovetur.

Alberti crudelitas in proprios ſubditos.

XCVI.

Interea Henricus ad caſtra ſociorum Lichtefelſum Bambergiæ ditionis obſidentia 7 Novemb. acceſſit, quo obtento Colembachium Hofium Biruthumque occupata, ac muris nudata ſunt. Et Colembachio quidem ipſæ incolæ ſuccenſo, in Blaſſeburgum fortiſſimum regionis munimentum ſe receperunt; ſed hoſtis, mitior in urbem incolis, flammas reſtinxit, ac Blaſſeburgum obſedit. Unde Henricus aliquot copiis auctior Schweinfurtum aggreſſus eſt, ſexta Decembris die, quando jam ipſis Calendis ſolenni cæremoniâ Albertus Cameræ imperialis judicum ſententiâ proſcriptus eſt, fortuniſque omnibus ſpoliatus, tanquam quietis publicæ & Imperii perturbator fuit. A quâ dum ad Cæſarem fruſtra appellat, negantem æquitati ſe repugnare poſſe, Cameræque etiam Judices, ut corruptos, Noribergicoſque, ut corruptores nequicquam calumniatus eſſet, ultimaque ſequenti anno Kitzingi ad Mœnum clade multatus, & iteratis proſcriptionis à Cæſare literis fulminatus, in Galliam exul, tanquam fera ſpelæis ſuis interclusa ſe recepit. Ubi is, qui Germaniæ ſibi, inter Proteſtantes, regnum haud multò ante jactabundus deſponderat, tanquam in caveam receptus Leo (neque enim deſertori ſuo Galli fidebant) ad novum aliquod in arena Martia ſpectaculum ſervabatur, quod utique homo ferox animo, varius ingenio, robuſtuſque corpore, atque ætate florens editurus fuiſſet, niſi pr[illegible] [illegible] inops & deſtitutusque atque, ut credibile, celerum co[illegible] [illegible] [illegible] pro excruciatus, annos 34 natus exſp[illegible]

Henricus denique victum totâ Germania in Galliam proſcriptum imperiali judicio propellit.

In Gallia parum acceptus non multo poſt in flore ætatis moritur.

1555.

XCVII.

ſpecimen. *Perfidiam rarò diu inultam floruiſſe.* Relictam illius in Germania hereditatis ſortem ex agnatis Georgius Fridericus Brandeburgicus Cæſaris benevolentiâ adiit, tanquam ſola morte flagitia Albertus expiaſſet.

Res Caroli Ducis Sabaudi viri ſimplicis parumque bellicoſi in Pedemontana regione per Gallorum magis magiſque invaleſcentium frequentem irruptionem valde acciſæ erant, quando is denique Cal. Septembris, vitam Deo, Emmanueli Philiberto filio bellicoſo prudentique juveni in caſtris Belgicis Cæſari, rarâ laude ac felicitate, militanti regionem ſuam reliquit, qui demum conciliata pace, ac Galliæ Rege, cum eo affinitatem Margaritâ ſorore ducta contraxit, majorumque poſſeſſionibus reſtitutus eſt. Tam pronum Superis eſt, ex hoſte amicum, ex infelice fortunatum reddere. Neque in uno id ſolum homine, ſed regno Anglorum integro factum hæc ætas admirata eſt.

Carolus Sabaudiæ Dux, pleriſq. a Gallo poſſeſſionibus exutus moritur, Philiberto filio glorioſo ſucceſſore relicto.

Ut polypum ex locorum quibus adhæreſcit, naturâ colorem mutare aſſerunt, ſic Anglorum gens antiquitate orthodoxæ religionis, aliiſque pietatis nominibus olim commendata, intra quinque & viginti annorum circulum, ex diverſo regentium, quibus ſtultiſſimo obſequio adhæſit, ingenio, quater fidem religionemque, ceu mutatoriam convertit veſtem, ex Catholica ſub Henrico uxorio ſchiſmatica, ſub Eduardo puero Zwingliana, ſub Maria rurſum Catholica, ſub Elizabetha Calviniſtica effecta eſt, eundemque cum regentium affectu, incredibili levitate colorem induit, ſemper tamen profeſſa, ipſam Verbi Dei veritatem ſe conſectari. Quæ in re ter minimum mendaci, quis etiamnū ſentiat credi poſſe? Hoc igitur tempore, cum Eduardo defuncto 6 Julii Maria ex legitimo thalamo ſoror, juxta Patris teſtamentum ſuccederet Weſtmonaſterii Cal. Octobris coronata, poſt Dudleium Northumbriæ Ducem, perfide obnixum, plexumque, ſe prudens femina caput Eccleſiæ negavit, priſtinæque in Anglia reducendæ fidei curam ſumpſit. Adeò feliciter, ut Romano rurſum Pontifici tandem regnum obedientia juratâ addixerit.

Natal. l. 6 & 7. Thuan. l. 12. & 13. Sander. de ſchiſ. lib. 2.

XCVIII. Anglorū gentis in rel gionis mutatione inconſtantia. Maria Catholicam fidē rurſum perſuadet.

Cum verò Reginæ maritus quæreretur, nemo vel illi, vel multis è regno, magis Philippo Hiſpaniarum Principe, modo legibus ſe adſtringi certis pateretur, idoneus viſus eſt: quod conſilium, cum magnopere Carolo Imperatori probaretur, ut quo non minùs firmari illic fides, quàm validiſſima, & Belgas inter Hiſpanosque media gens, Auſtriacæ per hoc familiæ adverſus potentiam Gallicam ſociari poſſet. Unde nequid turbarum Henricus Rex Galliarum daret, & tum Philippus in Anglia ſtabiliri, tum res Germaniæ adhuc motu Proteſtantium inquietæ, nec plena ſatis pace firmatæ, componi magis poſſent, Cæſar pacis aut induciarum avidus, bellis remedium quærebat, & Cardinalis quidem Polus à Regina Anglorum poſtulatus, à Julio verò Pontifice pacis gratia, ad Henricum Cæſaremque deſtinatus eſt. Nec principio uterque averſari viſus, ſed quæ cauſæ ad hanc impellebant Cæſarem, eædem Henricum retardabant. Unde cùm inducias ſaltem ille optaret, hic abnueret, pacemque, niſi ingenti ſuo commodo, recuſaret, nihil impetratum eſt. Procerum verò Anglicorum, iiſdem nuptiis obluctantium, arma in Reginam verſa, Londinenſi populo hanc protegente, infelicem

XCIX. Regina Philippo Caroli filio deſponſatur.

cum

1554.

cum multorum captivitate ac morte habuerunt exitum, quando ipſe Northumbriæ Dux rebellionis autor, cum Joanna Suffolcia quam Reginam, quod Regii eſſet ſanguinis, proclamârat, ſuoque deſponderat filio, anno 1554 die Febr. XII capitis ſupplicio ambitionem intercepti luerunt.

C. Rebelles Regina Maria atterit & ſupplicüs domat, & ſororē Eliſabetham includit carceri.

Hac ille tamen gloria mortem ornavit, quod hæreſim, quam vivus coluerat, moriens abjurârit, periturus forſan, nî ſic periiſſet. Joanna verò 17 annorum virgo, hæreticorum diſciplinis inſtructa, quibus curæ eſt, ut linguam, quam mentem cultiorem gerant, græcis latiniſque erudita literis, ſuo in errore obſtinata obiit, Patremque Ducem ac plures alios ſecum in exitium abſtraxit, qui bello parum glorioſo contra feminam pro femina regnatura ſuſcepto, ipſi feminæ ignominiosè ſuccubuerunt. Soror quoque Reginæ Eliſabetha conjurationis ejuſdem accuſata, honeſto carceri tradita eſt, in quo ſimulato Catholicæ religionis cultu, ne graviùs offenderet, uſque ad ſororis poſt quinquennium mortem, duravit, hinc ad ſolium & hæreſis reſtitutionem tranſitura, atque in Theatro hoc Anglicano humanæ inſtabilitatis novas orbi datura tragœdias. Reliquorum ſuffragia Hiſpani nuptiis acceſſerunt; ſiquidem habito Aprili menſe ordinum Angliæ cōventu, cùm duo tulissent per Reginam propoſita. Primum de matrimonio cum Philippo celebrando, quod ſe non tam amore nuptiarum, quibus hactenus lubens caruerit, quàm patriæ, cui heredes deſideret, ambire teſtata eſt: alterum erat, ut ad priſtinam univerſalis Eccleſiæ dignitatem, obedientiâ Romano Pontifici præſtitâ reduceretur poſtliminio Anglia. Et huic quidem à Proceribus Eccleſiaſticorum præcipue bonorum poſſeſſoribus id temporis reclamatum eſt, viſumque Reginæ in opportunius id tempus, & Cardinalis Poli præſentiam differendum. Priùs tamen arctis legibus admiſſum eſt ut Carolum Imper. nonnulli admiſſurum vix crederent, alii etiam recuſaturum ſperarent.

CI. Duris legibus Philipp9 Mariam conjugē accipit. quas tamen Cæſar admittit. *Sander. ſup. Belc. l 26 Florim. l c. Thua l 13*

Etenim decretum, ut *nullus Anglorum in regno, niſi Anglus natus ad munus publicum dignitatemve admitti poſſet.* 2 *Ne Regina ex Anglia, niſi ipſa rogante abduceretur neve filÿ ex illius matrimonio ſuſcipiendi, niſi probantibus ex neceſſitate ac legitima cauſa Anglis, e regno diſcederent.* 3. *Nihil in publicis privatiſque juribus, privilegiis ac conſuetudinibus regni immutetur.* 4. *Nihil hujus connubÿ ratione federi inter Anglos Gallosve facto derogetur.* 5. *Si Regina prior ſine liberis vita decedat; nullum Philippo jus in regnum maneat; ſed intactum Anglis relinquatur. Sin Philippum mors præripiat, Mariæ ſuperſtiti dotis nomine quotannis LX nummum millia numerentur.* Hæ conditiones, quamvis difficiles, à Cæſare tamen ac Philippo admiſſæ fuerunt, quod ſperarent conciliatis nuptiis facilè Anglos ad mitiora inflectendos, ut & deinde compertum eſt.

Poſt umbratiles nuptias, Philippus adeſt verasque celebrat & quamvis placere

Lamoralis igitur Egmondii Comes è Belgio Philippi nomine profectus illius in deſponſatione Mariæ vices obiit, ac de more Principum armatus concubuit, donec Philippus Princeps 80 triremium, & 40 onerariarum navium claſſe Hamptonium Angliæ portum 1 Junii teneret. Unde quinto poſt die Wintoniam, poſt cimelia muliebria, centum ducatorum millibus æſtimata, per Legatum premiſſa, ipſe ad Reginam eſt conſecutus Ubi cum diplomate Cæſar publicè eidem Regis Neapolitani titulum conſignaſſet, ne inferioris ad Reginam dignitatis accede-

1554. Anglis ſtadeter, diſplicet.

cederet 25 Julii, ipſo S. Jacobi Hiſpaniarum Patroni die, per Epiſcopum loci ſolennibus Anglorum cæremoniis ſunt copulati. Abſolutoque ſacrificio proclamatum à Legatis triplici lingua, Anglica, Francica, ac Latina connubium, & conjugibus panis nauticus cum vino Hippocratio præbitus, ex quo omnes ordine Proceres hauſere. Placuit Anglis Philippus, quod pleroſque à ſe Hiſpanorum in Belgium ablegaſſet, publicumque miniſterium ab Anglicis Reginæ miniſtris admitteret; ſed quod tecto Hiſpanicorum Regum more Principes exciperet dimitteretque, hoc indignantibus ad hunc faſtum animis, ut Germanorum nuper, ita & nunc Anglorum gratiam detrivit. Cùm æquum eis videretur, ut qui aliis nationibus, pro familiari conſuetudine, linguam, mores quoque aptare conaretur, quod ſine invidia ac labore poſſet. Nec ſanè Ordines, à Regina ſe exorare paſſi ſunt, ut regiâ Philippum Anglorum coronâ inſignirent, ne cum ſuo unius capite regni fortuna rurſum nutaret. Sed nec Deus, nec regni felicitas hæc ſivit impetrari.

CII. Reginaldi Poli operâ fides potiſſimum in Angliam reducta.

Reginaldus Polus poſtulatus à Regina, & miſſus à Pontifice Legatus, Dilingæ in Germania hærebat, detentus a Cæſare, ne quid turbarum præſens nuptiis daret, tum religionis ſtudio, ante has firmatas periculoſo, tum rivali amore, cùm ipſe nondum Sacerdos, & regii ſanguinis Princeps, à quibuſdam his ante alios nuptiis, tanquam indigena, propoſitus fuiſſet. Sed cui deinde, poſt reconciliatam ipſius opera Anglicanam cum Romana Eccleſiam, meliori ſorte quam ſterilis Reginæ thalamo Cantuarienſis Archiepiſcopatus delatus eſt, impio machinatore divortii Henrici & Catharinæ Cranmero, ab illa ſede ad carceres, atque hinc ad ignes, ſine pœnitentiâ ſcelerum abſtracto; ne infelix tanti regni, fideique divinæ proditor, temporalibus flammis ſuam vivus pœnam abſolveret.

Pont. Heut. l. 13 Bel. l. 26

CIII. Galli in bello præver-tunt Belgas, qui mutuis in agricolas cladibus tantum ſæviunt.

Alternatam in Belgio inter Cæſarem ac Henricum belli fortunam, ſuperiori anno, meminimus, & par ferè hujus ac ſubſequentis anni ſors, nunc in Gallos, nunc in Belgas rurſum inclinata. Prævertit diligentiâ ac vigore Henricus Cæſarem, & Anglicis intentum rebus, & morbo fractū. Cujus etiam negligētiam ſpes & Reſp. Philippo jam nixa, cui Anglia non leve robur adderet, fovebat. Henricus igitur copioſo milite auroq; tempeſtivè inſtructus, more Gallorum, qui in celeritate plerumque ſortem aucupantur, Mariæburgum, à Maria, ſorore Cæſaris gubernatrice Belgii, munitiſſimo excitatum, opera aggreditur, ac XVI Cal. Julii Martignio Riſſarti Domino loci Præfecto largitione corrupto obtinet. Gallis tam cupidè oppidum ſubeuntibus, quàm proditorem averſantibus, quem fames & egeſtas, hoc empta auro, inter Gallos denique conſumpſit. Hinc Orchimontem Villarium, Boviniam, Dionantum, ac Mariæmontium, Deliciis Reginæ conditum, invadunt, exſcinduntque, ac miſerabili paſſim, qua Cæſareis iter eſſe poſſet, vaſtitate omnia complent: donec Valencenas inter ac Queſnoum hærentes Cæſareus denique ſub Sabaudo Duce avertit exercitus, non ſine clade in Franciscum equitatum illatâ. Rex igitur relegens iter, ut in Hannonia, ſic in Atrebatibus incendio cuncta vaſtat, figitque demum ad Rentiacam arcem caſtra, quam dum oppugnat, Belgarum exercitus, unà cum ipſo adeſt Cæſare, ubi cum inſtru-

1554. ꝺta utrimque acie pro colle obtinendo certatur, Cæſarei tam inſidiis Gallorum ſub colle poſitis, quàm potiori illorum ad collis propugnationem milite, in Swartzenburgica Naſſavicaq; Legione haud contemnendam cladem accipiunt. Die tamen inclinata, milites utrimque in caſtra recipiuntur, & Naſſavicæ legionis vexillis Rex honoratur, campo tamen relicto, in Franciam revertit, exautoratisque Auguſti menſis fine Helvetiis, ceteros in præſidia dimiſit. Tùm verò Sabaudus tranſmiſſo Somona flumine, qui à Picardia Atrebates ſeparat, ut parem Gallis vaſtitatem rependeret, capit inceditque Dampterram, Durium, Machium, Mentenaum, FanumRiquerii, aliaque in comitatu Fani D. Pauli loca deſtruit, ac denique Heſdinum, adverſus Monſtreuliorum ac Dorlanorum, eis quibus ſupra dixi munimentis erigit, ac dimiſſis Decembri menſe Germanorum legionibus, reliquis hibernam quietem concedit. Exiguo utriusque bellantium partis emolumento, quod in ſubditorum excidio ac vaſtitate potiſſimùm collocabant, ut ſi felicitas cujuſque in alterius infelicitate (quod Dæmonis potiùs, quàm hominis regnum eſt) conſiſteret.

CIV. Gallis, dum in Senis firmare regnum volun", Coſmus Florentiæ Dux obſiſtit.

In Italia quoque & Subalpina regione, vario marte certatum eſt, pro Senarū præcipuè ditione Herculisq; portu è manibus Gallorum illic ſedem meditantium extorquenda. Petrum illis Strozzam Florentinæ nobilitatis virum, juratum Mediceis hoſtem, qui Patrem ejus occiderant, eo conſilio Henricus præfecerat, ne Gallici Senenſes Ducis tæderet, Florentiæq; Duci Coſmo tantò acrius reſiſterent; ſed ea res Coſmum acrioribus ad hoc bellum ſtimulis concitavit, ut vires impenſasq; omnes in hoc bellum converterit. Lectoq; à Cæſare copiarum Duce Medicino Marchione Mariniano, qui Mediceæ ſe familiæ ut nomine, ſic ſanguine affinem venditabat, cùm Joannes Luna ex Inſubribus, Madrutius è Neapolitanis copias junxiſſet, Moncarolum & Moncatinum Senenſibus eripuit, ac ſubinde ipſi admovit Senarum urbi militem. Quod Strozza auctus ex Maſſilia 6 peditum millibus nec impar hoſti minimè ferendum ratus, primò quidem munitione Chamoliæ jam occupata eos dejicere conatus eſt. Quo conſilio, non ſine ſuorum jactura fruſtratus, ad hoſtem avocandum, Martianum, Olivetum, Foianum aliaq; quædam loca invadit; ut Marinianus paucis in præſidio relictis hunc illius ſucceſſum intervertere, apertoq; eum eo marte decernere ſtatuerit, eo demùm eventu, ut gemino a ſtictum prælio, ad Chianam vallem poſtridie Cal. Auguſti, ad Martianum deinde, tertio Nonarum, cum jactura 6 millium, ceciderit, ipſe læſus Lucignanum cum paucis evaſerit. Unde ad captam obſidionem Marinianus redux arctiſſimè illam cinxit, fame citiùs, quàm ferro expugnandam arbitratus; quod Monlucius, præclarus in urbe Gallorum Dux, priùs experiri ultima, quàm ſe urbemq; dedere conſtituiſſet, ideoq; imbellem turbam, ne alimenta fortium conſumeret, urbe expulit. Quæ, cùm neq; à Mariniano reciperetur, miſerabili ante foſſas urbis ſpectaculo conſumpta eſt. Adverſus vim ita Monlucius providerat, ut ubi proſtratis ab hoſte muris pateret aditus, ingentibus hic rurſum in urbe foſſis vallisq; præcluderetur. Sperabatur ex Gallia ſubſidium,

Senarum imperiū, Gallis ejectis, rurſum à Cæſareis occupatum.

An. 1555 cùm jam exacta hieme in alterum annum obſidio duceretur, quod cùm ſuaderet Gui-

1555.

Guiſius, æmulus ipſius Monmorantius, ejuſque fautrix Diana Pictavienſis, quæ omnia apud Regem poterat, ſubſidiis Pedemontanis Strozzæ promptis, ac metu inſtantis Turcæ disjiciendum facile perſuaſerunt. Sed hac exſpectatione falſi, cùm jam urbs ad obſcœnos cibos, & deſperationem recidiſſet, X Cal. Maii Mariniano Cæſaris Legato ceſſit, ea exceptione, ne Cæſar arcem in urbe citra ejus conſenſum excitaret, milite tamen pro arbitratu muniret, ſenatumque conſtitueret. Unde duo Hiſpanorum millia, excedentibus Francis, in urbem accepta ſunt. Marinianus cum reliquis ad portum Herculis, quo ſe receperat Strozza progreſſus, cùm hic titulo ſubſidii adducendi cautè ſe ſubduxiſſet, tertiâ invaſione locus cum præſidiariis in poteſtatem venit. Unde reſidua Cæſareis oppida patuêre, totius verò Provinciæ adminiſtratio Cardinali Franciſco Mendozæ commiſſa eſt, Marinianus à Coſmo Duce, cujus impenſis hoc inprimis bellum ſtetit, egregiè muneratus eſt. Dux quoque ad æternam optati ſucceſſus memoriam Equitum ordinem S. Stephani Pontificis, ac Martyris urbis Florentinæ Patroni inſtituit, quod Martiana clades in 4 Nonas Auguſti ſacrum ejus diem inciдиſſet. Hic à Pio IV non multò poſt approbatus, pro inſigni rubram Crucem gerit aureâ prætextâ ornatam, vivuntque ex præſcripto regulæ D. Benedicti; quamvis à matrimonio non excludantur. Templum illis domiciliumque Piſis cum ampliſſimis vectigalibus Coſmus attribuit, qui cum ſucceſſoribus Florentinis Ducibus magnus Ordinis Magiſter eſt conſtitutus, majoribus deinde incrementis privilegiisque honorati.

Ordo militaris equitum Florentinorum.

CV. Secius aliquantò res Cæſaris apud Inſubres proceſsêre. Ferdinandus enim Gonzaga Prorex ad Cæſarem purgandi ſui cauſa, diluendisque æmulorum calumniis (quod frequens aulicorum Procerum certamen eſt) profectus, Briſacco Gallorum in Pedemonte Præfecto Bugiellæ & Fani D. Jacobi Caſalis, aliorumque locorum expugnandorum animum injecit. Et quamvis Gonzaga ſe purgarit Cæſari, nec ſine honore magno & muneratione officii naviter fidèque præſtiti receſſerit; tamen, quia à morte Aloyſii Farneſii, metu inſidiarum perpetuo, verſis in omnem partem oculis, tanquam ad ſicarios immiſſos trepidaret, Ferdinandus Toletanus Albæ Dux in ejus locum ſuffectus eſt. Is coacto exercitu, Vulpianum à Francis obſeſſum liberavit; ſed dimiſſo inconſultè rurſum milite, obſidionem repetentibus temere permiſit, qui tamen, hoc diruto, Taurini poſſeſſione acquievêre, unitâ deinde vi futuri fortiores. Nec præter Molcalvum ab iiſdem occupatum, quicquam memorabile actum: niſi quod Hiſpanæ Galli æque gentis æmulatione, quaterni inter ſe pro gloria congreſſi ſint: ex Hiſpanis Marchio Piſcarius Maleſpina, Franciſcus Caraffa, & Alabus, ex Gallis Nemurſius cum Piſcario pari marte pugnarit, Moncalius Caraffam haſtâ transverberârit. Vaſæus & Bolerius ab æmulis cæſi ſint, relictâ penes Hiſpanos victoriâ.

Apud Inſubres Ferdinando Gonzaga à Cæſare evocato, res parũ Hiſpanis ſecundæ.

Privato certamine Galli & Hiſpani.

Quo tempore Cal. Aprilis Romæ Julius III Pontifex mortalia reliquit, cœpto regimine quàm abſoluto illuſtrior, ut ferè in apice conſtitutos aliquâ rapi vertigine pronum eſt. Difficilis res eſt oblatis non frui divitiis, & ſe ſuosque inter honores impenſiùs non amare. Velle tum imprimis vivere eſt viſus cùm deſinendum

Panvin. in vita Pont. Palav. in Trid. l. 13. & 14.

1555 CVI. Pontifici Iulio Marcellus, huic Paulus è Caraffis parum Cæſari favens ſuccedit.

dum eſſet, horto ad raram amœnitatem inſtructo. Podagræ tamen acerbos cruciatus, quos abſtinentiâ nimiâ , victuſque ratione mutatâ avertere conatus eſt, moriendo ſuſtulit;locumque fecit Marcello Cervino laudatiſſimo Cardinali, à Cæſare,quamvis in Concilio Tridentino ſibi quondam contrario,tamen probato;quod virtutis apud illum eſſet quam injuriarum æſtimatio potior, cùm illum & morum integritas & doctrina plurimùm commendarent. Electus Mantuano Cardinali ſignificabat: dolere ſe ob neglectam Eccleſiæ reformationem, & haud immeritò Cæſarem Germanosque morum reformationem in Eccleſia urſiſſe, atque è re etiam Romanorum Pontificum id fuiſſe futurum (qui ſe inprimis peti exiſtimaſſent)ſi vanis ſumptuoſisque ſublatis,autoritati tanti muneris neceſſaria ſolùm perſtitiſſent.Unde illi inprimis admoturus manum,hæreſique per Germaniam ſanandæ videbatur;ideoque Imperatoris Regisq; Galliæ Oratores ſeriò monuit,de pace concilianda providerent ; quàm ſi per Legatos abunde non poſſet,ſuâ ſe præſentiâ ſuaſurum aſſeruit.Qua ſynceri animi deſtinatione,cum aliis exſpectationem,aliis timorem ingereret,mors pridie Cal. Maii,22 electionis die,tam præclaras cogitationes reſcidit , alteriq; Neapolitano Joanni Petro Caraffæ ipſo Aſcenſionis Dominicæ die,X ante Cal.Junii locum fecit.Qui quod Adriano ac Marcello ſuæ ætatis Pontificibus ominoſum vidiſſet,non mutare,ex priſca conſuetudine,nomen(quo abjecto,ſanguinis gentisq; ſuæ curam deponere viderentur)Pauli IV appellatione delectatus eſt : quanquam aliud eſſe gentis ſuæ nomen,quàm curam deſerere, vel ipſo teſte conſtiterit, licet ad ſeveritatem virtutis ex aſſe formatus eſſet ; cùm faciliùs ſit morbi alicujus vitium agnoſcere,quàm curare. Adrianus,Marcellusq;, etiam non mutato nomine,conſanguineorum in tali dignitate affluentium,curam ſeriò abjuraſſe viſi ſint: ut longè aliud experiamur eſſe,verbo profiteri,& actione proſequi.Ceterùm probitatem zelumq; Caraffæ, Archiepiſcopi etiamnum Theatini,abundè declarat,ordo Clericorum regularium ad propriæ vitæ normam ab eodem inſtitutorum,qui Theatinorum nomen ab illo ducunt. Affectum vero familiæ prodit, occultum cum Henrico Galliarum Rege conflatum fedus , ad regnum Neapolitanum Cæſari Philippoq; eripiendum Regi,ad ſuæ familiæ quam ab Hiſpanis premi ſentiebat, elevationem.Unde bellum,ut mox conſtabit,Italiæ, inprimisq; Romanis ditionibus,funeſtum extitit,parùmq; ſuo autori glorioſum.

CVII. Brandeburgici fautores in Germania vaſtâtur. *Schleid. l.25.& 26.Goldaſt in Conſt. Imp.*

In Germania ſuperato exactoq; per Henricum Brunſvicenſem federatorum Ducem Alberto, in fautores ejuſdem Meckelenburgum, Lunæburgicum,Anhaldinum,Mansfeldium,Rotenburgium,Hennenbergium,atq; Oldenburgium, arma vertit,& vaſtatione pecuniaque multatos docuit,rebellionis pœnas in ſua deniq; incentorum capita recidere.Quare hoc veluti Martii ſideris evolutione tranſacta,pax denique interventu Principum poſt octennalem Germaniæ tempeſtatem ſerenior affulſit. Quanquam Henricus tam ſtrenuus fidei Catholicæ propugnator,coactus videre ſit,Julium filium ex Canonico Colonienſi ad hæreſin degeneraſſe : ex quo tota deniq; regio labem traxit. Ferdinandus Rex illâ Germaniæ quieſcentis malaciâ,ſuadente ex Belgio Cæſare,ad ſtabiliendam magis

gis

1555.

gis pacem juxta Paſſavienſe decretum, Comitia Ulmæ primùm, ſed irrito conatu, deinde Auguſtæ mandato Cæſaris ad ordines miſſo indixit, quæ à Nonis Februarii anni 55 cœpta, ob Principum cunctationem, in VII Calendas Octobris producta fuere.

Paſſavienſis pax Auguſtæ tractata.

In his Ferdinandus Cæſaris, cujus ipſe obibat partes, ſtudium, tam pro concilianda religione, quam firmanda per Germaniam pace oſtendebat, hortabaturque Principes, *ad idoneam viam rationemque obtinendæ demum tranquillitatis proferendam. Religionis diſſidiis, ex quibus omnia pendeant, componendis, quatuor Paſſavij modos excogitatos fuiſſe, ut videlicet, aut œcumenico id fieret concilio, aut nationali, aut colloquio Doctorum ad hoc inſtituto, aut imperij denique comitiis. Generalem Tridenti Synodum, bis cœptam, totiesque ſine abſolutione controverſiarum disjectam, rurſum urgendam videri, cum nationali cetera minimè nationes acquietura ſint, quòd communia fidei capita communi orbis judicio probanda ſint. Oecumenica igitur illud Synodo experiundum rurſus videri: ne fortiſſima Germanorum natio hactenus & ſecum, & cum exteris, in accepta à Majoribus religione conſtans, omni barbarie turpius diſſideat, cùm nunc repentè velut quodam dementata philtro, in diverſas non ab avis ſolùm atavisque, ſed & ſuæ gentis pugnantes inter ſe ſectas diſceſſerit. Unde ſtudia divisa, pax turbata, Turcæ undique vicinique hoſtes provocati, proxima quæque Germaniæ munimenta occupent, ipſam denique ſeditionibus fractam exhauſtamque facilè in miſeram ſervitutem abſtracturi. Non poſſe niſi à diſcordiarum Magiſtro, tantam diviſionem repugnantiamque oriri. Nullam hucusque intentatam à Cæſare viam eſſe relictam; ſed irrita cecidiſſe omnia, per inſtituta quandoque colloquia nonnihil ad concordiam promotum fuiſſe, quibus ſi iterum, abſque partium affectu, per idoneos homines experiri lubeat, hic ſe minimè defuturum.*

De pace quoque Paſſavienſis Comitij legibus non ſatis conſultum videri, ut infelici interea multorum rebellione compertum ſit; tum quod ſeditioſos ejusmodi ſtatuant ante citandos audiendosque in judicio, quàm manifeſto licet crimine, proſcribendos: tum quod finitimis vim paſſis, ut conſtitutum, non ſubveniant: unde tempus ſpatiumque rebelles nacti, gravia ſuperioribus annis damna imperiò dederint, quibus ſuis ſit legibus ſanctioribus mederi. De judicio igitur rectius formando, ut & de tributis, de moneta, aliisque ad politiam ſpectantibus omnium conſilio atque ope providendum.

CIX.

Palav in Trid. conc. l. 13 Sur in comm.

Pontifex legatum ad comitia deſtinat, ne quid injurioſum religioni conſtituatur.

Poſtulaverat Ferdinandus à Julio Pontifice Româ legatum, qui adeſſet, provideretque coram, ne quid adverſus orthodoxæ fidei regulas Apoſtolicæque ſedis dignitatem ſtatueretur, cui rei Trucceſius etiam Auguſtanæ ſedis Epiſcopus & Cardinalis advigilat. Miſerat igitur ad hanc rem Julius Cardinalem Moronum, quem vix Auguſtam tenentem Pontificis mors Romam ad electionem novam, quâ primum Marcellus deinde Paulus IV prodiit, cum Trucceſio revocavit, in quorum tantiſper locum Aloyſius Lippomanus Veronenſis Antiſtes in Poloniam abiturus ſubiit, oblatoque libello oſtendit, quæſtiones fidei ad tribunal Eccleſiæ Apoſtolicæque ſedis ſpectare. Sed fruſtra ſurdis hæc cantilena, cùm quantumvis Ferdinandus id cuperet, Proteſtantes hunc recuſarent judicem, quẽ ipſi reum defectionis à fide arguerènt; deinde valido adeò obſiſterent numero, ut Catholico Regi providendum, ne tanquam exundante per tempeſtatem flumine

1555.

Germanorum reliqui eodem impetu abriperentur. Habebat Rex ſecum Petrum Caniſium Societatis Jeſu ex nobili Agrippinatûm Univerſitate Theologum, cujus opera Chriſtianæ vitæ inſtitutiones Catechiſmo propoſitæ, ab Auſtriacis ſuperiori anno admiſſæ fuerant.

CX. Auſtriaci populi communionem ſub utraque urgent, & uſurpant.

Quanquam illi præfervidè urgerent communionem ſacram ſub utraque ſpecie, ut ſi talis etiam pro Laicis in cœna ultima (ubi ſoli aderant Sacerdotes) inſtituta fuiſſet, quos tantùm in Apoſtolicis Actis *fractione panis communicantes*, vetus Eccleſia obſervavit, &, cùm nihil incommodi exiſteret, eſt imitata. Negabat hanc Romana Eccleſia, quòd errorem hoc deſiderio obtegi crederet, quaſi Chriſtus non totus, nec vivus ſub utraque ſpecie præberetur, ut quid enim utramque ſpeciem quæras, ſi ſub alterutra Chriſtus integer capiatur? videbatur igitur hoc poſtulatum eſſe, quo obtento, ad ulteriorem, alienamque à fide libertatem adſpirarent. Et ſanè Proteſtantes in his comitiis petere auſi ſunt, ut liber Caroli *Interim* toto imperio admitteretur: tùm verò qui *Auguſtanæ Confeſſioni* hærere mallent, eis hæc religio libera atque inconcuſſa ſtaret. Hos illis animos Chriſtianorum Principum diſſidia, & prompta etiam ab iiſdem ſi poſcerent, auxilia ſubminiſtrabant, ut majorem hujus ævi fides, quam à fidelibus cladem non acceperit, ſeu otioſè ſpectantibus, ſeu temerè etiam patrocinantibus. Prior Novantium poſtulatio, quâ ſtantibus adhuc Catholicis inſidiabantur, ut Eccleſiæ, ejusq; Conciliis repugnans, divinoq; cultui injurioſa, ſcripto etiam typis vulgato, eſt confutata.

Auguſtanæ religionis libertas per pacem conceſſa. Ex actis Imp.

In poſteriori, quam omnino Proteſtantes deſerere non ſtatuerant, ne bellis rurſum civilibus Germania jactaretur; inflecti ſe Ferdinandus paſſus eſt, ut majori quod immineret Eccleſiæ malo; minùs præhaberet, erroresque toleraret, quos evertere non poſſet. Quocirca poſt longam diſceptationem, parum decoris priſcæ Romanæque fidei legibus 7 Cal. Octobris anni 55 pax vulgata eſt, cujus hæc ſummatim capita.

CXI. Articuli pacis.

1 *Cæſar, Rex, Electores, Principes atq; imperij ſtatus jurata fide addicunt, Auguſtanæ Confeſſionis hominibus, nullam illis, neq; in rebus ſuæ religionis, poſſeſſionibusq; violentiam, moleſtiamq; adhibendam eſſe.* 2 *Nec minùs antiquæ religionis, ſeu Eccleſiaſticis, ſeu Laicis, inviolata ſtabunt, quæcunq; illorum fidem, poſſeſſionem ac juriſdictionem cenſusq; ſpectant, neq; vi aut fraude impedientur. Et ſiquid controverſum incidat, viâ juris decidetur.* 3 *His tamen pacis privilegiis ſecludantur, quotquot alterutrius religionis non fuerint.* 4 *Quodſiqui Eccleſiaſticorum à veteri religione decedant, his, diſſentientibus licet partibus, Cæſar ac Rex ex plenitudine poteſtatis decrevit, ſimul bonis cenſibusq; ejus, à qua abeunt, Eccleſiæ cedendum eſſe, quamvis ſalvâ exiſtimatione & honore id ſint facturi.* 5 *Hactenus ante Paſſavienſem transactionem occupata Eccleſiaſticorum & Gymnaſiorum Monaſteriorumq; bona Auguſtanæ Confeſſionis homines, citra intentandæ litis diſcrimen tutò poſſideant, modò illa ad immediatos imperij ſtatus non ſpectent* 6 *Eccleſiaſtica jurisdictio non exerceatur adverſus Auguſtanam Confeſſionem, in rebus ad religionem ſpectantibus, in ceteris huc non ſpectantibus ſuum Eccleſiæ Ant[illegible]ſtibus, quod hactenus competiit, jus ſto[illegible]* 7 *Antiquæ religioni addictis fas ſit, cenſus reditusq; ac dec[illegible] ſub cujuscunq; ſecular[illegible] po[illegible]ſtate conſtitutas, exigere, ſalvis tamen iis; quæ h[illegible] parœ[illegible] olim deſtinata ſunt.* 8 *Siquæ inde exiſtant controverſiæ, [illegible]* dele-

1555

delectum ab utriſq; judicem, poſſeſſore interea non impedito, ſemeſtri decidantur. 9 Neutra partium alterius religionis, vi aut fraude, homines ad ſe pertrahat, nec quiſquã contra ſuperiores eorum patrocinium cujusquam ſuſcipiat, niſi priſco illud jure uſuq; firmatum ſit. 10 Siqui alterutrius religionis alio migrare cupiant, id bonis commodè venditis citra impedimentum liceat, idemq; mancipiis ſuis ſit, modò conſuetum redemptionis pretium exſolvant. 11 Hac pace, citra perturbationem cujuſquam ſtandum erit, dum amica religionis concordia ſequetur; illâ tamen non conſecutâ, pacificatio conſiſtet. 12 Comprehendetur his pactis quoq; libera imperii proxime Cæſari ſubjecta nobilitas. 13 Imperiales verò urbes, quæ utramq; religionem admiſere, in iiſdem, citra moleſtiam partium; coactionemq; hanc liberè exercebunt, priſtinisq; juribus fruentur. 14 Quæcunq; ex ſuperiorum comitiorum decretis huic paci adverſantur, nulla erunt. 15 His firmiter ſervandis, nulloque prætextu, aut ex plenitudine poteſtatis per ſe alioſve etiam poſteros infringendis, S. ſua Cæſarea Majeſtas, ac Regia ſeſe obligant. 16 Id viciſſim Principes, Legati ſuorum Dominorum nomine, omnesq; imperii ordines ſancta fide pollicentur. 17 Quodſiqui pactis, dolo aut violentiâ adverſentur; utraque partium promittit, non tantùm nullum invaſori præbituram auxilium; ſed etiam parti invaſæ ſubventuram. 18 Denique mandatur Cameræ Imperialis Judicibus, ut huic ſe pacificationi conforment, partiq; imploranti æquitatem, citra religionis diſcrimen, auxilia juris impertiantur: neque quicquam adverſus hæc decreta ſtatuere audeant. Hi pacis firmatæ articuli, quæ Paſſavienſis, à loco unde originem primum cœpta, traxit, à plerisque nuncupatur. Ferdinandus Rex illacrymans eis ſubſcripſiſſe fertur; Carolus verò Imperator nunquam ſubſignavit. Otho Truccſeſius Auguſtanus Epiſcopus & Cardinalis, quod in magnum Catholicæ religionis detrimentum cederet, illi vulgatâ proteſtatione 23 Martii ſtatim contradixit.

Graviſſimam illa quoque Romani Pontificis indignationem concitavit. Ille enim; ut erat ſeverioris ingenii, ſuæque autoritatis rigidus vendicator, præterquam quod averſum ab Auſtriacis affectum induiſſet, ſuum ſibi jus maligne occupatum interverſumque, quod in bona Eccleſiaſtica obtineret, queſtus eſt. Neque ad mitigandum ejus animum Cæſareus Orator quicquam valuit; cum & neceſſitatem obtenderet, & vires ſectariorum, quæ conſilio magis ac humanitate, quam armis ad æquitatem inflecti poſſint. Nonnulla eiſdem concedenda fuiſſe, ne, quod proclive, raperent univerſa. Documento nuper fuiſſe Carolum ſubita pæne tempeſtate belli, poſt victoriam licet de hæreticis, oppreſſum. Cujus orationi ita occurrit Pontifex, ut fugæ illius ignominiam vindice inflictam Numine, ad temerariam Caroli in tractando religionis negotio referret audaciam. *Jam Germaniam*, inquiebat, *magna ſui parte in officio Eccleſiæ debito futuram, ſi conſtrictam inter manus perfidiam, non tam indulgenter tractaſſet, minusque humanæ fidei credidiſſet ineſſe Principibus urbibusque, qui divinam prodidiſſent. Si pietate magis, quàm regnandi ambitione arma circumtuliſſet, & victoriam ad orthodoxam potius religionem, quam avitum imperium firmandum uſurpaſſet. Reſcindenda tam iniquarum pactionum decreta eſſe, quibus improbiſſimis Romanæ Apoſtolicæq; ſedis hoſtibus, non adfrenandam, ſed propagandam licentiam, rapiendique Eccleſiæ bona audaciam, quies, impunitasque concedatur. Quod niſi fiat, Apoſtolicum [illegible] jus ac ſedes contemptus habeatur, non defuturas in Europa*

CXII. Diſplicent Catholicis, & Pontifici graviter reprehendenti.

1555. *optimorum Principum vires, non è cœlo ſpreti Numinis ſubſidia, quibus ſibi adjunctis hanc injuriam ultum eat. Ceterum omnu ſe jurujurandi religione, quæ in illicitu nulla ſit, Cæſarem Regemque decernere abſolutum. Iubere, velle, ne quid deinde ex hac obligatione Secta ius prælætur.* Hæc ille pro Romanæ ſedis conſuetudine, quando ſecularium autoritate de rebus Eccleſiaſticis decernitur. Verùm Auſtriacos hinc Turca, inde Proteſtantes, præter ipſum Regem Galliarum, armis premebant; ut ſanitas aliqua ex illa videretur parte occupanda, quæ ipſa imperii viſcera premebat, ſine qua totius corporis vires nulli futuri eſſent. Angliæ quoque Regina de religione ſollicita miſſis ad Paulum de ſui regni ſubjectione Legatis, tam apud Pontificem, quam Galliarum Regem intercedebat, de pace inter præcipuos Europæ Reges procuranda: quòd res Catholicæ Eccleſiæ, ad ſuam incolumitatem, hanc exigere viderentur, quâ priùs impetratâ longè æquiores à Proteſtantibus pacis rationes poterant impetrari.

CXIII. Pontifex Paulus a pace aversus, bellum molitur. At neſcio, quas inſidiarum larvas, ex occultis literarum notis, tanquam in umbris ſpectra, ſibi Pontifex imaginatus, & Cardinales addictos Cæſari incluſit cuſtodiæ. & cum Henrico Rege Galliarum occultum fœdus conflavit, quo præter Mediolanenſem Ducatum, regnum eidem Neopolitanum addixit, tamen cum amplificatione ſacræ jurisdictionis pro ſede Apoſtolica, & Principatibus quibusdam Caraſſenſium familiæ acceſſuris Quare conflandis ſub Guiſii Imperio Rex copiis intentus, Pontifex verò Duce Ferrariæ Venetisque ad conſpirationem armorum pertrahendis advigilabat: quanquam à tam periculoſis conſiliis ſua hos prudentia ſubtraxit, ille minùs cautus in caſſes deductus ſit.

Heut. in Carol. l. 13. CXIV. InBelgio Marte Gallis adverſo, Chieva, Carolomontum & Philippi-villa excitantur. Belli à Gallis contra Cæſarem Etruſci finem, occupatis ſenis, Inſubrici verò Vulpiano diruto, illic victis. hic victoribus Gallis, principio hujus ſeculi 55 memoravimus; nunc ab Auſtro in Septentrionem progreſſi, Belgica ejuſdem adjungemus. Magis hic utrimq; muniendis finibus operam pars utraque dabat, Mariæburgo & Maſenæ providit adverſus Martinum Roſſemium propiùs imminentem Henricus, quem cum deinde Sabaudus acceſſit, nova bellandi arte uſi Cæſarei, munimenta aliquot erigunt, inprimisq; Chiveiam arcem, quadrato vallo, cum propugnaculis ampliſſimis quatuor inſtruunt, tum recens excitare oppidum, idque permunitum aggreſſi, à Cæſare illud Carolomontum dixêre, ubi Roſſemius Porroiæ Dominus, fortiſſimus multisq; expeditionibus celebratus miles, peſte ſublatus, Guilielmo Naſſavii Aurantii Principi locum à Sabaudo primùm fecit: tertium deniq;, poſt Fagnolium Caſtellum occupatum dirutumq; excitarunt ingenti rurſum opere oppidum, quod Philippi-Villa à Cæſaris filio nuncupatum eſt. Quibus Hannoniæ Namurciq; terminis adverſus hoſtem cõſuluère. Et hæc Gallorum exercitu ſpectante, fruſtraq; obnitente abſoluta fuere: qui deinde, non minùs felici ſucceſſu, Heſdinum nuper conditum, oppugnans, annum conſumpſit. In mari tamen clades Belgarum haud contemnenda à Francis accepta eſt, at funeſto utriusq; partis exitu. Nam onerariæ Belgarum 24 quæ ex Hiſpania ducebantur, fortiori vi armatarum navium 20 ex Francia occupatæ, cùm poſt atrocem pugnam harpagonibus injectis tenerentur, deſperatis jam re-

Clades navalis, qua Belgæ ſe hoſtemque opprimunt.

rebus igne in pulverem tormentarium injecto, ſe Francosq; , magno numero, Neptuno immolarunt. Prætoriæ ab utraq; parte cum Ducibus abſumptæ. Nonnullæ harpagonibus fractis in Hollandiam evasêre, quinq; ambuſtæ a Francis ſuperſtitibus Diepam perductæ, quod illorum fuit in calamitate ſolatium. Tam hominibus inſana pereundi voluptas eſt, ne ſoli pereant; maluntq; vitam, quàm opes hoſti concedere, ut ſi illa harum cauſa mortalibus conceſſa eſſet.

CXV. Caroli abdicatio.

Pontus Heuter. de Carolo l. 14 Strada de bell. Belg dec. 1 l. 1. Rover. Pat. & alii.

Sub hujus anni finem Imperator Carolus, quod jam dudùm animo preſſerat conſilium, glorioſaque priùs impetratâ per Europam pace ſtatuerat depromere, hac poſtremò deſperatâ, viribusq; ætate ſuccumbentibus, latere diutiùs palam noluit. Hoc verò erat, depoſitis imperii regniq; ampliſſimi honoribus, etiamnum in vita de morte ſecutura diſponere, idque ſolitario quopiam, & a tumultibus orbis remoto Hiſpaniarum angulo. Quod jam ante octennium Auguſtæ, poſt celebrem illam Proteſtantium debellationem, in teſtamento à ſe condito prodiderat. Tùm Franciſco Borgiæ à ſe ad religionem diſcedenti, collaudato ejus conſilio, tanquam animi latens decretũ, ſub fide ſilentii communicarat. Quocirca evocatum ex Anglia Philippum Septembri menſe, die Octobris 25 Bruxellis in pleno procerum conſeſſu, velleris aurei, a Philippo Bono inſtituti equeſtris Ordinis Principem (quæ domus Burgundicæ prærogativa eſt) creavit. Aderant præter Germaniæ, Hiſpaniæ; Belgii proceres, legatosque pænè innumerabiles, Rex Bohemiæ Maximilianus, Dux Sabaudiæ Emmanuel, ſorores Eleonora Galliarum Regis, & Maria Hungariæ, viduæ. Quibus & Maria Bohemiæ Regina, & Chriſtierna Dani Regis filia Lotharingi Ducis vidua, acceſsêre. Medius horum Carolus ac Philippus. Cæſar igitur poſt aurei velleris principatum, ſolenni ritu filio collatum, per Philibertum Bruxellium ſibi ab arcanis conſiliis delectum, in hanc ſententiam, diſertâ oratione præſentes affatus eſt, ut *à ſua per Maximilianum avum inauguratione, omnia ſe pro Belgarum ſalute ac defenſione, quos, ut populares, intimo ſemper amoris ſenſu complexus ſit, molitum impensè fateretur. Verùm nunc denique fractum viribus, ætateque ac morbis gravem, ſuſtinere molem hanc pro dignitate vix poſſe, ideoque quod majori illorum commodo futurum ſentiat, Philippum eis filium nuper in fidem Belgarum receptum Principem, annis modò conſilioque firmatum, Hiſpanicoque jam ante probatum regimine, & Angliæ regno, non levi utriusq; gentis emolumento, potitum, relinquere. Quod igitur felix fauſtumque ſibi ac reip. Superi eſſe velint, faxintq;, Belgicarum ſe provinciarum, Burgundiæq; imperio renuntiare, in præſentia omnium, ac Philippo filio unico, legitimoque ſucceſſori, abſolutam ſupremæ dignitatis ac jurisdictionis poteſtatem conſignare, rogareque, ut hanc ſuam voluntatem ratam firmamq;, benevolo aſſenſu complectantur, atque iccirco omnes ac ſingulos jurisjurandi ſibi quondam præſtiti fide abſolvere, quâ ſolum deinde filium, iteratò etiam Sacramento proſequantur. Suam porrò hactenus operam, quam per ſe, perque Mariam ſororem gubernatricem, impenderit, animo ſtudioque, quàm potuit optimo, æqui bonique conſulant: ſiqua in re defuerit, cujus veniam oret, neceſſitatis potius, quàm voluntatis fuiſſe ſentiant. Dolere ſe vehementer, quod ſperatam ab armis quietem, omni à ſe quæſitam conatu, obtinere ante diſceſſum non licuerit, Deum ejusce pertinaciæ belli autorem noſſe, ac ſua etiam in poteſtate habiturum, ut ad æquam denique cum filio pacem inſle-*

Philiberti conſilium Cæſaris abdicationem proponentis oratio.

1555. *inflectat. Se verò magnopere delectari egregiâ ſemper Belgarum, quam expertus ſit, fide, obſequendi, autoritatemq; ſui Principis tuendi promptitudine: quâ neque conſilio, neque opibus unquam defuerint. Quin pecuniarum, etiam ſæpe indebita, largitione, exhauſti ærarij vires ſuppleverint. Et hæc univerſa, quantâ par eſt gratitudine erga optimos ſubditos recolere, quanquam in defenſionem reip. Belgicæ præter aurum Hiſpanicum Italicumque, impenſa fuerint. Petere igitur poſtremùm, ut quod ſibi obſequium, quamque fidem præſtiterint hactenus, pari in filium promptitudine transferant. Duo verò imprimis omni cura ſtudioq; ſe diſcedentem chariſſimus ſibi Belgis cupere velleq; eſſe commendatiſſima, Religionem ac Iuſtitiam, reipublicæ omnis fulcra; hujus ac futuræ felicitatis fundamenta præcipua, quibus nutantibus pacem incolumitatemque cujusvis regni labefactari neceſſe ſit. Et illius quidem maniſeſtiſſima ante oculos verſari exempla, ſive orientis, ſeu occidentis regna contemplemur; nec remota à Belgis abeſſe diſcrimina, vicinis ad utrumque latus, hinc Germanis, inde Anglis triſtiſſimâ calamitate everſæ Majorũ religionis etiamnum jactatis, poſtquam ab avita, perque continuam ſucceſſionem, ab Apoſtolica Romanaque ſede deducta religione, hæreticorum omnium more divulſi, inani Scripturæ divinæ prætenſione ſuis cupiditatibus obſecuti ſunt. Standum igitur eo pie obſequenterq;, in accepta ſemel per Majores, & cum Romana ſemper ſede conjuncta religione. Ex cujus obſervatione ſuus deinde juſtitiæ amor vigorque, Belgis, linguâ quidem diverſos ſed animorum conſpiratione junctos, adverſus quemcunque hoſtem abundè firmaturus ſit.* Hæc cùm Bruxellius capita luculentiùs expoſuiſſet, ac poſtremò Philippum Belgis, iteratò, tam ipſorum commodi, quàm autoritatis illius conſervandæ gratià commendaſſet, hæſit aliquantulùm tacita attonitaque concio, rei, quæ paucis nota erat, novitatem admirata, pleriſque, importuno tépore, quo cum pugnaciſſimo Galliarum Rege Belgæ colliderentur, eripi ſibi tanti nominis virtutiſque Imperatorem dolentibus. Tùm verò erectus in pedes, dextraque ob imbecillitatem ſcipione, ſiniſtrâ humeris Aurantii Principis Guilielmi niſus, orationem Gallico ſermone cœpit, quàm ex Ponto Heutero præſente ejuſdem auditore idcirco prolixius aliquantò, quàm pro more, recitabo, ut vaniſſimas quorundam ſcriptorum nebulas, & obtrectandi libidinem, quibus rariſſimum illud in tantâ excelſitate demiſſionis in Carolo exemplum, cùm ſatis aſſequi, ſuis affectionibus indulgentiores nequeant; corruptis obſcurare ſuſpicionibus non verentur.

Quædam Strada. Dec. 1. l. 1 neglecta addit.

Certè qui in ſupremo illo, tam heroicæ virtutis actu & cauſarum expoſitione, Carolo fidem non habuerit, illi multò ego minùs alienam ab illius virtute diſſerenti, fidem habendam eſſe cenſuero. In hanc itaque ſententiam peroravit. *Adminiſtrationis harum Provinciarum, in filium à me transferendæ cauſas à Philiberto accepiſtis. Quibus pro meo in vos affectu quædam à me duxi adjicienda. Meminiſſe veſtrum plures queunt, jam annum fluxiſſe quadrageſimum, à quinto proximè lapſi Ianuarij die, quando hoc loco à Cæſare Maximiliano avo paterno, quindecimum ætatis ingreſſus annum vobis moderandis initiatus ſum, moxq; inſequenti anno Ferdinando Catholico avo materno vitâ functo, Hiſpanis præeſſe juſſus, ut Matris imbecillitatem ex morte Regis contractam fulcirem, cùmq; biennio poſt, & ipſe Maximilianus Cæſar mortalitate hac functus, vacuum feciſſet imperium, ſummorum Europæ procerum competitor præ ceteris acceptus ſum, ut præ-*

CXVI. Attonitam concionem Cæſar ipſe affatur.

te

ter Germaniæ ſalutem,imperium Belgarum populis,hoſque imperij acceſſione firmarem, & invaleſcentis nimium Turcarum potentiæ vim infringerem. Sed anno ætatis meæ XIX Romanorum Rex atq; Imperator factus,inter duos repentè ſcopulos, hæreſin Germanorum, & invidiam vicinorum Principum me hærere conſpexi , inter quos cupiditate diverſorum velut adverſantibus jactatus ventis,portum,quem ſpectavi,tenere non potui quamvis nulla hactenus tempeſtate victus,etiam dum inſidiatores adverſarij colliderentur,clavo retento ſteterim,niſi quod cedendum aliquando tempori fuerit,ne omnino fractus cederem. Quantum verò iccircò laboris,quot fœdera amicorum, hoſtiumq; inimicitiæ,quot viæ, & expeditiones ſuſceptæ fuerint,vix paucis includam.Novem in Germaniam,ſeptem in Italiam,ſex in Hiſpaniam,quatuor in Galliam,duæ in Angliam,totidemq; in Africam, demq; in Belgiũ decem profectiones,& plerumq; ab armato,ſuſceptæ.Mediterraneum ego mare octies, Hiſpanicum ter emenſus ſum,pacem etiam in armis ſtudiosè conſectatus ; quam tamen, cùm plerumq; victoriam non poſſent,inimici ſemper evertere conati ſunt: quò hanc ſaltem juſti bellatoris palmam è manibus extorquerent,ut nec quidem valedicens hanc Belgis , quod inprimis doleo,queam relinquere.Has inter curas jactationesq; quaſſatum corpus,cùm invaleſcente ægritudine par diu futurum vix mihi videretur,jam pridem,& priusquam Germaniam poſtremâ,eaq; graviſſima,profectione ſubirem,imperij dignitatem negotiorumq; molem,ad vitæ privatæ utilitatem deponere,meditatum habui; niſi & filij immatura ætas, & matris ad regendum imbecillitas,ac deniq; afflictiſſima meChriſtianæ reip.imago deterruiſſent.Cui dùm me pro viribus curandæ,nec infeliciter,propitiis Superis impendiſſem,repentè ſe Francorum Rex Germanis ſociatum rebellibus,in caput meum imperiumq; hoſtili conatu immiſit,quo eventu abundè conſtitit. Neq; Germaniæ me tunc defuiſſe ſatis ante Metas teſtatum feci,quando ne hoſtis firmaretur iniquo licet tempore,nec impenſis,nec militi pepercì,quo urbs dignitasq; ſua imperio inviolata conſtaret.Inde,re infecta,ne vos cum eodem hoſte periculosè conſl[illegible]tantes deſererem , ſuis ferocem ſucceſſibus biennio , ſi non infregi,certè retardavi,ſuamq; rejeci in Franciam,oblatam plerumq; ex pugna martis aleam detrectantem.Feci,quod Deo permittente conceſſum eſt,qui,ut homines ſæpè bellorum,ex propria cupiditate naſcentium,cauſa ſunt,ita clades aut victoriam ex ſuo arbitrio diſpenſat.Cujus me benevolentiâ,ut ſæpius viciſſe gratus agnoſco,ita cùm bellorum ac Reip.me pondus ſuſtinere, imbecillo fractoq; corpore amplius non poſſe ſentiam,ingratus in illum & remp. jure viderer,niſi magis idoneo,quem mihi dedit,ſucceſſori locum facerem, voſq;, cum meo imperio, gravioribus,quæ ex valetudine [illegible] imminerent corpori,incommodis liberarem. Accipite igitur bono veſtro,amori meo,filij,que honori conſultori,pro ſene juvenem, pro imbelli fortem pro languente,excitatum promptumque [illegible] eundem fide ol ſequioque mihi hactenus conſtanter præſtito,denique operam ut concordia in animis, juſtitia in foro, religio una eademque traducta à Patribus integre in tempus perſiſtat.Siquid vicini ad vos mali ex hæreſum contagione metuet , repentè in jactis primum ſcintillis opprimatur incendium,ne viribus,ut alibi ſumptis, omnem eludat induſtriam. Hæc ſuprema,maximique ad veſtram ſalutem ponderis monita nolite remiſſis auribus animisque excipere niſi vile vobis ſit pari ſorte,quâ in vicinis actum gentibus,omnem reip.felicitatem ext[illegible] calamitatibus ſepeliri.Meum ſiquod,aut hac in re neglecta,aut alijs offenſionibus,quas d[illegible] ri non poſſint,peccatum ſit,quod vel præceps adoleſcentia,vel arrogantia viriiis,vel [illegible] ntia

 ſua-

1555. , ſuaſerit, ejus demiſsè veniam rogo. Profiteor tamen, ſcientem volentemque
, me nulli ſubditorum aut fuiſſe injurium, aut illatam inulte injuriam ſuſtinuiſſe.
, Quod ſi tamen ignorans hic quoque offenderim, præſentes abſentesque juxta
, obteſtor, ut ex animo hunc non minùs errorem deteſtanti ignoſcant. Subinde
converſa ad filium oratione ſic eum affatus eſt. * Tu verò, ô fili, cui moriens has
, Provincias non relinquo, quod eſſet neceſſitatis, ſed vivus defero, quod eſt li-
, beræ voluntatis, quidquid mihi ex gemino hoc beneficio tam naturæ, quàm
, gratiæ debes, id ut in horum amorem curamque populorum transferas, po-
, ſtremùm à te requiro. Reliquis fere Regum vitam diſciplinamque filiis dare,
, regna poſt mortem deſerere ſufficit. Ego præripere hoc beneficium morti co-
, natus ſum, ut te non modò ex me viventem, ſed regnantem quoque intuerer.
, Exemplo, quod ex antiquitate rarum eſt, ex poſteritate pauci etiam fortaſſe
, conſequentur. Adde huic facto meo gratiam, ſi te dignum oſtenderis, timore
, Dei hominumque amore, in quo primum hujus facti monumenta exſtarent.
, Religionis cura, mi fili, & illius à Romana Apoſtolicaque ad nos ſede, inter ad-
, verſantes undique hæreſes traductæ religionis cura, non minùs animo comple-
, ctenda firmiter, quàm opere ab omni corruptione ſubditorum vindicanda eſt.
, Huic altera non minor æquitatis legumque inviolata ratio, tanquam fortiſſimũ
, politicæ reip. firmamentum jungatur neceſſe eſt. Geminis his in rep. funda-
, mentis nutantibus miſerè illa fluctuabit; ſtantibus unà tecum conſiſtet. Quàm
, Tibi felicitatem, cum herede, nobis regnisque digno, largiatur ille regnorum
, omnium Rex, cui jure cervices ſubmittimus, quique honorantes ſe Principes
, honorat, contemnentes abjicit.* Hæc inter profluentes lacrymas fatus, quibus
& ipſe, & attentiſſima perfundebatur concio, iſtic inprimis, ubi de religione
commendata exardeſcebat cum voce oratio. Ad quam deinde latera pedesque,
& color vultus voxque ipſa deficiens, cùm magis vires, quàm eloquentiam na-
tura ſubtraheret, conticeſcens haud multò poſt, conſedit.

Cæſar filio religionis & æquitatis ſtudium impensè commendat.

CXVII. Tàm diſertiſſimus id temporis Orator Jacobus Maſius, Antwerpienſium Syn-
dicus, Bruxellii Cæſariſque orationi Ordinum nomine reſpondit, quam paucis
cum Heutero, capitibus ſtringo; quod, * licet præclariſſima Cæſaris in remp. Bel-
, garum merita, nominiſque amplitudo, ac bellorum incumbens onus ſummo-
, pere tanti Principis præſentiam expoſcant: nolle tamen ſe adeò meditatæ Cæ-
, ſaris voluntati, ſibi ſemper æſtimatæ obſervatæque adverſari. Dolorem ex ip-
, ſius diſceſſu conceptum, lenire præſtantiſſimum, quem pro ſe ipſis conſtituat
, Regem ac Principem filium ejus Philippum. Huic debita obſequentium ſeſe
, ſubditorum officia, ultrò lubentesque delaturos eſſe, ac quamcunque cum illo
, pacis bellive ſortem haud invitè ſubituros. Proindeque id unum poſtremumq;
, enixè ſuam Majeſtatem orare, rogareque Belgas omnes, ut eos commendatio-
, ne paterna filio Regique ita devinciat, ne eoſdem pace nondum conciliata in
, mediis bellorum turbis abiens deſerat. Porrò, ſaluberrimis ejus monitis. ex pa-
, terno in hanc patriam affectu profectis, gratias ſe debere immortales. Agno-
, ſcere, in antiquæ religionis, juſtitiæque civilis obſervatione ac cultu, præcipuã
Reip.

Ordinũ Orator Maſius Cæſaris translationem in Philippum fil. admittit.

1555.

Reip. Chriſtianæ integritatem felicitatemque verſari, & hæc tanquam cor caputque in homine, ab omni incorruptione illibata debere perſiſtere, ideoque ſe extremis vigilantiæ induſtriæque nervis, ne qua irrepat ex vicina contagione novitatis peſtilentia, adlaboraturos. * Poſtremò Cæſari ad novum iter vitam, ejusque ſororibus Hiſpaniam unà adituris felicitatem precatus, conticuit.

CXVIII. Philippus Rex Patri & Ordinibus gratias ob honorem collatum agit.

Tum conſurgens è Sede Philippus, ut & Patri ſibi imperium deferenti, & Ordinibus translationem acceptantibus gratias ageret; pronum ſe in genua ad Patris conſpectum projecit, ejuſque exoſculatus dexteram, * indignum ſe illo Majeſtatis ejus honore ac munere profeſſus eſt, nolle tamen firmatæ adeò ſanctæque ipſius voluntati obluctari, ideoque ultimo ejus decreto ſubmittere ſeſe, ac Belgarum imperium, gratiis, quibus par eſt, maximis acceptare, facturumque ut, ne quiſquam, in religionis avitæ cura, æquitatiſque adminiſtrandæ rationibus, ſtudium in ſe diligentiamque requirat.* Pater ſic jacentem amplexus, cœleſtemque illi opem impoſitâ capiti manu, precatus, lacrymis intermanantibus omniū lacrymas excuſſit. Tum Philippus iteratò Patris manum exoſculatus aſſurgit, & ad Belgarum Ordines venerabunde converſus. * Vellem (Gallicè inquit) me aut Francica, aut Belgica adeò lingua eſſe promptum, ut meum erga Belgarum populos affectum amoremque propenſiſſimum diſertâ coram oratione proſequi liceret; nunc quando ad hoc minùs inſtructus veni, Antonius Peronottus Granvellanus Atrebatenſis Epiſcopus meâ illum ſententiâ vobis exponet. "Quod paratâ ipſe præſtitit facundiâ, docuitque: Gratiùs longè futurum Philippo fuiſſe, ſi adhuc Patrem Cæſarem, quam animo, tam corpore rebus adminiſtrandis parem, licuiſſet præ ſe Belgis regnantem intueri. Nunc verò quando id conſtanter averſetur, Ordineſque hanc ejus voluntatem admiſerint, ſeque in locum Patris oblatum humanitate ac benevolentiâ complexi ſint, non ſibi fas eſſe ampliùs obniti; ne ad paternam hanc ſarcinam levandam; ad Belgarum verò benevolam in ſe voluntatem amplectendam invitus acceſſiſſe videatur. Dolere vehementer de Patris imbecillitate, gaudere verò, & cùm ſibi gratulari, tùm gratias Belgis agere, pro delatis ſibi ſuo in munere obſequiis; viciſſimque pro rectâ feliciqueReip. adminiſtratione, atque inprimis Religionis Apoſtolicæ defenſione, non modò opes operamque ſed & vitam ſanguinemque delaturum; neque deſerturum ante, quàm impendentes etiamnum bellorum nubes diſcuſſæ fuerint. Juratam ſe eis dediſſe fidem, quâ patriis eos legibus privilegiiſque ſalvis recturus ſit, nec deteſtare iteratò hanc facere Provinciis ſingulis, ne quâ diffidentiâ animorum armorumq; concors ſtudium, avertendis reip. hoſtibus neceſſarium, labefactetur.

Per Granvellanū Epiſcopum Atrebatenſem.

CXIX. Maria ſoror Cæſaris gubernationis obitæ curas, quas hactenus geſſerat, deponit, ac de futuris tumultibus præmonet.

Tacentem deinde Antiſtitem Maria ſoror Cæſaris Hungariæ Regina Belgiique gubernatrix excepit, * ſuumque ſe quod jam in 25 ætatis annum ſuſtineat, inter varias jactationes regendi pro fratre munus, ita quidem executam fatetur, ut ſi quid in rerum peritia, judicii vi, ingeniique præſtantia ſibi defuerit; in ſe illud quidem fidei ſynceritate, optimique affectus promptitudine & amoris integritate; per alios verò delectos ex eorum gente viros ſapientiſſimos, judicio-

1555. cioque atque experientia probatiſſimos ſuppleverit. Quod ſi tamen aberratum, “
ut humanum eſt, fuerit, ejus ſe obnixè tantoque confidentiùs indulgentiam ſpe- “
rare, quod plurium, non ſuæ unius voluntati error ſit imputandus. Lætari ſe, “
quod eodem cum Fratre tempore, quem in Hiſpaniam comitatura ſit, labori- “
bus abſoluta, exporrectæ ætatis vigoriſque juvenem Belgis relinquant, cui ſi pa- “
ri quâ hactenùs fide, religioniſque avitæ cura adhæſerint, neque Philippo vires “
regendique conſilium, neque Belgis concordia felicitaſque defutura ſint. Si ta- “
men, quod nonnulli ominentur, alii etiam optent, ab iis defecerint, certe ha- “
beant calamitatem ac ſervitutem extremam eorum imminere capitibus, ex qua “
tanquam naufragio vix liceat emergere.* Hæc dicentem Reginam, ubi ordinum rurſus nomine collaudaſſet Maſius, de adminiſtratione juſte prudenterque religioſeque obita, debitaſque idcirco retuliſſet gratias, ac præſtantium apud ſe monitorum fore memoriam pollicitus eſſet, diſcedenti felicitatem precatus abſolvit, conventuſque diſſolvitur.

CXX. *Rex Philippus Ordinibus & Regi ordines ſacramentum fidei innovant. Cæſar reliqua in filium regna transfert*

Sexto deinde Cal. Novembr. congregatis in Palatio Ordinibus, Rex inter aurei velleris equites conſidens juramento ſolenni fidem addixit, viciſſimque Regi Ordines Brabantiæ, Limburgi, Luxenburgi, ac Geldriæ primùm, tum Comitatuum, ac denique reliquarum Provinciarum. Ceſſionis deinde tabulæ confectæ, ſubſcriptæque die conſequente. Nec multo poſt Cæſar eidem filio omnibus ſive hereditariis, ſive bello partis, aut alia ſorte aditis, in ſolennibus Procerum comitiis, regnis ceſſit; ut erant Hiſpaniæ, Siciliæ (nam ante Neapolim ceſſerat) Sardiniæ, Balearium, Americæ, ac Novi orbis: neque ex tam amplis terrarum proventibus aliud ſibi, quam centum aureorum millia ſecreverat, quibus ad vitæ neceſſitatem, & liberalitatem in miniſtros egenteſque uti poſſet. Denique cum ſolum Romanorum ſupereſſet imperium, publica Majeſtate potiùs, quàm opibus privatis æſtimandum, hoc Ferdinando reſignare fratri, quando in unum congerere omnia filium non licuit) legatione ad Germaniæ Principes Regemq; miſſa decrevit. Cui tamen obeundæ cùm ſequens annus deſignatus ſit, ante geſtis tantiſper immorandum eſt.

CXXI. *Joannæ Matris Hiſpaniarum Reginæ mors ultimò ad hanc abdicationem Carolum impulit. Orland. in hiſt. Soc. l. 15. §. 84.*

Nec illud prætereundum, ultimum pænè impulſum cœptæ abdicationis Carolum ex morte Joannæ Matris habuiſſe, quæ ut antè vidimus à morte Philippi mariti emotæ in pleriſque mentis ſigna dedit, quam tamen Hiſpani Caroluſque filius, ut Reginam publicis ſemper in literis coluere. In obſcura illa turri felibus colludere ſolita, hoc ſe quietiùs ſtudio, per totum Carolini regni tempus oblectavit, quàm filius tot regnorum ornamentis, innumeriſque ſimul jactationibus involutus; ut illa ſedens in littore, filius inter perpetuos nationum fluctus regnaſſe videatur. Corpore tam ſana, ut eodem illa anno vivere, & cum Carolo regnare deſierit. Morienti adſtitit vir ſanctus Franciſcus Borgia Gandiæ quondam Dux, & ex aula Caroli ob Iſabellæ Reginæ, & conjugis ſuæ funere digreſſus ad Societatem Jeſu. Hic priſco in familiam amore, jam extremè languentis adeò excitavit animum, ut velut ex delirii Letargo experrecta, non alienam ſe oſtenderit ad Eccleſiæ Sacramentorum uſum, juſſeritque eundem ſibi recitando præi-

re

1556.

re Apoſtolicum Symbolum, cui & ipſa deinde quædam ex Nicæno adjecit, & Crucifixi effigie exoſculata, ut Theologi præſentes capacem Sacramentorum pronuntiarent, expiataque unctionem extremam percepit, cum ſacro epulo, ex ſtomachi omnia regerentis imbecillitate, refici non poſſet. Hæc mortalis regni vitæque ſcena, tantò faciliorem nunc exitum oſtendit Carolo, quòd translatum ad ſe integrè regnum, in filii citra obtrectationem manus conſignare liceret, ut ſolemnibus poſtea cæremoniis in Hiſpania quoque à Carolo peractum eſt.

CXXII. Quinquennales induciæ cum Gallis initæ.

Pacis inter hæc tractandæ cum Henrico Galliarum Rege, quam inprimis cupiebant Belgæ, cura minimè neglecta, ac denique cùm de ea convenire non poſſet, quinquennales ſancitæ ſunt Nonis Februarii anni 56 induciæ, ea Lege, ut ab hoc die quinquennio integro omnibus utrorumque Regum ditionibus, terrà marique vis omnis bellumque abſit. Neuter alterius hoſti opem præſtet. Poſſeſſis in præſens quiſque inſiſtat, acquieſcatque. Liber mercatoribus ſalvusque utrimque commeatus conſtet, & priſca ſolùm vectigalia ſolvantur. Pulſis ultrò citròque ad ſua reditus pateat, etiam adverſæ partis militiam ſecutis. Rebelles tamen exulesque Neapolitani ac Siculi his legibus non fruantur, uti nec Albertus Brandeburgicus. Induciarum harum violator morte plectatur, ſingularium tamen hominum juribus his induciis non derogetur. Duci Sabaudiæ nulla in poſſeſſis etiamnum vis inferatur, nec Franci ad Indias occidentales, belli mercaturæve gratia ſine Cæſaris ac Philippi Regis conſenſu, navigent. Eleonoræ donationes mortis cauſa à Franciſco Rege maritoque factæ ab Henrico filio præſtentur. Conditionibus ab utriuſque partis legatis ſubſcriptum, conſignante Bruxellis Cæſare, Antwerpiæ Philippo. An. 1556

CXXIII. Pontifex inducias [illegible] ſuis per nepotem conſiliis apud Gallum evertit. *Bel. l. 27. Palav. l. 13. Trid. l. 13.*

His induciis turbatus Romæ Paulus Pontifex, qui ob proſcriptos ſuæ familiæ ex regno Neapolitano Caraffas, & non ita pridem Ducibus Columniis aliquem ſuæ ſtirpis a Cæſareis interfectum, ultionem molitus, fretusque ope Francorum, vim Columniis jam adhibuerat, arcibus ac civitatibus M. Antonii occupatis, in cujus locum Fridericum Caraffam ex fratre Nepotem Paliani Ducem nuncupavit, locumque omni arte ac præſidio munire aggreſſus eſt. Cæſar verò, ut Farneſios ſibi conciliaret, iiſdem Placentiam jure pleno reſtituit, utque Coſmo Florentino Duci tùm impenſarum, tum ſtudii in Senatum occupatione gratiam faceret, horum illi imperium tranſcripſit. Hinc præter Ferrariæ Ducem, Pontifex ſui autorem conſilii in Italia vix habuit. Ad Gallos igitur ab induciis ad opem ſibi ferendam traducendis intentus, ut reliquorum exſpectationem falleret, Carolum Caraffam, Cardinalem recens creatum nepotem, ſago, quo uſus hactenus quam togæ aptiorem, ad Regem Galliarum deſtinat, ſpecie pacis & Concilii reſtituendi, quo nomine & Cardinalem Rebibam ſimul ablegat ad Cæſarem, ſed cunctari et [illegible] morari itineri juſſum, dùm à Caraffa nepote, ex Regis Galliarum [illegible] mandata rectiùs exequenda regeretur. Unde [illegible] Romæ cognitus, ſed [illegible] quam ad Cæſarem perveniſſet, dum occultiora cum Rege [illegible] belli opibus conſilia [illegible] firmaſſetque Caraffa, publicè Regi poteſt[illegible] de pace conciliandâ [illegible], privatim de bello, quod Rex denique, neſcio quâ induciarum

1556. deluſione, cum Pontifice amplexus eſt, cui, ut communi Eccleſiæ Patri capitique fas eſſe crederet, in diſcrimine ſubvenire. Cùm verò interea nec ipſe Pontifex, à milite cogendo, firmandiſque regionibus occupatis abſtineret, Ferdinandus Albæ Dux ad Columniorum opem & regni Neapolitani defenſionem à Cæſare miſſus, poſt fruſtra imploratam pacem, jam expeditioni ſe accincturus, ne mora occaſionem vincendi amitteret, Pyrrhum Loffredum ultimò deſtinat, jubetque per Cardinales Pontificem ſollicitare, ſed evoluto quatriduo, quo arma ipſe moturus erat, urbe exceſſe, hac tamen causâ ſilentio præterita.

CXXIV. Ferdinandi Proregis Neapolitani contra Pontificem minis progreſſus, pacisque inter hæc frequens oblatio.

Loffredus à Pontifice deluſus retentuſque, ubi bellum increbuit, pro exitu carcerem Romæ eſt ſortitus, documentum legatis, ne ſuorum facile mandatorū limites prætervehantur. Quare Albanus armorum ſolers primo impetu Pontem-Corvi, ac deinde omnia cum Paliano Columniorum oppida recipit, pulſoque invaſore Columniis reſtituit; tùm iteratò, ſed fruſtra Pontificem obteſtatione pacis conatus ab armis deducere. Quâ neglectâ, licet objiceretur Albano 17 millium exercitus, Pontificiæ ditionis oppida, Verulum, Babucum Alatrium, Terracinam, Acutium, Fumam, & Anagniam feliciter expugnat. Cùmque Romæ Pontifex timeret, pacis rurſum ſpem facit, pro qua tamen Albanus Pacecum Cardinalem irrito deſtinat, quod Regis Galliæ ſubſidia Pontifex exſpectaret. Quare Albanus armorum curſum promovet, ac Præneſte Vico Valerii, Tybure Segnia, Ardea, Porciliano, Antiatibusque potitur, Oſtiâque, Romanorum portu fretus, urbem fame premere inſtituit, quando tamen adhuc paratus ad pacem Albanus ſtabat, ad quam dierum 40 induciæ conceſſæ ſunt, gratiâ Cardinalis Caraffæ, quâ occupaſſe Albanum ſpe opulenti Sacerdotii, pro filio Notho facti dicebatur. Hic igitur exercitu per urbes occupatas diſtributo, inſtante hieme ſe Neapolim recepit, judicatusque eſt Romam expugnare potuiſſe, niſi reverentia Pontificis, & exemplum aliorum, parùm ſecundâ famâ fortunâque id præſtantium, conſultò Ducem retraxiſſet: licet Cardinales Cæſarei in captivitate, & Cæſaris exiſtimatio improbè traducta, ut ſi venenum Pontifici tollendo deſtinaſſet, ultionem expoſcere viderentur. Et ſanè quam ſyncerus id temporis Cæſaris erat regnorum terrenorum contemptus, tam falſum ejuſmodi cupiditatis extremæ, cum tanto ſcelere, affictum deſiderium. Hærebat ille privatâ in domo, aulâ novo Principi relicta.

Induciæ Pontifici gratuitæ dantur.

Calumniæ in Cæſarem ejuſque Cardinales.

CXXV. Maximilianus Rex Bohemiæ cum conjuge Cæſari in Belgio valedicit.

Hic Carolus dum exſpectat claſſis expeditionem, opportunitatemque in Hiſpaniam tranſeundi, æſtivo ad Cæſarem tempore Maximilianus Rex Bohemiæ è Germania cum Maria conjuge Caroli filia, & ultimum dicturus vale, & dotis nomine transacturus acceſſit, Bruxelliſque poſtridie Iduum Julii magno honore, & Philippo Rege, & Cæſare cum ſororibus obviam profectis introductus eſt. Cùmque tabulis illi publicis dos confecta eſſet, ingenti pecuniæ vi certis penſionibus conſignatâ. Hiſpaniæ & Belgarum Provinciis Maximilianus renuntiavit, & inſtanti jam Caroli profectione, Auguſti menſis fine deceſſit, quando iteratis Cæſar ad Ferdinandum fratrem literis, imperio ſe illi lubentem volentemque decedere ſignificat, felicitatemque recturo apprecatur. Simulque tres ad Germaniæ ſeptem-

temviros Legatos, Guilelmum Naſſavium Auranti Principem, Sigiſmundum Seldium Procancellarii functum munere, & Wolfgangum Halleſum à ſecretis literis ſervientem deſtinat, qui reſignationis tabulas hac ſententia perſcriptas exhiberent. *Carolus Dei gratia Rom. Imperator, &c. Omnibus ac ſingulis ſacri profanique ordinis Septemviris, Principibus, Ducibus, Comitibus, &c. aliiſque S.R. Imperii ſubditis ſalutem, &c. Multis magniſque de cauſis impulſi, hereditariis filio Philippo terris ceſſimus, jamque mari propiores ſtamus, idoneū navigandi in Hiſpaniam tempus occupaturi, à quo noſtro propoſito, præter Deum, nemo nos eſt revocaturus. Propter hunc ergo meum in perpetuum abitum ad Ferdinandum Romanorum, Bohemiæ, Hungariæque Regem, fratrem noſtrum chariſſimum, S. Rom. Imp. gubernatio, tanquam electum conſecratumque Rom. Regem, noſtrumque in imperio legitimum ſucceſſorem ſpectat. Ne quid igitur per noſtram abſentiam detrimenti imperium acciperet, coram quidem in comitiis apud vos renuntiare nobis fuerat conſtitutum; ſed invaleſcens morbus propoſitum intervertit, meque proximè ad Hiſpaniæ portum aliquem jubet reſpicere, & quam hactenus publicæ, nunc privatæ ſaluti curam impendere. Quocirca ab univerſis petimus, juxtaque præſentes tabulas etiam poteſtate nobis conceſſa, imperamus, ut debitam Fratri fidem, obſequiumque præſtetis. Qua expreſſa ultimaque voluntate noſtra has literas concludimus, noſtroque ſigillo munimus. Zeburgi in Zelandia 7 die Septemb. anni ſalutis 1556 Imperii noſtri 36. * Quibus Legati in Germaniam profecti comitiorum tempus proximum operiebantur. Alias Cæſar jam 27 Auguſti literas ad ſupremi Tribunalis Spiræ Præſidem ejuſque Aſſeſſores dederat; omneſque & de ceſſione ſua, & de Ferdinandi obſervantia, tùm verò inprimis de avitæ fidei cura ac defenſione graviſſimè eſt cohortatus.

1556 CXXVI Renunciationis tabulas per Legatos Cæſ. ad Septemviros deſtinat, ſed quæ cunctanter acceptātur.

Albæ Cæſaris literæ ad tribunal Spirenſe.

Denique commodum nactus ventum, cum ſororibus Eleonora & Maria Reginis, è portu Zelandico ſoluturus filium Philippum Regem ultimis amantiſſimus, ceu in vita non viſurus ampliùs, conſtringit, poſtremiſque verbis tam ardentibus Catholicam Religionem, eamque in regnis ſuis illibatè tuendam, hortatur, ut lacrymis intercipientibus vocem, orationem abrumperet, cautelâ tamen pro Belgis placidè gubernandis additâ: ne externorum jugo premerentur. Quod Philippus poſtea quamvis Hiſpanis magis fidens, impetrare illos à ſe paſſus eſt, Provinciis in patriæ Principes diſtributis, ac Margaritâ Parmenſi ſorore è Belgis oriunda, cum ſuprema autoritate in ſuo diſceſſu præfecta. Sed cùm Guilielmus Naſſovius, tot beneficiis à Carolo ornatus, a Philippo Hollandiæ, Zelandiæ, atque Ultrajectinæ ditioni præfectus, in Regem Deumque perfidus, ad Geuſiorum (hoc iſtic Calviniſtæ nomen ſortiti ſunt) partes acceſſiſſet, Ferdinandus Albæ Dux bello in Italia contra Francos Pontificioſque geſto clariſſimus, ad reſtinguendum incendium advocatus, magis idem quodam arrogantiæ & ſeveritatis Belgis intolerabili flabello concitavit. At hæc extra Caroli tempora, à Strada aptiſſimo hujus tragœdiæ ſcriptore petenda, avido lectori relinquam. Illud tamen moniturus: nullum ſatis firmum adverſus hæreſin præſidium in quacunq;

CXXVII Cæſaris è Belgio diſceſſus, quod ſubinde varia tēpeſtate hæreſum jactari cœpit, fautore præcipue Cæſaris miniſtro Naſſavio.

1556

rep. præter unam Romanæ Apoſtolicæque Eccleſiæ obſervantiam, à qua & Dei verbum, & ejus interpretationem habemus, collocari poſſe. Nunc bellum Italicum, & plexam a Deo in Francis induciarum violationem expendamus.

CXXVII. Guiſius in Ital. à media hyeme penetrat, majori terrore quam damno. Briſaccus contra Mediolanenſes pugnat.

Dux Guiſius æmulus in aula Montmorantii hoc repugnante obtinuerat auxilia contra Philippum pro Pontifice, & hæc Decembri etiam menſe ſuperatis Alpibus Inſubriæ intulit, bellumque illic Januario menſe auſpicatus, non ſolius Pontificis ſe venire gratiâ oſtendit. Valentia enim, hujus loci oppido expugnato, cùm Madruccius Cardinalis Trident. rebus præfectus, partim ad defenſionem inſtructus præeſſet, ac Briſaccus bellum iſtic proſequendum, Albanumque hac arte evocandum ſentiret. Mediolani trepidatum eſt. Sed cùm Hercules Ferrariæ Dux, qui Pontificiis confederatiſque ſupremâ autoritate præerat, Eccleſiaſticis terris ex Pauli mandato adeſſe juberetur, Briſaccus cum parte copiarum adverſus Mediolanenſes relictus eſt, qui aliquot locis occupatis expilatiſque, nihil ad rei ſummam contulit. Italorum 20 totidemque Gallorum millia contra Albanum ducebantur, qui exploratis omnibus, domi ſe muniebat, dum occaſio aliud conſilium ſuppeditaret. Pontifex Roma Caraffam Paliani Ducem cum Strozza copiiſque ſuis miſerat, qui Oſtiâ arce recepta, Palianum aliaque Columniorum oppida, facilè, nullo hoſtium comparente, invaſerunt. Guiſius, dum minùs inter

Parmenſis pro Cæſare invadit Ferrarienſem Gallis fœderatum. Guiſius obſidione Civitellæ irrita, ab Albano deluditur.

Duces convenit, quâ viâ mars eſſet promovendus, Romam ad Pontificem profectus, ceteris non minùs deliberandi tempus, quam ſibi ſuiſque indulſit, cùm Farneſius Parmæ Dux, Inſubrici exercitus à Philippo dictus Imperator, Ferrariæ Ducem invadens hunc ſua ſibi militia ſervire coëgit, Guiſius verò, Camplio non magni nominis devicto oppido, Civitellæ munitæ urbis obſidionem aggreſſus eſt, quâ obtentâ facilior eſſet Neapolitanorum oppugnatio. Verùm infelix hic conatus omnem belli hujus vim conſiliaque peſſumdedit. Albanus enim interea collecto milite, & ſex millibus Germanorum auctior, quatuor millia cum 500 equitibus M. Antonio Columnæ ſubmittit, quibus ille fretus, cùm diverſa loca invaderet reſiſtentem ſibi ante Palianum, Julium Urſinum Pontificium Ducem prælio vicit cœpitque, ac Paliano recuperato, in Latio dominabatur. Albanus verò jam 20 circiter millium exercitu ſpectandus, hunc Guiſii ad Turturetum (nam Civitellam deſeruerat) caſtris oppoſuit, quotidianis cum eodem velitationibus colliſus, pugnandi tamen nuſquam datâ copiâ, quod Gallos mora atterendos noſſet. Quin poſtremò dimiſſis Neapolitanis, Siculis, Calabriſque ad urbium defenſionem, ipſe, trajecto amne Truento, Anchoranum expugnat, diripitque, ac per cetera ditionis Pontificiæ oppida, exercitum magnus paſſim cladibus

Albanum Pontificiâ ditionem vaſtantem Guiſius fruſtra conſequitur.

circumducit, Guiſio fruſtra per eaſdem regiones, pari vaſtitatis illatæ fructu, conſequente, ut jam amicum juxta hoſtemq; ad ſuorum terrarum excidium ſe Pontifex evocaſſe cerneret, nihilque propiùs aberat, quàm ut ipſe 26 Auguſti cum Roma in Albani poteſtatem incideret; quando hic ad urbem noctis ſilentio præſens, minus cuſtoditam facilè habiturus fuiſſet, niſi falſa imagine inſtructæ per urbem defenſionis illuſus, ſe recepiſſet, Deo ultimam hanc Albani audaciam divertente. Qui tamen inter hanc armorum proſperitatem non deſtitit ad pacem

irri-

1556.

irritatum Pontificem invitare, quam demùm neceſſitas ipſa perſuaſit.

CXXIX. Ingentis quoque clade Galli in Belgio violatas luunt inducias.

Nam violatarum induciarum pœnas, non in Italia ſolùm, ſed & Gallia Deus magnâ clade gentis exegit. Poſtquam enim iſtic Caſpar Colignius armorum Præfectus Duacum pridie Epiphaniæ fraude armisque infelici aggreſſione tentaſſet, Lenſio etiam occupato exuſtoque, magnam prædam abegiſſet, Philippus Rex tantâ inter juratas inducias armorum inſolentiâ irritatus, Mariâ etiam Anglorum in ſocietatem belli adductâ, ingenti conflato utriuſque gentis exercitu, Sabaudo Duce, ipſa penetravit Galliæ viſcera, & Sanquintinum arcta obſidione preſſit, quod cum Duce Annæo Monmorancio Stabuli Comite, & primo Regiorum armorum miniſtro, Franci introducto milite, à periculo vindicare conantur, commiſſæ ſenſim utræque inter ſe copiæ, prælio Francis exitiali X Auguſti conflixêre, cùm à Sabaudi hinc, illinc ab Egmondani Comitis equitatu abeuntes intercepti, poſt dimidiæ horæ pugnam diſſoluti, fugientes in præeuntem jam cum tormentis impedimentisque peditatum illiſi, hos etiam turbatis ordinibus aut occidioni, aut hoſti ſe dedere coëgerunt. Apparatus omnis in manibus Belgarum Anglorumque, cum ipſo Monmorancio præcipuisque belli Ducibus, vel cæſis, vel interceptis, relictus eſt. Cæſorum tria, Interceptorum quatuor ferè cenſentur millia Gallis non diffitentibus, licet hi attenuare cladem, extollere Hiſpani conentur. Certè hoc uno prælio Gallorum res ſpesque attritæ haud leviter fuere. Nam Philippo Rege in caſtra, cum majore præſidio adventante, urbs, quamvis aliquod ſubſidium accepiſſet, 26 Auguſti dedita eſt, formidatumque, ne ad ipſos Pariſios Philippus, ſucceſſibus tantis audacior, duceret. Unde Henricus extrema virium colligens nobilitatem tota Gallia, ſub pœna amittendi honoris conſcribit, Pariſienſibus quotquot arma ferre poſſent, induit, ſuasque in cohortes legionesque diſpertitur, Guiſium ex Italia properatò revocat, arma Scotorum in Anglorum gentem concitat, Helvetios Germanosque, quanto poteſt numero, conſcribit. Ut mirum videri queat, tantillâ, ut Galli jactant, clade, tantùm trepidationis incuſſum toti Galliæ fuiſſe. Hama deinde à Rege Philippo, à Sabaudo Noviodunum, & Chaunium in poteſtatem redacta ſunt. Quando propiori jam hieme Angli ſub Penbrocho Duce, acceptis ſtipendiis, ad ſua propugnanda remiſſi, facilem à Scotis victoriam retulêre, ut hi pacem pro gratiâ amplexi ſint, ceteris etiam victoribus, hoſte in præſidia ad ſolam defenſionem intento, nimis præpropero victoriæ fructu, quies data eſt, cùm Gallorum ardor, in tanti exercitus conſcriptionem impenſus, nec brumali frigore, niſi inſigni aliquo facinore, reſtinguendus videretur.

Henricus acceptâ ad S. Quintinum clade omni ope, revocato etiam Guiſio, inſtaurare conatur.

CXXX. Guiſius ante diſceſſum pacem Pontifici perſuadet, quâ benevolam ab Hiſpani impetrat.

Guiſius, ubi in Italia mandata Regis accepit, Pontifici nihil conſultiùs pace fore, ultimo diſcriminis impendentis metu, perſuaſit. Quare ne timore magis, quàm ratione amplexus oblatam toties ab Albano acceptare denique videretur, Venetis Florentiæque Duce conciliatoribus imploratis actum, ut Cardinalis Caraffa cum Albano, plena jam utrisque poteſtate illinc à Paulo, hinc à Philippo facta, Cavis convenirent, qui his legibus pacem concluſêre, ut ſingulari Philippi demiſſione, hic victus, Victor Paulus cenſeri poſſet. *Rex Philippus, aut ejus Legatus à*

1556 *Pontifice anteactorum veniam flagitet. fœderi Gallico obnuntiet Pontifex, Regemque Phi-
lippum in gratiam recipiat. Urbium arciumque poſſeſſionibus priores occupantur Domini.
M. Antonij Colnnnæ, Aſcaniique & Balnei cauſa Pontificis Regisque arbitrio conſervetur,
Paliano interim* (quæ occulta conditio erat quod Paulus pro ſua id familia ſpera-
ret) *ſub cuſtodia utriusque ſervato, dum lis decidatur. Guiſio cum exercitu Gallico liber a-
bitus commeatusque ex Italia præbeatur.* His concluſis, Albanus poſtridie Idus Sept.
Romam magnam populi applauſu, (quod, licet victor, reverentiâ S. Sedis pacem
imploraſſet,) ingreditur, pedesque Pontificis, cum veniæ deprecatione, exoſcu-
latus; præter captivos opulento Hiſpaniæ prioratu, pro filio Notho, donatus eſt.

Repulſam in Paliani petione paſſus Pontifex nepoti Legato indignatur.

Carolus etiam Cardinalis Pauli Nepos, honorificâ ad Philippum legatione miſ-
ſus, Palianum ſuæ rurſum familiæ, eliminatis Caraffis (quæ prima fuit armorum
cauſa) Philippi donatione vendicare conatus eſt, ut poſtulantis hanc audaciam
mirati, quem ſummo honore exceperant, nullo dimiſſuri fuiſſent, ni Philippus
munificentiæ ſuæ exemplum daturus, duodecim illi millium ſcutorum cenſum
chirographo aſſignaſſet, quo tamen dono magis legato, quam Pontifici ſatisfa-
ctum eſt. Hicque reprehenſus, ceu mandatorum neglector eſt, quæ prima fuit
Pontificis offenſa, quâ ab aliis ſenſim, ob morum in Nepotibus corruptelam, in-
flammatâ, ſeveriſſimus exactor æquitatis Pontifex, & hunc, & Nepotes alios au-
CXXXI. lâ ſuâ proſcripſit, juſtaque in ſe caſtigatione plexuit, quidquid ſanguinis indul-
gentiâ peccârat.

Carolus in Hiſpaniam claſſe appellit, inſigni pietatis ſpecie, & Dei providentia cum prætoria eo expoſito, merſa ſit.

Carolus inter hæc ſuperioris anni 56 menſe Septembri quinquaginta facilè
navium claſſe, ex Belgicis, Cantabricis, Anglicis ſeptimo die è Zelandiæ portu
ſolvit, una cum duabus ſororibus, felicique provectus curſu; Laredum Cantabriæ
oram attigit: ubi cùm exſpectatam diu terram attigiſſet, provolutus in genua
eam tanquam brevi ſubiturus corpore, oſculo libavit; &, *Salve*, inquit, *exoptata
mater, nudus ego quondam de utero matris prodii, tu rurſus nudum me recipies.* tum de-
prompta è ſinu Crucifixi effigie: *Te*, ait, *bone Ieſu, Duce tot hactenus expeditiones ſuſ-
cepi, quibus cum hoſte non infeliciter pro reip. ſalute congreſſus ſum: quare & hanc ulti-
mam pro animæ meæ bono, felicique emigratione ſuſceptam, ſoſpitare digneris.* Vix abie-
rat a claſſe Cæſar, cùm mare, quod placido hactenus illum ſinu tulerat, repente
intumeſcere, tantaque collidi inter ſe vehementiâ naves, ut confracta, quâ vectus
fuerat, prætoria, undis hauſta ſubſideret, quaſi ultimo honoratiſſimoque poſt tan-
ti Cæſaris vecturam, officio perfuncta. Ita abſolutæ navigationis felicitati ap-
plauſerunt Superi, ut Cæſari ſe parſiſſe oſtenderent, etiam cùm nocerent.

Pontus Heut l. 14 Strada de bel Dec. 1 l. 1 Surius in com. Godelev. in Ap. 10. 2.

Promovit hinc iter Burgos, ubi minuendo comitatui, munerandisque quibuſ-
dam clientium intentus tantiſper ſubſtitit. Explodendaque hic quorundam nar-
ratio eſt, qui pecuniarum promiſſarum indigentia hæſiſſe, nec ſine ſtomacho,
quin etiam obortâ renuntiationis factæ pœnitentiâ, cenſent. Quis enim ſibi per-
CXXXII ſuaderi patiatur tot regnorum, tantarumque opum poſſeſſorem, poſt ingentem
pecuniarum vim bello Germanico collectam, & Belgicos tot provinciarum cen-
ſus adeò nudum appuliſſe in Hiſpaniam, ut repentè indigens, nec miniſtris qui-
dem ſolvendis par eſſet, atq; ad illam animi dejectionem, & tanta excelſitate ſu-

Burgis clientes à ſe muneribus honora-

bitò

1556

[Margin: ... tos dimittit, nullumque omnino pœnitentis ob renunciationē argumētum reliquit.]

bitò deciderit, vir adeò firmi inconcuſſique in ſemel deliberatis animi, ut nec hominum,nec elementorum vis illam infringere hactenùs fuiſſe viſa. Ridiculumque eſt,quod Philippum Caroli filium poſtea dixiſſe comminiſcuntur, cùm Granvellanus monuiſſet:*anniverſarium hunc eſſe diem,quo Pater Carolus regnu ſe abdicaſſet*;excepiſſe enim Philippum,& *anniverſarium quoque eſſe, quo facti pœnituiſſet.* Certè qui ejuſmodi fabellis aſſentiuntur,iiſdemque,ceu probaris, chartas illinunt; hi mihi non in Carolo,ſed in ſeipſis animi judiciique infirmitatem declarare videntur.Humilium enim ea labes mentium eſt,ut cùm tam altas cogitationes vix queant in ſe concipere,in aliis vix poſſint credere.Nullus ſanè vel dignus tanti commenti autor, quo meritò ipſe Philippus erubeſceret , ceu patris opprobrio delectatus, vel umbra pœnitentiæ, tam illuſtre Imperatoris factum obſcuraſſe comperta eſt. Qualis facilè invidorum quorundam,obtrectantiumque ejus gloriæ ſcriptorum oculis obverſari potuit,qui ex deſperatione inclinatæ felicitatis Carolum potiùs,poſt duram apud Metas repulſam, quam ex virtutis ſalutisque impenſius curandæ ſtudio,ceſſiſſe imperio credunt, quin etiam hoc ipſum ambitioni gloriæ majoris imputant ; ut cùm hanc deſperaret imperando augeri abs ſe poſſe,non imperando occupare conatus ſit , raritate facinoris Regum apices transgreſſurus. Quibus ut ego magis credam de recondita hominis mente conjectantibus , quam Carolo ſuæ cauſas abdicationis commemoranti, nunquam adducar:neque enim ad tam levem,quem ſuſtinuerat,infelicitatis impetum nutare tam excelſi Principis animus poterat,quem extremi nunquam caſus,vel in Africa,vel in Germania bellantem percellere, ſuaque deturbare conſtantia viſi ſunt.Jam verò ejuſmodi impulſum gloriæ mortalis ambitione, qua ad animæ ſuæ ſalutem majoremque Dei gloriam eniſus ſit, omnemque humanæ dignitatis faſtum calcârit,nec ipſe quidem Momus in homine carpſerit. Pauci tamen Principum,licet honoris gloriæque humanæ incrementis mirificè delectentur,hanc ambitionis Carolinæ viam conſectantur, laudandumque in tanto Cæſare impensè ſuſcipiunt;quod ſibi non ducunt imitandum.

CXXXIII. [Margin: Vallisoleti ſubſiſtit & coram Proceribus regnum abdicat, ac Nepotem ſalutat.]

Certè Carolus Valliſoletum lecticâ vectus in frequenti Procerum Hiſpanorum conſeſſu,abdicationem hujus regni in Philippum ſolenni ritu , probantibus optimatibus & acceptantibus,iteravit ; ut quantùm à pœnitentia facti abfuerit, manifeſtè liqueat:tùm inviſendi ſalutandique iſtic nepotis Caroli,ex prima Philippi conjuge Maria,non multò ante hujus mortem nati,cupidus, aliquantulùm ſubſtitit,ſuamque cum amplexibus indolem fruſtra inſinuare conatus eſt, quòd nativam adoleſcentis minùs probaret,infelicibus poſtea ferocientis juvenis vinculis cohibendam.

CXXXIV. [Margin: Ad Eremitorū Hieronymianum S. Iusti ... d fines ...]

Cæſar,ut potuit,ad pietatem virtutemque animatum unà cum ſororibus reliquit,ſeque ad Provinciam Extramaduram,Luſitaniæ Caſtellæque fines inter, ad Monaſterium D. Juſti Eremitis D. Hieronymi in ſolitudine addictum,contulit, iſtic ab omni mundi & regnorum ſtrepitu procul ſemotus,uni Deo ſalutique ſuæ ultimum ætatis conſecraturus.Locus ille Sertorio fortiſſimo Romanorum Duci, Syllanâ proſcriptione damnato,amatus olim,fugienti latebras,doloque morien-

1556 Cariàs; diſcedit, & anguſta cella habitat,

ti ſepulchrum præbuiſſe fertur. Octavo à Placentiâ Caſtellæque urbe ſitus lapide amœnitate non minori vallium, quàm collium, ita hiemis æſtatisque injurias temperare ſolitum, ut ſalutaribus ad inſignem moderationem auris perfruatur, quæ afflicto Imperatoris corpori, ad animum inter ruinas illius erigendum inprimis erat optata. Domus hic illi jam anteventuro excitata fuerat, illius Monaſterii appendix, talis ex Caroli ipſius præſcripto, ut ſex ſeptemve in ea numerarentur cœnobiticæ cellæ, viginti in latum longumque complexæ ſpatium pedes. Unde aſpectus egreſſusque pateret in hortulum fonte irriguum, & citris limonisque conſitum. Hoc ſibi tot regnorum Dominus, & gentium Imperator maximus deſignaverat ſtadium vitæ ultimum, quod, ut faciliùs decurreret, anguſtis concluſum finibus, Herculeas quidem Carolini ſymboli metas, ac columnas; ſed mutata nonnihil inſcriptione, *non plus ultra*, admitteret, ubi metator ille caſtrorum, ultima ſibi ſtativa poſt tot gentium victorias, ad cœlum expugnandum felici conatu fixit: laudabilius nunquam auſpicatus bellum, quàm quo cœlites ipſos, jactis quibuſdam velut religionis vallis, obſideret, victurus etiam dum caderet.

An. 1557. Ceteros hic Miniſtros dimittit, præter 12 ad ſua domusq; miniſteria neceſſarios

Huc igitur ſub exordium anni 57 è familia, quam ſecum duxerat, ſexaginta capitum; Scarandillam ad vicinum municipiũ omnes dimiſit, præter duodecim, quos ſecum ad domeſticum uſum fervitiumque detinuit; uno ſolùm equo in uſum ſervato, quo nonnunquam ad vicinas ſilvas, aliquo ſatellitum comitante, animi gratiâ ferebatur. Victus alimentumque frugale adeò, ut è centum ducatorũ millibus, qui ex annuo cenſu obveniebant, vix quatuor ab ipſo millia inſumpta ſint, reliqua pauperum impenſâ neceſſitatibus, & calamitoſorum hominum emolumentis fuerint.

CXXXV Quænã Caroli, in hoc ſeceſſu, mentis corporiſque occupationes fuerint.

Prima Caroli cura, quæ ſalutis in deceſſu regnorum erat, manſit in ſeceſſu. Solennis illi alias inter graviſſimas quoque bellorum curas occupatio fuit, in Canonicis Eccleſiæ horis Pſalmisque Davidicis matutino tempore evolvendis, hos deinde dùm valetudo pateretur, cum Monachis etiam pſallendo decurrere familiare, tùm illuſtria ſanctorum hominum, pietatis virtutumque aliarum decora è volumine aliquo, legendo, audiendove proſequi uſitatum. Ad hæc ſua erant labori, dùm poſſet, corporis, ſua ingenioſis quibusdam commentis ad exitum deducendis diſtributa tempora. Viſus eſt areolis in horto partiendis triumphales commodare manus, inſititiisq; pomorum ac pyrorum ſurculis infecundos aut amaros, fructibus maritare truncos. Quin etiam mathematicis nonnunquam indulgere, cum Janello Turriano illarum rerum peritiſſimo, artificiis, & nunc horologiorum moderandis rotis, quàm bellicorum olim tormentorum præeſſe jucundiùs: nunc aquis non minùs ducendis, quam militibus olim peritam adhibere manum. Illius quoque experimenta Archimedis, ſui ingenii felicitate, ad novas quaſdam machinationes aquarum transferendarum exacuere. Ut quod deinde ab hac ſolitudine reverſus, poſt mortem Caroli, Turrianus opus molitus eſt, Tago amne ex Toletana valle in mõtem traducto (ut ſua non minùs arti, quam naturæ miracula ſuppetunt) id communicata mentis perſpicacitate Carolus, haud parùm promoviſſe exiſtimatus ſit. Et Turriano curæ erat, ut aliis aliaque præſe-

1557.

ſertim à menſa, dùm animus à ſeverioribus avocandus ſtudiis eſt, oblectatiuncu-lis artis ſuæ detineret, ut nonnunquam evolantes de ſinu artefactas aves de-promeret, nonnunquam armatas interque ſe pugnantes educeret in menſam equitum peditumque ſabrefactas phalanges, ubi & ſuis quæque tympanis tubisque præluderent. Quodque ad utilitatem non minùs, quam oblectationem faceret, molas è ferro, ſuapte machinâ verſatiles, tantæ condidit ſubtilitatis, ut ſub Religioſi manica occultari; tantæ virtutis, ut triticum octonis hominibus alendis ſufficiens, quotidie poſſent conterere, ne ſolas Archytæ columbas, aut Myrmecidis quadrigas ex antiquitate admiremur. Sed hæc a ſanctioribus curis diverticula atque oblectamenta, principio crebriora, ſenſim eviluêre, animo ad inclinatæ jam ætatis reliquias uni Deo ſalutique dicandas magis intento ut hic detrimenta corporis in ſuum indies emolumentum, divina ſedulitate transferre videretur. Hinc crebra noxarum deploratione atq; expiatione mundare coram Sacerdote mentem, cœleſtique eandem epulo reficere: quanquam interdùm, non jejuno ob imbecillitatem ſtomacho, facultate ejus rei ſibi a Pontifice delata, quin etiam flagellis, exorbitantis quondam corporis voluptates, ſeriâ caſtigatione inflictis, vindicare, ac ſuo ad præterita etiam vitia cruore erubeſcere. Manſitque in manibus Philippi filii Regisque ejuſmodi flagellum patrio reſperſum ſanguine, quod moriturus Philippo III filio ſuo, cum avitæ virtutis commendatione, nec absque tenero pietatis ſenſu, tranſcripſit.

Suam huc ad S. Quintinum victoriam Carolo Rex Philippus per Legatum ſignificavit, ſimulque rerum ex illius eventu agendarum conſilia Patris oravit. Cui ita reſpondit Carolus, ut ſibi gratum quidem ejuſmodi nuntium, at minime improviſum fuiſſe diceret; quod Deus tam apertos induciarum, & recentium quidem violatores, haud ſoleat ferre impunitos. Ceterùm quod ex ſe poſceret conſilium, id minimè à ſe, & præſenti in re, & ſecuturis in caſibus requirendum eſſe. Habere illum penes ſe non minus perſpectæ fidei, quam probatæ experientiæ viros, eorum auditis ponderatisque rationibus, ultimo ad Dei opem gratiamque implorandam confugiat, ac ſic denique quod viſum pluribus melioribusque fuerit, quodque ad majus reip. & divinæ gloriæ bonum faceret, hoc ſecurus amplectatur. Ita ſapientiſſimè Carolus, etiam cùm ſubterfugeret, optimum filio conſilium reliquit. CXXXVI. Philippo victoriam indicanti, poſteriſq; conſiliis reſpondet illud impoſterum non à ſe, ſed Conſiliariis petendum.

Porrò dùm in hac ſolitudine eis animi corporisq; laxamentis piè indulget Carolus, intelligit ſe Romæ etiamnū pro Imperatore ſummo haberi. Negabat enim Pontifex ei renuntiationi vim ineſſe, quæ autoritate ſedis eam ſupremam dignitatem conferentis peracta non eſſet. Unde admiratus Carolus eſt ſe poſt abdicationem licet invitum adhuc imperare. Legati ad Septemviros in Germaniam appulerant, ſed plurium Electorum mors, aliaque impedimenta, comitiis in alterum annum dilatis, eoſdem otioſè, non ſine Naſſavii Principis inter agnatos hæreticos morantis exitio, diſtinebant. Unde is, pro raro Legationis perfunctæ munere hæreſin, everſionemque tot Provinciarum in Belgium reportavit. CXXXVII. Trium Electorum mors.

Porrò Electores ad Rhenum tres uno mors anno, nec ſine ordine, velut cum

 flumi-

1557. flumine deſcendens, ſuſtulit. Primus Fridericus Elector Palatinus 4 Cal. Martii ex hujus vitæ ſtatione avocatus eſt, mutatæ religionis Patrum, rationes coram ſupremo tribunali editurus. Cujus utinam acta ſicut & alterius Friderici Saxonici extarent ad exemplum mortalium, quos ille novandæ religionis pruritus inceſſit! At Superis id placitum non fuit. Erit, cùm abunde cognoſcentur; ſed lubricis in ruinam, ſtantibus in gloriam. Nec multò poſt hunc Joannes Auguſtæ Trevirorum Archiepiſcopus, inter poſtrema Iſenburgicæ familiæ decora, Catholicæ religionis invictus defenſor mortem oppetiit, ſubeunte in cathedram, Joanne à Petra Adjutoris jam ante munere variiſque legationibus, cum eximia prudentiæ laude, perfuncto. Cujus, dùm hæc recolo, pronepos Carolus Caſparus à Petra eadem ſede potitur. Denique Adolphus Archiepiſcopus Colonienſis die 20 Sept. morte eſt ſublatus, non illius ſolum Diœceſis, ſed Eccleſiæ Germaniæ adverſus heterodoxos columen: cujus, ſeu metu, ſeu reverentia, Guilelmus Dux Juliæ, ſatis in religione frigidus, ſtetit tamen, licet contentionibus de juriſdictione Eccleſiaſtica (quam ſibi Adolphus, Ducis in terris priſco more liberam vendicabat) ſubinde commiſſis. Alter ex Schawenburgica familia Comes Antonius, frater fratri raro exemplo, in Colonienſi infulâ ſucceſſit. Hæc etiamnum ſuperiori anno 56 mors in Germania perpetravit, cui hoc anno 57 Januarii 8 die inſignem adjecit religionis novæ victimam Albertum Brandeburgicum illam Germaniæ totius, per tot bella, vaſtitateſque latè perpetratas facem incendiumque, qui denique in flore ætatis, deſertus ab amicis & hoſtibus, Deo hominibusq; execrabilis, Phorcæ in Badenſi ditione, computruiſſe vivus, & pediculari morbo inter ſummos cruciatus, extinctus memoratur. Illo fruitus mortis apud alios ſolatio, quòd cùm vivum deploraſſent Germani, mortuum non lugerent. Alia Principum hujus temporis fata prætereo, cùm hæc ad memoriam actatæ per funera magnorum Germaniæ comitiorum procraſtinationem queant ſufficere. Convenerant ordines Ratisbonæ ſuperioris anni tempore, Ferdinandumque poſt Auguſtanam pacem urgebant ad finiendas religionis per imperium controverſias, aut Synodo nationali (nam univerſalem averſabantur Lutherani, & Catholici quoque impediebant) aut colloquiis, vel denique comitiorum ſententia. In his enim ubique ſe potiores fore credebant Proteſtantes; quanquam ipſi aliis aliiſque inter ſe ſubnaſcentibus ſectis, quotidianis pænè miniſtrorum conflictibus, non leviùs, quam nuper cum Romanis luctabantur. Et validiſſimo quidem impetu Sacramentariorum, quorum hoc tempore Calvinus Bezaque Duces. Lutherani quatiebantur, præcipuis horum Magiſtris ad illorum ſenſim præcipitia (ut in ſemel impulſis facilè eſt) deviantibus, ut mox apertiùs prodendum eſt.

Et Alberti Brandeburgici infelix exitus.

CXXXVIII. Inſtitutū Wormatiæ colloquium magna diſſeſſione & confuſione Lutheranorum ſolutum.

Ferdinandus rei neceſſitate Romam perſcripta, admiſit inter eruditiſſimos quoſque utriuſque religionis, hinc atque hinc duodenos colloquium, idq; Wormatiam ad 13 Martii anni 57 conſtitutum eſt. Pontifex quanquam improbaret factum, miſit tamen Petrum Caniſium, validum ex Societate Jeſu Romanæ antiquæque fidei, ut jam ſcriptis monſtraverat, propugnatorem. Huic acceſſere Michael Epiſcopus Merſburgenſis, Delphius Suffraganeus Argentinenſis, Frideri-

cus

1557.
Golan. 8. Conſt. Imp. to. 3. Rovar. l. 5. Sur. in com. P. I. Lev. l. 14. c. 6. Acta Imper.

cus Staphylus ex heterodoxorum traductus caſtris, & duo Thologi Lovanienſes. Nam Gropperus, Colonienſis illud Eccleſiæ lumen, ut hunc actum illuſtraret (quem auctiurum potius religionis tenebras, quam diſcuſſurum ſentiebat) quantumvis orante Caniſio, induci non potuit. Qui non multo poſt anno 59 Romam purpuræ gratiâ evocatus, hanc ſupplex evitavit, eodemque anno, glorioſius, ſine illâ admiſsâ, ibidem juxta Adrianum Pontif. ſepultus eſt. Ex altera parte in aciem producti anteſignani duodecim Proteſtantium, quorum mox depromam nomina. Præfectus diſputationi arbiter directorque controverſiæ à Ferdinando Rege Julius Pflugius Epiſcopus Naumbergenſis, juſſique ante omnia de modo concordandi diſceptare, ac de eodem ad Ferdinandum referre, cui per Carolum fratrem jam ſæpiùs commonito, cautela erat, ne quid inconſultis priſcæ religionis Theologis admitteret. Diſceptatum primo igitur de concordandi methodo cùmque aliam Confeſſioniſtæ Auguſtani præter Scripturam S. eamque in dubiæ interpretationis locis, per non dubia Scripturæ loca exponendam aſſererent; cetera verò eo modo per Scripturam nō definita in fide acceptanda non eſſe ſtatuerent: juſſi edere exemplum, quo ſuos contra Romanos fidei articulos hoc pacto firmarent, acceſſuris ultrò Catholicis ſi id poſſent: cùm de originali peccato, quod in concupiſcentia ponunt, id conarentur, repentè non exponendi ſolùm ratione; ſed & opinionibus ex Scriptura hauſtis, inter ſe pugnare comperti ſunt. Quod Catholicis jam ſat fuerat prævisum. Quare prudenter Julius hanc quæſtionem ingeſſit: cùm hæc religionis conciliatio, vi pacis, inter ſolos Catholicos & Auguſtanæ Confeſſionis homines inſtituta ſit, declarandum ante omnia eſſe, ceterosne ſectarios, ut Zwinglianos, Oſiandriſtas, Anabaptiſtas, Synergiſtas Adiaphoriſtas, alioſque ab Auguſtana Confeſſione diſſentientes ipſi damnent, ſoliq; Auguſtanæ Confeſſioni decreverint inſiſtere? Tùm contrahere humeros, inter ſe conferre ſermonem, diffidere ac contendere, incerto ſententiarum æſtu his aſſerentibus, illis negantibus, ut jam ſolius Scripturæ patrocinium ad hujus litis deciſionem deficeret. Schnepſius, Strigelius, & Stoſſelius, Theologi filiorum Friderici Saxonis, & cum eiſdem Morlinus & Sacerius aſſertè ſtatuerunt: reliquos ſe omnes à Confeſſione Auguſtana diſſentientes Sectarios damnare. Septem verò reliqui, ut Melanchthon, Brentius, Bullingerus, Illyricus, & Auguſti Electoris Theologi negarunt hos, niſi cauſa ante legitimè cognita damnari poſſe, ceterosque à ſe rejecerunt; quod ſoli Auguſtanæ Confeſſioni adhærentes reciperent diſſentientes ab eadem damnarent. Unde cum magna Proteſtantium inter ſe diſſidentium confuſione hoc colloquium abruptum eſt, patuitque, quis ex ſola Scripturarum deciſione fructus concordiæ, inter illos ubi quiſque ſibi interpres optimus, ſperari poſſit. Cùm, ut Sampſonis vulpes caudis colligatæ, in diverſa capitibus abeant, uni Eccleſiæ Catholicæ adverſentur, ipſi verò diverſas ſibiq; oppoſitas erigant. Et hi quidem ſeptem, qui turpiſſimè hoc colloquio ab Auguſtana Confeſſione deſciverunt, hujus erant religionis Proceres, ejusque conditor Melanchthon: ut duorum Nicolaorum Ambsdorffii & Galli Symmyſtarum ſcriptis acerbiſſimè jactati ſint; quod conſtaret Sectarios ceteros in graviſſimis,

Lutherani in hac quæſtione, num Zvvinglianos aliasque ſectas damnarent, hærent & diſſentiunt.

de

1557. de lege, & Evangelio, de juſtificatione, bonis operibus, ac Sacramentis, controverſiis diſſentire, palamque jam contentioſiſſimis inter ſe ſcriptis, mutuâque in ſe invicem damnatione exarſerant; ut Joachimum Weſtphalum, & Calvinum recentibus exemplis perpetraſſe conſtabat. Unde apparuit nullum commune remedium hæreticorum ad ſanitatem reducendorum, niſi vel iræ, vel miſerationis divinæ reperiri poſſe; iræ, quâ bello calamitatibusque ad obſequium Eccleſiæ intrare compellat; vel miſerationis, quâ per divina prodigia, aut infuſum cœlitus gratiæ lumen, ad mentem nonnullos revocet, quod equidem in hac caligine verſantibus ex animo precabor. Ex hoc tam infelici exitu, omnis deinde Proteſtantium ad colloquia aſpirantium pruritus quievit, frenumque repertum eſt, quo poſſent indomiti illi ſpiritus, ſi non amore veritatis, confuſionis certe metu contineri. Sive enim diſſentiant a Sectariis aliis, confunduntur, quod ſuo ſe falli principio ac Scriptura Judice diſſentire, non poſſint negare: ſive conſentiant, majori ſuorum opprobrio jam a cœpta religione diſciſcunt.

CXXXIX Bellis per Italiam compoſitis Dux Guiſius ad Henricum novo jam exercitu inſtructum reverſus in Galliam, mediâ hieme minimè quieſcendum ratus, cum, Monmorancio capto, ſummum ipſi exercitus imperium delatum eſſet, ut inſigniori aliquo facinore contractam in Italia negligentiæ maculam, cladem que nuper ad S. Quintinum acceptam compenſaret, ipſis Januarii calendis anni 58 Caletum Anglorum, in litore Belgico, portum aggreſſus eſt, poſtquam fluctuante aliquandiu exercitu alibi vim minatus, huc denique convertiſſet. Præmonuiſſe Philippus Anglos de periculo fertur, ſuumque etiam obtuliſſe ad firmandum præſidium militem; ſed cum illis hoc parùm videretur tutum, hoſti præ amico locum reliquerunt. Guiſius enim tantâ violentiâ tormentorum muros impulit, ut illa tridui hinc itinere audita Antwerpiæ, ſeptimoque die patefacto aditu, priuſquam Angli aut Philippus ſubſidio adeſſe poſſent, victor nobiliſſimum hunc Anglorum portum, quo in Galliam potiſſimùm ducentorum annorum retro ſpatiis formidandi hoſtes effundebâtur, Guiſius ſubiit. Anglos loci munitiſſimi fiducia ſecuritaſque perdidit, in quo ſe Galliam compedibus conſtrictam Angli tenere, aut, ut alii, claves Galliæ ex angulo ſe ferre ſuſpenſas jactabant, quemque Eduardus III Rex, anno pæne integro, terrâ marique preſſum expugnarat, Guiſius unius hebdomadis opus fecit, tantâ gloriâ, ut a totâ illi Galliâ, voce, ſtylo, triumphis applauſum fuerit. Guinâ haud multò poſt ad deditionem coacta, & Hamâ ab Anglis profugis deſerta, jam ſolo terrore armorum vicem fungente. Hinc Guiſius per Arduennam exercitum deflectens, præter alia minoris momenti oppida, fortiſſimum ad Moſellam propugnaculum Theodonis villam occupavit.

An. 1558 Belcar. l. 28. Nata. l. 11 Heuterus l. 15 in Philip. Guiſius in hieme Caletum impetu viſo obſidet, expugnatque tantâ ſui nominis gloriâ.

CXXXX Thermeus Mareſcallus Galliæ cum parte exercitus Caleto propugnator relictus, non infelicibus auſpiciis, Dunckercam expugnavit, dum denique poſt tot clades, velut è ſomno Philippus evigilans, Emmanuelem Sabaudiæ Ducem adverſus Guiſium, Lamoralem vero Egmondanum Comitem adverſus Thermeū deſtinat, ipſe poſtremo cum majoribus copiis, eò ubi res poſceret, acceſſurus. Eg-

Thermeus Galliæ Mareſcallus ab Egmondano ad Gravelingam prælio ſuperatur.

1558.

mondanus Thermeum haud procul Gravelinga, ad oſtium fluminis Ma, prædâ gravem nactus, cùm, celeritate uſus, præoccupaſſet iter, ad pugnandum coëgit, licet relictis ipſe à tergo bellicis tormentis nudam hoſtilibus cogeretur aciem objicere. Quod eo ardore factum, ut primum horum impetum pluribus licet cadentibus, ipſoque Egmondani equo, ſuſtinerent, tùm immiſſo equitatu tormentorum præfectos cum iiſdem occuparent, ac ſubinde cum equitibus equites, cum peditibus pedites ancipiti diu marte dimicarent; donec caſu allapſæ Anglorum naves bellicæ decem, æſtuque marino in oſtium fluminis illatæ, cùm Gallos pugnâ illic arctari intelligerent, re Egmondano ſignificatâ, militarem è navibus tormentorum grandinem depluunt, ut dejectis poſtremò animis, quot ferro non ceciderant, victoris ſe clementiæ permitterent, vexillis, impedimentis, bellicisque machinis & apparatu in Belgarum manibus relictis, Thermeus in capite ſaucius, inter ceteros captivus fuit: ut alternante fortunâ bellorum, Gallis fortiſſimi cum milite Duces, Belgis urbes eriperentur. Illorum plures tribus cæſi millibus, totidemque captis: ubi vires acciſæ eſſent, Rex Henricus quantis potuit copiis ſubvenit: nec ſegnis rerum Philippus triginta facilè peditum, equitumque millia quatuordecim Dorlanum, velut oppugnaturus ducit, contraque Rex Henrico haud procul Ambiano caſtra objicit.

CXLI. *Accepta clade rurſum Galli ad pacem inclinantur, ſed mors Reginæ Angliæ hãc ob alia conſilia diffecit.*

Ubi cùm inter mutuas velitationes tribus ferè menſibus Reges hærerent, neutrâ partium ad decretoriam pugnam, ſuis è caſtris prodeunte, actum pro conſtanti pace acriter, Monmorantio, & Mariâ Anglorum Reginâ, incenſis hanc ſtudiis promovente; ſed hujus inopinata mors, rem pænè confectam diſtulit. Variorum in hoc regnum affectionibus deſideriisque tanquam ventis, hanc pacis biremem, in diverſa jactantibus; cùm Rex Henricus Mariam Reginam Scotiæ regii Anglorum ſanguinis puellam, quam nuper Franciſco filio ſuo quindecenni Scotorum Rege coronato deſponderat, Anglis nequicquam offerret, qui Eliſabetham Henrici ex Bolena filiam, ex Patris teſtamento prætulerunt, cum quâ ne Philippus rurſum ſociaretur, metuenda Gallis conjunctione, ſpem Philippo & honeſtæ pacis, & nuptiarum tam Regi, quàm Sabaudo ſua ex domo fecit. Unde bellorum utrimque aculei magnopere hebetati, in pace demùm conciderunt.

Sander de Schiſm. Angl. l.3 Palav. in Trid. l.14 c.8

Eliſabetha Catholicæ magis religionis fronte, quàm mente regnum ingreſſa, ad Paulum Pontificem Legatum miſit, qui à ſe tanquam Angliæ Regina Pontifici obedientiam deferret, ſed negavit Paulus hanc ſe poſſe agnoſcere, in ſucceſſione, legitimam, cujus natales ceu illegitimi à Sede Romana damnati eſſent. Quem Pontificis rigorem, totius regni, nondùm ſatis per Cardinalem Polum (nuper quoque à morte Reginæ defunctum) in Catholica religione ſtabiliti, obverſante ante oculos diſcrimine, ſunt qui accuſent; ſed contra alii, æquitate, ajunt, etiam mundo pereunte, non eſſe decedendum. Et certè Anglia, hoc iterùm caſu, apud veros Judices, periit, cùm in deſertos errores (ut ad deteriora proni ſumus) uno impetu, favente nobilitate ac vulgo prolapſa rediit, non tam facilè à recidiva hac febri, licet expertiſſimi non deſint Medici, nec profligatæ omnino indolis natio ſit, ad ſanitatem reditura.

CXLII. *Eliſabetha à Põtifice repulſam paſſa, cũ regno rurſum deficit.*

1558. *Godeleuaeus de abdicat. *Caroli tom 2. hiſt Ger. Palaev. ſup. c 6.*

Hæſerant in Germania hucuſque Legati Caroli Imperatoris, neque ulla in comitiis facta renuntiatio, quod nec Ferdinandus, nec Septemviri hac magnopere delectarentur. Ille quidem ultro cum morte Caroli brevi obventuram videbat dignitatem, quæ citra controverſiam eſſet; ideoque non exiſtimabat, muneribus apud Legatos, precibusque apud Pontificem, cùm tantillâ temporis, quo Carolus victurus eſſet, uſurâ, operosè redimendam; hi ſe quoque inconſultis abdicaſſe Imperatorem minùs eſſe probandum cenſebant. Cùm, ut in generatione à primis cauſis ad ultimas, ita in reſolutione ab ultimis ad primas redeundum videatur.

CXLIII. Legatorum Cæſaris abdicatio cunctanter ab Electoribus admiſſa, à Pontifice rejicitur, fruſtra aliis obnitentibus.

Naſſavius tamen, cum Seldio & Hallero in comitiis Francofurtenſibus ad Mœnum menſe Februario anni 58 auditi ſunt, & 24 die, qui S. Matthiæ Apoſtolo ſacer eſt, ſingularique ſemper Caroli felicitate notatus fuit, renuntiatio Cæſaris, quanquam non ſine obmurmuratione, acceptata eſt, imperiumque ſolenni cæremoniâ, pridie Idus Martii, in Ferdinandum fratrem quinto & quinquageſimo ætatis ipſius anno translatum, fideſque & obedientia, ut Imperatori, præſtita. Sed conſultius facturum fuiſſe Ferdinandum, ſi mortem ante Fratris expectaſſet, quàm imperium, mox patuit. Nam Pontifex rebus Auſtriacorum, atq; idcirco etiam ſingulariter Ferdinandi offenſus, quod is inconſultâ Romanâ ſede multa in comitiis colloquiiſque de religione tractaſſet, pacemque huic iniquiſſimam Paſſavii Germanis indulſiſſet, utriusque in Euchariſtia ſpeciei uſum permitteret Auſtriis, Maximilianum filium pænè in conſortio & familiaritate hæreticorum educaſſet, ut ex illa contagione nihil adhærere, vix credibile appareret.

1558. Quare, cùm negaret Pontifex Electoribus aliam, quàm à morte Cæſaris, eligendi Imperatoris facultatem competere, hanc in Concilio Cardinalium irritam eſſe electionem, uti & ante Caroli abdicationem, declaravit, multoque id maximè alio etiam ſtatuit ex capite, nempe hæreticorum Principum irritâ ad Romanum Imperatorem deſignandum poteſtate. Hac enim non minùs affirmabat, quàm Romana fide excidiſſe; cùm non niſi illius virtute niteretur, ut ex Carolinæ Bullæ legibus compertum ſit. Hinc Martino Guſmanno, ex Hiſpanica nobilitate Romam, legationis munere à Ferdinando deſtinato, miſſus obviam, qui ſignificaret: abſtineret Româ, ubi pro Legato Cæſaris accipiendus non eſſet. Unde is ad Tiburtinum digreſſus agrum ſubſtitit, dum Ferdinandi hoc in caſu decreta acciperet. Pariter Philippi Regis hac in cauſa Orator excluſus eſt, & quamvis privatim Guſmannus admiſſus auditusque, Gropperus etiam tùm Romæ apud Pontificem, de Germaniæ rebus erudiendum, ageret, omni eloquentia, & Ferdinandi incorruptam in fide mentem, & neceſſitatem admiſſorum, ſine quibus funditus omnis religio evertenda fuiſſet, Paulo ante oculos proponerent; is tamen, quâ erat animi, in ſemel conceptis obfirmatione, nullis ſe deduci a propoſito rationibus paſſus eſt, ſed Guſmanno reſpondit, Legationem a ſe ad Carolum Imp. miſſum iri, cum quo tantæ rei deliberationem ſuſcipiat, ut fallendi magis negotii, quàm abſolvendi conſilia ſpectaſſe viſus ſit. Nam nec morte Cæſaris quidem, poſt trimeſtre nuntiata, hac ſua opinione dejici potuit, donec annuo vix poſtea decurrente ſpatio, mors cum vita obſtinationem eripuit, Pio IV ſucceſſore omnia ad votum Ferdinando largiente.

Sel-

Sollicitabam hoc eodem tempore Ferdinandum Imp. Livoniæ periclitantis caſus, iſtic enim Archiepiſcopus Rigenſis è Brandeburgica gente libertate religionis admiſſâ, haud levi hanc gentem diſcrimini objecit, cùm domi hæreſis, foris Moſcus oppugnaret. Sed duo laudatiſſimi Ordinis Teutonici Magiſtri, è Weſtphalica inferioris Saxoniæ nobilitate, & Moſcorum ſe inſultibus priſca contra hanc gentem æmulatione decertantibus oppoſuêre, & religionem orthodoxam tutati ſunt. Donec gemino externo juxta domeſticoque hoſti fuit ſuccumbendum. Prior horum (quod in utriusque familiæ hoc tempore tam Paderbornenſem, quam Monaſterienſem principatum obtinente, laudem commemoro) Henricus à Galen fuit, qui Magiſtratus Teutonici clavum, ſtrenuâ adverſus Moſcos operâ, & injuriarum vindicatione ſuſtinuit, glorioſaque ſuperioris anni morte defunctus, in manibus ſucceſſoris Guilelmi à Furſtenberg reliquit. Hic civili ab hæreticis paſſim invaleſcentibus & ſacra profanaque violantibus, hoſtilique bello à Joanne Baſilide ferociſſimo Moſchorum oppugnatus Duce, (quod ſuorum everſa ab hæreticis templa, interverſumque ſolenne tributum quereretur) cùm impar tot hoſtibus eſſet, ad Germanici imperii Proceres ſub cujus clientelâ Magiſtri erant, pro auxilio confugit. Sed Nerviâ Torpatoque in Moſcorum poteſtate relictis, cùm difficile eſſet adverſus tam potentem hoſtem patrocinium, nec in ſequentibus Auguſtæ comitiis aliud præter centum aureorum millia Germani Legatis Furſtenburgii deferrent, hic fœdere cum Sigiſmundo Polonorum Rege inito auxilia contra Moſcum pactus eſt, translatoque in Gothardum Ketlerum Magiſterio, ad quietem, ſenio gravis, conceſſit. Quanquam hanc illi Moſcorum arma & captivitas inviderint. Porrò Ketlerus denique Alberti Brandeburgici exemplo a fide & imperio ad Polonorum clientelam perfidè transgreſſus, oſtendit quàm potens regnorum transformatrix diſcordia ſit hæreſi religionis animata.

1551 *Apſ. Scard. Germanorum hiſtor. to. 3 Chron. Livon.*

CXLIV. Livonia bello ac hæreſi afflicta, ab imperio deficit.

Pontus Heuter. in vita Philip. l. 15 hiſt. Belg. Haræus. hiſt. Ger. Godla,

Et certè hujus imminentis mali timore, quod intimis jam regni Galliarum viſceribus gliſcere Henricus Rex, externis hæreticorum Principum temerè auxiliis è Germanis Helvetisque in regnum admiſſis, ſeriùs quàm par animadverteret, pacem diu agitatam cum Philippo Hiſpaniarum Rege Cambriſii, haud procul Cameraco (unde Cameracenſis dicta eſt) concluſit. Priùs tamen cum Eliſabetha pactus, quingenta aureorum millia ſe perſoluturum, ſi poſt octennium, Caletum non reſtituat. Inter Reges igitur 3 Nonas Aprilis anni 59 convenit primò Ferdinando Rom. Rege faces ſubjiciente, *ut ad religionis diſſenſiones tollendas Concilium generale impulſu omnium urgeatur. Deinde ut reſtitutio utrimque omnium fiat locorum quæ octennio integro vi dolove occupata ſint. Quâ lege S. Quintini fanum, Chaſtelletum, Hama, Francus: Theodonis villa, Mariaburgum, Ivodium, Danvillerium, Monmedium Belgis reddita. Terovvanus ager, vetita arcis inſtauratione, Gallo relictus, parte Eccleſiaſticorum bonorum Audomarenſibus addicta, Heſdinum illique conjuncta Regi Philippo maneat, cum Charloij comitatu, ſed jure clientelæ penes Henricum perſiſtente. Comitatus fani D. Pauli Domina Tutevilla, Marchionatus Monferratenſis Mantuano Duci, Mediolanenſibus Valentia, Genuenſibus adempta in Corſica reſtituantur. Tertiò Rex Philippus Eliſabetham*

CXLV. Pax Cameracenſis demque inter Henricū & Philippum ſtabilis inita, qua & Sabaudus reſtitutus & geminum conjugiū celebratum in cuius ludis Henricus interiit.

1558. *bethам Regis Henrici filiam uxorem cum dote quadringentorum millium aureorum librorum ducat: Emmanuel verò Philibertus Sabaudiæ Dux Margaritam Regis ſororem cum dote trecentorum millium & reſtitutione Sabaudiæ & Breſſæ Ducatibus conjugem habeat. Cui dono accedent comitatus novem, principatus Pedemontanus, Marchionatus Cheuræ, reliquaque à Patre olim poſſeſſa, exceptis quinque locis, in quibus Turinum & Pinerolum in poteſtate Henrici relinquendis, dum vetus de finibus controverſia, intra triennium, ut curæ erit, finiatur. Philippus viciſſim Sabaudo abs ſe poſſeſſa, Vercellis & Aſta demptis, donec Henricus ceteris cedat, ſtatim reſtituat.* Unde factum memorant, quod Gallis hac pace nonaginta & octo urbes arcesve ſuis præſidiis cuſtoditæ, Philippo, Sabaudo aliisque, non ſine querimonia decedentium, & hanc pacem deſcribentium reliquerint. Qui profectò patriâ cæci affectione, non expenderunt, illa, quæ injuria fuêre, Sabaudo præſertim, adempta, jure fuiſſe reſtituenda. Actum quoque ut de Metenſium, Tullenſium, & Virdunenſium Epiſcopatibus Germaniæ ademptis, cum Ferdinando Henricus paciſceretur, quo nomine utriusque partis Legati Auguſtam Vindelicorum ad comitia menſe Martio celebrari cœpta, deſtinari. Sed hic nihil effectum, quod Galliæ Rex expenſas in Germaniæ bellum factas, ante ſibi rependi poſtularet; ubi fruſtra ad juſtitiæ titulos recurſum, cùm expenſæ hæ in rebelles contra legitimum caput parùm æquè cenſerentur. Porrò celeberrima hæc maximèque conſtans inter utramque gentem Camaracenſis pax tertio Nonas Aprilis ſequentis anni 59 concluſa, & quatriduo poſt Lutetiis Pariſiorum incredibili hominum gaudio plauſuque eſt promulgata: aſpirantibus ad quietem univerſis. Hanc tamen hæreſis, non multò poſt, primùm Gallis, deinde & Belgis funeſtiori multorum inteſtino diſſidio, quam externo bello, eripuit. Nuptialia Philippi (cujus pronubus Dux Albanus) cum Eliſabetha incredibili apparatu celebrata ſunt, omnibusque lætitiæ inſtitutis peracta, ſed funerali Henrici Regis exitu terminata, cùm is in haſtiludiis fortiſſimos quosque provocaret, & ex Comitis Mongomerii diſſilientis haſtæ fragmento, dextero graviſſimè oculo, per hiatum galeæ, transfixus undecimo poſtdie, 6 Iduum Julii, occubuit, magno hæreticorum, quibus perſecutionem inſtruebat, ſolatio atque incremento.

CXLVI. Carolus in ſua eremo, poſt funebria matri & ſibimet novo exemplo celebrata piè moritur.

Hujus ex pace gaudii, ex morte Regis doloris ſenſum, præverterat ſua jam morte Imperator Carolus. Ille enim poſtquam in Hieronymiana ſua eremo inter Religioſos viros, anniverſaria Matri funebria perſolviſſet, cupiditate eaſdem quoque funeris exequias ſibi appoſitè ad animæ ſuæ expiationem perſolvendi captus, poſtquam illius loci Religioſum Joannem Regulam, quo ad conſcientiæ moderationem utebatur, conſuluiſſet, neque is, licet inſolitum pietatis opus, affectanti Carolo prohiberet: apparatum ſibi funebrem, tumulumque ceu jam mortuo media jubet æde exequialem ſurrigi. Tùm ſacrificium in ſolatium morientis conſuetâ Monachorum pſalmodiâ rituque peragi. Pullo circum habitu parietes veſtiti, funaliaque juxta tumulum totoque templo collucentia, interque hæc mæſtus concentus, lugubresque familiarium vultus, vocesque requiem iterùm iterùmque precantium. Spectabat Carolus etiamnum vivus, mortis

tis ſuæ haud procul abſentis imaginem,ſibique non minùs beatam hanc,felicemque ad vitæ immortalis tranſitum,ceterorum votis immiſtus, nec ſine lacrymis, expoſcebat.Facem demùm,quâ ſuo ipſe præluxit funeri,perſolutis exequiis, ad aram Sacerdoti ſupplex obtulit,Deum precatus,ut quemadmodùm hunc ſacrificans è manu ſua oblatum cereum , ita commendatam ipſe morientis animam benevolè excipere non gravetur. Tùm proſtratus humi , pullaque ac defluente ſub veſte,ceu mortuus, procumbens, omnium lamentatione quietem ultimam apprecantium deploratus eſt.Nec vanâ oſtentatione morti prælufum eſt , altera namque ab exequiarum apparatu die , febricula lethi prodroma debile corpus inceſſit,quâ ſenſim invaleſcente,ad extremum ſeſe agonem , quanto potuit pietatis ſenſu,compoſuit,ſupervenit adhuc ſpiranti præſentique ſibi Archiepiſcopus Toletanus Bartholomæus Caranza ex ordine Dominicano presbyter,qui ut Carolo in vita æſtimatus,ita in morte gratus ſolatio ad benè ſanctèq; moriendum fuit.Nam & expiata Confeſſione ſalutari ultimò anima,& viatico Euchariſtico ex illius manibus ſuſcepto,pientiſſimè ſe ad mortem poſtridie compoſuit , ſiquidem Crucifixi imaginem manu complexus, Servatoris noſtri patientis confiſus meritis,pronuntiatis ejuſdem exſpirantis verbis : *In manus tuas Domine commendo ſpiritum meum*:inter religioſorum circumſiſtentium preces gemitusque placidiſſimè,XXI Septembris anni 58 exſpiravit. Natus ultimo ſuperioris ſeculi quingenteſimo,Apoſtolico D.Matthiæ die,denatus alterius S.Matthæi feſtivitate;ut quam ſub Apoſtoli patrocinio ſæpiùs propitio vitam acceperat, hanc ſub eodem ſecurus anno ætatis ſuæ quinquageſimo nono deponeret. Laudatiſſimus Rex & Imperator,minùs tamen habiturus laudis & admirationis : niſi cum imperare adhuc poſſet,deſiiſſet,idque non ſalutis tantùm ſuæ gratiâ,ſed & alienæ;ſuæ quidem,quod hanc niſi per ſeipſum mundo ſubductum aptiùs curare non poſſet : alienæ,quod hanc in valentiorum filii fratrisque humeros inclinatam , non deſereret,ſed fulciret.Mortem illius & cœleſtia illuſtrarunt ſidera , & terræ flores.

Cum morbo enim Caroli oſtentare ſeſe per Hiſpaniam in cœlo cometes , & ſenſim,per incrementa febris,ſuis accreſcere radiis,donec funerea in Hieronymianam ſedem verſâ cuſpide,tanquam ultimo mortis jaculo , Carolum mundo ſublatum docuit , cùmque illius vita, ex oculis evanuit. Et tellus hujus mortis ſenſum hauſiſſe viſa eſt, quando in horto Carolinæ vicino cellæ, candentis lilii bulbus verno tempore duos profuderat ſtylos ſuis calycibus protuberantes , ſed impari gemine;ſiquidem alter eodem vere dehiſcens foliis ſeſe latè explicabat: alter toto vere æſtateque,ceu propinquo tumens partu, nunquam ſuo ſe evolvit folliculi complexu,niſi eâdem,quâ Carolus nocte,animam corporis integumento,tanquam flos novus,cœlo natus,explicaret,tùm enim repentina germinatione patulum calycem,ſtipantibus per orbem expandit foliis,ſummamque expoſitus templi aram,inter Caroli iterata funebria , novo ſpectaculo exornavit. Sepultus denique eſt Granadæ,urbe Bæticæ primaria , juxta matrem Joannam avumque Ferdinandum.Cujus tamen poſtea funus à Philippo II Hiſpaniarum Rege,Caroli filio ad Monaſterium ampliſſimum , baſilicamque magnificentiſſi-

CXLVII Mors illius ſignis prodigioſis emicuit.

Spond ad an Chr. 1557 & 1558.n. x.

1 58. mam, quam in Eſcuriali ad D. Laurentii honorem Rex excitarat, translatum eſt. Quod ingentibus hunc locum ſumptibus Patriſque memoriâ nobilitatum vellet; cùm feſto illius Sancti die celeberrimam illam ad Santquintinum contra Gallos victoriam obtinuiſſet, quâ cum Francica nobilitate ſpes illorum acciſæ ſunt paxque Hiſpanis glorioſa ad omnem poſteritatem obvenit.

CXLVIII. Exequiæ illius in Hiſpania Belgio, Romæ & Germania ſolenniſſimè celebratæ, à diverſis Europæ Principibus mox ſecutis.

Exequiæ diverſis Europæ regionibus ampliſſimo ubiq; honore peractæ ſunt. Philippus etiamnum in Belgio præſens, regiâ illas magnificentiâ, geminis Caroli columnis, Symbolo *plus ultra* conſignatis, aliiſque ſimulacris victoriarum circumlatis, multo nunc in morte juſtiore titulo, quàm ille in vita illuſtravit. Mors enim Carolum verè *plus ultra*, & ſupra omnia victoriarum monumenta, poſtremâ hac mortalitatis victoriâ extulit, ſemper utique ſine pugnâ victurum. Mirus Caroli excelſius utramque ſororem, Eleonoram ante ſe menſe Martio, Mariam poſt ſe hebdomade tertia obeuntem traxit. Illius vix funus tanquam Galliæ Reginæ, Henricus Rex munificè curarat, quando & alterum Caroli acceſſit, neſcius idem ſibi obſequium mox ab aliis præſtandum, quod cupidiùs aliis deferimus, quam ab illis expectamus. Pontifex eidem Romæ Carolo, tanquam Imperatoris in munere defuncto, ut publico decreto conteſtatus eſt, Decembri menſe anni 58 parentavit, & ipſe brevi conſecutus. Ferdinandus verò frater comitiis Auguſtæ frequentiſſimis Martio menſe ſequentis anni collectis, auguſtiſſimâ exequiarum pompâ ejuſdem Caroli fratris funebria proſecutus eſt, quinquennio poſt à Maximiliano filio ſucceſſore, (quando videlicet menſe Julio anni 64 in feriis S. Jacobi Apoſtoli vivere deſiit) idem beneficium accepturus, qui inter illam Europæ totius à diverſis hæreſibus infectionem incorruptus ſteterat Princeps, & cum ſolo penè fratre labantem in Germania religionem ſuſtinuerat. Ite nunc ſtulti mortales & vitæ opibusque fidite, quando tot Principum coronis à morte nulla ſecuritas.

CXLIX. Statura & corporis dotes.

Carolum ſiqua felicitas Europæ diutiùs incolumen præſtare potuiſſet, hæc optanda ſanè fuerat. Cum & natura, & gratiæ dotes in hunc planè eximias Deus contuliſſet Staturam corporis, inter proceros brevesque mediam, membriſque, quàm aptè firmatam, tam robuſtam ſortitus erat. Color in flore ætatis lacteus, leni per genas aſperſus purpurâ, ampla ſerenaque frons, glauci oculorum orbes, in cœruleum decus inclinati, naſus aquilino more aſſurgens, veterum inſigne heroum, & Auſtriacis, cum turgeſcentibus aliquantùm labris, & hiatu modico oris familiare, dignitatem conciliabat. Barba, & ſupercilia capillis denſa, comæque à mento ad utramque aurem aſſurgentes, quarum flavus in fuſcedinem tranſibat color. Humeri pectusque latum, nervoſum collum, venterque, ad habilem armorum uſum ſubactus, lacerti validi, fortem animoſumque, & cum majeſtate venerandum cuique oſtentabant Principem. Tibiæ tamen paululùm, ſed extra deformitatem, vox, ſed citra autoritatis jacturam, gracilior.

CL. Virtutes ac vitia.

Humanitate, etiam obviis prompta tenebat omnes: facundia & facultate non minùs dicendi, quàm rationum pondere rapiebat. Iræ obnoxius, præſertim moleſtis podagræ doloribus ſtimulatus; potens tamen animi & diſſimulator injuria-

rum

rum cùm opus, rurſùmque cùm opus earundem ſtrenuus exactor. Ambitionis 1558.
tam alienæ accuſator, quam defenſor ſuæ, cum, ut amore, ſic judicio plerumque nobis faventiores ſimus. Mens excelſa & ad ſuprema quæque gloriæ ornamenta connitens; quam, ut Cæſari olim evenit, Alexandri magni æmulatione ſuccenſo, non mediocriter inflammarat Ludovici XI Galliarum Regis illuſtris apud Cominæum memoria. Illum ab hoc fomite in Chriſtiani nominis hoſtes, juratos olim Ludovici inimicos ardorem concepit, quo deinde, tanquam belli fulmen, victos fugatosque ſæpiùs perculit. Bellorum nec tam amans, ut per injuriam quæreret; nec tam fugiens, ut per deſidiam aut metum declinaret. Ad laborem patientia, ferro in hoſtem armatus, contra omnem fortunæ durabat impetum; horror tamen non raro perlevis perſtringebat artus primùm arma occupantis, qui velut tremulæ nubis murmur ad ingentia præluderet tonitrua. Ita futura cautè æſtimabat pericula, præſentia fortiter contemnebat; *tam indignum bono Duce* exiſtimans *nihil timere, quàm exanimari timendo*. Interriti illud animi in ceteris argumentum, quod adverſus federatos Germaniæ populos Ingolſtadii inter frequentiſſima hoſtium tela dedit, ubi globum tormento vibratum, atque ante pedes deciduum, immoto vultu ac corpore ſuſtinuit, attonitisque cum ſuo, tùm Cæſaris periculo adſtantibus dixit, *confidite, raros Imperatorum tormenti globus oppreſſit*, penè quod alter olim expalleſcenti ad naufragii diſcrimen Navarcho; *Confide, Cæſarem vehis*. Verùm nobilioribus in ipſo pugnantium ardore hæc ipſius bellica virtus exemplis eſt illuſtrata, quando nec hoſti uſpiam, nec adverſitati minor compertus eſt ſuccumbere, vitam antequàm victoriam deſerturus. Quanquam à fortuna nonnunquam, ab animo nunquam deſtitutus ſit, invictâ vero animi fortitudine illud obtinuerat, ut famæ ſimul ac virtute adverſarios proſterneret, atque ad victoriam aliquando ſufficeret, pugnare Cæſarem, certè Saxo vincula proſtratus captusque non induiſſet, niſi majori illum Carolus nomine, quàm milite debellaſſet. Ornabat hanc fortitudinem cura æquitatis, rara latè imperantium virtus, quam multi laudant, pauci ſequuntur; cùm ſupra æquum non pauca ſibi arrogent, & cupiditatis expletæ menſuram, vocent æquitatem. Verùm hic Caroli ſenſus non erat, prædicare ſoliti, totum ſe Galliarum regnum ſuis manibus victoriisq; conceſſum, redditurum ultro, modò patriis ſibi poſſeſſionibus frui tutò planeq; liceat: aliena tot bellorum impendiis regna non quærere, ſed propria his timidè cedere, neque injurias juſto marte propulſare, imbellis ignavique Imperatoris fore. Hoc ſe nomen ad poſteros contra exultantem protervè hoſtem nolle traducere: ne adverſariis ſuas vires, nepotibus infamiam relinquat. Ceterùm optare rationem ſe, alteram, quâ fœdæ diſſenſiones inter orthodoxos conſanguineosque Reges dignâ firmâque pace abſolvantur; alteram qua lites ac controverſiæ forenſes, tot præciſis juris ambagibus, quibus ad publicam uſque injuriam propagantur, brevi certâque methodo definiantur. Quod Philippo filio inter ultima reliquit monita, ut imperii curam, ſine cura æquitatis non deponeret. Regem *Soli* non inſcitâ comparatione conferre ſolitus, quod, *ut ille inter aſtra medius lumen ex æquo in ſingula partiretur; ita deceret Regem æquali in ſubditos favore, cauſas amplecti omnium, & pari lance Iuſtitiæ appendere; ne ad immeritos pœna, ad indignos ſpectent*

Patientia in adverſis.

Fortitudo in bellis & nominis terror.

Aequitas

præ-

1558 Clementia ſeveri ſi t adminiſta. *præmia, neque ut aliter adminiſtretur, niſi per injuriam.* Clementiæ ac ſeveritatis in tot gentium regnorumque moderatione gratum aliquod temperamentum reperit:ne vel nimiâ remiſſione provocaret flagitia, vel indignatione ſpem veniæ aberrantibus præcluderet:ita punire ſolitus, ut iraſci vitiis potiùs, quam hominibus videretur. Qua in re ſerius argutè viſus eſt, cùm Neapolim, Siciliæ Metropolim, invectus fortè in portarum aditu, Inſignium loco, exultantem ſine freno equum contemplatus, intelligeret libertatis Neapolitanæ Symbolum eſſe, ſubjiceretque: *Frenum huic equo neceſſarium videri.* Nec multò poſt urbi, ejuſdem rarò Principis diu patientis, arcem impoſuit, quam *la briglia*, id eſt frenum dixère, ita deinde hic populus Carolo, ſeu timore, ſeu amore ſemper obnoxius, pertinaci ſeditione nihil adverſus Dominum ſuum molitus eſt, quanquam breviori nonnunquam æſtu, tanquam mare, concitatus, ad officium tranquillitatemque ultrò ſeſe receperit. Aliud ſeveræ humanitatis exemplum pari ſermonis argutiâ ornavit, cùm Gandavenſium rebellionem ulturus, ex Albano ſtrenuo auſteroque Duce ſciſcitaretur. Quâ dignam animadverſione crederet rebellem ſuo Domino patriam? ille cùm ex ſuo ingenio liberè pronuntiaret, *ultimum illam excidium promeritam*, averſatus hominis aſperitatem Carolus, indignante animo ac vultu; *age*, inquit, *atque ad hanc turrim, quæ ſumma erat baſilicæ, enitere, tecumque, in hujus urbis contemplatione, æſtima, quot pellibus Hiſpanicu ad ejuſmodi chirothecam (quam gand nomen Gallicè deſignat) conficiendam egeas.* Ad quæ Albanus non obſcurâ ſeveritatis reprehenſione perſtrictus conticuit, docuitque Carolus, illi ſeſe ubi quæ naſcentem excepiſſet, provinciæque inſtar ſuâ obtineret frequentiâ, majorem debere amorem, quàm unius delicti odiis pœniſque obliterandum, neque æquum eſſe, ut pauci ſeditionis autores tot ſecum immerentes in ruinam devolverent. Quâ moderatione, ita ſui timorem injecit omnibus, ut ſimul amaretur; ita amorem, ut ſimul timeretur, certiſſimo diuturni imperii munimento.

Porrò ſuorum civium militumque ita amans fuit; ut, in expeditione Tunetana, quorundam militiam periculoſam ſuadentium vocibus reſponderit: *Vnum ſe malle ſervare Chriſtianum, quàm mille Turcas profligare.* Nullus, ex infimo licet grege, tam ipſi vilis erat; quem loquentem non admitteret, placidoque, cùm vultu, tum oratione non erigeret. Par vulgari plerumque habitu gregariis, Proceribus etiam inferior, ac illo majeſtatis fulgore timidiorum perſtringeret oculos, aut aliam, quàm à virtute dignitatis ſpeciem occuparet, popularem externo ſe etiam cultu profiteri maluit, &, vel tacitus, humanitatis præ ſe ferre imaginem, ut antè polliceri benevolentiam miſeris, quàm rogari videretur. Viſus tamen nonnullis eſt, iſto, quod ab Herculeis columnis uſurparet ſymbolo, arrogantiæ aliquod dare argumentum: cùm illud à Veteribus Herculi cum lemmate, *non plus ultrà*, tributum, ita ſibi vendicaret, ut mutatâ epigraphe, *plus ultrà*, inſcriberet, quaſi Herculei roboris felicitatiſque metam prætervectus, heroes ceteros, poſt ſe deſpiceret, elati ſupra ſortem animi magnitudine. Et Rex quidem Galliarum Franciſcus memoratur in Hiſpaniæ palatio, quo captus diverterat, illud non ſine ſtomacho primùm adſpexiſſe, ratus in illo ſibi adverſantis fortunæ termino nondum acquieſcere Carolum, verùm ultra inexplebili deſiderio ferri. Subjeciſſe igitur hâc

CLI. Militum amor.

Modeſtia in cultu.

Epigraphen: *Hodie mihi, cras tibi.* Denique admonitum facti, ita concluſiſſe Cæſarem: *Homo ſum, humani à me nihil alienum puto.* Cujus equidem ſententiæ non infrequenter meminiſſe Carolum mihi perſuaſerim. Laudes enim ſuas ſubmiſſè audire ſæpiùs, quàm ſuperbè ſentire viſus eſt: nam & ejuſdem poſtea Regis in Gallia hoſpes, cum oratione illuſtri magniſque encomiis, ad gentis illius ingenium, elevata ornaretur; ita reſpondit; ut diceret, *Oratorem ſcitè declaraſſe ſibi, non qui ſit, verùm quis eſſe debeat, ad boni officium Imperatoris explendum.* Alius inter Belgas Orator, eodem honoris obſequio Carolum veneraturus, poſt hæc verba: *Alexander ille Magnus,* voce atque animo obſtupefacto immotus hæſit, dum Carolus, humana compellatione, *ut video,* inquit, *Alexandro Magno conferre me decreveras, quæ laus, ut eſt immerentis, ita rectius ſilentio præteritur.* Delectabatur inprimis Doctorum hominum conſuetudine. Quare Appianum ſibi, atque ante omnes Turrianum, Mathematicorum id ferè temporis Principes, familiares habuit. Ex iis rerum etiam agendarum conſilia rationeſque ſcrutari ſolitus. Auguſtinum Niphum, eruditionis per Italiam fama celeberrimum, Neapoli ſolius conſuetudinis gratia accerſierat, ex quo dum in ceteris quæreret: *Quâ potiſſimum ratione Princeps optime regnum adminiſtrare poſſit?* veteris ille Philoſophi conſilium revocaſſe dicitur, reſpōdiſſeque. *Si tales, qualem me eſſe autumas, conſiliarios & regni adminiſtros delegeris.* Veriſſimo pronuntiato: niſi *eruditio virtute nonnunquam deſtituta tam facile everteret, quàm firmaret Imperia: cupiditatibus impar, ubi juſta voluntatis adminicula defuerint.* Ad ingenium tamen Caroli hæc erat Niphi ſententia; cum illam, quam ſibi deeſſe eruditionem doleret, in aliis velut præſtantiſſimum humani generis, poſt virtutem, decus amplecteretur; quæ non, ut cetera mortalium ornamenta, fortunæ ludibrio ſubjecta eſſet; ſed in arce rationis extra omnem corruptionis aleam collocata, ſuâ hominem dignitate reliquis anteponeret, tantò aliis rectè moderandis aptiorem, quantò *faciliùs eſt videntem, quàm cæcum rectâ alios viâ deducere.* Ut & In moribus. Doctorū amans

Carolus tamen quod à literis præſidium, ad æquam facilemque Reip. adminiſtrationem defuit, à ſingulari in Superos pietate multò eſt certius mutuatus. Nihil ſeſe in rebus gerendis arduum offerebat, quod ille cæco quodam animi impetu ac deſtinatione aggrederetur; antè in cubilis ſui receſſu abditus, mentem à negotiorum occupatione ad Deum avocabat: coram illo rerum momenta ponderabat, explicabat conſilia, atque ad rationis æquitatiſque exigebat præſcriptum, ne quid conſcientiæ diviniſque legibus adverſum ſtatueret ac temerè cœpta cogeretur abrumpere, *turpe hominis ratus,* ſuis hunc ſecum pugnare actionibus, *nec rectè quidem ſeipſum moderari, qui ceteris imperet.* Graviores adverſus hoſtem expeditiones, conceptis ad præcipuas neceſſitates precibus, quæ Pœnitentium magnitudine æquarent Pſalmos, Deo quotidie commendabat. Has ſuis ipſe manibus exaratas, non antè recitare aggreſſus, quàm ab Sacerdote, qui à confeſſionibus ipſi aderat, lectas probata que eratque hic precum novarum, atque ex animi ſui ſenſu profectarum uſus attentæ orationis haud leve adjumentum: cùm propriæ ſententiæ affectioniſque pondus magnoperè ad pietatem incitaret. Divertebat non rarò ab ipſo procumbentium agmine, ne quem erectæ ad Deum mentis interpellatorem haberet; ut jam vulgi ſermone ferretur: *Carolum cum Deo ſæpius, quàm homi-* CLII. Virtutes Caroli Theologicæ, & inprimis conjunctionis cum Deo. Precum frequentia.

1558. *nibus colloqui*. Sunt qui hunc Principem aſſerant, ternis quaterniſve indies facilè horis Superis inter preces conſueviſſe. Horam unam Canonicis manè Pſalmis præcipuè impendiſſe, binas à cœna alijs ad Deum commentationibus traductas. Quod nec graviſſimus ipſius hoſtis ad Calvinum Bucerus diſſimulat, per ludibriũ aſſerens: Cæſarem anilibus ſuperſtitionibus inhærentem, prolixas quotidie de

Apud Calv. Epiſt. 52. & 54.

genibus preces, atque orationum quæ vocant Roſaria ante D. Virginis iconem evolvere. Quæ prolixiùs in illa Eremi cultura facilè præſtita fuiſſe conceſſero; in reliquis difficillimi, quod geſſit, imperii occupationibus humanum vix exiſtimé, ſub tam arduo negotiorum onere, tantùm loci temporiſque pietati tribuere. Ille tamen Virginis Deiparæ cultus, illuſtre devotarum mentium argumentum, Hallis Belgarum oppido etiamnum hoc in Principe extat, quo cùm illius venerandæ

Amor D. Virginis.

ſuæque huic Matri conſecrandæ militiæ gratiâ acceſſiſſet, inter cetera, quæ detulit munera villioſo ex ſerico chlamydem auro inter-textam ſuſpendit, monumentum pietatis Auſtriacæ; quâ veſtitus Sacerdos, primâ Septembris Dominicâ quotannis Deo ad aram immolat: adjecit viri armati ex argento ſimulacrum ante Virginem genibus ſubnixum, ut per abſentiam quoq; ſupplex præſenſq; tantæ Patronæ pedibus accumberet, ac quam corpore non poſſet, illâ, quâ liceret, corporis imagine, animiq; veneratione proſequeretur. Notam aliquam caſtitatis inuriſſe adoleſcentem & viduum Principem, ut quidem illius, ſic magis corruptæ aulicorum licentiæ imputatur, quando obſlatam ultro, in tanta libertate occaſionem defugere, nondum ſat firmata virtute didicerat. Unde Margarita Auſtriaca in Belgio nata, adoleſcenti; Joannes verò Auſtriacus Auguſtæ viduo prodiit. Quanquam nec egregia continentiæ laude Carolus omnino deſtituatur, ut cui inviolatæ leges matrimonii fuerint: ſolitus deinde periculoſa mulierum de-

Caſtitatis cura.

vitare conſortia, facilè in flagitio tantis *Principibus* obſequentium, quibus *licere nõ rari credunt, dùm lubet*. Prætereuntes, aut oculis averſis, aut clauſis ſpeculis eſt viſus excipere; ratus *cupiditatem, ut flammam, citius caſtè ntem opprimi, quàm adultam; & anteverti ſactiùs noc incendium, quàm averti. Peſtilenti ibidinem morbo ſimilem, cujus ſemel in venas ac viſcera recepti, difficillima ſit curatio.* Quocirca & improbam hoſpitis illius humanitatem averſatus dicitur, qui peregrino in Galliis Cæſari, ſeſe ad cõclave quietis gratiâ recipienti, latentem in cubili venalis pudicitiæ feminã obtulit. Quod Carolus beneficium maleficii loco habuit, atq; eliminatâ quamprimum muliere, nobiliori, quàm apud Ticinum victoriâ, Gallos vicit; cùm hic non alienâ, ſed propriâ virtute, nec hoſtem modò, verùm & ſeipſum ſuperaverit.

Valuit ad tot tantaſq; virtutes, quibus ſingulis non lubet immorari, frequens mortis conſideratio, quæ uſq; adeò familiaris Carolo fuiſſe memoratur; ut avũ

CLIII. Mortis frequenti meditatione mentem ad cœleſtia erexit.

Maximilianum imitatum dicant, & quinquennio (uno amplius, quàm Maximilianus anno) ante ſupremum diem, mortualem inſtruxiſſe loculum, quem aulâ ignorante inter ſupellectilia reconditum una ſecum, quocunq; incederet, deportarat: magnum animi ad ſuprema intenti teſtimonium, quâ etiam meditatione potiſſimum inductum credam, ut tam inſolitâ regnorũ abdicatione præclaræ in hac vita felicitatis curſum abrumperet; & exemplum illuſtre moriendi, Principibus inprimis viris, daret, qui rectè vivendi pulcherrimũ dederat. Et certè erant, quæ

ſapien-

1558

ſapientiſſimo Principi mortalis vitæ ſufficerent memoriam, Iſabella feminarum decus mortê ſublata, adeò multis triſti deformi q; poſt fata ſpectaculo, ut Franciſco Borgiæ attonito mentē a rebus caducis prorſus averſam injecerit, atq; ad vitę religioſæ ſolitudinē deniq; traduxerit. Carolo hujus facti cauſās rationesq; neq; ignorante, neq; improbante. Sunt etiam, qui & ſuorum domeſticorum fata altâ mente excepiſſe aſſerant, atq; illius comprimis aulici, cujus cum non minùs fidelitatem, quàm vitam amaret, ſciſcitatus ex illo fertur, *numquid beneficij poſceret?* qui *cùm ad duas tresve horas vitam ſibi prorogari poſtularet*, negaretq; Carolus ſui hoc eſſe arbitrii ac poteſtatis, *Heu me* igitur *inſanum!* exclamaſſe ferunt, *qui alteri hactenus Domino, æternā mihi vitā pollicenti non ſervierim, certiora digniorag; nunc præmia exſpectarē.* Vox hæc fuit, quæ nō impii omnino Principis animū poterat occupare: ſanè Caroli pervaſerit, ingenio, ad ſumma & optima quæq; aſpirantis. Ut mirū non ſit, mori illum in hujus vitæ, & vivere rectius in mortis conſideratione didiciſſe.

CLIV. Carolo Magno in regno & vita perquam ſimilis Carolus V. fuit.

Vidit duos orbis Chriſtianus in Romano imperio Carolos. Illum Primum, hûc Quintum; utrumq; Magnum. Septem ille ſeculis annisq; quinquaginta ſecutus Chriſtum; hic ſeculis annisq; totidem Carolū; quę velut gemina Europæi imperii ſidera, inter aſtra Principum radiant. Uterq; eadem propè regnorum fortuna, eiſdem domî militiæq; virtutibus claruit: ille Longobardorum Regem Deſideriū Italiæ gravem armis victum Papiæq; incluſum mœnibus, cum urbe intercepit: hic Franciſcum Regem Galliarum pari marte ac ſorte propemodum ad Papiā in vincula abſtraxit. Uterq; ſub Romanis Pontificibus Leone atq; Adriano pro Italiæ poſſeſſionibus depugnavit, utriq, à Pontifice imperii corona impoſita eſt, utrique Romana ſedes amiſſas per Inſubriam urbes debuit, Parmam inprimis ac Placentiam. Uterq; ex ejuſdem voluntate Præſulis, Florentinæ urbi, novam Reip. formam, leges novas, Magiſtratusq; tribuit, uterq; multas in Cantabria reliquisq; Hiſpaniæ partibus urbes ſuo imperio armisq, coërcuit. Uterq; in Bavariam exercitus duxit; ille adverſus Taſſilonem ejus regionis Principem: hic contra federatos Proteſtantium Duces. Uterq; victori milite Saxoniam domuit; ille Widikindo, hic Friderico Saxonum Principe ad obſequium redacto. Paucis, ea fuit utriuſq; fortuna ac indoles, ut non modò in virtutibus, ſed & vitiis quibuſdam participaverint, eadem penè vivendi moriendiq; ſorte ad vitam imperiumq; acceſſerint, deceſſerintq;, non ad hanc dignitatem nati, ſed ſua virtute delecti, neq; mortis neceſſitate amoti, ſed tanti honoris titulis ultrò aut translatis, aut communi[illegible] cùm alter vivens Ludovicum filium imperantem; alter Ferdinandum admiſerit fratrem; uterq; imperio digniſſimus, quod poſſet contemnere, cùmque illud gloriosè adminiſtraſſet, glorioſius deferere.

CLV. Carolus fuit à vitiis non immunis.

Neq; tamen, ut *Magnum* illum Carolum, ita hunc noſtrum, quem Paulus Pontifex, ſub victoriam de hæreticis reportatā, *Maximum* dixit, ab omni vitio removemus. Quædam & in hoc notata levitas, (quamquam non in matrimonio quo illibato, major illo fuit Maximo) ſed tamen geminæ teſtimonio prolis, Joannis & Margaretæ Auſtriacæ cognita eſt, exemplo parum laudando, quod ſi [illegible] poſteri, quàm virtutes ejuſdem imitantur ad [illegible] mortalium [illegible] ad malum via. Immenſa etiam pænè gloriæ, imperandiq; [illegible] cupiditas animum in-

flammaverat,quà cum eodem tempore Galliarum Rex Franciſcus raperetur, æmulatione inflammati,& vix placabili bellorum ardore colliſi,pacem cum infeſiſſimis Eccleſiæ hoſtibus,quàm(conſanguinei licet Reges) colere invicē maluerunt. Nimirum exitialis hæc eſt, deplorandaq; Chriſtianorum Regum cœcitas, quod inteſtinis colliſi odiis, quæ vertere in Turcas religionisq; orthodoxæ hoſtes poſſent arma,in propriosfideliumq; populorum jugulos malint diſtringere, quàm fixis inter ſe terrarum pacisq; inconvulſæ limitibus (quod omni induſtria agendum ſtabiliendumq; eſſet) ſub unius Chriſti, vicariiq; Pontificis diſciplinâ, concordes ſtare.Qui ſi glorioſa imperandi cupiditate ducerentur,illa citra injuriam regna ſociatis quærerent viribus,quæ iniqua Turcarum tyrannide occupata,ſub infame non modò hominum,ſed & diaboli abſtracta jugum ſervitutē ſerviunt,Chriſtiano tot ſeculis nomini ignaviæq; meritò exprobrandam. Ita Carolus dum ſuum interpretatur dedecus , quicquam Gallo de Inſubria Burgundiaq; concedere, ideoq; bella bellis nectit, Hungaria Fratri credita,inter manus Turcarum potiſſimâ ſui parte deſtituitur,Germanorum priſca religio cum mille Eccleſiis per hæreticos diſſipatur,Italia vaſtatur,Roma,captoPontifice ſacrisq; violatis,diripitur,Anglia conſanguineum Imperatoris thorum, fidemq; orthodoxā proſtituit. Ubi Carolus,immortali ſui nominis honore,bellandi vincendiq; materiam occupare potuiſſet.Nec dubium,quin hunc deniq. errorē ſuum,jam mortalium regnorum ſatur,inſtabilemq; fortunæ luſum peroſus,agnoverit,ac lacrymis,quantumvis ſeris,in eremo ſua diluerit:correcturus multa,ſi priſtinam,cum regnandi ſorte,ætatem Superi reſtituiſſent.Ita plerumq; ſapere tū primùm mortales incipimus, cum vivere deſinimus; illo tamen poſteritatis bono, quod hæc errata in ſe Majorum corrigere,&,niſi pariter deſipiat, cognitos offenſionū ſcopulos queat devitare.Quod ut fiat,noſtroq; hoc labore ac Caroli vitâ quàm plurimi ad ſuam utilitatem fruantur,inprimis opto.Cumq; omni hanc elucubrationem ætati ac ordini,ſuis hinc exempla moribus, tam ad politiam, quam ad religionem pietatemq; reperturo,offeram;tùm præcipuè ſtudioſæ juventuti: cui illas,præter hiſtoriam,diſſertationes,nunc vibratas ſtrictius,nunc longius circumductas,nec ſtylo minus,quàm materiâ varias,ſervire ad eloquentiæ (quam,dum hæc ſcriberem in ſcholis docui,) exercitationem deſidero ; ut lingua ſimul animusq; idoneis reip.Chriſtianæ diſciplinis, inter ſublimia magnorum Principum conſilia,& illuſtria rerum geſtarum monumenta,ad ſapientiam erudiatur.

Utantur fruanturque benevoli Lectores,nec doctiores hinc ſolùm, verùm & meliores diſcedant.Ita ſuus & ſcribenti quem optat,& legenti, quem ſpectat,fructus laboris conſtabit.

FINIS.

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE III NAPOLI

A01 1473338

B
1.

Digitized by Google